Διδακτορική Διατριβή

ΧΩΡΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ, ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΟΥ ΘΕΡΜΑΛΙΣΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

της Μαριλένας Παπαγεωργίου

Μηχανικού Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης (Παν. Θεσσαλίας)
DESS Tourisme, Culture et Développement Local (Univ. d'Avignon, France)

υπό την επίβλεψη του κ. Ηλία Μπεριάτου, Καθηγητή ΤΜΧΠΠΑ (Π.Θ.)

Μέλη Συμβουλευτικής Επιτροπής:

κ. Άγγελος Κότιος, Καθηγητής ΔΕΣ (Π.Π.)

κ. Αλέξης Δέφνερ, Αν. Καθηγητής ΤΜΧΠΠΑ (Π.Θ.)

Κατατέθηκε

στο Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης

της Πολυτεχνικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας,

τον Ιανουάριο του 2009

- Εξεταστική Επιτροπή -

1. **Ηλίας Μπεριάτος** (Επιβλέπων): Καθηγητής Χωροταξικού – Περιβαλλοντικού Σχεδιασμού και Γεωγραφίας, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
2. **Χάρης Κοκκώσης**: Καθηγητής Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Περιβαλλοντικού Σχεδιασμού, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
3. **Άγγελος Κότιος**: Καθηγητής Διεθνών και Ευρωπαϊκών Οικονομικών και Αναπτυξιακών Πολιτικών, Πανεπιστήμιο Πειραιώς
4. **Πάρις Τσάρτας**: Καθηγητής Τουριστικής Ανάπτυξης, Πανεπιστήμιο Αιγαίου
5. **Άσπα Γοσποδίνη**: Αν. Καθηγήτρια Πολεοδομίας και Αστικού Σχεδιασμού, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
6. **Αλέξης Δέφνερ**: Αν. Καθηγητής Πολεοδομίας και Ελεύθερου Χρόνου, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
7. **Μαρί Νοέλ Ντυκέν**: Επ. Καθηγήτρια Στατιστικών και Οικονομετρικών Μεθόδων Χωρικής Ανάλυσης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Η έγκριση της διδακτορικής διατριβής από το Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης της Πολυτεχνικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας

δεν υποδηλώνει αποδοχή της γνώμης του συγγραφέα

(Νόμος 5343/32, άρ.. 202§2 και Νόμος 1268/82, άρ. 50 §8)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η ολοκλήρωση της παρούσας διατριβής δε θα ήταν εφικτή χωρίς τη συμβολή πολλών προσώπων, που με διαφορετικό τρόπο ο καθένας συνέβαλαν ουσιαστικά στην υλοποίηση της έρευνας.

Αναμφίβολα, το πρώτο μεγάλο ευχαριστώ το οφείλω στον Επιβλέποντα της διδακτορικής διατριβής, κ. Ηλία Μπεριάτο, Καθηγητή του ΤΜΧΠΠΑ. Χωρίς τη διαρκή καθοδήγηση και την ηθική και ψυχική στήριξη και ενθάρρυνσή του, η παρούσα έρευνα θα ήταν αδύνατον να ολοκληρωθεί στο συγκεκριμένο χρόνο και να λάβει τη μορφή στην οποία παρουσιάζεται σήμερα.

Επίσης πολλά και θερμά ευχαριστώ οφείλω και στα μέλη της Συμβουλευτικής Επιτροπής, κ. Άγγελο Κότιο, Καθηγητή του Τμήματος Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών, του Πανεπιστημίου Πειραιώς και κ. Αλέξη Δέφνερ, Αν. Καθηγητή του ΤΜΧΠΠΑ, για τις πολύτιμες παρατηρήσεις και επισημάνσεις τους κατά τη διάρκεια εκπόνησης της εργασίας.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω στην κα. Μαρί-Νοέλ Ντυκέν, Επ. Καθηγήτρια του ΤΜΧΠΠΑ -μέλος της Κριτικής Επιτροπής-, για την αρωγή και συνεργασία της κατά τα στάδια επεξεργασίας των ερωτηματολογίων της εκτεταμένης επιτόπιας έρευνας που πραγματοποιήθηκε.

Στον κ. Χάρη Κοκκώση - Καθηγητή του ΤΜΧΠΠΑ, τον κ. Πάρι Τσάρτα - Καθηγητή του Τμήματος Διοίκησης Επιχειρήσεων, του Πανεπιστημίου Αιγαίου και την κα. Άσπα Γοσποδίνη - Αν. Καθηγήτρια του ΤΜΧΠΠΑ -μέλη της Κριτικής Επιτροπής-, οφείλω επίσης ευχαριστίες, τόσο για τη συνεργασία τους όσο και για τη βιβλιογραφία που μου παρείχαν.

Για την ουσιαστική και κοπιαστική συμβολή του στο στάδιο της χαρτογράφησης, ευχαριστώ ιδιαίτερα το συνάδελφο και φίλο Βασίλη Τσιότρα – MSc GIS, Μηχανικό Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης.

Θερμές ευχαριστίες οφείλονται επίσης και στους κ.κ. Θανάση Σκούρα - Αντιδήμαρχο Υπάτης, Κώστα Καραντζή - Πρόεδρο Συλλόγου Ιδιωτικών Υδροθεραπευτηρίων Λουτρών Αιδηψού και Δημήτρη Μακρυνίτσα - Καθηγητή Χημείας στα Καμένα Βούρλα, για τη σημαντική και συστηματική βοήθεια που μου παρείχαν ο καθένας ξεχωριστά, κατά την έρευνα που υλοποιήθηκε στον τόπο τους (περιοχές μελέτης περίπτωσης της έρευνας).

Τέλος, κάτι περισσότερο από ευχαριστίες οφείλω στη θεία μου, Αλίκη Παπαγεωργίου, για την ανεξάντλητη ψυχική και ηθική στήριξη που μου προσέφερε, αλλά και στον πατέρα μου, Βασίλη Παπαγεωργίου, τόσο για την ουσιαστική συμπαράσταση και πρακτική συμβολή του στην έρευνα, όσο και για την «έμπνευση» του θέματος της διατριβής...

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα διδακτορική διατριβή πραγματεύεται τη χωρική οργάνωση και ανάπτυξη μιας από τις «αρχαιότερες» μορφές τουρισμού: του θερμαλιστικού τουρισμού.

Αναμφίβολα, ο θερμαλισμός -και ο θερμαλιστικός τουρισμός στη συνέχεια- αποτέλεσε, και θα εξακολουθεί να αποτελεί και στο μέλλον, μια αρκετά δημοφιλή κοινωνική δραστηριότητα, λόγω της άρρηκτης σύνδεσης και σχέσης του με την υπόθεση της υγείας. Κατά συνέπεια, ο χώρος στον οποίο αναπτύσσεται θα πρέπει να χαρακτηρίζεται από την κατάλληλη χωρική οργάνωση, προκειμένου να εξασφαλιστεί η ελκυστικότητα και η λειτουργικότητά του στο άμεσο και απώτερο μέλλον.

Στην Ελλάδα, η δραστηριότητα του θερμαλισμού χρονολογείται τουλάχιστον από την κλασική εποχή, με τα Ασκληπιεία να αποτελούν τις πρώτες οργανωμένες χωρικές παρεμβάσεις στους τόπους των ιαματικών πηγών. Ωστόσο, όσον κι αν η χώρα μας υπήρξε πρωτοπόρος στη χωρική οργάνωση και τον αναπτυξιακό σχεδιασμό του (πρώιμου) θερμαλιστικού τουρισμού, στις μέρες μας οι εν λόγω περιοχές «υποφέρουν» από έντονα χωρικά (και όχι μόνον) προβλήματα.

Είναι γεγονός ότι ο θερμαλιστικός τουρισμός στην Ελλάδα, έχοντας διανύσει μια περίοδο ακμής και έντονης ανάπτυξης κατά το παρελθόν (δεκαετίες ’50, ’60 και ’70), στα τέλη του 20ου αιώνα πέρασε σε ένα στάδιο παρατεταμένης ύφεσης και παρακμής, που είχε ως αποτέλεσμα την εμφάνιση ποικίλων και δυσμενών επιπτώσεων: η εγκατάλειψη, η απαξίωση και η υποβάθμιση -οικονομική, χωρική, περιβαλλοντική- αποτελούν τα κυριότερα στοιχεία που χαρακτηρίζουν τη σύγχρονη εικόνα των ελληνικών λουτροπόλεων αλλά και των υπολοίπων περιοχών που αναπτύσσεται ο θερμαλιστικός τουρισμός.

Στο πλαίσιο αυτό, η παρούσα εργασία, μέσα από μια θεωρητική και εμπειρική διερεύνηση, επιχειρεί να προσεγγίσει τη μορφή της χωρικής οργάνωσης και σχεδιασμού που ενδείκνυται για τις περιοχές του θερμαλιστικού τουρισμού στην Ελλάδα, ώστε να επιτευχθεί ο στόχος της βιώσιμης-ολοκληρωμένης ανάπτυξής τους, υπό το πρίσμα των νέων κοινωνικο-οικονομικών συνθηκών και του πάντοτε επίκαιρου αιτήματος του εκσυγχρονισμού τους.

Για το σκοπό αυτό, μελετήθηκαν εμπειρικά τρεις χώρες ανταγωνιστικές της Ελλάδας, στην περιοχή της Μεσογείου (Ιταλία, Γαλλία, Ισπανία), προκειμένου να διαπιστωθούν οι σύγχρονες τάσεις ανάπτυξης και σχεδιασμού του θερμαλιστικού τουρισμού. Παράλληλα, εξετάστηκαν πανελλαδικά οι σημαντικότερες περιοχές θερμαλιστικού τουρισμού (με τις τρεις σπουδαιότερες λουτροπόλεις να αποτελούν μελέτες περίπτωσης), προκειμένου να διερευνηθούν η δομή και τα χωρικά χαρακτηριστικά τους και ακολούθως τα χωρικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν σήμερα οι περισσότερες -αν όχι όλες- από αυτές.

Τέλος, λαμβάνοντας υπόψη τις σύγχρονες τάσεις χωρικού σχεδιασμού, τη διεθνή εμπειρία αλλά και το προφίλ και τις απαιτήσεις των σημερινών θερμαλιστών της Ελλάδας (βάσει έρευνας σε δείγμα 700 ατόμων), η διατριβή προχώρησε στη διατύπωση νέων χωρικών προτύπων σχεδιασμού, με στόχο την άρση της υφιστάμενης αρνητικής κατάστασης και την προώθηση -μέσω του σχεδιασμού- μιας μελλοντικά αναβαθμισμένης οργάνωσης και διαχείρισης των περιοχών που αναπτύσσεται ο ελληνικός θερμαλιστικός τουρισμός.

Λέξεις κλειδιά: θερμομεταλλικές – ιαματικές πηγές, θερμαλισμός, λουτροπόλεις, ιαματικός τουρισμός, τουρισμός υγείας, χωρικός τουριστικός σχεδιασμός, χωρική οργάνωση

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Abstract

The present thesis treats the spatial organisation and the development of one of the most “ancient” forms of tourism: the thermal (spa) tourism.

Undoubtedly, thermalism -and the subsequent thermal tourism- has constituted and will constitute either in the future a rather popular social activity due to its indissoluble connection and relation with the health sector. Consequently, thermal tourism evolves in a place that should be characterised of its appropriate spatial organisation, in order to assure its attractiveness and its functionality in the near and distant future.

In Greece, thermalism dates at least since the classic era; the Asklepieia constituted the first organised spatial interventions into the thermal springs. However, although Greece was a pioneer concerning spatial organisation and developmental planning of the (early) thermal tourism, nowadays the regions in question “suffer” from intense spatial (and not only) problems.

It is true that thermal (spa) tourism in Greece, after a period of growth and intense development during the 50’s, 60’s and the 70’s, faced, at the end of the 20th century, a period of continuous recession and decline that lead to the emergence of different negative consequences: neglect, depreciation and degradation constitute the main elements of the contemporary aspect of the Greek thermal (spa) towns, as well as of all regions where thermal (spa) tourism expands.

In this framework, the present thesis tries to reach, through a theoretical and experimental study, the kind of spatial organisation and planning that are indicated for the regions of thermal tourism in Greece, in order to accomplish the objective of their sustainable and integrated development in the context of the new social-economical conditions and the always ‘present’ request concerning their modernisation.

To this aim, we experimentally studied three Mediterranean countries (Italy, France, Spain) that are competitive in comparison with Greece, in order to ascertain the contemporary trends concerning the development and planning of thermal (spa) tourism. In parallel, we examined, on a national level, the most important regions of thermal tourism (the three most important spa towns being case studies), in order to investigate their structure and their spatial characteristics, as well as the spatial problems that the majority of them are facing nowadays.

Finally, taking into account the contemporary trends of spatial planning, the international experience, as well as the profile and the demands of the contemporary Greek spa tourists (according to a research made on a sample of 700 persons), the thesis forms new models of spatial planning, in order to remove the existing negative situation and to promote -through planning- an upgraded organisation and management of all regions where the Greek thermal (spa) tourism could evolve in the future.

Key words: thermal/mineral/hot springs, thermalism, thermal (spa) towns, thermal (spa) tourism, health tourism, spatial tourist planning, spatial organisation.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Résumé

Cette thèse traite de l'organisation spatiale et du développement d'une des plus «anciennes» formes de tourisme: le tourisme thermal.

Sans doute, le thermalisme -et ensuite le tourisme thermal- a toujours constitué et constituera même dans le futur une activité sociale assez populaire grâce à sa connexion et à sa relation étroitement liées avec le domaine de la santé. Par conséquent, le thermalisme se développe dans le cadre d'un lieu qui devrait se caractériser de l'organisation spatiale appropriée afin d'assurer son attrait et sa fonction opérationnelle dans le futur proche et lointain.

En Grèce, le thermalisme date au moins depuis l' antiquité classique; en particulier, des centres religieux nommés Asclépieia constituaient les premières interventions spatiales organisées dans les lieux des sources thermales. Pourtant, bien que la Grèce fût pionnier dans le domaine de l'organisation spatiale et de la planification du développement (précoce) du tourisme thermal, de nos jours, les régions en question «souffrent» de problèmes spatiaux (et pas seulement) intenses.

Il est vrai que le tourisme thermal en Grèce, après avoir traversé une période épanouissement et de développement intense dans le passé (années '50, '60 et '70), il a connu à la fin du 20^{e} siècle une phase de régression et de déclin continus qui ont conduit à l'apparition de conséquences négatives diverses: l'abandon, la dégradation, la dévalorisation et l'affaiblissement -économique, spatial, environnemental- sont les éléments principaux qui caractérisent l'aspect contemporain des stations thermales grecques, mais aussi du reste des régions où le tourisme thermal se développe.

Dans ce cadre et à travers une exploration théorique et expérimentale, cette thèse entreprend de se rapprocher du type d'organisation et de planification spatiales qui se prêtent pour les régions du tourisme thermal en Grèce, afin d'atteindre le but de leur développement durable et intégrée dans le cadre de nouvelles conditions sociales et économiques et de la revendication toujours actuelle au sujet de leur modernisation.

À ce but, on a expérimentalement étudié trois pays méditerranéens (Italie, France, Espagne), compétitifs par rapport à la Grèce, afin de constater les tendances contemporaines en ce qui concerne le développement et la planification du tourisme thermal. En même temps, on a examiné au niveau national, les régions principales de tourisme thermal (les trois villes d'eaux -les plus importantes- ayant été des cas d' étude) pour démontrer leur structure, leurs caractéristiques spatiaux et ensuite les problèmes spatiaux que la majorité des régions affronte aujourd'hui.

Enfin, tout en prenant en considération les tendances contemporaines de la planification spatiale, l'expérience internationale et le profil et les exigences des thermalistes contemporains grecs (selon une enquête faite sur un échantillon de 700 personnes), la thèse a essayé de formuler de nouveaux modèles de planification spatiale afin de soulever la situation présente négative et de promouvoir -à travers la planification- l'organisation et la gestion futures revalorisées des régions où le tourisme thermal grec se développe.

Mots clés: sources thermales (minerales), stations thermales, villes d'eaux, tourisme thermal, tourisme de santé, , organisation spatiale, planification spatiale touristique

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ iii

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

- Τουρισμός και Θερμαλισμός: μια πρόκληση για την Ελλάδα..... 1
- Σκοπιμότητα και αναγκαιότητα της έρευνας 3
- Δομή και περιεχόμενα διδακτορικής διατριβής 5

1ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

1.1 ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ ΤΗΣ ΈΡΕΥΝΑΣ
1.1.1 Έρευνα βιβλιογραφίας..... 11
1.1.3 Έρευνα πεδίου..... 13
1.1.3.1 Συνεντεύξεις..... 13
1.1.3.2 Επισκέψεις - αυτοψίες..... 14
1.1.3.3 Ερωτηματολόγια..... 16

1.2 ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΈΡΕΥΝΑΣ
1.2.1 Επεξεργασία ερωτηματολογίων..... 22
1.2.2 Χαρτογραφία και επεξεργασία αεροφωτογραφιών - δορυφορικών εικόνων..... 23

1.3 ΠΟΡΕΙΑ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΔΙΕΞΑΓΩΓΗΣ ΤΗΣ ΈΡΕΥΝΑΣ
1.3.1 Στάδια υλοποίησης και σύνταξης της διατριβής..... 25
1.3.2 Προβλήματα που αντιμετωπίστηκαν κατά τη διεξαγωγή της έρευνας..... 28

2ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ
ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΘΕΡΜΑΛΙΣΜΟΥ

2.1 Η ΦΥΣΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ ΕΩΣ ΣΗΜΕΡΑ
2.1.1 Η ιστορία των ταξιδιών από τη γέννησή τους έως τα τέλη του 20ου αιώνα..... 33
2.1.2 Ορισμοί σχετικά με την τουριστική δραστηριότητα..... 37
2.1.3 Ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού..... 41
2.1.4 Η εικόνα του τουρισμού σήμερα και οι προβλέψεις για το μέλλον..... 45

2.2 ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΘΕΡΜΑΛΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΟ ΘΕΡΜΑΛΙΣΤΙΚΟ ΤΟΥΡΙΣΜΟ
2.2.1 Ιστορική αναδρομή: οι μεταλλάξεις της θερμαλιστικής δραστηριότητας..... 54
2.2.2 Όροι και ορισμοί για το θερμαλιστικό τουρισμό: η ανάγκη νέας ορολογίας..... 60

3ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ
Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΤΟΥ ΘΕΡΜΑΛΙΣΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

3.1 Ο ΘΕΡΜΑΛΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ
3.1.1 Εισαγωγή..... 71
3.1.2 Βορειοδυτική Ευρώπη..... 72
3.1.3 Νοτιοανατολική Ευρώπη..... 74
3.1.4 Συμπεράσματα..... 76

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

3.2 Ο ΘΕΡΜΑΛΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΟ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΟ ΧΩΡΟ

3.2.1 Ιταλία

3.2.1.1 Θερμαλιστικός τουρισμός: μια ειδική μορφή τουρισμού με μεγάλη παράδοση και σύγχρονη ισχυρή παρουσία 78
3.2.1.2 Παραδείγματα λουτροπόλεων στις Περιφέρειες Lazio και Campania 84

3.2.2 Γαλλία

3.2.2.1 Η δραματική απώλεια της πελατείας των γαλλικών λουτροπόλεων και η αδυναμία προσέλκυσης νέων θερμαλιστών 96
3.2.2.2 Παραδείγματα λουτροπόλεων στην Περιφέρεια Langeudoc-Roussillon 102

3.2.3 Ισπανία

3.2.3.1 Θερμαλισμός: ένα νέο είδος αναψυχής σε διαρκή ανοδική πορεία την τελευταία δεκαετία 111
3.2.3.2 Παραδείγματα λουτροπόλεων στις Περιφέρειες Cataluña και Castilla y León 116

3.2.4 Συγκριτικά σχόλια και συμπεράσματα

3.2.4.1 Τα βασικά ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά της ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού των τριών χωρών 125
3.2.4.2 Οι οικιστικές-χωρικές όψεις του θερμαλιστικού τουρισμού σε δέκα πόλεις/ περιοχές της Μεσογείου 127

4ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ
ΘΕΣΜΙΚΕΣ, ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΧΩΡΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΘΕΡΜΑΛΙΣΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

4.1 ΔΟΜΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

4.1.1 Το τουριστικό φαινόμενο και η ελληνική πραγματικότητα

4.1.1.1 Η ανάπτυξη του τουρισμού στην μεταπολεμική Ελλάδα 137
4.1.1.2 Η συμβολή και η σημασία του τουρισμού στην ελληνική οικονομία 138
4.1.1.3 Η γεωγραφία του ελληνικού τουρισμού 140
4.1.1.4 Η εποχικότητα του τουρισμού στην Ελλάδα 142
4.1.1.5 Η θέση της Ελλάδας στην παγκόσμια τουριστική σκηνή 143
4.1.1.6 Οι προβλέψεις για τον ελληνικό τουρισμό το έτος 2020 145

4.1.2 Το οργανωτικό και θεσμικό πλαίσιο του τουρισμού στην Ελλάδα

4.1.2.1 Ιστορικό νομοθεσίας και φορέων τουρισμού στην Ελλάδα 148
4.1.2.2 Οργανωτική δομή φορέων τουρισμού 149
4.1.2.3 Η ελληνική τουριστική πολιτική 152

4.2 Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΘΕΡΜΑΛΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

4.2.1 Η εξέλιξη του θερμαλισμού στον ελλαδικό χώρο

4.2.1.1 Από την αρχαιότητα μέχρι τα μέσα του 20ου αιώνα 156
4.2.1.2 Μεταπολεμική εξέλιξη του θερμαλιστικού τουρισμού 161

4.2.2 Το οργανωτικό και νομοθετικό πλαίσιο

4.2.2.1 Το θεσμικό πλαίσιο των ιαματικών πηγών και του θερμαλιστικού τουρισμού 166
4.2.2.2 Η ελληνική πολιτική για το θερμαλιστικό τουρισμό 173

4.2.3 Χωρικές όψεις του ελληνικού θερμαλιστικού τουρισμού

4.2.3.1 Καταγραφή και χωρική κατανομή των θερμομεταλλικών πηγών 180
4.2.3.2 Η γεωγραφία της θερμαλιστικής κίνησης 183

4.2.4 Έρευνα σε δεκαεπτά (17) σημαντικούς θερμαλιστικούς τόπους

4.2.4.1 Εισαγωγή 195
4.2.4.2 Δυτική Πελοπόννησος – Ακτές Ιονίου 197
4.2.4.3 Αργοσαρωνικός – Κορινθιακός Κόλπος 205
4.2.4.4 Ανατολική-Κεντρική Ελλάδα 214
4.2.4.5 Βόρειος Ελλάδα - Μακεδονία 224
4.2.4.6 Νησιά Αιγαίου 233

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

4.2.5 Τυπολογία της χωρικής ανάπτυξης των θερμαλιστικών πόρων και προορισμών
4.2.5.1 Κατηγοριοποίηση των θερμομεταλλικών πόρων (πηγών) με βάση την κλίμακα της χωρικής τους ανάπτυξης....240
4.2.5.2 Λειτουργική και μορφολογική ταξινόμηση των υποδομών και των εγκαταστάσεων θερμαλισμού – θερμαλιστικού τουρισμού....244
4.2.5.3 Προς μια τυπολογία της οικιστικής ανάπτυξης των θερμαλιστικών τόπων και περιοχών 246

4.2.6 Κριτικές διαπιστώσεις για το θερμαλιστικό τουρισμό της Ελλάδας
4.2.6.1 Η πορεία και οι σταθμοί του θερμαλιστικού τουρισμού στη σύγχρονη Ελλάδα....249
4.2.6.2 Επισημάνσεις για τις χωρικές διαστάσεις του ελληνικού θερμαλιστικού τουρισμού..252

5ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ
ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΛΟΥΤΡΟΠΟΛΕΩΝ

5.1 Το Προφιλ της Ευρυτερης Περιοχης Έρευνας

5.1.1 Η χωρική, κοινωνική και οικονομική δομή της ευρύτερης περιοχής
5.1.1.1 Γενικά Στοιχεία....259
5.1.1.2 Η ευρύτερη περιοχή των Λουτρών Αιδηψού....266
5.1.1.3 Η ευρύτερη περιοχή των Καμένων Βούρλων και των Λουτρών Υπάτης....268

5.1.2 Ο τουρισμός και ο θερμαλιστικός τουρισμός στην ευρύτερη περιοχή
5.1.2.1 Γενικά στοιχεία για τον τουρισμό της ευρύτερης περιοχής....271
5.1.2.2 Η γεωγραφική κατανομή των θερμομεταλλικών πηγών στην κεντρική Ελλάδα 277
5.1.2.3 Ο θερμαλιστικός τουρισμός στην ανατολική-κεντρική Ελλάδα....278

5.2 Λουτρα Αιδηψου - Καμενα Βουρλα - Λουτρα Υπατης: οι Τρεις Σημαντικοτεροι Τοποι Θερμαλισμου της Ελλαδας

5.2.1 Αιδηψός: ένας θερμαλιστικός προορισμός με παράδοση 2000 χρόνων
5.2.1.1 Οι ιαματικές πηγές της Αιδηψού....284
5.2.1.2 Ο θερμαλιστικός τουρισμός της Αιδηψού από την αρχαιότητα έως σήμερα 286
5.2.1.3 Σχολιασμός αποτελεσμάτων επιτόπιας έρευνας για το προφίλ των θερμαλιστών 304
5.2.1.4 Η οικιστική και πολεοδομική εξέλιξη της λουτρόπολης της Αιδηψού....312
5.2.1.5 Συμπεράσματα....329

5.2.2 Καμένα Βούρλα: ο «διάττων αστήρ» των ελληνικών λουτροπόλεων
5.2.2.1 Οι ιαματικές πηγές των Καμένων Βούρλων....331
5.2.2.2 Ο θερμαλιστικός τουρισμός και τα λουτρά στα Καμένα Βούρλα 332
5.2.2.3 Σχολιασμός αποτελεσμάτων επιτόπιας έρευνας για το προφίλ των θερμαλιστών 345
5.2.2.4 Η οικιστική και πολεοδομική εξέλιξη της λουτρόπολης των Καμένων Βούρλων 360
5.2.2.5 Συμπεράσματα....374

5.2.3 Λουτρά Υπάτης: η «πηγή της Αφροδίτης» διεκδικεί τη χαμένη της αίγλη
5.2.3.1 Η ιαματική πηγή Υπάτης....376
5.2.3.2 Η ιστορία των λουτρών και του θερμαλιστικού τουρισμού της Υπάτης....377
5.2.3.3 Σχολιασμός αποτελεσμάτων επιτόπιας έρευνας για το προφίλ των θερμαλιστών 394
5.2.3.4 Η οικιστική και πολεοδομική εξέλιξη των Λουτρών Υπάτης 401
5.2.3.5 Συμπεράσματα....413

5.2.4 Συγκριτικά σχόλια για τις τρεις λουτροπόλεις
5.2.4.1 Παρατηρήσεις για τα ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά του θερμαλιστικού τουρισμού 415
5.2.4.2 Παρατηρήσεις για τη χωρική δομή....420

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

6ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ
ΤΑ ΝΕΑ ΠΡΟΤΥΠΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΤΟΥ ΘΕΡΜΑΛΙΣΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

6.1 ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

6.1.1 Βασικά θέματα του τουριστικού σχεδιασμού

6.1.1.1 Η φύση του τουριστικού φαινομένου και η ανάγκη σχεδιασμού της ανάπτυξής του . 429
6.1.1.2 Αρχές και στόχοι του τουριστικού σχεδιασμού 432
6.1.1.3 Διαδικασία (στάδια) και επιμέρους στοιχεία του τουριστικού σχεδιασμού 434
6.1.1.4 Είδη και εργαλεία τουριστικού σχεδιασμού 435

6.1.2 Χωρικές διαστάσεις του τουριστικού σχεδιασμού

6.1.2.1 Θεωρίες για τις χωρικές όψεις της τουριστικής ανάπτυξης 438
6.1.2.2 Αρχές και εργαλεία χωρικού σχεδιασμού του τουρισμού 439
6.1.2.3 Χωρικά επίπεδα τουριστικού σχεδιασμού 441
6.1.2.4 Πρότυπα χωρικού σχεδιασμού των προορισμών θερμαλιστικού τουρισμού 442

6.2 ΟΙ ΝΕΕΣ ΤΑΣΕΙΣ ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΘΕΡΜΑΛΙΣΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

6.2.1 Η σύγχρονη όψη της θερμαλιστικής δραστηριότητας

6.2.1.1 Η διαχρονική εξέλιξη των στόχων του θερμαλισμού 452
6.2.1.2 Ο σύγχρονος θερμαλισμός και θερμαλιστικός τουρισμός 454
6.2.1.3 Οι νέες τάσεις και απαιτήσεις του χωρικού σχεδιασμού της θερμαλιστικής δραστηριότητας 457

6.2.2 Συγκριτική διερεύνηση σε εθνικό και τοπικό επίπεδο στο Μεσογειακό χώρο

6.2.2.1 Συγκριτική παρουσίαση των σύγχρονων τάσεων στις εξεταζόμενες χώρες (Ελλάδα-Ιταλία-Γαλλία-Ισπανία) 460
6.2.2.2 Βαθμός εφαρμογής των νέων προτύπων χωρικού σχεδιασμού στις εξεταζόμενες λουτροπόλεις των τεσσάρων χωρών (Ελλάδα-Ιταλία-Γαλλία-Ισπανία) 463

6.3 ΠΡΟΤΥΠΑ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΤΟΥ ΘΕΡΜΑΛΙΣΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

6.3.1 Ενδεικνυόμενο πρότυπο σχεδιασμού της θερμαλιστικής δραστηριότητας

6.3.1.1 Βασικές αρχές και προϋποθέσεις της βιώσιμης ανάπτυξης 469
6.3.1.2 Μέσα και μέτρα υλοποίησης αρχών και κατευθύνσεων 472

6.3.2 Προς ένα νέο πρότυπο χωρικού σχεδιασμού του ελληνικού θερμαλιστικού τουρισμού

6.3.2.1 Αρχές χωρικής οργάνωσης και σχεδιασμού 476
6.3.2.2 Κριτήρια επιλογής σεναρίων χωρικής ανάπτυξης 478
6.3.2.3 Τα νέα πρότυπα χωρικού σχεδιασμού του θερμαλιστικού τουρισμού: γενική θεώρηση 480

7ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ
ΤΕΛΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

7.1 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΘΕΣΕΙΣ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΛΕΥΡΑ ΤΗΣ ΈΡΕΥΝΑΣ: ΤΟΜΕΑΚΕΣ ΚΑΙ ΧΩΡΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΘΕΡΜΑΛΙΣΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

7.1.1 Η νέα γεωγραφία του τουρισμού και ο ρόλος της θερμαλιστικής δραστηριότητας 509
7.1.2 Οι νέες τάσεις και η νέα ορολογία του θερμαλισμού – θερμαλιστικού τουρισμού 511
7.1.3 Τα νέα πρότυπα του χωρικού (τουριστικού) σχεδιασμού και η συμβολή του στην ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας 512
7.1.4 Οι νέες αρχές και τα μέσα σχεδιασμού του θερμαλιστικού τουρισμού 514

7.2 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΘΕΣΕΙΣ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΜΠΕΙΡΙΚΟ ΜΕΡΟΣ ΤΗΣ ΈΡΕΥΝΑΣ ΣΕ ΔΙΕΘΝΕΣ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

7.2.1 Τα διδάγματα από τη διεθνή εμπειρία 516
7.2.2 Η ελληνική (θερμαλιστική) πραγματικότητα 518
7.2.3 Διαπιστώσεις και συμπεράσματα για (και από) τις τρεις σπουδαιότερες λουτροπόλεις της Ελλάδας 520

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

7.2.4 Τα χωρικά (μορφολογικά και λειτουργικά) χαρακτηριστικά (τύποι) των εγκαταστάσεων και υποδομών θερμαλιστικού τουρισμού.....522
7.2.5 Χωρικές και διοικητικές επιπτώσεις του θερμαλιστικού τουρισμού.....525
7.2.6 Η λογική και το περιεχόμενο του ενδεικνυόμενου χωρικού σχεδιασμού στην Ελλάδα.....527

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ.....531
- Η συμβολή της διδακτορικής διατριβής στην έρευνα του χωρικού σχεδιασμού του θερμαλιστικού τουρισμού
- Ερωτήματα που εγείρονται από τη διδακτορική διατριβή για μελλοντική διερεύνηση
- Σενάρια για το μέλλον

ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΑΝΑΦΟΡΕΣ……537

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΠΗΓΕΣ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ ……..553

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ (Β΄ Τόμος)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

1ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Πίνακας 0-1: Σύνθεση και βασικά χαρακτηριστικά δείγματος ερωτηματολογίων θερμαλιστών 19
Πίνακας 0-2: Πορεία της ερευνητικής εργασίας και στάδια εκπόνησης της διδακτορικής διατριβής …….....26

2ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Πίνακας 2-1: Κατηγοριοποίηση ταξιδιωτών (εγχώριων και διεθνών) 39
Πίνακας 2-2: Ταξιδιώτες που ενδιαφέρουν την τουριστική «βιομηχανία» 40
Πίνακας 2-3: Διεθνείς τουριστικές αφίξεις και εισπράξεις (1950-2005) 45
Πίνακας 2-4: Παγκόσμιος τουρισμός και αφίξεις ανά περιοχή.....46
Πίνακας 2-5: Παγκόσμιος τουρισμός και συναλλαγματικές εισπράξεις ανά περιοχή.....46
Πίνακας 2-6: Μέγεθος και διάρθρωση του διεθνούς τουρισμού βάσει αφίξεων (1994) 47
Πίνακας 2-7: Παράγοντες που θα επηρεάσουν την παγκόσμια τουριστική ζήτηση στο μέλλον.....49
Πίνακας 2-8: Διεθνείς τουριστικές αφίξεις κατά περιοχή υποδοχής (σε εκατ.) 50
Πίνακας 2-9: Μερίδια αγοράς τουριστικών αφίξεων κατά περιοχή υποδοχής (%).....51
Πίνακας 2-10: Διεθνείς τουριστικές αφίξεις Ευρώπης κατά περιοχή υποδοχής (σε εκατ.).....51
Πίνακας 2-11: Μερίδια αγοράς τουριστικών αφίξεων Ευρώπης κατά περιοχή υποδοχής (%) 51
Πίνακας 2-12: Εισερχόμενος τουρισμός επιλεγμένων ευρωπαϊκών χωρών (σε εκατ.).....52
Πίνακας 2-13: Προβλέψεις διεθνών τουριστικών αφίξεων σε μεσογειακούς προορισμούς (σε εκατ.).....53

3ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Πίνακας 3-1: Πορεία θερμαλιστικού τουρισμού στις χώρες της Ευρώπης.....77
Πίνακας 3-2: Στατιστικά στοιχεία ιταλικού τουρισμού (1980-2006).....78
Πίνακας 3-3: Ρυθμός μεταβολής θερμαλιστικού τουρισμού Ιταλίας (1990-2003) 80
Πίνακας 3-4: Θερμαλιστική κίνηση Ιταλίας ανά φύλο (2000-2002) 80
Πίνακας 3-5: Κατανομή ιταλικών περιοχών θερμαλιστικού τουρισμού ανά Περιφέρεια.....82
Πίνακας 3-6: Στατιστικά στοιχεία γαλλικού τουρισμού (1980-2006).....96
Πίνακας 3-7: Κατανομή θερμαλιστικής κίνησης Γαλλίας ανά Περιφέρεια (2007).....97
Πίνακας 3-8: Κατανομή γαλλικών περιοχών θερμαλιστικού τουρισμού ανά Περιφέρεια.....100
Πίνακας 3-9: Στατιστικά στοιχεία ισπανικού τουρισμού (1980-2006) 111
Πίνακας 3-10: Κατανομή ισπανικών περιοχών θερμαλιστικού τουρισμού ανά Περιφέρεια 113
Πίνακας 3-11: Βασικά στατιστικά στοιχεία θερμαλιστικού τουρισμού Ιταλίας, Γαλλίας, Ισπανίας 125
Πίνακας 3-12: Βασικά χωρικά χαρακτηριστικά των δέκα εξεταζόμενων θερμαλιστικών περιοχών (και λουτροπόλεων) Ιταλίας, Γαλλίας, Ισπανίας.....130

4ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Πίνακας 4-1: Αφίξεις αλλοδαπών τουριστών στην Ελλάδα ανά χώρα προέλευσης 138
Πίνακας 4-2: Αφίξεις αλλοδαπών και ημεδαπών τουριστών ανά Περιφέρεια 140
Πίνακας 4-3: Διανυκτερεύσεις αλλοδαπών και ημεδαπών τουριστών ανά Περιφέρεια.....140
Πίνακας 4-4: Πληρότητα καταλυμάτων ανά Περιφέρεια (%).....141
Πίνακας 4-5: Αφίξεις αλλοδαπών και ημεδαπών στα ξενοδοχειακά καταλύματα ανά μήνα (%) 142
Πίνακας 4-6: Διανυκτερεύσεις αλλοδαπών και ημεδαπών στα ξενοδοχειακά καταλύματα ανά μήνα (%).....142
Πίνακας 4-7: Κατάταξη Ελλάδας και ανταγωνιστριών χωρών βάσει ΔΤΤΑ.....143
Πίνακας 4-8: Ελληνικός τουρισμός και κύριες ανταγωνίστριες χώρες.....144
Πίνακας 4-9: Συγκριτικές επιδόσεις (κατάταξη) Ελλάδας και ανταγωνιστικών χωρών βάσει ΔΤΤΑ 145

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 4-10: Προβλέψεις διεθνών τουριστικών αφίξεων στα Βαλκάνια (σε χιλ.) 146
Πίνακας 4-11: Προβλέψεις τουριστικών αφίξεων στην Ελλάδα από κύριες τουριστικές αγορές (σε χιλ.) 146
Πίνακας 4-12: Προβλέψεις διεθνών τουριστικών αφίξεων στην Ελλάδα και στους ανταγωνιστικούς προορισμούς (σε χιλ.) 147
Πίνακας 4-13: Διαχρονική εξέλιξη αριθμού ιαματικών πηγών σε αναγνωρισμένη λειτουργία 159
Πίνακας 4-14: Θερμαλιστική κίνηση Ελλάδας (1931-1964) 161
Πίνακας 4-15: Παραχωρήσεις που πραγματοποιήθηκαν βάσει του Ν. 2188/1920 174
Πίνακας 4-16: Κατανομή θερμομεταλλικών πηγών Ελλάδας ανά Περιφέρεια 183
Πίνακας 4-17: Θερμαλιστική κίνηση Λουτρών Κυλλήνης (1931-2006) 199
Πίνακας 4-18: Θερμαλιστική κίνηση Λουτρών Καϊάφα (1931-2006) 200
Πίνακας 4-19: Ξενοδοχειακό δυναμικό και ενοικιαζόμενα δωμάτια Λουτρών Κυλλήνης 200
Πίνακας 4-20: Ξενοδοχειακό δυναμικό και ενοικιαζόμενα δωμάτια Λουτρών Καϊάφα 200
Πίνακας 4-21: Θερμαλιστική κίνηση Λουτρακίου (1931-1999) 207
Πίνακας 4-22: Θερμαλιστική κίνηση Μεθάνων (1931-2003) 207
Πίνακας 4-23: Θερμαλιστική κίνηση Λίμνης Βουλιαγμένης (1931-1997) 207
Πίνακας 4-24: Ξενοδοχειακό δυναμικό και ενοικιαζόμενα δωμάτια Λουτρακίου 208
Πίνακας 4-25: Ξενοδοχειακό δυναμικό και ενοικιαζόμενα δωμάτια Μεθάνων 209
Πίνακας 4-26: Θερμαλιστική κίνηση Λουτρών Αιδηψού (1931-2006) 217
Πίνακας 4-27: Θερμαλιστική κίνηση Καμένων Βούρλων (1931-2006) 217
Πίνακας 4-28: Θερμαλιστική κίνηση Λουτρών Υπάτης (1931-2006) 217
Πίνακας 4-29: Θερμαλιστική κίνηση Λουτρών Σμοκόβου (1931-2005) 217
Πίνακας 4-30: Θερμαλιστική κίνηση Λουτρών Πλατυστόμου (1931-2004) 218
Πίνακας 4-31: Θερμαλιστική κίνηση Λουτρών Θερμοπυλών (1931-2006) 218
Πίνακας 4-32: Ξενοδοχειακό δυναμικό και ενοικιαζόμενα δωμάτια Λουτρών Σμοκόβου 219
Πίνακας 4-33: Ξενοδοχειακό δυναμικό και ενοικιαζόμενα δωμάτια Λουτρών Πλατυστόμου 219
Πίνακας 4-34: Ξενοδοχειακό δυναμικό και ενοικιαζόμενα δωμάτια Λουτρών Θερμοπυλών 219
Πίνακας 4-35: Θερμαλιστική κίνηση Λουτρών Λαγκαδά (1931-2005) 226
Πίνακας 4-36: Θερμαλιστική κίνηση Λουτρών Ελευθερών (1931-2003) 227
Πίνακας 4-37: Θερμαλιστική κίνηση Θέρμων Νιγρίτας (1931-2006) 228
Πίνακας 4-38: Ξενοδοχειακό δυναμικό και ενοικιαζόμενα δωμάτια Λουτρών Λαγκαδά 228
Πίνακας 4-39: Ξενοδοχειακό δυναμικό και ενοικιαζόμενα δωμάτια Λουτρών Ελευθερών 228
Πίνακας 4-40: Ξενοδοχειακό δυναμικό και ενοικιαζόμενα δωμάτια Θερμών Νιγρίτας 235
Πίνακας 4-41: Θερμαλιστική κίνηση Θερμών Ικαρίας (1931-2006) 235
Πίνακας 4-42: Θερμαλιστική κίνηση Θερμιών Κύθνου (1931-2006) 235
Πίνακας 4-43: Ξενοδοχειακό δυναμικό και ενοικιαζόμενα δωμάτια Θέρμων Ικαρίας 236
Πίνακας 4-44: Ξενοδοχειακό δυναμικό και ενοικιαζόμενα δωμάτια Θερμιών Κύθνου 237
Πίνακας 4-45: Σχέση κατηγοριών κτιριακών εγκαταστάσεων θερμαλισμού - θερμαλιστικού τουρισμού με οικιστικό περιβάλλον 245
Πίνακας 4-46: Πορεία και σταθμοί του θερμαλιστικού τουρισμού στην Ελλάδα (συσχέτιση με τη θερμαλιστική κίνηση) 251

5ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Πίνακας 5-1: Πληθυσμιακά χαρακτηριστικά της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας 260
Πίνακας 5-2: Δείκτες ευημερίας Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας 261
Πίνακας 5-3: Κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε επίπεδο Περιφερειών Ελλάδος 261
Πίνακας 5-4: Κατά κεφαλήν ΑΕΠ στους Νομούς της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας 262
Πίνακας 5-5: Προϊόν – εισόδημα Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας 263
Πίνακας 5-6: Κατανομή απασχόλησης κατά παραγωγικούς τομείς στην Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας 263
Πίνακας 5-7: Υποδομές παιδείας και μαθητικό δυναμικό Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας 264
Πίνακας 5-8: Πληθυσμιακά χαρακτηριστικά Νομού Ευβοίας 267
Πίνακας 5-9: Προϊόν – εισόδημα Νομού Εύβοιας 267
Πίνακας 5-10: Δείκτες ευημερίας Νομού Ευβοίας 267

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 5-11: Πληθυσμιακά χαρακτηριστικά Νομού Φθιώτιδας 269
Πίνακας 5-12: Προϊόν – εισόδημα Νομού Φθιώτιδας 269
Πίνακας 5-13: Δείκτες ευημερίας Νομού Φθιώτιδας....269
Πίνακας 5-14: Διανυκτερεύσεις στην Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας 272
Πίνακας 5-15: Ξενοδοχειακά καταλύματα στην Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας 273
Πίνακας 5-16: Στατιστικά στοιχεία τουρισμού Νομού Ευβοίας 275
Πίνακας 5-17: Στατιστικά στοιχεία τουρισμού Νομού Φθιώτιδας....275
Πίνακας 5-18: Λουτρικές εγκαταστάσεις Λουτρών Αιδηψού (1940) 291
Πίνακας 5-19: Θερμαλιστική κίνηση Λουτρών Αιδηψού (1931-2006) 293
Πίνακας 5-20: Ξενοδοχειακό δυναμικό και ενοικιαζόμενα δωμάτια Λουτρών Αιδηψού (2008)....294
Πίνακας 5-21: Ποιοτικά χαρακτηριστικά θερμαλιστικών εγκαταστάσεων Λουτρών Αιδηψού (2008) 295
Πίνακας 5-22: Δυναμικότητα θερμαλιστικών εγκαταστάσεων (Υδροθεραπευτήρια) Λουτρών Αιδηψού (2008) 296
Πίνακας 5-23: Κατανομή θερμαλιστών κατά φύλο και ηλικία (Λουτρά Αιδηψού)....304
Πίνακας 5-24: Κατανομή θερμαλιστών κατά είδος οικονομικής επιβάρυνσης και ετήσιο εισόδημα (Λουτρά Αιδηψού) 307
Πίνακας 5-25: Βαθμολογία λουτρόπολης Αιδηψού βάσει διαφόρων κριτηρίων 321
Πίνακας 5-26: Ξενοδοχειακό δυναμικό και ενοικιαζόμενα δωμάτια Καμένων Βούρλων (2008)....339
Πίνακας 5-27: Θερμαλιστική κίνηση Καμένων Βούρλων (1931-2006) 340
Πίνακας 5-28: Κατανομή «κλασικών» θερμαλιστών κατά φύλο και ηλικία (Καμένα Βούρλα)....345
Πίνακας 5-29: Κατανομή «κλασικών» θερμαλιστών κατά είδος οικονομικής επιβάρυνσης και ετήσιο εισόδημα (Καμένα Βούρλα)....349
Πίνακας 5-30: Κατανομή «σύγχρονων» θερμαλιστών κατά φύλο και ηλικία (Καμένα Βούρλα)....352
Πίνακας 5-31: Κατανομή «σύγχρονων» θερμαλιστών κατά είδος οικονομικής επιβάρυνσης και ετήσιο εισόδημα (Καμένα Βούρλα)....357
Πίνακας 5-32: Βαθμολογία λουτρόπολης Καμένων Βούρλων βάσει διαφόρων κρτηρίων....368
Πίνακας 5-33: Ξενοδοχειακό δυναμικό και ενοικιαζόμενα δωμάτια Λουτρών Υπάτης (2008)....386
Πίνακας 5-34: Θερμαλιστική κίνηση Λουτρών Υπάτης (1879 – 2006)....387
Πίνακας 5-35: Κατανομή θερμαλιστών κατά φύλο και ηλικία (Λουτρά Υπάτης)....394
Πίνακας 5-36: Κατανομή θερμαλιστών κατά είδος οικονομικής επιβάρυνσης και ετήσιο εισόδημα (Λουτρά Υπάτης) 398
Πίνακας 5-37: Βαθμολογία λουτρόπολης Υπάτης βάσει διαφόρων κριτηρίων 408

6ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Πίνακας 6-1: Συγκριτική αξιολόγηση θερμαλιστικού τουρισμού σε Ελλάδα-Ιταλία-Γαλλία-Ισπανία 462
Πίνακας 6-2: Επάρκεια σχεδιασμού στους εξεταζόμενους θερμαλιστικούς προορισμούς σε Ελλάδα - Ιταλία - Γαλλία - Ισπανία....466
Πίνακας 6-3: Ταξινόμηση μοντέλων προτύπων χωρικού σχεδιασμού του θερμαλιστικού τουρισμού (σε πολεοδομική κλίμακα)....502

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ

4ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Γράφημα 4-1: Θερμαλιστική κίνηση Ελλάδας ανά δεκαετία (1951-1997)....162
Γράφημα 4-2: Κατανομή «κλασικών» θερμαλιστών κατά ηλικία (Ελλάδα) 164
Γράφημα 4-3: Κατανομή «σύγχρονων» θερμαλιστών κατά ηλικία (Ελλάδα) 164
Γράφημα 4-4: Κατανομή «κλασικών» θερμαλιστών κατά ετήσιο εισόδημα (Ελλάδα) 165
Γράφημα 4-5: Κατανομή «σύγχρονων» θερμαλιστών κατά ετήσιο εισόδημα (Ελλάδα)……...165

5ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Γράφημα 5-1: Θερμαλιστική κίνηση ανατολικής-κεντρικής Ελλάδας (1931-2006)....281
Γράφημα 5-2: Κίνηση ανά θερμαλιστικό προορισμό ανατολικής-κεντρικής Ελλάδας (1931-2006)....282

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Γράφημα 5-3: Θερμαλιστική κίνηση Λουτρών Αιδηψού (1931-2006) 293
Γράφημα 5-4: Κατανομή θερμαλιστών κατά φύλο (Λουτρά Αιδηψού) 304
Γράφημα 5-5: Κατανομή θερμαλιστών κατά ηλικία (Λουτρά Αιδηψού) 304
Γράφημα 5-6: Διάρκεια παραμονής θερμαλιστών στα Λουτρά Αιδηψού 305
Γράφημα 5-7: Ετήσιο εισόδημα θερμαλιστών Λουτρών Αιδηψού 307
Γράφημα 5-8: Οικονομική επιβάρυνση θερμαλιστών (Λουτρά Αιδηψού) 308
Γράφημα 5-9: Προτιμήσεις θερμαλιστών σε είδη θερμαλιστικών υπηρεσιών (Λουτρά Αιδηψού) 308
Γράφημα 5-10: Βαθμός ικανοποίησης θερμαλιστών από τις θερμαλιστικές υπηρεσίες (Λουτρά Αιδηψού) 309
Γράφημα 5-11: Βαθμός ικανοποίησης θερμαλιστών από το περιβάλλον της λουτρόπολης (Λουτρά Αιδηψού) . 309
Γράφημα 5-12: Βαθμός ικανοποίησης θερμαλιστών από τις υποδομές ενδιαίτησης (Λουτρά Αιδηψού) 309
Γράφημα 5-13: Βαθμός ικανοποίησης θερμαλιστών από τις υπηρεσίες διασκέδασης - ψυχαγωγίας (Λουτρά Αιδηψού) 309
Γράφημα 5-14: Θερμαλιστική κίνηση Καμένων Βούρλων (1931-2006) 340
Γράφημα 5-15: Κατανομή «κλασικών» θερμαλιστών κατά φύλο (Καμένα Βούρλα) 345
Γράφημα 5-16: Κατανομή «κλασικών» θερμαλιστών κατά ηλικία (Καμένα Βούρλα) 345
Γράφημα 5-17: Διάρκεια παραμονής «κλασικών» θερμαλιστών στα Καμένα Βούρλα 348
Γράφημα 5-18: Ετήσιο εισόδημα «κλασικών» θερμαλιστών Καμένων Βούρλων 348
Γράφημα 5-19: Οικονομική επιβάρυνση «κλασικών» θερμαλιστών (Καμένα Βούρλα) 349
Γράφημα 5-20: Προτιμήσεις «κλασικών» θερμαλιστών σε είδη θερμαλιστικών υπηρεσιών (Καμένα Βούρλα) . 349
Γράφημα 5-21: Βαθμός ικανοποίησης «κλασικών» θερμαλιστών από τις θερμαλιστικές υπηρεσίες (Καμένα Βούρλα) 351
Γράφημα 5-22: Βαθμός ικανοποίησης «κλασικών» θερμαλιστών από το περιβάλλον λουτρόπολης (Καμένα Βούρλα) 351
Γράφημα 5-23: Βαθμός ικανοποίησης «κλασικών» θερμαλιστών από τις υποδομές ενδιαίτησης (Καμένα Βούρλα) 351
Γράφημα 5-24: Βαθμός ικανοποίησης «κλασικών» θερμαλιστών από τις υπηρεσίες διασκέδασης-ψυχαγωγίας (Καμένα Βούρλα) 351
Γράφημα 5-25: Κατανομή «σύγχρονων»θερμαλιστών κατά φύλο (Καμένα Βούρλα) 353
Γράφημα 5-26: Κατανομή «σύγχρονων» θερμαλιστών κατά ηλικία (Καμένα Βούρλα) 353
Γράφημα 5-27: Διάρκεια παραμονής «σύγχρονων» θερμαλιστών στα Καμένα Βούρλα 355
Γράφημα 5-28: Ετήσιο εισόδημα «σύγχρονων» θερμαλιστών Καμένων Βούρλων 356
Γράφημα 5-29: Οικονομική επιβάρυνση «σύγχρονων» θερμαλιστών (Καμένα Βούρλα) 357
Γράφημα 5-30: Προτιμήσεις «σύγχρονων» θερμαλιστών σε είδη θερμαλιστικών υπηρεσιών (Καμένα Βούρλα)357
Γράφημα 5-31: Βαθμός ικανοποίησης «σύγχρονων» θερμαλιστών από τις θερμαλιστικές υπηρεσίες (Καμένα Βούρλα) 358
Γράφημα 5-32: Βαθμός ικανοποίησης «σύγχρονων» θερμαλιστών από το περιβάλλον της λουτρόπολης (Καμένα Βούρλα) 358
Γράφημα 5-33: Βαθμός ικανοποίησης «σύγχρονων» θερμαλιστών από τις υποδομές ενδιαίτησης (Καμένα Βούρλα) 358
Γράφημα 5-34: Βαθμός ικανοποίησης «σύγχρονων» θερμαλιστών από τις υπηρεσίες διασκέδασης-ψυχαγωγίας (Καμένα Βούρλα) 358
Γράφημα 5-35: Θερμαλιστική κίνηση Λουτρών Υπάτης (1928-2006) 387
Γράφημα 5-36: Κατανομή θερμαλιστών κατά φύλο (Λουτρά Υπάτης) 394
Γράφημα 5-37: Κατανομή θερμαλιστών κατά ηλικία (Λουτρά Υπάτης) 394
Γράφημα 5-38: Διάρκεια παραμονής θερμαλιστών στα Λουτρά Υπάτης 397
Γράφημα 5-39: Ετήσιο εισόδημα θερμαλιστών Λουτρών Υπάτης 397
Γράφημα 5-40: Οικονομική επιβάρυνση θερμαλιστών (Λουτρά Υπάτης) 398
Γράφημα 5-41: Προτιμήσεις θερμαλιστών σε είδη θερμαλιστικών υπηρεσιών (Λουτρά Υπάτης) 398
Γράφημα 5-42: Βαθμός ικανοποίησης θερμαλιστών από τις θερμαλιστικές υπηρεσίες (Λουτρά Υπάτης) 400
Γράφημα 5-43: Βαθμός ικανοποίησης θερμαλιστών από το περιβάλλον της λουτρόπολης (Λουτρά Υπάτης) 400
Γράφημα 5-44: Βαθμός ικανοποίησης θερμαλιστών από τις υποδομές ενδιαίτησης (Λουτρά Υπάτης) 400
Γράφημα 5-45: Βαθμός ικανοποίησης θερμαλιστών από τις υπηρεσίες διασκέδασης - ψυχαγωγίας (Λουτρά Υπάτης) 400

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΧΑΡΤΩΝ

1ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Χάρτης 1-1: Περιοχές έρευνας πεδίου (επισκέψεις – αυτοψίες) σε Ελλάδα και Εξωτερικό..... ……..15
Χάρτης 1-2: Σημεία δειγματοληψίας (συμπλήρωση ερωτηματολογίων) στα Λουτρά Αιδηψού 18
Χάρτης 1-3: Σημεία δειγματοληψίας (συμπλήρωση ερωτηματολογίων) στα Καμένα Βούρλα 18
Χάρτης 1-4: Σημεία δειγματοληψίας (συμπλήρωση ερωτηματολογίων) στα Λουτρά Υπάτης ... …….....19

3ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Χάρτης 3-1: Κατανομή ιταλικών περιοχών θερμαλιστικού τουρισμού ανά Περιφέρεια…….……83
Χάρτης 3-2: Γεωγραφική θέση των εξεταζόμενων περιοχών θερμαλιστικού τουρισμού στην Ιταλία.....84
Χάρτης 3-3: Διοικητικός χάρτης Γαλλίας.....99
Χάρτης 3-4: Κατανομή θερμαλιστικών κέντρων - εγκαταστάσεων Γαλλίας ανά Νομό.....101
Χάρτης 3-5: Κατανομή θερμαλιστών Γαλλίας ανά Νομό.....101
Χάρτης 3-6: Γεωγραφική θέση των εξεταζόμενων περιοχών θερμαλιστικού τουρισμού στη Γαλλία 102
Χάρτης 3-7: Λουτροπόλεις και περιοχές θερμαλιστικού τουρισμού Ισπανίας.....114
Χάρτης 3-8: Ισπανικά αστικά κέντρα με παραθερμαλιστικά κέντρα - εγκαταστάσεις 115
Χάρτης 3-9: Γεωγραφική θέση των εξεταζόμενων περιοχών θερμαλιστικού τουρισμού στην Ισπανία 116

4ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Χάρτης 4-1: Κατάταξη ιαματικών πηγών βάσει του Νόμου 4086/60.....176
Χάρτης 4-2: Κατανομή ιαματικών πηγών ανά Νομό.....182
Χάρτης 4-3: Θερμαλιστική κίνηση ιαματικών πηγών σε λειτουργία την περίοδο 1931-1940.....184
Χάρτης 4-4: Θερμαλιστική κίνηση ιαματικών πηγών σε λειτουργία την περίοδο 1951-1960.....185
Χάρτης 4-5: Θερμαλιστική κίνηση ιαματικών πηγών σε λειτουργία την περίοδο 1961-1970.....188
Χάρτης 4-6: Θερμαλιστική κίνηση ιαματικών πηγών σε λειτουργία την περίοδο 1971-1980.....189
Χάρτης 4-7: Θερμαλιστική κίνηση ιαματικών πηγών σε λειτουργία την περίοδο 1981-1990.....190
Χάρτης 4-8: Θερμαλιστική κίνηση ιαματικών πηγών σε λειτουργία την περίοδο 1991-1997.....191
Χάρτης 4-9: Κατανομή θερμαλιστικών εγκαταστάσεων (υδροθεραπευτηρίων) ανά ιαματική πηγή.....193
Χάρτης 4-10: Ομαδοποίηση περιοχών ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού κατά γεωγραφική ενότητα.....196
Χάρτης 4-11: Λουτροπόλεις - περιοχές ανάπτυξης θερμαλιστικού τουρισμού στη Δυτική Πελοπόννησο 197
Χάρτης 4-12: Λουτροπόλεις - περιοχές ανάπτυξης θερμαλιστικού τουρισμού στον Αργοσαρωνικό-Κορινθιακό Κόλπο.....205
Χάρτης 3-13: Λουτροπόλεις - περιοχές ανάπτυξης θερμαλιστικού τουρισμού στη ανατολική-κεντρική Ελλάδα 214
Χάρτης 3-14: Λουτροπόλεις - περιοχές ανάπτυξης θερμαλιστικού τουρισμού στη Βόρειο Ελλάδα- Μακεδονία 224
Χάρτης 3-15: Λουτροπόλεις - περιοχές ανάπτυξης θερμαλιστικού τουρισμού στα Νησιά του Αιγαίου 233

5ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Χάρτης 5-1: Θερμές και ψυχρές μεταλλικές πηγές κεντρικής Ελλάδας (καταγραφή ’1930).....277
Χάρτης 5-2: Θερμές και ψυχρές μεταλλικές πηγές Εύβοιας (καταγραφή ’1930) 278
Χάρτης 5-3: Μερίδια ανατολικής-κεντρικής Ελλάδας.....280
Χάρτης 5-4: Ευρύτερη περιοχή Λουτρών Αιδηψού.....284
Χάρτης 5-5: Θέση θερμαλιστικών εγκαταστάσεων (υδροθεραπευτηρίων) Λουτρών Αιδηψού.....297
Χάρτης 5-6: Προέλευση θερμαλιστών Λουτρών Αιδηψού.....306
Χάρτης 5-7: Ευρύτερη περιοχή Καμένων Βούρλων.....331
Χάρτης 5-8: Θέση θερμαλιστικών εγκαταστάσεων και υποδομών Καμένων Βούρλων.....338
Χάρτης 5-9: Προέλευση «κλασικών» θερμαλιστών Καμένων Βούρλων.....346
Χάρτης 5-10: Προέλευση «σύγχρονων» θερμαλιστών Καμένων Βούρλων.....354
Χάρτης 5-11: Ευρύτερη περιοχή Λουτρών Υπάτης.....376
Χάρτης 5-12: Θέση υδροθεραπευτηρίου Λουτρών Υπάτης.....386
Χάρτης 5-13: Προέλευση θερμαλιστών Λουτρών Υπάτης.……..……..…….....395

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

4ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Διάγραμμα 4-1: Σχηματική απεικόνιση (κατά προσέγγιση) κατηγοριοποίησης θερμομεταλλικών πηγών Ελλάδας βάσει χωρικής ανάπτυξης 244

6ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Διάγραμμα 6-1: Η διαχρονική εξέλιξη των στόχων του θερμαλισμού 453

Διάγραμμα 6-2: Ο σύγχρονος θερμαλισμός και τα είδη θερμαλιστών 456

Διάγραμμα 6-3: Οι σύγχρονες απαιτήσεις από το χώρο του θερμαλιστικού τουρισμού 459

Διάγραμμα 6-4: Χαρακτηριστικά θερμαλισμού και θερμαλιστών σε Ελλάδα-Ιταλία-Γαλλία-Ισπανία..... 461

Διάγραμμα 6-5: Τύπος διαχείρισης εγκαταστάσεων και ποιότητα θερμαλιστικών υποδομών και υπηρεσιών (Ελλάδα, Ιταλία, Γαλλία, Ισπανία)..... 462

Διάγραμμα 6-6: Βαθμός εφαρμογής νέων τάσεων σχεδιασμού στο χώρο των δεκατριών εμπειρικά εξεταζόμενων θερμαλιστικών προορισμών-λουτροπόλεων (Ελλάδα, Ιταλία, Γαλλία, Ισπανία)……...467

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΧΕΔΙΩΝ

5ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Σχέδιο 5-1: Το πρώτο Σχέδιο Πόλεως της λουτρόπολης της Αιδηψού (1884) 313

Σχέδιο 5-2: Διαχρονική εξέλιξη πολεοδομικού σχεδιασμού και οικιστικού ιστού Λουτρών Αιδηψού 316

Σχέδιο 5-3: Το πρώτο Σχέδιο της Λουτροπόλεως των Καμένων Βούρλων (1935)..... 361

Σχέδιο 5-4: Διαχρονική εξέλιξη πολεοδομικού σχεδιασμού και οικιστικού ιστού Καμένων Βούρλων..... 363

Σχέδιο 5-5: Το πρώτο σχέδιο της λουτρόπολης της Υπάτης (1890) 403

Σχέδιο 5-6: Διαχρονική εξέλιξη πολεοδομικού σχεδιασμού και οικιστικού ιστού Λουτρών Υπάτης……...405

6ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Σχέδιο 6-1: Otto Glaus - Περίπτωση Σχεδιασμού Ια 444

Σχέδιο 6-2: Otto Glaus - Περίπτωση Σχεδιασμού Ιβ 444

Σχέδιο 6-3: Otto Glaus - Περίπτωση Σχεδιασμού ΙΙ α 444

Σχέδιο 6-4: Otto Glaus - Περίπτωση Σχεδιασμού ΙΙ β 444

Σχέδιο 6-5: Otto Glaus - Περίπτωση Σχεδιασμού ΙΙΙ α..... 445

Σχέδιο 6-6: Otto Glaus - Περίπτωση Σχεδιασμού ΙΙΙ β..... 445

Σχέδιο 6-7: Otto Glaus - Περίπτωση Σχεδιασμού ΙΙΙ γ 445

Σχέδιο 6-8: Otto Glaus - Περίπτωση Σχεδιασμού ΙΙΙ δ……...445

Σχέδιο 6-9: Πρότυπο Σχεδιασμού Β.Ι.α. – σενάριο ήπιας ανάπτυξης..... 484

Σχέδιο 6-10: Πρότυπο Σχεδιασμού Β.Ι.α. – σενάριο έντονης ανάπτυξης 485

Σχέδιο 6-11: Πρότυπο Σχεδιασμού Β.Ι.β. – σενάριο ήπιας ανάπτυξης..... 487

Σχέδιο 6-12: Πρότυπο Σχεδιασμού Β.Ι.β. – σενάριο έντονης ανάπτυξης 489

Σχέδιο 6-13: Πρότυπο Σχεδιασμού Β.ΙΙ.α. – σενάριο ήπιας ανάπτυξης 491

Σχέδιο 6-14: Πρότυπο Σχεδιασμού Β.ΙΙ.α. – σενάριο έντονης ανάπτυξης..... 492

Σχέδιο 6-15: Πρότυπο Σχεδιασμού Β.ΙΙ.β. – σενάριο ήπιας ανάπτυξης 494

Σχέδιο 6-16: Πρότυπο Σχεδιασμού Β.ΙΙ.β. – σενάρια έντονης ανάπτυξης..... 496

Σχέδιο 6-17: Πρότυπο Σχεδιασμού Β.ΙΙ.γ. – σενάριο ήπιας ανάπτυξης..... 498

Σχέδιο 6-18: Πρότυπο Σχεδιασμού Β.ΙΙ.γ. – σενάριο έντονης ανάπτυξης 499

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΑΕΡΟΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ

4ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Λουτρά Κυλλήνης 1945, 2000 203
Λουτρά Καϊάφα 1945, 2000 204
Λουτράκι 1945, 1998 211
Μέθανα 1945, 1998 212
Λίμνη Βουλιαγμένης 1945, 2005 213
Λουτρά Σμοκόβου 1945, 2006 221
Λουτρά Πλατυστόμου 1945, 2005 222
Λουτρά Θερμοπυλών 1945, 2005 223
Λουτρά Ελευθερών 1945, 1993 230
Λουτρά Λαγκαδά 1945, 1993 231
Θερμά Νιγρίτας 1945, 1993 232
Θερμιά Κύθνου 1945, 2006 238
Θέρμα Ικαρίας 1945, 2006 239

5ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Λουτρά Αιδηψού 1945, 1960, 1970, 1988, 1997, 2003 318
Αιδηψός - Λουτρά Αιδηψού 1945, 1960, 1998, 2003..... 319
Καμένα Βούρλα 1945, 1960, 1970..... 364
Καμένα Βούρλα 1988, 1997, 2005..... 365
Λουτρά Υπάτης 1945, 1960, 1970, 1986, 2005..... 406

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΟΡΥΦΟΡΙΚΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ

3ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Λουτρόπολη **Tivoli Terme**..... 92
Λουτρόπολη **Fiuggi Terme**.…..... 93
Λουτρόπολη **Telese Terme** 94
Θερμαλιστικό Πάρκο **Terme di San Teodoro**.....95
Λουτρόπολη **Balaruc-les-Bains**.....108
Λουτρόπολη **Amélie-les-Bains Palalda**.....109
Λουτρόπολη **Le Boulou**.....110
Λουτρόπολη **Caldes de Montbui**..... 122
Θερμαλιστικό Πάρκο **Palacio de las Salinas**..... 123
Λουτρόπολη **Olmedo**..... 124

4ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Θερμαλιστικές Εγκαταστάσεις **Κουνουπελίου** Ηλείας 201

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

3ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Σελίδα: 92

Εικόνα 3-1: Η θερμαλιστική εγκατάσταση του Terme di Tivoli και δεξιά στο βάθος το ξενοδοχείο Victoria Terme
Εικόνα 3-2: Η μια από τις εξωτερικές πισίνες- δεξιά η πίσω όψη της θερμαλιστικής εγκατάστασης
Εικόνα 3-3: Ο χώρος με τις εσωτερικές πισίνες της θερμαλιστικής εγκατάστασης
Εικόνα 3-4: Η αίθουσα εισπνοών
Εικόνα 3-5: Το Terme di Tivoli από τη Villa d'Este στην πόλη του Tivoli
Εικόνα 3-6: Στιγμιότυπο από τον κήπο της Villa d'Este

Σελίδα: 93

Εικόνα 3-7: Η κεντρική είσοδος του θερμαλιστικού πάρκου «Bonifacio VIII» (κατασκευή 1911)
Εικόνα 3-8: Το εσωτερικό του θερμαλιστικού πάρκου «Bonifacio VIII»
Εικόνα 3-9: Το εσωτερικό του θερμαλιστικού πάρκου «Anticolana»
Εικόνα 3-10: Το ιστορικό ξενοδοχείο «Gran Hotel» στη Cittá di Fiuggi, χτισμένο το 1911
Εικόνα 3-11: Άποψη του Fiuggi Terme και στο βάθος το Cittá di Fiuggi
Εικόνα 3-12: Άποψη από την Cittá di Fiuggi

Σελίδα: 94

Εικόνα 3-13: Η κεντρική είσοδος του θερμαλιστικού πάρκου «A. Minieri»
Εικόνα 3-14: Το εσωτερικό του θερμαλιστικού πάρκου «A. Minieri»
Εικόνα 3-15: Το ξενοδοχείο του Πάρκου «Gand Hotel Terme di Telese» (3 χλμ έξω από το Telese Terme)
Εικόνα 3-16: Η εσωτερική πισίνα της θερμαλιστικής εγκατάστασης του Πάρκου «Gand Hotel Terme di Telese»
Εικόνα 3-17: Ο μεγάλος πεζόδρομος στην πόλη του Telese Terme, απέναντι από το Θ.Π. «A. Minieri»
Εικόνα 3-18: Άποψη από την πόλη του Telese Terme

Σελίδα: 95

Εικόνα 3-19: Η θερμαλιστική εγκατάσταση του Πάρκου στο Terme di San Teodoro
Εικόνα 3-20: Ο χώρος υποδοχής στην είσοδο της θερμαλιστικής εγκατάστασης
Εικόνα 3-21: Η εκκλησία στο χώρο του θερμαλιστικού πάρκου
Εικόνα 3-22: Άποψη από τον περιβάλλοντα χώρο του θερμαλιστικού πάρκου
Εικόνα 3-23: Το χωριό Villamaina
Εικόνα 3-24: Άποψη από το εσωτερικό του χωριού της Villamaina

Σελίδα: 108

Εικόνα 3-25: Η κεντρική είσοδος της θερμαλιστικής εγκατάστασης «Hesperides»
Εικόνα 3-26: Η εσωτερική πισίνα στο «Hesperides»
Εικόνα 3-27: Η κεντρική είσοδος της θερμαλιστικής εγκατάστασης «Athèna» στο κέντρο του Balaruc-les-Bains
Εικόνα 3-28: Η εσωτερική δεξαμενή του «Athèna»
Εικόνα 3-29: Το κτίριο των αρχαίων θερμών – σήμερα γραφείο του Office de Tourisme
Εικόνα 3-30: Άποψη από το εσωτερικό του Balaruc-les-Bains – ο δρόμος και δίπλα ο ποδηλατόδρομος

Σελίδα:109

Εικόνα 3-31: Η θερμαλιστική εγκατάσταση-κτίριο «Thermes Romains»
Εικόνα 3-32: Το ινστιτούτο αισθητικής δίπλα από το κτίριο του «Thermes Romains»
Εικόνα 3-33: Άποψη από το εσωτερικό του Amélie-les-Bains-Palalda
Εικόνα 3-34: Άποψη από το παραποτάμιο μέτωπο της λουτρόπολης
Εικόνα 3-35: Ο ποταμός «Le Tech»
Εικόνα 3-36: Πανοραμική άποψη της λουτρόπολης

Σελίδα: 110

Εικόνα 3-37: Η θερμαλιστική εγκατάσταση στο θερμαλιστικό πάρκο
Εικόνα 3-38: Δίδυμοι ατομικοί λουτήρες στο εσωτερικό της θερμαλιστικής εγκατάστασης
Εικόνα 3-39: Το κτίριο της Διοίκησης του θερμαλιστικού πάρκου
Εικόνα 3-40: Βοηθητικό κτίριο του θερμαλιστικού πάρκου με ιατρεία
Εικόνα 3-41: Άποψη από το θερμαλιστικό πάρκο και τη διαμόρφωσή του
Εικόνα 3-42: Άποψη από την πόλη Le Boulou

Σελίδα: 122

Εικόνα 3-43: Το θερμαλιστικό κτίριο «Broquetas» προστατευόμενο αρχιτεκτονικό και καλλιτεχνικό μνημείο
Εικόνα 3-44: Το θερμαλιστικό κτίριο «Termes Victória»
Εικόνα 3-45: Η πηγή στην πλατεία Font de Lleó, θερμοκρασίας 76^{o}C
Εικόνα 3-46: Η εσωτερική πισίνα του «Termes Victória»
Εικόνα 3-47: Το «Muséo Termalia» και δίπλα οι αρχαίες ρωμαϊκές θέρμες (μέρος του Μουσείου)
Εικόνα 3-48: Πανοραμική άποψη της πόλης Caldes de Montbui

Σελίδα: 123

Εικόνα 3-49: Το θερμαλιστικό πάρκο του Palacio de las Salinas και στο βάθος το Παλάτι
Εικόνα 3-50: Η εκκλησία του θερμαλιστικού πάρκου
Εικόνα 3-51: Η εξωτερική πισίνα
Εικόνα 3-52: Ένα από τα εγκαταλελειμμένα κτίρια στο χώρο έξω από το θερμαλιστικό πάρκο
Εικόνα 3-53: Ο δρόμος με τον ποδηλατόδρομο έξω από το Palacio de las Salinas -στο βάθος η Medina del Campo
Εικόνα 3-54: Άποψη της πόλης και των κτιρίων της Medina del Campo δίπλα από το ποτάμι

Σελίδα: 124

Εικόνα 3-55: Άποψη από τον εξωτερικό χώρο της θερμαλιστικής εγκατάστασης του «Balneraio Villa de Olmedo»
Εικόνα 3-56: Το κτίριο του ξενοδοχείου του θερμαλιστικού πάρκου
Εικόνα 3-57: Η είσοδος στη θερμαλιστική εγκατάσταση
Εικόνα 3-58: Λεπτομέρεια από το κτίριο του ξενοδοχείου – κατασκευή του 12^{ου} αιώνα
Εικόνα 3-59: Άποψη από την πόλη του Olmedo
Εικόνα 3-60: Η κεντρική πλατεία του Olmedo

4ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Σελίδα: 201

Εικόνα 4-1: Άποψη από το Κουνουπέλι

Σελίδα: 203

Εικόνα 4-2: Η γούρνα των λασπόλουτρων και στο βάθος το περίπτερο του ΕΟΤ εγκαταλελειμμένο
Εικόνα 4-3: Τα ερείπια των αρχαίων ρωμαϊκών λουτρών
Εικόνα 4-4: Το παλιό υδροθεραπευτήριο (ΕΟΤ) εγκαταλελειμμένο
Εικόνα 4-5: Η κεντρική είσοδος του νέου υδροθεραπευτηρίου του ΕΟΤ
Εικόνα 4-6: Η πλάγια είσοδος του νέου υδροθεραπευτηρίου ΕΟΤ Αγίας Αικατερίνης
Εικόνα 4-7: Άποψη από τον γειτονικό παραθεριστικό οικισμό Αρκούδι

Σελίδα: 204

Εικόνα 4-8: Το υδροθεραπευτήριο του ΕΟΤ
Εικόνα 4-9: Το φυσικό σπήλαιο των Ανιγρίδων Νυμφών
Εικόνα 4-10: Η εξωτερική (κλειστή) δεξαμενή στον αύλειο χώρο του υδροθεραπευτηρίου
Εικόνα 4-11: Η είσοδος στο φυσικό σπήλαιο της πηγής Γερανίου
Εικόνα 4-12: Άποψη της λίμνης και της νησίδας με τα ξενοδοχεία από την κορυφή του υδροθεραπευτηρίου
Εικόνα 4-13: Κοντινή άποψη των ξενοδοχείων στη νησίδα της

Σελίδα: 211

Εικόνα 4-14: Άποψη από το θαλάσσιο μέτωπο του Λουτρακίου

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Εικόνα 4-15: Άποψη από τους εσωτερικούς δρόμους και κτίρια της λουτρόπολης
Εικόνα 4-16: Το ποσιθεραπευτήριο και στο βάθος το εγκαταλελειμμένο γυάλινο υδροθεραπευτήριο του ΕΟΤ
Εικόνα 4-17: Το παλιό υδροθεραπευτήριο του ΕΟΤ (εγκαταλελειμμένο)
Εικόνα 4-18: Το Δημοτικό Υδροθεραπευτήριο
Εικόνα 4-19: Το κατάστημα της (ιδιωτικής) ιαματικής πηγής Οικονόμου

Σελίδα: 212

Εικόνα 4-20: Άποψη των Μεθάνων
Εικόνα 4-21: Το παλιό υδροθεραπευτήριο
Εικόνα 4-22: Το νέο υδροθεραπευτήριο στο βάθος και το παλιό αριστερά
Εικόνα 4-23: Ανακαινισμένος ατομικός λουτήρας στο παλιό υδροθεραπευτήριο
Εικόνα 4-24: Το ξενοδοχείο και ιδιωτικό υδροθεραπευτήριο «Αι Πηγαί»
Εικόνα 4-25: Εγκαταλελειμμένο ξενοδοχείο στο θαλάσσιο μέτωπο

Σελίδα: 213

Εικόνα 4-26: Πανοραμική άποψη λίμνης Βουλιαγμένης (φωτογράφηση: Νίκος Στεφανής)
Εικόνα 4-27: Η εξέδρα εισόδου στη λίμνη και στο βάθος το κτίριο του εγκαταλελειμμένου υδροθεραπευτηρίου
Εικόνα 4-28: Κοντινή άποψη του υδροθεραπευτηρίου Λίμνης Βουλιαγμένης
Εικόνα 4-29.: Η κεντρική είσοδος του υδροθεραπευτηρίου
Εικόνα 4-30: Ένα από τα δωμάτια λουτρών με ατομικό μαρμάρινο λουτήρα

Σελίδα: 221

Εικόνα 4-31: Άποψη των Λουτρών Σμοκόβου από το δρόμο προς Σμόκοβο
Εικόνα 4-32: Στιγμιότυπο από το εσωτερικό του Θερμαλιστικού Πάρκου
Εικόνα 4-33: Το υδροθεραπευτήριο και ξενοδοχείο «Τα Τέμπη»
Εικόνα 4-34: Η αίθουσα ψεκασμών εντός του υδροθεραπευτηρίου
Εικόνα 4-35: Άποψη της πλατείας των Λουτρών Σμοκόβου με το ξενοδοχείο «Μετέωρα»
Εικόνα 4-36: Ο Ξενώνας «Θεσσαλία»

Σελίδα: 222

Εικόνα 4-37: Το σύγχρονο ξενοδοχείο εντός του οποίου λειτουργούν σύγχρονες θερμαλιστικές εγκαταστάσεις
Εικόνα 4-38: Η ανάπλαση του ποταμού στο πίσω μέρος του σύγχρονου ξενοδοχείου
Εικόνα 4-39: Το παλιό ξενοδοχείο «Ασκληπιός» (εγκαταλελειμμένο)
Εικόνα 4-40: Το περίπτερο ποσιθεραπείας σε κατάσταση παρακμής
Εικόνα 4-41: Το ξενοδοχείο «Ξενία» δεξιά και εγκαταλελειμμένα βοηθητικά κτίρια αριστερά
Εικόνα 4-42: Τα Λαϊκά Δωμάτια ερειπωμένα και μισογκρεμισμένα

Σελίδα: 223

Εικόνα 4-43: Άποψη των Λουτρών Θερμοπυλών από το χωριό Θερμοπύλες (πρώην Εθνική Οδός)
Εικόνα 4-44: Ο χώρος των ελεύθερων κατασκηνωτών δίπλα από τις πηγές και στο βάθος το χωριό Θερμοπύλες
Εικόνα 4-45: Το υδροθεραπευτήριο των Λουτρών Θερμοπυλών
Εικόνα 4-46: Ο καταρράκτης που γίνεται το υπαίθριο υδροντούς από τους θερμαλιστές
Εικόνα 4-47: Το ξενοδοχείο «Ασκληπιός»
Εικόνα 4-48: Το ξενοδοχείο «Αίγλη» (χτίστηκε τη δεκαετία του ’80 και δε λειτούργησε ποτέ)

Σελίδα: 230

Εικόνα 4-49: Η κοινή δεξαμενή με τα ιαματικά νερά της Αναβρύουσας πηγής
Εικόνα 4-50: Ατομικός λουτήρας στο νέο υδροθεραπευτήριο
Εικόνα 4-51: Το ξενοδοχείο «Παγγαίο»
Εικόνα 4-52: Τα ερείπια βυζαντινού λουτήρα ανάμεσα στα δύο παλιά υδροθεραπευτήρια
Εικόνα 4-53: Το κτίριο του εστιατορίου
Εικόνα 4-54: Ο φούρνος-παντοπωλείο και στο βάθος τα κτίρια των ενοικ. δωματίων «Δράμα» και «Καβάλα»

Σελίδα: 231

Εικόνα 4-55: Ο δρόμος και πεζόδρομος που οδηγεί από τον Λαγκαδά στα Λουτρά (που φαίνονται στο βάθος)
Εικόνα 4-56: Το υδροθεραπευτήριο και ο αύλειος χώρος του
Εικόνα 4-57: Το κτίριο των αμμόλουτρων
Εικόνα 4-58: Το λαογραφικό μουσείο «Φίλιππος»
Εικόνα 4-59: Ο χώρος με τις εξωτερικές πισίνες (χωρίς ιαματικό νερό)
Εικόνα 4-60: Ατομικός λουτήρας εντός του υδροθεραπευτηρίου

Σελίδα: 232

Εικόνα 4-61: Άποψη του χωριού από τον κεντρικό δρόμο (δεξιά το λουτρικό πάρκο και αριστερά τα Θερμά)
Εικόνα 4-62: Η είσοδος στο θερμαλιστικό πάρκο
Εικόνα 4-63: Το υδροθεραπευτήριο
Εικόνα 4-64.: Ο διάδρομος του υδροθεραπευτηρίου
Εικόνα 4-65: Τα δύο κτίρια των ξενοδοχείων εντός του θερμαλιστικού πάρκου
Εικόνα 4-66: Τα ερείπια βυζαντινού λουτήρα λίγα μέτρια μακριά από την είσοδο του θερμαλιστικού πάρκου

Σελίδα: 238

Εικόνα 4-67: Η βόρεια άποψη των Θερμιών Κύθνου
Εικόνα 4-68: Η νότια άποψη των Θερμιών Κύθνου
Εικόνα 4-69: Το θαλάσσιο μέτωπο του οικισμού
Εικόνα 4-70: Η μαρίνα του οικισμού
Εικόνα 4-71: Μέρος του θαλάσσιου μετώπου
Εικόνα 4-72: Το υδροθεραπευτήριο (του 1857) και στο βάθος το ξενοδοχείο «Ξενία»

Σελίδα: 239

Εικόνα 4-73: Η εμπρός άποψη των Θερμών Ικαρίας
Εικόνα 4-74: Η πίσω άποψη των Θερμών Ικαρίας
Εικόνα 4-75: Το θαλάσσιο μέτωπο του οικισμού
Εικόνα 4-76: Το υδροθεραπευτήριο-χαμάμ του σπηλαίου
Εικόνα 4-77: Το υδροθεραπευτήριο «Απόλλων» του Δήμου Κήρυκου
Εικόνα 4-78: Το ιδιωτικό υδροθεραπευτήριο «Κράτσα»

Σελίδα: 241

Εικόνα 4-79: Χαβούζα στο Γκέρμπεσι (Ν. Αχαΐας)
Εικόνα 4-80: Πέτρινο κτίσμα λουτρών στο Αρχάνι (Ν. Φθιώτιδας)
Εικόνα 4-81: Παραπήγματα στη Λίμνη Κρεμαστών (Ν. Αιτωλοακαρνανίας)
Εικόνα 4-82: Θολωτό χαμάμ στα Θέρμα Εχίνου (Ν. Ξάνθης)
Εικόνα 4-83: Υπαίθριο Λουτρό για δύο στην Παναγιά την Κρυφτή (Λέσβος)
Εικόνα 4-84: Υπαίθριες Δεξαμενές ιαματικών λουτρών Μύλου Κονιαβίτη – Καμένα Βούρλα (Ν. Φθιώτιδας)
Εικόνα 4-85: Παραποτάμια λουτρά στην Πυξαριά (Ν. Ιωαννίνων)
Εικόνα 4-86: Κτίσμα με γούρνα στην Πηγή Παυσανία (Ν. Αργολίδας)

5ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Σελίδα: 287

Εικόνα 5-1: Η σπηλιά του Σύλλα (αρχές 20ου αιώνα)
Εικόνα 5-2: Η σπηλιά του Σύλλα (αρχές 21ου αιώνα)

Σελίδα: 290

Εικόνες 5-3: Ο κινηματογράφος “Caprice” (δεκαετία ’30)
Εικόνες 5-4: Ο κινηματογράφος “Caprice” (αρχές 21ου αιώνα)

Σελίδα: 298

Εικόνα 5-5,6: Απόψεις του ξενοδοχείου και υδροθεραπευτηρίου «Θέρμαι Σύλλα»
Εικόνα 5-7: Τα ξενοδοχεία και υδροθεραπευτήρια «Στάδιον» και «Ηράκλειον»
Εικόνα 5-8: Το ξενοδοχείο και υδροθεραπευτήριο «Αύρα»
Εικόνα 5-9: Το ξενοδοχείο και υδροθεραπευτήριο «Αίγλη»
Εικόνα 5-10: Το ξενοδοχείο «Ακτή»
Εικόνα 5-11: Το ξενοδοχείο «Παλλάδιον»
Εικόνα 5-12: Το ξενοδοχείο και υδροθεραπευτήριο «Κεντρικόν»

Σελίδα: 299

Εικόνα 5-13: Αριστερά οι εγκαταστάσεις των δημοτικών λουτρών λάσπης και δεξιά ιδιωτικό υδροθεραπευτήριο σε χρωματισμένη καρτ ποστάλ
Εικόνα 5-14: Το ιδιωτικό υδροθεραπευτήριο «Γ. Πριάμου» σε χρωματισμένη καρτ ποστάλ
Εικόνα 5-15 και 5-16: Σχέδια υδροθεραπευτηρίων που δεν υλοποιήθηκαν ποτέ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Εικόνα 5-17: Η εμπρός όψη του Δημοτικού Υδροθεραπευτηρίου
Εικόνα 5-18: Η πίσω όψη του Δημοτικού Υδροθεραπευτηρίου
Εικόνα 5-19: Αιδήψιοι μπροστά σε λουτρικό κατάστημα που δεν υπάρχει σήμερα

Σελίδα: 300
Εικόνα 5-20: Το ξενοδοχείο και υδροθεραπευτήριο «Θέρμαι Σύλλα» (κτισμένο το 1896)
Εικόνα 5-21: Το ξενοδοχείο και υδροθεραπευτήριο «Αύρα»
Εικόνα 5-22: Το ξενοδοχείο «Παλλάδιον»
Εικόνα 5-23: Το ξενοδοχείο «Αίγλη»
Εικόνα 5-24: Παλιό Αρχοντικό που πλέον λειτουργεί ως ξενοδοχειακό κατάλυμα
Εικόνα 5-25: Το ξενοδοχείο και υδροθεραπευτήριο «Ιστιαία»
Εικόνα 5-26: Το νέας κατασκευής ξενοδοχείο «Θάλασσα»
Εικόνα 5-27: Το ξενοδοχείο και υδροθεραπευτήριο «Κεντρικόν»

Σελίδα: 301
Εικόνα 5-28: Το παλιό (πρώην Δημοτικό) και το νέο υδροθεραπευτήριο του ΕΟΤ
Εικόνα 5-29: Η εμπρός όψη του νέου υδροθεραπευτηρίου του ΕΟΤ (κατασκευή δεκαετίας 1980)
Εικόνα 5-30: Η πίσω όψη του νέου υδροθεραπευτηρίου του ΕΟΤ
Εικόνα 5-31: Η εξωτερική δεξαμενή του ΕΟΤ (ολυμπ. διαστάσεων)
Εικόνα 5-32: Ατομικός λουτήρας εντός του νέου υδροθεραπευτηρίου του ΕΟΤ
Εικόνα 5-33: Οι εσωτερικές δεξαμενές του νέου υδροθεραπευτηρίου του ΕΟΤ
Εικόνα 5-34: Το σημείο ανάβλυσης της ιαματικής πηγής στο οικόπεδο του νέου υδροθεραπευτήριο του ΕΟΤ
Εικόνα 5-35: Η ανάμικτη παραλία του Δήμου Αιδηψού (έκχυση νερών ιαματικής πηγής μέσα στη θάλασσα)

Σελίδα: 302
Εικόνα 5-36: Το ξενοδοχείο – Σύγχρονο Κέντρο Ιαματικού Τουρισμού «Θέρμαι Σύλλα»
Εικόνα 5-37: Το υδροθεραπευτήριο «Αύρα»
Εικόνα 4.38: Το ξενοδοχείο-υδροθεραπευτήριο «Αι Πηγαί»
Εικόνα 5-39: Το υδροθεραπευτήριο «Παπαϊωάννου»
Εικόνα 5-40: Το ξενοδοχείο-υδροθεραπευτήριο «Μηθώ»
Εικόνα 5-41: Το ξενοδοχείο-υδροθεραπευτήριο «Διεθνές»
Εικόνα 5-42: Το υδροθεραπευτήριο «Αγ. Παντελεήμων»

Σελίδα: 303
Εικόνα 5-43: Η εξωτερική πισίνα στο σύγχρονο Κέντρο Ιαματικού Τουρισμού «Θέρμαι Σύλλα»
Εικόνα 5-44: Η εξωτερική πισίνα στο υδροθεραπευτήριο και ξενοδοχείο «Ιστιαία»
Εικόνα 5-45: Η εξωτερική πισίνα στο υδροθεραπευτήριο και ξενοδοχείο «Κεντρικόν»
Εικόνα 5-46: Η εσωτερική πισίνα στο υδροθεραπευτήριο και ξενοδοχείο «Καπόλος»
Εικόνα 5-47: Διπλοί ατομικοί λουτήρες στο υδροθεραπευτήριο «Παπαϊωάννου»
Εικόνα 5-48: Ατομικός λουτήρας στο υδροθεραπευτήριο και ξενοδοχείο «Μηθώ»
Εικόνα 5-49: Ατομικός λουτήρας στο υδροθεραπευτήριο και ξενοδοχείο «Capri»
Εικόνα 5-50: Ατομικός λουτήρας στο υδροθεραπευτήριο και ξενοδοχείο «Ταίναρον»

Σελίδα: 317
Εικόνα 5-54: Η παραλιακή οδός στα Λ. Αιδηψού (αρχές 20ου αι.)
Εικόνα 5-55: Η παραλιακή οδός στα Λ. Αιδηψού (δεκαετία ‘80)
Εικόνα 5-56: Η παραλιακή οδός στα Λ. Αιδηψού (αρχές 21ου αι.)

Σελίδα: 325
Εικόνα 5-57: Πρόχειρο παράπηγμα φιλοξενίας λουομένων και στο βάθος το «Θέρμαι Σύλλα» (τέλη 19ου αιώνα)
Εικόνα 5-58: Γειτονιά της Αιδηψού (δεκαετία ’30)
Εικόνα 5-59 και 4.60: Εκτεταμένοι χώροι πρασίνου στο θαλάσσιο μέτωπο της λουτρόπολης
Εικόνα 5-61: Το θαλάσσιο μέτωπο με το «Θέρμαι Σύλλα»
Εικόνα 5-62: Άποψη της λουτρόπολης με θέα το Δημοτικό Υδροθεραπευτήριο και το «Θέρμαι Σύλλα»
Εικόνα 5-63: Το «Καστάλια»
Εικόνα 5-64: Η συνοικία «40 πλατάνια»

Σελίδα: 326
Εικόνα 5-65: Η μαρίνα – μόλος της λουτρόπολης της Αιδηψού δίπλα από το λιμάνι
Εικόνα 5-66: Η παραλία δίπλα από το λιμάνι
Εικόνα 5-67: Στιγμιότυπο από το θαλάσσιο μέτωπο με τις τέντες των καταστημάτων της παραλιακής οδού
Εικόνα 5-68: Παρεμπόδιση συνεχόμενης ροής κίνησης πεζών παραλιακής οδού από τις τέντες των καταστημάτων
Εικόνα 5-69: Λωρίδα πρασίνου στο θαλάσσιο μέτωπο
Εικόνα 5-70: Ανάπλαση προβλήτας στο ύψος του ξενοδοχείου «Θέρμαι Σύλλα»
Εικόνα 5-71: Παιδική χαρά στην παραλία της λουτρόπολης
Εικόνα 5-72: Σημείο της προβλήτας κατά μήκος της ακτής και η εναπομένουσα παραλία των παραθεριστών...

Σελίδα: 327
Εικόνα 5-73: Το παραδοσιακό κτίριο του Δημαρχείου δίπλα σε νέα σχετικά ξενοδοχεία τύπου πολυκατοικίας
Εικόνα 5-74: Το παλιό υδροθεραπευτήριο του ΕΟΤ (πρώην δημοτικό) σε πλήρη εγκατάλειψη
Εικόνα 5-75: Το διατηρητέο πρώην πανδοχείο «Καστάλια» ερειπωμένο
Εικόνα 5-76: Διατηρητέο κτίριο (ξενοδοχείο) της λουτρόπολης
Εικόνα 5-77: Το διατηρητέο κτίριο - ξενοδοχείο «Η Κρήτη»- υπό καθεστώς εγκατάλειψης
Εικόνα 5-78: Εγκαταλελειμμένη γωνιά της λουτρόπολης
Εικόνα 5-79: Το ξενοδοχείο «Νεφέλη» με εμφανή τα σημάδια της παραμέλησης
Εικόνα 5-80: Παρατεταγμένα νεόκτιστα ξενοδοχεία και ενοικιαζόμενα δωμάτια στη λουτρόπολη της Αιδηψού

Σελίδα: 328
Εικόνα 5-81, 82: Τα ξενοδοχεία «Στάδιον» και «Ηράκλειον»
Εικόνα 5-83, 84: Το θαλάσσιο μέτωπο εμπρός από τα ξενοδοχεία «Αύρα» και «Αίγλη»
Εικόνα 5-85, 86: Η ανάμικτη παραλία (έκχυση ιαματικής πηγής εντός της θάλασσας)
Εικόνα 5-87, 88: Το «Θέρμαι Σύλλα» από τη θάλασσα

Σελίδα: 342
Εικόνα 5-89: Το υδροθεραπευτήριο «Ασκληπιός»
Εικόνα 5-90: Το ξενοδοχείο «Ράδιον» εντός του θερμαλιστικού πάρκου του ΕΟΤ
Εικόνα 5-91: Το ξενοδοχείο «Βιολέττα»
Εικόνα 5-92: Το εστιατόριο «Αττική»
Εικόνα 5-93: Το κινηματοθέατρο «Αττικόν» με μπαρ και καφετέρια
Εικόνα 5-94: Ο τ. Βασιλιάς της Λιβύης, Ίντρι
Εικόνα 5-95: Ο τ. Βασιλιάς της Σαουδικής Αραβίας, Ιμπν Σαούντ
Εικόνα 5-96: Ο Αριστοτέλης Ωνάσης
Εικόνα 5-97: Ο τ. πρωθυπουργός της Ελλάδας, Κωνσταντίνος Καραμανλής

Σελίδα: 343
Εικόνα 5-98: Η εσωτερική πισίνα των σύγχρονων εγκαταστάσεων θερμαλιστικού τουρισμού του «Γαλήνη»
Εικόνα 5-99: Η εξωτερική πισίνα ιαματικού νερού του ξενοδοχείου «Γαλήνη»
Εικόνα 5-100: Το υδροθεραπευτήριο «Ιπποκράτης» εντός του θερμαλιστικού πάρκου
Εικόνα 5-101: Η είσοδος του υδροθεραπευτηρίου «Ιπποκράτης» (κατασκευασμένο τη δεκαετία του ’70)
Εικόνα 5-102: Η εσωτερική δεξαμενή του «Ιπποκράτης»
Εικόνα 5-103: Ατομικός λουτήρας εντός του «Ιπποκράτης»
Εικόνα 5-104: Οι δεξαμενές του «Μύλου Κονιαβίτη»
Εικόνα 5-105: Οι δεξαμενές στις καλλυντικές πηγές ή «Πηγές Αφροδίτης»

Σελίδα: 343
Εικόνα 5-106: Πανοραμική άποψη του ιστορικού ξενοδοχείου «Γαλήνη» (πρώην Καλλίδρομος)
Εικόνα 5-107: Μερική άποψη ξενοδοχείου «Γαλήνη»
Εικόνα 5-108: Το ιστορικό ξενοδοχείο «Βιολέττα»
Εικόνα 5-109: Το ιστορικό ξενοδοχείο «Κυπραίος»
Εικόνα 5-110: Το ξενοδοχείο «Ωκεανία»
Εικόνα 5-111: Το ξενοδοχείο «Ακροπόλ»
Εικόνα 5-112: Κτίριο με ενοικιαζόμενα δωμάτια
Εικόνα 5-113: Κτίριο με ενοικιαζόμενα δωμάτια

Σελίδα: 371
Εικόνα 5-114: Πανοραμική άποψη του θερμαλιστικού πάρκου (με το υδροθεραπευτήριο «Ασκληπιός»)
Εικόνα 5-115: Το θερμαλιστικό πάρκο από τη θάλασσα (Ξενοδοχείο «Ράδιον» και αριστερά το «Γαλήνη»)
Εικόνα 5-116: Η πλαζ του θερμαλιστικού πάρκου
Εικόνα 5-117: Άλλη άποψη της πλαζ των Καμένων Βούρλων
Εικόνα 5-118: Τα Καμένα Βούρλα 15αύγουστο του 1938
Εικόνα 5-119: Η παραλιακή οδός στις αρχές της δεκαετίας του ’1960
Εικόνα 5-120: Η πλαζ των καμένων Βούρλων τη δεκαετία του ’1920

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Εικόνα 5-121: Το παραθαλάσσιο εστιατόριο «το Ακρογιάλι»

Σελίδα: 372
Εικόνα 5-122: Άποψη του θερμαλιστικού πάρκου από τη θάλασσα
Εικόνα 5-123: Η πλαζ του θερμαλιστικού πάρκου "Isabella"
Εικόνα 5-124: Η συνοικία «Αττική»
Εικόνα 5-125: Το ξενοδοχείο «Σίσσυ»
Εικόνα 5-126: .Παρατεταγμένες κατασκευές ίσκιου (τέντες) εστιατορίων στην παραλιακή οδό
Εικόνα 5-127: Ξύλινες αποβάθρες στο θαλάσσιο μέτωπο
Εικόνα 5-128: Κτίρια-πολυκατοικίες που χρησιμοποιούνται ως δεύτερη κατοικία μπροστά στην ακτή
Εικόνα 5-129: Ανάπλαση σε τμήμα της παράκτιας ζώνης

Σελίδα: 373
Εικόνα 5-130: Μερική πανοραμική άποψη των Καμένων Βούρλων
Εικόνα 5-131: Η παραλιακή οδός των Καμένων Βούρλων «Γερασίμου-Βασιλειάδου»
Εικόνα 5-132: Η όψη του εγκαταλελειμμένου ξενοδοχείου «Ράδιον», η πιάτσα των ταξί και το λούνα πάρκ
Εικόνα 5-133: Η πίσω όψη του εγκαταλελειμμένου «Ράδιον»
Εικόνα 5-134: Το ερειπωμένο ξενοδοχείο «Θρόνιον»
Εικόνα 5-135: Η κύρια είσοδος του υδροθεραπευτηρίου «Ασκληπιός» με τα παράθυρα μπαζωμένα
Εικόνα 5-136 Μέρος του θερμαλιστικού πάρκου (στο βάθος το υδροθεραπευτήριο «Ασκληπιός»)
Εικόνα 5-137: Υπαίθρια αγορά εντός του θερμαλιστικού πάρκου (στο βάθος το υδροθεραπευτήριο «Ιπποκράτης»)

Σελίδα: 389
Εικόνα 5-138: Το παλιό υδροθεραπευτήριο, κατασκευασμένο στα τέλη του 19ου αιώνα
Εικόνα 5-139: Το δωμάτιο εισπνοθεραπείας του παλιού υδροθεραπευτηρίου
Εικόνα 5-140: Το δωμάτιο ψεκασμών με ιαματικά νερά
Εικόνα 5-141: Το οκταγωνικό κτίριο που περιέκλυε το φρεάτιο ανάβλυσης της ιαματικής πηγής
Εικόνα 5-142: Το νέο υδροθεραπευτήριο της Υπάτης (δεκαετία του '60)
Εικόνα 5-143: Το κτίριο του φρεατίου όπως αναμορφώθηκε τη δεκαετία του '60
Εικόνα 5-144: Ο διάδρομος εντός του παλιού υδροθεραπευτηρίου προς τους ατομικούς λουτήρες

Σελίδα: 390
Εικόνα 5-145: Το ξενοδοχείο «Φθιώτις»
Εικόνα 5-146: Λεπτομέρεια της όψης του «Φθιώτις» (κεντρική είσοδος)
Εικόνα 5-147: Η αίθουσα του εστιατορίου εντός του «Φθιώτις»
Εικόνα 5-148: Το ξενοδοχείο «Όθρυς»
Εικόνα 5-149: Το ξενοδοχείο «Οίτη»
Εικόνα 5-150: Τα Δωμάτιο «Σπερχειός» ή «Λαϊκά Δωμάτια»
Εικόνα 5-151: Το Περίπτερο Α΄ «Υπάτη»
Εικόνα 5-152: Το περίπτερο Β΄ «Λαμία»

Σελίδα: 391
Εικόνα 5-153: Το Γραφείο Διευθύνσεως Λουτρών συστεγασμένο με το καφεστιατόριο της λουτρόπολης
Εικόνα 5-154: Το κτίριο του τηλεγραφείου, τηλεφωνείου και του Αστυνομικού Σταθμού Λουτρών Υπάτης
Εικόνα 5-155: Το παντοπωλείο – κλιβανοστάσιο - γαλακτοπωλείο της λουτρόπολης
Εικόνα 5-156: Το εκκλησάκι του Αγίου Κωνσταντίνου
Εικόνα 5-157: Το κρεοπωλείο
Εικόνα 5-158: Το μηχανοστάσιο
Εικόνα 5-159: Το σιντριβάνι της λουτρόπολης
Εικόνα 5-160: Ο αποχετευτικός υδραύλακας των ιαματικών νερών που έκαναν τα λουτρά τους οι ελεφαντιώτες

Σελίδα: 392
Εικόνα 5-161: Το υδροθεραπευτήριο των Λουτρών Υπάτης
Εικόνα 5-162: Το λογότυπο του υδροθεραπευτηρίου
Εικόνα 5-163: Το αίθριο εντός του κτιρίου των λουτρών
Εικόνα 5-164: Η εξωτερική δεξαμενή ιαματικού νερού
Εικόνα 5-165: Η αίθουσα αναμονής των λουομένων-θερμαλιστών
Εικόνα 5-166: Υποδαπέδιος ατομικός λουτήρας μαρμάρου σε κακή κατάσταση
Εικόνα 5-167: Μαρμάρινος ατομικός λουτήρας σε κακή κατάσταση
Εικόνα 5-168: Μαρμάρινος ατομικός λουτήρας στην πτέρυγα πολυτελείας

Σελίδα: 393
Εικόνα 5-169: Το ξενοδοχείο «Οίτη» (χτισμένο στις αρχές του περασμένου αιώνα)
Εικόνα 5-170: Το ξενοδοχείο «Ξενία» (χτισμένο τη δεκαετία του '60)
Εικόνα 5-171: Το ξενοδοχείο «Αι Πηγαί»
Εικόνα 5-172: Το ξενοδοχείο «ΕΝΑ»
Εικόνα 5-173: Το ξενοδοχείο «Όθρυς» (χτισμένο στις αρχές του 20ου αιώνα)
Εικόνα 5-174: Το Περίπτερο Β΄ υπό συνθήκες εγκατάλειψης
Εικόνα 5-175: Το εγκαταλελειμμένο περίπτερο Α΄

Σελίδα: 411
Εικόνα 5-176: Ανατολική άποψη της λουτρόπολης
Εικόνα 5-177: Δυτική άποψη της λουτρόπολης
Εικόνα 5-178: Γενική άποψη Λουτρών Υπάτης
Εικόνα 5-179: Άποψη του πάρκου (στο βάθος το φρεάτιο της ιαματικής πηγής και το «Φθιώτις»
Εικόνα 5-180: Άποψη του πάρκου από το ξενοδοχείο «Φθιώτις»
Εικόνα 5-181: Το θερμαλιστικό πάρκο με φόντο το «Φθιώτις»
Εικόνα 5-182: Η πλατεία της λουτρόπολης
Εικόνα 5-183: Ο τ. πρωθυπουργός Ελευθέριος Βενιζέλος κατά την επίσκεψή του στα Λουτρά Υπάτης

Σελίδα: 412
Εικόνα 5-184: Μερική άποψη της λουτρόπολης δίπλα από το υδροθεραπευτήριο
Εικόνα 5-185: Μερική άποψη του οικισμού της λουτρόπολης πίσω από το υδροθεραπευτήριο
Εικόνα 5-186: Μερική άποψη του οικισμού των Λουτρών Υπάτης
Εικόνα 5-187: Ο χώρος των αθλητικών εγκαταστάσεων της λουτρόπολης
Εικόνα 5-188: .Το πάρκο (μερική άποψη)
Εικόνα 5-189: Η πλατεία με τα εστιατόρια
Εικόνα 5-190: Το πρακτορείο του ΚΤΕΛ
Εικόνα 5-191: Γραφείο πληροφόρησης και τουρισμού

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

ΑΡΚΤΙΚΟΛΕΞΑ - ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

G-8	Group of Eight
ESPA	European Spa Association
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
WTO	World Tourism Organization
WTTC	World Travel and Tourism Council
ΑΕΙ	Ανώτατο Εκπαιδευτικό Ίδρυμα
ΑΕΠ	Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν
ΑΜΕΑ	Άτομα με Ειδικές Ανάγκες
ΑΝ	Αναγκαστικός Νόμος
ΒΔ	Βασιλικό Διάταγμα
ΒΙΠΕ	Βιομηχανική Περιοχή
ΓΠΣ	Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο
Γραφείο ΤΤΤ	Γραφείο Τηλεγραφικό, Τηλεφωνικό
ΓΥΣ	Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού
ΔΕΜΔ	Διερυωπαϊκά Μεταφορικά Δίκτυα
ΔΤΤΑ	Δείκτης Ταξιδιωτικής και Τουριστικής Ανταγωνιστικότητας
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΟ	Εθνική Οδός
ΕΟΚ	Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
ΕΟΤ	Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού
ΕΠ	Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
ΕΠΑΝ	Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ανάπτυξης
ΕΠΧΣΑΑ	Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης
ΕΣΠΑ	Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς
ΕΣΥΕ	Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος
ΕΤΑ	Εταιρεία Τουριστικής Ανάπτυξης
Θ.Π.	Θερμαλιστικό Πάρκο
Ι.Π.	Ιαματική Πηγή
ΙΓΜΕ	Ινστιτούτο Γεωλογικών και Μεταλλευτικών Ερευνών
ΚΠΣ	Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης
ΚΥΑ	Κοινή Υπουργική Απόφαση
Μ.Ο.	Μέσος Όρος
ΜΠΕ	Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων
ΝΔ	Νομοθετικό Διάταγμα
ΝΠΔΔ	Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου
ΞΕΕ	Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδος
ΟΗΕ	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
ΟΟΣΑ	Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης
ΟΤΑ	Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης
ΠΑΘΕ	Οδικός Άξονας «Πάτρα-Αθήνα-Θεσσαλονίκη-Εύζωνοι»
ΠΑΘΕΠ	Σιδηροδρομικός Άξονας «Πάτρα-Αθήνα-Θεσσαλονίκη-Ειδομένη-Προμαχώνας»
ΠΓΔΜ	Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας
ΠΔ	Προεδρικό Διάταγμα
ΠΕΠ	Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
ΠΟΤ	Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

ΠΣτΕ	Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας
ΠΥΤ - ΕΟΤ	Περιφερειακή Υπηρεσία Τουρισμού - Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού
ΣΔΙΤ	Συμπράξεις Δημοσίου και Ιδιωτικού Τομέα
ΣΕΒ	Σύνδεσμος Ελλήνων Βιομηχάνων
ΣΕΤΕ	Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων
ΣΜΠΕ	Στρατηγική Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων
ΣΧΟΟΑΠ	Σχέδιο Χωρικής και Οικιστικής Οργάνωσης Ανοικτής Πόλης
ΤΕ	Τεχνολογική Εκπαίδευση
ΤΕΕ	Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος
ΤΕΙ	Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα
ΤΙΦΚ	Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους
ΥΠΕΧΩΔΕ	Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων
ΦΕΚ	Φύλλο Εφημερίδος Κυβερνήσεως
ΧΥΤΑ	Χώροι Υγειονομικής Ταφής Απορριμμάτων

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Τουρισμός και Θερμαλισμός: μια πρόκληση για την Ελλάδα

Είναι γεγονός ότι στην εποχή μας ο τουρισμός αποτελεί έναν από τους δυναμικότερους κλάδους της παγκόσμιας οικονομίας. Σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού (ΠΟΤ), οι παγκόσμιες συναλλαγματικές εισπράξεις από τον τουρισμό, από 479,2 δισ. δολάρια που ήταν το έτος 2000, το 2005 ανήλθαν σε 680 δισ. δολάρια. Αντίστοιχα, και η μεταβολή του αριθμού των επισκεπτών ήταν αυξητική: από 687 εκατομμύρια το έτος 2000, το 2005 οι παγκόσμιες διεθνείς αφίξεις ανήλθαν στα 806 εκατομμύρια (ΙΤΕΠ, 2007α και 2007β), ενώ σύμφωνα με Έκθεση του ΠΟΤ, το έτος 2020 η παγκόσμια τουριστική κίνηση αναμένεται να ξεπεράσει τα 1,5 εκατομμύρια (WTO, 2005).

Όμως, όσο και αν οι παγκόσμιες διεθνείς αφίξεις διατηρούν και θα διατηρούν αυξητικές τάσεις, αυτό δε σημαίνει ότι όλοι οι τουριστικοί προορισμοί θα επωφεληθούν το ίδιο. Βάσει και πάλι των προβλέψεων του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού η γεωγραφία του τουρισμού θα μεταβληθεί σημαντικά στα επόμενα χρόνια.

Η χώρα μας, θα μπορούσαμε να πούμε ότι αποτελεί έναν σχετικά παραδοσιακό τουριστικό προορισμό, έχοντας κατακτήσει ένα σημαντικό (για το μέγεθός της) μερίδιο της τουριστικής αγοράς διαχρονικά. Όμως, αν και κατά το παρελθόν η Ελλάδα έχει κατακτήσει σημαντικές θέσεις στην παγκόσμια κατάταξη μεταξύ των τουριστικών προορισμών, με μια πιο προσεκτική ματιά θα καταλάβει κανείς ότι ο ελληνικός τουρισμός είναι κατά βάση εποχικός και ότι η χώρα μας συνδέει σε μεγάλο βαθμό την τουριστική της ταυτότητα με την προσφορά «ήλιου και θάλασσας» και με την πολιτιστική της κληρονομιά. Αυτό σημαίνει ότι η χώρα μας: πρώτον, δεν έχει αξιοποιήσει στο μέγιστο βαθμό τους τουριστικούς πόρους και κοιτάσματα που διαθέτει και δεύτερον, ότι διαθέτει περιορισμένη ποικιλία τουριστικών προϊόντων και άρα μικρή ανταγωνιστικότητα ως προς άλλους τουριστικούς προορισμούς. Επομένως, η Ελλάδα μελλοντικά κινδυνεύει να χάσει αρκετά από τα οφέλη της διαρκώς διογκούμενης τουριστικής κίνησης παγκοσμίως.

Ωστόσο, ζητούμενο για τη χώρα μας δεν πρέπει να είναι μια άκριτη διεκδίκηση ενός μεγαλύτερου μεριδίου από τον παγκόσμιο τουρισμό. Αυτό που, πάνω απ' όλα, η χώρα μας πρέπει να επιδιώξει είναι η ποιοτική αναβάθμιση των παρεχόμενων υπηρεσιών της, η διαφοροποίηση και η ποιότητα των τουριστικών προϊόντων της και η κατά το δυνατόν μεγαλύτερη εξάπλωση της τουριστικής της κίνησης τόσο χωρικά όσο και χρονικά. Και φυσικά, όλα τα παραπάνω με ταυτόχρονο σεβασμό στη φέρουσα ικανότητα του κάθε προορισμού, με σεβασμό στην ποιότητα και ταυτότητα του τοπίου και με αδιαπραγμάτευτη την προστασία της πολιτιστικής και αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της κάθε τοπικής κοινωνίας.

Αναμφισβήτητα, στην επίτευξη των παραπάνω στόχων καθοριστικό ρόλο δύνανται να διαδραματίσουν οι ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού, οι οποίες από τη φύση τους επιβάλλουν και προϋποθέτουν ποιότητα προσφερόμενων υπηρεσιών, διαφοροποίηση

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

και αυθεντικότητα τουριστικών προϊόντων όλων των εποχών, ανάδειξη ανεξερεύνητων και αυθεντικών τουριστικών προορισμών και διατήρηση της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς έκαστου τόπου προσέλκυσης τουριστών. Στο πλαίσιο αυτό, ο **θερμαλιστικός τουρισμός**, μια ειδική μορφή τουρισμού με ρίζες στην αρχαιότητα και απόλυτα συνυφασμένη με τον παράγοντα της υγείας, έχει αρκετές προοπτικές να προσφέρει διέξοδο και να συμβάλλει προς την επιθυμητή κατεύθυνση όσον αφορά στον προσφερόμενο τουρισμό της χώρας μας αλλά και κάθε χώρας.

Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τη διεθνή εμπειρία, χώρες της Ευρώπης που εκσυγχρόνισαν και αναβάθμισαν το θερμαλιστικό τουρισμό τους στο πλαίσιο των νέων τάσεων και επιταγών, επωφελήθηκαν σημαντικά καθώς με τον τρόπο αυτό συνέβαλαν τόσο στη διεύρυνση (χωρική και χρονική) του προσφερόμενου τουρισμού τους, όσο και στη διαφοροποίηση και ποιοτική αναβάθμιση των τουριστικών προϊόντων τους. Στην ίδια λογική, στην Ελλάδα, μια χώρα πλούσια σε θερμομεταλλικές πηγές (περίπου 500), ο θερμαλιστικός τουρισμός μπορεί συμβάλλει στην επιθυμητή διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος μας, στην αναβάθμιση των προσφερόμων τουριστικών μας υπηρεσιών, στο αδιέξοδο της εποχικότητας του ελληνικού τουρισμού, στη διάχυση του τουρισμού από τα νησιά μας και τις ακτές στην ενδοχώρα και στην αναδιοργάνωση περιοχών της ελληνικής περιφέρειας που συνήθως υστερούν ως προς τους δείκτες ανάπτυξης.

Ωστόσο, όσο κι αν θεωρητικά η Ελλάδα εύκολα θα μπορούσε να επενδύσει στην ανάπτυξη του θερμαλιστικού τουρισμού και να επωφεληθεί από αυτόν (αφού η εν λόγω μορφή μετρά πάνω από έναν αιώνα παράδοσης στη χώρα μας), η πραγματικότητα είναι εντελώς διαφορετική και πολύ πιο περίπλοκη. Είναι γεγονός ότι η χώρα μας, ξεκίνησε να δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην ανάπτυξη του θερμαλιστικού τουρισμού από την πρώτη κιόλας στιγμή της σύστασης του νέου Ελληνικού Κράτους, με τους πρώτους θερμαλιστικούς προορισμούς να δημιουργούνται ήδη από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα. Παρ' όλα αυτά, και διανύοντας μια περίοδο έντονης ανάπτυξης (δεκαετίες '50, '60 και '70), ο θερμαλιστικός τουρισμός της Ελλάδας βιώνει μια παρατεταμένη περίοδο παρακμής, που διαρκεί πάνω από δύο δεκαετίες.

Ειδικότερα, από τη δεκαετία του 1980 και μετά ο ελληνικός θερμαλιστικός τουρισμός άρχισε να παρουσιάζει πτωτική πορεία. Και η πτώση αυτή ήταν και ποιοτική αλλά και ποσοτική. Αναμφίβολα, με τη μαζική εξάπλωση του παραθαλάσσιου τουρισμού και την κυριαρχία του προτύπου «ήλιος και θάλασσα», η παραδοσιακότερη (χρονικά τουλάχιστον) μορφή τουρισμού της Ελλάδας άρχισε να περνά στο περιθώριο. Σήμερα, ο θερμαλιστικός τουρισμός χαρακτηρίζεται από χαμηλής ποιότητας και αναχρονιστικές προσφερόμενες υπηρεσίες. Στη συντριπτική πλειονότητά του απευθύνεται σε άτομα τρίτης και τέταρτης ηλικίας, χαμηλών εισοδηματικών τάξεων και στο μεγαλύτερο μέρος του στηρίζεται είτε από την πολιτική των συνταξιοδοτικών ταμείων είτε από την κοινωνική πολιτική του κράτους. Ταυτόχρονα, ως αποτέλεσμα της παρατεταμένης παρακμής, οι πόλοι θερμαλιστικού τουρισμού στο μεγαλύτερο μέρος τους χαρακτηρίζονται από εγκατάλειψη και απαξίωση διαμορφώνοντας ιδιότυπα «brownfields».

Αν και τα τελευταία χρόνια κάποιες προσπάθειες αναβάθμισης έχουν ξεκινήσει να γίνονται με τη δημιουργία σύγχρονων εγκαταστάσεων θερμαλισμού κατά τα διεθνή πρότυπα, οι όποιες ενέργειες περιορίζονται σε λίγες μόνο περιπτώσεις (κυρίως παραθαλάσσιες λουτροπόλεις) και αφορούν μεμονωμένες ιδιωτικές πρωτοβουλίες που εστιάζουν μοναδικά

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

στον εκσυγχρονισμό θερμαλιστικών και ξενοδοχειακών υποδομών. Όμως, για να μπορέσει ο θερμαλιστικός τουρισμός της Ελλάδας να συμβάλλει αποτελεσματικά στην αναβάθμιση του προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος της χώρας, θα πρέπει στο σύνολό του να αποκτήσει βιώσιμο και ελκυστικό περιβάλλον (οικονομικό-επιχειρηματικό και χωρικό), το οποίο μόνο με την υιοθέτηση ενός ριζικά διαφορετικού μοντέλου ανάπτυξής του μπορεί να επιτευχθεί.

Τέλος, θα πρέπει να ειπωθεί ότι, η Ελλάδα, μια χώρα με σημαντικά κοιτάσματα (ποιοτικά και ποσοτικά) σε θερμομεταλλικές-ιαματικές πηγές, που όμως υστερεί ως προς την ποιότητα και την ποικιλία των προσφερόμενων τουριστικών προϊόντων της γενικά, για να παραμείνει ανταγωνιστική στο παγκόσμιο τουριστικό σκηνικό, θα πρέπει να δώσει ιδιαίτερη έμφαση και στο θερμαλιστικό τουρισμό. Ωστόσο, και με δεδομένη την αρνητική εικόνα που έχει διαμορφωθεί διαχρονικά, για να μπορέσει ο ελληνικός θερμαλιστικός τουρισμός να αναβιώσει και να αποτελέσει εκ νέου μια μορφή τουρισμού που με αξιοπιστία θα προσφέρεται στη χώρα μας, απαιτείται ορθολογικός σχεδιασμός σε χωροταξική και πολεοδομική κλίμακα.

2. Σκοπιμότητα και αναγκαιότητα της έρευνας

Ο τουρισμός αποτελεί ένα φαινόμενο το οποίο έχει απασχολήσει αρκετούς ερευνητές και επιστημονικά συγγράμματα και έχει αναλυθεί και εξετασθεί από διάφορες επιστήμες όπως της οικονομίας, της κοινωνιολογίας, της ψυχολογίας κλπ. Επίσης, και οι ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού, αν και πολλές από αυτές έκαναν την εμφάνισή τους λίγες δεκαετίες πριν, έχουν αποτελέσει πεδίο πολυεπιστημονικών ερευνών και περιβάλλονται από πλούσια βιβλιογραφία, στο πλαίσιο της οποίας εξετάζεται και ο σχεδιασμός του χώρου αλλά και οι χωρικές επιπτώσεις. Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά στο θερμαλιστικό τουρισμό, η βιβλιογραφία που τον αφορά παρουσιάζει αρκετές ιδιαιτερότητες. Αποτελώντας μια από τις αρχαιότερες ειδικές μορφές τουρισμού, ο θερμαλιστικός τουρισμός (αν και μη εκφρασμένος με αυτόν τον όρο πάντοτε) διαθέτει πλούσια βιβλιογραφία διεθνή και ελληνική, η οποία όμως δεν εστιάζει τόσο στη χωρική (πολεοδομική και χωροταξική) του κλίμακα όσο κυρίως στην αρχιτεκτονική κλίμακα και στο ίδιο το φαινόμενο.

Συγκεκριμένα, όσον αφορά στη διεθνή βιβλιογραφία, τα συγγράμματα που εντοπίστηκαν αφορούν σε μεγάλο βαθμό σε τουριστικές εκδόσεις και οδηγούς. Ειδικότερα, στην ιταλική βιβλιογραφία, εκτός από ιστορικά συγγράμματα, η πλειονότητα της βιβλιογραφίας αφορά σε μελέτες που σχετίζονται κυρίως με τα ποσοτικά χαρακτηριστικά και τις οικονομικές-επιχειρηματικές διαστάσεις του θερμαλιστικού τουρισμού. Στην ισπανική βιβλιογραφία, ο θερμαλιστικός τουρισμός (θερμαλισμός) εντοπίζεται σχεδόν αποκλειστικά σε τουριστικούς οδηγούς και εκδόσεις, ενώ χαρακτηριστικό είναι ότι μέχρι και πρόσφατα δεν αντιμετωπιζόταν ως ειδική μορφή τουρισμού, αλλά ως μια συνήθεια-δραστηριότητα με στόχο την υγεία. Στη γαλλική βιβλιογραφία, αν και ο θερμαλιστικός τουρισμός εξετάζεται από την επιστήμη της γεωγραφίας, εντούτοις εστιάζει σχεδόν αποκλειστικά στον προσδιορισμό των βασικών χωρικών-γεωγραφικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών του και όχι στη μορφή που θα πρέπει να λάβει ο σχεδιασμός στους τόπους ανάπτυξής του. Μοναδική εξαίρεση βιβλιογραφίας που εντοπίστηκε και αφορά ειδικά στο χωρικό σχεδιασμό του θερμαλιστικού τουρισμού, αποτελεί ένα γερμανόγλωσσο σύγγραμμα (του Ελβετού Αρχιτέκτονα Otto Glaus) το οποίο όμως στις μέρες μας κρίνεται αναχρονιστικό, αφού η συγγραφή του χρονολογείται

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

από τη δεκαετία του 1970, ενώ επίσης εστιάζει πρωτίστως στα αρχιτεκτονικά ζητήματα και σχεδιασμό της εν λόγω μορφής τουρισμού και δευτερευόντως στα χωρικά.

Από την άλλη πλευρά όσον αφορά στην ελληνική βιβλιογραφία, αν και εντοπίστηκαν αρκετά συγγράμματα, αυτά και μειώνονται διαρκώς όσο πλησιάζουμε προς το σήμερα, αλλά και δεν αφορούν άμεσα στο θερμαλιστικό τουρισμό. Συγκεκριμένα, όσο προγενέστερα είναι τα συγγράμματα τόσο περισσότερο εξειδικεύουν στον φυσικό πόρο των ιαματικών πηγών, ενώ όσο πιο σύγχρονα είναι τόσο περισσότερο εστιάζουν στην αρχιτεκτονική, ιατρική, κοσμετολογική και οικονομική πλευρά του θερμαλιστικού τουρισμού και του τουρισμού υγείας. Με άλλα λόγια από την ελληνική βιβλιογραφία απουσιάζουν εντελώς αναφορές και συγγράμματα που να εξετάζουν τα χωρικά χαρακτηριστικά του ελληνικού θερμαλιστικού τουρισμού, τις χωρικές επιπτώσεις του αλλά και τη μορφή του χωρικού σχεδιασμού που ενδείκνυται σε αυτές τις περιπτώσεις περιοχών της Ελλάδας.

Παρ’ όλα αυτά, αξίζει να αναφέρουμε ότι δύο από τα πιο πρόσφατα ελληνικά συγγράμματα που εξειδικεύουν στο θερμαλιστικό τουρισμό και θα μπορούσε κανείς να πει ότι συνδέονται με τις χωρικές διαστάσεις του είναι: η μελέτη του ΚΕΠΑΜΕ (2000) «Στρατηγικό πλαίσιο χωρικών κατευθύνσεων για την ανάπτυξη του ιαματικού τουρισμού στην Ελλάδα» η οποία υλοποιήθηκε για λογαριασμό του ΥΠΕΧΩΔΕ, και η μελέτη του ΚΕΠΕ (2000) «Ιαματικός τουρισμός και ανάπτυξη του τουρισμού υγείας στην Ελλάδα». Ωστόσο, όσον αφορά στη μελέτη του ΥΠΕΧΩΔΕ, η προσπάθεια που έχει γίνει αν και δίνει κατευθύνσεις για τη χωρική ανάπτυξη του θερμαλιστικού τουρισμού, επικεντρώνει κυρίως στα οικονομοτεχνικά χαρακτηριστικά που πρέπει να αποκτήσει η συγκεκριμένη μορφή τουρισμού, ενώ -ως μελέτη που είναι- καταλήγει σε συγκεκριμένες προτάσεις και όχι σε πρότυπα (μοντέλα) χωρικού σχεδιασμού για την Ελλάδα. Επίσης, όσον αφορά στη μελέτη του ΚΕΠΕ, αν και μελετά αναλυτικά πολλά από τα ποσοτικά στοιχεία που αφορούν στον ελληνικό θερμαλιστικό τουρισμό, δεν ασχολείται με τη χωρική του διάσταση όσο με την οικονομική του ανάπτυξη και κατευθύνσεις που θα πρέπει να ληφθούν υπόψη και να επιδιωχθούν.

Επομένως, όπως διαπιστώθηκε από όλα τα παραπάνω, υπάρχει διαθέσιμο και ελεύθερο πεδίο πρωτότυπης έρευνας, τόσο όσον αφορά στα χωρικά χαρακτηριστικά και επιπτώσεις του θερμαλιστικού τουρισμού στην Ελλάδα, όσο και όσον αφορά στα ενδεικνυόμενα μοντέλα και σενάρια χωρικού σχεδιασμού (σε διάφορες κλίμακες) που αρμόζουν για τους τόπους αυτούς, με στόχο την ανάκαμψή τους, που στις μέρες μας είναι ένα ζητούμενο ειδικά για τη χώρα μας.

Βασικά ερωτήματα προς διερεύνηση

Έτσι, με βάση τις παραπάνω ελλείψεις που παρατηρήθηκαν τόσο στην ελληνόγλωσση όσο και στην ξενόγλωσση βιβλιογραφία, αλλά και σε συνδυασμό με τα όσα διαπιστώθηκαν ειδικά για το θερμαλιστικό τουρισμό της Ελλάδας, βασικά ερωτήματα που τίθενται προς διερεύνηση από την παρούσα εργασία είναι τα ακόλουθα:

- Ποιά είναι τα δομικά χαρακτηριστικά της χωρικής ανάπτυξης και του χώρου του θερμαλιστικού τουρισμού στην Ελλάδα;
- Ποια πρότυπα οικιστικής ανάπτυξης ακολούθησαν οι ελληνικές λουτροπόλεις;
- Ποιες είναι οι χωρικές επιπτώσεις της ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού;

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

- Ποιες είναι οι σύγχρονες αντιλήψεις και τάσεις για τη βιώσιμη χωρική ανάπτυξη των θερμαλιστικών προορισμών;
- Ποια είναι τα ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά αλλά και οι απαιτήσεις των θερμαλιστών της Ελλάδας σήμερα;
- Έχει μέλλον και προοπτική στη χώρα μας η ανάπτυξη του θερμαλιστικού τουρισμού; Εάν ναι, με ποιες αρχές και προϋποθέσεις;
- Ποιες θα πρέπει να είναι οι αρχές και τα πρότυπα χωρικού σχεδιασμού του θερμαλιστικού τουρισμού και των τόπων των ιαματικών πηγών στην Ελλάδα σήμερα;

3. Δομή και περιεχόμενο διδακτορικής διατριβής

Με στόχο τη διερεύνηση των παραπάνω κύριων ερωτημάτων, σε γενικές γραμμές η δομή της διδακτορικής διατριβής έχει ως ακολούθως:

- διερεύνηση της διεθνούς εμπειρίας του χώρου των ιαματικών πηγών και ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού, σε χώρες που έχουν παράδοση ή/και ισχυρό θερμαλιστικό τουρισμό (Ιταλία, Γαλλία, Ισπανία),
- διερεύνηση του ελληνικού χώρου και συγκεκριμένα των τόπων των ιαματικών πηγών και των θερμαλιστικών προορισμών (βασικότερες ελληνικές λουτροπόλεις)
- εξειδίκευση σε τρεις από τις σπουδαιότερες ελληνικές λουτροπόλεις, και συγκεκριμένα των Λουτρών Αιδηψού, των Καμένων Βούρλων και των Λουτρών Υπάτης, που εντοπίζονται στην κεντρική - ηπειρωτική Ελλάδα και επιπλέον εμφανίζουν διαφορετικά χωρικά χαρακτηριστικά
- εξαγωγή συμπερασμάτων για τα ενδεικνυόμενα πρότυπα χωρικού σχεδιασμού του θερμαλιστικού τουρισμού στην Ελλάδα και τις μελλοντικές προοπτικές της εν λόγω μορφής τουρισμού

Αναλυτικότερα όμως, όσον αφορά στη διάρθρωση της διατριβής, αυτή περιλαμβάνει τα ακόλουθα επτά (7) βασικά κεφάλαια (πέραν της παρούσας Εισαγωγής):

1ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Το πρώτο κεφάλαιο αφιερώνεται εξ ολοκλήρου στη μεθοδολογία της έρευνας. Συγκεκριμένα, στο μέρος περιγράφεται η μέθοδος που ακολουθήθηκε κατά την τεκμηρίωση της έρευνας (αναζήτηση βιβλιογραφίας και άλλων πηγών τεκμηρίωσης, έρευνα πεδίου), στο δεύτερο μέρος αναλύεται ο τρόπος αξιοποίησης των στοιχείων που προέκυψαν από την έρευνα (επεξεργασία ερωτηματολογίων, χαρτογραφία, επεξεργασία αεροφωτογραφιών κλπ), ενώ στο τρίτο και τελευταίο μέρος, γίνεται αναφορά στα στάδια και το χρονοδιάγραμμα υλοποίησης της διδακτορικής εργασίας καθώς και στα προβλήματα που αντιμετωπίστηκαν κατά τη διάρκεια εκπόνησής της.

2ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Το δεύτερο κεφάλαιο «Ιστορική και εννοιολογική προσέγγιση του τουρισμού και του θερμαλισμού» αφιερώνεται στο φαινόμενο του τουρισμού και του θερμαλιστικού τουρισμού. Συγκεκριμένα, μελετάται η εξέλιξη του φαινομένου του τουρισμού από τα πρώιμα κιόλας στάδιά του (όταν ακόμη δεν υπάρχει ο σχετικός όρος) προκειμένου να εντοπιστούν οι ρίζες του θερμαλιστικού τουρισμού. Ακολούθως παρατίθενται οι απαραίτητες εννοιολογικές διευκρινήσεις και ορισμοί των όρων «τουρισμός»

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

και «τουρίστας», στη συνέχεια γίνεται αναφορά στη θεωρία και τα είδη των εναλλακτικών και των ειδικών μορφών τουρισμού που κυριαρχούν σήμερα, ενώ ακόμη ειδική μνεία γίνεται στις προβλέψεις και τάσεις του παγκόσμιου τουρισμού, εστιάζοντας στη χώρα μας και το μέλλον του τουρισμού της. Τέλος, το κεφάλαιο ολοκληρώνεται με εξειδικευμένη αναφορά στην ιστορία του θερμαλισμού -και μετέπειτα θερμαλιστικού τουρισμού-, ενώ κλείνοντας επιχειρούνται οι εννοιολογικές διευκρινήσεις περί ιαματικού - θερμαλιστικού τουρισμού και τουρισμού υγείας και η διατύπωση νέας ορολογίας και ορισμού του θερμαλιστικού τουρισμού, προκειμένου οι ελληνικοί όροι και ορισμός να εναρμονιστούν τόσο με τους διεθνείς όσο και με τις σύγχρονες έννοιες που διέπουν την εν λόγω μορφή τουρισμού.

3ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Στο τρίτο κεφάλαιο «Η διεθνής εμπειρία του θερμαλιστικού τουρισμού», αφού γίνει μια σύντομη και περιεκτική αναφορά στη μορφή και τα χαρακτηριστικά που διέπουν σήμερα το θερμαλιστικό τουρισμό στο σύνολο των χωρών της ευρωπαϊκής ηπείρου, μελετώνται τα βασικά χαρακτηριστικά (ποσοτικά, ποιοτικά, χωρικά, γεωγραφικά, επιχειρηματικά κλπ) του θερμαλιστικού τουρισμού της Ιταλίας, της Γαλλίας και της Ισπανίας, που επιλέχθηκαν βάσει του ότι εντοπίζονται στην (ευρωπαϊκή) Μεσόγειο και θεωρούνται τουριστικά ανταγωνιστικές ως προς την Ελλάδα. Ταυτόχρονα, εκτός από την εξέταση του θερμαλιστικού τουρισμού των παραπάνω χωρών σε εθνικό επίπεδο (χωροταξική κλίμακα), ειδική ανάλυση επιχειρείται και για εξειδικευμένες περιπτώσεις λουτροπόλεων των τριών χωρών (βασισμένη σε επιτόπια έρευνα), προκειμένου να εξαχθούν τα απαραίτητα συμπεράσματα για τα βασικά χωρικά χαρακτηριστικά -και όχι μόνο- της εν λόγω μορφής τουρισμού και σε τοπικό επίπεδο (πολεοδομική κλίμακα).

4ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Στο τέταρτο κεφάλαιο «Θεσμικές, οργανωτικές και χωρικές διαστάσεις του θερμαλιστικού τουρισμού στην Ελλάδα», η διατριβή εξειδικεύει στη χώρα μας και συγκεκριμένα στον ελληνικό θερμαλιστικό τουρισμό. Ειδικότερα, αφού γίνει μια γενική αναφορά στον ελληνικό τουρισμό (ιστορικά στοιχεία, γεωγραφική κατανομή, νομοθεσία, σχεδιασμός και ακολουθούμενες πολιτικές, τάσεις-προβλέψεις κλπ) για να εντοπιστούν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά ή/και μελανά σημεία του, το μεγαλύτερο μέρος του τετάρτου κεφαλαίου εξετάζει το θερμαλιστικό τουρισμό της Ελλάδας διαχρονικά. Συγκεκριμένα, γίνεται αναφορά στα στάδια εξέλιξης και τα χαρακτηριστικά του θερμαλιστικού τουρισμού (ποιοτικά και ποσοτικά) από τις αρχές του 19ου αιώνα έως και στις μέρες μας, παραθέτοντας ταυτόχρονα ειδικά στοιχεία τόσο για το νομοθετικό πλαίσιο που διέπει την εν λόγω μορφή τουρισμού όσο και την ελληνική πολιτική που εφαρμόστηκε διαχρονικά για την ανάπτυξή του.

Παράλληλα, εξειδικευμένη αναφορά γίνεται επίσης στις χωρικές όψεις του θερμαλιστικού τουρισμού της Ελλάδας σε χωροταξική κλίμακα (κατανομή θερμομεταλλικών πηγών και γεωγραφική κατανομή θερμαλιστικού τουρισμού), αλλά και σε πολεοδομική (τοπική) κλίμακα, αφού εξετάζονται οι βασικότεροι θερμαλιστικοί προορισμοί της χώρα μας ως προς τα κυρίαρχα τουριστικά και χωρικά χαρακτηριστικά τους. Έτσι, με βάση τα παραπάνω, το 4ο κεφάλαιο καταλήγει στην εξαγωγή τυπολογίας: α) για το περιοχές θερμαλιστικού τουρισμού (της Ελλάδας) βάσει κλίμακας ανάπτυξης β) για τη λειτουργική και μορφολογική ταξινόμηση-κατηγοριοποίηση των εγκαταστάσεων θερμαλισμού – θερμαλιστικού τουρισμού και γ) για την οικιστική ανάπτυξη που εκδηλώνεται στους τόπους που αναπτύσσεται η εν λόγω μορφή τουρισμού.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

5ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Το πέμπτο κεφάλαιο «Η περίπτωση των τριών σπουδαιότερων ελληνικών λουτροπόλεων», αφιερώνεται στις τρεις σπουδαιότερες λουτροπόλεις της χώρας, τις οποίες εξετάζει ως μελέτες περίπτωσης. Συγκεκριμένα, το κεφάλαιο αφού αρχικά μελετήσει την ευρύτερη περιοχή (ανατολική-κεντρική Ελλάδα), που είναι και η περιοχή με τη μεγαλύτερη συγκέντρωση σε ιαματικές πηγές και θερμαλιστική κίνηση στην Ελλάδα, εξετάζει αναλυτικά τα Λουτρά Αιδηψού, τα Καμένα Βούρλα και τα Λουτρά Υπάτης, δηλαδή τις λουτροπόλεις οι οποίες όχι απλά αποτελούν τις τρεις σπουδαιότερες της χώρας, αλλά ταυτόχρονα ανήκουν και σε διαφορετικούς τύπους μεταξύ τους, βάσει χωρικών και οικιστικών χαρακτηριστικών.

Ειδικότερα, για τις τρεις σπουδαιότερες ελληνικές λουτροπόλεις η εξειδικευμένη ανάλυση περιλαμβάνει: περιγραφή του φυσικού πόρου και της ιστορίας του θερμαλιστικού τουρισμού τους, προσδιορισμό του προφίλ των θερμαλιστών που υποδέχονται, θέσεις και απόψεις της τοπικής αρχής και των επιχειρηματιών-διαχειριστών θερμαλιστικών εγκαταστάσεων που δραστηριοποιούνται στη λουτρόπολη και τέλος, εξειδικευμένα στοιχεία σχετικά με τα διαχρονικά χωρικά και οικιστικά χαρακτηριστικά τους. Το κεφάλαιο ολοκληρώνεται με τον συγκριτικό σχολιασμό των τριών λουτροπόλεων αλλά και την εξαγωγή συμπερασμάτων για τα ποιοτικά-ποσοτικά και χωρικά χαρακτηριστικά του θερμαλιστικού τουρισμού τους.

6ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Το έκτο κεφάλαιο «Τα νέα πρότυπα ανάπτυξης και σχεδιασμού του θερμαλιστικού τουρισμού», αποτελεί το κεφάλαιο του συνδυασμού της ελληνικής και της διεθνούς εμπειρίας και των θέσεων της διδακτορικής διατριβής. Συγκεκριμένα, αφού γίνει μια γενική αναφορά στη θεωρία, τα εργαλεία και τα χωρικά επίπεδα και διαστάσεις του τουριστικού σχεδιασμού, το πρώτο μέρος του 6ου κεφαλαίου καταλήγει στην παράθεση των υπαρχόντων-διατυπωμένων προτύπων σχεδιασμού του πόλων ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού. Παράλληλα, στο δεύτερο μέρος διατυπώνονται οι σύγχρονες τάσεις που διέπουν τη συγκεκριμένη μορφή τουρισμού και επιχειρείται μια συγκριτική διερεύνηση του βαθμού εφαρμογής των νέων τάσεων στις εμπειρικά εξεταζόμενες μεσογειακές χώρες και την Ελλάδα. Τέλος, το τρίτο μέρος του κεφαλαίου αφιερώνεται εξολοκλήρου στη διατύπωση νέων αρχών για την ανάπτυξη του θερμαλιστικού τουρισμού αλλά και εξειδικευμένων προτύπων σχεδιασμού των τόπων θερμαλιστικού τουρισμού, βάσει των ελληνικών χωρικών δομών και δεδομένων (χρησιμοποιώντας βέβαια τη διεθνή εμπειρία αλλά και θεωρίες του τουριστικού σχεδιασμού που προηγήθηκαν).

7ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Στο έβδομο και τελευταίο κεφάλαιο «Τελικά συμπεράσματα», επιχειρείται μια συνολική κριτική τοποθέτηση και η εξαγωγή συνδυασμένων συμπερασμάτων. Συγκεκριμένα, το πρώτο μέρος περιλαμβάνει κριτικά συμπεράσματα ως προς το θεωρητικό πλαίσιο της διατριβής, ενώ το δεύτερο μέρος επικεντρώνεται σε συμπεράσματα που προέκυψαν από την εκτεταμένη έρευνα που υλοποιήθηκε τόσο στην Ελλάδα όσο και στο Εξωτερικό (εμπειρικό μέρος). Παράλληλα, συνοψίζονται η λογική αλλά και το περιεχόμενο των προτύπων χωρικού σχεδιασμού που παρουσιάστηκαν αναλυτικότερα στο 6ο κεφάλαιο και αποτελούν βασικές καταληκτικές θέσεις της εργασίας μας.

Τέλος, στο κεφάλαιο «Αντί επιλόγου», η διατριβή ολοκληρώνεται με αναφορά στη συμβολή της έρευνας στο σχεδιασμό του θερμαλιστικού τουρισμού, στα ζητήματα που εγείρονται για μελλοντική διερεύνηση, αλλά και στα πιθανά μελλοντικά σενάρια, στο πλαίσιο των υπό διαμόρφωση νέων συνθηκών, τάσεων και εξελίξεων του τουρισμού γενικά και του θερμαλιστικού τουρισμού ειδικότερα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

1Ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

1.1 ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ ΤΗΣ ΈΡΕΥΝΑΣ
1.1.1 Έρευνα βιβλιογραφίας 11
1.1.2 Έρευνα πεδίου 13
1.1.2.1 Συνεντεύξεις 13
1.1.2.2 Επισκέψεις - αυτοψίες 14
1.1.2.3 Ερωτηματολόγια 16

1.2 ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΈΡΕΥΝΑΣ
1.2.1 Επεξεργασία ερωτηματολογίων 22
1.2.2 Χαρτογραφία και επεξεργασία αεροφωτογραφιών - δορυφορικών εικόνων 23

1.3 ΠΟΡΕΙΑ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΔΙΕΞΑΓΩΓΗΣ ΤΗΣ ΈΡΕΥΝΑΣ
1.3.1 Στάδια υλοποίησης και σύνταξης της διατριβής 25
1.3.2 Προβλήματα που αντιμετωπίστηκαν κατά τη διεξαγωγή της έρευνας 28

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

1 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

1.1 Τεκμηρίωση της Έρευνας

Η μέθοδος η οποία ακολουθήθηκε για την τεκμηρίωση της έρευνας σε γενικές γραμμές περιλάμβανε δύο βασικά σκέλη:
- έρευνα βιβλιογραφίας
- έρευνα πεδίου

Ακολούθως, περιγράφονται αναλυτικά, το καθένα από αυτά.

1.1.1 Έρευνα βιβλιογραφίας

Για την εξασφάλιση των απαραίτητων στοιχείων και βιβλιογραφίας για την τεκμηρίωση της διατριβής, η έρευνα βασίστηκε σε δύο σκέλη:

α) στην αναζήτηση στοιχείων και πληροφοριών μέσω διαδικτύου (internet) και

β) στη συλλογή στοιχείων και βιβλιογραφίας από διάφορους φορείς, οργανισμούς, ινστιτούτα, βιβλιοθήκες κλπ τόσο της Ελλάδας όσο και του Εξωτερικού που έχουν σχέση με το υπό εξέταση αντικείμενο.

Όσον αφορά στα στοιχεία που συλλέχθηκαν από το διαδίκτυο, αυτά προήλθαν από φορείς, ινστιτούτα, οργανισμούς κλπ κυρίως του Εξωτερικού, και συγκεκριμένα είτε από τις ίδιες τις ιστοσελίδες τους είτε από ηλεκτρονική αίτηση-αλληλογραφία που επιχειρήθηκε με αυτούς (κυρίως για τις περιπτώσεις του εξωτερικού). Παράλληλα, από το διαδίκτυο ανακτήθηκαν και αρκετές μελέτες σχετικές με το θέμα της διατριβής, που εντοπίστηκαν διαθέσιμες σε ηλεκτρονική μορφή αλλά και άρθρα σε επιστημονικά περιοδικά (επίσης κυρίως του εξωτερικού).

Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά στη συλλογή στοιχείων από διάφορους φορείς, ινστιτούτα, οργανισμούς, βιβλιοθήκες κλπ, η έρευνα υλοποιήθηκε με επιτόπιες επισκέψεις, και συγκεκριμένα στα ακόλουθα:

ΕΛΛΑΔΑ:

Υπουργείο Τουριστικής Ανάπτυξης (Τσόχα 7 και Μεσογείων 119, Αθήνα), Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού – ΕΟΤ (οδ. Σούτσου, Αθήνα), Βιβλιοθήκη ΕΟΤ (Τσόχα 7, Αθήνα), Ελληνικά Τουριστικά Ακίνητα - ΕΤΑ ΑΕ (Βουλής 7, Αθήνα), Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων – ΥΠΕΧΩΔΕ (Αμαλιάδος 17, Αθήνα), Υπουργείο Ανάπτυξης (Μεσογείων 119, Αθήνα), Ινστιτούτο Γεωλογικών και Μεταλλευτικών Ερευνών – ΙΓΜΕ (Μεσογείων 70, Αθήνα), Βιβλιοθήκη ΙΓΜΕ (Ζαγοράς 16, Αθήνα), Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού – ΓΥΣ (οδ. Ευελπίδων, Αθήνα), Ινστιτούτο Τουριστικών Ερευνών και Προβλέψεων – ΙΤΕΠ (Σταδίου 24, Αθήνα), Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών-ΚΕΠΕ (Αμερικής 11, Αθήνα), Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων - ΣΕΤΕ (Αμαλίας 24, Αθήνα), Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών – ΕΚΚΕ (Μεσογείων 14-18, Αθήνα), Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδος - ΞΕΕ (Σταδίου 24, Αθήνα), Πανελλήνιος Οργανισμός Ξενοδόχων – ΠΟΞ (Σταδίου 24, Αθήνα), Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

-ΕΣΥΕ (Πειραιώς 46, Πειραιάς), Σύνδεσμος Δήμων και Κοινοτήτων Ιαματικών Πηγών Ελλάδος (Επανωμής 25 και Αδριανουπόλεως, Θεσσαλονίκη), Βουλή των Ελλήνων (Πλ. Συντάγματος, Αθήνα), Εθνικό Τυπογραφείο (Μάρνη 8 και Καποδιστρίου 34, Αθήνα), Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος (Πανεπιστημίου 32, Αθήνα), Κεντρική Βιβλιοθήκη Πανεπιστημίου Θεσσαλίας (Βόλος), Βιβλιοθήκη Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών ΤΜΧΠΠΑ Παν. Θεσσαλίας (Πεδίον Άρεως, Βόλος), Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας (Πλατεία Ελευθερίας, Λαμία), Περιφερειακή Υπηρεσία Τουρισμού - Π.Υ.Τ. Στερεάς Ελλάδας (Λεωφόρος Καλυβίων, Λαμία), Νομαρχία Φθιώτιδας (Πλατεία Ελευθερίας, Λαμία), Νομαρχία Εύβοιας (Λ. Χαϊνά 102, Χαλκίδα), Δημαρχείο Αιδηψού (Λουτρά Αιδηψού), Δημαρχείο Καμένων Βούρλων (Καμένα Βούρλα), Δημαρχείο Υπάτης (Υπάτη), Βιβλιοθήκη Δήμου Αιδηψού (Λουτρά Αιδηψού), Ένωση Ιδιοκτητών Υδροθεραπευτηρίων Λουτρών Αιδηψού (Λουτρά Αιδηψού), ΑΝΚΑΡ ΑΕ: Κεντρικά Γραφεία ιδιοκτήτριας εταιρίας Thermae Sylla Wellness Spa Hotel (Πατησίων 345Β, Αθήνα), Βιβλιοθήκη και Αρχείο Δήμου Καμένων Βούρλων (Δ.Δ. Καινούργιου), Πολιτιστικός και Επιμορφωτικός Σύλλογος «Νεανικός Παλμός» (Καμένα Βούρλα), Mitsis Group of Hotels SA: Κεντρικά Γραφεία Μισθώτριας Εταιρίας του Γαλήνη Wellness Spa And Resort και του Υδροθεραπευτηρίου «Ιπποκράτης» (Φιλοθέης 12, Γαλάτσι).

ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ:

Ιταλία: Δημαρχείο Tivoli, Γραφείο Τουρισμού Tivoli, Δημαρχείο Fiuggi, Γραφείο Τουρισμού Fiuggi, Βιβλιοθήκη Νέων Fiuggi, Γραφείο Τουρισμού Telese Terme, Γραφείο Αγροτοτουρισμού Villamaina.

Γαλλία: Γραφείο Τουρισμού Balaruc-les-Bains, Γραφείο Τουρισμού Amélie-les-Bains Palalda, Βιβλιοθήκη Amélie-les-Bains Palalda, Δημαρχείο Le Boulou, Γραφείο Τουρισμού Le Boulou

Ισπανία: Asociacion Nacional de Balnearios-ANBAL (Rodríguez San Pedro 56, Madrid), Asociacion Española de Balnearios Urbanos-AEBU (C/ Liberación 29, Madrid), Δημαρχείο Caldes de Montbui, Μουσείο Termalia (Caldes de Montbui), Δημαρχείο Medina del Campo, Γραφείο Τουρισμού Medina del Campo, Δημαρχείο Olmedo, Γραφείο Τουρισμού Olmedo.

Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι για τη διευκόλυνση της έρευνας και την ανεύρεση βιβλιογραφίας αλλά και των λοιπών πηγών τεκμηρίωσης κυρίως από το εξωτερικό, στηριχτήκαμε σε ειδικό «Γλωσσάρι» που δημιουργήσαμε, με τους βασικούς και χρήσιμους όρους σχετικά με το θέμα της διατριβής. Ειδικότερα, το «Γλωσσάρι» που δημιουργήθηκε (βλέπε 2^{ο} Κεφάλαιο, σελ. 66), περιλαμβάνει όρους σχετικούς με τον τουρισμό και τον θερμαλιστικό τουρισμό σε τέσσερις ξένες γλώσσες (αγγλικά, γαλλικά, ισπανικά και ιταλικά), δηλαδή τόσο στις γλώσσες των χωρών που υλοποιήθηκε επιτόπια έρευνα και εξειδίκευσε η παρούσα εργασία στην ανάλυση της διεθνούς εμπειρίας όσο και στα αγγλικά, λόγω της διαδεδομένης χρήσης τους στην επιστημονική βιβλιογραφία.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

1.1.2 Έρευνα πεδίου

Πέραν όμως της βιβλιογραφικής έρευνας, εξίσου σημαντικό σκέλος στο οποίο στηρίχτηκε η τεκμηρίωση της διατριβής ήταν και η έρευνα πεδίου. Ειδικότερα, η έρευνα πεδίου που υλοποιήθηκε, περιλάμβανε τρία σκέλη:

α) συνεντεύξεις με πρόσωπα από αρμόδιους φορείς τόσο της Ελλάδας όσο και του Εξωτερικού

β) επισκέψεις – αυτοψίες διαφόρων προορισμών θερμαλιστικού τουρισμού στην Ελλάδα και το Εξωτερικό και

β) συμπλήρωση τριών τύπων ερωτηματολογίων στις τρεις σπουδαιότερες λουτροπόλεις της Ελλάδας.

Παρακάτω, αναπτύσσονται τόσο η διαδικασία όσο και η λογική της έρευνας πεδίου που υλοποιήθηκε στο πλαίσιο της διατριβής, και η οποία στηρίχτηκε και σε μεθόδους που παρουσιάζονται στο σύγγραμμα “Research Methods for Leisure and Tourism: a practical guide”, (Veal, 1997).

1.1.2.1 Συνεντεύξεις

Ένα άλλο βασικό σκέλος στο οποίο στηρίχτηκε η παρούσα διατριβή για την άντληση στοιχείων και πληροφοριών (τεκμηρίωση) κατά την επιτόπια έρευνα ήταν και οι συνεντεύξεις. Ειδικότερα, οι συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν ήταν με πρόσωπα τόσο από αρμόδιους φορείς της Ελλάδας, όσο και του Εξωτερικού και συγκεκριμένα με τα ακόλουθα:

ΕΛΛΑΔΑ:

κ. Μάνος Χατζηγεωργίου -Προϊστάμενος Τμήματος Ιαματικών Πηγών ΕΟΤ, κ. Αλεξόπουλος - Διευθυντής Περιφερειακής Υπηρεσίας Τουρισμού Στερεάς Ελλάδας, κα. Γ. Γκιώνη-Σταυροπούλου -Ερευνήτρια Μελέτης καταγραφής θερμομεταλλικών πηγών Ελλάδας, κ. Πολυχρόνης Ματάκιας -Δήμαρχος Αιδηψού, κ. Μάκης Αντωνίου –Δήμαρχος Καμένων Βούρλων, κ. Θανάσης Σκούρας –Αντιδήμαρχος Υπάτης, κ. Γιάννης Πλατανιάς –πρ. Δήμαρχος Καμένων Βούρλων, κα. Μαρία Φώτου -Προϊσταμένη Καταστήματος Ιαματικής Πηγής ΕΟΤ-ΕΤΑ Λουτρών Αιδηψού, κ. Μιχάλης Καστανάκης -Διευθυντής Επιχείρησης «Γαλήνη ΑΞΤΕΕ» (Καμένα Βούρλα), κα. Βάσω Ντάλη –Προϊσταμένη Οικονομικής Διεύθυνσης «Γαλήνη ΑΞΤΕΕ» (Καμένα Βούρλα), κ. Αργύρης Τσούτσος -Προϊστάμενος Καταστήματος Ιαματικής Πηγής Λουτρών Υπάτης, κα. Σταυρούλα Δημακάκου - Διαχειρίστρια-Ιδιοκτήτρια Ξενοδοχείου και Υδροθεραπευτηρίου «Ταίναρον», κ. Νικόλαος Πέτρου -Διευθυντή Ξενοδοχείου και Υδροθεραπευτηρίου «Capri», κ. Κώστας Καραντζής - Διευθυντής-συνιδιοκτήτης Ξενοδοχείου και Υδροθεραπευτηρίου «Κεντρικόν» και συνιδιοκτήτης Υδροθεραπευτηρίου «Άγιος Παντελεήμων», κ. Νικόλαος Μπαλαλάς - Διευθυντής-Συνιδιοκτήτης Ξενοδοχείου και Υδροθεραπευτηρίου «Αι Πηγαί», κ. Γεώργιος Σκουρτανιώτης -Διευθυντής-Ιδιοκτήτης «Υδροθεραπευτήριο Σκουρτανιώτης», κ. Ιορδάνης Σεραφετινίδης -Διευθυντής-Ιδιοκτήτης Ξενοδοχείου και Υδροθεραπευτηρίου «Αύρα», κ. Δημήτριος Δημητρέσσας -Διευθυντής-Συνιδιοκτήτης Ξενοδοχείου και Υδροθεραπευτηρίου «Ερμής», κα. Χρυσούλα Τσότσου και κ. Νίκος Πήττας -Διαχειριστές-Ιδιοκτήτες Ξενοδοχείου και Υδροθεραπευτηρίου «Ειρήνη», κ. Καλούστ Παραγκαμιάν -Διευθύνων Σύμβουλος Ξενοδοχείου και Υδροθεραπευτηρίου «Ιστιαία» και Συνιδιοκτήτης Υδροθεραπευτηρίου «Άγιος Παντελεήμων», κα. Βούλα Αναστασοπούλου-Καράτζιου -Υπεύθυνη Δημοσίων

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Σχέσεων-Συνιδιοκτήτρια Ξενοδοχείου και Κέντρου Ιαματικού Τουρισμού «Θέρμαι Σύλλα spa wellness hotel», κα. Μαρία Αθανασίου και κ. Γεώργιος Αθανασίου -Ιδιοκτήτρια και Διαχειριστής Ξενοδοχείου και Υδροθεραπευτηρίου «Στάδιον», κ. Δημήτριος Μάλλιος -Διευθυντής-Ιδιοκτήτης Ξενοδοχείου και Υδροθεραπευτηρίου «Ηράκλειον», κα. Ευτέρπη Παπαϊωάννου -Διαχειρίστρια-Συνιδιοκτήτρια «Υδροθεραπευτήριο Παπαϊωάννου», κα. Ελισάβετ Μήτσα -Διευθύντρια-Συνιδιοκτήτρια Ξενοδοχείου και Υδροθεραπευτηρίου «Μηθώ», κ. Χάρης Καπόλος -Συνδιαχειριστής Ξενοδοχείου και Υδροθεραπευτηρίου «Καπόλος», κα. Ελένη Παπαθεοφάνη -Διευθύντρια-Ιδιοκτήτρια Ξενοδοχείου και Υδροθεραπευτηρίου «Άνεσις», κα. Βικτωρία Γκιούρα -Συνδιαχειρίστρια-Συνιδιοκτήτρια Ξενοδοχείου και Υδροθεραπευτηρίου «Αίγλη», κ. Λάζαρος Τεκίδης, Διευθυντής Δημοτικής Επιχείρησης Εκμετάλλευσης Ιαματικών Πηγών Λαγκαδά, Λουτράρης Ιαματικών Πηγών και Υδροθεραπευτηρίου Λουτρών Ελευθερών, Επιστάτης Θερμαλιστικού Πάρκου Λίμνης Βουλιαγμένης.

ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ:

κ. Francesco Mannu - Διευθυντής Θερμαλιστικών Εγκαταστάσεων Terme di Roma (Terme di Tivoli), κ. Iuorio Toppoli - Επιστάτης Θερμαλιστικού Πάρκου Terme di San Teodoro, κ. Sergio Rivalli - Διευθυντής Θερμαλιστικού Πάρκου Gran Hotel Terme di Telese, κα. Natalia Prudehomme - Προϊσταμένη Θερμαλιστικού Πάρκου Hesperides (Balaruc-les-Bains), κα. Celia Wankoo - Υπεύθυνη Θερμαλιστικής Εγκατάστασης Athèna (Balaruc-les-Bains), κ. Fernando Miguel Lopez Santer - Υπεύθυνος Λουτρονόμος Θερμαλιστικής Εγκατάστασης Victória Terme (Caldes de Montbui), κα. Maria Teresa Grande - Διευθύντρια Ισπανικού Συλλόγου Θερμαλιστικών Κέντρων (ANBAL), κ. Antonio Pastor de Garcia - Διευθυντής Συλλόγου Παραθερμαλιστικών Κέντρων Ισπανίας (AEBU).

1.1.2.2 Επισκέψεις - αυτοψίες

Δεδομένου ότι η έρευνα μας στράφηκε κυρίως στη γεωγραφική-χωρική διάσταση του θερμαλιστικού τουρισμού, κρίθηκαν επίσης απαραίτητες ορισμένες επισκέψεις - αυτοψίες επιλεγμένων πόλων θερμαλιστικού τουρισμού, με στόχο την πληρέστερη κάλυψη-αποτύπωση τόσο της ελληνικής υφιστάμενης κατάστασης όσο και της διεθνούς. Ειδικότερα, όσον αφορά στην έρευνα πεδίου στο Εξωτερικό, κρίθηκε σκόπιμο οι επισκέψεις αυτές να επεκταθούν σε χώρες της ευρωπαϊκής Μεσογείου, που έχουν παρόμοια με την Ελλάδα χαρακτηριστικά (ανθρωπογεωγραφικά κλπ) ώστε να έχει νόημα η όποια συγκριτική διερεύνηση.

Πιο συγκεκριμένα, οι επισκέψεις-αυτοψίες που υλοποιήθηκαν στο Εξωτερικό, περιλάμβαναν συνολικά δέκα (10) θερμαλιστικούς προορισμούς σε τρεις διαφορετικές ξένες χώρες και συγκεκριμένα την Ιταλία, τη Γαλλία και την Ισπανία. Αναλυτικότερα, οι πόλοι θερμαλιστικού τουρισμού που επιλέχθηκαν για έρευνα πεδίου από κάθε χώρα ήταν οι ακόλουθες (Χάρτης 1-1):

Ιταλία (τέσσερις (4) θερμαλιστικοί προορισμοί): Tivoli Terme, Fiuggi Terme, Telese Terme, Terme di San Teodoro

Γαλλία (τρεις (3) θερμαλιστικοί προορισμοί): Balaruc-les-Bains, Amélie-les-Bains Palalda, Le Boulou

Ισπανία (τρεις (3) θερμαλιστικοί προορισμοί): Caldes de Montbui, Palacio de las Salinas, Olmedo

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Χάρτης 1-1: Περιοχές έρευνας πεδίου (επισκέψεις – αυτοψίες) σε Ελλάδα και Εξωτερικό

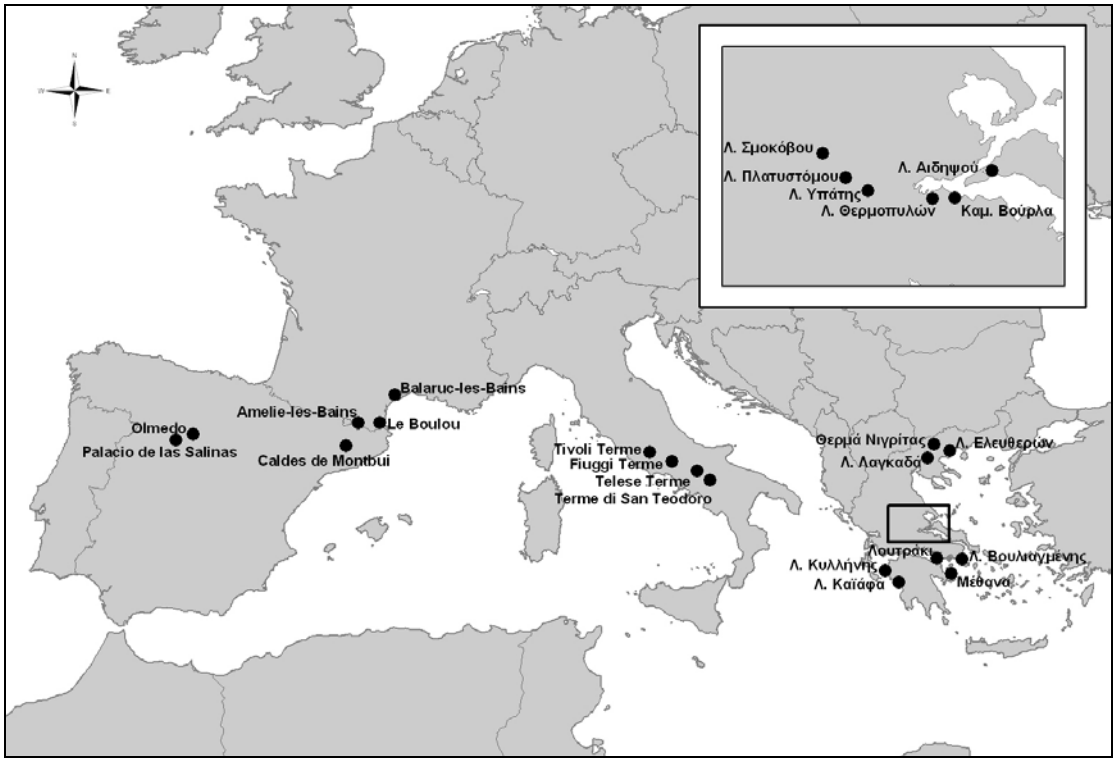

Πηγή: ιδία επεξεργασία

Ειδικότερα όμως, όσον αφορά στα κριτήρια βάσει των οποίων επιλέχθηκαν οι δέκα παραπάνω θερμαλιστικοί προορισμοί από το Εξωτερικό, και στις τρεις χώρες επιδιώχθηκε να μελετηθούν αντιπροσωπευτικές περιπτώσεις περιοχών θερμαλιστικού τουρισμού, που να διαθέτουν ήδη ανεπτυγμένο κύρος και υψηλή θέση κατάταξης στη χώρα τους και να προσελκύουν ικανοποιητικό αριθμό επισκεπτών-θερμαλιστών ετησίως. Παράλληλα, οι δέκα περιπτώσεις που εξετάσθηκαν από το Εξωτερικό επιλέχθηκαν έτσι ώστε να διαθέτουν κατά το δυνατόν μεγαλύτερη ποικιλία ως προς τα γεωγραφικά και χωρικά τους χαρακτηριστικά, αλλά επίσης να χαρακτηρίζονται και από ικανοποιητική γεωγραφική κατανομή, προκειμένου να καλύπτουν περισσότερες περιοχές της ευρωπαϊκής Μεσογείου, στην οποία ανήκει και η χώρα μας.

Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά στην επιτόπια έρευνα που υλοποιήθηκε στην Ελλάδα, επισκέψεις – αυτοψίες πραγματοποιήθηκαν σε συνολικά δέκα τέσσερις (14) περιοχές-προορισμούς θερμαλιστικού τουρισμού, που συγκεκριμένα ήταν οι ακόλουθες (ανά γεωγραφική περιοχή - Χάρτης 1-1):

Δυτική Πελοπόννησος (δύο (2) θερμαλιστικοί προορισμοί): Λουτρά Καϊάφα, Λουτρά Κυλλήνης

Αργοσαρωνικός – Κορινθιακός Κόλπος (τρεις (3) θερμαλιστικοί προορισμοί): Λουτράκι, Μέθανα, Λίμνη Βουλιαγμένης

Ανατολική-κεντρική Ελλάδα (έξι (6) θερμαλιστικοί προορισμοί): Λουτρά Αιδηψού, Καμένα Βούρλα, Λουτρά Θερμοπυλών, Λουτρά Υπάτης, Λουτρά Πλατυστόμου, Λουτρά Σμοκόβου και

Βόρειος Ελλάδα – Μακεδονία (τρεις (3) θερμαλιστικοί προορισμοί): Λουτρά Λαγκαδά, Λουτρά Ελευθερών, Θερμά Νιγρίτας.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Το κριτήριο το οποίο χρησιμοποιήθηκε για την επιλογή των παραπάνω περιοχών – προορισμών θερμαλιστικού τουρισμού της Ελλάδας ήταν αποκλειστικά η σπουδαιότητά τους, δηλαδή η διάκριση των ιαματικών τους πηγών σε τουριστικής σημασίας για τη χώρα μας, βάσει του Ν.4086/60 (διάκριση η οποία ίσχυσε έως και το 2006, όταν καταργήθηκε με τον Ν.3498/06). Ειδικότερα, οι παραπάνω δέκα τέσσερις (14) περιοχές στις οποίες έγινε έρευνα πεδίου, αντιπροσωπεύουν το 61% του συνόλου των περιοχών της Ελλάδας που διαθέτουν ιαματικές πηγές τουριστικής σημασίας. Ωστόσο, οφείλουμε να διευκρινήσουμε ότι αν η επιτόπια έρευνα έγινε μόνο σε ένα μέρος των σπουδαιότερων ιαματικών πηγών της Ελλάδας, και όχι στο σύνολό τους, αυτό οφείλεται αποκλειστικά στο ότι οι υπόλοιπες περιπτώσεις ιαματικών πηγών τουριστικής σημασίας (39%) κρίθηκαν ως μη ενδεικτικές και αξιόλογες, είτε γιατί προορίζονται αποκλειστικά για ποσιθεραπεία (και ως εκ τούτου διαθέτουν λιγοστές εγκαταστάσεις που αφορούν κυρίως σε εμφιαλωτήρια), είτε γιατί βρίσκονται εκτός λειτουργίας εδώ και αρκετά χρόνια (στέρεψαν ή τα νερά τους κρίθηκαν ακατάλληλα για θεραπεία). Μοναδικές εξαιρέσεις στον παραπάνω κανόνα υπήρξαν οι περιπτώσεις των ιαματικών πηγών Θερμιών Κύθνου και Θέρμων Ικαρίας, οι οποίες αν και χαρακτηρίζονταν ως τουριστικής σημασίας έως και το 2006 και ακόμη λειτουργούν κανονικά, δεν υπήρξε εφικτή παρά μόνο η υλοποίηση βιβλιογραφικής και όχι επιτόπιας έρευνας.

1.1.2.3 Ερωτηματολόγια

Πέραν των παραπάνω επισκέψεων, σημαντικό μέρος της έρευνας πεδίου που υλοποιήθηκε κατά την εκπόνηση της παρούσας διατριβής, αποτέλεσε και η συμπλήρωση ικανού αριθμού ερωτηματολογίων. Συγκεκριμένα, η έρευνα με τα ερωτηματολόγια πραγματοποιήθηκε στις τρεις σπουδαιότερες λουτροπόλεις της Ελλάδας από άποψη θερμαλιστικής κίνησης (βάσει των τελευταίων συγκεντρωτικών στατιστικών στοιχείων – δεκαετία ’1990), δηλαδή στα Λουτρά Αιδηψού, τα Καμένα Βούρλα και τα Λουτρά Υπάτης.

Ειδικότερα, τα ερωτηματολόγια που χρησιμοποιήθηκαν για τη συλλογή στοιχείων και πληροφοριών κατά την έρευνα πεδίου ήταν τριών τύπων:

α) ερωτηματολόγια με αποδέκτες θερμαλιστές
β) ερωτηματολόγια με αποδέκτες τις τοπικές αρχές
γ) ερωτηματολόγια με αποδέκτες διευθύνσεις θερμαλιστικών εγκαταστάσεων

Όσον αφορά στα ερωτηματολόγια με αποδέκτες θερμαλιστές (βλέπε Δείγμα Ερωτηματολογίου στο Παράρτημα, σελ. 101), αυτά ως στόχο είχαν να αποτυπώσουν το προφίλ των θερμαλιστών της Ελλάδας στη σύγχρονη εποχή. Για το σκοπό αυτό, τα πεδία που περιλάμβανε για συμπλήρωση ο συγκεκριμένος τύπος ερωτηματολογίου αφορούσαν στα ακόλουθα: φύλο, ηλικία, τόπος μόνιμης κατοικίας, συχνότητα επίσκεψης της λουτρόπολης, διάρκεια παραμονής στη λουτρόπολη, είδος καταλύματος διαμονής στη λουτρόπολη, είδος επιλεγόμενων θερμαλιστικών υπηρεσιών κατά την παραμονή στη λουτρόπολη, βαθμός και τρόπος απόκτησης ενημέρωσης σχετικά με τις θεραπευτικές ιδιότητες και ενδείξεις των ιαματικών νερών, τρόπος πληρωμής θερμαλιστικών υπηρεσιών, επιδιωκώμενοι στόχοι από τη χρήση των θερμαλιστικών υπηρεσιών, προτίμηση-επίσκεψη άλλων τόπων θερμαλιστικού τουρισμού, ετήσιο εισόδημα, βαθμός ικανοποίησης από την ποιότητα των προσφερόμενων θερμαλιστικών υπηρεσιών στη λουτρόπολη, βαθμός ικανοποίησης από το περιβάλλον (φυσικό και δομημένο) της λουτρόπολης, βαθμός ικανοποίησης από τις υπηρεσίες και

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

υποδομές ενδιαίτησης της λουτρόπολης, βαθμός ικανοποίησης από τις υπηρεσίες και υποδομές διασκέδασης και ψυχαγωγίας της λουτρόπολης και τέλος, είδος άλλων δραστηριοτήτων ελεύθερου χρόνου που επιλέγονται κατά την παραμονή στη λουτρόπολη.

Παράλληλα, όσον αφορά στο δείγμα που χρησιμοποιήθηκε για τα ερωτηματολόγια με αποδέκτες τους θερμαλιστές, αυτό ήταν της τάξης των επτακοσίων (700) ατόμων. Οι λόγοι για τους οποίους αποφασίστηκε η συμπλήρωση αρκετά μεγάλου αριθμού ερωτηματολογίων με θερμαλιστές ήταν πολλοί: Πρώτον, γιατί αντίστοιχη έρευνα που να αποτυπώνει με αρκετή λεπτομέρεια το προφίλ των θερμαλιστών της Ελλάδας δεν εντοπίστηκε πουθενά. Δεύτερον, γιατί στόχος της έρευνας μέσω των ερωτηματολογίων ήταν να εξαχθούν ξεχωριστά και ασφαλή συμπεράσματα τόσο για την κατηγορία των θερμαλιστών που κάνουν χρήση των κλασικών θερμαλιστικών εγκαταστάσεων (Υδροθεραπευτήρια) όσο και για την κατηγορία των θερμαλιστών που χρησιμοποιούν τις σύγχρονες εγκαταστάσεις- Κέντρα Θερμαλισμού (spa) και τέλος, τρίτον, γιατί θεωρήθηκε σκόπιμο, τα συμπεράσματα της έρευνας να έχουν τη δυνατότητα γενίκευσης στο σύνολο της Ελλάδας (δεδομένου και ότι οι τρεις συγκεκριμένες λουτροπόλεις συγκεντρώνουν περίπου τη μισή θερμαλιστική κίνηση της χώρας).

Αναλυτικότερα, η κατανομή των συνολικά επτακοσίων (700) ερωτηματολογίων στις τρεις λουτροπόλεις, είχε ως ακολούθως:

Λουτρά Αιδηψού:	300 ερωτηματολόγια
Καμένα Βούρλα:	250 ερωτηματολόγια
Λουτρά Υπάτης:	150 ερωτηματολόγια

Ο λόγος για τον οποίο η κατανομή του συνόλου των ερωτηματολογίων διαφοροποιήθηκε ανά λουτρόπολη, είναι γιατί κρίθηκε αναγκαίο να δοθεί η ανάλογη βαρύτητα σε καθεμιά από αυτές, βάσει της θερμαλιστικής κίνησης που παρουσιάζουν, και η οποία σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία του έτους 2006 ήταν: Λουτρά Αιδηψού - 55.000 περίπου θερμαλιστές, Καμένα Βούρλα - 15.000 περίπου θερμαλιστές και Λουτρά Υπάτης - 5.500 περίπου θερμαλιστές.

Περνώντας τώρα πιο αναλυτικά στην καθεμιά από τις λουτροπόλεις, όσον αφορά στην εσωτερική κατανομή και τα σημεία δειγματοληψίας, δηλαδή τα σημεία που επιλέχθηκαν για τη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων με αποδέκτες τους θερμαλιστές, αυτά είχαν ως ακολούθως (ανά λουτρόπολη):

Λουτρά Αιδηψού

Υδροθεραπευτήριο ΕΟΤ-ΕΤΑ:	120 ερωτηματολόγια
Ιδιωτικά Υδροθεραπευτήρια[1]:	140 ερωτηματολόγια
Δημοτική παραλία (ανάμικτη παραλία):	40 ερωτηματολόγια

[1] Τα ιδιωτικά υδροθεραπευτήρια – θερμαλιστικές εγκαταστάσεις που χρησιμοποιήθηκαν στην έρευνα ήταν συνολικά έξι (6), δηλαδή περίπου το ένα τέταρτο (1/4) του συνόλου που εντοπίζονται στα Λουτρά Αιδηψού.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Χάρτης 1-2: Σημεία δειγματοληψίας (συμπλήρωση ερωτηματολογίων) στα Λουτρά Αιδηψού

1. Υδροθεραπευτήριο ΕΟΤ – ΕΤΑ
2. Θέρμαι Σύλλα (σύγχρονο Κέντρο Θερμαλισμού)
3. Κεντρικόν (ξενοδοχείο και υδροθεραπευτήριο)
4. Ιστιαία (ξενοδοχείο και υδροθεραπευτήριο)
5. Ειρήνη (ξενοδοχείο και υδροθεραπευτήριο)
6. Αύρα (ξενοδοχείο και υδροθεραπευτήριο)
7. Καπόλος (ξενοδοχείο και υδροθεραπευτήριο)
8. Δημοτική παραλία (ανάμικτα νερά)

Πηγή: ιδία επεξεργασία σε χαρτογραφικό υπόβαθρο ΓΥΣ

Καμένα Βούρλα

Υδροθεραπευτήριο «Ιπποκράτης»: 120 ερωτηματολόγια
Γαλήνη spa: 90 ερωτηματολόγια
Ιαματικές (ελεύθερες) πηγές «Κονιαβίτη»: 40 ερωτηματολόγια

Χάρτης 1-3: Σημεία δειγματοληψίας (συμπλήρωση ερωτηματολογίων) στα Καμένα Βούρλα

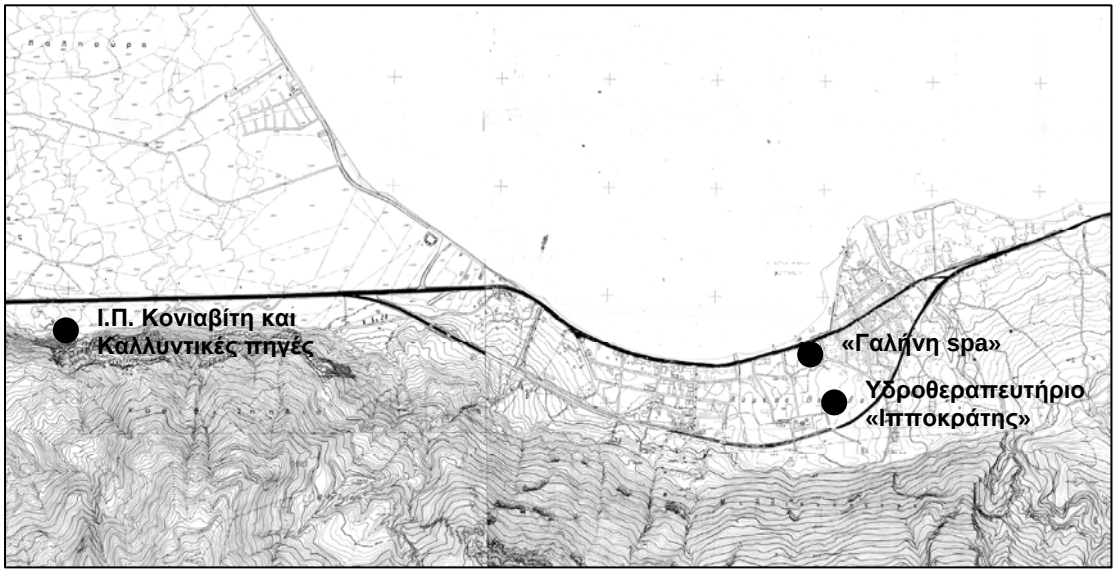

Πηγή: ιδία επεξεργασία σε χαρτογραφικό υπόβαθρο ΓΥΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Λουτρά Υπάτης

Υδροθεραπευτήριο ΕΟΤ-ΕΤΑ: 150 ερωτηματολόγια

Χάρτης 1-4: Σημεία δειγματοληψίας (συμπλήρωση ερωτηματολογίων) στα Λουτρά Υπάτης

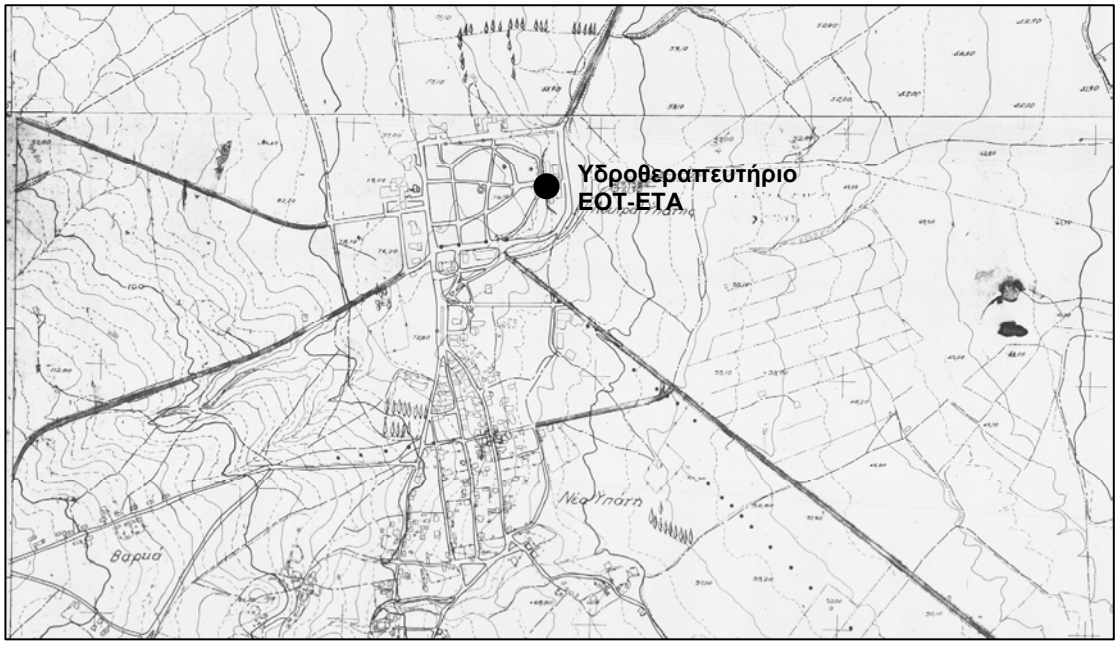

Πηγή: ιδία επεξεργασία σε χαρτογραφικό υπόβαθρο ΓΥΣ

Σχετικά με το χρονοδιάγραμμα εκτέλεσης της έρευνας με τα ερωτηματολόγια με αποδέκτες τους θερμαλιστές, αυτό σε γενικές γραμμές ήταν το ίδιο μεταξύ των τριών λουτροπόλεων, με μια εξαίρεση στην περίπτωση των Καμένων Βούρλων, που λόγω της ετήσιας λειτουργίας των εγκαταστάσεων «Γαλήνη spa», ο χρόνος διαφοροποιήθηκε. Συγκεκριμένα, δεδομένου ότι τα κλασικού τύπου υδροθεραπευτήρια, που ως επί το πλείστον χρησιμοποιήθηκαν ως σημεία δειγματοληψίας για τη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων, λειτουργούν συνήθως από Μάιο έως Οκτώβριο (με τους μήνες του καλοκαιριού να παρουσιάζουν τη μεγαλύτερη θερμαλιστική κίνηση), το σύνολο των ερωτηματολογίων στα Λουτρά Αιδηψού και τα Λουτρά Υπάτης συμπληρώθηκαν ισοβαρώς τους μήνες Ιούνιο, Ιούλιο και Αύγουστο (του έτους 2007). Αντίθετα, στα Καμένα Βούρλα, ενώ τα ερωτηματολόγια στο Υδροθεραπευτήριο «Ιπποκράτης» και στις ελεύθερες ιαματικές πηγές «Κονιαβίτη» συμπληρώθηκαν ισοβαρώς από Ιούνιο έως και Αύγουστο (2007), η έρευνα συνολικά διήρκεσε έναν ολόκληρο χρόνο (Ιούνιο 2007 - Μάιο 2008), λόγω των ερωτηματολογίων που συμπληρώθηκαν στο Γαλήνη spa και τα οποία επιδιώχθηκε να διαθέτουν δείγμα θερμαλιστών από όλες τις εποχές του έτους.

Πίνακας 1-1: Σύνθεση και βασικά χαρακτηριστικά δείγματος ερωτηματολογίων θερμαλιστών

	Σημεία Δειγματοληψίας	**Αριθμός Ερωτηματολογίων**	**Περίοδος διεξαγωγής επιτόπιας έρευνας**
Λουτρά Αιδηψού	8	300	Ιούνιος – Αύγουστος ’07
Καμένα Βούρλα	3	250	Ιούνιος ’07 – Μάιος ’08
Λουτρά Υπάτης	1	150	Ιούνιος – Αύγουστος ’07
Σύνολο	**12**	**700**	

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Όσον αφορά στα ερωτηματολόγια με αποδέκτες τις τοπικές αρχές αλλά και τα ερωτηματολόγια με αποδέκτες διευθύνσεις θερμαλιστικών εγκαταστάσεων (βλέπε Δείγματα Ερωτηματολογίων στο Παράρτημα, σελ.103 και 109), στόχος από τη χρήση των συγκεκριμένων ερωτηματολογίων ήταν να αποτυπωθούν και να συγκριθούν οι απόψεις των τοπικών αρχών με των επιχειρηματιών που δραστηριοποιούνται στην παροχή θερμαλιστικών υπηρεσιών, σε μια σειρά από θέματα που αφορούσαν στη λουτρόπολή τους. Για το λόγο αυτό, τα ερωτηματολόγια που διαμορφώθηκαν για την κάθε ομάδα αποδεκτών, στο μεγαλύτερο μέρος τους περιλάμβαναν κοινά πεδία-ερωτήματα προς συμπλήρωση. Ειδικότερα, τα ερωτήματα-πεδία που ήταν κοινά και για τις δύο ομάδες αποδεκτών ήταν:

- ποια είναι τα πλεονεκτήματα της λουτρόπολης;
- ποια είναι τα μειονεκτήματα της λουτρόπολης;
- θεωρείτε ότι μια λουτρόπολη πρέπει: α) να διαθέτει ειδική οριοθετημένη ζώνη θερμαλιστικών υποδομών που θα αποκλείει άλλες χρήσεις γης; β) να διαθέτει ιδιαίτερη αρχιτεκτονική-πολεοδομική όψη; γ) να προσφέρει εναλλακτικό-ελκυστικό περιβάλλον και χώρους πρασίνου; δ) να προσφέρει ή να μπορεί να υποστηρίξει και άλλες μορφές τουρισμού; ε) να απευθύνεται σε όλες τις ηλικιακές ομάδες; και στ) να λειτουργεί ως λουτρόπολη καθ' όλη τη διάρκεια του έτους;

Επίσης, κοινό πεδίο μεταξύ των δύο πλευρών υπήρξε και η βαθμολόγηση μιας σειράς κριτηρίων όπως: καθαριότητα, ποιότητα ακουστικού περιβάλλοντος, επάρκεια και ποιότητα οδικού δικτύου λουτρόπολης, δίκτυο πεζοδρόμων και πεζοδρομίων, επάρκεια και ποιότητα χώρων πρασίνου, αισθητική και αρχιτεκτονική κτιρίων, ύπαρξη υποδομών για ΑΜΕΑ, κυκλοφοριακές ρυθμίσεις εντός λουτρόπολης, προσφορά υποδομών διασκέδασης - ψυχαγωγίας, προσφορά πολιτιστικών εκδηλώσεων, προσφορά υγειονομικών υποδομών, ευκολία πρόσβασης στη λουτρόπολη.

Πέραν αυτών όμως, άλλα πεδία που δε φαίνονται να είναι κοινά, αλλά εντούτοις είναι συγκρίσιμα μεταξύ των δύο παραπάνω τύπων ερωτηματολογίων είναι αυτά που αναφέρονται στα έργα που γίνονται ή θα πρέπει να γίνουν σε καθεμιά λουτρόπολη. Συγκεκριμένα, τα πεδία-ερωτήματα που τέθηκαν στην πλευρά των Δήμων ήταν:

- ποιες ενέργειες, έργα ή μελέτες έχουν υλοποιηθεί πρόσφατα ή υλοποιούνται από πλευράς Δήμου, με στόχο την αναβάθμιση του χώρου και της περιοχής της λουτρόπολης;
- ποιες ενέργειες, δράσεις, μελέτες κλπ υλοποιήθηκαν πρόσφατα ή υλοποιούνται με στόχο την προβολή του θερμαλιστικού τουρισμού και της λουτρόπολης;
- ποιες παρεμβάσεις προγραμματίζονται να γίνουν στο άμεσο μέλλον με στόχο την αναβάθμιση του χώρου της λουτρόπολης αλλά και της τουριστικής κίνησης;

Από την άλλη πλευρά, το πεδίο-ερώτημα που για αντιπαράθεση προς τα παραπάνω τέθηκε στους επιχειρηματίες θερμαλιστικών εγκαταστάσεων ήταν: ποιες συγκεκριμένες ενέργειες θα προτείνατε με στόχο την αναβάθμιση της λουτρόπολής σας;

Εκτός από τα παραπάνω όμως, οι δύο τύποι ερωτηματολογίων διέθεταν και ανεξάρτητα (μη συγκρίσιμα) πεδία τα οποία ως κύριο στόχο είχαν την άντληση πληροφοριών για την κατάσταση και τη δυναμική του Δήμου και των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων αντίστοιχα. Συγκεκριμένα, όσον αφορά στα ερωτηματολόγια με αποδέκτες τις τοπικές αρχές, τα ερωτήματα-πεδία τέτοιου τύπου που τέθηκαν αφορούσαν σε: μόνιμο και εποχιακό πληθυσμό Δήμου, αριθμό μόνιμων απασχολούμενων στις υπηρεσίες του Δήμου, επίπεδο μόρφωσης απασχολούμενων στο Δήμο, ύπαρξη ειδικού επιστήμονα σε θέματα σχεδιασμού

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

του χώρου, ύπαρξη ειδικού επιστήμονα σε θέματα τουριστικής ανάπτυξης. Σε σχέση τώρα με τα ερωτήματα που τέθηκαν στους επιχειρηματίες-διαχειριστές των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων, αυτά αφορούσαν στα: ιδιοκτησία θερμαλιστικής εγκατάστασης, φορέας διαχείρισης, τύπος εγκατάστασης, διάρκεια ετήσιας λειτουργίας, έτος κατασκευής θερμαλιστικής εγκατάστασης, έκταση γηπέδου εγκατάστασης, εμβαδόν θερμαλιστικής εγκατάστασης, δυναμικότητα θερμαλιστικής εγκατάστασης, έτος τελευταίας αναβάθμισης κτιριακής εγκατάστασης, πρόθεση περαιτέρω αναβάθμισης κτιριακής εγκατάστασης, έτος τελευταίας αναβάθμισης θερμαλιστικών υπηρεσιών και τέλος, πρόθεση περαιτέρω αναβάθμισης θερμαλιστικών υπηρεσιών.

Με δεδομένα λοιπόν τα παραπάνω, οι εκπρόσωποι των τοπικών αρχών που συμμετείχαν στην έρευνα και αποδέχτηκαν να συμπληρώσουν τα ερωτηματολόγια (παράλληλα με τις συνεντεύξεις που δέχτηκαν να παραχωρήσουν) ήταν οι: Δήμαρχος Αιδηψού, κ. Πολυχρόνης Ματάκιας, Δήμαρχος Καμένων Βούρλων, κ. Μάκης Αντωνίου και τέλος, Αντιδήμαρχος Υπάτης, κ. Θανάσης Σκούρας.

Από την άλλη πλευρά, οι διευθυντές - επιχειρηματίες που ανταποκρίθηκαν στην έρευνα και αποδέχτηκαν να συμπληρώσουν τα ερωτηματολόγια (επίσης παράλληλα με τις συνεντεύξεις που δέχτηκαν να παραχωρήσουν) ανά λουτρόπολη ήταν από τις ακόλουθες επιχειρήσεις:

Λουτρά Αιδηψού: Κατάστημα Ιαματικής Πηγής ΕΟΤ-ΕΤΑ, Υδροθεραπευτήρια «Ταίναρον», «Capri», «Κεντρικόν», «Άγιος Παντελεήμων», «Αι Πηγαί», «Σκουρτανιώτης», «Αύρα», «Ερμής», «Ειρήνη», «Ιστιαία», «Στάδιον», «Ηράκλειον», «Παπαϊωάννου», «Μηθώ», «Καπόλος», «Άνεσις», «Αίγλη» και Κέντρο Ιαματικού Τουρισμού «Thermae Sylla spa wellness hotel».
Καμένα Βούρλα: Γαλήνη ΑΞΤΕΕ (Γαλήνη spa και Υδροθεραπευτήριο «Ιπποκράτης»)
Λουτρά Υπάτης: Κατάστημα Ιαματικής Πηγής Υπάτης ΕΟΤ-ΕΤΑ.

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι η έρευνα μέσω ερωτηματολογίων με αποδέκτες τους επιχειρηματίες/διαχειριστές θερμαλιστικών εγκαταστάσεων ολοκληρώθηκε επιτυχώς στα Λουτρά Υπάτης και τα Καμένα Βούρλα, ενώ αντίθετα στα Λουτρά Αιδηψού χαρακτηρίστηκε από μερική επιτυχία καθώς υπήρξαν τέσσερις περιπτώσεις διευθύνσεων θερμαλιστικών εγκαταστάσεων (ποσοστό 16%) που δεν συμμετείχαν στην έρευνα με τα ερωτηματολόγια[2].

[2] Στην έρευνα αυτή δεν αποδέχτηκαν να συμμετάσχουν οι επιχειρηματίες-διαχειριστές από τα: Υδροθεραπευτήριο «Ίλιον» (λόγω μη λειτουργίας), Υδροθεραπευτήριο «Ευαγγελισμός», Υδροθεραπευτήριο «Διεθνές», Κέντρο spa «Κνωσός».

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

1.2 Αξιοποίηση Στοιχείων Έρευνας

1.2.1 Επεξεργασία ερωτηματολογίων

Όπως είδαμε και στις αμέσως προηγούμενες σελίδες, στο πλαίσιο της παρούσας διδακτορικής διατριβής υλοποιήθηκε εκτεταμένη επιτόπια έρευνα (ερωτηματολόγια) με θερμαλιστές, συνολικού δείγματος επτακοσίων (700) ατόμων. Έτσι, με βάση τον συγκεκριμένο όγκο ερωτηματολογίων, η διαχείριση και επεξεργασία των στοιχείων θα ήταν αδύνατη εάν δεν στηριζόταν σε εξειδικευμένα εργαλεία (προγράμματα Η/Υ) ανάλυσης και σύνθεσης στατιστικών δεδομένων.

Ειδικότερα, όσον αφορά στην επεξεργασία των δεδομένων, το πρόγραμμα που χρησιμοποιήθηκε για το σκοπό αυτό ήταν το SPSS, ενώ οι αναλύσεις και η ερμηνεία των αποτελεσμάτων που προέκυψαν στηρίχτηκαν σε μεγάλο βαθμό στις ανέκδοτες σημειώσεις των Μαθημάτων Στατιστικής και Οικονομετρίας του Τμήματος Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης (Ντυκέν, 2004α και Ντυκέν, 2004β), στο σύγγραμμα «Οδηγός Ανάλυσης Δεδομένων με το SPSS 12.0» (του Norušis Marija / Περάκης Κ. (επ.-μετ.), 2005), καθώς και στην αρωγή και συνεργασία της κας Μαρί Νοέλ Ντυκέν, Επ. Καθηγήτριας του ΤΜΧΠΠΑ (Παν. Θεσσαλίας).

Αναλυτικότερα, η «αποκωδικοποίηση» των στοιχείων που προέκυψαν από τα επτακόσια (700) ερωτηματολόγια έγινε σε δύο επίπεδα: α) δημιουργία απλών πινάκων για το σύνολο των ερωτημάτων-πεδίων του ερωτηματολογίου και β) δημιουργία πινάκων διπλής εισόδου, συνδυάζοντας επιλεγμένα ερωτήματα-πεδία του ερωτηματολογίου.

Όσον αφορά στους απλούς πίνακες που δημιουργήθηκαν (βλέπε Παράρτημα, Πίνακες 12 - 42), δηλαδή στην απλή επεξεργασία των αποτελεσμάτων, τα στοιχεία που προέκυψαν χρησιμοποιήθηκαν για αναλύσεις και συμπεράσματα πρώτου επιπέδου, δηλαδή για την παρουσίαση «καθαρών» και βασικών αποτελεσμάτων. Αντίθετα, με τη χρήση των πινάκων διπλής εισόδου, η ανάλυση και ερμηνεία των αποτελεσμάτων προχώρησε ένα επίπεδο πιο πάνω, αναδεικνύοντας στοιχεία πιο σύνθετα και δυσδιάκριτα με μια πρώτη ματιά. Ειδικότερα, όσον αφορά στα πεδία-ερωτήματα που επιλέχθηκαν για τη δημιουργία πινάκων διπλής εισόδου, αυτά προέκυψαν βάσει της λογικής αλλά και της εμπειρίας που αποκτήθηκε κατά τη διαδικασία συλλογής και συμπλήρωσης των ερωτηματολογίων με τους θερμαλιστές.

Με βάση λοιπόν τα παραπάνω, ιδιαίτερο ενδιαφέρον από άποψη εξαγωγής συνθετότερων αποτελεσμάτων θεωρήθηκε ότι θα προέκυπτε από το συνδυασμό των ακόλουθων ερωτημάτων-πεδίων (βλέπε Παράρτημα, Πίνακες διπλής εισόδου 43 - 73) ανά ζεύγη:

- ηλικία – φύλο
- ηλικία - συχνότητα επίσκεψης στη λουτρόπολη
- συχνότητα επίσκεψης στη λουτρόπολη - ετήσιο εισόδημα

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

- τύπος επιλεγόμενου καταλύματος διαμονής - ετήσιο εισόδημα
- είδος οικονομικής επιβάρυνσης θερμαλιστικών υπηρεσιών - ετήσιο εισόδημα
- επιδιωκόμενος στόχος από το θερμαλιστικό τουρισμό – ηλικία
- προτίμηση/επίσκεψη άλλων θερμαλιστικών προορισμών - συχνότητα επίσκεψης της λουτρόπολης
- βαθμός ικανοποίησης θερμαλιστών από την ποιότητα των προσφερόμενων θερμαλιστικών υπηρεσιών – ηλικία
- βαθμός ικανοποίησης θερμαλιστών από το περιβάλλον (φυσικό και δομημένο) της λουτρόπολης – ηλικία
- βαθμός ικανοποίησης θερμαλιστών από τις υποδομές/υπηρεσίες ενδιαίτησης της λουτρόπολης – ηλικία
- βαθμός ικανοποίησης θερμαλιστών από τις υπηρεσίες διασκέδασης/ψυχαγωγίας – ηλικία
- βαθμός ικανοποίησης θερμαλιστών από την ποιότητα των προσφερόμενων θερμαλιστικών υπηρεσιών - συχνότητα επίσκεψης στη λουτρόπολη
- βαθμός ικανοποίησης θερμαλιστών από το περιβάλλον (φυσικό και δομημένο) της λουτρόπολης - συχνότητα επίσκεψης στη λουτρόπολη
- βαθμός ικανοποίησης θερμαλιστών από τις υποδομές/υπηρεσίες ενδιαίτησης της λουτρόπολης - συχνότητα επίσκεψης στη λουτρόπολη
- βαθμός ικανοποίησης θερμαλιστών από τις υπηρεσίες διασκέδασης/ψυχαγωγίας - συχνότητα επίσκεψης στη λουτρόπολη
- επιλογή άλλων δραστηριοτήτων κατά την παραμονή στη λουτρόπολη – ηλικία
- επιλογή άλλων δραστηριοτήτων κατά την παραμονή στη λουτρόπολη - ετήσιο εισόδημα

1.2.2 Χαρτογραφία και επεξεργασία αεροφωτογραφιών - δορυφορικών εικόνων

Όπως είναι λογικό και δεδομένου ότι η παρούσα διατριβή εξειδικεύει και εστιάζει στη γεωγραφική και χωρική διάσταση του θερμαλιστικού τουρισμού, απαραίτητη κρίθηκε η κατάλληλη χαρτογραφική απεικόνιση-απόδοση αρκετών από τα στοιχεία που προέκυψαν τόσο από την επεξεργασία των δεδομένων των ερωτηματολογίων όσο και από τα στατιστικά και χωρικά δεδομένα που αντλήθηκαν από την έρευνα (βιβλιογραφική και επιτόπια).

Ειδικότερα, όσον αφορά στη χαρτογραφική μέθοδο που ακολουθήθηκε, αρχικά δημιουργήθηκε μια χωρική βάση δεδομένων (με τη χρήση του λογισμικού Microsoft Access), η οποία περιλάμβανε όλα τα στοιχεία για την παραγωγή των απαραίτητων χαρτών. Τα λογισμικά που χρησιμοποιήθηκαν για τη δημιουργία των χαρτών ήταν το GeoMedia Professional (Intergraph) και το ArcGIS (ESRI), ενώ αρκετοί χάρτες συμπληρώθηκαν με επιπλέον δεδομένα άλλων χωρικών βάσεων δεδομένων από τρίτες πηγές (π.χ. από το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων). Η χαρτογραφική απεικόνιση των στοιχείων έγινε κυρίως με χρήση γραφημάτων, καθώς η πλειονότητα των πληροφοριών που χρειάστηκε να αποδοθούν σε χάρτες ήταν ποσοτικά - στατιστικά δεδομένα, χωρίς ωστόσο να απουσιάζουν και χάρτες με σημειακές απεικονίσεις επιλεγμένων ποιοτικών στοιχείων.

Ωστόσο, στο σημείο αυτό αξίζει να σημειώσουμε ότι χαρτογραφική απεικόνιση δεδομένων με τη χρήση των παραπάνω προγραμμάτων Η/Υ δεν ήταν εφικτή παρά μόνο σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο / κλίμακα, λόγω του ότι ψηφιακά υπόβαθρα και δεδομένα

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

σε μικρή κλίμακα (π.χ. πόλης) δεν υπήρχαν διαθέσιμα. Παρ' όλα αυτά, και δεδομένου ότι για την παρούσα διατριβή κρίθηκε αναγκαία η παρουσίαση σε χάρτη ορισμένων στοιχείων σε πολεοδομική κλίμακα (επίπεδο λουτροπόλεων), η παραπάνω έλλειψη σε χαρτογραφικά υπόβαθρα αντιμετωπίστηκε με έμμεσο τρόπο, δηλαδή είτε με τη χρήση δορυφορικών εικόνων (στην περίπτωση των λουτροπόλεων του Εξωτερικού) είτε με τη χρήση αεροφωτογραφιών της ΓΥΣ (στην περίπτωση των ελληνικών λουτροπόλεων).

Πιο συγκεκριμένα, και ειδικά όσον αφορά στις αεροφωτογραφίες, μέσω της Γεωγραφικής Υπηρεσίας Στρατού (ΓΥΣ) αποκτήθηκε το σύνολο των απαιτούμενων αεροφωτογραφιών για όλους τους σπουδαιότερους πόλους θερμαλιστικού τουρισμού της Ελλάδας (16 συνολικά περιοχές). Ειδικότερα, οι αεροφωτογραφίες που αποκτήθηκαν για την καθεμιά από τις παραπάνω περιοχές ήταν δύο χρονικών στιγμών: του έτους 1945 και οι πιο πρόσφατες διαθέσιμες, που ανάλογα με την περίπτωση/περιοχή κυμαινόταν μεταξύ των ετών 1997 και 2006. Ειδικά για τις περιπτώσεις των Λουτρών Αιδηψού, των Καμένων Βούρλων και των Λουτρών Υπάτης, αποκτήθηκαν και όλες οι αεροφωτογραφίες των ενδιάμεσων ετών, δεδομένου ότι οι τρεις συγκεκριμένες λουτροπόλεις αποτελούν τις μελέτες περίπτωσης της έρευνάς μας.

Επίσης, όσον αφορά στον τρόπο που χρησιμοποιήθηκαν οι αεροφωτογραφίες, στις τρεις περιοχές μελέτης περίπτωσης, οι πιο πρόσφατες αποτέλεσαν υπόβαθρο για την απεικόνιση σημαντικών χωρικών (πολεοδομικών και οικιστικών) δεδομένων, ενώ στο σύνολο των δέκα έξι (16) περιοχών θερμαλιστικού τουρισμού της Ελλάδας (συμπεριλαμβανομένων και των τριών σπουδαιότερων λουτροπόλεων), οι αεροφωτογραφίες χρησιμοποιήθηκαν για τη συγκριτική μελέτη των χωρικών χαρακτηριστικών μεταξύ του παρελθόντος και του παρόντος (1945 - σήμερα), αφού πρώτα τα σημεία εστίασης σε κάθε αεροφωτογραφία μετατράπηκαν στην ίδια κλίμακα.

Τέλος, αξίζει να αναφερθεί ότι για τα Λουτρά Αιδηψού, τα Καμένα Βούρλα και τα Λουτρά Υπάτης, χρησιμοποιήθηκαν και χαρτογραφικά υπόβαθρα της ΓΥΣ, κλίμακας 1:5.000, τα οποία ωστόσο δεν προτιμήθηκαν εκτεταμένως, λόγω του ότι τα δεδομένα που απεικονίζουν δεν έχουν επικαιροποιηθεί εδώ και αρκετά χρόνια/δεκαετίες.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

1.3 Πορεία και Προβλήματα Διεξαγωγής της Έρευνας

1.3.1 Στάδια υλοποίησης και σύνταξης της διατριβής

Η πρώτη απόπειρα έναρξης της παρούσας έρευνας χρονολογείται ήδη από το έτος 2003. Παρ' όλα αυτά, για επαγγελματικούς λόγους, η διαδικασία επεξεργασίας του θέματος ξεκίνησε έναν χρόνο αργότερα, το 2004 και εντάθηκε το 2005, με αποτέλεσμα κατά τη διάρκεια του χειμερινού ακαδημαϊκού εξαμήνου (του 2005) να οριστικοποιηθεί και να επισημοποιηθεί η έναρξη της ερευνητικής μας εργασίας. Παρακάτω, παρουσιάζονται αναλυτικά τα στάδια υλοποίησης της διατριβής, από την αρχή έως και την ολοκλήρωση της σύνταξής της (Πίνακας 1-2).

Πρώτο και βασικό στάδιο στην πορεία υλοποίησης υπήρξε η έρευνα για ανεύρεση βιβλιογραφίας και άλλων πηγών τεκμηρίωσης. Στην ουσία, το στάδιο αυτό περιλάμβανε την επίσκεψη στους αρμόδιους φορείς, οργανισμούς, ινστιτούτα κλπ της Ελλάδας (ενίοτε σε διαφορετικές περιοχές – πόλεις), αλλά και την αναζήτηση πληροφοριών μέσω του διαδικτύου, με στόχο τη συλλογή των απαραίτητων στοιχείων σχετικά με το θέμα της έρευνας.

Ακολούθως, επόμενο στάδιο κατά την υλοποίηση της διατριβής, ήταν η συνθετική επεξεργασία των στοιχείων της βιβλιογραφίας κλπ, που είχαν προκύψει έως τότε, προκειμένου να διαπιστωθούν οι ελλείψεις και να ακολουθήσει συμπληρωματική και ακόμη πιο στοχευμένη αναζήτηση. Συνολικά, το στάδιο της έρευνας για την ανεύρεση βιβλιογραφίας και λοιπών πηγών τεκμηρίωσης, μαζί με την επαναληπτική φάση, διήρκησε σχεδόν έναν ολόκληρο χρόνο.

Παράλληλα και λίγο πριν ολοκληρωθεί το στάδιο της επεξεργασίας των συλλεχθέντων στοιχείων και βιβλιογραφίας, ξεκίνησε η επιτόπια έρευνα, αρχικά στα Λουτρά Υπάτης και τα Λουτρά Αιδηψού και λίγο αργότερα και στα Καμένα Βούρλα -δηλαδή στις τρεις σπουδαιότερες λουτροπόλεις της χώρας-, η οποία ήταν και η μεγαλύτερη σε όγκο αλλά και χρονική διάρκεια. Συγκεκριμένα, η επιτόπια έρευνα στις τρεις λουτροπόλεις περιλάμβανε αρχικά την αυτοψία-διερεύνηση του χώρου, των επιχειρήσεων και των υπηρεσιών, ακολούθως τη συλλογή των απαραίτητων στοιχείων, πληροφοριών και βιβλιογραφίας από την περιοχή και μετέπειτα τη συμπλήρωση των τριών τύπων ερωτηματολογίων που είδαμε αναλυτικά στις προηγούμενες σελίδες. Ειδικότερα, πρώτα ξεκίνησαν να συμπληρώνονται τα ερωτηματολόγια με το δείγμα των θερμαλιστών από κάθε λουτρόπολη, ενώ στο μεσοδιάστημα ολοκληρώθηκε και η συμπλήρωση των άλλων δύο τύπων ερωτηματολογίων (σε συνδυασμό με συνεντεύξεις) με τις τοπικές αρχές και σχεδόν το σύνολο των διευθυντών-επιχειρηματιών των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων που δραστηριοποιούνται στις συγκεκριμένες τρεις λουτροπόλεις.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 1-2: Πορεία της ερευνητικής εργασίας και στάδια εκπόνησης της διδακτορικής διατριβής

2004	2005				2006				2007				2008			
	1ο τρίμηνο	2ο τρίμηνο	3ο τρίμηνο	4ο τρίμηνο	1ο τρίμηνο	2ο τρίμηνο	3ο τρίμηνο	4ο τρίμηνο	1ο τρίμηνο	2ο τρίμηνο	3ο τρίμηνο	4ο τρίμηνο	1ο τρίμηνο	2ο τρίμηνο	3ο τρίμηνο	4ο τρίμηνο
Πρώτες σκέψεις και οριστικοποίηση της επιλογής του θέματος της έρευνας. Προπαρασκευαστικές εργασίες εν όψει της έναρξης της διδακτορικής διατριβής. Προκαταρκτική διερεύνηση βιβλιογραφίας και πηγών τεκμηρίωσης.																
			Έναρξη διδακτορικής διατριβής και συναφείς εργασίες και ενέργειες.													
				Συνεχείς και συστηματικές επισκέψεις σε ελληνικούς φορείς (Δημόσιες υπηρεσίες, οργανισμούς κλπ) για τη συλλογή πρωτογενών πληροφοριών και στοιχείων καθώς και βιβλιογραφίας (εκδόσεις σύγχρονες και ιστορικές).											
							Επεξεργασία στοιχείων και συνθετική-κριτική αξιοποίηση της βιβλιογραφίας και των ανέκδοτων πηγών.									
									Επιτόπια έρευνα στις περιοχές Λουτρών Αιδηψού και Λουτρών Υπάτης: Λήψη ερωτηματολογίων από τους χρήστες (θερμαλιστές).							
										Συνεντεύξεις με τοπικές αρχές και επιχειρηματίες-διαχειριστές θερμαλιστικών εγκαταστάσεων Λ. Αιδηψού, Λ. Υπάτης και Κ. Βούρλων.						
									Επιτόπια έρευνα στους σπουδαιότερους τόπους - προορισμούς θερμαλιστικού τουρισμού της Ελλάδας (επιπλέον 11 προορισμοί θερμαλιστικού τουρισμού - λουτροπόλεις)							
										Επιτόπια έρευνα σε Καμένα Βούρλα: Λήψη ερωτηματολογίων από τους χρήστες (θερμαλιστές).						
													Επιτόπια έρευνα σε θερμαλιστικούς προορισμούς Γαλλίας, Ιταλίας, Ισπανίας			
									Συγγραφή προσχεδίου διατριβής							
													Συγγραφή τελικού σχεδίου διατριβής			

Πηγή: ιδία επεξεργασία

Εκτός όμως από την υλοποίηση της εκτεταμένης επιτόπιας έρευνας στις τρεις παραπάνω λουτροπόλεις - μελέτες περίπτωσης (που διήρκησε σε γενικές γραμμές ενάμιση περίπου χρόνο), το ίδιο περίπου διάστημα ξεκίνησε και η επιτόπια έρευνα στις υπόλοιπες περιοχές θερμαλιστικού τουρισμού της Ελλάδας. Συγκεκριμένα, πέραν των Λουτρών Αιδηψού, των Καμένων Βούρλων και των Λουτρών Υπάτης, επιλέχθηκαν να εξεταστούν επιπλέον έντεκα (11) περιοχές – προορισμοί θερμαλιστικού τουρισμού της Ελλάδας (σχετικά με τα κριτήρια επιλογής τους βλέπε σελ. 16). Σε γενικές γραμμές, η επίσκεψη των επιπλέον περιοχών που επιλέχθηκαν, υλοποιήθηκε ανά γεωγραφική περιοχή, δηλαδή ανά ομάδες που διαμορφώθηκαν βάσει της γεωγραφικής τους γειτνίασης. Ειδικότερα, η επιτόπια έρευνα ξεκίνησε από την περιοχή της Δυτικής Πελοποννήσου, στη συνέχεια επιλέχθηκαν να εξεταστούν οι θερμαλιστικοί προορισμοί στην ανατολική – κεντρική Ελλάδα, ακολούθως πραγματοποιήθηκαν οι επισκέψεις στην περιοχή του Αργοσαρωνικού – Κορινθιακού Κόλπου και τέλος, η έρευνα ολοκληρώθηκε για την Ελλάδα με επισκέψεις στην περιοχή της Μακεδονίας και γενικότερα της Βορείου Ελλάδας. Συνολικά, το μεγαλύτερο μέρος της έρευνας πραγματοποιήθηκε εντός του έτους 2007 και αποπερατώθηκε στα μέσα του έτους 2008.

Έχοντας ήδη υλοποιήσει το μεγαλύτερο μέρος της επιτόπιας έρευνας στην Ελλάδα (περιοχές μελέτης περίπτωσης αλλά και λοιπές περιοχές), επόμενο και τελευταίο στάδιο της διατριβής ως προς τη συλλογή πληροφοριών και απόκτηση εμπειριών ήταν οι επισκέψεις σε δέκα περιοχές θερμαλιστικού τουρισμού του εξωτερικού και συγκεκριμένα σε τρεις διαφορετικές χώρες της (ευρωπαϊκής) Μεσογείου. Ειδικότερα, οι χώρες που επιλέχθηκαν για την απόκτηση διεθνούς εμπειρίας ήταν η Ιταλία, η Γαλλία και η Ισπανία και η επίσκεψη-αυτοψία των δέκα συνολικά περιοχών θερμαλιστικού τουρισμού που μελετήθηκαν, υλοποιήθηκε κατά τους πρώτους μήνες του έτους 2008. Αρχικά πραγματοποιήθηκαν δύο συνεχόμενα ταξίδια στην Ισπανία και τη Γαλλία (λόγω της γεωγραφικής γειτνίασής τους) και ακολούθως, σε δεύτερη φάση ένα ταξίδι αποκλειστικά στην Ιταλία.

Όπως είναι λογικό, μετά την ολοκλήρωση του συνόλου της προγραμματισθείσας επιτόπιας έρευνας σε Ελλάδα και Εξωτερικό αλλά και της επεξεργασίας των απαραίτητων στοιχείων, πληροφοριών και βιβλιογραφίας, ξεκίνησε η συγγραφή της διατριβής. Στην πραγματικότητα, η τελική και οριστική της σύνταξη χρονικά τοποθετείται από την αρχή έως το τέλος του έτους 2008. Ωστόσο, η σημερινή της μορφή και έκταση δεν θα ήταν εφικτή σε διάστημα ενός περίπου χρόνου μόνο, εάν ήδη από αρκετά νωρίτερα, και συγκεκριμένα από τις αρχές του έτους 2007, δεν είχε ξεκινήσει η συγγραφή ενός πρώτου – πρόχειρου σχεδίου.

Κλείνοντας τις παρατηρήσεις σχετικά με την πορεία υλοποίησης της ερευνητικής εργασίας, θα πρέπει επίσης να ειπωθεί ότι η απρόσκοπτη και έγκαιρη ολοκλήρωση όλων των παραπάνω εργασιών και σταδίων δε θα ήταν δυνατή χωρίς την αποκλειστική και πλήρη απασχόληση της ερευνήτριας με την εκπόνηση της διατριβής κατά τα τελευταία στάδια της ερευνητικής εργασίας.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

1.3.2 Προβλήματα που αντιμετωπίστηκαν κατά τη διεξαγωγή της έρευνας

Οι δυσκολίες που αντιμετωπίστηκαν κατά την υλοποίηση της διδακτορικής διατριβής ήταν και αρκετές αλλά και διαφορετικής υφής ανά περίπτωση. Παρ' όλα αυτά, τα προβλήματα που αντιμετωπίστηκαν θα μπορούσαν να διακριθούν σε δύο βασικές κατηγορίες: προβλήματα/δυσκολίες θεωρητικής φύσης και προβλήματα/δυσκολίες πρακτικής φύσης.

Όσον αφορά στα προβλήματα και τις δυσκολίες θεωρητικής χροιάς και φύσης, πρώτα απ' όλα θα πρέπει να ειπωθεί ότι σημαντικό εμπόδιο στην απρόσκοπτη συλλογή πληροφοριών και στοιχείων στάθηκε τόσο η ένδεια της ελληνικής επιστημονικής βιβλιογραφίας και αρθρογραφίας για τη χωρική οργάνωση του θερμαλιστικού τουρισμού όσο και η έλλειψη συστηματικών και συγκεντρωτικών στατιστικών στοιχείων για τη συγκεκριμένη μορφή τουρισμού. Πράγματι, δεδομένου ότι η εν λόγω μορφή τουρισμού στην Ελλάδα διέρχεται ένα στάδιο παρατεταμένης παρακμής, η «ευλάβεια» με την οποία κατά το παρελθόν τηρούνταν τα σχετικά στατιστικά στοιχεία, αλλά και η συχνότητα με την οποία δημοσιεύονταν σχετικά συγγράμματα[6] μειώθηκε σημαντικά πριν από αρκετά χρόνια/δεκαετίες. Έτσι, ως αποτέλεσμα των παραπάνω, τα μεν στατιστικά στοιχεία (ειδικά τα πιο πρόσφατα) που παρουσιάζονται στην παρούσα διατριβή προέκυψαν μετά από επίπονη και πολύπλευρη αναζήτηση, ενώ η έλλειψη βιβλιογραφίας μας οδήγησε υποχρεωτικά προς την υλοποίηση εκτεταμένης επιτόπιας έρευνας προκειμένου να αποκτηθούν τα απαραίτητα στοιχεία και πληροφορίες. Παράλληλα, αξίζει να σημειωθεί ότι εκτός από την ελληνική, παρατηρήθηκαν ανάλογες δυσκολίες και ελλείψεις και στην ξενόγλωσση βιβλιογραφία, αφού η πλειονότητα των συγγραμμάτων που εντοπίστηκαν είτε προσέγγιζαν εννοιολογικά και οικονομικά την εν λόγω μορφή τουρισμού είτε αποτελούσαν οδηγούς τουριστικής κυρίως χρησιμότητας. Αντίθετα, ελάχιστα ήταν τα συγγράμματα που εξειδίκευαν στα γεωγραφικά χαρακτηριστικά και τη χωρική οργάνωση της εν λόγω ειδικής μορφής τουρισμού.

Ένα άλλο σημαντικό πρόβλημα και δυσκολία θεωρητικής φύσης που αντιμετωπίστηκε κατά τη διεξαγωγή της έρευνας ήταν και η έλλειψη αντιπροσωπευτικής και ακριβούς ελληνικής ορολογίας που να αποδίδει τις έννοιες που σχετίζονται με τη μορφή τουρισμού που αναπτύσσεται με αφορμή την παρουσία ιαματικών πηγών. Έτσι, και με δεδομένο ότι η παρούσα διατριβή πραγματεύεται τη συγκεκριμένη μορφή τουρισμού, θεωρήθηκε αναγκαία η απόπειρα διερεύνησης και διατύπωσης ολοκληρωμένης ορολογίας (δίνοντας κυρίως βαρύτητα σε υπάρχοντες αλλά παραγκωνισμένους όρους και παράγωγά τους), αφού η υπάρχουσα ελληνική αφ' ενός δημιουργεί σύγχυση και αφ' εταίρου δεν περιλαμβάνει όρους που να αποδίδουν τα σύγχρονα χαρακτηριστικά και τις έννοιες που τα τελευταία χρόνια συνοδεύουν την εν λόγω μορφή τουρισμού.

Περνώντας τώρα στα προβλήματα και τις δυσκολίες πρακτικής φύσης που αντιμετωπίστηκαν κατά την υλοποίηση της διατριβής, αρχικά, όσον αφορά στο στάδιο της έρευνας για ανεύρεση βιβλιογραφίας και λοιπών πηγών τεκμηρίωσης, θα πρέπει να ειπωθεί ότι η συλλογή των απαραίτητων στοιχείων αποδείχτηκε ιδιαίτερα επίπονη, με τα βασικότερα

[6] Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στην ειδική έκδοση του ΕΟΤ του έτους 1966 (*Λουτροπόλεις και Ιαματικές Πηγές*), κατόπιν διερεύνησης που είχε πραγματοποιηθεί από τον υδρολόγο Ν. Λεούση, οι σχετικές με τις ιαματικές πηγές εργασίες που είχαν δημοσιευτεί στην Ελλάδα από το έτος 1837 έως και τότε (1966), ανέρχονταν σε περίπου πεντακόσιες (500), ενώ οι συγγραφείς που ασχολούνταν συστηματικά με το συγκεκριμένο θέμα εκείνη την εποχή αριθμούσαν τους εκατόν πενήντα (150) περίπου. Ωστόσο, θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι η πλειονότητα των εν λόγω συγγραμμάτων εξειδίκευε κυρίως σε χημικά, υδρολογικά και ιατρικά ζητήματα και όχι τόσο στην μορφή και τα χαρακτηριστικά του τουρισμού που αναπτυσσόταν με βάση το φυσικό πόρο των ιαματικών πηγών.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

προβλήματα που αντιμετωπίστηκαν κατά την εκτέλεση αυτής της εργασίας να είναι τα ακόλουθα: α) έλλειψη επαρκούς οργάνωσης και τεχνικής υποστήριξης πολλών υπηρεσιών, οργανισμών κλπ με αποτέλεσμα η συλλογή των απαραίτητων στοιχείων να αποβαίνει αρκετές φορές δυσχερής ή και ενίοτε άκαρπη β) απροθυμία και δυσθυμία αρκετών υπαλλήλων στα αρμόδια γραφεία, υπηρεσίες κλπ με αποτέλεσμα κάποια στοιχεία να μην αποκτηθούν εγκαίρως ή/και ποτέ γ) περιορισμένη λειτουργία (χρονικά) αρκετών υπηρεσιών, βιβλιοθηκών κλπ με αποτέλεσμα η συλλογή των απαραίτητων στοιχείων να ξεπεράσει το αρχικά προβλεπόμενο χρονοδιάγραμμα και δ) αναγκαστική μετάβαση σε διαφορετικά σημεία ή/και πόλεις της Ελλάδας για την απόκτηση των απαραίτητων στοιχείων για την έρευνα.

Παράλληλα, όσον αφορά στα προβλήματα που αντιμετωπίστηκαν κατά την επιτόπια έρευνα και συγκεκριμένα μέσω ερωτηματολογίων με αποδέκτες τους θερμαλιστές, τις τοπικές αρχές αλλά και τις διευθύνσεις θερμαλιστικών εγκαταστάσεων (στις τρεις σπουδαιότερες λουτροπόλεις της Ελλάδας), αυτά συνοψίζονται στα ακόλουθα: α) καχυποψία και επιφυλακτικότητα αρκετών θερμαλιστών ως προς την έρευνα δεδομένου ότι οι περισσότεροι από αυτούς ήταν τρίτης και τέταρτης ηλικίας, β) αντιμετώπιση αντίξοων καιρικών συνθηκών δεδομένου ότι το μεγαλύτερο μέρος της έρευνας με τους θερμαλιστές πραγματοποιήθηκε σε ανοικτούς χώρους και κυρίως κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού, γ) μη αποδοχή λήψης συνεντεύξεων και συμπλήρωσης ερωτηματολογίων από μικρή μεν αλλά απαραίτητη δε μερίδα επιχειρηματιών-διαχειριστών θερμαλιστικών εγκαταστάσεων (στα Λουτρά Αιδηψού μόνο) και τέλος, δ) μη αποδοχή από μερίδα διευθύνσεων σύγχρονων θερμαλιστικών κέντρων (στα Λουτρά Αιδηψού μόνο) διεξαγωγής έρευνας (συμπλήρωση ερωτηματολογίων) στους θερμαλιστές-πελάτες τους, με αποτέλεσμα η αρχικά προγραμματισμένη εκτεταμένη έρευνα σε σύγχρονους θερμαλιστές να περιοριστεί απλά στο δείγμα που προήλθε αποκλειστικά από τις εγκαταστάσεις Γαλήνη spa των Καμένων Βούρλων[7].

Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά στα προβλήματα που αντιμετωπίστηκαν κατά την επιτόπια έρευνα που υλοποιήθηκε στις επιπλέον έντεκα (11) περιοχές θερμαλιστικού τουρισμού της Ελλάδας, δεδομένου ότι η έρευνα ήταν πολύ πιο περιορισμένη απ' ό,τι στις παραπάνω λουτροπόλεις - μελέτες περίπτωσης, αυτά ήταν εντελώς διαφορετικής υφής. Ειδικότερα, το βασικότερο πρόβλημα ήταν η αδυναμία άντλησης όλων των απαραίτητων στοιχείων-πληροφοριών και πρόσβασης στο εσωτερικό πολλών εγκαταστάσεων, λόγω της περιορισμένης χρονικά λειτουργίας των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων - υδροθεραπευτηρίων της Ελλάδας (από 2 έως 6 μήνες), η οποία εμπόδισε κυρίως τη λήψη φωτογραφικών ντοκουμέντων.

Στην ίδια λογική, τα προβλήματα που αντιμετωπίστηκαν κατά τη διεξαγωγή της επιτόπιας έρευνας στην Ιταλία, τη Γαλλία και την Ισπανία, δε διέφεραν από αυτά που αντιμετωπίστηκαν στην Ελλάδα, παρ' όλο που αυτή τη φορά οι επισκέψεις ήταν σε ξένες χώρες. Ειδικότερα, κατά την επίσκεψη στις δέκα (10) συνολικά περιοχές θερμαλιστικού τουρισμού του εξωτερικού, οι δυσκολίες που προέκυψαν αφορούσαν σε: αδυναμία άντλησης όλων των απαραίτητων στοιχείων λόγω περιορισμένου χρόνου λειτουργίας των

[7] Το δείγμα των «σύγχρονων» θερμαλιστών που αρχικά προβλεπόταν να αντληθεί από τα Λουτρά Αιδηψού ήταν ογδόντα (80) ατόμων. Όταν τελικά στην πορεία διαπιστώθηκε η αδυναμία απόκτησης έστω και μικρότερου δείγματος τέτοιου τύπου θερμαλιστών από τη συγκεκριμένη λουτρόπολη, το μέγεθος της έρευνας δεν μειώθηκε. Το δείγμα των ογδόντα (80) «σύγχρονων» θερμαλιστών, αντικαταστάθηκε με «κλασικούς» θερμαλιστές, ώστε ο τελικός αριθμός των συμπληρωθέντων ερωτηματολογίων να παραμείνει ο αρχικά προγραμματισθείς (300 ερωτηματολόγια).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

θερμαλιστικών εγκαταστάσεων και άλλες συγκυριακές δυσκολίες στον προγραμματισμό των ταξιδιών, που σε κάποιες περιπτώσεις υποχρέωσαν στην αναπροσαρμογή των αρχικών σχεδίων για επίσκεψη συγκεκριμένων θερμαλιστικών περιοχών.

Πέραν όμως των παραπάνω πρακτικών προβλημάτων, μια άλλη τεχνικής φύσης δυσκολία που αξίζει να σημειωθεί είναι και η γενικότερη έλλειψη επικαιροποιημένων χαρτογραφικών υποβάθρων στη χώρα μας, ειδικά σε χαμηλές κλίμακες, που είχε ως αποτέλεσμα σε αρκετές περιπτώσεις οι χαρτογραφικές εργασίες και απεικονίσεις να λειτουργήσουν πάνω σε όχι και τόσο κατάλληλα υπόβαθρα (π.χ. αεροφωτογραφίες), προκειμένου οι βασικές χωρικές πληροφορίες να είναι κατά το δυνατόν πιο κοντά στη σημερινή πραγματικότητα.

Τέλος, ολοκληρώνοντας την περιγραφή των προβλημάτων και των δυσκολιών που αντιμετωπίστηκαν, θα πρέπει να σημειωθεί ότι ειδικά η διεξαγωγή της έρευνας πεδίου, στο βαθμό και την έκταση που υλοποιήθηκε για τις ανάγκες της διατριβής αυτής, υπήρξε ιδιαίτερα δαπανηρή αλλά και επίπονη οικονομικά, αφού έγινε με ίδιους οικονομικούς πόρους.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

2Ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΘΕΡΜΑΛΙΣΜΟΥ

2.1 Η ΦΥΣΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ ΕΩΣ ΣΗΜΕΡΑ

2.1.1 Η ιστορία των ταξιδιών από τη γέννησή τους έως τα τέλη του 20ου αιώνα.....33

2.1.2 Ορισμοί σχετικά με την τουριστική δραστηριότητα.....37

2.1.3 Ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού.....41

2.1.4 Η εικόνα του τουρισμού σήμερα και οι προβλέψεις για το μέλλον.....45

2.2 ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΘΕΡΜΑΛΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΟ ΘΕΡΜΑΛΙΣΤΙΚΟ ΤΟΥΡΙΣΜΟ

2.2.1 Ιστορική αναδρομή: οι μεταλλάξεις της θερμαλιστικής δραστηριότητας.....54

2.2.2 Όροι και ορισμοί για το θερμαλιστικό τουρισμό: η ανάγκη νέας ορολογίας.....60

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

2 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΘΕΡΜΑΛΙΣΜΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

2.1 Η Φύση του Τουριστικού Φαινομένου από την Αρχαιότητα έως Σήμερα

2.1.1 Η ιστορία των ταξιδιών από τη γέννησή τους έως τα τέλη του 20ου αιώνα

Αν και οι όροι «τουρισμός» και «τουρίστας» εισήχθησαν στο λεξιλόγιο μας στις αρχές του 19ου αιώνα, αυτό δε σημαίνει ότι οργανωμένες και συστηματικές μετακινήσεις ανθρώπων δεν γίνονταν καθόλου μέχρι τότε. Αντίθετα, τα ταξίδια και οι μετακινήσεις εμφανίστηκαν στη ζωή του ανθρώπου ευθύς αμέσως από την ανάπτυξη των πρώτων μεταφορικών μέσων (Beriatos, 1999). Παρ' όλα αυτά, σε καμία περίπτωση τα χαρακτηριστικά των ταξιδιών και των ταξιδευτών εκείνης της εποχής δεν μπορούν να συγκριθούν με τη διάσταση που έχει πάρει στις μέρες μας το φαινόμενο του τουρισμού.

Επιχειρώντας μια σύντομη ιστορική αναδρομή του φαινομένου του τουρισμού, σε εποχές που ο όρος «τουρισμός» δεν υπήρχε καν στις ευρωπαϊκές τουλάχιστον γλώσσες, θα πρέπει να πούμε ότι οι πρώτες οργανωμένες μετακινήσεις ξεκίνησαν λόγω των επιχειρηματικών αναγκών των εμπόρων της αρχαιότητας, αλλά και λόγω της επιθυμίας των επιστημόνων εκείνης της εποχής να διευρύνουν τις γνώσεις τους. Έκτοτε, η καθιέρωση και η περαιτέρω ανάπτυξη των ταξιδιών λειτούργησε σε άμεση συνάρτηση με την ύπαρξη μεταφορικών αρτηριών (θαλάσσιων και οδικών) και μεταφορικών μέσων αλλά και την εμπέδωση της ασφάλειας κατά μήκος των διαδρομών (Page κ.ά., 2001).

Ενώ όμως το εμπόριο ήταν ο βασικός και πρωταρχικός λόγος ανάπτυξης της πρώιμης μορφής του τουρισμού, τα πρώτα ταξίδια που καταγράφτηκαν με χροιά αναψυχής και ψυχαγωγίας ήταν για θρησκευτικούς σκοπούς και συγκεκριμένα στα μνημεία και τους ναού της Αιγύπτου. Πέραν αυτών όμως, πληροφορίες ειδικά επάνω στις κοινωνικές δομές και τα ταξίδια που πραγματοποιούνταν εκείνη την εποχή, μπορεί επίσης να αντλήσει κανείς και στα συγγράμματα των αρχαίων φιλοσόφων, γεωγράφων και ιστορικών, όπως του Παυσανία, του Ηρόδοτου, του Στράβωνα, του Θαλή κλπ, που υπήρξαν άλλωστε και οι πρώτοι συγγραφείς που αποτύπωσαν σε βιβλία συστηματικές πληροφορίες των τόπων που επισκέφτηκαν (Τσάρτας, 1996).

Εκτός όμως των θρησκευτικών ταξιδιών, στην αρχαιότητα και συγκεκριμένα στην αρχαία Ελλάδα συναντάμε επίσης και μια άλλη πρώιμη μορφή τουρισμού: τον αθλητικό τουρισμό. Αναμφισβήτητα, οι Ολυμπιακοί Αγώνες της αρχαιότητας αποτέλεσαν τις πρώτες οργανωμένες εκδηλώσεις οι οποίες εκτός από διεθνή εμβέλεια και συμμετοχή διέθεταν και ειδικό κίνητρο (αθλητισμός, γιορτή κλπ) (Τσάρτας, 1996). Παρ' όλα αυτά, οι πρώτες «τουριστικές περιοχές» δεν αποτέλεσαν προνόμιο της κλασικής εποχής, αλλά της περιόδου της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Ειδικότερα, ανάμεσα στις πιο επισκέψιμες περιοχές εκείνης της περιόδου υπήρξε η Ελλάδα, η Αίγυπτος και η Μικρά Ασία, που ξεκίνησαν να υποδέχονται αρκετό αριθμό επισκεπτών από διάφορα σημεία του κόσμου. Παράλληλα, πέραν των παραπάνω περιοχών και των ταξιδιών που γίνονταν με στόχο την επίσκεψη τόπων με

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

αξιοθέατα μεγάλου ενδιαφέροντος (π.χ. τα επτά θαύματα του κόσμου), η ρωμαϊκή εποχή υπήρξε επίσης η περίοδος που εμφανίστηκε για πρώτη φορά και η πρώιμη μορφή του ιαματικού τουρισμού, η οποία εκφράστηκε με την επίσκεψη και παραμονή των τότε «τουριστών» σε περιοχές με ιαματικές πηγές (Lickorish και Jenkins, 2004).

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, η καθιέρωση των ταξιδιών συνδέθηκε άμεσα με την εμπέδωση της ειρήνης και της ασφαλούς μετακίνησης των ταξιδιωτών κατά μήκος των μεταφορικών αρτηριών. Αυτό επιβεβαιώνεται άλλωστε και από το ότι κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα, έως και το 1400 περίπου, τα ταξίδια με ψυχαγωγικό χαρακτήρα μειώθηκαν δραστικά. Εκείνη την περίοδο οι λόγοι των μετακινήσεων και των ταξιδιών έγιναν και πάλι καθαρά εμπορικοί. Παρ' όλα αυτά, δηλαδή παρά το κλίμα ανασφάλειας που επικρατούσε σε στεριά και θάλασσα (επιδρομές ληστών κλπ), κατά την περίοδο της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, που ο Χριστιανισμός διαδιδόταν ευρέως, τα ταξίδια με θρησκευτικό χαρακτήρα άρχισαν να αναβιώνουν και πάλι. Οι Άγιοι Τόποι και η Ιερουσαλήμ μετατράπηκαν στους κυριότερους «τουριστικούς» πόλους της εποχής, παρά την αύξηση της εγκληματικότητας που παρατηρούνταν την περίοδο εκείνη (Τσάρτας, 1996).

Πέραν όμως της αναβίωσης των θρησκευτικών ταξιδιών, την ίδια εποχή περίπου την εμφάνισή τους έκαναν και τα ταξίδια των εξερευνήσεων. Ειδικότερα, τα πρώτα εξερευνητικά ταξίδια της εποχής εκείνης έστειλαν τους Βίκινγκς στην Αμερική (τέλος 10^{ου} αιώνα) και τον Μάρκο Πόλο από τη Βενετία στην καρδιά της Ασίας. Η κορύφωση όμως αυτού του νέου είδους ταξιδιών, δηλαδή των εξερευνητικών, θα έρθει τον 15^{ο} και 16^{ο} αιώνα, όταν οι τότε εξερευνητές θα φτάσουν στην Αμερική, την Αυστραλία, την Ωκεανία, την Αφρική και την Ασία. Έκτοτε, και ειδικά στις αρχές του 16^{ου} αιώνα, με τον πρώτο περίπλου της γης από τον Μαγγελάνο, θα ανοίξουν πλέον νέοι ταξιδιωτικοί δρόμοι, τους οποίους, πέραν των θαλασσοπόρων, στην πορεία θα διαβούν και έμποροι, επιστήμονες, ιεραπόστολοι κλπ (Τσάρτας, 1996).

Παράλληλα, την εποχή από τον 12^{ο} έως και τον 15^{ο} αιώνα, τα ταξίδια για εμπορικούς σκοπούς θα αποτελέσουν επίσης την αφορμή για την ανάδειξη σημαντικών ευρωπαϊκών πόλεων, ενώ ταυτόχρονα, μεγάλη άνθιση θα γνωρίσουν και τα ταξίδια με εκπαιδευτικό χαρακτήρα. Ο πρώιμος εκπαιδευτικός τουρισμός (όπως ονομάζεται σήμερα) που αναπτύχθηκε τότε είχε ως αποτέλεσμα να αναδειχτούν ονομαστές έως και σήμερα Πανεπιστημιουπόλεις όπως είναι αυτές της Οξφόρδης, της Σαλαμάνκα κλπ. Τελικά, ως αποτέλεσμα αυτού του τύπου ταξιδιών, την ίδια εποχή την εμφάνισή τους θα κάνουν και δύο άλλες πιο εξειδικευμένες μορφές ταξιδιού: το Petit και το Grand Tour (Μικρή και Μεγάλη Περιήγηση). Το ενδιαφέρον που παρουσιάζουν τα Petits και τα Grands Tours οφείλεται πρώτον, στο ότι αποτελούν την πρωταρχική μορφή του σημερινού επονομαζόμενου ως «περιηγητικού τουρισμού» και, δεύτερον, στο ότι αποτελούν την πρώιμη μορφή των οργανωμένων πακέτων τουριστικών υπηρεσιών. Οι εν λόγω «μικρές και μεγάλες περιηγήσεις», που γίνονταν κυρίως στη Γαλλία, την Ιταλία και τη Γερμανία, στην αρχή απευθύνονταν κυρίως στους νεαρούς Άγγλους που επιθυμούσαν την απόκτηση εμπειρίας, κουλτούρας και εκπαίδευσης στο επάγγελμα που θα ακολουθούσαν. Στην πορεία όμως, η απήχησή τους επεκτάθηκε σε τέτοιο βαθμό, που σε αυτά άρχισαν να συμμετέχουν ακόμη και ολόκληρες οικογένειες (Beriatos, 1999).

Όπως ήταν αναμενόμενο, λόγω του ότι τα εν λόγω ταξίδια γνώρισαν μεγάλη απήχηση για μεγάλο χρονικό διάστημα (1550 έως και 1850 περίπου), εκτός του ότι

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

αποτέλεσαν την αρχή για την ανάπτυξη των οργανωμένων ταξιδιών από εκεί και πέρα, συντέλεσαν επίσης σημαντικά και στην ανάπτυξη σε μεγάλο βαθμό των τουριστικών υποδομών. Ξενοδοχεία, δρόμοι και λοιπές μεταφορικές υποδομές αναπτύχθηκαν για να εξυπηρετήσουν το έντονο καθώς και μαζικό ρεύμα ταξιδευτών της εποχής. Πέραν αυτών όμως, την ίδια εποχή η γενικότερη οργάνωση με προσανατολισμό τον τουριστικό τομέα είχε ως αποτέλεσμα να τυπωθούν, με συστηματικό τρόπο πλέον, αρκετοί ταξιδιωτικοί οδηγοί και τουριστικά βιβλία, αλλά και να ανθίσουν οι πωλήσεις ενθυμίων από τις τουριστικές περιοχές (Βαρβαρέσος, 2000).

Όμως, κάτι ανάλογο με τα Petits και τα Grands Tours θα συμβεί την ίδια περίπου περίοδο (από τον 14ο έως και τον 17ο αιώνα) με αφορμή την αρχαιολατρία και την ιστορική αναζήτηση που χαρακτήρισαν τον ταξιδιώτη εκείνης της εποχής. Ανάμεσα στα μαζικά ταξίδια που θα αρχίσουν να οργανώνονται αυτή την περίοδο, τελικός προορισμός θα είναι και η τουρκοκρατούμενη Ελλάδα, λόγω των αρχαιολογικών μνημείων και θησαυρών της. Παράλληλα, λόγω ειδικά του ότι εκείνη την περίοδο η χώρα μας βρισκόταν υπό τον τούρκικο ζυγό, εκτός από τους επισκέπτες με αρχαιολογικά ενδιαφέροντα, πολλοί ταξιδευτές, διαφόρων ειδικοτήτων και επιστημών, θα επισκεφτούν την Ελλάδα επίσης, με στόχο να καταγράψουν τα ιδιαίτερα γλωσσικά, πολιτισμικά, κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά του τόπου εκείνης της εποχής. Αποτέλεσμα όλων αυτών των περιηγήσεων στη χώρα μας, ήταν να δημιουργηθεί τελικά μια πλούσια ταξιδιωτική βιβλιογραφία και λογοτεχνία, που αργότερα συνέβαλε ουσιαστικά στην εξάπλωση των ταξιδιών με προορισμό τη χώρα μας (Τσάρτας, 1996).

Περνώντας τώρα στην πιο πρόσφατη εποχή, από τον 19ο αιώνα και έπειτα, οι στόχοι και τα χαρακτηριστικά των ταξιδιών και των ταξιδευτών θα αλλάξουν σημαντικά. Αναμφισβήτητα, καθοριστικός παράγοντας προς την κατεύθυνση αυτή υπήρξε η ταχεία ανάπτυξη των μεταφορικών και επικοινωνιακών υποδομών. Ο σιδηρόδρομος και η μετακίνηση με τρένο θα εξασφαλίσουν ασφαλή ταξίδια και με χαμηλό κόστος, ενώ τα ατμόπλοια που θα νηολογηθούν και θα συνδέσουν την Αμερική με την Ευρώπη, θα φέρουν ακόμη πιο μαζικά τουρίστες στη γηραιά Ήπειρο, προσδίδοντας παράλληλα μιαν άλλη αίσθηση στα ταξίδια, πιο πολυτελή (Page κ.ά., 2001 · Lickorish και Jenkins, 2004).

Το πρώτο τουριστικό πρακτορείο θα κάνει την εμφάνισή του το 1841, από τον Τόμας Κούκ, ο οποίος θα ξεκινήσει να οργανώνει ταξίδια σε προσιτές τιμές αλλά και σε όλο και πιο απομακρυσμένους και «δύσκολους» προορισμούς. Έκτοτε, το παράδειγμα του πρακτορείου του Κουκ θα ακολουθήσουν και άλλα τουριστικά πρακτορεία -σε Αμερική και Ευρώπη- και θα «ανοίξουν το δρόμο» (ειδικά από τα μέσα του 20ου αιώνα και μετά) για τη δημιουργία των πρώτων αλυσίδων ξενοδοχείων. Μετά από όλα αυτά, ο τουρισμός θα αποτελεί δραστηριότητα με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και υπηρεσίες και πλέον θα απευθύνεται σε όλο και μεγαλύτερο μέρος καταναλωτών (Murphy, 1987 · Page κ.ά., 2001).

Έκτοτε, η βιομηχανική επανάσταση και ο ολοένα διευρυνόμενος επαγγελματικός προσανατολισμός προς τον δευτερογενή και τον τριτογενή τομέα (εις βάρος του πρωτογενούς) θα σηματοδοτήσουν νέες εξελίξεις στον τουρισμό. Η άνοδος του βιοτικού και του εκπαιδευτικού επιπέδου θα οδηγήσουν σε διεκδικήσεις τόσο σε εργασιακά δικαιώματα όσο και στην αύξηση του ελεύθερου χρόνου. Στο πλαίσιο αυτό, της διαρκούς ανόδου του βιοτικού και πολιτισμικού επιπέδου, τα καταναλωτικά πρότυπα αναγκαστικά άλλαξαν. Ο τουρισμός, ως καταναλωτικό αγαθό στον ελεύθερο χρόνο, άρχισε να έχει όλο και μεγαλύτερη

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

απήχηση στις προτιμήσεις της νέας μεσαίας τάξης που διαρκώς αυξανόταν αριθμητικά (Τσάρτας, 1996).

Η νέα αυτή τάση των αρχών του 20ου αιώνα που εκδηλώθηκε ως προς τον τουρισμό οδήγησε τελικά στην ανάπτυξη και καθιέρωση δύο βασικών κατηγοριών τουριστικών προορισμών τόσο στην Ευρώπη όσο και στην Αμερική: πρώτον, τις λουτροπόλεις, δηλαδή τις περιοχές που προσέφεραν ιαματικό τουρισμό και δεύτερον τα παραθαλάσσια θέρετρα, δηλαδή τις παραθαλάσσιες περιοχές που προσέφεραν παραθαλάσσιο (και πιο μαζικό) τουρισμό. Μετά από αυτό, ο τουρισμός θα μετατρεπόταν πλέον σε καταναλωτικό αγαθό που θα αντιπροσώπευε όλο και περισσότερο το κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο των μεσοαστών (Lickorish και Jenkins, 2004 · Balducci, 2005).

Μέχρι και τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο τα οργανωμένα ταξίδια είχαν την τιμητική τους. Μαζικότερα ταξίδευαν κυρίως οι Αμερικανοί και αγαπημένος τόπος προορισμού τους ήταν η Ευρώπη. Όμως, με τη μαζική χρήση του αυτοκινήτου που θα ξεκινήσει τη δεκαετία του ’50, τα ταξίδια θα αλλάξουν προσανατολισμό, κυρίως προς όφελος του εσωτερικού τουρισμού της κάθε χώρας κι έτσι τα οργανωμένα ταξίδια θα χάσουν τη μεγάλη μαζικότητά τους. Εκτός του αυτοκινήτου όμως, σημαντική αλλαγή στον τρόπο και την ευκολία ενός ταξιδιού θα επιφέρει και το αεροπλάνο, το οποίο θα συμβάλει καθοριστικά στην περαιτέρω μαζικότητα του τουρισμού -κυρίως κατά τη μεταπολεμική περίοδο- αλλά και στην πρόσβαση σε ακόμη πιο μακρινούς προορισμούς. Στο σημείο αυτό ο τουρισμός θα γίνει περισσότερο παραθεριστικός και επαγγελματικός (Page κ.ά., 2001).

Με δεδομένη τη μαζικότητα του τουρισμού, που συνοδεύτηκε από την περαιτέρω ανάπτυξη των υποδομών (μεταφορικών και ξενοδοχειακών) την μεταπολεμική περίοδο, οι περιοχές υποδοχής τουριστών όχι μόνο αυξήθηκαν αλλά εξειδίκευσαν κιόλας ακόμη περισσότερο τις παρεχόμενες τουριστικές υπηρεσίες και προϊόντα. Πόλεις ανέδειξαν τους πολιτιστικούς τους πόρους, ορεινές περιοχές δημιούργησαν χιονοδρομικά κέντρα κ.ο.κ. (Τσάρτας, 1996). Φτάνοντας στη σύγχρονη εποχή, το τουριστικό φαινόμενο εξακολουθεί να διογκώνεται και να αναπτύσσεται, έχοντας επίσης καταφέρει να αποτελεί έναν από τους δυναμικότερους κλάδους της οικονομίας και της απασχόλησης παγκοσμίως (Παυλόπουλος, 1998).

Συμπερασματικά λοιπόν, θα πρέπει να πούμε ότι τα ταξίδια και οι μετακινήσεις των ανθρώπων πέρασαν από διάφορα στάδια και μεταλλάξεις χαρακτηριστικών ανά τους αιώνες. Από τους αριστοκράτες και τους πλούσιους που είχαν μόνο τη δυνατότητα να ταξιδεύουν έως και το 18ο αιώνα, φτάσαμε στον 19ο και κυρίως τον 20ο αιώνα, που τα ταξίδια και ο τουρισμός, από πολυτέλεια, έγιναν απαραίτητη συνήθεια του ανθρώπου, αποτελώντας καθοριστικά συστατικά για την κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική εξέλιξη των κοινωνιών. Στις μέρες μας, δεν είναι υπερβολή να ειπωθεί ότι ο τουρισμός αποτελεί έναν από τους δυναμικότερους κλάδους της παγκόσμιας οικονομίας, στον οποίο προσβλέπουν πολλές κυβερνήσεις και χώρες για την ανάπτυξη της οικονομίας τους.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

2.1.2 Ορισμοί σχετικά με την τουριστική δραστηριότητα

Από τη στιγμή που πρωτοεμφανίστηκαν οι όροι «τουρισμός» και «τουρίστας» στις αρχές του 19ου αιώνα, οι απόπειρες προσδιορισμού των εννοιών τους υπήρξαν πολλές και διαδοχικές. Βασικότερος λόγος για τον οποίο χρειάστηκε να υπάρξουν επανειλημμένες διατυπώσεις ορισμών ήταν ότι ο τουρισμός, εν αντιθέσει με τα ταξίδια που γίνονταν έως και τον 18ο αιώνα, αποτελεί ένα φαινόμενο που από τη γένεσή του αλλάζει διαρκώς χαρακτηριστικά. Έτσι, δεδομένου ότι απώτερος στόχος του προσδιορισμού της έννοιας του τουρισμού ήταν η στατιστική μέτρησή του και η διερεύνηση των επιπτώσεών του στην οικονομία, το περιβάλλον κλπ, οι όποιες διατυπώσεις χρειάστηκε να αναπροσαρμοστούν αρκετές φορές προκειμένου να συμπεριλάβουν όλες τις σύγχρονες μορφές ταξιδιών και είδη ταξιδευτών που αναδύονταν, ανάλογα και με τις τεχνολογικές, τηλεπικοινωνιακές, περιβαλλοντικές και οικονομικές εξελίξεις που συντελούνταν κάθε φορά.

Μια από τις παλαιότερες απόπειρες διατύπωσης ορισμού για τον τουρισμό υπήρξε αυτή από τον Αυστριακό Οικονομολόγο Herman Von Schullard, το 1910. Σύμφωνα με τον ίδιο, ο τουρισμός εθεωρείτο κυρίως οικονομικής φύσης δραστηριότητα, άμεσα συνυφασμένος με την είσοδο, διαμονή και μετακίνηση ξένων εντός και εκτός μιας συγκεκριμένης χώρας, πόλης ή περιοχής (*sum total of operators, mainly of an economic nature, which directly relate to the entry, stay and movement of foreigners inside and outside a certain country, city or a region*) (www.wikipedia.org, λήμμα «tourism», ανάκτηση 03/2007).

Παρ' όλα αυτά, η πρώτη επίσημη απόπειρα απόδοσης ορισμού στον τουρισμό και ειδικά στον τουρίστα υπήρξε μόλις το 1937 από την Κοινωνία των Εθνών (League of Nations[8]). Σύμφωνα με την Επιτροπή των Στατιστικών Εμπειρογνωμόνων της Κοινωνίας των Εθνών, που εργάστηκε για το συγκεκριμένο σκοπό, ως ξένος τουρίστας ορίστηκε: «ο επισκεπτόμενος μιαν άλλη χώρα, εκτός εκείνης στην οποία διαμένει συνήθως, για τουλάχιστον ένα 24ωρο». Έτσι, έχοντας τεθεί οι πρώτες επίσημες βάσεις περιγραφής του όρου «τουρίστας», πολύ σύντομα, το 1945, ο παραπάνω ορισμός υιοθετήθηκε και από τον ΟΗΕ, με την μικρή προσθήκη ότι η μέγιστη διάρκεια παραμονής (ενός τουρίστα) σε μια χώρα δεν μπορεί να υπερβαίνει τους 6 μήνες (Τσάρτας, 1996 · Βαρβαρέσος, 2000).

Όμως, όπως παρατηρούμε από τα παραπάνω, από τον πρώτο ορισμό, που διατύπωσε η Κοινωνία των Εθνών -και μετέπειτα αποδέχτηκε και ο ΟΗΕ-, είχαν εντελώς αποκλειστεί άτομα με σκοπό διαμονής την εργασία, τις σπουδές, άτομα διερχόμενα μια χώρα, αλλά ακόμη και διερχόμενοι επισκέπτες προκειμένου να μεταβούν στο χώρο εργασίας τους. Έτσι η επόμενη προσπάθεια απόδοσης νέου ορισμού δεν άργησε πολύ να γίνει. Το 1950, η Διεθνής Ένωση Επισήμων Ταξιδιωτικών Οργανισμών (IUOTO, ή αλλιώς Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού-WTO σήμερα), προέβη στη διατύπωση του ακόλουθου ορισμού και ταυτόχρονα διαχωρισμού του ταξιδιώτη-επισκέπτη σε δύο κατηγορίες: α) διεθνής εκδρομέας, δηλαδή

[8] Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειώσουμε ότι πριν, αλλά και μετά, την επίσημη διατύπωση του όρου «τουρίστας» από την Κοινωνία των Εθνών, οι βασικότερες προσπάθειες που έγιναν για τον ίδιο όρο ήταν: του Schwink το 1924, Glucksmann το 1929, του De Magistris το 1933, των Hunziker και Kraph το 1942 και των Borman και Mariotti το 1950. Ειδικότερα, σύμφωνα με τους Hunziker και Kraph ως τουρισμός προσδιοριζόταν «το σύνολο των διαπροσωπικών σχέσεων και το φαινόμενο που προκαλείται από την μετακίνηση και τη διαμονή ξένων σε έναν τόπο, με την προϋπόθεση ότι η διαμονή δεν συνεπάγεται μόνιμη εγκατάσταση ή αμειβόμενη εργασία στον τόπο αυτό (*the totality of the relationship and phenomenon arising from the travel and stay of strangers, provided that the stay does not imply the establishment of a permanent residence and is not connected with a remunerative activities*) (Βαρβαρέσος, 2000).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

αυτός που επισκέπτεται μια χώρα άλλη από αυτή του τόπου μόνιμης κατοικίας του για λόγους αναψυχής και με διάρκεια παραμονής βραχύτερη των 24 ωρών και β) διεθνής τουρίστας, δηλαδή αυτός που επισκέπτεται μια χώρα άλλη από αυτή της μόνιμης κατοικίας του για τουλάχιστον μια διανυκτέρευση[9] (Τσάρτας, 1996).

Παρ' όλα αυτά, η παραπάνω διατύπωση για τον «τουρίστα» δεν παρέμεινε για πολύ ως επίσημος παγκόσμιος ορισμός. Νέα προσπάθεια έγινε και πάλι το 1976, αυτή τη φορά από την Στατιστική Επιτροπή του ΟΗΕ[10]. Ειδικότερα, σε συνέδριο που πραγματοποιήθηκε εκείνη τη χρονιά[11] ο ορισμός που διατυπώθηκε για τους «τουρίστες» -και είναι αποδεκτός έως και σήμερα- περιλάμβανε τις ακόλουθες ορολογίες και διαχωρισμούς (Παυλόπουλους, 1998 · Βαρβαρέσος, 2000):

Διεθνείς επισκέπτες είναι τα άτομα που εισέρχονται και διαμένουν για λιγότερο από 12 μήνες σε μια χώρα, η οποία δεν είναι ο συνήθης τόπος διαμονής τους, για αναψυχή εργασία ή άλλο σκοπό που δεν σχετίζεται με απασχόληση αμειβόμενη από τον τόπο επίσκεψης *(Tourists are people who "travel to and stay in places outside their usual environment for not more than one consecutive year for leisure, business and other purposes not related to the exercise of an activity remunerated from within the place visited"* – www.wikipedia.org, λήμμα «tourism», ανάκτηση 03/2007).

Πιο συγκεκριμένα όμως, από τον παραπάνω ορισμό του διεθνούς επισκέπτη αποκλείονται οι διπλωμάτες, οι μετανάστες, τα μέλη των ενόπλων δυνάμεων, οι πρόσφυγες, οι νομάδες και οι επισκέπτες που διαμένουν σε έναν τόπο πέραν του ενός έτους. Αντίθετα, περιλαμβάνονται επισκέπτες των οποίων σκοπός είναι η αναψυχή, η ιατρο-νοσοκομειακή περίθαλψη, η συμμετοχή σε αθλητικούς αγώνες, η συμμετοχή σε εκπαιδευτικά προγράμματα, σε συνέδρια κλπ. Παράλληλα, συμπεριλαμβάνονται επίσης πληρώματα πλοίων, τεχνικοί που επισκέπτονται μια χώρα για να εγκαταστήσουν ένα μηχάνημα, υπάλληλοι διεθνών οργανισμών σε αποστολή, αλλά και τα άτομα που επιστρέφουν στην πατρίδα τους για προσωρινή επίσκεψη (Παυλόπουλος, 1998).

Παράλληλα, πέραν του παραπάνω ορισμού και διευκρινήσεων, σύμφωνα και πάλι με τον ΟΗΕ, ο παραπάνω όρος του «διεθνή επισκέπτη» περιλαμβάνει επίσης και τον ακόλουθο διαχωρισμό:

α) διεθνής τουρίστας: δηλαδή επισκέπτης ο οποίος διαμένει στη χώρα προορισμού τουλάχιστον για μια νύχτα και,

β) διεθνής εκδρομέας: δηλαδή επισκέπτης που διαμένει στη χώρα προορισμού λιγότερο από 24 ώρες[12].

[9] Ο συγκεκριμένος ορισμός που διατυπώθηκε από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού, υιοθετήθηκε τελικά και από τον ΟΗΕ το 1963, κατά το Διεθνές Συνέδριο για το Διεθνή Τουρισμό που πραγματοποιήθηκε στη Ρώμη – υπό την αιγίδα του ΠΟΤ και τη διοργάνωση του ΟΗΕ (Παυλόπουλος, 1998).

[10] Μια δεκαετία πριν την απόπειρα διατύπωσης νέου ορισμού από τον ΟΗΕ, το 1967 είχε επιχειρηθεί επίσης μια αλλαγή στον όρο «τουρίστας». Ήταν της Ομάδας Στατιστικών Εμπειρογνωμόνων, η οποία στον ήδη υπάρχοντα ορισμό του ΠΟΤ (του 1950), και ειδικά στην κατηγορία των διεθνών εκδρομέων προσέθεσε την περίπτωση των διερχόμενων μια χώρα επισκεπτών, αυτών δηλαδή που στα αγγλικά αποκαλούνται «transit» (Τσάρτας, 1996).

[11] Στο εν λόγω Συνέδριο του ΟΗΕ έλαβαν χώρα αντιπρόσωποι του Διεθνούς Οργανισμού Τουρισμού, της Ένωσης Ευρωπαίων Στατιστικολόγων, της Κοινής Αγοράς της Ανατολικής Καραϊβικής και της Καραϊβικής Κοινότητας, ενώ από την πλευρά του ΟΗΕ, αντιπρόσωποι της Διασκέψεως για το Εμπόριο και την Ανάπτυξη (Παυλόπουλος, 1998).

[12] Στην κατηγορία των διεθνών εκδρομέων περιλαμβάνονται επίσης επιβάτες κρουαζιερόπλοιων, ανεξάρτητα από τη διάρκεια παραμονής τους σε κάποιο λιμάνι. Αντίθετα, δε θεωρούνται διεθνείς εκδρομείς οι επιβάτες «transit» εφ' όσον δε διέλθουν τα τελωνειακά σύνορα μιας χώρας (Παυλόπουλος, 1998).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Όμως, όπως παρατηρούμε από τα παραπάνω, στις διατυπώσεις που έχουν γίνει παγκοσμίως αποδεκτές, δεν συμπεριλαμβάνεται καθόλου η έννοια του εγχώριου τουρισμού και του εγχώριου τουρίστα. Βέβαια, η απουσία αυτή εν μέρει εξηγείται από το γεγονός ότι πολλές χώρες δεν τις ενδιαφέρει τόσο ο εγχώριος αλλά ο διεθνής τουρισμός, δεδομένου ότι αυτός είναι που συμβάλλει προσθετικά στη συνολική οικονομία μιας χώρας. Παρ' όλα αυτά στο πλαίσιο της συμπλήρωσης του παραπάνω κενού, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού έσπευσε να διατυπώσει τους εξής ορισμούς και ορολογίες (ακολουθώντας βέβαια το ίδιο πνεύμα με αυτών του ΟΗΕ) (Τσάρτας, 1996):

α) εγχώριος τουρίστας: είναι ο επισκεπτόμενος κάποιον προορισμό εντός της χώρας που διαμένει, για τουλάχιστον 24 ώρες και για λιγότερο από ένα έτος,

β) εγχώριος εκδρομέας: είναι ο επισκεπτόμενος κάποιο προορισμό εντός της χώρας που διαμένει για λιγότερο από 24 ώρες.

Στο σημείο αυτό αξίζει να διευκρινίσουμε ότι, δεδομένου του ότι οι παραπάνω διαχωρισμοί και ορισμοί για τον εσωτερικό τουρισμό μιας χώρας είναι απλά κατευθυντήριοι και όχι δεσμευτικοί, αρκετές ήταν οι χώρες που παρέκκλιναν από αυτούς. Για παράδειγμα στις ΗΠΑ αλλά και τον Καναδά, δεν υπάρχει διαχωρισμός μεταξύ εγχώριου τουρίστα ή εκδρομέα. Κριτήριο για τον ορισμό ενός ατόμου ως ταξιδιώτη στις χώρες αυτές είναι ως επί το πλείστον η διανυόμενη απόσταση και όχι η διάρκεια παραμονής του σε ένα μέρος. Σχεδόν αντίστοιχα, και στη Μεγάλη Βρετανία, εγχώριος τουρίστας είναι κάθε άτομο που διαμένει μακριά από τον τόπο κατοικίας του, ανεξάρτητα από τον αριθμό των διανυκτερεύσεων που θα πραγματοποιήσει, αλλά σε κάθε περίπτωση όχι για λόγους μερικής ή και μόνιμης απασχόλησής του (Παυλόπουλος, 1998).

Επιχειρώντας να συνδυάσουμε και να συγκεντρώσουμε τους δύο ορισμούς για τους διεθνείς επισκέπτες (από τον ΟΗΕ) και τους εγχώριους επισκέπτες (από τον ΠΟΤ), έχουμε τον ακόλουθο Πίνακα (Πίνακας 2-1):

Πίνακας 2-1: Κατηγοριοποίηση ταξιδιωτών (εγχώριων και διεθνών)

ΤΑΞΙΔΙΩΤΕΣ		
Επισκέπτες (περιλαμβάνονται στις στατιστικές του τουρισμού)		**Άλλοι** (δεν περιλαμβάνονται στις στατιστικές του τουρισμού)
Τουρίστες	**Εκδρομείς**	
1. Σκοπός ταξιδιού: όλοι, πλην εργασίας (εξαιρούνται τα πληρώματα που μένουν πάνω από μια μέρα) 2. Διάρκεια ταξιδιού τουλάχιστον 24 ώρες 3. Εθνικότητα: αλλοδαποί ή ημεδαποί μόνιμοι κάτοικοι εξωτερικού	1. Σκοποί ταξιδιού: όλοι, πλην εργασίας (εξαιρούνται τα πληρώματα που μένουν έως μια μέρα) 2. Διάρκεια ταξιδιού έως 24 ώρες 3. Εθνικότητα: αλλοδαποί ή ημεδαποί μόνιμοι κάτοικοι εξωτερικού	Στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται: μόνιμοι και προσωρινοί μετανάστες, διπλωμάτες, στρατιωτικοί, πρόσφυγες, διαμετακομιζόμενοι επιβάτες που δεν εγκαταλείπουν το λιμάνι ή το αεροδρόμιο, νομάδες, εργαζόμενοι στην παραμεθόριο (commuters)

Πηγή: Τσάρτας, 1996

Πέραν των παραπάνω όμως, όσον αφορά στην ταξινόμηση των ταξιδιωτών βάσει της περιοχής προέλευσής τους, μια κατηγοριοποίηση που προτείνεται από αρκετούς συγγραφείς είναι και η ακόλουθη (Πίνακας 2-2):

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 2-2: Ταξιδιώτες που ενδιαφέρουν την τουριστική «βιομηχανία»

Τουρίστες (ταξίδια διάρκειας άνω των 24 ωρών)	**Εκδρομείς** (ταξίδια διάρκειας κάτω των 24 ωρών)
1. Διεθνείς α) διηπειρωτικοί β) ενδοηπειρωτικοί 2. Εγχώριοι α) διαπεριφερειακοί β) ενδοπεριφερειακοί	1. Διεθνείς 2. Εγχώριοι 3. Επιβάτες και μέλη πληρωμάτων αεροπλάνων και κρουαζιερόπλοιων, οι οποίοι προσεγγίζουν για λίγες ώρες στον αντίστοιχο υποχρεωτικό ενδιάμεσο σταθμό ή διανυκτερεύουν στο μεταφορικό μέσο και επισκέπτονται “the port of call” μόνο κατά τη διάρκεια της ημέρας

Πηγή: Παυλόπουλος, 1998

Παράλληλα, στην ίδια λογική, μια ακόμη κατηγοριοποίηση των ταξιδιωτών βάσει της περιοχής προέλευσής τους είναι και η ακόλουθη (www.wikipedia.org, λήμμα «tourism», ανάκτηση 03/2007):

α) εισερχόμενος διεθνής τουρισμός (inbound international tourism): δηλαδή, επίσκεψη μιας χώρας από κατοίκους μια άλλης χώρας,

β) εξερχόμενος διεθνής τουρισμός (outbound international tourism): επίσκεψη ημεδαπών σε χώρες του εξωτερικού,

γ) εσωτερικός τουρισμός (internal tourism): δηλαδή, επισκέψεις ημεδαπών σε τόπους της ίδιας χώρας,

δ) εγχώριος τουρισμός (domestic tourism): δηλαδή, εσωτερικός τουρισμός και εισερχόμενος διεθνής τουρισμός και,

ε) εθνικός τουρισμός (national tourism): δηλαδή, εσωτερικοί τουρίστες και εξερχόμενοι διεθνείς τουρίστες.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

2.1.3 Ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού

Όπως ήδη έχουμε αναφέρει, στη σύγχρονη εποχή (19ος και 20ος αιώνας), ο τουρισμός χαρακτηρίστηκε κατά κύριο λόγο από τη μαζικότητα και την ομοιογένεια στην τουριστική ζήτηση, η οποία προσανατολίστηκε κυρίως προς τον παράκτιο χώρο και τον παραθαλάσσιο τουρισμό. Τα χαρακτηριστικά όμως αυτά του τουρισμού τις τελευταίες δεκαετίες άλλαξαν. Και αυτό γιατί τις τρεις περίπου τελευταίες δεκαετίες η τουριστική ζήτηση άρχισε να παρουσιάζει έντονες τάσεις εξειδίκευσης, οι οποίες με τη σειρά τους οδήγησαν στην αντίστοιχη εξειδίκευση τόσο στις παρεχόμενες υπηρεσίες όσο και στα προσφερόμενα τουριστικά προϊόντα κάθε περιοχής.

Αυτό συνέβη καθώς οι σύγχρονοι τουρίστες σταμάτησαν πλέον να αποζητούν αποκλειστικά το μαζικό τουρισμό. Ειδικότερα, οι «νέοι»-σύγχρονοι τουρίστες είναι πλήρεις εμπειριών και επιθυμούν την ανομοιογένεια στις επιλογές τους. Οι περισσότεροι από αυτούς είναι απρόβλεπτοι στη συμπεριφορά και, αν και οι ίδιοι, όπως και οι «παλιοί» τουρίστες, εξακολουθούν να αγαπούν τον ήλιο και τη θάλασσα, επιδιώκουν στις διακοπές τους να ικανοποιήσουν ένα ευρύτερο φάσμα ενδιαφερόντων. Ενώ δηλαδή για τους «παλιούς» τουρίστες οι διακοπές ήταν θέμα κοινωνικού status, οι «νέοι» τουρίστες κάνουν διακοπές με σκοπό την αναψυχή, την ανανέωση των δυνάμεών τους αλλά και προκειμένου να ικανοποιήσουν την επιθυμία τους για μάθηση και κατανόηση του περιβάλλοντος που επισκέπτονται. Με λίγα λόγια, ο σημερινός τουρίστας-καταναλωτής χαρακτηρίζεται από μεγαλύτερη ανεξαρτησία από τον τουρίστα του παρελθόντος. Αναμφισβήτητα, σε αυτή την ανεξαρτητοποίηση σαφώς βοήθησαν και οι νέες τεχνολογίες. Ο σημερινός τουρίστας πλέον έχει τη δυνατότητα, εκτός από το να ενημερώνεται έγκαιρα, να συγκρίνει κυρίως τόσο τις τοποθεσίες όσο και τις τιμές αλλά και τις παρεχόμενες υπηρεσίες του μέρους που θα επισκεφτεί. Αναζητώντας λοιπόν το υψηλότερο επίπεδο ικανοποίησης μέσω των διακοπών του, ο σύγχρονος τουρίστας αναπόφευκτα έγινε λιγότερο «πιστός» στους ταξιδιωτικούς πράκτορες και tour operators, καθώς πλέον ενδιαφέρεται και αποζητά περισσότερο το «αυθεντικό» και το «αληθινό», παρά το «μαζικό» και το «παρωχημένο» (Κάτσος, 2004).

«Απάντηση» σε αυτή την αλλαγή της νοοτροπίας και των επιλογών των σύγχρονων τουριστών έδωσε τις τελευταίες δεκαετίες η δυναμική και ιδιαίτερα αισθητή παρουσία των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού, προσφέροντας σημαντική ποικιλία και εναλλακτικές επιλογές στους σύγχρονους τουρίστες. Βέβαια, ο εναλλακτικός τουρισμός μπορεί κάλλιστα να είναι και μαζικός απλώς αυτό είναι δύσκολο να εφαρμοστεί στην πράξη. Πριν όμως περάσουμε στην καταγραφή των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού, στο σημείο αυτό αξίζει να δώσουμε τους ορισμούς των δύο αυτών εννοιών (Κοκκώσης και Τσάρτας, 2001):

«***Ειδικές Μορφές Τουρισμού:*** *Οι ειδικές μορφές τουρισμού χαρακτηρίζονται από την ύπαρξη ενός ειδικού και κυρίαρχου κινήτρου στη ζήτηση (π.χ. συνέδρια, οικολογία, πολιτισμός) και από την ανάπτυξη μιας αντίστοιχης ειδικής υποδομής στις τουριστικές περιοχές που αποσκοπεί στην εξυπηρέτηση των τουριστών της κάθε ειδικής μορφής*».

«***Εναλλακτικές μορφές τουρισμού:*** *Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού αποτελούν τμήμα των ειδικών μορφών και χαρακτηρίζονται επιπλέον από την ύπαρξη ενός κυρίαρχου ειδικού κινήτρου, το οποίο συνδέεται με συγκεκριμένα θέματα όπως: φυσιολατρία, ταξίδια περιπέτειας, αθλητισμό, περιήγηση, περιβάλλον, γνωριμία με την τοπική παράδοση. Στις εναλλακτικές μορφές τουρισμού, οι τουρίστες συχνά επιλέγουν ένα τρόπο οργάνωσης και διεξαγωγής του*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

ταξιδιού στον οποίο κυριαρχεί η αυτονομία στις επιλογές και η περιήγηση με μικρή ή ελάχιστη χρήση υπηρεσιών οργανωμένου τουρισμού. Επιπλέον, και στις εναλλακτικές μορφές καταγράφεται η ανάπτυξη μιας ειδικής υποδομής που εξυπηρετεί τους συγκεκριμένους τουρίστες. Τέλος, κοινός παρονομαστής, τόσο στη ζήτηση όσο και στην προσφορά των εναλλακτικών μορφών τουρισμού αποτελεί ο σεβασμός της τοπικής, κοινωνικής και περιβαλλοντικής δομής.»

Ειδικότερα όμως, σύμφωνα και πάλι με τους ίδιους συγγραφείς, οι κυριότερες ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού είναι οι ακόλουθες:

- Κοινωνικός τουρισμός
- Κοινωνικός τουρισμός επαγγελματικών ενώσεων
- Αγροτοτουρισμός (διάφοροι τύποι)
- Συμπλέγματα αγροτοτουρισμού σε σύγχρονους οικισμούς, δομημένα με χαρακτηριστικά παραδοσιακών αγροτικών οικισμών
- Τουρισμός στο ύπαιθρο - Φυσιολατρικός τουρισμός
- Τουρισμός τρίτης ηλικίας
- Αθλητικός τουρισμός (διάφοροι τύποι)
- Περιηγητικός τουρισμός
- Θαλάσσιος τουρισμός (διάφοροι τύποι)
- Οικολογικός τουρισμός - Οικοτουρισμός (διάφοροι τύποι)
- Τουρισμός υγείας και φυσικής ζωής
- Ιαματικός τουρισμός - θερμαλιστικός τουρισμός
- Πολιτιστικός τουρισμός
- Εκπαιδευτικός τουρισμός
- Θρησκευτικός τουρισμός
- Επαγγελματικός τουρισμός
- Συνεδριακός τουρισμός
- Εκθεσιακός τουρισμός
- Τουρισμός κινήτρων
- Ορεινός τουρισμός
- Χειμερινός τουρισμός
- Γυμνιστικός τουρισμός
- Χρονομεριστική μίσθωση
- Τουρισμός περιπέτειας
- Τουρισμός σε οργανωμένα τουριστικά χωριά ειδικού τύπου (club)
- Τουρισμός σε θεματικά πάρκα και θεματικά μουσεία
- Αστικός τουρισμός

Βέβαια, στο σημείο αυτό οφείλουμε να πούμε ότι οι παραπάνω ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού δεν είναι οι μόνες που υπάρχουν. Αυτό ισχύει καθώς, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω οι ειδικές και οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού ως χαρακτηριστικό τους έχουν συγκεκριμένα κίνητρα. Επομένως, ανάλογα και με τις πολιτισμικές διαφορές και κουλτούρα του κάθε τουρίστα, τα κίνητρα που θέτει για τα ταξίδια του μπορεί να διαφέρουν σημαντικά. Επιπλέον, πολλά από αυτά τα ταξίδια ειδικών κινήτρων υποκινούνται και οργανώνονται από τους ταξιδιωτικούς πράκτορες αλλά και τους παντοδύναμους tour operators για λόγους καθαρά αύξησης των κερδών τους, αφού με τον

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

τρόπο αυτό καθορίζουν τη ζήτηση, δημιουργώντας νέες ανάγκες τουριστικών προϊόντων (Μπεριάτος, 1981).

Έτσι, για παράδειγμα, αναζητώντας επιπλέον κατηγορίες ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού στο διαδίκτυο, στον ιστότοπο www.wikipedia.org (λήμμα «tourism», ανάκτηση 03/2007) υπήρχαν τα ακόλουθα είδη και ορισμοί σύγχρονων μορφών τουρισμού:

Τουρισμός περιπέτειας (adventure tourism): τουρισμός σε ανώμαλα και απότομα εδάφη, συμπεριλαμβανομένων αθλητικών δραστηριοτήτων όπως ορειβασία, πεζοπορία κλπ,
Αγροτοτουρισμός (agritourism): τουρισμός σε αγροτικό περιβάλλον, με εθελοντική εργασία και συμβολή στην τοπική οικονομία,
Γενεαλογικός τουρισμός (ancestry tourism ή genealogy tourism): ταξίδια με σκοπό την επίσκεψη τόπων όπου έζησαν πρόγονοι και ενίοτε εντοπισμού συγγενικών προσώπων,
Εικονικός τουρισμός (armchair tourism ή virtual tourism): εξερεύνηση τόπων χωρίς φυσική μετακίνηση, μέσω βιβλίων, διαδικτύου, τηλεόρασης κλπ,
Οπτικός τουρισμός (visual tourism): περιλαμβάνει οπτικά ταξίδια και άλλες οπτικές περιπλανήσεις, μέσω π.χ. ντοκιμαντέρ ξενάγησης σε μουσεία, ταξιδιωτικά ντοκιμαντέρ κλπ,
Πολιτιστικός τουρισμός (cultural tourism): περιλαμβάνει επισκέψεις σε πόλεις ιστορικής και πολιτιστικής σημασίας όπως είναι για παράδειγμα το Βερολίνο, η Λίμα, το Μπουένος Άιρες, το Λονδίνο, το Παρίσι, το Δελχί, η Ρώμη, η Πράγα, το Πεκίνο, η Κωνσταντινούπολη, το Κιότο, κλπ). Η συγκεκριμένη μορφή συμπεριλαμβάνει επισκέψεις στα μουσεία των εν λόγω πόλεων, τις όπερες κλπ,
Τουρισμός καταστροφών (disaster tourism): επίσκεψη ενός τόπου με «σημάδια» έντονου πόνου και τραγωδίας, όχι με σκοπό την ανθρωπιστική προσφορά. Το Lakehurst του New Jersey αποτέλεσε τον πρώτο προορισμό τέτοιου είδους τουρισμού, όπου οι τουρίστες επισκέφτηκαν το χώρο στον οποίο συνετρίβη το αεροσκάφος Hindenburg,
Τουρισμός ναρκωτικών (drug tourism): επίσκεψη μιας χώρας με σκοπό τη νόμιμη ή και παράνομη χρήση ναρκωτικών ουσιών,
Οικοτουρισμός (ecotourism): τουρισμός ή επισκέψεις σε τοπία και μέρη με σπάνιο και παρθένο φυσικό κάλλος, όπως τα "Rainforests" στο Belize και τα διάφορα εθνικά πάρκα. Στο ίδιο είδος συμπεριλαμβάνονται και τα "safaris" στην Κένυα, οι πεζοπορίες στο Lapland κλπ.
Εκπαιδευτικός τουρισμός (educational tourism): περιλαμβάνει μετακινήσεις και ταξίδια με σκοπό την ολοκληρωμένη φοίτηση σε Εκπαιδευτικά Ιδρύματα ή την παρακολούθηση ειδικών εκπαιδευτικών μαθημάτων-σεμιναρίων,
Τουρισμός υψηλού κινδύνου (extreme tourism): περιλαμβάνει ταξίδια σε προορισμούς με δραστηριότητες υψηλού κινδύνου,
Τουρισμός τζόγου-τυχερών παιχνιδιών (gambling tourism): τουρισμός σε μέρη με πάσης φύσεως τυχερά παιχνίδια και τζόγο, όπως είναι για παράδειγμα το Las Vegas, το Palm Springs, το Macau ή το Monte Carlo,
Τουρισμός κηπουρικής ή **τουρισμός ανθοκομίας** (garden tourism): επισκέψεις σε βοτανικούς κήπους ή σε τόπους και ιστορικά μνημεία κηπουρικής όπως είναι οι Versailles και το Taj Mahal.
Τουρισμός κληρονομιάς (heritage tourism): τουρισμός σε ιστορικά μέρη όπως η Αθήνα και η Ρώμη ή επισκέψεις σε πρώην βιομηχανικές περιοχές με κανάλια, σιδηροδρομικές γραμμές, ή και πεδία μαχών

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Τουρισμός αγαπημένων δραστηριοτήτων (hobby tourism): ατομικές ή ομαδικές επισκέψεις σε τόπους όπου μπορεί κανείς να συμμετάσχει σε δραστηριότητες του ενδιαφέροντός του και να γνωρίσει άτομα των ίδιων ενδιαφερόντων.
Τουρισμός για Όλους- Τουρισμός ΑΜΕΑ – Προσβάσιμος Τουρισμός (inclusive tourism or "tourism for all"): εξειδικευμένος τουρισμός στοχευμένος σε άτομα με περιορισμένες δυνατότητες και με αναπηρίες.
Ιατρικός τουρισμός (medical tourism): οι τουρίστες αυτού είδους ενδιαφέρονται για: α) επεμβάσεις που απαγορεύονται στη χώρα τους αλλά επιτρέπονται σε μια άλλη (ευθανασία, εκτρώσεις κλπ), β) εξειδικευμένες επεμβάσεις που δεν πραγματοποιούνται στη χώρα τους, γ) άμεσες ιατρικές επεμβάσεις, χωρίς να περιμένουν στις λίστες αναμονής των νοσοκομείων της χώρας τους και δ) χαμηλότερο κόστος ιατρικής περίθαλψης.
Λαογραφικός τουρισμός (pop-culture tourism): επισκέψεις σε τοποθεσίες για τις οποίες κάποιος έχει διαβάσει σε βιβλία ή έχει δει σε κινηματογραφικές ταινίες.
Αέναος τουρισμός (perpetual tourism): τουρισμός πλούσιων ανθρώπων κυρίως που διαρκώς μετακινούνται και ταξιδεύουν και, ενίοτε ως στόχο έχουν την αποφυγή φορολόγησης και την αποφυγή απόκτησης μόνιμης κατοικίας.
Θρησκευτικός τουρισμός (pilgrimage tourism): τουρισμός σε θρησκευτικές τοποθεσίες, αρχαίες και σύγχρονες. Τέτοια μέρη είναι η Ρώμη και το Σαντιάγο για τους Καθολικούς και το Άγιο Όρος, η Μολδαβία και η Ιερουσαλήμ για τους Ορθόδοξους.
Σεξουαλικός τουρισμός (sex tourism): επισκέψεις σε τόπους με σκοπό τις σεξουαλικές δραστηριότητες
Μοναχικός τουρισμός (solo travel): ταξιδεύοντας μόνος…
Αθλητικός τουρισμός (sport travel): περιλαμβάνει ταξίδια με σκοπό την άσκηση αθλητικών δραστηριοτήτων (π.χ. σκι, γκολφ, καταδύσεις κλπ) ή ακόμη και μετακινήσεις προκειμένου να παρακολουθήσει κανείς ως θεατής μεγάλα αθλητικά γεγονότα, όπως είναι οι Ολυμπιακοί Αγώνες κλπ.
Διαστημικός τουρισμός (space tourism): ταξίδια στο διάστημα ή με διαστημόπλοια
Περιπλανητικός τουρισμός (vacilando): σκοπός του τουρίστα είναι το ταξίδι και όχι ο προορισμός
Τουρισμός κρασιού (wine tourism): επίσκεψη σε τόπους που καλλιεργείται, παράγεται το κρασί (π.χ. αμπελώνες, οινοποιία, δοκιμαστήρια κρασιού, φεστιβάλ κρασιού κλπ) με σκοπό την κατανάλωση ή την απόκτησή του.
Θερμαλιστικός τουρισμός (hot springs tourism): τουρισμός σε περιοχές με ιαματικές πηγές

Κάνοντας μια σύγκριση μεταξύ των κατηγοριών της ελληνικής βιβλιογραφίας και των αποτελεσμάτων στο διαδίκτυο, διαπιστώνει κανείς ότι άλλες κατηγορίες ειδικών και εναλλακτικών μορφών είναι κοινές και άλλες απουσιάζουν ή είναι πολύ πιο εξειδικευμένες-εξεζητημένες. Αυτό, όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, οφείλεται είτε στα πολύ εξειδικευμένα κίνητρα που θέτει ο τουρίστας ανάλογα με την κουλτούρα και τις επιδιώξεις του, είτε ακόμη και στην «εφεύρεση» κινήτρων από ταξιδιωτικούς πράκτορες και tour operators. Παρ' όλα αυτά, σε κάθε περίπτωση οι ειδικές και οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού περιστρέφονται γύρω από τα κίνητρα, τα οποία λειτουργούν σε άμεση συσχέτιση με το εκάστοτε περιβάλλον και πόρους ενός προορισμού.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

2.1.4 Η εικόνα του τουρισμού σήμερα και οι προβλέψεις για το μέλλον

Στην εποχή μας, από πολλούς συγγραφείς ο τουρισμός αναφέρεται ως η μεγαλύτερη παγκόσμια «βιομηχανία» (Παυλόπουλος, 1998· Λογοθέτης, 2001 · Page κ.ά., 2001). Πράγματι, σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα στοιχεία (έτος 2005) ο παγκόσμιος τουρισμός κατέγραψε 680 δισ. δολάρια εισπράξεις και αρίθμησε 806 εκατομμύρια διεθνείς επισκέπτες (ΙΤΕΠ, 2007α). Όμως, για να αντιληφθεί κανείς τόσο τη δύναμη όσο και τη δυναμική του τουριστικού φαινομένου, αρκεί να δει τα στατιστικά στοιχεία από το δεύτερο ήμισυ του 20ου αιώνα και μετά, που επιβεβαιώνουν τη ραγδαία και γεωμετρική αύξηση των βασικών μεγεθών που αφορούν στον τουρισμό μέχρι και σήμερα (Πίνακας 2-3).

Πίνακας 2-3: Διεθνείς τουριστικές αφίξεις και εισπράξεις (1950-2005)

	1950	**1960**	**1970**	**1980**	**1990**	**1995**	**2000**	**2005**
Διεθνείς αφίξεις (εκατ.)	25,3	69,3	165,8	287,8	455,6	567,4	687,3	806,0
Διεθνείς εισπράξεις (δισ. δολ.)	2,1	11,6	17,9	102	255,1	372,6	473,4	680,0

Πηγή: 1) Κοκκώσης και Τσάρτας, 2001
2) ΙΤΕΠ, 2007α

Ειδικότερα όμως, όσον αφορά στη γεωγραφική κατανομή του παγκόσμιου τουρισμού και των διεθνών επισκεπτών, «τη μερίδα του λέοντος» κατέχουν οι ανεπτυγμένες χώρες και η Ευρώπη. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τα στοιχεία του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού, το έτος 1994, το 57% των αφίξεων πραγματοποιήθηκε στις ανεπτυγμένες χώρες και το 25% στις αναπτυσσόμενες (Παυλόπουλος, 1998). Στις μέρες μας, όπως παρατηρούμε και στον Πίνακα 2-4, ο κυρίαρχος -με διαφορά- τουριστικός προορισμός εξακολουθεί να είναι η Ευρώπη, ενώ αρκετά πιο πίσω ακολουθούν η Αμερική και η Ασία/Ειρηνικός. Πέραν αυτών όμως, όσον αφορά στις υπόλοιπες γεωγραφικές ενότητες, ως αποτέλεσμα της αύξησης των συνόλου των τουριστών και της διεύρυνσης των τουριστικών προορισμών προς ανεξερεύνητες περιοχές, η Μέση Ανατολή και η Αφρική πολλαπλασίασαν σημαντικά τα τελευταία χρόνια τον αριθμό των τουριστών που υποδέχονται. Παρ' όλα αυτά, στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι αν και η Ευρώπη εμφανίζεται να αυξάνει τον αριθμό των επισκεπτών της διαχρονικά, εντούτοις το μερίδιο που της αντιστοιχεί από το σύνολο του παγκόσμιου τουρισμού, σταδιακά φθίνει.

Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά στις συναλλαγματικές εισπράξεις, όπως παρατηρούμε και στον Πίνακα 2-5, αυτές ανά γεωγραφική περιοχή του πλανήτη ακολουθούν σχεδόν την ίδια λογική με αυτήν του απόλυτου αριθμού διεθνών επισκεπτών. Και πάλι η Ευρώπη εμφανίζεται ως η ισχυρότερη με διαφορά από τους υπόλοιπους τουριστικούς προορισμούς, αλλά, αν και ο όγκος των συναλλαγματικών εισπράξεων διαρκώς αυξάνει, εντούτοις το μερίδιό της στο σύνολο των συναλλαγματικών εισπράξεων μειώνεται τα τελευταία χρόνια. Επίσης, ενώ η Αμερική και η Ασία/Ειρηνικός παρουσιάζουν τον ίδιο όγκο συναλλαγματικών εισπράξεων, για την Αμερική το μερίδιο αγοράς υποχωρεί, ενώ αντίθετα για την Ασία/Ειρηνικό το μερίδιο μεγαλώνει. Τέλος, όσον αφορά στη Μέση Ανατολή και την Αφρική, αν και διαρκώς αυξάνει ο αριθμός των επισκεπτών και ο όγκος των συναλλαγματικών εισπράξεων, εντούτοις, το μερίδιο τους στην αγορά παραμένει διαχρονικά στα ίδια επίπεδα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 2-4: Παγκόσμιος τουρισμός και αφίξεις ανά περιοχή

	Αμερική	Ασία /Ειρηνικός	Αφρική	Ευρώπη	Μ. Ανατολή	Σύνολο
Εκατομμύρια επισκέπτες						
1980	61,4	23,2	7,3	188,3	6,0	286,2
1990	93,0	57,7	15,0	280,6	9,7	455,9
2000	128,0	115,3	27,4	392,7	24,0	687,3
2001	122,1	120,7	28,9	383,8	25,0	680,4
2002	116,6	131,1	29,5	394,0	29,2	700,4
2003	113,1	113,1	31,0	407,1	29,5	694,0
2004	125,8	144,2	34,2	420,8	36,2	761,0
2005	133,2	155,4	37,3	438,3	38,3	802,0
2006	136,0	167,4	40,9	456,9	40,7	842,0
Μερίδια Αγοράς						
1980	21,5	8,1	2,6	65,8	2,1	100,0
1990	20,4	12,7	3,3	61,5	2,1	100,0
2000	18,6	16,8	4,0	57,1	3,5	100,0
2001	17,9	17,7	4,2	56,4	3,7	100,0
2002	16,6	18,7	4,2	56,3	4,2	100,0
2003	16,3	16,3	4,5	58,7	4,3	100,0
2004	16,5	18,9	4,5	55,3	4,8	100,0
2005	16,6	19,4	4,7	54,7	4,8	100,0
2006	16,2	19,9	4,9	54,3	4,8	100,0

Πηγή: ΙΤΕΠ, 2007α και ΙΤΕΠ, 2007β

Πίνακας 2-5: Παγκόσμιος τουρισμός και συναλλαγματικές εισπράξεις ανά περιοχή

	Αμερική	Ασία /Ειρηνικός	Αφρική	Ευρώπη	Μ. Ανατολή	Σύνολο
Δισεκατομμύρια Δολάρια						
1980	25,4	10,1	2,7	63,4	3,5	105,3
1990	69,2	41,2	5,3	143,2	4,4	264,1
2000	133,5	86,9	10,8	229,8	12,5	473,4
2001	119,8	93,5	11,5	226,7	15,5	467,0
2002	113,7	99,1	11,8	241,2	15,7	481,6
2003	114,1	94,9	15,5	282,9	16,8	524,2
2004	132,0	123,9	18,9	333,3	25,2	633,0
2005	144,7	134,5	21,6	350,5	26,2	678,0
2006	153,4	153,4	24,2	377,6	26,8	735,0
Μερίδια Αγοράς						
1980	24,1	9,6	2,6	60,2	3,3	100,0
1990	26,2	15,6	2,0	54,2	1,7	100,0
2000	28,2	18,4	2,3	48,5	2,6	100,0
2001	25,7	20,0	2,5	48,5	3,3	100,0
2002	23,6	20,6	2,5	50,1	3,3	100,0
2003	21,8	18,1	3,0	54,0	3,2	100,0
2004	20,9	19,6	3,0	52,7	4,0	100,0
2005	21,3	19,8	3,2	51,7	3,9	100,0
2006	20,9	20,9	3,3	51,4	3,6	100,0

Πηγή: ΙΤΕΠ, 2007α και ΙΤΕΠ, 2007β

Εκτός όμως από τη γενική εικόνα που μας έδωσαν οι παραπάνω πίνακες για τις παγκόσμιες διεθνείς αφίξεις και εισπράξεις, στο σημείο αυτό αξίζει να δούμε τα ίδια στοιχεία και λίγο πιο αναλυτικά, σε πιο συγκεκριμένες γεωγραφικές ενότητες. Ειδικότερα, όπως παρατηρούμε στον Πίνακα 2-6, από το σύνολο της Ευρώπης, το μεγαλύτερο μέρος των αφίξεων και εισπράξεων συγκεντρώνεται στις δυτικές και πιο ανεπτυγμένες χώρες της Ηπείρου. Παρ' όλα αυτά, αν και η κεντρική-ανατολική Ευρώπη υστερεί ως προς τη δυτική, εντούτοις καταφέρνει και συγκεντρώνει και αυτή ένα αξιόλογο μερίδιο αφίξεων, το οποίο σε

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

γενικές γραμμές κινείται στα ίδια επίπεδα με αυτά της βορείου Αμερικής και της Ανατολικής Ασίας-Ειρηνικού, που έρχονται δεύτερη και τρίτη αντίστοιχα από άποψη μεριδίων, μετά τη Δυτική Ευρώπη.

Πίνακας 2-6: Μέγεθος και διάρθρωση του διεθνούς τουρισμού βάσει αφίξεων (1994)

	Αφίξεις		**Εισπράξεις**	
Περιοχές	**Όγκος σε εκατ.**	**Μερίδιο Αγοράς**	**Σε δισ. δολ.**	**Μερίδια Αγοράς**
Δυτική Ευρώπη	255,5	46,8%	160,4	46,3%
Κεντρική και Αν. Ευρώπη	74,3	13,6%	14,4	4,2%
Βόρειος Αμερική	78,6	14,4%	73,0	21,1%
Καραϊβική	13,6	2,5%	11,6	3,3%
Κεντρική και Ν. Αμερική	15,0	2,7%	10,5	3,0%
Ανατ. Ασία – Ειρηνικός	76,9	14,1%	61,9	17,8%
Νότιος Ασία	3,9	0,7%	3,2	0,9%
Μέση Ανατολή	9,9	1,8%	5,1	1,5%
Αφρική	18,5	3,4%	6,6	1,9%
ΣΥΝΟΛΟ	**546,2**	**100%**	**346,7**	**100%**
ΟΟΣΑ	331,4	60,7%	237,1	68,4%
Ευρωπαϊκή Ένωση	224,9	41,2%	139,1	40,1%
Μεσογειακές Χώρες	168,9	30,9%	92,2	26,6%
Ανεπτυγμένες Χώρες	314,5	57,6%	230,2	66,4%
Αναπτυσσόμενες Χώρες	135,0	24,7%	94,7	27,3%
Λοιπές	96,7	17,7%	21,8	6,3%

Πηγή: Παυλόπουλος, 1998

Σε συνδυασμό με τα παραπάνω στοιχεία, και επιχειρώντας στο σημείο αυτό να καταγράψουμε τόσο τα ποσοτικά όσο και τα ποιοτικά χαρακτηριστικά του τουριστικού φαινομένου, θα μπορούσε να πούμε ότι η εικόνα του τουρισμού στις μέρες μας διέπεται από τα ακόλουθα χαρακτηριστικά (Κοκκώσης και Τσάρτας, 2001 · Lickorish και Jenkins, 2004):

- Ιδιαίτερα υψηλοί ρυθμοί αύξησης των ταξιδιών διεθνούς και ημεδαπού τουρισμού,
- Ραγδαία αλλαγή της γεωγραφίας του τουρισμού, λόγω της ανάπτυξης του τομέα των μεταφορών, η οποία επέτρεψε την πρόσβαση μέχρι και στις πιο απομακρυσμένες περιοχές του πλανήτη,
- Εκσυγχρονισμός των παραδοσιακών και παραγωγή νέων τουριστικών προϊόντων, λόγω της ανάπτυξης της τεχνολογίας αλλά και του μάρκετινγκ,
- Κατασκευή εκ του μηδενός τουριστικών προορισμών, λόγω της ραγδαίας ανάπτυξη της τεχνολογίας, κάτι που είχε ως αποτέλεσμα τη μετατόπιση του ειδικού βάρους της ανάπτυξης του τουρισμού από το εθνικό επίπεδο στο τοπικό,
- Διαρκής εξειδίκευση της ζήτησης, η οποία εντάσσει όλο και περισσότερες γεωγραφικά απομονωμένες περιοχές στο τουριστικό πάνθεον και η οποία οδήγησε στην ανάπτυξης των ειδικών/εναλλακτικών και νέων μορφών τουρισμού,
- Διαρκώς αυξανόμενη αστάθεια της τουριστικής ζήτησης, λόγω οικονομικών και πολιτικών παραγόντων αλλά και κινδύνων υγείας και ασφάλειας που συντρέχουν σε κάποια περιοχή- τουριστικό προορισμό,
- Αύξηση εισοδήματος και ελεύθερου χρόνου του τουρίστα,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

- Μείωση κόστους και τιμών των ταξιδιών, ως αποτέλεσμα και της ανάπτυξης των μεταφορικών μέσων αλλά και της τεχνολογίας (internet) που επέτρεψε τη σύγκριση των τιμών από τον ίδιο τον τουρίστα.

Παράλληλα, πέραν των χαρακτηριστικών που διέπουν το φαινόμενο του τουρισμού στη σημερινή εποχή, στο σημείο αυτό αξίζει να παραθέσουμε και τις εκτιμήσεις-προβλέψεις για την εικόνα του τουρισμού και τους παράγοντες που θα τον επηρεάσουν στο μέλλον. Ωστόσο, οφείλουμε να διευκρινίσουμε ότι η προσπάθεια πρόβλεψης των μελλοντικών τάσεων του τουρισμού δεν υπήρξε ποτέ τόσο δύσκολη όσο στις μέρες μας. Και αυτό συμβαίνει επειδή οι παράγοντες που αναμένεται να επηρεάσουν τις διαμορφούμενες τάσεις στον τουρισμό είναι πολλοί και κυρίως ικανοί να επιφέρουν απρόβλεπτες μεταβολές μεγάλης κλίμακας στη διαμορφούμενη ζήτηση.

Ειδικότερα όμως, όσον αφορά στους παράγοντες που αναμένεται να επηρεάσουν στο μέλλον το σκηνικό του παγκόσμιου τουρισμού, σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού, αυτοί κατατάσσονται σε τέσσερις βασικές κατηγορίες: τους κοινωνικούς παράγοντες, τους τεχνολογικούς παράγοντες, τους πολιτικούς παράγοντες και τους οικονομικούς παράγοντες (Lickorish και Jenkins, 2004).

Όσον αφορά στους κοινωνικούς παράγοντες που αναμένεται να επηρεάσουν στο μέλλον τον τουρισμό, σε αυτούς συγκαταλέγονται: α) οι δημογραφικές μεταβολές, ήτοι η γήρανση του πληθυσμού που παρατηρείται στα βιομηχανοποιημένα κράτη, η αύξηση του ποσοστού των γυναικών στον οικονομικά ενεργό πληθυσμό, οι γάμοι και η δημιουργία οικογένειας σε όλο και μεγαλύτερη ηλικία και οι ανύπαντροι και τα ζευγάρια χωρίς παιδιά, β) η αύξηση της άδειας μετ' αποδοχών και τα πιο ευέλικτα ωράρια, γ) η πρόωρη συνταξιοδότηση και δ) η διεύρυνση της γνώσης για τις ταξιδιωτικές επιλογές.

Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά στους τεχνολογικούς παράγοντες, λόγω του ότι η παγκόσμια παραγωγικότητα δεν υπήρξε ποτέ άλλοτε μεγαλύτερη, οι δραστηριότητες της τουριστικής βιομηχανίας αναμένεται διαρκώς να πληθαίνουν. Στο μέλλον, οι επενδύσεις στον τουρισμό θα γίνονται ταχύτερα, δηλαδή θα απαιτείται πολύ πιο μικρό χρονικό διάστημα για τη δημιουργία ενός τουριστικού θερέτρου, το οποίο δε θα αντιμετωπίζει κανένα πρόβλημα στο να ενσωματωθεί στην τουριστική αγορά, λόγω και της αποτελεσματικότητας του μάρκετινγκ. Επίσης, οι αερομεταφορές, οι οποίες αναμένεται να αυξήσουν την κίνησή τους, θα συντελέσουν ακόμη πιο καθοριστικά στην ανάπτυξη ταξιδιών μεγάλων αποστάσεων, προς όλο και πιο ανεξερεύνητους προορισμούς. Τέλος, η ανάπτυξη των μέσων πληροφόρησης και ειδικά του Internet, αναμένεται να επηρεάσει ακόμη πιο πολύ τις επικοινωνίες και τις πληροφορίες και εξαιτίας αυτού του γεγονότος προβλέπεται ότι θα παρατηρηθεί σημαντική τάση για ανεξάρτητα ταξίδια από τουρίστες που θα οργανώνουν μόνοι τους τις μετακινήσεις τους και τη διαμονή τους.

Ακόμη, όσον αφορά στους πολιτικούς παράγοντες, ο βαθμός της πολιτικής σταθερότητας (σε επίπεδο κράτους) αναμένεται ότι θα καθορίσει σημαντικά το μέλλον μιας τουριστικής περιοχής και συγκεκριμένα το αν θα συνεχίσει ή θα διακόψει την τουριστική της ανάπτυξη. Παράλληλα, η ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας μιας περιοχής στο μέλλον θα εξαρτάται επίσης σε μεγάλο βαθμό: α) από το βαθμό συνεργασίας του δημόσιου με τον ιδιωτικό τομέα και β) από τις οικονομικές και κοινωνικές πολιτικές των κρατών,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

δηλαδή από τα μέτρα που θα λαμβάνουν, για παράδειγμα για την προστασία του καταναλωτή, για την περιβαλλοντική προστασία κλπ.

Τέλος, όσον αφορά στους οικονομικούς παράγοντες και αυτοί αναμένεται να συμβάλλουν καθοριστικά στο ποια θα είναι η εικόνα του τουρισμού στο μέλλον. Σύμφωνα με τις περισσότερες προβλέψεις, τόσο από το Διεθνές Συμβούλιο Ταξιδιών και Τουρισμού (WTTC) όσο και από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού, μεσομακροπρόθεσμα το ΑΕΠ των χωρών θα έχει αυξητικές τάσεις, γεγονός που αναμένεται να επηρεάσει αυξητικά και το διαθέσιμο εισόδημα των πολιτών παγκοσμίως. Έτσι, η αύξηση του εισοδήματος στο μέλλον, σε συνδυασμό και με τον ελεύθερο χρόνο και την εκπαίδευση των πολιτών, αναμένεται ότι θα δημιουργήσουν ακόμη μεγαλύτερη αύξηση στη διαμορφούμενη ζήτηση για τουρισμό[13].

Πίνακας 2-7: Παράγοντες που θα επηρεάσουν την παγκόσμια τουριστική ζήτηση στο μέλλον

	ΕΥΡΩΠΗ	ΑΜΕΡΙΚΗ	ΑΦΡΙΚΗ	ΜΕΣΗ ΑΝΑΤΟΛΗ	ΝΟΤΙΑ ΑΣΙΑ	Αν. ΑΣΙΑ-ΕΙΡΗΝΙΚΟΣ
Ανταγωνισμός	√	√				
Τεχνολογία	√	√				√
Συνέργιες		√	√	√	√	√
Ασφάλεια-Υγεία		√	√	√	√	
Θρησκεία				√		
Εμπόδια Ανάπτυξης			√			
Πολιτικές-κοινωνικές συνθήκες	√					
Οικονομικές κρίσεις		√			√	√
Νερό		√				
Παγκοσμιοποίηση			√		√	
Πετρέλαιο				√		
Περιβάλλον			√			
Αερομεταφορές	√					√
Tour Operators	√					
Προσπέλαση-Υποδομές					√	
Χρονομίσθωση	√					
Θεματικά Πάρκα	√					
Οικοτουρισμός		√				
Κρουαζιέρες		√	√			√
Γάμοι		√				

Πηγή: WTO, 2005 (στο www.sete.gr, ανάκτηση 03/2007)

Πέραν όμως των παραπάνω παραγόντων οι οποίοι εκτιμάται ότι θα καθορίσουν σε σημαντικό βαθμό τη συνολική εικόνα του τουρισμού στο μέλλον, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού, προχώρησε επίσης και ένα βήμα ακόμη πιο πέρα. Τα στοιχεία που απεικονίζονται στον Πίνακα 2-7, αποτελούν μια προσπάθεια του ΠΟΤ να εκτιμήσει πιο συγκεκριμένα ποιοι ακριβώς θα είναι οι παράγοντες που θα επηρεάσουν σε μεγαλύτερο βαθμό τις βασικότερες γεωγραφικές ενότητες τουριστικών προορισμών. Ειδικότερα, οι παράγοντες που εκτιμά ότι στη μια ή στην άλλη γεωγραφική ενότητα θα διαδραματίσουν καθοριστικό ρόλο στην εικόνα του τουρισμού τους στο μέλλον, είναι: ο ανταγωνισμός, η

[13] Παρ' όλα αυτά, είναι πιθανές μικρές ή μεγάλες διακυμάνσεις λόγω παγκόσμιων οικονομικών κρίσεων που δεν είναι δυνατόν να προβλεφθούν και να ληφθούν υπόψη στα διάφορα σενάρια (βλέπε και Πίνακα 2-7 για οικονομική κρίση σε Αμερική).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

τεχνολογία, οι συνέργιες, η ασφάλεια-υγεία, η θρησκεία, τα εμπόδια ανάπτυξης, οι πολιτικο-κοινωνικές συνθήκες, οι οικονομικές κρίσεις, το νερό, η παγκοσμιοποίηση, το πετρέλαιο, το περιβάλλον, οι αερομεταφορές, οι tour operators, η προσπέλαση-υποδομές, η χρονομίσθωση, τα θεματικά πάρκα, ο οικοτουρισμός, οι κρουαζιέρες και οι γάμοι.

Παρά το γεγονός ότι όλοι οι παραπάνω παράγοντες θα μπορούσαν να επηρεάσουν όλες τις περιοχές στο μέλλον, όπως σημειώνεται και στην ανάλυση του «Tourism 2020 Vision» του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού, στον Πίνακα 2-7 σημειώνονται μόνο οι παράγοντες οι οποίοι αναμένεται να είναι οι σημαντικότεροι σε μια περιοχή. Ειδικότερα όμως, όπως προκύπτει και από τη μελέτη του συγκεκριμένου πίνακα, οι παράγοντες που εκτιμάται ότι θα επηρεάσουν μαζικά τις βασικότερες τουριστικές περιοχές του πλανήτη είναι δύο και συγκεκριμένα είναι οι εξής:

Συνέργιες: Στο μέλλον καθοριστικό παράγοντα στη διαμόρφωση του παγκόσμιου τουρισμού αναμένεται να διαδραματίσουν οι συνέργιες, οι οποίες θα πραγματοποιούνται σε πολλά επίπεδα. Συγκεκριμένα, πέραν της κλασικής συνεργασίας μεταξύ του ιδιωτικού και του δημόσιου τομέα σε ένα κράτος, καθοριστικό παράγοντα στον παγκόσμιο τουρισμό στο μέλλον θα διαδραματίσουν και οι συνεργασίες μεταξύ κρατικών οντοτήτων, δηλαδή σε υπερθενικό και διακρατικό επίπεδο.

Ασφάλεια-Υγεία: Αν και τα προβλήματα ασφάλειας και υγείας (τρομοκρατικά χτυπήματα, πόλεμος, φυσικές καταστροφές) δεν μπορούν να προβλεφθούν σε καμία περίπτωση, εντούτοις λόγω του ότι είναι ικανά να δημιουργήσουν μεγάλη χωρική ανακατανομή των τουριστικών αφίξεων, θα πρέπει να λαμβάνονται σοβαρά υπόψη στον τουριστικό σχεδιασμό μιας χώρας.

Πέραν όμως των παραπάνω ποιοτικών εκτιμήσεων για τους παράγοντες που θα επηρεάσουν τον παγκόσμιο τουρισμό στο μέλλον, στο σημείο αυτό αξίζει επίσης να δούμε και ποιες ακριβώς είναι οι ποσοτικές εκτιμήσεις του ΠΟΤ, δηλαδή πως ακριβώς αναμένεται να διαμορφωθούν οι διεθνείς τουριστικές αφίξεις, ανά βασικές γεωγραφικές ενότητες το έτος 2020. Όπως παρατηρούμε στον Πίνακα 2-8, ένα βασικό στοιχείο των προβλέψεων για τον παγκόσμιο τουρισμό του έτους 2020 είναι ότι κατ' αρχήν, ο αριθμός των διεθνών επισκεπτών παγκοσμίως θα είναι σχεδόν διπλάσιος απ' ό,τι είναι στις μέρες μας. Παράλληλα, σύμφωνα με τις ίδιες εκτιμήσεις, η αύξηση του απόλυτου αριθμού των διεθνών επισκεπτών αναμένεται να διοχετευτεί περισσότερο στους νέους και ανεξερεύνητους τουριστικούς προορισμούς (π.χ. Αν. Ασία) παρά στους παραδοσιακούς προορισμούς (π.χ. Ευρώπη). Ακόμη, σύμφωνα και με τον Πίνακα 2-9, το έτος 2020 αναμένεται να υπάρξει μια σαφής μετατόπιση του ενδιαφέροντος για ταξίδια μεγάλων αποστάσεων, έναντι των ταξιδίων κοντινών προορισμών.

Πίνακας 2-8: Διεθνείς τουριστικές αφίξεις κατά περιοχή υποδοχής (σε εκατ.)

	1985	1990	1995	2000	2010	2020
ΣΥΝΟΛΟ	**327,1**	**457,2**	**565,4**	**667,7**	**1.006,4**	**1.561,1**
ΑΦΡΙΚΗ	9,1	15,0	20,2	27,4	47,0	77,3
ΑΜΕΡΙΚΗ	64,3	92,8	108,9	130,2	190,4	282,3
ΑΝ. ΑΣΙΑ	31,1	54,6	81,4	92,9	195,2	397,2
ΕΥΡΩΠΗ	**212,0**	**282,7**	**338,4**	**393,4**	**527,3**	**717,0**
Μ. ΑΝΑΤΟΛΗ	7,5	9,0	12,4	18,3	35,9	68,5
Ν. ΑΣΙΑ	2,5	3,2	4,2	5,5	10,6	18,8
Intraregional	266,3	377,5	464,1	544,1	790,9	1.183,3
Long – Haul	60,8	79,8	101,3	123,7	215,5	377,9

Πηγή: WTO, 2005 (στο www.sete.gr, ανάκτηση 03/2007)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 2-9: Μερίδια αγοράς τουριστικών αφίξεων κατά περιοχή υποδοχής (%)

	1985	1990	1995	2000	2010	2020
ΣΥΝΟΛΟ	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**
ΑΦΡΙΚΗ	3,0	3,3	3,6	4,1	4,7	5,0
ΑΜΕΡΙΚΗ	19,7	20,3	19,3	19,5	18,9	18,1
ΑΝ. ΑΣΙΑ	9,5	11,9	14,4	13,9	19,4	25,4
ΕΥΡΩΠΗ	**64,8**	**61,8**	**59,8**	**58,9**	**52,4**	**45,9**
Μ. ΑΝΑΤΟΛΗ	2,3	2,0	2,2	2,7	3,6	4,4
Ν. ΑΣΙΑ	0,8	0,7	0,7	0,8	1,1	1,2
Intraregional	81,4	82,6	82,1	81,5	78,6	75,8
Long – Haul	18,6	17,4	17,9	18,5	21,4	24,2

Πηγή: WTO, 2005 (στο www.sete.gr, ανάκτηση 03/2007)

Ειδικότερα όμως, όσον αφορά στις προβλέψεις του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού για την περιοχή της Ευρώπης, σύμφωνα και με τους Πίνακες 2-10 και 2-11, αυτό που αξίζει να παρατηρήσουμε είναι ότι η περιοχή της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης αναμένεται να αυξήσει τον απόλυτο αριθμό των επισκεπτών της σε τέτοιο βαθμό, που έως το 2020 θα ξεπεράσει κατά πολύ τη Δυτική Ευρώπη, που σήμερα υπερέχει σημαντικά, όχι απλά στο σύνολο της Ευρώπης αλλά και στο σύνολο του Κόσμου γενικότερα. Παράλληλα, και πέραν του ότι τις πρώτες θέσεις επισκεψιμότητας στην Ευρωπαϊκή Ήπειρο έως και το 2020 φαίνεται ότι θα καταλαμβάνουν οι περιοχές της κεντρικής/ανατολικής, δυτικής και νότιας Ευρώπης, οφείλουμε να παρατηρήσουμε επίσης ότι και η περιοχή της βόρειας Ευρώπης, αλλά και της ανατολικής Μεσογείου, προβλέπεται να αυξήσουν αρκετά τον αριθμό των επισκεπτών τους.

Πίνακας 2-10: Διεθνείς τουριστικές αφίξεις Ευρώπης κατά περιοχή υποδοχής (σε εκατ.)

	1985	1990	1995	2000	2010	2020
ΣΥΝΟΛΟ ΕΥΡΩΠΗΣ	**212,0**	**282,7**	**338,4**	**393,4**	**527,3**	**717,0**
ΒΟΡΕΙΑ	24,2	29,1	37,6	44,8	65,1	96,6
ΔΥΤΙΚΗ	85,2	113,8	116,7	126,1	152,1	185,2
ΚΕΝΤΡΙΚΗ/ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ	26,8	43,8	78,9	90,2	141,8	223,3
ΝΟΤΙΑ	**71,5**	**88,6**	**93,7**	**117,5**	**145,2**	**177,0**
ΑΝ. ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ	4,3	7,4	11,4	14,9	23,2	34,8
Intraregional	178,1	247,2	298.1	349,2	459,2	608,7
Long – Haul	34,0	35,5	40,3	44,2	68,1	108,3

Πηγή: WTO, 2005 (στο www.sete.gr, ανάκτηση 03/2007)

Πίνακας 2-11: Μερίδια αγοράς τουριστικών αφίξεων Ευρώπης κατά περιοχή υποδοχής (%)

	1985	1990	1995	2000	2010	2020
ΣΥΝΟΛΟ ΕΥΡΩΠΗΣ	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**
ΒΟΡΕΙΑ	11,4	10,3	11,1	11,4	12,3	13,5
ΔΥΤΙΚΗ	40,2	40,3	34,5	32,1	28,8	25,8
ΚΕΝΤΡΙΚΗ/ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ	12,6	15,5	23,3	22,9	26,9	31,1
ΝΟΤΙΑ	**33,7**	**31,3**	**27,7**	**29,9**	**27,5**	**24,7**
ΑΝ. ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ	2,0	2,6	3,4	3,8	4,4	4,9
Intraregional	84,0	87,4	88,1	88,8	87,1	84,9
Long – Haul	16,0	12,6	11,9	11,2	12,9	15,1

Πηγή: WTO, 2005 (στο www.sete.gr, ανάκτηση 03/2007)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 2-12: Εισερχόμενος τουρισμός επιλεγμένων ευρωπαϊκών χωρών (σε εκατ.)

	1995 (διεθνείς αφίξεις σε εκατ.)	**Πρόβλεψη 2020** (διεθνείς αφίξεις σε εκατ.)	**Μερίδιο Αγοράς**		**Μέσος Ετήσιος Ρυθμός Ανάπτυξης 1995-2020**
			1995 (%)	**2020** (%)	
ΣΥΝΟΛΟ ΕΥΡΩΠΗΣ	**338,4**	**717,0**	**100**	**100**	**3,0**
ΒΟΡΕΙΑ	37,6	96,6	11,1	13,5	3,8
Ην. Βασίλειο	23,5	53,8	7,0	7,5	3,4
ΔΥΤΙΚΗ	116,7	185,2	34,5	25,8	1,9
Γαλλία	60,0	106,1	17,7	14,8	2,3
Αυστρία	17,2	23,1	5,1	3,2	1,2
Γερμανία	14,8	20,0	4,4	2,8	1,2
Ελβετία	11,5	17,4	3,4	2,4	1,7
ΚΕΝΤΡΙΚΗ/ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ	78,9	223,3	23,3	31,1	4,2
Ρωσία	9,3	48,0	2,7	6,7	6,8
Τσεχία	16,5	44,0	4,9	6,1	4,0
Ουγγαρία	20,7	24,7	6,1	3,5	0,7
Βουλγαρία	3,5	10,6	1,0	1,5	4,6
Ρουμανία	2,8	8,5	0,8	1,2	4,6
ΝΟΤΙΑ	93,7	177,0	27,7	24,7	2,6
Ισπανία	38,8	73,9	11,5	10,3	2,6
Ιταλία	31,1	52,5	9,2	7,3	2,1
ΕΛΛΑΔΑ	**10,1**	**17,1**	**3,0**	**2,4**	**2,1**
Πορτογαλία	9,5	16,0	2,8	2,2	2,1
Κροατία	1,3	10,0	0,4	1,4	8,4
Σλοβενία	0,7	3,1	0,2	0,4	6,0
Μάλτα	1,1	1,8	0,3	0,3	2,0
ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ	11,4	34,8	3,4	4,9	4,6
Τουρκία	7,1	27,0	2,1	3,8	5,5
Ισραήλ	2,2	3,9	0,7	0,5	2,3
Κύπρος	2,1	3,9	0,6	0,5	2,5

Πηγή: WTO, 2005 (στο www.sete.gr, ανάκτηση 03/2007)

Πιο συγκεκριμένα, όπως παρατηρούμε και στον Πίνακα 2-12, οι χώρες της ευρωπαϊκής ηπείρου που προβλέπεται ότι στο μέλλον (έτος 2020) θα επωφεληθούν περισσότερο από την παγκόσμια αύξηση των διεθνών αφίξεων είναι οι: Ηνωμένο Βασίλειο, Ρωσία, Τσεχία, Ρουμανία, Βουλγαρία, Κροατία, Σλοβενία και Τουρκία. Παράλληλα, οι συγκεκριμένες χώρες εκτός του ότι αναμένεται να αυξήσουν τον όγκο των επισκεπτών τους, προβλέπεται επίσης να αυξήσουν και τα μερίδιά τους στην παγκόσμια τουριστική αγορά, σε αντίθεση με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες που ενώ διατηρούν θετικό το πρόσημο της μεταβολής των διεθνών επισκεπτών τους, τα αντίστοιχα μερίδιά τους αναμένεται να μειωθούν.

Πέραν των παραπάνω όμως, όσον αφορά ειδικά στις χώρες της Μεσογείου, που αποτελούν και τις βασικότερες ανταγωνίστριες χώρες της Ελλάδας, οι προβλέψεις του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού για το έτος 2020, δείχνουν ότι στο μέλλον οι νέοι τουριστικοί προορισμοί (Βαλκανικές και Αφρικανικές χώρες) θα έχουν ιδιαίτερα υψηλούς ετήσιους ρυθμούς μεταβολής του αριθμού των διεθνών επισκεπτών τους, σε αντίθεση με τους «παραδοσιακούς» προορισμούς της ευρωπαϊκής Μεσογείου (όπως η Ελλάδα), που θα αυξάνουν μεν τους διεθνείς επισκέπτες τους, αλλά με πολύ χαμηλότερους ρυθμούς δε (Πίνακας. 2-13).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 2-13: Προβλέψεις διεθνών τουριστικών αφίξεων σε μεσογειακούς προορισμούς (σε εκατ.)

	1995 (σε χιλ.)	**Προβλέψεις** (σε χιλ.)		**Ετήσιοι Ρυθμοί Ανάπτυξης (%)**		
		2010	**2020**	**1995-2020**	**2000-2010**	**2010-2020**
ΣΥΝΟΛΟ	**166.572**	**268.775**	**345.974**	**3,0**	**2,6**	**2,6**
Αλβανία	40	51	133	4,9	7,5	10,0
Αλγερία	520	1.009	1.304	3,7	3,3	2,6
Βοσνία– Ερζ.	37	248	444	10,5	7,5	6,0
Κροατία	1.324	7.454	10.017	8,4	4,3	3,0
Κύπρος	2.100	3.041	3.893	2,5	2,5	2,5
Αίγυπτος	2.872	8.693	17.100	7,4	7,0	7,0
Γαλλία	60.033	88.237	106.093	2,3	2,1	1,9
ΕΛΛΑΔΑ	**10.130**	**14.315**	**17.111**	**2,1**	**2,0**	**1,8**
Ισραήλ	2.215	3.055	3.910	2,3	2,5	2,5
Ιταλία	31.052	43.881	52.451	2,1	2,0	1,8
Λίβανος	450	1.716	3.704	8,8	9,0	8,0
Λιβύη	56	416	1.079	12,6	12,5	10,0
Μάλτα	1.116	1.502	1.831	2,0	2,0	2,0
Μονακό	233	381	512	3,2	3,0	3,0
Μαρόκο	2.602	5.465	8.692	4,9	4,9	4,8
Σλοβενία	732	1.920	3.128	6,0	5,0	5,0
Ισπανία	38.803	61.798	73.867	2,6	2,2	1,8
Συρία	815	1.577	3.102	5,5	5,0	7,0
Τυνησία	4.120	6.305	8.916	3,1	3,4	3,5
Τουρκία	7.083	17.068	27.017	5,5	5,3	4,7
Γιουγκοσλαβία	228	643	1.669	8,3	8,0	10,0

Πηγή: WTO, 2005 (στο www.sete.gr, ανάκτηση 03/2007)

Τελικά, θα πρέπει να τονιστεί ότι ο τουρισμός αποτελεί ένα πολυδιάστατο και αρκετά ευμετάβλητο φαινόμενο, που αναπτύσσεται με ραγδαίους ρυθμούς, τόσο οικονομικά όσο και ποσοτικά. Παράλληλα, όσον αφορά στις προβλέψεις για το μέλλον, η απόπειρα εκτίμησης των μελλοντικών τάσεων του φαινομένου του τουρισμού είναι ιδιαίτερα δύσκολη, καθώς οι παράγοντες από τους οποίους θα εξαρτηθεί στο μέλλον ο τουρισμός είναι και αστάθμητοι αλλά και ικανοί να επιφέρουν σημαντικότατες αλλαγές στη διαμορφούμενη ζήτηση. Ανεξάρτητα όμως από τα όποια ακραία σενάρια, αυτά που πρέπει να συγκρατήσουμε για την μελλοντική εικόνα του παγκόσμιου τουρισμού, είναι δύο στοιχεία: πρώτον ότι η ανάπτυξη θα συνεχίσει να είναι ραγδαία, με τους διεθνείς επισκέπτες σχεδόν να διπλασιάζονται το έτος 2020 σε σχέση με σήμερα και δεύτερον, ότι στους «κόλπους» των τουριστικών προορισμών πρόκειται να συμπεριληφθούν και πολλές νέες αλλά και ανεξερεύνητες περιοχές του κόσμου, γεγονός που θα σηματοδοτήσει μια νέα εποχή στη γεωγραφία του παγκόσμιου τουρισμού.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

2.2 Εισαγωγικές Παρατηρήσεις για το Θερμαλισμό και το Θερμαλιστικό Τουρισμό

2.2.1 Ιστορική αναδρομή: οι μεταλλάξεις της θερμαλιστικής δραστηριότητας

Παρ' όλο που ο «τουρισμός» (και μάλιστα ο «ιαματικός τουρισμός») αποτελεί όρο που πρόσφατα μπήκε στο λεξιλόγιό μας, η υδροθεραπεία και τα λουτρά με θερμά νερά αποτελούν μακραίωνη συνήθεια του ανθρώπου. Πράγματι, στοιχεία και πληροφορίες για τη χρήση των θερμών ιαματικών πηγών έχουμε ήδη από τα προϊστορικά χρόνια.

Σύμφωνα με τα ευρήματα ανασκαφών που πραγματοποιήθηκαν στη Μεσοποταμία τη δεκαετία του 1930, αποκαλύφθηκε ότι ήδη από το 4500 π.Χ. τα παλάτια των ηγεμόνων εκείνης της περιοχής διέθεταν και λουτρικούς χώρους. Παράλληλα, σύμφωνα με τις παραδόσεις των αρχαίων λαών της Ινδίας, της Περσίας, του Ισραήλ, της Αιγύπτου, της Ελλάδας και της Ιταλίας, οι πρωτόγονοι χρησιμοποιούσαν τις ιαματικές πηγές τόσο για τον καθαρισμό τους όσο και για την επούλωση των πληγών τους ή την ίαση κάποιων παθήσεών τους (ΚΕΠΑΜΕ, 2000 · Douglas, Douglas και Derrett, 2001). Χαρακτηριστικό επίσης είναι ότι ήδη από το 2000 π.Χ., για τους Βαβυλώνιους η έννοια του γιατρού ήταν συνυφασμένη με «αυτόν που γνώριζε καλά το νερό», ενώ και κατά την Ελληνική Μυθολογία τα θερμά νερά φημίζονταν για τις θεραπευτικές τους ιδιότητες (Σκαρπιά-Χόιπελ, 1996).

Βέβαια, παρ' όλο που η χρήση των ιαματικών νερών χρονολογείται ήδη από την προϊστορική εποχή, ο πρώτος που φαίνεται να μελέτησε τελικά συστηματικά τα θερμά νερά και τις θεραπευτικές τους ιδιότητες ήταν ο Ηρόδοτος (484 – 406 π.Χ.). Το ότι ο αρχαίος Έλληνας ιστορικός υπήρξε μάλλον ο «πατέρας» της υδροθεραπείας επιβεβαιώνεται άλλωστε και από το ότι η προτροπή του για χρήση των θερμών-ιαματικών νερών για διάστημα τριών εβδομάδων, δεν έχει διαφοροποιηθεί στο ελάχιστο έως και σήμερα, που την υδροθεραπεία υποστηρίζει πλέον και η εξελιγμένη επιστήμη της ιατρικής. Πέραν όμως του Ηροδότου, με τη χρησιμότητα των θερμών-ιαματικών νερών και τις θεραπευτικές ιδιότητές τους ασχολήθηκε επίσης και ο Ιπποκράτης (460-377 π.Χ.). Με το σύγγραμμά του «Περί της χρήσεως των υγρών», υπήρξε ο πρώτος γιατρός που ασχολήθηκε με τον καθορισμό των παθήσεων για τις οποίες ενδείκνυνται τα ιαματικά λουτρά (ΚΕΠΑΜΕ, 2000).

Το γεγονός ότι στην αρχαία Ελλάδα ένας σημαντικός αριθμός φιλοσόφων, γιατρών, ιστορικών κλπ, ασχολήθηκαν με τις ιαματικές πηγές και τα νερά τους, είχε σαν αποτέλεσμα, να δημιουργηθεί ένας συγκεκριμένος κτιριακός τύπος λουτρών δίπλα στις ιαματικές πηγές[14]

[14] Τα πρώτα δημόσια κτίρια λουτρών τον 5ο π.Χ. αιώνα άρχισαν να κατασκευάζονται στους χώρους των γυμνασίων και ειδικότερα δίπλα σε παραποτάμιες ή παραθαλάσσιες περιοχές, για τη διευκόλυνση των λουτρών. Αργότερα, αλλά και πάλι κατά την περίοδο της αρχαιότητας, όταν συστηματοποιήθηκε η κατασκευή λουτρικών κτιρίων, η τυπολογία τους περιλάμβανε τρεις χώρους. Ο πρώτος χώρος ήταν μια ορθογώνια αίθουσα με μια τετράγωνη δεξαμενή με ψυχρά νερά. Ο δεύτερος χώρος ήταν κυκλικός και οκτώ λεκάνες σε κυκλική διάταξη με

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

(Σκαρπιά-Χόιπελ, 1996). Τα λεγόμενα Ασκληπιεία, που ξεκίνησαν να κατασκευάζονται στην αρχαία Ελλάδα ήδη από τον 5ο αιώνα π.Χ., υπήρξαν τα πρώτα λουτρικά κτίρια δίπλα σε ιαματικές πηγές, που αποτελούσαν ταυτόχρονα και ναούς θρησκευτικής λατρείας αλλά και χώρους ανάκτησης της σωματικής και πνευματικής υγείας[15] (Σπαθή, 2000).

Περνώντας στη ρωμαϊκή εποχή, ο ρωμαϊκός κόσμος διατήρησε αλλά και προώθησε ακόμη περισσότερο τόσο τη συνήθεια των λουτρών όσο και τις ίδιες τις λουτρικές εγκαταστάσεις που «παρέλαβε» ως παρακατηθήκη από την αρχαία Ελλάδα, δίνοντάς τους την ονομασία ελληνικής ρίζας «θέρμα» (Thermae). Έτσι, αν και οι Έλληνες ήταν αυτοί που πρωτοασχολήθηκαν με τη θεραπευτική αγωγή των ιαματικών νερών, οι Ρωμαίοι ήταν αυτοί που ίδρυσαν και συστηματοποίησαν τη λουτροθεραπεία για πρώτη φορά στην ιστορία, ανάγοντάς τη από μια δραστηριότητα υγιεινής και θεραπείας, σε μια κοινωνική εκδήλωση και καθημερινότητα (Σύνδεσμος Δήμων και Κοινοτήτων Ιαματικών Πηγών Ελλάδας, 2006).

Ενδεικτικό άλλωστε του ότι η συνήθεια των λουτρών δεν ήταν μια απλή υπόθεση για την κοινωνία των Ρωμαίων, είναι ότι τα ρωμαϊκά λουτρά διέθεταν τρεις βασικές κατηγορίες κτιριακού τύπου (Σκαρπιά-Χόιπελ, 1996):

- «aquae»: ήταν μικρές εγκαταστάσεις λουτρών με θερμά νερά
- «Balnea»: ήταν εγκαταστάσεις λουτρών με νερό από το δίκτυο ύδρευσης και
- «Thermae»: ήταν μεγάλες και δημόσιες εγκαταστάσεις λουτρών με κρύα, ζεστά και καυτά λουτρά.

Τα «aquae» και τα «balnea» (από την ελληνική λέξη βαλανεία), ήταν τα απλά υδροθεραπευτήρια της εποχής, ενώ τα «thermae», ήταν χώροι (ρωμαϊκής έμπνευσης) που, εκτός από το υδροθεραπευτήριο το οποίο κατείχε δεσπόζουσα θέση, περιλάμβαναν και διάφορες άλλες συμπληρωματικές εγκαταστάσεις, όπως θέατρα, καταστήματα, βιβλιοθήκες, γυμναστήρια, αίθουσες διαλέξεων κλπ, λόγω του ότι γενικότερα αποτελούσαν και κτιριακές εγκαταστάσεις πολύ καλά ενσωματωμένες στα πολεοδομικά συγκροτήματα.

Ανάμεσα στα πιο γνωστά λουτρικά κέντρα εκείνης της εποχής συγκαταλέγονται αυτά του Πομπήιου, του Αυγούστου, του Αγρίππα, του Τίτου, του Νέρωνα, του Καρακάλλα κλπ., όλα χωρητικότητας από 1.500 έως 3.000 ατόμων (Σκαρπιά-Χόιπελ, 1996). Βέβαια, αν και οι αρχαίοι Ρωμαίοι φημίζονται για τα μεγαλοπρεπή κτίσματα που χωροθετούσαν κοντά στις ιαματικές πηγές[16], στην ουσία η έντονη χρήση των ιαματικών νερών είχε περισσότερο ως στόχο τη δημιουργία γοήτρου παρά την υγεία και την ευζωία, όπως ίσχυε για τους αρχαίους Έλληνες.

Όμως, παρ' όλη την άνθιση των ιαματικών λουτρών τόσο στην αρχαία Ελλάδα όσο και κατά τη ρωμαϊκή εποχή, στους αιώνες που ακολούθησαν η λουτρική θεραπευτική αγωγή άρχισε σταδιακά να φθίνει. Στα γερμανικά κρατίδια του πρώιμου Μεσαίωνα η συνήθεια των θερμών ιαματικών λουτρών σχεδόν εγκαταλείφθηκε. Η τάση αυτή είχε ως αποτέλεσμα οι πρότυπες για την εποχή τους λουτρικές εγκαταστάσεις να υποστούν σημαντικές φθορές από

χλιαρά νερά. Ο τρίτος χώρος ήταν επίσης κυκλικός και περιλάμβανε δεκαεπτά θέσεις για θερμά λουτρά (Σκαρπιά-Χόιπελ, 1996).

[15] Από τα πιο σημαντικά «Ασκληπιεία» και θερμαλιστικές εγκαταστάσεις της αρχαιότητας υπήρξαν αυτά της Επιδαύρου, της Κνωσού, της Τίρυνθας και της Περγάμου (500 π.Χ.). Ειδικά το τελευταίο αποτελούταν από χώρους λουτροθεραπείας, ποσιθεραπείας, άθλησης, αίθουσες μαλάξεων, θέατρο για 30.000 άτομα αλλά και στοά μήκους 1.000 μέτρων περίπου για περιπάτους (Σκαρπιά-Χόιπελ, 1996).

[16] Κατά τη ρωμαϊκή εποχή, πολλά από τα Νοσοκομεία χωροθετούνταν επίσης σε εγγύτητα με τις ιαματικές πηγές (Σκαρπιά-Χόιπελ, 1996).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

την εγκατάλειψη ή ακόμη και να γκρεμιστούν προκειμένου τα υλικά τους να χρησιμοποιηθούν στην κατασκευή άλλων κτισμάτων. Η κουλτούρα εκείνης της περιόδου, από τον βαθύ Μεσαίωνα έως και τη νεότερη εποχή, επέβαλε τη θεραπεία των παθήσεων μέσω βοτάνων παρά μέσω της όποιας χρήσης των θερμών νερών. Τα θερμά-ιαματικά λουτρά περιβλήθηκαν από δεισιδαιμονίες και σχετικά σύντομα η θεραπεία μέσω λουτρικών αγωγών αντικαταστάθηκε από την προσευχή και την πίστη στις θεότητες της εποχής (ΚΕΠΑΜΕ, 2000).

Η θεώρηση αυτή συνεχίστηκε μέχρι και τον 12 αιώνα μ.Χ., ώσπου τελικά εμφανίστηκαν και πάλι τα πρώτα στοιχεία για δημόσια και ατομικά λουτρά κοντά σε ιαματικές πηγές. Ενώ όμως η χρήση των θερμών και ιαματικών υδάτων άρχισε να αποκαθίσταται, η έννοια των λουτρών πήρε μια εντελώς διαφορετική διάσταση από αυτή που είχε κατά την αρχαία Ελλάδα και τη ρωμαϊκή εποχή. Οι χώροι των ιαματικών λουτρών θεωρήθηκαν χώροι ασύλου, όπου κανείς δεν μπορούσε να διωχθεί, έστω και αν ήταν εγκληματίας. Τα ιαματικά λουτρά ήταν ανάμεικτα, με γυναίκες και άντρες, οι οποίοι έπαιρναν το λουτρό τους για ολόκληρες ώρες ή ακόμη και ημέρες, τρώγοντας και πίνοντας ακατάπαυστα. Έτσι τα λουτρά έγιναν τόπος ηδονιστικής απόλαυσης, με ανύπαρκτους κανόνες υγιεινής. Κατά συνέπεια, ο σκοπός επίσκεψης στα λουτρά εκείνης της εποχής ήταν περισσότερο η διασκέδαση και η αναψυχή, παρά η θεραπεία. Εκτός αυτού όμως, ένα άλλο παράδειγμα λανθασμένης χρήσης των ιαματικών νερών ήταν αυτό του Bad Pfaefers κοντά στο Bad Ragaz, όπου τους ασθενείς που έφθαναν εκεί (κατά τη διάρκεια του 13^{ου} έως και του 17^{ου} αιώνα) τους κατέβαζαν σε μια απότομη χαράδρα (χαράδρα της Tamina) και τους άφηναν μέσα στο νερό, πάνω σε σανιδοκρέβατα, ολόκληρες μέρες και νύχτες, προκειμένου να ιαθούν. Όπως ήταν αναμενόμενο, πολλοί ασθενείς απεβίωναν κάτω από αυτές τις συνθήκες, αλλά το γεγονός αυτό δε φάνταζε ούτε ασυνήθιστο αλλά ούτε και εξωπραγματικό με τα δεδομένα εκείνης της εποχής (ΚΕΠΑΜΕ, 2000).

Παρ' όλο που τον 14^{ο} αιώνα οι αντιλήψεις άρχισαν να αλλάζουν μερικώς και τα ιαματικά λουτρά να αποκτούν και πάλι την ορθή τους χρήση, δηλαδή θεραπεία του δέρματος και του σώματος, εντούτοις οι χώροι των ιαματικών πηγών εξακολουθούσαν να λειτουργούν υπό ανθυγιεινές συνθήκες. Έτσι, για ακόμη μια φορά, τα ιαματικά λουτρά αντί για θεραπεία, σκόρπιζαν μεταδοτικές ασθένειες, αφού και οι λουόμενοι ενδιαφερόντουσαν αποκλειστικά για τη φημισμένη «διασκέδαση» που προσέφεραν οι χώροι αυτοί (Σκαρπιά-Χόιπελ, 1996).

Ενώ όμως κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα στην κεντρική Ευρώπη τα ιαματικά λουτρά βρίσκονταν σε λανθάνουσα χρήση, την ίδια σχεδόν περίοδο στην ανατολική Ευρώπη επικρατούσε μιαν άλλη νοοτροπία, λόγω και της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Μεταφέροντας την έδρα του Βυζαντίου από τη Ρώμη στην Κωνσταντινούπολη, ο Μέγας Κωνσταντίνος θέλησε η νέα πρωτεύουσα της Αυτοκρατορίας του να συναγωνιστεί σε μεγαλοπρέπεια την προηγούμενη. Έτσι, ανάμεσα στα επιβλητικά αρχιτεκτονήματα της Κωνσταντινούπολης, δεσπόζουσα θέση κατέλαβαν επίσης και τα λουτρικά κτίρια (ιδιωτικά και δημόσια). Όμως δεν ήταν μόνο η Πόλη που απέκτησε κτίρια θερμών-ιαματικών λουτρών[17]. Πολλές από τις πόλεις της Αυτοκρατορίας φρόντισαν και αυτές να κατασκευάσουν τα δικά τους μικρά ή

[17] Την εποχή του Θεοδόσιου του Β΄, η Κωνσταντινούπολη διέθετε οκτώ (8) μεγάλα δημόσια λουτρά και εκατόν πενήντα (150) μικρότερα ιδιωτικά (Σκαρπιά-Χόιπελ, 1996).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

μεγάλα λουτρικά κτίρια, σύμφωνα με τη βυζαντινή αρχιτεκτονική[18] και ανάλογα και με το μέγεθος-πληθυσμό που είχαν (Σκαρπιά-Χόιπελ, 1996).

Στην έκταση της βυζαντινής αυτοκρατορίας, τα λουτρικά κτίρια ήταν πολυσύχναστοι χώροι, προσφέροντας τόσο θεραπεία όσο και ψυχαγωγία, ακόμη και στους Βασιλιάδες. Από αυτά, τα δημόσια κτίρια λειτουργούσαν δωρεάν για τους απόρους και συνήθως ήταν σε κεντρικά σημεία της πόλης, ενώ τα ιδιωτικά βρισκόταν στους κήπους κατοικιών ή και στα δωμάτιά τους. Βέβαια, από τα δημόσια και τα ιδιωτικά λουτρά που υπήρχαν στα εδάφη της Βυζαντινής Κυριαρχίας, δεν είναι σίγουρο αν όλα χρησιμοποιούσαν νερά από ιαματικές πηγές. Το βέβαιο είναι όμως, ότι τα λουτρικά κτίρια που ως στόχο είχαν αποκλειστικά τη θεραπεία χωροθετούνταν είτε στα προάστια των πόλεων είτε σε περιοχές με ιαματικές πηγές. Από αυτές τις κτιριακές εγκαταστάσεις, οι μεγαλύτερες σε μέγεθος (οι οποίες συνήθως είχαν τετραγωνική διάταξη), εκτός των λουτρικών υποδομών, διέθεταν επίσης στοές με ενοικιαζόμενα μικρά καταστήματα, που οι χρήσεις τους κυμαίνονταν μεταξύ παρασκευής και εμπορίου λουτρικών και φαγώσιμων ειδών (Σκαρπιά-Χόιπελ, 1996).

Αφήνοντας την περίοδο του Μεσαίωνα και του Βυζαντίου[19], η περίοδος που ακολούθησε χαρακτηρίστηκε από σημαντική αλλαγή στην αντίληψη περί θερμών-ιαματικών νερών και λουτρών. Αφορμή γι' αυτή τη στροφή στάθηκε η μελέτη από γιατρούς της εποχής των παλαιότερων πολύτιμων συγγραμμάτων των Αράβων, των Ισπανών και των Ιταλών, που περιελάμβαναν συμβουλές για την ορθή λουτροθεραπεία και ποσιθεραπεία. Έτσι, η «ανακάλυψη» αυτών των συγγραμμάτων αποτέλεσε την αρχή για να ξεκινήσει μια εκστρατεία για την ορθή χρήση των ιαματικών νερών, που έμελλε όμως να υιοθετηθεί και να λάβει τη θέση της στην ιατρική προς το τέλος του 17ου αιώνα (ΚΕΠΑΜΕ, 2000).

Περί τα τέλη του 17ου με αρχές του 18ου αιώνα, η αντιμετώπιση των λουτρών άλλαξε ριζικά. Τα ιαματικά λουτρά άρχισαν να αποτελούν τόπους προορισμού των αριστοκρατών, των βασιλιάδων και κάθε είδους υψηλών τιτλούχων της εποχής. Και αυτό, αναπόφευκτα, έφερε και την αρχή για μια εντελώς νέα αντίληψη περί αρχιτεκτονικής και δόμησης στο χώρο των ιαματικών πηγών. Τα λουτρικά κτίρια ξανακατασκευάστηκαν, δημιουργήθηκαν ειδικές αίθουσες για ποσιθεραπεία, τα ξενοδοχεία που χτίστηκαν για να εξυπηρετούν τους λουόμενους έμοιαζαν με «παλάτια», ενώ στον ευρύτερο χώρο των ιαματικών πηγών δημιουργήθηκαν και ειδικά μονοπάτια για να απολαμβάνουν οι επισκέπτες των λουτρών τον περίπατό τους (ΚΕΠΑΜΕ, 2000). Ενδεικτικό άλλωστε της αλλαγής της νοοτροπίας και της απήχησης της συνήθειας των λουτρών στις τάξεις των ευγενών ήταν το ότι την ίδια εποχή (17ος αιώνας) κατασκευάστηκε στη Γαλλία η μεγαλύτερη και μεγαλοπρεπέστερη εγκατάσταση λουτρών από την εποχή της αρχαιότητας. Οι Βερσαλίες κατασκευάστηκαν κατόπιν εντολής του Λουδοβίκου του IV (1672) και διέθεταν μια ιδιαίτερα μεγάλη σειρά λουτρών, δεξαμενών και αναπαυτηρίων, που στην ουσία αποδείχτηκαν περισσότερο κατασκευή γοήτρου της βασιλικής οικογένειας παρά καθημερινής χρήσης (Gerbod, 2004).

Εκτός όμως από το σχεδιασμό σε επίπεδο αρχιτεκτονικής, μια νέα αντίληψη επικράτησε και στη χωροθέτηση των εγκαταστάσεων των ιαματικών λουτρών στο επόμενο

[18] Η βυζαντινή αρχιτεκτονική των λουτρικών κτιρίων περιλάμβανε έναν ή και περισσότερους θόλους (έως και δώδεκα) και βασιζόταν κατά κύριο λόγο στα ρωμαϊκά πρότυπα: ο πρώτος χώρος ονομαζόταν εξώτερος θόλος, ο δεύτερος ονομαζόταν μέσος θόλος και ο τρίτος εσώτατος ή ενδότερος θόλος, κατά την αντιστοιχία των ρωμαϊκών Cellam frigiarium, Cellam tepidarium και Cellam Caldarium (Εμμανουήλ, 1935).

[19] Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφέρουμε ότι το διάστημα μετά την πτώση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, τα βυζαντινά λουτρά στην πλειονότητά τους μετατράπηκαν σε τούρκικα χαμάμ (Σκαρπιά-Χόιπελ, 1996).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

διάστημα. Με δεδομένο ότι πλέον τα ιαματικά λουτρά επισκεπτόταν και οι πλούσιες οικονομικές και κοινωνικές τάξεις, οι οποίες δεν επιθυμούσαν την ανάμιξή τους με τους απλούς πολίτες, διαμορφώθηκε ο εξής χωρικός διαχωρισμός: οι δυσπρόσιτες ιαματικές πηγές, που λόγω τοπογραφίας δεν επέτρεπαν την ανάπτυξη πολυτελών ξενοδοχείων και συνοδευτικών υποδομών, αποτέλεσαν μέρη ιαματικών λουτρών για τα χαμηλά οικονομικά και κοινωνικά στρώματα. Αντιθέτως, οι ιαματικές πηγές και λουτρά τα οποία βρίσκονταν σε ένα προσιτό-προνομιακό μέρος και συνδύαζαν ένα ενδιαφέρον τοπίο εξελίχτηκαν σε θέρετρα της υψηλής κοινωνίας εκείνης της εποχής (ΚΕΠΑΜΕ, 2000). Τέτοια, παγκοσμίως γνωστά έως και σήμερα θεραπευτικά κέντρα της εποχής του 18ου αιώνα είναι: το Baden-Baden, το Bad Aachen, το Bad Kissingen, το Wies-baden και το Bad Bocklet στη Γερμανία, το Karlsbad (Carlovy Vary) και το Marienbad στη Βοημία, το Salsomaggiore στην Ιταλία, το Bath στην Αγγλία, το Aix-les-Bains και το Vichy στη Γαλλία κλπ (Gerbod, 2004).

Αν και την εποχή εκείνη δινόταν περισσότερο έμφαση στην κοσμικότητα και την πολυτέλεια που θα περιέβαλε τα ιαματικά λουτρά, αυτό δεν αποτέλεσε εμπόδιο στο να γίνει η αρχή για την ενδελεχή μελέτη των ιαματικών υδάτων και της ενδεικνυόμενης χρήσης τους. Αποτέλεσμα αυτής της διαρκώς εντεινόμενης συστηματικής και επιστημονικής έρευνας των ιαματικών λουτρών ήταν, στα τέλη του 18ου αιώνα, να εμφανιστεί μια νέα θεραπευτική επιστήμη: η κλιματοθεραπεία. Με την είσοδό της, η εν λόγω νέα μορφή θεραπείας επαναπροσδιόρισε τη γεωγραφία των ιαματικών κέντρων, αφού οι ιαματικές πηγές που ήταν χωροθετημένες σε ορεινές περιοχές και άρα διέθεταν υγιεινό κλίμα, άρχισαν να γνωρίζουν μεγάλη άνθιση. Η θεραπευτική επίδραση του ορεινού κλίματος που ανακαλυπτόταν τότε ήταν αυτή που οδήγησε τελικά στη δημιουργία του πρώτου «θεραπευτηρίου για πνεύμονες» -«Sanatorium» (το 1854) αλλά και έκτοτε, στην επιτυχή λειτουργία μιας σειράς ορεινών θεραπευτικών κέντρων, που μετονομάστηκαν σε «Κέντρα Κλιματοθεραπείας και Λουτροθεραπείας»[20], αντικαθιστώντας τα έως τότε παλαιά τυπικά λουτρά (Σκαρπιά-Χόιπελ, 1996). Πέραν όμως της κλιματοθεραπείας, κάπου έναν αιώνα αργότερα (τέλη 19ου αιώνα) ανακαλυπτόταν επίσης -από τους Άγγλους- και η θεραπευτική επίδραση του θαλασσινού αέρα, κάτι που αποτέλεσε την αφορμή για την ανάπτυξη επίσης μιας σειράς «Κέντρων Θαλασσοθεραπείας»[21] (Douglas, Douglas και Derrett, 2001).

Φτάνοντας στον 20ο αιώνα, οι περισσότερες χώρες της Ευρώπης και ειδικά αυτές που διαθέτουν θερμομεταλλικές πηγές (συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας) κατάφεραν να αποκτήσουν έναν ακόμη μεγαλύτερο αριθμό λουτρικών κέντρων και εγκαταστάσεων, λόγω και της διαρκούς άνθισης που γνώρισε η συνήθεια της υδροθεραπείας καθ' όλη τη διάρκεια του 19ου αιώνα. Τελικά, η άνθιση αυτή, σε συνδυασμό και με τις νέες αντιλήψεις και συνθήκες που εμφανίστηκαν ειδικά μετά τον Β΄Παγκόσμιο Πόλεμο, οδήγησε στην επικράτηση ενός νέου μοντέλου σχεδιασμού στο περιβάλλον των λουτρικών κέντρων: το λουτρικό πάρκο. Ειδικότερα, το λουτρικό πάρκο αποτελεί μια επινόηση που βασίζεται στη λογική της στενής επαφής του λουόμενου-θερμαλιστή με τη φύση. Στο πλαίσιο αυτό, στις

[20] Στις μέρες μας, πολλά Κέντρα Κλιματοθεραπείας συνηθίζεται να αποτελούν και κέντρα προετοιμασίας και προπόνησης αθλητών, κυρίως κατά τους θερινούς μήνες (ΚΕΠΑΜΕ, 2000).

[21] Η θαλασσοθεραπεία, όπως τη γνωρίζουμε στη σύγχρονη μορφή της, ξεκίνησε το 1964 στη Γαλλία, με την ίδρυση του Ινστιτούτου Quiberon. Τα πρώτης γενιάς Κέντρα Θαλασσοθεραπείας δημιουργήθηκαν έως και το 1984. Έκτοτε, με την ίδρυση (το 1986) της Διεθνούς Ομοσπονδίας Θαλασσοθεραπείας «Θάλασσα και Υγεία» (Federation Internationale de Thalassotherapie "Mer et Sante") η ζήτηση σε Κέντρα Θαλασσοθεραπείας αυξήθηκε κατακόρυφα και είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία της δεύτερης γενιάς Κέντρων Θαλασσοθεραπείας, που αναπτύχθηκαν από το Baule έως και το Monte Carlo (ΚΕΠΑΜΕ, 2000).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

περισσότερες χώρες της Ευρώπης, ο περιβάλλοντας ή διπλανός χώρος των λουτρικών εγκαταστάσεων διαμορφώθηκε με πλέγμα μικρών μονοπατιών, μικρά περίπτερα, κρήνες, τεχνητές λίμνες, κιόσκια για ανάπαυση ή και για στέγαση μουσικής ορχήστρας – χορού κλπ. Τελικά, στα τέλη του 20ου αιώνα, γίνεται περισσότερο από κάθε άλλη φορά αντιληπτό ότι ο χώρος του ιαματικού τουρισμού καλείται πλέον να καλύψει εκτός από θεραπευτικές και πλήθος άλλων αναγκών αναψυχής και ψυχαγωγίας που θα συμβάλουν τόσο στη σωματική όσο και στην ψυχική και πνευματική υγεία (Σκαρπιά-Χόιπελ, 1996).

Στην ουσία, σήμερα ο ιαματικός τουρισμός βρίσκεται για ακόμη μια φορά σε μεταβατικό στάδιο. Ήδη με τη δυναμική ανάπτυξη και εισχώρηση στην τουριστική αγορά των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού, στο παγκόσμιο τουριστικό σκηνικό εδώ και λίγες δεκαετίες ο ιαματικός τουρισμός (που αποτελεί σημαντικό μέρος των μορφών αυτών) ανασυντάσσεται και επαναπροσδιορίζεται μέσα από έναν πιο σύγχρονο και ευρύ όρο, τον τουρισμό υγείας, που αποτελεί τη συνιστώσα μορφών τουρισμού που ως κίνητρο έχουν τη γενικότερη ψυχική και σωματική υγεία. Στο πλαίσιο αυτό, ο ιαματικός τουρισμός πλέον προσανατολίζεται προς τη διεύρυνσή του, ώστε να συμπεριλάβει σύγχρονες υπηρεσίες που δε θα περιορίζονται απλά στη θεραπεία. Παράλληλα και με δεδομένο τη γενικότερη τάση για ολοκληρωμένη φροντίδα της ψυχικής και σωματικής υγείας, ο σύγχρονος ιαματικός τουρισμός επιβάλλει και την αναδιάρθρωση του χώρου εντός του οποίου αναπτύσσεται, προκειμένου, εκτός από αναβαθμισμένες υπηρεσίες, να επιτευχθεί και βελτίωση του ευρύτερου περιβάλλοντος.

Με την προηγηθείσα ιστορική αναδρομή, γίνεται κατανοητό ότι η δραστηριότητα της υδροθεραπείας πέρασε από διάφορα στάδια ανά τους αιώνες, ανάλογα και με τις συνθήκες που επικράτησαν την κάθε ιστορική περίοδο. Στη σύγχρονη εποχή, και ειδικά κατά τον 20ο αιώνα, ο ιαματικός τουρισμός (όπως αποκαλείται η συγκεκριμένη δραστηριότητα στην Ελλάδα) χαρακτηρίστηκε από μια ιδιαίτερη δυναμική αφού ήταν η πρώτη φορά που υποστηρίχτηκε τόσο πολύ όχι απλά από την ιατρική και τις επιστημονικές γνώσεις περί ιαματισμού αλλά επίσης και από πιο ορθολογικές απόψεις από πλευράς αρχιτεκτονικής, κοινωνιολογίας, ψυχολογίας κλπ. Παρά ταύτα, αξίζει να σημειωθεί ότι ο ιαματικός τουρισμός βρίσκεται και πάλι σε ένα μεταβατικό στάδιο, αφού οι σύγχρονες τάσεις επιβάλλουν τη διεύρυνσή του, την εξέλιξη των υπηρεσιών του και την αναδιάρθρωση του χώρου ανάπτυξής του.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

2.2.2 Όροι και ορισμοί για το θερμαλιστικό τουρισμό: η ανάγκη νέας ορολογίας

Στην προσπάθεια να εντοπιστούν ορισμοί που να αποδίδουν την έννοια του όρου «ιαματικός τουρισμός», δύο εκδοχές υπήρξαν άξιες επισήμανσης. Σύμφωνα με την πρώτη εκδοχή, ο ιαματικός τουρισμός αναφέρεται στη «*μετακίνηση ανθρώπων για αναζήτηση αφάρμακης και εξωνοσοκομειακής ίασης σε ιαματικές λουτροπόλεις και οργανωμένα ιαματικά κέντρα, που χρησιμοποιούν βασικά τα ιαματικά νερά*» (ΚΕΠΑΜΕ, 2000). Σχεδόν στην ίδια λογική, σύμφωνα με τη δεύτερη εκδοχή, που αποτελεί και τον ορισμό που δίνει ο πρόσφατος ελληνικός Νόμος 3498/06 («περί ανάπτυξης του ιαματικού τουρισμού»), ο ιαματικός τουρισμός αποτελεί «*ειδική μορφή παροχής τουριστικών υπηρεσιών, σε περιοχές των οποίων κύριο χαρακτηριστικό αποτελεί η χρήση αναγνωρισμένων ιαματικών φυσικών πόρων σε ειδικές εγκαταστάσεις*».

Όπως παρατηρούμε στους παραπάνω ορισμούς (και κυρίως στον πρώτο), ο ελληνικός όρος «ιαματικός τουρισμός» είναι συνυφασμένος και χρησιμοποιείται σχεδόν αποκλειστικά για να αποδώσει τη μορφή τουρισμού που αναπτύσσεται με βάση το φυσικό πόρο των θερμομεταλλικών-ιαματικών πηγών. Όμως, στην πραγματικότητα, ο «ιαματικός τουρισμός» δεν είναι μόνο αυτό. Σε αντίθεση δηλαδή με τον τρόπο που χρησιμοποιούμε τον συγκεκριμένο όρο στην Ελλάδα, **ο ιαματικός τουρισμός αποτελεί μια ειδική μορφή τουρισμού** πολύ πιο ευρεία, που σύμφωνα και με την ετυμολογία της λέξης, **περιλαμβάνει τη μετακίνηση ανθρώπων και τη διαμονή σε περιοχές στις οποίες προσφέρονται υποδομές και υπηρεσίες θεραπείας και ίασης βάσει φυσικών πόρων ή άλλων φυσικών συνθηκών**. Για παράδειγμα, σε πολλές χώρες του εξωτερικού, εκτός από τις ιαματικές πηγές και νερά, άλλοι φυσικοί πόροι (και συνθήκες) που χρησιμοποιούνται για την ανάπτυξη ιαματικού τουρισμού είναι τόσο οι κλιματολογικές συνθήκες (κλιματοθεραπεία) όσο και τα θαλασσινά νερά (θαλασσοθεραπεία).

Επομένως, ο «ιαματικός τουρισμός» δεν είναι συνυφασμένος αποκλειστικά με τη μορφή τουρισμού που εκδηλώνεται γύρω από τις λεγόμενες ιαματικές πηγές. Αντίθετα, ο «ιαματικός τουρισμός» (ή θεραπευτικός τουρισμός) αποτελεί την «ομπρέλα» διαφόρων δραστηριοτήτων και υποδομών θεραπείας, μια από τις οποίες είναι και αυτή που αναπτύσσεται γύρω από τις ιαματικές πηγές. Ενδεχομένως, η σύγχυση που δημιουργήθηκε σχετικά με τον όρο «ιαματικός τουρισμός» στη χώρα μας να οφείλεται στο ότι από την αρχαιότητα έως και σήμερα, οι ιαματικές πηγές υπήρξαν σχεδόν ο μοναδικός φυσικός πόρος που χρησιμοποιήθηκε για την ανάπτυξη ενός τουρισμού με στόχο τη θεραπεία και την ίαση.

Όμως παρά τις παραπάνω διευκρινήσεις, η αλήθεια είναι ότι ακόμη και με την ορθή χρήση και ερμηνεία, στις μέρες μας ο όρος «ιαματικός τουρισμός» είναι παρωχημένος και δεν αρκεί για να περιγράψει το φαινόμενο και την ειδική μορφή τουρισμού που προσφέρεται σήμερα σε διάφορους τόπους βάσει των φυσικών πόρων (όποιοι κι αν είναι αυτοί). Ο λόγος για τον οποίο συμβαίνει αυτό, είναι γιατί σήμερα και ειδικά μετά και την αλλαγή της νοοτροπίας και των απαιτήσεων των σύγχρονων τουριστών, οι περιοχές-υποδομές που προσφέρουν υπηρεσίες μέσω φυσικών πόρων δεν περιορίζονται αποκλειστικά στην εξασφάλιση θεραπείας και ίασης. Αντίθετα, περιλαμβάνουν ένα ευρύ φάσμα υπηρεσιών και υποδομών των οποίων στόχος είναι, εκτός από τη θεραπεία, η **επίτευξη πλήρους ψυχικής, πνευματικής και σωματικής υγείας, ευεξίας και αναζωογόνησης**. Στο πλαίσιο αυτό, ο σύγχρονος όρος που τελευταίως υιοθετήθηκε προκειμένου να περιγράψει καλύτερα τη μορφή τουρισμού που έως πρότινος θα έπρεπε στην Ελλάδα να αποκαλείται «ιαματικός τουρισμός»,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

είναι «τουρισμός υγείας» («health tourism»). Ειδικότερα, αν και κάποιος ευρέως διαδεδομένος ορισμός για τον «τουρισμό υγείας» δεν υπάρχει[22], ωστόσο κοινά αποδεκτό είναι ότι ανάμεσα στους στόχους/υπηρεσίες που περιλαμβάνει η εν λόγω μορφή τουρισμού συγκαταλέγονται τα ακόλουθα: ανάκτηση φυσικής κατάστασης, φυσική-οργανική αποκατάσταση, απώλεια βάρους, διακοπή καπνίσματος, ψυχική και πνευματική ευεξία, κοινωνικοποίηση, θετική αντίληψη και στάση έναντι της ζωής, περιποιήσεις ή/και επεμβάσεις αισθητικής, διαχείριση και απομάκρυνση άγχους κ.ο.κ. (Douglas, Douglas και Derrett, 2001).

Βέβαια, στο σημείο αυτό θα πρέπει να πούμε ότι όπως ακριβώς υπήρξε παρερμηνεία του όρου «ιαματικός τουρισμός», έτσι ακριβώς υπήρξε σύγχυση και κατά την υιοθέτηση του όρου «τουρισμός υγείας» στο ελληνικό λεξιλόγιο-ορολογία. Συγκεκριμένα, τα τελευταία χρόνια διαπιστώθηκε ότι μια μερίδα επιστημόνων (κυρίως γιατρών), τείνει να χρησιμοποιεί τον όρο «τουρισμός υγείας» στη θέση του διεθνή όρου «medical tourism», δηλαδή «ιατρικός τουρισμός» κατά την ελληνική ακριβή μετάφραση. Όμως, ο «ιατρικός τουρισμός» («medical tourism») σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να ταυτιστεί με τον «τουρισμό υγείας». Ο «ιατρικός τουρισμός» πρόκειται για μια ειδική μορφή τουρισμού που αφορά στην μετακίνηση ανθρώπων σε μια περιοχή ή συνήθως σε μια άλλη χώρα, πέραν της μόνιμης κατοικίας τους, προκειμένου να λάβουν κάποια ιατρική ή θεραπευτική αγωγή, για λόγους μεταξύ των οποίων και οι ακόλουθοι: α) υψηλό κόστους ιατρικής περίθαλψης ή επεμβάσεων στη χώρα καταγωγής τους, β) μη εξειδίκευση των νοσοκομείων της χώρας καταγωγής τους σε κάποια χειρουργική επέμβαση ή άλλες ιατρικές διαδικασίες, γ) απαγόρευση κάποιας επέμβασης ή ιατρικής διαδικασίας στη χώρα καταγωγής τους (π.χ. άμβλωση), δ) μεγάλη αναμονή στη χώρα καταγωγής τους για την υποβολή τους σε κάποια χειρουργική επέμβαση ή άλλη ιατρική διαδικασία κλπ[23] (www.wikipedia.org, λήμμα «health tourism», ανάκτηση 03/2007)

Επομένως, σύμφωνα και με τα παραπάνω, ο «ιατρικός τουρισμός» όπως και ο «ιαματικός τουρισμός» (όπως τον εννοούμε στην Ελλάδα σήμερα) αποτελούν υποκατηγορίες

[22] Αν και ο όρος «τουρισμός υγείας» («health tourism») αποτελεί έναν νέο όρο στο τουριστικό λεξιλόγιο, οι προσπάθειες απόδοσης της έννοιάς του είναι αρκετές, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι ήταν πάντοτε και επιτυχείς. Παρ' όλα αυτά, αξίζει να αναφερθούν οι παρακάτω ορισμοί, οι οποίοι εντοπίστηκαν στο σύγγραμμα «Special Interest Tourism» (Douglas, Douglas και Derrett, 2001), και σύμφωνα με τους οποίους «τουρισμός υγείας» είναι:

- η προσφορά υπηρεσιών και υποδομών υγείας, με τη χρήση φυσικών πόρων και συγκεκριμένα των ιαματικών πηγών και του κλίματος (σύμφωνα με IUOTO –νυν WTO-, 1973)
- η προσπάθεια μιας τουριστικής υποδομής/προορισμού να προσελκύσει τουρίστες προωθώντας υπηρεσίες φροντίδας και υγείας, σε συνδυασμό με τις ήδη παρεχόμενες υπηρεσίες (σύμφωνα με Goodrich & Goodrich, 1987)
- όταν πρωταρχικός στόχος και κίνητρο του ταξιδιού είναι η υγεία (σύμφωνα με Van Sleipen στο Hall, 1992)
- τα διαιτητικά κέντρα, που εντοπίζονται σε περιοχές με εξαίρετο κλίμα και στα οποία οι τουρίστες επιδιώκουν την απώλεια βάρους σε συνδυασμό με την ανάκτηση της σωματικής υγείας (Inskeep, 1991)
- οι επισκέψεις στην επαρχία ή τα βουνά, με στόχο την αποφυγή της αγχογόνου καθημερινότητας (Gee et al., 1989)
- οι εναλλακτικές ιατρικές μέθοδοι (Bywater, 1990)
- ταξίδια με στόχο την «κάθαρση» του οργανισμού, του σώματος και της ψυχής (Hollooway & Plant, 1988)

[23] Στο σημείο αυτό, αξίζει να αναφέρουμε ότι οι χώρες που αναπτύσσουν στις μέρες μας τον ιατρικό τουρισμό είναι η Βολιβία, η Βραζιλία, η Κούβα, η Κόστα Ρίκα, η Ουγγαρία, η Ινδία, το Ισραήλ, η Ιορδανία, η Λιθουανία, η Μαλαισία, η Ταϊλάνδη, η Πολωνία, η Σιγκαπούρη κλπ, δηλαδή χώρες ή περιοχές όχι ιδιαίτερα ανεπτυγμένες, γεγονός που σημαίνει ότι ο τουρίστας που θα τις επισκεφτεί, ο οποίος συνήθως προέρχεται από ήδη ανεπτυγμένες και πλούσιες χώρες, σίγουρα θα ξοδέψει πολύ λιγότερα χρήματα απ' όσα θα χρειαζόταν για την ίδια ιατρική αγωγή στη χώρα του. Επομένως, όπως γίνεται αντιληπτό, σε αυτές τις περιπτώσεις ο προορισμός πλέον δεν είναι τόσο η χώρα ή το περιβάλλον, όσο το εκάστοτε Ιατρικό Κέντρο. Παρ' όλα αυτά, αρκετές από τις παραπάνω χώρες στις περιοχές όπου προσφέρουν τον ιατρικό τουρισμό αναπτύσσουν παράλληλα και πολλές άλλες τουριστικές δραστηριότητες (www.wikipedia.org, λήμμα «health tourism», ανάκτηση 03/2007).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

του «τουρισμού υγείας», δηλαδή μέρος του και όχι το όλον. Ενδεχομένως, η μερίδα των επιστημόνων που χρησιμοποιεί τον όρο «τουρισμός υγείας» στη θέση του όρου «ιατρικός τουρισμός», ως σκεπτικό της να έχει τον εξωραϊσμό του όρου παρά τη σύγχυση, αφού το επίθετο «ιατρικός» παραπέμπει περισσότερο σε στρεσογόνες και δυσάρεστες-απωθητικές δραστηριότητες (ασθένειες, νοσηλεία κλπ) παρά στις δημιουργικές δραστηριότητες (αναψυχή, ψυχαγωγία κλπ) με τις οποίες είναι συνυφασμένος εν γένει ο τουρισμός.

Άρα, όπως διαπιστώνουμε από όλα τα παραπάνω, στην Ελλάδα επικρατεί μια γενικότερη σύγχυση που έχει να κάνει τόσο με την παρερμηνεία και λανθασμένη χρήση των όρων «τουρισμός υγείας» και «ιαματικός τουρισμός» όσο και με την έλλειψη ειδικού όρου που να αποδίδει το φαινόμενο και τη μορφή τουρισμού που εκδηλώνεται ειδικά γύρω από τις ιαματικές (θερμομεταλλικές) πηγές. Βέβαια, η διαπίστωση αυτή δεν αποτελεί άποψη μόνο της παρούσας διδακτορικής διατριβής. Αντίθετα, αποτελεί και έμμεση άποψη πολλών άλλων σημερινών Ελλήνων συγγραφέων, εμπειρογνωμόνων κλπ, οι οποίοι αντιλαμβανόμενοι την έλλειψη αντιπροσωπευτικών όρων για να περιγράψουν το φαινόμενο, τα χαρακτηριστικά, τις υποδομές, τις υπηρεσίες κλπ της μορφής τουρισμού που αναπτύσσεται γύρω από τις ιαματικές πηγές, καταφεύγουν σε αποσπασματικές επινοήσεις νέων όρων για τις ανάγκες των συγγραμμάτων τους.

Ενδεικτικά, παρακάτω αναφέρουμε ορισμένα αντιπροσωπευτικά κείμενα-συγγράμματα στα οποία εντοπίστηκε αυτή η προσπάθεια για αρτιότερη γλωσσική απόδοση των εννοιών αυτών, ελλείψει άλλων πιο κατάλληλων ελληνικών όρων:

α) Ο νέος Νόμος «περί ιαματικού τουρισμού» (Ν. 3498/06), στον οποίο, αν και ο τίτλος διατηρεί τον όρο «ιαματικός τουρισμός», εντός κειμένου αναφέρεται πολύ συχνά ο όρος «θερμαλισμός» με σχεδόν συνώνυμη έννοια ως προς αυτή του «ιαματικού τουρισμού». Ειδικότερα αξίζει να αναφέρουμε ότι αρχικά ο όρος «θερμαλισμός» δεν περιλαμβανόταν στα κείμενα του Σχεδίου Νόμου που κατατέθηκε στη Βουλή, αλλά συμπεριλήφθηκε στην πορεία, κατά τη διάρκεια ψήφισης του νομοσχεδίου, και μάλιστα σχεδόν δίπλα από κάθε σημείο που αναφερόταν ο όρος «ιαματικός τουρισμός».

β) το βιβλίο «Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον» (Κοκκώσης και Τσάρτας, 2001), στο οποίο ανάμεσα στις ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού που απαριθμούν οι συγγραφείς, αναφέρουν τον ιαματικό τουρισμό και δίπλα το «θερμαλιστικό τουρισμό» ως συναφή όρο.

γ) η ειδική έκδοση του Συνδέσμου Δήμων και Κοινοτήτων Ιαματικών Πηγών Ελλάδος και της Ελληνικής Εταιρίας Θερμαλισμού (2006), στην οποία ήδη ο τίτλος της «*Ελληνικός Θερμαλισμός: Ιαματικές Πηγές και Λουτροπόλεις*» αλλά και η ονομασία της συμμετέχουσας στην έκδοση Εταιρίας, παρακάμπτουν εντελώς τον όρο «ιαματικός τουρισμός» και χρησιμοποιούν αντ’ αυτού τον όρο «θερμαλισμός».

δ) το «Λεξικό Τουριστικών Όρων» (Λύτρας, Λαΐνος και Κουμέλης, 1997), στο οποίο αναφέρονται οι όροι «θερμαλισμός», «θερμαλιστική θεραπεία» και «θερμαλιστικός σταθμός» ή «θερμαλιστική εγκατάσταση».

Πέραν όμως των παραπάνω ενδεικτικών κειμένων-συγγραμμάτων, η διαπίστωση απουσίας αντιπροσωπευτικής ορολογίας τόσο για τη μορφή του τουρισμού που αναπτύσσεται στους χώρους των ιαματικών πηγών όσο και για τα θέματα, τις υποδομές και τα χαρακτηριστικά που τον συνοδεύουν, ανέκυψε και κατά το πρόσφατο Διεθνές Συνέδριο με θέμα «Σύγχρονος Ιαματικός Τουρισμός», που πραγματοποιήθηκε το περασμένο καλοκαίρι

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

(Ιούλιος 2008) στα Καμένα Βούρλα. Συγκεκριμένα, ήδη από τον τίτλο του Συνεδρίου γίνεται εμφανές ότι ο όρος «ιαματικός τουρισμός» κρίνεται πλέον ανεπαρκής για να εκφράσει τις νέες τάσεις και διαστάσεις της δραστηριότητας. Ωστόσο, όποιος τον επιμελήθηκε, αρκέστηκε απλά στο να συμπεριλάβει το επίθετο «σύγχρονος» για να δείξει ότι πρόκειται για μια εντελώς αναδιαρθρωμένη μορφή τουρισμού στις μέρες μας. Παράλληλα, εκτός από τον τίτλο, η διαπίστωση ότι ο όρος «ιαματικός τουρισμός» δεν είναι πλέον αντιπροσωπευτικός έγινε εμμέσως και από την πλειονότητα των ομιλητών, οι οποίοι διαρκώς αναγκάζονταν να ομιλούν περιγραφικά και να διευκρινίζουν με ποια έννοια χρησιμοποιούσαν κάθε φορά τους σχετικούς όρους.

Όμως, παρά το γεγονός ότι οι περισσότεροι συμμετέχοντες στο συνέδριο διαπίστωσαν (αν και έμμεσα) την έλλειψη κατάλληλης ορολογίας, κανένας δεν παρουσίασε μια ολοκληρωμένη προσπάθεια δημιουργίας και καθιέρωσης νέας ορολογίας. Αντίθετα, οι όποιοι νέοι όροι, χρησιμοποιήθηκαν από τους ομιλητές αποσπασματικά, προκειμένου να υπερκεραστούν οι πρόσκαιρες γλωσσικές δυσκολίες σημείων της παρέμβασης ή ομιλίας τους. Όμως, επειδή η παρούσα έρευνα αναλώνεται εξ ολοκλήρου στη μορφή τουρισμού που αναπτύσσεται με βάση τις ιαματικές πηγές, παρακάτω γίνεται προσπάθεια μιας πιο συστηματικής παρουσίασης νέας και ολοκληρωμένης ορολογίας, η οποία ως στόχο έχει, εκτός από την ακριβέστερη διατύπωση και περιγραφή των εννοιών που θα χρησιμοποιηθούν στα επόμενα κεφάλαια, να καλύψει ενδεχομένως και το κενό ορολογίας που υπάρχει στην Ελλάδα σήμερα σ' αυτόν τον τομέα.

Πριν όμως περάσουμε να δούμε αναλυτικά τους νέους όρους που προτείνονται, αξίζει να σημειώσουμε ότι η λογική στην οποία στηρίχτηκε η νέα ορολογία που παρατίθεται παρακάτω, δεν ήταν η καινοτομία και η «παρθενογένεση» νέων όρων. Αντίθετα, η νέα ορολογία ανασύρει όρους από το ήδη υπάρχον ελληνικό λεξιλόγιο, στους οποίους επιχειρεί να δώσει άλλη βαρύτητα, αφού τους θεωρεί πιο ακριβείς και κατάλληλους. Παράλληλα, και στην προσπάθεια να εναρμονιστούν οι νέοι αυτοί όροι με τους αντίστοιχους ξένους/διεθνείς, η παρούσα διατριβή δημιούργησε και χρησιμοποίησε ειδικό «Γλωσσάρι» (βλέπε σελ. 66), από το οποίο άλλωστε προκύπτει ότι πολλοί από τους υπάρχοντες ξένους όρους διαθέτουν ελληνικές ρίζες, οι οποίες για άγνωστους λόγους δεν καθιερώθηκαν στην Ελλάδα για τον προσδιορισμό των αντίστοιχων εννοιών (π.χ. thermalism, thermalisme, termalismo).

Αναλυτικότερα, οι νέοι όροι που υιοθετούνται ή προτείνονται είναι οι ακόλουθοι:

Θερμαλισμός

Μέχρι πρότινος ο διαδεδομένος όρος που χρησιμοποιούταν ήταν η «υδροθεραπεία». Όμως, με τον όρο «υδροθεραπεία» εννοείται κάθε μορφή θεραπείας (αποκλειστικά) που γίνεται με βάση το νερό. Από την άλλη πλευρά ο όρος «θερμαλισμός» -που χρησιμοποιείται και στη διεθνή ορολογία-, εκτός του ότι δηλώνει κατηγορηματικά ότι γίνεται χρήση θερμών-ιαματικών νερών, δεν περιλαμβάνει το συνθετικό «θεραπεία», που ούτως ή άλλως δεν είναι και ο μοναδικός στόχος που επιδιώκεται κατά τη χρήση των θερμών-ιαματικών νερών στις μέρες μας.

Όμως, επειδή ειδικά στη σύγχρονη εποχή, οι υπηρεσίες θερμαλισμού με στόχο τη θεραπεία ακόμη διαχωρίζονται και δεν αναμιγνύονται επαρκώς σε όλες τις εγκαταστάσεις με τις υπηρεσίες που ως στόχο έχουν την αναζωογόνηση και την ευεξία, προτείνεται επίσης και ο ακόλουθος διαχωρισμός του θερμαλισμού:

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Θεραπευτικός-Ιαματικός Θερμαλισμός: για να δηλώσει το είδος θερμαλισμού που ως στόχο πρωτίστως (ή αποκλειστικά) έχει τη θεραπεία και

Θερμαλισμός Υγείας και Ευεξίας: για να δηλώσει το είδος θερμαλισμού που ως στόχο έχει πρωτίστως (ή αποκλειστικά) την αναζωογόνηση, την ευεξία κλπ.

Θερμαλιστικός Τουρισμός

Ο όρος «ιαματικός τουρισμός», που έως και σήμερα χρησιμοποιείται στην ελληνική γλώσσα, πέραν του ότι είναι πιο ευρύς εννοιολογικά και δεν συνεπάγεται αποκλειστικά τη μορφή τουρισμού που αναπτύσσεται με βάση τις ιαματικές πηγές, θεωρείται επίσης αναχρονιστικός, καθώς παραπέμπει σχεδόν αποκλειστικά στην προσφορά υπηρεσιών θεραπείας. Από την άλλη πλευρά, ο όρος «θερμαλιστικός τουρισμός», εκτός του ότι ξεκαθαρίζει ευθύς εξαρχής ότι πρόκειται για μορφή τουρισμού που στηρίζεται στη χρήση ενός συγκεκριμένου φυσικού στοιχείου-πόρου, δηλαδή των θερμών (ιαματικών) πηγών, είναι ουδέτερος ως προς τη φύση των δραστηριοτήτων και των υπηρεσιών που περιλαμβάνει. Δηλαδή, κάλλιστα μπορεί να συνεπάγεται ταυτόχρονη προσφορά θεραπείας, αλλά και αναζωογόνησης, ευεξίας, αισθητικής κλπ.

Θερμαλιστής

Ο όρος «λουόμενος» που έως τώρα αποτελούσε το επίθετο που προσδιόριζε τον επισκέπτη του χώρου των ιαματικών πηγών δε θεωρείται κατάλληλος και αντιπροσωπευτικός, καθώς πρώτον, αποτελεί όρο ο οποίος χρησιμοποιείται και για όσους κάνουν θαλασσινά κλπ λουτρά και δεύτερον, δεν καλύπτει όλες τις περιπτώσεις επισκεπτών, αφού περιγράφει μόνο αυτούς που κάνουν λουτρά και όχι όσους επιλέγουν άλλες υπηρεσίες με βάση τα θερμά-ιαματικά νερά. Αντίθετα, ο όρος «θερμαλιστής», πέραν του ότι προσδιορίζει ακριβώς το είδος των νερών που χρησιμοποιούνται, δεν αποκλείει κανένα είδος επισκέπτη, όποια υπηρεσία κι αν επιλέξει να δεχτεί, αρκεί να είναι με βάση τα θερμά-ιαματικά νερά.

Επειδή όμως ειδικά σήμερα οι θερμαλιστές (αλλά και οι επιχειρήσεις-εγκαταστάσεις θερμαλιστικού τουρισμού της Ελλάδας) εξακολουθούν να διαχωρίζουν το στόχο της θεραπείας από το στόχο της αναζωογόνησης-ευεξίας, με αποτέλεσμα να υπάρχει μια μεγάλη μερίδα ατόμων (κυρίως ηλικιωμένων) που επιλέγει το θερμαλισμό αποκλειστικά με στόχο τη θεραπεία, προτείνεται ο εξής διαχωρισμός (κυρίως για τους σκοπούς της διατριβής):

«κλασικός» θερμαλιστής: που αφορά σε άτομα (κυρίως μεγάλης ηλικίας) τα οποία κάνοντας θερμαλισμό ως στόχο έχουν πρωτίστως (ή αποκλειστικά) τη θεραπεία (θεραπευτικός-ιαματικός θερμαλισμός) και

«σύγχρονος» θερμαλιστής: που αφορά σε άτομα (νεαρότερης ηλικίας) τα οποία κάνοντας θερμαλισμό ως στόχο έχουν πρωτίστως (ή αποκλειστικά) την αναζωογόνηση, την ευεξία κλπ (θερμαλισμός υγείας και ευεξίας).

Θερμαλιστική Εγκατάσταση - Θερμαλιστικό Κέντρο ή Κέντρο Θερμαλισμού

Ο όρος «υδροθεραπευτήριο» (όπως και ο όρος «υδροθεραπεία»), που έως και σήμερα χρησιμοποιείται, σύμφωνα και με την ετυμολογία της λέξης, αναφέρεται σε εγκαταστάσεις στις οποίες προσφέρονται θεραπείες με βάση κάθε είδους νερό και άρα εξ αρχής δεν ήταν αντιπροσωπευτικός. Από την άλλη πλευρά, οι όροι «θερμαλιστική εγκατάσταση» «θερμαλιστικό κέντρο» ή «κέντρο θερμαλισμού» κρίνονται καταλληλότεροι, αφού εκτός του ότι προσδιορίζουν το είδος των νερών που χρησιμοποιούνται, δεν αποκλείουν ούτε τη δραστηριότητα της θεραπείας αλλά ούτε και την προσφορά άλλων υπηρεσιών

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

αναζωογόνησης, αισθητικής κλπ στις εγκαταστάσεις τους. Παράλληλα, οι συγκεκριμένοι όροι μπορούν κάλλιστα να υποκαταστήσουν και τον ξενόγλωσσο όρο «spa»[24] -που ευρέως χρησιμοποιείται στη χώρα μας- και ο οποίος εξαρχής καθιερώθηκε ελλείψει άλλων πιο αντιπροσωπευτικών ελληνικών όρων για τα σύγχρονου τύπου Κέντρα, που εξειδικεύονται σε υπηρεσίες και πέραν της θεραπείας.

Θερμαλιστικό Πάρκο

Στην ίδια λογική, ο όρος «Λουτρικό Πάρκο», που κατά κόρον χρησιμοποιείται για να περιγράψει συνήθως μεγάλες εκτάσεις εντός των οποίων λαμβάνει χώρα η δραστηριότητα της οργανωμένης υδροθεραπείας-λουτροθεραπείας και κυρίως των λουτρών, κρίνεται μη κατάλληλος, δεδομένου ότι σήμερα, το είδος των προσφερόμενων υπηρεσιών στις εγκαταστάσεις εντός τέτοιων πάρκων έχει διευρυνθεί πολύ. Στο πλαίσιο αυτό, ο όρος «Θερμαλιστικό Πάρκο» θεωρείται ότι είναι πιο αντιπροσωπευτικός, αφού προσδιορίζει με περισσότερη ακρίβεια το είδος των νερών που χρησιμοποιούνται και δεν προδιαθέτει ότι η μόνη δραστηριότητα που λαμβάνει χώρα εκεί είναι τα λουτρά.

Παραθερμαλιστικό Κέντρο ή **Κέντρο Παραθερμαλισμού**

Στις μέρες μας πολλές εγκαταστάσεις προσφέρουν σύγχρονες υπηρεσίες υγείας και ευεξίας (ακόμη και στα αστικά κέντρα) κάνοντας χρήση του κοινού νερού (εμπλουτισμένου με συστατικά, κατόπιν θέρμανσης κλπ). Έως και σήμερα, αλλά και σύμφωνα και με τον Νόμο 3498/06, τα εν λόγω Κέντρα αποκαλούνται «spa». Όμως ο διεθνής όρος «spa», εξαρχής έχει προκύψει για να προσδιορίσει εγκαταστάσεις-Κέντρα στα οποία γίνεται εξειδικευμένη χρήση θερμών-ιαματικών νερών. Για το λόγο αυτό, για τις περιπτώσεις Κέντρων που προσφέρουν σύγχρονες υπηρεσίες θεραπείας, υγείας και ευεξίας, κατά τα πρότυπα των γνήσιων Θερμαλιστικών Κέντρων, αλλά χρησιμοποιούν κοινό νερό (και όχι φυσικό θερμο-ιαματικό), προτείνεται ο όρος «Παραθερμαλιστικό Κέντρο» ως πιο κατάλληλος.

Λουτρόπολη

Δεδομένου ότι οι δυνατοί συνδυασμοί με το συνθετικό «θέρμα» -που χρησιμοποιείται κατά κόρον στους παραπάνω όρους-, δε δίνουν κάποιο αξιόλογο παράγωγο, ο όρος λουτρόπολη παραμένει ως έχει, αφού, αν και θα μπορούσε να αναφέρεται σε κάθε πόλη στην οποία γίνονται λουτρά -ακόμη και θαλασσινά-, στην Ελλάδα έχει επικρατήσει να αναφέρεται μόνο σε πόλεις που έχουν αναπτυγμένο το θερμαλιστικό (ιαματικό) τουρισμό. Ωστόσο, οφείλουμε να διευκρινίσουμε ότι με τον όρο λουτρόπολη εννοούμε αποκλειστικά είτε τις πόλεις που αναπτύσσονται σε συνέχεια με το φυσικό πόρο των ιαματικών (θερμομεταλλικών) πηγών και τις συναφείς (θερμαλιστικές) εγκαταστάσεις, είτε τις πόλεις που βρίσκονται σε μικρή απόσταση αλλά σε κάθε περίπτωση «γεννήθηκαν» λόγω της ανάπτυξης του θερμαλισμού και του θερμαλιστικού τουρισμού (και όχι το χώρο του «Θερμαλιστικού Πάρκου», που έχει επικρατήσει να θεωρείται ως λουτρόπολη).

[24] Στο Νόμο 3498/06, ο όρος «spa» αποδίδεται στα ελληνικά ως «Κέντρο Αναζωογόνησης». Όμως, ο συγκεκριμένος όρος, πρώτον, είναι πολύ ουδέτερος, δηλαδή δεν προϋποθέτει τη χρήση θερμών (ιαματικών) νερών και δεύτερον, σχεδόν αποκλείει υπηρεσίες θεραπείας, που γενικότερα αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του συνόλου των υπηρεσιών που προσφέρονται με βάση τις εν λόγω πηγές. (Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τον ορισμό που δίνει ο Νόμος για τα Κέντρα Αναζωογόνησης, βλέπε κεφ. 4).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

ΟΡΟΛΟΓΙΑ ΘΕΡΜΑΛΙΣΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Ελληνικά	Αγγλικά/English	Γαλλικά/Français	Ισπανικά/Español	Ιταλικά/Italiano
Εναλλακτικές μορφές τουρισμού	Alternative forms of tourism	Tourisme alternatif	Turismo alternativo	Tipologie alternative di turismo
Ειδικές μορφές τουρισμού	Special forms of tourism			Tipologie speciali di turismo
Θερμαλισμός	Thermalism	Thermalisme	Termalismo	Termalismo
Θερμαλιστικός (ιαματικός) τουρισμός	Hot springs tourism / Spa tourism / Thermal springs tourism	Tourisme thermal	Balnearios / turismo de aguas termales, turismo termal	Turismo termale
Τουρισμός υγείας	Health tourism	Tourisme de santé	Turismo de salud	Turismo del benessere
Ιατρικός τουρισμός	Medical tourism	Tourisme medical, Tourisme hospitalier	Turismo medicinal, turismo terapeutico	Turismo medicale
Θερμομεταλλική πηγή	Hot mineral springs	Source minerale / Source thermal	Manantial mineromedicinal	Sorgente minerale
Ιαματική πηγή	Hot springs / thermal springs	Source thermal	Manantial termal	Sorgente termale
Ιαματικά νερά	Thermal water	Eau chaud, eau minerale	Aguas termales	Acque termali
Θερμαλιστής (λουόμενος)		Curiste	Termalista	Termalisti
Λουτρά	Baths	Bains	Baños	Bagni
Ευεξία	Wellness	Bienêtre	Bienestar	Benessere
Λουτρόπολη	Spa Town / Thermal city	Ville thermale, Ville d'eau	Ciudad balneario, Ciudad Termal, Villa balneario	Cittá termale
Θερμαλιστικό Πάρκο	Spa Area	Station thermal (zone thermal)	Terma	Terme – Centro termale
Κέντρο θερμαλιστικού τουρισμού	(Hot springs) Spa, Spa Resort, Spa destination	Spa/ Station thermal	Balneario, Estación termal, Terma	Terme
Κέντρο τουρισμού υγείας/ευεξίας	Health Resort		Spa, Balneario	Stazione termale
Κέντρο θαλασσοθεραπείας	Thalassotherapy Resort	Station de thalassothérapie	Estación de talasoterapia, Centro de talasoterapia	Stazione talassoterapica
Υδροθεραπεία	Hydrotherapy	Hydrothérapie	Hidroterapia	Termalismo ludico - Idroterapia
Λουτροθεραπεία	Baths	Balnéothérapie	Balneario	Balneoterapia
Θαλασσοθεραπεία	Thalassotherapy	Thalassothérapie	Talasoterapia	Talassoterapia
Κλιματοθεραπεία		Climatisme	Climatoterapia	Climatoterapia
Ποσιθεραπεία		Péloide	Agua en bebida (via oral)	Peloidoterapia
Εισπνοθεραπεία	Inhalations	Inhalations	Inhalaciones, nebulizaciones	Inalatorie / Aerosol, Agopuntura, Terapia inalatoria

Πηγή: ιδία επεξεργασία από τις αναφερόμενες στη βιβλιογραφία ξενόγλωσσες πηγές

ΠΗΓΕΣ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ 2ου ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ (ΑΝΑΦΟΡΕΣ)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Balducci V. (ed.) (2005), *Architetture per le colonie di vacanza: esperience Europee*, Firenze: Alinea Editriche

Beriatos E. (1999), *Dépeuplement et développement touristique dans l'espace insulaire Grec – Le cas de Céphalonie et Ithaque dans les îles Ioniènnes*, Athènes: Ektypon Sarl (pour la Fondation de Céphalonie et Ithaque – Série Scientifique)

Douglas N., Douglas N. and Derrett R. (2001), *Special Interest Tourism*, Milton, Australia: John Wiley & Sons

Gerbod P. (2004), *Loisirs et Santé: Les thermalismes en Europe des Origines à Nos Jours*, Paris: Honoré Champion

Murphy P. (1987/1985), *Tourism: a community approach*, New York – London: Methuen Inc

Page S., Brunt P., Busby G. and Conell J. (2001), *Tourism: a modern synthesis*, London: Thomson Learning

Lickorish L. and Jenkins C. / Τσάρτας Π. (επ.) (2004), *Μια εισαγωγή στον τουρισμό*, Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική

Βαρβαρέσος Στ. (2000), *Τουρισμός: έννοιες, μεγέθη, δομές – η ελληνική πραγματικότητα*, β΄ έκδοση, Αθήνα: Εκδόσεις Προπομπός

Εμμανουήλ Ε. (1935), *Λουτρά και ιαματικά ύδατα εν τη αρχαιότητι*, Εν Αθήναις: χ.ε.

ΙΤΕΠ (2007α), *Ελληνική Οικονομία και τουρισμός*, (εξαμηνιαία έκδοση), Τεύχος 23, Αθήνα: ΙΤΕΠ

ΙΤΕΠ (2007β), *Ελληνική οικονομία και τουρισμός*, (εξαμηνιαία έκδοση) Τεύχος 24, Αθήνα: ΙΤΕΠ

Κάτσος Γ. (2004), *Τουρισμός ατόμων τρίτης ηλικίας*, Μελέτες:17, Αθήνα: ΙΤΕΠ

Κοκκώσης Χ. και Τσάρτας Π. (2001), *Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη*, Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική

Λογοθέτης Μ. (2001), *Δίκαιο της τουριστικής βιομηχανίας*, Αθήνα – Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα

Λύτρας Π., Λαΐνος Ι. και Κουμέλης Θ. (1997), *Λεξικό τουριστικών όρων*, Αθήνα: Interbooks

Μπεριάτος Η. (1981), "Υπανάπτυξη, τουριστική ανάπτυξη και οργάνωση του χώρου: θεωρητικές και μεθοδολογικές παρατηρήσεις" στο *Συνέδριο για την ανάπτυξη της Ελλάδας*, ΤΕΕ, τόμος ΙΙΙ, Αθήνα, σελ. 157-167

Παυλόπουλος Π. (1998), *Το Πανόραμα του παγκόσμιου τουρισμού*, Αθήνα: ΙΤΕΠ

Σκαρπιά-Χόιπελ Ξ. (1996), *Λουτροθεραπεία και αναψυχή: ιστορική εξέλιξη των λουτρών*, Θεσσαλονίκη: University Studio Press

Σπαθή Σ. (2000), *Ο ιαματικός τουρισμός και η ανάπτυξη του τουρισμού υγείας στην Ελλάδα*, Αθήνα: ΚΕΠΕ

Σύνδεσμος Δήμων και Κοινοτήτων Ιαματικών Πηγών Ελλάδος – Ελληνική Θερμαλιστική Εταιρεία (2006), *Ιαματικές πηγές και λουτροπόλεις – ελληνικός θερμαλισμός*, Θεσσαλονίκη: Σ.Δ.Κ.Ι.Π.Ε. – Ε.Θ.Ε.

Τσάρτας Π. (1996), *Τουρίστες, ταξίδια, τόποι: κοινωνιολογικές προσεγγίσεις*, Αθήνα: Εξάντας

ΑΝΕΚΔΟΤΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ και ΚΕΙΜΕΝΑ

WTO (2005), *Tourism 2020 Vision* , στο www.sete.gr (ηλεκτρονική βιβλιοθήκη ΣΕΤΕ)

ΚΕΠΑΜΕ -Κέντρο Χωροταξικών-Πολεοδομικών-Αρχιτεκτονικών Μελετών και Ερευνών (2000), *Στρατηγικό πλαίσιο χωρικών κατευθύνσεων για την ανάπτυξη του ιαματικού τουρισμού στην Ελλάδα*, ΚΕΠΑΜΕ-ΥΠΕΧΩΔΕ: Αθήνα

ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

ΦΕΚ 230/Α/2006 (Ν. 3498/2006) περί ανάπτυξης του ιαματικού τουρισμού

ΙΣΤΟΤΟΠΟΙ

www.wikipedia.org, Ηλεκτρονική Εγκυκλοπαίδεια

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

3Ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΤΟΥ ΘΕΡΜΑΛΙΣΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

3.1 Ο ΘΕΡΜΑΛΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

3.1.1 Εισαγωγή *71*

3.1.2 Βορειοδυτική Ευρώπη *72*

3.1.3 Νοτιοανατολική Ευρώπη *74*

3.1.4 Συμπεράσματα *76*

3.2 Ο ΘΕΡΜΑΛΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΟ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΟ ΧΩΡΟ

3.2.1 Ιταλία

3.2.1.1 Θερμαλιστικός τουρισμός: μια ειδική μορφή τουρισμού με μεγάλη παράδοση και σύγχρονη ισχυρή παρουσία 78

3.2.1.2 Παραδείγματα λουτροπόλεων στις Περιφέρειες Lazio και Campania 84

3.2.2 Γαλλία

3.2.2.1 Η δραματική απώλεια της πελατείας των γαλλικών λουτροπόλεων και η αδυναμία προσέλκυσης νέων θερμαλιστών 96

3.2.2.2 Παραδείγματα λουτροπόλεων στην Περιφέρεια Langeudoc-Roussillon 102

3.2.3 Ισπανία

3.2.3.1 Θερμαλισμός: ένα νέο είδος αναψυχής σε διαρκή ανοδική πορεία την τελευταία δεκαετία .. 111

3.2.3.2 Παραδείγματα λουτροπόλεων στις Περιφέρειες Cataluña και Castilla y León 116

3.2.4 Συγκριτικά σχόλια και συμπεράσματα

3.2.4.1 Τα βασικά ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά της ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού των τριών χωρών 125

3.2.4.2 Οι οικιστικές-χωρικές όψεις του θερμαλιστικού τουρισμού σε δέκα πόλεις/ περιοχές της Μεσογείου 127

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

3 Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΤΟΥ ΘΕΡΜΑΛΙΣΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

3.1 Ο Θερμαλιστικός Τουρισμός στην Ευρώπη

3.1.1 Εισαγωγή

Αν και είναι πολύ δύσκολη η ακριβής μέτρηση (λόγω μη ενιαίου συστήματος ανά χώρα), σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία της ESPA (European Spa Association) για το έτος 2000, ο αριθμός των θερμαλιστών της Ευρώπης (συμπεριλαμβανομένης και της Ρωσίας) υπολογίζεται ότι ανέρχεται σε περίπου 20 εκατομμύρια (Douglas, Douglas and Derrett, 2001 · Schofield, 2004). Παρ' όλα αυτά, όπως αναφέρθηκε και στο προηγούμενο κεφάλαιο, τα τελευταία χρόνια, και δη από τη δεκαετία του 1980 και μετά, ο θερμαλιστικός τουρισμός διανύει ένα μεταβατικό στάδιο, όπως άλλωστε και αρκετές φορές κατά το παρελθόν στη βαθαίωνη ιστορία του. Κύρια χαρακτηριστικά αυτής της μετάλλαξης που διέρχεται είναι τόσο η ανάδυση μιας νέας αντίληψης περί υποδομών και υπηρεσιών όσο και μια νέα θεώρηση περί χωρικού σχεδιασμού, των οποίων βασικός στόχος και μέλημα είναι η προσφορά ενός πολυδιάστατου χώρου, στον οποίο θα επιτυγχάνεται η σωματική και ψυχική υγεία και ευεξία σε συνδυασμό με τη δημιουργική ενασχόληση των θερμαλιστών κατά τον ελεύθερο χρόνο τους.

Ωστόσο, όσο κι αν είναι σαφείς οι νέες τάσεις που υπαγορεύει η παγκόσμια τουριστική αγορά περί θερμαλιστικού τουρισμού, η εν λόγω μορφή τουρισμού παρουσιάζει αρκετά ανόμοια χαρακτηριστικά ανά γεωγραφική ενότητα και χώρες της Ευρωπαϊκής Ηπείρου. Έτσι, στις χώρες που κατάφεραν να υιοθετήσουν επιτυχώς και εγκαίρως τις νέες τάσεις, ο θερμαλιστικός τουρισμός βρίσκεται σε διαρκή άνοδο και άνθιση, ενώ σε άλλες χώρες, που ακόμη ο θερμαλιστικός τουρισμός δε συμβαδίζει με τις σύγχρονες αντιλήψεις, η εν λόγω μορφή τουρισμού χαρακτηρίζεται είτε από αστάθεια του ρυθμού μεταβολής του αριθμού των θερμαλιστών, είτε ακόμη και από απαξίωση πολλών από τα φημισμένα και ξακουστά κέντρα θερμαλιστικού τουρισμού του παρελθόντος.

Στα υποκεφάλαια που ακολουθούν, επιδιώκεται η καταγραφή της εικόνας που παρουσιάζει ο θερμαλιστικός τουρισμός στην Ευρώπη στις μέρες μας. Ειδικότερα, η ανάλυση που ακολουθεί γίνεται σε επίπεδο χωρών ανά γεωγραφική ενότητα, ενώ όσον αφορά στις πηγές που χρησιμοποιούνται και τα στοιχεία που παρατίθενται για την κάθε χώρα, αυτά προέκυψαν στο μεγαλύτερο μέρος τους από την εκτενή αναφορά που γίνεται στο γαλλικό σύγγραμμα «Loisirs et santé: les thermalismes en Europe des origines à nos jours» (Gerbod, 2004), στο αγγλικό σύγγραμμα «Special interest tourism» (Douglas, Douglas and Derrett, 2001), την ελληνική μελέτη του ΚΕΠΕ του 2000 (Σπαθή, 2000) «Η ανάπτυξη του ιαματικού τουρισμού και του τουρισμού υγείας στην Ελλάδα», που παραθέτει συγκεντρωτικά στοιχεία για αρκετές ευρωπαϊκές χώρες, αλλά και τη βιβλιογραφία και τις πηγές που χρησιμοποιήθηκαν στα παρακάτω κεφάλαια της διατριβής και τα οποία αφορούν ειδικά στις περιπτώσεις της Ιταλίας, της Γαλλίας και της Ισπανίας.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

3.1.2 Βορειοδυτική Ευρώπη

Η γεωγραφική ενότητα της βορειοδυτικής Ευρώπης αποτελεί μια περιοχή που διαχρονικά ανέπτυξε σε σημαντικό βαθμό το θερμαλιστικό τουρισμό και ανέδειξε ονομαστές λουτροπόλεις με διεθνή φήμη και εμβέλεια. Ωστόσο η εικόνα που εμφανίζει σήμερα ο θερμαλιστικός τουρισμός στις χώρες της συγκεκριμένης χωρικής ενότητας δεν είναι πάντοτε η ιδανική. Πολλές από τις ξακουστές λουτροπόλεις του παρελθόντος βρίσκονται σε παρακμή ή έχουν αλλάξει ακόμη και «χρήση». Σε γενικές γραμμές, ο θερμαλιστικός τουρισμός βρίσκεται σε φθίνουσα πορεία. Παρ' όλα αυτά, υπάρχουν και περιπτώσεις χωρών που ακόμη και στις μέρες μας έχουν να επιδείξουν ιδιαίτερα ικανοποιητική εικόνα. Αναλυτικότερα όμως, τα χαρακτηριστικά του θερμαλιστικού τουρισμού ανά χώρα της βορειοδυτικής Ευρώπης έχουν ως ακολούθως:

Κατ' αρχήν, ξεκινώντας από τη Μεγάλη Βρετανία, θα πρέπει να πούμε ότι πρόκειται για μια χώρα με μεγάλη παράδοση στο θερμαλισμό, η οποία ανέδειξε μια από τις σπουδαιότερες λουτροπόλεις της Ηπείρου: το Bath. Παρ' όλα αυτά, ο θερμαλιστικός τουρισμός της Μεγάλης Βρετανίας από το 1940 και μετά βρίσκεται σε διαρκή πτώση, με αποτέλεσμα διάσημα κέντρα θερμαλισμού της χώρας, όπως αυτές του Royal Pump Room και του Leamington να έχουν εγκαταλειφθεί και να έχουν αλλάξει εντελώς προσανατολισμό και χρήση. Ειδικότερα, οι θερμαλιστικές εγκαταστάσεις στο Royal Pump Room μετατράπηκαν σε Μουσείο ήδη από το 1957, ενώ οι εγκαταστάσεις του δεύτερου, από το 1997 που σταμάτησαν να λειτουργούν μετατράπηκαν σε κατοικίες, γκαλερί, μουσείο, βιβλιοθήκη και Κέντρο Πληροφόρησης. Μόνο το Bath κατάφερε να διατηρήσει σε ικανοποιητικό βαθμό την αίγλη του, αλλά και πάλι δεν καταφέρνει να προσελκύσει τον αριθμό θερμαλιστών του παρελθόντος, παρ' όλο που από το 2002 επαναλειτούργησε πλήρως ανακαινισμένο. Στις μέρες μας, οι βασικές λουτροπόλεις της Μεγάλης Βρετανίας ανέρχονται σε δώδεκα (12), ενώ στο σύνολό τους οι θερμαλιστικές εγκαταστάσεις της χώρας προσελκύουν 7 εκατομμύρια θερμαλιστές περίπου (στοιχεία 1998). Τέλος, αξιοσημείωτο είναι ότι ένα σημαντικό μέρος των Βρετανών προτιμά να επισκέπτεται θερμαλιστικά κέντρα του εξωτερικού και όχι της χώρας του.

Όσον αφορά στη Γαλλία, και αυτή αποτελεί μια χώρα της Ευρώπης που ανέδειξε σπουδαίες και ξακουστές λουτροπόλεις όπως αυτή της Vichy. Παρ' όλα αυτά, από τη δεκαετία του 1980 και μετά, ο θερμαλιστικός τουρισμός της χώρας βρίσκεται σε διαρκή πτώση. Σήμερα, οι γαλλικές θερμαλιστικές εγκαταστάσεις (108 περίπου) προσελκύουν λίγο κάτω από 500.000 θερμαλιστές, απέχοντας κατά πολύ από τα 2 εκατομμύρια θερμαλιστές κατ' έτος, που κατά το παρελθόν έθεταν ως στόχο διάφορες κρατικοί στρατηγικοί σχεδιασμοί. Παράλληλα, από 10% που ήταν οι αλλοδαποί επισκέπτες των γαλλικών λουτροπόλεων τη δεκαετία του 1950, στις μέρες μας (στοιχεία 2000) είναι μόλις 1%. Ειδικότερα, όπως έχει διαπιστωθεί από διάφορους φορείς της χώρας ένα από τα βασικά εμπόδια για την ανάπτυξη του γαλλικού θερμαλιστικού τουρισμού είναι ο έντονος κοινωνικός χαρακτήρας που τον διέπει. Συγκεκριμένα, από 50% που ήταν το ποσοστό των ασφαλισμένων στο σύνολο των θερμαλιστών της χώρα το 1947, σήμερα το ίδιο ποσοστό φτάνει το 95% περίπου.

Όσον αφορά στο Βέλγιο, και σ' αυτή την περίπτωση, εδώ και αρκετά χρόνια ο θερμαλιστικός τουρισμός περνάει στάδιο ύφεσης. Σήμερα, στη λουτρόπολη Ostende ο αριθμός των θερμαλιστών δεν ξεπερνά τις 3.000 ετησίως κι ας υπάρχει ταυτόχρονη

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

προσφορά υπηρεσιών θερμαλισμού και θαλασσοθεραπείας. Στη λουτρόπολη Spa (που η ονομασία της αποτέλεσε το διεθνώς διαδεδομένο όρο για τη λέξη «λουτρόπολη»), από σπουδαίο και ξακουστό θερμαλιστικό κέντρο που υπήρξε από τον 18ο αιώνα που δημιουργήθηκε, σήμερα οι θερμαλιστές-επισκέπτες δεν ξεπερνούν τους 5.000 ετησίως. Παρ' όλα αυτά, στο Chaudfontaine, η κατάσταση φαίνεται να ξεκινά να αλλάζει, αφού μετά από μια περίοδο έντονης παρακμής, οι θερμαλιστικές εγκαταστάσεις βρίσκονται πλέον σε καθεστώς ανακαίνισης, με στόχο κατά την επαναλειτουργία τους να προσφέρουν σύγχρονες υπηρεσίες θερμαλισμού, αναζωογόνησης και ευεξίας.

Στο Λουξεμβούργο, οι μοναδικές θερμαλιστικές εγκαταστάσεις που διαθέτει η χώρα εντοπίζονται στο Modfort και ξεκίνησαν τη λειτουργία τους το 1847. Στις μέρες μας έχουν πλήρως ανακαινιστεί, προσφέροντας σύγχρονες υπηρεσίες θερμαλιστικού τουρισμού, στους περίπου 5.000 θερμαλιστές που υποδέχονται ετησίως. Ομοίως και στην Ολλανδία το ένα και μοναδικό θερμαλιστικό κέντρο που κατασκευάστηκε μόλις 30 χρόνια πριν στο Nieuweschans, από την πρώτη στιγμή προσφέρει σύγχρονες θερμαλιστικές υπηρεσίες, με τον αριθμό των επισκεπτών του να ανέρχεται στους 100.000 περίπου ετησίως (στοιχεία δεκαετίας 1990).

Περνώντας τώρα στη Γερμανία, παρά τις όποιες αρνητικές συγκυρίες διεθνώς, ο θερμαλιστικός τουρισμός στη συγκεκριμένη χώρα βρίσκεται σε διαρκή άνθιση καθ' όλα τα τελευταία χρόνια. Ειδικότερα, από 145 που ήταν τα ιαματικά κέντρα το 1950 (Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας), το 1970 έφτασαν τα 200, μαζί με τα κέντρα κλιματοθεραπείας. Παράλληλα, όσον αφορά στον αριθμό των θερμαλιστών που προσελκύουν οι γερμανικές θερμαλιστικές εγκαταστάσεις, από 1,66 εκατ. που ήταν το 1966, το 1987 έφτασαν τα 1,8 εκατ. και το 1993 τα 2,5 εκατ. (εκ των οποίων, λίγοι περισσότεροι από τους μισούς προσήλθαν μέσω ασφαλιστικού ταμείου). Ανάμεσα στις σπουδαιότερες λουτροπόλεις της χώρας συγκαταλέγονται οι Baden-Baden, Weisbaden και Bad Kissingen. Τέλος, αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι ένα σημαντικό μερίδιο των Γερμανών θερμαλιστών επιδιώκει να επισκέπτεται τις «μικρές» θερμαλιστικές εγκαταστάσεις, και με τον τρόπο αυτό να έρχεται σε ακόμη μεγαλύτερη επαφή με τη φύση.

Όπως και στη Γερμανία έτσι και στην Ελβετία, ο θερμαλιστικός τουρισμός καθ' όλα τα τελευταία χρόνια βρίσκεται σε διαρκή άνοδο. Συγκεκριμένα, στις είκοσι (20) λουτροπόλεις της χώρας, από 225.000 περίπου που ήταν οι θερμαλιστές το 1991, το έτος 1998 ανήλθαν σε 535.000 περίπου. Βέβαια, οφείλουμε να διευκρινίσουμε ότι η αλματώδης αυτή αύξηση του αριθμού των θερμαλιστών κατά την τελευταία δεκαετία στην Ελβετία οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην πρόσφατη αλλαγή πολιτικής της χώρας, που μετέτρεψε το θερμαλιστικό τουρισμό ταυτόχρονα και σε κοινωνικό τουρισμό (Ασφαλιστικά Ταμεία). Ανεξάρτητα όμως από αυτό, θα πρέπει να πούμε ότι γενικότερα η Ελβετία φημίζεται για την προσφορά υψηλού επιπέδου θερμαλιστικών υπηρεσιών και εγκαταστάσεων και μάλιστα σε ένα ιδιαίτερα ανεπτυγμένο (από άποψη σχεδιασμού) ευρύτερο περιβάλλον, το οποίο στις περισσότερες περιπτώσεις περιλαμβάνει εγκαταστάσεις χειμερινών σπορ, αλλά και πλήθος άλλων υποδομών για δραστηριότητες αναψυχής και ψυχαγωγίας για όλο το χρόνο. Χαρακτηριστική περίπτωση τέτοιου ανεπτυγμένου σχεδιασμού λουτρόπολης είναι του Loèche-les-Bains, που διαθέτει 60 χλμ δικτύων πεζοπορίας, γήπεδα τένις, μίνι γκολφ, υποδομές-εξοπλισμό παραπέντε, γυμναστήρια, αίθουσες πατινάζ, αίθουσες πολιτιστικών εκδηλώσεων, θέατρο κλπ. Τέλος, αξιοσημείωτο είναι επίσης το γεγονός, ότι στην Ελβετία ο θερμαλιστικός τουρισμός υποστηρίζεται και προβάλλεται βάσει στρατηγικού σχεδίου

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

μάρκετινγκ, το οποίο εκπονείται με την ταυτόχρονη συνεργασία του Οργανισμού Τουρισμού, του Ξενοδοχειακού Επιμελητηρίου, του Συλλόγου Λουτροπόλεων και της Υπηρεσίας Ιαματικών Θεραπειών της χώρας.

3.1.3 Νοτιοανατολική Ευρώπη

Όπως και η βορειοδυτική Ευρώπη έτσι και η περιοχή της νοτιοανατολικής Ευρώπης αποτελεί μια γεωγραφική ενότητα με σημαντική παράδοση στο θερμαλιστικό τουρισμό που μάλιστα σε κάποιες περιπτώσεις ξεκινά είτε από την αρχαιότητα (Ιταλία, Ελλάδα) είτε τουλάχιστον από την περίοδο του Μεσαίωνα (χώρες ανατολικής Ευρώπης). Παρ' όλα αυτά, και σε αυτή την περιοχή η εικόνα του θερμαλιστικού τουρισμού ποικίλει από χώρα σε χώρα. Αναλυτικότερα, η σύγχρονη εικόνα της εν λόγω μορφής τουρισμού ανά χώρα της νοτιοανατολικής Ευρώπης διαμορφώνεται ως ακολούθως:

Στην Ιταλία, ο θερμαλισμός (θερμαλιστικός τουρισμός) αποτελεί μια δραστηριότητα που έχει μεγάλη παράδοση ήδη από την αρχαιότητα, ενώ επίσης καθ' όλα τα τελευταία χρόνια διατηρεί σταθερά ανοδική πορεία. Συγκεκριμένα, από το 1950 έως και το 1963 ο ιταλικός θερμαλιστικός τουρισμός σημείωσε αύξηση 100%, ενώ σύμφωνα με στοιχεία του έτους 2002 ο αριθμός των θερμαλιστών ανερχόταν σε 1,2 εκατ. ετησίως. Παράλληλα, ένα μεγάλο ποσοστό από αυτούς (20%) προερχόταν από ξένες χώρες και κυρίως από τη Γερμανία, την Ολλανδία, τη Μ. Βρετανία, την Ισπανία, την Ελβετία, τις ΗΠΑ, την Πολωνία, τη Ρωσία και τη Γαλλία. Στη διαρκή αύξηση του ιταλικού θερμαλιστικού τουρισμού σημαντικό ρόλο έπαιξε η κοινωνική πολιτική του κράτους, αφού 1 στους 500 θερμαλιστές της χώρας κάνει θερμαλισμό μέσω του Ταμείου του. Σήμερα, η Ιταλία διαθέτει 185 λουτροπόλεις -περιοχές θερμαλιστικού τουρισμού, με τις σπουδαιότερες από αυτές να είναι η Abano, η Salsomaggiore και η Montecatini.

Από την άλλη πλευρά, στην Ισπανία, αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι ο θερμαλιστικός τουρισμός ποτέ δεν αποτέλεσε μέρος της κοινωνικής πολιτικής του κράτους (δεν επιδοτείται από τα ασφαλιστικά ταμεία). Παρ' όλα αυτά, τα τελευταία χρόνια η εν λόγω μορφή τουρισμού σημειώνει σημαντική ανάπτυξη, με τον αριθμό των θερμαλιστών να ανέρχονται σε 1,1 εκατ. το έτος 2006, σημειώνοντας αύξηση της τάξης του 8% από το έτος 2000. Παράλληλα, πέραν του θερμαλιστικού τουρισμού, αξίζει να αναφέρουμε ότι στη συγκεκριμένη χώρα σε ένταση βρίσκεται και η εμφιάλωση ιαματικού νερού, με πιο γνωστό το «Agua de Solaris».

Όσον αφορά στην Πορτογαλία, τη δεκαετία του 1980 ο αριθμός των θερμαλιστών ανερχόταν σε 90.000 περίπου, εκ των οποίων το 90% επισκεπτόταν τις λουτροπόλεις μέσω κοινωνικού προγράμματος. Γενικότερα, εκείνη την εποχή οι ιαματικές-θερμαλιστικές εγκαταστάσεις δεν χαρακτηρίζονταν από την προσφορά ικανοποιητικού επιπέδου υπηρεσιών θερμαλιστικού τουρισμού. Παρ' όλα αυτά, τα τελευταία χρόνια μια σειρά μεγάλων επενδύσεων ξεκίνησε με στόχο την αναβάθμισή τόσο των εγκαταστάσεων όσο και των προσφερόμενων υπηρεσιών της χώρας. Σπουδαιότερη λουτρόπολης της Πορτογαλίας είναι η Caldas de Reinha, που βρίσκεται 90 χλμ από τη Λισσαβόνα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Στην Ελλάδα - όπως και στη Γαλλία-, από τη δεκαετία του 1980 και μετά ο θερμαλιστικός τουρισμός βρίσκεται σε πτωτική πορεία. Σύμφωνα με στοιχεία του έτους 1997 (τα τελευταία συγκεντρωτικά που τηρήθηκαν), ο αριθμός των θερμαλιστών ανερχόταν σε 140.000 περίπου, σημειώνοντας πτώση κατά 35% από τη δεκαετία του 1980. Σήμερα, στις περίπου 90 θερμαλιστικές περιοχές διαφόρων μεγεθών, η πλειονότητα των θερμαλιστών κάνει χρήση επιδότησης του ασφαλιστικού του ταμείου. Από το έτος 2000 και μετά έχουν ξεκινήσει διάφορες επενδύσεις με στόχο την αναβάθμιση των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων και των προσφερόμενων υπηρεσιών. Παρ' όλα αυτά, μέχρι και σήμερα η πλειονότητα των εγκαταστάσεων παραμένει αρκετά υποβαθμισμένη, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων.

Όσον αφορά στην πρώην Γιουγκοσλαβία, τη δεκαετία του 1970 λειτουργούσαν 50 θερμαλιστικές εγκαταστάσεις. Από αυτές, 27 βρίσκονται στη σημερινή Σερβία και 10 στη σημερινή Σλοβενία. Σύμφωνα με τα στοιχεία της δεκαετίας του 1970, στην τότε Γιουγκοσλαβία ο αριθμός των θερμαλιστών ανερχόταν σε 250.000 ετησίως και οι πιο διάσημες λουτροπόλεις ήταν το Vrnjacka Banja, το Mataruska Banja, το Zlatibor, το Niska Banja και το Rogaska Slatina. Σήμερα, στη Σλοβενία υπάρχουν 15 περιοχές θερμαλιστικού τουρισμού, οι οποίες υποδέχονται περίπου 300.000 θερμαλιστές ετησίως.

Περνώντας στην περιοχή της ανατολικής Ευρώπης, αναμφισβήτητα οι χώρες με τη σπουδαιότερη ιστορία θερμαλιστικού τουρισμού είναι η Τσεχία και η Ουγγαρία. Όσον αφορά στην Τσεχία, πρόκειται για μια χώρα με ιδιαίτερη παράδοση και με τη σπουδαιότερη λουτρόπολή της, αυτή του Karlsbad (Carlovy Vary), να δημιουργείται ήδη από τον 16ο αιώνα. Όμως, παρά την άνθιση που γνώρισε ο θερμαλιστικός τουρισμός στην περιοχή από την πρώτη κιόλας στιγμή, το 1920 οι λουτροπόλεις-περιοχές θερμαλισμού της Τσεχίας πέρασαν σε στάδιο ύφεσης το οποίο εντάθηκε ακόμη περισσότερο μετά το 1948, με αποτέλεσμα η διαχείριση των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων να περάσει τελικά στο κράτος. Την περίοδο εκείνη (1950), ο αριθμός των θερμαλιστών στη χώρα ανερχόταν σε 250.000 περίπου. Στις μέρες μας όμως, και ειδικά κατά τα τελευταία 20 χρόνια, η κατάσταση έχει αλλάξει σημαντικά. Συγκεκριμένα από το 1990 που η Τσεχία έγινε ανεξάρτητη, χάριν στις σημαντικές πρωτοβουλίες του νεοσύστατου κράτους, υιοθετήθηκε μια πολιτική που είχε σαν αποτέλεσμα οι τσέχικες λουτροπόλεις να ανακτήσουν και πάλι την ιστορική τους διεθνή φήμη και πελατεία. Ειδικότερα, όσον αφορά στο Karlsbad (60.000 κάτοικοι), στις αρχές του 21ου αιώνα διαθέτει 2 casinos, διάφορες γκαλερί, αίθουσες συναυλιών και κονσέρτων, συμφωνική ορχήστρα, ενώ παράλληλα διαθέτει και σχεδιασμό για αρκετές άλλες ψυχαγωγικές και αθλητικές δραστηριότητες. Στην ίδια λογική όμως, ανάλογες υποδομές και σχεδιασμό διαθέτουν και οι περισσότερες από τις συνολικά 40 λουτροπόλεις-περιοχές θερμαλισμού της Τσεχίας.

Όσον αφορά στην Ουγγαρία, πρόκειται για μια χώρα η οποία διαθέτει σχεδόν το 30% του συνόλου του φυσικού πόρου των ιαματικών πηγών της Ευρώπης (περίπου 1 εκατ. ιαματικές πηγές). Στην Ουγγαρία υπάρχουν 84 περιοχές θερμαλισμού με συνολικά 126 θερμαλιστικές εγκαταστάσεις, εκ των οποίων οι 20 εντοπίζονται στη Βουδαπέστη. Ειδικότερα, στην πρωτεύουσα της χώρας εντοπίζονται 123 ιαματικές πηγές και λειτουργεί ένας μεγάλος αριθμός θερμαλιστικών εγκαταστάσεων με πολλές πισίνες. Ο αριθμός των θερμαλιστών της χώρας είναι ιδιαίτερα μεγάλος, αν αναλογιστεί κανείς ότι στις δύο από τις θερμαλιστικές εγκαταστάσεις της Βουδαπέστης μόνο (που λειτούργησαν τη δεκαετία του 1990 για πρώτη φορά) προσέρχονται πάνω από 2 εκατ. θερμαλιστές ετησίως. Πέραν της Βουδαπέστης όμως, στη χώρα άλλες σπουδαίες λουτροπόλεις είναι το Heviz, το Buk, το

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Sarvar, το Balaton Fured, το Igal, Zarakarov, το Harkany, το Gyula, το Debrecen, το Paradfurdö και το Miskolc.

Όσον αφορά στην Πολωνία, η δραστηριότητα του θερμαλισμού, αν και ξεκίνησε ήδη από τον 13ο αιώνα, αναπτύχθηκε πιο συστηματικά από το 18ο αιώνα και μετά. Ενώ ως και τη δεκαετία του ’1980 ο θερμαλιστικός τουρισμός βρισκόταν σε διαρκή άνοδο, από τη δεκαετία του 1990 και μετά πέρασε σε στάδιο διαρκούς ύφεσης. Συγκεκριμένα, από 73.000 που ήταν ο αριθμός των θερμαλιστών το 1955, το 1988 έφτασε στους 823.000, για να ξαναπέσει το 1998 στους 430.000. Στις μέρες μας υπάρχουν 44 περιοχές θερμαλισμού, με τις σπουδαιότερες από αυτές να είναι το Rabke, το Kynica, το Wieliczka, το Ustron, το Busko και το Zdrol.

Στη Βουλγαρία, η ανάπτυξη του θερμαλιστικού τουρισμού ξεκίνησε για πρώτη φορά το 19ο αιώνα. Σήμερα η χώρα διαθέτει 60 περίπου περιοχές θερμαλισμού – θερμαλιστικού τουρισμού, σχετικά σύγχρονα εξοπλισμένες, εκ των οποίων οι δώδεκα είναι διεθνούς φήμης, με την πλειονότητα των αλλοδαπών επισκεπτών να προέρχεται από τη Ρωσία. Η χώρα διαθέτει 500 περίπου ιαματικές πηγές και οι σπουδαιότερες λουτροπόλεις της είναι το Hissar (από τη ρωμαϊκή εποχή), το Kustendel, το Bankia, το Veligrad, το Monrine και το Prokhod. Λόγω του ότι ο θερμαλιστικός τουρισμός της χώρας υποστηρίζεται σημαντικά από την κοινωνική της πολιτική, τα τελευταία χρόνια παρατηρείται αύξηση του αριθμού των θερμαλιστών.

Στη Ρουμανία, σήμερα λειτουργούν 100 περίπου θερμαλιστικές εγκαταστάσεις εκ των οποίων 23 είναι εθνικής σημασίας και 78 τοπικής σημασίας. Ο αριθμός των θερμαλιστών ανέρχεται στους 700.000 περίπου (3% του πληθυσμού), ενώ από αυτούς το 7% είναι αλλοδαποί. Παράλληλα, τα τελευταία χρόνια, η ακολουθούμενη κοινωνική πολιτική οδήγησε στην αύξηση του αριθμού των θερμαλιστών της Ρουμανίας. Ανάμεσα στις σπουδαιότερες λουτροπόλεις της χώρας συγκαταλέγονται το Bailé Felix, το Sorata, το Suzias Bailé, το Sorosa, το Neptun, το Balranyos και το Moneasa. Γενικότερα, στις περιοχές θερμαλιστικού τουρισμού της Ρουμανίας δίνεται ιδιαίτερη προσοχή στο σχεδιασμό του χώρου. Για παράδειγμα, στη λουτρόπολη Bailé Felix, ο σχεδιασμός περιλαμβάνει κολυμβητήρια, γήπεδα τένις, αίθουσα κονσέρτων, αλλά και υποδομές για διάφορες άλλες ψυχαγωγικές δραστηριότητες. Το ότι ο θερμαλιστικός τουρισμός αποτελεί σημαντική δραστηριότητα και μορφή τουρισμού για τη χώρα, επιβεβαιώνει επίσης και το γεγονός ότι και οι πέντε ιατρικές Σχολές της Ρουμανίας περιλαμβάνουν στο πρόγραμμα σπουδών τους μάθημα υδρολογίας.

Τέλος, όσον αφορά στη Ρωσία, η χώρα ξεκίνησε να αναπτύσσει το θερμαλιστικό τουρισμό για πρώτη φορά το 19ο αιώνα. Σήμερα διαθέτει 2.500 περίπου θερμαλιστικές εγκαταστάσεις, ενώ διαχρονικά έχει αναπτύξει και έναν ιδιαίτερα μεγάλο αριθμό εγκαταστάσεων κλιματοθεραπείας και σανατορίων. Ο αριθμός των θερμαλιστών της χώρας ανέρχεται σε 8 εκατ. περίπου και οι σπουδαιότερες λουτροπόλεις της είναι το Piatigorsk, το Jeletznovodosk, το Essentouki και το Kislovosk.

3.1.4 Συμπεράσματα

Όπως διαπιστώθηκε απ’ όλα τα παραπάνω η εικόνα του θερμαλιστικού τουρισμού της Ευρώπης διαφοροποιείται σημαντικά από περιοχή σε περιοχή και από χώρα σε χώρα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Προφανώς, ο βασικότερος λόγος για τον οποίο ισχύει η ανομοιογενής αυτή εικόνα είναι γιατί η εν λόγω μορφή τουρισμού βρίσκεται σε μεταβατικό στάδιο, που σημαίνει ότι νέες αντιλήψεις και απαιτήσεις διαμορφώνονται, που εφ' όσον δεν ενσωματωθούν επιτυχώς και εγκαίρως στην κάθε εθνική τουριστική αγορά, ο θερμαλιστικός τουρισμός θα υστερεί και θα παρουσιάζει στάσιμη ή και αρνητική πορεία.

Ειδικότερα, όσον αφορά στον απολογισμό της συνολικής πορείας του θερμαλιστικού τουρισμού στην Ευρώπη, αυτός μάλλον είναι ισόρροπος. Ωστόσο, αξίζει να επισημανθεί ότι γενικότερα, χώρες με μεγάλη παράδοση και ιστορία στο θερμαλισμό και θερμαλιστικό τουρισμό, στις μέρες μας παρουσιάζουν μεγάλη αδυναμία να αντεπεξέλθουν στα σύγχρονα δεδομένα και να διαμορφώσουν ένα υγιές κλίμα ανάπτυξης της εν λόγω μορφής τουρισμού. Στον αντίποδα, δεν πρέπει να παραλείψουμε να πούμε ότι στην Ευρώπη υπάρχουν και χώρες στις οποίες ο θερμαλιστικός τουρισμός συνεχίζει να ανθίζει. Αναμφισβήτητα, οι χώρες αυτές αποτελούν περιπτώσεις που τελικά κατάφεραν να μεταλλάξουν και να αναβαθμίσουν το θερμαλιστικό τουρισμό τους και τελικά να προσφέρουν όχι μόνο θεραπεία αλλά και γενικότερα υπηρεσίες υγείας, ευεξίας, αναψυχής και ψυχαγωγίας, κάτι το οποίο επιτεύχθηκε μέσω ορθολογικότερου σχεδιασμού τόσο της ίδιας της δραστηριότητας/μορφής τουρισμού, όσο και του άμεσου ή ευρύτερου χώρου στον οποίο αναπτύσσεται.

Πίνακας 3-1: Πορεία θερμαλιστικού τουρισμού στις χώρες της Ευρώπης

ΣΕ ΑΝΟΔΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ (βάσει αριθμού θερμαλιστών)	**ΣΕ ΠΤΩΤΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ (βάσει αριθμού θερμαλιστών)**
Ολλανδία	
Τσεχία	Μεγάλη Βρετανία
Ουγγαρία	Γαλλία
Ιταλία	Βέλγιο
Ισπανία	Πολωνία
Σλοβενία	Ελλάδα
Γερμανία	
Ελβετία	
Βουλγαρία	
Ρουμανία	

Πηγή: ιδία επεξεργασία

Γενικότερα, στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί ότι σύμφωνα με διάφορους συγγραφείς (Douglas, Douglas and Derrett, 2001), και όσον αφορά στις προβλέψεις για το θερμαλιστικό τουρισμό της Ευρώπης, αυτός στο μέλλον θα αρχίσει να προσεγγίζει όλο και περισσότερο το αμερικανικό πρότυπο. Δηλαδή, από μια συνήθεια με κύριο σκοπό τη θεραπεία που ήταν για το μεγαλύτερο μέρος του 20ου αιώνα στο σύνολο των ευρωπαϊκών χώρων, μελλοντικά ο θερμαλισμός – θερμαλιστικός τουρισμός θα αποτελεί όλο και περισσότερο δευτερεύουσα μορφή τουρισμού που θα αναπτύσσεται στο περιθώριο άλλων πιο διαδεδομένων μορφών και υπηρεσιών τουρισμού (π.χ. συνεδριακός τουρισμός).

Στα υποκεφάλαια που ακολουθούν, η διατριβή εστιάζει ακόμη πιο αναλυτικά στις περιπτώσεις τριών από τις ευρωπαϊκές χώρες που αναπτύχθηκαν στα παραπάνω υποκεφάλαια και συγκεκριμένα της Ιταλίας, της Γαλλίας και της Ισπανίας. Ο λόγος για τον οποίο επιλέγονται οι συγκεκριμένες χώρες είναι γιατί και οι τρεις αποτελούν χώρες που εντοπίζονται στο μεσογειακό χώρο και διαθέτουν παραπλήσια χωρικά, γεωγραφικά, κλιματολογικά χαρακτηριστικά, οπότε έχει μεγάλο νόημα η σύγκρισή τους με την Ελλάδα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

3.2 Ο Θερμαλιστικός Τουρισμός στο Μεσογειακό Χώρο

3.2.1 Ιταλία

3.2.1.1 Θερμαλιστικός τουρισμός: μια ειδική μορφή τουρισμού με μεγάλη παράδοση και σύγχρονη ισχυρή παρουσία

Η Ιταλία είναι μια από τις ευρωπαϊκές χώρες της Μεσογείου, στο κέντρο της μεσογειακής λεκάνης, με έκταση 301.334 τ.χλμ. και πληθυσμό περίπου 60 εκατομμύρια άτομα (www.wikipedia.org, λήμμα «Italia», ανάκτηση 07/2008). Πρόκειται για μια από τις οικονομικά ισχυρότερες χώρες της Ευρώπης και του Κόσμου (G-8) και παράλληλα για μια χώρα με ιδιαίτερα ανεπτυγμένο τουρισμό, η οποία σύμφωνα με τα στοιχεία του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού, το 2006 δέχθηκε το 5% περίπου των παγκόσμιων διεθνών αφίξεων (ΙΤΕΠ, 2007β). Όμως, όπως παρατηρούμε και στον Πίνακα 3-2, παρά το σημαντικό μερίδιο που διαθέτει η Ιταλία, τα τελευταία χρόνια η δυναμική της όσον αφορά στην προσέλκυση διεθνών επισκεπτών έχει μειωθεί σημαντικά. Οι σύγχρονες τάσεις που επικρατούν στην παγκόσμια τουριστική αγορά στρέφουν διαρκώς τους σύγχρονους τουρίστες σε διαφοροποιημένους και ανεξερεύνητους τόπους, με αποτέλεσμα η Ιταλία, ως παραδοσιακός και «παλιός» τουριστικός προορισμός, τα τελευταία χρόνια να εμφανίζει σταθερό, ή και ενίοτε αρνητικό, ετήσιο ρυθμό μεταβολής των διεθνών αφίξεών της.

Πίνακας 3-2: Στατιστικά στοιχεία ιταλικού τουρισμού (1980-2006)

	Διεθνείς Αφίξεις Ιταλίας	Παγκόσμιες Αφίξεις	Μερίδιο Ιταλίας %	Διαν/σεις Αλλοδαπών τουριστών Ιταλίας	Συναλ/κες Εισπράξεις Ιταλίας σε εκατ. $	Παγκόσμιες Εισπράξεις σε εκατ. $	Μερίδιο Ιταλίας %
1980	22.087.000	278.200.000	7,9	103.265.000	-	106.500	-
1990	26.679.000	439.000.000	6,0	84.720.000	-	273.200	-
2000	41.181.000	684.000.000	6,0	140.357.000	27.493	474.000	5,8
2001	39.563.000	680.400.000	5,8	146.672.000	25.822	467.000	5,5
2002	39.799.000	700.400.000	5,6	145.560.000	26.873	481.600	5,5
2003	39.604.000	694.000.000	5,7	139.653.000	31.247	533.000	5,8
2004	37.071.000	761.000.000	4,8	141.169.000	35.656	633.000	5,6
2005	36.513.000	802.000.000	4,5	147.603.000	35.398	678.000	5,2
2006	41.100.000	842.000.000	4,8	-	38.100	735.000	5,1

Πηγή: ΙΤΕΠ, 2007β (ιδία επεξεργασία)

Παρ' όλα αυτά, ακόμη και με αυτά τα δεδομένα, η Ιταλία δεν παύει να αποτελεί τον τρίτο δημοφιλέστερο προορισμό αλλοδαπών τουριστών στην Ευρώπη και επίσης να αποτελεί τη χώρα με τις υψηλότερες τουριστικές εισπράξεις (δαπάνη ανά άτομο) στο σύνολο της Γηραιάς Ηπείρου. Ειδικότερα όμως, όσον αφορά στους λόγους για τους οποίους οι αλλοδαποί-διεθνείς τουρίστες επισκέπτονται την Ιταλία, ανάμεσα σε αυτούς

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

συγκαταλέγονται η πλούσια ιστορική και πολιτιστική κληρονομιά, ο συνδυασμός του ήλιου και του μετώπου στη θάλασσα, η προσφορά τουρισμού χειμερινών σπορ (κυρίως στις Άλπεις) αλλά και η μακραίωνη παράδοσή της σε υπηρεσίες θερμαλισμού (Πατσουράτης, 2002).

Ειδικότερα, όσον αφορά στο θερμαλιστικό τουρισμό της, θα μπορούσαμε να πούμε ότι η Ιταλία αποτελεί τη χώρα με τη μεγαλύτερη παράδοση στο θερμαλισμό και την υδροθεραπεία από κάθε άλλη στην Ευρώπη. Όπως ήδη έχουμε αναφέρει και σε προηγούμενο κεφάλαιο, κατά τη ρωμαϊκή περίοδο τα λουτρά και η χρήση των θερμών νερών κατείχαν δεσπόζουσα θέση στην καθημερινότητα των Ρωμαίων. Για του λόγου το αληθές, τον 4ο μ.Χ. αιώνα η Ρώμη διέθετε 11 υπερπολυτελείς εγκαταστάσεις λουτρών, 856 λουτρικές εγκαταστάσεις μεγάλου μεγέθους και άλλα 1.352 μικρά λουτρά (Balnea). Αξιοσημείωτο είναι επίσης ότι, εκείνη την εποχή, ανάμεσα στις υπηρεσίες που προσφέρονταν στους χώρους των μεγάλων ρωμαϊκών λουτρών[25] συγκαταλέγονταν πολλές από αυτές που και σήμερα συναντά κανείς στις πολυτελείς θερμαλιστικές εγκαταστάσεις της εποχής μας: μαλάξεις (με ή χωρίς αιθέρια έλαια), αποτριχώσεις, κομμώσεις, περιποίηση προσώπου και σώματος, περιποίηση άκρων (manicure, pedicure) κλπ. Παράλληλα, τα διάφορα εμπορικά καταστήματα που λειτουργούσαν στον ευρύτερο χώρο των λουτρών της αρχαιότητας, προσφέροντας διάφορα προϊόντα περιποίησης ή ακόμη και είδη ελαφριάς διατροφής, εμπλούτιζαν ακόμη περισσότερο τις παροχές προς τους λουόμενους και εδραίωναν ακόμη περισσότερο τη σπουδαιότητα των λουτρικών κέντρων ως τόπων προσέλκυσης των Ρωμαίων. Ενδεικτικό άλλωστε του ότι τα αρχαία ρωμαϊκά λουτρά δεν ήταν μια απλή υπόθεση για την κοινωνία της Ρώμης, αποτελεί επίσης και το γεγονός ότι οι Ρωμαίοι Αυτοκράτορες, για λόγους γοήτρου κυρίως, προέβαιναν απαραιτήτως στην κατασκευή ενός επιβλητικού κτιρίου δημόσιων λουτρών που θα έπαιρνε το όνομά τους (Θέρμες Διοκλητιανού, Καρακάλλα, Αδριανού κλπ) (Σκαρπιά-Χόιπελ, 1996).

Φτάνοντας στις μέρες μας, η χώρα της Ιταλίας εξακολουθεί να διατηρεί τη συνήθεια της υδροθεραπείας αναλλοίωτη μέσα στους αιώνες, με πολλές από τις περιοχές που κατά την αρχαιότητα αποτελούσαν δημοφιλείς χώρους θερμαλισμού, να εξακολουθούν και σήμερα να αποτελούν χώρους ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού πλέον. Ειδικότερα, όσον αφορά στη σύγχρονη εποχή και στο πως εξελίχτηκε η δραστηριότητα του θερμαλισμού στην Ιταλία, από το 1890 έως και το 1930 έμφαση δινόταν στις απλές περιποιήσεις μέσω των ιαματικών νερών. Από το 1930 έως και το 1980 ο θερμαλιστικός τουρισμός εξυπηρετούσε θεραπευτικούς σκοπούς και είχε κοινωνικές διαστάσεις, ενώ τελικά σήμερα, και ειδικά από τη δεκαετία του ’90 και μετά, ο θερμαλιστικός τουρισμός της Ιταλίας άρχισε να αποκτά νέα χαρακτηριστικά και από θεραπευτικός που σχεδόν αποκλειστικά ήταν ο στόχος του, σιγά-σιγά προσανατολίζεται προς τη χρήση των ιαματικών νερών με στόχο την προσφορά υπηρεσιών αναζωογόνησης, ευεξίας και γενικότερης ψυχικής και σωματικής υγείας (benessere). Στο πλαίσιο αυτό, οι εγκαταστάσεις θεραπευτικού θερμαλισμού, από συμβατικοί χώροι θεραπείας που ήταν, εκτός του ότι εκσυγχρονίστηκαν σε μεγάλο βαθμό, απέκτησαν και νέα διαχειριστικό καθεστώς: από επιχειρήσεις υπό τη διαχείριση της τοπικής αυτοδιοίκησης,

[25] Τα αρχαία ρωμαϊκά λουτρά διέθεταν τους ακόλουθους χώρους: α) Apoduteria: αποδυτήρια ανδρών και γυναικών, β) Palestra: γυμναστήριο, γ) Heliokamin: χώροι ηλιασμού, δ) Sudatoria: ιδρωτήρια με ρεύμα θερμού αέρα, ε) Calidarium (Cellam Caldariam): κυκλικό χώρο θερμού λουτρού με σφαιρικό θόλο, στ) Tepidarium (Cellam Tepidariam): ορθογωνικό χώρο λουτρού με σταυροθόλια και χλιαρή θερμοκρασία ζ) Frigitarium (Cellam Frigitariam): χώρο κρύου λουτρού με δεξαμενή κολύμβησης, η) Elaeotherium Alipterium: χώρο για επάλειψη με αρωματικά έλαια (Εμμανουήλ Ε., 1935 · Σκαρπιά-Χόιπελ, 1996).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

άρχισαν να μετατρέπονται σταδιακά σε ιδιωτικές επιχειρηματικές εταιρίες στο πλαίσιο της ανταγωνιστικότητας και της προσπάθειας για υιοθέτηση/εφαρμογή κατά το δυνατόν περισσότερο των νέων τάσεων και απαιτήσεων για σύγχρονο θερμαλιστικό τουρισμό (FEDERTERME, 2004).

Ειδικότερα όμως, όσον αφορά στις ποσοτικές επιδόσεις της Ιταλίας, οφείλουμε να πούμε ότι η χώρα διαθέτει έναν ιδιαίτερα ανεπτυγμένο θερμαλιστικό τουρισμό, παρά τις μικρές διακυμάνσεις που παρατηρούνται κατά τα τελευταία χρόνια/δεκαετίες. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με στοιχεία του έτους 2000, στις θερμαλιστικές εγκαταστάσεις της Ιταλίας προσήλθαν 1,3 εκατ. «κλασικοί» θερμαλιστές[26], εκ των οποίων το 20% ήταν αλλοδαποί. Επίσης, την ίδια χρονιά, οι διανυκτερεύσεις των «κλασικών» θερμαλιστών ανήλθαν σε 15,7 εκατ., με μέση διάρκεια παραμονής τις 13 ημέρες (ΚΕΠΑΜΕ, 2000). Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά στους «σύγχρονους» θερμαλιστές (θερμαλισμός υγείας και ευεξίας), το ίδιο έτος (2000), ο αριθμός αυτών ήταν 83.024, ενώ μόλις δύο χρόνια αργότερα (2002) αυξήθηκε κατά 40% (Πίνακας 3-3).

Πίνακας 3-3: Ρυθμός μεταβολής θερμαλιστικού τουρισμού Ιταλίας (1990-2003)

Έτος	Θεραπευτικός Θερμαλισμός (termalismo)	Θερμαλισμός Υγείας & Ευεξίας (benessere)	Σύνολο
1990-1995	-8,14	-	-8,14
1995-1998	0,37	7,80	0,48
1999	1,08	25,61	1,96
2000	0,25	26,73	1,71
2001	-1,38	25,02	0,21
2002	-3,58	11,15	-2,47
2003	5,9	15,48	-4,2

Πηγή: FEDERTERME, 2004

Πίνακας 3-4: Θερμαλιστική κίνηση Ιταλίας ανά φύλο (2000-2002)

	Θεραπευτικός Θερμαλισμός (termalismo)			Θερμαλισμός Υγείας & Ευεξίας (benessere)		
Έτος	**Άνδρες**	**Γυναίκες**	**Σύνολο**	**Άνδρες**	**Γυναίκες**	**Σύνολο**
2000	567.610	725.352	1.292.962	15.027	67.997	83.024
2001	562.324	712.786	1.275.110	19.618	84.182	103.800
2002	547.970	681.508	1.229.478	23.652	91.723	115.375
	Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολής (%)					
2000/2001	-0,93	-1,73	-1,38	30,55	23,80	25,02
2001/2002	-2,55	-4,39	-3,58	20,56	8,96	11,15

Πηγή: FEDERTERME, 2004

Έτσι, παρά το γεγονός ότι ο θεραπευτικός θερμαλισμός χάνει διαρκώς «έδαφος», οι συνολικές απώλειες σχεδόν αντισταθμίζονται από τον δυναμικά αναπτυσσόμενο θερμαλισμό υγείας και ευεξίας και τον γοργά αυξανόμενο αριθμό των «σύγχρονων» θερμαλιστών (Πίνακας 3-3). Παρ'όλα αυτά, δεν πρέπει να μας διαφεύγουν δύο σημαντικά στοιχεία: πρώτον, ότι προς το παρόν οι «κλασικοί» θερμαλιστές (θεραπευτικός θερμαλισμός) αποτελούν τον κυρίαρχο παίκτη του «παιχνιδιού» στην Ιταλία, αφού ο αριθμός αυτών υπερτερεί σημαντικά ως προς το σύνολο των «σύγχρονων» θερμαλιστών που τώρα άρχισαν να εμφανίζονται (αναλογία 12 προς 1 περίπου) και δεύτερον, ότι τα δύο αλληλένδετα είδη

[26] Από το σύνολο των «κλασικών» θερμαλιστών της Ιταλίας, ένα ιδιαίτερα υψηλό ποσοστό της τάξης του 85%, προσήλθε στις θερμαλιστικές εγκαταστάσεις κάνοντας χρήση της επιδότησης του Ασφαλιστικού του Ταμείου (ΚΕΠΑΜΕ, 2000).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

θερμαλισμού έχουν αρκετά διαφορετικά χαρακτηριστικά, αφού όπως παρατηρούμε και στον Πίνακα 3-4, ο μεν θεραπευτικός θερμαλισμός απευθύνεται σχεδόν το ίδιο στους άνδρες και τις γυναίκες (45% και 55% αντίστοιχα), ενώ ο δε θερμαλισμός υγείας και ευεξίας στην συντριπτική του πλειονότητα απευθύνεται στις γυναίκες (περίπου 80%).

Όμως, το ότι γενικότερα ο θερμαλιστικός τουρισμός αποτελεί μια ιδιαίτερα ανεπτυγμένη (ποιοτικά και ποσοτικά) μορφή τουρισμού στην Ιταλία -και σε σύγκριση με πολλές ευρωπαϊκές χώρες- δεν οφείλεται μοναδικά στην ισχυρή και βαθαίωνη παράδοση της δραστηριότητας του θερμαλισμού στη χώρα όπως περιγράψαμε νωρίτερα, αλλά και σε προηγούμενο κεφάλαιο. Ένας σημαντικός παράγοντας που συνέβαλε στις υψηλές επιδόσεις υπήρξε αναμφίβολα και η ποιότητα και ποσότητα τόσο των ιαματικών νερών της χώρας όσο και των περιοχών ανάπτυξή του.

Ειδικότερα, όσον αφορά στα ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά των ιαματικών νερών, η Ιταλία αποτελεί μια χώρα με έναν σπάνιο πλούτο σε ιαματικές πηγές. Σύμφωνα με τους Γεωλόγους, η Ιταλία βρίσκεται σε μια γεωγραφική περιοχή πλούσια σε ηφαιστειακή δραστηριότητα, δηλαδή σε γεωλογικά φαινόμενα που προκαλούν την ανάβλυση ιαματικών πηγών, ενώ παράλληλα διαθέτει κι ένα ιδιαίτερα πυκνό δίκτυο υπόγειων νερών. Έτσι, ως αποτέλεσμα της ύπαρξης των συγκεκριμένων γεωτεκτονικών ιδιαιτεροτήτων, η Ιταλία διαθέτει έναν ιδιαίτερα μεγάλο αριθμό ιαματικών πηγών που κατανέμεται σχεδόν σε ολόκληρη την Επικράτειά της, με τις περιοχές του βορά και του δυτικού γεωγραφικού κέντρου της να εμφανίζουν τις υψηλότερες συγκεντρώσεις (www.enit.it, ανάκτηση 04/2008).

Όσον αφορά στη γεωγραφική κατανομή του φυσικού πόρου των ιαματικών πηγών, ξεκινώντας από το βορρά, δύο περιοχές με έντονη συγκέντρωση σε ιαματικές πηγές είναι τα Colli Euganei (που είναι ηφαιστειογενής περιοχή) στην Περιφέρεια Veneto και οι πρόποδες των Απεννίνων Ορών, στην Περιφέρεια Emiglia-Romagna. Συνεχίζοντας προς το κεντρικό μέρος της Ιταλίας, οι περιοχές με τις πιο έντονες συγκεντρώσεις είναι η Περιφέρεια Toscana (με τις περισσότερες ιαματικές πηγές να είναι δημοφιλείς ήδη από την αρχαιότητα) και η Περιφέρεια Lazio, που είναι ιδιαίτερα ηφαιστειογενής περιοχή. Τέλος, προχωρώντας πιο νότια, μια ακόμη περιοχή με ιδιαίτερα υψηλή συγκέντρωση σε ιαματικές πηγές είναι και η Περιφέρεια Campania (ειδικά ο Κόλπος της Νάπολης) αφού γενικότερα η εν λόγω περιοχή χαρακτηρίζεται από ενεργή ηφαιστειακή δραστηριότητα (www.enit.it, ανάκτηση 04/2008).

Βέβαια, όπως είναι λογικό, από το σύνολο των πολυάριθμων ιαματικών πηγών που εντοπίζονται στην Ιταλία, δεν κατάφεραν όλες να αναπτύξουν το θερμαλιστικό τουρισμό. Όπως παρατηρούμε στον Πίνακα 3-5, οι περιοχές που στις μέρες μας αναπτύσσεται ο θερμαλιστικός τουρισμός της Ιταλίας φτάνουν σε αριθμό τις 185 (με συνολικά 430 θερμαλιστικές εγκαταστάσεις), με τις σπουδαιότερες από αυτές να είναι: η Abano[27], στην Περιφέρεια Veneto, οι Tabiano, Salsomaggiore και Castrocaro στην Περιφέρεια Emilia-Romagna, τα Bagni di Tivoli και Fiuggi στην Περιφέρεια Lazio, το νησί της Ischia (με 8 θερμαλιστικές εγκαταστάσεις σε διάφορα σημεία του νησιού) στην Περιφέρεια Campania και

[27] Η ονομασία του Abano προέρχεται από τη ελληνική λέξη «άπονο», καθώς σύμφωνα με τη μυθολογία, οι ιαματικές πηγές στην περιοχή ανέβλυσαν προκειμένου να γιατρέψουν τις πληγές και να ανακουφίσουν τον πόνο του Φαέθωνα (γιου του θεού Ήλιου), μετά από την πτώση του εκεί με το φλεγόμενο άρμα του (www.enit.it, ανάκτηση 07/2008).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

τέλος οι Saturnia, Roselle, Chiusi, Chianciano και Montecatini[28], στην Περιφέρεια Tuscana (www.enit.it, ανάκτηση 04/2008).

Ειδικότερα όμως, όσον αφορά στη γεωγραφική κατανομή των 185 συνολικά ιταλικών περιοχών θερμαλιστικού τουρισμού, οι Περιφέρειες με τις μεγαλύτερες συγκεντρώσεις είναι οι (Πίνακας 3-5): Lombardia, Piemonte, Trentino-Alto Adige, Campania, Lazio, Emilia-Romagna και Tuscana, δηλαδή σχεδόν οι ίδιες Περιφέρειες με αυτές που εντοπίζονται και οι μεγαλύτερες συγκεντρώσεις σε φυσικό πόρο ιαματικών πηγών. Βέβαια, οι περιοχές αυτές δεν είναι οι μόνες που κατάφεραν να αναπτύξουν σε ικανοποιητικό βαθμό θερμαλιστικό τουρισμό στη χώρα. Αξιόλογο αριθμό θερμαλιστικών προορισμών και εγκαταστάσεων διαθέτουν επίσης και σχεδόν όλες οι υπόλοιπες Περιφέρειες της Ιταλίας, όπως παρατηρούμε και στο Χάρτη 3-1 (www.lifeinitaly.com, ανάκτηση 04/2008).

Πίνακας 3-5: Κατανομή ιταλικών περιοχών θερμαλιστικού τουρισμού ανά Περιφέρεια

Περιφέρεια	Αριθμός περιοχών θερμαλιστικού τουρισμού	Μερίδιο στο σύνολο της Χώρας (%)
Valle d'Aosta	1	0,5
Piemonte	14	7,6
Lombardia	17	9,2
P.A. Trento	10	5,4
P.A. Bolanzo	7	3,8
Veneto	8	4,3
Friuli Venezia Giulia	4	2,2
Liguria	2	1,1
Emilia Romagna	19	10,3
Toscana	28	14,6
Marche	9	5,4
Umbria	7	3,2
Lazio	12	7,1
Abruzzo	2	1,1
Campania	15	8,6
Puglia	3	1,6
Basilicata	3	1,6
Calabria	7	3,8
Sicilia	9	4,9
Sardegna	7	3,2
Molise	1	0,5
Σύνολο	**185**	**100**

Πηγή: FEDERTERME, 2004

Πέραν όμως των γεωγραφικών χαρακτηριστικών, όσον αφορά στα τοπογραφικά χαρακτηριστικά του συνόλου των περιοχών θερμαλιστικού τουρισμού της Ιταλίας, θα πρέπει να πούμε ότι η πλειονότητα αυτών εντοπίζεται στον ορεινό χώρο και την ενδοχώρα και όχι στον παράκτιο χώρο (κάτι βέβαια που εξαρτάται απόλυτα και από τη γεωγραφική θέση ανάβλυσης του φυσικού πόρου). Επίσης, όσον αφορά στα χωρικά χαρακτηριστικά, αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι η ανάπτυξη του ιταλικού θερμαλιστικού τουρισμού εντοπίζεται συνήθως σε μεσαίου μεγέθους (από άποψη πληθυσμού) πόλεις-λουτροπόλεις (www.wikipedia.org, ανάκτηση 04/2008), αφού η βαθαίωνη προσέλκυση της ανθρώπινης δραστηριότητας (λουτροθεραπεία, επιχειρηματικότητα, εργασία κλπ) προκάλεσε σημαντική οικιστική ανάπτυξη γύρω από τις περιοχές αυτές. Παρ' όλα αυτά, από την Ιταλία δεν απουσιάζουν και οι περιπτώσεις περιοχών θερμαλισμού που δεν είναι λουτροπόλεις, αλλά απομονωμένα στην περιφέρεια Θερμαλιστικά Κέντρα-Πάρκα, δηλαδή περιοχές που δεν γνώρισαν ποτέ οικιστική ανάπτυξη στον άμεσο χώρο τους.

[28] Ειδικότερα, το Chianciano και το Montecatini κατά τα τελευταία χρόνια έχουν αναπτυχθεί σε τέτοιο βαθμό, που, εκτός από δημοφιλείς θερμαλιστικοί προορισμοί, έχουν μετατραπεί επίσης και σε σπουδαία τουριστικά θέρετρα διεθνούς φήμης, που κάθε χρόνο προσελκύουν εκατομμύρια εγχώριων και αλλοδαπών επισκεπτών. Συγκεκριμένα, το Chianciano υποδέχεται 1,826 εκατ. επισκέπτες ετησίως εκ των οποίων το 10% (180.000 περίπου) είναι αλλοδαποί, ενώ στο Montecatini από το 1,7 εκατ. τουριστών που το επισκέπτονται ετησίως το 25% προέρχεται από χώρες του εξωτερικού (www.enit.it, ανάκτηση 04/2008).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Χάρτης 3-1: Κατανομή ιταλικών περιοχών θερμαλιστικού τουρισμού ανά Περιφέρεια

Α.Α.	ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	Ονομασία λουτροπόλεων - περιοχών θερμαλιστικού τουρισμού
1	**Piedmont**	Acqui Terme, Agliano, Bagni di Vinadio, Castagneto Po, Crodo, Gasserio, Monte Valenza, Terme di Lurisia, Terme di Valdieri
2	**Valle d'Aosta**	Pre-Saint Didier, Saint Vincent
3	**Lombardy**	Angolo Terme, Bagni di Masino, Bagni di Bormio, Boario Terme, Rivanazzano, Salice Terme, San Colombano al Lambro, San Pellegrino Terme, Simione, Tartavalle Terme, Trescore Balneario, Terme di Miradolo
4	**Trentino-Alto Adige**	Bagni di Rabbi, Campo Tures, Sand in Taufers, Comano Terme, Levico Terme, Merano/Meran, Pejo Terme, Sesto/Sexten, Terme di Brennero/Brennerbad, Vetriolo Terme, Vigolo Baselga
5	**Veneto**	Abano Terme, Battaglia Terme, Galzignano Terme, Lido di Jesolo, Lido di Venezia, Montegrotto Terme, Recoaro Terme
6	**Friuli-Venezia Guilia**	Arta Terma, Grado, Lignano Sabbiadoro
8	**Emilia-Romagna**	Bagno di Romagna, Bobbio, Brisighella, Castel San Pietro Terme, Castrocaro Terme, Cervia, Fratta Terme, Monticelli Terme, Porretta Terme, Riccione, Rimini, Riolo Terme, Salsomaggiore Terme, Tabiano Bagni
9	**Tuscany**	Bagni di Lucca, Bagni San Filippo, Chianciano Terme, Monsummano Terme, Montecatini Terme, San Carlo Terme, San Casciano dei Bagni, San Guiliano Terme, Terme dia Caldana, Terme di Montepulciano, Terme di Petriolo, Terme di San Giovanni, Terme di Saturnia
10	**Umbria**	Acquasparta, San Gemini, Terme di Fonteccio
11	**Le Marche**	Acquasanta Terme, Samano, Tolentino
12	**Lazio-Latium**	Bagni di Tivoli, Bagni di Viterbo, Feretino, Fiuggi, Terme di Cotilia, Terme di Suio
13	**Abruzzi**	Caramanico Terme, Contursi Terme, Lacco Ameno, Montesano sulla Marcellana, Telese Terme
15	**Campania**	Agnano Terme, Barano d'Ischia, Forio, Casamicciola Terme, Ischia, Castellammare di Stabia,
16	**Apulia**	Margherita di Savoia, Sana Cesarea Terme, Torre Canne
17	**Basilicata**	Rapolla
18	**Calabria**	Antonimina Terme, Cassano allo Ionio, Galatro, Spezzano Albanese Terme, Terme Caronte, Terme Luigiane
19	**Sicily**	Acireale, Ali Terme, Castroreale Terme, Sciacca, Terme Segestane, Termini Imerese
20	**Sardinia**	Fordongianus, Terme Aurora, Terme di Casteldoria, Terme di Sardara

Πηγή: www.lifeinitaly.com, ανάκτηση 04/2008

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Τέλος, ας σημειωθεί ότι η Ιταλία αποτελεί μια γεωγραφική περιοχή με έναν ιδιαίτερα αξιόλογο πλούτο σε ιαματικές πηγές, που ήδη από την αρχαιότητα κατάφερε να αξιοποιήσει και να του προσδώσει σημαντική δυναμική. Στη σύγχρονη εποχή, η Ιταλία εξακολουθεί να αποτελεί μια χώρα με έναν ιδιαίτερα ανεπτυγμένο θερμαλιστικό τουρισμό (ποσοτικά και ποιοτικά), ο οποίος ειδικά τα τελευταία χρόνια μετεξελίσσεται στο πλαίσιο των σύγχρονων επιταγών της τουριστικής αγοράς, σχεδόν στο σύνολο των πολυάριθμων θερμαλιστικών προορισμών που έχουν αναπτυχθεί στη χώρα διαχρονικά.

3.2.1.2 Παραδείγματα λουτροπόλεων στις Περιφέρειες Lazio και Campania

Έχοντας δει σε γενικές γραμμές τα ποιοτικά, ποσοτικά, χωρικά και γεωγραφικά χαρακτηριστικά του θερμαλιστικού τουρισμού στο σύνολο της Ιταλίας, στο σημείο αυτό αξίζει να εξετάσουμε μερικές συγκεκριμένες περιπτώσεις περιοχών θερμαλισμού, προκειμένου να δούμε πως διαμορφώνονται τα ίδια χαρακτηριστικά σε χαμηλότερη κλίμακα. Συγκεκριμένα, οι περιπτώσεις ιταλικών περιοχών θερμαλιστικού τουρισμού που θα εξεταστούν στο παρόν υποκεφάλαιο είναι οι Terme di Tivoli και Fiuggi Terme που διοικητικά ανήκουν στην Περιφέρεια (Regione) Lazio και οι Telese Terme και Antiche Terme di San Teodoro που ανήκουν στην Περιφέρεια Campania (Χάρτης 3-2). Ειδικότερα, η εξέταση και η ανάλυση που ακολουθεί, και για τις τέσσερις περιοχές, βασίζεται πρωτίστως στην επιτόπια έρευνα και δευτερευόντως στη βιβλιογραφική κλπ διερεύνηση γενικότερων πληροφοριών.

Χάρτης 3-2: Γεωγραφική θέση των εξεταζόμενων περιοχών θερμαλιστικού τουρισμού στην Ιταλία

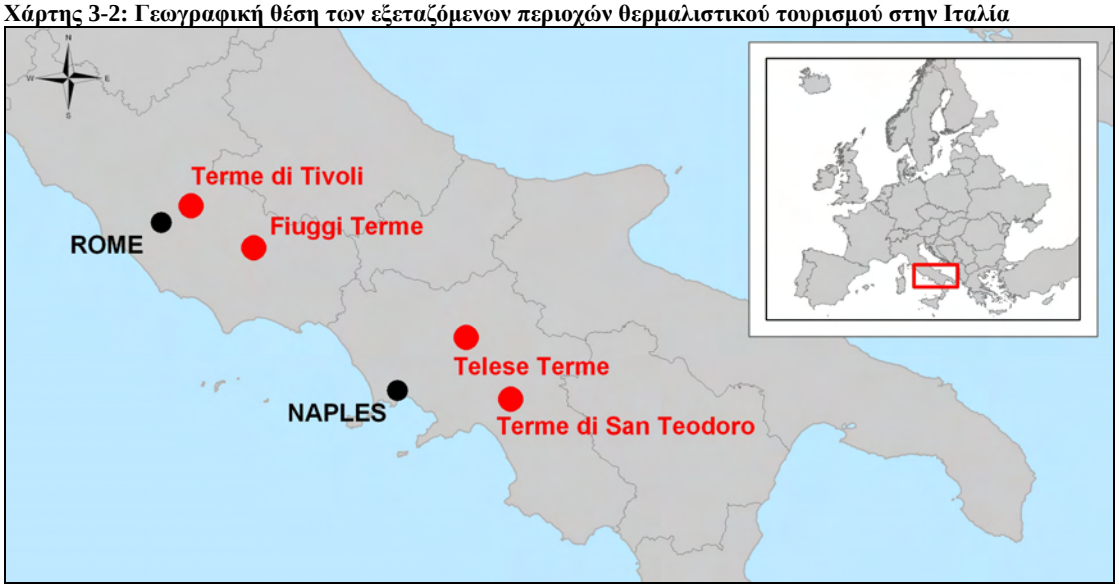

Πηγή: ιδία επεξεργασία

Πριν όμως δούμε αναλυτικά τις τέσσερις συνολικά εξεταζόμενες ιταλικές περιοχές θερμαλισμού, θα πρέπει να πούμε ότι τόσο η Περιφέρεια Lazio όσο και η Περιφέρεια Campania αποτελούν δύο Περιφέρειες της Ιταλίας που εντοπίζονται στο ανατολικό γεωγραφικό κέντρο της χώρας (με μέτωπο στην Τυρηναϊκή θάλασσα) και στις οποίες

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

γενικότερα παρατηρείται μια σημαντική συγκέντρωση σε ιαματικές πηγές, λόγω και της έντονης ηφαιστειότητας που παρουσιάζουν. Παράλληλα, πέραν της σημαντικής συγκέντρωσης που εμφανίζουν σε φυσικό πόρο, και οι δύο Περιφέρειες αποτελούν δύο περιοχές οι οποίες διαχρονικά έχουν καταφέρει να αναπτύξουν σε σημαντικό βαθμό το θερμαλιστικό τουρισμό και επίσης έχουν αποκτήσει έναν ιδιαίτερα αξιόλογο αριθμό περιοχών θερμαλισμού. Συγκεκριμένα, η Campania διαθέτει συνολικά 15 θερμαλιστικές περιοχές, καταλαμβάνοντας την 4η θέση στη χώρα, ενώ η Lazio διαθέτει 12 θερμαλιστικές περιοχές, καταλαμβάνοντας την 6η θέση στη χώρα (Πίνακας 3-5).

Περνώντας τώρα στις τέσσερις εξεταζόμενες περιοχές θερμαλισμού της Ιταλίας και ειδικότερα στη γεωγραφική τους θέση, παρ' όλο που όπως είδαμε ανά δύο ανήκουν στις ίδιες Περιφέρειες, η καθεμία ξεχωριστά ανήκει σε εντελώς διαφορετική περιοχή και διαθέτει εντελώς διαφορετικά γεωγραφικά χαρακτηριστικά. Συγκεκριμένα, όσον αφορά στο Terme di Tivoli, αυτό βρίσκεται στο Νομό (Provincia) Ρώμης, σε απόσταση 30 χλμ από την πρωτεύουσα και σε μόλις 33 μ. υψόμετρο από τη θάλασσα. Αντίθετα, όσον αφορά στο Fiuggi Terme (επίσης στην Περιφέρεια Lazio) βρίσκεται στο Νομό Frosinone και αποτελεί μια ιδιαίτερα ορεινή θερμαλιστική περιοχή, με υψόμετρο 747 μέτρα. Από την άλλη πλευρά όσον αφορά στο Telese Terme και το Antiche Terme di San Teodoro, που ανήκουν στην Περιφέρεια Campania, το μεν πρώτο υπάγεται στο Νομό Benevento και βρίσκεται σε υψόμετρο 55 μ., ενώ το δεύτερο βρίσκεται στα ημιορεινά του Νομού Avellino, σε υψόμετρο 480 μέτρα από τη θάλασσα (www.wikipedia.org, λήμματα: «Fiuggi», «Tivoli», «Telese», «Terme di San Teodoro», ανάκτηση 04/2008).

Ειδικότερα όμως, όσον αφορά στη θερμαλιστική ιστορία της καθεμιάς από τις παραπάνω περιοχές, μεταξύ των τεσσάρων εξεταζόμενων τόπων, η μόνη για την οποία έχουμε πληροφορίες ήδη από την αρχαιότητα είναι αυτή του Terme di Tivoli[29]. Αντίθετα, για τις υπόλοιπες τρεις περιοχές η ανάπτυξη του θερμαλισμού ήρθε πολύ αργότερα. Συγκεκριμένα, το Fiuggi Terme ανέπτυξε για πρώτη φορά τη θερμαλιστική δραστηριότητα κάπου τον 9ο μ.Χ. αιώνα[30], με αφορμή τις επισκέψεις του Πάπα Bonifacio VIII[31] (www.fiuggiterme.it, ανάκτηση 04/2008). Ακολούθως, το Terme di San Teodoro (Antiche Terme di San Teodoro[32]), ανέπτυξε το θερμαλισμό κάπου τον 19ο αιώνα, με τις πρώτες θερμαλιστικές εγκαταστάσεις να κατασκευάζονται εκεί το 1822 (www.comunedivillamaina.it, ανάκτηση 04/2008), ενώ τέλος, τελευταίο μεταξύ των

[29] Ερείπια αρχαίων ρωμαϊκών λουτρών σώζονται έως και σήμερα στο Terme di Tivoli και βρίσκονται στον αύλειο χώρο των σημερινών θερμαλιστικών εγκαταστάσεων.

[30] Αν και οι ιαματικές πηγές του Fiuggi Terme ξεκίνησαν να χρησιμοποιούνται ήδη από τον 9ο μ.Χ. αιώνα, οι πρώτες θερμαλιστικές εγκαταστάσεις κατασκευάστηκαν εκεί μόλις στις αρχές του περασμένου αιώνα. Μέχρι τότε στην περιοχή υπήρχε μόνο ένα συντριβάνι το οποίο είχε κατασκευάσει ο Πάπας Bonifacio VIII, για την εξυπηρέτηση σκοπών ποσιθεραπείας (www.fiuggiterme.it, ανάκτηση 04/2008).

[31] Την εποχή που τα ιαματικά νερά του Fiuggi Terme χρησιμοποιούσε ο Πάπας Bonifacio VIII, η ευρύτερη περιοχή ήταν Παπικής ιδιοκτησίας. Όσο ανήκαν στο Βατικανό, τα ιαματικά νερά του Fiuggi Terme αποστελόταν για ποσιθεραπεία και σε πολλούς Ευρωπαίους Βασιλείς, ενώ λέγεται επίσης ότι και ο Michelangelo τα εκτιμούσε ιδιαιτέρως, καθώς η ποσιθεραπεία που είχε κάνει με τα συγκεκριμένα ιαματικά νερά τον είχε οφελήσει στην πέτρα που είχε στα νεφρά του, «τη μόνη πέτρα που δεν αγάπησε ποτέ...» όπως συνήθιζε να λέει (www.fiuggiterme.it, ανάκτηση 04/2008).

[32] Το Terme di San Teodoro – Antiche Terme di San Teodoro πήρε την ονομασία του από τον Δούκα di San Teodoro της οικογένειας Incarnati που συνήθιζε να επισκέπτεται τις εκεί ιαματικές πηγές για τη θεραπεία του (www.comunedivillamaina.it, ανάκτηση 04/2008).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

τεσσάρων εξεταζόμενων περιοχών, ανέπτυξε το θερμαλισμό το Telese Terme[33], με το πρώτο λουτρικό κτίριο να κατασκευάζεται εκεί μόλις το 1883.

Όπως είναι λογικό, ένας από τους λόγους για τους οποίους -αργά ή γρήγορα- αναπτύχθηκε ο θερμαλισμός (και αργότερα ο θερμαλιστικός τουρισμός) στις συγκεκριμένες περιοχές ήταν η ποιότητα των ιαματικών νερών τους. Συγκεκριμένα, όσον αφορά στις θεραπευτικές ιδιότητες των ιαματικών νερών του Terme di Tivoli, αυτά είναι μεσόθερμα (θερμοκρασίας 23^{o}C) με χαρακτηριστικό γαλακτερό χρώμα (acque albule) και ενδείκνυνται για δερματοπάθειες και ρευματοπάθειες (www.termediroma.org, ανάκτηση 04/2008). Επίσης, τα ιαματικά νερά του Terme di San Teodoro είναι θερμοκρασίας 28^{o}C και ενδείκνυνται για δερματοπάθειες και ρευματοπάθεις, αλλά επίσης και για αναπνευστικές παθήσεις (www.termeitalia.it, ανάκτηση 04/2008). Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά στις ιαματικές πηγές του Telese Terme, αυτές ενδείκνυνται εκτός από ρευματοπάθειες και δερματοπάθειες, για παθήσεις του στομάχου αλλά και άσθματος (www.termeditelese.it, ανάκτηση 04/2008), ενώ τέλος, οι ιαματικές πηγές του Fiuggi Terme είναι κατάλληλες μόνο για ποσιθεραπεία (όχι λουτροθεραπεία) και ενδείκνυνται για τη διάλυση ή και την αποτροπή δημιουργίας πέτρας στα νεφρά (www.fiuggiterme.it, ανάκτηση 04/2008).

Με δεδομένη την παραπάνω ποιότητα των ιαματικών νερών, ο θερμαλιστικός τουρισμός που γνώρισαν διαχρονικά και οι τέσσερις περιοχές υπήρξε αρκετά σημαντικός. Ειδικότερα όμως, μεταξύ των τεσσάρων περιοχών, ο θερμαλιστικός τουρισμός που ανέπτυξαν το Terme di Tivoli και το Fiuggi Terme, υπήρξε τόσο σημαντικός, που εκτός από σπουδαίες θερμαλιστικές περιοχές στις Περιφέρειες Lazio και Campania -που εξετάζονται εδώ-, κατάφεραν να αναδειχτούν επίσης και σε σπουδαία θερμαλιστικά θέρετρα ολόκληρης της χώρας (www.enit.it, ανάκτηση 04/2008). Πέραν αυτών όμως, όσον αφορά στις άλλες δύο θερμαλιστικές περιοχές, σύμφωνα με τις πληροφορίες που αντλήθηκαν κατά τη διάρκεια της επιτόπιας έρευνας[34], στο μεν Telese Terme η ετήσια κίνηση ανέρχεται σε περίπου 30.000 θερμαλιστές, ενώ στο Terme di San Teodoro η ετήσια κίνηση είναι της τάξης των 10.000 ατόμων.

Ειδικότερα όμως, όσον αφορά στις θερμαλιστικές εγκαταστάσεις που διαθέτουν οι τέσσερις παραπάνω περιοχές της Ιταλίας, αυτές έχουν ως εξής:

α) στο Terme di Tivoli υπάρχει μια θερμαλιστική εγκατάσταση η οποία εντοπίζεται εντός μεγάλης έκτασης (Θερμαλιστικό Πάρκο), με ένα μεγάλο κτίριο θερμαλισμού και ένα μεγάλο ξενοδοχείο («Victoria Terme»), που και τα δύο έχουν πρόσφατα ανακαινιστεί,

β) στο Fiuggi Terme, υπάρχουν δύο Θερμαλιστικά Πάρκα μεγάλης έκτασης («Bonifacio VIII» και «Anticolana») στα οποία χωροθετούνται διάφορα κτίρια για ποσιθεραπεία. Ειδικότερα, στο Πάρκο «Bonifacio VIII», το κτιριακό συγκρότημα που υπάρχει στις μέρες μας είναι έργο του Ιταλού Αρχιτέκτονα Luigi Moretti[35] και κατασκευάστηκε το 1960[36]. Από

[33] Οι ιαματικές πηγές του Telese Terme ανέβλυσαν για πρώτη φορά το 1349, μετά από σεισμό που εκδηλώθηκε στην περιοχή (www.termeditelese.it, ανάκτηση 04/2008)

[34] Στο Telese Terme, οι πληροφορίες αντλήθηκαν από το Διευθυντή του «Grand Hotel Terme di Telese», δηλαδή του ενός εκ των δύο θερμαλιστικών εγκαταστάσεων που υπάρχουν στην περιοχή και στο Terme di San Teodoro από τον Επιστάτη του θερμαλιστικού συγκροτήματος.

[35] Ένα από τα έργα στο οποίο συμμετείχε επίσης ο Luigi Moretti ήταν το Watergate στην Washington (Baldassare, 2007).

[36] Πριν από την ολοκλήρωση των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων στο «Bonifacio VIII» το 1960, είχε προηγηθεί η κατασκευή της κεντρικής εισόδου που υπάρχει έως και σήμερα, το 1911 (www.fiuggiterme.it, ανάκτηση 04/2008).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

την άλλη πλευρά, οι εγκαταστάσεις στο Πάρκο «Anticolana» είναι κατασκευασμένες το 1920,

γ) στο Telese Terme υπάρχουν επίσης δύο θερμαλιστικές εγκαταστάσεις: η «A. Minieri», η οποία βρίσκεται στην άκρη της πόλης και εντός μεγάλου Θερμαλιστικού Πάρκου και η «Gran Hotel Terme di Telese» η οποία βρίσκεται εκτός της πόλης αλλά και πάλι εντός μεγάλης έκτασης πρασίνου (Θερμαλιστικού Πάρκου). Ειδικότερα οι εγκαταστάσεις του «Gran Hotel Terme di Telese» αποτελούνται από ένα μεγάλο ξενοδοχείο και ένα ξεχωριστό κτίριο θερμαλιστικών υποδομών, τα οποία όμως επικοινωνούν και υπογείως μεταξύ τους. Και οι δύο θερμαλιστικές εγκαταστάσεις έχουν κατασκευαστεί στα τέλη του 19ου αιώνα: το «A.Minieri» το 1883 και το «Gran Hotel Terme di Telese» το 1887 (www.fiuggiterme.it, ανάκτηση 04/2008) και τέλος,

δ) στο Antiche Terme di San Teodoro, υπάρχει μια θερμαλιστική εγκατάσταση, πρόσφατα κατασκευασμένη (1980), εντός μεγάλου Θερμαλιστικού Πάρκου χωροθετημένου στην ιταλική περιφέρεια (μακριά από κάποιο οικιστικό ιστό). Το κτίριο των υποδομών θερμαλισμού αποτελεί ενιαία οικοδομικό συγκρότημα με το ξενοδοχείο του Θερμαλιστικού Πάρκου.

Πέραν όμως της περιγραφής των ίδιων των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων, στο σημείο αυτό αξίζει να δούμε και την ποιότητα των θερμαλιστικών υπηρεσιών που προσφέρεται σε κάθε μια από αυτές. Ξεκινώντας από το Terme di Tivoli, οι εγκαταστάσεις που διαθέτει το ένα και μοναδικό κτίριο θερμαλισμού της περιοχής, συνδυάζουν υπηρεσίες τόσο θεραπευτικού θερμαλισμού όσο και θερμαλισμού υγείας και ευεξίας για όλες τις ηλικίες (ατομικοί λουτήρες, συσκευές εισπνοθεραπείας πισίνες ιαματικού νερού -εσωτερικές και εξωτερικές-, γυμναστήριο κλπ), ενώ επίσης λειτουργούν καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου. Επίσης, αξίζει να αναφέρουμε ότι η αναβάθμιση τόσο των υπηρεσιών όσο και του χώρου των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων του Terme di Tivoli έγινε μόλις τα τελευταία χρόνια, όταν τη διαχείριση των ιαματικών πηγών ανέλαβε ιδιωτική εταιρία, που προχώρησε στην πλήρη ανακαίνιση όλων των εγκαταστάσεων. Μάλιστα, σύμφωνα με πληροφορίες που προέκυψαν κατά τη διάρκεια συνέντευξης με το Διευθυντή της Εγκατάστασης (κ. Francesco Mannu), στο πλαίσιο της περαιτέρω βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας και της εμβέλειας των εγκαταστάσεων και των υπηρεσιών που προσφέρονται στο Terme di Tivoli, η ιδιωτική εταιρία μετονόμασε το συγκρότημα σε «Terme di Roma», με στόχο να του προσδώσει έναν πιο κοσμοπολίτικο χαρακτήρα και να επιτευχθεί η άμεση συσχέτισή του με την παγκόσμιας εμβέλειας πρωτεύουσα της χώρας.

Πέραν του Terme di Tivoli όμως, όσον αφορά στα ποιοτικά χαρακτηριστικά του θερμαλιστικού τουρισμού του Fiuggi Terme, δεδομένου ότι οι εν λόγω ιαματικές πηγές ενδείκνυνται αποκλειστικά για ποσιθεραπεία, και οι δύο θερμαλιστικές εγκαταστάσεις (Πάρκα) που υπάρχουν εκεί προσφέρουν κλασικές υπηρεσίες θεραπευτικού θερμαλισμού. Παράλληλα, όσον αφορά στην ετήσια διάρκεια λειτουργίας τους, το μεν «Bonifacio VIII» λειτουργεί από το Μάρτιο ως το Νοέμβριο (9 μήνες), το δε «Anticolana» από το Μάιο ως τον Οκτώβριο (6 μήνες). Βέβαια, παρά την περιορισμένη λειτουργία του «Anticolana», αξίζει να σημειώσουμε ότι το συγκεκριμένο Πάρκο αποτελεί ταυτόχρονα και Κέντρο πολλαπλών ψυχαγωγικών δραστηριοτήτων με υποδομές για μίνι-γκολφ, τένις, δίκτυο περιπάτων, παιδικές χαρές αλλά και εγκαταστάσεις για συνεδριακό τουρισμό κλπ. Επίσης, πέραν των παραπάνω, δεν πρέπει να παραλείψουμε να πούμε ότι παρ' όλο που οι θερμαλιστικές εγκαταστάσεις του

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Fiuggi Terme περιορίζονται αποκλειστικά στην προσφορά υπηρεσιών ποσιθεραπείας, σε αρκετά από τα ξενοδοχεία που εντοπίζονται εκτός των Πάρκων (στη λουτρόπολη) προβλέπονται εγκαταστάσεις με σύγχρονες υπηρεσίες υγείας και ευεξίας, χωρίς όμως να χρησιμοποιούν ιαματικά νερά (Παραθερμαλιστικά Κέντρα).

Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά στην ποιότητα των θερμαλιστικών υπηρεσιών που προσφέρονται στο Telese Terme, αυτές είναι μοιρασμένες. Οι εγκαταστάσεις-Θερμαλιστικό Πάρκο «A. Minieri», που βρίσκονται εντός της πόλης και λειτουργούν το μισό χρόνο περίπου μόνο (Μάιο-Νοέμβριο), προσφέρουν σχεδόν αποκλειστικά υπηρεσίες θεραπευτικού θερμαλισμού, προσελκύοντας ως επί το πλείστον άτομα τρίτης ηλικίας, ενώ οι θερμαλιστικές εγκαταστάσεις του «Gran Hotel Terme di Telese», που βρίσκονται εκτός πόλης, είναι ικανά αναβαθμισμένες, προσφέροντας ταυτόχρονα εκτός από υπηρεσίες θεραπευτικού θερμαλισμού και σύγχρονες υπηρεσίες θερμαλισμού υγείας και ευεξίας, και μάλιστα καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου. Ταυτόχρονα, σύμφωνα με πληροφορίες που αντλήθηκαν κατά την επιτόπια συνέντευξη με το Διευθυντή της εγκατάστασης, κατά τους χειμερινούς μήνες η πελατεία του «Gran Hotel Terme di Telese» είναι κατά κύριο λόγο νεαρών ηλικιών, ενώ συχνά σε αυτή συγκαταλέγονται και αρκετές αθλητικές ομάδες που επισκέπτονται τις θερμαλιστικές εγκαταστάσεις για να αναζωογονηθούν εν όψει αγωνιστικών περιόδων.

Τέλος, όσον αφορά στο Terme di San Teodoro, παρ' όλο που το εκεί Θερμαλιστικό Πάρκο λειτουργεί μόνο το μισό χρόνο (Μάιο έως Οκτώβριο), η ποιότητα των θερμαλιστικών υπηρεσιών του είναι αρκετά αναβαθμισμένη και ικανοποιητική. Συγκεκριμένα, το κτίριο που φιλοξενεί τις θερμαλιστικές εγκαταστάσεις, όπως ήδη έχει αναφερθεί είναι πρόσφατα κατασκευασμένο και οι υπηρεσίες που προσφέρει εξειδικεύονται τόσο σε θεραπευτικό θερμαλισμό όσο και σε θερμαλισμό υγείας και ευεξίας. Παράλληλα, εκτός από τις θερμαλιστικές υπηρεσίες, στο πάρκο που περιβάλλει τις εγκαταστάσεις υπάρχουν επίσης αρκετές υποδομές για διάφορες ψυχαγωγικές και αθλητικές δραστηριότητες, όπως γήπεδο τένις, δίκτυα περιπάτων κλπ.

Έχοντας δει τα βασικότερα από τα ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά του θερμαλιστικού τουρισμού των τεσσάρων ιταλικών περιοχών, στο σημείο αυτό αξίζει να δούμε επίσης και πιο εξειδικευμένα τα χωρικά τους χαρακτηριστικά. Κατ' αρχήν, ξεκινώντας από τα κοινά χωρικά χαρακτηριστικά που απαντώνται και στις τέσσερις εξεταζόμενες ιταλικές περιοχές θερμαλισμού, θα πρέπει να παρατηρήσουμε ότι ο χώρος των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων και της ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού και στις τέσσερις περιπτώσεις αποτελεί Θερμαλιστικό Πάρκο (δηλαδή μεγάλη έκταση και όχι μεμονωμένο θερμαλιστικό κτίριο), που εκτός από το ότι δημιουργεί έναν ελκυστικό περιβάλλοντα χώρο, ευνοεί και την ανάπτυξη παράπλευρων δραστηριοτήτων, κυρίως ψυχαγωγικών και αθλητικών. Επίσης, ένα δεύτερο κοινό χωρικό χαρακτηριστικό είναι ότι και οι τέσσερις περιοχές βρίσκονται στην ενδοχώρα της Ιταλίας και όχι στην παράκτια ζώνη.

Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά στις διαφορές τους (που είναι και οι περισσότερες), κατ' αρχήν ανά δύο, οι τέσσερις εξεταζόμενες περιοχές παρουσιάζουν διαφορετικά τοπογραφικά χαρακτηριστικά. Συγκεκριμένα, το Fiuggi Terme και το Terme di San Teodoro βρίσκονται σε ορεινές περιοχές (747 μ. και 480 μ. υψόμετρο αντίστοιχα), ενώ αντίθετα, το Terme di Tivoli και το Telese Terme αποτελούν πεδινές περιοχές της ενδοχώρας, με 33 μ. και 55μ. υψόμετρο αντίστοιχα. Επίσης, μεταξύ των τεσσάρων περιοχών σημαντικές

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

διαφορές εντοπίζονται και ως προς την οικιστική τους ανάπτυξη. Συγκεκριμένα, το Fiuggi Terme, το Terme di Tivoli και το Telese Terme αποτελούν λουτροπόλεις, δηλαδή θερμαλιστικές περιοχές που λόγω της ιδιαίτερης ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού τους γνώρισαν σημαντική οικιστική ανάπτυξη και μετατράπηκαν σε πόλεις με μόνιμο πληθυσμό. Αντίθετα, το Terme di San Teodoro αποτελεί απομονωμένο Θερμαλιστικό Πάρκο στην ιταλική περιφέρεια, που δεν απέκτησε ποτέ οικιστικό ιστό και ανάπτυξη.

Πέραν όμως των βασικών ομοιοτήτων και διαφορών, στο σημείο αυτό αξίζει να δούμε και αναλυτικότερα τα χωρικά χαρακτηριστικά έκαστης θερμαλιστικής περιοχής. Ξεκινώντας από το Terme di Tivoli, θα πρέπει να πούμε ότι πρόκειται για μια περιοχή θερμαλισμού με αρκετά ιδιόμορφα χωρικά χαρακτηριστικά, καθώς αποτελεί ταυτόχρονα εκτός από μια αρχαία λουτρόπολη και μια περιοχή που βρίσκεται σχεδόν σε συνέχεια με τον οικιστικό ιστό της Ρώμης. Το Terme di Tivoli, όπως προδίδει και το όνομά του, αποτελεί τη λουτρόπολη του Tivoli. Όμως, αυτό δε σημαίνει ότι οι δύο περιοχές (Terme di Tivoli και Tivoli) βρίσκονται στον ίδιο χώρο. Αντίθετα η λουτρόπολη Terme di Tivoli (ή Bagni di Tivoli) απέχει από την πόλη του Tivoli 15 ολόκληρα χιλιόμετρα[37], κάτι το οποίο συνέβαλε καθοριστικά στο να μην υπάρξει ποτέ καμία οικιστική συνένωση μεταξύ τους. Βέβαια, το ότι δε συνενώθηκαν οι δύο αυτές περιοχές, δε σημαίνει ότι το Terme di Tivoli δε γνώρισε ποτέ οικιστική ανάπτυξη. Αντίθετα, λόγω της μικρής απόστασης από την πρωτεύουσα της χώρας (30 χιλιόμετρα), γύρω από το Terme di Tivoli δημιουργήθηκαν αρκετές πόλεις δορυφόροι της Ρώμης, που σταδιακά περιέκλυσαν οικιστικά το Θερμαλιστικό Πάρκο του Tivoli. Παρ' όλα αυτά, αξίζει να σημειώσουμε ότι αν και το Θερμαλιστικό Πάρκο χωρικά γειτνιάζει με αρκετές αυτόνομες Κοινότητες-Πόλεις που δημιουργήθηκαν περιφερειακά της Ρώμης, για καθαρά ιστορικούς λόγους, εξακολουθεί έως και σήμερα να ανήκει διοικητικά στην πόλη του Tivoli, κι ας αποτελεί χωρική ενότητα πλήρως αποκομμένη (θύλακας) από την κύρια εδαφική έκταση της Κοινότητας (του Tivoli).

Εκτός όμως των παραπάνω διοικητικών και χωρικών χαρακτηριστικών, αξίζει επίσης να σημειώσουμε ότι παρά το γεγονός ότι η λουτρόπολη του Terme di Tivoli αποτελεί μια αρχαία λουτρόπολη, η οικιστική ανάπτυξη που υπάρχει γύρω από το Θερμαλιστικό Πάρκο είναι αρκετά νεότερη και άναρχη και δεν παρουσιάζει καμία ομοιότητα με την πόλη του Tivoli, που διατηρεί μια ατόφια και παραδοσιακή ιταλική πολεοδομική μορφή (κυρίως μεσαιωνικού χαρακτήρα) με πλούσια πολιτιστική κληρονομιά. Προφανώς, ένας από τους λόγους για τους οποίους το Terme di Tivoli έχει καταφέρει να αναδειχτεί σε μια από τις σπουδαιότερες λουτροπόλεις της Ιταλίας, δεν έχει σχέση με το άμεσο περιβάλλον του (φυσικό και οικιστικό), αλλά με το ότι ο επισκέπτης-θερμαλιστής έχει τη δυνατότητα να συνδυάσει το θερμαλιστικό τουρισμό με τον πολιτιστικό τουρισμό, αφού η ευρύτερη περιοχή φημίζεται για τα σπουδαία ρωμαϊκά μνημεία που διαθέτει αλλά και τις αρχαίες λουτροπόλεις[38].

[37] Το Tivoli βρίσκεται στο λόφο Tibur απέναντι από το Terme di Tivoli, σε υψόμετρο 612 μ.. Στις μέρες μας, η Κοινότητα του Tivoli, συμπεριλαμβάνομένου και του Terme di Tivoli, έχει πληθυσμό 53.648 άτομα και έκταση 68.500 ha (www.comune.tivoli.rm.it, ανάκτηση 04/2008).

[38] Στην ευρύτερη περιοχή του Terme di Tivoli υπάρχουν τρία από τα σπουδαιότερα μνημεία της Ιταλίας, που κάθε χρόνο προσελκύουν χιλιάδες επισκεπτών: η Villa Andriana με τα ρωμαϊκά λουτρά, του 2ου αιώνα μ.Χ. (χαρακτηρισμένη ως μνημείο παγκόσμιας κληρομιάς της UNESCO), η Villa d'Este με 500 συντριβάνια, χτισμένη τον 16ο αιώνα στην πόλη του Tivoli και η Villa Gregoriana, χτισμένη το 19ο αιώνα (www.comune.tivoli.rm.it, ανάκτηση 04/2008).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά στα χωρικά χαρακτηριστικά του Fiuggi Terme (ή αλλιώς Fiuggi Fonte, λόγω του σιντριβανιού που υπάρχει εκεί από αιώνες πριν), πρόκειται για μια θερμαλιστική περιοχή η οποία αντλεί το όνομά της από την πόλη Fiuggi (Cittá di Fiuggi), που βρίσκεται σε απόσταση μόλις 3χλμ από αυτή. Η Cittá di Fiuggi είναι μια μεσαιωνική πόλη η οποία άρχισε να μπαίνει στο «παιχνίδι» και να υποστηρίζει το θερμαλιστικό τουρισμό του Fiuggi Terme, στις αρχές του περασμένου αιώνα, όταν δηλαδή ξεκίνησαν οι πρώτες κατασκευές στο Θερμαλιστικό Πάρκο «Bonifacio VIII»[39]. Έκτοτε, η ταχεία ανάπτυξη του θερμαλιστικού τουρισμού που ακολούθησε είχε ως αποτέλεσμα οι δύο αρχικά ξεχωριστές περιοχές του Fiuggi Terme (με τα δύο Θερμαλιστικά Πάρκα) και του Cittá di Fiuggi να συνενωθούν οικιστικά και σήμερα να αποτελούν ενιαίο πολεοδομικό σύστημα (Κοινότητα Fiuggi), με συνολικό πληθυσμό 9.047 άτομα (www.wikipedia.org, ανάκτηση 04/2008).

Σε αντίθεση με την περίπτωση του Fiuggi Terme, που συνενώθηκε με την ήδη προϋπάρχουσα πόλη Cittá di Fiuggi, στην περίπτωση του Telese Terme δεν υπήρξε καμία συνένωση. Η σημερινή πόλη Telese Terme αναπτύχθηκε εκ του μηδενός σε συνέχεια με το χώρο των πρώτων θερμαλιστικών εγκαταστάσεων που κατασκευάστηκαν στην περιοχή (Πάρκο «A. Minieri», το 1883). Παρ' όλα αυτά, αξίζει να σημειώσουμε ότι η οικιστική ανάπτυξη που γνώρισε συνολικά το Telese Terme, ούτε κατευθύνθηκε αλλά ούτε και κατάφερε να συμπεριλάβει το δεύτερο Θερμαλιστικό Πάρκο «Gran Hotel Terme di Telese» (έτος κατασκευής 1887), που βρίσκεται σε απόσταση μόλις 3 χιλιομέτρων από τη σημερινή λουτρόπολη. Ειδικότερα όμως, όσον αφορά στην υπάρχουσα πόλη του Telese Terme, αυτή αποτέλεσε για πρώτη φορά ανεξάρτητη Κοινότητα το 1934. Σήμερα, αποτελεί μια μικρή πόλη στην ενδοχώρα της κεντρικής Ιταλίας, με πληθυσμό 5.740 άτομα, η οποία μέχρι το 1991 ονομαζόταν απλά Telese[40]. Η ανάγκη όμως για αυτοπροσδιορισμό και για μεγαλύτερη απήχηση στην τουριστική αγορά, προφανώς οδήγησε στη μετονομασία της Κοινότητας από Telese, σε Telese Terme (www.wikipedia.org, λήμμα «Telese», ανάκτηση 04/2008).

Τέλος, όσον αφορά στα χωρικά χαρακτηριστικά του Terme di San Teodoro, η περίπτωσή του διαφέρει εξ ολοκλήρου από όλες τις τρεις προηγούμενες. Όπως έχει ήδη αναφερθεί και σε προηγούμενο σημείο, το Terme di San Teodoro αποτελεί απομονωμένο Θερμαλιστικό Πάρκο στην ιταλική περιφέρεια, που δεν κατάφερε ποτέ να αποκτήσει οικιστικό ιστό και ανάπτυξη γύρω του. Παρ' όλα αυτά, υποστηρικτικό ρόλο στην περίπτωση αυτή διαδραματίζει το χωριό Villamaina, το οποίο βρίσκεται μόλις 3χλμ μακριά, σε αντικριστό λόφο και σε υψόμετρο 560 μ.. Η Villamaina έχει πληθυσμό 1.005 άτομα (www.comunedivillamaina.it, ανάκτηση 04/2008) και αποτελεί το σημείο αναφοράς των θερμών του San Teodoro. Στις περιόδους τουριστικής αιχμής τόσο η Villamaina όσο και άλλες γειτονικές περιοχές εξυπηρετούν το Terme di San Teodoro, προσφέροντας διάφορων τύπων ξενοδοχειακά καταλύματα, τα οποία άλλωστε κατασκευάστηκαν αποκλειστικά λόγω του ανεπτυγμένου θερμαλιστικού τουρισμού του εν λόγω Πάρκου.

[39] Αν και οι βασικές κτιριακές εγκαταστάσεις του «Bonifacio VIII» ολοκληρώθηκαν το 1960, η επιβλητική κεντρική είσοδος του Πάρκου κατασκευάστηκε το 1911. Ήταν την ίδια χρονιά που επίσης στην πόλη του Fiuggi κατασκευάστηκε και το πρώτο μεγαλοπρεπές ξενοδοχείο («Grand Hotel»), το οποίο προοριζόταν να φιλοξενήσει πολλές από τις διάσημες προσωπικότητες που επισκεπτόταν τις ιαματικές πηγές (Azienda di Promozione Turistica della Provincia Di Frozinone, 2006). Το «Grand Hotel» στέκει επιβλητικό στην πόλη Fiuggi ακόμη και στις μέρες μας.

[40] Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειώσουμε ότι στην ευρύτερη περιοχή υπάρχουν τα ερείπια της αρχαίας πόλης Telesia, στην οποία το σύγχρονο Telese ή Telese Terme οφείλει το όνομά του.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Έχοντας ολοκληρώσει την εξειδικευμένη ανάλυση τεσσάρων από το σύνολο των θερμαλιστικών περιοχών που εντοπίζονται στην Ιταλία, θα πρέπει να τονίσουμε κατ' αρχάς ότι και οι τέσσερις περιοχές, άλλες σε μεγαλύτερο και άλλες σε μικρότερο βαθμό, προσφέρουν αξιόλογες εγκαταστάσεις αλλά και θερμαλιστικές υπηρεσίες. Επίσης, και οι τέσσερις περιοχές έχουν αναπτύξει το θερμαλιστικό τουρισμό τους εντός μεγάλων εκτάσεων (Θερμαλιστικά Πάρκα), γεγονός που τους εξασφαλίζει ταυτόχρονα και ελκυστικό περιβάλλον αλλά και χώρο για παράπλευρες υποδομές αναψυχής και αθλητισμού προς όφελος των θερμαλιστών τους. Τέλος, αν και η κάθε μια από τις τέσσερις εξεταζόμενες θερμαλιστικές περιοχές διαθέτει εντελώς διαφορετική αφετηρία ή και συνέχεια ως προς τα οικιστικά της χαρακτηριστικά, κοινός παρονομαστής τους είναι η άμεση σχέση που έχουν καλλιεργήσει με τον οικείο ή τον πλησιέστερο οικισμό που τις περιβάλλει.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Tivoli Terme (Bagni di Tivoli)

Εικόνα 3-1

Εικόνα 3-2

Εικόνα 3-3

Εικόνα 3-4

Εικόνα 3-5

Εικόνα 3-6

Δορυφορική Εικόνα

Εικόνα 3-1: Η θερμαλιστική εγκατάσταση του Terme di Tivoli και δεξιά στο βάθος το ξενοδοχείο Victoria Terme
Εικόνα 3-2: Η μια από τις εξωτερικές πισίνες- δεξιά η πίσω όψη της θερμαλιστικής εγκατάστασης
Εικόνα 3-3: Ο χώρος με τις εσωτερικές πισίνες της θερμαλιστικής εγκατάστασης
Εικόνα 3-4: Η αίθουσα εισπνοών
Εικόνα 3-5: Το Terme di Tivoli από τη Villa d'Este στην πόλη του Tivoli
Εικόνα 3-6: Στιγμιότυπο από τον κήπο της Villa d'Este
Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο – **Πηγή δορυφορικής εικόνας:** Google Earth (2008)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Fiuggi Terme ή Fiuggi Fonte

Εικόνα 3-7

Εικόνα 3-8

Εικόνα 3-9

Εικόνα 3-10

Εικόνα 3-11

Εικόνα 3-12

Δορυφορική Εικόνα

Εικόνα 3-7: Η κεντρική είσοδος του θερμαλιστικού πάρκου «Bonifacio VIII» (κατασκευή 1911)
Εικόνα 3-8: Το εσωτερικό του θερμαλιστικού πάρκου «Bonifacio VIII»
Εικόνα 3-9: Το εσωτερικό του θερμαλιστικού πάρκου «Anticolana»
Εικόνα 3-10: Το ιστορικό ξενοδοχείο «Gran Hotel» στη Cittá di Fiuggi, χτισμένο το 1911
Εικόνα 3-11: Άποψη του Fiuggi Terme και στο βάθος το Cittá di Fiuggi
Εικόνα 3-12: Άποψη από την Cittá di Fiuggi
Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο – **Πηγή δορυφορικής εικόνας:** Google Earth (2008)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Telese Terme

Εικόνα 3-13

Εικόνα 3-14

Εικόνα 3-15

Εικόνα 3-16

Εικόνα 3-17

Εικόνα 3-18

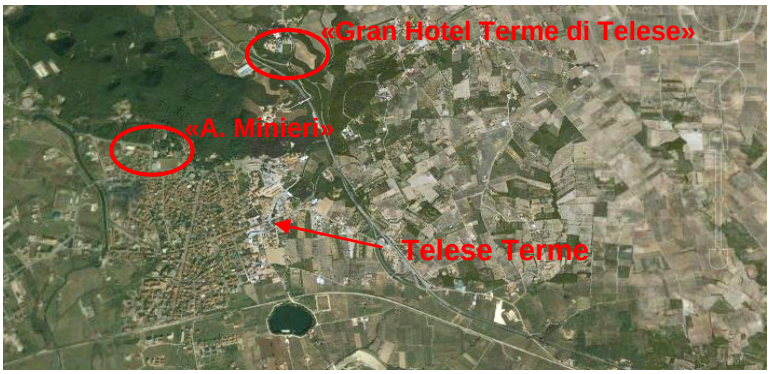

Δορυφορική Εικόνα

Εικόνα 3-13: Η κεντρική είσοδος του θερμαλιστικού πάρκου «A. Minieri»
Εικόνα 3-14: Το εσωτερικό του θερμαλιστικού πάρκου «A. Minieri»
Εικόνα 3-15: Το ξενοδοχείο του Πάρκου «Gand Hotel Terme di Telese» (3 χλμ έξω από το Telese Terme)
Εικόνα 3-16: Η εσωτερική πισίνα της θερμαλιστικής εγκατάστασης του Πάρκου «Gand Hotel Terme di Telese»
Εικόνα 3-17: Ο μεγάλος πεζόδρομος στην πόλη του Telese Terme, απέναντι από το Θ.Π. «A. Minieri»
Εικόνα 3-18: Άποψη από την πόλη του Telese Terme
Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο – **Πηγή δορυφορικής εικόνας:** Google Earth (2008)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

(Antiche) Terme di San Teodoro

Εικόνα 3-19

Εικόνα 3-20

Εικόνα 3-21

Εικόνα 3-22

Εικόνα 3-23

Εικόνα 3-24

Δορυφορική Εικόνα

Εικόνα 3-19: Η θερμαλιστική εγκατάσταση του Πάρκου στο Terme di San Teodoro
Εικόνα 3-20: Ο χώρος υποδοχής στην είσοδο της θερμαλιστικής εγκατάστασης
Εικόνα 3-21: Η εκκλησία στο χώρο του θερμαλιστικού πάρκου
Εικόνα 3-22: Άποψη από τον περιβάλλοντα χώρο του θερμαλιστικού πάρκου
Εικόνα 3-23: Το χωριό Villamaina
Εικόνα 3-24: Άποψη από το εσωτερικό του χωριού της Villamaina
Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο – **Πηγή δορυφορικής εικόνας:** Google Earth (2008)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

3.2.2 Γαλλία

3.2.2.1 Η δραματική απώλεια της πελατείας των γαλλικών λουτροπόλεων και η αδυναμία προσέλκυσης νέων θερμαλιστών

Η Γαλλία είναι μια χώρα της δυτικής-κεντρικής Ευρώπης, με μέτωπο στη Μεσόγειο Θάλασσα. Πρόκειται για μια από τις μεγαλύτερες χώρες της ευρωπαϊκής ηπείρου, με έκταση 674.843 τ.χλμ., πληθυσμό 65 εκατομμύρια άτομα περίπου (www.wikipedia.org, λήμμα «France», ανάκτηση 07/2008) και ταυτόχρονα για μια από τις οικονομικά ισχυρότερες χώρες της Ευρώπης και του Κόσμου (G-8). Παράλληλα, εκτός από οικονομικά ισχυρή, η Γαλλία αποτελεί επίσης και μια μεγάλη τουριστική δύναμη παγκοσμίως, έχοντας καταφέρει να προσελκύει το 9,4% των διεθνών τουριστικών αφίξεων του κόσμου (σύμφωνα με τις στατιστικές του 2006). Παρ' όλα αυτά, όπως παρατηρούμε και στον Πίνακα 3-6, η δυναμική που χαρακτηρίζει την ανάπτυξη του γαλλικού τουρισμού καθ' όλες τις τελευταίες δεκαετίες, δεν έχει διατηρηθεί και κατά τα τελευταία χρόνια. Ο ετήσιος ρυθμός μεταβολής των διεθνών αφίξεων την τελευταία περίοδο παρουσιάζει σχετική στασιμότητα, ενώ κάποιες φορές εμφανίζεται ακόμη και αρνητικός, ως αποτέλεσμα της στροφής της τουριστικής αγοράς προς νέους προορισμούς, σε διαφορετικές από τις «παραδοσιακές» τουριστικές χώρες της Ευρώπης.

Ακόμη κι έτσι όμως, με 79.100.000 διεθνείς αφίξεις και 554.428.000 διανυκτερεύσεις το έτος 2006 (Πίνακας 3-6), η Γαλλία δεν παύει να καταλαμβάνει την πρώτη θέση ανάμεσα στο σύνολο των ευρωπαϊκών τουριστικών προορισμών. Προφανώς, ένας από τους βασικούς λόγους για τους οποίους η Γαλλία κατέκτησε και εξακολουθεί να διατηρεί την πρωτιά από άποψη προσέλκυσης διεθνών τουριστών, έχει σχέση τόσο με την ποιότητα των προσφερόμενων υπηρεσιών της όσο και με την ποικιλία των μορφών τουρισμού που προσφέρει, σε σύγκριση και με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες. Συγκεκριμένα, διαθέτει πλούσια ιστορική, πολιτιστική κληρονομιά και τοπίο και ανάμεσα στις μορφές τουρισμού που εξειδικεύεται, συγκαταλέγεται ο χειμερινός τουρισμός, ο θερμαλιστικός τουρισμός, ο πολιτιστικός τουρισμός, ο συνεδριακός τουρισμός, ο θεματικός τουρισμός (Euro-Disney), ο παραθεριστικός τουρισμός, ο περιηγητικός τουρισμός, ενώ κατά τα τελευταία χρόνια η χώρα έχει ανεπτυγμένο και τον τουρισμό ολιγοήμερων διακοπών (short breaks) (Πατσουράτης, 2002).

Πίνακας 3-6: Στατιστικά στοιχεία γαλλικού τουρισμού (1980-2006)

	Διεθνείς Αφίξεις Γαλλίας	Παγκόσμιες Αφίξεις	Μερίδιο Γαλλίας %	Διαν/σεις Αλλοδαπών τουριστών Γαλλίας	Συναλ/κες Εισπράξεις Γαλλίας σε εκατ. $	Παγκόσμιες Εισπράξεις σε εκατ. $	Μερίδιο Γαλλίας %
1980	30.100.000	278.200.000	10,8	254.700.000	-	106.500	-
1990	52.497.000	439.000.000	11,9	387.205.000	-	273.200	-
2000	77.190.000	684.000.000	11,2	585.443.000	30.981	474.000	6,5
2001	75.202.000	680.400.000	11,0	581.037.000	30.363	467.000	6,5
2002	77.012.000	700.400.000	10,9	588.430.000	32.437	481.600	6,7
2003	75.048.000	694.000.000	10,8	567.006.000	36.617	533.000	6,8
2004	75.121.000	761.000.000	9,8	561.294.000	45.300	633.000	7,1
2005	75.900.000	802.000.000	9,4	566.900.000	44.000	678.000	6,4
2006	79.100.000	842.000.000	9,3	554.428.000	46.300	735.000	6,3

Πηγή: ΙΤΕΠ, 2007β (ιδία επεξεργασία)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Ειδικότερα όμως, όσον αφορά στο θερμαλιστικό τουρισμό, θα πρέπει να πούμε ότι η Γαλλία είναι μια χώρα με σημαντική παράδοση, την οποία απέκτησε κατά τους δύο κυρίως τελευταίους αιώνες. Πιο συγκεκριμένα, επιχειρώντας να περιγράψουμε την ιστορία του γαλλικού θερμαλισμού έως και τις μέρες μας, πέντε είναι οι βασικές χρονικές περίοδοι που διακρίνονται. Πρώτη περίοδος, υπήρξε το διάστημα σχεδόν έως και το τέλος του 19ου αιώνα, που, αν και ο γαλλικός θερμαλισμός αποτελούσε μια ιδιαίτερα δημοφιλή δραστηριότητα στη χώρα, σε καμία περίπτωση δεν υποστηριζόταν από τις κατάλληλες ιατρικές γνώσεις και θερμαλιστικές υποδομές. Δεύτερη ιστορική περίοδος ήταν αυτή από το 1875 έως και το 1914, που ο γαλλικός θερμαλισμός χαρακτηρίστηκε από ιδιαίτερη άνθιση, με τις θερμαλιστικές εγκαταστάσεις να πολλαπλασιάζονται και να αποκτούν διεθνή φήμη. Τρίτη περίοδος, ήταν μέχρι και τα μέσα του 20ου αιώνα, που ο γαλλικός θερμαλισμός πέρασε σε μια βαθιά περίοδο παρακμής, ειδικά κατά τα χρόνια της κρίσης (1929-1932). Τέταρτη περίοδος, ήταν το δεύτερο μισό του 20ου αιώνα, όπου ο θερμαλιστικός τουρισμός χαρακτηρίστηκε από ιδιαίτερη άνθιση και οργάνωση και ξεκίνησαν να κατασκευάζονται πολλές και πολυτελείς θερμαλιστικές εγκαταστάσεις, ενώ τέλος, πέμπτη και τελευταία περίοδος, είναι αυτή που διανύει στις μέρες μας, και η οποία χαρακτηρίζεται από μια έντονη κρίση, με πολλές από τις θερμαλιστικές εγκαταστάσεις να υπολειτουργούν και τους θερμαλιστές της Γαλλίας να υποχωρούν αριθμητικά χρόνο με το χρόνο (Gerbod, 2004 · Boyer, 2005).

Πίνακας 3-7: Κατανομή θερμαλιστικής κίνησης Γαλλίας ανά Περιφέρεια (2007)

Περιφέρειες	Αριθμός θερμαλιστών	Ποσοστό (%)
Alsace	2.377	0,5
Aquitaine	90.280	18,2
Auvergne	40.253	8,1
Basse-Normandie	10.612	2,1
Bourgogne	5.486	1,1
Champagne-Ardenne	9.180	1,8
Corse	-	-
Franche-Comté	6.068	1,2
Ile de France	178	0,0
Languedoc-Roussillon	85.912	17,3
Lorraine	26.309	5,3
Midi-Pyrénées	63.634	12,8
Nord-Pas-de-Calais	6.255	1,2
Poitou-Charente-Limousin	33.291	6,7
Provence-Alpes-Côte-d'Azur	35.358	6,8
Rhône-Alpes	75.265	15,2
ΣΥΝΟΛΟ	495.146	100

Πηγή: www.francce-thermale.org, ανάκτηση 02/2008 (και ιδία επεξεργασία)

Πιο συγκεκριμένα όμως, όσον αφορά στα ποσοτικά χαρακτηριστικά της κρίσης που διανύει ο γαλλικός θερμαλισμός στη σύγχρονη εποχή, αυτά μεταφράζονται σε απώλεια τουριστικής κίνησης της τάξης του 25% κατά τα τελευταία 20 χρόνια. Ειδικότερα, σύμφωνα με τα διαθέσιμα στατιστικά στοιχεία, το 1977 ο αριθμός των θερμαλιστών ανερχόταν σε 502.675. Το 1988 έφτασε τους 650.000 και από εκεί και πέρα άρχισε να φθίνει. Το 1992 οι θερμαλιστές ήταν 643.256, το 1998 έπεσαν στους 555.000, το 2002 στους 547.870, ενώ σήμερα (2007) κατέβηκαν ακόμη πιο πολύ, στους 495.146 (www.france-thermale.org - ανάκτηση 02/2008 · IGAS, 2000 · C.N.E.Th., 2003 · Boyer, 2005). Παράλληλα, πέραν της φθίνουσας πορείας της θερμαλιστικής κίνησης, ένα άλλο ποσοτικό χαρακτηριστικό της κρίσης του γαλλικού θερμαλισμού είναι επίσης και η έντονη ανισοκατανομή των

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

θερμαλιστών μεταξύ των γαλλικών περιοχών θερμαλιστικού τουρισμού. Ειδικότερα, όπως παρατηρούμε και στον Πίνακα 3-7, το 63,5% του θερμαλιστικού τουρισμού της χώρας, δηλαδή σχεδόν τα 2/3, κατανέμονται σε 4 μόλις Περιφέρειες: Aquitaine (18,2%), Languedoc-Roussillon (17,3%), Midi-Pyrénées (12,8%) και Rhône-Alpes (15,2%), ενώ σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία των προηγούμενων ετών, το 46% (σχεδόν η μισή) της θερμαλιστικής κίνησης κατανέμεται μόλις σε 10 λουτροπόλεις από το σύνολο της χώρας (Boyer, 2005).

Παράλληλα, εκτός των παραπάνω μειονεκτικών ποσοτικών χαρακτηριστικών, ο γαλλικός θερμαλιστικός τουρισμός «υποφέρει» και από τα ποιοτικά χαρακτηριστικά του. Ειδικότερα, από 10% του συνόλου που ήταν οι αλλοδαποί θερμαλιστές το έτος 1950, στις μέρες μας οι αλλοδαποί τουρίστες που επιλέγουν τη Γαλλία για θερμαλισμό δεν ξεπερνούν το 1% (Boyer, 2005). Επίσης, σύμφωνα με στοιχεία του έτους 2000, το 92% των θερμαλιστών, προσέρχεται στις λουτροπόλεις με επιδότηση από το ασφαλιστικό του Ταμείο (ΚΕΠΑΜΕ, 2000). Ακόμη, από το σύνολο των θερμαλιστών της χώρας, μόλις το 5% επιλέγει υπηρεσίες θερμαλισμού υγείας και ευεξίας, ενώ αντίθετα, το υπόλοιπο 95% επιλέγει τις γαλλικές θερμαλιστικές εγκαταστάσεις αποκλειστικά για υπηρεσίες θεραπευτικού θερμαλισμού (C.N.E.Th., 2003). Τέλος, όσον αφορά στην εμβέλεια των γαλλικών περιοχών και εγκαταστάσεων θερμαλιστικού τουρισμού, αυτή δεν ξεπερνά συνήθως τα όρια της οικείας Περιφέρειας, με τους περισσότερους θερμαλιστές να προέρχονται από τις κοντινές περιοχές της κάθε λουτρόπολης – θερμαλιστικής περιοχής (Boyer, 2005).

Όμως, παρά την αρνητική συγκυρία και τα παραπάνω μειονεκτήματα του θερμαλιστικού τουρισμού της χώρας, θα πρέπει να πούμε επίσης ότι ο γαλλικός θερμαλισμός έχει και αρκετά θετικά στοιχεία. Συγκεκριμένα, σημαντικό πλεονέκτημά του είναι ότι το 88% των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων λειτουργεί πάνω από 6 μήνες -συνήθως 8 έως 9 μήνες (C.N.E.Th., 2003). Επίσης, παρά τις δυσμενείς εξελίξεις, από το σύνολο των 108 θερμαλιστικών σταθμών («stations thérmales») που υπάρχουν στη χώρα, πολύ λίγοι βρίσκονται εκτός λειτουργίας (μόλις 6, σύμφωνα με στοιχεία του 2002) (C.N.E.Th., 2003). Όσον αφορά στο διαχειριστικό καθεστώς, από τη δεκαετία του 1990 και μετά, τις μισές γαλλικές θερμαλιστικές εγκαταστάσεις διαχειρίζεται όχι απλά ο ιδιωτικός τομέας, αλλά μεγάλες επιχειρηματικές εταιρίες (ακόμη και φαρμακευτικές) δημιουργώντας μεγάλες «αλυσίδες θερμαλιστικών επιχειρήσεων»[41] και προσφέροντας συνήθως ιδιαίτερα εξειδικευμένες και σύγχρονες υπηρεσίες τόσο θεραπευτικού θερμαλισμού όσο και θερμαλισμού υγείας και ευεξίας – ανεξάρτητα από το εάν ο θερμαλισμός υγείας και ευεξίας δεν έχει ακόμη ιδιαίτερη απήχηση στη χώρα (Boyer, 2005).

[41] Οι σπουδαιότερες αλυσίδες θερμαλιστικών κέντρων - εγκαταστάσεων που δραστηριοπούνται στη Γαλλία (στοιχίεα 2005) είναι: α) η Chaîne thermale du Soleil, η οποία απορροφώντας την «Promothermes» διαθέτει 20 θερμαλιστικά κέντρα, β) η Eurothermes, η οποία με 10 θερμαλιστικά κέντρα διατηρεί μερίδιο 15% της θερμαλιστικής αγοράς, γ) η Thermafrance, με 2 θερμαλιστικές εγκαταστάσεις, δ) η Companie Européenne du Thermalisme (μετέπειτα Val Vital), ε) η C.E.B. με 4 θερμαλιστικά κέντρα, στ) ο Όμιλος Ξενοδοχειακών Επιχειρήσεων Accor, ζ) το Club Med, η) τα Laboratoires pharmaceutiques και θ) τα Group de cosmetiques (Boyer, 2005).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Χάρτης 3-3: Διοικητικός χάρτης Γαλλίας

Πηγή: www.ladocumentationfrancaise.fr, ανάκτηση 07/2008

Πέραν όμως των παραπάνω ποιοτικών και ποσοτικών χαρακτηριστικών, στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθούμε και στα γεωγραφικά χαρακτηριστικά του γαλλικού θερμαλιστικού τουρισμού. Ειδικότερα, όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, η Γαλλία διαθέτει 108 περιοχές θερμαλισμού, που όμως όπως παρατηρούμε και στον Χάρτη 3-4 δεν ισοκατανέμονται στη χώρα. Από το σύνολο των 108 περιοχών θερμαλισμού, η πλειονότητα εντοπίζεται στις κεντρικό-ανατολικές και νότιες περιοχές της Γαλλίας. Συγκεκριμένα, οι Περιφέρειες με τις μεγαλύτερες συγκεντρώσεις είναι οι (Πίνακας 3-8): Aquitaine, Auvergne, Languedoc-Roussillon, Midi-Pyrénées και Rhône-Alpes, δηλαδή περιοχές στη νότια πλευρά της Γαλλίας. Αντίθετα όσον αφορά στο βορά, πλην των Νομών Orne, Nord, Hauts de Seine, Bas-Rhin, Moselle, Vosges και Haute-Marne, δεν υπάρχουν σχεδόν καθόλου περιοχές ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού (κάτι το οποίο βέβαια εξαρτάται και από την κατανομή του πόρου των ιαματικών πηγών). Στην ίδια λογική με τα παραπάνω, όσον αφορά στη χωρική κατανομή των θερμαλιστών, και πάλι οι περιοχές με τις μεγαλύτερες συγκεντρώσεις εντοπίζονται κατά κύριο λόγο στις Περιφέρειες που διαθέτουν και τις περισσότερες θερμαλιστικές περιοχές-εγκαταστάσεις (Χάρτης 3-5). Ειδικότερα, οι σπουδαιότερες περιοχές θερμαλισμού-λουτροπόλεις της Γαλλίας (ιεραρχικά, από άποψη προσέλκυσης θερμαλιστών) είναι οι: Dax, Aix-les-Bains, Balaruc, Amélie-les-Bains Palalda, Gréoux-les-Bains, Luchon, Barbotan Ch. Th. Du Soleil, La Bourboule Eurothermes, Royat και Bourbonne-les-Bains (Boyer, 2005).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 3-8: Κατανομή γαλλικών περιοχών θερμαλιστικού τουρισμού ανά Περιφέρεια

Περιφέρεια	Ονομασία λουτρόπολης – περιοχής θερμαλιστικού τουρισμού
Alsace	Morsbronn-les-Bains, Niederbronn-les-Bains
Aquitaine	Cambo-les-Bains, Casteljaloux, Dax, Eaux-Bonnes (les), Eaux-Chaudes (les), Eugénie-les-Bains, Préchacq-les-Bains, Saint-Christau, Saint-Paul-les-Dax, Salies-de-Béarn, Saubusse-les-Bains, Tercis-les-Bains
Auvergne	Bourbon l'Archambault, Bourboule (la), Châteauneuf-les-Bains, Châtel-Guyon, Chaudes-Aigues, Mont-Dore (le), Néris-les-Bains, Royat-Chamalières, Saint-Nectaire, Vichy
Basse-Normandie	Bagnoles-de-l'Orne
Bourgogne	Bourbon-Lancy, Saint-Honoré-les-Bains
Champagne-Ardenne	Bourbonne-les-Bains
Corse	Guagno-les-Bains, Pietrapola-les-Bains, Zigliara-Bains d'Urbalacone
Franche-Comté	Lons-le-Saunier, Luxeuil-les-Bains, Salins-les-Bains
Ile de France	Enghien-les-Bains
Languedoc-Roussillon	Alet-les-Bains, Amélie-les-Bains-Palalda, Avène-les-Bains, Bagnols-les-Bains, Balaruc-les-Bains, Boulou (le), Chaldette (la), Fumades (les) – Allègre, Lamalou-Les-Bains, Molitg-les-Bains, La Preste – Prats-de-Mollo, Rennes-les-Bains, Vernet-les-Bains
Limousin	Evaux-les-Bains
Lorraine	Amnéville-les-Thermes, Bains-les-Bains, Contrexéville, Plombières-les-Bains, Vittel
Midi-Pyrénées	Argelès-Gazost, Aulus-les-Bains, Aurensan, Ax-les-Thermes, Bagnères-de-Bigorre, Barbazan, Barbotan-les-Thermes, Barèges-Sers-Barzun, Beaucens-les-Bains, Capvern-les-Bains, Castera-Verduzan, Cauterets, Cransac-les-Thermes, Luchon, Luz-Saint-Sauveur, Lectoure, Saint-Lary-Soulan, Salies-du-Salat, Ussat-les-Bains
Nord-Pas-de-Calais	Saint-Amand-les-Eaux
Poitou-Charente	Jonzac, Rochefort-sur-Mer, Roche-Posay (la), Saujon
Provence-Alpes-Côte-d'Azur	Berthemont-les-Bains, Camoins-les-Bains, Digne-les-Bains, Gréoux-les-Bains
Rhône-Alpes	Aix-les-Bains, Allevard-les-Bains, Brides-les-Bains, Challes-les-Eaux, Divonne-les-Bains, Evian-les-Bains, Léchère-les-Bains (la), Montbrun-les-Bains, Montrond-les-Bains, Neyrac-les-Bains, Saint-Gervais Le Fayet, Saint-Laurent-les-Bains, Thonon-les-Bains, Uriage-les-Bains, Vals-les-Bains

Πηγή: www.france-thermale.org, ανάκτηση 02/2008

Περνώντας τώρα στα χωρικά χαρακτηριστικά των γαλλικών περιοχών θερμαλιστικού τουρισμού, θα πρέπει να πούμε ότι σχεδόν στο σύνολό τους οι θερμαλιστικοί σταθμοί της Γαλλίας κατάφεραν να αναπτυχθούν οικιστικά σε τέτοιο βαθμό, ώστε η συντριπτική τους πλειονότητα να μετατραπεί σε πόλεις-λουτροπόλεις, δηλαδή να αποκτήσουν οικιστική ανάπτυξη και μόνιμο πληθυσμό. Ειδικότερα, όσον αφορά στα μεγέθη των γαλλικών λουτροπόλεων, συνήθως αποτελούν μικρές πόλεις, αφού το 70% αυτών έχει πληθυσμό έως και 5.000 κατοίκους (C.N.E.Th., 2003) και το 20% περίπου έχει πληθυσμό από 5.000 έως 10.000 κατοίκους (www.france-thermale.org, ανάκτηση 02/2008). Επίσης, η πλειονότητα αυτών συνήθως βρίσκεται σε αγροτικές ή/και ορεινές περιοχές, ενώ χαρακτηριστικό είναι ότι οι λουτροπόλεις που κατάφεραν να αναδειχτούν στις σπουδαιότερες της χώρας (από άποψη προσέλκυσης θερμαλιστών), βρίσκονται σε άμεση επαφή με κάποιο υδάτινο μέτωπο (συνήθως είναι παραποτάμιες ή παραλίμνιες και όχι τόσο παραθαλάσσιες). Τέλος, όσον αφορά στη χωρική οργάνωση του θερμαλιστικού τουρισμού μέσα στις λουτροπόλεις, αυτή συνήθως περιλαμβάνει την ύπαρξη ειδικής θερμαλιστικής ζώνης-Θερμαλιστικού Πάρκου (zone thermal), στο οποίο χωροθετούνται εκτός από τις βασικές θερμαλιστικές υποδομές και εγκαταστάσεις, και υποδομές ψυχαγωγικών και αθλητικών δραστηριοτήτων κυρίως.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Χάρτης 3-4: Κατανομή θερμαλιστικών κέντρων - εγκαταστάσεων Γαλλίας ανά Νομό

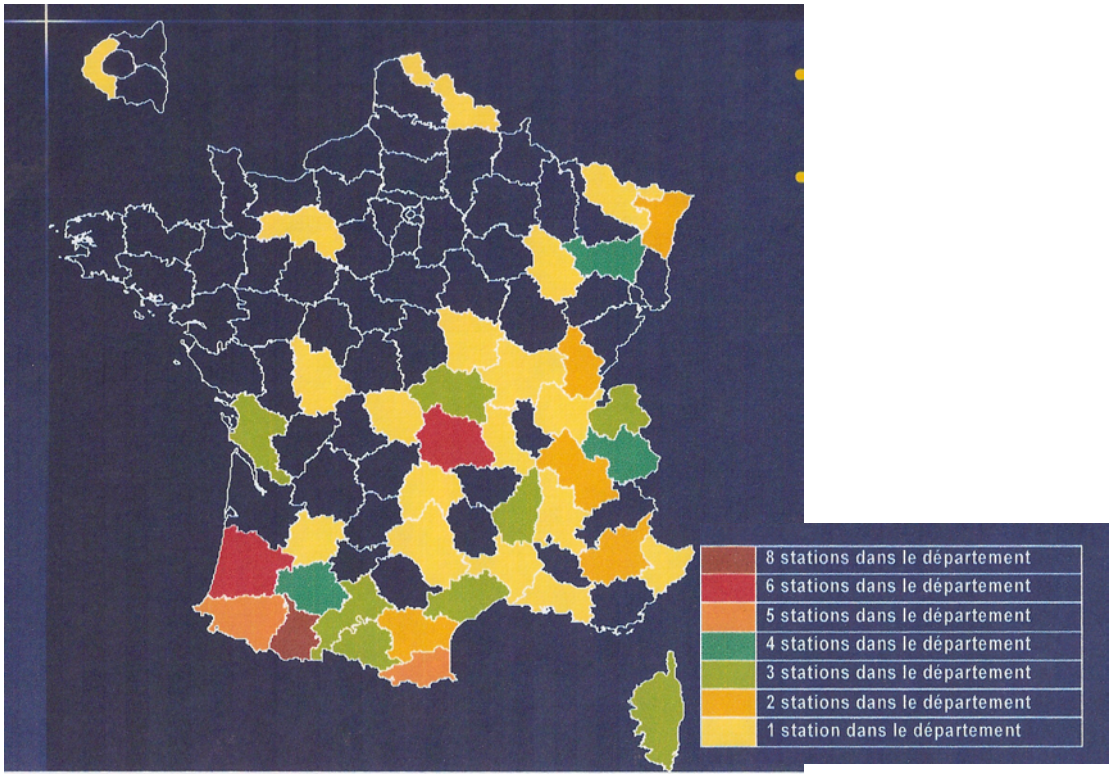

Πηγή: C.N.E.Th, 2003

Χάρτης 3-5: Κατανομή θερμαλιστών Γαλλίας ανά Νομό

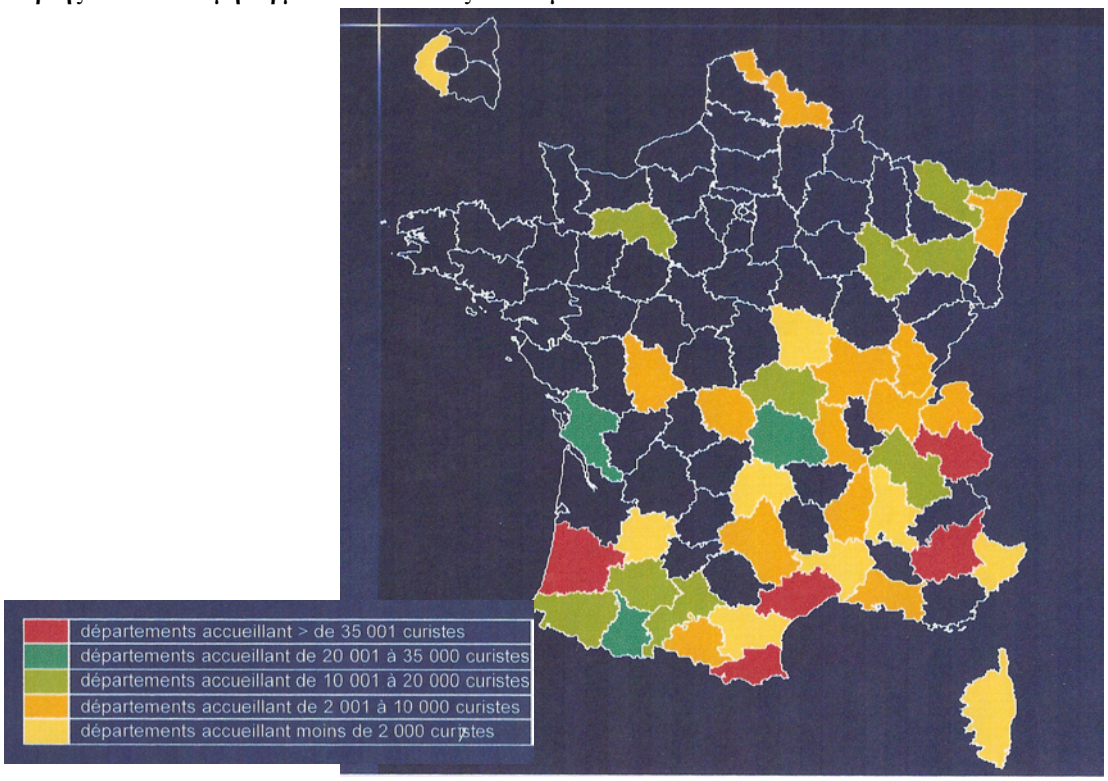

Πηγή: C.N.E.Th, 2003

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Κλείνοντας, αξίζει να τονιστεί ότι ο γαλλικός θερμαλιστικός τουρισμός διανύει μια περίοδο έντονης παρακμής, με τον αριθμό των θερμαλιστών να μειώνεται διαρκώς χρόνο με το χρόνο. Παρ' όλες όμως τις αρνητικές συγκυρίες, υπάρχουν και αρκετά θετικά στοιχεία, που κυρίως σχετίζονται τόσο με τα διαχειριστικά και λειτουργικά χαρακτηριστικά των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων, όσο και με τα χωρικά και γεωγραφικά χαρακτηριστικά του καθεαυτό χώρου ανάπτυξης του θερμαλισμού της Γαλλίας.

3.2.2.2 Παραδείγματα λουτροπόλεων στην Περιφέρεια Langeudoc-Roussillon

Έχοντας διερευνήσει τα βασικότερα από τα ποιοτικά, ποσοτικά, χωρικά και γεωγραφικά χαρακτηριστικά του γαλλικού θερμαλιστικού τουρισμού, στο σημείο αυτό αξίζει να περάσουμε και να εξετάσουμε κάποιες συγκεκριμένες περιπτώσεις περιοχών, προκειμένου να δούμε πως διαμορφώνονται τα αντίστοιχα χαρακτηριστικά στην τοπική κλίμακα, δηλαδή σε επίπεδο λουτροπόλεων. Συγκεκριμένα, οι περιπτώσεις γαλλικών λουτροπόλεων (villes d'eaux ή villes thermales) που θα εξεταστούν στο παρόν υποκεφάλαιο είναι οι: Balaruc-les-Bains, Amélie-les-Bains Palalda και Le Boulou, οι οποίες διοικητικά ανήκουν στην Περιφέρεια (Region) Languedoc-Roussillon (Χάρτης 3-6). Ειδικότερα, αξίζει να σημειώσουμε ότι τα στοιχεία της ανάλυσης που παρατίθενται και για τις τρεις συγκεκριμένες γαλλικές λουτροπόλεις, βασίζονται ως επί το πλείστον στην επιτόπια έρευνα και ακολούθως στη βιβλιογραφική κλπ διερεύνηση.

Χάρτης 3-6: Γεωγραφική θέση των εξεταζόμενων περιοχών θερμαλιστικού τουρισμού στη Γαλλία

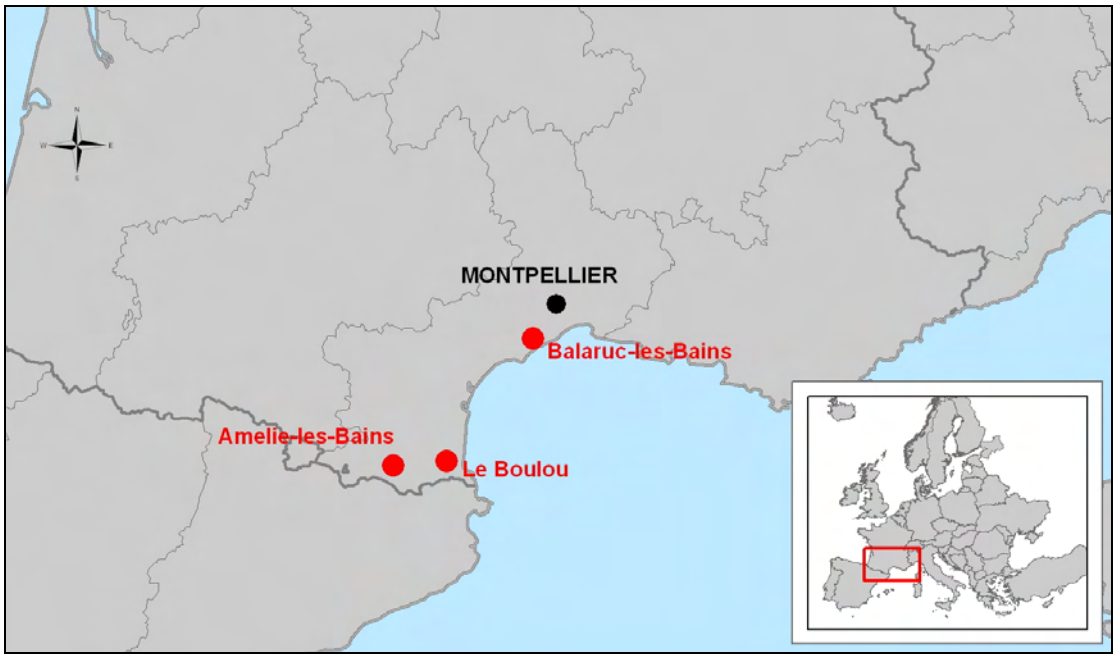

Πηγή: ιδία επεξεργασία

Κατ' αρχήν και πριν περάσουμε στις εξεταζόμενες λουτροπόλεις, θα πρέπει να πούμε ότι γενικότερα η Languedoc-Roussillon αποτελεί μια γαλλική Περιφέρεια που εντοπίζεται στη νότια-μεσογειακή Γαλλία (βρέχεται από τη Μεσόγειο) και η οποία εμφανίζει μια

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

σημαντική συγκέντρωση σε φυσικό πόρο ιαματικών πηγών. Παράλληλα είναι μια από τις Περιφέρειες της Γαλλίας που διαχρονικά κατάφερε να αναπτύξει το θερμαλιστικό τουρισμό σε τέτοιο βαθμό, ώστε σήμερα να καταλαμβάνει τη δεύτερη θέση στη χώρα από άποψη προσέλκυσης θερμαλιστών (Πίνακας 3-7). Ειδικότερα, όσον αφορά στα ποσοτικά στοιχεία της έντασης του θερμαλιστικού τουρισμού της Languedoc-Roussillon, στην εν λόγω Περιφέρεια εντοπίζονται 13 θερμαλιστικές περιοχές-θερμαλιστικοί σταθμοί (stations thermals), δηλαδή το 12% περίπου του συνόλου της Γαλλίας (Πίνακας 3-8), ενώ επίσης συγκεντρώνεται το 17,3% των θερμαλιστών της χώρας (σύμφωνα με στοιχεία του 2007) (Πίνακας 3-7).

Σε σχέση με τη γεωγραφική και διοικητική θέση των τριών εξεταζόμενων λουτροπόλεων, το Balaruc-les-Bains πρόκειται για μια λουτρόπολη που ανήκει στο Νομό (Département) Hérault και βρίσκεται στη λεκάνη του Thau (Bassin de Thau), 29 χλμ από το Montpellier. Η λουτρόπολη του Balaruc-les-Bains είναι παραθαλάσσια και σύμφωνα με στοιχεία του 2007 έχει πληθυσμό 6.517 κατοίκους (www.ville-balaruc-les-bains.com, ανάκτηση 02/2008). Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά στο Amélie-les-Bains Palalda και το Le Boulou και οι δύο αυτές γαλλικές λουτροπόλεις ανήκουν στο Νομό Pyréneés Orientales και βρίσκονται πολύ κοντά στα σύνορα με την Ισπανία. Ειδικότερα, το Amélie-les-Bains-Palalda βρίσκεται στην κοιλάδα του Tech (Vallée du Tech), στους πρόποδες των Πυρηναίων, σε απόσταση 30 χλμ από τη Μεσόγειο και σε 230 μ. υψόμετρο. Παράλληλα, αποτελεί μια μικρού μεγέθους πόλη, με πληθυσμό που ανέρχεται σε 3.500 κατοίκους, σύμφωνα με στοιχεία του 2005 (www.amelie-les-bains.com, ανάκτηση 02/2008). Επίσης, όσον αφορά στο Le Boulou, πρόκειται σχεδόν για την τελευταία πόλη της Γαλλίας στα σύνορα με την Ισπανία. Βρίσκεται και αυτή στους πρόποδες των Πυρηναίων και στις όχθες του ποταμού Tech, σε απόσταση 18 χλμ από τη Μεσόγειο και σε 80 μ. υψόμετρο από τη θάλασσα. Ο πληθυσμός της λουτρόπολης Le Boulou σύμφωνα -με τα στοιχεία του 2007-, είναι 4.858 κάτοικοι (www.ot-leboulou.fr, ανάκτηση 02/2008).

Επιχειρώντας να προσδιορίσουμε και να ιεραρχήσουμε τη χρονική έναρξη της θερμαλιστικής δραστηριότητας σε καθεμία από τις τρεις εξεταζόμενες λουτροπόλεις, θα πρέπει να πούμε ότι πρώτο απ' όλα ξεκίνησε το Balaruc-les-Bains να αξιοποιεί τις ιαματικές του πηγές, με το πρώτο θερμαλιστικό κτίριο (Pavillon Sévigne[42]) να κατασκευάζεται στην περιοχή το 1753 (www.leguidedemontpellier.com, ανάκτηση 02/2008). Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά στη χρονολογική έναρξη της θερμαλιστικής δραστηριότητας και της αξιοποίησης των ιαματικών πηγών των Amélie-les-Bains Palalda και Le Boulou, και στις δύο περιοχές ξεκίνησε το 1840, δηλαδή σχεδόν έναν αιώνα αργότερα απ' ότι στο Balaruc-les-Bains (www.mairie-leboulou.fr · http://histoireduroussillon.free.fr, ανάκτηση 02/2008). Παρ' όλα αυτά, αξίζει να σημειώσουμε ότι τόσο στο Amélie-les-Bains Palalda όσο και στο Le Boulou η χρήση των ιαματικών πηγών χρονολογείται από πολύ παλιότερα. Συγκεκριμένα, τα ιαματικά νερά του Amélie-les-Bains Palalda χρησιμοποιούταν ήδη από την αρχαιότητα[43], ενώ για τη χρήση των νερών του Le Boulou πληροφορίες έχουμε ήδη από το Μεσαίωνα (http://histoireduroussillon.free.fr, ανάκτηση 07/2008).

[42] Σήμερα το παλιό κτίριων των λουτρών του Balaruc-les-Bains έχει ανακαινιστεί και φιλοξενεί τις υπηρεσίες και τα τοπικά γραφεία του Office de Tourisme (αντίστοιχου ελληνικού ΕΟΤ).

[43] Στην περιοχή του Amélie-les-Bains Palalda έχουν βρεθεί ερείπια ρωμαϊκών λουτρών «Acque Calidae», ενώ ήδη από το Μεσαίωνα ήταν γνωστά τα Les Bains d'Arles, λόγω του οικισμού-χωριού Arles που υπήρχε εκεί (http://histoireduroussillon.free.fr, ανάκτηση 02/2008).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Φυσικά, ένας από τους λόγους για τους οποίους και οι τρεις εξεταζόμενες γαλλικές λουτροπόλεις ξεκίνησαν από αρκετά νωρίς να αξιοποιούν τις ιαματικές τους πηγές υπήρξε και η ποιότητα των ιαματικών νερών τους. Ειδικότερα, όσον αφορά στις θεραπευτικές ιδιότητες των νερών του Balaruc-les-Bains, αυτά είναι θερμοκρασίας 49^{o}C και ενδείκνυνται για ρευματοπάθειες και αρθριτικά (www.leguidedemontpellier.com, ανάκτηση 02/2008). Σχεδόν αντίστοιχα, τα ιαματικά νερά του Amélie-les-Bains-Palalda είναι κατάλληλα για ρευματοπάθειες, οστεοαρθριτικά αλλά επίσης άσθμα και αλλεργίες (www.amelie-les-bains.com, ανάκτηση 02/2008), ενώ τέλος, του Le Boulou ενδείκνυνται τόσο για αρθριτικά των κάτω άκρων όσο και για παθήσεις του στομάχου, αφού είναι κατάλληλα και για ποσιθεραπεία (www.ot-leboulou.fr, ανάκτηση 02/2008).

Με δεδομένες τις παραπάνω θεραπευτικές ενδείξεις αλλά και την από νωρίς αξιοποίηση των ιαματικών πηγών, και οι τρεις λουτροπόλεις κατάφεραν διαχρονικά να αναπτύξουν σε ικανοποιητικό βαθμό το θερμαλιστικό τουρισμό. Ειδικά το Balaruc-les-Bains, το οποίο κατά τα τελευταία χρόνια εκτός του ότι έχει «σκαρφαλώσει» στη δεύτερη θέση (από άποψη αριθμού θερμαλιστών) στο σύνολο των γαλλικών λουτροπόλεων (πρώτη είναι η Dax στην Περιφέρεια Aquitaine), έχει καταλάβει επίσης και την πρώτη θέση μεταξύ των λουτροπόλεων της οικείας Περιφέρειας, προσελκύοντας πάνω από 35.000 θερμαλιστές ετησίως (www.balaruc-les-bains.com, ανάκτηση 02/2008), δηλαδή σχεδόν τους μισούς (42% περίπου) από τους θερμαλιστές της Languedoc-Roussillon (Πίνακας 3-7).

Άλλωστε, το ότι το Balaruc-les-Bains υπερέχει σημαντικά ως προς τις άλλες δύο λουτροπόλεις επιβεβαιώνεται και από τις θερμαλιστικές εγκαταστάσεις που διαθέτει. Συγκεκριμένα, στο Balaruc-les-Bains υπάρχουν δύο θερμαλιστικές εγκαταστάσεις, το «Athèna» και το «Hesperides». Το μεν «Hesperides» βρίσκεται σε μια μεγάλη έκταση (Θερμαλιστικό Πάρκο) εντός της λουτρόπολης, ενώ το «Athèna» αποτελεί μεμονωμένο κτιριακό συγκρότημα στο κέντρο της πόλης. Και οι δύο θερμαλιστικές εγκαταστάσεις έχουν μέτωπο στη θάλασσα, ενώ επίσης αποτελούν και σχετικά νέες κατασκευές. Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά στο Amélie-les-Bains Palalda, εκεί υπάρχει μια και μόνο θερμαλιστική εγκατάσταση (Thermes d' Amélie les Bains – Thermes Romains). Πρόκειται για ένα μεμονωμένο κτίριο το οποίο κατασκευάστηκε το 1840 (τελευταία ανακαίνιση το 1961) και το οποίο βρίσκεται εντός του πυκνού οικιστικού ιστού της λουτρόπολης (http://histoireduroussillon.free.fr, ανάκτηση 02/2008). Τέλος, όσον αφορά στο Le Boulou, και εκεί υπάρχει μια και μόνο θερμαλιστική εγκατάσταση, η οποία βρίσκεται στην άκρη της λουτρόπολης (στο νότιο μέρος) και εντός ενός κατάφυτου πάρκου (Θερμαλιστικό Πάρκο).

Όσον αφορά στα χαρακτηριστικά και την ποιότητα των θερμαλιστικών υπηρεσιών που προσφέρονται στις παραπάνω θερμαλιστικές εγκαταστάσεις, θα μπορούσαμε να πούμε ότι αυτά κυμαίνονται περίπου στα ίδια επίπεδα μεταξύ των τριών λουτροπόλεων. Συγκεκριμένα και στις τρεις λουτροπόλεις οι υποδομές και οι υπηρεσίες που προσφέρουν οι θερμαλιστικές εγκαταστάσεις είναι προσανατολισμένες τόσο προς το θεραπευτικό θερμαλισμό όσο και προς το σύγχρονο θερμαλισμό υγείας και ευεξίας. Ειδικότερα, οι υπηρεσίες θερμαλισμού υγείας και ευεξίας που προσφέρονται, στο πλαίσιο της ανταγωνιστικότητας που κυριαρχεί, προωθούνται στη λογική των πακέτων προσφοράς (προσφορές συνδυασμού θερμαλιστικών υπηρεσιών σε χαμηλές τιμές, οι οποίες γίνονται ακόμη πιο ελκυστικές όσο αυξάνεται η διάρκεια σε ημέρες).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Βέβαια, στο σημείο αυτό πρέπει να πούμε ότι παρ' όλο που και στις τρεις λουτροπόλεις ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην προσφορά ανταγωνιστικών και σύγχρονων υπηρεσιών θερμαλισμού, η πλήρης «στροφή» και αναβάθμιση του προσφερόμενου θερμαλιστικού τουρισμού δεν έχει επιτευχθεί σε ικανοποιητικό βαθμό ακόμη. Σύμφωνα με τις πληροφορίες που αντλήθηκαν κατά την επιτόπια έρευνα, η πλειονότητα των θερμαλιστών των τριών λουτροπόλεων εξακολουθεί να είναι άτομα τρίτης και τέταρτης ηλικίας, ενώ οι θερμαλιστικές εγκαταστάσεις καταφέρνουν να παραμένουν ανοικτές μόνο τους 9 από τους 12 μήνες το χρόνο (δηλαδή, εκτός της περιόδου του βαρύ χειμώνα). Παρ'όλα αυτά, αξίζει να σημειώσουμε ότι όσον αφορά στο καθεστώς διαχείρισης των συγκεκριμένων θερμαλιστικών εγκαταστάσεων, εκτός του Balaruc-les-Bains που είναι υπό δημοτική διαχείριση, στην περίπτωση του Amélie-les-Bains Palalda και του Le Boulou η διαχείριση ανήκει στην εταιρία «Chaîne Thermale du Soleil» που συνολικά διαχειρίζεται 20 θερμαλιστικούς σταθμούς της Γαλλίας (www.chainethermale.fr, ανάκτηση 02/2008).

Όμως, πέραν των παραπάνω ποιοτικών και ποσοτικών χαρακτηριστικών του προσφερόμενου θερμαλιστικού τουρισμού, στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθούμε και στα χωρικά χαρακτηριστικά των τριών εξεταζόμενων γαλλικών λουτροπόλεων. Κατ' αρχήν, ένα σημαντικό κοινό χαρακτηριστικό της Balaruc-les-Bains, της Amélie-les-Bains Palalda και της Le Boulou είναι ότι πρόκειται για τρεις λουτροπόλεις με υδάτινο μέτωπο. Συγκεκριμένα, η Balaruc-les-Bains είναι παραθαλάσσια λουτρόπολη, ενώ η Amélie-les-Bains Palalda και η Le Boulou είναι παραποτάμιες. Επίσης, όπως διαπιστώθηκε και σε προηγούμενο σημείο και οι τρεις είναι μικρού μεγέθους πόλεις, που σημαίνει ότι λόγω της ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού, διαχρονικά γνώρισαν και οικιστική ανάπτυξη (υπενθυμίζεται ότι το Balaruc-les-Bains έχει πληθυσμό 6.517 άτομα, το Amélie-les-Bains Palalda έχει περίπου 3.500 κατοίκους και το Le Boulou έχει 4.858 άτομα πληθυσμό.)

Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά στις διαφορές που εντοπίζονται μεταξύ των τριών λουτροπόλεων, αυτές έχουν κυρίως σχέση με τη χωροθέτηση των θερμαλιστικών τους εγκαταστάσεων. Συγκεκριμένα, στη Le Boulou οι λουτρικές-θερμαλιστικές εγκαταστάσεις είναι χωροθετημένες εντός ειδικής θερμαλιστικής ζώνης (Θερμαλιστικό Πάρκο), η οποία βρίσκεται στην άκρη της πόλης δίπλα στον ποταμό Le Tech. Από την άλλη πλευρά, στην Amélie-les-Bains Palalda η μία και μοναδική θερμαλιστική εγκατάσταση αποτελεί μεμονωμένο κτίριο, χωροθετημένο εντός του πυκνού οικιστικού ιστού της πόλης, ενώ τέλος, στη Balaruc-les-Bains, που διαθέτει δύο θερμαλιστικές εγκαταστάσεις, γίνεται συνδυασμός των δύο παραπάνω περιπτώσεων, δηλαδή το μεν θερμαλιστικό κέντρο «Hesperides» αποτελεί συγκρότημα κτιρίων εντός μεγάλης έκτασης πρασίνου (Θερμαλιστικό Πάρκο), ενώ το δε «Athèna» αποτελεί μεμονωμένο κτίριο στο κέντρο της λουτρόπόλης.

Στο σημείο αυτό πρέπει να διευκρινίσουμε ότι οι διαφορές που εντοπίστηκαν παραπάνω ως προς τα χωρικά χαρακτηριστικά του θερμαλιστικού τουρισμού των τριών λουτροπόλεων, έγκεινται σε μεγάλο βαθμό και στη διαφορετική πολεοδομική ιστορία, τοπογραφία, κλπ της καθεμίας λουτρόπολης. Συγκεκριμένα, όσον αφορά στο Balaruc-les-Bains, μέχρι και τη γαλλική επανάσταση (Ancien Régime) δεν ήταν παρά μόνο μια θρησκευτική Ενορία (Notre Dame d'Aix) της Κοινότητας Balaruc, ώσπου αρκετά αργότερα (1886) χωρίστηκε σε δύο μέρη: το Balaruc-les-Bains και το Balaruc-le-Vieux. Στις μέρες μας, λόγω και της σημαντικής τουριστικής ανάπτυξης που γνώρισε το Balaruc-les-Bains, οι δυο

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

ξεχωριστές Κοινότητες[44] (Balaruc-les-Bains και Balaruc-le-Vieux) αποτελούν πλέον ενιαίο πολεοδομικό συγκρότημα (μιας και εξ' αρχής η απόσταση που τα χώριζε δεν ήταν παρά μόνο 2,5 χιλιόμετρα), με τη λουτρόπολη να είναι σαφώς πιο ανεπτυγμένη και οικιστικά[45] αλλά και οικονομικά.

Ειδικότερα όμως, όσον αφορά στη χωρική οργάνωση της λουτρόπολης του Balaruc, αυτή είναι μοιρασμένη μεταξύ της ζωνοποίησης αλλά και της μίξης χρήσεων γης. Στο καθεστώς ζώνης εμπίπτουν οι βιομηχανικές δραστηριότητες και η μια από τις δύο θερμαλιστικές εγκαταστάσεις, ενώ η μίξη χρήσεων γης λαμβάνει χώρα στο κέντρο της πόλης, όπου συγκεντρώνονται οι κατοικίες, τα δημόσια κτίρια και το εμπόριο. Παράλληλα, δεν πρέπει να παραλείψουμε να πούμε ότι στο σχεδιασμό του Balaruc-les-Bains, σημαντική θέση καταλαμβάνει τόσο ο σχεδιασμός για AMEA όσο και ο σχεδιασμός για υποδομές ψυχαγωγικών και αθλητικών δραστηριοτήτων. Συγκεκριμένα, ανάμεσα στις υποδομές για δραστηριότητες ψυχαγωγίας και αναψυχής συγκαταλέγονται εγκαταστάσεις Casino (σε άμεση σχέση με τα κτίρια του θερμαλιστικού τουρισμού), κινηματογράφος, αίθουσες πολιτιστικών εκδηλώσεων κλπ, ενώ ανάμεσα στις υποδομές για αθλητικές δραστηριότητες συγκαταλέγονται ναυταθλητικές εγκαταστάσεις (λόγω της παραθαλάσσιας τοποθεσίας), ποδηλατόδρομοι, γυμναστήρια, γήπεδα τένις κλπ. Τέλος, στον οικιστικό ιστό της λουτρόπολης προβλέπονται επίσης και 500 θέσεις οργανωμένου parking σε κεντρικά σημεία (www.balaruc-les-bains.com, ανάκτηση 07/2008).

Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά στην πολεοδομική ιστορία της λουτρόπολης Amélie-les-Bains Palalda, αυτή ξεκινά κάπου στο Μεσαίωνα, όταν ονομαζόμενη τότε η περιοχή ως Bains d'Arles (Λουτρά των Arles) θα αποκτήσει οικιστική ανάπτυξη μεγέθους χωριού (που πήρε την ονομασία Bains[46]). Έκτοτε, και ειδικά μετά την κατασκευή της θερμαλιστικής εγκατάστασης (1840), η λουτρόπολη της Amélie-les-Bains θα γνωρίσει ακόμη μεγαλύτερη οικιστική ανάπτυξη, που είχε ως αποτέλεσμα στις αρχές του 20ου αιώνα να συνενωθεί οικιστικά με το διπλανό χωριό Palalda, που προϋπήρχε στην περιοχή αιώνες πριν[47] (http://histoireduroussillon.free.fr, ανάκτηση 02/2008). Όσον αφορά στην πολεοδομική της οργάνωση, σε αντίθεση με την περίπτωση του Balaruc-les-Bains, η λουτρόπολη του Amélie-les-Bains Palalda, λόγω της ιδιαίτερης τοπογραφίας που την χαρακτηρίζει (ορεινή πόλη που επίσης διασχίζεται από ποταμό -τον Le Tech-) δε διαθέτει σύστημα ζωνοποίησης. Οι χρήσεις γης είναι ανάμικτες, αφού ούτως ή άλλως το μέγεθος της (πληθυσμιακά και χωρικά) δεν το επιβάλλει. Παρ' όλα αυτά, αξίζει να σημειώσουμε ότι και η Amélie-les-Bains Palalda -όπως

[44] Τελικά, παρά το διαχωρισμό του Balaruc σε δύο Κοινότητες το 1886, στις μέρες μας και συγκεκριμένα τον Ιανουάριο του 2003 το Balaruc-les-Bains και το Balaruc-le-Vieux επανενώθηκαν διοικητικά, υπαγώμενα στην Αστική-Πολεοδομική Κοινότητα της Λεκάνης του Thau (Communauté d'Agglomération du Bassin de Thau) (www.ville-balaruc-les-bains.com, ανάκτηση 02/2008)

[45] Το Balaruc-le-Vieux έχει μόνιμο πληθυσμό μόλις 1.802 άτομα, έναντι του Balaruc-les-Vieux που όπως είδαμε ο πληθυσμός του ανέρχεται σε 6.517 κατοίκους (www.wikipedia.org, λήμμα «Balaruc-les-Bains», ανάκτηση 02/2008).

[46] Το χωριό Bains μετονομάστηκε σε Amélie-les-Bains το 1840 (όταν δηλαδή κατασκευάστηκε και το θερμαλιστικό κτίριο) από το Βασιλιά Louis-Philippe, προς τιμήν της συζύγου του, Βασίλισσας Amélie (www.amelie-les-bains.com, ανάκτηση 02/2008).

[47] Ο παραποτάμιος οικισμός-χωριό Palalda αναφέρεται για πρώτη φορά σε συγγράμματα του 9ου μ.Χ. αιώνα. Η οικιστική του συνένωση με τη λουτροπόλη Amélie-les-Bains στις αρχές του 20ου αιώνα είχε σαν αποτέλεσμα το 1942 να υπάρξει και διοικητική συνένωση μεταξύ των δύο οικισμών, υπό την ονομασία Amélie-les-Bains Palalda (http://histoireduroussillon.free.fr, ανάκτηση 07/2008). Κατά τη συνένωση του Palalda με το Amélie-les-Bains, υπήρξαν οξύες αντιδράσεις μεταξύ των κατοίκων, οι οποίες στις μέρες μας έχουν λάβει γιορτινό χαρακτήρα, με ειδικές επετειακές εκδηλώσεις να πραγματοποιούνται κάθε χρόνο ανελλιπώς (www.amelie-les-bains.com, ανάκτηση 02/2008).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

και το Balaruc-les-Bains-, διαθέτει τόσο σχεδιασμό για ΑΜΕΑ όσο και σχεδιασμό υποδομών για διάφορες ψυχαγωγικές και αθλητικές δραστηριότητες, όπως εγκαταστάσεις Casino, κινηματογράφος, εγκαταστάσεις ιππασίας, καγιάκ, υποδομές αναρρίχησης κλπ (www.amelie-les-bains.com, ανάκτηση 02/2008).

Τέλος, όσον αφορά στην πολεοδομική ιστορία της σημερινής λουτρόπολης Le Boulou, αυτή θα ξεκινήσει κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα, όταν εκεί δημιουργήθηκε αρχικά ένας μικρός οικισμός με την ονομασία El Volo[48]. Με την πάροδο των αιώνων αλλά και λόγω και της ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού, ο αρχικός ιστός της παλιάς πόλης El Volo (Le Boulou) κατάφερε να αναπτυχθεί τελικά σε τέτοιο βαθμό, ώστε σήμερα να εκτείνεται ως και το Θερμαλιστικό Πάρκο, που εξ'αρχής βρισκόταν σε απόσταση 3 χιλιομέτρων. Ειδικότερα, όσον αφορά στη χωρική και πολεοδομική οργάνωση της σημερινής λουτρόπολης Le Boulou, αυτή στηρίζεται ως επί το πλείστον στο σύστημα της ζωνοποίησης: η ειδική θερμαλιστική ζώνη (Θερμαλιστικό Πάρκο) χωροθετείται νότια της παλιάς πόλης, η βιομηχανική και βιοτεχνική ζώνη χωροθετείται βόρεια της παλιάς πόλης, η ζώνη αποθήκευσης εμπορευμάτων (λόγω του συνοριακού χαρακτήρα της πόλης και των διεθνών μεταφορών που καταλήγουν εκεί) αλλά και άλλων εμπορικών δραστηριοτήτων χωροθετείται στα δυτικά της παλιάς πόλης, ενώ τέλος, στην περιοχή ανάμεσα στις τρεις προηγούμενες ζώνες και σε συνέχεια με την παλιά πόλη χωροθετείται η ζώνη των νέων κατοικιών (www.mairie-leboulou.fr, ανάκτηση 02/2008). Πέραν όμως των παραπάνω ζωνών, στο σημείο αυτό δεν πρέπει να παραλείψουμε να πούμε ότι όπως και στις δύο προηγούμενες περιπτώσεις (του Balaruc-les-Bains και του Amélie-les-Bains Palalda), στη λουτρόπολη του Le Boulou εντός του οικιστικού ιστού υπάρχει ειδική μέριμνα και σχεδιασμός τόσο για υποδομές ΑΜΕΑ, όσο και για διάφορες υποδομές αθλητικών και ψυχαγωγικών δραστηριοτήτων, όπως ποδηλατόδρομοι, γήπεδα τένις, διαδρομές περιπάτων, χώροι πρασίνου και χώροι στο κέντρο της πόλης για μαζική στάθμευση αυτοκινήτων (parking), κινηματογράφος, casino κλπ (www.ot-leboulou.fr, ανάκτηση 02/2008).

Γενικότερα, θα πρέπει να ειπωθεί ότι οι τρεις εξεταζόμενες γαλλικές λουτροπόλεις δεν παρουσιάζουν ιδιαίτερα αξιόλογα ποσοτικά και ποιοτικά χαρακτηριστικά θερμαλιστικού τουρισμού, συμπεριλαμβανομένης και της λουτρόπολης Balaruc-les-Bains, που αν και αποτελεί τη δεύτερη σπουδαιότερη λουτρόπολη της χώρας οι θερμαλιστικές της υπηρεσίες αλλά και ο αριθμός των θερμαλιστών της δεν ανταποκρίνονται στη θέση που κατέχει. Παρ' όλα αυτά, αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι, παρά τις μέτριες σχετικά «θερμαλιστικές» επιδόσεις τους, και οι τρεις λουτροπόλεις χαρακτηρίζονται από μια ιδιαίτερα αξιόλογη χωρική οργάνωση, η οποία εκτός από τον καθεαυτό χώρο των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων, εκτείνεται γενικότερα και στο σύνολο του χώρου των αντίστοιχων πόλεων-λουτροπόλεων αλλά και του ευρύτερου περιβάλλοντός τους.

[48] Στην ουσία, η σημερινή ονομασία της λουτρόπολης Le Boulou πρόκειται για μετεξέλιξη και «γαλλοποίηση» της παλιάς της ονομασίας «El Volo», που είχε ιβηρικές ρίζες και σήμαινε απόκρυμνη όχθη-ακτή (www.mairie-leboulou.fr, ανάκτηση 02/2008).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Balaruc-les-Bains

Εικόνα 3-25

Εικόνα 3-26

Εικόνα 3-27

Εικόνα 3-28

Εικόνα 3-29

Εικόνα 3-30

Δορυφορική Εικόνα

Εικόνα 3-25: Η κεντρική είσοδος της θερμαλιστικής εγκατάστασης «Hesperides»
Εικόνα 3-26: Η εσωτερική πισίνα στο «Hesperides»
Εικόνα 3-27: Η κεντρική είσοδος της θερμαλιστικής εγκατάστασης «Athèna» στο κέντρο του Balaruc-les-Bains
Εικόνα 3-28: Η εσωτερική δεξαμενή του «Athèna»
Εικόνα 3-29: Το κτίριο των αρχαίων θερμών – σήμερα γραφείο του Office de Tourisme
Εικόνα 3-30: Άποψη από το εσωτερικό του Balaruc-les-Bains – ο δρόμος και δίπλα ο ποδηλατόδρομος
Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο – **Πηγή δορυφορικής εικόνας:** Google Earth (2008)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Amélie-les-Bains Palalda

Εικόνα 3-31

Εικόνα 3-32

Εικόνα 3-33

Εικόνα 3-34

Εικόνα 3-35

Εικόνα 3-36

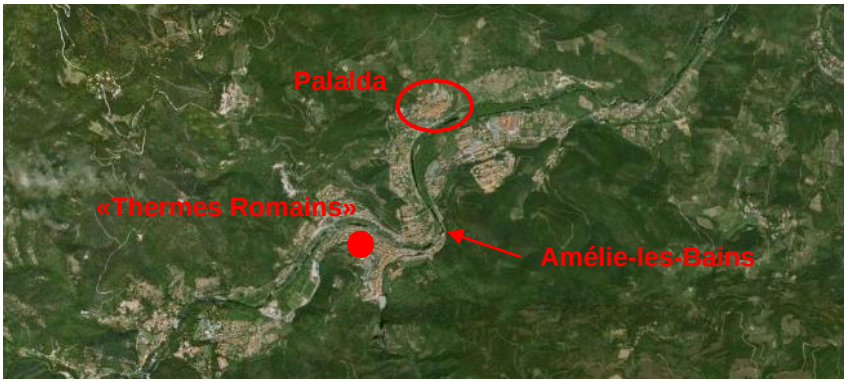

Δορυφορική Εικόνα

Εικόνα 3-31: Η θερμαλιστική εγκατάσταση-κτίριο «Thermes Romains»
Εικόνα 3-32: Το ινστιτούτο αισθητικής δίπλα από το κτίριο του «Thermes Romains»
Εικόνα 3-33: Άποψη από το εσωτερικό του Amélie-les-Bains-Palalda
Εικόνα 3-34: Άποψη από το παραποτάμιο μέτωπο της λουτρόπολης
Εικόνα 3-35: Ο ποταμός «Le Tech»
Εικόνα 3-36: Πανοραμική άποψη της λουτρόπολης (**πηγή:** www.amelie-les-bains.com)
Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο – **Πηγή δορυφορικής εικόνας:** Google Earth (2008)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Le Boulou

Εικόνα 3-37

Εικόνα 3-38

Εικόνα 3-39

Εικόνα 3-40

Εικόνα 3-41

Εικόνα 3-42

Δορυφορική Εικόνα

Εικόνα 3-37: Η θερμαλιστική εγκατάσταση στο θερμαλιστικό πάρκο
Εικόνα 3-38: Δίδυμοι ατομικοί λουτήρες στο εσωτερικό της θερμαλιστικής εγκατάστασης
Εικόνα 3-39: Το κτίριο της Διοίκησης του θερμαλιστικού πάρκου
Εικόνα 3-40: Βοηθητικό κτίριο του θερμαλιστικού πάρκου με ιατρεία
Εικόνα 3-41: Άποψη από το θερμαλιστικό πάρκο και τη διαμόρφωσή του
Εικόνα 3-42: Άποψη από την πόλη Le Boulou
Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο – **Πηγή δορυφορικής εικόνας:** Google Earth (2008)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

3.2.3 Ισπανία

3.2.3.1 Θερμαλισμός: ένα νέο είδος αναψυχής σε διαρκή ανοδική πορεία την τελευταία δεκαετία

Η Ισπανία είναι μια από τις μεγαλύτερες χώρες της Ευρώπης στη δυτική άκρη της Μεσογείου, με 505.988 τ.χλμ. έκταση και 45 εκατομμύρια άτομα περίπου πληθυσμό (www.wikipedia.org, λήμμα «España», ανάκτηση 02/2008), η οποία έχει επίσης καταφέρει κατά τα τελευταία χρόνια να αναδειχθεί και σε μια από τις ισχυρότερες τουριστικές δυνάμεις της Ευρώπης. Με 58.451.000 διεθνείς αφίξεις και 224.350.000 διανυκτερεύσεις το έτος 2006, η Ισπανία κατάφερε να προσελκύσει το 7% των διεθνών αφίξεων του παγκόσμιου τουρισμού (ΙΤΕΠ, 2007β) και ταυτόχρονα να καταλάβει τη δεύτερη θέση μεταξύ των ευρωπαϊκών χωρών από άποψη προσέλκυσης διεθνών επισκεπτών (μετά τη Γαλλία). Επίσης, σε αντίθεση με την Ιταλία και τη Γαλλία, η χώρα της ιβηρικής χερσονήσου καθ' όλα τα τελευταία έτη εξακολουθεί να διατηρεί θετικό το πρόσημο της ετήσιας μεταβολής των διεθνών της αφίξεων, με την τελευταία δεκαετία ειδικά να σημειώνονται οι μεγαλύτεροι ρυθμοί αύξησης των διεθνών επισκεπτών της (Πίνακας 3-9).

Όσον αφορά ειδικότερα στην τουριστική πολιτική που ακολούθησε η Ισπανία κατά τα τελευταία χρόνια, αυτή υπήρξε κυρίως προσανατολισμένη προς τον παραθαλάσσιο τουρισμό και το προϊόν ήλιος-θάλασσα-ακτές[49], ενώ σημαντικό μέρος των προσπαθειών της για την αναβάθμιση και ανάπτυξη του τουρισμού επικεντρώθηκε προς την κατεύθυνση της βελτίωσης της ποιότητας των προσφερόμενων τουριστικών υπηρεσιών. Επίσης, όσον αφορά στο προφίλ των διεθνών τουριστών που την επισκέπτονται κατά τα τελευταία χρόνια, αξίζει να σημειωθεί ότι ένα μεγάλο μέρος αυτών αποτελεί τουρίστες ολιγοήμερων διακοπών (short breaks) (Πατσουράτης, 2002).

Πίνακας 3-9: Στατιστικά στοιχεία ισπανικού τουρισμού (1980-2006)

	Διεθνείς Αφίξεις Ισπανίας	**Παγκόσμιες Αφίξεις**	**Μερίδιο Ισπανίας %**	**Διαν/σεις Αλλοδαπών Τουριστών Ισπανίας**	**Συναλ/κες Εισπράξεις Ισπανίας σε εκατ. $**	**Παγκόσμιες Εισπράξεις σε εκατ. $**	**Μερίδιο Ισπανίας %**
1980	22.500.000	278.200.000	8,0	62.199.000	-	106.500	-
1990	37.441.000	439.000.000	8,5	68.630.000	-	273.200	-
2000	47.898.000	684.000.000	7,0	233.897.000	30.979	474.000	6,5
2001	48.565.000	680.400.000	7,1	232.035.000	32.691	467.000	7,0
2002	50.331.000	700.400.000	7,1	220.707.000	33.783	481.600	7,0
2003	50.854.000	694.000.000	7,3	217.852.000	41.770	533.000	7,8
2004	52.430.000	761.000.000	6,8	209.081.000	45.248	633.000	7,1
2005	55.916.000	802.000.000	6,9	209.518.000	47.891	678.000	7,0
2006	58.451.000	842.000.000	6,9	224.350.000	51.100	735.000	6,9

Πηγή: ΙΤΕΠ, 2007β (ιδία επεξεργασία)

Ειδικότερα όμως, όσον αφορά στο θερμαλιστικό τουρισμό της χώρας, θα μπορούσαμε να πούμε ότι αυτός δεν είναι ιδιαίτερης έντασης, ότι δηλαδή δεν αποτελεί μια μορφή τουρισμού στην οποία δίνεται μεγάλη προτεραιότητα από την πλευρά της πολιτείας

[49] Αξίζει να σημειωθεί ότι ο προσανατολισμός της Ισπανίας προς τον παραθεριστικό τουρισμό κατά τις τελευταίες δεκαετίες προκάλεσε αρκετές δυσμενείς επιπτώσεις στο περιβάλλον, με σημαντικότερη αυτή της εκτεταμένης δόμησης κατά μήκος μεγάλου μέρους των ακτογραμμών της χώρας, κυριώς προς την πλευρά της Μεσογείου.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

και την τουριστική της πολιτική. Αυτό συμβαίνει καθώς, πλην μιας μικρής περιόδου στα τέλη του 19ου αιώνα -που ο θερμαλιστικός τουρισμός ήκμασε στη χώρα-, μέχρι και τα τέλη της δεκαετίας του 1980, ο θερμαλισμός αποτελούσε μια δραστηριότητα καθαρά κοινωνικής και θεραπευτικής υφής για την Ισπανία, που ως επί το πλείστον απευθυνόταν σε άτομα τρίτης και τέταρτης ηλικίας. Όμως, από τη δεκαετία του 1980 και μετά, που οι αντιλήψεις ξεκίνησαν να αλλάζουν και οι έντονοι ρυθμοί της καθημερινότητας άρχισαν να αναγκάζουν και τους Ισπανούς να ενδιαφερθούν περισσότερο για την ποιότητα της ζωής και της υγείας τους, οι ιαματικές πηγές και οι ευεργετικές τους ιδιότητες επανήλθαν για μια ακόμη φορά στο προσκήνιο της χώρας (ANAYA, 2007).

Στις μέρες μας, και σύμφωνα με τα στοιχεία του αρμόδιου Ισπανικού Συλλόγου Κέντρων Θερμαλισμού (Asociación Nacional de Balnearios-ANBAL) για το έτος 2006, ο αριθμός των θερμαλιστών στην Ισπανία ανέρχεται στα 1,1 εκατ. άτομα περίπου, έχοντας σημειώσει αύξηση της τάξης του 8% από το έτος 2000. Παράλληλα, την ίδια χρονιά (2006), οι αντίστοιχες διανυκτερεύσεις ανήλθαν σε 4,122 εκατ., γεγονός που σημαίνει ότι η μέση διάρκεια παραμονής στις περιοχές θερμαλιστικού τουρισμού είναι 3-4 ημέρες περίπου. Επιπλέον, όσον αφορά στις ξενοδοχειακές υποδομές που καλύπτουν το θερμαλιστικό τουρισμό, το σύνολο των περιοχών εξυπηρετείται άμεσα από 40.000 κλίνες[50], ενώ ταυτόχρονα υποστηρίζεται και έμμεσα από άλλες 20.000 κλίνες. Πέραν αυτών όμως, αξίζει επίσης να αναφέρουμε ότι γενικότερα ο κλάδος του θερμαλιστικού τουρισμού συμβάλει σημαντικά και στην απασχόληση της χώρας, προσφέροντας 7.000 θέσεις εργασίας (ANBAL, στοιχεία 2006).

Πέραν όμως των παραπάνω ποσοτικών στοιχείων, όσον αφορά στα ποιοτικά χαρακτηριστικά του θερμαλιστικού τουρισμού της Ισπανίας -και όπως αναφέραμε και σε προηγούμενο σημείο- ήδη από τη δεκαετία του ’90 και μετά, οι σύγχρονες ανάγκες και απαιτήσεις για ανάκτηση της ψυχικής και σωματικής υγείας οδήγησαν τη χώρα σε μια νέα θεώρηση περί θερμαλισμού και θερμαλιστικού τουρισμού. Στο πλαίσιο αυτό, ο θερμαλιστικός τουρισμός της Ισπανίας έχει ήδη ξεκινήσει να στρέφεται προς την προσφορά σύγχρονων θερμαλιστικών υπηρεσιών υγείας και ευεξίας, δηλαδή προς τη χρήση των ιαματικών νερών ως μέσο παροχής υπηρεσιών ψυχικής και σωματικής αναζωογόνησης και ανάτασης. Ειδικότερα, πολλές από τις θερμαλιστικές εγκαταστάσεις έχουν πρόσφατα ανακαινιστεί και αναβαθμιστεί με στόχο την προσφορά σύγχρονων θερμαλιστικών υπηρεσιών, με αποτέλεσμα χρόνο με το χρόνο ο μέσος όρος της ηλικίας των θερμαλιστών να «χαμηλώνει», συμπεριλαμβάνοντας όλο και νεότερες ηλικιακές ομάδες. Παράλληλα, εκτός από την αναβάθμιση των προσφερόμενων υπηρεσιών και υποδομών, σημαντική εξέλιξη προς την κατεύθυνση του εκσυγχρονισμού του θερμαλιστικού τουρισμού της χώρας υπήρξε και η διεύρυνση της ετήσιας λειτουργίας των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων, οι οποίες σήμερα συνήθως λειτουργούν καθ’ όλη τη διάρκεια του χρόνου, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων που λειτουργούν κατά ελάχιστους μήνες λιγότερο (ANAYA, 2007).

Όμως, το ότι γενικότερα ο θερμαλιστικός τουρισμός της Ισπανίας κατάφερε να μπει σε μια δυναμική αναπτυξιακή τροχιά δεν οφείλεται μόνο στην αναβάθμιση των θερμαλιστικών υπηρεσιών και υποδομών. Οφείλεται επίσης και στην ποσότητα και ποιότητα των ιαματικών νερών-πηγών που διαθέτει η χώρα. Ειδικότερα, όσον αφορά στον πόρο των

[50] Σύμφωνα και πάλι με τα στοιχεία του Ισπανικού Συλλόγου Κέντρων Θερμαλισμού, από τα 130 Κέντρα που υπάρχουν στην Ισπανία, τα 125 διαθέτουν ταυτόχρονα και ίδια ξενοδοχειακή υποδομή.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

ιαματικών πηγών, η Ιβηρική Χερσόνησος πρόκειται για μια γεωγραφική περιοχή με έναν σημαντικό πλούτο σε ιαματικές πηγές. Ειδικότερα, η χώρα της Ισπανίας υπολογίζεται ότι διαθέτει 2.000 περίπου ιαματικές πηγές διάσπαρτες σε όλη την Επικράτειά της (ANBAL - στοιχεία 2006 · ANAYA, 2007). Βέβαια, όπως είναι λογικό, από το σύνολο των ιαματικών πηγών της χώρας, ένας αρκετά μικρότερος αριθμός είναι αξιοποιημένος, έχοντας καταφέρει να αναπτύξει το θερμαλιστικό τουρισμό. Συγκεκριμένα, στην Ισπανία υπάρχουν 130 περίπου θερμαλιστικές περιοχές, γεγονός που σημαίνει ότι η χώρα αξιοποιεί το 6,5% περίπου των ιαματικών της πηγών[51] (ANBAL, στοιχεία 2006). Ειδικότερα, από το σύνολο των περιοχών που αναπτύσσεται ο θερμαλιστικός τουρισμός της Ισπανίας και όπως παρατηρούμε και στον Πίνακα 3-10, οι Περιφέρειες με τις υψηλότερες συγκεντρώσεις είναι οι: Andalucía, Aragón, Castilla y León, Cataluña, Extremadura, Galicia και Valenciana, δηλαδή περιοχές σε διάσπαρτα σημεία της χώρας, χωρίς να παρατηρείται κάποια ιδιαίτερη γεωγραφική συγκέντρωση σε μια και μόνο περιοχή.

Πίνακας 3-10: Κατανομή ισπανικών περιοχών θερμαλιστικού τουρισμού ανά Περιφέρεια

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	Ονομασία λουτροπόλεων – περιοχών θερμαλιστικού τουρισμού
Andalucía	Balneario Alhama de Granada, Balneario de Alicún de las Torres, Balneario de Chiclana, Graena, Balneario de Lanjarón, Balneario de San Andrés, Balneario de San Nicolás, Balneario de Tolox, Balneario de Sierra Alhamilla (9)
Aragón	Serón, La Virgen, Balneario de Manzanera, Panticosa Resort, Balneario de Paracuellos de Jiloca, Estación Termal de Jaraba (Balneario Sicilia, Balneario Serón), Balneario Termas Pallarés, Balnearios Vilas del Turbón, Balneario Baños de Benasque, Estación Termal San Roque (10)
Asturias	Caldas de Oviedo
Baleares	San Juan Font Santa
Canarias	Balneario Pozo de la Salud
Cantabria	Balneario de Liérganes, Balneario de Puente Viesgo, La Hermida (3)
Castilla La Mancha	Alcantud, Baños de la Concepción, Balneario de Benito, Carlos III, Balneario Cervantes, La Esperanza, Real Balneario de Solán de Cabras, Balneario de Tus (7)
Castilla y León	Balneario de Caldes de Luna, Balneario de Corconte, Balneario de Ledesma, Palacio de las Salinas, Balneario de Retortillo, Balneario de Valdelateja, Balneario-Villa de Olmedo (7)
Cataluña	Hotel Colón, Playa Coma-Ruga, Balneario Broquetas, Balneario Vila de Caldes, Termes Victoria, Balneario Blancafort, Balneario Codina, Balneario Vichy Catalán, Balneario Prats, Termas Orión, Balneario Caldes de Boí, Banhs de Trèdos, Termes Montbrió, Balneario de Vallfogona de Riucord (14)
Extremadura	Balneario de Alange, Balneario El Raposo, Balneario Valdefernando, Baños de Montemayor, Balneario de Brozas, Balneario Fuentes del Trampal, Balneario El Salugral, Valle del Jerte (8)
Galicia	Balneario de Compostela, Balneario de Guitiriz, Balneario de Augasantas, Balneario de Lobios, Termas de Laias, Balneario de A Toxa, Balneario de Mondariz, Acuña, Arnoia, Baños de Brea, Balneario Viejos Cabrallo, Caldas de Partovia, Caldelas de Tuy, Carballino, Dávila, Lugo, Molgas, Termas de Cuntis (17)
Murcia	Balneario de Archena, Balneario de Fortuna-Leana
Navarra	Balnearios de Baños de Fitero
La Rioja	Balneario de Arnedillo
Valenciana	Balneario de Montanejos, Agrupación de Balnearios de Villavieja, Balneario de Verche, Balneario de Cofrentes, Balneario Chulilla, Balneario de Fuentepodrida (6)
País Vasco	Balneario de Cestona, Termas de Molinar

Πηγή: ANAYA, 2007 · www.anbal.es, ανάκτηση 02/2008

[51] Βέβαια, οφείλουμε να πούμε ότι το 6,5% είναι ένα ποσοστό που ενέχει αρκετές παγίδες, καθώς προϋποθέτει ότι κάθε θερμαλιστική εγκατάσταση χρησιμοποιεί μια (διαφορετική) πηγή, κάτι το οποίο ενδεχομένως να μην ισχύει. Παρ' όλα αυτά, το ποσοστό αυτό υπολογίστηκε καθαρά με πρόθεση να φανεί ότι εξασφαλίζεται η αρχή της αειφορίας του φυσικού πόρου, αφού προκύπτει ότι ένα σχετικά μικρό μέρος των ιαματικών πηγών της χώρας χρησιμοποιείται για την ανάπτυξη του θερμαλιστικού τουρισμού.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Χάρτης 3-7: Λουτροπόλεις και περιοχές θερμαλιστικού τουρισμού Ισπανίας

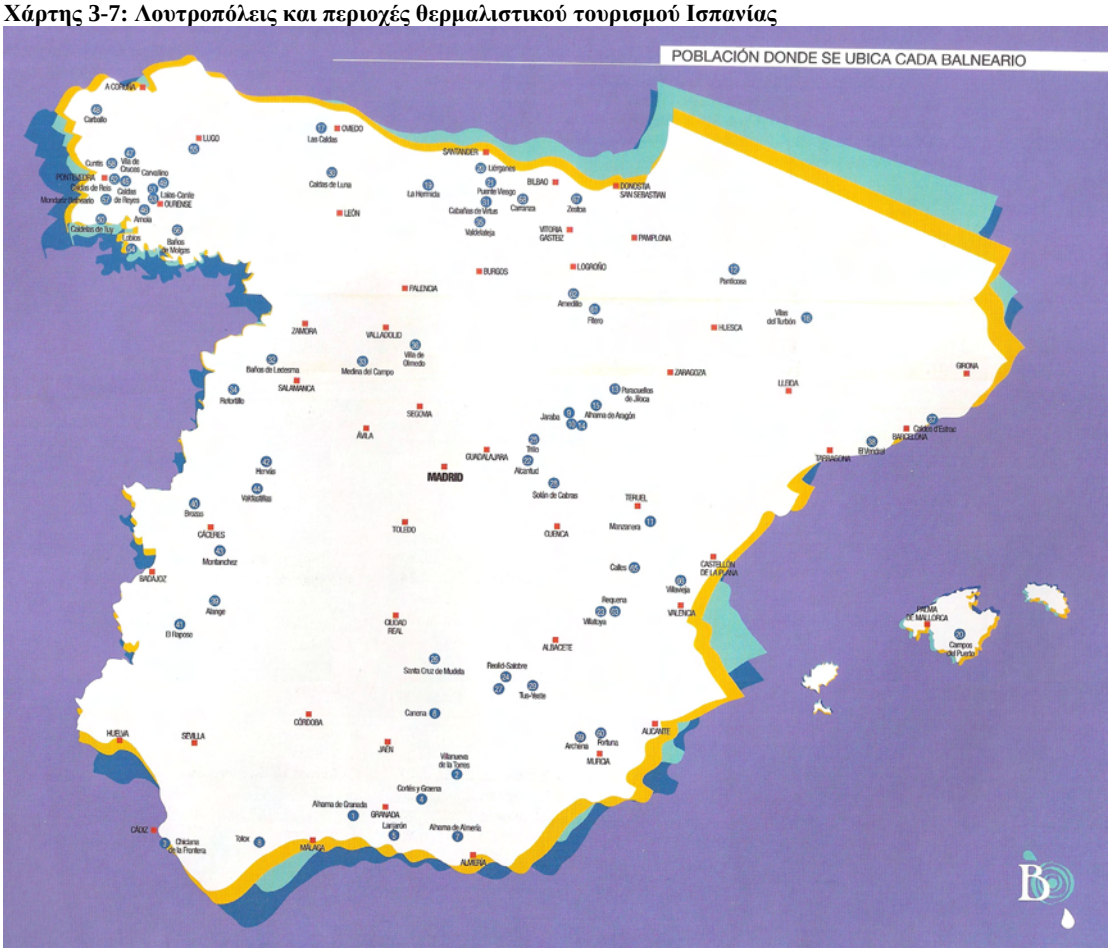

Πηγή: ANBAL, 2007

Ειδικότερα όμως, όσον αφορά στα χωρικά χαρακτηριστικά των παραπάνω 130 περίπου περιοχών θερμαλιστικού τουρισμού της Ισπανίας, θα πρέπει να πούμε ότι γενικότερα εντοπίζονται κυρίως σε ορεινές περιοχές και σε κάθε περίπτωση στην ενδοχώρα[52]. Παράλληλα, αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι οι μισές περίπου από τις θερμαλιστικές εγκαταστάσεις εντοπίζονται σε πόλεις, κυρίως μικρού μεγέθους, ενώ οι άλλες μισές λειτουργούν ως απομονωμένα Κέντρα Θερμαλιστικού Τουρισμού (Θερμαλιστικά Πάρκα) στην ισπανική περιφέρεια (ANAYA, 2007). Στις περιπτώσεις που οι θερμαλιστικές εγκαταστάσεις βρίσκονται σε πόλη-λουτρόπολη (Ciudad Balneario ή Villa Balneario), συνήθως χωροθετούνται είτε σε μεμονωμένο κτίριο ενσωματωμένο στον πολεοδομικό ιστό, είτε στο περιθώριο της πόλης και μέσα σε μεγάλη έκταση πρασίνου (Θερμαλιστικό Πάρκο). Από την άλλη πλευρά, οι θερμαλιστικές εγκαταστάσεις που βρίσκονται απομονωμένες στην ισπανική περιφέρεια, συνήθως αποτελούν περιπτώσεις ιαματικών πηγών που αναβλύζουν σε μεγάλο υψόμετρο και ως εκ τούτου η τοπογραφία και η ορεινότητα της περιοχής δεν ευνόησε την οικιστική ανάπτυξη σε συνέχεια από αυτές.

Πέραν όμως των παραπάνω περιπτώσεων θερμαλιστικών εγκαταστάσεων που χρησιμοποιούν αυθεντικά ιαματικά νερά, στο σημείο αυτό αξίζει να αναφέρουμε επίσης ότι στην Ισπανία, στο πλαίσιο της διαρκούς διάδοσης της χρήσης των θερμών νερών ως μέσο

[52] Μοναδικές εξαιρέσεις περιοχών θερμαλιστικού τουρισμού που βρίσκονται σε παράκτιες περιοχές είναι το Balneario Pozo de la Salud στα Κανάρια Νησιά και το Balneario de A Toxa στη Galicia (ANAYA, 2007).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

ευεξίας και αναζωογόνησης, τα τελευταία χρόνια άρχισαν να δημιουργούνται και πολλές εγκαταστάσεις -κυρίως στα μεγάλα αστικά κέντρα- που προσφέρουν διάφορων τύπων θεραπείες και υδροθεραπείες, χωρίς απαραίτητα να χρησιμοποιούν ιαματικά νερά (Παραθερμαλιστικά Κέντρα - Εγκαταστάσεις). Στις περιπτώσεις αυτές, το νερό που χρησιμοποιείται προέρχεται από το κοινό δίκτυο υδροδότησης της πόλης, το οποίο μετά από κατάλληλη επεξεργασία (θέρμανση, εμπλουτισμό με διάφορα στοιχεία κλπ) προωθείται στις εν λόγω εγκαταστάσεις και χρησιμοποιείται για διάφορες ευεργετικές θεραπείες. Συνήθως, τέτοιου τύπου Παραθερμαλιστικά Κέντρα φιλοξενούνται σε ξενοδοχειακές μονάδες πολυτελείας (4 και 5 αστέρων) στα σπουδαιότερα ισπανικά αστικά κέντρα. Επίσης, αξίζει να αναφερθεί ότι λόγω της δυναμικής που έχουν αναπτύξει αυτού του τύπου οι εγκαταστάσεις στη χώρα, τα τελευταία χρόνια ιδρύθηκε ειδικός Σύλλογος για αυτές (Asociación Española de Balnearios Urbanos-AEBU), ο οποίος προς το παρόν αριθμεί 40 περίπου μέλη (www.balenariosurbanos.org, ανάκτηση 02/2008).

Χάρτης 3-8: Ισπανικά αστικά κέντρα με παραθερμαλιστικά κέντρα - εγκαταστάσεις

Πηγή: www.balneariosurbanos.org, ανάκτηση 02/2008

Συνοψίζοντας, θα πρέπει να τονιστεί ότι μέχρι πρόσφατα ο θερμαλιστικός τουρισμός, όχι απλά δεν αποτελούσε ιδιαίτερα διαδεδομένη δραστηριότητα, αλλά ούτε καν θεωρούταν μορφή τουρισμού για τα ισπανικά δεδομένα. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια η κατάσταση αυτή άρχισε να αλλάζει σημαντικά. Η έντονη καθημερινότητα και το στρες, στρέφουν προς το θερμαλιστικό τουρισμό, όχι μόνο όλο και περισσότερο πληθυσμό, αλλά επίσης και άτομα διαρκώς νεότερων ηλικιών. Έτσι, ως αποτέλεσμα αυτής της νέας τάσης και δυναμικής, ο θερμαλιστικός τουρισμός της Ισπανίας εκτός του ότι έχει αναβαθμιστεί σε σημαντικό βαθμό

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

στις μέρες μας (υπηρεσίες και υποδομές), έχει διευρυνθεί και σε τέτοιο βαθμό ώστε να συμπεριλαμβάνει και αρκετές εγκαταστάσεις (Παραθεμαλιστικά Κέντρα) που δε χρησιμοποιούν απαραίτητα αυθεντικά ιαματικά νερά.

3.2.3.2 Παραδείγματα λουτροπόλεων στις Περιφέρειες Cataluña και Castilla y León

Ύστερα από την εξέταση των ποιοτικών - ποσοτικών και χωρικών - γεωγραφικών χαρακτηριστικών του θερμαλιστικού τουρισμού συνολικά της Ισπανίας, στο σημείο αυτό χρήσιμο είναι να εξεταστούν επίσης και μερικές εξειδικευμένες περιπτώσεις περιοχών θερμαλισμού, προκειμένου να διερευνηθούν τα αντίστοιχα χαρακτηριστικά και σε τοπική κλίμακα. Συγκεκριμένα, στην περίπτωση της Ισπανίας, οι περιοχές θερμαλιστικού τουρισμού (balnearios) που επιλέχθηκαν να εξεταστούν είναι το Caldes de Montbui στην Περιφέρεια (Comunidad Autonoma) Cataluña και τα Palacio de las Salinas και Olmedo στην Περιφέρεια Castilla y León (Χάρτης 3-9). Ειδικότερα, η ανάλυση που ακολουθεί για τις τρεις περιοχές θερμαλιστικού τουρισμού της Ισπανίας, όπως και στις περιπτώσεις της Ιταλίας και της Γαλλίας, βασίζεται κυρίως στην επιτόπια και ακολούθως στη βιβλιογραφική κλπ έρευνα.

Χάρτης 3-9: Γεωγραφική θέση των εξεταζόμενων περιοχών θερμαλιστικού τουρισμού στην Ισπανία

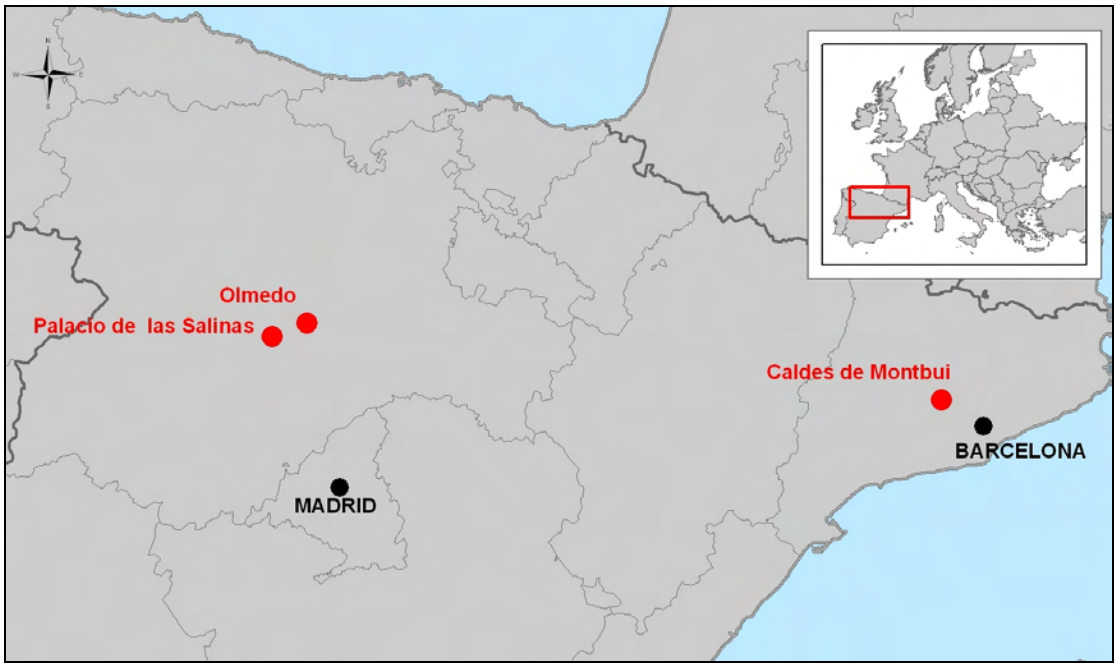

Πηγή: ιδία επεξεργασία

Σε σχέση με την ευρύτερη περιοχή, θα πρέπει να σημειώσουμε ότι η Castilla y León και η Cataluña, αποτελούν δύο διοικητικές Περιφέρειες της Ισπανίας στο βόρειο τμήμα της (αλλά σε αντιδιαμετρικές θέσεις, δυτικά και ανατολικά αντίστοιχα), οι οποίες διαχρονικά έχουν καταφέρει να αναπτύξουν σε αρκετά ικανοποιητικό βαθμό το θερμαλιστικό τουρισμό. Ειδικότερα, η Cataluña, με 14 περιοχές θερμαλιστικού τουρισμού που διαθέτει, καταλαμβάνει τη δεύτερη θέση στη χώρα - μετά την Περιφέρεια της Galicia (από άποψη

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

συγκέντρωσης περιοχών θερμαλιστικού τουρισμού), έναντι της Castilla y León, η οποία με 7 θερμαλιστικές περιοχές που διαθέτει, καταλαμβάνει την 6η θέση (Πίνακας 3-10).

Όσον αφορά στα γεωγραφικά χαρακτηριστικά των τριών θερμαλιστικών περιοχών της Ισπανίας που εξετάζονται εδώ, έχουμε να παρατηρήσουμε τα εξής: το Caldes de Montbui αποτελεί μια μεσαία πόλη-λουτρόπολη (με πληθυσμό 16.200 κατοίκους) στην ενδοχώρα της Cataluña (περιοχή Vallés Oriental), σε υψόμετρο 203μ. και σε απόσταση μόλις 25 χλμ από την ομώνυμη πρωτεύουσα του Νομού (Provincia) Barcelona (www.caldesdemontbui.cat, ανάκτηση 02/2008). Από την άλλη πλευρά, σχετικά με τη γεωγραφική θέση των άλλων δύο περιοχών, τόσο το Palacio de las Salinas όσο και το Olmedo, ανήκουν στο Νομό Valladolid της Περιφέρειας Castilla y León. Ειδικότερα, το Palacio de las Salinas βρίσκεται στην περιοχή Tierras de Medina, σε απόσταση 4 χλμ από την πόλη Medina del Campo (με πληθυσμό 20.046 άτομα) και σε υψόμετρο 767 μ. από τη θάλασσα (www.ayto-medinadelcampo.es, ανάκτηση 02/2008). Ακόμη, το Olmedo αποτελεί μια μικρή πόλη-λουτρόπολη με πληθυσμό μόλις 3.714 κατοίκους, που βρίσκεται στην περιοχή Tierra de Pinares και σε υψόμετρο 780 μ. (www.wikipedia.org, λήμμα «Olmedo», ανάκτηση 02/2008).

Μεταξύ των τριών παραπάνω θερμαλιστικών περιοχών της Ισπανίας, το Caldes de Montbui είναι αυτό που διαθέτει τη μεγαλύτερη ιστορία και σπουδαιότερη παράδοση στο θερμαλισμό, αφού η δραστηριότητα αυτή χρονολογείται στην περιοχή από τα αρχαία χρόνια[53]. Περνώντας όμως στη σύγχρονη εποχή, το Caldes de Montbui θα υπάρξει και πάλι σημαντικός θερμαλιστικός προορισμός, αφού θα αποτελέσει την πρώτη περιοχή της Cataluña που θα αναπτύξει το θερμαλισμό-θερμαλιστικό τουρισμό ήδη από τον 17ο αιώνα (ANAYA, 2007). Ειδικότερα, μέχρι το 1844 η περιοχή μετρούσε 8 λουτρικές-θερμαλιστικές εγκαταστάσεις και αποτελούσε την πρώτη λουτρόπολη της Cataluña (από άποψη αριθμού θερμαλιστών) και τη δεύτερη στο σύνολο της Ισπανίας. Παρ' όλα αυτά, η υπεροχή αυτή δε διατηρήθηκε για πολύ, καθώς από το 1872 η θερμαλιστική κίνηση άρχισε να μειώνεται σταδιακά (www.caldesdemontbui.cat, ανάκτηση 02/2008).

Πέραν όμως του Caldes de Montbui, σημαντική ιστορία έχει και ο θερμαλισμός που αναπτύσσεται στο Palacio de las Salinas. Ειδικότερα, αναφορές για τη χρήση των ιαματικών πηγών[54] της περιοχής υπάρχουν ήδη από το 17ο αιώνα. Παρ' όλα αυτά, η συστηματική αξιοποίηση και οργάνωση της περιοχής ξεκίνησε μόλις το 1891, που κατασκευάστηκε το πρώτο μικρό ξενοδοχείο και λουτρικό κατάστημα στο χώρο των ιαματικών πηγών. Έκτοτε και μέσα σε λίγα χρόνια ο θερμαλιστικός τουρισμός του Palacio de las Salinas θα γνωρίσει ιδιαίτερη άνθιση, η οποία τελικά το 1912 θα οδηγήσει στην κατασκευή του κτιρίου του Παλατιού (Palacio de las Salinas[55]) που υπάρχει και σήμερα. Αναμφισβήτητα, η σπουδαιότερη περίοδος για το θερμαλιστικό τουρισμό του Palacio de las Salinas ήταν οι αρχές του 20ου αιώνα, που η περιοχή είχε αποκτήσει διεθνή φήμη. Παράλληλα, ενδεικτικό της κορύφωσης και της άνθισης του θερμαλιστικού τουρισμού της περιοχής εκείνη την εποχή

[53] Εντός της λουτρόπολης Caldes de Montbui σώζονται ακόμη οι εγκαταστάσεις αρχαίων ρωμαϊκών λουτρών. Οι αρχαίες ρωμαϊκές θέρμες που ονομαζόταν «Acqua Calidae» αποτελούν τις πιο καλοδιατηρημένες αρχαίες λουτρικές εγκαταστάσεις που εντοπίζονται στην Ιβηρική χερσόνησο (http://caldesdemontbui.eresmas.com, ανάκτηση 02/2008) και στις μέρες μας αποτελούν μέρος του Μουσείου Θερμαλισμού «Muséo Termalia».

[54] Οι ιαματικές πηγές που αναβλύζουν στην περιοχή του Palacio de las Salinas είναι τέσσερεις: Santa Elisa, Manolito, Antia, Tenacidad (ή Trinidad όπως συνηθίζεται να λέγεται). Η αναγνώριση των πηγών ως ιαματικών και ως δημόσιου αγαθού έγινε το 1893 (www.palaciodelassalinas.es, ανάκτηση 02/2008).

[55] Το Palacio de las Salinas σχεδιάστηκε και κατασκευάστηκε από τους ίδιους αρχιτέκτονες που κατασκεύασαν και το «Palacio de la Magdalena de Santader» στο Σανταντέρ (www.palaciodelassalinas.es, ανάκτηση 02/2008).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

ήταν και το γεγονός ότι στο χώρο του Θερμαλιστικού Πάρκου, εκτός από το πρώτο-μικρό ξενοδοχείο και το Παλάτι, κατασκευάστηκε και ένα τρίτο ξενοδοχείο, το «San Rafael», το παράδειγμα του οποίου ακολούθησαν μετά και άλλα δύο ξενοδοχεία που κατασκευάστηκαν στην περιοχή ακριβώς έξω από το Θερμαλιστικό Πάρκο: το «Hotel Luisita y Paca» και το «La Fonda de D. Simeón Casado» (www.palaciodelassalinas.es, ανάκτηση 02/2008).

Σε αντίθεση με το Caldes de Montbui και το Palacio de las Salinas που έχουν μακρόχρονη παράδοση, οι θερμαλιστικές εγκαταστάσεις του Olmedo έχουν πολύ πιο πρόσφατη ιστορία, η οποία ξεκίνησε μόλις πριν λίγα χρόνια. Συγκεκριμένα οι θερμαλιστικές εγκαταστάσεις του Olmedo (Balneario Villa de Olmedo), αποτελούν από τις πιο πρόσφατες της χώρας και λειτούργησαν για πρώτη φορά μόλις το έτος 2004 (www.balneariovilladeolmedo.com, ανάκτηση 02/2008).

Πέραν όμως των παραπάνω ιστορικών δεδομένων, όσον αφορά στις θεραπευτικές ιδιότητες των νερών των τριών εξεταζόμενων περιοχών θερμαλισμού της Ισπανίας, τα ιαματικά νερά του Caldes de Montbui, που είναι θερμοκρασίας 76^{o}C (από τα πιο θερμά της Ευρώπης), ενδείκνυνται για ρευματοπάθειες, αρθριτικά, αρθρίτιδες, περιαρθρίτιδες, νευραλγίες, παθήσεις του αναπνευστικού, νευρολογικές παθήσεις, ενώ επίσης έχουν και καλλυντικές ιδιότητες. Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά στα ιαματικά νερά του Palacio de las Salinas και τις θεραπευτικές τους ιδιότητες, αυτά είναι θερμοκρασίας 11^{o}C και ενδείκνυνται για παθήσεις του δέρματος (ψωρίαση, εκζέματα, δερματίτιδες) ρευματισμούς, αρθριτικά και αναπνευστικές παθήσεις (βρογχίτιδα, άσθμα). Τέλος, όσον αφορά στα ιαματικά νερά του Olmedo, αυτά είναι θερμοκρασίας 21^{o}C και είναι κατάλληλα για δερματολογικές παθήσεις, κινητικές και μυικές παθήσεις, ενώ έχουν και διεγερτική επίδραση στο μεταβολισμό του οργανισμού. Τέλος, στο σημείο αυτό αξίζει να παρατηρήσουμε ότι και στις τρεις περιπτώσεις σημαντική αναφορά γίνεται στις αντιστρές ιδιότητες των ιαματικών νερών, με προφανή λόγο την προσέλκυση πελατείας από νεότερες ηλικιακές ομάδες, τις οποίες το άγχος επιβαρύνει περισσότερο (ANAYA, 2007).

Όσον αφορά στα ποιοτικά χαρακτηριστικά[56] του θερμαλιστικού τουρισμού και των εγκαταστάσεων που προσφέρουν οι τρεις θερμαλιστικές περιοχές που εξετάζονται, θα πρέπει να πούμε ότι και στις τρεις διαπιστώνεται ένας σαφής προσανατολισμός προς τις σύγχρονες υπηρεσίες θερμαλισμού υγείας και ευεξίας που επιβάλλουν οι νέες τάσεις της τουριστικής αγοράς. Πιο συγκεκριμένα, μεταξύ των τριών περιοχών, οι πιο αναβαθμισμένες θερμαλιστικές υποδομές και υπηρεσίες παρέχονται στο Olmedo, μιας και όπως ήδη έχει αναφερθεί πρόκειται για εγκαταστάσεις που τέθηκαν σε λειτουργία μόλις το έτος 2004. Συγκεκριμένα, στο θερμαλιστικό κτιριακό συγκρότημα του Olmedo («Balneario Villa de Olmedo»), που περιλαμβάνει επίσης και ξενοδοχείο 4 αστέρων, οι παρεχόμενες υπηρεσίες εξειδικεύονται τόσο στο θεραπευτικό θερμαλισμό όσο και στο θερμαλισμό υγείας και ευεξίας. Οι εγκαταστάσεις του λειτουργούν καθ’ όλη τη διάρκεια του χρόνου, ενώ ειδικά το χειμώνα αποτελούν προορισμό κυρίως Σαββατοκύριακου (www.balneariovilladeolmedo.es, ανάκτηση 02/2008).

Πέραν του Olmedo όμως, και οι άλλες δύο περιοχές τα τελευταία χρόνια έχουν ξεκινήσει την αναβάθμιση των υπηρεσιών και των υποδομών τους, με στόχο φυσικά την

[56] Παρά τις επανειλημμένες προσπάθειες και επαφές (μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου και προσωπικής επαφής) με τη Διευθύντρια του αρμόδιου Ισπανικού Συλλόγου Κέντρων Θερμαλισμού (Asociación Nacional de Balnearios-ANBAL), η απόκτηση στατιστικών στοιχείων (αριθμός θερμαλιστών κλπ) για τις περιοχές που εξετάζονται στο παρόν υποκεφάλαιο αλλά και γενικότερα για το σύνολο της χώρας, δεν κατέστη δυνατή.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

προσέλκυση νεότερων ηλικιακών ομάδων. Συγκεκριμένα, όσον αφορά στην περίπτωση του Palacio de las Salinas, μετά από μια παρατεταμένη περίοδο παρακμής και εγκατάλειψης, οι εγκαταστάσεις το 1997 πέρασαν στη διαχείριση της εταιρίας Promotora Madrileña de Inversiones S.A., η οποία τις επανέθεσε στην υπηρεσία των θερμαλιστών πλήρως ανακαινισμένες. Συγκεκριμένα, εκτός από το ξενοδοχείο 3 αστέρων που λειτουργεί εντός του Παλατιού, υπάρχουν 48 μαρμάρινοι ατομικοί λουτήρες, αίθουσα εισπνοών, γυμναστήριο, αίθουσα αισθητικής αλλά και υπηρεσιών αναζωογόνησης και ευεξίας. Επίσης, σε ένα νέο κτίριο που κατασκευάστηκε πρόσφατα σε διπλανό σημείο από το Παλάτι (εντός του Θερμαλιστικού Πάρκου) λειτουργούν μεγάλες κολυμβητικές δεξαμενές με ιαματικό νερό. Σύμφωνα με πληροφορίες που αντλήθηκαν κατά την επιτόπια έρευνα, οι εγκαταστάσεις του Palacio de las Salinas λειτουργούν καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου και προσελκύουν 30.000 περίπου θερμαλιστές ετησίως (www.palaciodelassalinas.es, ανάκτηση 02/2008).

Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά στα ποιοτικά χαρακτηριστικά του θερμαλιστικού τουρισμού που προσφέρεται στο Caldes de Montbui, αυτά διαφοροποιούνται ανά εγκατάσταση, αφού η πόλη διαθέτει συνολικά τρεις (διαφορετικές) θερμαλιστικές εγκαταστάσεις εντός του πολεοδομικού ιστού της. Ειδικότερα, από τις τρεις συνολικά εγκαταστάσεις οι πιο αναβαθμισμένες είναι του «Balneario Villa de Caldes», δίπλα στα αρχαία τείχη της πόλης. Πρόκειται για ένα κτίριο γνήσιας Καταλανικής μπαρόκ αρχιτεκτονικής του 1849, που το 1992 (εν όψει και των Ολυμπιακών Αγώνων στη Βαρκελώνη) ανακαινίστηκε πολυτελώς και εκτός από το ξενοδοχείο 4 αστέρων, συμπεριέλαβε θερμαλιστικές υποδομές οι οποίες προσφέρουν ταυτόχρονα τόσο υπηρεσίες θεραπευτικού όσο και θερμαλισμού υγείας και ευεξίας, και μάλιστα καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου (ANAYA, 2007).

Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά στα άλλα δύο θερμαλιστικά κέντρα της πόλης («Balneario Broquetas» και «Termes Victoria»), αυτά βρίσκονται στην πλατεία Font de Lleó[57] και αποτελούν και αυτά παλιά και ιστορικά λουτρικά κτίρια της πόλης. Ειδικότερα το ξενοδοχείο και θερμαλιστική εγκατάσταση «Balneario Broquetas», έχει χτιστεί το 1729 και αποτελεί Προστατευόμενο Αρχιτεκτονικό και Καλλιτεχνικό Μνημείο της Ισπανίας (Monumento Artistico Protegido) (ANAYA, 2007). Όσον αφορά στα ποιοτικά χαρακτηριστικά του θερμαλιστικού τουρισμού που προσφέρει, οι υπηρεσίες του παραπέμπουν περισσότερο σε θεραπευτικό θερμαλισμό, παρά σε σύγχρονες υπηρεσίες υγείας και ευεξίας. Παρ' όλα αυτά, αξίζει να σημειώσουμε ότι εκτός από τις κλασικές θερμαλιστικές υποδομές, διαθέτει επίσης εσωτερικές πισίνες και γυμναστήριο, ενώ ακόμη λειτουργεί καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου, πλην του Ιανουαρίου. Τέλος, σχεδόν όμοια είναι η κατάσταση και στην περίπτωση της τρίτης θερμαλιστικής εγκατάστασης του Caldes de Montbui. Το «Termes Victoria» πρόκειται επίσης για ένα κτίριο του 17ου αιώνα, που όταν λειτούργησε για πρώτη φορά εκείνη την εποχή αποτελούταν από πολλά μικρά μεσαιωνικά κτίρια λουτρών (ANAYA, 2007). Στις μέρες μας, στις εγκαταστάσεις του, εκτός του ξενοδοχείου 3 αστέρων, περιλαμβάνονται διάφορες θερμαλιστικές υποδομές οι οποίες κυρίως προσφέρουν υπηρεσίες θεραπευτικού θερμαλισμού και όχι τόσο θερμαλισμού υγείας και ευεξίας. Το «Termes Victoria» λειτουργεί καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου, ενώ σύμφωνα με πληροφορίες που

[57] Η πλατεία Font de Lleó είναι ιδιαίτερα γνωστή και ιστορική, λόγω της ιδιαίτερα θερμής ιαματικής πηγής που αναβλύζει εκεί (θερμοκρασίας 76ºC). Η εν λόγω πηγή βρίσκεται σε επίπεδο χαμηλότερο από το έδαφος και αποτελεί κατασκευή του 18ου αιώνα (ANAYA, 2007). Κατά την επιτόπια έρευνα διαπιστώθηκε ότι αρκετός κόσμος προμηθεύεται το νερό της πηγής, το οποίο αποθηκεύει σε κάθε είδους δοχεία, για να το καταναλώσει στα σπίτια του.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

αντλήθηκαν κατά την επιτόπια έρευνα από τον υπεύθυνο Λουτρονόμο, κ. Fernando Miguel Lopez Santer, τα τελευταία χρόνια η εγκατάσταση άρχισε να φιλοξενεί και νεότερες ηλικιακές ομάδες, κυρίως κατά τους χειμερινούς μήνες, λόγω της εσωτερικής δεξαμενής ιαματικού νερού που πρόσφατα κατασκευάστηκε.

Όμως, πέραν των παραπάνω στοιχείων, που αφορούν ειδικά στις προσφερόμενες υποδομές και υπηρεσίες θερμαλιστικού τουρισμού, στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθούμε και στα χωρικά χαρακτηριστικά που εμφανίζουν οι τρεις περιοχές θερμαλισμού της Ισπανίας. Κατ' αρχήν, όσον αφορά στο Caldes de Montbui, πρόκειται για μια ημιορεινή λουτρόπολη, στην οποία όπως διαπιστώσαμε, οι όποιες θερμαλιστικές εγκαταστάσεις αποτελούν μεμονωμένα κτίρια με ξενοδοχείο μαζί, εντός το πυκνού οικιστικού ιστού της λουτρόπολης και όχι εγκαταστάσεις εντός θερμαλιστικού πάρκου. Ειδικότερα, όσον αφορά στην οικιστική ιστορία του Caldes de Montbui, η ανάπτυξή του και η μετεξέλιξή του στη μικρού-μεσαίου μεγέθους λουτρόπολη που είναι σήμερα (16.200 άτομα πληθυσμός), έλαβε χώρα στα τέλη του 19ου αιώνα, δηλαδή την ίδια περίοδο που ήκμασε και ο θερμαλιστικός τουρισμός του. Σήμερα, από τη συνολική έκταση που καταλαμβάνει ο Δήμος (Municipio) του Caldes de Montbui, το 13% είναι δομημένο, το 85% είναι αδόμητο και το υπόλοιπο 2% είναι με δυνατότητα μελλοντικής πολεοδόμησης (www.caldesdemontbui.cat, ανάκτηση 02/2008). Παράλληλα, αξίζει να σημειωθεί ότι πέραν του θερμαλιστικού τουρισμού, λόγω και του μεσαιωνικού χαρακτήρα του, το Caldes de Montbui διαθέτει ειδικό σχεδιασμό για πολιτιστικό τουρισμό[58], τόσο εντός όσο και εκτός της πόλης.

Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά στα χωρικά χαρακτηριστικά του Olmedo, όπως είδαμε, αυτό αποτελεί μια μικρού μεγέθους λουτρόπολη (3.714 άτομα πληθυσμός) στην ορεινή ενδοχώρα της Ισπανίας. Παράλληλα, όσον αφορά στις θερμαλιστικές εγκαταστάσεις που υπάρχουν εκεί, αυτές εντοπίζονται εντός ειδικής θερμαλιστικής ζώνης (Θερμαλιστικό Πάρκο) στο ανατολικό άκρο της πόλης. Βέβαια, παρά την ύπαρξη θερμαλιστικού πάρκου, δηλαδή σχετικά μεγάλης έκτασης για την ανάπτυξη του θερμαλιστικού τουρισμού και των παράπλευρων υπηρεσιών, εντός αυτού δεν υπάρχει κάποιος ιδιαίτερος σχεδιασμός για καμία περαιτέρω υποδομή ψυχαγωγικής ή/και αθλητικής δραστηριότητας. Παρ' όλα αυτά, στην περίπτωση του Olmedo, ειδικός σχεδιασμός υπάρχει στην ευρύτερη περιοχή, με την πρόβλεψη και δημιουργία αρκετά εξεζητημένων υποδομών αναψυχής και ψυχαγωγίας, όπως είναι για παράδειγμα τα δύο θεματικά πάρκα που έχουν κατασκευαστεί: το «Valwoo» που είναι πάρκο της φύσης (Parque de la naturaleza) και το «Parque temático del Mudéjar», με μικρογραφίες σπάνιων ισπανικών αρχιτεκτονημάτων. Επίσης, στην ευρύτερη περιοχή διοργανώνονται «διαδρομές κρασιού», ενώ από την ίδια τη θερμαλιστική επιχείρηση οργανώνονται μαθήματα ιππασίας, βόλτες με πυρόγες στον ποταμό Duratón, βόλτες στην πόλη με άμαξες κλπ (www.balneariovilladeolmedo.es, ανάκτηση 02/2008).

Τέλος, όσον αφορά στα χωρικά χαρακτηριστικά του Palacio de las Salinas, αυτά διαφέρουν εντελώς από τις προηγούμενες δύο περιπτώσεις. Ειδικότερα, το Palacio de las Salinas αποτελεί μεμονωμένο θερμαλιστικό πάρκο στην ισπανική περιφέρεια (έκτασης 80 στρεμμάτων), μακριά από τον οικιστικό ιστό κάποιας πόλης. Πλησιέστερη πόλη, από την οποία υποστηρίζεται ως θερμαλιστικός προορισμός, είναι η Medina del Campo (20.046

[58] Η λουτρόπολη του Caldes de Montbui, εκτός από το Μουσείο Θερμαλισμού που έχει πρόσφατα ιδρυθεί, διαθέτει επίσης και Μουσείο Έργων Τέχνης «Muséo Manólo Hugué». Ο Manólo Hugué ήταν ζωγράφος της περιοχής και στενός φίλος του Picasso, που έζησε εκεί τον 19ο αιώνα. Στο ομώνυμο Μουσείο Έργων Τέχνης της πόλης φιλοξενούνται έργα και των δύο (www.wikipedia.org, λήμμα «Caldes de Montbui», ανάκτηση 02/2008).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

άτομα πληθυσμός) που απέχει μόλις 4 χλμ, αλλά δε συνδέεται οικιστικά μαζί του. Παλαιότερα, οι εγκαταστάσεις θερμαλισμού του Palacio de las Salinas συνδεόταν με την Medina del Campo με άμαξες και μετέπειτα με σταθμό αυτοκινήτων (www.palaciodelassalinas.es, ανάκτηση 02/2008). Σήμερα, στη θέση αυτών, εκτός από τον επαρχιακό δρόμο, έχει δημιουργηθεί επίσης ένας ευρύχωρος ποδηλατόδρομος, με τα ποδήλατα να ενοικιάζονται από την ίδια την επιχείρηση των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων. Πέραν όμως του ποδηλατόδρομου, η θερμαλιστική επιχείρηση έχει επίσης σχεδιάσει και υλοποιήσει και πρόσθετες υποδομές αθλητισμού εντός του θερμαλιστικού πάρκου, όπως τένις κλπ, ενώ ειδικές υποδομές αθλητισμού έχουν προβλεφθεί και σχεδιαστεί επίσης και στη Medina del Campo για την εξυπηρέτηση των θερμαλιστών (όπως γήπεδο γκολφ, εγκαταστάσεις ιππασίας, κολυμβητήριο κλπ) (www.palaciodelassalinas.es, ανάκτηση 02/2008).

Τέλος, ειδικά για την περίπτωση του Palacio de las Salinas, αξίζει να αναφέρουμε ότι λόγω της σημαντικής ανάπτυξης που γνώρισε ως θερμαλιστικός προορισμός στις αρχές του 20ου αιώνα, έξω από το χώρο του θερμαλιστικού πάρκου δημιουργήθηκε μια μικρή εστία δόμησης που αφορούσε κυρίως σε κτίρια με υποστηρικτικές χρήσεις (ξενοδοχεία, εστιατόρια, κέντρα διασκέδασης,, καταστήματα κλπ). Όμως, μετά από την παρατεταμένη παρακμή των περασμένων δεκαετιών, τα κτίρια αυτά έχουν εγκαταλειφθεί στη συντριπτική πλειονότητά τους.

Συμπερασματικά, αξίζει να σημειώσουμε ότι στις τρεις εξεταζόμενες περιοχές θερμαλιστικού τουρισμού της Ισπανίας, η στροφή προς τον εκσυγχρονισμό των θερμαλιστικών υπηρεσιών και υποδομών τους έχει ήδη ξεκινήσει, με αρκετά θετικά αποτελέσματα. Ειδικότερα όμως, το ότι ο θερμαλιστικός τουρισμός σε αυτές τις τρεις περιοχές οδεύει προς μια σταθερά ανοδική πορεία φαίνεται επίσης και από το ότι, εκτός από την αναβάθμιση των προσφερόμενων θερμαλιστικών υπηρεσιών και υποδομών, συνολικά ο σχεδιασμός της άμεσης αλλά και της ευρύτερης περιοχής τους, γίνεται με τέτοιο τρόπο ώστε να συμπορεύεται, να συμπληρώνει και να αναβαθμίζει την εν λόγω μορφή τουρισμού.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Caldes de Montbui

Εικόνα 3-43

Εικόνα 3-44

Εικόνα 3-45

Εικόνα 3-46

Εικόνα 3-47

Εικόνα 3-48

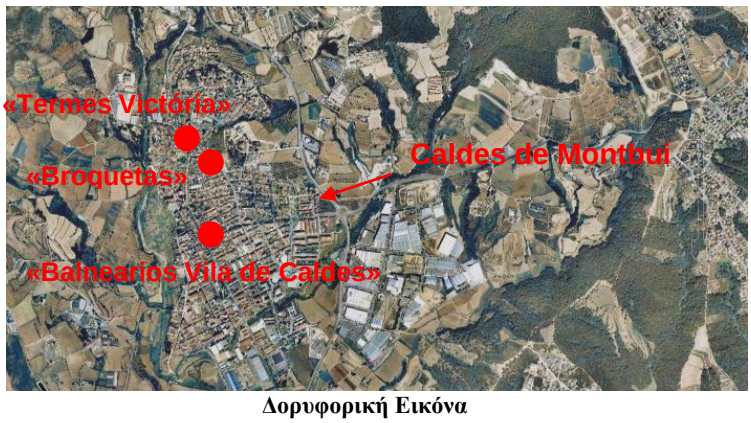

Δορυφορική Εικόνα

Εικόνα 3-43: Το θερμαλιστικό κτίριο «Broquetas» - προστατευόμενο αρχιτεκτονικό και καλλιτεχνικό μνημείο
Εικόνα 3-44: Το θερμαλιστικό κτίριο «Termes Victória»
Εικόνα 3-45: Η πηγή στην πλατεία Font de Lleó, θερμοκρασίας 76^{o}C
Εικόνα 3-46: Η εσωτερική πισίνα του «Termes Victória»
Εικόνα 3-47: Το «Muséo Termalia» και δίπλα οι αρχαίες ρωμαϊκές θέρμες (μέρος του Μουσείου)
Εικόνα 3-48: Πανοραμική άποψη της πόλης Caldes de Montbui
Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο – **Πηγή δορυφορικής εικόνας:** Google Earth (2008)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Palacio de las Salinas

Εικόνα 3-49

Εικόνα 3-50

Εικόνα 3-51

Εικόνα 3-52

Εικόνα 3-53

Εικόνα 3-54

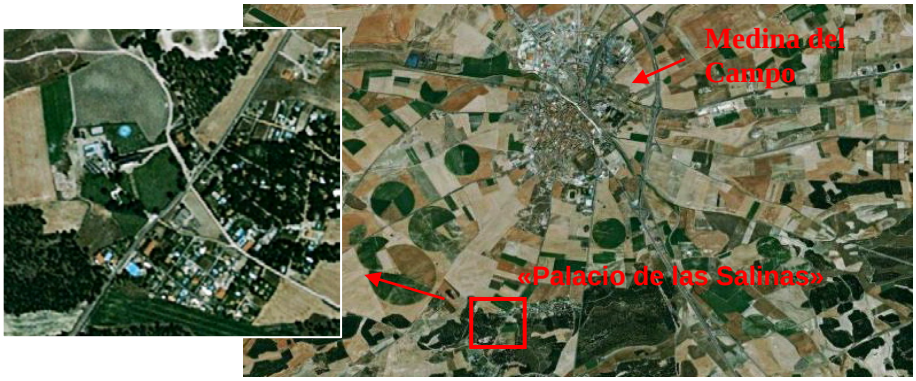

Δορυφορική Εικόνα

Εικόνα 3-49: Το θερμαλιστικό πάρκο του Palacio de las Salinas και στο βάθος το Παλάτι
Εικόνα 3-50: Η εκκλησία του θερμαλιστικού πάρκου
Εικόνα 3-51: Η εξωτερική πισίνα
Εικόνα 3-52: Ένα από τα εγκαταλελειμμένα κτίρια στο χώρο έξω από το θερμαλιστικό πάρκο
Εικόνα 3-53: Ο δρόμος με τον ποδηλατόδρομο έξω από το Palacio de las Salinas -στο βάθος η Medina del Campo
Εικόνα 3-54: Άποψη της πόλης και των κτιρίων της Medina del Campo δίπλα από το ποτάμι
Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο – **Πηγή δορυφορικής εικόνας:** Google Earth (2008)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Olmedo

Εικόνα 3-55

Εικόνα 3-56

Εικόνα 3-57

Εικόνα 3-58

Εικόνα 3-59

Εικόνα 3-60

Δορυφορική Εικόνα

Εικόνα 3-55: Άποψη από τον εξωτερικό χώρο της θερμαλιστικής εγκατάστασης του «Balneraio Villa de Olmedo»
Εικόνα 3-56: Το κτίριο του ξενοδοχείου του θερμαλιστικού πάρκου
Εικόνα 3-57: Η είσοδος στη θερμαλιστική εγκατάσταση
Εικόνα 3-58: Λεπτομέρεια από το κτίριο του ξενοδοχείου – κατασκευή του 12^{ου} αιώνα
Εικόνα 3-59: Άποψη από την πόλη του Olmedo
Εικόνα 3-60: Η κεντρική πλατεία (Plaza Mayor) του Olmedo
Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο – **Πηγή δορυφορικής εικόνας:** Google Earth (2008)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

3.2.4 Συγκριτικά σχόλια και συμπεράσματα

3.2.4.1 Τα βασικά ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά της ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού των τριών χωρών

Μετά την ανάλυση που επιχειρήθηκε παραπάνω για τις μεσογειακές χώρες της Ιταλίας, της Γαλλίας και της Ισπανίας, στο σημείο αυτό αξίζει να ανακεφαλαιώσουμε τα βασικά ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά του θερμαλιστικού τουρισμού τους και να δούμε τις τρεις χώρες συγκριτικά μεταξύ τους, προκειμένου να διαπιστώσουμε το επίπεδο που χαρακτηρίζει την κάθε μία ξεχωριστά αλλά και σε σύγκριση με τις υπόλοιπες.

Κατ' αρχήν, όσον αφορά στα ποσοτικά χαρακτηριστικά του θερμαλιστικού τουρισμού των τριών μεσογειακών χωρών, θα μπορούσαμε να πούμε ότι η Ιταλία και η Ισπανία υπερέχουν σημαντικά ως προς τη Γαλλία. Ειδικότερα, επιχειρώντας να ιεραρχήσουμε τις τρεις χώρες (από άποψη θερμαλιστικής κίνησης), πρώτη έρχεται η Ιταλία με 1,2 εκατ., δεύτερη -με μικρή διαφορά- η Ισπανία με 1,1 εκατ. και τρίτη η Γαλλία, με σχεδόν τους μισούς θερμαλιστές (περίπου 500.000). Παράλληλα, πέραν των απόλυτων αριθμών-στοιχείων, αυτό που αξίζει επίσης να σημειωθεί για τις τρεις μεσογειακές χώρες είναι ότι μόνο στις περιπτώσεις της Ιταλίας και της Ισπανίας ο θερμαλιστικός τουρισμός διατηρεί σταθερή ή/και ανοδική πορεία κατά τα τελευταία χρόνια. Αντίθετα, στη Γαλλία όπως διαπιστώσαμε και στο αντίστοιχο υποκεφάλαιο, ο θερμαλιστικός τουρισμός εδώ και δύο δεκαετίες περίπου βρίσκεται σε διαρκή πτώση.

Παράλληλα, όσον αφορά στην εμβέλεια του θερμαλιστικού τουρισμού των τριών χωρών, κι εδώ διαπιστώνονται αρκετές διαφορές μεταξύ τους. Όπως είδαμε και στο αντίστοιχο υποκεφάλαιο της Ιταλίας, η συγκεκριμένη μορφή τουρισμού έχει ιδιαίτερα μεγάλη εμβέλεια, με το 20% των θερμαλιστών της να προέρχονται από χώρες του εξωτερικού. Αντίθετα, στη Γαλλία και την Ισπανία το ποσοστό αυτό είναι της τάξης του 1% μόλις, γεγονός που δηλώνει ότι στις χώρες αυτές ο θερμαλιστικός τουρισμός αποτελεί τουριστικό προϊόν εσωτερικής κυρίως κατανάλωσης. Ειδικά στη Γαλλία, η εμβέλεια του θερμαλιστικού τουρισμού όχι απλά δεν υπερβαίνει σε ικανοποιητικό βαθμό τα όρια της χώρας, αλλά είναι και τόσο περιορισμένη που στην πλειονότητα των θερμαλιστικών περιοχών της δεν ξεπερνά καν τα όρια της οικείας Περιφέρειας. Πέραν αυτών όμως, όσον αφορά στο ποσοστό του πληθυσμού της καθεμιάς από τις τρεις χώρες που επιλέγει το θερμαλιστικό τουρισμό της πατρίδας του, στην Ιταλία αυτό ανέρχεται στο 1,6%, στην Ισπανία στο 2,2% και στη Γαλλία στο 0,7% (Πίνακα 3-11). Δηλαδή, μεταξύ των τριών χωρών, μεγαλύτερη απήχηση στον πληθυσμό της χώρας παρατηρείται στην Ισπανία, μετά στην Ιταλία και τέλος στη Γαλλία, στην οποία μόλις 1 στους 13.000 Γάλλους επιλέγει το θερμαλιστικό τουρισμό της χώρα του.

Πίνακας 3-11: Βασικά στατιστικά στοιχεία θερμαλιστικού τουρισμού Ιταλίας, Γαλλίας, Ισπανίας

	Αριθμός θερμαλιστών	**Ποσοστό αλλοδαπών θερμαλιστών**	**Σύνολο εσωτερικών θερμαλιστών**	**Πληθυσμός χώρας**	**Ποσοστό πληθυσμού της χώρας που επιλέγει τον θερμαλισμό**
Ιταλία	1.200.000	20%	960.000	60.000.000	1,6%
Ισπανία	1.100.000	1%	990.000	45.000.000	2,2%
Γαλλία	495.000	1%	490.000	65.000.000	0,7%

Πηγή: ιδία επεξεργασία

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά και πάλι στα ποσοτικά χαρακτηριστικά, αλλά αυτή τη φορά του αριθμού των θερμαλιστικών περιοχών των τριών χωρών, αν και η Ιταλία είναι η μικρότερη από τις τρεις χώρες (από άποψη χωρικής έκτασης), εντούτοις συγκεντρώνει το μεγαλύτερο αριθμό θερμαλιστικών εγκαταστάσεων και περιοχών θερμαλιστικού τουρισμού. Συγκεκριμένα διαθέτοντας 185 συνολικά περιοχές θερμαλιστικού τουρισμού (430 θερμαλιστικά κέντρα), έρχεται πρώτη μεταξύ της διπλάσιας σε έκταση Γαλλίας, η οποία διαθέτει μόλις 108 περιοχές θερμαλισμού και της Ισπανίας που διαθέτει 130 περίπου θερμαλιστικές περιοχές[59].

Πέραν όμως των παραπάνω ποσοτικών χαρακτηριστικών, όσον αφορά στα ποιοτικά χαρακτηριστικά του προσφερόμενου θερμαλιστικού τουρισμού (υπηρεσίες και υποδομές) των τριών χωρών κι εδώ πρώτη έρχεται πάλι η Ιταλία. Συγκεκριμένα, η Ιταλία φαίνεται να έχει προχωρήσει με πολύ πιο γρήγορους ρυθμούς από τις άλλες χώρες προς την αναβάθμιση των παρεχόμενων θερμαλιστικών υποδομών και υπηρεσιών της, προσφέροντας υψηλού επιπέδου θερμαλισμό κατά τη διάρκεια ολόκληρου του έτους. Επίσης, όπως διαπιστώθηκε και από την επιτόπια έρευνα στις εξεταζόμενες τέσσερις περιοχές θερμαλιστικού τουρισμού της Ιταλίας, ένα σημαντικό μέρος των επισκεπτών ήταν νεαρής ηλικίας, γεγονός που σημαίνει ότι στη χώρα τα ποιοτικά χαρακτηριστικά των θερμαλιστών της έχουν εξομαλυνθεί σημαντικά. Αντίθετα, όσον αφορά στις περιπτώσεις της Ισπανίας και της Γαλλίας, ενώ διαπιστώθηκε ότι κι εδώ γίνονται αρκετές προσπάθειες για την αναβάθμιση των θερμαλιστικών υποδομών και υπηρεσιών, προς το παρόν η απήχηση των σύγχρονων υπηρεσιών θερμαλισμού υγείας και ευεξίας δεν είναι τόσο ικανοποιητική όσο στην Ιταλία, ειδικά στην περίπτωση της Γαλλίας που η συντριπτική πλειονότητα των θερμαλιστών επιλέγει σχεδόν αποκλειστικά υπηρεσίες θεραπευτικού θερμαλισμού.

Ειδικότερα, στη Γαλλία, όπως αναφέρθηκε και στο αντίστοιχο υποκεφάλαιο, το 95% των ατόμων που επιλέγουν το θερμαλιστικό τουρισμό αποσκοπούν περισσότερο στη θεραπεία τους (thermalisme médical) και όχι τόσο στην αναζωογόνησή τους (remise en forme). Επίσης το 92% αυτών επιλέγουν το θερμαλιστικό τουρισμό μέσω των ασφαλιστικών τους Ταμείων, κάτι το οποίο δηλώνει ότι πρόκειται για άτομα τουλάχιστον μεσαίας έως και μεγάλης ηλικίας. Παράλληλα, όσον αφορά στη διάρκεια λειτουργίας των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων της χώρας, λόγω και της διαρκούς υποχώρησης της θερμαλιστικής κίνησης αλλά και της μη συμμετοχής ιδιαίτερα νεαρών ηλικιών[60], αυτές συνήθως λειτουργούν 8-9 μήνες και σπάνια ολόκληρο το χρόνο, κάτι το οποίο συμβαίνει επίσης και σε πολλές περιπτώσεις Κέντρων Θερμαλισμού της Ισπανίας.

Βέβαια, οφείλουμε να παραδεχτούμε ότι παρά την αρνητική συγκυρία για το γαλλικό θερμαλιστικό τουρισμό, ανάμεσα στα θετικά του στοιχεία συγκαταλέγονται τόσο η οργανωμένη προώθηση των θερμαλιστικών προϊόντων και υπηρεσιών του (marketing), όσο και το μοντέλο διαχείρισης που έχει υιοθετηθεί κατά τα τελευταία χρόνια, βάζοντας στο «παιχνίδι» της διαχείρισης όχι απλά τον ιδιωτικό τομέα αλλά και μεγάλες ιδιωτικές εταιρίες (ακόμη και φαρμακευτικές). Έτσι, ειδικά ως προς το καθεστώς διαχείρισης των

[59] Σε αντίθεση με την Ιταλία για την οποία βρέθηκαν στοιχεία τόσο για τον αριθμό των θερμαλιστικών περιοχών όσο και για τον αριθμό των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων που διαθέτει, στις περιπτώσεις της Ισπανίας και της Γαλλίας παρά τα επανειλημμένα αιτήματα-επιστολές σε αρμόδιες υπηρεσίες, αντίστοιχα στοιχεία δεν προέκυψαν.

[60] Όπως έχει διαπιστωθεί και από άλλες περιπτώσεις θερμαλιστικών εγκαταστάσεων, συνήθως οι νεότερες ηλικίες επιλέγουν να κάνουν θερμαλιστικό τουρισμό κατά τη διάρκεια του χειμώνα και όχι τόσο κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού που προτιμούν οι μεγαλύτερες ηλικίες.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

θερμαλιστικών εγκαταστάσεων, η Γαλλία υπερέχει αρκετά σε σύγκριση με τις άλλες δύο χώρες, στις οποίες τα τελευταία χρόνια ξεκίνησε η προσπάθεια για τη μετάβαση της διαχείρισης από την τοπική αυτοδιοίκηση στον ιδιωτικό τομέα, με την Ιταλία να έχει προχωρήσει με πιο γρήγορους ρυθμούς από την Ισπανία.

Συνοψίζοντας λοιπόν τα στοιχεία σε επίπεδο χωρών, πρέπει να επισημανθεί ότι μεταξύ της Ιταλίας, της Γαλλίας και της Ισπανίας, υπάρχουν αρκετές διαφορές ως προς τα ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά του προσφερόμενου θερμαλιστικού τουρισμού τους, κατατάσσοντας τις τρεις χώρες σε εντελώς διαφορετικά επίπεδα. Επιχειρώντας να ιεραρχήσουμε τις τρεις εξεταζόμενες χώρες, συμπεραίνουμε ότι αναμφισβήτητα, πρώτη έρχεται η Ιταλία, με την Ισπανία και τη Γαλλία να ακολουθούν και ειδικά την Ισπανία να είναι σε σαφώς καλύτερο επίπεδο από τη Γαλλία, λόγω της ιδιαίτερης δυναμικής που έχει αναπτύξει ειδικά κατά τα τελευταία χρόνια η χώρα στα θέματα θερμαλιστικού τουρισμού.

Τέλος, δε γίνεται να παραλείψουμε να αναφερθούμε και στα ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά ειδικά των δέκα (10) περιοχών-πόλεων θερμαλιστικού τουρισμού που εξετάστηκαν αναλυτικά στα προηγούμενα κεφάλαια. Κατ’ αρχήν, στο σημείο αυτό θα πρέπει υπενθυμίσουμε ότι οι δέκα θερμαλιστικές περιοχές διαθέτουν διαφορετικό αριθμό θερμαλιστικών εγκαταστάσεων η κάθε μια. Συγκεκριμένα, το Caldes de Montbui διαθέτει τρεις θερμαλιστικές εγκαταστάσεις. Το Fuiggi Terme, το Telese Terme και το Balaruc-les-Bains διαθέτουν δύο θερμαλιστικές εγκαταστάσεις, ενώ οι υπόλοιπες περιοχές (Terme di San Teodoro, Tivoli Terme, Amélie-les-Bains, Le Boulou, Palacio de las Salinas και Olmedo) διαθέτουν από μια εγκατάσταση. Συνολικά δηλαδή, οι δέκα (10) θερμαλιστικές περιοχές που εξετάστηκαν διαθέτουν δεκαπέντε (15) θερμαλιστικές εγκαταστάσεις. Επίσης, χαρακτηριστικό είναι ότι η πλειονότητα αυτών (2/3) διαθέτει ξενοδοχειακή υποδομή, πλην των περιπτώσεων των δύο εγκαταστάσεων του Fiuggi Terme, της μιας από τις δύο εγκαταστάσεις του Balaruc-les-Bains και των εγκαταστάσεων του Le Boulou και του Amélie-les-Bains. Παρ’ όλα αυτά, αξίζει να αναφέρουμε ότι στο σύνολό τους και οι δεκαπέντε θερμαλιστικές εγκαταστάσεις είναι επαρκώς ανακαινισμένες, ανεξάρτητα από το πόσο εκσυγχρονισμένες είναι οι υπηρεσίες που προσφέρουν.

3.2.4.2 Οι οικιστικές-χωρικές όψεις του θερμαλιστικού τουρισμού σε δέκα πόλεις/ περιοχές της Μεσογείου

Πέραν όμως της παραπάνω σύγκρισης των τριών μεσογειακών χωρών ως προς τα βασικά ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά του θερμαλιστικού τουρισμού τους, στο σημείο αυτό αξίζει επίσης να δούμε συγκεντρωτικά και συγκριτικά και τα βασικότερα από τα χαρακτηριστικά του χώρου στον οποίο αναπτύσσεται ο θερμαλιστικός τουρισμός τόσο στις ίδιες τις χώρες (Ιταλία, Γαλλία και Ισπανία) όσο και στις δέκα εμπειρικά εξεταζόμενες περιοχές θερμαλιστικού τουρισμού που αναλύθηκαν στον παρόν κεφάλαιο.

Ξεκινώντας από το επίπεδο των τριών εξεταζόμενων χωρών, κατ’ αρχήν θα πρέπει να πούμε ότι μεταξύ τους παρατηρούνται αρκετές διαφορές ως προς τα χαρακτηριστικά που διέπουν το χώρο του θερμαλιστικού τουρισμού τους. Ειδικότερα, στις μεν Ιταλία και Ισπανία ο χώρος ανάπτυξης του θερμαλισμού εντοπίζεται ως επί το πλείστον στην ενδοχώρα και στην ορεινή/ημιορεινή ζώνη, στη δε Γαλλία η ανάπτυξη του θερμαλιστικού τουρισμού εντοπίζεται

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

τόσο στην ενδοχώρα όσο και στην παράκτια ζώνη, ενώ επίσης ακόμη και στις περιπτώσεις που μια θερμαλιστική περιοχή βρίσκεται στην ενδοχώρα συνήθως έχει υδάτινο μέτωπο (λίμνη, ποτάμι). Παράλληλα όσον αφορά στη γεωγραφική κατανομή των περιοχών ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού, ενώ στην Ισπανία και την Ιταλία αυτές κατανέμονται στο σύνολο της χώρας, στη Γαλλία η κατανομή των περιοχών θερμαλισμού και η γεωγραφία του θερμαλιστικού τουρισμού περιορίζεται στο νότιο μέρος της μόνο, κάτι το οποίο προφανώς εξαρτάται και από την κατανομή και τη γεωγραφική θέση του φυσικού πόρου των ιαματικών πηγών της.

Επίσης, όσον αφορά στα χαρακτηριστικά του καθεαυτό χώρου των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων, ενώ αυτά διαφοροποιούνται από χώρα σε χώρα, σε κάθε περίπτωση ποικίλουν ανάμεσα σε: α) μεμονωμένα Θερμαλιστικά Πάρκα στην περιφέρεια (χωρίς οικιστική ανάπτυξη), β) σε μεμονωμένα κτίρια εντός του οικιστικού ιστού πόλης-λουτρόπολης και γ) σε Θερμαλιστικά Πάρκα εντός πόλης-λουτρόπολης. Συγκεκριμένα, στην Ιταλία και την Ισπανία γενικότερα παρατηρείται συνδυασμός και των τριών περιπτώσεων, ενώ αντίθετα στη Γαλλία δεν υπάρχουν καθόλου περιπτώσεις απομονωμένων Θερμαλιστικών Πάρκων στην περιφέρεια και σχεδόν το σύνολο των θερμαλιστικών της εγκαταστάσεων (κτιρίων ή πάρκων) βρίσκεται εντός πόλεων-λουτροπόλεων.

Περνώντας τώρα στο επίπεδο των δέκα συνολικά εμπειρικά εξεταζόμενων περιοχών θερμαλισμού από τις τρεις μεσογειακές χώρες, κατ’ αρχήν θα πρέπει να παρατηρήσουμε ότι πλην της περίπτωση του Balaruc-les-Bains της Γαλλίας -που είναι παραθαλάσσια λουτρόπολη-, όλες οι υπόλοιπες περιοχές θερμαλιστικού τουρισμού ανήκουν στην ενδοχώρα, ενώ οι μισές περίπου από αυτές είναι και αρκετά ορεινές (Fiuggi Terme-747μ., Terme di San Teodoro-480μ., Olmedo-780 μ., Palacio de las Salinas-767μ.). Επίσης, ειδικά και μόνο στην περίπτωση της Γαλλίας και οι τρεις περιοχές θερμαλιστικού τουρισμού που εξετάστηκαν συμπίπτει όλες να διαθέτουν υδάτινο μέτωπο (οι Amélie-les-Bains και Le Boulou είναι παραποτάμιες).

Ειδικότερα, όσον αφορά στα χωρικά χαρακτηριστικά τους, από το σύνολο των δέκα (10) εξεταζόμενων περιοχών, οι οκτώ (8) αποτελούν λουτροπόλεις, ενώ οι υπόλοιπες δύο (2) αποτελούν απομονωμένα Θερμαλιστικά Πάρκα στην περιφέρεια, δηλαδή μεγάλες εκτάσεις με εγκαταστάσεις θερμαλισμού που δεν απέκτησαν ποτέ οικιστική ανάπτυξη γύρω τους. Ειδικότερα, οι δύο αυτές περιπτώσεις Θερμαλιστικών Πάρκων που παρέμειναν απομονωμένες στην περιφέρεια είναι το Terme di San Teodoro της Ιταλίας και το Palacio de las Salinas[61] της Ισπανίας. Παρ’ όλα αυτά, ακριβώς εξαιτίας του ότι δεν κατάφεραν να αποκτήσουν οικιστική ανάπτυξη, τα συγκεκριμένα Θερμαλιστικά Πάρκα ανέπτυξαν ιδιαίτερες σχέσεις και επαφή (σε πολλά επίπεδα) με τις πλησιέστερες προς αυτά πόλεις. Συγκεκριμένα, το Terme di San Teodoro συνδέεται με το χωριό Villamaina (1.005 άτομα πληθυσμός), που βρίσκεται μόλις 3 χλμ μακριά του και το Palacio de las Salinas με τη γειτονική πόλη Medina del Campo (20.046 άτομα πληθυσμός) που βρίσκεται σε απόσταση μόλις 4 χιλιομέτρων.

[61] Στο σημείο αυτό υπενθυμίζεται ότι στις αρχές του περασμένου αιώνα ο χώρος ακριβώς έξω από το Θερμαλιστικό Πάρκο του Palacio de las Salinas ξεκίνησε να αποκτά κάποια σχετική οικιστική ανάπτυξη, η οποία αφορούσε κυρίως σε ξενοδοχεία, κέντρα διασκέδασης κλπ. Επειδή όμως στις μέρες μας τα εν λόγω κτίρια είναι εντελώς εγκαταλελειμένα, θεωρούμε ότι η εν λόγω περιοχή θερμαλισμού αποτελεί απομονωμένο Θερμαλιστικό Πάρκο στην ύπαιθρο και όχι λουτρόπολη.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά στις περιπτώσεις των υπόλοιπων οκτώ (8) θερμαλιστικών περιοχών που αποτελούν λουτροπόλεις (Tivoli Terme, Fiuggi Terme, Telese Terme[62], Balaruc-les-Bains, Amélie-les-Bains, Le Boulou, Caldes de Montbui, Olmedo), η μορφολογία των θερμαλιστικών εγκαταστάσεών τους περιλαμβάνει δύο κατηγορίες: α) τα μεμονωμένα κτίρια θερμαλισμού εντός του οικιστικού ιστού και β) τα Θερμαλιστικά Πάρκα και πάλι εντός του οικιστικού ιστού. Ειδικότερα, στην πρώτη κατηγορία εμπίπτουν οι δύο (2) από τις οκτώ (8) λουτροπόλεις (Amélie-les-Bains στη Γαλλία και Caldes de Montbui στην Ισπανία), στη δεύτερη οι πέντε (5) από τις οκτώ (8) λουτροπόλεις (Tivoli Terme, Fiuggi Terme, Telese Terme, Le Boulou, Olmedo), ενώ ειδικά η περίπτωση της λουτρόπολης Balaruc-les-Bains συνδυάζει και τις δύο κατηγορίες-τύπους, αφού η μια εγκατάσταση θερμαλισμού αποτελεί μεμονωμένο κτίριο και η άλλη Θερμαλιστικό Πάρκο. Παρατηρούμε δηλαδή ότι όσον αφορά στις εξεταζόμενες θερμαλιστικές περιοχές και ειδικά στις λουτροπόλεις, ο συνηθέστερος σχεδιασμός και οργάνωση της θερμαλιστικής δραστηριότητας αφορά περισσότερο στη δημιουργία Θερμαλιστικού Πάρκου παρά στην κατασκευή μεμονωμένου κτιρίου εντός του οικιστικού ιστού.

Πέραν όμως της μορφολογίας των υποδομών θερμαλιστικού τουρισμού στις εξεταζόμενες λουτροπόλεις, στο σημείο αυτό αξίζει να δούμε επίσης και την τυπολογία της ίδιας της οικιστικής ανάπτυξης που γνώρισαν οι συγκεκριμένες θερμαλιστικές περιοχές με αποτέλεσμα να μετατραπούν σε λουτροπόλεις. Σύμφωνα με τα όσα διαπιστώθηκαν στα προηγούμενα υποκεφάλαια, το σύνολο των εξεταζόμενων λουτροπόλεων εμπίπτει σε δύο πρωτογενείς κατηγορίες όσον αφορά στην οικιστική ανάπτυξη: α) την εκ του μηδενός (ex nihilo) οικιστική ανάπτυξη γύρω από τις εγκαταστάσεις θερμαλισμού και β) την οικιστική συνένωση με τον πλησιέστερο οικισμό. Ειδικότερα, στην πρώτη κατηγορία ανήκουν οι έξι (6) από τις οκτώ (8) λουτρόπόλεις (Tivoli Terme[63], Telese Terme, Balaruc-les-Bains[64], Amélie-les-Bains[65], Caldes de Montbui και Olmedo[66]), ενώ στη δεύτερη οι δύο (2) από τις οκτώ (8) λουτροπόλεις (Fiuggi Terme και Le Boulou). Παρατηρούμε δηλαδή ότι στην πλειονότητα των εμπειρικά εξεταζόμενων περιοχών θερμαλισμού που μετατράπηκαν σε λουτροπόλεις, η οικιστική ανάπτυξη ξεκίνησε κυρίως από το «μηδέν», γεγονός που σημαίνει ότι γενικότερα η ανάπτυξη της θερμαλιστικής δραστηριότητας και του θερμαλιστικού

[62] Υπενθυμίζεται εδώ ότι το Telese Terme διαθέτει δύο Θερμαλιστικά Πάρκα, το ένα εντός της λουτρόπολης και το άλλο σε απόσταση 3 χλμ από αυτή. Παρ' όλα αυτά, στην παρούσα φάση επιλέγεται η συγκεκριμένη θερμαλιστική περιοχή να εξεταστεί ως λουτρόπολη και μόνο, καθώς θεωρούμε ότι υπερισχύει αυτή η ιδιότητα και χωρική διάσταση. Ειδικότερα όμως, όσον αφορά στο δεύτερο (απομονωμένο) Θερμαλιστικό Πάρκο, αξίζει να υπενθυμίσουμε ότι και αυτό, όπως και οι περιπτώσεις του Terme di San Teodoro και του Palacio de las Salinas, διατηρεί πολύ καλή σχέση και επαφή με την πλησιέστερη πόλη σε αυτό, που είναι φυσικά η λουτρόπολη του Telese Terme.

[63] Μπορεί βέβαια το Tivoli Terme να μην κατάφερε ποτέ να συνενωθεί με την πόλη του Tivoli (λόγω της μεγάλης απόστασης μεταξύ τους, 15 χλμ), αλλά διαχρονικά κατάφερε να αποκτήσει δικό του οικιστικό ιστό, ο οποίος στις μέρες μας έχει συνενωθεί με τις γειτονικές δορυφορικές πόλεις της Ρώμης.

[64] Εκτός του ότι το Balaruc-les-Bains απέκτησε δική του οικιστική ανάπτυξη, στις μέρες μας ο οικιστικός του ιστός έχει εξαπλωθεί σε τέτοιο βαθμό που έχει συνενωθεί με το γειτονικό Balaruc-le-Vieux.

[65] Επίσης και το Amélie-les-Bains, εκτός του ότι αναπτύχθηκε οικιστικά εκ του μηδενός, έχει επίσης επεκταθεί σε τέτοιο βαθμό που τελικά συνενώθηκε και με το γειτονικό χωριό Palalda.

[66] Παρ' όλο που η πόλη του Olmedo μόλις το 2004 ξεκίνησε να αναπτύσσει το θερμαλιστικό τουρισμό, η οικιστική ανάπτυξη που ξεκίνησε την περίοδο του Μεσαίωνα επεκτάθηκε με τέτοιο τρόπο ώστε να αφήνει στο περιθώριο του οικιστικού ιστού την περιοχή των ιαματικών πηγών.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 3-12: Βασικά χωρικά χαρακτηριστικά των δέκα εξεταζόμενων θερμαλιστικών περιοχών (και λουτροπόλεων) Ιταλίας, Γαλλίας, Ισπανίας

	Τύπος Εγκατάστασης	Ονομασία πόλης εξάρτησης	Απόσταση από πόλη εξάρτησης	Πληθυσμός πόλης εξάρτησης	Οικιστική σύνδεση/σχέση με πόλη εξάρτησης
ΙΤΑΛΙΑ					
FIUGGI TERME					
Bonifacio VIII	θερμαλιστικό πάρκο	Cittá di Fiuggi	3χλμ	9.047 άτομα	Οικιστική συνένωση
Anticolana	θερμαλιστικό πάρκο	Cittá di Fiuggi	3χλμ	»»	Οικιστική συνένωση
TIVOLI TERME					
Terme di Roma	θερμαλιστικό πάρκο	Tivoli	15 χλμ	53.648 άτομα	Ex nihilo ανάπτυξη χωρίς οικιστική συνένωση
TELESE TERME					
A. Minieri	θερμαλιστικό πάρκο	Telese Terme	0 χλμ	5.740 άτομα	Ex nihilo οικιστική ανάπτυξη σε συνέχεια με το θερμαλιστικό πάρκο
Gran Hotel Telese Terme	θερμαλιστικό πάρκο	Telese Terme	3 χλμ	»»	Χωρίς οικιστική ανάπτυξη και σύνδεση
TERME DI SAN TEODORO					
Antiche Terme dia San Teodoro	θερμαλιστικό πάρκο	Villamaina	3 χλμ	1.005 άτομα	Χωρίς οικιστική ανάπτυξη και σύνδεση
ΓΑΛΛΙΑ					
BALARUC-LES-BAINS					
Athèna	μεμονωμένο κτίριο	Balaruc-les-Bains	0 χλμ	6.517 άτομα	Ex nihilo οικιστική ανάπτυξη
Hesperides	θερμαλιστικό πάρκο	Balaruc-les-Bains	0 χλμ	»»	Ex nihilo οικιστική ανάπτυξη
AMELIE-LES-BAINS					
Thermes Romains	μεμονωμένο κτίριο	Amèlie-les-Bains-Palalda	0 χλμ	3.500 άτομα	Ex nihilo οικιστική ανάπτυξη
LE BOULOU					
Thermes du Boulou	θερμαλιστικό πάρκο	Le Boulou (El Volo)	3 χλμ	4.858 άτομα	Οικιστική συνένωση
ΙΣΠΑΝΙΑ					
CALDES DE MONTBUI					
Termes Victória	μεμονωμένο κτίριο	Caldes de Montbui	0 χλμ	16.200 άτομα	Ex nihilo οικιστική ανάπτυξη
Broquetas	μεμονωμένο κτίριο	Caldes de Montbui	0 χλμ	»»	Ex nihilo οικιστική ανάπτυξη
Balneario Vila de Caldes	μεμονωμένο κτίριο	Caldes de Montbui	0 χλμ	»»	Ex nihilo οικιστική ανάπτυξη
OLMEDO					
Balneario Villa de Olmedo	θερμαλιστικό πάρκο	Olmedo	0 χλμ	3.714 άτομα	Οικιστική ανάπτυξη σε συνέχεια με το θερμαλιστικό πάρκο
PALACIO DE LAS SALINAS					
Hotel Balneraio Palacio de las Salinas	θερμαλιστικό πάρκο	Medina del Campo	4 χλμ	20.046 άτομα	Ex nihilo οικιστική ανάπτυξη και εγκατάλειψη –χωρίς οικιστική συνένωση

Πηγή: επεξεργασία στοιχείων προσωπικής επιτόπιας έρευνας

τουρισμού σε κάποια περιοχή υπήρξε ικανή να προκαλέσει τη δημιουργία ολόκληρων πόλεων και στις τρεις περιπτώσεις των εξεταζόμενων χωρών της Μεσογείου.

Εκτός όμως των παραπάνω χωρικών χαρακτηριστικών, στο σημείο αυτό αξίζει επίσης να αναφερθούμε και στα χωρικά χαρακτηριστικά που αποκτήθηκαν στις συγκεκριμένες περιοχές κατά τη σύγχρονη εποχή, δηλαδή τα χαρακτηριστικά του χωρικού σχεδιασμού τους. Ειδικότερα, όπως διαπιστώθηκε και από τις προηγούμενες αναλύσεις, η παρουσία του θερμαλιστικού τουρισμού στις συγκεκριμένες περιοχές είχε ως αποτέλεσμα σήμερα, η άμεση ή και η ευρύτερη περιοχή των συγκεκριμένων λουτροπόλεων ή Θερμαλιστικών Πάρκων, να αποκτήσει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά ή/και σχεδιασμό, με στόχο να αναβαθμιστεί η κυρίαρχη δραστηριότητα του θερμαλιστικού τουρισμού. Στο πλαίσιο αυτό, και ειδικά στις περιοχές θερμαλισμού της Ιταλίας, ο καθεαυτό χώρος των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων έχει σχεδιαστεί ώστε να περιλαμβάνει κυρίως αθλητικές και πολιτιστικές δραστηριότητες, ενώ παράλληλα ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε και στο σχεδιασμό υποδομών πολιτιστικού τουρισμού στην ενδοχώρα των τεσσάρων εξεταζόμενων περιοχών της χώρας, λόγω άλλωστε και των σπουδαίων μνημείων που διαθέτει η Ιταλία στο σύνολό της. Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά στις εξεταζόμενες θερμαλιστικές περιοχές της Γαλλίας, ο καθεαυτό χώρος του θερμαλιστικού τουρισμού πλαισιώνεται επίσης με αθλητικές υποδομές και εγκαταστάσεις ψυχαγωγίας και αναψυχής, ενώ επίσης λόγω και της γενικότερης παράδοσης της χώρας στην προσφορά ποικίλων μορφών τουρισμού, οι τρεις εξεταζόμενες λουτροπόλεις διαθέτουν επίσης σχεδιασμό στην ενδοχώρα τους για διάφορες εναλλακτικές δραστηριότητες και μορφές τουρισμού. Τέλος, όσον αφορά στις ισπανικές περιοχές θερμαλιστικού τουρισμού που εξετάζονται, κι εδώ ο σχεδιασμός του καθεαυτό χώρου τους περιλαμβάνει υποδομές για αθλητικές και πολιτιστικές δραστηριότητες (όπως και στην Ιταλία), ενώ επίσης η ευρύτερη περιοχή τους, εκτός από υποδομές για πολιτιστικό τουρισμό, σε κάποιες περιπτώσεις περιλαμβάνει και ειδικές εναλλακτικές δραστηριότητες και μορφές τουρισμού (θεματικό τουρισμό-πάρκα).

Ολοκληρώνοντας, αξίζει να σημειωθεί ότι: α) γενικότερα μεταξύ των τριών εξεταζόμενων χωρών αλλά και των δέκα θερμαλιστικών περιοχών τους εντοπίζονται αρκετές διαφορές ως προς τα χωρικά τους χαρακτηριστικά, τα οποία ποικίλουν ανά περίπτωση, β) κοινός παρονομαστής, ειδικά στην περίπτωση των δέκα θερμαλιστικών περιοχών, είναι η πρόβλεψη ειδικού σχεδιασμού στην άμεση αλλά και την ευρύτερη περιοχή των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων, με τη δημιουργία διάφορων υποδομών εναλλακτικών δραστηριοτήτων ελεύθερου χρόνου αλλά και άλλων μορφών τουρισμού, οι οποίες συμβάλλουν στην περαιτέρω ανάπτυξη και υποστήριξη του θερμαλιστικού τουρισμού και γ) οι κτιριακές εγκαταστάσεις θερμαλισμού είναι επαρκώς ανακαινισμένες σε όλες τις περιπτώσεις.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

ΠΗΓΕΣ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ 3ου ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ (ΑΝΑΦΟΡΕΣ)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ANAYA (2007), *Guia de viaje por balnearios de Espana*, Madrid: Publicidad Doble Espacio

ANBAL - Asociacion Nacional de Balnearios (2007), *Nueva edicion del folleto de balnearios de Espana*, Madrid: ANBAL

Azienda di Promozione Turistica della Provincia Di Frozinone (2006), *Fiuggi e l'alta Ciocaria*, Fiuggi: Azienda di Promozione Turistica della Provincia Di Frozinone

Baldassare D. (2007), *Fiuggi: La Fonte di Bonifacio: immagini per una cronistoria*, Fiuggi: B.d.M.

Boyer M. (2005), *Le thermalisme dans le grand Sud-Est de la France*, Grenoble: Presses Universitaires de Grenoble

Douglas N., Douglas N. and Derrett R. (2001), *Special interest tourism*, Milton, Australia: John Wiley & Sons

FEDERTERME - Federterme Federazione Italiana delle Industrie Termali e delle Acque Minerali Curative (2004), *Rapporto sul sistema termale in Italia* (Rapporto di richerca, coordinatore dela ricerca: Emilio Becheri), Roma: Federterme

Gerbod P. (2004), *Loisirs et santé: les thermalismes en Europe des origines à nos jours*, Paris: Honoré Champion

Jamot C. (1988), *Thermalisme et villes thermales en France*, Clermont Ferrand: Publications de l'Institut d'Etudes du Massif Central

Schofield P. (2004), 'Health tourism in the Kyrgyz Republic: the Soviet Salt Mine experience', in Singh T.V. (ed.), *New horizons in tourism: strange experiences and stranger practices*, Oxfordshire – Cambridge: CABI Publishing

Εμμανουήλ Ε. (1935), *Λουτρά και ιαματικά ύδατα εν τη αρχαιότητι*, Εν Αθήναις, χ.ε.

ΙΤΕΠ (2007), *Ελληνική οικονομία και τουρισμός*, εξαμηνιαία έκδοση, Τεύχος 24, Νοέμβριος 2007, Αθήνα: ΙΤΕΠ

Πατσουράτης Β. (2002), *Η ανταγωνιστικότητα του ελληνικού τουριστικού τομέα*, Μελέτες: 12, Αθήνα: ΙΤΕΠ

Σκαρπιά-Χόιπελ Ξ. (1996), *Λουτροθεραπεία και αναψυχή: ιστορική εξέλιξη των λουτρών*, Θεσσαλονίκη: University Studio Press

Σπαθή Σ. (2000), *Ο ιαματικός τουρισμός και η ανάπτυξη του τουρισμού υγείας στην Ελλάδα*, Αθήνα: ΚΕΠΕ

ΑΝΕΚΔΟΤΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ και ΚΕΙΜΕΝΑ

C.N.E.Th. – Conseil National des Exploitants Thermaux (2003), *Aspects economiques du thermalisme français*, C.N.E.Th (στο www.france-thermale.org)

IGAS (2000), *Raport sur le thermalisme français*, Paris: IGAS (στο www.france-thermale.org)

ΚΕΠΑΜΕ - Κέντρο Χωροταξικών-Πολεοδομικών-Αρχιτεκτονικών Μελετών και Ερευνών (2000), *Στρατηγικό πλαίσιο χωρικών κατευθύνσεων για την ανάπτυξη του ιαματικού τουρισμού στην Ελλάδα*, Αθήνα: ΚΕΠΑΜΕ – ΥΠΕΧΩΔΕ

ΙΣΤΟΤΟΠΟΙ

www.enit.it, Agenzia Nazionale del Turismo

www.lifeinitaly.com

www.termeitalia.it

www.fiuggiterme.it, Guida de la Cittadina

www.termediroma.org, Κέντρο Θερμαλισμού Terme di Tivoli

www.termeditelese.it, Κέντρο Θερμαλισμού Gran Hotel Telese Terme

www.comunedivillamaina.it, Κοινότητα Villamaina

www.comune.tivoli.rm.it, Κοινότητα Tivoli

www.ladocumentationfrancaise.fr

www.france-thermale.org, Conseil National des Exploitants Thermaux

www.chainethermale.fr, Chaîne Thermale du Soleil

www.ville-balaruc-les-bains.com, Δήμος Balaruc-les-Bains

www.ot-leboulou.fr, Office de Tourisme

www.leguidedumontpellier.com

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

www.mairie-leboulou.fr, Δήμος Le Boulou

http://histoireduroussillon.free.fr

www.balaruc-les-bains.com

www.amelie-les-bains.com

www.anbal.es, Asociación Nacional de Balnearios (ANBAL)

www.balneariosurbanos.org, Asociación Española de Balnearios Urbanos (AEBU)

www.caldesdemontbui.cat, Δήμος Caldes de Montbui

www.ayto-medinadelcampo.es, Δήμος Medina del Campo

www.palaciodelassalinas.es, Κέντρο Θερμαλισμού Palacio de las Salinas

http://caldesdemontbui.eresmas.com

www.balneariovilladeolmedo.com, Κέντρο Θερμαλισμού Balneario Villa de Olmedo

www.wikipedia.org, Ηλεκτρονική Εγκυκλοπαίδεια

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ

Mannu Francesco, Διευθυντής Κέντρου Θερμαλισμού Terme di Roma (Terme di Tivoli)

Toppoli Iuorio, Επιστάτης Θερμαλιστικού Πάρκου Terme di San Teodoro

Rivalli Sergio, Διευθυντής Θερμαλιστικού Πάρκου «Gran Hotel Terme di Telese»

Prudehomme Natalia, Προϊσταμένη Θερμαλιστικού Πάρκου «Hesperides» (Balaruc-les-Bains)

Wankoo Celia, Υπεύθυνη Κέντρου Θερμαλισμού «Athèna» (Balaruc-les-Bains)

Lopez Santer Fernando Miguel, Υπεύθυνος Λουτρονόμος Κέντρου Θερμαλισμού «Victória Terme» (Caldes de Montbui)

Teresa Grande Maria Teresa, Διευθύντρια Ισπανικού Συλλόγου Θερμαλιστικών Κέντρων (ANBAL)

Pastor de Garcia Antonio, Διευθυντής Συλλόγου Παραθερμαλιστικών Κέντρων Ισπανίας (AEBU)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

4Ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΘΕΣΜΙΚΕΣ, ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΧΩΡΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΘΕΡΜΑΛΙΣΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

4.1 ΔΟΜΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

4.1.1 Το τουριστικό φαινόμενο και η ελληνική πραγματικότητα

4.1.1.1 Η ανάπτυξη του τουρισμού στην μεταπολεμική Ελλάδα ... 137
4.1.1.2 Η συμβολή και η σημασία του τουρισμού στην ελληνική οικονομία ... 138
4.1.1.3 Η γεωγραφία του ελληνικού τουρισμού ... 140
4.1.1.4 Η εποχικότητα του τουρισμού στην Ελλάδα ... 142
4.1.1.5 Η θέση της Ελλάδας στην παγκόσμια τουριστική σκηνή ... 143
4.1.1.6 Οι προβλέψεις για τον ελληνικό τουρισμό το έτος 2020 ... 145

4.1.2 Το οργανωτικό και θεσμικό πλαίσιο του τουρισμού στην Ελλάδα

4.1.2.1 Ιστορικό νομοθεσίας και φορέων τουρισμού στην Ελλάδα ... 148
4.1.2.2 Οργανωτική δομή φορέων τουρισμού ... 149
4.1.2.3 Η ελληνική τουριστική πολιτική ... 152

4.2 Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΘΕΡΜΑΛΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

4.2.1 Η εξέλιξη του θερμαλισμού στον ελλαδικό χώρο

4.2.1.1 Από την αρχαιότητα μέχρι τα μέσα του 20ου αιώνα ... 156
4.2.1.2 Μεταπολεμική εξέλιξη του θερμαλιστικού τουρισμού ... 161

4.2.2 Το οργανωτικό και νομοθετικό πλαίσιο

4.2.2.1 Το θεσμικό πλαίσιο των ιαματικών πηγών και του θερμαλιστικού τουρισμού ... 166
4.2.2.2 Η ελληνική πολιτική για το θερμαλιστικό τουρισμό ... 173

4.2.3 Χωρικές όψεις του ελληνικού θερμαλιστικού τουρισμού

4.2.3.1 Καταγραφή και χωρική κατανομή των θερμομεταλλικών πηγών ... 180
4.2.3.2 Η γεωγραφία της θερμαλιστικής κίνησης ... 183

4.2.4 Έρευνα σε δεκαεπτά (17) σημαντικούς θερμαλιστικούς τόπους

4.2.4.1 Εισαγωγή ... 195
4.2.4.2 Δυτική Πελοπόννησος – Ακτές Ιονίου ... 197
4.2.4.3 Αργοσαρωνικός – Κορινθιακός Κόλπος ... 205
4.2.4.4 Ανατολική-Κεντρική Ελλάδα ... 214
4.2.4.5 Βόρειος Ελλάδα - Μακεδονία ... 224
4.2.4.6 Νησιά Αιγαίου ... 233

4.2.5 Τυπολογία της χωρικής ανάπτυξης των θερμαλιστικών πόρων και προορισμών

4.2.5.1 Κατηγοριοποίηση των θερμομεταλλικών πόρων (πηγών) με βάση την κλίμακα της χωρικής τους ανάπτυξης ... 240
4.2.5.2 Λειτουργική και μορφολογική ταξινόμηση των υποδομών και των εγκαταστάσεων θερμαλισμού – θερμαλιστικού τουρισμού ... 244
4.2.5.3 Προς μια τυπολογία της οικιστικής ανάπτυξης των θερμαλιστικών τόπων και περιοχών 246

4.2.6 Κριτικές διαπιστώσεις για το θερμαλιστικό τουρισμό της Ελλάδας

4.2.6.1 Η πορεία και οι σταθμοί του θερμαλιστικού τουρισμού στη σύγχρονη Ελλάδα ... 249
4.2.6.2 Επισημάνσεις για τις χωρικές διαστάσεις του ελληνικού θερμαλιστικού τουρισμού ... 252

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

4 ΘΕΣΜΙΚΕΣ, ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΧΩΡΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΘΕΡΜΑΛΙΣΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

4.1 Δομικά Χαρακτηριστικά του Ελληνικού Τουρισμού

4.1.1 Το τουριστικό φαινόμενο και η ελληνική πραγματικότητα

4.1.1.1 Η ανάπτυξη του τουρισμού στην μεταπολεμική Ελλάδα

Η Ελλάδα είναι μια χώρα που λόγω και των γενικότερων οικονομικών-πολιτικών συνθηκών του παρελθόντος άργησε αρκετά να αναπτύξει τον τουρισμό της. Αν και ο ΕΟΤ, με τα γραφεία του στο εξωτερικό, είχε ξεκινήσει διαφημιστική καμπάνια ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του ’50 (Κουζέλης, 2002), στην ουσία, η τουριστική ανάπτυξη της χώρας μας ξεκίνησε αρκετά αργότερα, κάπου στα τέλη της δεκαετίας του ’60. Ο λόγος βέβαια ήταν προφανής. Την εποχή εκείνη περίπου, επεκτείνονται οι μετακινήσεις με τα αεροπλάνα και ξεκινά η μαζικότητα των καλοκαιρινών διακοπών. Έτσι, η Ελλάδα, ως χώρα που διακρίνεται για τα φυσικά και περιβαλλοντικά της προσόντα (ήλιος και θάλασσα), αναπόφευκτα διεκδίκησε και κατάφερε να αποκτήσει το δικό της μερίδιο στην τουριστική αγορά.

Αναμφίβολα, οι δεκαετίες που ακολούθησαν υπήρξαν πολύ σημαντικές για την ανάπτυξη του τουρισμού στην Ελλάδα. Όπως παρατηρούμε στον Πίνακα 4-1 η αύξηση των αφίξεων των αλλοδαπών τουριστών στη χώρα μας μετά τη δεκαετία του ’60 υπήρξε ραγδαία, ακολουθώντας σχεδόν γεωμετρική πρόοδο. Χαρακτηριστικά, από 399.438 που ήταν οι αφίξεις στη χώρα μας το 1960, το 1970 έφτασαν τις 1.609.210, παρουσιάζοντας αύξηση κατά 303%. Και η αύξηση αυτή συνεχίστηκε και τις επόμενες δεκαετίες: 200% περίπου από το 1970 έως το 1980, 85% περίπου από το 1980 έως το 1990 και 40% περίπου από το 1990 έως το 2000.

Όσον αφορά στην προέλευση των αλλοδαπών τουριστών που προσελκύει η Ελλάδα, η πλειονότητα αυτών διαχρονικά είναι Βρετανοί και Γερμανοί. Αμέσως επόμενες χώρες προέλευσης είναι η Ιταλία, οι Σκανδιναβικές και οι Κάτω Χώρες, ενώ αρκετά σημαντικός είναι και ο αριθμός των Γάλλων υπηκόων. Από την άλλη πλευρά, η προσέλευση των Αμερικανών πολιτών (και ειδικά της βορείου Αμερικής), αφού διένυσε μια περίοδο φθίνουσας πορείας από το 1970 και μετά, το 2002 άρχισε να ανακάμπτει ξανά, αλλά χωρίς και πάλι να υπερβαίνει σημαντικά τα επίπεδα της δεκαετίας του ’70 (Πίνακας 4-1).

Βέβαια, η ραγδαία ανάπτυξη που γνώρισε ο τουρισμός της Ελλάδας δεν είχε μόνο θετικές επιπτώσεις. Πέραν της θετικής συμβολής στην οικονομία και την απασχόληση της χώρας, η άναρχη και απρογραμμάτιστη «έκρηξη» του τουρισμού που έλαβε χώρα στην Ελλάδα τις τελευταίες δεκαετίες είχε επίσης και πολλές δυσμενείς επιπτώσεις. Εποχικότητα, γεωγραφική ανισοκατανομή, κορεσμός και υποβάθμιση των παράκτιων και νησιωτικών περιοχών, μονοκαλλιέργεια τουριστικού προϊόντος, είναι μερικά μόνο από τα αρνητικά στοιχεία που χαρακτηρίζουν τον τουρισμό της Ελλάδας, ως αποτέλεσμα της

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

απρογραμμάτιστης και χωρίς σχεδιασμό ανάπτυξης του τουρισμού στη χώρα μας κατά τις τελευταίες δεκαετίες.

Πίνακας 4-1: Αφίξεις αλλοδαπών τουριστών στην Ελλάδα ανά χώρα προέλευσης

	Αγγλία	Γερμανία	Ιταλία	Γαλλία	ΗΠΑ	Σκανδιναβικές Χώρες	Κάτω Χώρες	Σύνολο
1960	40.756	40.299	15.961	30.221	75.306	10.472	10.471	399.438
1970	166.904	142.702	76.215	115.977	304.681	50.738	44.410	1.609.210
1980	768.215	692.961	197.006	299.791	288.647	528.689	249.966	4.795.900
1990	1.647.361	1.922.029	620.766	565.407	273.849	871.042	697.506	8.873.310
2000	2.772.256	2.395.185	823.245	602.353	218.731	1.295.149	987.227	12.378.282
2001	2.932.342	2.345.440	889.925	726.816	164.689	1.241.973	1.108.988	13.019.202
2002	2.858.360	2.510.849	805.008	735.568	146.754	1.137.443	1.079.423	12.924.261
2003	3.008.382	2.267.063	865.730	714.821	148.751	1.020.805	1.020.675	12.850.835
2004	2.869.737	2.189.222	898.208	621.407	161.398	996.903	986.547	12.118.693
2005	2.718.721	2.241.942	1.128.508	676.658	305.840	965.945	1.067.353	13.287.266
2006	2.615.836	2.267.961	1.187.598	712.131	358.624	1.213.372	1.211.833	14.447.528
Μερίδια Αγοράς (%)								
1960	10,2	10,1	4,0	7,6	18,9	2,6	2,6	56
1970	10,4	8,9	4,7	7,2	18,9	3,2	2,8	56
1980	16,0	14,5	4,1	6,3	6,0	11,0	5,2	63,1
1990	18,6	21,7	7,0	6,4	3,1	9,8	7,9	74,4
2000	22,4	19,3	6,7	4,9	1,8	10,5	8,0	73,5
2001	22,5	18,0	6,8	5,6	1,3	9,5	8,5	72,3
2002	22,1	19,4	6,2	5,7	1,1	8,8	8,4	71,8
2003	23,4	17,6	6,7	5,6	1,2	7,9	7,9	70,4
2004	23,7	18,1	7,4	5,1	1,3	8,2	8,1	72,0
2005	20,5	16,9	8,5	5,1	2,3	7,3	8,0	68,5
2006	18,1	15,7	8,2	4,9	2,5	8,4	8,4	66,2

Πηγή: ΙΤΕΠ, 2007α · ΙΤΕΠ, 2007β

Έτσι, σήμερα, η Ελλάδα καλείται να αλλάξει το τουριστικό της προφίλ και να άρει τις δυσμενείς επιπτώσεις που προκλήθηκαν στο παρελθόν, προκειμένου να καταφέρει όχι απλά να διατηρήσει αλλά και να αυξήσει περαιτέρω το μερίδιό της στην τουριστική αγορά. Η Ελλάδα καλείται επίσης να διευρύνει την εποχική και γεωγραφική «στενότητα» του τουρισμού της, αλλά και να διαφοροποιήσει την προσφορά του τουριστικού προϊόντος της, που έως πρότινος βασιζόταν στην προσφορά «ήλιου και θάλασσας» και αρχαιολογικών χώρων. Βέβαια, στο σημείο αυτό πρέπει να ομολογήσουμε ότι τα τελευταία χρόνια έχουν υπάρξει κάποια σημάδια αλλαγής στο τουριστικό σκηνικό της χώρας, με την Πολιτεία να έχει ξεκινήσει να δίνει όλο και μεγαλύτερο βάρος στην ανάπτυξη των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Παρ' όλα αυτά, η αλήθεια είναι ότι οι προσπάθειες αυτές δεν είναι ακόμη ικανές να αντιστρέψουν οριστικά το κλίμα που διαμορφώθηκε μετά από ένα τόσο παρατεταμένο διάστημα απουσίας σχεδιασμού, κι έτσι η χώρα μας έχει πολύ δρόμο να διανύσει ακόμη μέχρι την αισθητή αναβάθμιση των τουριστικών προορισμών και προϊόντων της.

4.1.1.2 Η συμβολή και η σημασία του τουρισμού στην ελληνική οικονομία

Ο τουρισμός και τα ταξίδια, ως η μεγαλύτερη και πιο ποικιλόμορφη «βιομηχανία» στον κόσμο, δύναται να συμβάλλει με πολλούς τρόπους στην οικονομία μιας χώρας. Κατ' αρχήν, δημιουργεί εισόδημα στον εγχώριο πληθυσμό, επίσης συμβάλλει στους

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

συναλλαγματικούς πόρους της χώρας και, τέλος, δημιουργεί νέες θέσεις απασχόλησης. Ειδικότερα, όσον αφορά στην ελληνική οικονομία, σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία του Παγκόσμιου Συμβουλίου Τουρισμού, ο ελληνικός τουρισμός συνέβαλε κατά 18,3% στο ΑΕΠ της χώρας το 1998 (το αντίστοιχο ποσοστό σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης ήταν 14,1% - Πατσουράτης, 2002) και το 2005 κατά 18,2% (σύμφωνα με την Έκθεση του World Economic Forum, του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού και του Παγκόσμιου Συμβουλίου Ταξιδίων και Τουρισμού – ΣΕΤΕ-ΣΕΒ, 2007), δηλαδή κατά ίδιο ποσοστό παρ' όλο που οι διεθνείς αφίξεις αυξήθηκαν εν τω μεταξύ.

Ειδικότερα όμως, όσον αφορά στον τρόπο που ο τουρισμός συμβάλλει στην ελληνική οικονομία, σύμφωνα και με τις παραπάνω πηγές, το 6,1% του κατά κεφαλή ΑΕΠ της Ελλάδας προέρχεται από τον τουρισμό, ενώ από τις συνολικές τουριστικές εισπράξεις, σε κάθε κάτοικο της Ελλάδας αντιστοιχούν περισσότερα από 1.200 δολάρια Αμερικής (USD). Έτσι, με βάση τα παραπάνω ποσοστά και στοιχεία, η Ελλάδα κατατάσσεται (ΣΕΤΕ-ΣΕΒ, 2007):

- στην 5η θέση της παγκόσμιας κατάταξης ως προς τη συμβολή του τουρισμού στο κατά κεφαλή ΑΕΠ,
- στην 9η θέση της παγκόσμιας κατάταξης βάση των τουριστικών εισπράξεων που αντιστοιχούν ανά κάτοικο και,
- στη 10η θέση της παγκόσμιας κατάταξης με βάση τη μέση κατά κεφαλή δαπάνη τουριστών (1.073 USD ανά τουρίστα).

Παρατηρούμε δηλαδή, ότι ενώ η χώρα μας στη γενική κατάταξη του παγκόσμιου τουρισμού καταλαμβάνει την 24η θέση (βάσει αφίξεων αλλοδαπών τουριστών), η εικόνα της συμβολής του τουρισμού στην ελληνική οικονομία είναι πολύ πιο θεαματική και σημαντική.

Πέραν όμως της θεαματικής συμβολής του τουρισμού στην ελληνική οικονομία, σημαντική είναι επίσης και η συμβολή στην απασχόληση της χώρας μας. Το 1998 βάσει των επίσημων στοιχείων του Παγκόσμιου Συμβουλίου Τουρισμού και Ταξιδίων (WTTC) το 16,3% των εργαζόμενων της χώρας απασχολούταν στον κλάδο του τουρισμού (Πατσουράτης, 2002), ενώ σήμερα, βάσει των στοιχείων της Έκθεσης του World Economic Forum, του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού και του Παγκόσμιου Συμβουλίου Ταξιδίων και Τουρισμού, το ποσοστό αυτό ανέρχεται στο 19,1% (έτος 2005), ήτοι 838.250 εργαζόμενοι στο σύνολο των 4.382.000 απασχολούμενων της χώρας (ΣΕΤΕ-ΣΕΒ, 2007).

Στο σημείο αυτό, ειδικά για τη συμβολή του τουρισμού στην απασχόληση, αξίζει να αναφέρουμε επίσης ότι σύμφωνα με τον ΣΕΤΕ, για κάθε θέση άμεσης απασχόλησης στον τουρισμό δημιουργείται σχεδόν άλλη μια θέση γενικής απασχόλησης στη χώρα. Επίσης, για κάθε περίπου 30 νέες αφίξεις, δημιουργείται μια νέα θέση εργασίας στον κλάδο του τουρισμού. Έτσι καταλήγουμε στο ότι, για κάθε 30 περίπου αφίξεις δημιουργούνται 1,9 θέσεις εργασίας στο σύνολο της τουριστικής οικονομίας (ΣΕΤΕ-ΣΕΒ, 2007). Άλλωστε, όπως ήδη έχει υπολογίσει ο ΣΕΤΕ στην εξειδικευμένη μελέτη του (2003), με θέμα «Τουρισμός και Απασχόληση», ο τουρισμός στην Ελλάδα, μέχρι το 2010 μπορεί να δημιουργήσει έως και 150.000 νέες θέσεις εργασίας, καλύπτοντας, με τον τρόπο αυτό, έως και το 35% του αριθμού των ανέργων της χώρας (ΣΕΤΕ, 2003).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

4.1.1.3 Η γεωγραφία του ελληνικού τουρισμού

Όπως ήδη έχει αναφερθεί και σε προηγούμενα σημεία, μια από τις αρνητικές επιπτώσεις της άναρχης ανάπτυξης του ελληνικού τουρισμού κατά τις τελευταίες δεκαετίες ήταν και η άνιση γεωγραφική κατανομή των τουριστικών περιοχών στο σύνολο της χώρας. Με άλλα λόγια, στην Ελλάδα αυτό που παρατηρούμε είναι η χωρική υπερσυγκέντρωση του τουρισμού σε λίγες και συγκεκριμένες περιοχές, οι οποίες εντοπίζονται κατά κύριο λόγο στις ακτές και τα νησιά και όχι τόσο στην ενδοχώρα.

Πίνακας 4-2: Αφίξεις αλλοδαπών και ημεδαπών τουριστών ανά Περιφέρεια

Περιφέρειες	1990	1995	2000	2005	2006
Ανατολική Μακεδονία και Θράκη	377.274	403.829	-	589.664	567.407
Κεντρική Μακεδονία	858.572	983.632	-	1.560.266	1.681.539
Δυτική Μακεδονία	164.825	150.539	-	196.012	200.679
Ήπειρος	316.716	328.616	-	342.349	369.555
Θεσσαλία	425.647	513.317	-	788.201	781.834
Ιόνια Νησιά	503.223	577.844	-	1.002.743	1.007.220
Δυτική Ελλάδα	497.718	515.601	-	647.398	710.974
Στερεά Ελλάδα	470.471	459.045	-	568.569	597.069
Αττική	2.326.565	2.611.826	-	2.865.595	3.124.495
Πελοπόννησος	613.667	719.126	-	982.117	965.840
Βόρειο Αιγαίο	1.249.968	201.379	-	287.878	309.467
Νότιο Αιγαίο	1.156.115	1.622.581	-	1.849.125	1.812.175
Κρήτη	1.044.658	1.182.618	-	1.732.679	1.853.767
Σύνολο Χώρας	8.880.419	10269953	-	13412.596	13982.021

Πηγή: ιδία επεξεργασία από στοιχεία ΕΣΥΕ

Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά στη γεωγραφική κατανομή του ελληνικού τουρισμού, όπως παρατηρούμε και στον Πίνακα 4-2, η συντριπτική πλειονότητα των τουριστών συγκεντρώνεται στο Νότιο Αιγαίο (Κυκλάδες και Δωδεκάνησα), την Κρήτη, τα Ιόνια Νησιά, την Κεντρική Μακεδονία και την Αττική. Δηλαδή, είτε στα νησιά του Αιγαίου και του Ιονίου, είτε στις μητροπολιτικές περιοχές της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης. Ακολούθως έρχεται η Πελοπόννησος, η Θεσσαλία και η Δυτική Ελλάδα με σχετικά μικρή διαφορά, ενώ στη συνέχεια η διαφορά μεγαλώνει με τις Περιφέρειες της Στερεάς Ελλάδας, της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, της Ηπείρου και του Βορείου Αιγαίου να ακολουθούν και τη Δυτική Μακεδονία να έρχεται τελευταία στην κατάταξη των Περιφερειών βάσει αφίξεων αλλοδαπών και ημεδαπών τουριστών.

Πίνακας 4-3: Διανυκτερεύσεις αλλοδαπών και ημεδαπών τουριστών ανά Περιφέρεια

Περιφέρειες	1990	1995	2000	2005	2006
Ανατολική Μακεδονία & Θράκη	1.305.557	1.152.272	635.272	1.536.703	1.543.865
Κεντρική Μακεδονία	4.020.445	3.384.878	5.425.294	5.246.823	5.966.191
Δυτική Μακεδονία	313.000	313.988	402.942	366.190	375.566
Ήπειρος	846.905	717.879	1.053.168	753.923	784.257
Θεσσαλία	1.432.216	1.330.239	1.769.621	1.949.851	1.828.356
Ιόνια Νησιά	4.217.666	4.260.136	6.762.201	7.074.696	7.028.971
Δυτική Ελλάδα	1.571.309	1.170.112	1.623.682	1.380.900	1.499.143
Στερεά Ελλάδα	1.694.380	1.178.852	1.548.724	1.395.279	1.427.199
Αττική	8.530.642	6.469.466	5.456.397	6.149.738	6.772.536
Πελοπόννησος	2.530.454	1.776.296	2.340.962	2.572.597	2.320.933
Βόρειο Αιγαίο	920.374	1.336.075	1.942.811	1.568.615	1.608.058
Νότιο Αιγαίο	11794.698	13049870	17561.192	12768.980	13172.260
Κρήτη	9.709.937	8.694.115	12476.671	12499.798	13469.216
Σύνολο Χώρας	48887583	44834178	62562.937	55264.093	57796.551

Πηγή: ιδία επεξεργασία από στοιχεία ΕΣΥΕ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Σχεδόν στην ίδια λογική, όσον αφορά στη γεωγραφική κατανομή των διανυκτερεύσεων, τα νησιά του Αιγαίου, του Ιονίου, η Αττική και η Κεντρική Μακεδονία έρχονται πρώτες στην ιεραρχία, ακολουθεί η Πελοπόννησος, οι Περιφέρειες Θεσσαλίας, Βορείου Αιγαίου, Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, Δυτικής Ελλάδας, Στερεάς Ελλάδας και στη συνέχεια η Ήπειρος και η Δυτική Μακεδονία, που έρχονται ξανά τελευταίες στην κατάταξη. Μοναδική εξαίρεση αλλαγής στην ιεραρχία είναι η περίπτωση της Αττικής, η οποία ενώ έρχεται πρώτη σε αφίξεις τουριστών, με σχεδόν διπλάσια διαφορά από τα νησιά του Νοτίου Αιγαίου και της Κρήτης, οι διανυκτερεύσεις της, αντίστροφα, είναι υποδιπλάσιες από αυτές των Κυκλάδων, των Δωδεκανήσων και της Κρήτης. Αυτό φυσικά συμβαίνει καθώς η Αττική, και κυρίως η Αθήνα, αποτελεί μεταβατικό προορισμό, που η παραμονή διαρκεί ελάχιστα και σχεδόν αποκλειστικά για όσο χρονικό διάστημα κρίνεται απαραίτητο για την επίσκεψη των βασικών αρχαιολογικών χώρων της πρωτεύουσας (Πίνακας 4-3).

Πίνακας 4-4: Πληρότητα καταλυμάτων ανά Περιφέρεια (%)

Περιφέρειες	**1990**	**1995**	**2000**	**2005**	**2006**
Ανατολική Μακεδονία και Θράκη	47,75	41,08	44,2	39,8	40,7
Κεντρική Μακεδονία	52,83	54,37	58,61	50,4	53,2
Δυτική Μακεδονία	37,18	33,70	36,63	33,1	32,8
Ήπειρος	46,84	44,64	43,80	40,7	40,4
Θεσσαλία	47,72	39,93	42,06	39,5	40,6
Ιόνια Νησιά	67,91	69,20	76,43	78,5	75,5
Δυτική Ελλάδα	44,08	40,16	44,45	41,0	41,5
Στερεά Ελλάδα	38,88	34,63	34,53	36,1	36,0
Αττική	46,91	47,09	47,89	39,9	47,7
Πελοπόννησος	44,20	36,66	37,58	44,2	37,5
Βόρειο Αιγαίο	48,76	56,09	61,40	52,2	52,6
Νότιο Αιγαίο	77,55	70,97	82,32	73,5	76,9
Κρήτη	86,55	70,38	82,27	78,5	78,0
Σύνολο Χώρας	59,77	56,62	63,46	58,6	59,8

Πηγή: ΕΣΥΕ · Πατσουράτης, 2002

Όσον αφορά στην πληρότητα των ξενοδοχειακών καταλυμάτων (Πίνακας 4-4) ανά Περιφέρεια, και πάλι σε πλεονεκτικότερη θέση βρίσκονται οι Περιφέρειες που προσελκύουν το μεγαλύτερο μέρος των τουριστών. Συγκεκριμένα η πληρότητα των ξενοδοχείων στην Κρήτη, το Νότιο Αιγαίο και τα Ιόνια Νησιά ανέρχεται σε 75% περίπου. Ακολουθούν σε ποσοστό πληρότητας (περίπου 50%) οι Περιφέρειας Αττικής, Κεντρικής Μακεδονίας και Βορείου Αιγαίου, μετά έρχονται (με ποσοστό 40% περίπου) οι Περιφέρειες Δυτικής Ελλάδας, Θεσσαλίας, Ηπείρου και Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, έπονται οι Περιφέρειες Πελοποννήσου και Στερεάς Ελλάδας, ενώ για ακόμη μια φορά τελευταία έρχεται η Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας, στην οποία η πληρότητα των ξενοδοχειακών καταλυμάτων ανέρχεται μόλις σε 32,8%. Τέλος, όσον αφορά στο μέσο όρο, δηλαδή στην πληρότητα που σημειώνεται σε επίπεδο χώρας, θα μπορούσαμε να πούμε ότι αυτό δεν κινείται σε απόλυτα ικανοποιητικά επίπεδα, αφού διαχρονικά, εκτός του έτους 2000, το ποσοστό δεν έχει καταφέρει να ξεπεράσει το 60%.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

4.1.1.4 Η εποχικότητα του τουρισμού στην Ελλάδα

Όπως έχουμε ήδη αναφέρει, ο ελληνικός τουρισμός για αρκετές δεκαετίες αναπτύχθηκε στηριζόμενος σε ιδιαίτερα υψηλό βαθμό στο προϊόν «ήλιος και θάλασσα», δηλαδή σε ένα προϊόν που εκ των πραγμάτων δεν μπορεί να προσελκύσει επισκέπτες-τουρίστες καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου. Έτσι, όπως είναι λογικό, αποτέλεσμα του προσανατολισμού της χώρας μας προς τουριστικά προϊόντα που δεν μπορούν να προσφερθούν παρά μόνο κατά τη διάρκεια των καλοκαιρινών μηνών, ήταν ο ελληνικός τουρισμός να χαρακτηρίζεται από έντονη εποχικότητα.

Πίνακας 4-5: Αφίξεις αλλοδαπών και ημεδαπών στα ξενοδοχειακά καταλύματα ανά μήνα (%)

Μήνες	1990	1995	2000	2005	2006
Ιανουάριος	1,98	1,84	1,52	3,29	3,33
Φεβρουάριος	2,04	1,86	1,42	3,36	3,49
Μάρτιος	2,75	2,37	2,62	4,94	4,80
Απρίλιος	6,46	6,47	5,58	6,70	7,17
Μάιος	10,91	11,16	11,19	10,42	10,10
Ιούνιος	13,43	13,74	13,86	12,20	12,09
Ιούλιος	16,45	16,60	18,63	15,25	14,92
Αύγουστος	19,22	18,58	17,87	16,09	15,56
Σεπτέμβριος	14,33	14,84	14,69	12,53	12,83
Οκτώβριος	7,86	8,42	8,15	7,88	7,65
Νοέμβριος	2,42	2,10	2,47	3,92	4,22
Δεκέμβριος	2,09	1,97	2,0	3,37	3,76
Σύνολο	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Πηγή: ΕΣΥΕ · Πατσουράτης, 2002

Για του λόγου το αληθές, όπως παρατηρούμε και στον Πίνακα 4-5, ο οποίος παρουσιάζει τις αφίξεις των αλλοδαπών και ημεδαπών τουριστών στα ξενοδοχεία της Ελλάδας ανά μήνα, οι μήνες με την υψηλότερη συγκέντρωση τουριστών είναι μόλις πέντε (5): Μάιος έως και Σεπτέμβριος, με τον Αύγουστο να εμφανίζει διαχρονικά τα υψηλότερα ποσοστά αφίξεων. Παρ' όλα αυτά, αξίζει να σημειώσουμε ότι η έντονη εποχικότητα των αφίξεων κατά τους καλοκαιρινούς κυρίως μήνες φαίνεται να αμβλύνεται ελαφρά από το 2005 και μετά. Έτσι, ενώ και πάλι η υψηλότερη συγκέντρωση εξακολουθεί να εντοπίζεται από το Μάιο έως και τον Σεπτέμβριο, τα ποσοστά των μηνών αυτών είναι ελαφρώς πιο μειωμένα σε σχέση με το παρελθόν, και σε όφελος φυσικά των υπόλοιπων (χειμερινών) μηνών του έτους.

Πίνακας 4-6: Διανυκτερεύσεις αλλοδαπών και ημεδαπών στα ξενοδοχειακά καταλύματα ανά μήνα (%)

Μήνες	1990	1995	2000	2005	2006
Ιανουάριος	1,98	1,84	1,76	1,58	1,62
Φεβρουάριος	2,04	1,86	1,75	1,64	1,69
Μάρτιος	2,75	2,37	2,40	2,50	2,31
Απρίλιος	6,46	6,47	4,75	3,87	4,45
Μάιος	10,91	11,16	10,98	10,14	9,78
Ιούνιος	13,43	13,74	13,84	13,84	14,03
Ιούλιος	16,45	16,60	17,79	18,82	18,99
Αύγουστος	19,22	18,58	19,59	21,51	20,62
Σεπτέμβριος	14,33	14,84	14,53	14,88	15,01
Οκτώβριος	7,86	8,42	8,68	7,54	7,44
Νοέμβριος	2,42	2,10	2,06	1,94	2,1
Δεκέμβριος	2,09	1,97	1,81	1,67	1,90
Σύνολο	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Πηγή: ΕΣΥΕ · Πατσουράτης, 2002

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Επίσης, όσον αφορά στην κατανομή των διανυκτερεύσεων ανά μήνα, όπως παρατηρούμε στον Πίνακα 4-6, και αυτές κινούνται στην ίδια λογική με τις αφίξεις, που σημαίνει ότι η πλειονότητα των διανυκτερεύσεων συγκεντρώνεται στους ίδιους πέντε (5) μήνες: από Μάιο έως Σεπτέμβριο, με τον Αύγουστο να είναι ο μήνας με το υψηλότερο ποσοστό διανυκτερεύσεων. Παρ' όλα αυτά, στο σημείο αυτό αξίζει να σημειώσουμε ότι ενώ από το 2005 και μετά η εποχικότητα των αφίξεων εμφανίζεται να αμβλύνεται ελαφρά, αντίθετα η εποχικότητα των διανυκτερεύσεων οξύνεται. Προφανώς, αυτό συμβαίνει γιατί οι αφίξεις που πραγματοποιούνται τους μήνες πέραν του καλοκαιριού αφορούν εξειδικευμένες επισκέψεις (επαγγελματικά ταξίδια, συνέδρια κλπ) και όχι διακοπές ή άλλου είδους τουρισμό που θα σήμαινε παρατεταμένη διαμονή στη χώρα μας.

4.1.1.5 Η θέση της Ελλάδας στην παγκόσμια τουριστική σκηνή

Σύμφωνα με στοιχεία του ΣΕΒ (Σύνδεσμος Ελλήνων Βιομηχάνων) και του ΣΕΤΕ (Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων), η χώρα μας το έτος 2005 καταλάμβανε την 24η θέση στην κατάταξη μεταξύ των 124 χωρών, με βάση το Δείκτη Ταξιδιωτικής και Τουριστικής Ανταγωνιστικότητας (ΔΤΤΑ) του World Economic Forum (ΣΕΤΕ-ΣΕΒ, 2007). Ειδικότερα, η χώρα μας συγκριτικά και με τις άμεσα ανταγωνιστικές χώρες της Μεσογείου, ως προς τις διεθνείς αφίξεις υστερεί σημαντικά έναντι της Ισπανίας, της Κύπρου και της Πορτογαλίας, ενώ αντίθετα υπερτερεί έναντι της Κροατίας, της Τουρκίας και της Αιγύπτου (Πίνακας 4-7).

Πίνακας 4-7: Κατάταξη Ελλάδας και ανταγωνιστριών χωρών βάσει ΔΤΤΑ

2005				
Κατάταξη	**Χώρες**	**Αφίξεις Αλλοδαπών (000)**	**Έσοδα (εκατ. USD)**	**Μέση κατά Κεφαλή Δαπάνη**
15	Ισπανία	55.916	47.891	856
20	Κύπρος	2.470	2.318	938
22	Πορτογαλία	11.617[1]	7.931	683
24	Ελλάδα	14.276[2] (12.798[3])	13.731	962 (1.073)
38	Κροατία	8.467	7.463	881
52	Τουρκία	20.273	18.152	895
58	Αίγυπτος	8.244	6.851	831

Πηγή: ΣΕΤΕ - ΣΕΒ, 2007
1: Αφίξεις έτους 2004
2: Αφίξεις αλλοδαπών μαζί με τις αφίξεις από την Αλβανία
3: Αφίξεις αλλοδαπών χωρίς τις αφίξεις από την Αλβανία

Παρ' όλα αυτά, στο σημείο αυτό αξίζει να υπενθυμίσουμε ότι βάσει και πάλι των διεθνών τουριστικών αφίξεων, το 1994 η χώρα μας καταλάμβανε την 15η θέση στην παγκόσμια κατάταξη, η Ισπανία την 3η θέση και η Πορτογαλία βρισκόταν 2 θέσεις μετά από εμάς, στην 17η θέση (Παυλόπουλος, 1998). Παρατηρούμε δηλαδή ότι, με την πάροδο των χρόνων και το άνοιγμα της τουριστικής αγοράς προς νέους τουριστικούς προορισμούς, η χώρα μας δεν κατάφερε να διατηρήσει την υψηλή θέση στην παγκόσμια κατάταξη που είχε κατακτήσει στο παρελθόν, υποχωρώντας κατά δέκα (10) θέσεις περίπου.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 4-8: Ελληνικός τουρισμός και κύριες ανταγωνίστριες χώρες

	Γαλλία	Ισπανία	Ιταλία	Πορτογαλία	Τουρκία	Ελλάδα
Αφίξεις Αλλοδαπών Τουριστών (σε χιλιάδες)						
1980	30.100	22.500	22.087	2.730	865	4.796
1990	52.497	37.441	26.679	8.020	4.799	8.873
1995	60.033	34.920	31.052	9.511	7.083	10.002
2000	75.580	47.898	41.181	12.097	9.586	12.378
2001	76.506	49.519	39.055	12.167	10.783	13.019
2002	77.012	50.331	39.799	11.644	12.790	12.924
2003	75.048	50.854	39.604	11.707	13.956	12.850
2004	75.121	52.430	37.071	11.617	17.548	12.119
2005	75.900	55.916	36.513	10.600	21.125	13.287
2006	79.100	58.451	41.100	11.282	19.263	14.448
Διανυκτερεύσεις Αλλοδαπών Τουριστών (σε χιλιάδες)						
1980	254.700	62.199	103.265	10.139	1.163	26.625
1990	387.205	68.630	84.720	19.349	13.271	35.612
1995	490.877	107.787	113.001	22.241	18.477	38.772
2000	585.443	233.897	140.357	25.785	28.511	46.636
2001	581.037	232.035	146.672	25.229	36.368	46.574
2002	588.430	220.707	145.560	24.574	43.312	40.953
2003	567.006	217.852	139.653	24.369	40.866	40.407
2004	561.294	209.081	141.169	23.922	49.728	38.796
2005	566.900	209.518	147.603	24.906	56.108	40.734
2006	554.428	224.350	-	-	-	43.055
Δυναμικότητα Ξενοδοχείων (χιλιάδες κλίνες)						
1980	1.577.578	984.187	1.569.733	99.886	49.267	284.988
1990	1.082.138	929.533	1.703	179.337	164.980	438.355
1995	1.223.074	1.074.017	1.738.031	204.051	280.463	533.812
2000	1.178.348	1.314.491	1.854.101	222.958	322.334	591.652
2001	1.200.984	1.337.022	1.891.281	228.665	366.605	608.104
2002	1.207.238	1.395.383	1.929.544	239.903	393.718	625.155
2003	1.206.558	1.451.922	1.969.495	245.778	418.177	626.914
2004	1.230.804	1.511.592	1.999.729	253.927	452.424	668.271
2005	1.230.800	1.579.965	2.021.751	263.814	481.704	682.050
2006	-	-	2.028.000	-	-	693.252

Πηγή: ΙΤΕΠ, 2007α · ΙΤΕΠ, 2007β

Ειδικότερα όμως, όσον αφορά στις επιδόσεις της χώρας μας (Πίνακας 4-8), θα πρέπει να πούμε ότι στην Ελλάδα, αν και σαφώς αυξάνει ο αριθμός των επισκεπτών που προσελκύουμε κάθε έτος, εντούτοις ο ρυθμός μεταβολής των αφίξεων είναι αρκετά πιο χαμηλός από τις υπόλοιπες ανταγωνιστικές χώρες της Μεσογείου, ακόμη και από την Τουρκία. Αντίστοιχα, το ίδιο ισχύει και για τις διανυκτερεύσεις. Δηλαδή, αν και αυξάνει ο απόλυτος αριθμός των διανυκτερεύσεων διαχρονικά, συγκριτικά, η χώρα μας βρίσκεται πίσω από τις υπόλοιπες Μεσογειακές χώρες.

Τέλος, εξειδικεύοντας ακόμη περισσότερο τις παραπάνω πληροφορίες, και σύμφωνα και πάλι με τα στοιχεία του ΣΕΒ και του ΣΕΤΕ (ΣΕΤΕ-ΣΕΒ, 2007), τα δυνατά σημεία της χώρας μας έναντι των 124 χωρών παγκοσμίως, είναι οι συνθήκες υγιεινής, η ασφάλεια που προσφέρει η χώρα μας, οι πολιτιστικοί της πόροι, η θετική στάση των Ελλήνων έναντι των τουριστών, όπως και το ότι ο τουρισμός βρίσκεται πολύ ψηλά στις προτεραιότητες των κυβερνητικών πολιτικών της χώρας. Αντίθετα, τα μελανά σημεία για τη χώρα μας εντοπίζονται στην αυστηρή νομοθεσία για τις ξένες επενδύσεις στον κλάδο του τουρισμού, στην υστέρηση που παρατηρείται ως προς τις οδικές και μεταφορικές υποδομές καθώς επίσης και στην έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού στον κλάδο (Πίνακας 4-9).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 4-9: Συγκριτικές επιδόσεις (κατάταξη) Ελλάδας και ανταγωνιστικών χωρών βάσει ΔΤΤΑ

Δείκτες	Ισπανία	Κύπρος	Πορτογαλία	Ελλάδα	Κροατία	Τουρκία	Αίγυπτος
Κανονιστικό & ρυθμιστικό πλαίσιο	45	49	28	57	72	51	69
Περιβαλλοντικοί Κανονισμοί	40	53	26	45	52	61	75
Ασφάλεια	46	34	11	18	63	56	64
Υγεία και Υγιεινή	21	36	17	3	66	54	69
Προτεραιότητα τουριστικού τομέα	3	4	26	22	57	54	12
Υποδομές Αερομεταφορών	7	34	35	37	80	51	49
Υποδομές Οδικών Μεταφορών	18	51	23	34	46	59	58
Τουριστικές Υποδομές	2	5	9	7	11	55	85
Υποδομές Τεχνολογιών Πληροφορίας & Επικοινωνίας	32	31	33	38	34	54	74
Ανταγωνιστικότητα τιμών	105	72	102	103	96	86	5
Ανθρώπινοι πόροι	45	49	40	55	54	65	69
Στάση έναντι τουριστών	55	5	54	23	4	43	85
Φυσικοί & πολιτιστικοί πόροι	17	31	25	23	36	47	55

Πηγή: ΣΕΤΕ - ΣΕΒ, 2007

4.1.1.6 Οι προβλέψεις για τον ελληνικό τουρισμό το έτος 2020

Σύμφωνα με τις προβλέψεις του World Economy Forum (The Travel and Tourism Competitiveness), οι προβλέψεις για τον τουρισμό της χώρας μας έως και το 2020 είναι ευοίωνες. Συγκεκριμένα, οι αφίξεις, από 10.130.000 περίπου που ήταν το έτος 1995, το έτος 2010 αναμένεται να φτάσουν τις 14.315.000, ενώ το 2020 θα αγγίξουν τα 17.111.000. Παρ' όλα αυτά, αν και οι αφίξεις αναμένεται να ακολουθήσουν αυξητική πορεία, αξίζει να παρατηρήσουμε ότι η αυξητική αυτή τάση ακολουθεί μειούμενο ρυθμό. Έτσι, από 2% που αναμένεται να είναι ο ετήσιος ρυθμός αύξησης των αφίξεων από το 2000 έως το 2010, από τα έτη 2010 έως και 2020 η αύξηση αυτή θα μειωθεί κατά 0,2% και θα διαμορφωθεί στο 1,8% (Πίνακας 4-10).

Επίσης, συγκρίνοντας το ρυθμό αύξησης των αφίξεων της Ελλάδας με τις υπόλοιπες Βαλκανικές χώρες, παρατηρούμε ότι η χώρα μας βρίσκεται στην τελευταία θέση, με τον χαμηλότερο ετήσιο ρυθμό αύξησης (Πίνακας 4-10). Ειδικότερα, πρώτη έρχεται η Βοσνία-Ερζεγοβίνη με 10,5% μεταξύ 1995 και 2020, δεύτερη έρχεται η Κροατία με 8,4%, τρίτη η πρ. Γιουγκοσλαβία με 8,3%, τέταρτη η Σλοβενία με 6%, πέμπτη η Τουρκία με 5,5%, έκτη η Αλβανία με 4,9%, έβδομες η Ρουμανία και η Βουλγαρία με 4,6%, όγδοη η ΠΓΔΜ με 3,7% και τελευταία η Ελλάδα με ετήσιο ρυθμό αύξησης 2,1% από το 1995 έως το 2020. Βέβαια, στο σημείο θα πρέπει να επισημάνουμε ότι η κατάταξη αυτή δεν είναι απόλυτα ενδεικτική και δεν σημαίνει απαραίτητα ότι η Ελλάδα δεν κινείται σε ικανοποιητικά επίπεδα. Αντίθετα, αυτό συμβαίνει καθώς οι περισσότερες από τις Βαλκανικές χώρες είτε πρόκειται για πρόσφατα δημιουργημένα κράτη είτε για κράτη που τελευταίως άνοιξαν τις «πύλες» τους και προσανατολίστηκαν προς τον τουρισμό. Έτσι, αν και οι ετήσιοι ρυθμοί αύξησης των διεθνών αφίξεών τους είναι ιδιαίτερα υψηλοί, εντούτοις οι απόλυτοι αριθμοί που αντιστοιχούν σε

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

αυτούς είναι πολύ πιο χαμηλοί και υστερούν σε σημαντικό βαθμό από τον αριθμό των αφίξεων της Ελλάδας.

Πίνακας 4-10: Προβλέψεις διεθνών τουριστικών αφίξεων στα Βαλκάνια (σε χιλ.)

	1995	Προβλέψεις		Ετήσιοι Ρυθμοί Αύξησης (%)		
		2010	2020	1995-2020	2000-2010	2010-2020
ΣΥΝΟΛΟ	25,994	53,903	79.003	4,6	4,3	3,9
Αλβανία	40	51	133	4,9	7,5	10,0
Βοσνία- Ερζ.	37	248	444	10,5	7,5	6,0
Βουλγαρία	3.466	6.226	10.635	4,6	7,0	5,5
Κροατία	1.324	7.454	10.017	8,4	4,3	3,0
ΕΛΛΑΔΑ	**10.130**	**14.315**	**17.111**	**2,1**	**2,0**	**1,8**
Ρουμανία	2.757	5.732	8.484	4,6	5,0	4,0
Σλοβενία	732	1.920	3.128	6,0	5,0	5,0
FYROM	147	246	364	3,7	4,0	4,0
Τουρκία	7.083	17.068	27.017	5,5	5,3	4,7
Γιουγκοσλαβία	228	643	1.669	8,3	8,0	10,0

Πηγή: WTO, 2005 (στο www.sete.gr, ανάκτηση 03/2007)

Επίσης, όσον αφορά στις προβλέψεις για την προέλευση των τουριστών της χώρας μας για τα επόμενα χρόνια (Πίνακας 4-11), εκτός των Γερμανών και των Βρετανών, που αναμένεται να εξακολουθήσουν και το 2020 να αποτελούν τις κυρίαρχες εθνικότητες που θα επισκέπτονται την Ελλάδα, ιδιαίτερα σημαντική προβλέπεται να είναι και η προσέλευση των Ιταλών, σε αντίθεση με το παρελθόν. Παράλληλα, όσον αφορά στους υπόλοιπους διεθνείς επισκέπτες, αυτοί θα είναι κυρίως Ολλανδοί, Γάλλοι, Σουηδοί, Αυστριακοί, Δανοί, Ελβετοί και κάτοικοι της πρ. Γιουγκοσλαβίας. Ειδικότερα όμως, μεταξύ των παραπάνω υπηκόων όλοι θα αυξηθούν αριθμητικά στο μέλλον, πλην των Γάλλων επισκεπτών, οι οποίοι αν και θα διατηρηθούν σε υψηλό επίπεδο, θα μειώνονται συνεχώς αριθμητικά.

Πίνακας 4-11: Προβλέψεις τουριστικών αφίξεων στην Ελλάδα από κύριες τουριστικές αγορές (σε χιλ.)

ΧΩΡΕΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ	1995	Πρόβλεψη		Ετήσιος Ρυθμός Αύξησης (%)		
		2010	2020	1995-2020	2000-2010	2010-2020
Γερμανία	2.273	3.212	4.112	2,4	2,5	2,5
Ην. Βασίλειο	2.225	2.458	2.996	1,2	1,0	2,0
Ιταλία	643	1.217	1.627	3,8	3,0	2,5
Γαλλία	552	326	360	-1,7	0,0	1,0
Ολλανδία	506	559	617	0,8	1,0	1,0
Σουηδία	459	618	717	1,8	2,0	1,5
Αυστρία	347	595	725	3,0	2,5	2,0
Δανία	324	505	615	2,6	2,0	2,0
Πρ Γιου/σλαβία	270	585	666	3,7	3,0	1,3
Ελβετία	259	444	541	3,0	2,5	2,0
Άλλες	2.271	3.743	4.135	2,4	2,0	1,0
ΣΥΝΟΛΟ	10.130	14.315	17.111	2,1	2,0	1,8

Πηγή: WTO, 2005 (στο www.sete.gr, ανάκτηση 03/2007)

Τέλος, όσον αφορά στις προβλέψεις για τις διεθνείς τουριστικές αφίξεις στις χώρες της Μεσογείου (Πίνακας 4-12), παρατηρούμε ότι η χώρα μας το 2020 θα αποτελεί έναν από τους βασικότερους τουριστικούς προορισμούς στη λεκάνη της Μεσογείου, με μόνο τη Γαλλία, την Ισπανία, την Ιταλία και την Τουρκία να είναι οι χώρες που θα προσελκύουν περισσότερο διεθνή τουρισμό από την Ελλάδα. Αντίθετα, οι υπόλοιπες χώρες, Αίγυπτος, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Γιουγκοσλαβία, Ισραήλ, Κροατία, Κύπρος, Μάλτα, Μαρόκο, Σλοβενία

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

και Τουρκία, παρά το γεγονός ότι εμφανίζουν υψηλότερους δείκτες ετήσιου ρυθμού ανάπτυξης από εμάς, θα υστερούν σε σημαντικό βαθμό σε απόλυτους αριθμούς αφίξεων σε σχέση με την Ελλάδα.

Πίνακας 4-12: Προβλέψεις διεθνών τουριστικών αφίξεων στην Ελλάδα και στους ανταγωνιστικούς προορισμούς (σε χιλ.)

	1995	Προβλέψεις		Ετήσιος Ρυθμός Ανάπτυξης (%)		
		2010	2020	1995-2020	2000-2010	2010-2020
Αίγυπτος	2.872	8.693	17.100	7,4	7,0	7,0
Αλβανία	40	51	133	4,9	7,5	10,0
Βοσνία- Ερζ.	37	248	444	10,5	7,5	6,0
Γαλλία	60.033	88.237	106.093	2,3	2,1	1,9
Γιουγκοσλαβία	228	643	1.669	8,3	8,0	10,0
ΕΛΛΑΔΑ	**10.130**	**14.315**	**17.111**	**2,1**	**2,0**	**1,8**
Ισπανία	38.803	61.798	73.867	2,6	2,2	1,8
Ισραήλ	2.215	3.055	3.910	2,3	2,5	2,5
Ιταλία	31.052	43.881	52.451	2,1	2,0	1,8
Κροατία	1.324	7.454	10.017	8,4	4,3	3,0
Κύπρος	2.100	3.041	3.893	2,5	2,5	2,5
Μάλτα	1.116	1.502	1.831	2,0	2,0	2,0
Μαρόκο	2.602	5.465	8.692	4,9	4,9	4,8
Σλοβενία	732	1.920	3.128	6,0	5,0	5,0
Τουρκία	7.083	17.068	27.017	5,5	5,3	4,7
Τυνησία	4.120	6.305	8.916	3,1	3,4	3,5

Πηγή: WTO, 2005 (στο www.sete.gr, ανάκτηση 03/2007)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

4.1.2 Το οργανωτικό και θεσμικό πλαίσιο του τουρισμού στην Ελλάδα

4.1.2.1 Ιστορικό νομοθεσίας και φορέων τουρισμού στην Ελλάδα

Ο πρώτος δημόσιος φορέας σχετικός με τον τουρισμό που δημιουργήθηκε στην Ελλάδα ήταν στα μέσα της δεκαετίας του 1920, όταν δηλαδή άρχισε δειλά-δειλά να εμφανίζεται και το πρώτο συστηματικό ενδιαφέρον από το εξωτερικό για τουρισμό στην Ελλάδα. Πιο συγκεκριμένα, ο πρώτος φορέας τουρισμού δημιουργήθηκε το 1917 (Ν. 1698/1917) και ήταν το Γραφείο Ξένων και Εκθέσεων, το οποίο πολύ σύντομα, το 1919, αναβαθμίστηκε και λειτούργησε ως Αυτοτελής Υπηρεσία Ξένων και Εκθέσεων του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας. Την παραπάνω Αυτοτελή Υπηρεσία συμπλήρωσε το 1929 η σύσταση του Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού (Ε.Ο.Τ.) με τον Ν. 4377/1929. Όμως, παρ' όλη τη σκοπιμότητά και το ρόλο του (οργάνωση και προαγωγή του ελληνικού τουρισμού), με το καθεστώς του Μεταξά, το 1937 ο ΕΟΤ καταργήθηκε (με το Α.Ν. 4/5/1937). Στη θέση του συστάθηκε ειδικό Υφυπουργείο Τύπου και Τουρισμού, το οποίο όμως δε διατηρήθηκε για πολύ. Το 1941, ως αρμόδια για τον τουρισμό της χώρας συστάθηκε η Διεύθυνση Λουτροπόλεων και Τουρισμού, στο Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας και πάλι (Ν. 602/1943) (Λογοθέτης, 2001).

Το 1945 ιδρύεται η Γενική Γραμματεία Τουρισμού (Α.Ν. 588/1945) και ο τουρισμός, για πρώτη φορά υπάγεται απευθείας στον Πρόεδρο της Κυβέρνησης. Η κατάργηση της Γενικής Γραμματείας Τουρισμού ήρθε το 1950, όταν οι αρμοδιότητες της μεταβιβάστηκαν στον ΕΟΤ, ο οποίος επανιδρύθηκε με τον Α.Ν. 1565/1950 και κυρώθηκε με τον Ν. 1624/1951. Παράλληλα, εκείνο το διάστημα, η επανίδρυση του ΕΟΤ συνοδεύτηκε και με την κατάργηση του Ανώτατου Συμβουλίου Τουρισμού, το οποίο είχε λειτουργήσει για πολύ λίγα χρόνια και συγκεκριμένα από το 1948 έως και το 1951 μόνο. Ειδικότερα, όσον αφορά στον ΕΟΤ, που αποτελεί και το πιο διαχρονικό και βασικό τομεακό όργανο της ελληνικής τουριστικής πολιτικής, Από το 1951 που επανιδρύθηκε, λειτουργεί σε γενικές γραμμές με τις ίδιες αρμοδιότητες, εκτός ελαχίστων τροποποιήσεων, που εισήλθαν κυρίως από τον Ν. 2160/1993 αλλά και τους πιο πρόσφατους νόμους 2636/1998 αλλά και 2741/1999. Όσον αφορά στην εποπτεία του ΕΟΤ, μέχρι το 1983 την ασκούσε το Υπουργείο Προεδρίας. Στην πορεία, από το 1983 έως και το 1989 αρμόδιο για τον ΕΟΤ ήταν το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας, το οποίο το 1987 δημιούργησε επίσης και θέση Υφυπουργού, αρμόδιου για τον τουρισμό (Λογοθέτης, 2001).

Πέραν του ΕΟΤ όμως, η τουριστική πολιτική της Ελλάδας αρκετές φορές αποτέλεσε αρμοδιότητα και σε επίπεδο Υπουργείου. Συγκεκριμένα, Υπουργείο Τουρισμού ιδρύθηκε για πρώτη φορά στην Ελλάδα το 1989, με το Νόμο 1835/1989. Αν και καταργήθηκε το 1991 με το Π.Δ. 417/1991, Υπουργείο Τουρισμού επαναλειτούργησε από το 1993 (με το Π.Δ. 27/1993) έως και το 1996. Το 1996 συγχωνεύτηκε (ως Υφυπουργείο) στο νεοσύστατο τότε Υπουργείο Ανάπτυξης, ενώ το 2004 (με το Π.Δ. 122/2004, ΦΕΚ 85/Α/17.3.04) συστάθηκε και πάλι (ως Υπουργείο Τουριστικής Ανάπτυξης που ονομάζεται έως και σήμερα), με αρμοδιότητες που ορίζονται από τον Ν. 3270/2005 (ΦΕΚ 187/Α/11.10.04) και οργανόγραμμα που προβλέπεται από το Π.Δ. 149/2005 (ΦΕΚ 211/Α/22.8.05) (www.mintour.gr, ανάκτηση 04/2007).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Παράλληλα, στο πλαίσιο του σημερινού αυτόνομου Υπουργείου για τον τουρισμό, εξακολουθεί να λειτουργεί και το Εθνικό Συμβούλιο Τουρισμού, με Πρόεδρο του Συμβουλίου τον Υπουργό Τουριστικής Ανάπτυξης και Αντιπρόεδρο τον Πρόεδρο του ΕΟΤ. Ειδικότερα όμως, όσον αφορά στο Εθνικό Συμβούλιο Τουρισμού, αυτό για πρώτη φορά συστάθηκε το 1998, με το Ν. 2636/1998, όταν αδρανοποιήθηκε οριστικά το Ανώτατο Γνωμοδοτικό Συμβούλιο Τουρισμού, που είχε συσταθεί το 1965 με την απόφαση 16401/130/1965 του Προέδρου της Κυβέρνησης[67] (Λογοθέτης, 2001).

4.1.2.2 Οργανωτική δομή φορέων τουρισμού

Σήμερα, στην Ελλάδα, οι βασικότεροι φορείς για τον τουρισμό είναι οι ακόλουθοι:

Υπουργείο Τουριστικής Ανάπτυξης, το οποίο ανασυστάθηκε το 2004 και εποπτεύει τον Ελληνικό Οργανισμό Τουρισμού (ΕΟΤ), τον Οργανισμό Τουριστικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (ΟΤΕΚ), την Εταιρία Τουριστικής Ανάπτυξης (ΕΤΑ ΑΕ), το Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδος (ΞΕΕ), τα Νομικά Πρόσωπα Ιδιωτικού Δικαίου (ΝΠΙΔ) που εκ της υφιστάμενης νομοθεσίας εποπτεύονται από το Υπουργείο Τουριστικής Ανάπτυξης, τις εταιρίες και κάθε είδους επιχειρήσεις, στις οποίες τα ως άνω νομικά πρόσωπα είναι αποκλειστικοί μέτοχοι ή μέτοχοι πλειοψηφίας. Παράλληλα, υπό την Εποπτεία του Υπουργείου Τουριστικής Ανάπτυξης λειτουργεί και το Εθνικό Συμβούλιο Τουρισμού (www.mintour.gr, ανάκτηση 04/2007).

Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού (ΕΟΤ), ο οποίος ιδρύθηκε το 1950 με το Α.Ν. 1565/50 και κυρώθηκε με τον Ν. 1624/51, αποτελώντας εξαρχής το βασικό κρατικό φορέα του τουριστικού τομέα. Σήμερα και με το Ν. 3270/2004, ο ΕΟΤ διαρθρώνεται σε Κεντρική Υπηρεσία, με έδρα την Αθήνα και σε Περιφερειακές Υπηρεσίες Τουρισμού (ΠΥΤ) από την 1.1.2005. Οι αρμοδιότητες της κάθε Υπηρεσίας και υπηρεσιακών μονάδων του ΕΟΤ περιλαμβάνονται στο Π.Δ. 343/2001 (ΦΕΚ 231 Α). Ειδικότερα, ο ΕΟΤ σήμερα αποτελείται από τις εξής διευθύνσεις: Ανάπτυξης, Μελετών και Επενδύσεων, Προγραμματισμού Τουριστικής Ανάπτυξης, Ποιοτικού Ελέγχου και Εποπτείας Αγοράς, Τουριστικών Εγκαταστάσεων, Έρευνας Αγοράς και Διαφήμισης, Υπηρεσιών Εξωτερικού, Οικονομικών Υπηρεσιών και Διοικητικού.

Επίσης, οι Περιφερειακές Υπηρεσίες Τουρισμού που διαθέτει ο ΕΟΤ είναι: στην Κρήτη (Ηράκλειο), στην Κεντρική Μακεδονία (Θεσσαλονίκη), στην Ήπειρο (Ιωάννινα), στα Ιόνια Νησιά (Κέρκυρα), στη Δυτική Μακεδονία (Κοζάνη), στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη (Κομοτηνή), στην Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας (Λαμία), στο Βόρειο Αιγαίο (Μυτιλήνη), στη Δυτική Στερεά Ελλάδα (Πάτρα), στα Δωδεκάνησα (Ρόδο), στις Κυκλάδες (Σύρο), στην Πελοπόννησο (Τρίπολη). Παράλληλα διαθέτει και περιφερειακά Γραφεία Υποστήριξης Τουρισμού, που βρίσκονται σε: Αργοστόλι, Άρτα, Γύθειο, Ηγουμενίτσα, Θήρα (Σαντορίνη), Καλαμάτα, Λάρισα, Λουτράκι, Ρέθυμνο, Σάμο και Χανιά.

[67] Στο Ανώτατο Γνωμοδοτικό Συμβούλιο προήδρευε ο Υπουργός Προεδρίας, ενώ ως μέλη συμμετείχαν το Διοικητικό Συμβούλιο του ΕΟΤ, εκπρόσωποι του Υπουργείου Συντονισμού, Εσωτερικών, Παιδείας, Οικονομικών, Δημοσίων Έργων, Εμπορικής Ναυτιλίας, Συγκοινωνιών και Υγιεινής, εκπρόσωποι Οργανισμών και Οργανώσεων του τουριστικού τομέα και πρόσωπα με ειδίκευση και πείρα στα τουριστικά θέματα (Λογοθέτης, 2001).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Τέλος, ο ΕΟΤ διατηρεί και γραφεία εξωτερικού, στις ακόλουθες χώρες: Αυστραλία και Νέα Ζηλανδία, Αυστρία, Βέλγιο, Γαλλία, Γερμανία (4 γραφεία), Δανία, Ελβετία, Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, Ιαπωνία, Ισπανία, Ισραήλ, Ιταλία, Καναδά, Κίνα, Μεγάλη Βρετανία και Ιρλανδία, Ολλανδία, Ρωσία, Σουηδία, Τσεχία και Φιλανδία (www.gnto.gr, ανάκτηση 04/2007).

Εταιρία Τουριστικής Ανάπτυξης (ΕΤΑ Α.Ε.). Ιστορικά αξίζει να αναφερθεί ότι η εν λόγω εταιρία προέκυψε από την κατάργηση της πρώην Διεύθυνσης Περιουσίας και Εκμετάλλευσης του ΕΟΤ, που αντικαταστάθηκε από την «Ανώνυμη Εταιρία Αξιοποίησης Περιουσίας ΕΟΤ». Με τον Νόμο 2837/2000, η ανωτέρω Εταιρία μετονομάστηκε σε «Ελληνικά Τουριστικά Ακίνητα ΑΕ – ΕΤΑ ΑΕ» ενώ πρόσφατα, με το Νόμο 3270/2004 η ΕΤΑ ΑΕ, ονομάζεται πλέον «Εταιρία Τουριστικής Ανάπτυξης Α.Ε.». Σκοπός της ΕΤΑ ΑΕ είναι η διαχείριση των τουριστικών ακινήτων της Ελλάδας, τα οποία κατά κύριο λόγο ανήκουν στον ΕΟΤ.

Σήμερα η ΕΤΑ, αποτελείται από τα εξής Τμήματα: Τμήμα Επιχειρήσεων και Ανάπτυξης (Department of Operations & Development), Τμήμα Τεχνικής Υποστήριξης (Technical Operation Department), Τμήμα Οικονομικών και Ανθρωπίνου Δυναμικού (Financial & Human Resources Department) και το Γραφείο Νομικού Συμβούλου (Legal Advisor's Office) (www.tourism-development.gr, ανάκτηση 04/2007).

Νομαρχιακές Επιτροπές Τουρισμού (ΝΕΤ) που συστάθηκαν με το Νόμο 1235/1982 (Λογοθέτης, 2001).

Νομαρχιακές Επιτροπές Τουριστικής Προβολής (ΝΕΤΠ), που αποτελούν τριμερή συνεργασία κράτους (δηλαδή ΕΟΤ) – ΟΤΑ – παραγωγικών τάξεων και συστάθηκαν με το Ν. 2160/1993 (Λογοθέτης, 2001).

Επιμελητηριακά Τμήματα Τουρισμού, τα οποία λειτουργούν στα κατά τόπους Εμπορικά και Βιομηχανικά Επιμελητήρια (ΝΠΔΔ) και κατοχυρώθηκαν με το Νόμο 2081/1992 (Λογοθέτης, 2001).

Συμβούλιο Τουρισμού Ελληνικών Επιμελητηρίων. Ιδρύθηκε το 1995 (Ν. 2081/1992) με σκοπό την αρτιότερη εκπροσώπηση των Ελληνικών Επιμελητηρίων και των θεμάτων τουρισμού στο εξωτερικό και ιδιαίτερα στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Λογοθέτης, 2001).

Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδος (ΞΕΕ). Ιδρύθηκε το 1935 ως ΝΠΔΔ με το Α.Ν. 12/26-6-1935 και αρχικά ονομαζόταν «Οργανισμός Πανελληνίου Ενώσεως Τουριστικών Ξενοδοχείων». Το 1941 μετονομάστηκε σε «Επαγγελματικό Επιμελητήριο Τουριστικών Ξενοδοχείων της Ελλάδος» (Ν.Δ. 866/1941), και από το 1946 ονομάζεται «Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδος». Σκοποί του ΞΕΕ, όπως αναδιαμορφώθηκαν από τον Ν. 2081/1992 είναι: α) η σύσταση εταιριών μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα που δεν υπάγονται στον ευρύτερο δημόσιο τομέα, είτε αυτοτελώς, είτε σε σύμπραξη με άλλους φορείς, με αυτοτελή διαχείριση των πόρων τους, ιδίως των κοινοτικών κονδυλίων ή των εσόδων από άλλους διεθνείς οργανισμούς, με σκοπό την ανάπτυξη της πληροφορικής, την εκπαίδευση και τη μόρφωση των μελών του ή τρίτων και την εφαρμογή κάθε μορφής κοινοτικών προγραμμάτων, β) η οργάνωση συνεδρίων, σεμιναρίων και εκπαιδευτικών προγραμμάτων με ανάθεση της εκτέλεσής τους σε ειδικά πρόσωπα και η παροχή επιχορηγήσεων σε στελέχη του για ειδίκευση ή επαγγελματική εμπειρία στην ημεδαπή και την αλλοδαπή, γ) η σύσταση επιτροπών και ομάδων εργασίας από τα μέλη του ή υπαλλήλους του ή τρίτους, όπως και η ανάθεση απ'ευθείας σε ειδικά πρόσωπα εκπόνησης μελετών και η έκδοση περιοδικών και βιβλίων, ή η επιχορήγηση τέτοιων εκδόσεων οικονομικού κυρίως περιεχομένου, δ) η

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

επιχορήγηση πρωτοβουλιών που συμβάλλουν στην οικονομική ανάπτυξη καθώς και εκδηλώσεων με πολιτιστικό, κοινωνικό και ηθικό περιεχόμενο, η απονομή βραβείων σε διακεκριμένες επιχειρηματικές δραστηριότητες και η οικονομική ενίσχυση συλλόγων και εργοδοτικών οργανώσεων, ε) η άσκηση κάθε άλλης αρμοδιότητας που αποδεδειγμένα συμβάλλει στην εξυπηρέτηση των σκοπών του και στην ανάπτυξη της εθνικής οικονομίας.

Μέλη του ΞΕΕ είναι υποχρεωτικά τα κάθε μορφής και κατηγορίας κύρια και μη τουριστικά καταλύματα (ξενοδοχεία, motel, επιπλωμένα διαμερίσματα, campings, επιπλωμένες επαύλεις κλπ), τα οποία λειτουργούν νόμιμα με το ειδικό σήμα λειτουργίας που χορηγείται από τον ΕΟΤ (www.grhotels.gr, ανάκτηση 04/2007).

Εθνικό Συμβούλιο Τουρισμού. Συστάθηκε με το Ν. 2636/1998 όταν η άσκηση τουριστικής πολιτικής υπαγόταν στο Υπουργείο Ανάπτυξης. Στη σημερινή του δομή, το Εθνικό Συμβουλίου Τουρισμού απαρτίζεται από: τον Υπουργό Τουριστικής Ανάπτυξης (Πρόεδρος), τον Πρόεδρο του ΕΟΤ (Αντιπρόεδρος), το Γενικό Γραμματέα ΕΟΤ, τον Πρόεδρο του ΞΕΕ, τον Πρόεδρο της Πανελλήνιας Ομοσπονδίας Ξενοδόχων (ΠΟΞ), τον Πρόεδρο των Εν Ελλάδι Ταξιδιωτικών Γραφείων ΗΑΤΤΑ, τον Πρόεδρο του Συνδέσμου των Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων (ΣΕΤΕ), τον Πρόεδρο του Συνδέσμου Επιχειρήσεων Επιβατηγού Ναυτιλίας, τον Πρόεδρο της Ένωσης Εφοπλιστών Ακτοπλοΐας, τον Πρόεδρο της Ένωσης Πλοιοκτητών Ελληνικών Σκαφών Τουρισμού (ΕΠΕΣΤ), έναν ειδικό σε θέματα θαλάσσιου τουρισμού, τον Πρόεδρο της Πανελλήνιας Ομοσπονδίας Επιχειρήσεων Τουρισμού (ΠΟΕΤ), τον Πρόεδρο της Πανελλήνιας Ομοσπονδίας Ξεναγών (ΠΟΞΕΝ), τον Πρόεδρο της Πανελλήνιας Ομοσπονδίας Εργατών Επισιτισμού και Υπαλλήλων Τουριστικών Επαγγελμάτων (ΠΟΕΕΥΤΕ), τον Πρόεδρο της Πανελλήνιας Ένωσης Ιδιοκτητών κάμπινγκ, τον Πρόεδρο του Συνδέσμου Τουριστικών Επιχειρήσεων Ενοικίασης Αυτοκινήτων (ΣΤΕΕΑ), τον Πρόεδρο της Συνομοσπονδίας Επιχειρηματιών Ενοικιαζόμενων Δωματίων και Δ/των Ελλάδος (ΣΕΕΔΔΕ), τον Πρόεδρο του Συνδέσμου Ελλήνων Οργανωτών Εκθέσεων και Συνεδρίων (ΣΕΟΕΣ), τον Πρόεδρο της HELEXPO, τον Πρόεδρο του Συνδέσμου Δήμων και Κοινοτήτων Ιαματικών Πηγών Ελλάδος (ΣΔΚΙΠΕ), τον Πρόεδρο της ΕΝΑΕ, τον Πρόεδρο της ΚΕΔΚΕ, το Διευθύνοντα Σύμβουλο της ΕΤΑ, τον Πρόεδρο του ΟΤΕΚ, πρώην Προέδρους του ΕΟΤ και πρώην Γενικούς Γραμματείς του ΕΟΤ (www.mintour.gr, ανάκτηση 04/2007).

Εταιρία Οργάνωσης Καλλιτεχνικών Εκδηλώσεων. Ουσιαστικά αποτελεί τη μετεξέλιξη της καταργηθείσας Διεύθυνσης Καλλιτεχνικών Εκδηλώσεων του ΕΟΤ, η οποία ήταν κυρίως επιφορτισμένη με το «Φεστιβάλ Αθηνών». Σήμερα, η εν λόγω ανώνυμη εταιρία ονομάζεται «Ελληνικό Φεστιβάλ ΑΕ» (Ν. 2636/1998) και λειτουργεί χάριν του δημοσίου συμφέροντος (Λογοθέτης, 2001).

Τουριστική Αστυνομία. Αρχικά ιδρύθηκε το 1935 με το Ν. 6540/1935, ως Υπηρεσία του ΕΟΤ, με σκοπό την εφαρμογή της τουριστικής νομοθεσίας. Αν και καταργήθηκε το 1984, το 1989 επαναλειτούργησε με τη μορφή Τμημάτων Τουριστικής Αστυνομίας. Σήμερα λειτουργούν πάνω από 60 Τμήματα και Σταθμοί Τουριστικής Αστυνομίας, τα οποία δραστηριοποιούνται στα διάφορα τουριστικά κέντρα της χώρας μας (Λογοθέτης, 2001).

Σύνδεσμος Δήμων και Κοινοτήτων Ιαματικών Πηγών Ελλάδος. Ιδρύθηκε το 1938 (Ν. 1065/1980) κατόπιν πρωτοβουλίας αρχικά 17 Δήμων και Κοινοτήτων της Ελλάδας στα διοικητικά όρια των οποίων υπήρχαν ιαματικές πηγές. Ιστορικά, αξίζει να αναφερθεί ότι η πράξη της ίδρυσης εγκρίθηκε με κοινή απόφαση των Νομαρχιών Φθιώτιδας, Θεσσαλονίκης, Σερρών, Έβρου, Φλώρινας, Ευβοίας, Αιτωλοακαρνανίας, Ηλείας και Κυκλάδων.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Σήμερα, η έδρα του Συνδέσμου είναι στη Θεσσαλονίκη και μέλη του είναι 55 Δήμοι και Κοινότητες της Ελλάδας. Από το 1994, που επανεγκρίθηκε η λειτουργία του Συνδέσμου με απόφαση του Υπουργείου Εσωτερικών για άλλα 50 χρόνια, οι σκοποί του διευρύνθηκαν ακόμη περισσότερο και αφορούν σε (www.thermalsprings.gr, ανάκτηση 04/2007):

α) ανάπτυξη και διάδοση του θερμαλισμού και των εφαρμογών του,

β) δημιουργία Κέντρου Θερμαλιστικών Σπουδών για την κατάρτιση νέων στην υδροθεραπεία, κλιματοθεραπεία, πηλοθεραπεία,

γ) προώθηση της επιστημονικής έρευνας για την προστασία, αξιοποίηση, ανάπτυξη και διαχείριση των γεωθερμικών πόρων της χώρας καθώς και σύγχρονου νομοθετικού πλαισίου για την έρευνα, διαχείριση, ανάπτυξη κλπ των ιαματικών-φυσικών μεταλλικών νερών και λουτροπόλεων,

δ) παροχή επιστημονικής και νομικής κάλυψης σε θέματα θερμαλισμού και γεωθερμίας στα μέλη του Συνδέσμου,

ε) διοργάνωση ημερίδων ανάπτυξης και συνδιασκέψεων για το θερμαλισμό καθώς και συνεργασία με διεθνείς και εθνικούς οργανισμούς, που επιδιώκουν ανάλογους σκοπούς,

στ) προώθηση και προβολή των στόχων του συνδέσμου και του ιαματικού τουρισμού με την έκδοση φυλλαδίων, εντύπων, βιβλίων, περιοδικών κλπ.

ζ) δημιουργία παραρτήματος θερμαλισμού του Συνδέσμου στις Περιφέρειες της χώρας.

Νομαρχιακοί Οργανισμοί Τουρισμού. Με το Νόμο 2218/1994 δίνεται η δυνατότητα στις Νομαρχιακές Αυτοδιοικήσεις να συστήσουν νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου για την μελέτη, προώθηση, προβολή κλπ, του τουρισμού. Προς το παρόν, τέτοιου τύπου Οργανισμός λειτουργεί στη Ν.Α. Δωδεκανήσου και ονομάζεται «Δωδεκανησιακός Οργανισμός Τουρισμού» (Λογοθέτης, 2001).

Δημοτικοί Οργανισμοί Τουρισμού (ΔΟΤ). Σύμφωνα με τις διατάξεις του Κώδικα Δήμων και Κοινοτήτων, υπάρχει η δυνατότητα δημιουργίας και σύστασης Δημοτικών Οργανισμών Τουρισμού, με σκοπό την ανάπτυξη του τουρισμού της περιοχής τους (Λογοθέτης, 2001).

Τουριστικές Οργανώσεις. Πρόκειται για οργανώσεις μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, που κατά κύριο λόγο ενισχύονται από τον ΕΟΤ. Οι κυριότερες Οργανώσεις αυτού του τύπου είναι: η Ελληνική Περιηγητική Λέσχη, η Ελληνική Λέσχη Περιηγήσεως και Αυτοκινήτου, ο Ελληνικός Ορειβατικός Σύνδεσμος, η Αερολέσχη Ελλάδος, ο Ναυτικός Όμιλος Ελλάδος, η Ομοσπονδία Εκδρομικών Σωματείων Ελλάδος, η Ελληνική Ομοσπονδία Ποδηλασίας, η Ελληνική Σπηλαιολογική Εταιρία, η Ελληνική Ομοσπονδία Γκολφ κλπ (Λογοθέτης, 2001).

4.1.2.3 Η ελληνική τουριστική πολιτική

Είναι γεγονός ότι στην Ελλάδα μεταπολεμικά και μεταπολιτευτικά ο τουρισμός ξεκίνησε να αναπτύσσεται ραγδαία και άναρχα χωρίς καμία ιδιαίτερα συνεκτική τουριστική πολιτική ή κάποιο συγκεκριμένο στρατηγικό προγραμματισμό. Το προϊόν «ήλιος και θάλασσα» που άπλετα προσέφερε η Ελλάδα ως τουριστικός προορισμός και ήταν σχεδόν το μοναδικό που ζητούσε τη δεκαετία του ’60 η παγκόσμια τουριστική αγορά, για μεγάλο διάστημα θεωρήθηκε ότι είναι αρκετό για να ευδοκιμήσει ο τουρισμός στη χώρα μας. Όμως,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

με την πάροδο του χρόνου και με την ανεξέλεγκτη ανάπτυξη του μαζικού παράκτιου τουρισμού, με όλα τα αρνητικά επακόλουθα (άναρχη ανάπτυξη τουριστικών προορισμών, κορεσμός νησιών και παράκτιων περιοχών εις βάρος του περιβάλλοντος και της ενδοχώρας, προχειρότητα στις υπηρεσίες και τις υποδομές, έντονη εποχικότητα κλπ) έγινε σαφές ότι η Ελλάδα χρειαζόταν κάτι παραπάνω από τα φυσικά και περιβαλλοντικά της προσόντα. Χρειαζόταν μια συγκροτημένη τουριστική πολιτική που να εγγυάται όχι απλά την ευημερεία του τουρισμού στο παρόν, αλλά και στο μέλλον (σχεδιασμός σε μακροπρόθεσμη βάση).

Έτσι, σύμφωνα και με το Συνθετικό Κείμενο για το Σχεδιασμό των παρεμβάσεων της προγραμματικής περιόδου 2007-2013 στον τομέα του τουρισμού, ο προγραμματισμός του Υπουργείου Τουριστικής Ανάπτυξης για τα επόμενα χρόνια περιλαμβάνει: την αξιοποίηση του φυσικού και πολιτιστικού αποθέματος της χώρας για την ενίσχυση του τουριστικού προϊόντος, τη διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος (με τη δυναμική ανάπτυξη των ειδικών μορφών τουρισμού), τη δημιουργία ή την αναβάθμιση της ξενοδοχειακής και των άλλων τουριστικών υποδομών της χώρας (συμπεριλαμβανομένων και εκείνων που απαιτούνται για την ανάπτυξη των ειδικών μορφών τουρισμού), την αναβάθμιση των προσόντων και των δεξιοτήτων αλλά και της λειτουργικής φιλοσοφίας του ανθρώπινου δυναμικού που απασχολείται στον τουρισμό, την ενίσχυση της διεθνούς προβολής της χώρας ως ασφαλούς και ελκυστικού τουριστικού προορισμού, την επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου σε όλη την ελληνική επικράτεια και τη μείωση της εποχικότητας, την ορθολογική διευθέτηση των χωροταξικών προβλημάτων που επί μακρόν αποτελούν τροχοπέδη για την ανάπτυξη του τομέα και τέλος, την ενθάρρυνση καινοτόμων ενεργειών.

Ειδικότερα όμως, με στόχο την υλοποίηση των παραπάνω παρεμβάσεων, οι προτεραιότητες του Υπουργείου είναι: α) οι εξειδικευμένες παρεμβάσεις θεσμικού και νομοθετικού έργου, β) οι εξειδικευμένες παρεμβάσεις για ένταξη σε άλλα ΕΠ της περιόδου 2007-2013 και τέλος γ) οι παρεμβάσεις για ένταξη στο ΕΠΑΝΙΙ (ήτοι: επιτάχυνση της μετάβασης στην οικονομία της γνώσης, ενίσχυση της επιχειρηματικότητας και της εξωστρέφειας-παραγωγική ανασυγκρότηση της χώρας, αναβάθμιση του ανθρώπινου δυναμικού και, βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος-ενδυνάμωση του ανταγωνισμού-προστασία του καταναλωτή) (www.mintour.gr, ανάκτηση 04/2007).

Πέραν των παραπάνω στρατηγικών πολιτικών για την ανάπτυξη του ελληνικού τουρισμού, στο σημείο αυτό αξίζει επίσης να αναφερθούμε και στα σπουδαιότερα από τα «εργαλεία» που χρησιμοποιεί το Ελληνικό Κράτος, με στόχο την περαιτέρω ανάπτυξη του ελληνικού τουρισμού. Κατ' αρχήν, ένα από τα διαχρονικότερα και παλαιότερα «εργαλεία» της ελληνικής τουριστικής πολιτικής είναι η διαφημιστική εκστρατεία. Ειδικότερα, όσον αφορά στη διαφημιστική εκστρατεία, οφείλουμε να πούμε ότι το τουριστικό προϊόν της Ελλάδας ξεκίνησε συστηματικά να διαφημίζεται ήδη από τη δεκαετία του '50. Φτάνοντας στις δεκαετίες του '80 και του '90, που η Ελλάδα αναδείχτηκε ως ένας από τους βασικότερους προορισμούς της Ευρώπης και της Μεσογείου, οι κρατικές δαπάνες για την προβολή του τουρισμού κορυφώθηκαν, φτάνοντας ποσοτικά σε επίπεδα πάνω από μέσο όρο των ανταγωνιστικών χωρών (Κουζέλης, 2002). Σήμερα, η Ελλάδα εξακολουθεί να επενδύει σημαντικά κονδύλια στη διαφήμιση και τις δημόσιες σχέσεις, όπως έκανε και τις δεκαετίες του '80 και του '90, αλλά πέραν αυτών, στα διαφημιστικά μέσα που χρησιμοποιεί πλέον το Κράτος έχει προστεθεί και η πληροφόρηση του κοινού με συμμετοχή σε διάφορα συνέδρια, σε τουριστικές εκθέσεις (με επαφές με μεγάλους ταξιδιωτικούς πράκτορες) κλπ (www.mintour.gr, ανάκτηση 04/2007). Αξίζει να σημειώσουμε ότι αν και η διαφημιστική

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

προβολή της χώρας μας μέχρι στιγμής έχει φέρει αρκετά αποτελέσματα, εντούτοις η απουσία στρατηγικού σχεδίου μάρκετινγκ, σταθερού λογότυπου και σταθερής διαφημιστικής δαπάνης, παραμένουν θέματα τα οποία οφείλει να αντιμετωπίσει άμεσα η Πολιτεία.

Παράλληλα, πέραν της διαφημιστικής εκστρατείας, ένα άλλο «εργαλείο» τουριστικής πολιτικής της Ελλάδας είναι και το Πρόγραμμα «Τουρισμός για Όλους». Ειδικότερα, με το εν λόγω πρόγραμμα, που το 2008 έφτασε τους 105.000 δικαιούχους, η πολιτεία δεν πετυχαίνει απλά την αύξηση της εσωτερικής τουριστικής κίνησης, αλλά και πολλά περισσότερα, όπως: α) άσκηση κοινωνικής πολιτικής, αφού απευθύνεται σε άτομα που υπό κανονικές συνθήκες δε θα ταξίδευαν για να κάνουν τουρισμό, β) διεύρυνση της εποχικότητας αφού προτείνονται εποχές και πέραν της περιόδου αιχμής και γ) διάχυση της τουριστικής κίνησης και σε περιοχές που υστερούν ως τουριστικοί προορισμοί[68] (www.mintour.gr, ανάκτηση 04/2007).

Επίσης, ένα άλλο τρίτο «εργαλείο» άσκησης τουριστικής πολιτικής είναι οι Αναπτυξιακοί Νόμοι που κατά καιρούς έχουν ψηφιστεί (Ν.2601/98 και Ν.3299/04). Συγκεκριμένα, με τη νομοθεσία που έχει θεσπιστεί, η Πολιτεία ενθαρρύνει και προωθεί: α) την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών τουριστικών επιχειρήσεων μέσω οικονομικών ενισχύσεων ή φοροαπαλλαγών για την αναβάθμιση των τουριστικών υποδομών και υπηρεσιών, β) τη διάχυση των τουριστικών υποδομών και σε περιοχές που μέχρι πρότινος δεν ήταν ελκυστικές για τους επιχειρηματίες που δραστηριοποιούνταν στον τουρισμό (μέσω της δημιουργίας ζωνών με κλιμακούμενα οικονομικά κίνητρα) και γ) τη διεύρυνση των προσφερόμενων υποδομών και υπηρεσιών, δίνοντας οικονομικά κίνητρα για τη δημιουργία τουριστικών εγκαταστάσεων ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού.

Πέραν αυτών, ως «εργαλείο» άσκησης τουριστικής πολιτικής μπορεί επίσης να θεωρηθεί και η Εταιρία ΕΤΑ ΑΕ. Συγκεκριμένα, η εν λόγω Εταιρία, έχοντας ως αρμοδιότητά της -ανάμεσα στ' άλλα- και την αξιοποίηση και διαχείριση της περιουσίας του ΕΟΤ, έχει συμβάλλει από την πρώτη σχεδόν στιγμή της σύστασής της (1998), στην αναβάθμιση του τουριστικού τομέα, μέσω παραχωρήσεων τουριστικής περιουσίας που πραγματοποιεί σε ιδιώτες επενδυτές, αλλά και μέσω δικών της μεγάλων επενδύσεων σε διάφορες περιοχές τουριστικού ενδιαφέροντος της χώρας.

Τέλος, ένα επίσης βασικό «εργαλείο» τουριστικής πολιτικής είναι επίσης και το Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό, το οποίο βέβαια προς το παρόν βρίσκεται σε μορφή Σχεδίου. Παρ' όλα αυτά, και παρά το γεγονός ότι προς το παρόν εγείρει περισσότερες αντιδράσεις απ' ότι αποδοχή, ως γενικότερο πνεύμα και σκοπό του έχει «*την παροχή κατευθύνσεων, κανόνων και κριτηρίων για τη χωρική διάρθρωση, οργάνωση και ανάπτυξη του τουρισμού στον ελληνικό χώρο και των αναγκαίων προς τούτο υποδομών, καθώς και τη διατύπωση ενός ρεαλιστικού προγράμματος δράσης για την επόμενη δεκαπενταετία (2007-2021). Με το εν λόγω Ειδικό Πλαίσιο επιδιώκεται επίσης η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας του τουριστικού προϊόντος, η εξασφάλιση της προστασίας και της βιωσιμότητας των πόρων, η ενίσχυση των πολιτικών περιφερειακής ανάπτυξης καθώς και η*

[68] Δικαιούχοι του συγκεκριμένου προγράμματος είναι: μόνιμοι υπάλληλοι του Δημόσιου Τομέα και των ΝΠΔΔ, μισθωτοί και συνταξιούχοι του ιδιωτικού τομέα, εν ενεργεία ασφαλισμένοι και συνταξιούχοι των Ταμείων που ασφαλίζουν ελεύθερους επαγγελματίες ή επιχειρηματίες (ΤΕΒΕ, ΤΣΑ κλπ), άτομα τα οποία είναι ασφαλισμένοι της Πρόνοιας ή τα οποία λαμβάνουν επίδομα απορίας ή αναπηρίας, άτομα τα οποία είναι αυτασφαλιζόμενοι του ΙΚΑ, άτομα τα οποία απασχολούνται μέσω του Προγράμματος stage του ΟΑΕΔ κλπ (www.mintour.gr, ανάκτηση 04/2007).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

διαμόρφωση ενός σαφέστερου πλαισίου κατευθύνσεων προς τον υποκείμενο σχεδιασμό, τις αδειοδοτούσες αρχές και τις ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις».

Ειδικότερα, όσον αφορά στη λογική του Σχεδίου του ΕΠΧΣΑΑ για τον Τουρισμό, ο εθνικός χώρος χωρίζεται σε δέκα (10) κατηγορίες για τις οποίες προτείνονται εξειδικευμένες κατευθύνσεις χωρικής οργάνωσης. Συγκεκριμένα, οι βασικές κατηγορίες του εθνικού χώρου είναι: α) οι ανεπτυγμένες τουριστικά περιοχές, β) οι αναπτυσσόμενες τουριστικά περιοχές γ) οι περιοχές τουριστικού ενδιαφέροντος με κυρίαρχες χρήσεις άλλες από τον τουρισμό και με δυνατότητα ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού, δ) οι μητροπολιτικές περιοχές, ε) τα νησιά και οι παράκτιες περιοχές, στ) οι ορεινές περιοχές, ζ) οι πεδινές και ημιορεινές περιοχές, η) οι περιοχές που περιλαμβάνονται στον κατάλογο των Τόπων Κοινοτικής Σημασίας, θ) οι παραδοσιακοί οικισμοί και ι) οι αρχαιολογικοί χώροι και τα μνημεία.

Παράλληλα, πέραν των κατευθύνσεων χωρικής οργάνωσης ανά κατηγορία περιοχής που προβλέπονται, το Σχέδιο της ΚΥΑ προβλέπει επίσης και κατευθύνσεις χωρικής οργάνωσης ανά κατηγορία ειδικής μορφής τουρισμού, δηλαδή προωθεί τη διεύρυνση των προσφερόμενων τουριστικών προϊόντων της Ελλάδας (τέταρτος στόχος). Ειδικότερα, οι ειδικές μορφές τουρισμού που προωθεί η ΚΥΑ είναι: α) ο συνεδριακός τουρισμός, β) ο αστικός τουρισμός, γ) ο θαλάσσιος τουρισμός, δ) ο πολιτισμικός τουρισμός, ε) ο αθλητικός τουρισμός, στ) ο ιαματικός και θεραπευτικός τουρισμός και ζ) ο τουρισμός φύσης[69].

Συμπερασματικά λοιπόν, πρέπει να τονίσουμε ότι η Ελλάδα παρά τις μελέτες και τα σχέδια δεν έχει κατορθώσει να χαράξει την τουριστική πολιτική που της ταιριάζει και της αξίζει, με αποτέλεσμα να υπάρχουν αρκετές δυσμενείς επιπτώσεις τόσο στον τουρισμό της όσο και στο φυσικό και δομημένο περιβάλλον της. Παρ' όλα αυτά, τις τελευταίες δεκαετίες, φαίνεται η ανάπτυξη του τουρισμού να αποτελεί σημαντική πολιτική προτεραιότητά της χώρας μας, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι έχουμε καταφέρει να φτάσουμε στο επιθυμητό επίπεδο. Οι πολιτικές και τα εργαλεία που μέχρι στιγμής υπάρχουν είναι μεν αναγκαία, αλλά χρειάζονται να γίνουν αρκετά ακόμη βήματα.

[69] Επίσης, στα τελευταία άρθρα της η ΚΥΑ, και με στόχο την υλοποίηση της χωρικής οργάνωσης που επιδιώκεται για τον τουρισμό, προτείνεται επίσης: η κατασκευή ειδικών τεχνικών υποδομών, ειδικές κατευθύνσεις για κατηγορίες χώρου με ειδικό καθεστώς και επίλυση συγκρούσεων με άλλες χρήσεις, σύνθετες και ολοκληρωμένες αναπτύξεις τουριστικών υποδομών σταθερού παραθερισμού, κατευθύνσεις σχεδιασμού και προτάσεις τροποποίησης της νομοθεσίας, αλλά και ειδικό πρόγραμμα δράσης.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

4.2 Ο Ελληνικός Θερμαλιστικός Τουρισμός

4.2.1 Η εξέλιξη του θερμαλισμού στον ελλαδικό χώρο

4.2.1.1 Από την αρχαιότητα μέχρι τα μέσα του 20ου αιώνα

Η χρήση των θερμών και ιαματικών πηγών στην Ελλάδα, για διάφορους σκοπούς, δεν αποτελεί προνόμιο της σύγχρονης εποχής μόνο. Αντιθέτως, οι θερμές-ιαματικές πηγές χρησιμοποιούνταν ήδη όχι μόνο από την αρχαιότητα, αλλά και κατά την προϊστορική εποχή στη χώρα μας. Συγκεκριμένα, ήδη από το 1500 π.Χ. οι αρχαίοι Έλληνες, εκτός από τα λουτρά στη θάλασσα και τα ποτάμια, συνήθιζαν να χρησιμοποιούν και τις ιαματικές πηγές (θερμά λουτρά), αρχικά ως μέσο καθαριότητας και θρησκευτικής λατρείας και στην πορεία ως μέσο θεραπείας και κοινωνικής-ψυχαγωγικής δραστηριότητας (Σκαρπιά-Χόιπελ, 1996).

Πληροφορίες όμως για τη χρήση των θερμών λουτρών έχουμε και κατά την εποχή του Ομήρου (9ος π.Χ.). Στο επικό του έργο «Οδύσσεια», ο Οδυσσέας, η Ελένη και η Ναυσικά, εκτός από τις λούσεις στα ψυχρά νερά των ποταμών Ευρώτα και Άναβρου, χρησιμοποιούσαν και τα θερμά λουτρά τόσο για την καθαριότητα του σώματός τους όσο και για την ανακούφισή τους από τους πόνους (ΕΟΤ, 1966). Ο Οδυσσέας συγκεκριμένα, διέθετε και δικό του προσωπικό θερμό λουτρό στο παλάτι του Αλκινόου, ανεξάρτητα αν αυτό δεν παρουσίαζε κανενός είδους κτιριακή πολυτέλεια (Σκαρπιά-Χόιπελ, 1996 · ΚΕΠΑΜΕ, 2000).

Τελικά η συνήθεια της ύδρο-λουτροθεραπείας θα αποκτήσει κτιριακό τύπο στην αρχαία Ελλάδα τον 5ο π.Χ. αιώνα. Οι πρώτες λουτρικές εγκαταστάσεις ήταν οι χώροι των γυμνασίων, χωροθετημένες δίπλα σε ποτάμια και ακτές (για να παίρνουν οι αθλητές εύκολα το λουτρό τους) αλλά και τα Ασκληπιεία, τα οποία αποτελούσαν ναούς λατρείας και υγείας που χωροθετούνταν δίπλα σε ιαματικές πηγές. Παράλληλα, πέραν των παραπάνω ειδικών λουτρικών εγκαταστάσεων, λουτρά (ιδιωτικά ή δημόσια) λειτουργούσαν και σε πολλές άλλες πόλεις, χωρίς όμως να είναι βέβαιο αν τα νερά αυτά ήταν φυσικά θερμά-ιαματικά (Σκαρπιά-Χόιπελ, 1996).

Όμως, το ότι κατά την εποχή της αρχαιότητας παρατηρούμε μια ευρεία εξάπλωση και δημιουργία λουτρικών εγκαταστάσεων στην Ελλάδα, δεν ήταν αποτέλεσμα μόνο της επικράτησης της λουτροθεραπείας ως καθημερινής συνήθειας. Αναμφισβήτητα, στην εμφάνιση των πρώτων λουτρικών κτιρίων στον ελλαδικό χώρο και στην εμπέδωση της λουτροθεραπείας, σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε και η εκτεταμένη ενασχόληση αρκετών επιστημόνων (ιστορικών, φυσικών, ιατρών, γεωγράφων κλπ) με το φαινόμενο των θερμών και ψυχρών πηγών αλλά και τις επιδράσεις του στον άνθρωπο.

Ένας από αυτούς ήταν και ο ιστορικός Ηρόδοτος (484-423 π.Χ.). Συγκεκριμένα, ο Ηρόδοτος, ο οποίος θεωρείται ο πρώτος που ασχολήθηκε με τις ιαματικές πηγές, μετά από χρόνια έρευνας και παρατήρησης κατέληξε στα γραπτά του στις σύγχρονες για την εποχή

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

βασικές αρχές και τρόπο χρήσης των θερμών υδάτων: οι λουτροθεραπείες -η διάρκεια των οποίων δεν πρέπει να ξεπερνά συνολικά τις τρεις εβδομάδες ανά έτος- πρέπει να ξεκινούν με μισή ώρα παραμονή στο ιαματικό λουτρό, σταδιακά να φτάνουν τις δύο ώρες και κατόπιν να ελαττώνονται και πάλι έως τη μισή ώρα. Αξιοσημείωτο παραμένει ότι οι κανόνες που περιέγραφε τον 5ο π.Χ. αιώνα ο Ηρόδοτος είναι αποδεκτές και επιβεβαιώνονται έως και σήμερα, που η ιατρική και η φυσική έχουν προοδεύσει σημαντικά (ΚΕΠΑΜΕ, 2000).

Εκτός όμως του Ηροδότου, και ο Ιπποκράτης (460-375 π.Χ.), ο πατέρας της ιατρικής επιστήμης, μελέτησε επισταμένως τα θερμά-ιαματικά νερά. Στο σύγγραμμά του «περί χρήσης των υγρών», αναπτύσσει σχεδόν ολόκληρη τη σύγχρονη υδροθεραπεία. Μιλάει για λουτρά, τμηματικούς εμβαπτισμούς, επιθέματα, έγχυση σε σωματικές κοιλότητες, καταιονισμό με νερό υπό πίεση κλπ και προτρέπει το συνδυασμό των λουτροθεραπειών με ειδική δίαιτα και άσκηση, δηλαδή κάνει παρατηρήσεις για τη χρήση των ιαματικών νερών τις οποίες συναντούμε μέχρι και σήμερα. Όμως, πέραν των συγγραμμάτων για τον τρόπο χρήσης των ιαματικών νερών, αρκετά υπήρξαν και τα γραπτά που ασχολήθηκαν με το ίδιο το φαινόμενο της ανάβλυσης των θερμών πηγών. Ο Αριστοτέλης (384-323 π.Χ.) λόγου χάρη, επιχειρώντας να περιγράψει τους σεισμούς, εξηγεί τη γένεση των πηγών της Αιδηψού, ενώ ο Παυσανίας (2ος μ.Χ. αιώνα), ο Πλούταρχος (50-120 μ.Χ. αιώνα) κ.ά. αναφέρονται και περιγράφουν τις πηγές των Θερμοπυλών, της Αιδηψού, του Καϊάφα, της Κύθνου, της Νισύρου κ.λ.π. (ΕΟΤ, 1966 · ΚΕΠΑΜΕ, 2000).

Παρ' όλα αυτά, αν και στην αρχαία Ελλάδα μελέτησαν επισταμένως τις θεραπευτικές ιδιότητες των θερμών-ιαματικών νερών, δεν είχαν προχωρήσει σε κανέναν ιδιαίτερο σχεδιασμό και αρχιτεκτονική σύλληψη για τις λουτρικές εγκαταστάσεις. Αυτό όμως αναπόφευκτα συνέβη, όταν η Ελλάδα κατακτήθηκε από τους Ρωμαίους, οι οποίοι ανάγοντας τους χώρους της λουτροθεραπείας σε σημαντικό πολιτιστικό και κοινωνικο-οικονομικό σημείο αναφοράς της κοινωνίας, άρχισαν να δημιουργούν επιβλητικές αρχιτεκτονικά κατασκευές και κτίρια. Δείγματα της επιρροής των ρωμαίων στις λουτρικές εγκαταστάσεις της αρχαίας Ελλάδας είναι οι θέρμες της Ολυμπίας, το βαλανείο στο Ολυμπιείο της Αθηνάς και οι Αντωνιάνες θέρμες της Επιδαύρου (Σκαρπιά-Χόιπελ, 1996).

Φτάνοντας στην εποχή του Μεσαίωνα, τα ιαματικά λουτρά διέρχονται μια περίοδο έντονης παρακμής σε ολόκληρη την Ευρώπη. Παρ' όλα αυτά, την περίοδο της βυζαντινής αυτοκρατορίας, που η συνήθεια της λουτροθεραπείας αποκαθίσταται στην επικράτειά της, ξεκινά μια νέα περίοδος για τα θερμά λουτρά στον ελλαδικό χώρο και κυρίως στην ευρύτερη περιοχή της Θεσσαλονίκης και της Μικράς Ασίας. Όμως, με την πτώση της βυζαντινής αυτοκρατορίας και την άνοδο της οθωμανικής, τα ιαματικά λουτρά και οι λουτροθεραπείες πέρασαν σε στάδιο ύφεσης. Συγκεκριμένα, κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας της Ελλάδας, οι περισσότερες εγκαταστάσεις λουτρών στους χώρους των ιαματικών πηγών λεηλατήθηκαν. Αντ' αυτών, την εποχή εκείνη σε ολόκληρη τη χώρα παρατηρούμε τη δημιουργία χαμάμ, με τη Θεσσαλονίκη να είναι η περιοχή που συναντάμε τα περισσότερα: Μπέη χαμάμ, Γιαουντί χαμάμ, Πασά χαμάμ, Νέο χαμάμ κλπ[70] (Σκαρπιά-Χόιπελ, 1996).

Στην πιο πρόσφατη εποχή, δηλαδή την περίοδο της απελευθέρωσης της Ελλάδας από τον τούρκικο ζυγό, στη χώρα μας, από τα λουτρικά κτίρια που εντοπιζόταν δίπλα σε ιαματικές πηγές πολύ λίγα βρέθηκαν σε καλή κατάσταση. Ωστόσο, ακόμη και αυτά

[70] Πέραν της Θεσσαλονίκης, άλλες περιοχές του Ελλαδικού χώρου στις οποίες συναντάμε εγκαταστάσεις χαμάμ είναι γενικότερα η Βόρειος Ελλάδα, η Λέσβος και η Αθήνα (Σκαρπιά-Χόιπελ, 1996).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

(υπολείμματα της βυζαντινής εποχής) απείχαν αρκετά από τις σύγχρονες αντιλήψεις περί λουτροθεραπείας. Οι λουτήρες τους ήταν μεγάλοι, χωρητικότητας 20 ατόμων για κοινές λούσεις ανδρών και γυναικών, κάτι το οποίο για εκείνη την εποχή θεωρούταν οπισθοδρομικό και ανθυγιεινό (Χαριτάκης, 1935).

Όμως, παρ' όλο που η κατάσταση ήταν αποκαρδιωτική, οι πρώτες ενέργειες για την αποκατάσταση των λουτρικών χώρων και την αξιοποίηση των ιαματικών πηγών δεν άργησαν να γίνουν. Από την πρώτη κιόλας στιγμή, η πρώτη κυβέρνηση του νεοσύστατου ελληνικού Κράτους (Κυβέρνηση Καποδίστρια 1829-1831), έδειξε άμεσο ενδιαφέρον για το φυσικό πόρο των ιαματικών πηγών, αναγνωρίζοντας την ιδιαίτερη αξία του, τόσο ως θεραπευτικού μέσου, όσο και ως οικονομικού πόρου της χώρας. Έτσι, το 1830, με εντολή της τότε Κυβέρνησης, αποστέλλεται στην Κύθνο Ειδική Επιτροπή, με σκοπό τη χημική ανάλυση των θερμών νερών του νησιού (ΕΟΤ, 1966), που έως τότε ήταν τα μοναδικά που θεωρούνταν ότι είχαν σημαντικές προοπτικές για την ανάπτυξή τους.

Τελικά, οι πρώτες χημικές αναλύσεις που πραγματοποιήθηκαν το 1830 είχαν σαν αποτέλεσμα η Κύθνος, μόλις λίγα χρόνια αργότερα (1836), να αποκτήσει τα πρώτα δημόσια λουτρά της χώρας, ενώ στην πορεία (1857) να κατασκευαστεί εκεί και το πρώτο υδροθεραπευτήριο της Ελλάδας, χάριν και του προσωπικού ενδιαφέροντος της Βασίλισσας Αμαλίας που σύχναζε στο νησί για λουτροθεραπείες. Αν και έκτοτε χημικές αναλύσεις που αποδείκνυαν τη σπουδαιότητα των ελληνικών ιαματικών πηγών έγιναν και πέραν της Κύθνου, εντούτοις στην υπόλοιπη Ελλάδα αξιόλογες εγκαταστάσεις θερμαλισμού άργησαν πολύ να αναπτυχθούν (Σύνδεσμος Δήμων και Κοινοτήτων Ιαματικών Πηγών Ελλάδας, 2006).

Μέχρι και τα τέλη περίπου του 19ου αιώνα, τις ιαματικές πηγές της Ελλάδας δεν επισκέπτονταν παρά μόνο οι έχοντες σημαντική ανάγκη, αφού οι συνθήκες λουτροθεραπείας ήταν απελπιστικές. Τα ιαματικά λουτρά γίνονταν σε αυτοσχέδιες γούρνες ή χαβούζες, ενώ η διαμονή των λουομένων πραγματοποιούταν κάτω από τον ίσκιο των δέντρων ή μέσα σε χορτοκαλύβες. Τελικά, η κατάσταση θα αρχίσει να αλλάζει στα τέλη του 19ου αιώνα όταν, επί Κυβερνήσεως Τρικούπη, το Κράτος θα προχωρήσει στην ενοικίαση των πρώτων ιαματικών πηγών στην ηπειρωτική Ελλάδα. Η Υπάτη, η Κυλλήνη και αργότερα ο Καϊάφας ήταν οι πρώτες περιοχές που παραχωρήθηκαν από το Κράτος και, μέσω των επενδύσεων που υλοποιήθηκαν εκεί από ιδιώτες, μεταμορφώθηκαν στα πρώτα αξιοπρεπή λουτρικά κέντρα της ηπειρωτική χώρας (Χαριτάκης, 1935).

Στις αρχές του 20ου αιώνα, οι περιοχές των οργανωμένων ιαματικών λουτρών άρχισαν να πληθαίνουν. Οι σπουδαιότεροι λουτρότοποι που αναδείχθηκαν εκείνη την εποχή, με απήχηση και στο εξωτερικό, ήταν η Αιδηψός, τα Μέθανα, η Κυλλήνη, το Λουτράκι, η Κύθνος και η Υπάτη. Ακόμη, άλλοι διαμορφωμένοι λουτρότοποι αν και όχι μεγάλης εμβέλειας ήταν επίσης ο Καϊάφας, το Πλατύστομο, το Σμόκοβο, ο Τρύφος (Βόνιτσα), η Βουλιαγμένη, η Αίγινα, το Τσάγεσι (Αγυιάς), οι Γαργαλιάνοι, το Κουνουπέλι, η Δρανίτσα-Καϊτσα και του Μουρτσιάνου (Μεσολόγγι) (Δαμβέργης, 1919).

Όμως, παρά την αριθμητική αύξηση των λουτροτόπων, οι συνθήκες που επικρατούσαν δεν ήταν οι ιδανικότερες. Σύμφωνα με σύγγραμμα της δεύτερης δεκαετίας του 20ου αιώνα: *«Εκ των 43 ιαματικών υδάτων, των ανηκόντων τω Δημοσίω, ευρίσκονται υπό ενοικίασιν μόνο τα 23, άτινα αποφέρουσι σήμερον το ασήμαντον ποσόν των 78.102 δραχμών ετησίως… Παρακάμπτομεν την απαρίθμησιν των πολλαπλών ελλείψεων, των προερχομένων*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

αφ' ενός μεν εκ της μη αρκούσης επιστημονικής ερεύνης αφ' όλων των σχετικών απόψεων επί των περισσοτέρων ιαματικών υδάτων της Ελλάδος και εν πλείστοις εκ της τελείας ανυπαρξίας τοιαύτης ερεύνης, αφ' ετέρου δε εκ των δυσχερειών, των προκυπτουσών λόγω του λίαν ελαττωματικού των εν τοις λουτροτόποις εγκαταστάσεων, των μέσων της συγκοινωνίας και της τελείας παραμελήσεως και των στοιχειωδεστέρων όρων των βιοτικών συνθηκών εν τοις πλείστοις των λουτροτόπων προς αποκατάστασιν αυτών εις κέντραν, αν όχι ευαρέστου διαμονής και ψυχαγωγίας, αλλά τουλάχιστον καν κατοικήσιμα...» (Παπαμάρκου, 1916).

Τελικά, παρά τις αντίξοες συνθήκες, τη δεκαετία του 1920 ξεκινά μια νέα περίοδος για τους ελληνικούς λουτρότοπους. Ο Νόμος 2188 του 1920 ανοίγει το δρόμο για μια σειρά νέων έργων και παραχωρήσεων ιαματικών πηγών, με αποτέλεσμα τη δημιουργία νέων και αξιολογότερων λουτρότοπων στην Ελλάδα. Στο πλαίσιο αυτό, στη Μακεδονία (που εκείνη την περίοδο είχε προσαρτηθεί στον Ελληνικό Κράτος) οργανώθηκαν οι ιαματικές πηγές Νέας Απολλωνίας, Ελευθερών, Αριδέας και Λαγκαδά. Στη Θεσσαλία, οι ιαματικές πηγές Σμοκόβου. Στη Στερεά Ελλάδα, της Υπάτης, του Πλατυστόμου και των Καμένων Βούρλων. Στην Εύβοια, της Αιδηψού. Στην Πελοπόννησο, του Λουτρακίου, των Μεθάνων και του Καϊάφα και στα νησιά, της Κύθνου και της Θέρμης.

Ανάμεσα στα εκτελεσθέντα έργα στους παραπάνω λουτρότοπους συγκαταλεγόταν κατασκευές πολυτελών ξενοδοχείων, ηλεκτροφωτισμοί, κατασκευή νέων πολυτελών λουτρικών εγκαταστάσεων, καθώς και πολλά συμπληρωματικά μικρο-έργα (πάρκα, δενδροφυτεύσεις, διαμορφώσεις οδών περιπάτων με ταυτόχρονη τοποθέτηση καθισμάτων, εργασίες καθαριότητας κλπ) με στόχο τη γενικότερη βελτίωση του λουτρότοπου και πάντα ανάλογα και με τις αξιώσεις της πελατείας έκαστου. Παράλληλα, και σε συνδυασμό με τις παραπάνω επιτόπιες παρεμβάσεις, έγιναν και πολλές διατοπικές παρεμβάσεις: δρόμοι κατασκευάστηκαν και επέτρεψαν τη μετάβαση στις ιαματικές πηγές με αυτοκίνητο, τηλεφωνικές συνδέσεις πραγματοποιήθηκαν και επέτρεψαν την επικοινωνία μέχρι και της πιο απομακρυσμένης ιαματικής πηγής με την υπόλοιπη χώρα κ.ο.κ.. Τέλος, πέραν των παραπάνω υποδομών, ιδιαίτερη μέριμνα δόθηκε και στις συνθήκες υγιεινής των λουτροτόπων, καθώς η ελονοσία αποτελούσε την πιο συνηθισμένη μάστιγα εκείνης της εποχής. Στο πλαίσιο αυτό, οι λουτρότοποι επανδρώθηκαν με ειδικούς υδρολόγους ιατρούς και οι παρακείμενες εκτάσεις των πηγών εξυγιάνθηκαν από τα έλη που υπήρχαν στον περιβάλλοντα χώρο τους (Λέκκας, 1938).

Πίνακας 4-13: Διαχρονική εξέλιξη αριθμού ιαματικών πηγών σε αναγνωρισμένη λειτουργία (1931-2008)

Έτος	Αριθμός ιαματικών πηγών εν αναγνωρισμένη λειτουργία	Έτος	Αριθμός ιαματικών πηγών εν αναγνωρισμένη λειτουργία
1931	35	**1953**	51
1932	38	**1954**	55
1933	38	**1955**	61
1934	38	**1956**	62
1935	39	**1957**	63
1936	39	**1958**	60
1937	39	**1959**	65
1938	38	**1960**	65
1939	40	**1961**	67
1940	29	**1962**	67
....	....	**1963**	64
1950	40	**1964**	57
1951	44	**....**	....
1952	49	**2008**	93

Πηγή: ΕΟΤ, 1954 · ΕΟΤ, 1966 και ιδία επεξεργασία στοιχείων Τμήματος Ιαματικών Πηγών ΕΟΤ (2008)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Όμως, παρά τα παραπάνω σημαντικά αναπτυξιακά έργα για την αναβάθμιση των λουτροτόπων της χώρας, η συμπεριφορά των περισσότερων λουομένων δεν άλλαξε αμέσως. Χαρακτηριστικά, όπως αναφέρεται με γλαφυρό τρόπο σε σύγγραμμα της δεκαετίας του ’30: *«… εντούτοις ο περίοικος πληθυσμός αντί να μεταβή προς λουτροθεραπείαν εις τας εν λόγω ιαματικάς πηγάς, ένθα δύναται να υποβληθή εις την λουτροθεραπείαν του υπό όρους ικανοποιητικούς, ένθα και συνθήκας διαμονής θα έχη ικανοποιητικάς, και ευκολίας διατροφής, και κοινωνικήν αναστροφήν και ενιαχού και διασκεδαστικά τινά θεάματα, ασφαλώς δε και τας οδηγίας του Κρατικού ιατρού, τρέπεται λίαν ευχαρίστως προς τας αγνώστους και υπό λαθραίαν χρήσιν τελούσας ιαματικάς πηγάς, μη λαμβάνων υπ’ όψιν, ουδέ δεχόμενος να ακούση οιασδήποτε παραινέσεις. Αι πλείσται δε εκ των τοιούτων ιαματικών πηγών λειτουργούν υπό όρους απολύτου εξαθλιώσεως. Σκάπτεται συνήθως επί του εδάφους εις λάκκος εντός του οποίου υπό όρους ανθυγιεινούς λούονται ομαδόν οι προς θεραπείαν προσερχόμενοι. Ξενοδοχεία ή άλλα προς ενδιαίτησιν οικήματα δεν υφίστανται και η ενδιαίτησις γίνεται υπαίθριος ή υπό ανάλογος προς την όλην αυτήν εξαθλιωτικήν κατάστασιν. Ουδέ πρόκειται απλώς περί φυσιολατρών εκδρομέων, αλλά περί πασχόντων από ποδάγρας, οσφυαλγίας και παραπλήσια νοσήματα και λουομένων εις ύδατα ενίοτε υψηλής θερμοκρασίας. Παρά ταύτα, οσάκις επεχείρησε τις να δημιουργήση κατάστασιν καλλιτέραν, δεν επέτυχε παρά τα παράπονα της τοιαύτης πελατείας των ιαματικών πηγών μας...»*

Και ακολούθως ο ίδιος συγγραφέας συνεχίζει *«...Όταν εδημιουργήσαμεν κατάστασιν διαπιστούσαν πολιτισμόν, ανιδρύσαντες κατάστημα λουτρών και ξενοδοχείον ευπρεπές εις την Ν. Απολλωνίαν, η παλαιά πελατεία των πηγών ετράπη προς ένα παλαιόν θολωτόν βυζαντινόν λουτήρα και τας εκεί αναβλύζουσας θερμάς πηγάς, δύο χιλιόμετρα νοτιώτερον, και υπό πλεκτοκαλύβας διαμένουσα διενεργεί τα της λουτροθεραπείας της. Το αυτό συνέβη εις πολλά άλλα μέρη και θα ηδυνάμην να εξιστορήσω πληθύν συμβεβηκόντων, αποδεικνυόντων την μετά πείσμονος ισχυρογνωμοσύνης εμμονήν των λαϊκών τάξεων εις τα καθιερωμένας έξεις.…»* Και λίγο πιο κάτω στο ίδιο κείμενο γράφει: *«… Τι σημαίνουν όλα αυτά; Ότι υπάρχει πληθυσμός πτωχός ο οποίος επιδιώκει τα μάλλον αδάπανα μέσα θεραπείας του. Ότι υπάρχει πληθυσμός, όστις εν λόγω τοπικών συνθηκών στερείται της ευχέρειας όπως, εν τω μέτρω της οικονομικής αντοχής του, χρησιμοποιήση τας οργανωμένας ιαματικάς πηγάς (οι κάτοικοι των νήσων ή μεμακρυσμένων περιοχών). Ότι μέγα μέρος του πληθυσμού της Χώρας στερείται στοιχειωδών γνώσεων υγιεινής…»* (Λέκκας, 1938).

Παρ’ όλα αυτά, δηλαδή παρ’ όλη τη μη αποδοχή του εκσυγχρονισμού των λουτροτόπων από τον απλό Έλληνα πολίτη (καθώς συνεπαγόταν καταβολή αντιτίμου λουτρών), οι οργανωμένες λουτρικές εγκαταστάσεις άρχισαν σιγά-σιγά να αυξάνουν τον αριθμό των επισκεπτών τους. Συγκεκριμένα, από 250.000 λούσεις που πραγματοποιούνταν μεταξύ 1915-1920, το έτος 1937 οι λούσεις ανήλθαν σε 900.000 περίπου. Ακόμη, σημαντικό στατιστικό στοιχείο της εποχής εκείνης ήταν επίσης το ότι, ενώ μέχρι τότε τα ιδιωτικά λουτρά υπερτερούσαν σε κίνηση απ’ ότι τα Δημόσια, το έτος 1937 η κατάσταση αντιστράφηκε, καταγράφοντας 557.727 λούσεις σε Δημόσια λουτρά έναντι 382.065 λούσεων σε Ιδιωτικά. Τελικά, και ενώ στην αρχή του 20ου αιώνα οι ελληνικοί λουτρότοποι χαρακτηρίζονταν από χαμηλής ποιότητας περιβάλλον και υποδομές, διατηρώντας σε χαμηλό επίπεδο το θερμαλιστικό τουρισμό της χώρας, τη δεκαετία του ’30 οι εγκαταστάσεις στις ιαματικές πηγές της Ελλάδας όχι απλά ανέκοψαν τη μετάβαση των πλουσίων σε λουτροπόλεις του εξωτερικού αλλά κατάφεραν να προσελκύσουν και επισκέπτες από το εξωτερικό -και κυρίως από την Αίγυπτο- στη χώρα μας (Λέκκας, 1938).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Όμως, παρά την πρόοδο που σημειώθηκε τη δεκαετία του ’30, η αναπτυξιακή πορεία του ελληνικού θερμαλιστικού τουρισμού διεκόπη βίαια το επόμενο διάστημα. Αιτία, ο Β΄Παγκόσμιος Πόλεμος που είχε ως αποτέλεσμα, εκτός από την αναστολή των όποιων αναπτυξιακών έργων, την καταστροφή κυρίως πολλών από τις λουτρικές εγκαταστάσεις τόσο της Ελλάδας όσο και της υπόλοιπης Ευρώπης.

Στη χώρα μας χρειάστηκε μια ολόκληρη δεκαετία μέχρι να επανέλθουν οι φυσιολογικοί ρυθμοί και επαναλειτουργήσουν και πάλι όλοι οι λουτρότοποι, οι οποίοι λίγο πριν τον Πόλεμο είχαν φτάσει αριθμητικά τους σαράντα (40) (Πίνακας 4-13). Τελικά, παρά τις αστάθειες και τις καταστροφές του Πολέμου, το διάστημα που ακολούθησε αποδείχτηκε το πιο σπουδαίο τόσο για τον ελληνικό θερμαλιστικό τουρισμό. Όμως, με την ανοδική πορεία, αλλά και τα σημερινά χαρακτηριστικά του θερμαλιστικού τουρισμού, θα ασχοληθούμε πιο αναλυτικά στο υποκεφάλαιο που ακολουθεί.

4.2.1.2 Μεταπολεμική εξέλιξη του θερμαλιστικού τουρισμού

Παρά τα δεινά του Β΄Παγκόσμιου Πολέμου και του Εμφυλίου, που διήρκεσαν σχεδόν καθ’ όλη τη δεκαετία του ’1940, οι λουτρικές-θερμαλιστικές εγκαταστάσεις και ο θερμαλιστικός τουρισμός της Ελλάδας κατάφεραν να αντεπεξέλθουν και να ανακάμψουν πολύ σύντομα. Συγκεκριμένα, από 64.111 άτομα που υποβλήθηκαν σε λουτροθεραπείες (940.000 περίπου λούσεις) το έτος 1937 (που ήταν και το καλύτερο στατιστικά τη δεκαετία του 1930), το 1950 -που επαναλειτούργησαν τα λουτρά της χώρας- οι λουτρότοποι υποδέχτηκαν 100.102 λουομένους (1.365.865 λούσεις) (Πίνακας 1 – βλέπε Παράρτημα).

Και η απότομη άνοδος της θερμαλιστικής κίνησης της Ελλάδας δεν σταμάτησε εκεί. Στα χρόνια που ακολούθησαν, τόσο η κίνηση όσο και ο αριθμός των λουτροτόπων άρχισαν να αυξάνουν αλματωδώς (Πίνακας 4-13 και 4-14). Συγκεκριμένα, από 40 που ήταν οι οργανωμένες ιαματικές πηγές το 1950, το 1960 έφτασαν τις 65 συνολικά. Αντίστοιχα, από 100.000 περίπου που ήταν οι λουόμενοι-θερμαλιστές το 1950, το 1960 έφτασαν τους 120.000 περίπου.

Πίνακας 4-14: Θερμαλιστική κίνηση Ελλάδας (1931-1964)

Έτος	Άτομα	Λούσεις
1931	43.448	582.662
1932	42.099	614.848
1933	51.344	707.309
1934	63.086	904.551
1935	61.443	854.035
1936	43.548	821.726
1937	64.111	918.584
1938	57.598	819.075
1939	50.716	731.362
1940	39.686	542.457
...	...	...
1950	100.210	1.365.865
1951	103.200	1.341.230
1952	111.032	1.418.656
1953	103.580	1.368.369
1954	116.646	1.542.087
1955	112.457	1.455.520
1956	114.949	1.617.347
1957	116.525	1.511.821
1958	115.989	1.491.460
1959	110.340	1.374.885
1960	119.374	1.497.954
1961	123.807	1.546.233
1962	130.224	1.727.466
1963	134.403	1.756.080
1964	148.272	1.814.162

Πηγή: ΕΟΤ 1954 · ΕΟΤ 1966

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Όμως, δεν ήταν μόνο ο θερμαλιστικός τουρισμός της Ελλάδας που διαρκώς αναπτυσσόταν τη δεκαετία του ’50. Οι ελληνικοί λουτρότοποι και κυρίως οι λουτροπόλεις που έως τότε είχαν δημιουργηθεί, την εποχή εκείνη μετατρεπόταν επίσης και σε αγαπημένο προορισμό των υψηλών πολιτικών, καλλιτεχνικών, οικονομικών κλπ τάξεων, τόσο της Ελλάδας όσο και του εξωτερικού. Ο Αριστοτέλης Ωνάσης, ο Ουίνστον Τσώρτσιλ, ο Κωνσταντίνος Καραμανλής ο Ομάρ Σαρίφ, η Γκρέτα Γκάρμπο, η Μαρία Κάλλας, η Μαρίκα Κοτοπούλη, αλλά και βασιλείς του αραβικού κόσμου ήταν μόνο μερικοί από τους σπουδαίους επισκέπτες των ελληνικών λουτροπόλεων της εποχής εκείνης (Ζαχαρόπουλους και Μπαρμπίκας, 2001).

Γράφημα 4-1: Θερμαλιστική κίνηση Ελλάδας ανά δεκαετία (1951-1997)

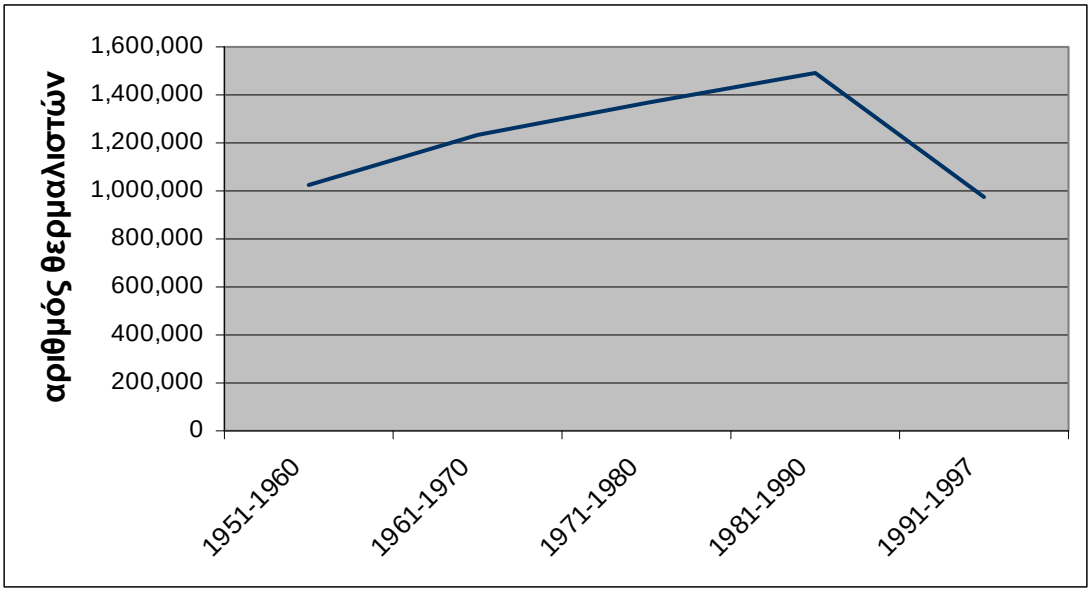

Πηγή: Πίνακας 1, βλέπε Παράρτημα

Οι δόξες που χαρακτήρισαν τον ελληνικό θερμαλιστικό τουρισμό τη δεκαετία του ’50 συνεχίστηκαν και τη δεκαετία του ’60. Έτσι, με δεδομένη τη ραγδαία ανάπτυξη της συγκεκριμένης μορφής τουρισμού, το ελληνικό κράτος προχώρησε σε νέες πολιτικές και ρυθμίσεις. Συγκεκριμένα, με την ψήφιση του Ν. 4086/1960, οι ιαματικές πηγές της Ελλάδας διαχωρίστηκαν σε τουριστικής και τοπικής σημασίας, με αποτέλεσμα στο αμέσως επόμενο διάστημα να ξεκινήσουν μια σειρά από νέα έργα αναβάθμισης των λουτρικών-θερμαλιστικών υποδομών, ανάλογα και με την κατηγορία που ανήκε πλέον η κάθε πηγή. Ούτως ή άλλως, οι περισσότερες εγκαταστάσεις - υδροθεραπευτήρια που υπήρχαν έως τότε στον ελληνικό χώρο, ήταν χτισμένες -στην καλύτερη περίπτωση- στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Τη δεκαετία του ’60 όμως, που τόσο η κίνηση των θερμαλιστών είχε αυξηθεί κατακόρυφα όσο και οι σύγχρονες απαιτήσεις είχαν αναδιαμορφωθεί σημαντικά, δεν υπήρχε μεγάλο περιθώριο για αναβολές. Άλλωστε, μέχρι κι εκείνη την περίοδο ακόμη, ο θερμαλιστικός τουρισμός αντιπροσώπευε το μεγαλύτερο μέρος του τουρισμού της χώρας, που τόσο είχε ανάγκη η Ελλάδα να αναπτύξει και να αντλήσει οικονομικά οφέλη.

Όπως παρατηρούμε και στο Γράφημα 4-1, η κίνηση των θερμαλιστών συνέχισε την έως τότε ανοδική της πορεία και τη δεκαετία του 1970. Όμως η άνοδος αυτή δεν κράτησε για πολύ. Τη δεκαετία του ’1980 η θερμαλιστική κίνηση της Ελλάδας άρχισε να περνά σε ένα

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

στάδιο διαρκούς υποχώρησης, η οποία συνεχίστηκε και τη δεκαετία του ’90. Αν και προς τα τέλη της δεκαετίας του ’90 σταμάτησαν να τηρούνται στατιστικά στοιχεία (μάλλον λόγω της απότομης πτώσης της θερμαλιστικής κίνησης αλλά και λόγω απουσίας ενδιαφέροντος από το ελληνικό κράτος για τη συγκεκριμένη μορφή τουρισμού -δεδομένης της ραγδαίας ανόδου και κυριαρχίας του μαζικού παραθαλάσσιου τουρισμού-) εικάζεται ότι η καθοδική πορεία του αριθμού των θερμαλιστών συνεχίζεται έως και σήμερα.

Όπως αντιλαμβανόμαστε λοιπόν, με την άνοδο άλλων μορφών τουρισμού στη χώρα μας, οι ελληνικοί λουτρότοποι και τα θερμά λουτρά άρχισαν να χάνουν διαρκώς «έδαφος», με πολλές και ανεπιθύμητες επιπτώσεις. Από τόποι αίγλης και πολυτέλειας που ήταν τη δεκαετία του ’50, του ’60 και του ’70, σήμερα οι περιοχές που αναπτύσσεται ο θερμαλιστικός τουρισμός έχουν περάσει σε ένα στάδιο έντονης παρακμής. Πλέον, οι ελληνικές λουτροπόλεις έχουν μετατραπεί σε «γεροντουπόλεις» και ο θερμαλιστικός τουρισμός έχει καταλήξει να υποστηρίζεται κατά κύριο λόγο από τα διάφορα συνταξιοδοτικά Ταμεία του Κράτους, ή στο πλαίσιο της κοινωνικής του πολιτικής προς άτομα τρίτης και τέταρτης ηλικίας και εν γένει άτομα μη προνομιούχα.

Όμως δεν είναι μόνο τα ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά των θερμαλιστών που αλλοιώθηκαν σε σχέση με το παρελθόν. Και οι λουτρικές-θερμαλιστικές εγκαταστάσεις επηρεάστηκαν σημαντικά από την απότομη πτώση της ζήτησης για θερμαλιστικό τουρισμό στην Ελλάδα. Στις μέρες μας ένα μεγάλο μέρος των υδροθεραπευτηρίων της χώρας είτε παραμένει ανενεργό και εγκαταλελειμμένο είτε λειτουργεί σε αρκετά υποβαθμισμένο περιβάλλον, με έντονα τα σημάδια του χρόνου και της παρακμής.

Παρ’ όλα αυτά, η παραπάνω εικόνα του ελληνικού θερμαλιστικού τουρισμού έχει και τις εξαιρέσεις της. Συγκεκριμένα, από το έτος 2000 και μετά έχουν ξεκινήσει να γίνονται τα πρώτα θετικά βήματα στο εγχώριο σκηνικό, με την αναβάθμιση κάποιων παλιών ή και τη δημιουργία καινούργιων θερμαλιστικών εγκαταστάσεων, στο πνεύμα των επίκαιρων απαιτήσεων και τάσεων της θερμαλιστικής τουριστικής αγοράς. Ακόμη κι έτσι όμως, οι περιπτώσεις αυτές -οι οποίες εντοπίζονται κυρίως σε παραθαλάσσιες λουτροπόλεις-, δεν παύουν να είναι ελάχιστες και μεμονωμένες, που συν τοις άλλοις απευθύνονται ως επί το πλείστον σε ιδιαίτερα υψηλές οικονομικές τάξεις, προσφέροντας θερμαλιστικό τουρισμό πολυτελείας.

Έτσι, προς το παρόν, ο θερμαλιστικός τουρισμός της Ελλάδας συνολικά εξακολουθεί να παραμένει εγκλωβισμένος σε έναν ιδιαίτερα κακό εαυτό, λειτουργώντας σε δύο ταχύτητες, τόσο όσον αφορά στις προσφερόμενες υποδομές και υπηρεσίες, όσο και όσον αφορά στα ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά των ίδιων των θερμαλιστών. Ειδικότερα, η μια όψη του θερμαλιστικού τουρισμού της Ελλάδας χαρακτηρίζεται από απαξιωμένες θερμαλιστικές εγκαταστάσεις, που προσφέρουν χαμηλής ποιότητας υπηρεσίες, κυρίως θεραπευτικού θερμαλισμού και απευθύνονται σε («κλασικούς») θερμαλιστές χαμηλών εισοδηματικών τάξεων που επιδοτούνται από τα ασφαλιστικά τους ταμεία, ενώ στον αντίποδα, η άλλη όψη χαρακτηρίζεται από υπερσύγχρονες εγκαταστάσεις, που προσφέρουν υπηρεσίες πολυτελείας, κυρίως θερμαλισμού υγείας και ευεξίας και απευθύνονται σε μικρή μόνο μερίδα τουριστών («σύγχρονων» θερμαλιστών) υψηλών εισοδηματικών τάξεων και μόνο.

Προς επιβεβαίωση των δύο παραπάνω άκρως διαφορετικών τύπων θερμαλισμού που προσφέρονται στη χώρα μας σήμερα, ενδεικτικά είναι τα συγκεντρωτικά αποτελέσματα της έρευνας που υλοποιήσαμε στις τρεις σπουδαιότερες λουτροπόλεις της Ελλάδας (Λουτρά

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Αιδηψού, Καμένα Βούρλα και Λουτρά Υπάτης: πρώτη, δεύτερη και τρίτη αντίστοιχα λουτρόπολη της χώρας) και τα οποία αποδεικνύουν τα εκ διαμέτρου αντίθετα χαρακτηριστικά των «κλασικών» και των «σύγχρονων» θερμαλιστών που επισκέπτονται τις θερμαλιστικές εγκαταστάσεις που υπάρχουν στην Ελλάδα[71] (Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τη μέθοδο διεξαγωγής της έρευνας, βλέπε 1ο Κεφάλαιο, σελ 16), ενώ για τα αποτελέσματα της έρευνας, βλέπε Πίνακες 12 - 42, στο Παράρτημα).

Ειδικότερα, όσον αφορά στις ηλικίες των δύο τύπων θερμαλιστών, οι μεν «κλασικοί» θερμαλιστές στη συντριπτική πλειονότητά τους (ποσοστό 72,8%) είναι τρίτης και τέταρτης ηλικίας, οι δε «σύγχρονοι» θερμαλιστές σχεδόν στο σύνολό τους (ποσοστό 90%) είναι άτομα ηλικίας κάτω των 65 ετών (Γραφήματα 4-2 και 4-3). Παράλληλα όσον αφορά στην προέλευσή τους (τόπο μόνιμης κατοικίας), οι μεν «κλασικοί» θερμαλιστές σε μεγάλο ποσοστό προέρχονται από την ελληνική περιφέρεια, οι δε «σύγχρονοι» θερμαλιστές από τα μεγάλα αστικά κέντρα (κυρίως Αθήνα και Θεσσαλονίκη) αλλά και το εξωτερικό (Πίνακας 17 - βλέπε Παράρτημα).

Γράφημα 4-2: Κατανομή «κλασικών» θερμαλιστών κατά ηλικία (Ελλάδα)

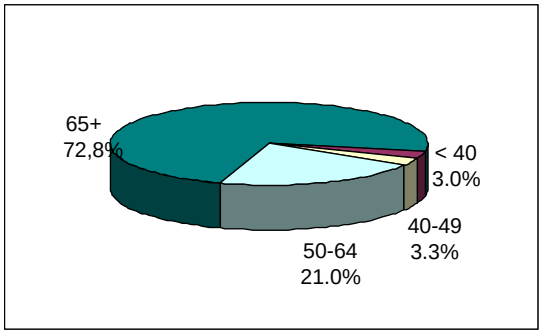

Πηγή: Πίνακας15, βλέπε Παράρτημα

Γράφημα 4-3: Κατανομή «σύγχρονων» θερμαλιστών κατά ηλικία (Ελλάδα)

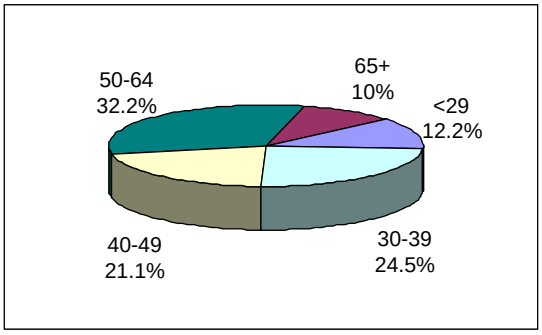

Πηγή: Πίνακας15, βλέπε Παράρτημα

Πέραν όμως των παραπάνω σημαντικών διαφορών, όσον αφορά στο οικονομικό επίπεδο των δύο τύπων θερμαλιστών, οι μεν «κλασικοί» θερμαλιστές στη συντριπτική πλειονότητά τους (75,8%) δεν ξεπερνούν τις 15.000€ ετήσιο εισόδημα, οι δε «σύγχρονοι» θερμαλιστές, σε ποσοστό 56,7% δηλώνουν ετήσιο εισόδημα άνω των 20.000€ (Γραφήματα 4-4 και 4-5). Ως εκ τούτου, για τους μεν «κλασικούς» θερμαλιστές (σε ποσοστό 70% περίπου) το ότι κάνουν θερμαλιστικό τουρισμό οφείλεται στην επιδότηση που λαμβάνουν από το Ταμείο τους ή το Κράτος (κοινωνικό πρόγραμμα), για τους δε «σύγχρονους» θερμαλιστές (σε ποσοστό 91,1%) η επιβάρυνση είναι καθαρά ιδιωτική (Πίνακας 24, βλέπε Παράρτημα).

[71] Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι, σύμφωνα με προγενέστερη έρευνα του έτους 2000 περίπου (που όμως έγινε σε επίπεδο φορέων και όχι θερμαλιστών), τα συμπεράσματα που και τότε είχαν προκύψει είχαν σκιαγραφήσει σχεδόν το ίδιο προφίλ για τους «κλασικούς» θερμαλιστές, που ήταν και η μόνη κατηγορία που υπήρχε τότε στη χώρα μας (Τσάρτας, Μανώλογλου και Μάρκου, 2001).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Γράφημα 4-4: Κατανομή «κλασικών» θερμαλιστών κατά ετήσιο εισόδημα σε € (Ελλάδα)

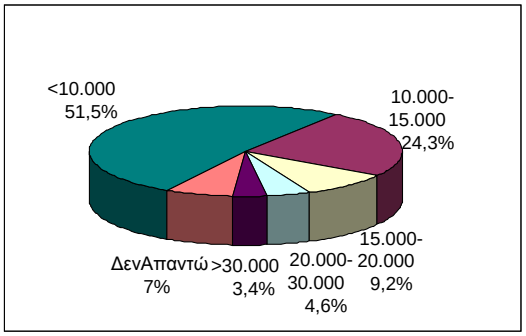

Πηγή: Πίνακας 31, βλέπε Παράρτημα

Γράφημα 4-5: Κατανομή «σύγχρονων» θερμαλιστών κατά ετήσιο εισόδημα σε € (Ελλάδα)

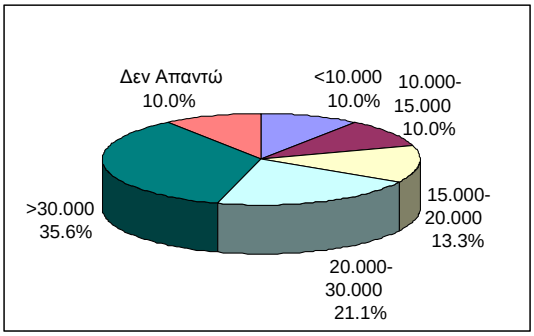

Πηγή: Πίνακας 31, βλέπε Παράρτημα

Ακόμη, όσον αφορά στους λόγους και τους επιδιωκόμενους στόχους των θερμαλιστών, οι μεν «κλασικοί» σε ποσοστό 75,2% κάνουν θερμαλισμό για λόγους θεραπείας (λόγοι ανάγκης) οι δε «σύγχρονοι» (θερμαλιστές) σε ποσοστό 85,6% για ανανέωση και ξεκούραση (λόγοι ξεκούρασης-αναψυχής) (Πίνακας 27, βλέπε Παράρτημα). Έτσι, εκ των πραγμάτων, οι μεν «κλασικοί» θερμαλιστές, λόγω του μεγάλου κύκλου της λουτροθεραπείας τους διαμένουν στους χώρους οργανωμένου θερμαλιστικού τουρισμού συνήθως για 2 έως και 3 εβδομάδες, οι δε «σύγχρονοι» θερμαλιστές για 3 έως και 5 ημέρες (Πίνακας 18, βλέπε Παράρτημα).

Συνοψίζοντας, ο θερμαλιστικός τουρισμός της Ελλάδας, αν και για αρκετό διάστημα του παρελθόντος διένυσε μια περίοδο σημαντικής ακμής, χαρακτηρίζεται από αρκετά δομικά προβλήματα και έλλειψη αξιόπιστης ταυτότητας. Οι δύο διαφορετικές μορφές θερμαλισμού που παρέχονται (θεραπευτικός θερμαλισμός και θερμαλισμός υγείας και ευεξίας), αντί να αναβαθμίζουν συνολικά το θερμαλιστικό τουρισμό της χώρας μας, δημιουργούν δύο αντιδιαμετρικά αντίθετες κατηγορίες θερμαλιστών και «θερμαλισμών», που δε φαίνεται προς το παρόν να δύνανται να πλησιάσουν η μια την άλλη. Τελικά, μοναδικός ζημιωμένος της παρούσας αρνητικής συγκυρίας είναι συνολικά ο ελληνικός τουρισμός, ο οποίος δεν επωφελείται από τη διεύρυνση του τουριστικού προϊόντος και της εποχικότητας που έχει τη δυνατότητα να του προσφέρει μια ειδική μορφή τουρισμού με παράδοση στη χώρα μας, όπως είναι ο θερμαλιστικός τουρισμός.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

4.2.2 Το οργανωτικό και νομοθετικό πλαίσιο

4.2.2.1 Το θεσμικό πλαίσιο των ιαματικών πηγών και του θερμαλιστικού τουρισμού

Αν και η αξιοποίηση των ιαματικών πηγών της Ελλάδας ξεκίνησε ήδη από τα μέσα του 19ου αιώνα, δηλαδή σχεδόν από την πρώτη κιόλας Κυβέρνηση του νεοσύστατου Ελληνικού Κράτους (Κυβέρνηση Καποδίστρια), εντούτοις για πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα δεν προβλεπόταν καμία ειδική νομοθετική ρύθμιση για αυτές. Παρ' όλα αυτά, και επειδή υπήρχε μεγάλο ενδιαφέρον από το κράτος για τα έσοδα που θα προέκυπταν από την παραχώρηση της εκμετάλλευσης των ιαματικών πηγών σε ιδιώτες, οι δημοπρασίες για την ενοικίαση των ιαματικών πηγών εκείνη την εποχή διενεργούνταν με βάση ένα Διάταγμα του 1836 «περί φορολογίας προϊόντων γης και ζώων» και στην πορεία με το Νόμο του 1861 «περί μεταλλείων και ορυκτών» (Λέκκας, 1938).

Τελικά, η πρώτη ουσιαστική νομοθετική ρύθμιση για τα θέματα των ιαματικών πηγών και της αξιοποίησής τους ήρθε το 1920, με το Ν. 2188/1920 «περί ανακηρύξεως μιας πηγής υδάτων μεταλλικών ή μη εις ιαματικήν πηγήν και αδείας εκμεταλλεύσεως αυτής». Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τον εν λόγω Νόμο (ΚΕΠΑΜΕ, 2000 · Σπαθή, 2000):

- καθορίστηκαν για πρώτη φορά όλες οι διαδικασίες για το χαρακτηρισμό, την ανακήρυξη και τη λειτουργία των ιαματικών πηγών της Ελλάδας,

- καθορίστηκε η κυριότητα και το ιδιοκτησιακό καθεστώς των ιαματικών πηγών και συγκεκριμένα προβλέφθηκε ότι: α) όλες οι αναβλύζουσες ιαματικές πηγές που δεν τελούν υπό εκμετάλλευση μέχρι την 1/1/1920, ανήκουν στο κράτος, ανεξάρτητα από την κυριότητα του εδάφους στο οποίο αναβλύζουν και β) όσες ιαματικές πηγές βρίσκονται σε εκμετάλλευση πριν την 1/1/1920, παραμένουν στον ιδιοκτήτη του εδάφους στο οποίο αναβλύζουν οι πηγές,

- η διαχείριση και η εκμετάλλευση των πηγών ανατίθεται στο Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας.

Παράλληλα, και πέραν του Ν. 2188/1920, την ίδια χρονιά το κράτος προχωρά και στην έκδοση δύο πρόσθετων και συμπληρωματικών Β.Δ. Πιο συγκεκριμένα, τα Β.Δ. 7/21.8.1920 και Β.Δ. /18.8.1920, ως στόχο είχαν να καθορίσουν για πρώτη φορά τόσο τον τρόπο διενέργειας των δημοπρασιών ενοικίασης των ιαματικών πηγών και τις υποχρεώσεις των ενοικιαστών προς το κράτος, όσο και τα απαιτούμενα δικαιολογητικά για την ανακήρυξη μιας πηγής σε ιαματική και τον τρόπο χορήγησης άδειας εκμετάλλευσής της. Ακόμη, τα ανωτέρω Διατάγματα όριζαν τόσο τα καθήκοντα των γιατρών και των λουομένων-θερμαλιστών όσο και τα καθήκοντα των επιχειρήσεων εκμετάλλευσης των πηγών.

Εκτός όμως των Β.Δ. του 1920, επιπρόσθετες ρυθμίσεις έγιναν και με τα Β.Δ. 23.4.1923 και 3.5.1923. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τα εν λόγω Διατάγματα, καθορίζονταν θέματα «περί αδείας ανοίγματος και εκμεταλλεύσεως καταστημάτων Ιαματικών Πηγών, υδροθεραπείας, φυσικής και παραπλήσιας θεραπείας», δηλαδή καθοριζόταν όλη η διαδικασία αναφορικά με την παροχή άδειας εκμετάλλευσης αλλά και όλοι οι όροι και κανονισμοί λειτουργίας των υδροθεραπευτηρίων. Τέλος, λίγα χρόνια αργότερα, το 1930, στη νομοθεσία των ιαματικών πηγών προστίθεται και ο Νόμος 4844/1930 «περί διατάξεων αφορωσών την εκμετάλλευσιν των ιαματικών πηγών», ο οποίος προέβλεπε επίσης ότι η περιοχή σε ακτίνα

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

ενός χιλιομέτρου γύρω από κάθε ιαματική πηγή ορίζεται ως περιοχή προστασίας (ΚΕΠΑΜΕ, 2000).

Όμως παρ' όλη τη συστηματική νομοθετική εργασία, τη δεκαετία του 1940 όλες οι παραπάνω ρυθμίσεις για τις ιαματικές πηγές άλλαξαν. Ο Αναγκαστικός Νόμος Α.Ν. 2531/5/7.9.1940, που καταργεί όλους τους προηγούμενους Νόμους και Β.Δ. για τις ιαματικές πηγές, προβλέπει τη συγκρότηση Επιτροπών για την εισήγηση ειδικών θεμάτων Τουρισμού, ενώ λίγα χρόνια αργότερα ο Α.Ν. 828/1948 τροποποιεί, διαλύει και αναμορφώνει όλες τις συμβάσεις εκμετάλλευσης των δημόσιων ιαματικών πηγών. Τελικά, η νέα αυτή σειρά Νόμων για τις ιαματικές πηγές ολοκληρώνεται το 1951, με τον Ν. 1813/1951, ο οποίος όρισε ότι αρμόδιος πλέον δημόσιος φορέας εποπτείας και ελέγχου των ιαματικών πηγών είναι ο ΕΟΤ[72] (ΚΕΠΑΜΕ, 2000).

Επόμενη σημαντική περίοδος νομοθετικών ρυθμίσεων για τις ιαματικές πηγές της Ελλάδας, υπήρξε η δεκαετία του '50. Και αυτό γιατί με το Ν.Δ. 3016/1954, και κυρίως με το Ν. 4086/1960, οι ιαματικές πηγές διαχωρίστηκαν σε 2 κατηγορίες (Σπαθή, 2000):

α) στις ιαματικές πηγές Τουριστικής Σημασίας, οι οποίες υπάγονταν άμεσα στον ΕΟΤ και,

β) στις ιαματικές πηγές Τοπικής Σημασίας, των οποίων η λειτουργία τελούσε υπό την αρμοδιότητα του Υπουργείου Εσωτερικών και ασκούταν από τον αρμόδιο Νομάρχη.

Έτσι, σε εφαρμογή του παραπάνω Νόμου, εκείνη την περίοδο ο ΕΟΤ γνωμοδοτεί και τελικά κατοχυρώνονται με Π.Δ. 23 ιαματικές πηγές Τουριστικής Σημασίας και 53 ιαματικές πηγές Τοπικής Σημασίας. Τα κριτήρια τα οποία υιοθετήθηκαν προκειμένου να καταταγεί μια ιαματική πηγή στην πρώτη ή τη δεύτερη κατηγορία ήταν τα ακόλουθα: θερμοκρασία των νερών, χαρακτηρισμός πηγής, είδος θεραπείας και παθήσεις που θεραπεύουν, ιδιοκτησία/ εκμετάλλευση, τα Διατάγματα Ανακήρυξης και Παραχώρησης, υπάρχουσες εγκαταστάσεις και υποδομές, ξενοδοχειακό και λοιπό δυναμικό στην περιοχή της ιαματικής πηγής και απασχόληση στα υδροθεραπευτήρια.

Πέραν όμως του διαχωρισμού των ιαματικών πηγών, όσον αφορά στο ιδιοκτησιακό καθεστώς, σύμφωνα με τον ίδιο Νόμο ίσχυσαν και τα ακόλουθα: οι ιαματικές πηγές τουριστικής σημασίας ανήκαν στην κυριότητα και εκμετάλλευση του ΕΟΤ, ενώ οι ιαματικές πηγές τοπικής σημασίας περιέρχονταν στην κυριότητα της οικείας Τοπικής Αυτοδιοίκησης της πηγής. Παράλληλα, όλες οι πηγές που βρίσκονταν σε εκμετάλλευση πριν το 1920, παρέμεναν στην ιδιοκτησία του ιδιώτη στον οποίο ανήκε το γήπεδο όπου ανέβλυζε η πηγή. Επίσης, ειδικά για τις ιαματικές πηγές τουριστικής σημασίας, ο ΕΟΤ είχε το δικαίωμα παραχώρησής τους στην Τοπική Αυτοδιοίκηση (διατηρώντας όμως το δικαίωμα της επικαρπίας). Αντίστοιχα, η Τοπική Αυτοδιοίκηση διατηρούσε το δικαίωμα να παραχωρήσει με σύμβαση τα δικαιώματα εκμετάλλευσης της πηγής σε κάποιον ιδιώτη (Σπαθή, 2000).

Παρ' όλα αυτά, αξίζει να σημειωθεί ότι στις παραπάνω ρυθμίσεις περί ιδιοκτησιακού καθεστώτος υπήρχαν και μερικές εξαιρέσεις. Συγκεκριμένα, από τις 23 ανακηρυχθείσες ιαματικές πηγές ως τουριστικής σημασίας, στη δικαιοδοσία του κράτους και συγκεκριμένα του ΕΟΤ δεν εκχωρήθηκαν: α) οι ιαματικές πηγές Βουλιαγμένης, οι οποίες υπάγονται στην εκκλησιαστική περιουσία, β) το ένα υδροθεραπευτήριο του Λουτρακίου Κορίνθου, το οποίο

[72] Ιστορικά, στο σημείο αυτό αξίζει να αναφέρουμε ότι, αρχικά η λειτουργία και η διαχείριση των ιαματικών πηγών ανήκε στο Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας. Στην πορεία, το 1936 οι ιαματικές πηγές περιήλθαν στη δικαιοδοσία της Γενικής Γραμματείας Τουρισμού, για να καταλήξουν το 1951 (έως και σήμερα) στον Ελληνικό Οργανισμό Τουρισμού (ΚΕΠΑΜΕ, 2000)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

ανήκει στο Δήμο Κορίνθου και γ) τα τρία υδροθεραπευτήρια της Ικαρίας, εκ των οποίων τα δύο ανήκουν στο Δήμο Κηρύκου και το ένα σε ιδιώτη (Σπαθή, 2000).

Σήμερα, σχεδόν έναν αιώνα μετά την πρώτη νομοθετική ρύθμιση για τις ιαματικές πηγές (1920) και μετά από ένα νομοθετικό κενό σχεδόν μισού αιώνα (από το 1960), η πολιτεία θέτει και πάλι στο επίκεντρο τη ρύθμιση των θεμάτων των ιαματικών πηγών και της μορφής τουρισμού που αναπτύσσεται σε αυτές με το Ν. 3498/2006 (ΦΕΚ 230/Α/2006). Λαμβάνοντας υπόψη τις νέες διαστάσεις και εξελίξεις που συντελούνται παγκοσμίως στο θερμαλιστικό τουρισμό και εν γένει τον τουρισμό υγείας, ο νέος Νόμος αναπροσαρμόζει αισθητά το πλαίσιο λειτουργίας, διαχείρισης και εκμετάλλευσης των ιαματικών πηγών, προς γενικότερο όφελος του συνολικού τουρισμού της χώρας.

Ειδικότερα, σύμφωνα με την Έκθεση της Διαρκούς Επιτροπής Παραγωγής και Εμπορίου της Βουλής των Ελλήνων (22.8.2006), οι βασικές αλλαγές τις οποίες είχε ως στόχο να επιφέρει το νομοθετικό σώμα ήταν:

- ρύθμιση για πρώτη φορά του πλαισίου λειτουργίας των spa, τα οποία περιλαμβάνονται πλέον στις σύγχρονες μορφές παρεχόμενων τουριστικών υπηρεσιών σε ξενοδοχειακά συγκροτήματα.
- διασφάλιση της επιστημονικής πιστοποίησης των ιαματικών φυσικών πόρων (αρθ. 5)
- διευθέτηση του ιδιοκτησιακού καθεστώτος, με την κυριότητα όλων των πηγών να περιέρχεται στον ΕΟΤ και να θεσπίζεται ενιαίο σύστημα ελέγχου, με σκοπό την προστασία του καταναλωτή (αρθ. 6)
- ίδρυση μητρώου ιαματικών φυσικών πόρων και αναβάθμιση της Επιτροπής Προστασίας των Ιαματικών Φυσικών Πόρων (αρθ. 7)
- πρόβλεψη αναγκαστικών απαλλοτριώσεων δημόσιων, ιδιωτικών και εκτάσεων της Εκκλησίας, με στόχο την προστασία και τουριστική ανάπτυξη των ιαματικών φυσικών πόρων,
- απλοποίηση των γραφειοκρατικών διαδικασιών για την έκδοση αδειών λειτουργίας υδροθεραπευτηρίων –κέντρων αναζωογόνησης, spa- (αρθ.16),
- αποτελεσματική μείωση της γραφειοκρατίας σε όλα τα στάδια, από την αναγνώριση ενός φυσικού πόρου ως ιαματικού μέχρι την αξιοποίησή του (αρθ. 22).

Ειδικότερα, όπως χαρακτηριστικά επισημαίνεται και από την ανωτέρω Επιτροπή της Ελληνικής Βουλής, «*οι ιαματικές πηγές της Ελλάδας, πλην αυτών της Αιδηψού, της Κυλλήνης και των Καμένων Βούρλων, δεν έχουν αξιοποιηθεί αρκετά και ακόμη και σήμερα χαρακτηρίζονται από ακατάλληλες υποδομές και εγκαταστάσεις. Και αυτό, συνεκτιμώντας επίσης το γεγονός ότι στις χώρες της ΕΕ υπάρχουν 1.600 μονάδες ιαματικού-θεραπευτικού-αναζωογονητικού τουρισμού υψηλού επιπέδου, με περίπου 30 εκατομμύρια επισκέπτες ετησίως*».

Μετά τα ανωτέρω και με το νέο νομοθετικό πλαίσιο για τις ιαματικές πηγές και το θερμαλιστικό τουρισμό (ή αλλιώς ιαματικό τουρισμό όπως τον αποκαλεί ο Νόμος), γίνεται εμφανές ότι στόχος πλέον της Ελληνικής Πολιτείας είναι η δημιουργία και η ανάπτυξη υπηρεσιών, όχι μόνο λουτροθεραπείας, αλλά γενικότερα θερμαλισμού, αναζωογόνησης και ευεξίας, σε συνδυασμό με ειδικευμένες υπηρεσίες φυσικής αποκατάστασης-προετοιμασίας αθλητών και κέντρα αποκατάστασης υγείας. Απόδειξη αυτής της γενικότερης προσπάθειας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

εκσυγχρονισμού είναι και οι ορισμοί που δόθηκαν από τον εν λόγω Νόμο στο άρθρο 1, σύμφωνα με τους οποίους:

Ιαματικός τουρισμός: είναι ειδική μορφή παροχής τουριστικών υπηρεσιών σε περιοχές των οποίων κύριο χαρακτηριστικό αποτελεί η χρήση αναγνωρισμένων ιαματικών φυσικών πόρων σε ειδικές εγκαταστάσεις.

Μονάδες ιαματικής θεραπείας: είναι ειδικές εγκαταστάσεις με κατάλληλη υποδομή και εξοπλισμό στις οποίες γίνεται χρήση ιαματικών φυσικών πόρων υπό ιατρική παρακολούθηση για λόγου υγείας (προληπτικούς ή θεραπευτικούς), φυσικής αποκατάστασης ή και αναζωογόνησης ιδίως με υδροθεραπεία, ποσιθεραπεία, εισπνοθεραπεία, ρινοπλύσεις, ατμόλουτρα, πηλοθεραπεία, καταιονισμούς ή άλλες επιστημονικώς αναγνωρισμένες μεθόδους.

Κέντρα ιαματικού τουρισμού-θερμαλισμού: είναι ειδικές τουριστικές εγκαταστάσεις παροχής υπηρεσιών ιαματικού τουρισμού με κατάλληλη υποδομή και εξοπλισμό, στις οποίες εντάσσονται μονάδες ιαματικής θεραπείας ή και εγκαταστάσεις θαλασσοθεραπείας, στις οποίες γίνεται οπωσδήποτε χρήση ιαματικών φυσικών πόρων.

Κέντρα θαλασσοθεραπείας: είναι ειδικές εγκαταστάσεις με κατάλληλη υποδομή και εξοπλισμό, στις οποίες γίνεται χρήση θερμαινόμενου θαλασσινού νερού, άμμου, λάσπης, φυκιών και άλλων θαλάσσιων ουσιών για λόγους υγείας, προληπτικούς ή θεραπευτικούς, υπό ιατρική παρακολούθηση και σε συνδυασμό με το θαλάσσιο περιβάλλον.

Κέντρα αναζωογόνησης (spa): είναι ειδικές εγκαταστάσεις με κατάλληλη υποδομή και εξοπλισμό στις οποίες γίνεται χρήση ή ιαματικών φυσικών πόρων ή θερμαινόμενου θαλασσινού νερού ή θερμού φυσικού νερού με προσθήκες ιαματικών φυσικών πόρων ή ζεστού φυσικού νερού με την προσθήκη πηλών, βοτάνων, φυτών, αρωμάτων, ηφαιστειακής ή χαλαζιακής άμμου, φωτός, θερμότητας, μασάζ, ατμόλουτρων διαφόρων τύπων, με σκοπό την παροχή υπηρεσιών αναζωογόνησης, ευεξίας και αισθητικής του σώματος.

Τέλος, σύμφωνα και πάλι με το άρθρο 1, του Ν. 3498/2006, τα κέντρα ιαματικού τουρισμού-θερμαλισμού και τα κέντρα θαλασσοθεραπείας δύνανται να περιλαμβάνουν εγκαταστάσεις αναζωογόνησης ή και άλλες ειδικές εγκαταστάσεις φυσικής αποκατάστασης και προετοιμασίας αθλητών.

Πέραν όμως των διευκρινήσεων και των παραπάνω ορισμών, ο νέος Νόμος για την ανάπτυξη του ιαματικού (θερμαλιστικού) τουρισμού διαφοροποιείται από τους προηγούμενους σχετικούς νόμους, εισάγοντας τα ακόλουθα βασικά σημεία:

Χρήση ιαματικών πόρων (Άρθρο 3): Οι ιαματικοί φυσικοί πόροι διατίθενται κατά προτεραιότητα για τις ανάγκες μονάδων ιαματικής θεραπείας και ακολούθως για τις ανάγκες κέντρων ιαματικού τουρισμού-θερμαλισμού και κέντρων θαλασσοθεραπείας ή αναζωογόνησης (παρ.2). Παράλληλα, όμως, με τις παρ. 3, 4 και 5, δίνεται επίσης η δυνατότητα, με απόφαση του Υπουργού Τουριστικής Ανάπτυξης , διάθεσης των ιαματικών φυσικών πόρων, εάν υπάρχει επάρκεια και καλύπτονται οι ανάγκες ανάπτυξης του ιαματικού τουρισμού στην περιοχή ανάβλυσης των πηγών, σε περισσότερες μονάδες της ευρύτερης περιοχής.

Διαδικασία αναγνώρισης (Άρθρο 4): Οι αιτήσεις για την αναγνώριση μιας πηγής ως ιαματικής υποβάλλονται προς τον ΕΟΤ. Αιτήσεις δύνανται να υποβάλλουν είτε ο κύριος, είτε επικαρπωτής ή εκμισθωτής του ακινήτου στο οποία αναβλύζει ή αντλείται ο φυσικός πόρος,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

είτε Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ) πρώτου και δευτέρου βαθμού (παρ.1). Παράλληλα, ο ΕΟΤ έχει τη δυνατότητα να κινήσει και αυτεπαγγέλτως τη διαδικασία αναγνώρισης ενός φυσικού πόρου ως ιαματικού (παρ.2).

Αναγνώριση ιαματικών φυσικών πόρων – κατάργηση διακρίσεων (Άρθρο 5): με το παρόν άρθρο, και μετά από μισό αιώνα περίπου (από το 1960) καταργείται η διάκριση των ιαματικών πηγών που τις κατέτασσε σε τουριστικής και τοπικής σημασίας (παρ.3).

Κυριότητα ιαματικών φυσικών ιαματικών πόρων (Άρθρο 6): στην ουσία με το εν λόγω άρθρο διατηρείται το πνεύμα των ρυθμίσεων κυριότητας των ιαματικών πηγών όπως είχε διαμορφωθεί από το νόμο 2188/1920. Ήτοι, σύμφωνα με την παρ.3, οι ιαματικές πηγές οι οποίες βρισκόταν σε ιδιωτική κυριότητα και εκμετάλλευση πριν την 1.1.1920, παραμένουν στο καθεστώς των ιδιωτικών δικαιωμάτων όπως αυτά καθορίζονται από το Ν. 2188. Αντίθετα, όλοι οι λοιποί ιαματικοί φυσικοί πόροι, ακόμη και αυτοί που πριν την ψήφιση του νέου Νόμου ανήκαν στο Δημόσιο, περιέρχονται στην ιδιοκτησία του ΕΟΤ (παρ.2). Εξαίρεση αποτελούν μόνο οι φυσικοί πόροι που αναβλύζουν σε κοινόχρηστους χώρους αιγιαλού και παραλίας, όπου σε αυτή την περίπτωση η κυριότητα ανήκει στο Δημόσιο, ενώ στον ΕΟΤ ανήκει μόνο η εκμετάλλευση (παρ.1).

Μητρώο ιαματικών φυσικών πόρων (Άρθρο 7): Με το παρόν άρθρο επιχειρείται για πρώτη φορά η τήρηση μητρώου ιαματικών φυσικών πόρων. Με αρμοδιότητα του ΕΟΤ, τηρείται πλέον το Γενικό Μητρώο Ιαματικών Φυσικών Πόρων (παρ.1), ενώ επίσης, με την παρ.3, δίνεται και η δυνατότητα τήρησης περιφερειακών Μητρώων Ιαματικών Φυσικών Πόρων.

Προστασία ιαματικών πόρων (Άρθρο 9): Σύμφωνα με την παρ.1 του αρθ. 9, ο ΕΟΤ έχει την αρμοδιότητα προστασίας της ποιότητας, της ποσότητας και των φυσικών, χημικών και βιολογικών χαρακτηριστικών των ιαματικών φυσικών πόρων. Ταυτόχρονα, με την παρ.2 προβλέπεται ζώνη προστασίας των ιαματικών φυσικών πόρων, ο καθορισμός της οποίας εμπίπτει στις αρμοδιότητες του Υπουργείου Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων και του Υπουργείου Τουριστικής Ανάπτυξης. Τα εν λόγω Υπουργεία εκτός του καθορισμού της ζώνης προστασίας είναι αρμόδια για τα ειδικότερα μέτρα προστασίας για κάθε ζώνη και ιδίως για τους περιορισμούς στις χρήσεις γης εντός της έκτασής της. Τέλος, για τις περιπτώσεις που οι φυσικοί ιαματικοί πόροι αναβλύζουν σε κοινόχρηστους χώρους αιγιαλού και παραλίας, αρμόδιο για την προστασία τους είναι το Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών.

Επιτροπή Προστασίας Ιαματικών Φυσικών Πόρων (Άρθρο 10): Με το νέο νόμο προβλέπεται επίσης και η σύσταση αρμόδιας και διεπιστημονικής Επιτροπής Προστασίας Ιαματικών Φυσικών Πόρων, η οποία υπάγεται στον ΕΟΤ (παρ.3). Επίσης, σύμφωνα με την παρ.1, η 11μελής Επιτροπή που συστήνεται, απαρτίζεται από: α) ένα μέλος ΔΕΠ ή ομότιμο Καθηγητή Ανωτάτου Πανεπιστημιακού Ιδρύματος, ειδικότητας σχετικής με τους ιαματικούς πόρους, ο οποίος θα προεδρεύει της Επιτροπής, β) ένα μέλος του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους ή δικηγόρο, γ) έναν Προϊστάμενο υπηρεσίας του ΕΟΤ, αρμόδιας για τους φυσικούς ιαματικούς πόρους, δ) έναν υπάλληλο του Γενικού Χημείου του Κράτους με βαθμό Α΄, χημικό ή χημικό μηχανικό, ε) έναν υπάλληλο του Ινστιτούτου Γεωλογικών και Μεταλλευτικών Ερευνών (ΙΓΜΕ) με βαθμό Α΄, πτυχιούχο ΑΕΙ, στ) έναν υπάλληλο του Υπουργείου Ανάπτυξης με βαθμό Α΄, πτυχιούχο ΑΕΙ, από την υπηρεσία μεταλλείων, με ειδικότητα μεταλλειολόγου ΑΕΙ, ζ) έναν υπάλληλο του Υπουργείου ΠΕΧΩΔΕ, με βαθμό Α΄, πτυχιούχο ΑΕΙ από την υπηρεσία που είναι αρμόδια για τη διαχείριση και προστασία των υδάτων ή από την υπηρεσία

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

χωροταξίας, η) έναν υπάλληλο του Υπουργείου Τουριστικής Ανάπτυξης, με βαθμό Α΄, πτυχιούχο ΑΕΙ ή ΤΕΙ, θ) έναν υπάλληλο του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, με βαθμό Α΄, πτυχιούχου ΑΕΙ της Διεύθυνσης Δημόσιας Υγιεινής ή της Διεύθυνσης Υγειονομικής Μηχανικής και Υγιεινής Περιβάλλοντος, ι) έναν ειδικό επιστήμονα ως εκπρόσωπο του Συνδέσμου Δήμων και Κοινοτήτων Ιαματικών Πηγών Ελλάδας και, τέλος, κ) έναν ειδικό επιστήμονα που ορίζεται από τον Υπουργό Τουριστικής Ανάπτυξης.

Απαλλοτριώσεις-Παραχωρήσεις (Άρθρο 12): Σύμφωνα με την παρ.1 του άρθρου 12, επιτρέπεται η αναγκαστική απαλλοτρίωση υπέρ του ΕΟΤ ακινήτων εντός των οποίων αναβλύζουν αναγνωρισμένες πηγές ή αντλούνται ιαματικοί φυσικοί πόροι, καθώς και των αναγκαίων εκτάσεων προκειμένου να διασφαλιστεί η αποτελεσματική προστασία και η αειφορία των αναγνωρισμένων ιαματικών φυσικών πόρων ή να καταστεί εφικτή η τουριστική αξιοποίηση περιοχών στις οποίες αναβλύζουν ιαματικές πηγές. Οι εν λόγω απαλλοτριώσεις υπέρ του ΕΟΤ κηρύσσονται για λόγους δημόσιας ωφέλειας (σύμφωνα με το Ν. 2882/2001) και επιβαρύνουν τον προϋπολογισμό του ΕΟΤ. Σύμφωνα με την παρ.2 και με απόφαση του Υπουργού Οικονομίας και Οικονομικών και του Υπουργού Τουριστικής Ανάπτυξης, δύνανται επίσης να παραχωρηθούν στον ΕΟΤ κατά κυριότητα ή χρήση εκτάσεις που ανήκουν στο Δημόσιο, πλην της περίπτωσης εκτάσεων αιγιαλού, που παραχωρούνται μόνο κατά χρήση. Με την παρ.3 παρέχεται επίσης η δυνατότητα αναγκαστικής απαλλοτρίωσης υπέρ του ΕΟΤ ιδιωτικών περιουσιών ΟΤΑ, ή ανταλλαγής τους με άλλες εκτάσεις του ΕΟΤ ή του Δημοσίου. Παράλληλα στην ίδια παρ. δίνεται επίσης η δυνατότητα μεταβίβασης ή παραχώρησης κατά χρήση εκτάσεων ΟΤΑ τόσο στον ΕΟΤ όσο και σε επιχειρήσεις αξιοποίησης των ιαματικών φυσικών πόρων. Τέλος, με την παρ.4 και σύμφωνα και με τις διατάξεις του Δασικού Κώδικα, δίνεται επίσης η δυνατότητα παραχώρησης δασών και δασικών εκτάσεων στον ΕΟΤ για τη δημιουργία εγκαταστάσεων αξιοποίησης ιαματικών πόρων, κατόπιν απόφασης του Υπουργού Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων και του Υπουργού Τουριστικής Ανάπτυξης.

Διαχείριση ιαματικών φυσικών πόρων (Άρθρο 13): Σύμφωνα με την παρ.1, το Υπουργείο Τουριστικής Ανάπτυξης είναι αρμόδιο για τη διαδικασία και τους όρους ανάθεσης της διαχείρισης των ιαματικών πόρων σε τρίτους. Η διαχείριση των πόρων μπορεί να περιλαμβάνει (παρ.2) διάθεση και διανομή σε τρίτους έναντι ανταλλάγματος, αποκλειστική ή μη παραχώρηση εκτάσεων και εγκαταστάσεων σε τρίτους έναντι ανταλλάγματος, επεξεργασία, τυποποίηση και διάθεση ιαματικών φυσικών πόρων ή προϊόντων τους από τον ΕΟΤ ή από τρίτους, εκμετάλλευση της γεωθερμικής ενέργειας, εκμετάλλευση ή παραγωγή ειδικών προϊόντων κλπ.

Διανομή ιαματικών φυσικών πόρων (Άρθρο 14): Με το άρθρο 14 (παρ.1) δίνεται η δυνατότητα, τόσο στον ΕΟΤ όσο και σε τρίτους, διανομής των ιαματικών φυσικών πόρων έναντι οικονομικού ανταλλάγματος, υπό την προϋπόθεση ότι κατά τη διανομή δεν αλλοιώνονται τα χαρακτηριστικά τους και ιδίως οι ιαματικές τους ιδιότητες. Επίσης, σύμφωνα με την παρ.5 εφόσον οι ιαματικοί φυσικοί πόροι διανέμονται μέσω δικτύου, ο χρήστης αποκτά την κυριότητα του φυσικού πόρου. Τέλος, με την παρ. 7 διευκρινίζεται ότι ο διανομέας των ιαματικών φυσικών πόρων δε δύναται να είναι και χρήστης.

Παραχωρήσεις σε τρίτους (Άρθρο 15): Σύμφωνα με το άρθρο 15 ο ΕΟΤ δύναται να προβεί στην παραχώρηση της εκμετάλλευσης των ιαματικών φυσικών πόρων σε τρίτους μετά από

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

προκήρυξη δημοσίου διαγωνισμού. Στις περιπτώσεις που οι παραχωρήσεις αφορούν κοινόχρηστους χώρους αιγιαλού και παραλίας, οι επενδύσεις που θα πραγματοποιηθούν από τους παραχωρησιούχους ρυθμίζονται από τις διατάξεις του άρθρου 14 του Ν. 2971/2001.

Προδιαγραφές εγκαταστάσεων (άρθρο 16): Με απόφαση του αρμόδιου οργάνου του ΕΟΤ, η οποία εγκρίνεται από τον Υπουργό Τουριστικής Ανάπτυξης, καθορίζονται οι προδιαγραφές για την ανέγερση ή μετατροπή ή επέκταση των εγκαταστάσεων μονάδων ιαματικής θεραπείας και των κέντρων ιαματικού τουρισμού-θερμαλισμού, θαλασσοθεραπείας και αναζωογόνησης, καθώς επίσης και τα κριτήρια κατάταξης αυτών σε κατηγορίες (παρ.1).

Ειδικό σήμα λειτουργίας (άρθρο 17): Σύμφωνα με την παρ.1 του άρθρου 17, όλες οι μονάδες ιαματικής θεραπείας, κέντρα ιαματικού τουρισμού-θερμαλισμού, κέντρα θαλασσοθεραπείας και κέντρα αναζωογόνησης λειτουργούν με ειδικό σήμα. Επιπλέον, ειδικό σήμα υποχρεώνονται να φέρουν και οι επιχειρήσεις που ήδη λειτουργούσαν και πριν τη ψήφιση του νόμου.

Έλεγχος επιχειρήσεων ιαματικού τουρισμού (Άρθρο 18): Σύμφωνα με την παρ.1, ο ΕΟΤ έχει την αρμοδιότητα να διενεργεί ελέγχους σε όλες τις μονάδες ιαματικής θεραπείας, τα κέντρα ιαματικού τουρισμού-θερμαλισμού, θαλασσοθεραπείας και αναζωογόνησης, ενώ το Υπουργείο Τουριστικής Ανάπτυξης είναι αρμόδιο για τον καθορισμό του τρόπου διενέργειας των ελέγχων.

Κυρώσεις (Άρθρο 19): Με το άρθρο 19 καθορίζονται τα είδη των παραβάσεων και η διαδικασία επιβολής των κυρώσεων.

Τέλος, τα άρθρα 20 – 23 αφορούν μεταβατικές και τελικές διατάξεις και ειδικότερα ρυθμίζουν τα διαδικαστικά θέματα που αφορούν: την υφιστάμενη προστασία των ιαματικών πηγών (άρθρο 20), τη διάρκεια των υφιστάμενων παραχωρήσεων και συμβάσεων (άρθρο 21), την αναγνώριση των υφιστάμενων ιαματικών πηγών-καταχώρηση στο Μητρώο (άρθρο 22) και, τέλος, τις υφιστάμενες εγκαταστάσεις (άρθρο 23)[73].

Όπως διαπιστώνουμε από όλα τα παραπάνω, θα πρέπει να πούμε ότι γενικότερα οι ιαματικές πηγές και ο θερμαλιστικός τουρισμός για ένα μεγάλο διάστημα παρέμενε με αναχρονιστικό και ελλειμματικό θεσμικό πλαίσιο. Ωστόσο, οφείλουμε επίσης να επισημάνουμε ότι, αν και ο νέος νόμος του 2006 έρχεται να θέσει αρκετές βάσεις για την ανάπτυξη ενός σύγχρονου θερμαλιστικού τουρισμού στις χώρα μας, εντούτοις δεν προβαίνει σε ιδιαίτερα ριζικές μεταρρυθμίσεις ούτε ως προς το καθεστώς διαχείρισης και εκμετάλλευσης, αλλά ούτε και ως προς τη χωρική διάσταση της εν λόγω μορφής τουρισμού.

[73] Επίσης, ο νέος Νόμος για την «ανάπτυξη του ιαματικού τουρισμού και λοιπές διατάξεις» (άρθρα 1-55), εκτός των θεμάτων περί ιαματικού τουρισμού (άρθρα 1 – 23), επιγραμματικά, αξίζει να σημειωθεί ότι αντιμετωπίζει συσσωρευμένα προβλήματα στους κρίσιμους τομείς της διοίκησης, ελέγχου, προώθησης – διαφήμισης, εκπαίδευσης, πολεοδομίας κ.α. που ενδιαφέρον ιδιαίτερα τον επιχειρηματικό κόσμο. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε ότι: προβλέπεται η δυνατότητα μακροχρόνιας μίσθωσης ακινήτων της Εκκλησίας και Ιερών Μονών που κατέχουν μεγάλες εκτάσεις μεγάλου τουριστικού ενδιαφέροντος (αρθ.29), συντονίζεται η διαφημιστική εκστρατεία και προβολή της χώρας μας στο εξωτερικό κατά τρόπο που να τελούν υπό πλήρη εναρμόνιση προς το γενικό σχεδιασμό του Υπουργείου Τουριστικής Ανάπτυξης σε συνεργασία με τον ΕΟΤ (αρθ.30), απλοποιείται ο τρόπος χορήγησης σημάτων σε τουριστικές επιχειρήσεις και πλέον τα απαιτούμενα δικαιολογητικά μειώνονται σε 5 από 24 (αρθ.34) και αναβαθμίζονται τα κάμπινγκ, με την ένταξή τους στα κύρια καταλύματα και την καθιέρωση κριτηρίων κατάταξης σε κατηγορίες αστέρων (αρθ.35).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

4.2.2.2 Η ελληνική πολιτική για το θερμαλιστικό τουρισμό

Παρά τη δεινή θέση που βρισκόταν η Ελλάδα μετά από αρκετούς αιώνες τουρκοκρατίας, ένα από τα πρώτα ζητήματα που απασχόλησαν το νεοσύστατο ελληνικό κράτος (Κυβέρνηση Καποδίστρια) ήταν και η προαγωγή του κλάδου των ιαματικών πηγών. Άλλωστε, η ελληνική κυβέρνηση, που την εποχή εκείνη ως πρώτιστο μέλημά της είχε θέσει την εξεύρεση οικονομικών πόρων για την ανασυγκρότηση της νεοσύστατης χώρας, ήταν αδύνατον να αγνοήσει την ύπαρξη των ιαματικών πηγών, αφού η διεθνής εμπειρία είχε αποδείξει ότι η εκμετάλλευσή τους μπορούσε να αποδειχθεί ιδιαίτερα προσοδοφόρα για την οικονομία ενός κράτους.

Όμως, παρ' όλο το ενδιαφέρον των πρώτων κυβερνήσεων, η αξιοποίηση και εκμετάλλευση των ιαματικών πηγών δεν προχωρούσε με ικανοποιητικούς ρυθμούς, λόγω και των γενικότερων συνθηκών που επικρατούσαν στην Ελλάδα εκείνη την εποχή. Παρά τις χημικές αναλύσεις των υδάτων που έγιναν την περίοδο εκείνη, αν και αποδείκνυαν τη σπουδαιότητα των ελληνικών ιαματικών πηγών, ο κλάδος παρέμενε στάσιμος. Οι παραχωρήσεις που γίνονταν μέσω δημοπρασιών επέφεραν μικρά εισοδήματα στην Πολιτεία και δε βελτίωναν καθόλου το περιβάλλον των ιαματικών πηγών, αφού οι ιδιώτες που αναλάμβαναν την αξιοποίησή τους προέβαιναν σε ελάχιστα και υποτυπώδη έργα ανάπτυξης (Δαλέζιος, 1891).

Γενικότερα, το ενδιαφέρον από την πλευρά μεγάλων ιδιωτών για τις ιαματικές πηγές ήταν από ελάχιστο έως και ανύπαρκτο. Ενδεικτικό της απουσίας ιδιαίτερου ενδιαφέροντος από την πλευρά του ιδιωτικού τομέα ήταν άλλωστε και το γεγονός ότι οι όποιες παραχωρήσεις ιαματικών πηγών δε διέπονταν από ειδικό νομοθετικό πλαίσιο, παρά μόνο από ένα Νόμο του 1836 «περί φορολογίας προϊόντων γης και ζώων» και στην πορεία με ένα Νόμο του 1861 «περί μεταλλείων και ορυκτών» (Λέκκας, 1935).

Μέχρι και τα μέσα του 19ου αιώνα, η μόνη πρόοδος που είχε συντελεστεί στον κλάδο των ιαματικών πηγών αφορούσε στην κατασκευή ενός κτιρίου δημοσίων λουτρών και ενός μικρού υδροθεραπευτηρίου στην Κύθνο (το 1836 και 1857 αντίστοιχα), αλλά και τη δημοσίευση μιας δηλοποίησης (το 1842) για την παραχώρηση της ιαματικής πηγής της Υπάτης έναντι 16.000 δρχ, για την οποία όμως δεν υπήρξε ενδιαφέρον από κανέναν ιδιώτη επενδυτή (Λέκκας, 1938). Αν και στην πορεία, επί Κυβερνήσεως Τρικούπη (τέλη 19ου αιώνα), πραγματοποιήθηκε μια σειρά από «πολυτελείς» παραχωρήσεις ιαματικών πηγών (Υπάτης, Κυλλήνης, Καϊάφα) (Λέκκας Ν., 1935), ενώ επίσης εκπονήθηκαν και Σχέδια Πόλεως για τις περιοχές που προορίζονταν για την ανάπτυξη του θερμαλιστικού τουρισμού (Καυκούλα, Παπαμίχος, Χαστάογλου, 1990), εντούτοις η κατάσταση δε βελτιώθηκε πολύ.

Τελικά οι ιαματικές πηγές θα αρχίσουν να αποτελούν αντικείμενο εξειδικευμένης πολιτικής από τη δεκαετία του 1910 και μετά, δηλαδή σχεδόν έναν ολόκληρο αιώνα ύστερα από τη σύσταση του ελληνικού Κράτους, όταν τη λειτουργία και τη διαχείρισή τους θα αναλάβει το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας. Μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα, το 1915, το Υπουργείο διατάζει τη σύσταση Ειδικής Επιτροπής, αποτελούμενη από Καθηγητές Πανεπιστημίων, με στόχο την επεξεργασία μέτρων και την πρόταση προγράμματος ως προς: α) τη χημική ανάλυση των ιαματικών υδάτων, β) το ζήτημα της υγιεινής και της εξυγίανσης των ιαματικών πηγών, γ) την κατάταξη των πηγών και τη μελέτη των εκτελεστέων έργων και δ) την επεξεργασία των αναγκαίων νομοθετικών ρυθμίσεων (Λέκκας, 1935).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Έτσι, ως αποτέλεσμα των εργασιών και των προτάσεων της παραπάνω Επιτροπής, το αμέσως επόμενο διάστημα, ξεκινά για πρώτη φορά από τη σύσταση του νέου ελληνικού κράτους η καταγραφή των ιαματικών πηγών, με ταυτόχρονη κατάταξή τους ανάλογα με το εάν ανήκαν στο δημόσιο ή σε ιδιώτη. Επίσης, την ίδια περίοδο ξεκινούν νέες χημικές αναλύσεις, οι πρώτες συστηματικές μετά την εποχή Λάνδερερ (μέσα 19ου αιώνα). Σε συνδυασμό με τις χημικές αναλύσεις των νερών, η Υπηρεσία Ξένων και Εκθέσεων (του Υπ. Εθν. Οικονομίας) προχωρά στην κατάταξη των ιαματικών πηγών σε τρεις κατηγορίες προκειμένου στην πορεία να εκτελεστούν τα ανάλογα έργα. Ειδικότερα, στην Α΄ κατηγορία κατετάγησαν οι ιαματικές πηγές του Λουτρακίου, της Αιδηψού και της Υπάτης, στη Β΄ κατηγορία οι πηγές της Κυλλήνης, των Μεθάνων, του Καϊάφα, του Πλατυστόμου, του Σμοκόβου, του Λαγκαδά, του Σιδηροκάστρου, των Καμένων Βούρλων, των Ελευθερών, της Κύθνου (Θέρμης), της Μυτιλήνης και της Αλεξανδρούπολης (Τραϊανούπολη) και τέλος, στη Γ΄ κατηγορία όλες οι υπόλοιπες (Χαριτάκης, 1935).

Τελικά, μετά τις παραπάνω ενέργειες και μετά από σχεδόν έναν ολόκληρο αιώνα απουσίας ειδικού θεσμικού πλαισίου, το 1920 ψηφίζεται ειδικός Νόμος για τις ιαματικές πηγές, ο οποίος ρύθμιζε επιτέλους όλα τα κρίσιμα ζητήματα που αφορούσαν σε αυτές και παρέμεναν εκκρεμεί για ένα τόσο μεγάλο χρονικό διάστημα (αναγνώριση πόρου, κυριότητα, λειτουργία κλπ) (Χαριτάκης, 1935).

Επόμενες ενέργειες από την πλευρά του κράτους και την αρμόδια Υπηρεσία Ξένων και Εκθέσεων μετά την ψήφιση του Ν.2188/20, ήταν η λήψη μέτρων κατά τις ελονοσίας που μάστιζε εκτός από τις ιαματικές πηγές και το υπόλοιπο ελληνικό κράτος. Οι πρώτες εξυγιάνσεις που έλαβαν χώρα ήταν στην Κυλλήνη, την Υπάτη, τον Καϊάφα και τα Καμένα Βούρλα. Παράλληλα, την ίδια περίοδο, στο πλαίσιο της περαιτέρω αναβάθμισης των συνθηκών υγιεινής και ασφάλειας, ψηφίζεται ειδικός νόμος περί υδρολόγων ιατρών και μέσω αυτού επανδρώνονται οι λουτρικές εγκαταστάσεις Λουτρακίου, Αιδηψού, Υπάτης, Σμοκόβου, Μεθάνων και Λαγκαδά, με γιατρούς οι οποίοι, αφού επιλέχθηκαν βάσει διαγωνισμού ενώπιον του Ανωτάτου Υγειονομικού Συμβουλίου, εστάλησαν αρχικά στη Γαλλία για μετεκπαίδευση και στη συνέχεια σε διεθνούς φήμης λουτροτόπους (στη Γαλλία και τη Γερμανία) για να μελετήσουν επισταμένως τον τρόπο λειτουργίας λουτρικών εγκαταστάσεων με νερά παρόμοιων ιδιοτήτων με αυτά των περιοχών που θα αναλάμβαναν να υπηρετήσουν όταν θα επέστρεφαν στην Ελλάδα (Λέκκας, 1935).

Πίνακας 4-15: Παραχωρήσεις που πραγματοποιήθηκαν βάσει του Ν. 2188/1920

Αὐξ. ἀριθ.	Ὀνομασία ἰαματικῆς πηγῆς	Διάρκεια ἐνοικιάσεως	Ποσόν Εἰς ἐκτέλεσιν (*)
1	Καμμένα Βοῦρλα καὶ Μύλος Κονιαβίτου	32ετὴς	35.000.000
2	Πλατυστόμου	25ετὴς	22.000.000
3	Κυλλήνης	»	16.500.000
4	Καϊάφα	»	10.400.000
5	Λαγκαδᾶ	»	9.700.000
6	Σμοκόβου	»	7.000.000
7	Σιδηροκάστρου	»	6.500.000
8	Φερραὶ Ἀλεξανδρουπόλεως	»	5.500.000
9	Κρεμαστὰ Βάλτου καὶ Χούνης	»	3.272.000*
10	Ἀρδέας	»	2.590.000
11	Κύθνου	»	2.000.000
12	Ν. Ἀπολλωνία	»	1.840.000
13	Βρωμονέρι Τριφυλλίας	»	1.000.000
14	Πυξαριὰ Μπιλθοῦκι Κονίτσης	»	600.000
15	Καβάσιλα Κονίτσης	»	500.000
		ἤτοι ἐν ὅλῳ	124.402.000

Αὐξ. ἀριθ.	Ὀνομασία ἰαματικῆς πηγῆς	Χρόνος ἐνοικιάσεως	Ἐνοίκια Εἰς ἐκτέλεσιν ἔργων	Εἰς Δημ. Ταμεῖον (μετρητά)
1	Ὑπάτη	10ετὴς	8.750.000	937.150
2	Μέθανα	»	3.000.000	—
3	Ἐλευθεραὶ	»	1.750.000	—
4	Θερμοπύλαι	»	1.262.650	30.000
5	Λίντζα Νιγρίτης (Πηγὴ λουτροῦ)	»	750.000	—
6	Δρανίτσα Καῖτσα Καρδίτσης	»	400.000	395.657
7	Κουνουπέλι	»	68.060	272.240
8	Αἰγίνης «Θέρμα»	»	234.000	26.000
9	Κόκκινο νερὸ «Τσάγεζι Ἁγιᾶς»	»	160.000	—
10	Λίντζα Ἐχίνου Ξάνθης	»	80.000	15.000
11	» Γενισαίας Ξάνθης	»	115.000	90.000
12	Στρανώμη Ναυπακτίας	»	500.000	50.000
			18.885.757	1.816.047

Πηγή: Λέκκας, 1938

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Έχοντας τακτοποιήσει τα βασικότερα από τα θέματα περί των ιαματικών πηγών, στα τέλη της δεκαετίας του ’20, η Πολιτεία στράφηκε προς τη βελτίωση της λειτουργίας των τόπων θερμαλιστικού τουρισμού και συγκεκριμένα προς την προαγωγή των συνθηκών διαμονής (ξενοδοχεία κλπ), την αναβάθμιση των υδροθεραπευτηρίων αλλά και κάθε άλλου είδους έργου που θα βελτίωνε την εικόνα των ελληνικών λουτροτόπων. Στο πλαίσιο αυτό, και δεδομένου ότι το Κράτος ήταν αδύνατο να αναλάβει την οικονομική υποχρέωση για την όποια αναβάθμιση, βάσει του Ν. 2188/20 προχωρά σε μια σειρά πολυτελών παραχωρήσεων των ελληνικών ιαματικών πηγών (Πίνακας 4-15). Τελικά, οι συμβάσεις που υπογράφησαν διαδοχικά από την εποχή εκείνη έως και τα τέλη της δεκαετίας του 1930 κατέστησαν το ελληνικό Κράτος διπλά κερδισμένο. Από τις παραχωρήσεις που υλοποιήθηκαν εισπράχθηκε το διόλου ευκαταφρόνητο ποσό των 2.088.047 δρχ, ενώ επιπλέον, επί των ιαματικών πηγών που παραχωρήθηκαν εκτελέσθηκαν έργα συνολικής αξίας 142.787.757 δραχμών (Λέκκας, 1938).

Μετά τις δεκαετίες του ’1910, του ’1920 και του ’1930, επόμενη περίοδος έντονων πολιτικών και αναπτυξιακών παρεμβάσεων για τις ιαματικές πηγές υπήρξε ξανά η δεκαετία του ’1950. Με τη σύσταση του ΕΟΤ το 1950, και την υπαγωγή της κυριότητας και της εκμετάλλευσης των ιαματικών πηγών σε αυτόν (Α.Ν. 1565/50), ξεκινά μια νέα και ιδιαίτερα σημαντική εποχή για τις ιαματικές πηγές και το θερμαλιστικό τουρισμό της χώρας. Κορύφωση των αναπτυξιακών προσπαθειών αυτής της περιόδου ήταν τελικά η ψήφιση του Ν. 4086 του 1960. Με τον εν λόγω Νόμο, οι ιαματικές πηγές κατετάγησαν σε δύο κατηγορίες: τουριστικής σημασίας και τοπικής σημασίας. Στην πραγματικότητα, οι ιαματικές πηγές τουριστικής σημασίας του Ν. 4086, δεν ήταν τίποτα περισσότερο από σχεδόν τη σύμπτυξη των Α΄ και Β΄ κατηγοριών που η υπηρεσία Ξένων και Εκθέσεων είχε υιοθετήσει τη δεκαετία του ’1930. Ειδικότερα, σύμφωνα με τον παραπάνω Νόμο, ως ιαματικές πηγές τουριστικής σημασίας επιλέχθηκαν: της Αιδηψού, των Θερμοπυλών, των Καμένων Βούρλων, του Πλατυστόμου, της Υπάτης, της Βουλιαγμένης, των Μεθάνων, του Λουτρακίου, του Κουνουπελίου, της Κυλλήνης, του Καΐάφα, των Ελευθερών, της Νιγρίτας, του Λαγκαδά, της Σουρωτής, του Σμοκόβου, της Ικαρίας, του Ποταμίου (Σάμος), της Κύθνου, της Σάριζας (Άνδρος), του Ξινού Νερού, της Καλλιθέας Ρόδου και της Κίρρας[74].

Αντίθετα, ως ιαματικές πηγές τοπικής σημασίας, επιλέχθηκαν οι: Εχίνου, Τραϊανούπολης, Ψαρόθερμων Σαμοθράκης, Γεννησαίας, Κρηνίδων, Αριδαίας, Μεγάλης Βρύσης-Γιάννες, Πικρολίμνης-Ξυλοκερασίας, Σιδηροκάστρου, Άγκιστρου, Θέρμης Σεδών, Νέας Απολλωνίας, Αγίας Παρασκευής, Αγίων Αποστόλων Δουμπιών, Αμμουδάρας, Κιβωτού, Αγραπιδιάς, Δρανίτσας-Καϊτσας, Κόκκινου Νερού, Πρέβεζας, Χανόπουλου, Καβάσιλων, Αμάραντου Κόνιτσας, Κόκκινου Στεφανιού, Κρεμαστών Χούνης, Μουρτσιάνου, Στάχτης, Χέλοβα-Μπανιώτη, Αγραπιδόκαμπου, Λιτσεκίου-Ριγανίου, Άγιου Βάρβαρου Τρύφου, Πουρνάριου Πελοπίου, Φρασιανών, Σελιανίτικων Αιγίου, Αραχωβίτικων, Σουβάλας Αίγινας, Ευρυάλης Γλυφάδας, Παλαιοβράχας, Γιάλτρων, Αμάρυνθου Βάθειας, Βρωμονερίου, Ηραίας, Λουτρών Ελένης, Χριστιανού Πολύχνιτος, Πολίχνιτου, Θέρμης, Άγιου Ιωάννη, Κόλπου Γέρας, Αγιάσου, Άργενου, Εφταλούς, Κορνού Λήμνου, Αγιασμάτων Κεράμου, Αδάμαντα Μήλου, Αθέρμων Θήρας, Πλάκας Θήρας, Άγιου Φωκά Κω, Θέρμων Καλύμνου, Μανδρακίου Νισύρου, Τζαμουδιανών, Λιμπιναρέ και Πανασού (Σπαθή, 2000).

[74] Από τις ιαματικές πηγές τουριστικής σημασίας, της Σάριζας Άνδρου, της Σουρωτής Θεσσαλονίκης, της Καλλιθέας Ρόδου, του Ξινού Νερού, της Κίρρας και του Ποτάμιου Σάμου, είναι πηγές πόσιμου μεταλλικού ύδατος.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

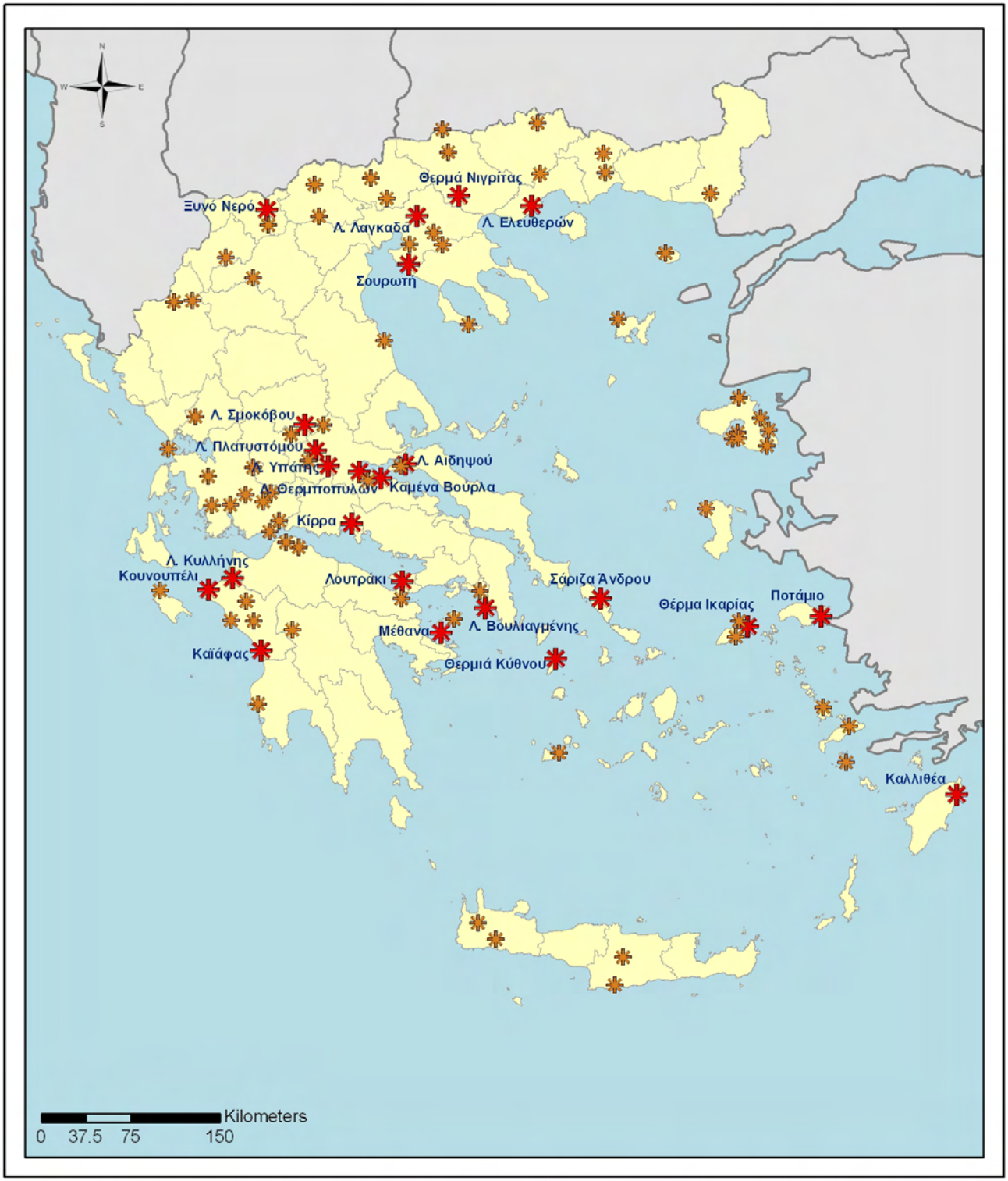

ΧΑΡΤΗΣ 4-1: Κατάταξη Ιαματικών Πηγών βάσει του Ν. 4086/60

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- Ιαματική Πηγή τουριστικής σημασίας
- Ιαματική Πηγή τοπικής σημασίας

Προβολικό Σύστημα: ΕΓΣΑ '87

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΧΠΠΑ

Διδακτορική Διατριβή

Χωρική Οργάνωση, Ανάπτυξη και Σχεδιασμός του Θερμαλιστικού Τουρισμού στην Ελλάδα

Μαριλένα Παπαγεωργίου

Επιβλέπων: Ηλίας Μπεριάτος, Καθηγητής

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Βάσει των παραπάνω κατηγοριοποιήσεων, τη δεκαετία του ’1960 το κράτος προχωρά αναλόγως τόσο στην αναβάθμιση των υπαρχόντων και τη δημιουργία νέων λουτρικών υποδομών όσο και σε νέες παραχωρήσεις ιαματικών πηγών, αλλάζοντας προς το θετικό τη συνολική εικόνα του θερμαλιστικού τουρισμού της χώρας. Άλλωστε, οι τάσεις της εποχής εκείνης, μετά τον Β΄Παγκόσμιο Πόλεμο, προέτασσαν νέες ανάγκες και απαιτήσεις γύρω από τη λουτροθεραπεία και το θερμαλιστικό τουρισμό. Και η Ελληνική Πολιτεία, που έως τότε βάσιζε το μεγαλύτερο μέρος του προσφερόμενου τουρισμού της στις ιαματικές πηγές, ήταν αδύνατον να αγνοήσει τις εξελίξεις αυτές και να παραμείνει άπραγη.

Παρ’ όλα αυτά, από τη δεκαετία του ’1960 και μετά, οι προσπάθειες και οι ενέργειες γύρω από τον θερμαλιστικό τουρισμό και τις ιαματικές πηγές χαλάρωσαν πολύ. Αποτέλεσμα της απραξίας και της απουσίας συγκροτημένης πολιτικής και σχεδιασμού ήταν τελικά τη δεκαετία του ’1980 ο θερμαλιστικός τουρισμός να μπει σε ένα στάδιο έντονης παρακμής. Τελικά, μετά από την παρατεταμένη αποδιοργάνωση της λειτουργίας των ιαματικών πηγών, που μετατράπηκαν σε χώρους παρακμής και υπανάπτυξης, το ελληνικό Κράτος έθεσε ξανά τις ιαματικές πηγές και τη μορφή τουρισμού που αναπτύσσεται σε αυτές στην πολιτική του ατζέντα λίγα χρόνια πριν του τέλος του 20ου αιώνα. Με πρωτοβουλία του ΥΠΕΧΩΔΕ, το 1998 ανατέθηκε σε μελετητές η εκπόνηση ειδικής μελέτης με θέμα: «Στρατηγικό Πλαίσιο Χωρικών Κατευθύνσεων για την Ανάπτυξη του Ιαματικού Τουρισμού στην Ελλάδα», η οποία παραδόθηκε στο Υπουργείο το 2000.

Όσον αφορά στις προτάσεις στις οποίες κατέληγε η συγκεκριμένη μελέτη, αυτές περιλάμβαναν αρχικά την ιεράρχηση των ελληνικών λουτροτόπων σε: α) διεθνούς εμβέλειας, β) εθνικής εμβέλειας, γ) περιφερειακής εμβέλειας και δ) τοπικής εμβέλειας, και ακολούθως (βάσει των παραπάνω κατηγοριοποιήσεων) στη διατύπωση δύο εναλλακτικών σεναρίων στρατηγικών κατευθύνσεων για την ανάπτυξη του θερμαλιστικού τουρισμού της χώρας.

Συγκεκριμένα, στο πρώτο σενάριο, στόχος ήταν η διαμόρφωση ενός δικτύου λουτροτόπων εθνικής, περιφερειακής και τοπικής εμβέλειας, σε χρονικό ορίζοντα μιας δεκαετίας. Ειδικότερα, το δίκτυο των λουτροτόπων θα μπορούσε να αποτελείται από 8 λουτρότοπους εθνικής εμβέλειας (αξιοποιώντας τις ήδη ανεπτυγμένες περιοχές θερμαλισμού της χώρας) και από άλλους 20 λουτρότοπους περιφερειακής και τοπικής εμβέλειας, προκειμένου να υπάρχει διάχυση και στην υπόλοιπη ενδοχώρα. Σύμφωνα πάντοτε με το πρώτο σενάριο, ως λουτρότοποι εθνικής εμβέλειας θα μπορούσαν να επιλεγούν, με ιεραρχική σειρά: η Αιδηψός, τα Καμένα Βούρλα, η Υπάτη, τα Μέθανα, το Λουτράκι Πέλλας, το Σμόκοβο, το Λουτράκι Κορινθίας, ο Λαγκαδάς, ο Καϊάφας και οι Ελευθερές, ενώ ως λουτρότοποι περιφερειακής εμβέλειας (για την κάλυψη των αναγκών και της υπόλοιπης χώρας) θα μπορούσαν να αναδειχθούν περιοχές ιαματικών πηγών στην Περιφέρεια Θράκης, Ηπείρου, Κρήτης, Νησιών Αιγαίου και Ιονίου και ειδικότερα στην Τραϊανούπολη Έβρου, τη Γεννησέα Ξάνθης, την Πρέβεζα, τα Καβάσιλα Ηπείρου, την Καλλιθέα Ρόδου κλπ. Τέλος, ως λουτρότοποι τοπικής εμβέλειας θα μπορούσαν να αναδειχθούν περιπτώσεις απομακρυσμένων ιαματικών πηγών αλλά αξιόλογης χημικής σύστασης, όπως λ.χ. της Ικαρίας.

Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά στο δεύτερο σενάριο, στόχος του ήταν η διαμόρφωση ενός δικτύου λουτροτόπων, που εκτός από εθνικής, περιφερειακής και τοπικής εμβέλειας, θα περιλάμβανε επίσης και περιπτώσεις λουτροτόπων διεθνούς εμβέλειας. Πιο συγκεκριμένα, στο δεύτερο σενάριο (που ο χρονικός ορίζοντας υλοποίησης του ήταν η δεκαπενταετία), οι χωρικές κατευθύνσεις παρέμεναν οι ίδιες με αυτές του πρώτου σεναρίου

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

για την πρώτη δεκαετία, ενώ σε βάθος χρόνου (επόμενα πέντε έτη) θα επιλεγόταν 2 έως 6 λουτρότοποι προκειμένου να μετατραπούν σε διεθνούς εμβέλειας και ειδικότερα με στόχο την αγορά της Γερμανίας. Σύμφωνα με το δεύτερο σενάριο, υποψήφιοι λουτρότοποι για την ανάδειξή τους σε διεθνούς εμβέλειας ήταν: οι λουτρότοποι του τόξου Υπάτης-Αιδηψού στην Κεντρική Ελλάδα ή το Λουτράκι Κορινθίας στην ενδοχώρα της Αθήνας, το Λουτράκι Πέλλας και, ενδεχομένως, η Κασσάνδρα και η Σιθωνία στην ενδοχώρα της Θεσσαλονίκης και τέλος, η Κυλλήνη και ο Καϊάφας Ηλείας στην ενδοχώρα της Πάτρας. Παρ' όλα αυτά, η παραπάνω μελέτη πολύ γρήγορα «μπήκε στα συρτάρια» των αρμόδιων φορέων, χωρίς να αξιοποιηθεί.

Έκτοτε, επόμενη προσπάθεια του Κράτους για την ανασύνταξη και αναδιάρθρωση του θερμαλιστικού τουρισμού της χώρας έγινε ξανά το 2006, όταν με τον Ν.3498/06 «περί ανάπτυξης ιαματικού τουρισμού», επιχειρήθηκε να αναπροσαρμοσθεί αισθητά το πλαίσιο λειτουργίας, διαχείρισης και εκμετάλλευσης των ιαματικών πηγών, λαμβάνοντας υπόψη τις νέες διαστάσεις και εξελίξεις που συντελούνταν παγκοσμίως στο θερμαλιστικό τουρισμό και εν γένει τον τουρισμό υγείας.

Πέραν όμως της παραπάνω νομοθετικής ρύθμισης, νέα -και τελευταία προς το παρόν- προσπάθεια για την αναβάθμιση του θερμαλιστικού τουρισμού έγινε και το 2007. Συγκεκριμένα, ο θερμαλιστικός τουρισμός και η ανάπτυξή του ήρθε και πάλι στο προσκήνιο με το Σχέδιο ΚΥΑ του Ειδικού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό, που δόθηκε στη δημοσιότητα προς διαβούλευση από το ΥΠΕΧΩΔΕ το Μάιο του 2007. Ειδικότερα, σύμφωνα με το εν λόγω Σχέδιο, η ανάπτυξη του θερμαλιστικού τουρισμού αποτελεί προτεραιότητα του χωρικού σχεδιασμού της χώρας, που πρέπει να προωθηθεί ειδικά στις ακόλουθες περιοχές:

- Αιδηψός – Καμένα Βούρλα – Θερμοπύλες – Υπάτη – Σμόκοβο
- Κυλλήνη – Καϊάφας
- Κύθνος
- Μέθανα
- Λουτράκι
- Νιγρίτα
- Κως – Ρόδος – Νίσυρος
- Σάμος – Ικαρία
- Χίος – Μυτιλήνη
- Λουτράκι Πέλλας
- Σιδηρόκαστρο

Ειδικότερα, όπως επισημαίνεται στο Σχέδιο ΕΠΧΣΑΑ για τον Τουρισμό, από τις παραπάνω περιοχές, προτεραιότητα θα πρέπει να δοθεί σε όσες ήδη διαθέτουν επαρκή ξενοδοχειακή υποδομή και εγκαταστάσεις άθλησης, ενώ επίσης τονίζεται ότι ιδανική κρίνεται και η δημιουργία Κέντρων Θαλασσοθεραπείας σε συνδυασμό με το θεραπευτικό τουρισμό (δηλαδή το θερμαλιστικό τουρισμό), προκειμένου να συνδυάζονται πιο εποικοδομητικά η θεραπεία, η αναψυχή και ο παραθερισμός, κατά προτεραιότητα σε ανεπτυγμένες ή αναπτυσσόμενες τουριστικά περιοχές της χώρας με καλή συγκοινωνιακή σύνδεση[75].

[75] Πέραν των παραπάνω χωρικών κατευθύνσεων, αξίζει να σημειωθεί ότι το Σχέδιο ΕΠΧΣΑΑ για τον Τουρισμό προτρέπει επίσης στην άμεση λήψη μέτρων για τη διαφύλαξη του φυσικού πόρου των ιαματικών πηγών από τη ρύπανση και γενικότερα κάθε είδους υποβάθμιση προερχόμενη από κατασκευές τεχνικών έργων, αλλά και την ανάπτυξη σχετικής επιστημονικής έρευνας και εκπαίδευσης.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Εν κατακλείδι, θα πρέπει να πούμε ότι η πολιτική βούληση και σχεδιασμός για την ανάπτυξη του θερμαλιστικού τουρισμού πέρασε από διάφορα στάδια στη χώρα μας. Προσφάτως όμως, μετά και από μια παρατεταμένη περίοδο απουσίας πολιτικής-νομοθετικής πρωτοβουλίας, ο θερμαλιστικός τουρισμός επανέρχεται στο προσκήνιο. Όμως, παρ' όλη την κινητοποίηση και το ενδιαφέρον που υπάρχει σήμερα και πάλι, θα πρέπει να πούμε ότι στην πραγματικότητα δεν έχει γίνει καμία ακόμη αξιοσημείωτη αλλαγή. Κάποιες λίγες πολυτελείς παραχωρήσεις που έγιναν τα τελευταία χρόνια, αν και αναγκαίες, δεν αποδείχθηκαν ικανές να αντιστρέψουν το κλίμα. Από την άλλη πλευρά, ο νέος νόμος δεν έχει ακόμη εφαρμοστεί και το Σχέδιο ΕΠΧΣΑΑ για τον Τουρισμό ακόμη βρίσκεται σε διαβούλευση, με αρκετές αντιδράσεις από την κοινή γνώμη και ειδικά τους επιστήμονες και τους φορείς χωρικού σχεδιασμού. Παρ' όλα αυτά, αν η «κινητικότητα» που ξεκίνησε τα τελευταία χρόνια δεν σταματήσει και ο θερμαλιστικός τουρισμός συνεχίσει να βρίσκεται στο προσκήνιο της τουριστικής πολιτικής της χώρας, ίσως να μπορούμε να προσδοκούμε ευνοϊκότερες εξελίξεις στο μέλλον.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

4.2.3 Χωρικές όψεις του ελληνικού θερμαλιστικού τουρισμού

4.2.3.1 Καταγραφή και χωρική κατανομή των θερμομεταλλικών πηγών

Αν και οι θερμομεταλλικές πηγές της χώρας άρχισαν να θεωρούνται σημαντικό δημόσιο αγαθό ήδη από τις αρχές του 19ου αιώνα, ο ακριβής τους αριθμός αποτελούσε έναν «άλυτο γρίφο» μέχρι και σχεδόν τα τέλη του 20ου αιώνα. Οι λόγοι για τους οποίους υπήρξε αυτή η μεγάλη καθυστέρηση είναι συγκεκριμένοι. Από τη μια πλευρά, μέχρι και τις αρχές του 20ου αιώνα περίπου, η εδαφική Επικράτεια της Ελλάδας διαρκώς διευρυνόταν και από την άλλη πλευρά, έως και σχετικά πρόσφατα το εγχείρημα της ακριβούς καταμέτρησης και καταγραφής των θερμομεταλλικών πηγών ήταν μια δύσκολη υπόθεση.

Παρ' όλα αυτά, αξίζει να αναφέρουμε ότι η πρώτη συστηματική καταγραφή ξεκίνησε μόλις στις αρχές του 20ου αιώνα. Μέχρι το 1918 οι καταγεγραμμένες θερμομεταλλικές πηγές ήταν μόλις 98, ενώ λίγα χρόνια αργότερα, το 1931, μετά από συστηματική έρευνα της Υπηρεσίας Ξένων και Εκθέσεων, ο αριθμός αυτός αυξήθηκε κατά 54 πηγές (39 δημόσιες και 15 ιδιωτικές) φτάνοντας τελικά τις 152 συνολικά. Όμως και πάλι, πολύ σύντομα διαπιστώθηκε ότι οι θερμομεταλλικές πηγές που δεν είχαν καταγραφεί από το ελληνικό κράτος παρέμεναν πολλές. Αφορμή για τη διαπίστωση αυτή στάθηκε το γεγονός ότι σε διάφορες περιοχές της Ελλάδος περίοικοι έκαναν λουτροθεραπείες σε σημεία που έως τότε δεν ήταν γνωστά για την ύπαρξη θερμών-ιαματικών πηγών[76]. Έτσι, στα τέλη της δεκαετίας του '30 επιχειρείται εκ νέου καταγραφή του φυσικού πόρου στο σύνολο της χώρας. Με τη συνεργασία των Δημάρχων και των Προέδρων αυτή τη φορά, που με προθυμία υποδείκνυαν κάθε σημείο ανάβλυσης πηγής εντός των ορίων της εδαφικής αρμοδιότητάς τους, η νέα έρευνα έδειξε ότι η Ελλάδα διέθετε 752 θερμομεταλλικές πηγές. Ειδικότερα, σύμφωνα με τη συγκεκριμένη έρευνα, η γεωγραφική κατανομή του πόρου, βάσει της τότε διοικητικής διαίρεσης, είχε ως ακολούθως (Λέκκας, 1938):

Στερεά Ελλάδα	156	θερμομεταλλικές	πηγές
Θεσσαλία	57	»	»
Ήπειρος	56	»	»
Μακεδονία	115	»	»
Θράκη	25	»	»
Πελοπόννησος	114	»	»
Νησιά[77]	229	»	»
Σύνολο	**752 θερμομεταλλικές πηγές**		

[76] Χαρακτηριστικά, στο σύγγραμμα του Διευθυντή των Ιαματικών Πηγών Νικόλαου Λέκκα του 1938 «Αι επτακόσιαι πενήντα μεταλλικαί πηγαί της Ελλάδος», αιτιολογώντας τη νέα απόπειρα καταγραφής των ιαματικών πηγών που έγινε εκείνη την εποχή, αναφέρει ότι: «...ο λαός χρησιμοποιών τα ύδατα μιας πηγής ως ιαματικά δεν πλανάται...». Ενώ λίγο πιο κάτω ο ίδιος συγγραφέας συνεχίζει: «...δεν προηγήθη ο Χημικός της φήμης, αλλ' η τελευταία ωδήγησεν αυτόν εις την πηγήν...».

[77] Ειδικότερα από τις 229 ιαματικές πηγές που εντοπίστηκαν από την τότε καταγραφή στο νησιωτικό χώρο, οι 23 ήταν στην Εύβοια, οι 34 στα νησιά του Ιονίου, οι 30 στα νησιά των Κυκλάδων, οι 42 στα νησιά του Αιγαίου και οι υπόλοιπες 100 στην Κρήτη.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Όμως, παρά την αναλυτική έρευνα της δεκαετίας του ’30, η καταγραφή του συνόλου των θερμομεταλλικών πηγών, για ευνόητους λόγους, επαναλήφθηκε μόλις τη δεκαετία του ’1980, από το τότε Υπουργείο Ενέργειας και Φυσικών Πόρων (σημερινό Υπουργείο Ανάπτυξης) και το Ινστιτούτο Γεωλογικών και Μεταλλευτικών Ερευνών (ΙΓΜΕ). Αν και οι εποχές και τα μέσα είχαν εξελιχτεί σημαντικά μετά από σχεδόν μισό αιώνα, η νέα καταγραφή δε διαφοροποιήθηκε πολύ από την προηγούμενη στη μέθοδο που χρησιμοποίησε. Αντιθέτως (όπως μας εξήγησε η κα. Γκιώνη-Σταυροπούλου που υπήρξε ένας από τους τρεις υπεύθυνους ερευνητές που συμμετείχε στην καταγραφή του ’80), η νέα έρευνα-καταγραφή, χρησιμοποιώντας ως «οδηγό» την καταγραφή της δεκαετίας του ’30, αλλά και τους τοπικούς άρχοντες (και πάλι) για την υπόδειξη πηγών που ενδεχομένως η προηγούμενη έρευνα να είχε παρακάμψει, υλοποιήθηκε σε τρεις φάσεις. Αρχικά, το 1983 έγινε η καταγραφή των θερμομεταλλικών πηγών στα νησιά του Αιγαίου. Ακολούθως, το 1985 ολοκληρώθηκε η έρευνα στην Πελοπόννησο και τέλος, το 1988 ολοκληρώθηκε η καταγραφή στην ηπειρωτική Ελλάδα και τα Ιόνια Νησιά.

Τελικά, με την ολοκλήρωση της έρευνας σε ολόκληρη την εδαφική Επικράτεια, διαπιστώθηκε ότι το σύνολο των θερμομεταλλικών πηγών έφτανε τις 470, δηλαδή υπολειπόταν κατά 282 πηγές από την προηγούμενη καταγραφή της δεκαετίας του ’30. Η μείωση αυτή, σύμφωνα με τους ερευνητές αιτιολογείται ως εξής: α) οι πρόσφατες και πιο σύγχρονες χημικές αναλύσεις των νερών πολλών από τις καταγεγραμμένες ως θερμομεταλλικές πηγές από την προηγούμενη έρευνα, έδειξαν ότι η μεταλλικότητα τους δεν ήταν τόσο σημαντική ώστε να καταγραφούν ως τέτοιες (ιαματικές), β) πολλές από τις πηγές που είχαν απογραφεί τη δεκαετία του ’30 είχαν στερέψει στην πορεία και γ) πολλά συμπλέγματα πηγών με την ίδια χημική σύσταση νερών από τη νέα έρευνα καταγράφηκαν ως μια πηγή.

Όπως παρατηρούμε στο Χάρτη 19 του ΙΓΜΕ (ένθετος Χάρτης), που αποτελεί τη χαρτογραφική απεικόνιση του συνόλου των θερμομεταλλικών πηγών που καταγράφηκαν από την έρευνα της δεκαετίας του ’1980, με μια πρώτη ματιά φαίνεται ότι οι εν λόγω πηγές αποτελούν ένα φυσικό πόρο που κατανέμεται σχεδόν σε όλο το μήκος και πλάτος της εδαφικής Επικράτειας της Ελλάδας. Όμως, με μια δεύτερη ματιά, παρατηρώντας ακόμη πιο προσεκτικά, διαπιστώνουμε ότι η πλειονότητα των θερμομεταλλικών πηγών εντοπίζεται κοντά στις ακτές, σε ένα μικρότερο μέρος στις πεδινές εκτάσεις και σε ένα ακόμη πιο μικρό μέρος στις ορεινές περιοχές[78]. Επίσης, όπως παρατηρούμε στον ίδιο Χάρτη, οι μεγαλύτερες συγκεντρώσεις (clusters) του φυσικού πόρου των θερμομεταλικών πηγών εντοπίζονται σε τέσσερις (4) κυρίως περιοχές (πλην των νησιών), ήτοι: τη βόρεια κεντρική Ελλάδα (Περ. Κ. Μακεδονίας), τη βορειοανατολική Ελλάδα (σύνορα με Αλβανία), την κεντρική ηπειρωτική Ελλάδα (Αιτωλοακαρνανία και Περ. Στ. Ελλάδας) και τη Δυτική Πελοπόννησο (Αχαΐα, Ηλεία και Μεσσηνία).

[78] Γενικότερα, η κατανομή των ιαματικών πηγών στο χώρο ακολουθεί τα τεκτονικά ρήγματα ενώ επίσης σχετίζεται άμεσα και με την ηφαιστειότητα μιας περιοχής (Σύνδεσμος Δήμων και Κοινοτήτων Ιαματικών Πηγών Ελλάδας, 2006). Επίσης, το γεγονός ότι η πλειονότητα των ιαματικών πηγών εντοπίζεται στις παράκτιες περιοχές οφείλεται στο ότι τα νερά των πηγών ακολουθούν το συντομότερο δρόμο προς την επιφάνεια της γης. Έτσι, λογικό είναι οι περισσότερες αναβλύσεις να εντοπίζονται στις ακτές ή και τις πεδιάδες, που είναι τα χαμηλότερα σημεία μιας τοπογραφικής επιφάνειας (Γκιώνη-Σταυροπούλου, 1983).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

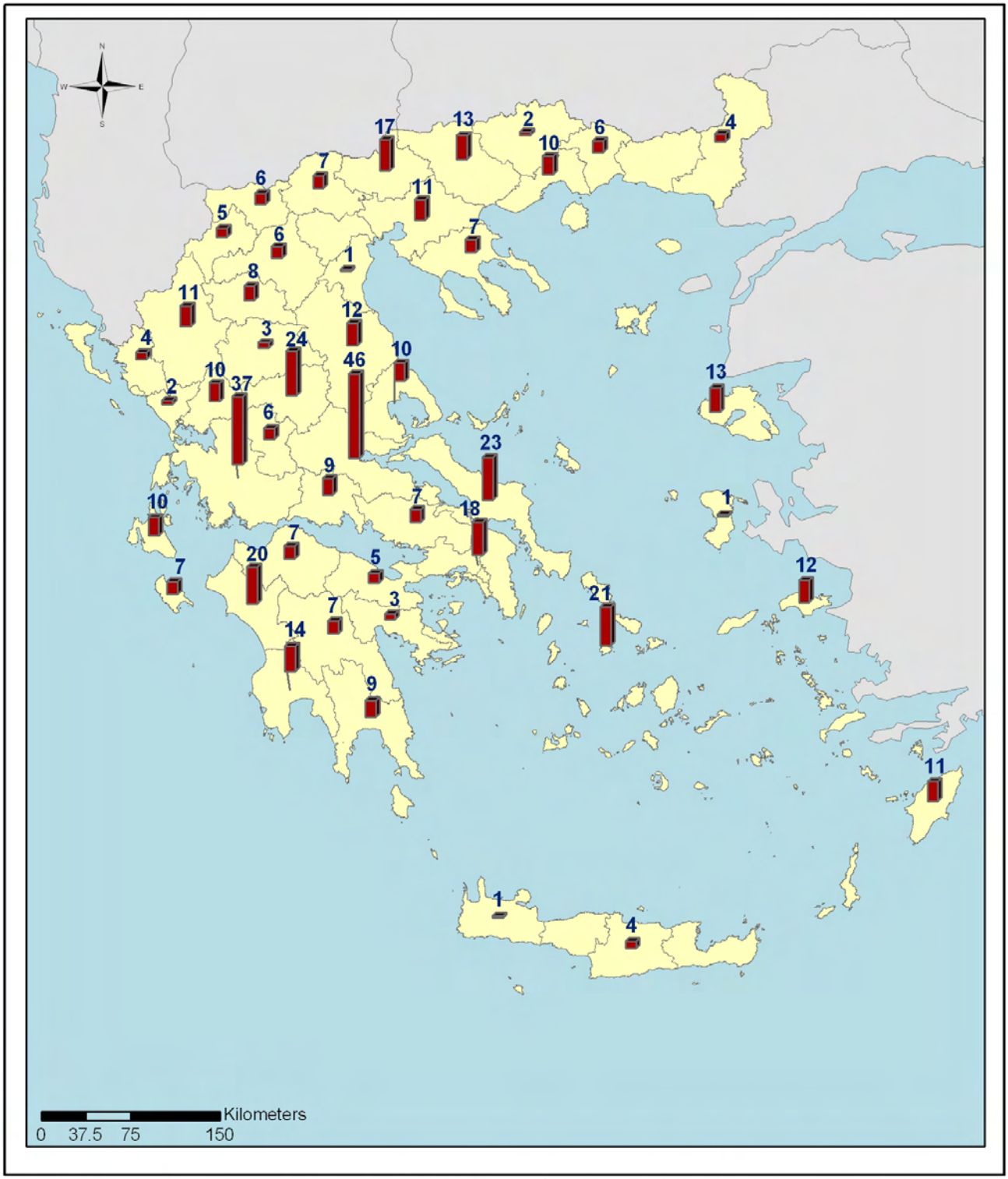

ΧΑΡΤΗΣ 4-2: Κατανομή θερμομεταλλικών πηγών ανά Νομό

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

11

Αριθμός θερμομεταλλικών πηγών

Προβολικό Σύστημα: ΕΓΣΑ '87

Πηγή: Πίνακας 4, βλ. Παράρτημα

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΧΠΠΑ

Διδακτορική Διατριβή

Χωρική Οργάνωση, Ανάπτυξη και Σχεδιασμός του Θερμαλιστικού Τουρισμού στην Ελλάδα

Μαριλένα Παπαγεωργίου

Επιβλέπων: Ηλίας Μπεριάτος, Καθηγητής

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Ειδικότερα όμως, όσον αφορά στη γεωγραφική κατανομή του πόρου των θερμομεταλλικών πηγών βάσει της υφιστάμενης διοικητικής διαίρεσης, παρατηρούμε ότι οι Περιφέρειες με τις μεγαλύτερες συγκεντρώσεις είναι οι (Πίνακας 4-16): Στερεά Ελλάδα (19,3%), Κεντρική Μακεδονία (12%), Δυτική Ελλάδα (13,9%) και Θεσσαλία (10,3%), ενώ η Αττική μόνη της διαθέτει το 3,8% του συνολικού πόρου της χώρας. Παρ' όλα αυτά, αξίζει να σημειώσουμε ότι, ακόμη και στις Περιφέρειες με τις εντονότερες συγκεντρώσεις, οι θερμομεταλλικές πηγές δεν ισοκατανέμονται. Έτσι, όσον αφορά στη γεωγραφική κατανομή του πόρου των θερμομεταλλικών πηγών σε επίπεδο Νομών, οι Νομοί με τις μεγαλύτερες συγκεντρώσεις είναι οι: Φθιώτιδας (9,8%), Αιτωλοακαρνανίας (7,9%), Καρδίτσας (5,1%), Εύβοιας (4,9%), Ηλείας (4,5%), Κυκλάδων (4,5%), Κιλκίς (3,6%) και Μεσσηνίας (3%) (Χάρτης 4-2).

Πίνακας 4-16: Κατανομή θερμομεταλλικών πηγών Ελλάδας ανά Περιφέρεια

Περιφέρειες	**Αριθμός θερμομεταλλικών πηγών**	**% (σύνολο Ελλάδας)**
Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης	22	4,7%
Κεντρικής Μακεδονίας	56	12%
Δυτικής Μακεδονίας	25	5,3%
Ηπείρου	27	5,8%
Θεσσαλίας	49	10,3%
Ιονίων Νήσων	17	3,6%
Δυτικής Ελλάδας	64	13,9%
Στερεάς Ελλάδας	91	19,4%
Αττικής	18	3,8%
Πελοποννήσου	38	8%
Βορείου Αιγαίου	25	5,2%
Νοτίου Αιγαίου	33	6,9%
Κρήτης	5	1,1%
ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΑΔΑΣ	**470**	**100%**

Πηγή: ιδία επεξεργασία από: Γκιώνη-Σταυροπούλου, 1983 - Ορφανός, 1985 - Σφέτσος, 1988

4.2.3.2 Η γεωγραφία της θερμαλιστικής κίνησης

Όπως είναι λογικό, από το σύνολο των 470 θερμομεταλλικών πηγών της χώρας, ένα αρκετά μικρότερο μέρος χαρακτηρίστηκε ως ιαματικές[79] και ένα ακόμη πιο μικρό κατάφερε να αναπτύξει το θερμαλιστικό τουρισμό, με τους σπουδαιότερους παράγοντες που συντέλεσαν σε αυτό να είναι η ποσότητα των νερών, η χημική σύσταση και οι θεραπευτικές ιδιότητές τους, η προσβασιμότητα της πηγής αλλά και η πολιτική που εφαρμόστηκε διαχρονικά, με τις εκάστοτε προτεραιότητες και πρωτοβουλίες που έθεσε για το θερμαλιστικό τουρισμό η Ελληνική Πολιτεία. Πριν όμως δούμε αναλυτικά ποια ακριβώς είναι η γεωγραφία του ελληνικού θερμαλιστικού τουρισμού στη σύγχρονη εποχή, αξίζει να δούμε πρώτα τα στάδια από τα οποία πέρασε μέχρι να λάβει την εικόνα που έχει πλέον διαμορφωθεί.

[79] Αν και πλήρες αρχείο με τον ακριβή αριθμό των θερμομεταλλικών πηγών που αναγνωρίστηκαν ως «ιαματικές» δεν υπάρχει, σύμφωνα με τις πληροφορίες που αντλήθηκαν κατά τη διάρκεια συνέντευξης με τον Προϊστάμενο του Τμήματος Ιαματικών Πηγών του ΕΟΤ, κ. Μάνο Χατζηγεωργίου, αυτές ανέρχονται σε περίπου 100. Παρ' όλα αυτά, αξίζει να σημειωθεί ότι πολύ σύντομα η χώρα μας αναμένεται να διαθέτει το εν λόγω αρχείο, καθώς σύμφωνα με το νέο Ν.3498/06, που προβλέπει την εκ του μηδενός σύσταση Μητρώου Ιαματικών Πηγών, όλες οι ιαματικές πηγές της χώρας (ακόμη και αυτές που ήδη ήταν χαρακτηρισμένες ως τέτοιες) θα πρέπει να επανεξεταστούν και να επανεγκριθούν προκειμένου να ενταχθούν στο Μητρώο.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

ΧΑΡΤΗΣ 4-3: Θερμαλιστική κίνηση ιαματικών πηγών σε λειτουργία την περίοδο 1931-1940

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- 267 - 10000
- 10001 - 20000
- 20001 - 30000
- 30001 - 40000
- 40001 - 50000
- 50001 - 60000
- 60001 - 70000
- 70001 - 80000
- 80001 - 90000

Προβολικό Σύστημα: ΕΓΣΑ '87

Πηγή: Πίνακας 1, βλ. Παράρτημα

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΧΠΠΑ

Διδακτορική Διατριβή

Χωροταξικός Σχεδιασμός Ιαματικού Τουρισμού Λουτροπόλεις στην Ανατολική Κεντρική Ελλάδα

Μαριλένα Παπαγεωργίου

Επιβλέπων: Ηλίας Μπεριάτος, Καθηγητής

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

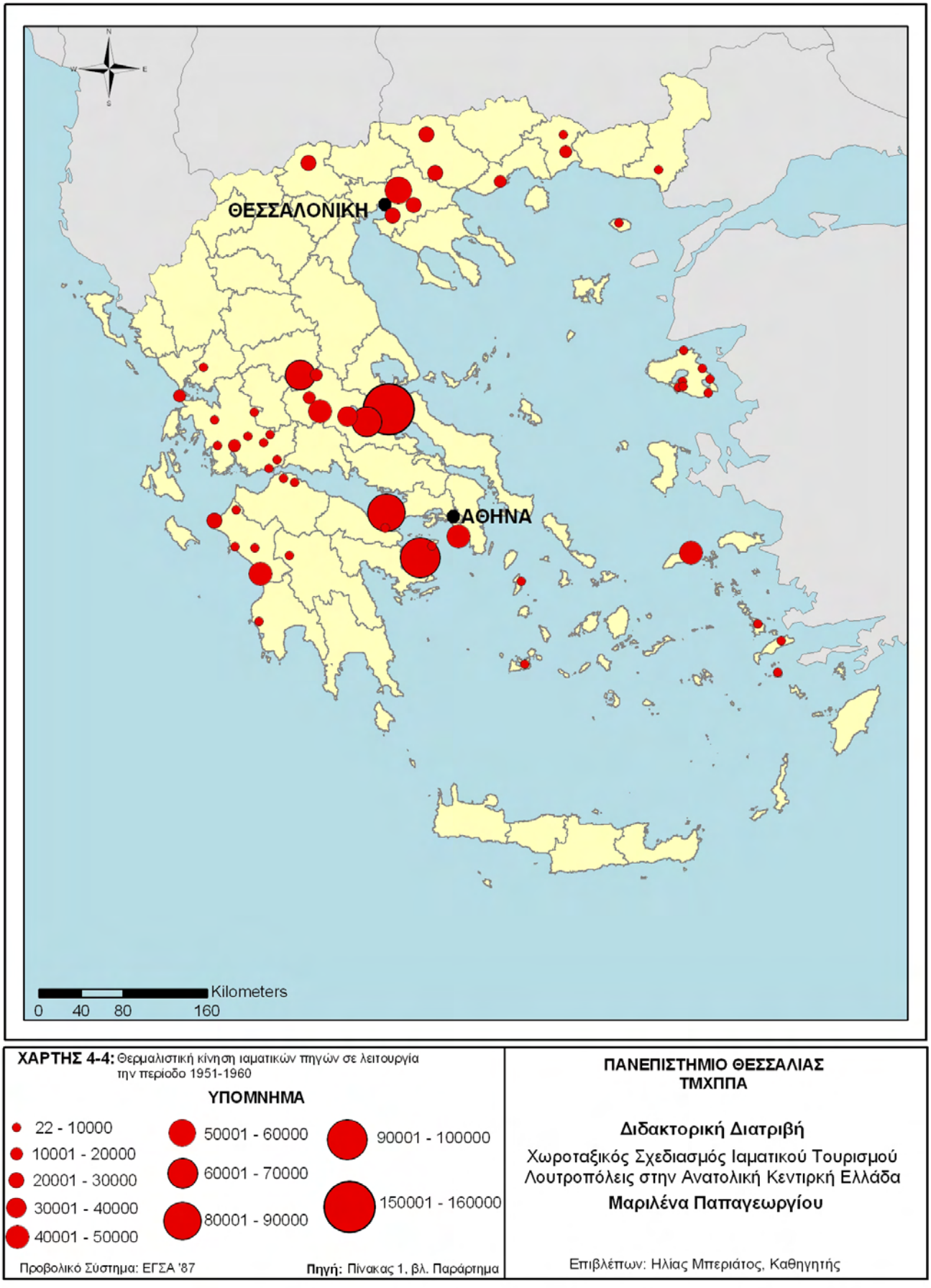

ΧΑΡΤΗΣ 4-4: Θερμαλιστική κίνηση ιαματικών πηγών σε λειτουργία την περίοδο 1951-1960

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- 22 - 10000
- 10001 - 20000
- 20001 - 30000
- 30001 - 40000
- 40001 - 50000
- 50001 - 60000
- 60001 - 70000
- 80001 - 90000
- 90001 - 100000
- 150001 - 160000

Προβολικό Σύστημα: ΕΓΣΑ '87

Πηγή: Πίνακας 1, βλ. Παράρτημα

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΧΠΠΑ

Διδακτορική Διατριβή

Χωροταξικός Σχεδιασμός Ιαματικού Τουρισμού Λουτροπόλεις στην Ανατολική Κεντρική Ελλάδα

Μαριλένα Παπαγεωργίου

Επιβλέπων: Ηλίας Μπεριάτος, Καθηγητής

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Όπως μπορούμε εύκολα να αντιληφθούμε, η εικόνα και η γεωγραφία του θερμαλιστικού τουρισμού στην Ελλάδα δεν ήταν πάντοτε η ίδια. Μέχρι και τις αρχές του περασμένου αιώνα, οι περιοχές θερμαλιστικού τουρισμού ήταν σαφώς κατά πολύ λιγότερες απ' ό,τι είναι σήμερα. Από το σύνολο των ιαματικών πηγών της χώρας, μόνο αυτές της Αιδηψού, της Κυλλήνης, του Λουτρακίου, της Κύθνου και της Υπάτης είχαν αξιόλογη τουριστική αξία (με διεθνή εμβέλεια), ενώ πέραν αυτών, άλλοι λουτρότοποι, υποδεέστερης όμως σημασίας, ήταν και ο Καϊάφας, το Πλατύστομο, το Σμόκοβο, ο Τρύφος (Βόνιτσα), η Βουλιαγμένη, η Αίγινα (Σουβάλα), το Τσάγεσι (Αγυιάς), οι Γαργαλιάνοι, το Κουνουπέλι, η Δρανίτσα-Καϊτσα και του Μουρτσιάνου (Μεσολόγγι) (Δαμβέργης, 1919). Με άλλα λόγια, μέχρι και πριν έναν αιώνα περίπου, οι περιοχές θερμαλιστικού τουρισμού μετά βίας έφταναν τη δεύτερη δεκάδα αριθμητικά, ενώ από άποψη γεωγραφικής κατανομής οι περισσότερες εντοπίζονταν στην κεντρική ηπειρωτική Ελλάδα, ένας μικρότερος αριθμός στην Πελοπόννησο και ένας ακόμη πιο μικρός στα νησιά.

Στην πορεία όμως, και με την προσάρτηση και των υπολοίπων εδαφών στην Ελληνική Επικράτεια, η γεωγραφία του θερμαλιστικού τουρισμού διευρύνθηκε κι άλλο, συμπεριλαμβάνοντας περιοχές και από τη Μακεδονία (Ν. Απολλωνία, Ελευθερές, Αριδαία, Λαγκαδά κλπ) (Λέκκας, 1938). Τελικά, μέχρι και το έτος 1939, δηλαδή ακριβώς πριν τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, η χώρα μας μετρούσε συνολικά σαράντα (40) περιοχές θερμαλισμού και θερμαλιστικού τουρισμού (Πίνακας 4-13), οι οποίες χωρικά εντοπίζονταν στην κεντρική ηπειρωτική Ελλάδα κυρίως, μετά στη Μακεδονία και ακολούθως στην Πελοπόννησο και τα νησιά του Αιγαίου (Χάρτης 4-3). Συγκεκριμένα, οι Περιφέρειες με τη μεγαλύτερη συγκέντρωση λουομένων-θερμαλιστών ήταν οι: Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας (22,8%), Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας (22,09%), Περιφέρεια Πελοποννήσου (16,46%), Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας (11%), Περιφέρεια Αττικής (9,28%) κ.ο.κ.. Αντίστοιχα, οι Νομοί με τις μεγαλύτερες συγκεντρώσεις ήταν οι: Κορίνθου (15,28%), Θεσσαλονίκης (13,96%), Εύβοιας (11,63%), Φθιώτιδας (10,85%) κ.ο.κ.. Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά στη γεωγραφική κατανομή των λουομένων, η πλειονότητα αυτών εντοπιζόταν σε πέντε κυρίως περιοχές: το Λουτράκι (15,28%), τα Λουτρά Αιδηψού (11,63%), τα Μέθανα (7,99%) τη Θέρμη Σεδών (4,7%) και τον Καϊάφα (4,55%), δηλαδή σε εντελώς διαφορετικές «γωνιές» της Ελλάδας (Πίνακας 4, βλέπε Παράρτημα).

Φτάνοντας στη δεκαετία του '1950, και παρά τις δυσμενείς επιπτώσεις από το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και τον Εμφύλιο, ο θερμαλιστικός τουρισμός άρχισε να εισέρχεται σε μια περίοδο έντονης ακμής, με τις περιοχές θερμαλισμού αλλά και την κίνηση των λουομένων-θερμαλιστών να αυξάνουν αλματωδώς. Μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του '1950, οι περιοχές θερμαλιστικού τουρισμού στην Ελλάδα έφταναν τις εξήντα πέντε (65), από σαράντα (40) που ήταν το 1950, σημειώνοντας αύξηση κατά 62,5%. Ομοίως και η θερμαλιστική κίνηση: από 531.325 που ήταν οι λουόμενοι-θερμαλιστές τη δεκαετία του '1930, τη δεκαετία του '1950 έφτασαν τους 1.028.393, σημειώνοντας αύξηση κατά 93,5%.

Ειδικότερα, όσον αφορά στη γεωγραφία του θερμαλιστικού τουρισμού τη δεκαετία του '1950, όπως παρατηρούμε και στο Χάρτη 4-4, οι βασικοί λουτρότοποι εξακολουθούσαν να εντοπίζονται στις ίδιες περιοχές με τη δεκαετία του '1930, μόνο που αυτή τη φορά προστέθηκαν και νέοι, στην Ήπειρο αλλά και σε κάποια επιπλέον νησιά του Νότιου Αιγαίου. Συγκεκριμένα, οι Περιφέρειες με τη μεγαλύτερη συγκέντρωση θερμαλιστών τη δεκαετία του '1950 ήταν οι (Πίνακας 2, βλέπε Παράρτημα): Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας (30,14%),

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας (17,69%), Περιφέρεια Αττικής (13,56%), Περιφέρεια Πελοποννήσου (9,78%), Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας (8,80%) κ.ο.κ..

Αντίστοιχα, οι Νομοί με τις μεγαλύτερες συγκεντρώσεις ήταν οι: Φθιώτιδας (15,29%), Εύβοιας (14,84%), Αττικής (13,56%), Θεσσαλονίκης (10,46%), Κορίνθου (8,74%) και Καρδίτσας (7,86%). Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά στη γεωγραφική κατανομή των θερμαλιστών ανά λουτρότοπο, η πλειονότητα αυτών εντοπιζόταν στις εξής περιοχές: Λουτρά Αιδηψού (14,84%), Μέθανα (9,21%), Λουτράκι (8,64%), Σμόκοβο (6,61%), Καμένα Βούρλα (6,58%), Λαγκαδάς (5,78%), Καϊάφας (4,51%) και Βουλιαγμένη (4,28%). Παρατηρούμε δηλαδή ότι τη δεκαετία του ’1950 το κέντρο βάρους της θερμαλιστικής κίνησης άρχισε να μετατοπίζεται ελαφρώς προς την ανατολική Στερεά Ελλάδα, έναντι της σχετικής διάχυσης και ισοκατανομής που ίσχυε τη δεκαετία του ’1930.

Τη δεκαετία του ’1960, η μετατόπιση του κέντρου βάρους της θερμαλιστικής κίνησης προς τη Στερεά Ελλάδα εντάθηκε ακόμη πιο πολύ. Σε αυτή την εξέλιξη αναμφισβήτητα συνέβαλε τόσο ο Ν.4086/60, ο οποίος κατέταξε πολλές από τις ιαματικές πηγές της εν λόγω Περιφέρειας σε τουριστικής σημασίας, όσο και οι νέες υποδομές[80] που έκαναν τις περιοχές θερμαλιστικού τουρισμού και τις λουτροπόλεις της συγκεκριμένης περιοχής πολύ πιο προσβάσιμες από οποιεσδήποτε άλλες στην ελληνική Επικράτεια (Χάρτης 4-5).

Ειδικότερα, όσον αφορά στη χωρική κατανομή των ιαματικών πηγών τουριστικής σημασίας σύμφωνα με τον παραπάνω Νόμο (Πίνακας 3, βλέπε Παράρτημα), οι περισσότερες από αυτές (26%) εντοπίζονταν στην Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας. Ακολουθούσαν σε συγκέντρωση οι Περιφέρειες Δυτικής Ελλάδας, Κεντρικής Μακεδονίας και Νοτίου Αιγαίου με 13%, η Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου και Αττικής με 8,7% και μετά έρχονταν οι Περιφέρειες Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, Θεσσαλίας, Δυτικής Μακεδονίας και Πελοποννήσου με μια μόνο ιαματική πηγή τουριστικής σημασίας (4,35%). Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά στις ιαματικές πηγές τοπικής σημασίας, οι μεγαλύτερη συγκέντρωση με διαφορά εντοπιζόταν στην Αιτωλοακαρνανία (19,34%), ενώ στη συνέχεια ακολουθούσαν οι: Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου (16,11%), Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου και Κεντρικής Μακεδονίας (14,5%), Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης (8,05%), Περιφέρεια Ηπείρου (6,44%), Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας, Δυτικής Μακεδονίας και Πελοποννήσου (4,83%) και τέλος Περιφέρεια Αττικής και Θεσσαλίας (3,22%).

Περνώντας στη δεκαετία του ’1980, που όπως έχουμε αναφέρει και σε προηγούμενα υποκεφάλαια ο ελληνικός θερμαλιστικός τουρισμός βρισκόταν στο απόγειο του (από άποψη θερμαλιστικής κίνησης), η Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας σχεδόν άρχισε να μονοπωλεί την εγχώρια θερμαλιστική κίνηση (Χάρτης 4-7). Συγκεκριμένα, οι πέντε (5) ιαματικές πηγές τουριστικής σημασίας της Στερεάς Ελλάδας, τη δεκαετία του ’80 συγκέντρωναν σχεδόν τη μισή θερμαλιστική κίνηση της χώρας (42,15%), ενώ με μεγάλη απόσταση ακολουθούσαν οι: Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας (16,26%), Περιφέρεια Αττικής (9,51%), Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας (8,38%), Περιφέρεια Θεσσαλίας (7,33%), Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου

[80] Το 1962 ολοκληρώθηκε η νέα τότε Εθνική Οδός (Ν.Ε.Ο.) Αθηνών-Θεσσαλονίκης που διερχόταν από τα Καμένα Βούρλα, ενώ πολύ λίγα χρόνια αργότερα λειτούργησε και η απευθείας θαλάσσια σύνδεση των Λουτρών Αιδηψού με τη Ν.Ε.Ο., στο ύψος της Αρκίτσας (150 χλμ από την Αθήνα).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

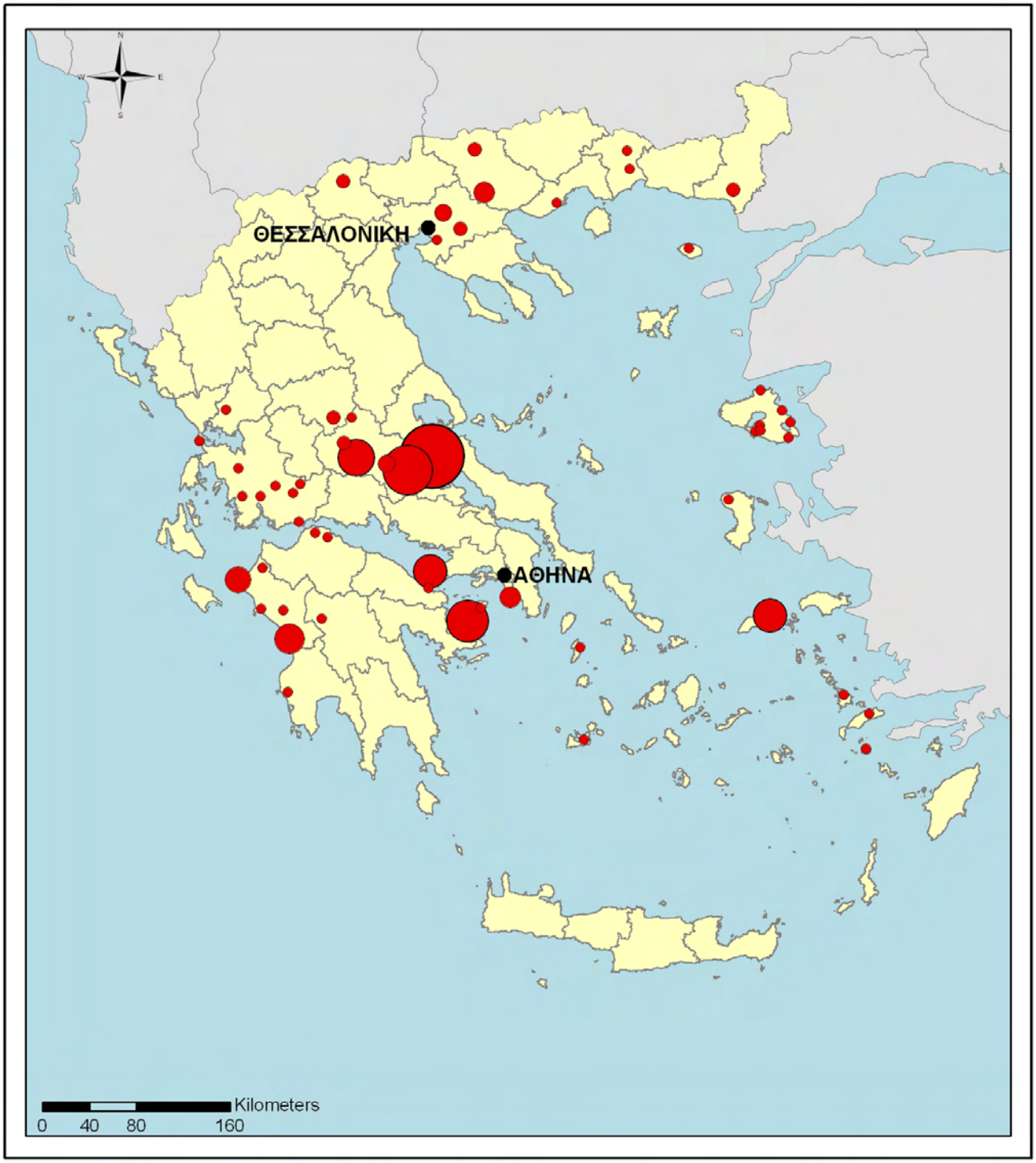

ΧΑΡΤΗΣ 4-5: Θερμαλιστική κίνηση ιαματικών πηγών σε λειτουργία την περίοδο 1961-1970

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- 11 - 10000
- 10001 - 20000
- 20001 - 30000
- 30001 - 40000
- 40001 - 50000
- 50001 - 60000
- 60001 - 70000
- 80001 - 90000
- 130001 - 140000
- 140001 - 150000
- 220001 - 230000

Προβολικό Σύστημα: ΕΓΣΑ '87

Πηγή: Πίνακας 1, βλ. Παράρτημα

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΧΠΠΑ

Διδακτορική Διατριβή

Χωροταξικός Σχεδιασμός Ιαματικού Τουρισμού Λουτροπόλεις στην Ανατολική Κεντρική Ελλάδα

Μαριλένα Παπαγεωργίου

Επιβλέπων: Ηλίας Μπεριάτος, Καθηγητής

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

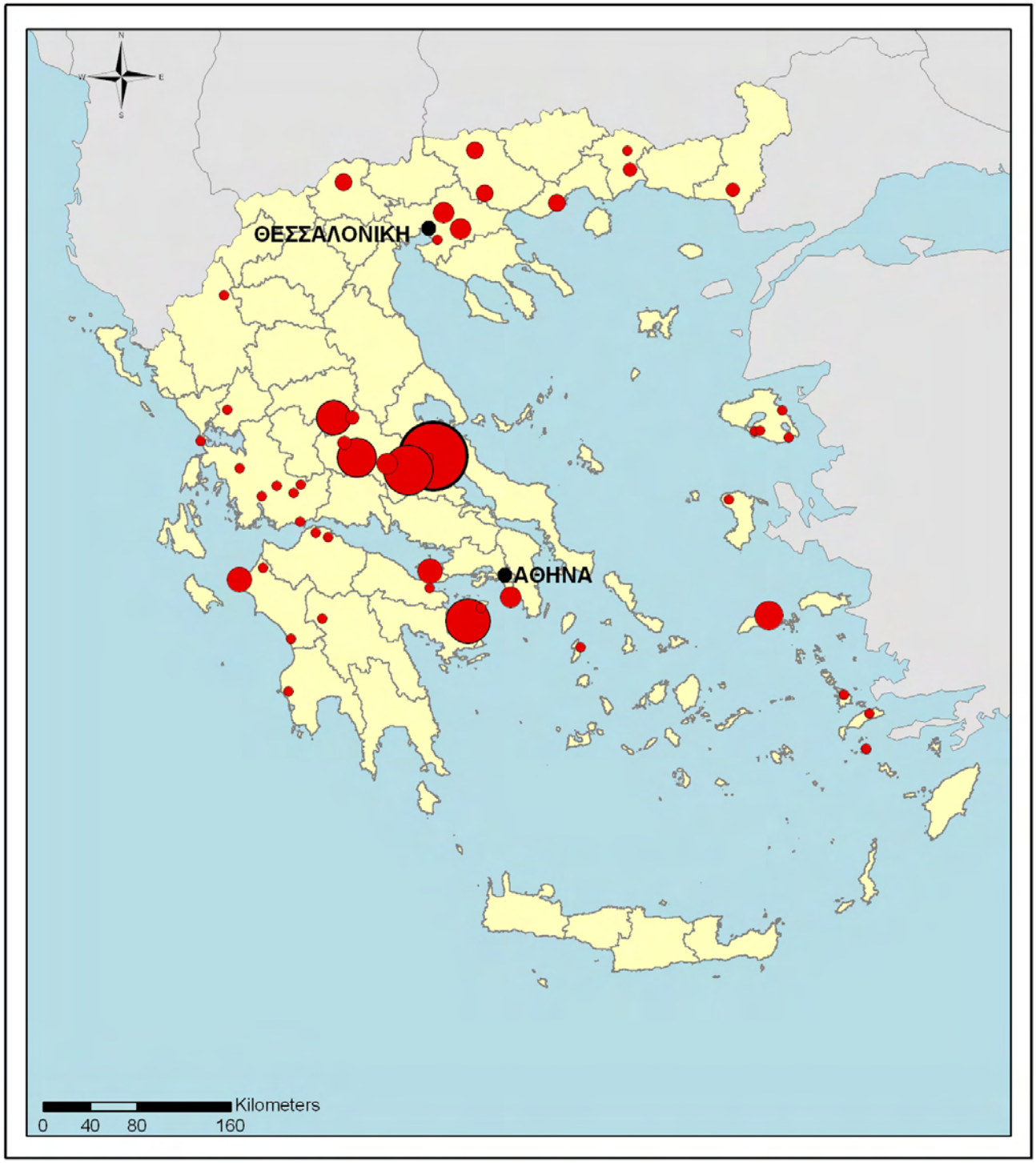

ΧΑΡΤΗΣ 4-6: Θερμαλιστική κίνηση ιαματικών πηγών σε λειτουργία την περίοδο 1971-1980

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- 13 - 10000
- 10001 - 20000
- 20001 - 30000
- 30001 - 40000
- 40001 - 50000
- 50001 - 60000
- 90001 - 100000
- 120001 - 130000
- 130001 - 140000
- 150001 - 160000
- 260001 - 270000

Προβολικό Σύστημα: ΕΓΣΑ '87

Πηγή: Πίνακας 1, βλ. Παράρτημα

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΧΠΠΑ

Διδακτορική Διατριβή

Χωρική Οργάνωση, Ανάπτυξη και Σχεδιασμός του Θερμαλιστικού Τουρισμού στην Ελλάδα

Μαριλένα Παπαγεωργίου

Επιβλέπων: Ηλίας Μπεριάτος, Καθηγητής

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

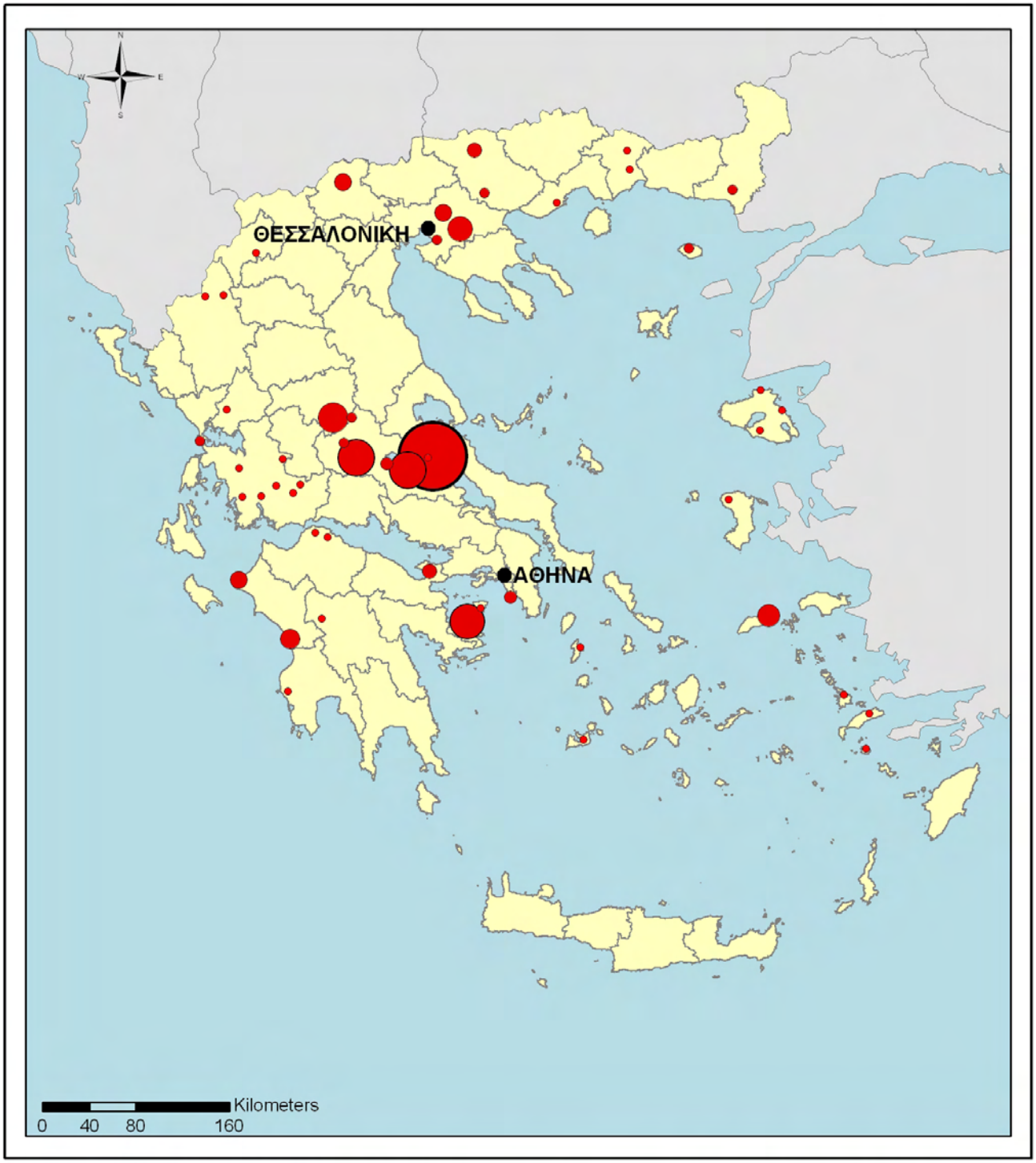

ΧΑΡΤΗΣ 4-7: Θερμαλιστική κίνηση ιαματικών πηγών σε λειτουργία την περίοδο 1981-1990

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- 22 - 10000
- 10001 - 20000
- 20001 - 30000
- 30001 - 40000
- 40001 - 50000
- 50001 - 60000
- 60001 - 70000
- 70001 - 80000
- 90001 - 100000
- 110001 - 120000
- 120001 - 130000
- 340001 - 350000

Προβολικό Σύστημα: ΕΓΣΑ '87

Πηγή: Πίνακας 1, βλ. Παράρτημα

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΧΠΠΑ

Διδακτορική Διατριβή

Χωρική Οργάνωση, Ανάπτυξη και Σχεδιασμός του Θερμαλιστικού Τουρισμού στην Ελλάδα

Μαριλένα Παπαγεωργίου

Επιβλέπων: Ηλίας Μπεριάτος, Καθηγητής

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

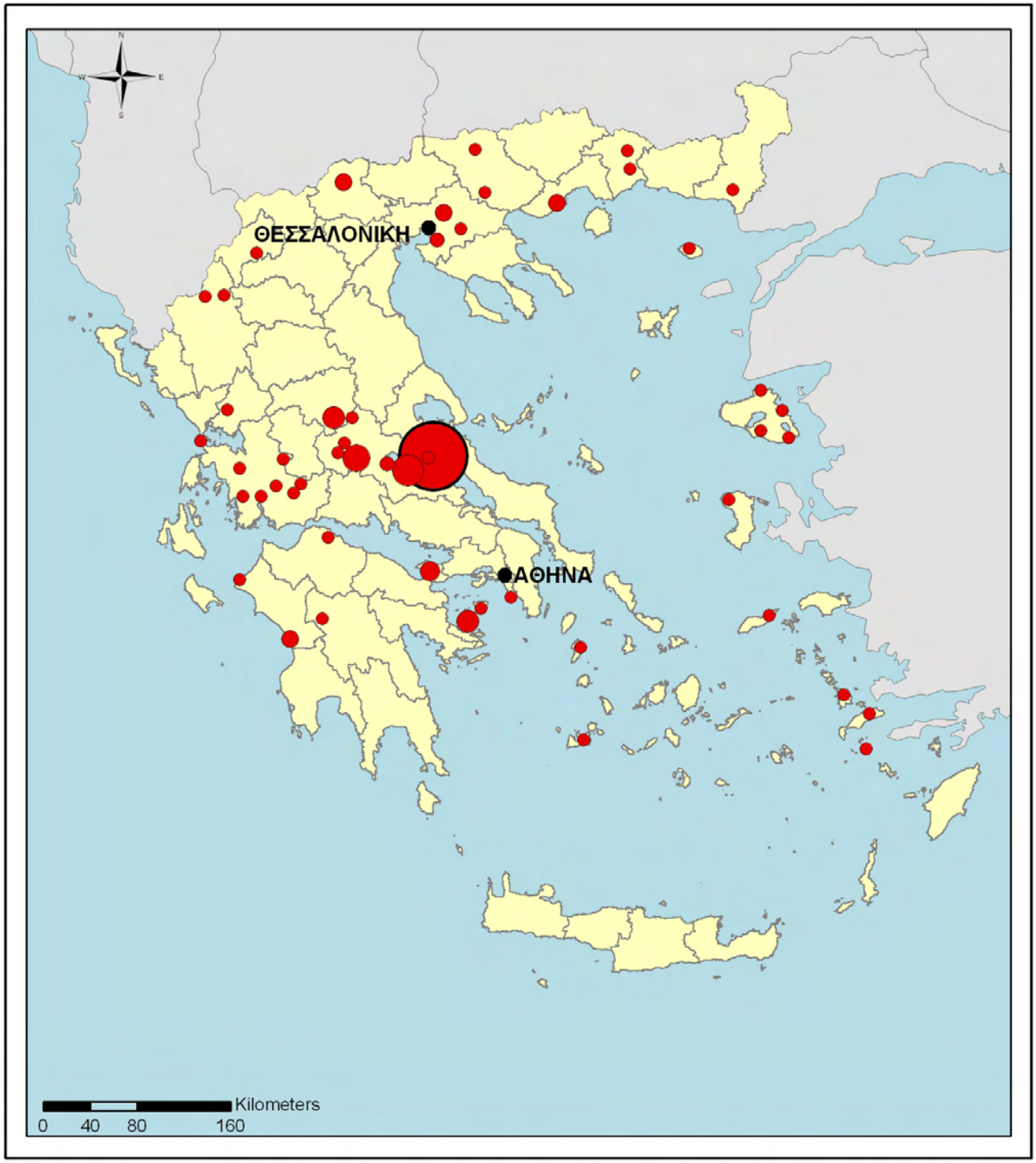

ΧΑΡΤΗΣ 4-8: Θερμαλιστική κίνηση ιαματικών πηγών σε λειτουργία την περίοδο 1991-1997

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

15 - 10000
10001 - 20000
20001 - 30000
30001 - 40000
40001 - 60000
60001 - 70000
70001 - 80000
270001 - 280000

Προβολικό Σύστημα: ΕΓΣΑ '87

Πηγή: Πίνακας 1, βλ. Παράρτημα

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΧΠΠΑ

Διδακτορική Διατριβή

Χωροταξικός Σχεδιασμός Ιαματικού Τουρισμού Λουτροπόλεις στην Ανατολική Κεντρική Ελλάδα

Μαριλένα Παπαγεωργίου

Επιβλέπων: Ηλίας Μπεριάτος, Καθηγητής

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

(5,23%), Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης (5,18%) κ.ο.κ. (Πίνακας 2, βλέπε Παράρτημα). Ειδικότερα, όσον αφορά στη γεωγραφική κατανομή (ανά περιοχή θερμαλιστικού τουρισμού), η πλειονότητα των θερμαλιστών εντοπιζόταν στις ακόλουθες περιοχές: Λουτρά Αιδηψού (22,85%), Υπάτη (8,2%), Καμένα Βούρλα (8,18%), Μέθανα (7,62%) και Σμόκοβο (6,1%), δηλαδή ως επί το πλείστον σε περιοχές της κεντρικής ηπειρωτικής Ελλάδας.

Όμως, τη δεκαετία του ’1990, που όπως περιγράψαμε και σε προηγούμενο κεφάλαιο ο θερμαλιστικός τουρισμός είχε περάσει ήδη σε στάδιο παρακμής, οι ελληνικοί λουτρότοποι και η κίνηση των θερμαλιστών άρχισαν να συρρικνώνονται αριθμητικά. Όπως παρατηρούμε και στο Χάρτη 4-8, τη δεκαετία του ’1990 «εξαφανίστηκαν» αρκετοί λουτρότοποι, κυρίως στα νησιά του Αιγαίου, την Αιτωλοακαρνανία και την Πελοπόννησο, είτε γιατί εγκαταλείφθηκαν εντελώς -λόγω ιδιαίτερα χαμηλής τουριστικής κίνησης- είτε γιατί κάποιες από τις ιαματικές πηγές στέρεψαν. Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά στους υπόλοιπες περιοχές ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού, που συνέχισαν να υποδέχονται θερμαλιστές, η υποχώρηση της τουριστικής τους κίνησης υπήρξε ιδιαίτερα έντονη. Μοναδική εξαίρεση σε αυτή την αρνητική εξέλιξη ήταν τα Λουτρά Αιδηψού, τα οποία όχι απλά κατάφεραν να διατηρήσουν θετικό το πρόσημο της μεταβολής του αριθμού των θερμαλιστών τους, αλλά να γιγαντώσουν ακόμη περισσότερο την απόσταση τους από τις υπόλοιπες θερμαλιστικές περιοχές. Χαρακτηριστικά, σύμφωνα με τα στοιχεία του Πίνακα 2 του Παραρτήματος, τα Λουτρά Αιδηψού από το 1991 έως και το 1997 προσέλκυσαν το 28,10% της θερμαλιστικής κίνησης της χώρας, δηλαδή τετραπλάσιο αριθμό θερμαλιστών από την αμέσως επόμενη λουτρόπολη της Ελλάδας (Καμένα Βούρλα), η οποία προσέλκυσε μόλις το 7,37% της θερμαλιστικής κίνησης της χώρας[81].

Σήμερα, και λόγω και της διαρκούς παρακμής του θερμαλιστικού τουρισμού μετά τη δεκαετία του ’1980, οι αρμόδιες υπηρεσίες σταμάτησαν να τηρούν αναλυτικά και πλήρη στατιστικά στοιχεία για τις λουτροπόλεις και τις περιοχές ανάπτυξης του θερμαλισμού -θερμαλιστικού τουρισμού[82]. Τα μόνα στοιχεία που υπάρχουν διαθέσιμα αφορούν κυρίως στον αριθμό θερμαλιστών-λουομένων και λούσεων από λίγες μόνο περιοχές, δηλαδή τις σπουδαιότερες από αυτές που βρίσκονται υπό τη διαχείριση της ΕΤΑ. Επομένως, συνολική εκτίμηση και εικόνα για τη γεωγραφία της εν λόγω μορφής τουρισμού στη σύγχρονη εποχή είναι αδύνατον να έχουμε. Παρ’ όλα αυτά, το σίγουρο είναι ότι: α) οι άρτια οργανωμένες

[81] Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειώσουμε ξανά ότι τα στοιχεία για τη θερμαλιστική κίνηση των Λουτρών Αιδηψού αφορούν μόνο στην κίνηση του υδροθεραπευτηρίου του ΕΟΤ-ΕΤΑ, δηλαδή του 1 από τα 24 συνολικά υδροθεραπευτήρια που υπάρχουν στην περιοχή, καθώς τα υπόλοιπα (ιδιωτικά) δεν παρέχουν συστηματικά στατιστικά στοιχεία στις αρμόδιες υπηρεσίες. Σύμφωνα όμως με στοιχεία κάποιων αποσπασματικών ετών, αλλά και τις πληροφορίες της προϊσταμένης του Καταστήματος Ιαματικής Πηγής Αιδηψού (ΕΟΤ-ΕΤΑ), εκτιμάται ότι η θερμαλιστική κίνηση στα υπόλοιπα 23 ιδιωτικά υδροθεραπευτήρια είναι κάθε χρόνο σχεδόν ίση με αυτή του υδροθεραπευτηρίου του ΕΟΤ-ΕΤΑ. Έτσι, αν διπλασιάσουμε τη θερμαλιστική κίνηση που εμφανίζεται στον Πίνακα 2 του Παραρτήματος, προκύπτει ότι τελικά τα Λουτρά Αιδηψού προσελκύουν το 45% των θερμαλιστών της χώρας και έρχονται πρώτα με οχταπλάσια σχεδόν διαφορά από τη δεύτερη λουτρόπολη της Ελλάδας.

[82] Μέχρι και τη δεκαετία του ’1960 ο ΕΟΤ τηρούσε αναλυτικά στατιστικά στοιχεία για το σύνολο των ελληνικών λουτροτόπων-λουτροπόλεων. Έκτοτε, μέχρι και τη δεκαετία του ’1990, η ΕΣΥΕ (σε συνεργασία με τον ΕΟΤ) συνέχισε να τηρεί στατιστικά στοιχεία, σε ειδικό μάλιστα κεφάλαιο των Επετηρίδων της με τίτλο «Ιαματικαί Πηγαί – Λουτροπόλεις» (αλλά όμως μόνο για τις σημαντικότερες ιαματικές πηγές -τουριστικής σημασίας- της χώρας). Όταν τη δεκαετία του ’1990 η θερμαλιστική κίνηση βρισκόταν σε πολύ χαμηλά επίπεδα, η ΕΣΥΕ σταμάτησε εντελώς να τηρεί στοιχεία. Όμως, ο ΕΟΤ και η ΕΤΑ, που ήταν οι αμέσως επόμενες αρμόδιες υπηρεσίες δεν επέδειξαν το ανάλογο ενδιαφέρον, κι έτσι από το 1997 και μετά τα στατιστικά στοιχεία για τις ιαματικές πηγές είναι ελλιπή.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

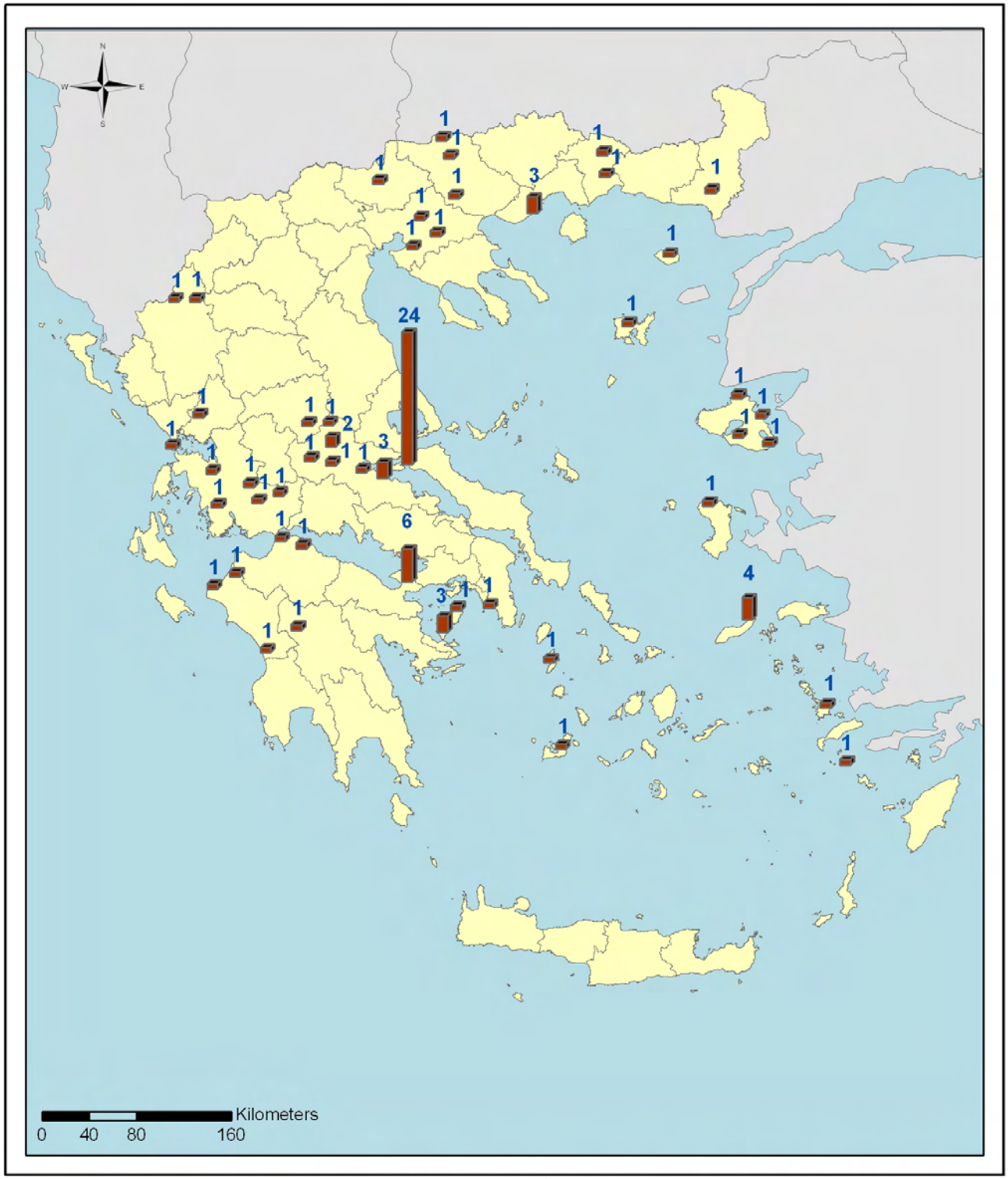

ΧΑΡΤΗΣ 4-9: Κατανομή θερμαλιστικών εγκαταστάσεων (υδροθεραπευτήρια) ανά ιαματική πηγή (2008)

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

4 Αριθμός θερμαλιστικών εγκαταστάσεων

Προβολικό Σύστημα: ΕΓΣΑ '87

Πηγή: Πίνακας 5, βλ. Παράρτημα

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΧΠΠΑ

Διδακτορική Διατριβή

Χωρική Οργάνωση, Ανάπτυξη και Σχεδιασμός του Θερμαλιστικού Τουρισμού στην Ελλάδα

Μαριλένα Παπαγεωργίου

Επιβλέπων: Ηλίας Μπεριάτος, Καθηγητής

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

περιοχές θερμαλιστικού τουρισμού[83] έχουν μειωθεί αισθητά από τη δεκαετία ’1980 και μετά, αφού αρκετές έχουν εγκαταλειφθεί πλήρως και β) η θερμαλιστική κίνηση της Αιδηψού εξακολουθεί να μονοπωλεί την εσωτερική αγορά, αφήνοντας πίσω της με μεγάλη διαφορά τις υπόλοιπες περιοχές-λουτροπόλεις της Ελλάδας.

Πέραν όμως της γεωγραφίας του θερμαλιστικού τουρισμού κατά τις τελευταίες δεκαετίες στην Ελλάδα, στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθούμε και στη γεωγραφία των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων της χώρας. Όπως παρατηρούμε και στο Χάρτη 4-9, η πλειονότητα των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων (υδροθεραπευτήρια) εντοπίζεται στην Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας (33,7%), την Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας (13, 9%), την Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου (12,8%) και την Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας (10,6%). Ειδικότερα, όσον αφορά στην κατανομή σε επίπεδο Νομού, η μεγαλύτερη συγκέντρωση με μεγάλη διαφορά από τις υπόλοιπες περιοχές εντοπίζεται στο Νομό Εύβοιας (25,6%), όπου δηλαδή συγκεντρώνεται σχεδόν το ¼ των εγκαταστάσεων της χώρας. Ακολουθούν ο Νομός Φθιώτιδας (8,1%), Αιτωλοακαρνανίας (7%), η Αττική (5,8%), οι Νομοί Ηλείας και Σάμου (4,6%) και οι Νομοί Καβάλας, Σερρών και Θεσσαλονίκης (3,5%). Με άλλα λόγια, οι περιοχές με τις υψηλότερες συγκεντρώσεις σε θερμαλιστικές υποδομές και εγκαταστάσεις είναι η κεντρική ηπειρωτική Ελλάδα, η Ηλεία από την Πελοπόννησο, η Κεντρική Μακεδονία και τα νησιά του βορείου Αιγαίου (Πίνακας 5, βλέπε Παράρτημα).

Τελικά διαπιστώνουμε ότι, αν και ο θερμαλιστικός τουρισμός αρχικά χαρακτηριζόταν από ομοιόμορφη σχετικά κατανομή στον ελληνικό χώρο, προσφάτως η εικόνα αυτή έχει αλλοιωθεί σημαντικά. Σήμερα, η πλειονότητα των εγκαταστάσεων και των θερμαλιστών συγκεντρώνονται σε ένα μόνο κομμάτι της χώρας (ανατολική Στερεά Ελλάδα), διαμορφώνοντας μια εικόνα της οποίας το βασικότερο χαρακτηριστικό είναι η έντονη ανισοκατανομή. Ομοίως και οι υποδομές, εκτός του ότι χαρακτηρίζονται από αρκετές ελλείψεις και παρακμή, συγκεντρώνονται σε μια συγκεκριμένη περιοχή της χώρας και όχι στο σύνολό της όπως θα ήταν το επιθυμητό.

[83] Σύμφωνα με τα στοιχεία του Πίνακα 4-13, οι τόποι λουτροθεραπείας (θερμαλιστικού τουρισμού) φαίνονται να είναι 93 στις μέρες μας, δηλαδή αυξημένοι από τις προηγούμενες δεκαετίες. Παρ’ όλα αυτά, οι περισσότεροι από αυτούς δε διαθέτουν αξιόλογες υποδομές κι έτσι δε θα πρέπει να θεωρηθούν ως άρτια οργανωμένοι λουτρότοποι.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

4.2.4 Έρευνα σε δεκαεπτά (17) σημαντικούς θερμαλιστικούς τόπους

4.2.4.1 Εισαγωγή

Όπως είδαμε στις αμέσως προηγούμενες σελίδες, η Ελλάδα αποτελεί μια χώρα με ένα σημαντικό πλούτο σε φυσικό πόρο θερμομεταλλικών-ιαματικών πηγών (ανάλογα και με το μέγεθός της), που διαχρονικά κατάφερε να αξιοποιήσει αρκετό μέρος του, άλλοτε σε μικρότερο και άλλοτε σε μεγαλύτερο βαθμό, με στόχο να αναπτύξει το θερμαλιστικό τουρισμό της. Στα υποκεφάλαια που θα ακολουθήσουν, επιχειρείται η ανάλυση των βασικότερων ποιοτικών, ποσοτικών και χωρικών χαρακτηριστικών των σπουδαιότερων από το σύνολο των περιοχών που τελικά κατάφεραν διαχρονικά να αναπτύξουν το θερμαλιστικό τουρισμό στην Ελλάδα.

Ειδικότερα, οι περιοχές που επιλέγονται να εξεταστούν παρακάτω, είναι αυτές των οποίων οι ιαματικές πηγές χαρακτηρίζονταν ως τουριστικής σημασίας, σύμφωνα με το Ν.4088/60 για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα έως και πρόσφατα, όταν ο νέος Ν.3498/06 κατάργησε τη διάκριση αυτή. Πιο συγκεκριμένα, από τις συνολικά 23 ιαματικές πηγές που χαρακτηρίζονταν ως τουριστικής σημασίας, θα εξεταστούν μόνο οι 17, καθώς οι υπόλοιπες έξι (6) είτε δεν λειτουργούν στις μέρες μας είτε προορίζονται μόνο για ποσιθεραπεία.

Βέβαια, στο σημείο αυτό οφείλουμε να διευκρινίσουμε ότι το κριτήριο της επιλογής των σπουδαιότερων περιοχών θερμαλιστικού τουρισμού βάσει της διάκρισης-χαρακτηρισμού των ιαματικών πηγών τους ως τουριστικής σημασίας, ίσως να μην είναι απόλυτα αντικειμενικό, καθώς ενδεχομένως να υπάρχουν αρκετές περιοχές οι οποίες ενώ διέθεταν ιαματικές πηγές χαρακτηρισμένες ως τοπικής σημασίας, διαχρονικά να έχουν καταφέρει να αναπτύξουν το θερμαλιστικό τουρισμό σε μεγαλύτερο βαθμό από αυτές που οι ιαματικές τους πηγές υπήρξαν χαρακτηρισμένες ως τουριστικής σημασίας. Παρ' όλα αυτά, ένας από τους λόγους για τον οποίο δε θα εξεταστούν παρακάτω καθόλου περιπτώσεις ιαματικών πηγών τοπικής σημασίας, είναι γιατί, σκεπτικό στην παρούσα φάση της έρευνας είναι να μελετηθούν ειδικά οι περιοχές ιαματικών πηγών που, στα «χαρτιά» τουλάχιστον, έως και το 2006 αποτελούσαν προτεραιότητα του Κράτους για την προώθηση του θερμαλιστικού τουρισμού.

Πριν όμως δούμε αναλυτικά τις δεκαεπτά (17) συνολικά σπουδαιότερες περιοχές θερμαλιστικού τουρισμού της Ελλάδας, στο σημείο αυτό θα πρέπει να πούμε ότι η εξέτασή τους γίνεται σε πέντε ομάδες, οι οποίες όπως παρατηρούμε και στο Χάρτη 4-10, προέκυψαν εκ των πραγμάτων βάσει της γεωγραφικής θέσης και γειτνίασης ορισμένων μεταξύ τους. Επίσης, αξίζει σημειωθεί ότι ειδικά η ανάλυση των δεκατεσσάρων (14) από τις δεκαεπτά (17) εν λόγω περιοχές στηρίχτηκε πρωτίστως στην επιτόπια έρευνα και μελέτη παλαιότερων και σύγχρονων αεροφωτογραφιών και δευτερευόντως στη βιβλιογραφική κλπ διερεύνηση.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Χάρτης 4-10: Ομαδοποίηση περιοχών ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού κατά γεωγραφική ενότητα (ενότητα εξέτασης)

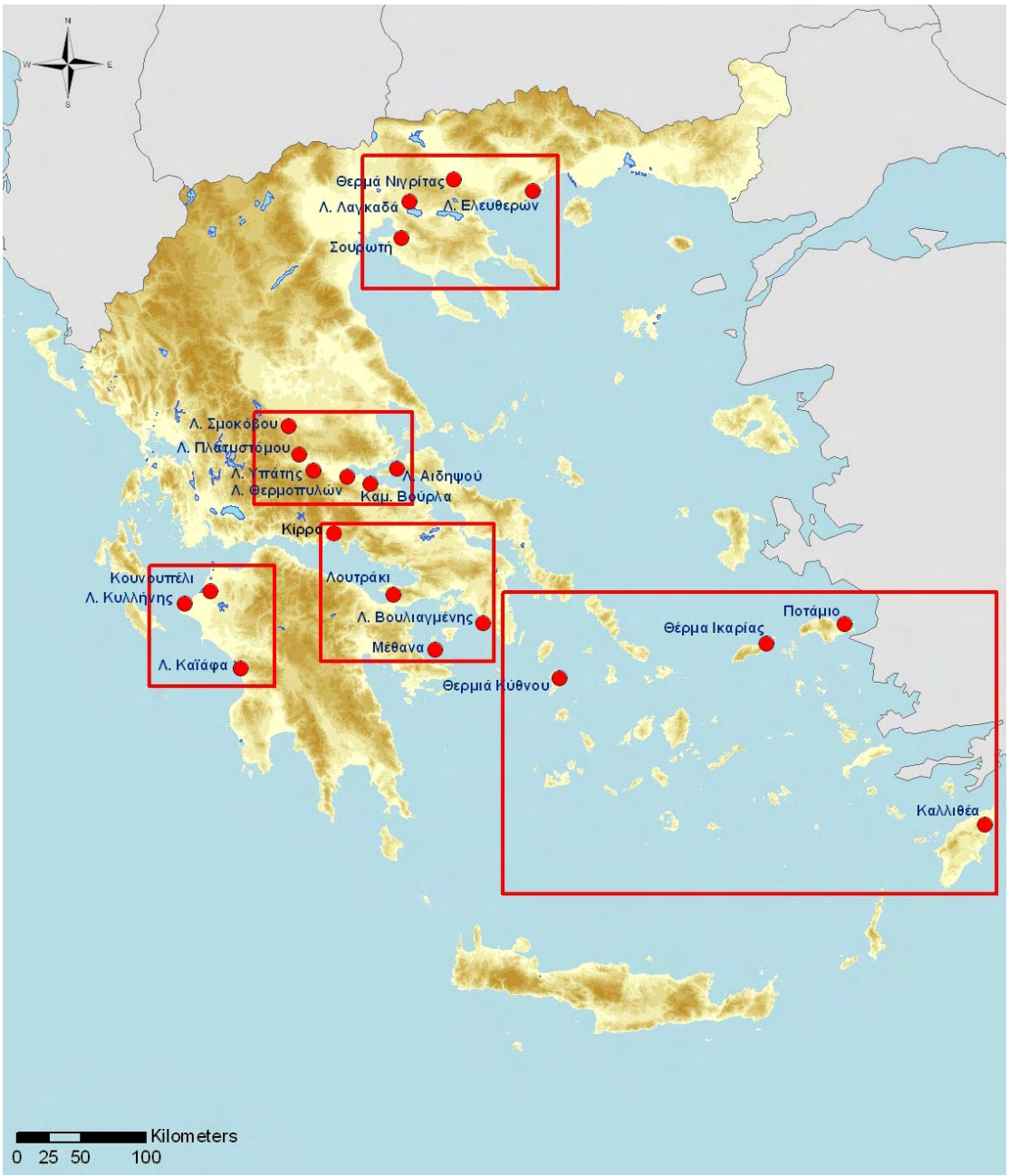

Πηγή: ιδία επεξεργασία

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

4.2.4.2 Δυτική Πελοπόννησος – Ακτές Ιονίου

Όπως ήδη έχουμε διαπιστώσει από προηγούμενα υποκεφάλαια, η Δυτική Πελοπόννησος είναι μια περιοχή στην οποία εντοπίζεται το 6% του συνολικού πόρου των θερμομεταλλικών πηγών της χώρας (Πίνακας 4, βλέπε Παράρτημα: Νομοί Αχαΐας και Ηλείας). Επίσης, σύμφωνα με το διαχωρισμό των ιαματικών πηγών που είχε εφαρμόσει ο Ν.4086/60, η Δυτική Πελοπόννησος διαθέτει τρεις (3) ιαματικές πηγές τουριστικής σημασίας (Καϊάφα, Κυλλήνης και Κουνουπελίου) και τέσσερις (4) τοπικής σημασίας (Πουρνάριου Πελοπίου, Φρασιανών, Σελιανίτικων Αιγίου και Αραχωβίτικων (Πίνακας 3, βλέπε Παράρτημα). Όμως, απ' όλες τις παραπάνω περιπτώσεις ιαματικών πηγών και ταυτόχρονα περιοχών θερμαλιστικού τουρισμού, στο παρόν υποκεφάλαιο θα εξεταστούν αναλυτικά μόνο τα Λουτρά Καϊάφα, τα Λουτρά Κυλλήνης και τα Λουτρά Υρμίνης (Κουνουπελίου), καθώς λόγω ακριβώς της προηγούμενης κατηγοριοποίησής των ιαματικών τους πηγών ως τουριστικής σημασίας, ανέπτυξαν το θερμαλιστικό τουρισμό σε μεγαλύτερο βαθμό από τις υπόλοιπες, και ως εκ τούτου παρουσιάζουν μεγαλύτερο ενδιαφέρον.

Χάρτης 4-11: Λουτροπόλεις - περιοχές ανάπτυξης θερμαλιστικού τουρισμού στη Δυτική Πελοπόννησο

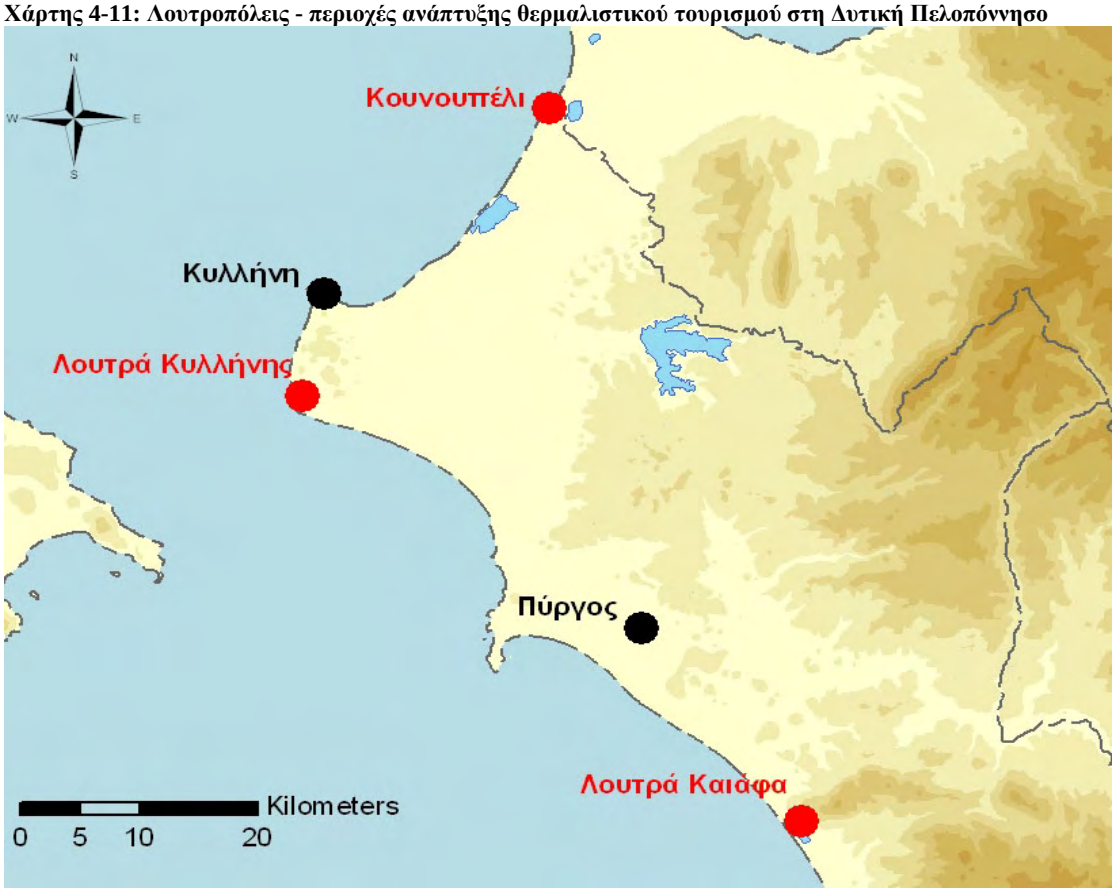

Πηγή: ιδία επεξεργασία

Κατ' αρχήν, όσον αφορά στη γεωγραφική θέση, τα Λουτρά Κυλλήνης, βρίσκονται στις ακτές του Δήμου Κάστρου-Κυλλήνης και απέχουν 12 χλμ από την ομώνυμη πόλη-λιμάνι. Τα Λουτρά Καϊάφα ανήκουν στο Δήμο Ζαχάρως και βρίσκονται στις όχθες της ομώνυμης λίμνης, ενώ τα Λουτρά Υρμίνης (Κουνουπελίου) ανήκουν στον παράκτιο χώρο του Δήμο Βουπρασίας, στα όρια του Νομού Ηλείας με την Αχαΐα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Αναμφίβολα, ένας από τους βασικότερους παράγοντες που συντέλεσε στην ανάδειξη των τριών παραπάνω περιοχών ιαματικών πηγών σε θέρετρα θερμαλιστικού τουρισμού εδώ και αρκετά χρόνια, ήταν και η ποιότητα των θερμών νερών τους. Συγκεκριμένα, στα Λουτρά Κυλλήνης εντοπίζονται δύο συμπλέγματα με συνολικά 7 θειούχες ιαματικές πηγές, η σύσταση των οποίων μοιάζει πολύ με αυτή των γαλλικών πηγών Aix-les-Bains, Luchon, Saint Sauver, Eaux-Bonnes, Amèlie-les-Bains (Δαμβέργης, 1906). Όσον αφορά στις θεραπευτικές τους ενδείξεις, τα νερά της Κυλλήνης είναι κατάλληλα για παθήσεις δέρματος, βλενομεμβράνης, αναπνευστικά, πνευμονικής φθίσεως, φαρυγγίτιδες, ρευματισμούς, νευραλγίες, παθήσεις ήπατος, μήτρας, συφιλιδικών δερμοπαθειών κλπ (Δαμβέργης, 1906 · Παπαμάρκου, 1916 · Σωτηριάδης και Σαραφίδης, 1930).

Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά στα Λουτρά Καϊάφα, εκεί δύο είναι οι βασικές ιαματικές πηγές: του σπηλαίου Ανιγρίδων Νυμφών και η πηγή Γερανίου. Και οι δύο είναι θειούχες. Η μεν πρώτη είναι κατάλληλη για λουτροθεραπεία και η δεύτερη για ποσιθεραπεία. Όσον αφορά στις θεραπευτικές ιδιότητές τους, αυτές μοιάζουν με των Λουτρών Κυλλήνης καθώς ενδείκνυνται για δερματοπάθειες, συφιλιδικά πάθη, εκζέματα, ακμές, παθήσεις του ύπατος και της χολής, ηπατική ανεπάρκεια, χολολιθιάσεις, παθήσεις αρθρώσεων, μυαλγίες, ρευματισμούς αλλά και γυναικολογικές παθήσεις (Δαμβέργης, 1906 · ΕΟΤ, 1954). Επίσης συνιστώνται και για δηλητηριάσεις από μόλυβδο και υδράργυρο (Σωτηριάδης και Σαραφίδης, 1930). Τέλος, όσον αφορά στο Κουνουπέλι, η ιαματική πηγή που αναβλύζει εκεί, είναι περίπου της ίδιας ποιότητας σύστασης και ιδιοτήτων με των Λουτρών Καϊάφα και Κυλλήνης και ενδείκνυται κυρίως για αρθρίτιδες, νευραλγίες και δερματικές παθήσεις (Παπαμάρκου, 1916).

Μεταξύ των τριών περιοχών ιαματικών πηγών της Δυτικής Πελοποννήσου, τα Λουτρά Κυλλήνης ήταν αυτά που ξεκίνησαν να οργανώνονται πρώτα και να υποδέχονται το θερμαλιστικό τουρισμό[84]. Ειδικότερα, τα Λουτρά Κυλλήνης, αν και άρχισαν να αξιοποιούνται από το 1860 (ΕΟΤ, 1966), η πραγματική τους μεταμόρφωση σε οργανωμένο λουτρότοπο ξεκίνησε στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, όταν επί των ημερών του Χαρίλαου Τρικούπη, με το Νόμο ΑΩΝΓ της 30^{ης} Μαΐου 1890, η ιαματική πηγή παραχωρήθηκε στην Εταιρία Σιδηροδρόμων Πειραιώς-Πελοποννήσου (ΣΠΑΠ) για 50 χρόνια (Δαμβέργης, 1906 · Βλαστός και Παπαϊωάννου, 1930). Έκτοτε, μέσα σε λίγα χρόνια τα Λουτρά Κυλλήνης άλλαξαν εντελώς. Η περιοχή συνδέθηκε με σιδηρόδρομο με τη γραμμή Πάτρας-Πύργου (στο σταθμό Καβάσιλων), ο χώρος των ιαματικών πηγών διαμορφώθηκε σε πάρκο και ανθώνες, χτίστηκαν ξενοδοχείο και ενοικιαζόμενα δωμάτια, ενώ το πρώτο υδροθεραπευτήριο που κατασκευάστηκε εκεί διέθετε 50 μαρμάρινους ατομικούς λουτήρες, ευρύχωρη αίθουσα αναμονής με άγαλμα του Ιπποκράτη, αίθουσες ρινοπλύσεων, εισπνοών και ψεκασμών (Βλαστός και Παπαϊωάννου, 1930).

Με μικρή χρονική διαφορά, μετά τα Λουτρά Κυλλήνης άρχισαν να αναπτύσσονται τα Λουτρά Καϊάφα[85]. Παρ' όλο που και αυτές οι ιαματικές πηγές ήταν από τις ελάχιστες που

[84] Σύμφωνα με τον Παυσανία, αλλά και άλλους αρχαίους συγγραφείς, οι ιαματικές πηγές τόσο των Λουτρών Καϊάφα όσο και των Λουτρών Κυλλήνης ήταν γνωστές ήδη από την αρχαιότητα (Βλαστός και Παπαϊωάννου, 1930 · Σωτηριάδης και Σαραφίδης, 1930 · ΕΟΤ, 1954). Ειδικότερα, δίπλα στις ιαματικές πηγές Λουτρών Κυλλήνης υπήρχε Ασκληπιείο, ενώ ακόμη και σήμερα σώζονται ερείπια λουτήρων από τη ρωμαϊκή εποχή (Σωτηριάδης και Σαραφίδης, 1930).

[85] Σύμφωνα με τη μυθολογία ο Κένταυρος Χείρων (κατ' άλλους Πυλήνορας) ξέπλυνε τις πληγές του μετά από μάχη με τον Ηρακλή (Ζαχαρόπουλος και Μπαρμπίκας, 2001). Η περιοχή πήρε την ονομασία «Καϊάφας» το 16^{ο}

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

παραχωρήθηκαν το 1890 επί Κυβερνήσεως Χ. Τρικούπη (Λέκκας, 1938), η ουσιαστική οργάνωσή τους ξεκίνησε μετά το 1907 (ΕΟΤ, 1966). Μέχρι τότε, οι λουτροθεραπείες γίνονταν στα φυσικά σπήλαια των Ανιγρίδων Νυμφών και Γερανίου, όπου λειτουργούσαν δύο κοινές δεξαμενές με αποδυτήρια στην είσοδό τους και ένα περίπτερο ποσιθεραπείας. Απέναντι, στη νησίδα της Αγίας Αικατερίνης, υπήρχαν ένα διώροφο ξενοδοχείο, ένα οίκημα με 40 δωμάτια και κάποια άλλα μεμονωμένα κτίρια δωματίων. Το υδροθεραπευτήριο συνδεόταν με τη νησίδα με λιθόκτιστη γέφυρα μήκους 85 μέτρων (Βλαστός και Παπαϊωάννου, 1930). Τέλος, όσον αφορά στα Λουτρά Υρμίνης, αυτά οργανώθηκε με ακόμη μεγαλύτερη καθυστέρηση, κάπου τη δεκαετία του 1930. Έως τότε, οι λουτρικές εγκαταστάσεις ήταν στοιχειώδεις, ενώ στην περιοχή υπήρχαν μόνο 28 λιθόκτιστα δωμάτια για την εξυπηρέτηση της διαμονής των λουομένων. Το μικρό υδροθεραπευτήριο που υπάρχει εκεί έως και σήμερα κατασκευάστηκε τη δεκαετία του 1930 (Παπαμάρκου, 1916 · Βλαστός και Παπαϊωάννου, 1930 · ΕΟΤ, 1966).

Από τις τρεις περιοχές θερμαλιστικού τουρισμού της Δυτικής Πελοποννήσου, τελικά σπουδαιότερα διαχρονικά αποδείχθηκαν τα Λουτρά Καϊάφα, με μικρή διαφορά από τα Λουτρά Κυλλήνης. Παρ' όλα αυτά αξίζει να πούμε ότι τόσο για τα Λουτρά Καϊάφα όσο και για τα Λουτρά Κυλλήνης[86] η σημαντικότερη περίοδος για το θερμαλιστικό τουρισμό τους υπήρξαν οι δεκαετίες του '50, του '60 και του '70, καθώς από τη δεκαετία του '80 και μετά η τουριστική τους κίνηση άρχισε να είναι καθοδική (Πίνακες 4-17 και 4-18), όπως άλλωστε συνέβη και στις περισσότερες περιπτώσεις περιοχών θερμαλιστικού τουρισμού της Ελλάδας. Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά στο Κουνουπέλι, η θερμαλιστική του ιστορία πέρασε από διάφορα «κύματα». Από την πρώτη στιγμή που λειτούργησε το υδροθεραπευτήριο εκεί, δεν κατάφερε να προσελκύσει μεγάλο αριθμό θερμαλιστών. Πέραν όμως της μέτριας έως κακής του «επίδοσης», τη δεκαετία του '70 η ιαματική του πηγή στέρεψε, με αποτέλεσμα οι όποιες υποδομές και εγκαταστάσεις να παρακμάσουν και να εγκαταλειφθούν εντελώς. Παρ' όλα αυτά, μετά από αρκετές δεκαετίες, η ιαματική πηγή ανέβλυσε και πάλι, λόγω του ισχυρού και καταστροφικού σεισμού που εκδηλώθηκε στη δυτική Πελοπόννησο το καλοκαίρι του 2008[87].

Πίνακας 4-17: Θερμαλιστική κίνηση Λουτρών Κυλλήνης (1931-2006)

Έτη	Αριθμός Θερμαλιστών	Αριθμός λούσεων	Αριθμός θερμαλιστών στο σύνολο της χώρας	Ποσοστό % θερμαλιστών στο σύνολο της χώρας	Κατάταξη στο σύνολο της χώρας βάσει θερμαλιστών
1931-1940	8.716	103.818	517.069	1,7	18
1951-1960	21.447	303.773	1.028.393	2,1	13
1961-1970	49.563	779.419	1.229.230	4,0	9
1971-1980	48.021	708.272	1.366.715	3,5	8
1981-1990	41.743	629.667	1.494.203	2,8	9
1991-1997	24.030	391.120	974.105	2,5	11
1998	1.287	13.445	-	-	-
2003-04, 2006	6.820	96.956	-	-	-

Πηγή: ΕΟΤ 1954 · Σπαθή, 2000 · Τμήμα Ιαματικών Πηγών ΕΟΤ

Πίνακας 4-18: Θερμαλιστική κίνηση Λουτρών Καϊάφα (1931-2006)

αιώνα, από τον Ιουδαίο Αρχιερέα Καϊάφα που χρησιμοποίησε τα νερά της πηγής για να ξεπλυθεί (Βλαστός και Παπαϊωάννου, 1930)

[86] Τα Λουτρά Κυλλήνης θεωρούνται ως ο κυριότερος σταθμός εισπνοθεραπείας της χώρας μας (ΚΕΠΑΜΕ, 2000)

[87] Σύμφωνα με φήμες που διαδίδονται από τους κατοίκους της ευρύτερης περιοχής, η ιαματική πηγή Κουνουπελίου ποτέ δεν σταμάτησε να αναβλύζει. Απλά ανέβλυζε σε διαφορετικό σημείο και συγκεκριμένα στον πυθμένα της θάλασσας κοντά στη βραχονησίδα Κουνουπελάκι, σε μικρή απόσταση από το Κουνπουπέλι καθ' όλη τη διάρκεια των ετών που θεωρούταν ότι είχε στερέψει (Ζαχαρόπουλος και Μπαρμπίκας, 2001).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Έτη	Αριθμός Θερμαλιστών	Αριθμός λούσεων	Αριθμός θερμαλιστών στο σύνολο της χώρας	Ποσοστό % θερμαλιστών στο σύνολο της χώρας	Κατάταξη στο σύνολο της χώρας βάσει θερμαλιστών
1931-1940	24.181	272.906	517.069	4,7	7
1951-1960	46.449	601.392	1.028.393	4,5	7
1961-1970	58.498	711.318	1.229.230	4,7	8
1971-1980	60.800	785.154	1.366.715	4,4	6
1981-1990	56.561	774.069	1.494.203	3,8	7
1991-1997	27.573	378.330	974.105	2,8	9
1998-2000	9.022	131.825	-	-	-
2001-2006	16.436	234.568	-	-	-

Πηγή: ΕΟΤ 1954 · Σπαθή, 2000 · Τμήμα Ιαματικών Πηγών ΕΟΤ

Σήμερα, από τις δύο περιοχές που αναπτύσσεται ο θερμαλιστικός τουρισμός στη Δυτική Πελοπόννησο (στα Λουτρά Υρμίνης τώρα γίνονται προσπάθειες για πιθανή αποκατάστασή τους από την ΕΤΑ), μόνο τα Λουτρά Κυλλήνης παρουσιάζουν μια εικόνα κάπως αξιόλογη. Συγκεκριμένα, λίγα μέτρα πιο πέρα από το παλιό υδροθεραπευτήριο του ΕΟΤ (το οποίο έχει εγκαταλειφθεί πλήρως) έχουν κατασκευαστεί νέες εγκαταστάσεις θερμαλισμού (ιδιοκτησίας ΕΟΤ και εκμετάλλευσης Ομίλου Δασκαλαντωνάκη), με 37 ατομικούς λουτήρες, 93 συσκευές εισπνοθεραπείας, 2 θαλάμους ομαδικών εισπνοών και 22 συσκευές ρινοπλύσεων (Σπαθή, 2000). Επίσης, όσον αφορά στις ξενοδοχειακές υποδομές (Πίνακας 4-19), η άμεση περιοχή των Λουτρών Κυλλήνης διαθέτει 3 ξενοδοχεία και 5 επιχειρήσεις ενοικιαζομένων δωματίων, οι οποίες στην πλειονότητά τους λειτουργούν από 6 περίπου μήνες το χρόνο (Μάιο - Οκτώβριο), δηλαδή κατά την περίοδο λειτουργίας της θερμαλιστικής εγκατάστασης μόνο (www.grhotles.gr, ανάκτηση 06/2008). Από τα ξενοδοχεία, το ένα μόνο είναι 5* και το οποίο έχει χτιστεί στη θέση του πρώην Ξενία (ΚΕΠΑΜΕ, 2000).

Πίνακας 4-19: Ξενοδοχειακό δυναμικό και ενοικιαζόμενα δωμάτια Λουτρών Κυλλήνης

ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ			
Κατηγορία	**Αριθμός Επιχειρήσεων**	**Δωμάτια**	**Κλίνες**
5***	1	655	1.500
3***	2	62	105
ΣΥΝΟΛΟ	**3**	**717**	**1605**
ΕΝΟΙΚΙΑΖΟΜΕΝΑ ΔΩΜΑΤΙΑ			
1 κλειδί	5	28	58
ΣΥΝΟΛΟ	**5**	**28**	**58**

Πηγή: ιδία επεξεργασία στοιχείων από www.grhotels.gr (ΞΕΕ - ανάκτηση 02/2008) και ΠΥΤ ΕΟΤ Δυτ. Ελλάδας

Πίνακας 4-20: Ξενοδοχειακό δυναμικό και ενοικιαζόμενα δωμάτια Λουτρών Καϊάφα

ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ			
Κατηγορία	**Αριθμός Επιχειρήσεων**	**Δωμάτια**	**Κλίνες**
2**	3	46	88
1*	6	113	287
ΣΥΝΟΛΟ	**9**	**159**	**375**
ΕΝΟΙΚΙΑΖΟΜΕΝΑ ΔΩΜΑΤΙΑ			
2 κλειδιά	4	21	41
ΣΥΝΟΛΟ	**4**	**21**	**41**

Πηγή: ιδία επεξεργασία στοιχείων από www.grhotels.gr (ΞΕΕ - ανάκτηση 02/2008) και ΠΥΤ ΕΟΤ Δυτ. Ελλάδας

Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά στις θερμαλιστικές εγκαταστάσεις των Λουτρών Καϊάφα, αυτές είναι σχεδόν ακριβώς οι ίδιες με αυτές που κατασκευάστηκαν τη δεκαετία του

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

’50, όταν οι ιαματικές πηγές πέρασαν στην ιδιοκτησία και εκμετάλλευση του ΕΟΤ. Το ένα και μοναδικό υδροθεραπευτήριο διαθέτει 20 ατομικούς λουτήρες και δύο εσωτερικές δεξαμενές προς την πλευρά (του κτιρίου) που είναι εντός του σπηλαίου. Το σπήλαιο εξακολουθεί να λειτουργεί ως φυσική δεξαμενή λούσεων, ενώ πρόσφατα κατασκευάστηκε και μια εξωτερική (κλειστή) δεξαμενή στον αύλειο χώρο του υπάρχοντος υδροθεραπευτηρίου. Το περίπτερο ποσιθεραπείας έχει τεθεί εκτός λειτουργίας (Σπαθή, 2000 · Ζαχαρόπουλος και Μπαρμπίκας, 2001).

Παρ’ όλα αυτά, στο σημείο αυτό αξίζει να αναφέρουμε ότι τα Λουτρά Καϊάφα είναι μια από τις λίγες περιοχές που η ΕΤΑ έχει επιλέξει για την προώθηση μεγάλων επενδυτικών έργων αναβάθμισης και αποκατάστασής τους. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τον προγραμματισμό της εν λόγω εταιρίας (συμφερόντων του Δημοσίου), τα Λουτρά Καϊάφα πρόκειται να μετατραπούν σε πρότυπο κέντρο ευεξίας και θερμαλιστικού τουρισμού, οικοτουρισμού και ναυταθλητισμού, ενώ δρομολογείται και η δημιουργία κέντρου παρατήρησης του περιβάλλοντος. Ειδικότερα, σχεδιάζεται να αναβαθμιστούν και να επαναλειτουργήσουν τέσσερα από τα ξενοδοχεία που βρίσκονται στη νησίδα της Λίμνης Καϊάφα, προσφέροντας τουρισμό πολυτελείας, χωρίς όμως να χάνεται ο κοινωνικός χαρακτήρας της περιοχής και του προσφερόμενου τουρισμού. Ανάμεσα στις προκαταρκτικές μελέτες που ήδη έχουν ξεκινήσει να γίνονται, περιλαμβάνονται επίσης: α) μελέτη διαχείρισης του οικοσυστήματος (υλοτόμηση, αντιπλημμυρικά έργα, σχέδιο διαχείρισης και σχέδιο πυροπροστασίας, φύτευση 15.000 δενδρυλλίων, με στόχο την αποκατάσταση του τοπίου που επλήγη από τις πυρκαγιές του 2007) και β) μελέτες για τη συγκράτηση των βράχων της περιοχής. Το έργο αναμένεται να στοιχίσει 29 εκατ.€ και η χρηματοδότησή του θα γίνει από το ΕΣΠΑ (Ο Κόσμος του Επενδυτή, 2008).

Απόψεις από το Κουνουπέλι

Δορυφορική Εικόνα

Εικόνα 4-1

Πηγή: Google Earth 2008 και Ζαχαρόπουλος και Μπαρμπίκας, 2001

Πέραν των παραπάνω όμως, όσον αφορά στα χωρικά χαρακτηριστικά των τριών βασικότερων τόπων θερμαλιστικού τουρισμού της Δυτικής Πελοποννήσου, κατ’ αρχήν, θα πρέπει να πούμε ότι στη συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή, από το σύνολο των ιαματικών πηγών που αναβλύζουν εκεί, αυτές που κατάφεραν τελικά να αναπτύξουν το θερμαλιστικό τουρισμό σε ικανοποιητικό βαθμό, είναι αυτές που αναβλύζουν στην παράκτια ζώνη: Λουτρά Κυλλήνης, Λουτρά Καϊάφα, Λουτρά Υρμίνης. Παράλληλα, αξίζει να παρατηρήσουμε επίσης

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

ότι μεταξύ των τριών αυτών βασικότερων θερμαλιστικών προορισμών, τα Λουτρά Κυλλήνης ήταν τα μόνα στα οποία η ανάπτυξη του θερμαλιστικού τουρισμού είχε σαν αποτέλεσμα στην ευρύτερη περιοχή να παρατηρηθεί οικιστική ανάπτυξη τέτοιου βαθμού, που τελικά στις μέρες να έχει δημιουργηθεί κανονικός οικισμός: το παραθεριστικό χωριό Αρκούδι, το οποίο χωροθετείται 2 χλμ μακριά, χωρίς όμως να συνδέεται οικιστικά με το χώρο των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων.

Ειδικότερα, όσον αφορά στα χαρακτηριστικά του χώρου των Λουτρών Κυλλήνης, οι θερμαλιστικές εγκαταστάσεις εντοπίζονται εντός μεγάλου και κατάφυτου Θερμαλιστικού Πάρκου, στο οποίο σε μια πλευρά υπάρχουν ένα εγκαταλελειμμένο περίπτερο του ΕΟΤ και τα ερείπια των ρωμαϊκών λουτήρων και σε μια άλλη το παλιό (εγκαταλελειμμένο) και το νέο υδροθεραπευτήριο του ΕΟΤ. Μεταξύ του Θερμαλιστικού Πάρκου Λουτρών Κυλλήνης και του χωριού «Αρκούδι», από το 2001 κατασκευάστηκε και λειτουργεί ένα από τα πιο υπερσύγχρονα Κέντρα Θαλασσοθεραπείας της χώρας, το οποίο διαχειρίζεται ο ίδιος Όμιλος Επιχειρήσεων που εκμεταλλεύεται και τις καινούργιες θερμαλιστικές εγκαταστάσεις του ΕΟΤ (www.gnto.gr, ανάκτηση 05/2008).

Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά στα Λουτρά Καϊάφα, παρ’ όλο που η ανάπτυξη του θερμαλιστικού τουρισμού εκεί είχε μεγαλύτερη ένταση από τις υπόλοιπες δύο περιοχές, λόγω του ιδιαίτερου καθεστώτος προστασίας της Λίμνης (Δίκτυο Natura) στην περιοχή δεν παρατηρήθηκε καμία απολύτως μορφή οικιστικής ανάπτυξης, πλην κάποιων δρόμων, του υδροθεραπευτηρίου και των ξενοδοχείων στην απέναντι νησίδα). Παρ’όλα αυτά, το άλλοτε κατάφυτο τοπίο της περιοχής, λόγω των πρόσφατων καταστροφικών πυρκαγιών (2007), δεν υπάρχει πια. Τέλος, όσον αφορά στα Λουτρά Υρμίνης (Κουνουπελίου), λόγω του ότι η θερμαλιστική δραστηριότητα ούτε υπήρξε έντονη αλλά ούτε και διήρκησε πολύ, γύρω από τις θερμαλιστικές εγκαταστάσεις δεν παρατηρήθηκε ποτέ οικιστική ανάπτυξη. Επίσης, λόγω του ότι η ιαματική πηγή ανέβλυσε πολύ πρόσφατα ξανά, δεν έχουν προλάβει να γίνουν παρεμβάσεις αποκατάστασης ακόμη, κι έτσι ο υπάρχοντας χώρος χαρακτηρίζεται από παντελή εγκατάλειψη.

Τέλος, σημειώνουμε ότι η περιοχή της Δυτικής Πελοποννήσου, αποτελεί μια από τις βασικότερες περιοχές θερμαλιστικού τουρισμού της Ελλάδας, η οποία όμως δεν καταφέρνει να προσελκύει τον αριθμό θερμαλιστών που της αναλογεί και της αξίζει. Προς το παρόν, θετικό στοιχείο αποτελεί το επενδυτικό ενδιαφέρον που έχει εκδηλώσει η ΕΤΑ για τα Λουτρά Καϊάφα, τα οποία λόγω και των πρόσφατων πυρκαγιών έχουν υποβαθμιστεί σημαντικά. Παρ’ όλα αυτά, η αποκατάσταση και αναβάθμιση του συγκεκριμένου Θερμαλιστικού Κέντρου-Πάρκου δεν είναι από μόνη της αρκετή και θα χρειαστούν πολλές ακόμη προσπάθειες στο μέλλον προκειμένου η περιοχή της Δυτικής Πελοποννήσου να αποτελεί και πάλι έναν τόπο προσφοράς σύγχρονων θερμαλιστικών υπηρεσιών και τουρισμού.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Λουτρά Κυλλήνης

Εικόνα 4-2

Εικόνα 4-3

Εικόνα 4-4

Εικόνα 4-5

Εικόνα 4-6

Εικόνα 4-7

Αεροφωτογραφία 1945

Αεροφωτογραφία 2000

Εικόνα 4-2: Η γούρνα των λασπόλουτρων και στο βάθος το περίπτερο του ΕΟΤ εγκαταλελειμμένο
Εικόνα 4-3: Τα ερείπια των αρχαίων ρωμαϊκών λουτρών
Εικόνα 4-4: Το παλιό υδροθεραπευτήριο του ΕΟΤ εγκαταλελειμμένο
Εικόνα 4-5: Η κεντρική είσοδος του νέου υδροθεραπευτηρίου του ΕΟΤ
Εικόνα 4-6: Η πλάγια είσοδος του νέου υδροθεραπευτηρίου του ΕΟΤ
Εικόνα 4-7: Άποψη από τον γειτονικό παραθεριστικό οικισμό Αρκούδι
Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο – **Πηγή αεροφωτογραφιών:** Γ.Υ.Σ. (προσωπικό αρχείο)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Λουτρά Καϊάφα

Εικόνα 4-8

Εικόνα 4-9

Εικόνα 4-10

Εικόνα 4-11

Εικόνα 4-12

Εικόνα 4-13

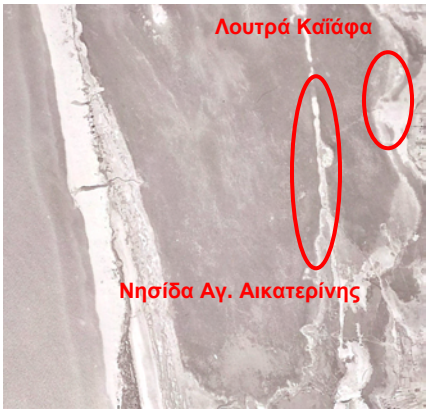

Αεροφωτογραφία 1945

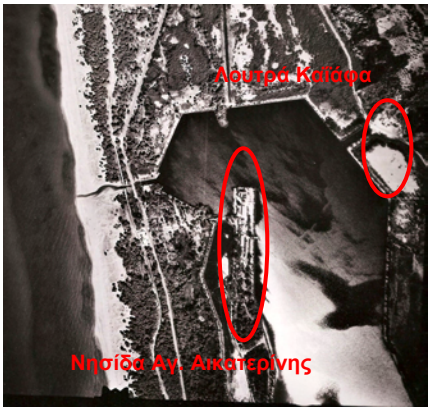

Αεροφωτογραφία 2000

Εικόνα 4-8: Το υδροθεραπευτήριο του ΕΟΤ
Εικόνα 4-9: Το φυσικό σπήλαιο των Ανιγρίδων Νυμφών
Εικόνα 4-10: Η εξωτερική (κλειστή) δεξαμενή στον αύλειο χώρο του υδροθεραπευτηρίου
Εικόνα 4-11: Η είσοδος στο φυσικό σπήλαιο της πηγής Γερανίου
Εικόνα 4-12: Άποψη της λίμνης και της νησίδας με τα ξενοδοχεία από την κορυφή του υδροθεραπευτηρίου
Εικόνα 4-13: Κοντινή άποψη των ξενοδοχείων στη νησίδα της Αγίας Αικατερίνης
Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο – **Πηγή αεροφωτογραφιών:** Γ.Υ.Σ. (προσωπικό αρχείο)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

4.2.4.3 Αργοσαρωνικός – Κορινθιακός Κόλπος

Ο ηπειρωτικός χώρος γύρω από τον Αργοσαρωνικό και Κορινθιακό Κόλπο (Νομός Αττικής, Κορινθίας και Φωκίδας) αποτελεί και αυτός μια περιοχή στην οποία εντοπίζεται ένας σημαντικός αριθμός θερμομεταλλικών πηγών και συγκεκριμένα το 6,7% του συνόλου του φυσικού πόρου της χώρας (Πίνακας 4, βλέπε Παράρτημα). Παράλληλα, από το σύνολο των ιαματικών πηγών της περιοχής, έως και το 2006 τέσσερις (4) ήταν χαρακτηρισμένες ως τουριστικής σημασίας (17,4% στο σύνολο της χώρας) και τρεις (3) ως τοπικής σημασίας (4,82% στο σύνολο της χώρας). Ειδικότερα, ως τουριστικής σημασίας είχαν χαρακτηριστεί οι ιαματικές πηγές Λουτρακίου, Μεθάνων, Βουλιαγμένης (λίμνη Αττικής) και Κίρρας (Ν. Φωκίδας), ενώ ως ιαματικές πηγές τοπικής σημασίας είχαν χαρακτηριστεί των Λουτρών Ελένης, της Σουβάλας Αίγινας και της Ευρυάλης Γλυφάδας (Πίνακας 3, βλέπε Παράρτημα).

Στο παρόν υποκεφάλαιο, όπως και στο προηγούμενο, θα εξεταστούν μόνο οι περιπτώσεις του Λουτρακίου, Μεθάνων και Λίμνης Βουλιαγμένης (Αττικής), καθώς λόγω ακριβώς του ότι αποτελούσαν ιαματικές πηγές τουριστικής σημασίας ήδη από το 1960, διαχρονικά κατάφεραν να αναπτύξουν σε μεγαλύτερο βαθμό το θερμαλιστικό τουρισμό από τις υπόλοιπες περιοχές και άρα παρουσιάζουν περισσότερο ενδιαφέρον. Αντίθετα, η περίπτωση της Κίρρας του Ν. Φωκίδας δε θα εξεταστεί, παρ' όλο που ανήκε και αυτή στις περιπτώσεις ιαματικών πηγών τουριστικής σημασίας, καθώς εδώ και αρκετά χρόνια οι εγκαταστάσεις της έχουν τεθεί εκτός λειτουργίας και έχουν εγκαταλειφθεί πλήρως[88].

Χάρτης 4-12: Λουτροπόλεις - περιοχές ανάπτυξης θερμαλιστικού τουρισμού στον Αργοσαρωνικό-Κορινθιακό Κόλπο

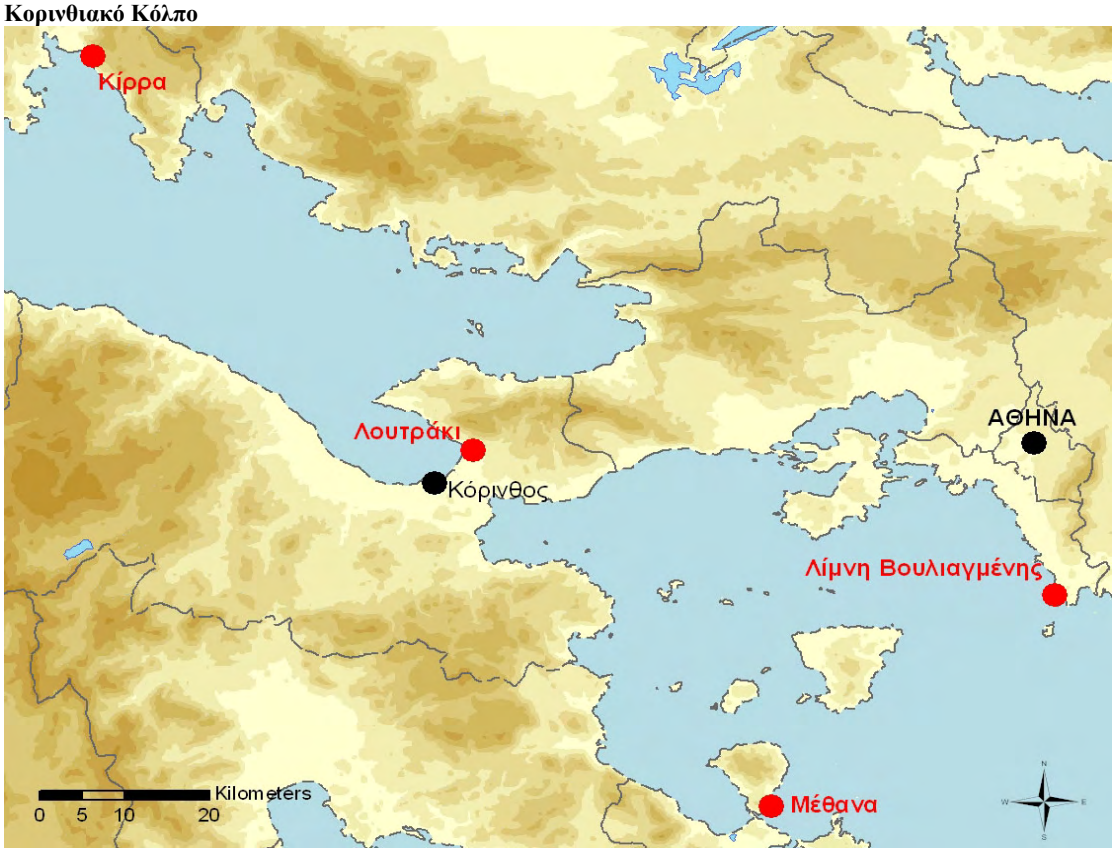

Πηγή: ιδία επεξεργασία

[88] Ένας ακόμη λόγος για τον οποίο δεν εξετάζεται η περίπτωση της Κίρρας είναι γιατί τα ιαματικά νερά της είναι καρστικά, οπότε στις εγκαταστάσεις της κατά το παρελθόν γίνονταν μόνο ποσιθεραπείες.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Περνώντας στις υπό εξέταση θερμαλιστικές περιοχές, και όσον αφορά στη γεωγραφική τους θέση και διοικητική υπαγωγή, το Λουτράκι (με το χαρακτηριστικό όνομα) βρίσκεται στις ακτές του βόρειου Κορινθιακού, ανήκει στο Δήμο Λουτρακίου-Περαχώρας και απέχει 14 χλμ από την Κόρινθο. Η Βουλιαγμένη (Λίμνη Βουλιαγμένης) βρίσκεται στις νότιες ακτές του Νομού Αττικής και απέχει 25 χλμ από την Αθήνα, ενώ τέλος, τα Μέθανα, βρίσκονται στις ανατολικές ακτές της ομώνυμης χερσονήσου (στα βόρεια του Ν. Αργολίδας) και διοικητικά ανήκουν στην Περιφέρεια Αττικής.

Όπως ίσχυσε και για όλες τις περιπτώσεις ιαματικών πηγών τουριστικής σημασίας, έτσι και στην περίπτωση των Μεθάνων, του Λουτρακίου και της Βουλιαγμένης, η κατά προτεραιότητα επιλογή τους για την ανάπτυξη του θερμαλιστικού τουρισμού οφειλόταν σε σημαντικό βαθμό στην ποιότητα και ποσότητα των ιαματικών νερών τους. Συγκεκριμένα, στα Μέθανα εντοπίζονται 25 περίπου θερμές θειούχες αλιπηγές (σε τέσσερα συμπλέγματα), οι οποίες ενδείκνυνται για χρόνιους ρευματισμούς, αρθριτικά, παθήσεις μήτρας, εκζέματα, αγκυλώσεις και παραλύσεις. Στο Λουτράκι, τα τρία συμπλέγματα ιαματικών πηγών που αναβλύζουν κατά μήκος της παραλίας, είναι αλκαλικής σύστασης και ενδείκνυνται για παθήσεις των νεφρών, παθήσεις του ήπατος και της χολής και παθήσεις του πεπτικού συστήματος. Τέλος, στη Βουλιαγμένη, οι ιαματικές πηγές που αναβλύζουν στη θάλασσα και τις ακτές είναι διάφορων συστάσεων (χλωρονατριούχες, θειούχες, οξυανθρακούχες) και ενδείκνυνται για ρευματοπάθειες, αρθραλγίες και γυναικολογικές παθήσεις (Δαμβέργης, 1906 · Σωτηριάδης και Σαραφίδης, 1930 · ΕΟΤ, 1954).

Όπως ήταν αναμενόμενο, λόγω και της εγγύτητας όλων των παραπάνω ιαματικών πηγών με την πρωτεύουσα[89], η οργάνωση και η ανάπτυξη του θερμαλιστικού τουρισμού ξεκίνησε αρκετά νωρίς σε σχέση με αρκετές από τις υπόλοιπες ιαματικές πηγές της χώρας. Πρώτες απ' όλες άρχισαν να οργανώνονται οι ιαματικές πηγές Λουτρακίου[90]. Συγκεκριμένα, το 1857 συστάθηκε δημοτική επιχείρηση εκμετάλλευσης και κατασκευάστηκε το πρώτο λουτρικό κατάστημα: ένα ξύλινο κτίριο που διέθετε μόλις 10 ατομικούς λουτήρες. Έκτοτε η ανάπτυξη ήταν ταχεία. Στις αρχές του 20ου αιώνα, το Λουτράκι διέθετε δύο ειδών θερμαλιστικές εγκαταστάσεις: τους φυσικούς λουτρώνες (μέσα σε σπήλαιο) και τις τεχνητές θέρμες (με συνολικά 42 ατομικούς λουτήρες). Στην περιοχή υπήρχαν πολλά ξενοδοχεία και ενοικιαζόμενα δωμάτια, ενώ ήδη λειτουργούσε και καζίνο (Παπαμάρκου, 1916 · www.loutraki.gr, ανάκτηση 05/2008).

Μετά το Λουτράκι, επόμενες ιαματικές πηγές στην περιοχή του Αργοσαρωνικού-Κορινθιακού Κόλπου που άρχισαν να οργανώνονται ήταν των Μεθάνων. Το 1870 οι επισκέπτες της περιοχής έκαναν τα λουτρά τους αρχικά μέσα σε λάκκους και στην πορεία σε δύο κοινές δεξαμενές και 6 ατομικούς λουτήρες, που ήταν όλες κι όλες οι εγκαταστάσεις που υπήρχαν στα Μέθανα εκείνη την εποχή. Τελικά, οι πρώτες ευπρεπείς εγκαταστάσεις θα αρχίσουν να λειτουργούν στην περιοχή μετά το 1906, όταν θα κατασκευαστούν δύο καταστήματα του δημοσίου (με συνολικά δύο κοινές δεξαμενές -για άντρες και γυναίκες- και

[89] Το Λουτράκι συνδεόταν απ' ευθείας με την Αθήνα με σιδηρόδρομο, τα Μέθανα με απ'ευθείας γραμμή πλοίου με τον Πειραιά, ενώ η Βουλιαγμένη θεωρούταν ως εξοχική τοποθεσία κοντά στην πρωτεύουσα (Παπαμάρκου, 1916).

[90] Οι ιαματικές πηγές του Λουτρακίου αναφέρονται από αρκετούς αρχαίους συγγραφείς (Παυσανία, Στράβωνα κλπ). Κατά την αρχαιότητα η ονομασία της περιοχής ήταν «Θέρμαι» και ήταν μια από τις σπουδαιότερες λουτροπόλεις της Ελλάδας (Παπαμάρκου, 1916 · ΕΟΤ, 1966). Στα νεώτερα χρόνια, αναφέρεται ότι ο Στρατηγός της Επανάστασης, Γεώργιος Καραϊσκάκης, επισκεπτόταν το Λουτράκι για να θεραπεύσει τους ρευματισμούς του (Βλαστός και Παπαϊωάννου, 1930).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

10 ατομικούς λουτήρες) και τρία ιδιωτικά καταστήματα (Στ. Αλούπη, Γ. Δήμα και Παπαματθαίου) με συνολικά 31 μαρμάρινους ατομικούς λουτήρες, ενώ επίσης θα λειτουργήσει και ένα φυσικό σπήλαιο (Παπαμάρκου, 1916 · Βλαστός και Παπαϊωάννου, 1930). Τελευταίες, μετά το Λουτράκι και τα Μέθανα, θα αρχίσουν να οργανώνονται οι ιαματικές πηγές της λίμνης Βουλιαγμένης, οι οποίες στις αρχές του 20ου αιώνα διέθεταν ήδη 30 ατομικούς λουτήρες και 30 δωμάτια σε κατάστημα λουτρών που ανήκε στη Μονή Αγίων Ασωμάτων Πετράκη (Παπαμάρκου, 1916 · Σωτηριάδης και Σαραφίδης, 1930 · ΕΟΤ, 1954).

Πίνακας 4-21: Θερμαλιστική κίνηση Λουτρακίου (1931-1999)

Έτη	Αριθμός Θερμαλιστών	Αριθμός λούσεων	Αριθμός θερμαλιστών στο σύνολο της χώρας	Ποσοστό % θερμαλιστών στο σύνολο της χώρας	Κατάταξη στο σύνολο της χώρας βάσει θερμαλιστών
1931-1940	81.197	1.343.074	517.069	15,7	1
1951-1960	88.884	1.024.377	1.028.393	8,6	3
1961-1970	66.924	732.170	1.229.230	5,5	6
1971-1980	47.543	558.895	1.366.715	4,1	9
1981-1990	36.419	392.564	1.494.203	3,1	10
1991-1997	39.744	380.524	974.105	5,4	6
1998-1999	14.200	-	-	-	-

Πηγή: ΕΟΤ 1954 · Σπαθή, 2000 · Τμήμα Ιαματικών Πηγών ΕΟΤ

Πίνακας 4-22: Θερμαλιστική κίνηση Μεθάνων (1931-2003)

Έτη	Αριθμός Θερμαλιστών	Αριθμός λούσεων	Αριθμός θερμαλιστών στο σύνολο της χώρας	Ποσοστό % θερμαλιστών στο σύνολο της χώρας	Κατάταξη στο σύνολο της χώρας βάσει θερμαλιστών
1931-1940	42.475	758.221	517.069	8,2	3
1951-1960	94.755	1.496.362	1.028.393	9,2	2
1961-1970	133.081	2.047.551	1.229.230	10,8	3
1971-1980	135.081	2.097.755	1.366.715	9,9	3
1981-1990	113.871	1.611.629	1.494.203	7,6	4
1991-1997	59.781	732.890	974.105	6,1	4
1998-2000	19.902	275.036	-	-	-
2001-2003	16.502	234.181	-	-	-

Πηγή: ΕΟΤ, 1954 · Σπαθή, 2000 · Τμήμα Ιαματικών Πηγών ΕΟΤ

Πίνακας 4-23: Θερμαλιστική κίνηση Λίμνης Βουλιαγμένης (1931-1997)

Έτη	Αριθμός Θερμαλιστών	Αριθμός λούσεων	Αριθμός θερμαλιστών στο σύνολο της χώρας	Ποσοστό % θερμαλιστών στο σύνολο της χώρας	Κατάταξη στο σύνολο της χώρας βάσει θερμαλιστών
1931-1940	6.158	102.830	517.069	1,19	21
1951-1960	44.105	881.477	1.028.393	4,28	9
1961-1970	38.472	1.103.638	1.229.230	3,12	10
1971-1980	33.295	1.708.623	1.366.715	2,43	12
1981-1990	28.279	1.565.960	1.494.203	1,89	12
1991-1997	15.200	925.066	974.105	1,56	12

Πηγή: ΕΟΤ 1954 · Σπαθή, 2000 · Τμήμα Ιαματικών Πηγών ΕΟΤ

Μέχρι και την περίοδο του μεσοπολέμου, το Λουτράκι και τα Μέθανα ήταν από τις σπουδαιότερες περιοχές ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού της Ελλάδας[91] (1η και 3η θέση αντίστοιχα). Τη δεκαετία του ’50 όμως, ενώ τα Μέθανα μπήκαν σε μια περίοδο

[91] Ενδεικτικό της ευμάρειας εκείνης της εποχής ήταν ότι, εκτός από το Λουτράκι, την περίοδο του μεσοπολέμου λειτουργούσε καζίνο και στα Μέθανα (Ζαχαρόπουλος και Μπαρμπίκας, 2001)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

περαιτέρω ακμής, το Λουτράκι άρχισε να χάνει σταδιακά όλο και μεγαλύτερο μέρος των θερμαλιστών του (Πίνακας 4-21). Ωστόσο, η περίοδος ακμής των Μεθάνων, δεν κράτησε παρά μόνο ως τη δεκαετία του ’80, που στη χώρα μας οι περισσότεροι θερμαλιστικοί προορισμοί γνώρισαν την παρακμή (Πίνακας 4-22). Στις μέρες μας, αν και τα Μέθανα εξακολουθούν να χάνουν διαρκώς μέρος της τουριστικής-θερμαλιστικής τους κίνησης, τουλάχιστον έχουν καταφέρει να διατηρηθούν στην 4η θέση των θερμαλιστικών προορισμών της χώρας. Αντίθετα, το Λουτράκι, και ενώ καθ’ όλες τις δεκαετίες του ’50, του ’60, του ’70 και του ’80 διένυε πτωτική πορεία, από τη δεκαετία του ’90 και μετά εμφανίζεται να ανακάμπτει, διεκδικώντας ξανά μια από τις πρώτες θέσεις στην κατάταξη των ελληνικών προορισμών θερμαλιστικού τουρισμού. Τέλος, όσον αφορά στη Λίμνη Βουλιαγμένης, η περίοδος ακμής του θερμαλιστικού τουρισμού της κράτησε πολύ λίγο. Μόνο τη δεκαετία του ’50 η άνοδος του αριθμού των θερμαλιστών υπήρξε θεαματική. Έκτοτε, έως και σήμερα, υποχωρεί διαρκώς (Πίνακας 4-23).

Στις μέρες μας, η γενικότερη εικόνα που χαρακτηρίζει το θερμαλιστικό τουρισμό των τριών παραπάνω περιοχών είναι πολύ μέτρια. Στο Λουτράκι, παρά την άνοδο του αριθμού των θερμαλιστών κατά τα τελευταία έτη, οι εγκαταστάσεις που υπάρχουν είτε δεν ανταποκρίνονται στις σύγχρονες απαιτήσεις, είτε είναι εγκαταλελειμμένες. Συγκεκριμένα, οι Δημοτικές εγκαταστάσεις θερμαλισμού (που είναι και οι μόνες στην πόλη στις οποίες γίνονται λούσεις) αν και έχουν πρόσφατα ανακαινιστεί (διαθέτουν ατμόλουτρα, σάουνα, υδρομασάζ, μηχανήματα φυσικοθεραπείας και τμήμα αισθητικής), εντούτοις δεν παρουσιάζουν καμία αξιόλογη εικόνα, ενώ επίσης δύο άλλες ιδιωτικές εγκαταστάσεις (Καραντάνη και Οικονόμου) που υπήρχαν επίσης στη λουτρόπολη έχουν πλήρως εγκαταλειφθεί. Από την άλλη πλευρά όσον αφορά στις εγκαταστάσεις του ΕΟΤ, το παλιό υδροθεραπευτήριο είναι πλήρως εγκαταλελειμμένο, όπως είναι και το καινούργιο γυάλινο υδροθεραπευτήριο. Παρ’ όλα αυτά, το παλιό κτίριο ποσιθεραπείας (του ΕΟΤ) λειτουργεί αδιάκοπα έως και σήμερα. Το γεγονός ότι το Λουτράκι αποτελεί ανεπτυγμένο τουριστικό προορισμό στις μέρες μας, με πολλές ξενοδοχειακές υποδομές (Πίνακας 4-24), οφείλεται σχεδόν εξ ολοκλήρου στον παραθεριστικό τουρισμό και στον τουρισμό τυχερών παιχνιδιών (Καζίνο Λουτρακίου) που έχει αναπτύξει σημαντικά η περιοχή[92].

Πίνακας 4-24: Ξενοδοχειακό δυναμικό και ενοικιαζόμενα δωμάτια Λουτρακίου

ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ			
Κατηγορία	**Αριθμός Επιχειρήσεων**	**Δωμάτια**	**Κλίνες**
5***	1	274	475
Α΄ τάξης	1	43	83
4**	5	268	505
3*	11	475	878
2	27	768	1.414
Ε΄ τάξης	1	12	21
1*	3	32	68
ΣΥΝΟΛΟ	**49**	**1.872**	**3.444**
ΕΝΟΙΚΙΑΖΟΜΕΝΑ ΔΩΜΑΤΙΑ			
3 κλειδιά	3	-	-
2 κλειδιά	4	-	-
ΣΥΝΟΛΟ	**7**	**68**	**132**

Πηγή: ιδία επεξεργασία στοιχείων από www.grhotels.gr (ΞΕΕ - ανάκτηση 02/2008) και Γρ. ΕΟΤ Λουτρακίου

[92] Τη δεκαετία του ’50 στο Λουτράκι υπήρχαν 6 εγκαταστάσεις θερμών λούσεων και λούσεων φυσικής θερμοκρασίας (161 λουτήρες) και 3 περίπτερα ποσιθεραπείας (το ένα κρατικό και τα άλλα δύο ιδιωτικά) (ΕΟΤ, 1954).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Όσον αφορά στα Μέθανα, οι θερμαλιστικές εγκαταστάσεις που θα συναντήσει κανείς εκεί σήμερα αποτελούνται από τρία (3) υδροθεραπευτήρια: δύο (2) του ΕΟΤ και ένα (1) ιδιωτικό. Το ιδιωτικό («Αι Πηγαί»), χτίστηκε την περίοδο του μεσοπολέμου, διαθέτει 28 ατομικούς λουτήρες και διατηρείται σε αρκετά ανεκτή κατάσταση. Από την άλλη πλευρά, τα δύο υδροθεραπευτήρια του ΕΟΤ (το ένα κατασκευασμένο τη δεκαετία του ’30 και το άλλο του ’70), από το 2004 που εκμισθώθηκαν έχουν ανακαινιστεί μερικώς μόνο. Παράλληλα, όσον αφορά στις ξενοδοχειακές υποδομές που προσφέρει η περιοχή, οι περισσότερες από αυτές αποτελούν ενοικιαζόμενα δωμάτια και μάλιστα χαμηλής κατηγορίας (Πίνακας 4-25). Τέλος, όσον αφορά στις εγκαταστάσεις της Βουλιαγμένης, το ένα και μοναδικό υδροθεραπευτήριο, 48 ατομικών λουτήρων, που υπάρχει στο χώρο της λίμνης (ιδιοκτησία της Εκκλησίας) είναι πλήρως εγκαταλελειμμένο και εσωτερικά βρίσκεται σε κατάσταση ερειπίου. Παρ’ όλα αυτά, σύμφωνα με πληροφορίες που αντλήθηκαν κατά την επιτόπια επίσκεψη από τον Επιστάτη του Θερμαλιστικού Πάρκου, πρόσφατα εκμισθώθηκε από μεγάλη εταιρία Αιγυπτιακών συμφερόντων, η οποία σκοπεύει να προβεί σε πλήρη αναμόρφωση του χώρου (κατεδάφιση του παλιού υδροθεραπευτηρίου και κατασκευή νέων εγκαταστάσεων κλπ) πολύ σύντομα.

Πίνακας 4-25: Ξενοδοχειακό δυναμικό και ενοικιαζόμενα δωμάτια Μεθάνων

ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ			
Κατηγορία	**Αριθμός Επιχειρήσεων**	**Δωμάτια**	**Κλίνες**
Α΄ τάξης	1	22	38
3***	2	86	158
2**	2	56	109
ΣΥΝΟΛΟ	**5**	**164**	**305**
ΕΝΟΙΚΙΑΖΟΜΕΝΑ ΔΩΜΑΤΙΑ			
3 κλειδιά	1	12	24
2 κλειδιά	44	346	705
1 κλειδί	69	430	884
ΣΥΝΟΛΟ	**114**	**788**	**1.613**

Πηγή: ιδία επεξεργασία στοιχείων από www.grhotels.gr (ΞΕΕ - ανάκτηση 02/2008) και ΠΥΤ ΕΟΤ Αττικής

Πέραν όμως των παραπάνω χαρακτηριστικών, όσον αφορά στα χωρικά χαρακτηριστικά των τριών βασικότερων θερμαλιστικών περιοχών του Αργοσαρωνικού-Κορινθιακού Κόλπου, κατ’ αρχήν θα πρέπει να παρατηρήσουμε ότι και οι τρεις περιπτώσεις που εξετάζονται στο παρόν υποκεφάλαιο βρίσκονται για ακόμη μια φορά στην παράκτια ζώνη της Ελλάδας και έχουν θαλάσσιο μέτωπο. Παράλληλα, αυτό που αξίζει επίσης να παρατηρήσουμε είναι ότι και οι τρεις περιοχές, λόγω της σημαντικής ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού τους κατά το παρελθόν, διαχρονικά εξελίχτηκαν οικιστικά σε τέτοιο βαθμό, με αποτέλεσμα στις μέρες μας να έχουν μετατραπεί σε πόλεις (ωστόσο, στην περίπτωση της Βουλιαγμένης η ανάπτυξη της πόλης οφείλεται περισσότερο στην επέκταση της πρωτεύουσας παρά στην ύπαρξη του πόλου ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού).

Ειδικότερα, στις μέρες μας το Λουτράκι, που πριν το 1880 δε διέθετε την παραμικρή δόμηση, ξεκίνησε να μεταμορφώνεται σε οικισμό εξ ολοκλήρου λόγω της ύπαρξης των ιαματικών πηγών και του θερμαλιστικού τουρισμού. Βέβαια, το ότι σήμερα έχει μετατραπεί σε μεσαία πόλη (11.000 κατοίκων περίπου), εκτεινόμενη κατά μήκος του θαλάσσιου μετώπου, οφείλεται πλέον, όχι στο θερμαλιστικό τουρισμό αλλά στον παραθαλάσσιο τουρισμό και στη δημιουργία πολλών κτιρίων δεύτερης κατοικίας, Αθηναίων και Κορίνθιων κυρίως. Για το λόγο αυτό σήμερα παρατηρείται διάσπαρτη εκτός σχεδίου δόμηση κατά μήκος

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

της θάλασσας, προς την Κόρινθο. Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά στο ιστορικό και εμπορικό κέντρο της πόλης (αλλά και το θαλάσσιο μέτωπο), η δόμηση εκεί είναι ιδιαίτερα πυκνή, με πολλά πολυώροφα κτίρια, γεγονός που έχει αλλοιώσει σημαντικά το θερμαλιστικό και τουριστικό χρώμα της πόλης.

Ομοίως και τα Μέθανα, λόγω της ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού διαχρονικά έχουν μετατραπεί σε μικρή πόλη (1.100 κατοίκων περίπου), που εκτείνεται κατά μήκος του θαλάσσιου μετώπου. Όσον αφορά στην οικιστική ιστορία των Μεθάνων, στην περιοχή -και σε απόσταση 1 χιλιομέτρου από τις σημερινές θερμαλιστικές εγκαταστάσεις- αρχικά υπήρχε το μικρό χωριό Βρωμολίμνη (149 κάτοικοι το 1834). Στην πορεία και όταν άρχισε να αναπτύσσεται ο θερμαλιστικός τουρισμός, η περιοχή άρχισε να γνωρίζει σημαντική οικιστική ανάπτυξη, η οποία εντάθηκε όταν εγκαταλείφθηκε ο παλιός οικισμός των Μεθάνων (κάπου στην ενδοχώρα της χερσονήσου) και οι κάτοικοι μετεγκαταστάθηκαν στα σημερινά Μέθανα (www.methana.gr, ανάκτηση 05/2008). Σήμερα, τα Μέθανα αποτελούν μια πολύ μικρή πόλη, που το άλλοτε έντονο θερμαλιστικό τους χρώμα έχει ξεθωριάσει, αφού σε πολλά σημεία είναι εμφανή τα σημάδια της παρακμής από την καθοδική πορεία του θερμαλιστικού τουρισμού.

Συμπερασματικά, πρέπει να επισημάνουμε ότι οι τρεις αυτές περιοχές θερμαλιστικού τουρισμού στον Αργοσαρωνικό-Κορινθιακό Κόλπο που εξετάστηκαν (με πιο ξακουστό και δημοφιλές το Λουτράκι), ήταν από τις πιο σημαντικές και ακμάζουσες της Ελλάδας για σημαντικό διάστημα του παρελθόντος. Σήμερα όμως, η εικόνα τους είναι εντελώς διαφορετική, με τα σημάδια του χρόνου και της παρακμής να είναι παραπάνω από εμφανή. Κι ενώ κοινή επιθυμία και των τριών περιοχών είναι η ανάκαμψη και αναβάθμιση του προσφερόμενου θερμαλιστικού τουρισμού, προς το παρόν μόνο η Λίμνη Βουλιαγμένης φαίνεται να βρίσκεται στο σωστό δρόμο, λόγω του ισχυρού ιδιωτικού επενδυτικού ενδιαφέροντος που έχει εκδηλωθεί για την αξιοποίηση των εκεί ιαματικών πηγών και χώρου.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Λουτράκι

Εικόνα 4-14

Εικόνα 4-15

Εικόνα 4-16

Εικόνα 4-17

Εικόνα 4-18

Εικόνα 4-19

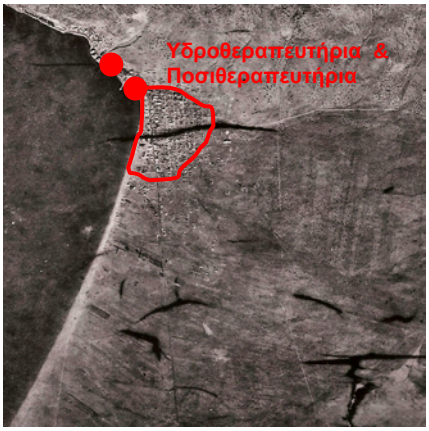

Αεροφωτογραφία 1945

Αεροφωτογραφία 1998

Εικόνα 4-14: Άποψη από το θαλάσσιο μέτωπο του Λουτρακίου
Εικόνα 4-15: Άποψη από τους εσωτερικούς δρόμους και κτίρια της λουτρόπολης
Εικόνα 4-16: Το ποσιθεραπευτήριο και στο βάθος το εγκαταλελειμμένο γυάλινο υδροθεραπευτήριο του ΕΟΤ
Εικόνα 4-17: Το παλιό υδροθεραπευτήριο του ΕΟΤ (εγκαταλελειμμένο)
Εικόνα 4-18: Το Δημοτικό Υδροθεραπευτήριο
Εικόνα 4-19: Το κατάστημα της (ιδιωτικής) ιαματικής πηγής Οικονόμου
Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο – **Πηγή αεροφωτογραφιών:** Γ.Υ.Σ. (προσωπικό αρχείο)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Μέθανα

Εικόνα 4-20

Εικόνα 4-21

Εικόνα 4-22

Εικόνα 4-23

Εικόνα 4-24

Εικόνα 4-25

Αεροφωτογραφία 1945

Αεροφωτογραφία 2000

Εικόνα 4-20: Άποψη των Μεθάνων
Εικόνα 4-21: Το παλιό υδροθεραπευτήριο
Εικόνα 4-22: Το νέο υδροθεραπευτήριο στο βάθος και το παλιό αριστερά
Εικόνα 4-23: Ανακαινισμένος ατομικός λουτήρας στο παλιό υδροθεραπευτήριο
Εικόνα 4-24: Το ξενοδοχείο και ιδιωτικό υδροθεραπευτήριο «Αι Πηγαί»
Εικόνα 4-25: Εγκαταλελειμμένο ξενοδοχείο στο θαλάσσιο μέτωπο
Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο – **Πηγή αεροφωτογραφιών:** Γ.Υ.Σ. (προσωπικό αρχείο)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Λίμνη Βουλιαγμένης

Εικόνα 4-26

Εικόνα 4-27

Εικόνα 4-28

Εικόνα 4-29

Εικόνα 4-30

Αεροφωτογραφία 1945

Αεροφωτογραφία 2005

Εικόνα 4-26: Πανοραμική άποψη λίμνης Βουλιαγμένης (φωτογράφηση: Νίκος Στεφανής)
Εικόνα 4-27: Η εξέδρα εισόδου στη λίμνη και στο βάθος το κτίριο του εγκαταλελειμμένου υδροθεραπευτηρίου
Εικόνα 4-28: Κοντινή άποψη του υδροθεραπευτηρίου Λίμνης Βουλιαγμένης
Εικόνα 4-29.: Η κεντρική είσοδος του υδροθεραπευτηρίου
Εικόνα 4-30: Ένα από τα δωμάτια λουτρών με ατομικό μαρμάρινο λουτήρα
Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο – **Πηγή αεροφωτογραφιών:** Γ.Υ.Σ. (προσωπικό αρχείο)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

4.2.4.4 Ανατολική-Κεντρική Ελλάδα

Η ανατολική κεντρική Ελλάδα είναι μια περιοχή η οποία εμφανίζει μια ιδιαίτερα υψηλή συγκέντρωση σε φυσικό πόρο θερμομεταλλικών πηγών. Συγκεκριμένα, σύμφωνα και με τα στοιχεία του Πίνακα 4 (βλέπε Παράρτημα) η συγκέντρωση σε θερμομεταλλικές πηγές που παρατηρείται στην εν λόγω περιοχή (Ν. Καρδίτσας, Φθιώτιδας, Εύβοιας και Βοιωτίας), ανέρχεται στο 21,3%, του συνόλου της χώρας με τις μισές περίπου από αυτές (9,8%) να εντοπίζονται στο Νομό Φθιώτιδας. Με δεδομένο λοιπόν τον παραπάνω φυσικό πλούτο της περιοχής, η ανατολική κεντρική Ελλάδα διαχρονικά ανέδειξε τόσο τους περισσότερους όσο και τους σπουδαιότερους πόλους θερμαλιστικού τουρισμού.

Χάρτης 4-13: Λουτροπόλεις - περιοχές ανάπτυξης θερμαλιστικού τουρισμού στη ανατολική-κεντρική Ελλάδα

Πηγή: ιδία επεξεργασία

Ειδικότερα, από το σύνολο των ιαματικών πηγών που διαθέτει η περιοχή, έξι (ποσοστό 26% στη χώρα) είχαν χαρακτηριστεί ως τουριστικής σημασίας (Λουτρά Αιδηψού, τα Καμένα Βούρλα, τα Λουτρά Υπάτης, τα Λουτρά Σμοκόβου, τα Λουτρά Πλατυστόμου και τα Λουτρά Θερμοπυλών) και άλλες τέσσερις ως τοπικής σημασίας (Γιάλτρα και Αμάρυνθος Βάθειας στο Ν. Εύβοιας, Παλαιοβράχας στο Ν. Φθιώτιδας και Δρανίτσας-Καΐτσας στον Ν. Καρδίτσας) (Πίνακας 3, βλέπε Παράρτημα). Στο παρόν υποκεφάλαιο, όπως και στα προηγούμενα, οι περιπτώσεις που επιλέγονται να εξεταστούν είναι των Λ. Αιδηψού, Καμένων Βούρλων, Λ. Υπάτης, Λ. Σμοκόβου, Λ. Πλατυστόμου και Λ. Θερμοπυλών, δηλαδή οι περιοχές οι οποίες λόγω του ότι διέθεταν ιαματικές πηγές τουριστικής σημασίας, διαχρονικά κατάφεραν να αναπτύξουν το θερμαλιστικό τουρισμό σε μεγαλύτερο βαθμό από τις υπόλοιπες περιοχές της ανατολικής-κεντρικής Ελλάδας. Ειδικότερα όμως, μεταξύ των έξι (6) παραπάνω περιοχών, μεγαλύτερη έμφαση θα δοθεί στα Λουτρά Σμοκόβου, τα Λουτρά Θερμοπυλών και τα Λουτρά Πλατυστόμου, καθώς οι υπόλοιπες τρεις περιπτώσεις (Λ. Αιδηψού, Κ. Βούρλων και Λ. Υπάτης) αποτελούν τις μελέτες περίπτωσης της διδακτορικής διατριβής και θα εξεταστούν ακόμη πιο αναλυτικά στο επόμενο (5^{ο}) κεφάλαιο.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Όσον αφορά στη διοικητική υπαγωγή και θέση των έξι εξεταζόμενων περιοχών θερμαλισμού της ανατολικής-κεντρικής Ελλάδας, τα Λουτρά Αιδηψού βρίσκονται στα βορειοδυτικά παράλια της Εύβοιας - στο Δήμο Αιδηψού, τα Καμένα Βούρλα βρίσκονται στα κεντρικά παράλια του Ν. Φθιώτιδας - στο Δήμο Καμένων Βούρλων, τα Λουτρά Θερμοπυλών βρίσκονται στα ανατολικά του Ν. Φθιώτιδας - στο Δήμο Λαμίεων, τα Λουτρά Υπάτης βρίσκονται στην ενδοχώρα του Ν. Φθιώτιδας - στο Δήμο Υπάτης, τα Λουτρά Πλατυστόμου στη βορειοδυτική ενδοχώρα της Φθιώτιδας - στο Δήμο Σπερχειάδας και τέλος τα Λουτρά Σμοκόβου στα νότια ορεινά του Ν. Καρδίτσας, στο Δήμο Μενελαΐδας.

Όπως παρατηρούμε και στο Χάρτη 4-13, παρ'όλο που οι παραπάνω έξι περιοχές θερμαλιστικού τουρισμού ανήκουν σε διαφορετικούς Δήμους, Νομούς και Περιφέρειες, η γεωγραφική τους θέση και διάταξη δεν είναι τυχαία. Σύμφωνα με τους γεωλόγους, οι ιαματικές πηγές των παραπάνω έξι περιοχών ανήκουν στο ίδιο υδροφόρο τόξο, βάθους 2.000-3.000 μέτρων, το οποίο ξεκινά από το Σμόκοβο, διέρχεται από το Πλατύστομο, συνεχίζει στην Υπάτη, περνάει από τις Θερμοπύλες και τα Καμένα Βούρλα και καταλήγει στην Αιδηψό και τα Γιάλτρα της Εύβοιας (Ευαγγελόπουλος, 1985).

Ωστόσο, παρά το γεγονός ότι το σύνολο των παραπάνω ιαματικών πηγών ανήκει στο ίδιο υδροφόρο σύστημα, η ποιότητα και η σύσταση των νερών τους δεν είναι η ίδια. Συγκεκριμένα, στα Λουτρά Σμοκόβου αναβλύζουν περίπου 20 θερμές αλκαλικές θειοπηγές, οι οποίες ενδείκνυνται για νοσήματα του αναπνευστικού συστήματος, γυναικολογικές παθήσεις και δερματοπάθειες, αρθριτικά και ρευματισμούς. Στα Λουτρά Πλατυστόμου, από τις πολυάριθμες πηγές της περιοχής, δύο είναι οι σημαντικότερες: μια ψυχρή και μια θερμή θειοπηγή, για ποσιθεραπεία και λουτροθεραπεία αντίστοιχα, οι οποίες είναι κατάλληλες για νοσήματα του ήπατος, της χολής και των νεφρών, δυσπεπτικές διαταραχές και ρευματοπάθειες. Στα Λουτρά Υπάτης, η μια και μοναδική υδροθειοχλωρονατριούχος οξυπηγή, ενδείκνυται κυρίως για νόσους του κυκλοφορικού συστήματος, δερματοπάθειες και εκζέματα. Στα Λουτρά Θερμοπυλών, από το σύστημα των ιαματικών πηγών που αναβλύζουν εκεί, οι τρεις -που είναι και οι βασικότερες- είναι θειούχες θερμοπηγές, κατάλληλες για ρευματοπάθειες, δερματοπάθειες, εκζέματα, ακμή, δοθιηνώσεις και γυναικολογικές παθήσεις. Από την άλλη πλευρά, τα συμπλέγματα των ιαματικών πηγών των Καμένων Βούρλων χαρακτηρίζονται για τα υψηλά επίπεδα ραδιενέργειάς τους (ραδόνιο) και ενδείκνυνται κυρίως για παθήσεις αρθρώσεων και οστών, του νευρικού συστήματος, δυσλειτουργία ενδοκρινών αδένων, γυναικολογικές παθήσεις και ρευματοπάθειες. Τέλος, στα Λουτρά Αιδηψού, που εκεί οι ιαματικές πηγές ξεπερνάνε τις 100, το κύριο χαρακτηριστικό τους είναι οι υψηλές θερμοκρασίες (θερμές ισχυρές αλιπηγές) και θεωρούνται κατάλληλες για πολλές παθήσεις εκ των οποίων οι βασικότερες είναι παθήσεις αρθρώσεων και οστών, ρευματικές και γυναικολογικές παθήσεις (Παπαμάρκου, 1916 · Σωτηριάδης και Σαραφίδης, 1930 · Βλαστός και Παπαϊωάννου, 1930 · ΕΟΤ, 1954 · ΕΟΤ, 1966).

Όμως, όπως ακριβώς οι έξι παραπάνω ιαματικές πηγές διαφέρουν μεταξύ τους ως προς τη σύσταση και τις ιδιότητες των νερών τους, έτσι ακριβώς διαφέρει και η ιστορία του θερμαλιστικού τουρισμού τους. Αναμφίβολα, οι ιαματικές πηγές που πρώτες ξεκίνησαν να αξιοποιούνται στην περιοχή της ανατολικής-κεντρικής Ελλάδας ήταν αυτές της Υπάτης και της Αιδηψού. Συγκεκριμένα, η ιστορία και των δύο περιοχών ξεκινά κάπου στα τέλη του 19ου

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

αιώνα όταν, η ιαματική πηγή των Λουτρών Υπάτης[93] παραχωρείται σε ιδιώτη επενδυτή που κατασκευάζει πολυτελές υδροθεραπευτήριο, ενώ τα Λουτρά Αιδηψού αποκτούν το πρώτο Δημοτικό λουτρικό κατάστημα και κάποια λίγα ιδιωτικά (ΕΟΤ, 1954 · ΕΟΤ, 1966 · Ευαγγελόπουλος, 1985 · Καλέμης, 1999 κλπ). Μετά τα Λουτρά Αιδηψού και Υπάτης, επόμενη περιοχή που ξεκινά να αναπτύσσει τον θερμαλιστικό τουρισμό ήταν τα Λουτρά Σμοκόβου. Ειδικότερα, στα Λουτρά Σμοκόβου οι προσπάθειες για τη βελτίωση των συνθηκών ξεκίνησαν το 1903, με την κατασκευή ενός υδροθεραπευτηρίου με 15 ατομικούς λουτήρες, δύο κοινών δεξαμενών και μερικών ξενώνων (85 δωματίων). Στην ουσία όμως, η εξέλιξη αυτών σε θέρετρο θερμαλιστικού τουρισμού και υδροθεραπειών ήρθε το 1925[94], που κατασκευάστηκαν ο Ξενώνας «Τα Τέμπη», έξι νέα ξενοδοχεία και κάποια εστιατόρια (ΕΟΤ, 1966).

Μετά τα Λουτρά Σμοκόβου, επόμενη περιοχή της ανατολικής κεντρικής Ελλάδας που άρχισε να αξιοποιεί και να οργανώνει τις ιαματικές της πηγές ήταν το Πλατύστομο. Ειδικότερα, στα σημερινά Λουτρά Πλατυστόμου, έως και τις αρχές του 20ου αιώνα, το μόνο που έβρισκε κανείς ήταν δύο κοινές δεξαμενές (μια με ψυχρά και μια με θερμά νερά) και μερικά πρόχειρα οικήματα για τη διαμονή των λουομένων (Δαλέζιος, 1891 · Παπαμάρκου, 1916). Η εικόνα όμως αυτή δε διατηρήθηκε για πολύ. Το 1930, μετά από αδιάκοπες εργασίες ενός έτους, τα Λουτρά Πλατυστόμου είχαν ήδη μετατραπεί σε ένα σύγχρονο θερμαλιστικό κέντρο που διέθετε ένα υδροθεραπευτήριο 38 ατομικών λουτήρων, με 2 κοινές δεξαμενές, βοηθητικούς χώρους, περίπτερο ποσιθεραπείας[95], 3 ξενοδοχεία και λαϊκά δωμάτια 295 κλινών. Τέλος, μετά τα Λουτρά Πλατυστόμου, επόμενες ιαματικές πηγές που ξεκίνησαν να οργανώνονται ήταν των Θερμοπυλών και των Καμένων Βούρλων. Ειδικότερα, όσον αφορά στα Λουτρά Θερμοπυλών, αυτά μεταμορφώθηκαν σε οργανωμένο χώρο θερμαλισμού το 1935, όταν κατασκευάστηκε υδροθεραπευτήριο με 20 ατομικούς λουτήρες και 3 κοινές δεξαμενές, ενώ λειτούργησαν 2 ξενοδοχεία και 72 ενοικιαζόμενα δωμάτια στον ομώνυμο οικισμό, λίγες εκατοντάδες μέτρα πιο πέρα[96]. Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά στα Καμένα Βούρλα, η οργάνωση και αξιοποίηση των ιαματικών τους πηγών ξεκίνησε τρία χρόνια μετά των Θερμοπυλών, το 1938, όταν μετά από παραχώρησή τους σε μεγάλη ιδιωτική εταιρία, η περιοχή απέκτησε ένα υδροθεραπευτήριο με 65 ατομικούς λουτήρες, 3 ξενοδοχεία, εστιατόριο, εκκλησία και πολλά ενοικιαζόμενα δωμάτια σε οικείες της περιοχής (ΕΟΤ, 1954).

[93] Ειδικά η ιαματική πηγή Υπάτης είχε επιχειρηθεί να παραχωρηθεί και πολύ νωρίτερα, το 1862, αλλά η Δηλοποίηση που δημοσίευσε τότε το Κράτος δεν βρήκε καμία ανταπόκριση από κάποιον ιδιώτη επενδυτή (Λέκκας, 1935).

[94] Τα Λουτρά Σμοκόβου χρησιμοποιούταν ήδη από το 1700 μ.Χ. από δύο Έλληνες εμπόρους της Αυστρίας. Κατά τη διάρκεια της τουρκοκρατίας χρησιμοποιούνταν γενικότερα από τους Θεσσαλούς. Όταν το 1893 την περιοχή επισκέφτηκε ο Philippson, στην περιοχή υπήρχαν μόνο κάποια λιθόκτιστα κτίρια (χωρίς παράθυρα) εντός των οποίων γίνονταν τα λουτρά (Δαμβέργης, 1906 · Βλαστός και Παπαϊωάννου, 1930 · ΕΟΤ, 1966).

[95] Στην πορεία κατασκευάστηκε και εμφιαλωτήριο νερού, το οποίο όμως λειτούργησε έως το 1964 μόνο (ΚΕΠΑΜΕ, 2000).

[96] Στα τέλη του 19ου αιώνα στις ιαματικές πηγές των Θερμοπυλών ο κόσμος έκανε λουτρά εντός φυσικού σπηλαίου και διέμενε σε παραπήγματα που στήνονταν εντελώς πρόχειρα από τους ίδιους τους λουόμενους (Δαλέζιος, 1891), τη δεκαετία του 1910 που οι λουόμενοι ήταν 2.000 περίπου ετησίως, στην περιοχή υπήρχαν 2 κοινές δεξαμενές και 30 περίπου ενοικιαζόμενα δωμάτια (Παπαμάρκου, 1916).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 4-26: Θερμαλιστική κίνηση Λουτρών Αιδηψού (1931-2006)

Έτη	Αριθμός Θερμαλιστών	Αριθμός λούσεων	Αριθμός θερμαλιστών στο σύνολο της χώρας	Ποσοστό % θερμαλιστών στο σύνολο της χώρας	Κατάταξη στο σύνολο της χώρας βάσει θερμαλιστών
1931-1940	61.044	1.071.427	517.069	11,63	2
1951-1960	152.640	2.322.483	1.028.393	14,84	1
1961-1970	220.536	3.021.378	1.229.230	17,94	1
1971-1980	263.016	3.489.509	1.366.715	19,24	1
1981-1990	341.499	4.640.414	1.494.203	22,85	1
1991-1997	273.795	3.526.179	974.105	28,10	1
1998-2000	77.873	1.083.152	-	-	-
2001-2006	308.828	3.887.058	-	-	-

Πηγή: ΕΟΤ 1954 · Σπαθή, 2000 · Τμήμα Ιαματικών Πηγών ΕΟΤ

Πίνακας 4-27: Θερμαλιστική κίνηση Καμένων Βούρλων (1931-2006)

Έτη	Αριθμός Θερμαλιστών	Αριθμός λούσεων	Αριθμός θερμαλιστών στο σύνολο της χώρας	Ποσοστό % θερμαλιστών στο σύνολο της χώρας	Κατάταξη στο σύνολο της χώρας βάσει θερμαλιστών
1931-1940	19.594	246.507	517.069	3,68	7
1951-1960	67.767	950.888	1.028.393	6,58	5
1961-1970	142.653	2.079.451	1.229.230	11,60	2
1971-1980	150.841	2.063.095	1.366.715	11,03	2
1981-1990	122.263	1.725.221	1.494.203	8,18	3
1991-1997	71.466	972.377	974.105	7,33	2
1998-2000	16.618	220.624	-	-	-
2001-2006	49.088	736.366	-	-	-

Πηγή: ΕΟΤ 1954 · Σπαθή, 2000 · Τμήμα Ιαματικών Πηγών ΕΟΤ

Πίνακας 4-28: Θερμαλιστική κίνηση Λουτρών Υπάτης (1931-2006)

Έτη	Αριθμός Θερμαλιστών	Αριθμός λούσεων	Αριθμός θερμαλιστών στο σύνολο της χώρας	Ποσοστό % θερμαλιστών στο σύνολο της χώρας	Κατάταξη στο σύνολο της χώρας βάσει θερμαλιστών
1931-1940	19.019	502.421	517.069	3,67	8
1951-1960	40.122	563.295	1.028.393	3,90	10
1961-1970	85.232	1.235.587	1.229.230	6,93	5
1971-1980	126.285	1.924.823	1.366.715	9,24	4
1981-1990	122.606	1.861.670	1.494.203	8,20	2
1991-1997	62.017	902.984	974.105	6,36	3
1998-2000	14.028	204.834	-	-	-
2001-2006	37.382	481.117	-	-	-

Πηγή: ΕΟΤ 1954 · Σπαθή, 2000 · Τμήμα Ιαματικών Πηγών ΕΟΤ

Πίνακας 4-29: Θερμαλιστική κίνηση Λουτρών Σμοκόβου (1931-2005)

Έτη	Αριθμός Θερμαλιστών	Αριθμός λούσεων	Αριθμός θερμαλιστών στο σύνολο της χώρας	Ποσοστό % θερμαλιστών στο σύνολο της χώρας	Κατάταξη στο σύνολο της χώρας βάσει θερμαλιστών
1931-1940	34.142	331.726	517.069	6,6	4
1951-1960	67.995	780.734	1.028.393	6,6	4
1961-1970	101.510	1.275.411	1.229.230	8,2	4
1971-1980	98.626	1.271.744	1.366.715	7,2	5
1981-1990	91.263	1.027.086	1.494.203	6,1	5
1991-1997	50.617	503.427	974.105	5,2	5
1998	6.167	-	-	-	-
2003-2005	17.075	293.121	-	-	-

Πηγή: ΕΟΤ 1954 · Σπαθή, 2000 · Τμήμα Ιαματικών Πηγών ΕΟΤ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Όμως, όσο διαφορετική υπήρξε η χρονική αφετηρία της κάθε μιας από τις παραπάνω έξι περιοχές θερμαλισμού, άλλο τόσο διαφορετική υπήρξε και η εξέλιξη του θερμαλιστικού τουρισμού τους. Αναμφισβήτητα, μεταξύ των έξι θερμαλιστικών περιοχών που εξετάζονται στο παρόν υποκεφάλαιο, τα Λουτρά Αιδηψού ξεχώρισαν και εξακολουθούν να ξεχωρίζουν με μεγάλη διαφορά, όχι απλά από τις υπόλοιπες πέντε περιοχές της ανατολικής-κεντρικής Ελλάδας αλλά και στο σύνολο της χώρας, διατηρώντας διαρκώς θετικό το πρόσημο της μεταβολής του αριθμού των θερμαλιστών που προσελκύουν κάθε χρόνο (Πίνακας 4-26). Αντίθετα, οι υπόλοιπες πέντε περιοχές θερμαλισμού, ενώ διένυσαν τη δική τους περίοδο ακμής -τις δεκαετίες του ’50, του ’60 και του ’70-, από τη δεκαετία του ’80 και μετά βρέθηκαν να χάνουν διαρκώς «έδαφος» και επισκέπτες-θερμαλιστές (Πίνακες 4-27, 4-28, 4-29, 4-30, 4-31). Παρ’ όλα αυτά, αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι, παρά τη διαρκή μείωση του αριθμού των θερμαλιστών, οι περισσότερες από τις παραπάνω περιοχές, μαζί με τα Λουτρά Αιδηψού, καταλαμβάνουν τις πρώτες θέσεις μεταξύ των περιοχών θερμαλιστικού τουρισμού στην Ελλάδα: Λουτρά Αιδηψού-1^{η} θέση, Καμένα Βούρλα-2^{η} θέση, Λουτρά Υπάτης-3^{η} θέση και Λουτρά Σμοκόβου-5^{η} θέση (βάσει των στατιστικών στοιχείων των ετών 1991-1997).

Πίνακας 4-30: Θερμαλιστική κίνηση Λουτρών Πλατυστόμου (1931-2004)

Έτη	Αριθμός Θερμαλιστών	Αριθμός λούσεων	Αριθμός θερμαλιστών στο σύνολο της χώρας	Ποσοστό % θερμαλιστών στο σύνολο της χώρας	Κατάταξη στο σύνολο της χώρας βάσει θερμαλιστών
1931-1940	6.725	88.250	517.069	1,3	19
1951-1960	18.949	210.109	1.028.393	1,8	15
1961-1970	17.814	163.823	1.229.230	1,4	15
1971-1980	18.797	186.358	1.366.715	1,8	15
1981-1990	13.699	142.087	1.494.203	0,9	15
1991-1997	4.965	54.935	974.105	0,5	15
1998-2000	943	10.853	-	-	-
2001-2004	907	10.171	-	-	-

Πηγή: ΕΟΤ 1954 · Σπαθή, 2000 · Τμήμα Ιαματικών Πηγών ΕΟΤ

Πίνακας 4-31: Θερμαλιστική κίνηση Λουτρών Θερμοπυλών (1931-2006)

Έτη	Αριθμός Θερμαλιστών	Αριθμός λούσεων	Αριθμός θερμαλιστών στο σύνολο της χώρας	Ποσοστό % θερμαλιστών στο σύνολο της χώρας	Κατάταξη στο σύνολο της χώρας βάσει θερμαλιστών
1931-1940	12.313	105.954	517.069	2,4	15
1951-1960	30.481	227.818	1.028.393	3,0	11
1961-1970	21.958	200.336	1.229.230	1,8	14
1971-1980	35.262	375.706	1.366.715	2,6	10
1981-1990	24.878	308.315	1.494.203	1,7	13
1991-1997	12.246	155.581	974.105	1,2	13
1998-2000	3.576	49.699	-	-	-
2001-2006	4.624	59.427	-	-	-

Πηγή: ΕΟΤ 1954 · Σπαθή, 2000 · Τμήμα Ιαματικών Πηγών ΕΟΤ

Παρ’ όλο που οι περισσότερες περιοχές θερμαλισμού της ανατολικής-κεντρικής Ελλάδας βρίσκονται στις πρώτες θέσεις προτίμησης των θερμαλιστών, η εικόνα που παρουσιάζουν ως προς τις θερμαλιστικές και τις ξενοδοχειακές τους υποδομές, είναι εντελώς διαφορετική. Όπως είναι λογικό, τα Λουτρά Αιδηψού, λόγω και της μεγάλης θερμαλιστικής τους κίνησης διαθέτουν τις περισσότερες υποδομές. Συγκεκριμένα, διαθέτουν 24

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

εγκαταστάσεις θερμαλισμού (και πλήθος ξενοδοχείων και ενοικιαζομένων δωματίων - Πίνακας 5-20, βλέπε 5ο Κεφάλαιο), με ένα σημαντικό μέρος αυτών να είναι επαρκώς ανακαινισμένο (Πίνακας 5-22, βλέπε 5ο Κεφάλαιο). Ομοίως και τα Καμένα Βούρλα, λόγω των πρόσφατα αναβαθμισμένων κτιρίων του θερμαλιστικού πάρκου του ΕΟΤ, διαθέτουν αξιόλογες υποδομές οι οποίες προσφέρουν εκτός από κλασικού τύπου θεραπευτικό θερμαλισμό και σύγχρονες υπηρεσίες θερμαλισμού υγείας και ευεξίας. Αντίθετα όμως, τα Λουτρά Σμοκόβου και τα Λουτρά Θερμοπυλών εξακολουθούν να διαθέτουν τις ίδιες σχεδόν θερμαλιστικές και ξενοδοχειακές υποδομές με αυτές που δημιουργήθηκαν από την πρώτη στιγμή οργάνωσής τους (Πίνακας 4-32 και 4-34). Ειδικότερα, στα Λουτρά Σμοκόβου έχουν γίνει ελάχιστες διορθωτικές επεμβάσεις στα κτίρια, ενώ στα Λουτρά Θερμοπυλών δεν έχει γίνει σχεδόν καμία αλλαγή πλην ενός νέου ξενοδοχείου που κατασκευάστηκε στο χώρο των ιαματικών πηγών τη δεκαετία του ’80 αλλά δεν λειτούργησε ποτέ[97]. Εξαίρεση αποτελούν τα Λουτρά Πλατυστόμου, τα οποία από το 2005 παραχωρήθηκαν σε ιδιώτη επενδυτή, ο οποίος μόλις το 2007 ολοκλήρωσε την κατασκευή νέων και σύγχρονων θερμαλιστικών εγκαταστάσεων με πολυτελές ξενοδοχείο, ενώ στο εγγύς μέλλον αναμένεται να ανακαινίσει όλα τα παλιά κτίρια και να διαμορφώσει την έκταση των 775 στρεμμάτων του ΕΟΤ σε πρότυπο πάρκο αναψυχής και αθλητικών δραστηριοτήτων.

Πίνακας 4-32: Ξενοδοχειακό δυναμικό και ενοικιαζόμενα δωμάτια Λουτρών Σμοκόβου

ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ			
Κατηγορία	**Αριθμός Επιχειρήσεων**	**Δωμάτια**	**Κλίνες**
3***	1	53	106
2**	3	120	230
1*	2	85	192
ΣΥΝΟΛΟ	**6**	**258**	**528**
ΕΝΟΙΚΙΑΖΟΜΕΝΑ ΔΩΜΑΤΙΑ			
ΣΥΝΟΛΟ	**0**	**0**	**0**
1 κλειδί	12	85	175
ΣΥΝΟΛΟ	**16**	**119**	**242**

Πηγή: ιδία επεξεργασία στοιχείων από www.grhotels.gr (ΞΕΕ - ανάκτηση 02/2008) και ΠΥΤ ΕΟΤ Θεσσαλίας

Πίνακας 4-33: Ξενοδοχειακό δυναμικό και ενοικιαζόμενα δωμάτια Λουτρών Πλατυστόμου

ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ			
Κατηγορία	**Αριθμός Επιχειρήσεων**	**Δωμάτια**	**Κλίνες**
5*****	1	63	126
1*	(Ξενία) 1	20	36
ΣΥΝΟΛΟ	**2**	**83**	**162**
ΕΝΟΙΚΙΑΖΟΜΕΝΑ ΔΩΜΑΤΙΑ			
ΣΥΝΟΛΟ	**0**	**0**	**0**

Πηγή: ιδία επεξεργασία στοιχείων από www.grhotels.gr (ΞΕΕ - ανάκτηση 02/2008) και ΠΥΤ ΕΟΤ Στ. Ελλάδας

Πίνακας 4-34: Ξενοδοχειακό δυναμικό και ενοικιαζόμενα δωμάτια Λουτρών Θερμοπυλών

ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ			
Κατηγορία	**Αριθμός Επιχειρήσεων**	**Δωμάτια**	**Κλίνες**
1*	1	44	88
ΣΥΝΟΛΟ	**1**	**44**	**88**
ΕΝΟΙΚΙΑΖΟΜΕΝΑ ΔΩΜΑΤΙΑ			
1 ΚΛΕΙΔΙ	29	129	245
ΣΥΝΟΛΟ	**29**	**129**	**245**

Πηγή: ιδία επεξεργασία στοιχείων από www.grhotels.gr (ΞΕΕ - ανάκτηση 02/2008) και ΠΥΤ ΕΟΤ Στ. Ελλάδας

[97] Από το 2005 ένα από τα κτίρια εντός τους θερμαλιστικού πάρκου των Λουτρών Θερμοπυλών παραχωρήθηκε στην Τροχαία Αυτοκινητοδρόμων ΠΑΘΕ, για να στεγάσει το Διοικητήριο της. Με την ολοκλήρωση της κατασκευής του ΠΑΘΕ στο Νομό Φθιώτιδας (που θα παρακάμπτει τα Λουτρά και τις Θερμοπύλες) η Τροχαία θα μετακομίσει σε ιδιόκτητο κτίριο που κατασκευάζεται σε μικρή απόσταση από την περιοχή.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Όσον αφορά στα χωρικά χαρακτηριστικά και τις χωρικές επιπτώσεις που είχε η ανάπτυξη του θερμαλιστικού τουρισμού στις συγκεκριμένες περιοχές, αξιοσημείωτο είναι ότι στις πέντε από τις συνολικά έξι βασικές περιοχές θερμαλισμού της ανατολικής-κεντρικής Ελλάδας (Λουτρά Αιδηψού, Καμένα Βούρλα, Λουτρά Υπάτης, Λουτρά Πλατυστόμου και Λουτρά Θερμοπυλών[98]), η ανάπτυξη του θερμαλιστικού τουρισμού υπήρξε τόσο καθοριστική που ως αποτέλεσμα είχε την πρόκληση οικιστικής ανάπτυξης γύρω από το χώρο των ιαματικών πηγών και των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων, που ειδικά στην περίπτωση των Λουτρών Αιδηψού έφτασε έως και το γειτονικό (αρχικά ξεχωριστό) οικισμό της Αιδηψού. Αντίθετα, στην περίπτωση των Λουτρών Σμοκόβου, η περιοχή των ιαματικών πηγών και ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού έμεινε αδόμητη, χωρίς καμία οικιστική ανάπτυξη ή οικοδομική δραστηριότητα στον ευρύτερο χώρο, πλην των ειδικών υποδομών θερμαλιστικού τουρισμού.

Ειδικότερα όμως, όσον αφορά στα χωρικά χαρακτηριστικά των Λουτρών Σμοκόβου, οι όποιες θερμαλιστικές ή ξενοδοχειακές υποδομές εντοπίζονται εντός Θερμαλιστικού Πάρκου, δηλαδή εντός μεγάλης έκτασης -απομονωμένων στην ελληνική ύπαιθρο-, η οποία χωροθετείται στην ορεινή ζώνη και απέχει 8 χιλιόμετρα από τον επίσης ορεινό οικισμό του Σμοκόβου.

Κλείνοντας να σημειώσουμε ότι διαχρονικά, η περιοχή της ανατολικής-κεντρικής Ελλάδας ανέδειξε και τις σπουδαιότερες αλλά και τις περισσότερες περιοχές θερμαλιστικού τουρισμού της χώρας. Σήμερα όμως, η εικόνα αυτή του παρελθόντος έχει αλλοιωθεί σημαντικά, με τις μισές τουλάχιστον από τις παραπάνω περιοχές να προσφέρουν θερμαλιστικές υπηρεσίες και περιβαλλοντικές υποδομές κατώτερες των αναμενόμενων. Παρ' όλα αυτά, ενθαρρυντικό είναι το γεγονός ότι οι περιπτώσεις των Λουτρών Σμοκόβου, Υπάτης και Θερμοπυλών, αποτελούν μεγάλες εκτάσεις (Θερμαλιστικά Πάρκα) σε αξιόλογες τοποθεσίες που ενδεχομένως στο μέλλον να προσελκύσουν το ανάλογο ιδιωτικό (ή/και κρατικό) επενδυτικό ενδιαφέρον (όπως τα Λουτρά Πλατυστόμου), που θα τους δώσει την ώθηση και ανάπτυξη που αξίζουν και που απαιτούν οι καιροί.

[98] Αξίζει να σημειώσουμε ότι στην περίπτωση των Λουτρών Θερμοπυλών η οικιστική ανάπτυξη δεν έγινε σε συνέχεια με το Θερμαλιστικό Πάρκο. Λόγω της τοπογραφίας της περιοχής και της ύπαρξη αρχαιολογικού χώρου (Μνημείο Λεωνίδα και σύντομα Αρχαιολογικό Μουσείο Θερμοπυλών), η οικιστική ανάπτυξη εκδηλώθηκε μόλις ένα χιλιόμετρο μακριά (χωριό Θερμοπυλών).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Λουτρά Σμοκόβου

Εικόνα 4-31

Εικόνα 4-32

Εικόνα 4-33

Εικόνα 4-34

Εικόνα 4-35

Εικόνα 4-36

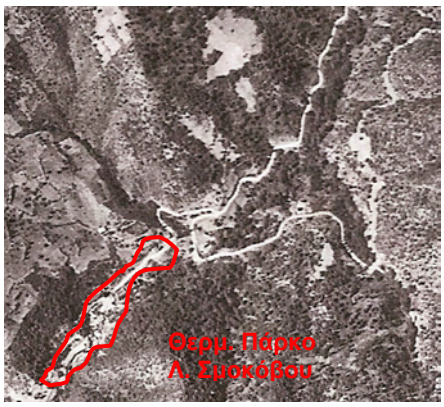

Αεροφωτογραφία 1945

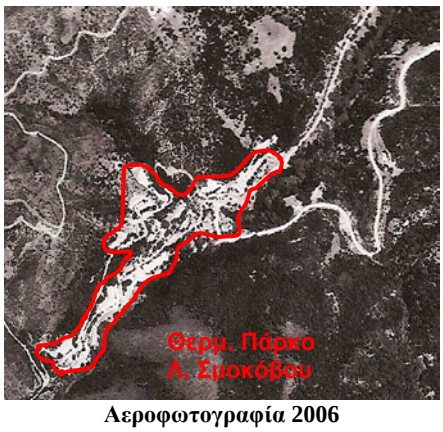

Αεροφωτογραφία 2006

Εικόνα 4-31: Άποψη των Λουτρών Σμοκόβου από το δρόμο προς Σμόκοβο
Εικόνα 4-32: Στιγμιότυπο από το εσωτερικό του Θερμαλιστικού Πάρκου
Εικόνα 4-33: Το υδροθεραπευτήριο και ξενοδοχείο «Τα Τέμπη»
Εικόνα 4-34: Η αίθουσα ψεκασμών εντός του υδροθεραπευτηρίου
Εικόνα 4-35: Άποψη της πλατείας των Λουτρών Σμοκόβου, με το ξενοδοχείο «Μετέωρα»
Εικόνα 4-36: Ο Ξενώνας «Θεσσαλία»
Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο – **Πηγή αεροφωτογραφιών:** Γ.Υ.Σ. (προσωπικό αρχείο)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Λουτρά Πλατυστόμου

Εικόνα 4-37

Εικόνα 4-38

Εικόνα 4-39

Εικόνα 4-40

Εικόνα 4-41

Εικόνα 4-42

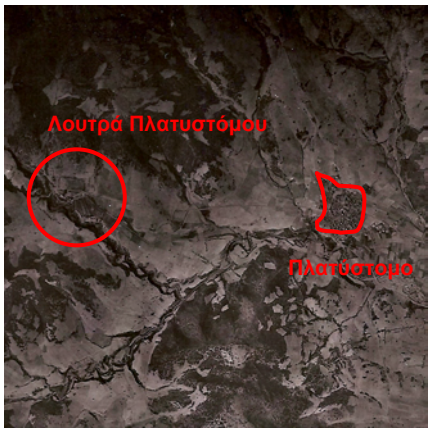

Αεροφωτογραφία 1945

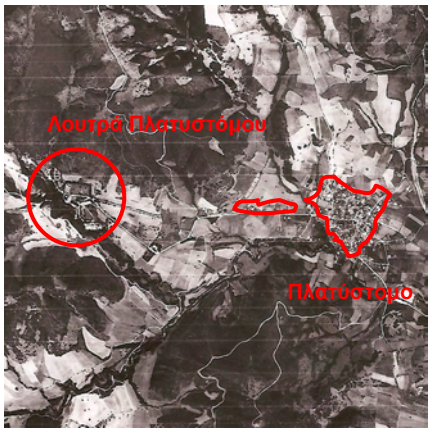

Αεροφωτογραφία 2005

Εικόνα 4-37: Το σύγχρονο ξενοδοχείο εντός του οποίου λειτουργούν σύγχρονες θερμαλιστικές εγκαταστάσεις
Εικόνα 4-38: Η ανάπλαση του ποταμού στο πίσω μέρος του σύγχρονου ξενοδοχείου
Εικόνα 4-39: Το παλιό ξενοδοχείο «Ασκληπιός» (εγκαταλελειμμένο)
Εικόνα 4-40: Το περίπτερο ποσιθεραπείας σε κατάσταση παρακμής
Εικόνα 4-41: Το ξενοδοχείο «Ξενία» δεξιά και εγκαταλελειμμένα βοηθητικά κτίρια αριστερά
Εικόνα 4-42: Τα Λαϊκά Δωμάτια ερειπωμένα και μισογκρεμισμένα
Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο – **Πηγή αεροφωτογραφιών:** Γ.Υ.Σ. (προσωπικό αρχείο)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Λουτρά Θερμοπυλών

Εικόνα 4-43

Εικόνα 4-44

Εικόνα 4-45

Εικόνα 4-46

Εικόνα 4-47

Εικόνα 4-48

Αεροφωτογραφία 1945

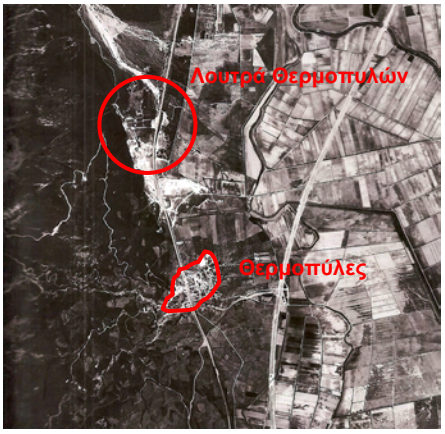

Αεροφωτογραφία 2005

Εικόνα 4-43: Άποψη των Λουτρών Θερμοπυλών από το χωριό Θερμοπύλες (πρώην Εθνική Οδός)
Εικόνα 4-44: Ο χώρος των ελεύθερων κατασκηνωτών δίπλα από τις πηγές και στο βάθος το χωριό Θερμοπύλες
Εικόνα 4-45: Το υδροθεραπευτήριο των Λουτρών Θερμοπυλών
Εικόνα 4-46: Ο καταρράκτης που γίνεται το υπαίθριο υδροντούς από τους θερμαλιστές
Εικόνα 4-47: Το ξενοδοχείο «Ασκληπιός»
Εικόνα 4-48: Το ξενοδοχείο «Αίγλη» (χτίστηκε τη δεκαετία του ’80 και δε λειτούργησε ποτέ)
Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο – **Πηγή αεροφωτογραφιών:** Γ.Υ.Σ. (προσωπικό αρχείο)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

4.2.4.5 Βόρειος Ελλάδα - Μακεδονία

Η Βόρειος Ελλάδα (Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας, Δυτικής Μακεδονίας και Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης), είναι επίσης μια γεωγραφική περιοχή που εμφανίζει ιδιαίτερα μεγάλη συγκέντρωση σε ιαματικές πηγές. Συγκεκριμένα, στην περιοχή εντοπίζεται το 20% του συνόλου του φυσικού πόρου της χώρας (Πίνακας 4, βλέπε Παράρτημα), ενώ επίσης εκεί χωροθετείται το 17,35% των ιαματικών πηγών τουριστικής σημασίας και το 27,4% (17 ιαματικές πηγές) τοπικής σημασίας της χώρας (Πίνακας 3, βλέπε Παράρτημα). Στο παρόν υποκεφάλαιο, από τις τέσσερις (4) συνολικά ιαματικές πηγές τουριστικής σημασίας που εντοπίζονται στη Βόρειο Ελλάδα, θα εξεταστούν οι τρεις (3) μόνο, δηλαδή τα Λουτρά Ελευθερών, τα Θερμά Νιγρίτας και τα Λουτρά Λαγκαδά, καθώς η τέταρτη ιαματική πηγή -της Σουρωτής Θεσσαλονίκης-, δεν παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, αφού εκεί λειτουργεί μόνο ένα εμφιαλωτήριο πόσιμου μεταλλικού νερού από τον ΕΟΤ και την Κοινοτική Επιχείρηση (Σπαθή, 2000).

Χάρτης 4-14: Λουτροπόλεις - περιοχές ανάπτυξης θερμαλιστικού τουρισμού στη Βόρειο Ελλάδα-Μακεδονία

Πηγή: Googleearth 2008 (ιδία επεξεργασία)

Αν και γενικότερα η Βόρειος Ελλάδα είναι πλούσια σε ιαματικές πηγές σε όλο το μήκος και το πλάτος της, αυτές που τελικά διακρίθηκαν και κατετάγησαν από την πολιτεία στην κατηγορία των τουριστικής σημασίας συγκεντρώνονται όλες στο κεντρικό της τμήμα (Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας). Συγκεκριμένα, τα Λουτρά Λαγκαδά βρίσκονται στο κέντρο σχεδόν του Νομού Θεσσαλονίκης (Δήμος Λαγκαδά), τα Λουτρά Ελευθερών στα νοτιοδυτικά παράλια του Νομού Καβάλας (Δήμος Ελευθερών), ενώ τα Θερμά Νιγρίτας κάπου ανάμεσά στα Λουτρά Λαγκαδά και Ελευθερών, στο νότιο μέρος του Νομού Σερρών (Δήμος Νιγρίτας).

Προφανώς, ένας από τους λόγους για τους οποίους οι συγκεκριμένες ιαματικές πηγές επιλέχθηκαν στο παρελθόν (έως και το 2006) να καταταγούν στις τουριστικής σημασίας της χώρας, ήταν και η ποιότητα και ποσότητα των νερών τους. Ειδικότερα, σύμφωνα με τις

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

καταγραφές και τις αναλύσεις που έχουν γίνει, στα Θερμά Νιγρίτας αναβλύζουν 4 αλκαλικές οξυπηγές με θερμοκρασίες 32, 35, 51 και 55^{o}C και μια υπόθερμη (πόσιμη), με τα νερά τους να είναι κατάλληλα για παθήσεις και σύνδρομα θρέψεως, αρθριτικών, ουρικού, γαστρεντερικού δυσπεψία, δυσκοιλιότητα, ήπατος και χολής. Από την άλλη πλευρά, οι ιαματικές πηγές των Λουτρών Ελευθερών που είναι έξι (6) (Μ. Αλεξάνδρου, Απολλωνίας, Αναβρύουσα, Φίλιπποι, Γαληψός, Παναγιάς) διαθέτουν νερά τα οποία ενδείκνυνται κατά ρευματισμών, αρθροπαθειών, γυναικολογικών παθήσεων, παθήσεων πεπτικού συστήματος, στομαχικών και εντερικών νοσημάτων κλπ. Τέλος, όσον αφορά στις ιαματικές πηγές του Λαγκαδά, αυτές είναι τρεις (3) με περίπου ίδια χημική σύσταση και ενδείκνυνται για νευραλγίες, μυαλγίες, ισχυαλγίες, οσφυαλγίες, ελαφρές αγκυλώσεις, κατάγματα, τραυματικές αρθρίτιδες, φλεβίτιδες, μυικές συσπάσεις κλπ (Παπαμάρκου, 1916 · Βλαστός και Παπαϊωάννου, 1930 · ΕΟΤ, 1966).

Αν και οι τρεις συγκεκριμένες περιοχές ιαματικών πηγών βρίσκονται σχετικά κοντά μεταξύ τους, ανήκοντας σε μια αρκετά ομοιογενή γεωγραφική ενότητα (ιστορικά, πολιτιστικά κλπ), η ιστορία της εξέλιξής και της οργάνωσής τους υπήρξε αρκετά διαφορετική. Στη σύγχρονη εποχή, η περιοχή που πρώτη άρχισε να αναπτύσσεται ήταν τα Λουτρά Ελευθερών. Συγκεκριμένα, οι ιαματικές πηγές των Λουτρών Ελευθερών ξεκίνησαν να οργανώνονται ήδη από το 1906, όταν την εκμετάλλευσή τους ανέλαβε ο Ζαχ. Ζάχος, Έλληνας κάτοικος Δρέσδης. Μέσα σε λίγο χρονικό διάστημα, η τοποθεσία των πηγών απέκτησε ένα πρώτο θολωτό υδροθεραπευτήριο με μια κοινή δεξαμενή 10-15 ατόμων, τρία αποδυτήρια και 13 ατομικούς λουτήρες και ένα δεύτερο κτίριο με στεγασμένη κοινή δεξαμενή και επίσης τρία αποδυτήρια. Παράλληλα την ίδια περίοδο κατασκευάστηκαν 3 ξενοδοχεία 48 δωματίων («Αμφίπολις, «Πράβιου» και «Νέα Ελλάς») και 3 κτίρια με συνολικά 21 ενοικιαζόμενα δωμάτια («Δράμα», Καβάλα» και «Παγγαίο») (Παπαμάρκου, 1916).

Μετά τα Λουτρά Ελευθερών, επόμενη περιοχή ιαματικών πηγών της Βορείου Ελλάδας που άρχισε να οργανώνεται (μεταξύ των τριών) ήταν τα Λουτρά Λαγκαδά. Συγκεκριμένα, οι ιαματικές πηγές του Λαγκαδά απέκτησαν οργανωμένο υδροθεραπευτήριο με 39 ατομικούς λουτήρες και δύο εσωτερικές κοινές δεξαμενές-χαμάμ, το 1925 [99]. Παράλληλα, την ίδια εποχή θα κάνουν την εμφάνισή τους και κάποια λίγα ξενοδοχεία στην περιοχή, όπως επίσης και αρκετά ενοικιαζόμενα δωμάτια, που προσέφεραν οι κάτοικοι του γειτονικού χωριού του Λαγκαδά, σε απόσταση μόλις 2 χλμ. από τις θερμαλιστικές εγκαταστάσεις (ΕΟΤ, 1954 · ΕΟΤ, 1966).

Τέλος, τελευταίες και αρκετά πιο καθυστερημένα μεταξύ των τριών βασικότερων ιαματικών πηγών της Βορείου Ελλάδας, αξιοποιήθηκαν αυτές των Θερμών Νιγρίτας. Συγκεκριμένα, αν και ήδη από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα είχε αναγνωριστεί η σπουδαιότητα των νερών τους, μέχρι και τη δεκαετία του 1940 η λειτουργία τους ήταν πολύ περιορισμένη, κυρίως λόγω έλλειψης επαρκούς συγκοινωνίας[100]. Το 1951 όμως, μετά τη δεκαετή

[99] Έως τότε στα Λουτρά Λαγκαδά υπήρχε ένα βυζαντινό λουτρό-χαμάμ, χωρητικότητας (5 ατόμων) και μερικές εξωτερικές γούρνες λασπόλουτρων. Ειδικότερα, το βυζαντινό λουτρό-χαμάμ των Λ. Λαγκαδά αναφέρεται σε σύγγραμμα του 1670, του Μουσταφά Χατζή-Σαλφά, Τούρκου γεωγράφου (ΕΟΤ, 1966). Εικάζεται ότι κατασκευάστηκε το 900 μ.Χ. από τον στρατιωτικό ιατρό Ιουστινιανό (Βλαστός και Παπαϊωάννου, 1930). Λέγεται επίσης ότι σε αυτό λουζόταν και ο Αυτοκράτορας Κωνσταντίνος (Παπαμάρκου, 1916).

[100] Τον Ιούνιο του 1914 οι ιαματικές πηγές των Θερμών Νιγρίτας ενοικιάστηκαν για 3 χρόνια. Μέχρι τότε δεν βρίσκονταν σε εκμετάλλευση. Παρ' όλα αυτά, ακόμη και τότε η κατάσταση δεν βελτιώθηκε. Σύμφωνα με

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

παραχώρηση της εκμετάλλευσης των ιαματικών πηγών σε ιδιώτη επενδυτή -κάτοικο Εκάλης- τα πράγματα άλλαξαν σημαντικά (Ζαχαρόπουλος και Μπαρμπίκας, 2001). Μέσα σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα στην περιοχή κατασκευάστηκε το πρώτο υδροθεραπευτήριο (με 19 ατομικούς λουτήρες, κοινή δεξαμενή λούσεων και κρήνες ποσιθεραπείας), ενώ στον ίδιο χώρο λειτούργησαν και τα τρία πρώτα ξενοδοχεία, παράλληλα με τα ενοικιαζόμενα δωμάτια που ήδη προσφερόταν μέχρι τότε στους επισκέπτες των θερμών πηγών, στο χωριό των Θερμών, 500 μέτρα πιο πέρα. Η παραπάνω θετική αρχή συνεχίστηκε και τη δεκαετία του ’60, που στην περιοχή κατασκευάστηκε το πρώτο εμφιαλωτήριο, προκειμένου να αξιοποιηθεί και η υπόθερμη ιαματική πηγή (ΕΟΤ, 1954 · ΕΟΤ, 1966).

Όμως, όσο διαφορετικό υπήρξε το χρονικό σημείο έναρξης της αξιοποίησης των ιαματικών πηγών των παραπάνω περιοχών, άλλο τόσο διαφορετική υπήρξε και η πορεία του θερμαλιστικού τουρισμού που ανέπτυξαν. Όπως παρατηρούμε και στους Πίνακες 4-35, 4-36 και 4-37, μεταξύ των τριών θερμαλιστικών προορισμών της Βορείου Ελλάδας, επικρατέστερα στο χρόνο αποδείχθηκαν τα Λουτρά Λαγκαδά. Συγκεκριμένα και σε αντίθεση με ό,τι ίσχυσε για τους περισσότερους ελληνικούς θερμαλιστικούς προορισμούς, τις δεκαετίες του ’60 και του ’70 τα Λουτρά Λαγκαδά οπισθοχώρησαν σημαντικά, χάνοντας σημαντικό μέρος της τουριστικής-θερμαλιστικής τους κίνησης. Όμως, από τη δεκαετία του ’80 και μετά κατάφεραν να ανακάμψουν ξανά και στις μέρες μας να αποτελούν την 8^{η} σπουδαιότερη περιοχή θερμαλιστικού τουρισμού της χώρας.

Πίνακας 4-35: Θερμαλιστική κίνηση Λουτρών Λαγκαδά (1931-2005)

Έτη	Αριθμός Θερμαλιστών	Αριθμός λούσεων	Αριθμός θερμαλιστών στο σύνολο της χώρας	Ποσοστό % θερμαλιστών στο σύνολο της χώρας	Κατάταξη στο σύνολο της χώρας βάσει θερμαλιστών
1931-1940	33.345	466.301	517.069	6,4	5
1951-1960	59.452	783.268	1.028.393	5,8	6
1961-1970	25.321	314.624	1.229.230	2,0	13
1971-1980	34.469	413.466	1.366.715	2,5	11
1981-1990	49.416	604.890	1.494.203	3,3	8
1991-1997	27.736	402.315	974.105	2,8	8
1998	3.103	64.182	-	-	-
2005	-	51.025	-	-	-

Πηγή: ΕΟΤ 1954 · Σπαθή, 2000 · Τμήμα Ιαματικών Πηγών ΕΟΤ

Πίνακας 4-36: Θερμαλιστική κίνηση Λουτρών Ελευθερών (1931-2003)

Έτη	Αριθμός Θερμαλιστών	Αριθμός λούσεων	Αριθμός θερμαλιστών στο σύνολο της χώρας	Ποσοστό % θερμαλιστών στο σύνολο της χώρας	Κατάταξη στο σύνολο της χώρας βάσει θερμαλιστών
1931-1940	10.113	112.900	517.069	1,9	17
1951-1960	19.804	222.037	1.028.393	1,9	14
1961-1970	27.010	288.462	1.229.230	2,2	12
1971-1980	24.316	253.564	1.366.715	1,8	14
1981-1990	32.500	359.935	1.494.203	2,2	11
1991-1997	24.664	292.720	974.105	2,5	10
1998-1999	6.715	68.016	-	-	-
2003	2.219	26.088	-	-	-

Πηγή: ΕΟΤ 1954 · Σπαθή, 2000 · Τμήμα Ιαματικών Πηγών ΕΟΤ

σύγγραμμα του 1916, εκείνη την εποχή στην περιοχή υπήρχαν τρεις λουτήρες κατεστραμμένοι, και τα ερείπια τριών κτιρίων δίπλα από τις πηγές (Παπαμάρκου, 1916).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Αντίθετα με την περίπτωση των Λουτρών Λαγκαδά, στα Λουτρά Ελευθερών η θερμαλιστική κίνηση υπήρξε ιδιαίτερα ανοδική από τη δεκαετία του ’50 έως και τη δεκαετία του ’90. Στις μέρες μας όμως, όπως φαίνεται και στον Πίνακα 4-36, οι επισκέπτες των Λουτρών Ελευθερών έχουν περιοριστεί σημαντικά. Τέλος, όσον αφορά στα Θερμά Νιγρίτας, μόνο οι δεκαετίες του ’50 και του ’60 υπήρξαν σημαντικές για το θερμαλιστικό τουρισμό τους, καθώς έκτοτε η τουριστική-θερμαλιστική κίνηση άρχισε να μειώνεται δραματικά, με αποτέλεσμα σήμερα να είναι ιδιαίτερα μειωμένη (Πίνακας 4-37).

Πίνακας 4-37: Θερμαλιστική κίνηση Θέρμων Νιγρίτας (1931-2006)

Έτη	Αριθμός Θερμαλιστών	Αριθμός λούσεων	Αριθμός θερμαλιστών στο σύνολο της χώρας	Ποσοστό % θερμαλιστών στο σύνολο της χώρας	Κατάταξη στο σύνολο της χώρας βάσει θερμαλιστών
1931-1940	14.996	191.319	517.069	2,9	13
1951-1960	26.629	267.608	1.028.393	2,6	12
1961-1970	32.174	265.272	1.229.230	2,6	11
1971-1980	25.409	229.734	1.366.715	1,8	13
1981-1990	17.775	167.999	1.494.203	1,2	14
1991-1997	9.031	93.059	974.105	0,9	14
1998-2000	2.011	22.906	-	-	-
2001-2006	2.950	37.091	-	-	-

Πηγή: ΕΟΤ 1954 · Σπαθή, 2000 · Τμήμα Ιαματικών Πηγών ΕΟΤ

Όπως είναι λογικό, το ότι η πορεία που ακολούθησε η καθεμιά από τις παραπάνω περιοχές υπήρξε εντελώς διαφορετική, σε μεγάλο βαθμό εξαρτήθηκε και από την ποιότητα των υπηρεσιών και εγκαταστάσεων που διαχρονικά προσέφεραν. Στις μέρες μας, τα Λουτρά Λαγκαδά, που υπερτερούν μεταξύ των τριών βασικότερων θερμαλιστικών προορισμών της Βορείου Ελλάδας, διαθέτουν ανακαινισμένο υδροθεραπευτήριο (24 ατομικών λουτήρων, 21 λουτήρων με υδρομασάζ, 2 εσωτερικών δεξαμενών-χαμάμ και 2 εξωτερικών δεξαμενών χωρίς ιαματικό νερό), ειδικές κτιριακές εγκαταστάσεις αμμόλουτρων, αθλητικές εγκαταστάσεις που φιλοξενούν από αθλητικές διοργανώσεις έως προπονήσεις αθλητικών ομάδων, οι οποίες λειτουργούν καθ’ όλη τη διάρκεια του χρόνου[101]. Παρ’ όλα αυτά, όπως φαίνεται στον Πίνακα 4-38, οι ξενοδοχειακές τους υποδομές υστερούν αρκετά, συγκριτικά με άλλες περιοχές.

Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά στα Λουτρά Ελευθερών, στις μέρες μας το μεγαλύτερο μέρος των υποδομών που προσφέρονται εκεί παραπέμπει σε μιαν άλλη, περασμένη εποχή. Συγκεκριμένα, οι θερμαλιστικές και ξενοδοχειακές υποδομές που υπάρχουν στα Λουτρά Ελευθερών είναι οι ίδιες ακριβώς με αυτές που κατασκευάστηκαν στις πολύ αρχές του 20ου αιώνα[102], χωρίς να έχουν υποστεί σχεδόν την παραμικρή παρέμβαση[103]. Μοναδική νέα κατασκευή είναι ένα μικρό υδροθεραπευτήριο 18 ατομικών λουτήρων (από τα τρία που υπάρχουν συνολικά), που κατασκευάστηκε το 1998, όταν τη διαχείριση και

[101] Σύμφωνα με το Διευθυντή της Δημοτικής Επιχείρησης Εκμετάλλευσης Ιαματικών Πηγών Λαγκαδά, κ. Λάζαρο Τεκίδη, τους καλοκαιρινούς μήνες οι επισκέπτες ανήκουν στην τρίτη και τέταρτη ηλικία, ενώ κατά τους χειμερινούς μήνες οι ηλικίες των θερμαλιστών είναι σαφώς χαμηλότερες.

[102] Πέραν των ήδη αναφερθέντων υποδομών που κατασκευάστηκαν το 1906 περίπου, στο παρελθόν κατασκευάστηκαν και άλλα ενοικιαζόμενα δωμάτια, τα ονομαζόμενα «Θράκη» και «Πλατάνια», με 50 δωμάτια συνολικά.

[103] Κατά την επιτόπια έρευνα στα Λουτρά Ελευθερών διαπιστώθηκε ότι το σύνολο των ξενοδοχειακών και ενοικιαζομένων δωματίων δε διαθέτουν τουαλέτες εντός δωματίων, αλλά κοινές.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

εκμετάλλευση ανέλαβε η Αναπτυξιακή Εταιρία Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Καβάλας (ΑΕΝΑΚ). Ακόμη κι έτσι όμως, στις μέρες μας τα Λουτρά Ελευθερών παραμένουν σχεδόν υπανάπτυκτα, προσφέροντας μέτριας έως κακής ποιότητας θερμαλιστικό τουρισμό[104].

Πίνακας 4-38: Ξενοδοχειακό δυναμικό και ενοικιαζόμενα δωμάτια Λουτρών Λαγκαδά

ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ			
Κατηγορία	**Αριθμός Επιχειρήσεων**	**Δωμάτια**	**Κλίνες**
2**	1	82	152
1*	1	18	32
ΣΥΝΟΛΟ	**2**	**100**	**184**
ΕΝΟΙΚΙΑΖΟΜΕΝΑ ΔΩΜΑΤΙΑ			
ΣΥΝΟΛΟ	**0**	**0**	**0**

Πηγή: ιδία επεξεργασία στοιχείων από www.grhotels.gr (ΞΕΕ - ανάκτηση 02/2008) και ΠΥΤ ΕΟΤ Κ.Μακεδονίας

Εκτός όμως των Λουτρών Ελευθερών, η ίδια περίπου εικόνα επαναλαμβάνεται και στην περίπτωση των Θερμών Νιγρίτας. Συγκεκριμένα, οι εγκαταστάσεις που υπάρχουν εκεί είναι ακριβώς οι ίδιες με αυτές που κατασκευάστηκαν τη δεκαετία του ’50, χωρίς καμία προσθήκη, μεταβολή ή ικανοποιητική αναβάθμιση. Στις μέρες, τη διαχείριση και εκμετάλλευση έχει η ΕΤΑ, αλλά λόγω της πολύ περιορισμένης τουριστικής-θερμαλιστικής κίνησης, οι εγκαταστάσεις θερμαλισμού λειτουργούν μόνο από Ιούλιο έως και Σεπτέμβριο, δηλαδή δύο μήνες ετησίως.

Πίνακας 4-39: Ξενοδοχειακό δυναμικό και ενοικιαζόμενα δωμάτια Λουτρών Ελευθερών

ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ			
Κατηγορία	**Αριθμός Επιχειρήσεων**	**Δωμάτια**	**Κλίνες**
2**	1	23	46
Δ΄ τάξης	1	28	60
1*	3	26	60
ΣΥΝΟΛΟ	**5**	**77**	**166**
ΕΝΟΙΚΙΑΖΟΜΕΝΑ ΔΩΜΑΤΙΑ			
2 κλειδιά	4	50	120
ΣΥΝΟΛΟ	**4**	**50**	**120**

Πηγή: ιδία επεξεργασία στοιχείων από www.grhotels.gr (ΞΕΕ - ανάκτηση 02/2008) και ΠΥΤ ΕΟΤ Αν. Μακεδονίας & Θράκης

Πίνακας 4-40: Ξενοδοχειακό δυναμικό και ενοικιαζόμενα δωμάτια Θερμών Νιγρίτας

ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ			
Κατηγορία	**Αριθμός Επιχειρήσεων**	**Δωμάτια**	**Κλίνες**
3***	1	27	48
ΣΥΝΟΛΟ	**1**	**27**	**48**
ΕΝΟΙΚΙΑΖΟΜΕΝΑ ΔΩΜΑΤΙΑ			
ΣΥΝΟΛΟ	**0**	**0**	**0**

Πηγή: ιδία επεξεργασία στοιχείων από www.grhotels.gr (ΞΕΕ - ανάκτηση 02/2008) και ΠΥΤ ΕΟΤ Κ.Μακεδονίας

Πέραν όμως των παραπάνω ποιοτικών και ποσοτικών χαρακτηριστικών, όσον αφορά στα χωρικά χαρακτηριστικά των τριών βασικότερων περιοχών ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού της Βορείου Ελλάδας, κατ’αρχήν θα πρέπει να πούμε ότι μεταξύ τους υπάρχουν αρκετές διαφορές. Ειδικότερα, όσον αφορά στα Λουτρά Ελευθερών, ο χώρος ανάπτυξης του

[104] Εκτός από την ήδη κακή κατάσταση και εικόνα που χαρακτηρίζει τα Λουτρά Ελευθερών, το Νοέμβριο του 2007 η περιοχή υπέστη μια καταστροφική πλημμύρα (υπερχείλιση ποταμού Μαρμαρά), η οποία είχε σαν αποτέλεσμα να υποστεί τεράστιες ζημιές σχεδόν το σύνολο των ξενοδοχειακών και θερμαλιστικών εγκαταστάσεων.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

θερμαλιστικού τους τουρισμού αποτελεί ένα μεγάλο Θερμαλιστικό Πάρκο, που λόγω και της ιδιαίτερης τοπογραφίας της περιοχής (στενή κοιλάδα), δε γνώρισε ποτέ οικιστική ανάπτυξη στον ευρύτερο χώρο του. Επίσης, ένα άλλο χαρακτηριστικό του κατάφυτου Θερμαλιστικού Πάρκου των Λουτρών Ελευθερών, είναι ότι εκτός από το ότι διασχίζεται από ποτάμι (Μαρμαράς), έχει επίσης υδάτινο μέτωπο και προς τη θάλασσα[105].

Σε αντίθεση με τα Λουτρά Ελευθερών, που ποτέ δε γνώρισαν οικιστική ανάπτυξη, στα Λουτρά Λαγκαδά, η ανάπτυξη της δραστηριότητας του θερμαλισμού ήδη από τον 9ο αιώνα μ.Χ., είχε σαν αποτέλεσμα τη δημιουργία μικρού αρχικά οικισμού σε απόσταση 2 χλμ από το χώρο των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων (ιαματικών πηγών). Ο οικισμός- μικρή πόλη του Λαγκαδά, αν και κατά τις τελευταίες δεκαετίες γνώρισε σημαντική οικιστική ανάπτυξη, εντούτοις δεν συνενώθηκε ποτέ με το Θερμαλιστικό Πάρκο των Λουτρών Λαγκαδά. Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά στα Θερμά Νιγρίτας, εδώ ο πολύ μικρός οικισμός (Θερμά) που αρχικά δημιουργήθηκε για να εξυπηρετεί τους θερμαλιστές της περιοχής, στις μέρες μας έχει τελικά συνενωθεί οικιστικά με το Θερμαλιστικό Πάρκο, καθώς η απόσταση που εξαρχής τους χώριζε δεν ήταν παρά μόνο 500 μέτρα. Παρ' όλα αυτά, το Θερμαλιστικό Πάρκο εξακολουθεί να παραμένει στο περιθώριο του χωριού, με την οικιστική ανάπτυξη να εκδηλώνεται μόνο από τη μια πλευρά του.

Τελειώνοντας, πρέπει να τονίσουμε ότι από το σύνολο των τριών παραπάνω περιοχών της Βορείου Ελλάδας, που η ανάπτυξη του θερμαλιστικού τουρισμού τους αποτέλεσε προτεραιότητα της Πολιτείας διαχρονικά κατά το παρελθόν, σήμερα μόνο η μια περίπτωση (Λουτρά Λαγκαδά) προσφέρει ικανοποιητικό επίπεδο υποδομών και υπηρεσιών θερμαλιστικού τουρισμού και μάλιστα καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου. Αντίθετα, οι άλλες δύο περιπτώσεις (Λουτρά Ελευθερών και Θερμά Νιγρίτας), εδώ και αρκετές δεκαετίες παραμένουν υποβαθμισμένες και με έντονα λειτουργικά προβλήματα. Παρ' όλα αυτά, και δεδομένου ότι οι συγκεκριμένες δύο περιοχές διαθέτουν ικανές εκτάσεις -Θερμαλιστικά Πάρκα- γύρω από τις θερμαλιστικές τους εγκαταστάσεις (που ειδικά η μια συνδυάζει διπλό υδάτινο μέτωπο), πολλά μπορούν να αλλάξουν στο μέλλον, εφ' όσον βέβαια εφαρμοστεί ο κατάλληλος χωρικός σχεδιασμός και υπάρξει το ανάλογο επενδυτικό ενδιαφέρον και προγραμματισμός.

[105] Μέχρι μερικές δεκαετίες πριν, στον παράκτιο χώρο του Θερμαλιστικού Πάρκου λειτουργούσε περίπτερο του ΕΟΤ, που επισκεπτόταν συχνά οι θερμαλιστές -και όχι μόνο- για θαλασσινά λουτρά. Κατά τη διάνοιξη όμως της εθνικής οδού Θεσσαλονίκης-Καβάλας, το περίπτερο αυτό γκρεμίστηκε οριστικά.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Λουτρά Ελευθερών

Εικόνα 4-49

Εικόνα 4-50

Εικόνα 4-51

Εικόνα 4-52

Εικόνα 4-53

Εικόνα 4-54

Αεροφωτογραφία 1945

Αεροφωτογραφία 1993

Εικόνα 4-49: Η κοινή δεξαμενή με τα ιαματικά νερά της Αναβρύουσας πηγής
Εικόνα 4-50: Ατομικός λουτήρας στο νέο υδροθεραπευτήριο
Εικόνα 4-51: Το ξενοδοχείο «Παγγαίο»
Εικόνα 4-52: Τα ερείπια βυζαντινού λουτήρα ανάμεσα στα δύο παλιά υδροθεραπευτήρια
Εικόνα 4-53: Το κτίριο του εστιατορίου
Εικόνα 4-54: Ο φούρνος-παντοπωλείο και στο βάθος τα κτίρια των ενοικ. δωματίων «Δράμα» και «Καβάλα»
Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο – **Πηγή αεροφωτογραφιών:** Γ.Υ.Σ. (προσωπικό αρχείο)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Λουτρά Λαγκαδά

Εικόνα 4-55

Εικόνα 4-56

Εικόνα 4-57

Εικόνα 4-58

Εικόνα 4-59

Εικόνα 4-60

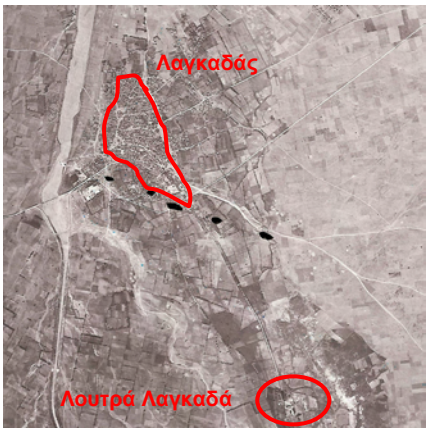

Αεροφωτογραφία1945

Αεροφωτογραφία 1993

Εικόνα 4-55: Ο δρόμος και πεζόδρομος που οδηγεί από τον Λαγκαδά στα Λουτρά (που φαίνονται στο βάθος)
Εικόνα 4-56: Το υδροθεραπευτήριο και ο αύλειος χώρος του
Εικόνα 4-57: Το κτίριο των αμμόλουτρων
Εικόνα 4-58: Το λαογραφικό μουσείο «Φίλιππος»
Εικόνα 4-59: Ο χώρος με τις εξωτερικές πισίνες (χωρίς ιαματικό νερό)
Εικόνα 4-60: Ατομικός λουτήρας εντός του υδροθεραπευτηρίου
Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο – **Πηγή αεροφωτογραφιών:** Γ.Υ.Σ. (προσωπικό αρχείο)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Θερμά Νιγρίτας

Εικόνα 4-61

Εικόνα 4-62

Εικόνα 4-63

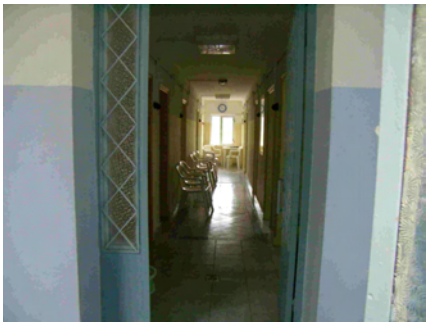

Εικόνα 4-64

Εικόνα 4-65

Εικόνα 4-66

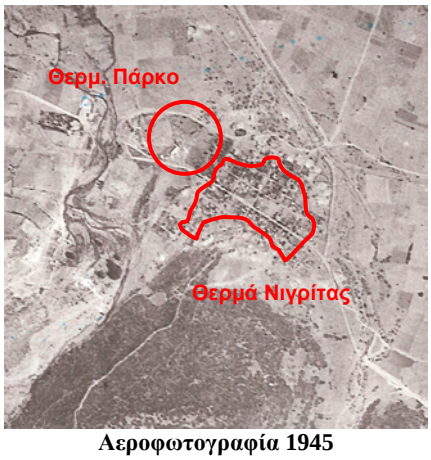

Αεροφωτογραφία 1945

Αεροφωτογραφία 1993

Εικόνα 4-61: Άποψη του χωριού από τον κεντρικό δρόμο (δεξιά το λουτρικό πάρκο και αριστερά τα Θερμά)
Εικόνα 4-62: Η είσοδος στο θερμαλιστικού πάρκο
Εικόνα 4-63: Το υδροθεραπευτήριο
Εικόνα 4-64.: Ο διάδρομος του υδροθεραπευτηρίου
Εικόνα 4-65: Τα δύο κτίρια των ξενοδοχείων εντός του θερμαλιστικού πάρκου
Εικόνα 4-66: Τα ερείπια βυζαντινού λουτήρα λίγα μέτρια μακριά από την είσοδο του θερμαλιστικού πάρκου
Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο – **Πηγή αεροφωτογραφιών:** Γ.Υ.Σ. (προσωπικό αρχείο)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

4.2.4.6 Νησιά Αιγαίου

Τα νησιά του Αιγαίου αποτελούν ένα χώρο στον οποίο εντοπίζεται το 12,1% του συνολικού πόρου των θερμομεταλλικών πηγών της χώρας (Πίνακας 4, βλέπε Παράρτημα). Παράλληλα είναι μια περιοχή η οποία διαθέτει πέντε (5) ιαματικές πηγές χαρακτηρισμένες ως τουριστικής σημασίας (Ικαρίας, Ποτάμιου Σάμου, Κύθνου, Σάριζας Άνδρου και Καλλιθέας Ρόδου) και δέκα εννιά (19) ως τοπικής σημασίας (Χριστιανό Πολίχνιτου, Πολιχνίτου, Θερμής, Αγίου Ιωάννη, Κόλπου Γέρας, Αγιάσου, Άργενου, Εφταλούς, Κορνού Λήμνου, Αγιάσματα Κεράμου, Αδάμαντα Μήλου, Αθέρμων Θήρας, Πλάκας Θήρας, Άγιου Φωκά Κω, Θερμών Καλύμνου, Μανδρακίου Νισύρου, Πανασού, Τζαμουδιανών και Λιμπιναρέ) (Πίνακας 3, βλέπε Παράρτημα).

Όμως, απ' όλες τις παραπάνω περιπτώσεις, στο παρόν υποκεφάλαιο θα εξεταστούν αναλυτικά μόνο οι περιπτώσεις της Ικαρίας και της Κύθνου, καθώς λόγω ακριβώς της προηγούμενης κατάταξης (έως και το 2006) των ιαματικών τους πηγών στις τουριστικής σημασίας της χώρας, ανέπτυξαν διαχρονικά το θερμαλιστικό τουρισμό σε μεγαλύτερο βαθμό από τις υπόλοιπες περιοχές του Αιγαίου και ως εκ τούτου παρουσιάζουν το μεγαλύτερο ενδιαφέρον. Ωστόσο, δε θα εξεταστούν οι περιπτώσεις της Σάριζας Άνδρου, του Ποτάμιου Σάμου και της Καλλιθέας Ρόδου, οι οποίες παρ' όλο που ανήκαν στις χαρακτηρισμένες ως τουριστικής σημασίας ιαματικές πηγές της χώρας, στις μεν δύο πρώτες πραγματοποιούνται μόνο ποσιθεραπείες[106], ενώ στη δε τρίτη, εκτός του ότι τα νερά είναι κατάλληλα μόνο για ποσιθεραπεία, στις μέρες μας οι θερμαλιστικές εγκαταστάσεις δε λειτουργούν, παρά μόνο ως μουσειακός χώρος[107].

Χάρτης 4-15: Λουτροπόλεις - περιοχές ανάπτυξης θερμαλιστικού τουρισμού στα Νησιά του Αιγαίου

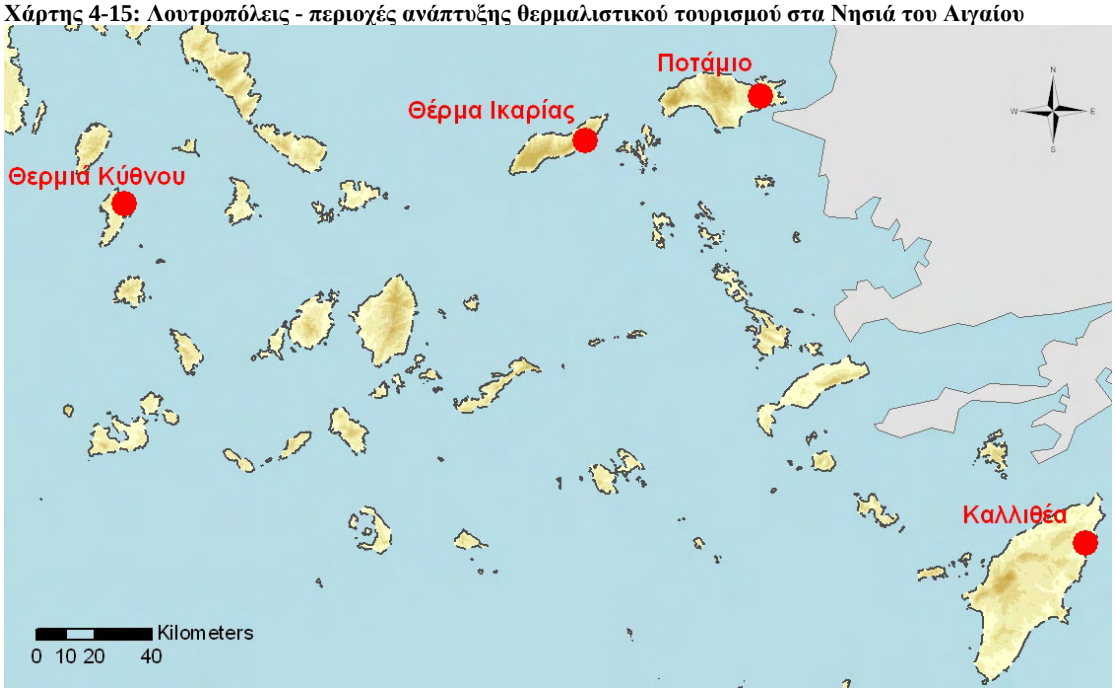

Πηγή: Googleearth 2008 (ιδία επεξεργασία)

[106] Τόσο στη Σάριζα όσο και στην Άνδρο γενικότερα, εκτός από επιτόπια ποσιθεραπεία πραγματοποιούνται και εμφιαλώσεις, στα εμφιαλωτήρια που υπάρχουν εκεί (Σπαθή, 2000).

[107] Οι θερμαλιστικές εγκαταστάσεις της Καλλιθέας Ρόδου, που κατασκευάστηκαν το 1930 από τον Ιταλό αρχιτέκτονα Pietro Lombardi (www.kalithea.gr, ανάκτηση 05/2008), υπήρξαν και εξακολουθούν να είναι από τις ομορφότερες εγκαταστάσεις θερμαλισμού της Ελλάδας.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Κατ' αρχήν, όσον αφορά στη γεωγραφική θέση των δύο περιπτώσεων που εξετάζονται από το νησιωτικό χώρο του Αιγαίου, το νησί της Κύθνου βρίσκεται στα ανατολικά του συμπλέγματος των Κυκλάδων, ενώ το νησί της Ικαρίας στο κεντρικό τμήμα του Αιγαίου, στο Νομό Σάμου. Ειδικότερα, όσον αφορά στη γεωγραφική θέση των ιαματικών πηγών που είχαν χαρακτηριστεί ως τουριστικής σημασίας στα εν λόγω νησιά, στην μεν Ικαρία αυτές εντοπίζονται στα Θέρμα Ικαρίας και συγκεκριμένα στο νοτιοανατολικά παράλια του νησιού (Δήμος Άγιου Κήρυκου), στη δε Κύθνο αυτές εντοπίζονται στα Θερμιά, δηλαδή στο βορειοανατολικά παράλια του ομώνυμου νησιού και Δήμου.

Τόσο τα Θερμιά Κύθνου όσο και τα Θέρμα Ικαρίας αποτελούν δύο περιοχές πλούσιες σε φυσικό πόρο ιαματικών πηγών[108]. Συγκεκριμένα, στα Θέρμα Ικαρίας, αναβλύζουν συνολικά πέντε ιαματικές πηγές (Κράτσα, Απόλλωνος, Αρτέμιδος, Παμφίλη, Σπηλαίου), ενώ στα Θερμιά Κύθνου δύο ιαματικές πηγές: πηγή Κακκάβου και πηγή Αγίων Αναργύρων (Δαμβέργης, 1906 · Βλαστός και Παπαϊωάννου, 1930 · ΕΟΤ, 1954). Όμως, παρά το γεγονός ότι οι ιαματικές πηγές των Θερμιών Κύθνου και των Θέρμων Ικαρίας εντοπίζονται στην ίδια γεωγραφική και θαλάσσια περιοχή (κεντρικό Αιγαίο), τόσο η χημική σύνθεση όσο και οι θεραπευτικές ιδιότητες των νερών τους διαφέρουν σημαντικά. Ειδικότερα, τα θερμά-ιαματικά νερά της Κύθνου, ως χλωρονατριούχα που είναι, ενδείκνυνται για παραμορφωτικούς ρευματισμούς, νευραλγίες, ισχυαλγίες, ψευδοαγκυλώσεις, παρέσεις και παραλύσεις, αναιμίες, αρτηριοσκλήρυνση κλπ (Βλαστός και Παπαϊωάννου, 1930 · ΕΟΤ, 1954). Αντίθετα, τα υπέρθερμα-ιαματικά νερά της Ικαρίας, που ως χαρακτηριστικό τους έχουν τα υψηλά επίπεδα ραδιενέργειας, ενδείκνυνται για χρόνιους ρευματισμούς, παραμορφωτικές αρθρίτιδες, ουρικές αρθρίτιδες, σπονδυλοαρθρίτιδες, δυσλειτουργία ενδοκρινών αδένων, γυναικολογικές παθήσεις κλπ (Βλαστός και Παπαϊωάννου, 1930 · ΕΟΤ, 1954 · ΕΟΤ, 1966).

Όσον αφορά στη θερμαλιστική ιστορία που γνώρισε η κάθε μια από τις παραπάνω περιοχές, αναμφίβολα των Θερμιών Κύθνου είναι η μεγαλύτερη χρονικά. Όπως έχουμε ήδη αναφέρει και σε προηγούμενες σελίδες, οι ιαματικές πηγές της Κύθνου αποτέλεσαν τις πρώτες που οργανώθηκαν, όχι απλά στο νησιωτικό χώρο του Αιγαίου, αλλά και στο σύνολο της Ελλάδας, ήδη από τις αρχές σχεδόν του 19ου αιώνα. Το 1836 χτίστηκαν εκεί τα πρώτα κτίρια δημόσιων λουτρών, ενώ 20 χρόνια αργότερα, λόγω της συστηματικής κοσμοσυρροής κατασκευάστηκε και άλλο ένα υδροθεραπευτήριο, κατόπιν εντολής της Βασίλισσας Αμαλίας που σύχναζε στην περιοχή για λουτροθεραπείες (Δαμβέργης, 1906). Το πρώτο υδροθεραπευτήριο της Κύθνου διέθετε 20 ατομικούς μαρμάρινους λουτήρες, 2 ευρύχωρες αίθουσες, 2 ψυκτήριες δεξαμενές και 36 δωμάτια προς ενοικίαση σε ξενοδοχείο που ήταν συνδεδεμένο υπογείως με τις λουτρικές εγκαταστάσεις. Επίσης, πέραν του ξενοδοχείου και του υδροθεραπευτηρίου, στα Θερμιά Κύθνου λειτουργούσαν επίσης και 23 ενοικιαζόμενα δωμάτια (για τις λαϊκότερες τάξεις) σε διάφορα άλλα κτίρια της περιοχής (Παπαμάρκου, 1916).

Σε αντίθεση με τα Θερμιά Κύθνου, που ξεκίνησαν να αξιοποιούν τις ιαματικές τους πηγές ήδη από τις αρχές του 19ου αιώνα, στα Θέρμα Ικαρίας η οργανωμένη λειτουργία των ιαματικών πηγών ξεκίνησε πολύ πιο μεταγενέστερα, αφού η απελευθέρωση του νησιού ήρθε μόλις το 1912. Έως και τις αρχές του 20ου αιώνα, οι όποιες λουτροθεραπείες γίνονταν στην

[108] Ειδικά στην περίπτωση της Ικαρίας, εκτός από την περιοχή των Θέρμων, θερμές-ιαματικές πηγές αναβλύζουν και σε πολλά άλλα σημεία στη νότια πλευρά του νησιού (Βλαστός και Παπαϊωάννου, 1930 · ΕΟΤ, 1954).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

περιοχή, λάμβαναν χώρα εντός του φυσικού σπηλαίου απ' όπου ανάβλυζε η μοναδική πηγή που έως τότε είχε ανακαλυφθεί (Παπαμάρκου, 1916). Στην πορεία όμως, όταν κατά τη διάρκεια εκβραχισμών ανέβλυσαν κι άλλες ιαματικές πηγές, η κατάσταση άρχισε να αλλάζει ραγδαία. Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία εκείνης της εποχής, τα πρώτα υδροθεραπευτήρια (με 48 συνολικά ατομικούς λουτήρες) κατασκευάστηκαν στα Θέρμα της Ικαρίας τη δεκαετία του 1920. Παράλληλα, την ίδια εποχή κατασκευάστηκαν και τα πρώτα ξενοδοχεία και ενοικιαζόμενα δωμάτια, αντικαθιστώντας οριστικά τα πρόχειρα παραπήγματα που φτιάχνονταν έως τότε για την εξυπηρέτηση των όποιων θερμαλιστών (Παπαμάρκου, 1916 · ΕΟΤ, 1954). Και η κατασκευή υποδομών και εγκαταστάσεων δεν σταμάτησε εκεί. Τη δεκαετία του '50 στα ήδη υπάρχοντα υδροθεραπευτήρια προστέθηκαν άλλα δύο, υπό την ιδιοκτησία και διαχείριση του οικείου Δήμου[109] (Ζαχαρόπουλος και Μπαρμπίκας, 2001).

Πίνακας 4-41: Θερμαλιστική κίνηση Θερμών Ικαρίας (1931-2006)

Έτη	Αριθμός Θερμαλιστών	Αριθμός λούσεων	Αριθμός θερμαλιστών στο σύνολο της χώρας	Ποσοστό % θερμαλιστών στο σύνολο της χώρας	Κατάταξη στο σύνολο της χώρας βάσει θερμαλιστών
1931-1940	-	-	517.069	-	-
1951-1960	43.299	760.252	1.028.393	4,2	9
1961-1970	65.635	1.087.655	1.229.230	5,3	7
1971-1980	58.152	1.033.278	1.366.715	4,2	7
1981-1990	61.804	841.500	1.494.203	4,1	6
1991-1997	34.600	462.100	974.105	3,5	7
1998	4.000	57.600	-	-	-
2001-2006	-	-	-	-	-

Πηγή: ΕΟΤ 1954 · Σπαθή, 2000 · Τμήμα Ιαματικών Πηγών ΕΟΤ

Πίνακας 4-42: Θερμαλιστική κίνηση Θερμιών Κύθνου (1931-2006)

Έτη	Αριθμός Θερμαλιστών	Αριθμός λούσεων	Αριθμός θερμαλιστών στο σύνολο της χώρας	Ποσοστό % θερμαλιστών στο σύνολο της χώρας	Κατάταξη στο σύνολο της χώρας βάσει θερμαλιστών
1931-1940	3.363	55.501	517.069	0,6	23
1951-1960	6.052	89.456	1.028.393	0,6	16
1961-1970	4.270	68.410	1.229.230	0,3	17
1971-1980	3.914	60.374	1.366.715	0,3	17
1981-1990	4.379	69.421	1.494.203	0,3	16
1991-1997	3.659	53.032	974.105	0,4	16
1998-2000	2.024	32.077	-	-	-
2001-2006	2.700	48.344	-	-	-

Πηγή: ΕΟΤ 1954 · Σπαθή, 2000 · Τμήμα Ιαματικών Πηγών ΕΟΤ

Φυσικά, ένας από τους λόγους για τους οποίους αυξήθηκε ο αριθμός των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων στα Θέρμα της Ικαρίας εκείνη την περίοδο, υπήρξε και η σημαντική αύξηση που παρατηρήθηκε στον αριθμό των προσερχόμενων θερμαλιστών. Συγκεκριμένα, έως και τη δεκαετία του '80, η θερμαλιστική κίνηση στα Θέρμα Ικαρίας υπήρξε ιδιαίτερα ανοδική (Πίνακα 4-41). Παρ' όλα αυτά, έκτοτε, όπως συνέβη και στις περισσότερες περιοχές θερμαλιστικού τουρισμού της Ελλάδας, η κίνηση της περιοχής άρχισε να υποχωρεί αισθητά. Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά στα Θερμιά Κύθνου η εξέλιξη ήταν

[109] Όπως ήδη έχει αναφερθεί και στο 4ο Κεφάλαιο (4.2.2.2), οι ιαματικές πηγές των Θέρμων Ικαρίας είναι από τις ελάχιστες εξαιρέσεις ιαματικών πηγών τουριστικής σημασίας, που δεν ανήκουν στο Κράτος (ΕΟΤ). Συγκεκριμένα μια ανήκει σε ιδιώτη (Κράτσα) και οι υπόλοιπες ανήκουν στον οικείο Δήμο (Αγ. Κήρυκου).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

αρκετά διαφορετική. Τα Θερμιά Κύθνου καθ' όλη διάρκεια του 20ου αιώνα παρουσίασαν πολύ χαμηλή θερμαλιστική κίνηση (Πίνακας 4-42). Αυτό συνέβη καθώς όταν στα τέλη του 19ου αιώνα αναδείχθηκαν οι πρώτες ηπειρωτικές περιοχές θερμαλιστικού τουρισμού στην Ελλάδα, η νησιωτική Κύθνος -που έως τότε αποτελούσε το μοναδικό αξιοπρεπή λουτρότοπο της χώρας, με διεθνή κιόλας εμβέλεια- παραγκωνίστηκε λόγω της δυσκολίας στην προσβασιμότητά της.

Σήμερα, ο θερμαλιστικός τουρισμούς των Θέρμων Ικαρίας εξακολουθεί να μην έχει καταφέρει να ανακάμψει και ένας από τους λόγους για τους οποίους συμβαίνει αυτό είναι και η ποιότητα των θερμαλιστικών της υποδομών. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τα στοιχεία των τελευταίων ετών, στα Θέρμα Ικαρίας λειτουργούν τέσσερις μόνο από τις θερμαλιστικές εγκαταστάσεις που εντοπίζονται στην περιοχή[110]. Η μια είναι το ιδιωτικό «Υδροθεραπευτήριο Κράτσα», που διαθέτει 20 λουτήρες και 2 δεξαμενές, ενώ οι άλλες τρεις, που ανήκουν στο Δήμο, είναι: το Υδροθεραπευτήριο «Απόλλων», με 24 λουτήρες και 1 δεξαμενή, το Υδροθεραπευτήριο «Ασκληπιός», με 14 λουτήρες και 2 δεξαμενές και το Υδροθεραπευτήριο-χαμάμ «Σπηλαίου»: 15 λουτήρες και 2 δεξαμενές (Σπαθή, 2000). Παρ' όλα αυτά, στο σημείο αυτό αξίζει να σημειώσουμε ότι τη δεκαετία του '80 η ΕΤΒΑ συνέταξε ειδικές μελέτες για την αναβάθμιση της περιοχής (Ζαχαρόπουλος και Μπαρμπίκας, 2001), που όμως δεν αξιοποιήθηκαν δεόντως, κι έτσι το σύνολο των θερμαλιστικών και ξενοδοχειακών υποδομών της περιοχής παραμένει σε μέτρια κατάσταση (Πίνακας 4-43).

Πίνακας 4-43: Ξενοδοχειακό δυναμικό και ενοικιαζόμενα δωμάτια Θέρμων Ικαρίας

ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ			
Κατηγορία	**Αριθμός Επιχειρήσεων**	**Δωμάτια**	**Κλίνες**
3***	1	16	26
2**	1	22	42
1*	3	28	48
ΣΥΝΟΛΟ	**5**	**66**	**116**
ΕΝΟΙΚΙΑΖΟΜΕΝΑ ΔΩΜΑΤΙΑ			
ΣΥΝΟΛΟ	-	-	-

Πηγή: ιδία επεξεργασία στοιχείων από www.grhotels.gr (ΞΕΕ - ανάκτηση 02/2008)

Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά στις θερμαλιστικές εγκαταστάσεις που υπάρχουν στα Θερμιά της Κύθνου, αυτές παραμένουν ακριβώς οι ίδιες με αυτές των αρχών του 19ου αιώνα. Πρόκειται για το ένα και μοναδικό υδροθεραπευτήριο του ΕΟΤ, το οποίο εξακολουθεί να λειτουργεί έχοντας δεχτεί μικρές μόνο βελτιωτικές παρεμβάσεις (Ζαχαρόπουλος και Μπαρμπίκας, 2001). Πέραν όμως του υδροθεραπευτηρίου, όσον αφορά στις ξενοδοχειακές υποδομές και αυτές είναι σχετικά υποβαθμισμένες αλλά και λίγες (Πίνακας 4-44), με περίοδο λειτουργίας, τους μισούς μόνο μήνες περίπου το χρόνο (www.grhotels.gr, ανάκτηση 05/2008)[111].

[110] Στις μέρες μας, από το σύνολο των πέντε ιαματικών πηγών της περιοχής, οι δύο δεν λειτουργούν. Πρόκειται για την πηγή Αρτέμιδος, με 973 μονάδες Mache ραδιενέργειας, που έχει σφραγιστεί και την πηγή Παμφίλη, που αν και από το 1965 υδροδοτούσε το ομώνυμο υδροθεραπευτήριο, σήμερα βρίσκεται εκτός λειτουργίας (Ζαχαρόπουλος και Μπαρμπίκας, 2001).

[111] Το παλιό ξενοδοχείο του 19ου αιώνα, που συνδεόταν υπογείως με το υδροθεραπευτήριο, είναι το σημερινό «Ξενία». Οι μαρμάρινες μπανιέρες των δωματίων είναι οι ίδιες με τότε και διατηρούνται σε άριστη κατάσταση. Αντίθετα, οι βασιλικές μπανιέρες του Όθωνα και της Αμαλίας δε σώζονται σε καλή κατάσταση, με αποτέλεσμα

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 4-44: Ξενοδοχειακό δυναμικό και ενοικιαζόμενα δωμάτια Θερμιών Κύθνου

ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ			
Κατηγορία	**Αριθμός Επιχειρήσεων**	**Δωμάτια**	**Κλίνες**
2**	2	77	153
ΣΥΝΟΛΟ	**2**	**77**	**153**
ΕΝΟΙΚΙΑΖΟΜΕΝΑ ΔΩΜΑΤΙΑ			
ΣΥΝΟΛΟ	**11**	**72**	**-**

Πηγή: ιδία επεξεργασία στοιχείων από www.grhotels.gr (ΞΕΕ - ανάκτηση 02/2008) και www.kythnos.gr (ανάκτηση 06/2008)

Πέραν όμως των παραπάνω, όσον αφορά στα χωρικά χαρακτηριστικά και τις χωρικές επιπτώσεις που προκάλεσε η ανάπτυξη του θερμαλιστικού τουρισμού στις δύο παραπάνω περιοχές, θα πρέπει να πούμε ότι και στις δύο περιπτώσεις η συστηματική ανάπτυξη του θερμαλιστικού τουρισμού είχε σαν αποτέλεσμα την πρόκληση οικιστικής ανάπτυξης και την μετατροπή των άλλοτε γυμνών τόπων των ιαματικών πηγών σε οικισμούς. Ειδικότερα, στα Θερμιά Κύθνου ο μικρός οικισμός που δημιουργήθηκε, διαχρονικά επεκτάθηκε κατά μήκος της ακτής κυρίως, ενώ στα Θέρμα Ικαρίας, λόγω και της ιδιαίτερης τοπογραφίας της περιοχής (απότομη και κλειστή κοιλάδα με βράχια ως τη θάλασσα), η επέκταση του οικισμού κατευθύνθηκε σε βάθος από την ακτή.

Ολοκληρώνοντας, θα λέγαμε ότι παρά το γεγονός ότι τα Θέρμα Ικαρίας αλλά και ειδικά τα Θερμιά Κύθνου αποτέλεσαν σημαντικές και αξιόλογες περιοχές θερμαλιστικού τουρισμού στην Ελλάδα κατά το παρελθόν, η εικόνα που τα χαρακτηρίζει σήμερα δεν είναι καθόλου αντιπροσωπευτική. Αναμφίβολα, στην καθοδική πορεία και περίοδο παρακμής που διανύει ο θερμαλιστικός τουρισμός τους, σημαντικό ρόλο έπαιξε ότι και στις δύο περιπτώσεις, λόγω του νησιωτικού χαρακτήρα, τις τελευταίες δεκαετίες σημαντική έμφαση δόθηκε περισσότερο στον παραθεριστικό-παράκτιο τουρισμό, παρά στην ανάπτυξη του θερμαλιστικού τουρισμού. Παρ' όλα αυτά, εξαιτίας του νησιωτικού τους χαρακτήρα, οι δύο παραπάνω περιοχές έχουν το προνόμιο και τη δυνατότητα, αναδεικνύοντας το θερμαλιστικό τουρισμό τους, να προσφέρουν ταυτόχρονα πολλές μορφές τουρισμού, που άλλες περιοχές της ηπειρωτικής Ελλάδας δε δύνανται.

σήμερα να αποτελούν αποθηκευτικό χώρο που χρησιμοποιεί το προσωπικό του ξενοδοχείου (Ζαχαρόπουλος και Μπαρμπίκας, 2001)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Θερμιά Κύθνου

Εικόνα 4-67

Εικόνα 4-68

Εικόνα 4-69

Εικόνα 4-70

Εικόνα 4-71

Εικόνα 4-72

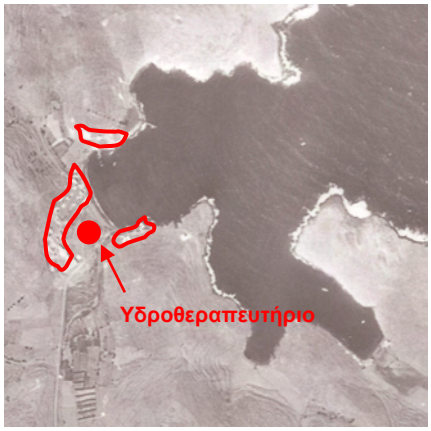

Αεροφωτογραφία 1945

Αεροφωτογραφία 2006

Εικόνα 4-67: Η βόρεια άποψη των Θερμιών Κύθνου
Εικόνα 4-68: Η νότια άποψη των Θερμιών Κύθνου
Εικόνα 4-69: Το θαλάσσιο μέτωπο του οικισμού
Εικόνα 4-70: Η μαρίνα του οικισμού
Εικόνα 4-71: Μέρος του θαλάσσιου μετώπου
Εικόνα 4-72: Το υδροθεραπευτήριο (του 1857) και στο βάθος το ξενοδοχείο «Ξενία»
Πηγή φωτογραφιών: www.kythnos.gr, ανάκτηση 06/2008, **Πηγή αεροφωτ/φιών:** Γ.Υ.Σ. (προσωπικό αρχείο)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Θέρμα Ικαρίας

Εικόνα 4-73

Εικόνα 4-74

Εικόνα 4-75

Εικόνα 4-76

Εικόνα 4-77

Εικόνα 4-78

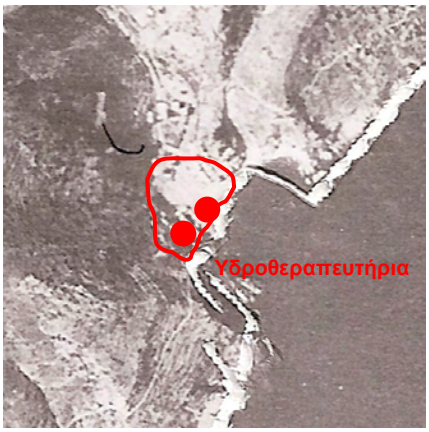

Αεροφωτογραφία 1945

Αεροφωτογραφία 2006

Εικόνα 4-73: Η εμπρός άποψη των Θερμών Ικαρίας
Εικόνα 4-74: Η πίσω άποψη των Θερμών Ικαρίας
Εικόνα 4-75: Το θαλάσσιο μέτωπο του οικισμού
Εικόνα 4-76: Το υδροθεραπευτήριο-χαμάμ του σπηλαίου
Εικόνα 4-77: Το υδροθεραπευτήριο «Απόλλων» του Δήμου Κήρυκου
Εικόνα 4-78: Το ιδιωτικό υδροθεραπευτήριο «Κράτσα»
Πηγή φωτογραφιών: Δήμος Ικαρίας (διαφημιστικό έντυπο) και Ζαχαρόπουλος και Μπαρμπίκας, 2001
Πηγή αεροφωτογραφιών: Γ.Υ.Σ. (προσωπικό αρχείο)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

4.2.5 Τυπολογία της χωρικής ανάπτυξης των θερμαλιστικών πόρων και προορισμών

4.2.5.1 Κατηγοριοποίηση των θερμομεταλλικών πόρων (πηγών) με βάση την κλίμακα της χωρικής τους ανάπτυξης

Στις προηγούμενες σελίδες εξετάσαμε τις σπουδαιότερες περιοχές θερμαλιστικού τουρισμού στην Ελλάδα, κατόπιν επιτόπιας αναγνώρισης αλλά και βιβλιογραφικής αναζήτησης και έρευνας. Με βάση την εξέταση αυτή, αλλά και επιπλέον πληροφορίες που αντλήσαμε για ήσσονος σημασίας περιοχές (από βιβλιογραφικές πηγές μόνο), θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι ο χώρος των θερμομεταλλικών-ιαματικών πηγών της Ελλάδας διακρίνεται σε τέσσερις (4) βασικές κατηγορίες, βάσει κλίμακας χωρικής ανάπτυξης: α) Μη Ανεπτυγμένες Θερμομεταλλικές Πηγές, β) Λίγο Ανεπτυγμένες Θερμομεταλλικές Πηγές, γ) Αρκετά Ανεπτυγμένες Θερμομεταλλικές Πηγές (Θερμαλιστικά Πάρκα στην περιφέρεια) και δ) Πολύ Ανεπτυγμένες Θερμομεταλλικές Πηγές (Λουτροπόλεις). Παρακάτω επιχειρείται συνοπτική επεξήγηση για κάθε κατηγορία.

α) Μη Ανεπτυγμένες Θερμομεταλλικές Πηγές: πρόκειται για περιπτώσεις θερμομεταλλικών πηγών που δεν έχουν δεχτεί καμία ανθρώπινη ή γενικότερα χωρική παρέμβαση. Τέτοιου είδους θερμομεταλλικές πηγές συνήθως απαντώνται σε ορεινές ή δυσπρόσιτες περιοχές και γενικότερα είτε δεν παρουσιάζουν κανένα ενδιαφέρον από άποψη θέσης ή/και τοπίου, είτε τα χαρακτηριστικά των νερών τους δεν κρίθηκαν άξια (μικρός όγκος ροής υδάτων, θεραπευτικές ιδιότητες που προσφέρονται κατά κόρον και από άλλες ιαματικές πηγές κλπ) για να προκαλέσουν την οποιαδήποτε χωρική ή αναπτυξιακή παρέμβαση. Βέβαια, οφείλουμε να σημειώσουμε ότι στην κατηγορία αυτή ανήκουν οι περισσότερες από τις θερμομεταλλικές πηγές της χώρας, καθώς όπως είδαμε και σε προηγούμενο σημείο, από τις συνολικά 470 περίπου που έχουν καταγραφεί, μόνο οι 90 περίπου διαθέτουν από ελάχιστη έως και μεγάλη οργάνωση και ανάπτυξη.

β) Λίγο Ανεπτυγμένες Θερμομεταλλικές Πηγές: αποτελούν περιπτώσεις θερμομεταλλικών πηγών στις οποίες οι ανθρώπινες και χωρικές παρεμβάσεις είναι από υποτυπώδεις έως και ελάχιστες. Όπως και στην προηγούμενη περίπτωση, τέτοιες θερμομεταλλικές πηγές απαντώνται σε ορεινές-δυσπρόσιτες περιοχές, αλλά και σε πεδινές περιοχές -συχνά στο περιθώριο άλλων πολύ πιο ανεπτυγμένων θερμομεταλλικών πηγών. Αν και συνήθως δεν παρουσιάζουν κάποιο ιδιαίτερο ενδιαφέρον από άποψη θέσης ή τοπίου, οι θεραπευτικές ιδιότητες των νερών τους είτε είναι σχετικά σπάνιες είτε έχουν αποκτήσει αξιόλογη φήμη με το πέρασμα του χρόνου, με αποτέλεσμα να προσελκύουν έναν αξιόλογο αριθμό επισκεπτών, κυρίως από τους γειτονικούς οικισμούς. Οι παρεμβάσεις που συναντά κανείς σε τέτοιου τύπου θερμομεταλλικές πηγές, που σε αρκετές περιπτώσεις έχουν επιμεληθεί ακόμη και οι ίδιοι οι κάτοικοι της ευρύτερης περιοχής, ποικίλουν ανάμεσα σε υπαίθριους ή στεγασμένους λουτήρες - δεξαμενές, πρόχειρα αποδυτήρια, μικρά δωμάτια ατμόλουτρων-χαμάμ, μικρά κτίρια, μονοπάτια ή δρομάκια πρόσβασης από και προς τον πλησιέστερο οικισμό κλπ.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Παραδείγματα λίγο ανεπτυγμένων θερμομεταλλικών-ιαματικών πηγών

Εικόνα 4-79

Εικόνα 4-80

Εικόνα 4-81

Εικόνα 4-82

Εικόνα 4-83

Εικόνα 4-84

Εικόνα 4-85

Εικόνα 4-86

Εικόνα 4-79: Χαβούζα στο Γκέρμπεσι (Ν. Αχαΐας)
Εικόνα 4-80: Πέτρινο κτίσμα λουτρών στο Αρχάνι (Ν. Φθιώτιδας)
Εικόνα 4-81: Παραπήγματα στη Λίμνη Κρεμαστών (Ν. Αιτωλοακαρνανίας)
Εικόνα 4-82: Θολωτό χαμάμ στα Θέρμα Εχίνου (Ν. Ξάνθης)
Εικόνα 4-83: Υπαίθριο Λουτρό για δύο στην Παναγιά την Κρυφτή (Λέσβος)
Εικόνα 4-84: Υπαίθριες Δεξαμενές ιαματικών λουτρών Μύλου Κονιαβίτη – Καμένα Βούρλα (Ν. Φθιώτιδας)
Εικόνα 4-85: Παραποτάμια λουτρά στην Πυξαριά (Ν. Ιωαννίνων)
Εικόνα 4-86: Κτίσμα με γούρνα στην Πηγή Παυσανία (Ν. Αργολίδας)
Πηγή: Ζαχαρόπουλος και Μπαρμπίκας, 2001

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Σε γενικές γραμμές, οι όποιες υποδομές απαντώνται σε αυτές τις περιπτώσεις ως στόχο έχουν τη στοιχειώδη εξυπηρέτηση των επισκεπτών και την εξασφάλιση υποτυπωδών συνθηκών θερμαλισμού. Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι, συνήθως η αρχιτεκτονική και τα υλικά που χρησιμοποιούνται είναι τοπικά, χωρίς βέβαια να λείπουν και περιπτώσεις αντιαισθητικών και ακαλαίσθητων παρεμβάσεων με τυποποιημένα υλικά, όπως μπετόν κλπ. Παρ' όλα αυτά, γεγονός παραμένει ότι οι χωρικές παρεμβάσεις είναι αμελητέες και ο χώρος παραμένει σχεδόν αναλλοίωτος ως προς τη φυσική του μορφή.

Λίγο ανεπτυγμένες θερμομεταλλικές πηγές απαντώνται σε μεγάλη συχνότητα στην Ελλάδα (μετά τις μη ανεπτυγμένες θερμομεταλλικές πηγές), αφού στην κατηγορία αυτή ανήκουν οι περισσότερες από τις περιπτώσεις ιαματικών πηγών τοπικής σημασίας αλλά και αρκετές άλλες θερμομεταλλικές πηγές που ούτε καν χαρακτηρισμένες ως «ιαματικές» δεν είναι, αλλά παρ' όλα αυτά τυγχάνει να βρίσκονται πολύ κοντά σε κάποιους ικανού μεγέθους οικισμούς. Χαρακτηριστικά παραδείγματα λίγο ανεπτυγμένων θερμομεταλλικών πηγών είναι: ο Μύλος Κονιαβίτη και οι καλλυντικές πηγές δίπλα από τα Καμένα Βούρλα, η Πλάκα Σαντορίνης, τα Ψαρόθερμα Σαμοθράκης, το Λιτσέκι Αιτωλοακαρνανίας, η χαβούζα στο Γκέρμπεσι Αχαΐας, τα Σουλαντά Καρδίτσας κλπ.

γ) Αρκετά Ανεπτυγμένες Θερμομεταλλικές Πηγές (Θερμαλιστικά Πάρκα στην περιφέρεια): πρόκειται για περιπτώσεις θερμομεταλλικών πηγών που διαχρονικά κατάφεραν να προκαλέσουν σε μεγάλο βαθμό το ενδιαφέρον, αρχικά του Κράτους και μετέπειτα και των ιδιωτών, με αποτέλεσμα ο χώρος τους να χαρακτηρίζεται από αρκετές και ολοκληρωμένες υποδομές ικανές να υποστηρίξουν το θερμαλιστικό τουρισμό σε ικανοποιητικό επίπεδο. Παράλληλα, εξαιτίας ακριβώς του ενδιαφέροντος και της αξιοποίησης που έτυχαν, όλες ανεξαιρέτως οι πηγές αυτού του τύπου είναι αναγνωρισμένες και ως «ιαματικές».

Όσον αφορά στη χωροθέτησή τους, οι αρκετά ανεπτυγμένες θερμομεταλλικές-ιαματικές πηγές συνήθως απαντώνται σε πεδινές ή παράκτιες περιοχές, αφού ο παράγοντας της προσβασιμότητας και του ενδιαφέροντος τοπίου υπήρξε εξ αρχής καθοριστικός για την επιλογή και αξιοποίησή τους. Ταυτόχρονα, απαντώνται σχεδόν εξ ολοκλήρου στην περιφέρεια (δηλαδή στον εξωαστικό χώρο) και υποχρεωτικά αποτελούν Θερμαλιστικό Πάρκο -δηλαδή περιβάλλονται από ικανού μεγέθους έκταση-, καθώς σε αντίθετη περίπτωση δεν θα ήταν ικανές να αναπτύξουν το σύνολο των υποδομών που απαιτείται για να αναπτυχθεί ο θερμαλιστικός τουρισμός. Παράλληλα, λόγω ακριβώς του ότι αποτελούν εκτάσεις απομονωμένες στην περιφέρεια, συνήθως βρίσκονται σε στενή εξάρτηση (λειτουργική, οικονομική κλπ) από γειτονικό οικισμό.

Ειδικότερα, στις περιπτώσεις των αρκετά ανεπτυγμένων θερμομεταλλικών πηγών, οι όποιες παρεμβάσεις είναι συνήθως μεσαίας κλίμακας, με τις πιο συχνές υποδομές που απαντώνται εκεί να είναι: εγκαταστάσεις θερμαλισμού, εξωτερικές δεξαμενές, ξενοδοχειακές εγκαταστάσεις, αθλητικές εγκαταστάσεις, ενδεχομένως εμφιαλωτήρια νερού και διάφορα άλλα βοηθητικά κτίρια όπως εστιατόρια, παντοπωλεία κλπ., δηλαδή απαραίτητες υποδομές προκειμένου να μπορεί να υποστηριχτεί η παρατεταμένη διαμονή ικανού αριθμού επισκεπτών-θερμαλιστών, οι οποίοι συνήθως προέρχονται από τόπους πολύ πιο μακρινούς από την άμεση ή ευρύτερη περιοχή του Θερμαλιστικού Πάρκου.

Στην κατηγορία των αρκετά ανεπτυγμένων θερμομεταλλικών πηγών ανήκουν: τα Λουτρά Ελευθερών, τα Λουτρά Λαγκαδά, τα Λουτρά Σμοκόβου, τα Λουτρά Καϊάφα, τα Λουτρά Κυλλήνης, τα Λουτρά Υρμίνης (Κουνουπέλι), τα Λουτρά Θερμοπυλών, τα Λουτρά

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πλατυστόμου, όλα τους Θερμαλιστικά Πάρκα στην ελληνική περιφέρεια. Σε όλες τις παραπάνω περιπτώσεις οι χωρικές επιπτώσεις γύρω από τις θερμομεταλλικές πηγές είναι ιδιαίτερα αισθητές και έντονες και ο χώρος χαρακτηρίζεται από αξιόλογου βαθμού οικοδομική δραστηριότητα.

Αξίζει να σημειωθεί ότι το μεγαλύτερο μέρος των υποδομών που συναντά κανείς σήμερα στα ελληνικά Θερμαλιστικά Πάρκα, κατασκευάστηκαν κατά την μεσοπολεμική περίοδο, στο πλαίσιο πολιτικής εκτεταμένων παραχωρήσεων που εφαρμόστηκε από το Κράτος εκείνη την εποχή, βάσει του νεοψηφισθέντος τότε Ν. 2188/20. Στις μέρες μας όμως, οι περισσότερες από αυτές τις υποδομές-εγκαταστάσεις είτε είναι εντελώς παραμελημένες, είτε υπολειτουργούν σε ένα ιδιαίτερα υποβαθμισμένο περιβάλλον, ελλείψει κατάλληλου επενδυτικού ενδιαφέροντος[112].

δ) Πολύ Ανεπτυγμένες Θερμομεταλλικές Πηγές (Λουτροπόλεις): πρόκειται για περιπτώσεις θερμομεταλλικών πηγών, που ενώ αρχικά ξεκίνησαν να δέχονται μικρής ή μεσαίας κλίμακας χωρικές παρεμβάσεις για την ανάπτυξη του θερμαλιστικού τουρισμού, στην πορεία, λόγω της σημαντικής προσέλκυσης επισκεπτών, ο χώρος τους γνώρισε αξιόλογη οικιστική ανάπτυξη και μετεξελίχτηκε σε ολόκληρη πόλη - λουτρόπολη. Όπως και στις αρκετά ανεπτυγμένες θερμομεταλλικές πηγές, έτσι και στην περίπτωση των πολύ ανεπτυγμένων θερμομεταλλικών πηγών, στο σύνολό τους είναι χαρακτηρισμένες και ως «ιαματικές».

Όσον αφορά στη χωροθέτησή τους, συνήθως απαντώνται σε παράκτιες περιοχές, μιας και η ύπαρξη του θαλάσσιου μετώπου εκτός από καθοριστικός παράγοντας για την περαιτέρω ανάπτυξη του θερμαλιστικού τουρισμού σε αυτές αποτέλεσε και σημαντικό πλεονέκτημα και για τη μόνιμη κατοίκησή τους. Στην ουσία, οι πολύ ανεπτυγμένες θερμομεταλλικές πηγές, δηλαδή οι λουτροπόλεις, έχουν τη μορφή και τις λειτουργίες κανονικής πόλης (αυτοδιοίκηση, μόνιμο πληθυσμό κλπ), αλλά με έντονα τα «σημάδια» του θερμαλισμού (θερμαλιστικές εγκαταστάσεις κλπ) και τις τουριστικές υποδομές (ξενοδοχεία κλπ). Συνήθως πρόκειται για μικρού μεγέθους πόλεις, οι οποίες αναπτύχθηκαν οικιστικά σε συνέχεια με το χώρο των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων, προσφέροντας περαιτέρω εξυπηρέτηση στους επισκέπτες του χώρου των θερμομεταλλικών πηγών.

Στις περιπτώσεις των πολύ ανεπτυγμένων θερμομεταλλικών πηγών - λουτροπόλεων, οι υποδομές-εγκαταστάσεις θερμαλισμού που απαντώνται εκεί αποτελούν μεμονωμένο/α κτίριο/α θερμαλισμού (υδροθεραπευτήριο/α) εντός του οικιστικού ιστού, ή/και Θερμαλιστικό Πάρκο, δηλαδή μεγάλη έκταση εντός της οποίας χωροθετούνται διάφορα κτίρια εξυπηρέτησης του θερμαλιστικού τουρισμού. Σε γενικές γραμμές, οι χωρικές επιπτώσεις-παρεμβάσεις που έχουν δεχτεί οι πολύ ανεπτυγμένες θερμομεταλλικές πηγές (λουτροπόλεις), είναι ιδιαίτερα έντονες, αφού το περιβάλλον, από απόλυτα φυσικό, σταδιακά μετατράπηκε σε δομημένο. Στην περίπτωση αυτή ανήκουν: τα Λουτρά Αιδηψού, τα Καμένα Βούρλα, η Λίμνη Βουλιαγμένης, το Λουτράκι, τα Λουτρά Υπάτης, τα Μέθανα, τα Θερμιά Κύθνου, τα Θέρμα Ικαρίας και τα Θερμά Νιγρίτας.

[112] Μοναδικές εξαιρέσεις αποτελούν οι περιπτώσεις των Θερμαλιστικών Πάρκων Λουτρών Πλατυστόμου και Λουτρών Καϊάφα, που στο μεν πρώτο νέες-πρόσθετες εγκαταστάσεις κατασκευάστηκαν μόλις το 2006 και στο δε δεύτερο αυτή την περίοδο υλοποιείται μεγάλο επενδυτικό σχέδιο πλήρους αποκατάστασης και αξιοποίησής τους.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Διάγραμμα 4-1: Σχηματική απεικόνιση (κατά προσέγγιση) κατηγοριοποίησης θερμομεταλλικών πηγών Ελλάδας βάσει χωρικής ανάπτυξης

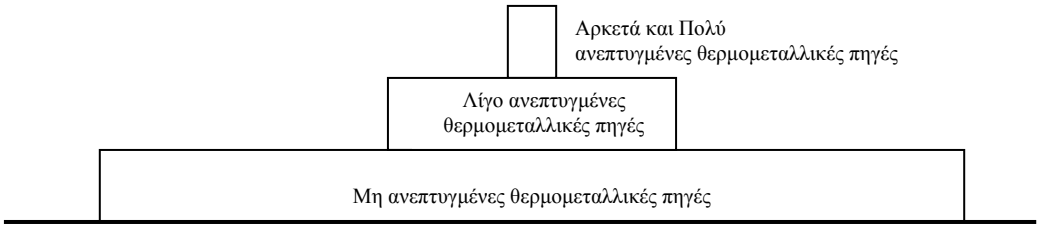

Πηγή: ιδία επεξεργασία (με βάση στοιχεία του ΕΟΤ)

Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι οι περισσότερες από τις ελληνικές λουτροπόλεις ξεκίνησαν να κατοικούνται συστηματικά και να αποκτούν κρίσιμη μάζα πληθυσμού και οικιστικού ιστού μετά τον Β΄Παγκόσμιο Πόλεμο, ως αποτέλεσμα της εσωτερικής μετανάστευσης σε τόπους που υποσχόταν καλύτερη τύχη στην εργασία και περισσότερες αναπτυξιακές προοπτικές απ'ότι τα χωριά της ελληνικής περιφέρειας. Σήμερα όμως, λόγω και της παρατεταμένης παρακμής του θερμαλιστικού τουρισμού στην Ελλάδα, οι περισσότερες από αυτές έχουν χάσει την αίγλη τους σε αρκετές γωνιές τους, καθώς πολλές από τις θερμαλιστικές και ξενοδοχειακές υποδομές μέσα στον ιστό τους παρουσιάζουν έντονα σημάδια παραμέλησης και εγκατάλειψης.

4.2.5.2 Λειτουργική και μορφολογική ταξινόμηση των υποδομών και των εγκαταστάσεων θερμαλισμού – θερμαλιστικού τουρισμού

Πέραν της κατηγοριοποίησης των θερμομεταλλικών πηγών βάσει της κλίμακας ανάπτυξης που δέχτηκαν (υποκεφάλαιο 4.2.5.1), στο σημείο αυτό αξίζει επίσης να δούμε και μια άλλη κατηγοριοποίηση, αυτή τη φορά βάσει των μορφολογικών και λειτουργικών χαρακτηριστικών των κτιριακών εγκαταστάσεων θερμαλισμού-θερμαλιστικού τουρισμού. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με την επιτόπια και βιβλιογραφική έρευνα, οι κατηγορίες των κτιριακών εγκαταστάσεων που συναντάμε σήμερα στο χώρο που εντοπίζονται οι θερμομεταλλικές-ιαματικές πηγές της Ελλάδας είναι δύο:

α) απλή κτιριακή κατασκευή και

β) κτιριακό συγκρότημα (Θερμαλιστικό Πάρκο)

Ειδικότερα, ως «απλή κτιριακή κατασκευή» εννοούμε κάποιο μεμονωμένο κτίριο-εγκατάσταση του οποίου η βασική λειτουργία είναι η προσφορά υπηρεσιών θερμαλισμού (π.χ. υδροθεραπευτήριο) και ενίοτε και η προσφορά ξενοδοχειακών υπηρεσιών. Από την άλλη πλευρά, ως «κτιριακό συγκρότημα - Θερμαλιστικό Πάρκο» εννοούμε μια μεγάλη έκταση εντός της οποίας εντοπίζονται διάφορες κτιριακές κατασκευές και υποδομές, διαφόρων χρήσεων, αλλά όλες προορισμένες στο να εξυπηρετήσουν τη θερμαλιστική δραστηριότητα και τουρισμό. Ειδικότερα, ανάμεσα στις χρήσεις των διαφόρων κτιριακών κατασκευών και υποδομών που εντοπίζονται στα Θερμαλιστικά Πάρκα συγκαταλέγονται: Κέντρα Θερμαλισμού (υδροθεραπευτήρια), ξενοδοχεία, εστιατόρια, εμφιαλωτήρια,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

ποσιθεραπευτήρια κλπ, ενώ ανάμεσα στις λοιπές υποδομές συγκαταλέγονται εξωτερικές δεξαμενές, αθλητικές εγκαταστάσεις κλπ.

Παράλληλα, όπως ήδη διαπιστώσαμε από τις προηγούμενες αναλύσεις (των βασικότερων ελληνικών περιοχών ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού-λουτροπόλεων) η ύπαρξη της μιας κατηγορίας-τύπου κτιριακών εγκαταστάσεων θερμαλισμού-θερμαλιστικού τουρισμού στο χώρο μιας θερμομεταλλικής πηγής δεν αναιρεί την ύπαρξη της άλλης. Αντίθετα, όπως είδαμε και σε αρκετές από τις περιπτώσεις που εξετάσαμε στο παρόν 4ο Κεφάλαιο, στην Ελλάδα στο χώρο των ιαματικών πηγών συναντάμε τέσσερις (4) εκδοχές, οι οποίες έχουν ως ακολούθως:

α) μεμονωμένη απλή κτιριακή κατασκευή

β) μεμονωμένο Θερμαλιστικό Πάρκο

γ) πολλές απλές κτιριακές κατασκευές

δ) πολλές απλές κτιριακές κατασκευές σε συνδυασμό με Θερμαλιστικό Πάρκο

Μέχρι στιγμής δεν έχει καταγραφεί περίπτωση ιαματικής πηγής στο χώρο της οποίας θα συνυπάρχουν δύο Θερμαλιστικά Πάρκα, καθώς ειδικά στην Ελλάδα οι εκτάσεις αυτών έχουν προβλεφθεί να έχουν μεγάλη φέρουσα ικανότητα και να μπορούν να υποστηρίξουν υψηλή τουριστική-θερμαλιστική κίνηση (συνήθως οι εκτάσεις τους είναι της τάξης εκατοντάδων στρεμμάτων). Επίσης, δεν εντοπίστηκε πουθενά στη χώρα μας η συνύπαρξη/ συνδυασμός ενός Θερμαλιστικού Πάρκου με μια (λειτουργικά και μορφολογικά) ανεξάρτητη μεμονωμένη Κτιριακή Κατασκευή. Επίσης, αξίζει να σημειωθεί ότι ειδικά οι περιπτώσεις της απλής ή απλών κτιριακών κατασκευών (ανεξάρτητα από την παρουσία Θερμαλιστικού Πάρκου), στον ελληνικό χώρο τουλάχιστον, συνήθως έχουν προκύψει λόγω της ιδιωτικής κυριότητας των φυσικών πόρων σε αυτές τις περιοχές, καθώς είθισται οι ιαματικές πηγές που ανήκουν στο Κράτος να διαθέτουν μεγάλες εκτάσεις γης (δηλαδή να αποτελούν Θερμαλιστικά Πάρκα).

Πίνακας 4-45: Σχέση κατηγοριών κτιριακών εγκαταστάσεων θερμαλισμού – θερμαλιστικού τουρισμού με οικιστικό περιβάλλον

	Εξωαστικός χώρος	**Αστικός Χώρος**
Μεμονωμένη Απλή Κτιριακή Κατασκευή	√	√
Μεμονωμένο Θερμαλιστικό Πάρκο	√	√
Πολλές Απλές Κτιριακές Κατασκευές	x	√
Πολλές Απλές Κτιριακές Κατασκευές σε συνδυασμό με Θερμαλιστικό Πάρκο	x	√

Πηγή: ιδία επεξεργασία

Τέλος, σχολιάζοντας τις παραπάνω εκδοχές (χωρικές εκφράσεις) κτιριακών εγκαταστάσεων θερμαλισμού-θερμαλιστικού τουρισμού, σε σχέση με το οικιστικό περιβάλλον, προκύπτουν τα ακόλουθα (Πίνακας 4-45): α) οι περιπτώσεις μεμονωμένης κτιριακής κατασκευής εντοπίζονται και στον εξωαστικό χώρο αλλά και εντός οικιστικού ιστού (αστικό χώρο), β) οι περιπτώσεις μεμονωμένου Θερμαλιστικού Πάρκου επίσης εντοπίζονται και στον εξωαστικό χώρο αλλά και εντός οικιστικού ιστού, γ) οι περιπτώσεις πολλών απλών κτιριακών κατασκευών εντοπίζονται αποκλειστικά εντός οικιστικού ιστού και δ) οι περιπτώσεις πολλών απλών κτιριακών εγκαταστάσεων σε συνδυασμό με Θερμαλιστικό Πάρκο εντοπίζονται επίσης αποκλειστικά εντός οικιστικού ιστού (αστικός χώρος).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

4.2.5.3 Προς μια τυπολογία της οικιστικής ανάπτυξης των θερμαλιστικών τόπων και περιοχών

Όπως διαπιστώσαμε από την ανάλυση των χωρικών χαρακτηριστικών των δέκα επτά (17) σπουδαιότερων περιοχών θερμαλιστικού τουρισμού της Ελλάδας (Κεφάλαιο 4.2.5), η ανάπτυξη της εν λόγω δραστηριότητας είχε ως αποτέλεσμα, αρκετά συχνά, την εκδήλωση οικιστικής ανάπτυξης στον άμεσο ή/και τον ευρύτερο χώρο της, με ποικίλες εκδοχές ανάλογα με την περίπτωση. Παρά τις ιδιαιτερότητες αυτές, μπορούμε να διακρίνουμε πέντε (5) βασικούς τύπους οικιστικής ανάπτυξης.

Συγκεκριμένα, οι τύποι αυτοί είναι: α) Μηδενική Οικιστική Ανάπτυξη, β) Οικιστική Ανάπτυξη με Δημιουργία Ανεξάρτητου Οικισμού, γ) Οικιστική Ανάπτυξη με Δημιουργία Δορυφόρου Οικισμού δ) Οικιστική Ανάπτυξη με Αναφορά σε Προϋπάρχοντα Οικισμό και ε) Οικιστική Ανάπτυξη και Συνένωση με Προϋπάρχοντα Οικισμό.

Τύπος Ι: Μηδενική Οικιστική Ανάπτυξη

Στις περιπτώσεις «Μηδενικής Οικιστικής Ανάπτυξης», όπως γίνεται αντιληπτό, η ανάπτυξη του θερμαλιστικού τουρισμού σε μια περιοχή δεν προκάλεσε την παραμικρή οικιστική αλλαγή ούτε στον άμεσο αλλά ούτε και στον ευρύτερο χώρο. Μεταξύ των σπουδαιότερων περιοχών ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού που εξετάστηκαν στο παρόν Κεφάλαιο, σε αυτές που ποτέ δε γνώρισαν ή δεν προκάλεσαν οικιστική ανάπτυξη συγκαταλέγονται: τα Λουτρά Καϊάφα, τα Λουτρά Ελευθερών, τα Λουτρά Υρμίνης (Κουνουπέλι) και τα Λουτρά Σμοκόβου.

Τύπος ΙΙ: Οικιστική Ανάπτυξη με Δημιουργία Ανεξάρτητου Οικισμού

Στις περιπτώσεις αυτές η οικιστική ανάπτυξη που εκδηλώθηκε, ξεκίνησε και ολοκληρώθηκε γύρω από το χώρο και τις εγκαταστάσεις του θερμαλιστικού πόρου, χωρίς να εξαρτηθεί ή να επηρεαστεί από την παρουσία κανενός γειτονικού οικισμού. Μεταξύ των σπουδαιότερων θερμαλιστικών περιοχών της Ελλάδας, σε αυτόν τον τύπο οικιστικής ανάπτυξης ανήκουν οι περιπτώσεις των Καμένων Βούρλων, του Λουτρακίου (Κορινθίας), των Θερμιών Κύθνου και των Θέρμων Ικαρίας.

Τύπος ΙΙΙ: Οικιστική Ανάπτυξη με Δημιουργία Δορυφόρου Οικισμού

Στις περιπτώσεις αυτές η οικιστική ανάπτυξη που εκδηλώθηκε, για διάφορους λόγους δε σημειώθηκε στον άμεσο χώρο ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού αλλά σε μικρή απόσταση από αυτόν, δημιουργώντας δορυφόρο οικισμό. Αυτός ο τύπος οικιστικής ανάπτυξης απαντάται στις περιπτώσεις των Λουτρών Λαγκαδά (με τον οικισμό του Λαγκαδά να έχει δημιουργηθεί μόλις 2 χλμ μακριά), των Λουτρών Πλατυστόμου (με τον οικισμό του Πλατυστόμου να έχει αναπτυχθεί πάλι 2 χλμ μακριά), των Λουτρών Κυλλήνης (με τον οικισμό «Αρκούδι» να έχει δημιουργηθεί σε απόσταση 3 χλμ μακριά)[113] και των Λουτρών Θερμοπυλών (με τον οικισμό Θερμοπύλες να χωροθετείται σε απόσταση 1,5 χλμ από το Θερμαλιστικό Πάρκο, ίσως γιατί ο ενδιάμεσος χώρος είναι χαρακτηρισμένος ως αρχαιολογικός - μνημείο Λεωνίδα και αρχαιολογικός χώρος Θερμοπυλών).

[113] Παρ' όλο που στην περίπτωση των Λουτρών Κυλλήνης, θα περίμενε κανείς να υπάρχει άμεση χωρική σχέση με τον οικισμό της Κυλλήνης (από την οποία αντλούν και το όνομά τους τα αντίστοιχα Λουτρά), αυτό δεν ισχύει καθώς η απόσταση μεταξύ τους είναι 12 χλμ (σχετικά μεγάλη για τα ελληνικά δεδομένα).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ
ΟΙΚΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΘΕΡΜΑΛΙΣΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

ΤΥΠΟΣ Ι
Μηδενική Οικιστική Ανάπτυξη

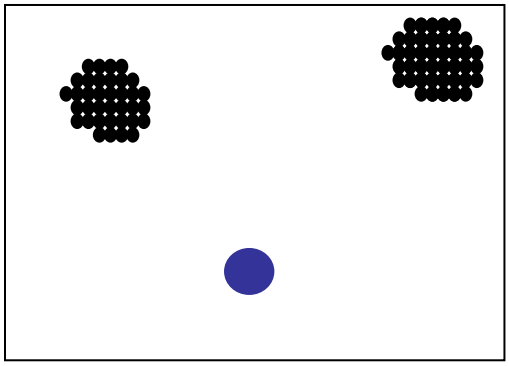

ΤΥΠΟΣ ΙΙ
Οικιστική Ανάπτυξη με Δημιουργία Ανεξάρτητου Οικισμού

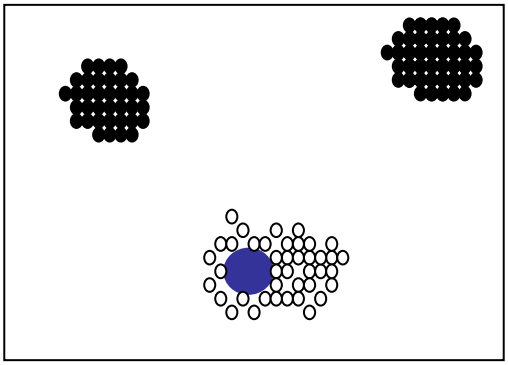

ΤΥΠΟΣ ΙΙΙ
Οικιστική Ανάπτυξη με Δημιουργία Δορυφόρου Οικισμού

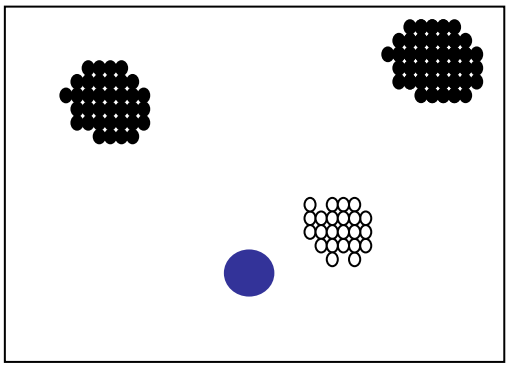

ΤΥΠΟΣ IV
Οικιστική Ανάπτυξη με Αναφορά σε Προϋπάρχοντα Οικισμό

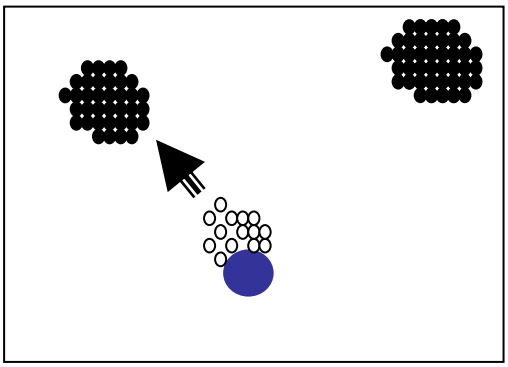

ΤΥΠΟΣ V
Οικιστική Ανάπτυξη και Συνένωση με Προϋπάρχοντα Οικισμό

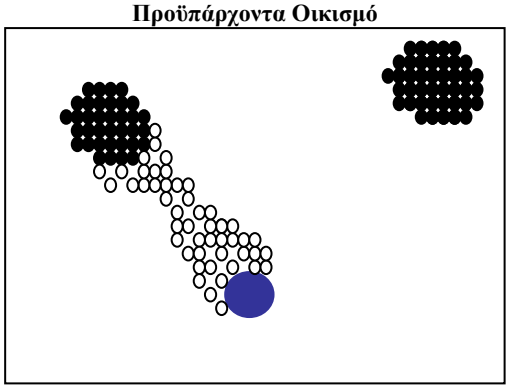

ΔΙΕΥΚΡΙΝΙΣΤΙΚΟ ΥΠΟΜΝΗΜΑ

χώρος θερμαλιστικού πόρου μαζί με θερμαλιστικές εγκαταστάσεις

προϋπάρχων οικιστικός ιστός

νέος οικιστικός ιστός

Πηγή: ιδία επεξεργασία

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Τύπος IV: Οικιστική Ανάπτυξη με Αναφορά σε Προϋπάρχοντα Οικισμό

Στις περιπτώσεις αυτές η οικιστική ανάπτυξη που εκδηλώθηκε, ξεκίνησε από τον άμεσο χώρο και τις εγκαταστάσεις του θερμαλιστικού τουρισμού και προχώρησε με αναφορά και εξάρτηση από ήδη υπάρχοντα (γειτονικό) οικισμό, χωρίς όμως να υπάρξει συνένωση. Ειδικότερα, σε αυτόν τον τύπο οικιστικής ανάπτυξης ανήκουν οι περιπτώσεις των Λουτρών Υπάτης (με την Υπάτη σε απόσταση 8 χλμ) και των Θερμών Νιγρίτας (με τη Νιγρίτα σε απόσταση 3 χλμ).

Τύπος V: Οικιστική Ανάπτυξη και Συνένωση με Προϋπάρχοντα Οικισμό

Στην ουσία, οι περιπτώσεις αυτές αποτελούν την ολοκλήρωση της προηγούμενης χωρικής δομής-μορφής (Τύπος IV) που είδαμε παραπάνω, αφού η οικιστική ανάπτυξη που εκδηλώθηκε αρχικά ξεκίνησε από το χώρο και τις εγκαταστάσεις του θερμαλιστικού τουρισμού και κινούμενη με σημείο αναφοράς και κατεύθυνση προς τον πλησιέστερο γειτονικό οικισμό τελικά κατάφερε να συνενωθεί με αυτόν. Από το σύνολο των σπουδαιότερων περιοχών ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού στην Ελλάδα, στον τύπο αυτόν οικιστικής ανάπτυξης ανήκουν: τα Λουτρά Αιδηψού (που συνενώθηκαν με την Αιδηψό), τα Μέθανα (που ο χώρος του θερμαλισμού συνενώθηκε με τον μικρό οικισμό Βρωμόλιμνη) και η Λίμνη Βουλιαγμένης[114].

Συνοψίζοντας στο σημείο αυτό όλα τα παραπάνω, θα μπορούσαμε να παραδεχτούμε ότι γενικότερα η ύπαρξη θερμομεταλλικών-ιαματικών πηγών και η ανάπτυξη του θερμαλιστικού τουρισμού σε μια περιοχή είναι ικανή να προκαλέσει σημαντικές «αναταράξεις» στον άμεσο και ευρύτερο χώρο των πηγών από άποψη οικιστικής ανάπτυξης. Ειδικότερα όμως, όσον αφορά στην κλίμακα της οικιστικής ανάπτυξης που έχει εκδηλωθεί στις σπουδαιότερες περιοχές ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού της Ελλάδας, αυτή μπορεί να είναι από μηδενική έως και τέτοιου βαθμού, που εκτός από δημιουργία νέου οικισμού είναι ικανή να προκαλέσει και οικιστική συνένωση με προϋπάρχοντα γειτονικό οικισμό σε αρκετή απόσταση.

[114] Αν και η περίπτωση της Λίμνης Βουλιαγμένης και της Βουλιαγμένης ειδικά, αποτελεί ιδιαίτερη και σπάνια περίπτωση λόγω του ότι γειτνιάζει με την Αθήνα (και σε αυτή οφείλει σε μεγάλο βαθμό την οικιστική της ανάπτυξη), παρ' όλα αυτά, θεωρούμε ότι ανήκει στον τύπο της οικιστικής συνένωσης με προϋπάρχοντα οικισμό, αφού όντως η Βουλιαγμένη (που αναπτύχθηκε σε συνέχεια με το χώρο του θερμαλισμού) έχει πλέον συνενωθεί με το Πολεοδομικό Συγκρότημα της πρωτεύουσας (ή μάλλον το πολεοδομικό συγκρότημα επεκτάθηκε προς αυτή).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

4.2.6 Κριτικές διαπιστώσεις για το θερμαλιστικό τουρισμό της Ελλάδας

4.2.6.1 Η πορεία και οι σταθμοί του θερμαλιστικού τουρισμού στη σύγχρονη Ελλάδα

Η Ελλάδα είναι μια χώρα με ένα σημαντικό πλούτο σε θερμομεταλλικές – ιαματικές πηγές, που ήδη από την αρχαιότητα προσέλκυσαν πλήθος ανθρώπων λόγω των αξιόλογων θεραπευτικών ιδιοτήτων τους. Αναμφίβολα, η δραστηριότητα του θερμαλισμού στη χώρα μας πέρασε από διάφορα στάδια ύφεσης και ακμής ανά τους αιώνες, μέχρι να φτάσει στις μέρες μας να λάβει τη σύγχρονη μορφή της και να αποτελέσει τον πυρήνα μιας από τις μορφές τουρισμού που η Ελλάδα προσφέρει στη σύγχρονη εποχή.

Η ιστορία του θερμαλιστικού τουρισμού στη χώρα μας, στους νεώτερους χρόνους, μετρά σχεδόν δύο αιώνες. Συγκεκριμένα, προσπάθειες για την αξιοποίηση των ιαματικών πηγών και την ανάδειξη του θερμαλιστικού τουρισμού της χώρας έγιναν από την πρώτη κιόλας στιγμή της σύστασης του νέου Ελληνικού Κράτους. Παρ' όλα αυτά, η πρόοδος εκείνη την εποχή, λόγω και των γενικότερων συνθηκών, υπήρξε πολύ αργή. Στην πραγματικότητα, ο θερμαλιστικός τουρισμός της Ελλάδας θα αποκτήσει αξιόλογη και αξιοπρεπή υπόσταση μόλις στα τέλη του 19ου αιώνα, δηλαδή με αρκετή καθυστέρηση ως προς τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες. Παρ' όλα αυτά, ακόμη και τότε, οι όποιες πολιτικές πρωτοβουλίες θα περιοριστούν απλά σε κάποιες ελάχιστες αξιόλογες παραχωρήσεις σε ιδιώτες επενδυτές. Ωστόσο, ιδιαίτερα αξιοσημείωτο και ενδεικτικό της σημασίας που έδινε η πολιτεία εκείνη την εποχή στην προαγωγή του κλάδου των ιαματικών πηγών, ήταν η εκπόνηση Σχεδίων Πόλεως για τους χώρους αυτούς, πράξη που εν γένει δεν ήταν τόσο διαδομένη εκείνη την εποχή ακόμη και για τις τότε υπάρχουσες ελληνικές πόλεις.

Όμως παρά τις όποιες προσπάθειες κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα, η δυναμική και συστηματική προαγωγή των ιαματικών πηγών και του θερμαλιστικού τουρισμού θα ξεκινήσει τελικά τον 20ο αιώνα. Συγκεκριμένα, το 1910, με τη σύσταση Ειδικής Επιτροπής, αρχίζουν να δρομολογούνται μια σειρά από σημαντικές διευθετήσεις θεμάτων που παρέμεναν εκκρεμεί για καιρό, όπως για παράδειγμα οι ειδικές χημικές αναλύσεις, η καταγραφή του πόρου των ιαματικών πηγών και η κατάταξη των ιαματικών πηγών σε τρεις κατηγορίες (Α, Β και Γ). Ωστόσο, αποκορύφωμα των πρωτοβουλιών εκείνης της περιόδου ήταν η ψήφιση του Ν.2188/20, που έδωσε οριστική λύση στο ιδιοκτησιακό και διαχειριστικό καθεστώς των ιαματικών πηγών της χώρας.

Έκτοτε, τα βήματα με τα οποία κινήθηκε η Ελληνική Πολιτεία υπήρξαν ιδιαίτερα γοργά. Ειδικότερα, κάποιες από τις σημαντικότερες ενέργειες που έγιναν τη δεκαετία του '1920 ήταν η πρόβλεψη ειδικότητας υδρολόγων ιατρών στο Πανεπιστήμιο της Ιατρικής, οι εξυγιάνσεις των χώρων των σπουδαιότερων ιαματικών πηγών από τα έλη και κατ' επέκταση την ελονοσία που μάστιζε τις περιοχές αυτές και τέλος τα διάφορα έργα αποκατάστασης, εξωραϊσμού και αναβάθμισης των χώρων θερμαλισμού. Τελικά, ως αποτέλεσμα των παραπάνω πρωτοβουλιών και έργων, τη δεκαετία του 1930 (και βάσει του Ν.2188/20), η Ελληνική Πολιτεία προχωρά και πετυχαίνει τη δεύτερη σειρά (μετά αυτών του Χ. Τρικούπη) αξιόλογων και «πολυτελών» παραχωρήσεων σε ιδιώτες επενδυτές.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Αν και ο Β΄Παγκόσμιος Πόλεμος (και ο Εμφύλιος αργότερα) σχεδόν ανέστειλε κάθε δραστηριότητα καθ' όλη τη δεκαετία του 1940, ο θερμαλιστικός τουρισμός της Ελλάδας ανέκαμψε τελικά πολύ σύντομα. Από το 1950 και μετά, με την επανίδρυση του ΕΟΤ και την υπαγωγή των ιαματικών πηγών στη δικαιοδοσία, διαχείριση και τις αρμοδιότητές του, ο ελληνικός θερμαλιστικός τουρισμός άρχισε να αναπτύσσεται αλματωδώς. Παράλληλα, την ίδια περίοδο η Ελληνική Πολιτεία προχώρησε σε νέες νομοθετικές ρυθμίσεις, με αποκορύφωμα τον Ν.4086 του 1960, που κατέταξε τις ιαματικές πηγές της χώρας σε τουριστικής και τοπικής σημασίας. Έτσι, ανάλογα με τη σπουδαιότητα έκαστης, δρομολογήθηκε μια νέα σειρά από αναπτυξιακά έργα.

Αναμφισβήτητα, οι δεκαετίες του '1950, του '1960 και του '1970 ήταν οι πιο σπουδαίες τόσο για τον ελληνικό θερμαλιστικό τουρισμό όσο και για τους ίδιους τους τόπους που υποδεχόταν τη συγκεκριμένη μορφή τουρισμού. Παρ' όλα αυτά, η ακμή δεν διήρκησε πολύ. Από τα μέσα της δεκαετίες του 1980 και μετά ο ελληνικός θερμαλιστικός τουρισμός θα περάσει σε στάδιο ύφεσης, που θα επηρεάσει το σύνολο των ελληνικών περιοχών θερμαλιστικού τουρισμού (πλην των Λ. Αιδηψού). Οι ελληνικές λουτροπόλεις θα μετατραπούν σταδιακά σε «γεροντουπόλεις» και ο θερμαλιστικός τουρισμός (λόγω της ραγδαίας ανάπτυξης του παραθαλάσσιου τουρισμού) θα περάσει στο περιθώριο και θα αρχίσει να στηρίζεται σχεδόν στο σύνολό του από την κοινωνική πολιτική του Κράτους και των Ασφαλιστικών Ταμείων.

Όπως διαπιστώσαμε και στα προηγούμενα υποκεφάλαια, ο θερμαλιστικός τουρισμός της Ελλάδας, χαρακτηρίζεται σήμερα από έντονη ανισοκατανομή. Παράλληλα, το σύνολο των ελληνικών λουτροπόλεων και περιοχών ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού (πλην ελάχιστων παραθαλάσσιων κυρίως λουτροπόλεων) προσφέρουν αναχρονιστικές υπηρεσίες, κατά κύριο λόγο σε υποβαθμισμένο κτιριακό περιβάλλον. Στη συντριπτική πλειονότητά τους οι θερμαλιστές της χώρας αποτελούν άτομα τρίτης και τέταρτης ηλικίας, χαμηλών εισοδηματικών τάξεων, με αποτέλεσμα ο ελληνικός θερμαλιστικός τουρισμός να χαρακτηρίζεται από έλλειψη κινήτρων για τον έγκαιρο εκσυγχρονισμό του κατά τα διεθνή πρότυπα και τάσεις.

Αναμφισβήτητα, ένας από τους λόγους για τους οποίους ο θερμαλιστικός τουρισμός της χώρας μας παρουσιάζει αυτή την εικόνα, είναι και η παρατεταμένη απουσία πολιτικής βούλησης και ενεργειών για την αναβάθμισή του. Στην ουσία, μετά τη νομοθετική ρύθμιση του 1960 και τα εκτεταμένα αναπτυξιακά έργα που ακολούθησαν εκείνη την εποχή, ο θερμαλιστικός τουρισμός επανήλθε στην ατζέντα της Ελληνικής Πολιτείας μετά τέσσερις ολόκληρες δεκαετίες, το 1998, δηλαδή με σχεδόν μιάμιση δεκαετία καθυστέρηση από τη στιγμή που ξεκίνησε η περίοδος ύφεσής του. Παρά ταύτα, η πρωτοβουλία που λήφθηκε εκείνη την εποχή (ανάθεση ειδικής μελέτης από το ΥΠΕΧΩΔΕ για τη χωρική ανάπτυξη του θερμαλιστικού τουρισμού) ήταν μεμονωμένη και αποδείχτηκε τελικά άκαρπη, αφού από το 2000 που ολοκληρώθηκε, ουδέποτε αξιοποιήθηκε από τους ιθύνοντες.

Ωστόσο, οφείλουμε να πούμε ότι παρά την αδράνεια της Πολιτείας, μερικά πρώτα σημάδια βελτίωσης της εικόνας του θερμαλιστικού τουρισμού έχουν ξεκινήσει ήδη να γίνονται στη χώρα μας από το έτος 2000 και μετά. Πρόκειται για κάποιες μεμονωμένες προσπάθειες σε ελάχιστες (παραθαλάσσιες κυρίως) λουτροπόλεις, οι οποίες προέρχονται στο σύνολό τους από ιδιώτες επενδυτές, ενώ επίσης αφορούν αποκλειστικά στην αποκατάσταση και αναβάθμιση κατά τα σύγχρονα πρότυπα ελάχιστων θερμαλιστικών κτιρίων και μόνο.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 4-46: Πορεία και σταθμοί του θερμαλιστικού τουρισμού στην Ελλάδα (συσχέτιση με τη θερμαλιστική κίνηση)

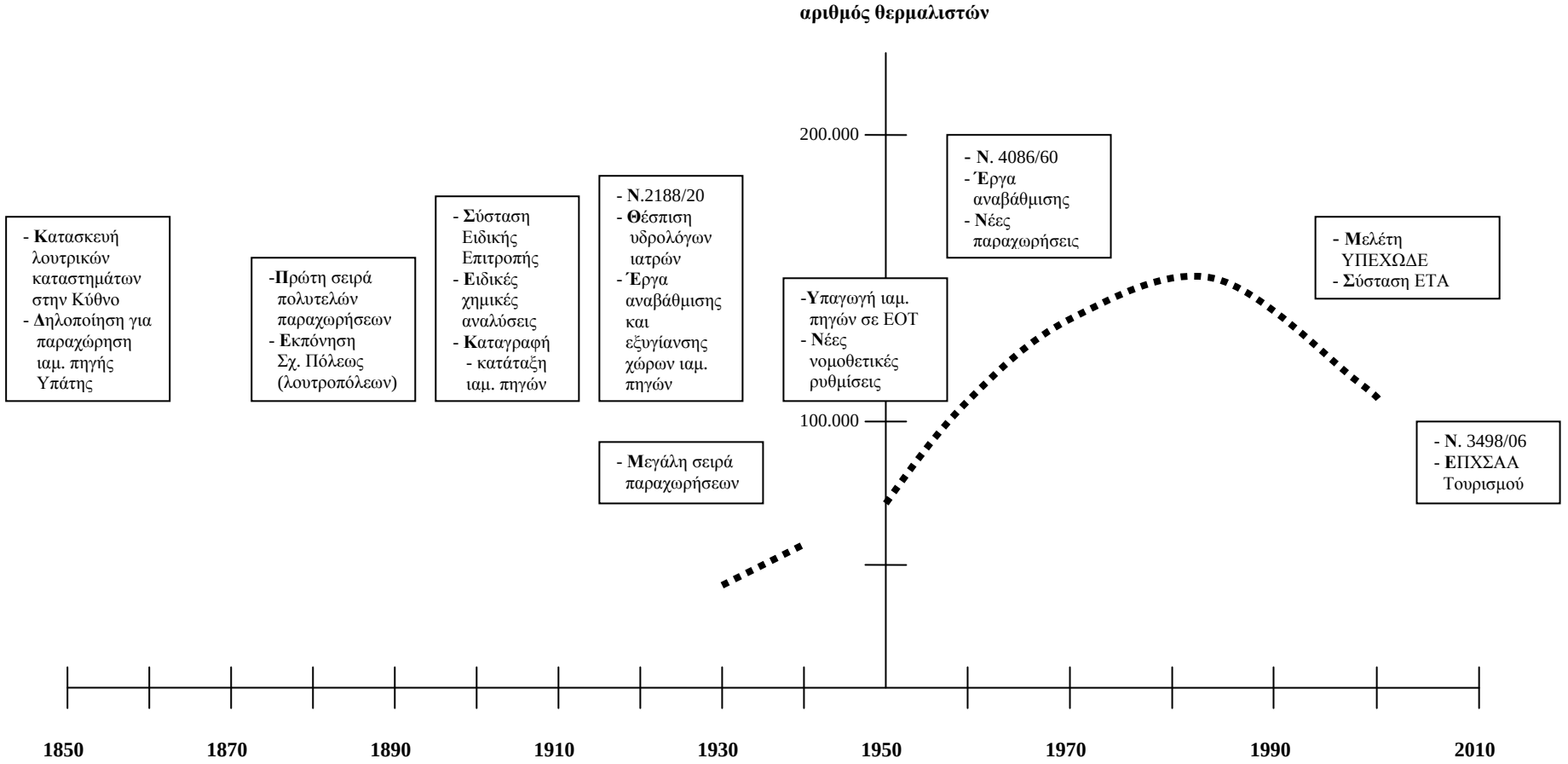

Πηγή: ιδία επεξεργασία

Ν. 2188/20 περί ανακηρύξεως μιας πηγής υδάτων μεταλλικών ή μη εις ιαματικήν πηγήν και αδείας εκμεταλλεύσεως αυτής
Ν. 4086/60 περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως διατάξεων τινων περί Ιαματικών Πηγών
Ν. 3498/06 περί ανάπτυξης του ιαματικού τουρισμού

▪▪▪▪▪▪ καμπύλη θερμαλιστικής κίνησης

Τελικά, και αφού προηγήθηκε η ιδιωτική πρωτοβουλία, παρατηρείται και πάλι μια σχετική «κινητικότητα» για την αναβάθμιση και ανάπτυξη του θερμαλιστικού τουρισμού από την πλευρά της Πολιτείας. Συγκεκριμένα, το 2006 ψηφίστηκε νέος Νόμος (Ν.3498/06, περί ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού), που όμως οι αλλαγές που επιφέρει περιορίζονται απλά στο να συμπεριλάβουν τα σύγχρονα είδη υπηρεσιών και όχι στο να αναπροσαρμόσουν το ισχύον διαχειριστικό καθεστώς για παράδειγμα, που στις μέρες μας φαίνεται να μην αποφέρει τις απαραίτητες εξελίξεις στον κλάδο. Τέλος, και το 2007 ο θερμαλιστικός τουρισμός απασχόλησε την Ελληνική Πολιτεία. Στο Σχέδιο ΕΠΧΣΑΑ για τον Τουρισμό -που δόθηκε στη δημοσιότητα το Μάιο του 2007 από το ΥΠΕΧΩΔΕ-, ανάμεσα στις ειδικές μορφές τουρισμού που θέτει ως προτεραιότητες αναφέρει και το θερμαλιστικό τουρισμό, σε μια προσπάθεια γενικότερης αναβάθμισης του τουριστικού προϊόντος της χώρας, μέσω στρατηγικών χωρικών κατευθύνσεων.

4.2.6.2 Επισημάνσεις για τις χωρικές διαστάσεις του ελληνικού θερμαλιστικού τουρισμού

Όπως είδαμε, η Ελλάδα διαθέτει έναν αρκετά σημαντικό αριθμό θερμομεταλλικών πηγών, που σύμφωνα με τη μελέτη του ΙΓΜΕ ανέρχονται σε 470 περίπου. Παρ' όλα αυτά, όπως είναι λογικό, ο θερμαλιστικός τουρισμός της χώρας μας δεν αναπτύχθηκε στο σύνολο των θερμομεταλλικών πηγών. Συγκεκριμένα, μέχρι και τα τέλη του 19^{ου} αιώνα ο θερμαλιστικός τουρισμός αποτελούσε υπόθεση ελάχιστων μόνο περιοχών της χώρας. Όμως, με την πάροδο του χρόνου και με τις διαδοχικές και συστηματικές διευθετήσεις και πολιτικές πρωτοβουλίες, η εν λόγω μορφή τουρισμού άρχισε να αποκτά άλλη ένταση και μέγεθος. Τελικά, μετά από ενάμιση και πλέον αιώνες, η χώρα μας μετρά πάνω από ενενήντα περιοχές στις οποίες αναπτύσσεται η δραστηριότητα του θερμαλισμού-θερμαλιστικού τουρισμού, σε σχεδόν όλο το μήκος και πλάτος της Επικράτειάς της και κατά κύριο λόγο κατά μήκος της ακτογραμμής της.

Ωστόσο, το γεγονός ότι στη χώρα μας υπάρχει ένας ιδιαίτερα υψηλός αριθμός περιοχών που αναπτύσσεται ο θερμαλιστικός τουρισμός, δε σημαίνει απαραίτητα ότι σε όλες τις περιπτώσεις υπάρχει η ίδια ένταση και τα ίδια χωρικά χαρακτηριστικά. Στην ελληνική επικράτεια, η ανάπτυξη στο χώρο των θερμομεταλλικών-ιαματικών πηγών χαρακτηρίζεται από σημαντική ανομοιογένεια. Συγκεκριμένα, επιχειρώντας να κατηγοριοποιήσουμε τις περιοχές που αναπτύσσεται ο θερμαλιστικός τουρισμός, διαπιστώσαμε ότι τέσσερις είναι οι βασικές κατηγορίες που απαντώνται στην Ελλάδα, βάσει κλίμακας ανάπτυξης και χωρικών παρεμβάσεων. Φυσικά, από τις συγκεκριμένες κατηγορίες, όσο μεγαλώνει η κλίμακα της ανάπτυξης και των χωρικών παρεμβάσεων τόσο μικρότερος είναι και ο αριθμός των περιπτώσεων που συναντάμε. Με άλλα λόγια, οι περιπτώσεις πηγών στις οποίες ο θερμαλιστικός τουρισμός είναι αρκετά έως πολύ ανεπτυγμένος είναι κατά πολύ λιγότερες από αυτές που οι υποδομές και η δραστηριότητα του θερμαλισμού είναι υποτυπώδεις.

Όμως, το πρόβλημα δεν είναι μόνο ποσοτικό. Όπως διαπιστώσαμε και από τις αναλύσεις που προηγήθηκαν σε δεκαεπτά (17) από τις σπουδαιότερες περιοχές ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού στην Ελλάδα, η συντριπτική πλειονότητα των περιοχών αυτών χαρακτηρίζεται από έντονα σημάδια απαξίωσης και παρακμής (ιδιότυπα «brownfields»), ως

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

αποτέλεσμα κυρίως της παρατεταμένης ύφεσης από την οποία διέπεται η εν λόγω μορφή τουρισμού κατά τις τελευταίες δεκαετίες.

Έτσι, παρά το γεγονός ότι κατά τη γένεσή τους οι χώροι θερμαλιστικού τουρισμού προορίστηκαν και κατάφεραν να αποτελέσουν τόπους υψηλών προδιαγραφών και αίγλης, σήμερα ελλείψει συστηματικής πολιτικής βούλησης και απουσία εκτεταμένων έργων αναβάθμισης και χωρικού σχεδιασμού, οι λουτροπόλεις και οι λοιποί τόποι θερμαλιστικού τουρισμού παρουσιάζουν έντονα δομικά και χωρικά προβλήματα. Όμως, για να μπορέσει κανείς να αποφασίσει και να επιλέξει τη μορφή του σχεδιασμού που θα πρέπει να εφαρμόσει στις περιοχές αυτές, θα πρέπει πρώτα να κατανοήσει βαθιά και διαχρονικά τα χωρικά χαρακτηριστικά του σε τοπικό επίπεδο (πολεοδομική κλίμακα).

Συγκεκριμένα, όσον αφορά στα ιστορικά-χωρικά χαρακτηριστικά, θα πρέπει να πούμε ότι στην Ελλάδα το μεγαλύτερο μέρος των τόπων του θερμαλιστικού τουρισμού «γεννήθηκε» κατά την περίοδο του μεσοπολέμου (πλην ελαχίστων εξαιρέσεων που αναδείχτηκαν στα τέλη του 19ου αιώνα είτε μετά τον Β΄Παγκόσμιο Πόλεμο). Παράλληλα, κάποιες από αυτές τις περιοχές και κυρίως αυτές που είχαν μέτωπο στη θάλασσα, σταδιακά κατάφεραν να αποκτήσουν και μόνιμο πληθυσμό (με μεγαλύτερη ένταση ειδικά μετά τον Πόλεμο), με αποτέλεσμα να μετατραπούν σε πόλεις (λουτροπόλεις), ορισμένες από τις οποίες αν και μικρές σε μέγεθος διέθεταν μια χαρακτηριστική «αστικότητα». Ειδικότερα, όσον αφορά στη μορφή/τυπολογία της οικιστικής ανάπτυξης που εκδηλώθηκε σε αυτές, οι πέντε (5) βασικοί τύποι που διακρίνονται στην Ελλάδα, είναι διακριτοί μεταξύ τους, ενώ -όπως είδαμε και στο 3ο Κεφάλαιο (Διεθνής Εμπειρία)- απαντώνται και στις μεσογειακές (τουλάχιστον) λουτροπόλεις.

Τέλος, κατεβαίνοντας μια κλίμακα ακόμη πιο χαμηλά, όσον αφορά στις κατηγορίες των κτιριακών εγκαταστάσεων που εντοπίζονται στους τόπους του θερμαλιστικού τουρισμού, αυτές συνδυάζονται ανάλογα με τη θέση τους στον αστικό ή τον αγροτικό χώρο, αποκλείοντας περιπτώσεις (συνδυασμών) που λογικά –από χωρική και οικονομική σκοπιά- δε θα μπορούσαν να υπάρξουν στη χώρα μας.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

ΠΗΓΕΣ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ 4ου ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ (ΑΝΑΦΟΡΕΣ)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βλαστός Μ. και Παπαϊωάννου Ν. (1930), *Πρακτικός οδηγός του λουομένου: λουτροθεραπεία-κινησιοθεραπεία, ιαματικαί πηγαί και λουτροπόλεις της Ελλάδος*, Αθήναι: Τύποις Ελλάς

Γκιώνη-Σταυροπούλου Γ. (1983), *Απογραφή θερμομεταλλικών πηγών Ελλάδος Ι: Αιγαίο Πέλαγος*, Υδρολογικές και Υδρογεωλογικές Έρευνες Αρ.39, Αθήνα: ΙΓΜΕ

Δαλέζιος Ο. (1891), *Τα ιαματικά λουτρά της Ελλάδος*, Αθήναι (χ.ε.)

Δαμβέργης Α. (1906), *Περί των ιαματικών υδάτων της Ελλάδας*, Εν Αθήναις (χ.ε.)

Δαμβέργης Α. (1919), *Περί της σκοπιμωτέρας διευθετήσεως των εν Ελλάδι ιαματικών πηγών*, Εν Αθήναις (χ.ε.)

ΕΟΤ (1954), *Λουτροπόλεις και ιαματικαί πηγαί 1951-1952-1953*, Αθήνα: ΕΟΤ

ΕΟΤ (1966), *Λουτροπόλεις και ιαματικές πηγές*, Αθήνα: ΕΟΤ

Ευαγγελόπουλος Θ. (1985), *Τα ιαματικά λουτρά Υπάτης*, Λαμία

Ζαχαρόπουλος Κ. και Μπαρμπίκας Η. (2001), *Τα Λουτρά της Ελλάδας – Περιηγητικός Οδηγός*, Β΄ Έκδοση, Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη

ΙΤΕΠ (2007 α), *Ελληνική οικονομία και τουρισμός*, (εξαμηνιαία έκδοση) τεύχος 24, Αθήνα: ΙΤΕΠ

ΙΤΕΠ (2007 β), *Ελληνική οικονομία και τουρισμός*, (εξαμηνιαία έκδοση) τεύχος 23, Αθήνα: ΙΤΕΠ

Καλέμης Α. (1999), *Περιπλανήσεις στο χώρο και στο χρόνο: Βόρεια Εύβοια – Αιδηψός: ευρύτερη περιοχή και Μονές Βορειοανατολικής Εύβοιας*, Τόμος Β΄, Αθήνα: Εκδόσεις Κίνητρο

Καυκούλα Κ., Παπαμίχος Ν. και Χαστάογλου Β. (1990), *Σχέδια πόλεων στην Ελλάδα του 19ου αιώνα*, Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη: Πολυτεχνική Σχολή, Τμήμα Αρχιτεκτόνων

Κουζέλης Α. (2002), *Η διαφημιστική δαπάνη για τον τουρισμό*, Μελέτες:14, Αθήνα: ΙΤΕΠ

Λέκκας Ν. (1935), 'Η σύγχρονος μέριμνα-καταγραφή, κατάταξις, αναλύσεις των ιαματικών πηγών – Νομοθετική ρύθμισης – Εξυγιαντικά έργα – Υγειονομικά μέτρα – Διορισμός ειδικών λουτριάτρων', στο Χαριτάκης Κ., *Αι ιαματικαί πηγαί και λουτροπόλεις της Ελλάδος*, Εν Αθήναις (χ.ε.), σελ. 90-98

Λέκκας Ν. (1938), *Αι επτακόσιαι πενήντα μεταλλικαί πηγαί της Ελλάδος*, Αθήνα: ΙΓΜΕ

Λογοθέτης Μ. (2001), *Δίκαιο της τουριστικής βιομηχανίας*, Αθήνα – Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα

Ο Κόσμος του Επενδυτή (2008), 'Ανάπλαση Καϊάφα από την ΕΤΑ με κονδύλια 50 εκατ.€ ', Εβδομαδιαία Οικονομική Εφημερίδα, Σάββατο 29-Κυριακή 30 Μαρτίου 2008, σελ. 22

Παπαμάρκου Α. (1916), *Συνοπτική περιγραφή των ιαματικών υδάτων της Ελλάδος*, Αθήναι: Εστία

Πατσουράτης Β. (2002), *Η ανταγωνιστικότητα του ελληνικού τουριστικού τομέα*, Μελέτη: 12, Αθήνα: ΙΤΕΠ

Παυλόπουλος Π. (1998), *Το πανόραμα του παγκόσμιου τουρισμού*, Αθήνα: ΙΤΕΠ

ΣΕΤΕ (2003), *Τουρισμός και απασχόληση*, Αθήνα: ΣΕΤΕ

Σκαρπιά-Χόιπελ Ξ. (1996), *Λουτροθεραπεία και αναψυχή: ιστορική εξέλιξη των λουτρών*, Θεσσαλονίκη: University Studio Press

Σπαθή Σ. (2000), *Ο ιαματικός τουρισμός και η ανάπτυξη του τουρισμού υγείας στην Ελλάδα*, Αθήνα: ΚΕΠΕ

Σύνδεσμος Δήμων και Κοινοτήτων Ιαματικών Πηγών Ελλάδος – Ελληνική Θερμαλιστική Εταιρεία (2006), *Ιαματικές πηγές και λουτροπόλεις – ελληνικός θερμαλισμός*, Σ.Δ.Κ.Ι.Π.Ε. – Ε.Θ.Ε.: Θεσσαλονίκη

Σφέτσος Κ.Σ. (1988), *Απογραφή θερμομεταλλικών πηγών Ελλάδος ΙΙΙ: Ηπειρωτική Ελλάς*, Υδρολογικές και Υδρογεωλογικές Έρευνες Αρ.39, Αθήνα: ΙΓΜΕ

Σωτηριάδης Δ. και Σαραφίδης Έ. (193-), *Ιαματικά ύδατα της Ελλάδας: 1930*, (χ.τ.) (χ.ε.)

Τσάρτας Π., Μανώλογλου Ε. και Μάρκου Α. (σε συνεργασία με Άλλισον Ε. Και Σαγιά Ι.) (2001), *Ποιοτικά χαρακτηριστικά και τάσεις ζήτησης εσωτερικού τουρισμού*, Αθήνα: ΕΚΚΕ

Χαριτάκης Κ. (1935), *Αι ιαματικαί πηγαί και λουτροπόλεις της Ελλάδος*, Εν Αθήναις (χ.ε.)

ΑΝΕΚΔΟΤΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ και ΚΕΙΜΕΝΑ

WTO (2005), *Tourism 2020 Vision* (στο www.sete.gr –ηλεκτρονική βιβλιοθήκη ΣΕΤΕ)

Βουλή των Ελλήνων (2006), *Έκθεση της Διαρκούς Επιτροπής Παραγωγής και Εμπορίου της Βουλής των Ελλήνων (κατά τη Συνεδρίαση της 22ας Αυγούστου 2006)*, Αθήνα: Βουλή των Ελλήνων

ΚΕΠΑΜΕ – Κέντρο Χωροταξικών- Πολεοδομικών-Αρχιτεκτονικών Μελετών και Ερευνών (2000), *Στρατηγικό πλαίσιο χωρικών κατευθύνσεων για την ανάπτυξη του ιαματικού τουρισμού στην Ελλάδα*, Αθήνα: ΚΕΠΑΜΕ-ΥΠΕΧΩΔΕ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Ορφανός Γ. (1985), *Απογραφή θερμομεταλλικών πηγών Ελλάδος ΙΙ: Πελοπόννησος*, Υδρολογικές και Υδρογεωλογικές Έρευνες Αρ.39, Αθήνα: ΙΓΜΕ

ΣΕΤΕ -ΣΕΒ (2007), *Δελτίο Τύπου – Κοινή Ανακοίνωση - 1 Μαρτίου 2007*, ΣΕΤΕ – ΣΕΒ

ΥΠΕΧΩΔΕ – Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων (2007), *Σχέδιο Κοινής Υπουργικής Απόφασης του Ειδικού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό*, Αθήνα: ΥΠΕΧΩΔΕ

ΥΤΑΝ - Υπουργείο Τουριστικής Ανάπτυξης-Ομάδα Σχεδιασμού Προγράμματος Τουρισμού 2007-13 (2006), *Συνθετικό κείμενο για τον σχεδιασμό των παρεμβάσεων της προγραμματικής περιόδου 2007-13 στον τομέα του τουρισμού*, Αθήνα: ΥΤΑΝ (στο www.mintour.gr)

ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

ΦΕΚ 230/Α/2006 (Ν. 3498/2006) περί ανάπτυξης ιαματικού τουρισμού και άλλων διατάξεων

ΦΕΚ 261/Α/2004 (Αναπτυξιακός Νόμος 3299/04), κίνητρα ιδιωτικών επενδύσεων για την οικονομική ανάπτυξη και την περιφερειακή σύγκλιση

ΦΕΚ 81/Α/1998 (Αναπτυξιακός Νόμος 2601/98) ενισχύσεις ιδιωτικών επενδύσεων για την οικονομική και περιφερειακή ανάπτυξη της χώρας και άλλες διατάξεις

ΦΕΚ Α/112/1960 (Ν. 4086/1960) περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως διατάξεων τινων περί ιαματικών Πηγών

ΙΣΤΟΤΟΠΟΙ

www.mintour.gr, Υπουργείο Τουριστικής Ανάπτυξης – ΥΤΑΝ

www.gnto.gr, Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού – ΕΟΤ

www.grhotles.gr, Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδας – ΞΕΕ

www.tourism-development.gr, Εταιρεία Τουριστικής Ανάπτυξης – ΕΤΑ ΑΕ

www.thermalsprings.gr, Σύνδεσμος Δήμων και Κοινοτήτων Ιαματικών Πηγών Ελλάδος

www.loutraki.gr, Δήμος Λουτρακίου

www.kalithea.gr, Δήμος Καλλιθέας Ρόδου

www.methana.gr, Δήμος Μεθάνων

www.kythnos.gr, Δήμος Κύθνου

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ

Χατζηγεωργίου Μάνος, Προϊστάμενος Τμήματος Ιαματικών Πηγών ΕΟΤ

Γκιώνη-Σταυροπούλου Γ., Υπάλληλος ΥΠΑΝ – ερευνήτρια μελέτης καταγραφής θερμομεταλλικών πηγών Ελλάδος (ΙΓΜΕ)

Τεκίδης Λάζαρος, Διευθυντής Δημοτικής Επιχείρησης Εκμετάλλευσης Ιαματικών Πηγών Λαγκαδά

Τσούτσος Αργύρης, Προϊστάμενος Καταστήματος Ιαματικής Πηγής Θερμοπυλών (και Υπάτης)

Υπεύθυνος Θερμαλιστικού Πάρκου Λουτρών Ελευθερών

Υπεύθυνη Ποσιθεραπευτηρίου ΕΟΤ Λουτρακίου

Υπεύθυνη υποδοχής Κέντρου Θερμαλισμού Λουτρών Πλατυστόμου

Επιστάτης Θερμαλιστικού Πάρκου Λίμνης Βουλιαγμένης

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

5Ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΛΟΥΤΡΟΠΟΛΕΩΝ

5.1 Το Προφιλ της Ευρυτερης Περιοχης Έρευνας

5.1.1 Η χωρική, κοινωνική και οικονομική δομή της ευρύτερης περιοχής

5.1.1.1 Γενικά Στοιχεία ... 259
5.1.1.2 Η ευρύτερη περιοχή των Λουτρών Αιδηψού ... 266
5.1.1.3 Η ευρύτερη περιοχή των Καμένων Βούρλων και των Λουτρών Υπάτης ... 268

5.1.2 Ο τουρισμός και ο θερμαλιστικός τουρισμός στην ευρύτερη περιοχή

5.1.2.1 Γενικά στοιχεία για τον τουρισμό της ευρύτερης περιοχής ... 271
5.1.2.2 Η γεωγραφική κατανομή των θερμομεταλλικών πηγών στην κεντρική Ελλάδα ... 277
5.1.2.3 Ο θερμαλιστικός τουρισμός στην ανατολική-κεντρική Ελλάδα ... 278

5.2 Λουτρα Αιδηψου - Καμενα Βουρλα - Λουτρα Υπατης: οι Τρεις Σημαντικοτεροι Τοποι Θερμαλισμου της Ελλαδας

5.2.1 Αιδηψός: ένας θερμαλιστικός προορισμός με παράδοση 2000 χρόνων

5.2.1.1 Οι ιαματικές πηγές της Αιδηψού ... 284
5.2.1.2 Ο θερμαλιστικός τουρισμός της Αιδηψού από την αρχαιότητα έως σήμερα ... 286
5.2.1.3 Σχολιασμός αποτελεσμάτων επιτόπιας έρευνας για το προφίλ των θερμαλιστών ... 304
5.2.1.4 Η οικιστική και πολεοδομική εξέλιξη της λουτρόπολης της Αιδηψού ... 312
5.2.1.5 Συμπεράσματα ... 329

5.2.2 Καμένα Βούρλα: ο «διάττων αστήρ» των ελληνικών λουτροπόλεων

5.2.2.1 Οι ιαματικές πηγές των Καμένων Βούρλων ... 331
5.2.2.2 Ο θερμαλιστικός τουρισμός και τα λουτρά στα Καμένα Βούρλα ... 332
5.2.2.3 Σχολιασμός αποτελεσμάτων επιτόπιας έρευνας για το προφίλ των θερμαλιστών ... 345
5.2.2.4 Η οικιστική και πολεοδομική εξέλιξη της λουτρόπολης των Καμένων Βούρλων ... 360
5.2.2.5 Συμπεράσματα ... 374

5.2.3 Λουτρά Υπάτης: η «πηγή της Αφροδίτης» διεκδικεί τη χαμένη της αίγλη

5.2.3.1 Η ιαματική πηγή Υπάτης ... 376
5.2.3.2 Η ιστορία των λουτρών και του θερμαλιστικού τουρισμού της Υπάτης ... 377
5.2.3.3 Σχολιασμός αποτελεσμάτων επιτόπιας έρευνας για το προφίλ των θερμαλιστών ... 394
5.2.3.4 Η οικιστική και πολεοδομική εξέλιξη των Λουτρών Υπάτης ... 401
5.2.3.5 Συμπεράσματα ... 413

5.2.4 Συγκριτικά σχόλια για τις τρεις λουτροπόλεις

5.2.4.1 Παρατηρήσεις για τα ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά του θερμαλιστικού τουρισμού ... 415
5.2.4.2 Παρατηρήσεις για τη χωρική δομή ... 420

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

5 ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΛΟΥΤΡΟΠΟΛΕΩΝ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

5.1 Το Προφίλ της Ευρύτερης Περιοχής Έρευνας

5.1.1 Η χωρική, κοινωνική και οικονομική δομή της ευρύτερης περιοχής

5.1.1.1 Γενικά Στοιχεία

Το παρόν κεφάλαιο ως στόχο έχει να εξετάσει διεξοδικά την περίπτωση των τριών σπουδαιότερων λουτροπόλεων της ανατολικής κεντρικής Ελλάδας, οι οποίες ταυτόχρονα είναι και οι σημαντικότερες της χώρας. Συγκεκριμένα, θα εξεταστούν οι περιπτώσεις των Λουτρών Αιδηψού, των Καμένων Βούρλων και των Λουτρών Υπάτης, που διοικητικά ανήκουν στους Νομούς Ευβοίας και Φθιώτιδας. Πριν όμως περάσουμε να δούμε αναλυτικά τόσο το χώρο της ανατολικής κεντρικής Ελλάδας και το θερμαλιστικό τουρισμό της όσο και τις τρεις σπουδαιότερες λουτροπόλεις της, στο σημείο αυτό αξίζει να δούμε το γενικότερο προφίλ της ευρύτερης περιοχής που ανήκουν, που στην προκειμένη περίπτωση (ελλείψει και ειδικότερων στατιστικών στοιχείων) θεωρούμε ότι είναι η Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας.

Η Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας - ΠΣτΕ βρίσκεται στο κέντρο της χώρας. Συνορεύει βόρεια με τη Θεσσαλία, ανατολικά με τη Δυτική Ελλάδα και νότια με την Αττική. Καταλαμβάνει συνολική έκταση 15.549 τ.χλμ. (ποσοστό 11,8% επί της συνολικής έκτασης της χώρας) και είναι η δεύτερη ($2^{η}$) μεγαλύτερη Περιφέρεια της Ελλάδας από άποψη μεγέθους. Σε γενικές γραμμές η Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας χαρακτηρίζεται από έντονο γεωγραφικό ανάγλυφο, καθώς το μεγαλύτερο μέρος της είναι ορεινό και ημιορεινό. Πιο συγκεκριμένα, το 47,4% της Περιφέρειας είναι ορεινό, το 31,8% ημιορεινό, ενώ μόλις το 20,8% είναι πεδινό. Το υπέδαφός της είναι πλούσιο σε κοιτάσματα μετάλλων (μαγνησίτης, σιδηρονικέλιο, βωξίτης, δολομίτης), σε μάρμαρο και χρώμιο (ΠΕΠ Στερεάς Ελλάδας 2000-2006).

Διοικητικά, η ΠΣτΕ αποτελείται από πέντε (5) ΟΤΑ Β' βαθμού, ογδόντα εννέα (89) ΟΤΑ Α΄ βαθμού και έξι (6) Κοινότητες. Ειδικότερα, οι Νομοί που απαρτίζουν την Περιφέρεια είναι οι εξής: Βοιωτία, Εύβοια, Ευρυτανία, Φθιώτιδα και Φωκίδα. Ο Νομός Βοιωτίας αποτελείται από 18 Δήμους και 2 Κοινότητες, ο Νομός Εύβοιας από 25 Δήμους και 2 Κοινότητες, ο Νομός Ευρυτανίας από 11 Δήμους, ο Νομός Φθιώτιδας από 23 Δήμους και 2 Κοινότητες και ο Νομός Φωκίδας από 12 Δήμους. Έδρα της Περιφέρειας είναι η Λαμία, η οποία είναι επίσης και η πρωτεύουσα του Νομού Φθιώτιδας, ενώ, τέλος, άλλοι σημαντικοί πόλοι είναι η Χαλκίδα, η Θήβα, η Λιβαδειά και η Άμφισσα-Ιτέα.

Όσον αφορά στα ***πληθυσμιακά χαρακτηριστικά***, η Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας συγκεντρώνει το 5,52% του συνολικού πληθυσμού της χώρας και καταλαμβάνει την έκτη θέση στην πληθυσμιακή κατάταξη των Περιφερειών της Ελλάδας. Διαχρονικά, κατά την τελευταία εικοσαετία, η ΠΣτΕ παρουσιάζει αυξητική πληθυσμιακή τάση. Συγκεκριμένα,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

σύμφωνα με την απογραφή της ΕΣΥΕ, η Περιφέρεια είχε 548.101 μόνιμους κατοίκους το 1991 (Πίνακας 5-1) και 558.144 μόνιμους κατοίκους το 2001, ενώ σύμφωνα με τις εκτιμήσεις (της ΕΣΥΕ), το 2005 ο πληθυσμός της ΠΣτΕ παρουσιάζει και πάλι αύξηση και ανέρχεται σε 605.149 κατοίκους (Allmedia Publications, 2005).

Η πυκνότητα του πληθυσμού της Περιφέρειας, για τις τελευταίες δεκαετίες είναι περίπου 36 κάτοικοι/τ.χλμ., τη στιγμή που στο επίπεδο της χώρας είναι 79,7 κάτοικοι/τ.χλμ.). Επίσης, το 51,3% του πληθυσμού της είναι γυναίκες και το 48,7% άντρες. Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΣΥΕ από την απογραφή του 2001, το 25% του πληθυσμού της ΠΣτΕ είναι κάτοικοι αστικών περιοχών, το 45% του πληθυσμού είναι κάτοικοι αγροτικών περιοχών και το υπόλοιπο 30% είναι κάτοικοι ημιαστικών περιοχών (ΚΕΤΑ-ΠΕΣΕ, 2005). Αξίζει επίσης να αναφέρουμε ότι γεωγραφικά, η κατοίκηση της Περιφέρειας εντοπίζεται κυρίως στις πεδινές και παραλιακές περιοχές, ενώ οι κυριότεροι οικισμοί της είναι: η πρωτεύουσα του Νομού Φθιώτιδας και έδρα της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας- Λαμία, η πρωτεύουσα του Ν. Ευβοίας- Χαλκίδα, η Θήβα, η πρωτεύουσα του Ν. Βοιωτίας- Λιβαδειά, η πρωτεύουσα του Νομού Φωκίδας- Άμφισσα και η πρωτεύουσα του Νομού Ευρυτανίας- Καρπενήσι.

Πίνακας 5-1: Πληθυσμιακά χαρακτηριστικά της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας

	Απογραφή 1991	**1996**	**Απογραφή 2001**	**2002**	**2003**
Πληθυσμός	548.101	559.618	558.144	560.286	560.062
Πυκνότητα πληθυσμού κάτοικοι/ τ.χλμ.	35,2	36	35,9	36	36
Γεννήσεις (μόνιμη κατοικία μητέρας)	4.915	4.461	4.590	4.659	4.820
Θάνατοι (μόνιμη κατοικία θανόντος)	5.784	5.977	6.023	6.202	6.181
Φυσική αύξηση πληθ. /1000 κατοίκους	-1,59	-2,71	-2,56	-2,75	-2,43

Πηγή: Allmedia Publications, 2005

Σύμφωνα με τους περιφερειακούς **δείκτες ευημερίας** (Πίνακες 5-2, 5-3 και 5-4), η Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας, παράγει το 6,13% του συνολικού Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος ενώ, τα τελευταία χρόνια, κατατάσσεται στην 1η θέση των Περιφερειών με το μεγαλύτερο κατά κεφαλήν προϊόν. Συγκεκριμένα, με 20,116 χιλ.€ κατά κεφαλήν προϊόν το 2003, η ΠΣτΕ φτάνει στο 139% του μέσου όρου της Ελλάδας και στο 113% του μέσου όρου της Ε.Ε. των 25 (τη στιγμή που η χώρα μας φτάνει μόλις στο 80.9% της ΕΕ των 25). Εντούτοις, ο παραπάνω δείκτης είναι φαινομενικός και δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Η «ευημερία» των στατιστικών στοιχείων της Περιφέρειας οφείλεται στην τάση που παρατηρήθηκε τις τελευταίες δεκαετίες για μετεγκατάσταση πολλών βιομηχανικών μονάδων εκτός Αττικής. Μια σειρά από αναπτυξιακά κίνητρα (Π.Δ. 84/84) και άλλους μηχανισμούς, σε συνδυασμό με την ανάπτυξη των μεταφορικών δικτύων και τον ορυκτό πλούτο της περιοχής, οδήγησε στη συγκέντρωση μεγάλου αριθμού βιομηχανικών μονάδων στις περιοχές του Σχηματαρίου και των Οινοφύτων (Allmedia Publications, 2005).

Όμως, παρ' όλη την μετακίνηση της βιομηχανικής βάσης της Πρωτεύουσας στην Στερεά Ελλάδα, το μεγαλύτερο μέρος του καταγραφόμενου προϊόντος της Περιφέρειας εξακολουθεί να δημιουργείται από επιχειρήσεις που εδρεύουν στην Αττική, ενώ και οι απασχολούμενοι σε αυτές τις μονάδες κατά κύριο λόγο διαμένουν εκτός αυτής. Έτσι, αποτέλεσμα των παραπάνω είναι το «προϊόν» που παράγεται από τις βιομηχανικές μονάδες της ΠΣτΕ να καταναλώνεται και να φορολογείται εκτός Περιφέρειας. Παράλληλα, λόγω ακριβώς των πλασματικών υψηλών επιδόσεων, η Περιφέρεια «απεντάχθηκε» από το Στόχο

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Συνοχής Ι των Διαρθρωτικών Ταμείων (κοινοτικές χρηματοδοτήσεις για έργα υποδομής) και εντάχθηκε στο Στόχο ΙΙ (Περιφερειακή Ανάπτυξη & Ανταγωνιστικότητα), μιας και θεωρείται από τις πλέον ανεπτυγμένες Περιφέρειες της Ευρώπης (Κείμενο Εισήγησης Γ.Γ. Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας, 2005).

Ανεξάρτητα όμως από τους δείκτες και τα στατιστικά στοιχεία, η πραγματική εικόνα που τελικά παρουσιάζει η Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας χαρακτηρίζεται από μεγάλη οικονομική και γεωγραφική ανομοιογένεια και από έντονα προβλήματα δυϊσμού. Σύμφωνα και με το Εισηγητικό Κείμενο του Γενικού Γραμματέα της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας στην Ειδική Μόνιμη Επιτροπή των Περιφερειών της Βουλής των Ελλήνων (Οκτώβριος 2005), η ύπαρξη των βιομηχανικών περιοχών σε συνδυασμό με την ανάπτυξη των μεταφορικών δικτύων, πέραν των παραπάνω, είχε επίσης ως αποτέλεσμα τη «διαίρεση» της Περιφέρειας σε δύο πλήρως αντιφατικές ζώνες:

- την ανεπτυγμένη ζώνη/περιοχή, που εντοπίζεται κατά μήκος του οδικού άξονα ΠΑΘΕ (Οινόφυτα, Σχηματάρι, Χαλκίδα, Λαμία) και
- την προβληματική ζώνη/περιοχή, που περιλαμβάνει τους ορεινούς όγκους της Περιφέρειας.

Πίνακας 5-2: Δείκτες ευημερίας Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας

Δείκτες Ευημερίας	Έτος	Περιφέρεια Στ. Ελλάδας	Μ. Ο. Χώρας	Κατάταξη σε σχέση με τις 13 Περιφέρειες της Χώρας
ΑΕΠ κατά κεφαλή	2003	19,4 χιλ. €	13,9	1
Αποταμιευτικές καταθέσεις/κάτοικο	2003	6,3 χιλ. €	9,1	11
Δηλ. εισόδημα/φορολογούμενο	2004	11,9 χιλ. €	13,2	3
Φορος εισοδήματος/φορολογούμενο	2004	0,71 χιλ. €	1,08	7
Φυσική αύξηση πληθυσμού/1000 κατοίκους	2003	-2,43	-0,07	9
Μαθητές β΄θμιας εκπαίδευσης/ 1000 κατ.	2003	61	64	9
Μαθητές δημοτικού/ 1000 κατοίκους	2003	57	59	10
Ποσοστό ανεργίας	2004	12,8	10,5	3
Συμμετοχή στα συνολικά μεγέθη της Χώρας				
ΑΕΠ	2003	7,1%	-	3
Φορολογούμενοι	2004	4,7%	-	8
Δηλωθέν στην εφορία εισόδημα	2004	4,2%	-	7
Φόρος εισοδήματος	2004	3,1%	-	6
Αποταμιευμένες καταθέσεις	2004	3,5%	-	8

Πηγή: Allmedia Publications, 2005

Πίνακας 5-3: Κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε επίπεδο Περιφερειών Ελλάδος

Περιφέρειες και νομοί	1995	2000*	2001*	2002*	2003*
Σύνολο Ελλάδος	**7.516**	**11.393**	**12.148**	**13.050**	**14.100**
Ανατ. Μακεδονία – Θράκη	6.117	8.859	9.475	10.160	10.842
Κεντρική Μακεδονία	7.302	11.592	12.250	12.828	13.681
Δυτική Μακεδονία	7.545	11.693	12.131	13.368	14.039
Θεσσαλία	6.630	9.743	10.757	11.683	12.722
Κεντρική Ελλάδα	7.430	11.141	11.919	12.815	13.911
Ήπειρος	5.459	9.069	9.729	10.676	11.545
Ιόνια Νησιά	6.368	10.123	11.169	11.992	12.967
Δυτική Ελλάδα	6.235	8.656	9.360	10.065	10.896
Στερεά Ελλάδα	**11.232**	**15.992**	**17.236**	**18.489**	**20.116**
Πελοπόννησος	6.761	11.120	11.541	12.344	13.464
Αττική	8.109	12.052	12.864	13.940	15.063
Βόρειο Αιγαίο	6.249	10.994	11.424	12.622	14.110
Νότιο Αιγαίο	8.121	13.423	14.148	14.695	15.560
Κρήτη	7.395	11.111	11.784	12.673	14.162

Πηγή: Allmedia Publications, 2005 (*εκτίμηση ΕΣΥΕ)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 5-4: Κατά κεφαλήν ΑΕΠ στους Νομούς της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας

	1995	2000	2001	2002	2003
Σύνολο Ελλάδος	**7.516**	**11.393**	**12.148**	**13.050**	**14.100**
Στερεά Ελλάδα	**11.232**	**15.992**	**17.236**	**18.489**	**20.116**
Βοιωτία	20.918	29.149	31.670	33.754	36.639
Εύβοια	8.586	11.721	12.703	13.673	15.089
Ευρυτανία	7.994	13.805	15.057	15.973	17.280
Φθιώτιδα	8.228	12.406	13.086	14.155	15.261
Φωκίδα	8.306	13.338	14.324	15.102	16.023

Πηγή: Allmedia Publications, 2005

Όσον αφορά στους **παραγωγικούς τομείς**, η ΠΣτΕ ακολουθεί σε γενικές γραμμές την εξέλιξη του συνόλου της χώρας, που θέλει την απασχόληση στον τριτογενή τομέα να αυξάνεται διαρκώς σε βάρος του πρωτογενή τομέα. Παρ' όλα αυτά, ο **πρωτογενής τομέας** φαίνεται ότι θα συνεχίσει να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην ενδοπεριφερειακή αναπτυξιακή διαδικασία. Συγκεκριμένα, η Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας διαθέτει καλλιεργούμενες εκτάσεις που αντιστοιχούν στο 10% της Χώρας, γεγονός που την κατατάσσει σε πολύ υψηλές θέσεις ως προς τα βασικά γεωργικά προϊόντα που παράγονται γενικότερα στη χώρα μας. Ενδεικτικά, είναι: η 3^{η} παραγωγός Περιφέρεια τομάτας (16% του συνόλου της Χώρας), η 3^{η} παραγωγός Περιφέρεια βαμβακιού (17% του συνόλου της Χώρας), η 5^{η} παραγωγός Περιφέρεια καπνού (11%), η 5^{η} παραγωγός Περιφέρεια σιταριού (11% του συνόλου της Χώρας), η 5^{η} παραγωγός Περιφέρεια πατάτας (10% του συνόλου της Χώρας) και η 4^{η} παραγωγός Περιφέρεια ελαιόλαδου (6% του συνόλου της Χώρας) (Νομοί, 2005).

Ακόμη, όσον αφορά στα κτηνοτροφικά προϊόντα, η ΠΣτΕ είναι η 3^{η} παραγωγός Περιφέρεια κρέατος στην Ελλάδα, με 13% παραγωγή επί του συνόλου της Χώρας (Νομοί, 2005), ενώ επίσης η κτηνοτροφία αντιπροσωπεύει το 35% περίπου της αγροτικής παραγωγής (της Περιφέρειας) (Κείμενο Εισήγησης Γ.Γ. Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας, 2005). Τέλος, σύμφωνα με την παραπάνω Εισήγηση, όσον αφορά στην αλιεία, αν και η Περιφέρεια διαθέτει μεγάλες δυνατότητες λόγω του Ευβοϊκού, του Μαλιακού και του Κορινθιακού κόλπου, εντούτοις η αλιεία ανοικτής θάλασσας είναι περιορισμένη, εξαιτίας της μη ορθολογικής διαχείρισης των αλιευτικών πόρων και της ελλιπούς προστασίας τους από τα αστικά και βιομηχανικά κέντρα. Παρ' όλα αυτά, οι ιχθυοκαλλιέργειες τα τελευταία χρόνια αποτελούν έναν δυναμικά αναπτυσσόμενο κλάδο, με σημαντικές προοπτικές.

Επίσης, όσον αφορά στο **δευτερογενή τομέα**, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, λόγω της συσσώρευσης βιομηχανικών μονάδων στην περιοχή του Σχηματαρίου και των Οινοφύτων, η ΠΣτΕ είναι η πρώτη στην Ελλάδα από πλευράς παραγωγικότητας στο δευτερογενή τομέα. Ειδικότερα, η Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία της Περιφέρειας στο δευτερογενή τομέα ανήλθε σε 4.731 εκατ. € το 2003, παρουσιάζοντας αύξηση 21,7% από το 2002, που η τότε Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία ανερχόταν σε 3.886 εκατ.€. Από το σύνολο των βιομηχανιών που εδρεύουν στην Περιφέρεια, οι κλάδοι των αγροτικών βιομηχανιών, των Ειδών Διατροφής, Κλωστοϋφαντουργίας, μη μεταλλικών Ορυκτών, Μεταλλικών Προϊόντων και Ηλεκτρικών Μηχανών, αποτελούν περίπου το 80% του συνόλου (Κείμενο Εισήγησης Γ.Γ. Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας, 2005).

Παράλληλα, σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΣΥΕ, την 5ετία 1998-2002 δόθηκαν 184 άδειες λειτουργίας νέων μεταποιητικών μονάδων, ενώ το 19% των βιομηχανικών επενδύσεων που πραγματοποιήθηκαν στην Ελλάδα το 2000-2001, αφορούσαν στις βιομηχανικές

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

επιχειρήσεις της ΠΣτΕ. Τέλος, στις επιχειρήσεις της Περιφέρειας αναλογεί ποσοστό 1,8% του κύκλου εργασιών των μεταποιητικών μονάδων της χώρας, 3,1% των κατασκευαστικών και 24% των εμπορικών (Πίνακας 5-5) (Allmedia Publications, 2005).

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, ο **τριτογενής τομέας** είναι ο τομέας που παρουσιάζει το μεγαλύτερο ενδιαφέρον και δυναμισμό στην Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας. Ειδικότερα, ιδιαίτερη άνθιση παρουσιάζει ο κλάδος του χονδρικού και λιανικού εμπορίου, ο οποίος ενισχύει διαρκώς όλο και περισσότερο το ρόλο του στην ενδοπεριφερειακή οικονομία. Με τα αστικά κέντρα της Λαμίας, Χαλκίδας, Λιβαδειάς και Θήβας να διαδραματίζουν πρωτεύοντα ρόλο στην παροχή υπηρεσιών, η Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία του τριτογενούς τομέα της ΠΣτΕ το 2003 ανήλθε σε 4.706 εκατ.€, παρουσιάζοντας αύξηση της τάξης του 8,7% από το 2002, που η Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία ήταν 4.331 εκατ.€ (Κείμενο Εισήγησης Γ.Γ. Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας, 2005). Τέλος, όσον αφορά στον τουρισμό, η τουριστική δραστηριότητα της Περιφέρειας παρουσιάζει αρκετές ανομοιομορφίες και ανισότητες, αφού εντοπίζεται σχεδόν εξ ολοκλήρου κατά μήκος του οδικού άξονα ΠΑΘΕ (των ακτών του Μαλιακού) του Βόρειου Ευβοϊκού Κόλπου, του αρχαιολογικού χώρου των Δελφών και των περιοχών των ιαματικών πηγών.

Πίνακας 5-5: Προϊόν – εισόδημα Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας

	1996	**2001**	**2002**	**2003**	**2004**
Γεωργία % ΑΕΠ	9,6	9,5	9,6	8,7	-
Βιομηχανία % ΑΕΠ	47,7	43,3	42,6	45,8	-
Μεταλλεία – Ορυχεία % ΑΕΠ	1,4	0,9	1,0	-	-
Μεταποίηση % ΑΕΠ	33,5	27,7	26,9	-	-
Ενέργεια % ΑΕΠ	1,7	1,7	1,6	-	-
Κατασκευές % ΑΕΠ	11,1	13,1	13,0	-	-
Υπηρεσίες % ΑΕΠ	42,7	47,2	47,8	45,5	-
Γεωργία % γεωργία χώρας	8,53	9,85	9,75	9,66	-
Μεταποίηση % μεταποίησης χώρας	20,60	16,88	16,68	-	-
Υπηρεσίες % υπηρεσίες χώρας	5,0	4,8	4,8	5	-

Πηγή: Allmedia Publications, 2005

Πίνακας 5-6: Κατανομή απασχόλησης κατά παραγωγικούς τομείς στην Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας

	Πρωτογενής Τομέας		**Δευτερογενής Τομέας**		**Τριτογενής Τομέας**		**Περιφέρεια Στ. Ελλάδας**
Έτη	**Απασχολούμενοι**	**%**	**Απασχολούμενοι**	**%**	**Απασχολούμενοι**	**%**	**Απασχολούμενοι**
1995	50.395	**30,1**	52.363	**31,3**	64.617	**38,6**	167.375
1996	49.802	**29,7**	52.711	**31,5**	64.923	**38,8**	167.436
1997	47.983	**30,1**	47.143	**29,5**	64.408	**40,4**	159.534
1998	51.537	**28,9**	54.989	**30,8**	71.730	**40,3**	178.256
1999	47.741	**24,9**	60.352	**31,4**	84.009	**43,7**	192.102
2000	43.323	**24,4**	54.329	**30,6**	79.918	**45**	177.570
2001	41.744	**24,1**	56.437	**32,6**	74.970	**43,3**	173.151
2002	44.315	**23,5**	61.648	**32,7**	82.324	**43,8**	188.287
2003	44.292	**22,7**	62.867	**32,2**	87.839	**45,1**	194.998

Πηγή: Allmedia Publications, 2005

Επίσης, όσον αφορά στην **απασχόληση** και όπως γίνεται αντιληπτό και από τα στοιχεία του Πίνακα 5-6, η απασχόληση στον τριτογενή τομέα διαρκώς διογκώνεται σε βάρος του πρωτογενή τομέα, ο οποίος από 30% στο σύνολο των απασχολούμενων της

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Περιφέρειας το 1995, σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα στοιχεία, απασχολεί περίπου το 23% του εργατικού δυναμικού. Αντίστροφα, το ποσοστό που χάνει ο πρωτογενής τομέας, φαίνεται να μετακινείται στον τριτογενή τομέα, ο οποίος από το 38% των απασχολούμενων που απασχολούσε παλαιότερα, στις μέρες μας το ποσοστό αυτό αυξήθηκε σε 45%. Ακόμη, όσον αφορά στο δευτερογενή τομέα, κατά την τελευταία δεκαετία το ποσοστό του διατηρείται σχεδόν σταθερό και κυμαίνεται στο 32% περίπου. Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι παρ' όλη τη μείωση της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα, οι αγροτικές δραστηριότητες εξακολουθούν να αποτελούν έναν σημαντικό τομέα απασχόλησης στο σύνολο της Περιφέρειας.

Όσον αφορά στις υποδομές για την **εκπαίδευση** και το μαθητικό δυναμικό της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας, αυτές περιγράφονται αναλυτικά στον ακόλουθο πίνακα (Πίνακας 5-7):

Πίνακας 5-7: Υποδομές παιδείας και μαθητικό δυναμικό Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας

	1995	**2000**	**2001**	**2002**	**2003**	**2004**
Αριθμός Δημοτικών Σχολείων	489	427	424	418	412	405
Αριθμός Ιδιωτικών Σχολείων	2	2	2	2	2	2
Μαθητές Δημοτικών Σχολείων	34.408	31.902	31.770	31.720	31.778	31.195
Μαθητές Ιδιωτικών Δημ. Σχολείων	118	175	165	164	182	186
Αριθμός Γυμνασίων	124	123	153	126	125	126
Αριθμός Ιδιωτικών Γυμνασίων	-	1	1	1	1	1
Μαθητές Γυμνασίων	21.519	17.565	17.099	16.517	15.728	16.136
Μαθητές Ιδιωτικών Γυμνασίων	-	29	28	13	19	27
Αριθμός Λυκείων – ΤΕΕ	106	123	117	111	108	119
Αριθμός Ιδιωτικών Λυκείων – ΤΕΕ	-	2	3	4	4	4
Μαθητές Λυκείων ΤΕΕ	18.569	19.328	19.549	18.506	18.313	17.585
Μαθητές Ιδιωτικών Λυκείων – ΤΕΕ	-	84	111	121	109	97
Μαθητές Β΄θμιας Εκπ. /1000 κατοίκ.	72	66	66	63	61	-
Μαθητές Δημοτικού / 1000 κατοίκους	62	57	57	57	57	-

Πηγή: Allmedia Publications, 2005

Όμως, πέραν των υποδομών Α΄βάθμιας και Β΄θμιας Εκπαίδευσης, η ΠΣτΕ, σχετικά πρόσφατα αναβάθμισε και την προσφερόμενη Γ΄βάθμια Εκπαίδευσή της. Πιο συγκεκριμένα, από το 2004 ιδρύθηκε και λειτουργεί πλέον το Πανεπιστήμιο Στερεάς Ελλάδας με έδρα την πρωτεύουσα της Περιφέρειας. Προς το παρόν λειτουργούν δύο Τμήματα, το ένα στη Λαμία (Τμήμα Πληροφορικής με Εφαρμογές στη Βιοϊατρική) και το άλλο στη Λιβαδειά (Τμήμα Περιφερειακής Ανάπτυξης). Παράλληλα, πέραν του Πανεπιστημίου, στην Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας λειτουργούν ήδη και δύο (2) ΤΕΙ: της Λαμίας και της Εύβοιας. Ειδικότερα, οι Σχολές του ΤΕΙ Λαμίας είναι:

- Σχολή Τεχνολογικών Εφαρμογών: με Τμήμα Ηλεκτρονικής, Τμήμα Ηλεκτρολογίας, Τμήμα Πληροφορικής και Τεχνολογίας Υπολογιστών,
- Σχολή Επαγγελμάτων Υγείας και Πρόνοιας: με Τμήμα Νοσηλευτικής και Τμήμα Φυσικοθεραπείας
- Παράρτημα Καρπενησίου: Τμήμα Δασοπονίας και
- Παράρτημα Άμφισσας: Τμήμα Τουριστικών Επιχειρήσεων

Ακόμη, όσον αφορά στο ΤΕΙ Εύβοιας, το οποίο εδρεύει στα Ψαχνά Ευβοίας, αυτό διαθέτει τις ακόλουθες Σχολές:

- Σχολή Τεχνολογικών Εφαρμογών: Τμήμα Αυτοματισμού, Τμήμα Ηλεκτρολογίας και Τμήμα Μηχανολογίας και

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

- Σχολή Διοίκησης Οικονομίας: Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων και Τμήμα Λογιστικής

Όσον αφορά στις **υποδομές** και τις **υπηρεσίες υγείας**, στην Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας αντιστοιχούν 2,7 νοσοκομειακές κλίνες ανά 1000 κατοίκους, τη στιγμή που σε επίπεδο χώρας οι νοσοκομειακές κλίνες που αντιστοιχούν ανά 1000 κατοίκους είναι 4,8 (ΚΕΤΑ – ΠΕΣΕ, 2005).

Όσον αφορά στις **μεταφορικές υποδομές**, σε εξέλιξη βρίσκονται αρκετά σημαντικά έργα αναβάθμισης του δικτύου μεταφορών, πολλά από τα οποία κατασκευάζονται με στόχο να αποτελέσουν Διευρωπαϊκά Δίκτυα Μεταφορών (ΔΕΔΜ). Πιο συγκεκριμένα, και όσον αφορά στο **οδικό δίκτυο**, ο βασικότερος οδικός άξονας ΔΕΔΜ που διασχίζει την Περιφέρεια είναι ο κλειστός Αυτοκινητόδρομος ΠΑΘΕ (Ε75) -από Οινόφυτα έως Πελασγία-, ο οποίος όμως εντός του Νομού Φθιώτιδας (πέταλο Μαλιακού) δεν έχει παραδοθεί εξολοκλήρου στην κυκλοφορία. Παρ' όλα αυτά, σύμφωνα με τον προγραμματισμό του αρμόδιου Υπουργείου Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων, τα εναπομείναντα κομμάτια και κόμβοι αναμένεται να παραδοθούν στην κυκλοφορία σταδιακά έως και το 2011 (www.minenv.gr, ανάκτηση 07/2007).

Επίσης, σύμφωνα με τον προγραμματισμό του ΥΠΕΧΩΔΕ (www.minenv.gr, ανάκτηση 07/2007), μια άλλη οδική αρτηρία που θα συμπληρώνει τον ΠΑΘΕ και θα εξυπηρετεί και αυτό διεθνείς μεταφορές είναι ο δρόμος «Λαμία – Άμφισσα – Ναύπακτος – Πορθμείο Αντιρρίου – Πάτρα». Με την ολοκλήρωση της εν λόγω οδού, η ΠΣτΕ θα συνδέεται με έναν σύγχρονο αυτοκινητόδρομο τόσο με το λιμάνι της Πάτρας όσο και με τον υπό κατασκευή άξονα της Ιόνιας Οδού. Τέλος, ένας ακόμη σημαντικός οδικός άξονας που θα εξυπηρετεί την Περιφέρεια είναι η υπό κατασκευή Οδός Ε65. Η Ε65 ως στόχο έχει τη διαγώνια σύνδεση της Εγνατίας Οδού με τον ΠΑΘΕ (στο Νομό Φθιώτιδας). Συγκεκριμένα, θα ξεκινάει από την Εγνατία Οδό στο ύψος της Ηγουμενίτσας, θα διασχίζει το Νομό Ιωαννίνων, θα διέρχεται από το Νομό Τρικάλων και μέσω Νομού Καρδίτσας θα καταλήγει στο Νομό Φθιώτιδας (όπου και θα συνδέεται με τον ΠΑΘΕ), αποτελώντας πλέον την ουσιαστική διασύνδεση μεταξύ των Περιφερειών της Ηπείρου, της Θεσσαλίας και της Στερεάς Ελλάδας.

Πέραν όμως των παραπάνω σημαντικών οδικών αξόνων, σημαντικό ρόλο στον τομέα των μεταφορών της Περιφέρειας αναμένεται να διαδραματίσει και το νέο **σιδηροδρομικό δίκτυο** το οποίο ακόμη βρίσκεται υπό κατασκευή. Προς το παρόν, η ΠΣτΕ εξυπηρετείται από τη βασική σιδηροδρομική γραμμή της Ελλάδας, που συνδέει την Αθήνα με τη Θεσσαλονίκη και αναπτύσσεται κατά τη Β.Δ. – Ν.Α. κατεύθυνση εντός της Περιφέρειας, σχεδόν κατά μήκος του άξονα της ΠΑΘΕ. Με την ολοκλήρωση του νέου σιδηροδρομικού δικτύου ΠΑΘΕΠ (Πάτρα - Αθήνα - Θεσσαλονίκη - Ειδομένη - Προμαχώνας), το οποίο σύμφωνα με τον προγραμματισμό του αρμόδιου Υπουργείου Μεταφορών και Επικοινωνιών θα παραδοθεί στην κυκλοφορία μέχρι το 2012, την Περιφέρεια θα διασχίζει σύγχρονη διπλή σιδηροδρομική γραμμή υψηλών ταχυτήτων με ηλεκτροκίνηση, σηματοδότηση, τηλεδιοίκηση και εφαρμογή συστήματος αυτόματης προστασίας συρμών (www.yme.gov.gr, ανάκτηση 07/2007). Τέλος, εκτός της ανωτέρω βασικής σιδηροδρομικής γραμμής, η Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας διαθέτει τις εξής σιδηροδρομικές διακλαδώσεις: Οινόη – Χαλκίδα και Λαμία – Στυλίδα.

Επίσης, όσον αφορά στις **λιμενικές υποδομές**, λόγω της εκτεταμένης ακτογραμμής της αλλά και της νησιωτικής Εύβοιας, η ΠΣτΕ διαθέτει έναν αρκετά σημαντικό αριθμό από

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

επιβατικά και εμπορικά λιμάνια και από αλιευτικά καταφύγια. Σύμφωνα με το Χωροταξικό Πλαίσιο της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας, ως εθνικής εμβέλειας θεωρείται το λιμάνι της Κύμης και ως διαπεριφερειακής εμβέλειας θεωρούνται: α) τα εμπορικά λιμάνια της Ιτέας, της Χαλκίδας και της Στυλίδας και β) το επιβατηγό λιμάνι του Αγίου Κωνσταντίνου και τα Πορθμεία Γλύφας και Αγιόκαμπου. Επίσης, και πάλι σύμφωνα με το Χωροταξικό Πλαίσιο, οι μαρίνες Ιτέας, Καρύστου και Σκύρου θεωρούνται ως πρωτεύοντα τουριστικά λιμάνια, ενώ ως διαπεριφερειακής σημασίας θεωρούνται όλα τα τουριστικά λιμάνια που σχεδιάζονται από τον ΕΟΤ και εντάσσονται στο σχεδιασμό του Περιφερειακού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας (ΠΠΧΣΑΑ, 2003).

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι η Περιφέρεια διαθέτει ένα μόνο πολιτικό αεροδρόμιο, το οποίο βρίσκεται στη Σκύρο και συνδέεται με τακτική γραμμή αποκλειστικά με την Αθήνα.

5.1.1.2 Η ευρύτερη περιοχή των Λουτρών Αιδηψού

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, η λουτρόπολη της Αιδηψού βρίσκεται στο Νησί της Εύβοιας, που ταυτίζεται με το Νομό Εύβοιας. Ο Νομός Εύβοιας, με πρωτεύουσα τη Χαλκίδα, αποτελεί το νησιωτικό Νομό στην ανατολική πλευρά της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας. Καταλαμβάνει έκταση 4.167 τ.χλμ. και είναι ο 2^{ος} μεγαλύτερος νομός της Περιφέρειας. Σύμφωνα με τα στοιχεία των απογραφών της ΕΣΥΕ, ο πληθυσμός της Εύβοιας ανέρχεται σε 207.305 κατοίκους και συμμετέχει με ποσοστό 1,9% στο σύνολο του πληθυσμού της χώρας (Πίνακας 5-8).

Ο Νομός Εύβοιας κατέχει την 9^{η} θέση ως προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν, με ποσοστό συμμετοχής 2% στο σύνολο της χώρας. Με κατά κεφαλήν ΑΕΠ 13,3 χιλ.€, η Εύβοια βρίσκεται στην 15^{η} θέση της Ελλάδας, με 104% του μέσου όρου της χώρας (81% του μέσου όρου της Ε.Ε. των 25). Όσον αφορά στις παραγωγικές δραστηριότητες του Νομού, στη γεωργία αντιστοιχεί το 11% του παραγόμενου προϊόντος (3% του συνολικού γεωργικού προϊόντος της χώρας) και στη μεταποίηση αντιστοιχεί το 17% του παραγόμενου προϊόντος (2,9% της συνολικής μεταποιητικής παραγωγής της χώρας). Ακόμη, σύμφωνα με την Ετήσια Βιομηχανική Έρευνα της ΕΣΥΕ (2000-2001), στις επιχειρήσεις της Εύβοιας αναλογεί το 3,3% των επενδύσεων των βιομηχανικών επιχειρήσεων της χώρας (Πίνακας 5-9) (Allmedia Publications, 2005).

Επίσης, όσον αφορά στους βασικότερους από τους δείκτες ευημερίας (Πίνακας 5-10), ανά 100 κατοίκους του Νομού Ευβοίας αντιστοιχούν 21 αυτοκίνητα, τη στιγμή που ο αντίστοιχος δείκτης σε επίπεδο χώρας είναι 35 αυτοκίνητα /100 κατοίκους. Αντίθετα, όσον αφορά στις νέες κατοικίες, στην Εύβοια ο αντίστοιχος δείκτης είναι αρκετά πιο πάνω από τον μέσο όρο της χώρας και είναι 1,75 κατοικίες /100 κατοίκους (1,2 νέες κατοικίες /100 κατοίκους σε επίπεδο χώρας). Τέλος, όσον αφορά στα τροχαία ατυχήματα, η αναλογία ανά 1.000 κατοίκους το 2003 ήταν 1,1, δηλαδή πιο κάτω από τον αντίστοιχο δείκτη της χώρας που την ίδια χρονιά ήταν 1,5 τροχαία ατυχήματα ανά 1.000 κατοίκους (Allmedia Publications, 2005).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 5-8: Πληθυσμιακά χαρακτηριστικά Νομού Ευβοίας

	Απογραφή 1991	**1996**	**Απογραφή 2001**	**2002**	**2003**
Πληθυσμός	202.131	206.226	207.305	207.618	207.555
Πυκνότητα πληθυσμού κάτοικοι/ τ.χλμ.	50,2	49	49,74	50	50
Αστικός πληθυσμός	118.805		125.671		
Αγροτικός Πληθυσμός	89.603		89.465		
Γεννήσεις (μόνιμη κατοικία μητέρας)	2.074	1.820	1.853	1.854	1.999
Θάνατοι (μόνιμη κατοικία θανόντος)	2.042	2.178	2.231	2.191	2.296
Φυσική αύξηση πληθ. /1000 κατοίκους	-0,15	-1,7	-1,8	-1,6	-1,4

Πηγή: Allmedia Publications, 2005

Πίνακας 5-9: Προϊόν – εισόδημα Νομού Εύβοιας

	1996	**2001**	**2002**	**2003**	**2004**
Γεωργία % ΑΕΠ	11,8	10,6	10,8	-	-
Βιομηχανία % ΑΕΠ	39,7	37,4	36,6	-	-
Μεταλλεία – Ορυχεία % ΑΕΠ	2,4	1,1	1,2	-	-
Μεταποίηση % ΑΕΠ	21,9	17,8	17,2	-	-
Ενέργεια % ΑΕΠ	3,9	3,1	3	-	-
Κατασκευές % ΑΕΠ	11,4	15,4	15,2	-	-
Υπηρεσίες % ΑΕΠ	48,6	52,0	52,6	-	-
Γεωργία % γεωργία χώρας	2,68	3,00	2,99	-	-
Μεταποίηση % μεταποίησης χώρας	3,45	2,96	2,92	-	-
Υπηρεσίες % υπηρεσίες χώρας	1,5	1,5	1,5	-	-

Πηγή: Allmedia Publications, 2005

Πίνακας 5-10: Δείκτες ευημερίας Νομού Ευβοίας

Δείκτες Ευημερίας	**Έτος**	**Νομός Βοιωτίας**	**Μ. Ο. Χώρας**	**Κατάταξη σε σχέση με τους 52 Νομούς της Χώρας**
ΑΕΠ κατά κεφαλή	2002	13,3 χιλ. €	12,9	15
Κατά κεφαλήν αποταμιευτικές καταθέσεις	2003	6,9 χιλ. €	9,1	26
Δηλ. εισόδημα/φορολογούμενο	2004	12,1 χιλ. €	13,2	10
Φόρος εισοδήματος/φορολογούμενο	2004	0,8 χιλ. €	1,08	10
Φυσική αύξηση πληθυσμού/1000 κατοίκους	2003	-1,4	-0,07	23
Μαθητές β΄θμιας εκπαίδευσης/ 1000 κατ.	2003	66	64	21
Μαθητές δημοτικού/ 1000 κατοίκους	2003	63	59	16
Άνεργοι	2001	9.318		
Αριθμός νέων κατοικιών /100 κατοίκους	2003	1,75	1,2	
Επιβατικά Αυτοκίνητα / 100 κατοίκους	2003	21	35	
Τροχαία ατυχήματα /1000 κατοίκους	2003	1,11	1,4	
Συμμετοχή στα συνολικά μεγέθη της Χώρας				
ΑΕΠ	2002	2%		9
Φορολογούμενοι	2004	1,8%		7
Δηλωθέν στην εφορία εισόδημα	2004	1,7%		8
Αποταμιευμένες καταθέσεις	2004	1,4%		8

Πηγή: Allmedia Publications, 2005 και ιδία επεξεργασία

Σύμφωνα με την Έκθεση Επιχειρηματικότητας για την Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας του 2005, ο Νομός Ευβοίας από τα μέσα της δεκαετίας του ’90 χαρακτηρίζεται από τη συνεχή ανάπτυξη του τριτογενούς τομέα αλλά και από την προσπάθεια σταθεροποίησης της

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

παραγωγικής δραστηριότητας του δευτερογενούς τομέα. Ειδικότερα, τα συμπεράσματα της εν λόγω Έκθεσης για το Νομό Εύβοιας έχουν ως εξής:

- ο νομός διαθέτει σημαντικούς φυσικούς και τουριστικούς πόρους,
- η γεωργία έχει εύθραυστο χαρακτήρα λόγω: α) εδαφικών και περιβαλλοντικών συνθηκών (έλλειψη νερού ποτίσματος) β) έντονης οικιστικής ανάπτυξης και γ) άναρχης οικοπεδοποίησης για παραθεριστικές κατοικίες,
- η αλιεία είναι αρκετά ανεπτυγμένη και ο Νομός διαθέτει σύγχρονα αλιευτικά καταφύγια καθώς και χώρους υποδοχής για την εγκατάσταση θαλασσοκαλλιεργειών και την μεταποίηση των προϊόντων τους,
- η εξορυκτική δραστηριότητα εντοπίζεται στην κεντρική και νότια Εύβοια (Μαντούδι), η οποία αν και προβληματική βραχυπρόθεσμα, εμφανίζεται δυναμική μακροπρόθεσμα,
- αν και υπάρχουν μεγάλες και εκσυγχρονισμένες βιομηχανικές και βιοτεχνικές μονάδες, η Εύβοια χαρακτηρίζεται από έλλειψη βασικών υποδομών για την οργανωμένη υποδοχή και λειτουργία τους,
- ο Νομός διαθέτει αξιόλογες ενεργειακές πρώτες ύλες, με συγκριτικό πλεονέκτημα την αιολική στη νότιο Εύβοια,
- ως προς τον τριτογενή τομέα, κυρίαρχο ρόλο διαδραματίζει ο τουρισμός (μεγάλο μέρος του οποίου καλύπτει ο εσωτερικός τουρισμός), ο οποίος, παρ' όλα αυτά, δεν έχει ακόμη εξαντλήσει τις δυνατότητές του προς όλες τις παραγωγικές του μορφές και χαρακτηρίζεται από διάσπαρτες και απρογραμμάτιστα εγκατεστημένες τουριστικές υποδομές και παραθεριστικές κατοικίες.

5.1.1.3 Η ευρύτερη περιοχή των Καμένων Βούρλων και των Λουτρών Υπάτης

Όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενο σημείο, οι λουτροπόλεις των Καμένων Βούρλων και της Υπάτης διοικητικά ανήκουν στο Νομό Φθιώτιδας. Ο Νομός Φθιώτιδας, με πρωτεύουσα τη Λαμία, βρίσκεται στο βόρειο άκρο της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας. Έχει έκταση 4.441 τ.χλμ. και είναι ο μεγαλύτερος νομός της Περιφέρειας. Σύμφωνα με την απογραφή της ΕΣΥΕ (2001), ο πληθυσμός της Φθιώτιδας ανέρχεται σε 169.542 μόνιμους κατοίκους, μέγεθος το οποίο αντιστοιχεί στο 1,5% του συνολικού πληθυσμού της Ελλάδας. Μορφολογικά, η Φθιώτιδα, κατά κύριο λόγο είναι ορεινή και ημιορεινή και εκτείνεται εκατέρωθεν της κοιλάδας του Σπερχειού και του Μαλιακού Κόλπου (Πίνακας 5-11).

Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΣΥΕ που παρατίθενται και αναλύονται στο «Νομοί, 2005», ως προς τις παραγωγικές δραστηριότητες (Πίνακας 5-12) και λόγω και της έντονης γεωμορφολογίας της Φθιώτιδας, στη γεωργία αναλογεί το 16% του παραγόμενου προϊόντος του Νομού, με συμμετοχή 3,7% στο συνολικά παραγόμενο γεωργικό προϊόν της χώρας (5^{η} μεγαλύτερη συμμετοχή στην Ελλάδα). Στη μεταποίηση αναλογεί το 14% του παραγόμενου προϊόντος του Νομού, ποσοστό που αντιστοιχεί στο 2% της συνολικής μεταποιητικής παραγωγής της χώρας. Ακόμη, σύμφωνα με την Ετήσια Βιομηχανική Έρευνα της ΕΣΥΕ (2000-2001) στις βιομηχανικές επιχειρήσεις της Φθιώτιδας αναλογεί το 2,6% των αντίστοιχων επενδύσεων της Χώρας (Νομοί 2005).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 5-11: Πληθυσμιακά χαρακτηριστικά Νομού Φθιώτιδας

	Απογραφή 1991	1996	Απογραφή 2001	2002	2003
Πληθυσμός	163.395	169.297	169.542	169.449	169.073
Πυκνότητα πληθυσμού κάτοικοι/ τ.χλμ.	39	38	38,17	38	38
Αστικός πληθυσμός	91.826	-	96.873	-	-
Αγροτικός Πληθυσμός	79.448	-	81.898	-	-
Γεννήσεις (μόνιμη κατοικία μητέρας)	1.342	1.280	1.333	1.383	1.293
Θάνατοι (μόνιμη κατοικία θανόντος)	1.800	1.738	1.837	1.914	1.864
Φυσική αύξηση πληθ. /1000 κατοίκους	-2,8	-2,7	-3,0	-3,1	-3,4

Πηγή: Allmedia Publications, 2005

Πίνακας 5-12: Προϊόν – εισόδημα Νομού Φθιώτιδας

	1996	2001	2002	2003	2004
Γεωργία % ΑΕΠ	14,2	15,8	15,9	-	-
Βιομηχανία % ΑΕΠ	29,7	26,0	25,4	-	-
Μεταλλεία – Ορυχεία % ΑΕΠ	0,2	0,2	0,1	-	-
Μεταποίηση % ΑΕΠ	15,3	14,5	14,0	-	-
Ενέργεια % ΑΕΠ	1,8	1,8	2	-	-
Κατασκευές % ΑΕΠ	12,4	9,5	9,3	-	-
Υπηρεσίες % ΑΕΠ	56,1	58,2	58,7	-	-
Γεωργία % γεωργία χώρας	2,77	3,77	3,73	-	-
Μεταποίηση % μεταποίησης χώρας	2,06	2,04	2,01	-	-
Υπηρεσίες % υπηρεσίες χώρας	1,4	1,4	1,4	-	-

Πηγή: Allmedia Publications, 2005

Πίνακας 5-13: Δείκτες ευημερίας Νομού Φθιώτιδας

Δείκτες Ευημερίας	Έτος	Νομός Βοιωτίας	Μ. Ο. Χώρας	Κατάταξη σε σχέση με τους 52 Νομούς της Χώρας
ΑΕΠ κατά κεφαλή	2002	13,8 χιλ. €	12,9	12
Κατά κεφαλήν αποταμιευτικές καταθέσεις	2003	6,1 χιλ. €	9,1	34
Δηλ. εισόδημα/φορολογούμενο	2004	11,6 χιλ. €	13,2	18
Φορος εισοδήματος/φορολογούμενο	2004	0,64 χιλ. €	1,08	27
Φυσική αύξηση πληθυσμού/1000 κατοίκους	2003	-3,4	-0,07	35
Μαθητές β΄θμιας εκπαίδευσης/ 1000 κατ.	2003	58	64	36
Άνεργοι	2001			43
Μαθητές δημοτικού/ 1000 κατοίκους	2003	53	59	
Αριθμός νέων κατοικιών /100 κατοίκους	2003	0,97	1,2	
Επιβατικά Αυτοκίνητα / 100 κατοίκους	2003	20	35	
Τροχαία ατυχήματα /1000 κατοίκους	2003	1,83	1,4	
Συμμετοχή στα συνολικά μεγέθη της Χώρας				
ΑΕΠ	2002	1,7%		10
Φορολογούμενοι	2004	1,4%		12
Δηλωθέν στην εφορία εισόδημα	2004	1,2%		13
Αποταμιευμένες καταθέσεις	2004	1%		19

Πηγή: Allmedia Publications, 2005 και ιδία επεξεργασία

Με κατά κεφαλήν προϊόν 13,8 χιλ.€, η Φθιώτιδα βρίσκεται στο 107% του μέσου όρου της χώρας (83% του μέσου όρου της Ε.Ε. των 25) και κατατάσσεται στη 12η θέση στο σύνολο των 52 Νομών. Παράλληλα, ο Νομός Φθιώτιδας παράγει το 1,7% του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος της Ελλάδας και κατατάσσεται στην 10η θέση στο σύνολο των 52 Νομών της χώρας.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Επίσης, όσον αφορά στους βασικότερους δείκτες ευημερίας (Πίνακας 5-13), στη Φθιώτιδα αντιστοιχούν 20 αυτοκίνητα ανά 100 κατοίκους, τη στιγμή που σε επίπεδο Χώρας ο δείκτης αυτός είναι 35 αυτοκίνητα ανά 100 κατοίκους. Επίσης, ο δείκτης του αριθμού νέων κατοικιών ανά 100 κατοίκους είναι «1», ενώ ο αντίστοιχος δείκτης σε επίπεδο Χώρας είναι «1,2». Παράλληλα, ο Νομός Φθιώτιδας ανήκει στους Νομούς με τα υψηλότερα ποσοστά νοικοκυριών με ιδιόκτητη κατοικία. Τέλος, όσον αφορά στα τροχαία ατυχήματα ο δείκτης του Νομού είναι μεγαλύτερος του δείκτη της Ελλάδας: 1,8 τροχαία /1.000 κατοίκους έναντι 1,4 τροχαία /1.000 που ισχύει για το σύνολο της Χώρας (κυρίως λόγω του ημιτελούς ΠΑΘΕ).

Σύμφωνα με την Έκθεση Επιχειρηματικότητας για την Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας (2005), ο Νομός Φθιώτιδας ενώ κατά το 1981 παρουσίαζε ισχυρή δραστηριότητα στον πρωτογενή τομέα, με την πάροδο του χρόνου ο αγροτικός αυτός χαρακτήρας άρχισε να χάνεται προς όφελος του τριτογενούς τομέα. Στις μέρες μας, ο δευτερογενής τομέας εμφανίζεται και εκσυγχρονισμένος αλλά και δυναμικός, ο πρωτογενής τομέας εξακολουθεί να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο, αλλά με σαφώς πιο μειωμένη δυναμικότητα και ο τριτογενής τομέας διαρκώς αυξάνει το μερίδιο του σε βάρος των αγροτικών δραστηριοτήτων. Ειδικότερα, τα συμπεράσματα της εν λόγω Έκθεσης, για τη Φθιώτιδα συνοψίζονται ως εξής:

- ο πρωτογενής τομέας, αν και περιορίστηκε, έχει αρκετές δυνατότητες ανάπτυξης, λόγω των κλιματολογικών συνθηκών και των πόρων του Νομού που ευνοούν τόσο τη γεωργία όσο και την κτηνοτροφία και την αλιεία,
- ο δευτερογενής τομέας, λόγω της ύπαρξης της ΒΙΠΕ Λαμίας και των κινήτρων που δόθηκαν από το Α΄ και Β΄ ΚΠΣ, εμπλουτίστηκε με μια αξιόλογη, εκσυγχρονισμένη και δυναμική βιομηχανική βάση,
- παρά την ύπαρξη σημαντικών αποθεμάτων βωξίτη, χρωμίου, σιδηρονικελίου, λιγνίτη και αδρανών υλικών, η εξορυκτική δραστηριότητα δε βρίσκεται σε έξαρση,
- ο τριτογενής τομέας και ειδικότερα το εμπόριο και οι υπηρεσίες, είναι αρκετά ανεπτυγμένος, δεδομένου ότι η πρωτεύουσα του Νομού, η Λαμία, είναι ταυτόχρονα και η διοικητική πρωτεύουσα της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας,
- τέλος, αν και η Φθιώτιδα είναι παραθαλάσσιος νομός και διαθέτει σημαντικό αριθμό ιαματικών πηγών, ο κλάδος του τουρισμού δεν είναι ικανοποιητικά ανεπτυγμένος.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

5.1.2 Ο τουρισμός και ο θερμαλιστικός τουρισμός στην ευρύτερη περιοχή

5.1.2.1 Γενικά στοιχεία για τον τουρισμό της ευρύτερης περιοχής

Στην ίδια λογική με τα προηγούμενα κεφάλαια, έτσι και εδώ επιχειρώντας να αναλύσουμε την ευρύτερη περιοχή μελέτης ως προς τον τουρισμό της, θα αναφερθούμε στο επίπεδο της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας. Ειδικότερα, θα πρέπει να πούμε ότι αν και η ΠΣτΕ διαθέτει ένα σημαντικό και αξιόλογο αριθμό από αρχαιολογικά, φυσικά και πολιτιστικά κοιτάσματα, εντούτοις, η τουριστική δραστηριότητα δεν έχει μεγάλη παράδοση και ένταση. Παρ' όλα αυτά, ακόμη και αυτή η μέτρια τουριστική δραστηριότητα που υπάρχει δεν είναι ισοβαρώς κατανεμημένη στο σύνολο της έκτασής της. Κατά κύριο λόγο, η τουριστική δραστηριότητα εντοπίζεται κατά μήκος του άξονα ΠΑΘΕ, του Μαλιακού Κόλπου και του βόρειου Ευβοϊκού Κόλπου, ενώ αντίθετα, η ενδοχώρα υστερεί σημαντικά ως προς την ανάπτυξη του τουρισμού.

Η Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας διαθέτει σε όλο το μήκος και πλάτος της μια ευρεία ποικιλία, αξιοποιημένων και μη, τουριστικών πόρων, η οποία ανά κατηγορίες έχει ως ακολούθως (ICAP, 1998 · Κείμενο Εισήγησης Γ.Γ. Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας, 2005):

- **Αρχαιολογικοί χώροι**, στους οποίους συγκαταλέγονται οι Δελφοί (παγκόσμιας εμβέλειας), η αρχαία Λιλαία, η οχύρωση της αρχαίας Άμφισσας, η Ερέτρια, η περιοχή των Θηβών (Μυκηναϊκό Ανάκτορο Θήβας), το Κάδμειον, ο Ναός Ισμηνίου Απόλλωνος, το Ιερό των Καβείρων, το Μυκηναϊκό Ανάκτορο του Ορχομενού, το Αρχαίο Θέατρο της Χαιρώνειας, η Ακρόπολη τη Χαιρώνειας, το Μεσαιωνικό φρούριο Λιβαδειάς, οι Πλαταιές, οι Θεσπιές, ο αρχαιολογικός χώρος Ερέτριας- Αμαρύνθου, ο αρχαιολογικός χώρος της Αυλίδας, τα βυζαντινά και μεσαιωνικά μνημεία της Κύμης, τα Κάστρα της Λαμίας και της Άμφισσας, το φρούριο της Χαλκίδας, οι Θερμοπύλες με το Μνημείο του Λεωνίδα, οι Πλαταιές, οι Θεσπιές, τα Πυρρά του Ηρακλέους, ο πρωτοελλαδικός οικισμός στο Παλαμάρι Σκύρου.
- **Μουσειακοί χώροι,** στους οποίους συγκαταλέγονται το Αρχαιολογικό Μουσείο Δελφών, το Αρχαιολογικό Μουσείο Θήβας, το Αρχαιολογικό Μουσείο Σχηματαρίου, το Αρχαιολογικό Μουσείο Αταλάντης, το Αρχαιολογικό Μουσείο Χαιρώνειας, το Αρχαιολογικό Μουσείο Λαμίας, το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Οίτης, η Αρχαιολογική Συλλογή Λιδορικίου, το Λαογραφικό Μουσείο Γαλαξιδίου, το Ναυτικό Μουσείο Γαλαξιδίου, η Δημοτική Πινακοθήκη Λαμίας, το Λαογραφικό Μουσείο Λαμίας, το Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Σπερχειάδας, το Εκκλησιαστικό Μουσείο Παναγίας Προυσιώτισσας, το Ιστορικό και Εθνολογικό Μουσείο Λιβαδειάς, η Αρχαιολογική Συλλογή Διστόμου, το Αρχαιολογικό Μουσείο Άμφισσας, το Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Αρτοτίνας, το Αρχαιολογικό Μουσείο Χαλκίδας, το Λαογραφικό Μουσείο Χαλκίδας, το Αρχαιολογικό Μουσείο Ερέτριας, το Λαογραφικό Μουσείο Κύμης, το Αρχαιολογικό Μουσείο Καρύστου, το Ιστορικό και Λαογραφικό μουσείο Λίμνης, το Αρχαιολογικό Μουσείο Σκύρου.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

- **Ιστορικοί χώροι**, στους οποίους συγκαταλέγονται η γέφυρα του Γοργοποτάμου και το Χάνι της Γραβιάς
- **Θρησκευτικά και Βυζαντινά Μνημεία**, όπως είναι για παράδειγμα το Μοναστήρι της Παναγίας Προυσιώτισσας (Καρπενήσι), η Μονή Οσίου Λουκά (Στείρι, Βοιωτίας) και η Μονή Αγάθωνος (με Μουσείο Φυσικής Ιστορίας),
- **Προστατευόμενα Μνημεία της Φύσης**, στα οποία συγκαταλέγονται το Εθνικό Πάρκο Οίτης, το Εθνικό Πάρκο Παρνασσού, το περιαστικό (αισθητκό) Δάσος της Τιθορέας, το Αισθητικό Δάσος Στενής Εύβοιας, τα διατηρητέα μνημεία της φύσης όπως οι Πλάτανοι των Κομποτάδων Φθιώτιδας, οι Πλάτανοι της Λαμίας, ο πλάτανος της Αγίας Μαρίνας Φθιώτιδας, οι Ελιές του Αλμυροπόταμου Εύβοιας, το υπόλειμμα υδροχαρούς δάσους στην Ιστιαία Ευβοίας, το κυπαρίσσι της Πρασιάς Ευρυτανίας
- **Υδρότοποι – ποταμοί** όπως ο Σπερχειός, ο Γοργοπόταμος, ο Βοιωτικός Κηφισός, ο Μόρνος, λίμνες όπως η Υλίκη, η Δύστος Εύβοιας, η τεχνητή λίμνη του Μόρνου, η τεχνητή λίμνη των Κρεμαστών
- **Ιαματικές πηγές**, οι πιο γνωστές από τις οποίες είναι αυτές της Αιδηψού, των Καμένων Βούρλων, των Θερμοπυλών, του Πλατυστόμου και των Λουτρών Υπάτης.
- **Χιονοδρομικά κέντρα**, όπως είναι του Παρνασσού (Φωκίδα) και του Βελουχίου (Ευρυτανία).
- **Παραθαλάσσιες περιοχές**, στις οποίες συγκαταλέγονται οι παραλίες της Εύβοιας (ειδικά της βόρειας και νότιας Εύβοιας), οι παραλίες κατά μήκος του Μαλιακού Κόλπου (Θεολόγος, Αρκίτσα, Καμένα Βούρλα, Ράχες, Γλύφα), τα παράλια του Νομού Φωκίδας (από Ιτέα μέχρι και τις εκβολές του Μόρνου) και
- **Ορεινοί όγκοι**, στους οποίους συγκαταλέγονται η Γκιώνα, η Οίτη, τα Βαρδούσια, ο Τυμφρηστός, η Χελιδόνα, η Καλιακούδα, ο Παρνασσός, ο Ελικώνας, η Όθρυς, το Καλλίδρομο, η Κνημίδα, το Χλωμό, ο Κιθαιρώνας, ενώ στην Εύβοια το Τελέθριο, η Όχη, το Καντήλι και η Δίρφη.

Παρ’ όλη όμως την ποικιλία σε φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, η γεωγραφική ενότητα της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας υστερεί σημαντικά σε τουριστική ανάπτυξη, συγκριτικά με άλλες περιοχές ή και στο σύνολο της Ελλάδας. Ειδικότερα, όπως παρατηρούμε στους Πίνακες 5-14 και 5-15, ο αριθμός τόσο των τουριστών όσο και των ξενοδοχειακών μονάδων που διαθέτει η Περιφέρεια ακολουθεί πτωτική πορεία κατά τα τελευταία χρόνια, ενώ επίσης όπως είχαμε ήδη διαπιστώσει και στο 4^{ο} κεφάλαιο (Πίνακες 4-2, 4-3 και 4-4), η Στερεά Ελλάδα ούτως ή άλλως βρίσκεται σε μια από τις χαμηλότερες θέσεις της χώρας ως προς την τουριστική ανάπτυξη που παρουσιάζει.

Πίνακας 5-14: Διανυκτερεύσεις στην Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας

	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Διανυκτερεύσεις αλλοδαπών	603.314	608.977	562.010	559.964	577.936	577.936	411.390	533.273
Διανυκτερεύσεις ημεδαπών	958.546	939.747	853.251	876.660	856.839	891.931	862.006	-
Διανυκτερεύσεις Αλλοδ./κάτοικο	1,08	1,09	1,00	1,00	1,013	0,7	1,0	-

Πηγή: Allmedia Publications, 2005 · Allmedia Publications, 2007

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 5-15: Ξενοδοχειακά καταλύματα στην Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας

	1995	**2000**	**2001**	**2002**	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**
Ξενοδοχεία		533	502	512	505	504	522	506
Κλίνες σε ξενοδοχειακά καταλύματα	28.240	30.260	29.022	29.407	28.685	28.273	28.965	28.459
Κλίνες σε ξενοδοχεία 5*	-	-	512	512	743	934	1.296	1.296
Κλίνες σε ξενοδοχεία 4*	-	-	4.558	4.724	4.542	4.564	4.440	4.442

Πηγή: Allmedia Publications, 2005 · Allmedia Publications, 2007

Γενικότερα όμως, επιχειρώντας να σκιαγραφήσουμε το τουριστικό προφίλ της Περιφέρειας, ενδεικτική είναι η ανάλυση SWOT που ακολουθεί και παραθέτει τα βασικότερα πλεονεκτήματα, αδυναμίες, ευκαιρίες και απειλές/κινδύνοι που εντοπίζονται στην ΠΣτΕ:

Πλεονεκτήματα:

- Γεωγραφική θέση Περιφέρειας: εγγύτητα με την πρωτεύουσα και κεντρική θέση στην Ελλάδα,
- Ύπαρξη πολιτιστικών πόρων διεθνούς εμβέλειας (Δελφοί)
- Φυσικοί πόροι ανεκμετάλλευτοι και ανεξερεύνητοι από το ευρύ κοινό (κυρίως οι ορεινοί όγκοι),
- Πολιτιστικοί πόροι (αρχαιολογικοί, ιστορικοί) ικανοί να υποστηρίξουν την τουριστική δραστηριότητα,
- Ύπαρξη τοπικής-παραδοσιακής ταυτότητας (Ρούμελη), με ενιαία παραδοσιακή αρχιτεκτονική, γαστρονομία και σύγχρονη ιστορία,
- Ύπαρξη σημαντικού θρησκευτικού θησαυρού,
- Ύπαρξη ιαματικών πηγών και παράδοση στο θερμαλιστικό τουρισμό,
- Σημαντικό μήκος ακτογραμμών και ποικιλία παραθαλάσσιου τοπίου,
- Ποικιλομορφία εδάφους, που συνδυάζει ορεινούς όγκους, πεδιάδες, νησιά, ηπειρωτικό παραθαλάσσιο μέτωπο.

Αδυναμίες:

- Αναξιοποίητοι και ανεκμετάλλευτοι πόροι,
- Ανομοιογενής κατανομή τουριστικής δραστηριότητας στο χώρο της Περιφέρειας,
- Έντονη εποχικότητα,
- Μη ανεπτυγμένο (ακόμη) οδικό και μεταφορικό δίκτυο,
- Χαμηλή ποιότητα προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος και υπηρεσιών
- Ανυπαρξία τουριστικής πολιτικής και σχεδιασμού, καθώς και ουσιαστικής προβολής των δυνατοτήτων τις περιοχής,
- Ελλιπής ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού που η περιοχή δύναται να αναπτύξει,
- Μικρός μέσος όρος παραμονής των τουριστών στο σύνολο της Περιφέρειας,
- Μεγάλο ποσοστό ανειδίκευτων εργαζόμενων στον κλάδο του τουρισμού,
- Απουσία συνεργασιών μεταξύ των Νομών της Περιφέρειας για προσφορά «πακέτου» τουριστικών δραστηριοτήτων

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

- Απουσία τοπικών αναπτυξιακών πολιτικών και φορέα επιφορτισμένου με την τουριστική ανάπτυξη της Περιφέρειας.

Ευκαιρίες:
- Διαρκώς αυξανόμενη ζήτηση για εναλλακτικές μορφές τουρισμού,
- Ολοκλήρωση σύγχρονων μεταφορικών υποδομών στο εγγύς μέλλον, που θα άρουν την απομόνωση πολλών περιοχών και θα βελτιώσουν τους χρόνους πρόσβασης των επισκεπτών,
- Επιλογή του τόξου «Αιδηψός – Καμένα Βούρλα – Θερμοπύλες – Υπάτη – Σμόκοβο» ως περιοχή προτεραιότητας για την ανάπτυξη του θερμαλιστικού τουρισμού, από το ΕΠΧΣΑΑ για τον Τουρισμό
- Επιλογή, από το ΕΠΧΣΑΑ για τον Τουρισμό, του ορεινού όγκου της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας (Οίτη, Παρνασσός, Γκιώνα, Βαρδούσια, Τυμφρηστός, Χελιδόνα, Καλιακούδα, Παναιτωλικό, Όρη Ναυπακτίας), ως περιοχή με περιθώρια ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού,
- Προσέλκυση σημαντικού ιδιωτικού επενδυτικού ενδιαφέροντος για την ανάπτυξη τουριστικών υποδομών στην Περιφέρεια,
- Αξιοποίηση πόρων του Δ΄ΚΠΣ

Απειλές/κίνδυνοι:
- «Απένταξη» της Στερεάς Ελλάδας από τις Περιφέρειες Στόχου Ι, γεγονός που συνεπάγεται μη συγχρηματοδότηση έργων υποδομών,
- Κορεσμός και υπέρβαση φέρουσας ικανότητας των ήδη ανεπτυγμένων κέντρων τουρισμού (Αράχοβα, Καμένα Βούρλα κλπ)
- Δημιουργία τουριστικών υποδομών μεγάλης έκτασης, που θα παρέχουν όλες τις υπηρεσίες εντός των ορίων τους και δε θα ευνοούν τη διάχυση των επισκεπτών στην ευρύτερη περιοχή (π.χ. Atalanti Hills).

Έχοντας δει τα βασικότερα από τα στοιχεία που αφορούν στον τουρισμό της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας, στο σημείο αυτό αξίζει επίσης να παραθέσουμε και κάποια πιο αναλυτικά στατιστικά στοιχεία που αφορούν στο τουρισμό των Νομών Εύβοιας και Φθιώτιδας, δηλαδή των Νομών στους οποίους ανήκουν οι λουτροπόλεις της Αιδηψού, των Καμένων Βούρλων και της Υπάτης, που αποτελούν τις μελέτες περίπτωσης της διατριβής.

Αναλυτικότερα, όπως παρατηρούμε στους Πίνακες 5-16 και 5-17, θα πρέπει να σημειώσουμε ότι ο Νομός Εύβοιας είναι σαφώς πιο ανεπτυγμένος τουριστικά από τον Νομό Φθιώτιδας, μιας και υπερτερεί σημαντικά τόσο σε αριθμό ξενοδοχείων όσο και σε αριθμών κλινών καθ’ όλα τα προηγούμενα έτη. Επίσης, αξίζει να σημειώσουμε ότι στο Νομό Φθιώτιδας ενώ οι διανυκτερεύσεις των ημεδαπών τουριστών διαχρονικά μειώνονται, οι διανυκτερεύσεις των αλλοδαπών τουριστών αυξάνονται. Αντίθετα, στο Νομό Εύβοιας, ενώ οι διανυκτερεύσεις των αλλοδαπών τουριστών μειώνονται, οι διανυκτερεύσεις των ημεδαπών τουριστών διαρκώς αυξάνονται. Παρ’ όλα αυτά, το σύνολο των διανυκτερεύσεων στο Νομό Ευβοίας υπερτερεί σημαντικά από το αντίστοιχο στο Νομό Φθιώτιδας.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 5-16: Στατιστικά στοιχεία τουρισμού Νομού Ευβοίας

	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Κλίνες σε ξενοδ/κά καταλύματα	-	15.281	14.800	15.290	14.694	14.787	15.541	15.581
Κλίνες σε ξενοδ.α 5*	-	-	-	-	-	191	416	416
Κλίνες σε ξενοδ. 4*	-		3.004	3.170	3.015	3.015	2.847	2.828
Ξενοδοχεία	-	216	204	216	206	207	227	223
Διανυκτ. Αλλοδαπών	-	381.910	324.518	339.849	363.845	236.992	295.749	
Διανυκτ. Ημεδαπών	-	419.547	362.447	455.657	448.989	462.460	441.953	
Διανυκτ. αλλοδ./κάτ.	-	1,8	1,6	1,6	1,8	1,1	1,4	

Πηγή: Allmedia Publications, 2005 · Allmedia Publications, 2007

Πίνακας 5-17: Στατιστικά στοιχεία τουρισμού Νομού Φθιώτιδας

	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Κλίνες σε ξενοδ/κά καταλύματα	-	9.1448	8.415	8.397	8.033	7.445	7.354	6.667
Κλίνες σε ξενοδ. 5*	-	-	-	-	231	231	368	368
Κλίνες σε ξενοδ. 4*	-	-	849	849	636	658	658	604
Ξενοδοχεία	-	205	184	183	181	178	171	155
Διανυκτ. Αλλοδαπών	-	27.993	35.894	68.337	64.308	48.006	38.532	-
Διανυκτ. Ημεδαπών	-	241.939	221.617	188.496	191.217	205.503	184.087	-
Διανυκτ. αλλοδ./κάτ.	-	0,2	0,2	0,2	0,4	0,4	0,3	0,2

Πηγή: Allmedia Publications, 2005 · Allmedia Publications, 2007

Επομένως, όπως διαπιστώνουμε από τα παραπάνω, η περιοχή της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας, αν και διαθέτει πλούσια φυσικά και πολιτιστικά κοιτάσματα, αρκετούς αρχαιολογικούς και ιστορικούς χώρους, σημαντικά βυζαντινά και θρησκευτικά μνημεία, αρκετά μνημεία της φύσης, ιδιαίτερη γεωμορφολογία και περιβάλλον, εντούτοις δεν έχει καταφέρει να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στο τουριστικό σκηνικό της χώρας (εκτός της περιοχής των Δελφών). Βέβαια, στο σημείο αυτό, οφείλουμε να πούμε ότι τόσο για την ίδια την Περιφέρεια όσο και ειδικά για τους Νομούς Φθιώτιδας και Εύβοιας (που εξετάζονται εξειδικευμένα στο παρόν υποκεφάλαιο) έχουν γίνει αρκετές μελέτες για την ανάπτυξη και προώθηση του τουρισμού τους.

Ειδικότερα, όσον αφορά στην Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας ανάμεσα στις πιο πρόσφατες μελέτες που έχουν υλοποιηθεί είναι: α) το 1998: «Δυνατότητες τουριστικής ανάπτυξης της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδα» (ICAP, 1998), β) το 2002: «Τουριστική Ανάπτυξη Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας 2002-2006» (ΔΙΑΜΕΤΡΟΣ ΕΠΕ, 2002) και τέλος γ) το 2003: «Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας (ΥΠΑΝ-ΕΟΤ, 2003).

Αναλυτικότερα, σύμφωνα με την πρώτη μελέτη «Δυνατότητες τουριστικής ανάπτυξης της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας» (ICAP, 1998), η ΠΣτΕ θα πρέπει να στραφεί προς την ανάπτυξη ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού, ενώ ειδικά για τους Νομούς Φθιώτιδας και Εύβοιας προτείνει: α) Ν. Φθιώτιδας: ανάπτυξη ιαματικού τουρισμού, επαγγελματικού τουρισμού, συνεδριακού τουρισμού, πολιτιστικού τουρισμού, αθλητικού τουρισμού, τουρισμού θαλάσσιων διακοπών, ορεινού τουρισμού, οικοτουρισμού και αγροτοτουρισμού και β) Ν. Εύβοιας: εκσυγχρονισμό και αναβάθμιση, αλλά και επιλεκτική διεύρυνση (σε μη κορεσμένες περιοχές) των τουριστικών καταλυμάτων, δημιουργία και ανάπτυξη ειδικών μορφών τουρισμού (οικολογικού, υγείας, αγροτοτουρισμού, συνεδριακού κλπ) και, ανάπτυξη περιηγητικού τουρισμού είτε σε συνδυασμό είτε ανεξάρτητα από τις παραπάνω μορφές τουρισμού).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Σχεδόν αντίστοιχα, και στη δεύτερη μελέτη «Τουριστική Ανάπτυξη Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας 2002-2006» (ΔΙΑΜΕΤΡΟΣ ΕΠΕ, 2002), για την ΠΣτΕ προτείνεται η ανάπτυξη του τουρισμού μέσω αξιοποίησης των φυσικών και πολιτιστικών πόρων της περιοχής. Ειδικότερα, συστήνεται η ανάπτυξη μιας σειράς ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού, με την ανάλυση και τις προτάσεις να εξειδικεύουν ανά πόλο τουριστικής έλξης, ανάμεσα στους οποίους και τα Λουτρά Αιδηψού (για τα οποία ειδικά προτείνεται η επέκταση της προσφοράς ιαματικού τουρισμού και σε τουρισμό υγείας).

Παράλληλα, στην ίδια λογική, όσον αφορά στην τρίτη μελέτη «Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας (ΥΠΑΝ-ΕΟΤ, 2003), οι προτάσεις οι οποίες γίνονται για την Περιφέρεια είναι: α) εκσυγχρονισμός του παράκτιου τουρισμού και ειδικότερα των υποδομών, των επιχειρήσεων, των παρεχόμενων υπηρεσιών και του αντίστοιχου τουριστικού προϊόντος, β) επικεντρωμένη ανάπτυξη του θαλάσσιου τουρισμού στις περιοχές που διαθέτουν σχετικές δυνατότητες, γ) αναβάθμιση των υποδομών και των υπηρεσιών ιαματικού τουρισμού και ταυτοχρόνως εμπλουτισμό του αντίστοιχου τουριστικού προϊόντος, δ) αξιοποίηση των δυνατοτήτων της Περιφέρειας για την επιλεκτική ανάπτυξη του συνεδριακού τουρισμού στις περιοχές που έχουν τον απαιτούμενο δυναμισμό, ε) αξιοποίηση του πλούσιου δυναμικού των πολιτιστικών πόρων της Περιφέρειας για την ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού στ) επιλεκτική κατασκευή αθλητικών υποδομών για την ανάπτυξη του αθλητικού τουρισμού και του τουρισμού αναψυχής και ζ) εκσυγχρονισμός των κυκλωμάτων του ορεινού και χιονοδρομικού τουρισμού που η Περιφέρεια διαθέτει σημαντικά συγκριτικά πλεονεκτήματα.

Πέραν των παραπάνω μελετών για την ΠΣτΕ, στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί ότι ειδική πρόσφατη μελέτη για την ανάπτυξη του τουρισμού υπάρχει και για το Νομό Εύβοιας. Ειδικότερα, η συγκεκριμένη μελέτη «Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Νομού Εύβοιας», που υλοποιήθηκε το 2001 από το ΚΕΠΕ (Κομίλης κ.ά., 2001), ως προτάσεις για την εν λόγω διοικητική/γεωγραφική ενότητα αναφέρει: α) ποιοτική αναβάθμιση εκσυγχρονισμός και επέκταση – διεύρυνση της τουριστικής ανωδομής (καταλύματα) και β) ανάπτυξη ειδικών μορφών τουρισμού (οικολογικός – περιβαλλοντικός τουρισμός, δίκτυο υγροβιοτόπων, δίκτυο πάρκων και προστατευόμενων φυσικών περιοχών, ιαματικός-θεραπευτικός τουρισμός και τουρισμός υγείας, αγροτοτουρισμός, πολιτιστικός και συνεδριακός τουρισμός, θαλάσσιος τουρισμός, περιηγητικός τουρισμός).

Κλείνοντας, θα πρέπει να τονιστεί ότι παρά τις μελέτες που έχουν γίνει για την ανάπτυξη του τουρισμού στην ευρύτερη περιοχή μελέτης της διατριβής, η κατάσταση δεν έχει αλλάξει, με αποτέλεσμα η Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας να βρίσκεται αρκετά πίσω ως προς τον τουρισμό στο σύνολο της χώρας. Βέβαια, οφείλουμε να πούμε ότι η εικόνα αυτή δεν αφορά μόνο τη συγκεκριμένη Περιφέρεια που εξετάζουμε, αλλά κυριαρχεί και σε αρκετές άλλες περιοχές της ηπειρωτικής Ελλάδας, οι οποίες παραγκωνίστηκαν τουριστικά, εν όψει του μαζικού παραθαλάσσιου τουρισμού και της προώθησης των νησιωτικών προορισμών που κυριαρχούσε για δεκαετίες στη χώρα μας. Παρ’ όλα αυτά, στο πλαίσιο των σύγχρονων τάσεων που επικρατούν στη διεθνή τουριστική αγορά, και οι οποίες προβάλλουν και επιβάλλουν τους αυθεντικούς προορισμούς -έξω από τη λογική του μαζικού και του ομοιογενοποιημένου τουριστικού προϊόντος-, η Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας παρουσιάζει αρκετό ενδιαφέρον και αρκετή ποικιλομορφία, με τις ιαματικές της πηγές και τις λουτροπόλεις (όπως υποδείχτηκε και από τις σχετικές μελέτες) να αποτελούν ένα από τα δυνατά και ξεχωριστά πλεονεκτήματά της για την περαιτέρω ανάπτυξη του τουρισμού.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

5.1.2.2 Η γεωγραφική κατανομή των θερμομεταλλικών πηγών στην κεντρική Ελλάδα

Όπως διαπιστώσαμε και στο 4ο Κεφάλαιο, η περιοχή της κεντρικής Ελλάδας (Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας) παρουσιάζει την εντονότερη συγκέντρωση σε θερμομεταλλικές πηγές στο σύνολο της χώρας, με αρκετή διαφορά από τις υπόλοιπες Περιφέρειες της χώρας. Συγκεκριμένα, και σύμφωνα και με τα στοιχεία του Πίνακα 4 (βλέπε Παράρτημα), στη Στερεά Ελλάδα (Νομοί Βοιωτίας, Εύβοιας, Ευρυτανίας, Φθιώτιδας και Φωκίδας) εντοπίζεται το 19,4% του συνόλου του φυσικού πόρου των θερμομεταλλικών μεταλλικών πηγών της χώρας, δηλαδή ποσοστό σχεδόν ίσο με το ένα πέμπτο (1/5) του συνόλου της Ελλάδας.

Χάρτης 5-1: Θερμές και ψυχρές μεταλλικές πηγές κεντρικής Ελλάδας (καταγραφή '1930)

Πηγή: Λέκκας, 1938

Παρ' όλα αυτά, η κατανομή των θερμομεταλλικών πηγών δεν είναι όμοια κατανεμημένη σε όλο το μήκος και πλάτος της Στερεάς Ελλάδας. Το 75%, δηλαδή τα ¾ του φυσικού πόρου, συγκεντρώνονται στους Νομούς Φθιώτιδας και Εύβοιας, ενώ μόλις το 25% εντοπίζεται στους υπόλοιπους Νομούς (Βοιωτίας, Φωκίδας και Ευρυτανίας). Ειδικότερα, όσον αφορά στην ιεράρχηση των περιοχών βάσει συχνότητας του φυσικού πόρου, πρώτη έρχεται η Φθιώτιδα με 46 θερμομεταλλικές πηγές (1η θέση στο σύνολο της χώρας), δεύτερη έρχεται η Εύβοια με 23 θερμομεταλλικές πηγές (3η θέση στο σύνολο της χώρας), τρίτη έρχεται η Φωκίδα με 9 θερμομεταλλικές πηγές, τέταρτη έρχεται η Βοιωτία με 7 θερμομεταλλικές πηγές και τελευταία έρχεται η Ευρυτανία με 6 μόνο θερμομεταλλικές πηγές (Σφέτσος, 1988).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Τέλος, πέραν της παραπάνω χωρικής κατανομής, αξίζει επίσης να παρατηρήσουμε ότι, όπως και στην υπόλοιπη Ελλάδα, έτσι και στην Στερεά Ελλάδα, το μεγαλύτερο μέρος των θερμομεταλλικών πηγών συγκεντρώνεται στα πεδινά και κοντά στις ακτές, ενώ όσο πιο έντονο γίνεται το ανάγλυφο της περιοχής προς την ενδοχώρα, τόσο πιο πολύ μειώνεται και η συχνότητα εμφάνισης του φυσικού πόρου.

Χάρτης 5-2: Θερμές και ψυχρές μεταλλικές πηγές Εύβοιας (καταγραφή '1930)

Πηγή: Λέκκας, 1938

5.1.2.3 Ο θερμαλιστικός τουρισμός στην ανατολική-κεντρική Ελλάδα

Η περιοχή της ανατολικής-κεντρικής Ελλάδας (Νομοί Εύβοιας και Φθιώτιδας) αποτελεί μια ιδιαίτερα ευνοημένη περιοχή, τόσο από τη φύση, μιας και διαθέτει ένα μεγάλο αριθμό θερμομεταλλικών πηγών, όσο και από την Πολιτεία, καθώς οι πολιτικές που εφαρμόστηκαν δεκαετίες πριν, κατάφεραν διαχρονικά να αναδείξουν την περιοχή της ανατολικής Στερεάς Ελλάδας στον σπουδαιότερο πόλο ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού της χώρας.

Η ανατολική Στερεά Ελλάδα, υπήρξε μια από τις πρώτες περιοχές που επιλέχθηκαν από το Κράτος για την ανάπτυξη του θερμαλιστικού τουρισμού ήδη από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα. Αρχικά με τα Λουτρά Υπάτης και τα Λουτρά Αιδηψού και στη συνέχεια και με άλλες

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

περιοχές θερμομεταλλικών-ιαματικών πηγών, αναμφισβήτητα η ανατολική Στερεά Ελλάδα διαχρονικά κατάφερε να συμμετάσχει δυναμικά στο σκηνικό του θερμαλιστικού τουρισμού της χώρας και να προσελκύσει χιλιάδες επισκεπτών τόσο από την εγχώρια τουριστική αγορά όσο και από το εξωτερικό, με τις δεκαετίες του ’50, του ’60 και του ’70 να είναι οι πιο σπουδαίες για την περιοχή και το θερμαλιστικό τουρισμό της. Σήμερα, μετρώντας πάνω από έναν αιώνα παράδοσης και έχοντας στο δυναμικό της τις σπουδαιότερες λουτροπόλεις της χώρας, η περιοχή της ανατολικής κεντρικής Ελλάδας αποτελεί τον σπουδαιότερο πόλο θερμαλιστικού τουρισμού, έχοντας σχεδόν μονοπωλήσει την εγχώρια αγορά.

Πιο συγκεκριμένα, ο θερμαλιστικός τουρισμός της εν λόγω περιοχής εντοπίζεται σε πέντε (5) βασικές περιοχές: τα Λουτρά Αιδηψού (1η λουτρόπολη της Ελλάδας), τα Καμένα Βούρλα (2η λουτρόπολη της Ελλάδας), τα Λουτρά Υπάτης (3η λουτρόπολη της Ελλάδας), τα Λουτρά Θερμοπυλών (13η θέση) και τέλος τα Λουτρά Πλατυστόμου (15η θέση). Από τις παραπάνω περιοχές, τα Λουτρά Αιδηψού ανήκουν στο Νομό Εύβοιας, ενώ όλες οι υπόλοιπες περιοχές ανήκουν στο Νομό Φθιώτιδας.

Βέβαια, η πρωτοκαθεδρία της ανατολικής-κεντρικής Ελλάδας δε σταματά μόνο στην κατάταξη των λουτροπόλεών της σε επίπεδο χώρας. Σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία της δεκαετίας του ’90, οι πέντε (5) θερμαλιστικοί προορισμοί της περιοχής συγκεντρώνουν όχι απλά το μεγαλύτερο ποσοστό της θερμαλιστικής κίνησης, αλλά σχεδόν τους μισούς θερμαλιστές της χώρας (43,6%) (Πίνακας 1, βλέπε Παράρτημα). Επίσης, όσον αφορά στις θερμαλιστικές εγκαταστάσεις (υδροθεραπευτήρια), και πάλι η περιοχή έρχεται πρώτη, συγκεντρώνοντας το 35% του συνόλου των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων της Ελλάδας (Πίνακας 5, βλέπε Παράρτημα).

Όμως, η αλήθεια των παραπάνω αριθμών και στατιστικών στοιχείων, δεν απεικονίζει κατ’ ανάγκη και την πραγματική εικόνα του θερμαλιστικού τουρισμού της περιοχής. Το 43,6% του συνόλου της θερμαλιστικής κίνησης της χώρας που συγκεντρώνεται στην ανατολική-κεντρική Ελλάδα δεν ισοκατανέμεται σε όλους τους θερμαλιστικούς προορισμούς της περιοχής. Πιο συγκεκριμένα, μεταξύ των πέντε (5) βασικότερων προορισμών της ανατολικής-κεντρικής Ελλάδας, τα Λουτρά Αιδηψού συγκεντρώνουν το 77% των θερμαλιστών της περιοχής (32% της Ελλάδας), τα Καμένα Βούρλα το 12% των θερμαλιστών της περιοχής (8,5% της Ελλάδας), τα Λουτρά Υπάτης το 9% των θερμαλιστών της περιοχής (7,4% της Ελλάδας), τα Λουτρά Θερμοπυλών το 1,5% των θερμαλιστών της περιοχής και τα Λουτρά Πλατυστόμου το 0,5% (Πίνακας 2, βλέπε Παράρτημα). Παρατηρούμε δηλαδή, ότι τα Λουτρά Αιδηψού είναι αυτά που μονοπωλούν τη θερμαλιστική αγορά, όχι απλά της ανατολικής-κεντρικής Ελλάδας αλλά και σχεδόν ολόκληρης της χώρας.

Ομοίως, παρά το διαρκώς αυξανόμενο και αρκετά υψηλό ποσοστό της θερμαλιστικής κίνησης που παρατηρείται στην ανατολική-κεντρική Ελλάδα, αυτό δε σημαίνει ότι ο απόλυτος αριθμός των θερμαλιστών είναι και αυτός ανοδικός. Όπως παρατηρούμε και στο Γράφημα 5-1, η καμπύλη της κίνησης των θερμαλιστών μετά τα μέσα της δεκαετίας του ’70 παραμένει σχεδόν σταθερή -με μικρές ταλαντεύσεις-, γεγονός που σημαίνει ότι η αύξηση που παρατηρείται στο μερίδιο της περιοχής μας, δεν οφείλεται απαραίτητα στην αύξηση του απόλυτου αριθμού των θερμαλιστών, αλλά στη δραματική μείωση του αριθμού αυτών στις υπόλοιπες περιοχές της Ελλάδας. Αντίστοιχα, το ότι ο απόλυτος αριθμός των θερμαλιστών στην περιοχή εμφανίζεται σχετικά σταθεροποιημένος τις τελευταίες δεκαετίες δε σημαίνει ότι

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

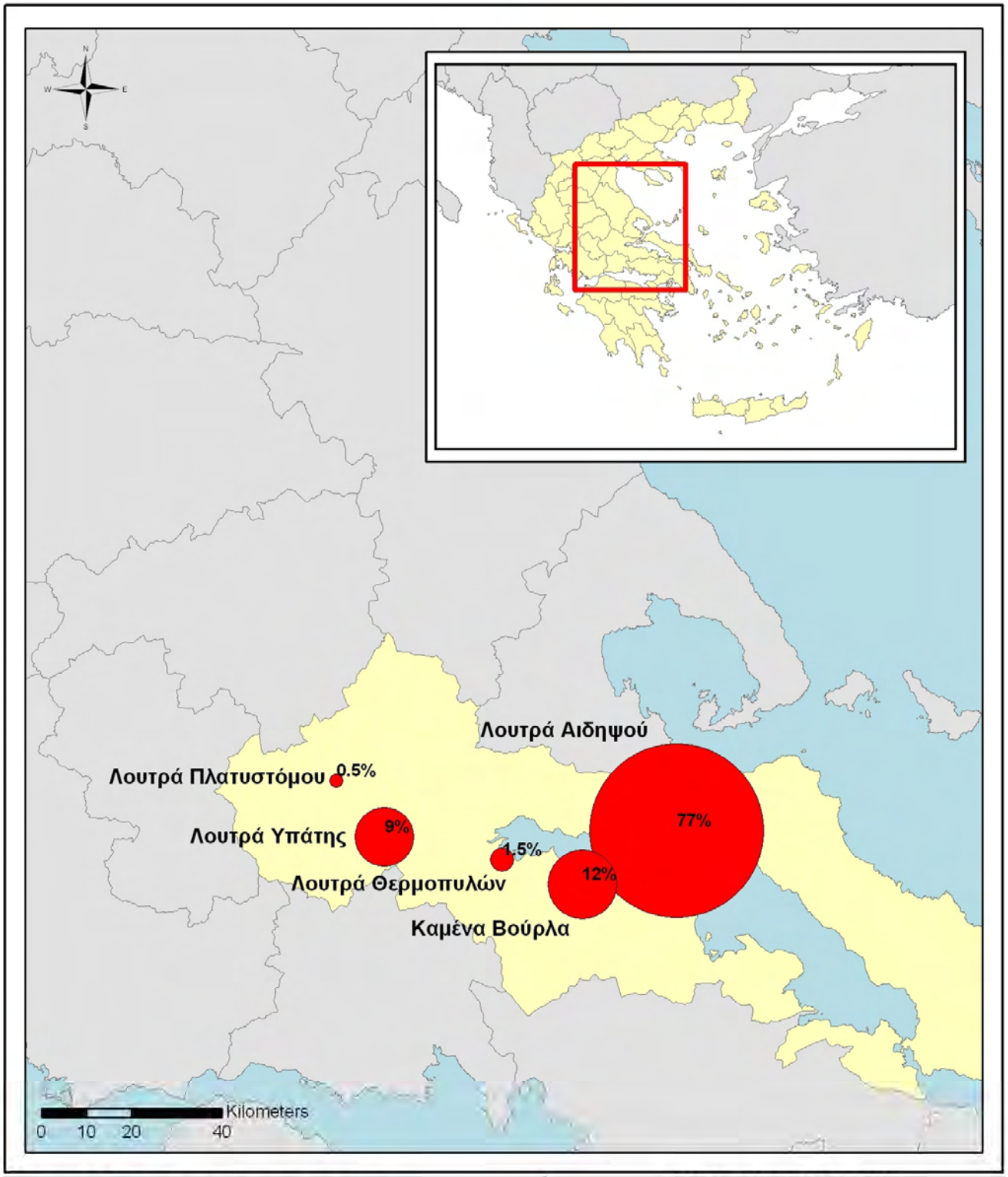

ΧΑΡΤΗΣ 5-3: Μερίδια θερμαλιστικής κίνησης ιαματικών πηγών στο σύνολο της ανατολικής - κεντρικής Ελλάδας (Ν. Εύβοιας & Φθιώτιδας) 2001-2006

Προβολικό Σύστημα: ΕΓΣΑ '87

Πηγή: Πίνακας 1, βλ. Παράρτημα

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΧΠΠΑ

Διδακτορική Διατριβή

Χωροταξικός Σχεδιασμός Ιαματικού Τουρισμού Λουτροπόλεις στην Ανατολική Κεντρική Ελλάδα

Μαριλένα Παπαγεωργίου

Επιβλέπων: Ηλίας Μπεριάτος, Καθηγητής

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

και οι πέντε (5) βασικότεροι θερμαλιστικοί προορισμοί διατηρούν σταθερή την ετήσια κίνησή τους. Όπως παρατηρούμε πάλι στον Πίνακα 1 του Παραρτήματος οι τέσσερις θερμαλιστικοί προορισμοί της Φθιώτιδας χάνουν διαρκώς επισκέπτες, αλλά το γεγονός ότι τα Λουτρά Αιδηψού καταφέρνουν να προσελκύουν έναν συνεχώς αυξανόμενο αριθμό θερμαλιστών, εξισορροπεί την κατάσταση, εμφανίζοντας σταθερή την καμπύλη της θερμαλιστικής κίνησης συνολικά στην περιοχή της ανατολικής Στερεάς Ελλάδας (Γράφημα 5-2).

Ακόμη, παρά το γεγονός ότι η περιοχή καταφέρνει να προσελκύει σχεδόν το μισό θερμαλιστικό τουρισμό της χώρας, αυτό δε σημαίνει ότι οι θερμαλιστικές υπηρεσίες που προσφέρει υπερέχουν σε σχέση με τους υπόλοιπους θερμαλιστικούς προορισμούς της Ελλάδας. Αντίθετα, στην πλειονότητά τους οι θερμαλιστικές εγκαταστάσεις (υδροθεραπευτήρια) που υπάρχουν στην περιοχή, προσφέρουν ακόμη παρωχημένο τύπο υπηρεσιών, διατηρώντας σε χαμηλό επίπεδο το συνολικά προσφερόμενο θερμαλιστικό τουρισμό της περιοχής έναντι των διεθνών προτύπων.

Γράφημα 5-1: Θερμαλιστική κίνηση ανατολικής-κεντρικής Ελλάδας (1931-2006)

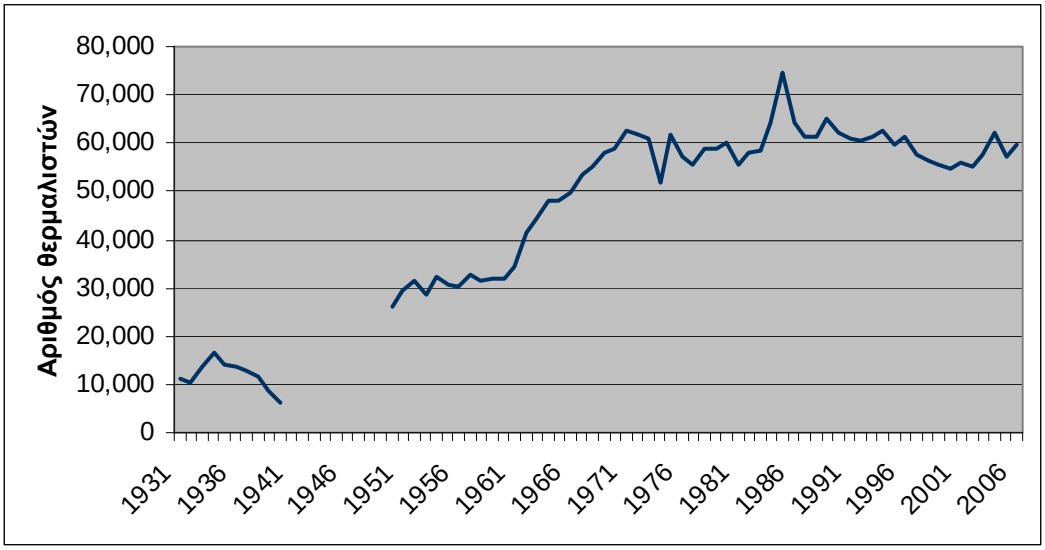

Πηγή: Πίνακας 6, βλέπε Παράρτημα

Βέβαια, η χαμηλή ποιότητα του προσφερόμενου θερμαλιστικού τουρισμού δεν οφείλεται μόνο στις μη αναβαθμισμένες θερμαλιστικές υπηρεσίες. Οφείλεται επίσης και στις υπάρχουσες υποδομές, οι οποίες αν και αριθμητικά υπερέχουν σε σχέση με την υπόλοιπη Ελλάδα, ποιοτικά υστερούν σημαντικά, μιας και το περιβάλλον στο οποίο λειτουργούν είναι στις περισσότερες περιπτώσεις υποβαθμισμένο. Συγκεκριμένα, οι θερμαλιστικές εγκαταστάσεις της Αιδηψού, αν και αποτελούν το 26% του συνολικού δυναμικού της χώρας (24 υδροθεραπευτήρια-εγκαταστάσεις θερμαλισμού), εντούτοις η πλειονότητά τους δεν είναι αναβαθμισμένη επαρκώς. Επίσης, από τις τρεις (3) θερμαλιστικές εγκαταστάσεις στα Καμένα Βούρλα, μόνο οι δύο είναι ανακαινισμένες προσφάτως, ενώ η τρίτη έχει πλήρως εγκαταλειφθεί εμφανίζοντας όψη ερειπίου. Ακόμη, στα Λουτρά Υπάτης, το ένα και μοναδικό υδροθεραπευτήριο που υπάρχει, με τις μικρές διορθωτικές επεμβάσεις που γίνονται κάθε χρόνο, αδυνατεί να αντεπεξέλθει στις σύγχρονες απαιτήσεις που επιβάλλουν οι καιροί. Από την άλλη πλευρά, στα Λουτρά Θερμοπυλών, αν και το υδροθεραπευτήριο λειτουργεί ακόμη,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

οι εγκαταστάσεις όχι απλά δεν ανταποκρίνονται στα σύγχρονα δεδομένα, αλλά απαξιώνουν το θερμαλιστικό τουρισμό της περιοχής. Τέλος, στα Λουτρά Πλατυστόμου, μετά από αρκετά χρόνια παραμέλησης των εγκαταστάσεων, μόλις πέρυσι λειτούργησαν ξανά σε πλήρως αναβαθμισμένο περιβάλλον και σύμφωνα με τα πρότυπα που επιβάλλουν οι σύγχρονες τάσεις.

Γράφημα 5-2: Κίνηση ανά θερμαλιστικό προορισμό ανατολικής-κεντρικής Ελλάδας (1931-2006)

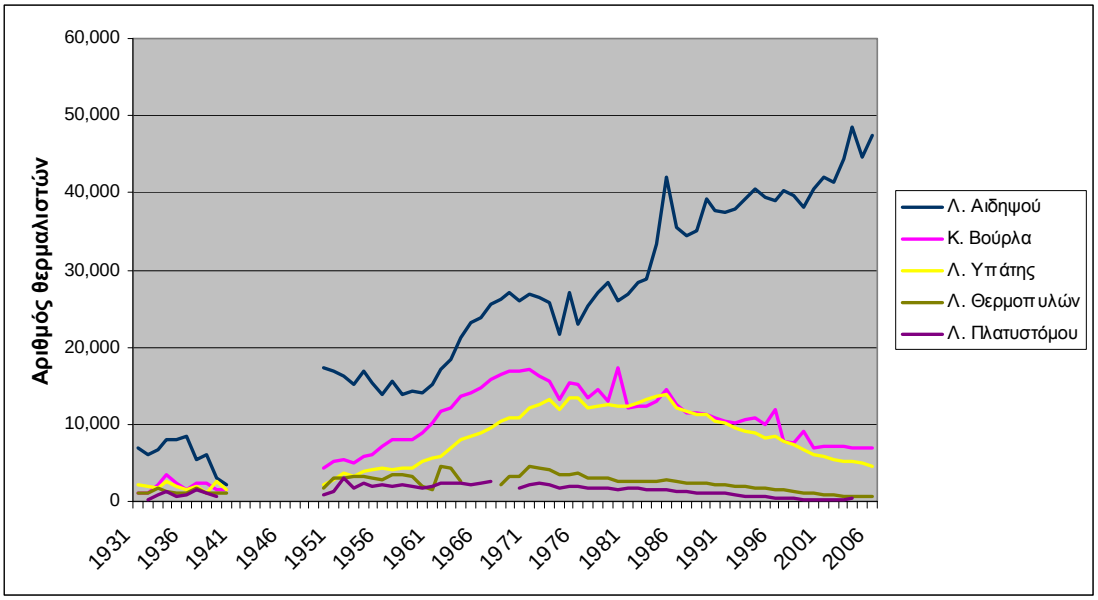

Πηγή: Πίνακας 6, βλέπε Παράρτημα

Συνοψίζοντας, θα πρέπει να πούμε ότι αν και η περιοχή της ανατολικής Στερεάς Ελλάδας υπερέχει σημαντικά σε πολλά σημεία σε σχέση με κάθε άλλο πόλο ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού της χώρας, εντούτοις προς το παρόν η συνολική εικόνα των προσφερόμενων υπηρεσιών και εγκαταστάσεων υπολείπεται κατά πολύ από τα διεθνή πρότυπα του σύγχρονου θερμαλιστικού τουρισμού. Παρ' όλα αυτά, γεγονός παραμένει ότι η περιοχή βρίσκεται σε πολύ ευνοϊκότερη θέση από οποιονδήποτε άλλο θερμαλιστικό πόλο της Ελλάδας, αφού διαθέτει σημαντική παράδοση και υποδομές (από άποψη ποσότητας) αλλά και στρατηγική γεωγραφική θέση (κοντά στην πρωτεύουσα). Κατά συνέπεια, έχει μεγαλύτερες πιθανότητες και δυνατότητες να ανακάμψει και να πρωτοπορήσει ξανά, προσφέροντας θερμαλιστικό τουρισμό αντάξιο των σύγχρονων απαιτήσεων.

Στα κεφάλαια που ακολουθούν, από το σύνολο των θερμαλιστικών προορισμών της ανατολικής-κεντρικής Ελλάδας, εξετάζονται αναλυτικά οι περιπτώσεις των Λουτρών Αιδηψού, των Καμένων Βούρλων και των Λουτρών Υπάτης, καθώς οι τρεις συγκεκριμένες λουτροπόλεις αποτελούν τις τρεις σπουδαιότερες της Ελλάδας (βάσει των τελευταίων συγκεντρωτικών στατιστικών στοιχείων –δεκαετία '90). Επιπλέον, εκτός της πρωτοκαθεδρίας τους, ο λόγος για τον οποίο επιλέγονται οι συγκεκριμένες λουτροπόλεις είναι επειδή αποτελούν ιδιαίτερα ενδεικτικές περιπτώσεις σε επίπεδο χώρας, αφού αφ' ενός συγκεντρώνουν σχεδόν τη μισή θερμαλιστική κίνηση της Ελλάδας και αφ' ετέρου, όπως

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

είδαμε και στο 4ο Κεφάλαιο ανήκουν σε τρεις διαφορετικούς τύπους από άποψη χωρικών χαρακτηριστικών και οικιστικής ανάπτυξης.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

5.2 Λουτρά Αιδηψού - Καμένα Βούρλα - Λουτρά Υπάτης: οι Τρεις Σημαντικότεροι Τόποι Θερμαλισμού της Ελλάδας

5.2.1 Αιδηψός: ένας θερμαλιστικός προορισμός με παράδοση 2000 χρόνων

5.2.1.1 Οι ιαματικές πηγές της Αιδηψού

Η Αιδηψός αποτελεί μια μικρή κωμόπολη στη βορειοδυτική πλευρά του νησιωτικού Νομού της Εύβοιας, χτισμένη στους πρόποδες του Τελέθριου όρους. Αν και μικρή σε μέγεθος, η Αιδηψός ανέκαθεν υπήρξε ιδιαίτερα γνωστή για το πλήθος και τη σπανιότητα των ιαματικών της πηγών, οι οποίες αναβλύζουν σε κοντινή απόσταση (4 χλμ νοτιοδυτικά της), στην περιοχή που σήμερα συναντάμε τον παραθαλάσσιο οικισμό των Λουτρών Αιδηψού.

Χάρτης 5-4: Ευρύτερη περιοχή Λουτρών Αιδηψού

Πηγή: Ελληνική Εταιρία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης, 2004

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Γενικότερα, η ευρύτερη περιοχή της Αιδηψού πρόκειται για μια τοποθεσία που συνδυάζει βουνό, δάσος και θάλασσα. Όμως, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, αυτό που χαρακτηρίζει περισσότερο την περιοχή της Αιδηψού είναι ο πλούτος της σε θερμομεταλλικές-ιαματικές πηγές. Συγκεκριμένα και σύμφωνα με καταμετρήσεις που έχουν πραγματοποιηθεί κατά το παρελθόν, υπολογίζεται ότι στην περιοχή αναβλύζουν 80-100 ιαματικές πηγές, αριθμός ιδιαίτερα μεγάλος, που παραμένει όμως σταθερός εδώ και δεκάδες αιώνες, εκτός ελαχίστων εξαιρέσεων, όπως για παράδειγμα το 1894, όταν έντονες σεισμικές δονήσεις προκάλεσαν την ανάβλυση εκατό (100) περίπου νέων πηγών, οι οποίες όμως στέρεψαν εντελώς σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα (Καλέμης, 1999).

Ειδικότερα, σύμφωνα με την καταγραφή και χημική ανάλυση που έχει πραγματοποιήσει ο Καθηγητής Εμμανουήλ Εμμανουήλ (Εθνικό Πανεπιστήμιο) το έτος 1933, οι σπουδαιότερες από τις 100 περίπου ιαματικές πηγές της Αιδηψού είναι (Λέκκας, 1938):

- Πηγή Αγίων Αναργύρων (Κοινοτική): θερμοκρασίας 61^{o}C και ραδιενέργειας 0,79 μονάδων Mache (2 πηγές)
- Πηγή Κεντρικού Καταστήματος Λουτρών (Κοινοτική): θερμοκρασίας 71,8^{o}C και ραδιενέργειας 0,64 μονάδων Mache
- Πηγή Λάσπης (Κοινοτική): θερμοκρασίας 71,4^{o}C και ραδιενέργειας 3,38 μονάδων Mache
- Πηγή Θερμοποτάμου (5 πηγές) (Δημοσίου): θερμοκρασίας 78,2^{o}C και ραδιενέργειας 0,10 μονάδων Mache
- Πηγή Νταμαρίου (3 πηγές) (Δημοσίου): θερμοκρασίας 70,5^{o}C και ραδιενέργειας 0,18 μονάδων Mache
- Πηγή Καζίνου (Δημοσίου): αλιπηγή
- Πηγή Ηλεκτρικού Εργοστασίου (Δημοσίου): θερμοκρασίας 65,5^{o}C και ραδιενέργειας 4,0 μονάδων Mache
- Πηγή Ξενοδοχείου αδελφών Νικολοπούλου: θερμοκρασίας 56,5^{o}C και ραδιενέργειας 2,6 μονάδων Mache
- Πηγή Παπαϊωάννου (λουτρών και λάσπης): θερμοκρασίας 48,7^{o}C και ραδιενέργειας 7,31 μονάδων Mache
- Πηγή Διαμαντή ή Πεπόνα: θερμοκρασίας 67,6^{o}C
- Πηγή Ρίζου και Καπελαρή: θερμοκρασίας 62,75 ^{o}C
- Πηγή Λιάτσικα (Παπαδημάκη): θερμοκρασίας 50,2^{o}C και ραδιενέργειας 1,93 μονάδων Mache
- Πηγή Γ. Σκουρτανιώτη ή Γουρνά: θερμοκρασίας 62,6^{o}C
- Πηγή Ξενοδοχείου Ηράκλειον: θερμοκρασίας 63,5^{o}C
- Πηγή παρά τη θάλασσα (Δημοσίου): θερμοκρασίας 79,3^{o}C
- Πηγές επί του βράχου (4 πηγές): θερμοκρασίας 76,45^{o}C οι τρεις και 69,9^{o}C η τέταρτη
- Φρέαρ Τομπάζη (ξενοδοχείου Θέρμαι Σύλλα): θερμοκρασίας 34,5^{o}C και ραδιενέργειας 58 μονάδων Mache (ραδιενεργός αλιπηγή).

Ειδικότερα, σύμφωνα με τους Γεωλόγους, η ανάβλυση των ιαματικών πηγών στην περιοχή της Αιδηψού χρονολογείται χιλιάδες χρόνια πριν και οφείλεται στην ύπαρξη του υδροφόρου τόξου (βάθους 2.000-3.000 μέτρων) που ξεκινά από το Σμόκοβο, συνεχίζει στο Πλατύστομο, περνά από την Υπάτη, διέρχεται από τις Θερμοπύλες, συναντά τα Καμένα Βούρλα και καταλήγει στην περιοχή της Αιδηψού και των Γιάλτρων (Ευαγγελόπουλος, 1985 · ΚΕΠΑΜΕ, 2000). Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά στις ιαματικές πηγές της Αιδηψού, αυτές

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

συγκεντρώνονται σε μια περιοχή 250 στρεμμάτων περίπου, ήτοι 600 περίπου μέτρων από ανατολή προς δύση και 500 μέτρων από βορρά προς νότο, στην τοποθεσία των σημερινών Λουτρών Αιδηψού (Εμμανουήλ, 1934 · Κουρέλης, 1940).

Όσον αφορά στη χημική σύσταση των νερών της Αιδηψού αλλά και τη θερμοκρασία τους, αυτά αποτελούν από τα σπουδαιότερα ιαματικά ύδατα όχι απλά στην Ελλάδα αλλά και στην Ευρώπη (Editions de la Direction de la Presse au Ministère des Affaires Etrangères, 1933). Χαρακτηριστικά, οι ιαματικές πηγές της Αιδηψού θεωρούνται πρώτες στην Ευρώπη σε ποσότητα νερών και σε θερμοκρασία μεταξύ των μεσαίων θερμών αλιπηγών (27 – 87^{o}C σύμφωνα με Εμμανουήλ, 1934) και τρίτη μεταξύ των ψυχρών (Κουρέλης, 1940). Αν και θερμότερα νερά από της Αιδηψού είναι δυνατόν να συναντήσει κανείς και αλλού όπως π.χ. στους περιοδικούς πίδακες της Γεϋσίρας στην Ισλανδία (95,5^{o}C) και στις ιαματικές πηγές της Νήσου Ischia της Ιταλίας (95^{o}C), εντούτοις οι συγκεκριμένες πηγές δεν είναι συγκρίσιμες προς της Αιδηψού, αφού κατατάσσονται στην κατηγορία των ελαφρών αλιπηγών, λόγω της χαμηλής μεταλλικότητάς τους (Εμμανουήλ, 1934).

Τέλος, όσον αφορά στις θεραπευτικές ιδιότητες, τα ιαματικά νερά της Αιδηψού ενδείκνυνται για διάφορες παθήσεις, όπως: εκφυλιστικές αρθροπάθειες (χρόνιες και παραμορφωτικές καταστάσεις), ρευματοπάθειες (χρόνιες μορφές ρευματισμών), σπονδυλοαρθρίτιδες (χρόνιες και αγκυλωτικές μορφές), ριζίτιδες, οσφυαλγίες, ισχυαλγίες, μετατραυματικές δυσμορφίες και αγκυλώσεις, περιφερικές νευρίτιδες (νευραλγίες-μυαλγίες), ημικρανίες, τενοντίτιδες, χρόνιες γυναικολογικές παθήσεις (σαλπιγγίτις, ενδομητρίτις, ωοθηκική ανεπάρκεια, λευκόρροια, καθώς και μερικές περιπτώσεις στείρωσης), αγγειοπάθειες (περιφερική κυκλοφορική ανεπάρκεια), παθήσεις του ενδοκρινολογικού κύκλου κλπ (Οικονόμου, 2005).

5.2.1.2 Ο θερμαλιστικός τουρισμός της Αιδηψού από την αρχαιότητα έως σήμερα

Ο ευρύτερος χώρος της Αιδηψού, αποτελεί μια περιοχή γνωστή ήδη από την αρχαιότητα λόγω της ύπαρξης των ιαματικών της πηγών. Άλλοτε ως Αιδηψός (σύμφωνα με Αριστοτέλη, Πλούταρχο Αθηναίο, Στράβωνα, Πτολεμαίο, Καλλίμαχο) και άλλοτε ως Αίδηψος, Αίδεψος, Έδηψος, Γάληνος, Ληψώ (Εμμανουήλ, 1934 · Κουρέλης, 1940), χαρακτηριστικό είναι ότι η περιοχή μνημονεύεται από πολλούς αρχαίους συγγραφείς δεκάδες αιώνες πριν τόσο ως σπουδαίο λουτρικό κέντρο όσο και ως τόπος ψυχαγωγίας και ιδιαίτερου φυσικού κάλλους.

Χαρακτηριστικά, ο Πλούταρχος (46-127μ.Χ.) στο έργο του «Συμποσιακοίς προβλήμασι» αναφέρει ότι ήδη από τον 2 π.Χ. αιώνα η περιοχή της Αιδηψού ήταν πολυσύχναστη τόσο για τη διασκέδαση που προσέφερε όσο και για τις λουτροθεραπείες της. Όμως, το ίδιο πολυσύχναστη φαίνεται να ήταν και κατά την περίοδο του Πλουτάρχου, αφού όπως ο ίδιος αναφέρει, η Αιδηψός διέθετε μουσικό και δραματικό θέατρο καθώς επίσης και στοές και ξενώνες για τους επισκέπτες που συνέρεαν απ’ όλες τις περιοχές της Ελλάδας. Ακόμη, σύμφωνα και πάλι με τον ίδιο συγγραφέα, ιδιαίτερο χρώμα την εποχή εκείνη έδινε και η παρουσία του σοφιστή Καλλίστρατου, ο οποίος μετατρέποντας την οικεία του σε Πρυτανείο, προσέλκυε στην Αιδηψό πλήθος διανοούμενων της εποχής εκείνης (Εμμανουήλ, 1934 · Κουρέλης, 1940 · Καλέμης, 1999).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Όμως η φήμη της Αιδηψού δεν περιοριζόταν απλά στον ελλαδικό χώρο. Κατά την περίοδο της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, οι ιαματικές πηγές της Αιδηψού απέκτησαν «υπερεθνική» εμβέλεια, προσελκύοντας πλήθος προσωπικοτήτων όπως αυτή του Στρατηγού Σύλλα του Λεύκιου (138-78 π.Χ.), ο οποίος συνήθιζε να επισκέπτεται την Αιδηψό προς τα τελευταία χρόνια της ζωής του προκειμένου να θεραπεύσει την ποδάγρα του. Ερείπια από την εποχή εκείνη καθώς και ο λουτήρας του Στρατηγού Σύλλα υπάρχουν ακόμη στην περιοχή των Λουτρών Αιδηψού. Πέραν του Σύλλα όμως, και σύμφωνα με μαρμάρινες επιγραφές που ανακαλύφθηκαν από ανασκαφές που έγιναν στο λόφο των Αγ. Αναργύρων (μεταξύ 1866 και 1874), την αρχαία λουτρόπολη και τα ιαματικά της νερά φαίνεται ότι είχαν επισκεφτεί επίσης ο Πρεσβευτής του Αυγούστου Γάιος Ποππαίος Σαβίνος (20μ.χ.), ο Αδριανός (128 μ.Χ.) ο Μάρκος Αυρήλος, ο Σεπτίμιος Σεβήρος Περτίνας με τη σύζυγό του αυτοκράτειρα Ιουλία Δόμνα, ο Καρακάλλας, ο Γίτας (196 μ.Χ.) ο Γορδιανός (240 μ.Χ.), αλλά επίσης και ο Μέγας Κωνσταντίνος και ο Θεοδόσιος (Εμμανουήλ, 1934 · Κουρέλης, 1940).

Η σπηλιά του Σύλλα

αρχές 20ου αιώνα

Εικόνα 5-1

αρχές 21ου αιώνα

Εικόνα 5-2

Πηγή: Καλέμης, 1999 (αρχές 20ου αιώνα) και προσωπικό αρχείο (αρχές 21ου αιώνα)

Αναμφίβολα ο τελευταίος αιώνας π.Χ. αλλά και οι δύο πρώτοι μ.Χ., ήταν οι σπουδαιότεροι για την αρχαία λουτρόπολη της Αιδηψού. Όμως, η ανοδική αυτή πορεία δεν συνεχίστηκε για πολύ. Με την πτώση της ρωμαϊκής και της βυζαντινής αυτοκρατορίας η Αιδηψός θα περάσει σε περίοδο παρακμής. Το 1414 η λουτρόπολη θα καταστραφεί από τους Τούρκους και ως εκ τούτου η όποια λουτρική δραστηριότητα θα περιοριστεί στο έπακρον. Έκτοτε, οι πληροφορίες που υπάρχουν είναι πολύ περιορισμένες και μικρής αξίας αναφοράς. Παρ' όλα αυτά, εικάζεται ότι οι ιαματικές πηγές της Αιδηψού άρχισαν να είναι επισκέψιμες ξανά όταν η Εύβοια ανταλλάχθηκε με τη Σάμο (Εμμανουήλ, 1934 · Παπανικολάου, 1957).

Μετά την παρέλευση της τουρκοκρατίας, αναφορές για τις ιαματικές πηγές και τη δραστηριότητα του θερμαλισμού στην Αιδηψό έχουμε και πάλι το 1840, κατά την περίοδο της πρώτης βασιλείας. Παρ' όλα αυτά, οι όποιες αναφορές δείχνουν ότι η θερμαλιστική κίνηση στην περιοχή ήταν πολύ περιορισμένη. Χαρακτηριστικά, το 1850, επισκεπτόμενος ο Ρος την Αιδηψό βρήκε πολύ λίγους θερμαλιστές, κυρίως χαμηλής οικονομικής τάξης, ενώ το 1860, ο Ούλριχζ, κατά την επίσκεψή του εκεί συνάντησε μόλις έναν λουόμενο (Εμμανουήλ, 1934).

Βέβαια, τα χαμηλά επίπεδα επισκεψιμότητας των ιαματικών πηγών της Αιδηψού εκείνη την εποχή ήταν και αναμενόμενα αλλά και άκρως δικαιολογημένα. Οι συνθήκες που

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

επικρατούσαν τα πρώτα χρόνια της απελευθέρωσης της Ελλάδας ήταν ιδιαίτερα αντίξοες και άθλιες. Η περιοχή δεν είχε την παραμικρή υποδομή ούτε για λουτροθεραπείες αλλά ούτε και για φιλοξενία. Οι λουτήρες ήταν αυτοσχέδιοι, πελεκημένοι πάνω στα μαλακά βράχια της περιοχής σε σχήμα λεκάνης, ενώ οι επισκέπτες των λουτρών αρκούνταν για τη διαμονή τους είτε σε αυτοσχέδιες καλύβες, είτε σε καλύβες από κλαδιά δέντρων που κατασκεύαζε ο Δήμος, με παράθυρα για αερισμό εμβαδού μόλις ένα έκτο του τετραγωνικού μέτρου και με αντίτιμο 10 λεπτά δρχ κατ' άτομο (Εμμανουήλ, 1934). Μόνον οι εύποροι επισκέπτες είχαν κάπως καλύτερη τύχη, αφού εξυπηρετούνταν ως προς τη διαμονή τους από τους κατοίκους του οικισμού της Αιδηψού (4 χλμ πιο πέρα), οι οποίοι τους παραχωρούσαν τα δωμάτιά τους έναντι οικονομικού ανταλλάγματος (Καλέμης, 1999).

Όμως, οι παραπάνω αντιξοότητες δεν ήταν και οι μοναδικές. Οι συνθήκες που βίωναν οι επισκέπτες των ιαματικών πηγών της Αιδηψού επιδεινώνονταν ακόμη περισσότερο και από την ιδιαίτερη γεωμορφολογία και μικροκλίμα της περιοχής. Η μακραίωνη ανάβλυση των πηγών της Αιδηψού είχε δημιουργήσει στο έδαφος της περιοχής ένα στρώμα από λευκό τιτανούχο μίγμα (βάθους 2-3 μέτρων), λόγω των επικαθήμενων μεταλλικών συστατικών των νερών, το οποίο σε συνδυασμό με τις υψηλές θερμοκρασίες των υδάτων (έως και 87^{o}C), δημιουργούσε μια ατμόσφαιρα ιδιαίτερα αποπνικτική και ανθυγιεινή, ειδικότερα κατά τους θερινούς μήνες (Λάνδερερ, 1836).

Για του λόγου το αληθές, δηλαδή για την ακαταλληλότητα και τις ελεεινές συνθήκες που επικρατούσαν εκείνη την περίοδο στις ιαματικές πηγές της Αιδηψού, ενδεικτική είναι η περιγραφή που παρατίθεται σε σύγγραμμα του 1871 με τίτλο «Περί των θερμών υδάτων της εν Εύβοια Αιδηψού τον Α΄ και Β΄ μετά Χριστόν αιώνα», στο οποίο ο συγγραφέας, Πανεπιστημιακός Ευθύμιος Καστόρχης, μας μεταφέρει ότι για τη μετά την απελευθέρωση εποχή: «*Οι έχοντες την ατυχίαν να έλθωσιν εις τα λουτρά ταύτα χάριν θεραπείας, χαίρουσι μετρούσι τας παρερχόμενας ημέρας της των θερμών τούτων υδάτων χρήσεως, όπως ταχύτερον συμπληρώσαντες τον αριθμόν τούτων εγκαταλείψωσι τον άξενον και ατερπή τούτον τόπον…*» (Εμμανουήλ, 1934).

Αν και ο πρώτος λιθόκτιστος οικίσκος κατασκευάστηκε στην περιοχή ήδη από το 1842, εντούτοις δεν προοριζόταν για τους λουομένους. Ανήκε στον Αρχιεπίσκοπο Ευβοίας Νεόφυτο, που συνήθιζε να επισκέπτεται την περιοχή για λουτροθεραπεία. Χρειάστηκε να περάσουν αρκετά χρόνια για να περιέλθει το οίκημα αυτό στην ιδιοκτησία του Δήμου Αιδηψού, ο οποίος παρ' όλα αυτά δεν προχώρησε σε αξιόλογη αξιοποίησή του. Αρχικά τον διαίρεσε σε τέσσερα (4) μέρη και στην πορεία, για την εξυπηρέτηση του διαρκώς αυξανόμενου αριθμού επισκεπτών, πρόσθεσε άλλα 27 δωμάτια, παρατεταγμένα σε σχήμα τετραγώνου, στο κέντρο του οποίου κατασκευάστηκε δεξαμενή χωρισμένη σε δύο μέρη· ένα για τους άνδρες και ένα για τις γυναίκες (Μωραϊτίδης, 1924-1925).

Το παραπάνω οίκημα θα αποτελούσε για πολλά χρόνια τη μοναδική θερμαλιστική και ξενοδοχειακή υποδομή της περιοχής, ώσπου τελικά το 1885 θα κατεδαφιστεί και τη θέση του θα πάρει το πρώτο αξιοπρεπές λουτρικό κατάστημα ιδιοκτησίας και εκμετάλλευσης του Δήμου (Εμμανουήλ, 1934). Το δημοτικό υδροθεραπευτήριο, χωροθετημένο πάνω από το ξενοδοχείο «Θέρμαι Σύλλα», στη δυτική άκρη του μικρού όρμου των Λουτρών Αιδηψού,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

ήταν ένα εντυπωσιακό ημικυκλικό κτίριο, το οποίο υπάρχει ακόμη και σήμερα, αλλά με εμφανή τα σημάδια της εγκατάλειψης[115] (Μωραϊτίδης, 1924-1925).

Μετά την κατασκευή του πρώτου υδροθεραπευτηρίου, η περιοχή των ιαματικών πηγών της Αιδηψού δε θα αργήσει πολύ να μετατραπεί από τόπο υποτυπώδους θερμαλισμού σε τόπο θερμαλιστικού τουρισμού. Στα τέλη του 19ου αιώνα περίπου, η παραμελημένη περιοχή των ιαματικών πηγών της Αιδηψού θα αρχίσει παράλληλα με το δημοτικό λουτρικό κατάστημα να αποκτά σταδιακά και τις πρώτες ξενοδοχειακές της υποδομές. Το πρώτο οργανωμένο τουριστικό κατάλυμα της περιοχής εικάζεται ότι ήταν το μετέπειτα ξενοδοχείο με το όνομα «Ασκληπιός» (το οποίο λειτουργούσε έως και το 1990). Παρ' όλα αυτά, το πρώτο ξενοδοχείο που έκανε τη διαφορά εκείνη την εποχή στην περιοχή των Λουτρών Αιδηψού ήταν το «Αι Θέρμαι του Σύλλα». Χτίστηκε το 1896, στα πρότυπα των ευρωπαϊκών ξενοδοχείων και αποτέλεσε το πρώτο πολυτελές ξενοδοχείο και ιδιωτικό υδροθεραπευτήριο μαζί, προσελκύοντας ιδιαίτερα επιφανείς επισκέπτες. Διέθετε 80 δωμάτια, αίθουσα αναπαύσεως, πολυτελές εστιατόριο και αίθουσα ψυχαγωγίας, με πιάνο και μπιλιάρδο. Χτισμένο στο πιο κομβικό σημείο του θαλάσσιου μετώπου της λουτρόπολης, είχε διαμορφώσει μια μικρή πλατεία-αποβάθρα μέσα στη θάλασσα, στην οποία σύχναζε η αριστοκρατία των επισκεπτών της λουτρόπολης (Καλέμης, 1999).

Η θετική αρχή που έγινε την τελευταία δεκαετία του 19ου αιώνα διατηρήθηκε και στις αρχές του 20ου αιώνα. Στα ήδη υπάρχοντα ξενοδοχεία προστέθηκαν πολλά ακόμη, μικρά και μεγάλα. Ανάμεσα σ' αυτά ήταν το «Ηράκλειον», το «Στάδιον», το «Αι Πηγαί», το «Αύρα» κλπ, ξενοδοχεία που ξεχώρισαν και αυτά, εκτός του «Θέρμαι Σύλλα», για την ποιότητα και την πολυτέλειά τους και τα οποία εξακολουθούν να κοσμούν έως και σήμερα τη λουτρόπολη (Καλέμης, 1999). Πέραν όμως των ξενοδοχείων, την εποχή εκείνη την εμφάνισή τους έκαναν και νέα λουτρικά καταστήματα, ιδιωτικής εκμετάλλευσης, μειώνοντας αρχικά την κίνηση και τα έσοδα του δημοτικού υδροθεραπευτηρίου (Μωραϊτίδης, 1924-1925).

Αναμφισβήτητα, την περίοδο εκείνη ο θερμαλιστικός τουρισμός βρισκόταν σε αναπτυξιακή τροχιά. Η περιοχή μετατρεπόταν σε θέρετρο θερμαλιστικού τουρισμού και άρχιζε να υποδέχεται ένα διαρκώς αυξανόμενο αριθμό επισκεπτών. Τα πρώτα καφενεία, εστιατόρια, παντοπωλεία και κέντρα διασκέδασης δεν άργησαν να κάνουν την εμφάνισή τους. Άλλωστε, ήταν παραπάνω από απαραίτητα, αφού η παρατεταμένη διαμονή στην περιοχή -που ο κύκλος της λουτροθεραπείας προϋπέθετε- άφηνε πολύ ελεύθερο χρόνο στους λουομένους της Αιδηψού.

Το 1928 η λουτρόπολη θα αποκτήσει τον πρώτο της κινηματογράφο με το όνομα «Caprice». Το «Caprice» κατασκευάστηκε το 1927 και αρχικά λειτούργησε ως πολυτελές κέντρο διασκέδασης, φιλοξενώντας ονομαστές ορχήστρες και καλλιτέχνες, όπως τις αδερφές Καλουτά, οι οποίες έκαναν την παρθενική τους εμφάνιση εκεί. Παρ' όλα αυτά, η τύχη του ως κέντρου διασκέδασης δεν κράτησε παρά μόνο για μια σεζόν. Τα έξοδα ενός τέτοιου πολυτελούς κέντρου ήταν ιδιαίτερα υψηλά, αν αναλογιστεί κανείς ότι την εποχή εκείνη οι επισκέπτες της λουτρόπολης δεν υπερέβαιναν αριθμητικά τους 3.000 όλο το χρόνο. Έτσι, ένα χρόνο αργότερα, το 1928 το "Caprice" λειτούργησε ως κινηματογράφος (Καλέμης, 1999).

[115] Το πρώτο Δημοτικό κτίριο λουτρών της Αιδηψού λειτουργούσε για έναν ολόκληρο αιώνα, μέχρι και τη δεκαετία του 1980 που εγκαταλείφθηκε, όταν δίπλα του κατασκευάστηκε το νέο υδροθεραπευτήριο του ΕΟΤ (στον οποίο ανήκουν πλέον και τα δύο κτίρια). Στις μέρες μας, σύμφωνα με τα λεγόμενα του Δημάρχου Αιδηψού -κατά τη διάρκεια συνέντευξης που μας παραχώρησε την άνοιξη του 2008-, υπάρχουν σκέψεις το παλιό (πρώην Δημοτικό) υδροθεραπευτήριο να μετατραπεί σε Μουσείο Θερμαλισμού.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Ο κινηματογράφος "Caprice"

Δεκαετία 1930

Εικόνα 5-3

Αρχές 21ου αιώνα

Εικόνα 5-4

Πηγή: Καλέμης, 1999 (δεκαετία '30) και προσωπικό αρχείο (αρχές 21ου αιώνα)

Περνώντας στη δεκαετία του '30, η λουτρόπολη της Αιδηψού αποτελούσε έναν τόπο περιπόθητο για λουτροθεραπεία και θερμαλιστικό τουρισμό, κατάλληλο για κάθε βαλάντιο. Διέθετε επτά (7) ξενοδοχεία πρώτης τάξης, πολλά δεύτερης τάξης, μονοκατοικίες για ενοικίαση και περίπου 1.300 ενοικιαζόμενα δωμάτια για τους μη έχοντες, των οποίων η τιμή ανά διανυκτέρευση κυμαινόταν από δέκα (10) έως τριακόσιες (300) δραχμές (Εμμανουήλ, 1934). Επίσης, όσον αφορά στην ψυχαγωγία, η λουτρόπολη διέθετε αρκετούς κινηματογράφους όπως το «Πάνθεον», το θερινό κινηματογράφο «Τιτάνια», τον κινηματογράφο «Απόλλων», αλλά και το καζίνο «Γυάλινο», ένα ξύλινο κτίσμα σπάνιας αρχιτεκτονικής το οποίο ενίοτε φιλοξενούσε και θεατρικές παραστάσεις (Καλέμης, 1999). Εν τω μεταξύ, ο αριθμός των θερμαλιστών διαρκώς αυξανόταν. Ήδη, από το 1930 ο αριθμός των επισκεπτών των Λουτρών Αιδηψού έφτανε τους 3.000 περίπου κατ' έτος (Βλαστός και Παπαϊωάννου, 1930).

Μέχρι και το 1940, δηλαδή ακριβώς πριν τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, ο θερμαλιστικός τουρισμός της Αιδηψού διαρκώς αναπτυσσόταν. Στα Λουτρά Αιδηψού λειτουργούσε Τουριστική Αστυνομία (από το 1936), ενώ για την καλύτερη εξυπηρέτηση των επισκεπτών, η λουτρόπολη διέθετε επίσης και Γραφείο Τ.Τ.Τ., δηλαδή πλήρες τηλεφωνικό και τηλεγραφικό δίκτυο, με τηλεφωνικούς θαλάμους και ικανοποιητικό αριθμό υπαλλήλων. Ακόμη, υπήρχαν συνολικά έξι (6) γιατροί (δύο υδρολόγοι του Κράτους και τέσσερις ιδιώτες), δύο (2) φαρμακεία και δύο (2) οδοντιατρεία. Τέλος, λειτουργούσε και σταθμός αυτοκινήτων (Κοινή Διεύθυνσις Αυτοκινήτων) προκειμένου οι επισκέπτες-θερμαλιστές να εξυπηρετούνται καλύτερα για την μετάβασή τους στην Ιστιαία, αλλά και τις υπόλοιπες γραμμές λεωφορείων των περιχώρων (Κουρέλης, 1940).

Όσον αφορά στις λουτρικές υποδομές, την εποχή πριν τον πόλεμο τα Λουτρά Αιδηψού διέθεταν ήδη είκοσι (20) υδροθεραπευτήρια, με συνολικά 303 ατομικούς λουτήρες (Πίνακας 5-18). Παράλληλα, εκτός των είκοσι υδροθεραπευτηρίων, στα άμεσα σχέδια της περιοχής ήταν και η ανέγερση δύο νέων λουτρικών καταστημάτων, των οποίων τα αρχιτεκτονικά σχέδια είχαν βραβευθεί με το α΄ βραβείο κατά τον Διαγωνισμό που το 1936 είχε προκηρύξει το Υφυπουργείο Τύπου και Τουρισμού (Κουρέλης, 1940). Προφανώς, ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος που έμελλε να ξεσπάσει τα επόμενα χρόνια, ματαίωσε την ανέγερσή τους, η οποία τελικά δεν υλοποιήθηκε ποτέ.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 5-18: Λουτρικές εγκαταστάσεις Λουτρών Αιδηψού (1940)

Εσωτερικά Υδροθεραπευτήρια (εντός ξενοδοχείων)	
Ονομασία	**Λουτήρες**
ΑΙΓΛΗ	16
ΑΥΡΑ	12
ΑΚΤΗ	8
ΙΣΤΙΑΙΑ	8
ΘΕΡΜΑΙ ΣΥΛΛΑ	12
ΚΕΝΤΡΙΚΟΝ	8
ΗΡΑΚΛΕΙΟΝ	8
ΠΗΓΑΙ	32
ΕΘΝΙΚΟΝ	6
ΣΤΑΔΙΟΝ	6
ΑΣΚΛΗΠΙΟΣ	13

Εξωτερικά Υδροθεραπευτήρια (εκτός ξενοδοχείων)	
Ονομασία	**Λουτήρες**
ΑΥΡΑ	24
Πετροπούλου-Νικολοπούλου	14
Δημοτικό Αγ. Αναργύρων	22
Δημοτικά Κεντρικά	34
Σκουρτανιώτη	16
Λιάτσικα	16
Ρίζου-Καπελαρή	10
Παπαϊωάννου	22
Λασπόλουτρα	16

Πηγή: Κουρέλης, 1940

Βρισκόμαστε ακόμη στην περίοδο ακριβώς πριν από τον πόλεμο. Τα Λουτρά Αιδηψού αποτελούσαν ήδη μια αναγνωρισμένη λουτρόπολη. Τα ξενοδοχεία της θεωρούνταν εφάμιλλα σε κομψότητα και πολυτέλεια με αυτά των υπόλοιπων ευρωπαϊκών λουτροπόλεων. Διέθεταν ευρύχωρες σάλες, ραδιοφωνικές εγκαταστάσεις, ασανσέρ, πολυτελείς επιπλώσεις, προσεγμένο μενού διατροφής, εσωτερικές εγκαταστάσεις ιαματικών λουτρών, εσωτερικές εγκαταστάσεις υδροθεραπευτικής (massage cous l'eau, dans l'eau κλπ) και ούτω καθ'εξής. Ταυτόχρονα, όσον αφορά στη διασκέδαση-ψυχαγωγία, κατά μήκος του θαλάσσιου μετώπου κανείς έβρισκε εστιατόρια κάθε τάξης, κέντρα αναψυχής με εξέδρες προς τη θάλασσα όλων των κατηγοριών, ενώ ειδικά κατά τη λουτρική περίοδο (Μάιος-Οκτώβριος) στη λουτρόπολη λειτουργούσαν πολυτελείς κινηματογράφοι αλλά και κέντρα ψυχαγωγίας με ορχήστρες και πίστες χορού με πολύχρωμους προβολείς φωτισμού (Κουρέλης, 1940).

Όπως ήταν αναμενόμενο, η αμέσως επόμενη περίοδος, δηλαδή του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου αλλά και του Εμφυλίου, ανέστειλε κάθε τουριστική δραστηριότητα. Πολλά από τα ξενοδοχεία μετατράπηκαν σε νοσοκομεία, ενώ πολλά από τα έργα που είχαν προγραμματιστεί να υλοποιηθούν με στόχο τη βελτίωση της όψης αλλά και των υποδομών της λουτρόπολης (δρόμοι, έργα εξωραϊσμού κλπ) ματαιώθηκαν (Καλέμης, 1999).

Όμως, παρά τις καταστροφές και τις δυσκολίες του πολέμου, η λουτρόπολη δεν άργησε πολύ να ανακάμψει. Όταν το 1950 ανέκαμψε η τουριστική δραστηριότητα στην περιοχή, τα Λουτρά Αιδηψού όχι απλά ξεπέρασαν κάθε προηγούμενη επίδοσή τους αλλά σκαρφάλωσαν στην κορυφή, αφήνοντας στη $2^{η}$ θέση το Λουτράκι που μέχρι τότε είχε την πρωτοκαθεδρία στην Ελλάδα (ΕΟΤ, 1954). Οι λουόμενοι διαρκώς πλήθαιναν, ενώ πλέον ανάμεσά τους συγκαταλεγόταν εκτός από Έλληνες και αρκετοί Αιγύπτιοι, Κύπριοι αλλά και ομογενείς της Αμερικής. Από άποψη παροχής θερμαλιστικών υπηρεσιών, η λουτρόπολη είχε εξελιχτεί σημαντικά και είχε πλέον τη δυνατότητα να εξυπηρετεί 2.500 θερμαλιστές ημερησίως. Από την άλλη πλευρά, ο Δήμος προχωρούσε σε σημαντικά έργα αναβάθμισης, όπως σκυρόστρωση κεντρικών δρόμων αλλά και παρόδων, επέκταση δικτύου ύδρευσης και ηλεκτροφωτισμού, επέκταση δενδροφυτεύσεων, αναβάθμιση υπονόμων, δημιουργία πάρκου στην άνω Συνοικία, κατασκευή σιντριβανιών κλπ. Τα ξενοδοχεία επαναλειτούργησαν προσφέροντας όλες τις απαιτούμενες ανέσεις, ενώ από ψυχαγωγία, οι επισκέπτες είχαν τη δυνατότητα να επιλέξουν ανάμεσα σε ομιλούντες κινηματογράφους, περιοδικούς θιάσους, τζαζ μπαντ κέντρα διασκέδασης, εκδρομές οργανωμένες από τον ΕΟΤ στα περίχωρα και τις απέναντι ακτές της Φθιώτιδας, αλλά και σε μονοήμερες εκδρομές που πραγματοποιούσε μια

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

φορά την εβδομάδα η θαλαμηγός «Κύκνος». Αξιοσημείωτο είναι επίσης ότι, εκείνη την εποχή, τα Λ. Αιδηψού διέθεταν γήπεδο αθλητικών δραστηριοτήτων, γήπεδο τένις, ενώ συχνά διοργανώνονταν και αγώνες λεμβοδρομίας κατά μήκος της ακτής (Παπανικολάου, 1957).

Πέραν των παραπάνω όμως, ίσως η πιο σημαντική εξέλιξη για τη λουτρόπολη της Αιδηψού τη δεκαετία του ’50, ήταν η απ’ευθείας ακτοπλοϊκή σύνδεσή της με την υπό κατασκευή τότε εθνική οδό Αθηνών-Θεσσαλονίκης (Παπανικολάου, 1957). Αναμφισβήτητα, η θαλάσσια σύνδεση «Λ. Αιδηψού – Αρκίτσας» βελτίωσε σημαντικά την προσβασιμότητα της περιοχής[116]. Η πορθμειακή γραμμή ξεκίνησε στις 22 Μαρτίου 1959, ενώ λίγα χρόνια αργότερα (22 Αυγούστου 1962) εγκαινιάστηκε και η νέα τότε Ε.Ο. Αθηνών-Θεσσαλονίκης. Το ταξίδι από την Αθήνα ήταν πλέον άνετο και σχετικά γρήγορο (Καλέμης, 1999).

Τη δεκαετία του ’60, του ’70 και του ’80 η πορεία της λουτρόπολης και του θερμαλιστικού τουρισμού της συνέχισε να είναι ιδιαίτερα ανοδική (Γράφημα 5-3). Άλλωστε, σε ολόκληρη την Ελλάδα ο θερμαλιστικός τουρισμός διένυε περίοδο ακμής. Πώς να μην ισχύει το ίδιο και για τα Λουτρά Αιδηψού, την πρώτη λουτρόπολη της Ελλάδας; Πέραν των απλών επισκεπτών, που διαρκώς αυξανόταν σε αριθμό, η λουτρόπολη εκείνη την περίοδο φιλοξενούσε διάσημες προσωπικότητες τόσο από το ελληνικό όσο και από το διεθνές στερέωμα. Ο Ουίνστον Τσώρτσιλ, η Γκρέτα Γκάρμπο, η Μαρία Κάλλας ήταν μερικοί μόνο από τους επισκέπτες που κατέφταναν στην περιοχή, κυρίως ως επιβάτες του «Χριστίνα», της πολυτελούς θαλαμηγού του Ωνάση (Καλέμης, 1999 · Ζαχαρόπουλος και Μπαρμπίκας, 2001).

Φτάνοντας στη δεκαετία του ’80, η θερμαλιστική κίνηση στα Λουτρά Αιδηψού συνέχισε να είναι ανοδική. Αναμφίβολα, στην άνοδο αυτή συντέλεσε η περαιτέρω αναβάθμιση τόσο του οδικού δικτύου όσο και των συγκοινωνιακών συνδέσεων. Συγκεκριμένα, στην ήδη υπάρχουσα πορθμειακή γραμμή «Αρκίτσα-Λουτρά Αιδηψού» προστέθηκε η γραμμή «Γλύφα-Αγιόκαμπος», εξυπηρετώντας ακόμη πιο πολύ τους επισκέπτες που προσέγγιζαν τη λουτρόπολη από τη Θεσσαλονίκη και το Βόλο (Χάρτης 5-4), ενώ ταυτόχρονα την ίδια δεκαετία κατασκευάστηκε επιτέλους και ο δρόμους «Χαλκίδα-Αιδηψός», δίνοντας μια ακόμη επιλογή πρόσβασης σε όσους κατέφταναν στην περιοχή από την Αθήνα και τη νότιο Ελλάδα.

Τη δεκαετία του ’90, η κίνηση των Λ. Αιδηψού συνέχισε την ανοδική της πορεία, παρ’ όλο που όπως είδαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο ο θερμαλιστικός τουρισμός στο σύνολο της χώρας είχε ήδη εισέλθει σε στάδιο ύφεσης από τη δεκαετία του ’80 και μετά. Τελικά, σήμερα, αρχές του 21ου αιώνα, τα Λ. Αιδηψού εξακολουθούν να διατηρούν θετικό το πρόσημο της μεταβολής του αριθμού των θερμαλιστών που υποδέχονται και εξακολουθούν να καταλαμβάνουν σταθερά την πρώτη θέση μεταξύ των λουτροπόλεων της Ελλάδας, και μάλιστα με πολύ μεγάλη διαφορά από τη δεύτερη λουτρόπολη -τα Καμένα Βούρλα- (Πίνακας 1, βλέπε Παράρτημα), παρ’ όλο που στη θερμαλιστική κίνηση της Αιδηψού δεν περιλαμβάνονται στοιχεία για τα ιδιωτικά υδροθεραπευτήρια[117].

[116] Μέχρι τη δεκαετία του ’30, το ταξίδι από την Αθήνα διαρκούσε 20 ώρες: 8 ώρες οδικώς έως τη Χαλκίδα και άλλες 12 ώρες με ατμόπλοιο έως τη λουτρόπολη, αφού δρόμος από Χαλκίδα έως Αιδηψό δεν υπήρχε. Η ίδια ταλαιπωρία όμως ίσχυε και για όσους προσέγγιζαν από τη Θεσσαλονίκη. Η σύνδεση ήταν μοναδικά θαλάσσια (μέσω Βόλου) και το ταξίδι διαρκούσε 19 ώρες (Εμμανουήλ, 1934). Μοναδική βελτίωση των παραπάνω συνθηκών υπήρξε μόλις λίγα χρόνια πριν τον πόλεμο, όταν η λουτρόπολη συνδέθηκε απ’ευθείας με τον Πειραιά, χωρίς όμως η μείωση στο χρόνο πρόσβασης να είναι ιδιαίτερα σημαντική (Κουρέλης, 1940).

[117] Σύμφωνα με πληροφορίες που προέκυψαν κατά τη διάρκεια συνέντευξης με την νυν Προϊσταμένη του υδροθεραπευτηρίου του ΕΟΤ, κα. Μαρία Φώτου, η κίνηση των είκοσι τριών (23) ιδιωτικών υδροθεραπευτηρίων της λουτρόπολης είναι συνολικά περίπου ίση με αυτή που εμφανίζει κάθε χρόνο το κατάστημα του ΕΟΤ μόνο του.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Γράφημα 5-3: Θερμαλιστική κίνηση Λουτρών Αιδηψού (1931-2006)

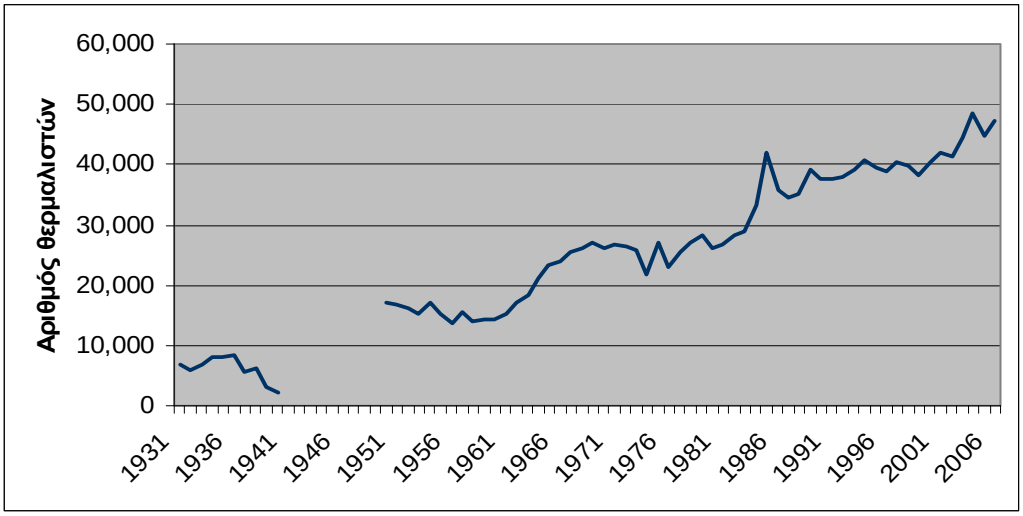

Πηγή: Πίνακας 5-19

Πίνακας 5-19: Θερμαλιστική κίνηση Λουτρών Αιδηψού (1931-2006)[118]

Έτος	Άτομα	Λούσεις	Έτος	Άτομα	Λούσεις
1931	6.824	109.587	**1973**	25.849	346.362
1932	6.008	107.905	**1974**	21.623	281.781
1933	6.758	120.837	**1975**	27.146	362.361
1934	8.063	130.741	**1976**	22.887	357.740
1935	8.082	129.734	**1977**	25.358	833.493
1936	8.479	124.235	**1978**	27.096	354.151
1937	5.481	102.746	**1979**	28.373	366.030
1938	6.092	110.591	**1980**	26.028	359.110
1939	3.072	60.625	**1981**	26.770	370.498
1940	2.185	74.426	**1982**	28.353	392.819
-	-	-	**1983**	28.847	403.645
1950	17.243	279.378	**1984**	33.390	465.298
1951	16.872	250.028	**1985**	41.986	573.318
1952	16.283	240.717	**1986**	35.622	491.676
1953	15.362	225.050	**1987**	34.535	458.490
1954	16.983	249.125	**1988**	35.164	469.954
1955	15.369	225.114	**1989**	39.169	521.290
1956	13.827	246.370	**1990**	37.663	493.426
1957	15.665	229.369	**1991**	37.569	483.073
1958	13.877	199.787	**1992**	37.973	478.772
1959	14.248	206.031	**1993**	39.103	505.849
1960	14.154	200.839	**1994**	40.574	530.395
1961	15.148	207.137	**1995**	39.327	504.666
1962	17.115	252.175	**1996**	38.953	521.071
1963	18.345	255.405	**1997**	40.306	529.448
1964	21.140	280.932	**1998**	39.648	553.000
1965	23.185	299.663	**1999**	38.225	530.152
1966	23.806	319.570	**2000**	40.410	573.408
1967	25.577	341.690	**2001**	42.006	551.408
1968	26.121	359.483	**2002**	41.479	550.479
1969	27.143	377.489	**2003**	44.408	535.651
1970	26.094	358.794	**2004**	48.444	555.371
1971	26.754	364.907	**2005**	44.681	543.811
1972	26.502	360.558	**2006**	47.400	576.930

Πηγή: ΕΟΤ 1954 · ΕΟΤ, 1966 · ΕΣΥΕ · Τμήμα Ιαματικών Πηγών ΕΟΤ

[118] Τα στατιστικά στοιχεία που περιλαμβάνονται στον Πίνακα, κατά τις δύο τελευταίες δεκαετίες τουλάχιστον, αφορούν μόνο στον αριθμό λουομένων και λούσεων στο υδροθεραπευτήριο του ΕΟΤ-ΕΤΑ, καθώς στοιχεία πλήρη για τα ιδιωτικά υδροθεραπευτήρια δεν υπάρχουν διαθέσιμα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Παράλληλα, όσον αφορά στις ξενοδοχειακές υποδομές και καταλύματα που διαθέτει σήμερα η λουτρόπολη της Αιδηψού, και αυτές συνεχίζουν να αυξάνονται ως αποτέλεσμα της διαρκούς ανόδου του αριθμού των επισκεπτών της. Συνολικά, στην ευρύτερη περιοχή των Λουτρών Αιδηψού υπάρχουν 105 ξενοδοχεία, με 2.919 δωμάτια και 5.610 κλίνες (Πίνακας 5-20). Επίσης, πέραν των ξενοδοχείων, η λουτρόπολη διαθέτει και άλλες 409 επιχειρήσεις ενοικιαζομένων δωματίων, με 2.902 δωμάτια και 4.406 κλίνες. Παρ' όλα αυτά, στο σημείο αυτό αξίζει να σημειώσουμε είναι ότι, από το σύνολο των 105 ξενοδοχείων που υπάρχουν στα Λουτρά Αιδηψού, η πλειονότητά τους -ήτοι το 70% περίπου (74 ξενοδοχεία)- είναι κατηγορίας δύο αστέρων (2*), ενώ μόνο το 9% περίπου (10 ξενοδοχεία) είναι ανώτερης κατηγορίας. Ακόμη, όσον αφορά στη διάρκεια λειτουργίας τους κατ' έτος, αξιοσημείωτο είναι ότι τα μισά ξενοδοχεία (50,5%) λειτουργούν περίπου το μισό χρόνο μόνο (5-7 μήνες), ενώ αντίθετα μόλις το 17% του συνόλου λειτουργεί καθ' όλη τη διάρκεια του έτους (Πίνακας 7, βλέπε Παράρτημα). Αυτό βέβαια, εξηγείται από το γεγονός ότι η θερμαλιστική περίοδος αντίστοιχα διαρκεί τους μισούς περίπου μήνες το χρόνο[119], με τα υδροθεραπευτήρια να είναι ανοιχτά από τον Μάιο-Ιούνιο έως και τον Οκτώβριο[120]. Επίσης, ένα ακόμη στοιχείο που αξίζει να παρατηρήσουμε είναι ότι, οι παρεχόμενες κλίνες σε ενοικιαζόμενα δωμάτια υπερτερούν κατά πολύ από τις κλίνες σε ξενοδοχεία.

Πίνακας 5-20: Ξενοδοχειακό δυναμικό και ενοικιαζόμενα δωμάτια Λουτρών Αιδηψού (2008)

ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ			
Κατηγορία	**Αριθμός Επιχειρήσεων**	**Δωμάτια**	**Κλίνες**
5***	1	108	225
Α΄ τάξης	1	70	141
3***	6	218	399
Β΄ τάξης	2	95	188
2**	74	1.936	3.666
Γ΄ τάξη	3	100	181
Ε΄ τάξης	2	59	117
1*	17	332	634
ΣΥΝΟΛΟ	**106**	**2.919**	**5.610**
ΕΝΟΙΚΙΑΖΟΜΕΝΑ ΔΩΜΑΤΙΑ			
3 κλειδιά	67	736	1.471
2 κλειδιά	162	1.176	2.414
1 κλειδί	180	990	1.992
ΣΥΝΟΛΟ	**409**	**2.902**	**4.406**

Πηγή: ιδία επεξεργασία στοιχείων από www.grhotels.gr (ΞΕΕ - ανάκτηση 02/2008) · ΠΥΤ ΕΟΤ Στ. Ελλάδας

Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά στις θερμαλιστικές υποδομές, στις μέρες μας τα Λουτρά Αιδηψού διαθέτουν είκοσι τέσσερις (24) εγκαταστάσεις θερμαλισμού, εκ των οποίων το ένα μόνο είναι κρατικό (ιδιοκτησία ΕΟΤ και διαχείριση ΕΤΑ). Παράλληλα, από τα υπόλοιπα είκοσι τρία (23) ιδιωτικά υδροθεραπευτήρια-εγκαταστάσεις θερμαλισμού, τα δεκαπέντε (15) τροφοδοτούνται με ιαματικό νερό από την κεντρική ιαματική πηγή του ΕΟΤ[121]. Πιο συγκεκριμένα όμως, όσον αφορά στη δυναμικότητα των συνολικά είκοσι

[119] Μοναδική εξαίρεση αποτελούν το Κέντρο «Θέρμαι Σύλλα» και το ξενοδοχείο «Κνωσός» τα οποία προσφέρουν σύγχρονες υπηρεσίες θερμαλιστικού τουρισμού καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου.

[120] Χαρακτηριστικό είναι ότι η περίοδος και η διάρκεια της θερμαλιστικής περιόδου των Λουτρών Αιδηψού παραμένει η ίδια εδώ και πολλές δεκαετίες, όπως διαπιστώθηκε από συγγράμματα περασμένων δεκαετιών (Βλαστός και Παπαϊωάννου, 1930 · Εμμανουήλ, 1934 · Κουρέλης, 1940)

[121] Τα υδροθεραπευτήρια που διαθέτουν ιδιόκτητη-ιδιωτική ιαματική πηγή (ανεξάρτητα από το εάν σε περιόδους αιχμής μπορεί συμπληρωματικά να υδροδοτούνται και από τον ΕΟΤ) είναι: Υδροθεραπευτήριο «Παπαϊωάννου», Υδροθεραπευτήριο «Σκουρτανιώτη», Υδροθεραπευτήριο «Ευαγγελισμός», Ξενοδοχείο-Υδροθεραπευτήριο «Ηράκλειον», Υδροθεραπευτήριο «Αγ. Παντελεήμων», Ξενοδοχείο-Υδροθεραπευτήριο «Αι Πηγαί».

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

τεσσάρων (24) θερμαλιστικών εγκαταστάσεων, αυτή περιλαμβάνει πάνω από 300 ατομικούς λουτήρες, πολυάριθμες εσωτερικές και εξωτερικές δεξαμενές, ενώ, ανά περίπτωση, κάποιες από τις θερμαλιστικές εγκαταστάσεις περιλαμβάνουν επίσης αίθουσες περιποίησης σώματος, αίθουσες αισθητικής, γυμναστήρια κλπ, δηλαδή υποδομές για την προσφορά σύγχρονων υπηρεσιών θερμαλισμού υγείας και ευεξίας.(Πίνακας 5-22).

Όμως, παρά την ποσοτική υπεροχή σε θερμαλιστικές εγκαταστάσεις και υποδομές που εμφανίζουν τα Λουτρά Αιδηψού, η ποιότητα των εγκαταστάσεων δεν είναι πάντα αντίστοιχα ικανοποιητική. Πολλές από αυτές είναι μέτριας ποιότητας, προσφέροντας μοναδικά υπηρεσίες κλασικού-θεραπευτικού θερμαλισμού (Πίνακας 5-21). Παρ' όλα αυτά, σύμφωνα και με τα ερωτηματολόγια που συμπληρώθηκαν με τους διαχειριστές των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων, παρήγορο είναι το γεγονός ότι στις προθέσεις παραπάνω από των μισών διαχειριστών (13 περίπου) είναι η περαιτέρω αναβάθμιση τόσο των υπηρεσιών όσο και των εγκαταστάσεών τους, ώστε στο προσεχές μέλλον να δύνανται να προσφέρουν σύγχρονες θερμαλιστικές υπηρεσίες υγείας και ευεξίας. Παράλληλα, δεν πρέπει να παραλείψουμε να πούμε ότι θετικό είναι το γεγονός -όπως φαίνεται και από τον Πίνακα 5-21, ότι τουλάχιστον δέκα (10) εγκαταστάσεις (λίγο λιγότερες από τις μισές) προχώρησαν σε ανακαινίσεις – αναβαθμίσεις κατά τη διάρκεια της δεκαετίας που διανύουμε.

Πίνακας 5-21: Ποιοτικά χαρακτηριστικά θερμαλιστικών εγκαταστάσεων Λουτρών Αιδηψού (2008)

Ονομασία	Έτος κατασκευής	Έτος και είδος τελευταίας ανακαίνισης	Κατάσταση
Θερμαλιστικές Εγκαταστάσεις εντός ξενοδοχείων			
ΑΙΓΛΗ	1933	(απουσία στοιχείων-νέος ιδιοκτήτης)	χ.σ.
ΑΝΕΣΙΣ	1922	2004: αναβάθμιση υποδομών	χ.σ.
ΚΑΠΟΛΟΣ	1981	2003: κατασκευή υδροθεραπευτηρίου	Μέτρια-καλή
ΜΗΘΩ	1971	Καμία	Μέτρια
ΗΡΑΚΛΕΙΟΝ	1896	Δεκαετία '90	χ.σ.
ΣΤΑΔΙΟΝ	189- (& '50)	Τέλη δεκαετίας '80	χ.σ.
ΙΣΤΙΑΙΑ	1908	2006: πλήρης αναβάθμιση και κατασκευή εξ. Πισίνας	Καλή
ΕΙΡΗΝΗ	1975		Καλή
ΕΡΜΗΣ	1939	2008: πλήρης αναβάθμιση και ανακαίνιση	Πολύ καλή
ΑΥΡΑ	1938	2002: πλήρης αναβάθμιση και ανακαίνιση	Καλή
ΑΙ ΠΗΓΑΙ	-	-	χ.σ.
ΚΕΝΤΡΙΚΟΝ	1933	2004: αναβάθμιση λουτήρων, κατασκευή εξ. πισίνας	Καλή
CAPRI	1980	Καμία	Μέτρια
ΤΑΙΝΑΡΟΝ	1978	Καμία	Μέτρια
ΙΛΙΟΝ	Δεν λειτούργησε		
ΔΙΕΘΝΕΣ	Χωρίς στοιχεία*		
Θερμαλιστικές Εγκαταστάσεις εκτός ξενοδοχείων			
ΕΟΤ-ΕΤΑ	1985	Καμία	Μέτρια
ΠΑΠΑΙΩΑΝΝΟΥ	-	2006: πλήρης ανακαίνιση υποδομών	Καλή
Αγ.ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΩΝ	1890	2008: πλήρης αναβάθμιση και ανακαίνιση	Καλή
ΑΥΡΑ	1938	2002: πλήρης αναβάθμιση και ανακαίνιση	Καλή
ΣΚΟΥΡΤΑΝΙΩΤΗ	τέλη 19ου αι.	2008: κατεδάφιση παλιού και κατασκευή νέου κτιρίου θερμαλισμού με ξενοδοχείο	Υπό κατασκευή
ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟΣ	Χωρίς στοιχεία*		
Εγκαταστάσεις θερμαλισμού υγείας και ευεξίας (spa)			
ΘΕΡΜΑΙ ΣΥΛΛΑ	1896 (&1999)	1999: πλήρης αναβάθμιση και κατασκευή νέων εγκαταστάσεων	Άριστη
ΚΝΩΣΣΟΣ	Χωρίς στοιχεία*		

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων σε Επιχειρήσεις Θερμαλιστικών Εγκαταστάσεων Λ. Αιδηψού
* Δεν αποδέχθηκαν να συμμετάσχουν στην έρευνα
χ.σ. = χωρίς σχόλια (δεν επετράπη η επίσκεψη του χώρου των εγκαταστάσεων)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 5-22: Δυναμικότητα θερμαλιστικών εγκαταστάσεων (Υδροθεραπευτήρια) Λουτρών Αιδηψού (2008)

Θερμαλιστικές Εγκαταστάσεις εντός ξενοδοχείων							
Ονομασία	**Εμβαδόν Γηπέδου**	**Εμβαδόν λουτρ. εγκατ.**	**Ατομικοί Λουτήρες**	**Εσωτερικές δεξαμενές**	**Εξωτερικές δεξαμενές**	**Λοιπές υποδομές-εγκαταστάσεις**	**Διάρκεια Λειτουργίας**
ΑΙΓΛΗ	3.000 τ.μ.	-	11	-	-	-	Ιούνιος-Οκτώβριος
ΑΝΕΣΙΣ	1.750 τ.μ.	-	22	-	-	-	Ιούνιος-Οκτώβριος
ΚΑΠΟΛΟΣ	1.000 τ.μ.	900.τμ.	14	1	1	αίθ. Χαμάμ, αίθ. Σάουνας, αιθ. Γυμναστηρίου	Ιούνιος-Οκτώβριος
ΜΗΘΩ	-	220 τ.μ.	6	-	-	-	Ιούνιος-Σεπτέμβριος
ΗΡΑΚΛΕΙΟΝ	5.700 τ.μ.	200 τ.μ.	12	-	-	-	Ιούνιος-Οκτώβριος
ΣΤΑΔΙΟΝ	1.000 τ.μ.	100 τ.μ.	6	-	-	-	Ιούνιος-Οκτώβριος
ΙΣΤΙΑΙΑ	715 τ.μ.	250 τ.μ.	10	-	1	2 αιθ. φυσικοθεραπείας και εναλλακτικών θεραπειών	Μάιος-Οκτώβριος
ΕΙΡΗΝΗ	300 τ.μ.	-	9	1	1	Αιθ. χαμάμ	Ιούνιος-Οκτώβριος
ΕΡΜΗΣ	593 τ.μ.	300 τ.μ.	8	-	1	2 τζακούζι (10 ατόμων), αιθ. χαμάμ	Μάιος Οκτώβριος
ΑΥΡΑ	5.000 τ.μ.	600 τ.μ.	10	-	1	4 αιθ. περιποίησης σώματος, αιθ. σάουνας	Ιούνιος-Οκτώβριος
ΑΙ ΠΗΓΑΙ	-	-	18	-	-	-	Ιούνιος-Οκτώβριος
ΚΕΝΤΡΙΚΟΝ	500 τ.μ.	200 τ.μ.	10	-	1	2 αιθ. μασάζ-κινησιοθεραπείας, αιθ. γυμναστηρίου	Ιούνιος-Οκτώβριος
CAPRI	-	-	13	-	-	-	Ιούνιος-Οκτώβριος
ΤΑΙΝΑΡΟΝ	200 τ.μ.	130 τ.μ.	6	-	-	-	Ιούλιος-Σεπτέμβριος
ΙΛΙΟΝ	Δεν λειτούργησε						
ΔΙΕΘΝΕΣ	Χωρίς στοιχεία*						
Θερμαλιστικές Εγκαταστάσεις εκτός ξενοδοχείων							
ΕΟΤ-ΕΤΑ	15.000 τ.μ.	10.000 τ.μ.	84	2	1	αιθ. φυσικοθεραπείας (με 10 καμπίνες), 6 δινόλουτρα	Μάιος-Οκτώβριος
ΠΑΠΑΙΩΑΝΝΟΥ	-	-	16	-	-	-	Ιούνιος-Οκτώβριος
ΑΓ. ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΩΝ	350 τ.μ.	85 τ.μ.	7	-	-	-	Μάιος-Οκτώβριος
ΑΥΡΑ	5.000 τ.μ.	400 τ.μ.	12	1	-	-	Ιούνιος-Οκτώβριος
ΣΚΟΥΡΤΑΝΙΩΤΗ	500 τ.μ.	100 τ.μ.	9	-	-	-	Ιούνιος-Οκτώβριος
ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟΣ	Χωρίς στοιχεία*						
Εγκαταστάσεις σύγχρονου θερμαλισμού υγείας και ευεξίας							
ΘΕΡΜΑΙ ΣΥΛΛΑ	-	2.000 τ.μ.	16	1	1	8 αιθ. μασάζ, 1 αίθ. αισθητικής, αίθ. θαλασσοθεραπείας, αίθ. Rasul, αίθ. κρεμόλουτρων, αιθ. Stone Bath, αίθ. ατμόλουτρου Farmer, Αίθ. Γυμναστικής, 6 αιθ. Περιποίησης σώματος	Όλο το χρόνο
ΚΝΩΣΣΟΣ	Χωρίς στοιχεία*						

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων σε Επιχειρήσεις θερμαλιστικών εγκαταστάσεων Λουτρών Αιδηψού

* Δεν αποδέχθηκαν να συμμετάσχουν στην έρευνα

Χάρτης 5-5: Θέση θερμαλιστικών εγκαταστάσεων (υδροθεραπευτηρίων) Λουτρών Αιδηψού

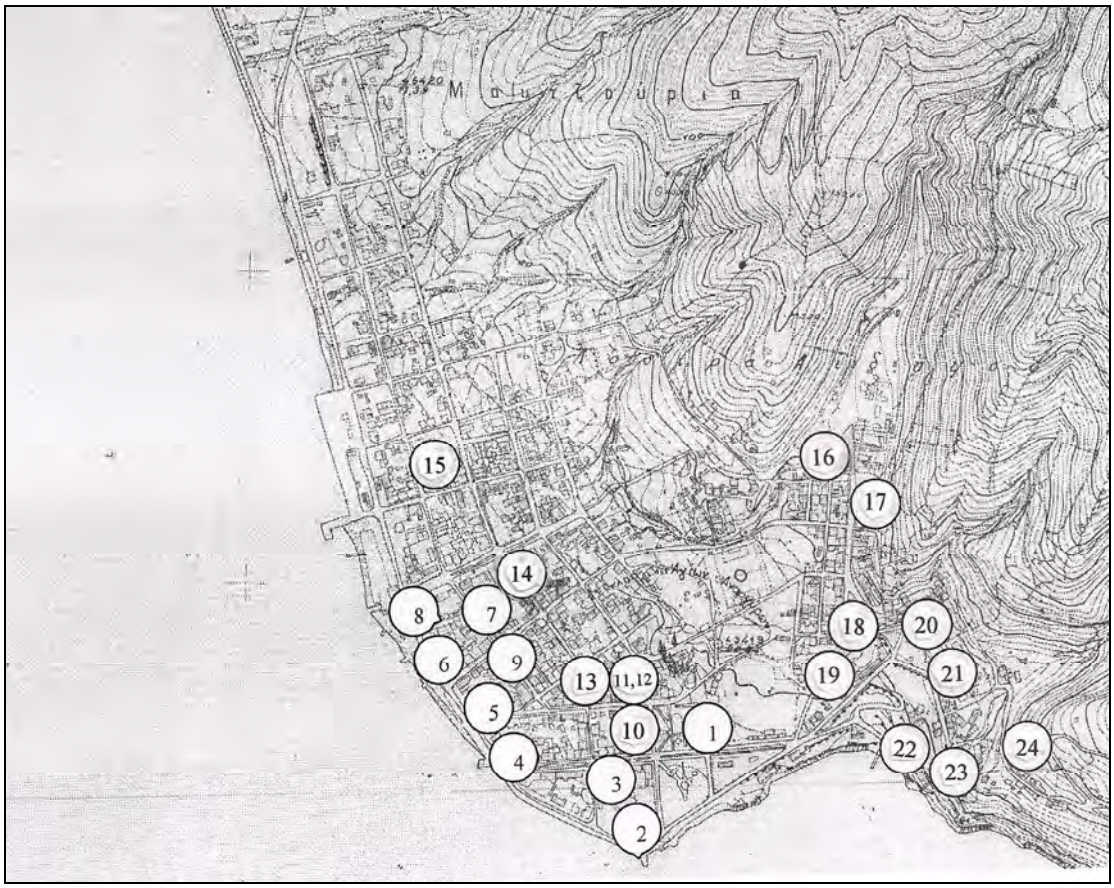

1. **Υδροθεραπευτήριο ΕΟΤ – ΕΤΑ**
2. **Θέρμαι Σύλλα** (σύγχρονο Κέντρο θερμαλισμού)
3. **Κεντρικόν** (ξενοδοχείο και υδροθεραπευτήριο
4. **Ιστιαία** (ξενοδοχείο & υδροθεραπευτήριο)
5. **Ειρήνη** (ξενοδοχείο & υδροθεραπευτήριο)
6. **Αύρα** (εντός ξενοδοχείου)
7. **Αύρα** (εκτός ξενοδοχείου)
8. **Αίγλη** (ξενοδοχείο & υδροθεραπευτήριο)
9. **Ερμής** (ξενοδοχείο & υδροθεραπευτήριο)
10. **Άνεσις** (ξενοδοχείο & υδροθεραπευτήριο)
11. **Ευαγγελισμός** (υδροθεραπευτήριο)
12. **Κνωσός** (σύγχρονες υποδομές θερμαλισμού)
13. **Διεθνές** (ξενοδοχείο & υδροθεραπευτήριο)
14. **Ίλιον** (ξενοδοχείο & υδροθεραπευτήριο)
15. **Καπόλος** (ξενοδοχείο & υδροθεραπευτήριο)
16. **Παπαϊωάννου** (υδροθεραπευτήριο)
17. **Άγ. Παντελήμονας** (υδροθεραπευτήριο)
18. **Ταίναρον** (ξενοδοχείο & υδροθεραπευτήριο)
19. **Μηθώ** (ξενοδοχείο & υδροθεραπευτήριο)
20. **Capri** (ξενοδοχείο & υδροθεραπευτήριο)
21. **Αι Πηγαί** (ξενοδοχείο & υδροθεραπευτήριο)
22. **Σκουρτανιώτη** (υδροθεραπευτήριο)
23. **Ηράκλειον** (ξενοδοχείο &υδροθεραπευτήριο)
24. **Στάδιον** (ξενοδοχείο & υδροθεραπευτήριο)

Πηγή: ιδία επεξεργασία σε χαρτογραφικό υπόβαθρο ΓΥΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Τα ξενοδοχεία των Λουτρών Αιδηψού στις αρχές του 20ου αιώνα

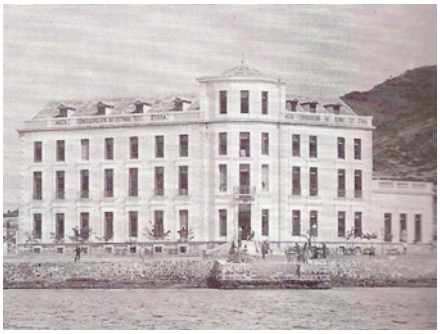

Εικόνα 5-5

Εικόνα 5-6

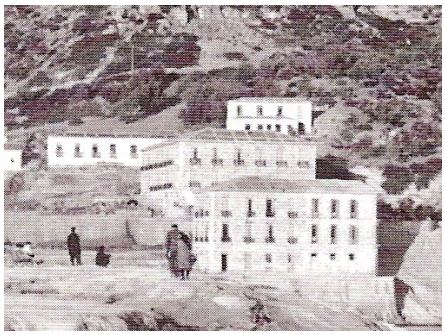

Εικόνα 5-7

Εικόνα 5-8

Εικόνα 5-9

Εικόνα 5-10

Εικόνα 5-11

Εικόνα 5-12

Εικόνα 5-5 και 5-6: Απόψεις του ξενοδοχείου και υδροθεραπευτηρίου «Θέρμαι Σύλλα»
Εικόνα 5-7: Τα ξενοδοχεία και υδροθεραπευτήρια «Στάδιον» και «Ηράκλειον»
Εικόνα 5-8: Το ξενοδοχείο και υδροθεραπευτήριο «Αύρα»
Εικόνα 5-9: Το ξενοδοχείο και υδροθεραπευτήριο «Αίγλη»
Εικόνα 5-10: Το ξενοδοχείο «Ακτή»
Εικόνα 5-11: Το ξενοδοχείο «Παλλάδιον»
Εικόνα 5-12: Το ξενοδοχείο και υδροθεραπευτήριο «Κεντρικόν»
Πηγή: Καλέμης, 1999

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Τα υδροθεραπευτήρια των Λουτρών Αιδηψού στις αρχές του 20ου αιώνα

Εικόνα 5-13

Εικόνα 5-14

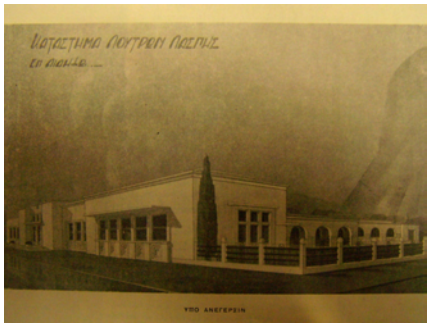

Εικόνα5-15

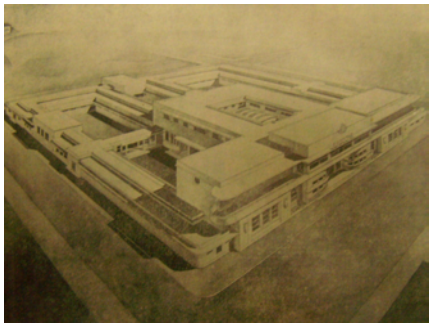

Εικόνα 5-16

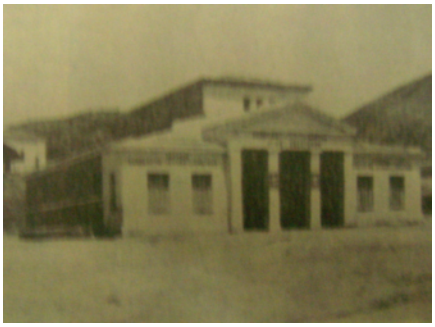

Εικόνα 5-17

Εικόνα 5-18

Εικόνα 5-19

Εικόνα 5-13: Αριστερά οι εγκαταστάσεις των δημοτικών λουτρών λάσπης και δεξιά ιδιωτικό υδροθεραπευτήριο σε χρωματισμένη καρτ ποστάλ
Εικόνα 5-14: Το ιδιωτικό υδροθεραπευτήριο «Γ. Πριάμου» σε χρωματισμένη καρτ ποστάλ
Εικόνα 5-15 και 5-16: Σχέδια υδροθεραπευτηρίων που δεν υλοποιήθηκαν ποτέ
Εικόνα 5-17: Η εμπρός όψη του Δημοτικού Υδροθεραπευτηρίου
Εικόνα 5-18: Η πίσω όψη του Δημοτικού Υδροθεραπευτηρίου
Εικόνα 5-19: Αιδήψιοι μπροστά σε λουτρικό κατάστημα που δεν υπάρχει σήμερα
Πηγή: Εικόνες 5-13, 5-14, 5-17 έως 5-19 από Καλέμης, 1999 και Εικόνες 5-15 και 5-16 από Κουρέλης, 1940

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Τα ξενοδοχεία των Λουτρών Αιδηψού στις αρχές του 21ου αιώνα

Εικόνα 5-20

Εικόνα 5-21

Εικόνα 5-22

Εικόνα 5-23

Εικόνα 5-24

Εικόνα 5-25

Εικόνα 5-26

Εικόνα 5-27

Εικόνα 5-20: Το ξενοδοχείο και υδροθεραπευτήριο «Θέρμαι Σύλλα» (κτισμένο το 1896)
Εικόνα 5-21: Το ξενοδοχείο και υδροθεραπευτήριο «Αύρα»
Εικόνα 5-22: Το ξενοδοχείο «Παλλάδιον»
Εικόνα 5-23: Το ξενοδοχείο «Αίγλη»
Εικόνα 5-24: Παλιό Αρχοντικό που πλέον λειτουργεί ως ξενοδοχειακό κατάλυμα
Εικόνα 5-25: Το ξενοδοχείο και υδροθεραπευτήριο «Ιστιαία»
Εικόνα 5-26: Το νέας κατασκευής ξενοδοχείο «Θάλασσα»
Εικόνα 5-27: Το ξενοδοχείο και υδροθεραπευτήριο «Κεντρικόν»
Πηγή: προσωπικό αρχείο (2007-2008)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Οι θερμαλιστικές εγκαταστάσεις του ΕΟΤ και του Δήμου Λ. Αιδηψού (αρχές 21ου αι.)

Εικόνα 5-28

Εικόνα 5-29

Εικόνα 5-30

Εικόνα 5-31

Εικόνα 5-32

Εικόνα 5-33

Εικόνα 5-34

Εικόνα 5-35

Εικόνα 5-28: Το παλιό (πρώην Δημοτικό) και το νέο υδροθεραπευτήριο του ΕΟΤ
Εικόνα 5-29: Η εμπρός όψη του νέου υδροθεραπευτηρίου του ΕΟΤ (κατασκευή δεκαετίας 1980)
Εικόνα 5-30: Η πίσω όψη του νέου υδροθεραπευτηρίου του ΕΟΤ
Εικόνα 5-31: Η εξωτερική δεξαμενή του ΕΟΤ (ολυμπιακών διαστάσεων)
Εικόνα 5-32: Ατομικός λουτήρας εντός του νέου υδροθεραπευτηρίου του ΕΟΤ
Εικόνα 5-33: Οι εσωτερικές δεξαμενές του νέου υδροθεραπευτηρίου του ΕΟΤ
Εικόνα 5-34: Το σημείο ανάβλυσης της ιαματικής πηγής στο οικόπεδο του νέου υδροθεραπευτήριο του ΕΟΤ
Εικόνα 5-35: Η ανάμικτη παραλία του Δήμου Αιδηψού (έκχυση νερών ιαματικής πηγής μέσα στη θάλασσα)
Πηγή: προσωπικό αρχείο (2007-2008)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Οι ιδιωτικές θερμαλιστικές εγκαταστάσεις των Λ. Αιδηψού στις αρχές του 21ου αιώνα

Εικόνα 5-36

Εικόνα 5-37

Εικόνα 5-38

Εικόνα 5-39

Εικόνα 5-40

Εικόνα 5-41

Εικόνα 5-42

Εικόνα 5-36: Το ξενοδοχείο – Σύγχρονο Κέντρο Ιαματικού Τουρισμού «Θέρμαι Σύλλα»
Εικόνα 5-37: Το υδροθεραπευτήριο «Αύρα»
Εικόνα 4.38: Το ξενοδοχείο-υδροθεραπευτήριο «Αι Πηγαί»
Εικόνα 5-39: Το υδροθεραπευτήριο «Παπαϊωάννου»
Εικόνα 5-40: Το ξενοδοχείο-υδροθεραπευτήριο «Μηθώ»
Εικόνα 5-41: Το ξενοδοχείο-υδροθεραπευτήριο «Διεθνές»
Εικόνα 5-42: Το υδροθεραπευτήριο «Αγ. Παντελεήμων»
Πηγές: Εικόνα 5-36 από www.thermaesylla.gr, Εικόνες 5-37 έως 5-42 από προσωπικό αρχείο (2007-2008)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Οι ιδιωτικές θερμαλιστικές εγκαταστάσεις των Λ. Αιδηψού στις αρχές του 21ου αιώνα

Εικόνα 5-43

Εικόνα 5-44

Εικόνα 5-45

Εικόνα 5-46

Εικόνα 5-47

Εικόνα 5-48

Εικόνα 5-49

Εικόνα 5-50

Εικόνα 5-43: Η εξωτερική πισίνα στο σύγχρονο Κέντρο Ιαματικού Τουρισμού «Θέρμαι Σύλλα»
Εικόνα 5-44: Η εξωτερική πισίνα στο υδροθεραπευτήριο και ξενοδοχείο «Ιστιαία»
Εικόνα 5-45: Η εξωτερική πισίνα στο υδροθεραπευτήριο και ξενοδοχείο «Κεντρικόν»
Εικόνα 5-46: Η εσωτερική πισίνα στο υδροθεραπευτήριο και ξενοδοχείο «Καπόλος»
Εικόνα 5-47: Διπλοί ατομικοί λουτήρες στο υδροθεραπευτήριο «Παπαϊωάννου»
Εικόνα 5-48: Ατομικός λουτήρας στο υδροθεραπευτήριο και ξενοδοχείο «Μηθώ»
Εικόνα 5-49: Ατομικός λουτήρας στο υδροθεραπευτήριο και ξενοδοχείο «Capri»
Εικόνα 5-50: Ατομικός λουτήρας στο υδροθεραπευτήριο και ξενοδοχείο «Ταίναρον»
Πηγή: Εικόνα 5-43 από www.thermaesylla.gr, Εικόνες 5-44 έως 5-50 από προσωπικό αρχείο (2007-2008)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

5.2.1.3 Σχολιασμός αποτελεσμάτων επιτόπιας έρευνας για το προφίλ των θερμαλιστών

Πέραν όμως των ποιοτικών και ποσοτικών χαρακτηριστικών των θερμαλιστικών και τουριστικών υποδομών της λουτρόπολης, στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθούμε και στα χαρακτηριστικά των θερμαλιστών της Αιδηψού, όπως αυτά προέκυψαν ύστερα από την επιτόπια έρευνα που πραγματοποιήθηκε το έτος 2007, σε δείγμα 300 ατόμων, σε διάφορα υδροθεραπευτήρια-θερμαλιστικές εγκαταστάσεις (για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την έρευνα βλέπε 1^{ο} κεφάλαιο, σελ.16 και Πίνακες 12 - 73 στο Παράρτημα).

Κατ' αρχήν, όσον αφορά στα βασικά χαρακτηριστικά των θερμαλιστών που επισκέπτονται τη λουτρόπολη της Αιδηψού, θα πρέπει να πούμε ότι πρόκειται κυρίως για γυναίκες, αφού στο δείγμα των 300 ερωτηθέντων[116] το 63,7% ήταν γυναίκες και το 36,3% άντρες (Γράφημα 5-4). Επίσης, όσον αφορά στην ηλικία, η πλειονότητα των θερμαλιστών, και συγκεκριμένα το 63,3% αυτών, ήταν ηλικίας άνω των 65 ετών, με τους άντρες να αποτελούν το μεγαλύτερο μέρος αυτού του ποσοστού (Πίνακας. 5-23).

Γράφημα 5-4: Κατανομή θερμαλιστών κατά φύλο (Λουτρά Αιδηψού)

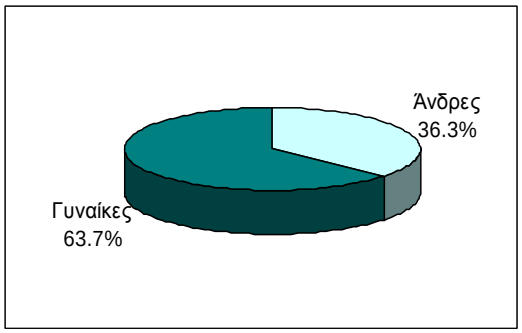

Πηγή: Πίνακας 12, βλέπε Παράρτημα

Γράφημα 5-5: Κατανομή θερμαλιστών κατά ηλικία (Λουτρά Αιδηψού)

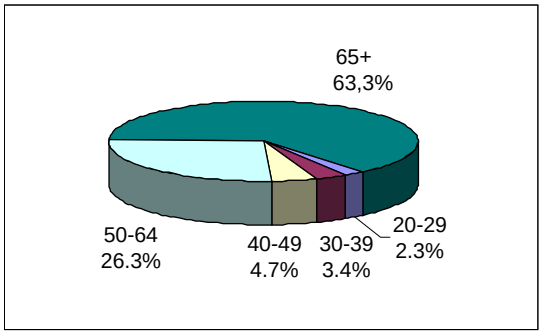

Πηγή: Πίνακας 14, βλέπε Παράρτημα

Πίνακας 5-23: Κατανομή θερμαλιστών κατά φύλο και ηλικία (Λουτρά Αιδηψού)

	Άνδρες		Γυναίκες		Σύνολο	
	Άτομα	**%**	**Άτομα**	**%**	**Άτομα**	**%**
< 40	5	4.6	12	6.3	17	5.7
40-49	1	0.9	13	6.8	14	4.7
50-64	23	21.1	56	29.3	79	26.3
65+	80	73.4	110	57.6	190	63.3
Σύνολο	109	100.0	191	100.0	300	100.0

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Chi-Square	Df	Sig.
10.025	3	0.018

Επίσης, όσον αφορά στην προέλευση των θερμαλιστών, αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι η λουτρόπολη της Αιδηψού προσελκύει επισκέπτες σχεδόν από όλες τις γωνιές της χώρας, με ένα σημαντικό ποσοστό της τάξης του 44% (125 από τους 300 ερωτηθέντες) να δηλώνουν ως τόπο μόνιμης κατοικίας την Αθήνα και το Νομό Αττικής. Πέραν όμως της Αττικής, όσον αφορά στο υπόλοιπο 56% των ερωτηθέντων, αυτοί δήλωσαν ως τόπο μόνιμης κατοικίας ως ακολούθως (Χάρτης 5-6 και Πίνακας 17, βλέπε Παράρτημα):

[116] Να υπενθυμίσουμε ότι το δείγμα των συμμετεχόντων στην έρευνα στα Λ. Αιδηψού δεν περιλαμβάνει καθόλου «σύγχρονους» θερμαλιστές, δηλαδή άτομα που επισκέπτονται σύγχρονες εγκαταστάσεις θερμαλισμού.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Περ. Κεντρικής Μακεδονίας:	15,3%
Περ. Θεσσαλίας:	15%
Περ. Στερεάς Ελλάδας:	6,3%
Περ. Δυτικής Ελλάδας:	5%
Περ. Δυτικής Μακεδονίας:	4%
Περ. Πελοποννήσου:	3%
Περ. Κρήτης:	2,4%
Περ. Αν. Μακεδονίας και Θράκης:	2,3%
Περ. Ηπείρου:	0,3%
Περ. Ιονίων Νήσων:	0,3%

Τέλος, εκτός των παραπάνω περιοχών της Ελλάδας, υπήρξαν και 3 ερωτηθέντες (ποσοστό 1%), οι οποίοι προέρχονταν από το εξωτερικό (Κύπρο, Καναδά και Σερβία συγκεκριμένα).

Πέραν όμως της μεγάλης εμβέλειας που εμφανίζει ο θερμαλιστικός τουρισμός της Αιδηψού, ένα άλλο αξιοσημείωτο συμπέρασμα που προέκυψε από τα αποτελέσματα της επιτόπιας έρευνας είναι επίσης το γεγονός ότι η πλειονότητα των επισκεπτών της είναι ιδιαίτερα «πιστοί». Συγκεκριμένα, το ποσοστό των θερμαλιστών που έχει επισκεφτεί τη λουτρόπολη πάνω από 10 φορές ανέρχεται στο 32,3%, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό αυτών που την έχουν επισκεφτεί τουλάχιστον 5 φορές φτάνει το 23,3% (Πίνακας 16, βλέπε Παράρτημα). Ακόμη, άξιο λόγου είναι ότι από το σύνολο των 300 ερωτηθέντων, ποσοστό της τάξης του 67,3% δηλώνει ότι δεν έχει επισκεφτεί άλλους τόπους θερμαλισμού (Πίνακας 28, βλέπε Παράρτημα), γεγονός που σημαίνει ότι τα Λουτρά Αιδηψού αποτελούν τη μια και μοναδική επιλογή για θερμαλιστικό τουρισμό ενός μεγάλου αριθμού θερμαλιστών της λουτρόπολης.

Γράφημα 5-6: Διάρκεια παραμονής θερμαλιστών στα Λουτρά Αιδηψού

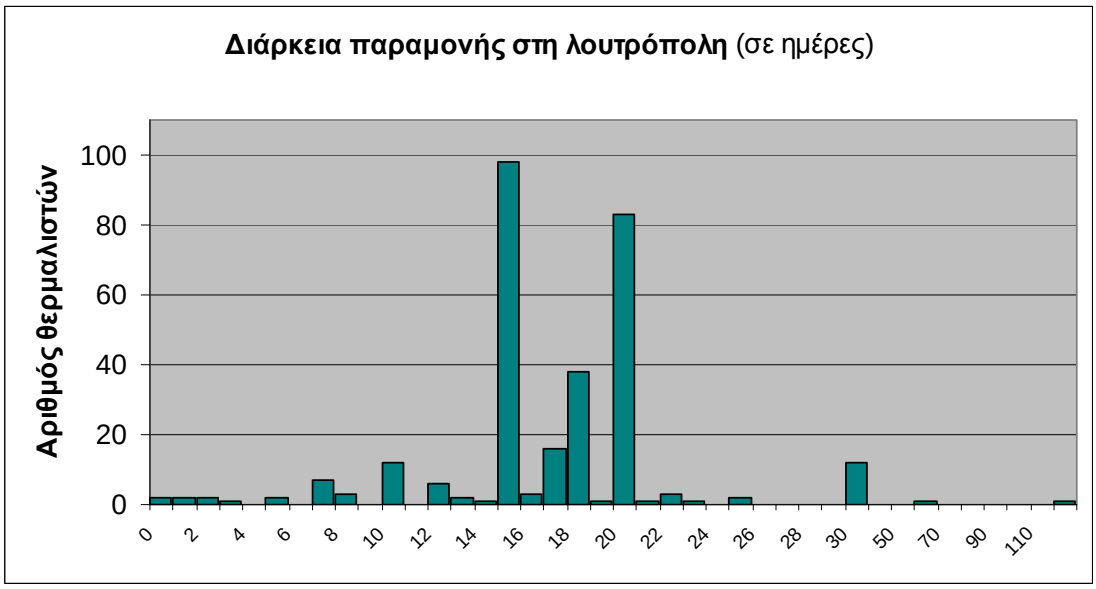

Πηγή: Πίνακας 18, βλέπε Παράρτημα

Παράλληλα, όσον αφορά στη διάρκεια παραμονής, οι θερμαλιστές των Λουτρών Αιδηψού -λόγω βέβαια και της μεγάλης διάρκειας του κύκλου της υδροθεραπείας-, ως επί το πλείστον επιλέγουν να μένουν είτε 2 εβδομάδες (σε ποσοστό 33,3%) είτε 3 εβδομάδες (σε ποσοστό 27,7%) (Γράφημα 5-6). Επίσης, όσον αφορά στο είδος καταλύματος που επιλέγουν,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

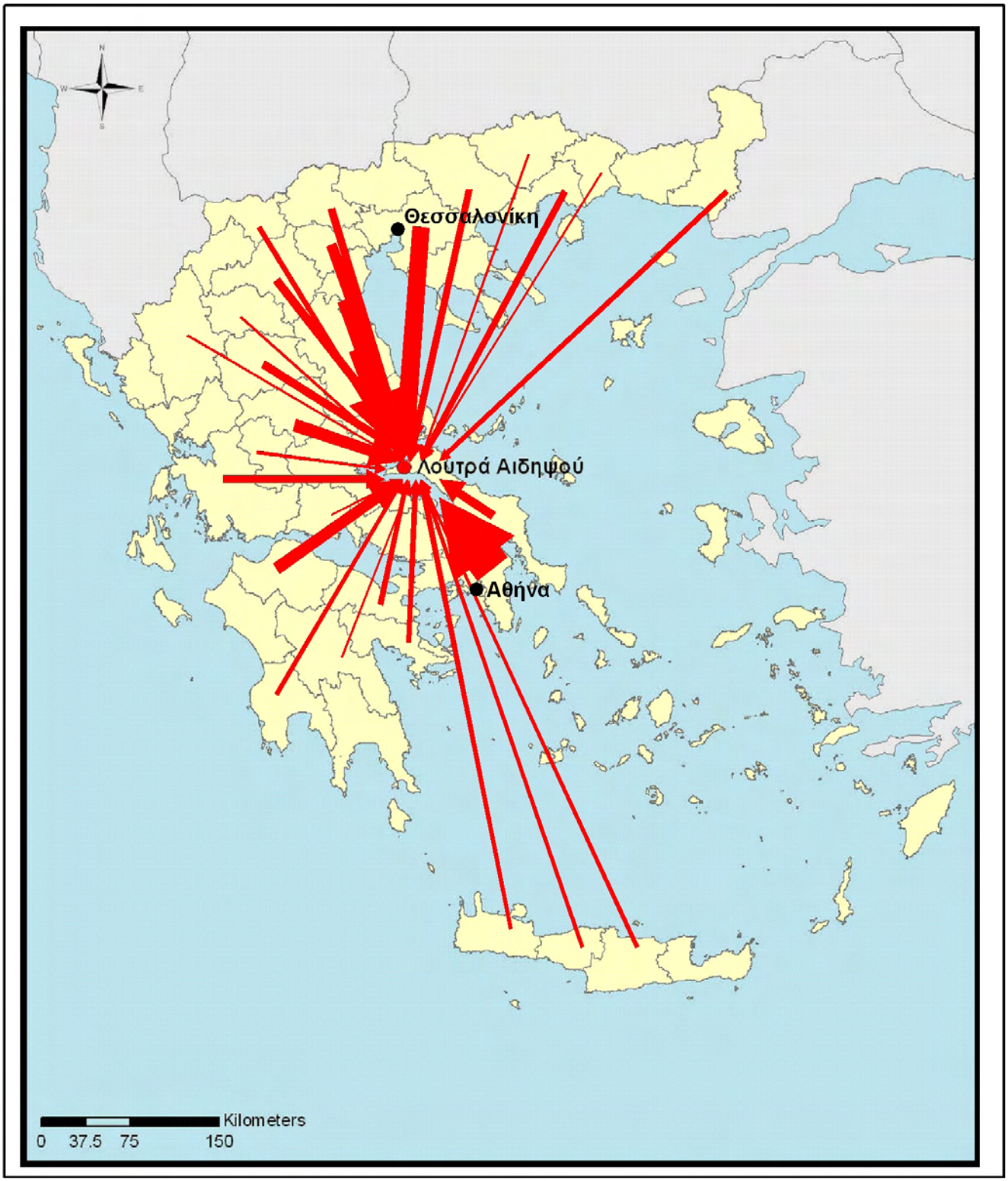

ΧΑΡΤΗΣ 5-6: Προέλευση θερμαλιστών Λουτρών Αιδηψού

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

0,33% 41,67%

Προβολικό Σύστημα: ΕΓΣΑ '87

Πηγή: Πίνακας 17, βλ. Παράρτημα

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΧΠΠΑ

Διδακτορική Διατριβή

Χωρική Οργάνωση, Ανάπτυξη και Σχεδιασμός του Θερμαλιστικού Τουρισμού στην Ελλάδα

Μαριλένα Παπαγεωργίου

Επιβλέπων: Ηλίας Μπεριάτος, Καθηγητής

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

το μεγαλύτερο μέρος αυτών διαμένει είτε σε απλά ξενοδοχεία (ποσοστό 37,2%) -δηλαδή σε ξενοδοχεία χωρίς θερμαλιστικές υποδομές-, είτε σε ενοικιαζόμενα δωμάτια (ποσοστό 36,6%). Αντίθετα, μόλις το 23,1% επιλέγει ξενοδοχεία που διαθέτουν ταυτόχρονα και θερμαλιστικές υποδομές, ενώ επίσης υπάρχει και ένα ποσοστό της τάξης του 3% που διαμένει σε ιδιωτική κατοικία στην ευρύτερη περιοχή (Πίνακας 19, βλέπε Παράρτημα).

Όσον αφορά στο οικονομικό επίπεδο, θα πρέπει να πούμε ότι ένα σημαντικό μέρος από αυτούς ανήκει σε χαμηλές εισοδηματικές τάξεις. Συγκεκριμένα, από το σύνολο των 300 ερωτηθέντων, το 71,4% δήλωσε ετήσιο εισόδημα κάτω των 15.000€, με το μεγαλύτερο ποσοστό αυτών (65%) να μην ξεπερνούν καν τις 10.000€ ετήσιου εισοδήματος. Παράλληλα, από τους υπόλοιπους ερωτηθέντες, το 10,7% δήλωσε εισόδημα από 15.000 έως 20.000€, το 5,7% από 20.000 έως 30.000€ και μόλις ένα ποσοστό 5,3% δήλωσε ότι το εισόδημά του ξεπερνά τις 30.000€ ετησίως (Γράφημα 5-7).

Γράφημα 5-7: Ετήσιο εισόδημα θερμαλιστών Λουτρών Αιδηψού

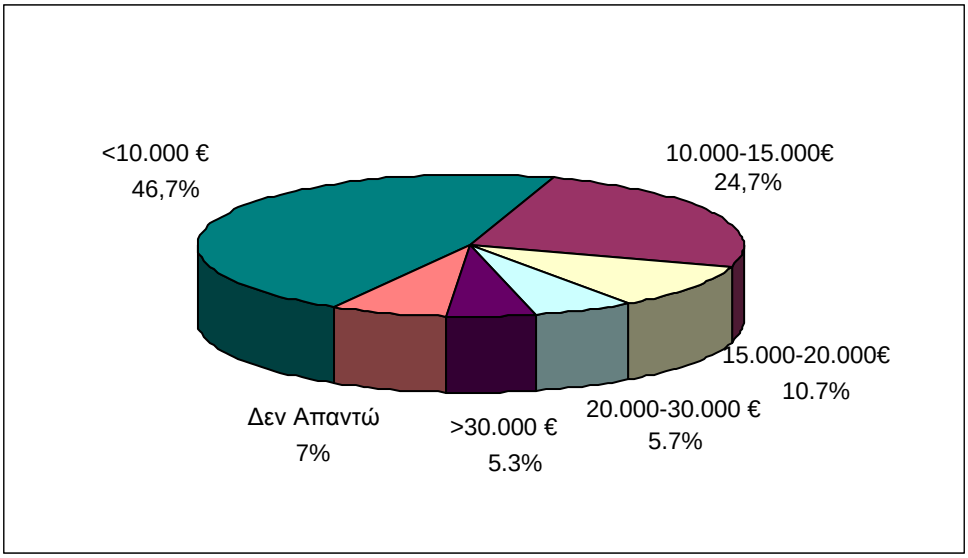

Πηγή: Πίνακας 30, βλέπε Παράρτημα

Το ότι ως επί το πλείστον οι θερμαλιστές της Αιδηψού είναι χαμηλού οικονομικού επιπέδου εξηγεί επίσης και το γεγονός ότι η πλειονότητα αυτών, δηλαδή το 70,3%, κάνει θερμαλιστικό τουρισμό λόγω του ότι του προσφέρεται δωρεάν (επιδότηση Ασφαλιστικού Ταμείου ή συμμετοχή σε κοινωνικό πρόγραμμα), ενώ αντίθετα, μόλις το 29,5% επιβαρύνεται προσωπικά-ιδιωτικά για τις υδροθεραπείες του, με το μεγαλύτερο μέρος αυτών φυσικά να προέρχεται από τις υψηλότερες εισοδηματικές τάξεις (Πίνακας 5-24 και Γράφημα 5-8).

Πίνακας 5-24: Κατανομή θερμαλιστών κατά είδος οικονομικής επιβάρυνσης και ετήσιο εισόδημα (Λουτρά Αιδηψού)

Οικονομική Επιβάρυνση	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		>30.000		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%
Ιδιωτική Επιβάρυνση (αποκλειστικά)	32	22.9	13	17.6	19	59.4	7	41.2	11	68.8	82	29.4
Ασφ. Ταμείο ή Κοιν. Πρόγραμμα	107	76.4	61	82.4	13	40.6	10	58.8	5	31.3	196	70,2
Επιβάρυνση τρίτου	1	0.7	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1	0.4
Σύνολο	140	100	74	100	32	100	17	100	16	100	279	100

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Επίσης, λόγω του ότι η πλειονότητα των θερμαλιστών ανήκει σε χαμηλές εισοδηματικές τάξεις και επιδοτείται για να κάνει θερμαλιστικό τουρισμό, η συντριπτική πλειονότητά τους (91,3%) επιλέγει αποκλειστικά υπηρεσίες θεραπευτικού θερμαλισμού (δηλαδή αυτές που του χρηματοδοτεί το Ταμείο του ή το αντίστοιχο κοινωνικό πρόγραμμα), έναντι μόλις 1,7% που επιλέγει μοναδικά σύγχρονες θερμαλιστικές υπηρεσίες υγείας και ευεξίας, οι οποίες γενικότερα δεν επιδοτούνται εξ ολοκλήρου αφού στοιχίζουν πολύ παραπάνω από τις υπηρεσίες θεραπευτικού θερμαλισμού (Γράφημα 5-9).

Γράφημα 5-8: Οικονομική επιβάρυνση θερμαλιστών (Λουτρά Αιδηψού)

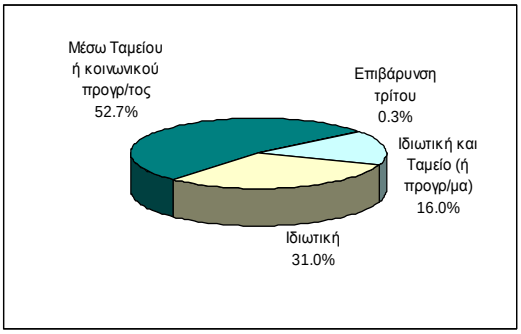

Πηγή: Πίνακας 24, βλέπε Παράρτημα

Γράφημα 5-9: Προτιμήσεις θερμαλιστών σε είδη θερμαλιστικών υπηρεσιών (Λουτρά Αιδηψού)

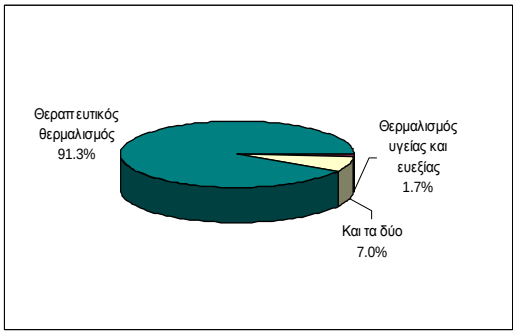

Πηγή: Πίνακας 20, βλέπε Παράρτημα

Βέβαια, στο σημείο αυτό θα πρέπει να πούμε ότι το ιδιαίτερα υψηλό ποσοστό των ατόμων που επιλέγουν υπηρεσίες θεραπευτικού θερμαλισμού και όχι θερμαλισμού υγείας και ευεξίας, δεν οφείλεται μόνο στα χαμηλά εισοδήματα των θερμαλιστών και στην εξ ολοκλήρου χρηματοδότηση μοναδικά αυτών των υπηρεσιών από τους κρατικούς-ασφαλιστικούς φορείς. Αντίθετα, σύμφωνα με την έρευνα που υλοποιήθηκε, διαφάνηκε ότι η συντριπτική πλειονότητα των θερμαλιστών θεωρεί τα ιαματικά νερά της Αιδηψού άκρως θεραπευτικά και άρα η χρήση τους δεν έχει κανέναν άλλο στόχο για τους ίδιους παρά πρωτίστως τη θεραπεία και την πρόληψη από διάφορες παθήσεις και δευτερευόντως την ανανέωση και την ξεκούραση. Χαρακτηριστικά, σε ερώτημα που τέθηκε στο σύνολο των 300 θερμαλιστών σχετικά με τους λόγους για τους οποίους επιλέγουν να κάνουν θερμαλιστικό τουρισμό, οι απαντήσεις που δόθηκαν είχαν ως ακολούθως:

Θεραπεία:	72%
Πρόληψη:	27,3%
Ανανέωση-ξεκούραση:	18,3%
Αισθητική:	3%

Ειδικότερα όμως, όσον αφορά στους θερμαλιστές που απάντησαν ότι το θερμαλιστικό τουρισμό τον επιλέγουν με στόχο την ανανέωση-ξεκούραση και την αισθητική, αυτοί προέρχονται κυρίως από τις χαμηλότερες ηλικιακές ομάδες και όχι τόσο από τις ηλικίες 65 ετών και άνω (Πίνακας 54 – βλέπε Παράρτημα).

Πέραν όμως των παραπάνω στοιχείων που αφορούν στα βασικά χαρακτηριστικά των θερμαλιστών, από τους 300 συμμετέχοντες στην έρευνα ζητήθηκε επίσης να τοποθετηθούν και σχετικά με την ίδια τη λουτρόπολη αλλά και τις τουριστικές υποδομές και υπηρεσίες που προσφέρει. Συγκεκριμένα, σε ερώτημα που τέθηκε σχετικά με το βαθμό ικανοποίησής τους από την ποιότητα των προσφερόμενων θερμαλιστικών υποδομών και υπηρεσιών, το 44,3%

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

(133 ερωτηθέντες) απάντησε ότι είναι «αρκετά» ικανοποιημένο και το 43% (129 ερωτηθέντες) απάντησε ότι είναι «πολύ» ικανοποιημένο (Γράφημα 5-10).

Ακολούθως, επόμενο ερώτημα που τους τέθηκε ήταν να δηλώσουν το βαθμό ικανοποίησής τους σχετικά με το περιβάλλον (οικιστικό και φυσικό) της λουτρόπολης. Και πάλι, οι απαντήσεις που δόθηκαν έδειξαν ότι η πλειονότητα των ερωτηθέντων υπήρξε «αρκετά» έως «πολύ» ικανοποιημένη από το περιβάλλον της λουτρόπολης. Συγκεκριμένα, το 40% απάντησε ότι είναι «αρκετά» ικανοποιημένο, το 39% ότι είναι «πολύ» ικανοποιημένο, το 15,3% «λίγο» ικανοποιημένο και μόλις ένα 5% ότι δεν είναι «καθόλου» ικανοποιημένο από το περιβάλλον της λουτρόπολης (Γράφημα 5-11).

Εν συνεχεία, από τους θερμαλιστές ζητήθηκε να εκφράσουν το βαθμό ικανοποίησής τους από την ποιότητα των υποδομών και υπηρεσιών ενδιαίτησης. Κι εδώ τα ποσοστά ήταν κάπως ανάλογα, δείχνοντας ότι οι επισκέπτες της λουτρόπολης είναι «αρκετά» έως «πολύ» ικανοποιημένοι. Συγκεκριμένα, το 46,3% απάντησε ότι είναι «αρκετά» ικανοποιημένο, το 24,3% ότι είναι «πολύ» ικανοποιημένο, το 23,7% ότι είναι «λίγο» ικανοποιημένο, το 3% ότι δεν είναι «καθόλου» ικανοποιημένο, ενώ 8 από τους 300 ερωτηθέντες (ποσοστό 2,7%) δεν απάντησαν καθόλου στην ερώτηση (Γράφημα 5-12).

Βαθμός Ικανοποίησης Θερμαλιστών Λουτρών Αιδηψού

Γράφημα 5-10: Βαθμός ικανοποίησης θερμαλιστών από τις θερμαλιστικές υπηρεσίες (Λουτρά Αιδηψού)

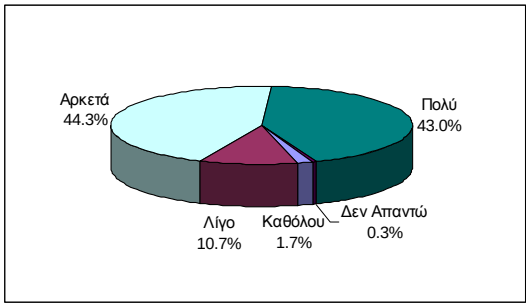

Πηγή: Πίνακας 32, βλέπε Παράρτημα

Γράφημα 5-11: Βαθμός ικανοποίησης θερμαλιστών από το περιβάλλον της λουτρόπολης (Λουτρά Αιδηψού)

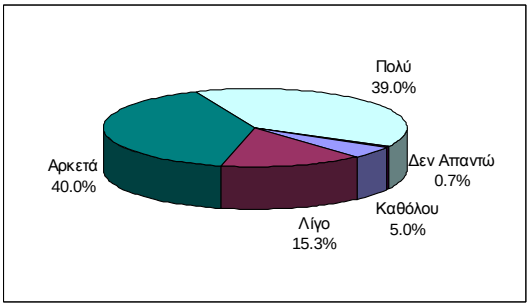

Πηγή: Πίνακας 34, βλέπε Παράρτημα

Γράφημα 5-12: Βαθμός ικανοποίησης θερμαλιστών από τις υποδομές ενδιαίτησης (Λουτρά Αιδηψού)

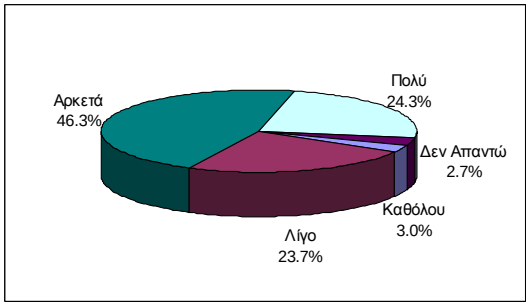

Πηγή: Πίνακας 36, βλέπε Παράρτημα

Γράφημα 5-13: Βαθμός ικανοποίησης θερμαλιστών από τις υπηρεσίες διασκέδασης - ψυχαγωγίας (Λουτρά Αιδηψού)

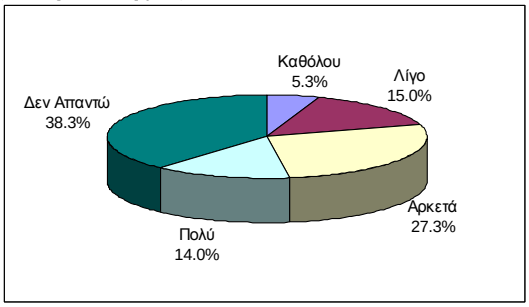

Πηγή: Πίνακας 38, βλέπε Παράρτημα

Ακολούθως, τελευταίο ερώτημα στο οποίο οι 300 θερμαλιστές κλήθηκαν να εκφράσουν και πάλι το βαθμό ικανοποίησής τους, ήταν σχετικά με τις υπηρεσίες διασκέδασης και ψυχαγωγίας. Σ' αυτή την περίπτωση, και σε αντίθεση με παραπάνω που οι

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

θερμαλιστές στην πλειονότητά τους δήλωσαν «αρκετά» έως «πολύ» ικανοποιημένοι, από την προσφορά διασκέδασης και ψυχαγωγίας δήλωσαν κατά κύριο λόγο «λίγο» έως «αρκετά» ικανοποιημένοι. Συγκεκριμένα, το 27,3% δήλωσε «αρκετά» ικανοποιημένο, το 15% «λίγο» ικανοποιημένο, το 14% «πολύ» ικανοποιημένο, το 5,3% «καθόλου» ικανοποιημένο, ενώ υπήρξε και ένα αρκετά σημαντικό ποσοστό της τάξης του 38,3% που δεν απάντησε στην ερώτηση (Γράφημα 5-13). Ειδικότερα, όσον αφορά σε αυτούς που δεν απάντησαν στο συγκεκριμένο ερώτημα, το 82% αυτών ήταν άτομα τρίτης και τέταρτης ηλικίας (Πίνακας 64, βλέπε Παράρτημα), που γενικότερα θεωρούν ότι η διασκέδαση-ψυχαγωγία, λόγω ηλικίας, δεν τους αφορά καθόλου.

Όμως, παρ' όλο που σε γενικές γραμμές οι θερμαλιστές δήλωσαν «αρκετά» ή «πολύ» ικανοποιημένοι από τη λουτρόπολη, τις υπηρεσίες και τις υποδομές της, τα αποτελέσματα αυτά δεν είναι απόλυτα αξιόπιστα. Αυτό ισχύει καθώς εκ των πραγμάτων η συμμετοχή ατόμων τρίτης και τέταρτης ηλικίας στο δείγμα ήταν ιδιαίτερα υψηλή, γεγονός που συνεπάγεται ότι πρώτον, οι περισσότερες απαντήσεις δόθηκαν με ιδιαίτερη προσοχή και δεν ήταν τόσο ειλικρινείς (λόγω καχυποψίας, ελαστικότητας στις κρίσεις τους, συμβιβασμού με την πραγματικότητα κλπ) και δεύτερον, ότι η απάντηση «αρκετά ικανοποιημένοι» σε αυτές τις ηλικιακές ομάδες εμπεριέχει περισσότερο αρνητική παρά θετική κρίση. Παρ' όλα αυτά, αξίζει να σημειώσουμε ότι ακόμη κι έτσι, δηλαδή ακόμη και μέτριος που μάλλον είναι ο βαθμός ικανοποίησης των θερμαλιστών, στην πραγματικότητα δεν επηρεάζει σχεδόν καθόλου την προτίμηση που δείχνουν στη λουτρόπολη, αφού απ' ότι φαίνεται στους Πίνακες 60 έως 63 που παρατίθενται στο Παράρτημα, τα ίδια πρόσωπα που εμφανίζονται από λίγο έως και μέτρια ικανοποιημένα συνεχίζουν να επισκέπτονται τη λουτρόπολη επί σειρά ετών.

Τέλος, τελευταία ερώτηση που τέθηκε στους θερμαλιστές ήταν σχετικά με το εάν σε συνδυασμό με το θερμαλιστικό τουρισμό, κατά τη διάρκεια της παραμονής τους στη λουτρόπολη, επιλέγουν και άλλες δραστηριότητες ή άλλες μορφές τουρισμού. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, από το σύνολο των 300 ερωτηθέντων, οι 208 (ποσοστό 69%), απάντησαν θετικά, ενώ ένα αρκετά υψηλό ποσοστό (31%) απάντησε αρνητικά (Πίνακας 40, βλέπε Παράρτημα). Όσον αφορά σε αυτούς που απάντησαν αρνητικά, ότι δηλαδή δε συνδυάζουν το θερμαλιστικό τουρισμό με κάποια άλλη δραστηριότητα ή μορφή τουρισμού, όπως προκύπτει και από τους Πίνακες 71 και 72 του Παραρτήματος, στην πλειονότητά τους είναι ηλικίας άνω των 65 ετών και ταυτόχρονα ανήκουν στις χαμηλότερες οικονομικές τάξεις.

Παράλληλα, στο σύνολο αυτών που απάντησαν θετικά (208 άτομα), οι προτιμήσεις τους σε δραστηριότητες ή μορφές τουρισμού είχαν ως ακολούθως (Πίνακας 42, βλέπε Παράρτημα):

Περιηγητικός τουρισμός:	63%
Θρησκευτικός τουρισμός:	52,4%
Παραθαλάσσιος τουρισμός:	43,8%
Γαστρονομικός τουρισμός:	2,9%
Πολιτιστικός τουρισμός:	1,9%
Οικοτουρισμός:	1%
Περίπατοι:	0,5%

Όπως παρατηρούμε από τα ποσοστά των παραπάνω απαντήσεων, ο περιηγητικός και ο θρησκευτικός τουρισμός αποτελούν τη συνηθέστερη δραστηριότητα των θερμαλιστών της Αιδηψού, γεγονός που εξηγείται από την εκ των πραγμάτων υψηλή συμμετοχή ατόμων τρίτης

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

και τέταρτης ηλικίας στο δείγμα των ερωτηθέντων. Επίσης, όσον αφορά στον παραθαλάσσιο τουρισμό, το ότι έρχεται τρίτος στην προτίμηση των θερμαλιστών παρά το θαλάσσιο μέτωπο της λουτρόπολης, εξηγείται από το ότι αρκετοί γιατροί συνιστούν την αποφυγή των θαλασσινών λουτρών παράλληλα με τη λουτροθεραπεία με θερμά νερά.

Τα παραπάνω χαρακτηριστικά αφορούν αποκλειστικά τους θερμαλιστές που επισκέπτονται τις κλασικού τύπου θερμαλιστικές εγκαταστάσεις (υδροθεραπευτήρια) της λουτρόπολης για να κάνουν θεραπευτικό θερμαλισμό. Εκτός αυτών όμως, λόγω και της παρουσίας του σύγχρονου θερμαλιστικού κέντρου «Θέρμαι Σύλλα», αλλά και του «Κνωσός», η λουτρόπολη της Αιδηψού υποδέχεται και φιλοξενεί και αρκετούς «σύγχρονους» θερμαλιστές, για θερμαλισμό υγείας και ευεξίας, των οποίων τα χαρακτηριστικά διαφέρουν σημαντικά από αυτά των παραπάνω «κλασικών» θερμαλιστών. Όμως η έρευνα σε αυτά τα δύο θερμαλιστικά κέντρα, προκειμένου να σκιαγραφηθεί το προφίλ και των «σύγχρονων» θερμαλιστών που επισκέπτονται τη λουτρόπολη της Αιδηψού, δεν ήταν δυνατή. Παρ' όλα αυτά, κατά τη διάρκεια συνέντευξης με την Υπεύθυνη Δημοσίων Σχέσεων του «Θέρμαι Σύλλα», κα. Βούλα Καράτζιου-Αναστασοπούλου, πληροφορηθήκαμε ότι εν γένει οι επισκέπτες του εν λόγω σύγχρονου θερμαλιστικού κέντρου είναι όλων των ηλικιών, ότι το μεγαλύτερο ποσοστό είναι γυναίκες, ότι συνήθως είναι ιδιαίτερα υψηλής οικονομικής επιφάνειας, ότι η διάρκεια παραμονής τους κατά την περίοδο του χειμώνα είναι συνήθως δύο, τρεις ή και τέσσερις ημέρες, ενώ κατά την περίοδο του καλοκαιριού και περισσότερων ημερών, ότι κατά τη διάρκεια της παραμονής τους συνήθως αρκούνται στις παροχές του ξενοδοχείου και δεν έρχονται συχνά σε επαφή με τη λουτρόπολη, ενώ τέλος ότι η πλειονότητά τους έρχεται για ανανέωση και ξεκούραση και με πλήρη συνείδηση των ευεργετικών ιδιοτήτων των ιαματικών νερών της περιοχής.

Συνοψίζοντας, χρειάζεται να πούμε ότι, παρ' όλο που εδώ και αρκετές δεκαετίες η λουτρόπολη κατέχει την πρώτη θέση -με μεγάλη διαφορά από τις υπόλοιπες ελληνικές λουτροπόλεις- και υπερέχει σημαντικά στα ποσοτικά στοιχεία τόσο του αριθμού των θερμαλιστών που την επισκέπτονται όσο και των θερμαλιστικών υποδομών που διαθέτει, τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της δεν είναι ανάλογα ούτε της θέσης της αλλά ούτε και της μακραίωνης ιστορίας της λουτρόπολης. Αρκετές από τις θερμαλιστικές της υποδομές υστερούν σημαντικά σε ποιότητα περιβάλλοντος, ενώ ακόμη και αυτές που τώρα ξεκινούν να αναβαθμίζονται δεν αφορούν παρά μόνο ένα μέρος του συνόλου των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων που υπάρχουν. Ομοίως, ούτε οι προσφερόμενες θερμαλιστικές υπηρεσίες της λουτρόπολης, στην πλειονότητα των περιπτώσεων, ανταποκρίνονται στις επιταγές του σύγχρονου θερμαλισμού και των διεθνών πρακτικών. Παράλληλα, όσον αφορά στους θερμαλιστές, αυτοί ενώ υπερέχουν αριθμητικά από κάθε άλλη λουτρόπολη της Ελλάδας (διατηρώντας αυξητική τάση), τα ποιοτικά τους χαρακτηριστικά δεν είναι αντίστοιχα ικανοποιητικά. Η πλειονότητά τους είναι μεγάλης ηλικίας, με χαμηλό εισόδημα, γεγονός που περιορίζει σημαντικά την ποιοτική ανάπτυξη τόσο του θερμαλιστικού τουρισμού όσο και της ίδιας της λουτρόπολης.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

5.2.1.4 Η οικιστική και πολεοδομική εξέλιξη της λουτρόπολης της Αιδηψού

Η λουτρόπολη της Αιδηψού (Λουτρά Αιδηψού) είναι ένας μικρός οικισμός στα βορειοδυτικά παράλια του νησιωτικού νομού Ευβοίας, τέσσερα (4) χιλιόμετρα νότιο-δυτικά της ομώνυμης πόλης. Χτισμένα ακριβώς στο σημείο όπου αναβλύζουν οι ιαματικές πηγές της Αιδηψού, τα Λουτρά Αιδηψού οφείλουν εξολοκλήρου την ύπαρξή τους στο φυσικό πόρο των ιαματικών πηγών που εντοπίζεται στην περιοχή σε αφθονία. Στις μέρες μας, τα Λουτρά Αιδηψού έχουν συνενωθεί οικιστικά με τον αρχικό πυρήνα της πόλης (της Αιδηψού) και μαζί με τα Γιάλτρα, τον Άγιο, τα Ήλια και το Πολύλοφο αποτελούν τον Καποδιστριακό Δήμο Αιδηψού, με πληθυσμό 6.482 άτομα[117] (ΕΣΥΕ, 2001).

Παρά την ύπαρξη σπουδαίου λουτρικού κέντρου στην περιοχή κατά την αρχαιότητα, στη σύγχρονη εποχή η λουτρόπολη της Αιδηψού άργησε σημαντικά να αναπτυχθεί σε σχέση με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές λουτροπόλεις. Για μεγάλο χρονικό διάστημα μετά την παρέλευση της τουρκοκρατίας, στη θέση της αρχαίας λουτρόπολης δεν υπήρχαν παρά μόνο γυμνά βράχια και μόλις ένα λιθόκτιστο κτίριο το οποίο προσέφερε υποτυπώδη στέγαση και δύο πρόχειρες δεξαμενές για τους ελάχιστους λουόμενους που επισκέπτονταν τις ιαματικές πηγές εκείνη την εποχή. Η περιοχή ήταν εντελώς αφιλόξενη. Δεν υπήρχε ούτε παραλία, ούτε άμμος. Μόνο ένα απέραντο σεληνιακό τοπίο, το οποίο άχνιζε λόγω της υψηλής θερμοκρασίας των νερών που ανέβλυζαν μέσα από τα βράχια (Εμμανουήλ, 1934).

Τελικά, η πολεοδομική ιστορία της σημερινής λουτρόπολης θα ξεκινήσει μόλις στα τέλη του 19ου αιώνα και συγκεκριμένα το 1884 όταν η περιοχή ανάβλυσης των ιαματικών πηγών και ο αρχικός οικισμός της Αιδηψού θα αποκτήσουν ξεχωριστό Σχέδιο Πόλης (Καυκούλα, Παπαμίχος, Χαστάογλου, 1990). Αναμφίβολα, η θεσμοθέτηση Σχεδίου Πόλης[118] (ΦΕΚ 405/Δ/82) σήμανε την αρχή για την περαιτέρω οικιστική και τουριστική ανάπτυξη της περιοχής, αφού αποτέλεσε τον πλέον επίσημο και έμπρακτο τρόπο αναγνώρισης των προοπτικών του τόπου από την Πολιτεία.

Έκτοτε, το σκηνικό της λουτρόπολης δεν άργησε πολύ να αλλάξει. Το 1887 κατασκευάστηκε το πρώτο αξιοπρεπές δημοτικό λουτρικό κατάστημα και μέσα σε πολύ λίγα χρόνια το παράδειγμά του ακολούθησαν και άλλα, ιδιωτικά αυτή τη φορά. Παράλληλα, μαζί με τις θερμαλιστικές εγκαταστάσεις, την εμφάνισή τους έκαναν και τα πρώτα ξενοδοχεία. Όμως ο χώρος της λουτρόπολης δεν άλλαζε μόνο εξαιτίας των θερμαλιστικών και ξενοδοχειακών υποδομών που ξεκίνησαν να κατασκευάζουν οι επιχειρηματίες της περιοχής. Άλλαζε επίσης λόγω των σημαντικών δημοτικών έργων που λάμβαναν χώρα την ίδια περίοδο και συγκεκριμένα με τη συμβολή του τότε Δημάρχου, ιατρού Ευστάθιου Παπανικολάου, ο οποίος κατά την οκταετή θητεία του (1891-1899) κατάφερε με μια σειρά από έργα εξωραϊσμού να καταστήσει το πετρώδες και άγονο έδαφος της λουτρόπολης σε έναν τόπο ιδιαίτερα ευχάριστο και φιλόξενο για τους επισκέπτες (Εμμανουήλ, 1934 · Καλέμης, 1999).

Η οικιστική και πολεοδομική ανάπτυξη που ξεκίνησε στα τέλη του 19ου αιώνα συνεχίστηκε και στις αρχές του 20ου αιώνα, με νέα κτίρια αλλά και καταστήματα να κατασκευάζονται στην περιοχή, λόγω του διαρκώς αυξανόμενου αριθμού θερμαλιστών που είχε ξεκινήσει να προσέρχεται για ιαματικά λουτρά. Αναμφισβήτητα, την εποχή εκείνη

[117] Σύμφωνα με την απογραφή του 2001 (ΕΣΥΕ), ο μόνιμος πληθυσμός των Λουτρών Αιδηψού είναι 2.697 άτομα και της Αιδηψού 1.310 άτομα.

[118] Το Σχέδιο Πόλης τόσο της Αιδηψού όσο και των Λουτρών Αιδηψού επιμελήθηκαν Βαυαροί επιστήμονες, κατόπιν επιθυμίας της Βασίλισσας Όλγας που συνήθιζε να επισκέπτεται την περιοχή (Καλέμης, 1999).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

(αρχές 20ου αιώνα), η λουτρόπολη βρισκόταν σε διαρκή αναπτυξιακή τροχιά. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται άλλωστε και από το ότι το 1912 η έδρα του Δήμου Αιδηψίων μεταφέρεται από την Αιδηψό στα Λουτρά Αιδηψού (όπου και παραμένει έως και σήμερα) (Καλέμης, 1999).

Σχέδιο 5-1: Το πρώτο Σχέδιο Πόλεως της λουτρόπολης της Αιδηψού (1884)

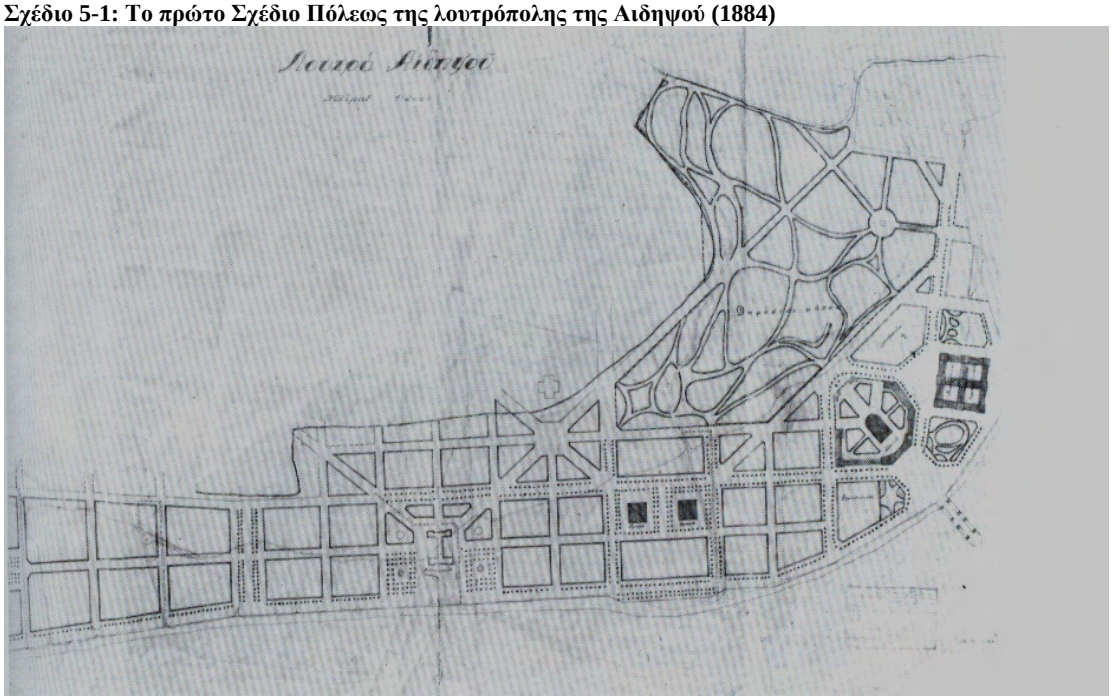

Πηγή: Καυκούλα, Παπαμίχος, Χαστάογλου, 1990

Παράλληλα, την ίδια περίοδο, η λουτρόπολη αρχίζει σιγά-σιγά να παίρνει μορφή οικισμού το αποτύπωμα του οποίου εκτεινόταν βαθμιδωτά από τους πρόποδες του Τελέθριου όρους προς την παραλία, ενώ όσο πλησίαζε προς το δημοτικό λουτρικό κατάστημα συμπυκνωνόταν. Αρχικά, τρεις ήταν οι συνοικίες από τις οποίες αποτελούταν η λουτρόπολη της Αιδηψού στις αρχές του 20ου αιώνα: η ανατολική, η βόρεια και η παραλιακή. Η ανατολική συνοικία περιλάμβανε πενιχρά κτίσματα κατοικιών αλλά και επιβλητικά ξενοδοχεία όπως ήταν του Παπαδημάκη, το «Ηράκλειον» και το «Στάδιον». Η βόρεια συνοικία ήταν γραμμοειδής και συγκεκριμένα εκτεινόταν κατά μήκος μιας ευρείας λεωφόρου που συνέδεε το δημοτικό λουτρικό κατάστημα με την περιοχή «Σαράντα Πλατάνια» (περιοχή στους πρόποδες του Τελέθριου όρους όπου μια συστάδα από πλατάνια δημιουργούσε ιδιαίτερα ευχάριστο περιβάλλον και δροσερό κλίμα και στην οποία λειτουργούσαν νυκτερινά κέντρα). Η βόρεια συνοικία, όπως και η ανατολική, αποτελούταν ως επί το πλείστον από οικίες και ξενοδοχεία. Τέλος, η παραλιακή συνοικία -η πιο δενδροφυτεμένη-, αποτελούταν από ξενοδοχεία, με προεξέχων το «Θέρμαι Σύλλα» αλλά και από καφενεία και εστιατόρια · ήταν δηλαδή η πιο κοσμική συνοικία της περιοχής (Μωραϊτίδης, 1924-25).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Οι πρώτες συνοικίες των Λουτρών Αιδηψού (αρχές 20ου αιώνα)

Η βόρεια συνοικία

Εικόνα 5-51

Η ανατολική συνοικία

Εικόνα 5-52

Η παραλιακή συνοικία

Εικόνα 5-53

Πηγή: Καλέμης, 1999

Το 1929, εγκρίνεται το Διάταγμα περί επεκτάσεως του εγκεκριμένου Σχεδίου της Λουτροπόλεως Αιδηψού (ΦΕΚ 158/Α/29). Έκτοτε, πληροφορίες ειδικά για το χώρο της λουτρόπολης και την εξέλιξή του έχουμε ξανά την δεκαετία του ’50, δηλαδή μετά το Β΄Παγκόσμιο Πόλεμο και τον Εμφύλιο. Παρά τις εκτεταμένες καταστροφές και την αστάθεια που είχε προκληθεί στην περιοχή, τη δεκαετία του ’50 ο Δήμος Αιδηψού προχωρά σε μια νέα σειρά από έργα αποκατάστασης και αναβάθμισης της λουτρόπολης, όπως σκυρόστρωση κεντρικών δρόμων και παρόδων, επέκταση δικτύου ύδρευσης και ηλεκτροφωτισμού, επέκταση δενδροφυτεύσεων, αναβάθμιση υπονόμων, δημιουργία πάρκου στην άνω Συνοικία, κατασκευή σιντριβανιών κλπ (Παπανικολάου, 1957). Το 1954, τροποποιείται και επεκτείνεται ξανά το Σχέδιο Πόλεως (ΦΕΚ 44/Α/54).

Φτάνοντας στη δεκαετία του ’60, η λουτρόπολη εξακολουθεί να γνωρίζει διαρκή οικιστική ανάπτυξη. Πλέον οι τρεις αρχικές συνοικίες που υπήρχαν στις αρχές του 20ου αιώνα είχαν μεγαλώσει, με τάσεις συνένωσης μεταξύ τους. Στα χρόνια που ακολούθησαν, εκτός από την επέκταση του οικιστικού δικτύου που ήταν συνεχής και διαρκώς πυκνούμενη, σημαντική εξέλιξη και αλλαγή στο χώρο της λουτρόπολης ήταν τόσο η κατασκευή του λιμανιού -σχεδόν στο κέντρο του θαλάσσιου μετώπου- όσο και η κατασκευή της περιφερειακής οδού στους πρόποδες του Τελέθριου όρους. Εν τω μεταξύ, το 1962, με Βασιλικό Διάταγμα γίνεται συμπλήρωση των προηγουμένων τροποποιήσεων (1929 και 1954), ενώ το 1971 εγκρίνεται νεώτερο Διάταγμα περί επεκτάσεως του Σχεδίου Πόλεως προς τη βόρεια πλευρά του οικισμού (ΦΕΚ 240/Δ/71).

Το 1986, στο πλαίσιο της Επιχείρησης Πολεοδομικής Ανασυγκρότησης (ΕΠΑ) που είχε ξεκινήσει ο τότε υπουργός Αντώνης Τρίτσης, εγκρίθηκε το Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο (ΓΠΣ) των οικισμών Λουτρών Αιδηψού- Αιδηψού και Αγίου Νικολάου του Δήμου Λουτρών Αιδηψού (ΦΕΚ57Δ/14-2-1986). (Ας σημειωθεί ότι ό οικισμός Αγ. Νικολάου τότε ήταν ένας μικρός παραθαλάσσιος συνοικισμός ΄-βόρεια των Λουτρών Αιδηψού, που στις μέρες μας έχει ενσωματωθεί στο οικιστικό σύστημα Αιδηψού – Λ. Αιδηψού). Το ΓΠΣ προέβλεπε την πολεοδομική οργάνωση των οικισμών για πληθυσμιακό μέγεθος 6.000 (μόνιμων) κατοίκων, με επέκταση του Σχεδίου Πόλεως εκτάσεως 600 στρεμμάτων και δημιουργία δύο πολεοδομικών ενοτήτων.

Από τις προτεινόμενες χρήσεις γης φαίνεται ότι ο οικισμός των Λουτρών Αιδηψού, ως σπουδαιότερος, συγκεντρώνει τις κυριότερες λειτουργίες από τις οποίες εξυπηρετούνται και οι άλλοι δύο οικισμοί. (π.χ. γυμνάσιο –λύκειο, πολιτιστικές λειτουργίες, κέντρο υγείας, ΚΑΠΗ, σταθμό λεωφορείων, κλπ). Διαφαίνεται επίσης μια προσπάθεια χωροθέτησης κοινών λειτουργιών στο χώρο μεταξύ των οικισμών (αθλητικό κέντρο, νεκροταφείο κλπ) ώστε να

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

λειτουργήσει ενιαία το σύστημα των τριών οικισμών. Ως προς την τουριστική διάσταση παρατηρούμε ότι στο ΓΠΣ λαμβάνεται ειδική μέριμνα για την περιβαλλοντική εξυγίανση – αναβάθμιση στο νοτιοδυτικό άκρο των Λ. Αιδηψού ενώ προβλέπεται μια παραλιακή ζώνη πλάτους 400 μέτρων μεταξύ των οικισμών Λ. Αιδηψού και Αγ. Νικολάου που προτείνεται για μελέτη τουριστικής αξιοποίησης. Τέλος σε σχέση με το χώρο των ιαματικών πηγών και γενικά για τη θερμαλιστική λειτουργία και δραστηριότητα του οικισμού, το ΓΠΣ δεν αναφέρει τίποτε και δεν προβλέπει καμία ειδική παρέμβαση.

Σήμερα, μετά από μισό και παραπάνω αιώνα πρωτοκαθεδρίας της περιοχής ως προορισμού θερμαλιστικού τουρισμού, η εικόνα και ο χώρος της λουτρόπολης δεν έχει πια καμία σχέση με το παρελθόν. Όπως αναφέρθηκε και στην αρχή του παρόντος υποκεφαλαίου, ο οικισμός της λουτρόπολης έχει επεκταθεί σε τέτοιο βαθμό ώστε πλέον αποτελεί ενιαίο οικιστικό σύστημα με την κωμόπολη της Αιδηψού (Αεροφωτογραφία 2003). Παράλληλα, όπως φαίνεται και στο Σχέδιο 5-2, η οικιστική ανάπτυξη που παρατηρείται δεν ακολουθεί τον υπάρχοντα γενικό πολεοδομικό σχεδιασμό, αφού η επέκταση που προβλεπόταν από το ΓΠΣ της ΕΠΑ (1986) δεν έχει υλοποιηθεί μέχρι και σήμερα.

Ειδικότερα, όσον αφορά στα χαρακτηριστικά του χώρου που καταλαμβάνει η λουτρόπολη στο συμπαγές της μέρος, αυτός εκτείνεται σε περίπου 3 χλμ κατά μήκος της ακτής και σε περίπου 500 μέτρα σε βάθος από τη θάλασσα. Η δόμηση εκεί έχει πλέον πυκνώσει σε ακόμη μεγαλύτερο βαθμό, ενώ τα κτίρια που την αποτελούν στην πλειονότητά τους είναι πολυώροφα και απέχουν κατά πολύ από την παραδοσιακή αρχιτεκτονική που είχε υιοθετηθεί κατά την προπολεμική εποχή (με τα επιβλητικά κτίρια και τις κεραμιδένιες στέγες). Επίσης, ως αποτέλεσμα της παραπάνω πίεσης για οικιστική ανάπτυξη, στη λουτρόπολη της Αιδηψού οι χώροι πρασίνου έχουν περιοριστεί σε σημαντικό βαθμό σε σχέση με το παρελθόν. Σε αυτό βέβαια, αναμφίβολα έχει συμβάλλει και το γεγονός ότι στη λουτρόπολη δεν υπάρχει καθορισμένη θερμαλιστική ζώνη, όπως ισχύει σε πολλές άλλες λουτροπόλεις της Ελλάδας. Συγκεκριμένα, στα Λουτρά Αιδηψού τα υδροθεραπευτήρια-θερμαλιστικές εγκαταστάσεις είναι διάσπαρτα στον οικιστικό ιστό και ως εκ τούτου δεν εντάσσονται σε κάποιο θερμαλιστικό πάρκο (πλην της περίπτωσης του υδροθεραπευτηρίου του ΕΟΤ-ΕΤΑ), το οποίο θα συνέβαλε σημαντικά στην ποσοτική τουλάχιστον εξασφάλιση χώρων πρασίνου.

Βέβαια, η οικιστική πίεση που δέχεται εδώ και αρκετά χρόνια η λουτρόπολη της Αιδηψού πρέπει να παραδεχτούμε ότι είναι άκρως δικαιολογημένη, αφού η διαρκώς αυξανόμενη θερμαλιστική κίνηση καθ’ όλα τα τελευταία χρόνια δημιούργησε αναπόφευκτα πρόσθετες ανάγκες σε κτιριακές υποδομές και εγκαταστάσεις. Όμως, στο σημείο αυτό αξίζει να σημειώσουμε ότι αυτή η αυξημένη ζήτηση σε κτίρια και εγκαταστάσεις, δε στρέφεται προς το υπάρχον ανενεργό κτιριακό απόθεμα. Αντίθετα η ζήτηση αυτή εκτονώνεται σε νέες κατασκευές εντός της λουτρόπολης, οι οποίες εκτός του ότι αλλοιώνουν σημαντικά το αρχιτεκτονικό τοπίο της περιοχής, αφήνουν ανεκμετάλλευτο και εγκαταλελειμμένο σημαντικό μέρος του παραδοσιακού αρχιτεκτονικού κτιριακού αποθέματος της λουτρόπολης. Τελικά, αποτέλεσμα αυτής της πρακτικής είναι να εντοπίζονται αρκετές εστίες εγκατάλειψης (ιδιότυπα «brownfields»), η πλειονότητα των οποίων αφορά κυρίως σε διατηρητέα ή ιστορικά κτίρια της λουτρόπολης όπως το «Καστάλια», το «Νεφέλη» κλπ (ΦΕΚ 455/Β/87 και ΦΕΚ 286/Β/88).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Σχέδιο 5-2: Διαχρονική εξέλιξη πολεοδομικού σχεδιασμού και οικιστικού ιστού Λουτρών Αιδηψού

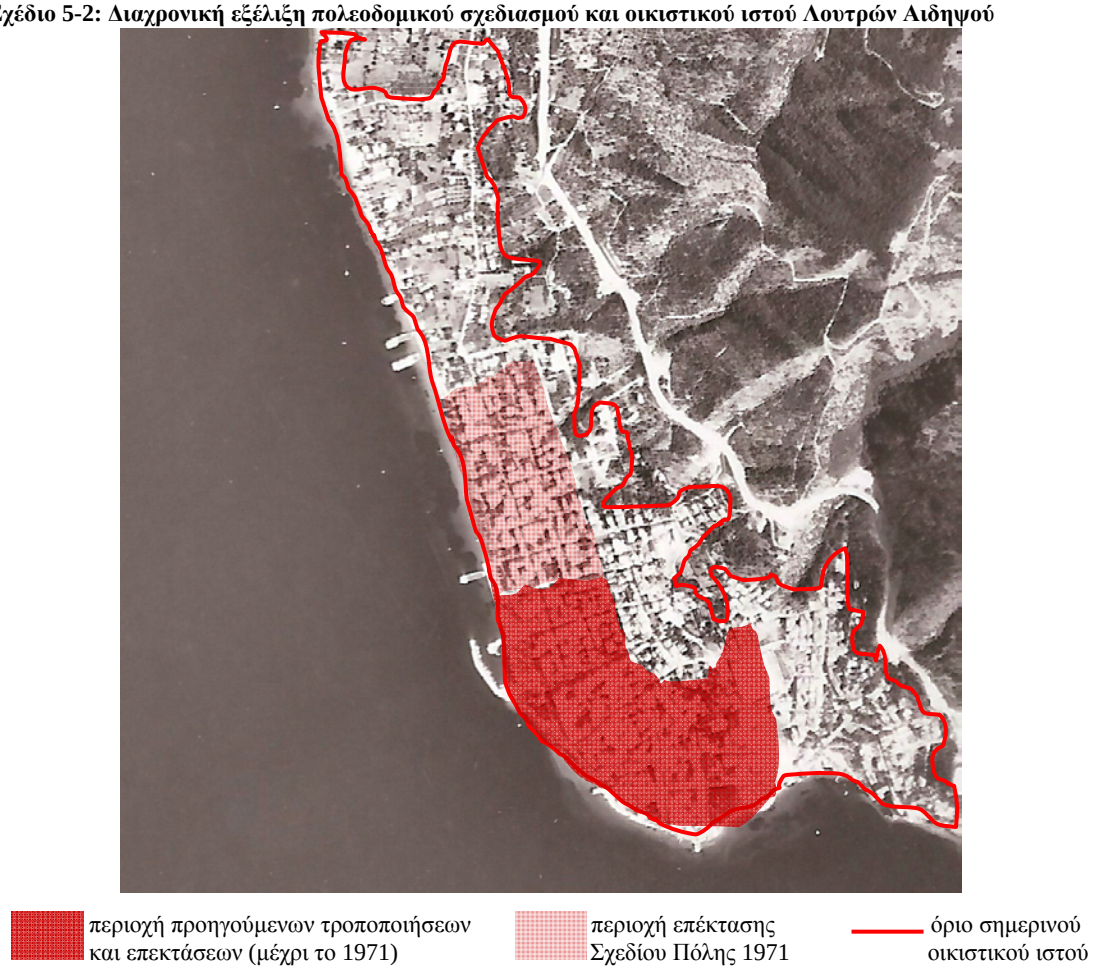

Πηγή: ιδία επεξεργασία από στοιχεία των αντίστοιχων ΦΕΚ (σε αεροφωτογραφία ΓΥΣ 2003 - προσωπικό αρχείο)

Παράλληλα, και όσον αφορά ειδικά στον οικιστικό ιστό της λουτρόπολης, λόγω και της παραθαλάσσιας τοποθεσίας της, αυτός διαμορφώνει ένα σύστημα κάθετων και παράλληλων δρόμων. Όπως είναι λογικό, από το σύνολο των δρόμων της λουτρόπολης, ο παραλιακός είναι αυτός που συγκεντρώνει τη μεγαλύτερη κίνηση πεζών και οχημάτων, διαμορφώνοντας ένα θαλάσσιο μέτωπο χωρίς πολλές παρεκκλίσεις από αυτό που παρατηρούμε σε κάθε παραθαλάσσιο οικισμό της Ελλάδας με παραπλήσιο μέγεθος.

Το θαλάσσιο μέτωπο των Λουτρών Αιδηψού, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, εκτείνεται σε μήκος 3 περίπου χιλιομέτρων. Οι χρήσεις των κτιρίων της «πρώτης γραμμής», δηλαδή κατά μήκος της ακτής, ποικίλουν ανάμεσα σε πολυώροφα ξενοδοχεία και ενοικιαζόμενα δωμάτια, σε εστιατόρια, ζαχαροπλαστεία, καφετέριες και μπαρ, δηλαδή επιχειρήσεις παροχής τουριστικών υπηρεσιών και διασκέδασης-ψυχαγωγίας. Παράλληλα, πέραν αυτών, κατά μήκος της θάλασσας υπάρχουν επίσης δύο παιδικές χαρές και δύο πάρκα: το ένα διαμορφωμένο με φυτά και δέντρα και το άλλο με πεύκα[119].

[119] Το πευκόφυτο πάρκο των Λουτρών Αιδηψού, που βρίσκεται δίπλα στο «Θέρμαι Σύλλα», εκτός από χώρος αναψυχής, κατά τους καλοκαιρινούς μήνες λειτουργεί και ως Βήμα για διάφορες πολιτικές και φιλοσοφικές συζητήσεις. Η «Μικρή Βουλή της Αιδηψού» -όπως αποκαλείται- αποτελεί ένα διαμορφωμένο χώρο μέσα στο πάρκο, με σκέπαστρο, παγκάκια και ένα λιθόκτιστο Βήμα, από το οποίο οι επισκέπτες της λουτρόπολης αγορεύουν προς το ακροατήριό τους επί παντός επιστητού. Ενδεχομένως, η συνήθεια αυτή να αποτελεί

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Η παραλιακή οδός στα Λουτρά Αιδηψού

αρχές 20ου αιώνα

Εικόνα 5-54

δεκαετία ’80

Εικόνα 5-55

αρχές 21ου αιώνα

Εικόνα 5-56

Πηγή: Καλέμης Α., 1999 και προσωπικό αρχείο (2007)

Από την άλλη πλευρά, δηλαδή κατά μήκος του αιγιαλού, ένα μεγάλο μέρος του θαλάσσιου μετώπου καταλαμβάνει το λιμάνι με τους συνοδευτικούς χώρους του και η μαρίνα-μόλος για τα καΐκια και τα σκάφη της λουτρόπολης. Εκτός όμως από το λιμάνι και τη μαρίνα, μια άλλη τεχνητή παρέμβαση στο θαλάσσιο μέτωπο της λουτρόπολης είναι και οι λιθόκτιστες αποβάθρες, οι οποίες σε αρκετά σημεία φτάνουν έως και τη θάλασσα, εξαλείφοντας εντελώς την παραλία. Οι πλατφόρμες που δημιουργούνται από την εν λόγω λιθόκτιστη αποβάθρα, ως επί το πλείστον φιλοξενούν τραπέζια και καρέκλες από εστιατόρια και καφετέριες, ενώ σύνηθες φαινόμενο είναι, οι καταστηματάρχες της «πρώτης γραμμής», εκτός από κινητά αντικείμενα (τραπέζια, καρέκλες κλπ), να τοποθετούν επίσης μόνιμες κατασκευές (τέντες κλπ) κατά μήκος της ακτής, με αποτέλεσμα η παραλιακή οδός να διαθέτει ελάχιστα σημεία στη διάθεση των πεζών περαστικών, τόσο για περίπατο όσο και για αγνάντεμα της θάλασσας[120].

Επίσης, από το θαλάσσιο μέτωπο της λουτρόπολης δε θα μπορούσαν να απουσιάζουν και οι παραλίες, οι οποίες αν και μικρού πλάτους (λόγω της λιθόκτιστης αποβάθρας), άλλοτε αμμώδεις και άλλοτε βραχώδεις, προσελκύουν πολυάριθμους θερμαλιστές και μη, δίνοντάς τους τη δυνατότητα των θαλασσινών λουτρών. Ξεχωριστή και σπάνια περίπτωση παραλίας είναι η δημοτική ανάμικτη παραλία, όπου ιαματικά νερά που αναβλύζουν από τα βράχια που την περικλείουν χύνονται μέσα στη θάλασσα, δίνοντας τη δυνατότητα στους λουόμενους να κάνουν ταυτόχρονα θερμαλισμό και θαλασσοθεραπεία. Όμως, εκτός από τις παραλίες, ένα άλλο έντονο χαρακτηριστικό του θαλάσσιου μετώπου των Λουτρών Αιδηψού είναι και τα βράχια. Άλλοτε «γυμνά» και άλλοτε φιλοξενώντας ξενοδοχεία ή κέντρα διασκέδασης, τα βράχια της Αιδηψού αποτελούν σήμα κατατεθέν της λουτρόπολης, λόγω του σπάνιου κοκκινωπού χρώματός τους, που έχει διαμορφωθεί από τα επικαθήμενα ιζήματα των ιαματικών νερών που αιώνες τώρα κυλούν επάνω τους.

Όσον αφορά στις ανθρώπινες δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα στο θαλάσσιο μέτωπο, αυτές που δεν εξαρτώνται από την παρουσία της θάλασσας είναι: σίτιση, ψυχαγωγία, διασκέδαση, περίπατοι, ξεκούραση, παιχνίδι, ενώ αυτές που εξαρτώνται από την παρουσία της θάλασσας είναι μόνο ψάρεμα και κολύμπι. Παρατηρούμε δηλαδή, ότι στη λουτρόπολη, οι ανεξάρτητες από την παρουσία της θάλασσας δραστηριότητες υπερτερούν σημαντικά από τις

«κατάλοιπο» των αρχαίων συνηθειών της λουτρόπολης και του Πρυτανείου που είχε δημιουργηθεί στην περιοχή κατά την κλασική εποχή.

[120] Βέβαια, στο σημείο αυτό αξίζει να αναφέρουμε ότι από φέτος (2008), κατόπιν απόφασης του Δημάρχου και του Δημοτικού Συμβουλίου, οι μόνιμες κατασκευές (τέντες κλπ) θα αντικατασταθούν από ομοιόμορφες (μεταξύ των καταστημάτων) και κινητές ομπρέλες.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Η διαχρονική εξέλιξη του οικιστικού ιστού των Λουτρών Αιδηψού

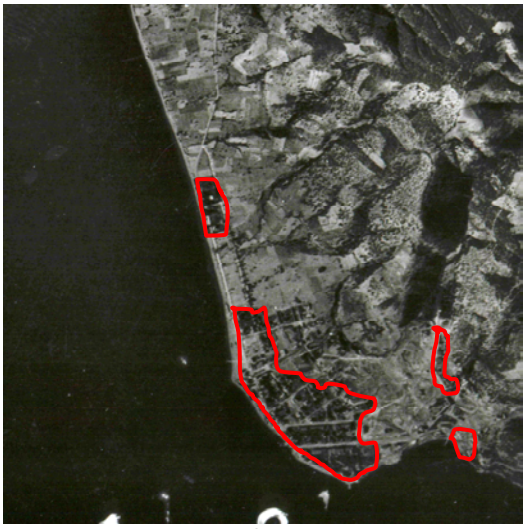

1945

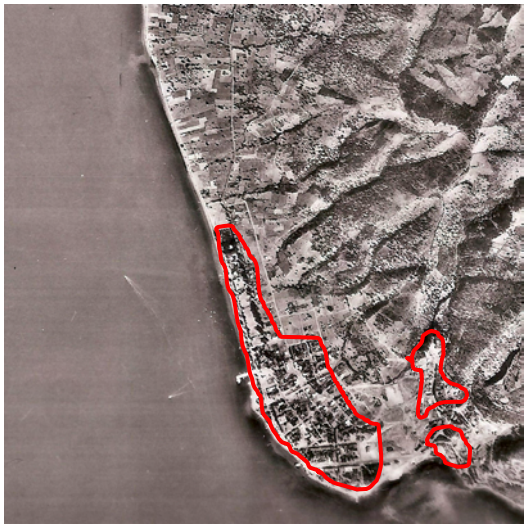

1960

1970

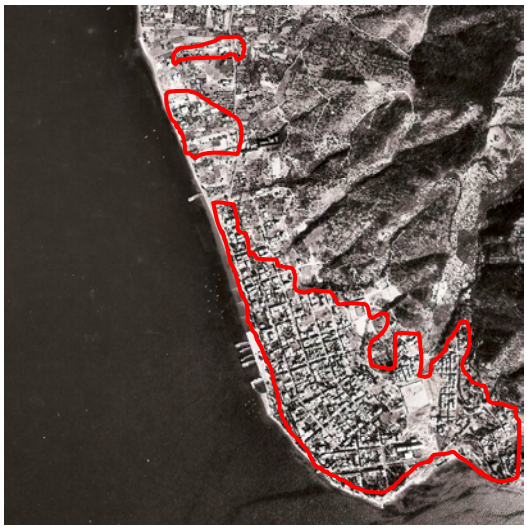

1988

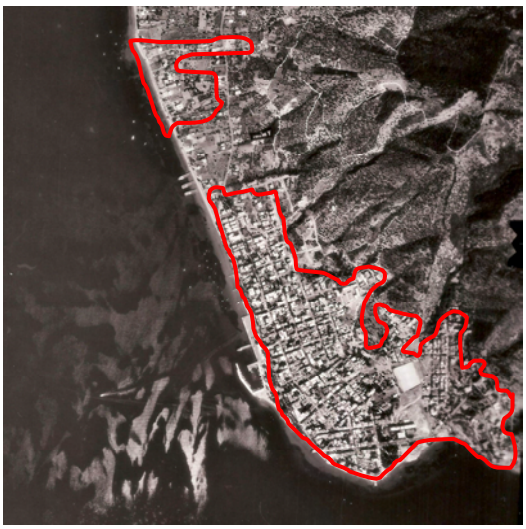

1997

2003

Πηγή Αεροφωτογραφιών: Γ.Υ.Σ. (προσωπικό αρχείο)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Η σταδιακή συνένωση των Λουτρών Αιδηψού με την Αιδηψό

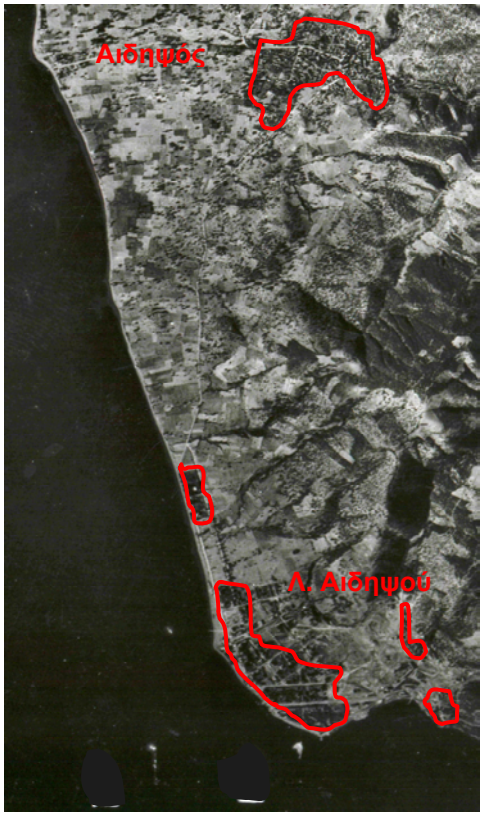

1945

1960

1988

2003

Πηγή Αεροφωτογραφιών: Γ.Υ.Σ. (προσωπικό αρχείο)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

δραστηριότητες που εξαρτώνται από την παρουσία της θάλασσας. Επίσης, όσον αφορά στο χωρικό διαχωρισμό των παραπάνω δραστηριοτήτων, θα μπορούσαμε να πούμε ότι το λιμάνι λειτουργεί ως σημείο αναφοράς-διαχωρισμού: οι ανεξάρτητες δραστηριότητες από την παρουσία της θάλασσας συγκεντρώνονται σε μεγαλύτερο βαθμό από το λιμάνι και προς νότο, ενώ οι εξαρτημένες από την παρουσία της θάλασσας απαντώνται σε μεγαλύτερο βαθμό από το λιμάνι και προς βορά.

Έτσι λοιπόν, θα μπορούσε να πει κανείς ότι το θαλάσσιο μέτωπο των Λουτρών Αιδηψού, αν και αφορά σε λουτρόπολη, εντούτοις παρουσιάζει την τυπική εικόνα των περισσότερων μικρών παραθαλάσσιων πόλεων της Ελλάδας. Παράλληλα, αν και εξυπηρετεί αρκετές ανθρώπινες δραστηριότητες, εντούτοις αυτές είναι περισσότερο ανεξάρτητες παρά εξαρτημένες από την παρουσία της θάλασσας, δηλαδή φαίνεται σαν η λουτρόπολη να μην επωφελείται στο έπακρον από την ύπαρξη του θαλάσσιου μετώπου που διαθέτει. Από την άλλη πλευρά, η υπερσυγκέντρωση των τουριστικών επιχειρήσεων (εστιατόρια, καφετέριες κλπ) στον παραλιακό δρόμο, με τις συνοδές κατασκευές τους για δημιουργία ίσκιου, παρεμποδίζουν σε σημαντικό βαθμό τη χρήση και απόλαυση του θαλάσσιου μετώπου από τους πεζούς και τους περιπατητές και εν γένει τους επισκέπτες της λουτρόπολης.

Απόψεις τοπικών φορέων για το χώρο της λουτρόπολης (βάσει επιτόπιας έρευνας)

Πέραν όμως της παραπάνω ανάλυσης των χωρικών χαρακτηριστικών της λουτρόπολης, στο σημείο αυτό αξίζει να παραθέσουμε και τα στοιχεία-απόψεις που προέκυψαν για τα Λουτρά Αιδηψού τόσο από την Τοπική Αρχή και τον εκπρόσωπό της -Δήμαρχο Αιδηψού-, όσο και από τους επιχειρηματίες των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων (για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την έρευνα, βλέπε 1ο Κεφάλαιο, σελ.16).

Πρώτα απ’ όλα όμως, και πριν περάσουμε στα ερωτήματα που τέθηκαν για τη λουτρόπολη, αξίζει να σημειώσουμε ότι ο Δήμος Αιδηψού, από άποψη διάρθρωσης προσωπικού είναι ένας μικρός-μεσαίος Δήμος, ο οποίος σήμερα απασχολεί 36 μόνιμους υπαλλήλους. Από αυτούς, 18 υπάλληλοι (50%) είναι απόφοιτοι Δημοτικού, 11 υπάλληλοι (30%) είναι απόφοιτοι Λυκείου, 5 υπάλληλοι (14%) είναι πτυχιούχοι και μόλις 2 υπάλληλοι (5%) είναι κάτοχοι μεταπτυχιακού τίτλου. Επίσης, όσον αφορά στις ειδικότητες των υπαλλήλων με πανεπιστημιακή κατάρτιση, μόνο ένας υπάλληλος έχει εξειδίκευση σε θέματα χωροταξίας-πολεοδομίας (βάσει μεταπτυχιακών σπουδών), ενώ δεν υπάρχει κανένας υπάλληλος στο Δήμο που να έχει εξειδίκευση σχετική με θέματα τουριστικής ανάπτυξης. Έτσι, όπως αντιλαμβανόμαστε από τα παραπάνω, ο Δήμος Αιδηψού υστερεί σημαντικά τόσο σε προσωπικό υψηλής κατάρτισης και εκπαίδευσης όσο και σε προσωπικό εξειδικευμένο σε θέματα χωρικού και τουριστικού σχεδιασμού.

Περνώντας τώρα στα ερωτήματα που τέθηκαν τόσο στην Τοπική Αρχή όσο και στους διαχειριστές των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων, κατ’ αρχήν τους ζητήθηκε να βαθμολογήσουν τη λουτρόπολή τους στην κλίμακα του δέκα (10) -με υψηλότερη βαθμολογία το δέκα-, σε μια σειρά από κριτήρια που επηρεάζουν σε σημαντικό βαθμό την ποιότητα του χώρου και της πόλης. Συγκρίνοντας τις απαντήσεις των δύο πλευρών (Πίνακας 5-125) αντιλαμβανόμαστε ότι σε αρκετά σημεία η βαθμολογία που δόθηκε από την κάθε πλευρά διαφοροποιείται σημαντικά. Συγκεκριμένα, οι διαχειριστές των λουτρικών-θερμαλιστικών εγκαταστάσεων βαθμολόγησαν τη λουτρόπολη με βαθμό κάτω από τη βάση (5) στα μισά κριτήρια, εν αντιθέσει με το Δήμαρχο Αιδηψού, που μόνο σε ένα κριτήριο βαθμολόγησε τη

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

λουτρόπολή του κάτω από τη βάση. Αυτό βέβαια, ήταν σχετικά αναμενόμενο, μιας και στην ουσία ο Δήμαρχος Αιδηψού καλούταν να «αυτοβαθμολογηθεί» σε θέματα αρμοδιότητας και υπευθυνότητάς του.

Πίνακας 5-25: Βαθμολογία λουτρόπολης Αιδηψού βάσει διαφόρων κριτηρίων

Κριτήρια	**Βαθμολογία Τοπικής Αρχής**	**μ.ο. βαθμολογίας Διευθυντών θερμαλιστικών επιχειρήσεων**
Ποιότητα πολεοδομικού σχεδίου & γενικά του οικιστικού περιβάλλοντος	8	-
Καθαριότητα	7	5,3
Ποιότητα ακουστικού περιβάλλοντος	7	6,2
Επάρκεια και ποιότητα οδικού δικτύου (λουτρόπολης)	10	4,8
Δίκτυο πεζοδρόμων και πεζοδρομίων	5	5
Χώροι πρασίνου (ποιοτικά και ποσοτικά)	7	4,5
Αισθητική και αρχιτεκτονική κτιρίων	7	5,7
Ύπαρξη υποδομών για Άτομα με Ειδικές Ανάγκες (ΑΜΕΑ)	4	3
Κυκλοφοριακές ρυθμίσεις (εντός λουτρόπολης)	7	4,9
Προσφορά υποδομών διασκέδασης και ψυχαγωγίας	8	7,4
Προσφορά πολιτιστικών εκδηλώσεων	7	4,1
Προσφορά υγειονομικών υποδομών	7	2
Ευκολία πρόσβασης στη λουτρόπολη	10	6,7
Μέσος Όρος Βαθμολογίας	**7.2**	**5**

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων Τοπικής Αρχής και Διευθυντών Θερμαλιστικών Επιχειρήσεων

Παρ’ όλα αυτά, αξίζει να τονίσουμε ότι σε αρκετά σημεία ο τοπικός άρχοντας υπήρξε αυστηρός και δίκαιος κριτής του εαυτού του, και αυτό φαίνεται και από το ότι κάποιες από τις βαθμολογίες που έδωσε, σχεδόν συμπίπτουν με αυτές των επιχειρηματιών των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων της περιοχής. Συγκεκριμένα, τα κριτήρια που η βαθμολογία συνέπεσε μεταξύ των δύο πλευρών ήταν: ποιότητα ακουστικού περιβάλλοντος, δίκτυο πεζοδρόμων και πεζοδρομίων, ύπαρξη υποδομών ΑΜΕΑ και προσφορά υπηρεσιών διασκέδασης και ψυχαγωγίας. Ειδικότερα, ως αδύναμα σημεία της λουτρόπολης, ο Δήμαρχος επισήμανε τη μη ύπαρξη υποδομών για Άτομα με Ειδικές Ανάγκες (ΑΜΕΑ) και το δίκτυο πεζοδρόμων και πεζοδρομίων. Από την άλλη πλευρά, οι διαχειριστές των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων ως μελανά σημεία της λουτρόπολης επεσήμαναν, εκτός από αυτά που ανέφερε και ο Δήμαρχος Αιδηψού, την ανεπάρκεια (ποιοτική και ποσοτική) του οδικού δικτύου εντός της λουτρόπολης, την ποιότητα και την ποσότητα των χώρων πρασίνου, τις κυκλοφοριακές ρυθμίσεις εντός της λουτρόπολης, την προσφορά πολιτιστικών εκδηλώσεων και την προσφορά υγειονομικών υποδομών.

Ακολούθως, και πέραν της παραπάνω αξιολόγησης, από την Τοπική Αυτοδιοίκηση και τους διευθύνοντες των θερμαλιστικών επιχειρήσεων ζητήθηκε επίσης να απαντήσουν σε ερωτήματα σχετικά με το σχεδιασμό του χώρου της λουτρόπολης. Τα ερωτήματα αυτά ήταν: θεωρείτε ότι α) μια λουτρόπολη πρέπει να διαθέτει ειδική οριοθετημένη ζώνη θερμαλιστικών υποδομών που θα αποκλείει άλλες χρήσεις γης; β) ότι μια λουτρόπολη πρέπει να διαθέτει ιδιαίτερη πολεοδομική και αρχιτεκτονική όψη; και γ) ότι μια λουτρόπολη πρέπει να προσφέρει εναλλακτικό περιβάλλον και χώρους πρασίνου; Χαρακτηριστικό είναι ότι, και στα

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

τρία ερωτήματα, τόσο οι απαντήσεις του Δημάρχου Αιδηψού όσο και όλων των διαχειριστών θερμαλιστικών εγκαταστάσεων, συνέπεσαν απολύτως. Συγκεκριμένα στο πρώτο ερώτημα όλοι απάντησαν «Όχι», ενώ στο δεύτερο και στο τρίτο ερώτημα όλοι απάντησαν «Ναι», δηλαδή ότι μια λουτρόπολη δεν πρέπει να διαθέτει ειδική οριοθετημένη ζώνη θερμαλιστικών υποδομών που να αποκλείει άλλες χρήσεις γης, ότι μια λουτρόπολη πρέπει να διαθέτει ιδιαίτερη πολεοδομική και αρχιτεκτονική όψη και ότι μια λουτρόπολη πρέπει να προσφέρει εναλλακτικό περιβάλλον και χώρους πρασίνου.

Στην ίδια λογική και πάλι, από την Τοπική Αρχή και τους διευθύνοντες των θερμαλιστικών επιχειρήσεων ζητήθηκε επίσης να απαντήσουν σε ερωτήματα που, εκτός από έμμεση σχέση με το χωρικό σχεδιασμό της λουτρόπολης, αφορούσαν άμεσα στα ποιοτικά χαρακτηριστικά που θα ήθελαν να έχει ο θερμαλιστικός τουρισμός της λουτρόπολής τους. Ειδικότερα τα ερωτήματα αυτά ήταν: θεωρείτε ότι α) μια λουτρόπολη πρέπει να προσφέρει ή να μπορεί να υποστηρίξει παράλληλα και άλλες μορφές τουρισμού; β) ότι μια λουτρόπολη πρέπει να απευθύνεται σε όλες τις ηλικιακές ομάδες; και γ) ότι πρέπει να λειτουργεί ως λουτρόπολη καθ’ όλη τη διάρκεια του χρόνου; Όσον αφορά στις απαντήσεις που δόθηκαν, αυτές ήταν ίδιες μεταξύ των δύο πλευρών στο πρώτο και το τρίτο ερώτημα. Συγκεκριμένα, τόσο η τοπική αρχή όσο και οι διευθυντές-διαχειριστές των θερμαλιστικών επιχειρήσεων θεωρούν ότι μια λουτρόπολη πρέπει και να μπορεί να υποστηρίξει και άλλες μορφές τουρισμού αλλά και να επεκτείνει την προσφορά των θερμαλιστικών υπηρεσιών καθ’ όλη τη διάρκεια του χρόνου. Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά στο δεύτερο ερώτημα, η πλειονότητα, συμπεριλαμβανομένης και της τοπικής αρχής, απάντησε κατηγορηματικά, ότι μια λουτρόπολη πρέπει να προσελκύει όλες τις ηλικιακές ομάδες, πλην μιας περίπτωσης διευθυντή θερμαλιστικής επιχείρησης που απάντησε ότι μια λουτρόπολη δεν πρέπει να απευθύνεται σε όλες τις ηλικιακές ομάδες, επιχειρηματολογώντας ότι οι απαιτήσεις που έχουν οι νέοι από το περιβάλλον του τουριστικού προορισμού που επιλέγουν, έρχεται σε σύγκρουση με αυτό που επιθυμούν τα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας και άρα δε μπορούν να συνυπάρξουν.

Εν συνεχεία, επόμενο ερώτημα που τέθηκε στην Τοπική Αρχή αλλά και τους επιχειρηματίες, ήταν σχετικά με το ποια θεωρούν ότι είναι τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα της λουτρόπολής τους. Από την πλευρά της, η τοπική αρχή ως πλεονεκτήματα της λουτρόπολης ανέφερε: την ποιότητα και ποσότητα των ιαματικών νερών, το πλούσιο φυσικό περιβάλλον, τη δυνατότητα ταυτόχρονης προσφοράς υπηρεσιών λουτροθεραπείας και θαλασσοθεραπείας, την παροχή τουριστικών καταλυμάτων για όλα τα «βαλάντια», τη δυνατότητα εξυπηρέτησης μεγάλου αριθμού τουριστών και, τέλος, την αυτάρκεια της αγοράς σε τοπικά προϊόντα. Στην ίδια λογική περίπου, και συμφωνώντας με όσα αναφέρθηκαν από το Δήμαρχο Αιδηψού, οι διαχειριστές των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων ως πλεονεκτήματα της λουτρόπολής τους πρόσθεσαν: την παραθαλάσσια τοποθεσία της λουτρόπολης και την ποιότητα της θάλασσας, τη γεωγραφική θέση, το συνδυασμό βουνού και θάλασσας, τη βαθμιδωτή τοποθεσία της πόλης (πρόποδες Τελέθριου όρους), την εγγύτητα σε θρησκευτικά μνημεία, το ήπιο κλίμα της περιοχής, την ταυτότητα της περιοχής (λουτρόπολη) με ρίζες στην αρχαιότητα, τη δυνατότητα να ικανοποιήσει όλες τις ηλικίες και την ποσότητα των προσφερόμενων θερμαλιστικών εγκαταστάσεων.

Από την άλλη πλευρά, στο ερώτημα σχετικά με το ποια είναι τα μειονεκτήματα της λουτρόπολης, η τοπική αρχή απάντησε: η προσβασιμότητα της λουτρόπολης, η μη λειτουργία του αποχετευτικού δικτύου, η έλλειψη πόσιμου νερού και τέλος, η διοίκηση αρκετών

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

υδροθεραπευτηρίων από ταυτόχρονα πολλούς κληρονόμους, οι οποίοι δεν προχωρούν σε αξιόλογες αναβαθμίσεις λόγω έλλειψης σύμπνοιας αποφάσεων. Παράλληλα, από την πλευρά τους οι επιχειρηματίες της λουτρόπολης, συμφωνώντας και πάλι με την τοπική αρχή, πρόσθεσαν ακόμη τα ακόλουθα: έλλειψη υγειονομικών υποδομών, ανεπαρκής καθαριότητα, αδιαφορία των ξενοδόχων και της τοπικής αρχής, παρουσία μη ντόπιων επιχειρηματιών που δεν ενδιαφέρονται το ίδιο για τη λουτρόπολη, «κακό» προφίλ του θερμαλιστικού τουρισμού (συσχέτιση με μεγάλες ηλικίες κυρίως), προσέλκυση επισκεπτών χαμηλών εισοδημάτων, μη ετήσια διάρκεια θερμαλιστικής περιόδου, κακή κατάσταση εσωτερικού οδικού δικτύου, μη ολοκλήρωση της περιφερειακής οδού, μη καθαρές παραλίες, έλλειψη φωτισμού, απουσία κοινόχρηστων υποδομών (τουαλέτες κλπ) και εγκατάλειψη πολλών από τα αξιόλογα κτίρια που διαθέτει η λουτρόπολη.

Με αφορμή τα παραπάνω μειονεκτήματα, επόμενο ερώτημα που τέθηκε, όμως αποκλειστικά στις διευθύνσεις των θερμαλιστικών επιχειρήσεων ήταν σχετικά με το ποιες ενέργειες θεωρούν απαραίτητες και θα πρότειναν στην τοπική αρχή για την αναβάθμιση της λουτρόπολης. Οι απαντήσεις που δόθηκαν στο ερώτημα αυτό ήταν πολλές και ποικίλες, και είχαν ως ακολούθως: κατασκευή υγειονομικών υποδομών (Νοσοκομείου), αναβάθμιση εσωτερικού οδικού δικτύου, αναβάθμιση οδικής σύνδεσης «Χαλκίδας-Αιδηψού», βελτίωση καθαριότητας, δημιουργία υποδομών για ΑΜΕΑ, ολοκλήρωση περιφερειακής οδού, ανάπλαση παραλίας - θαλάσσιου μετώπου, δημιουργία χώρων στάθμευσης (parking), ολοκλήρωση αποχετευτικού δικτύου, μόνιμη μετατροπή της παραλιακής οδού σε ήπιας κυκλοφορίας, αποκατάσταση των διατηρητέων κτιρίων, αναβάθμιση των παραλιών, θέσπιση κτιριοδομικού κανονισμού, αύξηση χώρων πρασίνου, συχνότεροι υγειονομικοί έλεγχοι σε χώρους εστίασης, έλεγχος της ποιότητας του ιαματικού νερού κατά τη χρήση του στις εγκαταστάσεις και τέλος, δημιουργία βιολογικού καθαρισμού. Παράλληλα, πέραν των παραπάνω, αναφέρθηκε επίσης ότι στην ανάπτυξη της περιοχής θα συνέβαλε επίσης και η ίδρυση Σχολής Τουριστικών Επαγγελμάτων αλλά και η προσφορά ναυταθλητικών δραστηριοτήτων και θαλάσσιων περιηγήσεων με catamaran.

Σε αντιπαράθεση με τις παραπάνω επισημάνσεις, δηλαδή με το ποια έργα-ενέργειες κλπ θεωρούν οι διαχειριστές των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων ότι είναι απαραίτητα να γίνουν στη λουτρόπολη, η τοπική αρχή στις προτεραιότητές της έχει την υλοποίηση των ακόλουθων: ανακαίνιση του παλιού υδροθεραπευτηρίου του ΕΟΤ (συνεργασία ΕΟΤ, Δήμου Αιδηψού και ΕΤΑ) με στόχο να λειτουργήσει ως μουσείο θερμαλιστικού τουρισμού, δημιουργία συνεδριακού κέντρου και σύγχρονων εγκαταστάσεων θερμαλιστικού τουρισμού στον ενιαίο χώρο του «Καστάλια» και του ΚΑΠΗ (ιδιοκτησίας Δήμου), αναβάθμιση της οδού «Χαλκίδα-Αιδηψός», αναβάθμιση της υγειονομικής περίθαλψης και τέλος, δημιουργία Casino. Ωστόσο, στο σημείο αυτό και πέραν των όσων προγραμματίζονται ή σχεδιάζονται να γίνουν στη λουτρόπολη στο άμεσο μέλλον, αξίζει να αναφέρουμε και τα σπουδαιότερα από τα έργα που υλοποιήθηκαν πρόσφατα από το Δήμο. Συγκεκριμένα, τα έργα που πρόσφατα υλοποιήθηκαν ή βρίσκονται σε στάδιο υλοποίησης είναι τα ακόλουθα: ανάπλαση της παραλίας (αξία μελέτης 140.000€ και προϋπολογισμός έργου 3.000.000€), αναμόρφωση λιμανιού (με κονδύλια της Νομαρχίας), περιφερειακή οδός (αξία έργου μαζί με τις απαλλοτριώσεις 11 δισ. δρχ – 3.228.173€), μελέτη κυκλοφοριακών ρυθμίσεων (αξίας 60.000€, συν 35.000€ για τα σήματα), επέκταση Σχεδίου Πόλης (αξία 300.000€), αναβάθμιση αποχετευτικού δικτύου και βιολογικός καθαρισμός αξίας 6.000.000€ (δε λειτουργεί ακόμη).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Εν κατακλείδι, θα πρέπει να πούμε ότι η λουτρόπολη της Αιδηψού, αν και διαθέτει πολλά πλεονεκτήματα (θαλάσσιο μέτωπο, αρκετά διατηρητέα κτίρια, από πολύ νωρίς πολεοδομικό σχεδιασμό κλπ) και αποτελεί την πρώτη λουτρόπολη της Ελλάδας -με αξιόλογα οικονομικά έσοδα λόγω των πολυάριθμων τουριστικών επιχειρήσεων-, εντούτοις στις μέρες μας, ο χώρος της δε χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερο σχεδιασμό και οργάνωση, αντάξιο της ιστορίας και των δυνατοτήτων της. Το θαλάσσιο μέτωπο είναι σχετικά υποβαθμισμένο, αρκετά από τα άλλοτε σημαντικά κτίρια και γωνιές της λουτρόπολης είναι εγκαταλελειμμένα, η δόμηση έχει εξαπλωθεί ανεξέλεγκτα σε πολλά σημεία εκτός του πολεοδομικού ιστού, ενώ ακόμη και εντός της λουτρόπολης τα περισσότερα κτίρια αντιβαίνουν κάθε αισθητικής, λόγω τόσο του αρχιτεκτονικού τους σχεδιασμού όσο και των πολλών ορόφων που επιτρέπεται να κατασκευαστούν, παραπέμποντας περισσότερο σε μια κοινή ελληνική πόλη παρά σε μια λουτρόπολη.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Η λουτρόπολη της Αιδηψού στις αρχές του 20ου αιώνα

Εικόνα 5-57

Εικόνα 5-58

Εικόνα 5-59

Εικόνα 5-60

Εικόνα 5-61

Εικόνα 5-62

Εικόνα 5-63

Εικόνα 5-64

Εικόνα 5-57: Πρόχειρο παράπηγμα φιλοξενίας λουομένων και στο βάθος το «Θέρμαι Σύλλα» (τέλη 19ου αιώνα)
Εικόνα 5-58: Γειτονιά της Αιδηψού (δεκαετία ’30)
Εικόνα 5-59 και 4.60: Εκτεταμένοι χώροι πρασίνου στο θαλάσσιο μέτωπο της λουτρόπολης
Εικόνα 5-61: Το θαλάσσιο μέτωπο με το «Θέρμαι Σύλλα»
Εικόνα 5-62: Άποψη της λουτρόπολης με θέα το Δημοτικό Υδροθεραπευτήριο και το «Θέρμαι Σύλλα»
Εικόνα 5-63: Το «Καστάλια»
Εικόνα 5-64: Η συνοικία «40 πλατάνια»
Πηγή: Καλέμης, 1999

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Το θαλάσσιο μέτωπο της λουτρόπολης της Αιδηψού στις αρχές του 21ου αιώνα

Εικόνα 5-65

Εικόνα 5-66

Εικόνα 5-67

Εικόνα 5-68

Εικόνα 5-69

Εικόνα 5-70

Εικόνα 5-71

Εικόνα 5-72

Εικόνα 5-65: Η μαρίνα – μόλος της λουτρόπολης της Αιδηψού δίπλα από το λιμάνι
Εικόνα 5-66: Η παραλία δίπλα από το λιμάνι
Εικόνα 5-67: Στιγμιότυπο από το θαλάσσιο μέτωπο με τις τέντες των καταστημάτων της παραλιακής οδού
Εικόνα 5-68: Παρεμπόδιση συνεχόμενης ροής κίνησης πεζών παραλιακής οδού από τις τέντες των καταστημάτων
Εικόνα 5-69: Λωρίδα πρασίνου στο θαλάσσιο μέτωπο
Εικόνα 5-70: Ανάπλαση προβλήτας στο ύψος του ξενοδοχείου «Θέρμαι Σύλλα»
Εικόνα 5-71: Παιδική χαρά στην παραλία της λουτρόπολης
Εικόνα 5-72: Σημείο της προβλήτας κατά μήκος της ακτής και η εναπομένουσα παραλία των παραθεριστών...
Πηγή: προσωπικό αρχείο (2007-2008)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Στιγμιότυπα από τη λουτρόπολη της Αιδηψού στις αρχές του 21ου αιώνα

Εικόνα 5-73

Εικόνα 5-74

Εικόνα 5-75

Εικόνα 5-76

Εικόνα 5-77

Εικόνα 5-78

Εικόνα 5-79

Εικόνα 5-80

Εικόνα 5-73: Το παραδοσιακό κτίριο του Δημαρχείου δίπλα σε νέα σχετικά ξενοδοχεία τύπου πολυκατοικίας
Εικόνα 5-74: Το παλιό υδροθεραπευτήριο του ΕΟΤ (πρώην δημοτικό) σε πλήρη εγκατάλειψη
Εικόνα 5-75: Το διατηρητέο πρώην πανδοχείο «Καστάλια» ερειπωμένο
Εικόνα 5-76: Διατηρητέο κτίριο (ξενοδοχείο) της λουτρόπολης
Εικόνα 5-77: Το διατηρητέο κτίριο - ξενοδοχείο «Η Κρήτη»- υπό καθεστώς εγκατάλειψης
Εικόνα 5-78: Εγκαταλελειμμένη γωνιά της λουτρόπολης
Εικόνα 5-79: Το ξενοδοχείο «Νεφέλη» με εμφανή τα σημάδια της παραμέλησης
Εικόνα 5-80: Παρατεταγμένα νεόκτιστα ξενοδοχεία και ενοικιαζόμενα δωμάτια στη λουτρόπολη της Αιδηψού
Πηγή: προσωπικό αρχείο (2007-2008)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Από τον 20ο στον 21ο αιώνα

Εικόνα 5-81

Εικόνα 5-82

Εικόνα 5-83

Εικόνα 5-84

Εικόνα 5-85

Εικόνα 5-86

Εικόνα 5-87

Εικόνα 5-88

Εικόνα 5-81 και 5-82: Τα ξενοδοχεία «Στάδιον» και «Ηράκλειον»
Εικόνα 5-83 και 5-84: Το θαλάσσιο μέτωπο εμπρός από τα ξενοδοχεία «Αύρα» και «Αίγλη»
Εικόνα 5-85 και 5-86: Η ανάμικτη παραλία (έκχυση ιαματικής πηγής εντός της θάλασσας)
Εικόνα 5-87 και 5-88: Το «Θέρμαι Σύλλα» από τη θάλασσα
Πηγή: Εικόνα 5-88 από ΑΝΚΑΡ ΑΕ, Εικόνες 5-83, 5-85 και 5-87 από Καλέμης, 1999 και Εικόνες 5-82, 5-84 και 5-86 από προσωπικό αρχείο (2007-2008)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

5.2.1.5 Συμπεράσματα

Οι ιαματικές πηγές της Αιδηψού, γνωστές ήδη από την αρχαιότητα για τη σπανιότητα και την κοσμικότητά τους, κατάφεραν και στη σύγχρονη εποχή, όχι απλά να αναπτύξουν σε αξιόλογο βαθμό το θερμαλιστικό τουρισμό τους, αλλά να διαπρέψουν κυριολεκτικά, καταλαμβάνοντας την πρώτη θέση στη χώρα από άποψη θερμαλιστικής κίνησης -και με μεγάλη διαφορά από κάθε άλλη θερμαλιστική περιοχή της Ελλάδας-.

Αν και η περιοχή εμφανίζει αρκετές ιδιαιτερότητες λόγω της θέσης της (που μέχρι πρόσφατα την καθιστούσαν ιδιαίτερα νησιωτική), οι ιαματικές πηγές της Αιδηψού ξεκίνησαν από σχετικά νωρίς να αξιοποιούνται (τέλη 19ου αιώνα) σύμφωνα με τα τότε ελληνικά δεδομένα, ενώ μάλιστα υπήρξαν από τις πρώτες πηγές (μετά της Κύθνου - στα μέσα του 19ου αιώνα) για τις οποίες το Κράτος έδειξε εξαρχής μεγάλο ενδιαφέρον. Ανάμεσα στις ενέργειες που επιβεβαιώνουν την προτεραιότητα που δινόταν στον τόπο της Αιδηψού για την περαιτέρω ανάπτυξή του ήδη από εκείνη την εποχή, υπήρξε και το Σχέδιο Πόλεως (1884) που συντάχθηκε για το χώρο των ιαματικών πηγών και το οποίο αναμφισβήτητα δήλωνε τη σπουδαιότητα και τις προοπτικές που η Πολιτεία αναγνώριζε στην περιοχή.

Τα Λουτρά της Αιδηψού για πάνω από έναν αιώνα, βρίσκονται σε σταθερά ανοδική τροχιά, με τον αριθμό των επισκεπτών-θερμαλιστών τους να αυξάνεται διαρκώς, αποτελώντας τη μοναδική εξαίρεση στο σύνολο της χώρας που δεν έχει επηρεαστεί από την καθοδική πορεία που διανύει ο θερμαλιστικός τουρισμός στην Ελλάδα κατά τις τελευταίες δεκαετίες. Στις μέρες μας διαθέτει υπερπολλαπλάσιο αριθμό θερμαλιστών από τις υπόλοιπες ελληνικές λουτροπόλεις και επίσης τον εξωπραγματικό για τα ελληνικά δεδομένα αριθμό των 24 θερμαλιστικών εγκαταστάσεων: 23 ιδιωτικές – απλές κτιριακές εγκαταστάσεις και 1 κρατική (ΕΟΤ-ΕΤΑ) εντός (άγονου) Θερμαλιστικού Πάρκου.

Ωστόσο, δεν ήταν μόνο ο θερμαλιστικός τουρισμός που γνώρισε μεγάλη ανάπτυξη καθ' όλες τις προηγούμενες δεκαετίες στα Λουτρά Αιδηψού. Παράλληλα με το θερμαλιστικό τουρισμό -και εξαιτίας αυτού μάλιστα-, τα Λουτρά Αιδηψού χαρακτηρίσθηκαν και από σημαντική οικιστική ανάπτυξη, που, ξεκινώντας αρχικά από το χώρο των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων εξαπλώθηκε σε τέτοιο βαθμό, στις μέρες μας έφτασε ως και τον αρχικά ξεχωριστό οικισμό της Αιδηψού, σε απόσταση 4 χλμ.

Σύμφωνα με την τυπολογία της οικιστικής ανάπτυξης των λουτροπόλεων -που αναλύθηκε στο 4ο Κεφάλαιο (υποκεφάλαιο 4.2.5.3)-, η σημερινή λουτρόπολη της Αιδηψού ανήκει στις ελάχιστες περιπτώσεις ελληνικών λουτροπόλεων που η οικιστική τους ανάπτυξη συντελέστηκε σε τέτοιο βαθμό ώστε να οδηγήσει σε συνένωση με τον πλησιέστερο γειτονικό οικισμό, που εξ'αρχής αποτελούσε σημείο αναφοράς και εξάρτησης (Τύπος: «οικιστική συνένωση με προϋπάρχοντα οικισμό»). Ωστόσο, έχοντας δει πιο αναλυτικά τα χωρικά και οικιστικά χαρακτηριστικά της περιοχής στα προηγούμενα υποκεφάλαια, διαπιστώνουμε ότι κατά πάσα πιθανότητα ο πρωταρχικός τύπος οικιστικής ανάπτυξης που εκδηλώθηκε στο χώρο ανάπτυξης της θερμαλιστικής δραστηριότητας (κατά την αρχαιότητα) είναι αυτός της δημιουργίας δορυφόρου οικισμού, δηλαδή ότι η αρχαία πόλη της Αιδηψού, που βρίσκεται σε απόσταση 4 χλμ από τις ιαματικές πηγές, μάλλον προέκυψε ως αποτέλεσμα της μεγάλης ανάπτυξης της θερμαλιστικής δραστηριότητας στη συγκεκριμένη περιοχή κατά την αρχαιότητα. Αν όμως όντως ισχύει αυτό, τότε η οικιστική ανάπτυξη της σημερινής λουτρόπολης, δεν οδήγησε απλά στη συνένωση με κάποιον οποιονδήποτε γειτονικό οικισμό, αλλά με τον οικισμό της αρχαίας «λουτρόπολης δορυφόρου».

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Ανεξάρτητα όμως από το ποιος είναι ο τύπος της οικιστικής ανάπτυξης που εκδηλώθηκε στο χώρο των ιαματικών πηγών Αιδηψού, η πραγματικότητα είναι ότι ο οικιστικός ιστός που εντοπίζεται στην περιοχή στις μέρες μας χαρακτηρίζεται από άναρχη δόμηση, έλλειψη πολεοδομικού σχεδιασμού στο μεγαλύτερο μέρος του και κτιριοδομικές υπερβολές, με αρκετά από τα κτίρια στο κεντρικό μέρος της λουτρόπολης να είναι πολυώροφα και τυποποιημένα, αλλοιώνοντας σε μεγάλο βαθμό την εικόνα που θα έπρεπε να διέπει την πρώτη λουτρόπολη της Ελλάδας. Παράλληλα, όσον αφορά στο θαλάσσιο μέτωπο, που υπήρξε κι ένας από τους βασικότερους παράγοντες της έντασης της οικιστικής και θερμαλιστικής ανάπτυξης που γνώρισαν τα Λουτρά Αιδηψού, και αυτό υστερεί σημαντικά, αφού οι χρήσεις που περιλαμβάνει και ο σχεδιασμός που εφαρμόστηκε σε αυτό επί σειρά ετών, αντί να το αναδείξουν μάλλον το υποβαθμίζουν.

Ομοίως, όσον αφορά στην ποιότητα των προσφερόμενων θερμαλιστικών εγκαταστάσεων και υπηρεσιών, ενώ η λουτρόπολη διαθέτει ένα μεγάλο αριθμό υδροθεραπευτηρίων, αυτά δεν είναι στο σύνολό τους επαρκώς αναβαθμισμένα, ενώ επίσης οι υπηρεσίες που κατά κόρον προσφέρονται σε αυτά, προς το παρόν είναι κυρίως θεραπευτικού θερμαλισμού και όχι σύγχρονου θερμαλισμού υγείας και ευεξίας. Έτσι, αποτέλεσμα του μη επαρκή εκσυγχρονισμού των υπηρεσιών και των εγκαταστάσεων, είναι η λουτρόπολη της Αιδηψού να αποτελεί τόπο θερμαλιστικού τουρισμού που προσελκύει σχεδόν αποκλειστικά θερμαλιστές τρίτης και τέταρτης ηλικίας και μάλιστα για τους μισούς μόνο μήνες το χρόνο που διαρκεί η θερμαλιστική περίοδος (πλην ελαχίστων περιπτώσεων εγκαταστάσεων που διαρκεί όλο το χρόνο).

Τέλος, θα πρέπει να τονιστεί ότι τα Λουτρά Αιδηψού, αν και αποτελούν τη σπουδαιότερη λουτρόπολη της Ελλάδας -με μεγάλη διαφορά από τις υπόλοιπες-, στις μέρες μας, η υπεροχή της αυτής είναι σχεδόν αποκλειστικά ποσοτική. Το οικιστικό και πολεοδομικό περιβάλλον χαρακτηρίζεται από έλλειψη σύγχρονου και ολοκληρωμένου σχεδιασμού, ενώ οι προσφερόμενες υπηρεσίες και εγκαταστάσεις είναι σε μεγάλο βαθμό παρωχημένες ζημιώνοντας σημαντικά τη συνολική εικόνα του προσφερόμενου θερμαλιστικού τουρισμού της λουτρόπολης. Έτσι, προκειμένου κάποιες προσπάθειες που γίνονται μόλις αυτήν την περίοδο από μερίδα ιδιωτών για την αναβάθμιση των προσφερόμενων θερμαλιστικών υπηρεσιών και υποδομών, να μην είναι μεμονωμένες και τελικά αποβούν άκαρπες, θα πρέπει υποχρεωτικά να συνδυαστούν με μια νέα θεώρηση στο σχεδιασμό της λουτρόπολης, που θα λαμβάνει υπόψη της το θαλάσσιο μέτωπο, την παράδοση και την κυριαρχία της λουτρόπολης, αλλά και τις σύγχρονες διεθνείς τάσεις σχεδιασμού που επικρατούν για τον άμεσο και ευρύτερο χώρο ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

5.2.2 Καμένα Βούρλα: ο «διάττων αστήρ» των ελληνικών λουτροπόλεων

5.2.2.1 Οι ιαματικές πηγές των Καμένων Βούρλων

Οι ιαματικές πηγές των Καμένων Βούρλων ανήκοντας και αυτές (όπως και των Λ. Αιδηψού) στο υδροφόρο τόξο που διέρχεται από τη βορειοανατολική Φθιώτιδα και καταλήγει στο βόρειο άκρο της Εύβοιας, αναβλύζουν εδώ και δεκάδες αιώνες (Ευαγγελόπουλος, 1985 · ΚΕΠΑΜΕ, 2000). Παρ' όλα αυτά, έως και τα τέλη του 19ου αιώνα κανείς στην περιοχή δε γνώριζε για την ύπαρξή τους, καθώς ο έως τότε βαλτώδης χαρακτήρας του τόπου δεν επέτρεπε τον εντοπισμό τους. Η «ανακάλυψη» των θερμών και ψυχρών ιαματικών πηγών των Καμένων Βούρλων έγινε σταδιακά και σε βάθος χρόνου, ενώ το σύνολο των ιαματικών πηγών της περιοχής έγινε γνωστό αφού είχε ξεκινήσει η τουριστική εκμετάλλευση της πρώτης πηγής (Σκούρας, 1957).

Χάρτης 5-7: Ευρύτερη περιοχή Καμένων Βούρλων

Πηγή: Ελληνική Εταιρία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης, 2004

Στις μέρες μας, και μετά από αλλεπάλληλες εκσκαφές και εκχερσώσεις που έγιναν μέχρι και τα μέσα του περασμένου αιώνα, το σύνολο των ιαματικών πηγών των Καμένων Βούρλων εντοπίζονται σε δύο συμπλέγματα: το ένα στο κέντρο της σημερινής λουτρόπολης και το άλλο ένα χιλιόμετρο εκτός αυτής (βορειοδυτικά), δίπλα από την εθνική οδό προς τη Λαμία (ΚΕΠΑΜΕ, 2000).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Όσον αφορά στο σύμπλεγμα εντός της λουτρόπολης, σε αυτό ανήκουν οι κάτωθι ιαματικές πηγές με τα εξής χαρακτηριστικά (ΕΟΤ, 1954 · Σκούρας, 1957 · ΕΟΤ, 1966):

- Πηγή Γεωργαλά (από το όνομα του Γεωλόγου Καθηγητή που την ανακάλυψε): θερμοκρασίας 37^{o}C και ραδιενέργειας 150-170 μονάδων Mache
- Πηγή Μεταξά (λόγω του ότι την επισκεπτόταν για λουτρά ο Μεταξάς): θερμοκρασίας 37,5-38^{o}C και ραδιενέργειας 240 μονάδων Mache
- Πηγή Παπαστράτου: θερμοκρασίας 40-41^{o}C και ραδιενέργειας 280 μονάδων Mache
- Πηγή Βασιλειάδου: θερμοκρασίας 37^{o}C και ραδιενέργειας 220-230 μονάδων Mache
- Πηγή Αρκουδόβατος (πόσιμος): ραδιενέργειας 85-92 μονάδων Mache
- Πηγή Περιστέρου ή Παλιόβρυση (ψυχρή πηγή): ραδιενέργειας 15-17 μονάδων Mache
- Υψηλή πηγή (ψυχρή πηγή): ραδιενέργειας 8-11 μονάδων Mache
- Δυτικότερη μικρή πηγή (ψυχρή πηγή): ραδιενέργειας 2 μονάδων Mache

Επίσης, όσον αφορά στο σύμπλεγμα που βρίσκεται εκτός της λουτρόπολης, σε αυτό ανήκουν οι εξής πηγές:

- Πηγή Κονιαβίτου: θερμοκρασίας 32,7^{o}C και ραδιενέργειας 2,6 μονάδων Mache
- Καλλυντική πηγή ή πηγή Αφροδίτης: 30,9^{o}C και ραδιενέργειας 1 μονάδα Mache

Τέλος, στις ιαματικές πηγές των Καμένων Βούρλων συγκαταλέγεται και η ψυχρή πηγή Ασπρονερίου, η οποία βρίσκεται 3 χλμ εκτός λουτρόπολης, κοντά στην παλιά εθνική οδό με κατεύθυνση προς Αθήνα, και η οποία υδροδοτεί μέρος της σημερινής λουτρόπολης (ΕΟΤ, 1954 · ΕΟΤ, 1966).

Όσον αφορά στις θεραπευτικές ιδιότητές τους, οι ιαματικές πηγές εντός της λουτρόπολης ως ραδιενεργές χλωρονατριούχες, ενδείκνυνται για χρόνιους ρευματισμούς, παραμορφωτικές αρθρίτιδες, ουρική αρθρίτιδα, σπονδυλοαρθρίτιδες, νευρίτιδες, ισχιαλγίες, οσφυαλγίες και διαταραχές των ενδοκρινών αδένων (ΕΟΤ, 1966). Από την άλλη πλευρά, από τις ιαματικές πηγές στο σύμπλεγμα εκτός λουτρόπολης, η μεν πηγή Κονιαβίτη, ως υδροθειο-χλωρονατριούχος, ενδείκνυται για ψωρίαση, έκζεμα και κνίδωση (Ζαχαρόπουλος και Μπαρμπίκας, 2001), ενώ η καλλυντική πηγή ενδείκνυται για δερματικά και ακμή, αφού σύμφωνα με εκθέσεις επιστημόνων τα νερά της λειαίνουν και ομορφαίνουν την επιδερμίδα (Σκούρας, 1957). Τέλος, όσον αφορά στην ψυχρή πηγή Ασπρονερίου, αυτή αποτελεί άριστο επιτραπέζιο νερό, το οποίο κατόπιν χημικών αναλύσεων διαπιστώθηκε ότι διαθέτει συστατικά που είναι εφάμιλλα αυτών της γαλλικής ιαματικής πηγής Evian (ΕΟΤ, 1966).

5.2.2.2 Ο θερμαλιστικός τουρισμός και τα λουτρά στα Καμένα Βούρλα

Τις πρώτες πληροφορίες για τις ιαματικές πηγές των Καμένων Βούρλων αντλούμε ήδη από την αρχαιότητα. Σύμφωνα με τον Στράβωνα, 2-3 χλμ έξω από την αρχαία πόλη Θρόνιο (αρχαίος Δήμος στην περιοχή των Καμένων Βούρλων) υπήρχαν θερμά ύδατα αποκαλούμενα «αρχαία ιατρεία», στα οποία μετέβαιναν πολλοί για λουτροθεραπείες και συγκεκριμένα για θεραπεία παθήσεων των άρθρων και των νεύρων (ΕΟΤ, 1966). Παρ' όλα αυτά, η ιστορία των ιαματικών πηγών και των λουτρών της περιοχής δε θα συνεχιστεί αδιάκοπα από τότε έως και σήμερα. Παρά την αναφορά της περιοχής των Καμένων Βούρλων ως χώρου λουτροθεραπείας ήδη από τα αρχαία συγγράμματα, οι ιαματικές πηγές της περιοχής αγνοούνταν ακόμη και από τον περίοικο πληθυσμό έως και τα τέλη του 19^{ου} αιώνα,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

καθώς ο βαλτώδης χαρακτήρας που κυριαρχούσε για αιώνες, κρατούσε καλά κρυμμένο το φυσικό πλούτο του τόπου κάτω από τα έλη.

Η ανακάλυψη της πρώτης ιαματικής πηγής έγινε τελικά στα τέλη του 19ου αιώνα και οφειλόταν σε καθαρά τυχαίο γεγονός. Ένας άγγλος ή γερμανός περιηγητής, διερχόμενος από την περιοχή και διανυκτερεύοντας στην καλύβα ενός κτηνοτρόφου που έπασχε από αρθριτικά, του έδωσε μια ασαφή πληροφορία, σύμφωνα με την οποία, κατά ένα αρχαίο σύγγραμμα, κάπου στην περιοχή υπήρχαν θερμά και ιαματικά νερά ικανά να τον θεραπεύσουν. Αν και το εγχείρημα ήταν ιδιαίτερα δύσκολο, ο κτηνοτρόφος μετά από αρκετή αναζήτηση κατάφερε να εντοπίσει ένα σημείο του βάλτου στο οποίο τα νερά ήταν ιδιαίτερα θερμά. Δοκιμάζοντας τα νερά σε μια πρόχειρη γούρνα που έφτιαξε με τα χέρια του, διαπίστωσε ότι οι πόνοι του σταμάτησαν. Η ανάκτηση της υγείας του κτηνοτρόφου ταξίδεψε από στόμα σε στόμα στην ευρύτερη περιοχή κι έτσι η πρόχειρη γούρνα άρχισε να γίνεται επισκέψιμη από αρκετούς περίοικους (Σκούρας, 1957).

Σταδιακά, και όσο η προσέλευση μεγάλωνε, η μοναδική γούρνα λουτροθεραπείας της περιοχής αντικαταστάθηκε από μια δεξαμενή, που χτίστηκε με χρήματα του ενοριακού ναού του Προφήτη Ηλία της Καρυάς· ενός ορεινού χωριού του Καλλίδρομου του οποίου οι κτηνοτρόφοι κάτοικοι ξεχειμώνιαζαν στην ευρύτερη περιοχή των Καμένων Βούρλων. Και πάλι όμως, η ιαματική πηγή δεν κατάφερνε να προσελκύσει παρά μόνο φτωχούς χωρικούς από τα γύρω χωριά της περιοχής, οι οποίοι έφτιαχναν αυτοσχέδιες καλύβες για τη διαμονή τους. Τα πρώτα ενοικιαζόμενα δωμάτια στην περιοχή δημιουργήθηκαν το 1895 από κάποιον κάτοικο της Καρυάς, τον οποίο στην πορεία μιμήθηκαν και άλλοι συγχωριανοί του. Ακόμη και τότε όμως, οι υποδομές της περιοχής ήταν πολύ υποτυπώδης, για να καταφέρουν να προσελκύσουν αξιόλογους επισκέπτες. Μέχρι και τις αρχές του 20ου αιώνα οι παρεχόμενες υποδομές για λουτροθεραπεία ήταν ανεπαρκείς. Από την άλλη πλευρά, οι λουόμενοι δεν είχαν απλά να αντιμετωπίσουν την ανεπάρκεια των υποδομών, αλλά και τα κρούσματα ελονοσίας που η βαλτώδης περιοχή, γεμάτη κουνούπια, ευνοούσε (Σκούρας, 1957).

Το 1912 για πρώτη φορά το κράτος ξεκινά να παραχωρεί προς ενοικίαση τις ιαματικές πηγές των Καμένων Βούρλων (Σκούρας, 1957), αφού μέχρι τότε πέραν της πρώτης είχε ανακαλυφθεί και μια δεύτερη πηγή στην περιοχή. Παρ' όλα αυτά, τα έργα των εκάστοτε ενοικιαστών στην αρχή δεν ήταν ιδιαίτερα αξιόλογα. Μέχρι τα μέσα της δεύτερης δεκαετίας του 20ου αιώνα, η περιοχή των ιαματικών πηγών των Καμένων Βούρλων διέθετε μόνο ένα ξύλινο παράπηγμα με τρία δωμάτια, ενώ οι λουόμενοι, ο αριθμός των οποίων ανερχόταν σε 500 περίπου το χρόνο, εξυπηρετούνταν από μια κοινή δεξαμενή την οποία χρησιμοποιούσαν είτε ανά ένας είτε ανά 5-8 τη φορά. Τα έσοδα του κράτους από την ενοικίαση, παρά την έλλειψη των όποιων υποδομών, ανερχόταν σε 1.661 δρχ ετησίως (Παπαμάρκου, 1916).

Μέχρι και το 1930, οι εγκαταστάσεις στις δύο ιαματικές πηγές των Καμένων Βούρλων εξακολουθούσαν να είναι υποτυπώδεις, παρ' όλο που οι δεξαμενές από μια είχαν γίνει πλέον δύο, όσες δηλαδή ήταν και οι πηγές που μέχρι τότε είχαν ανακαλυφθεί. Η δυτική πηγή, θερμοκρασίας 32,5°C, ανάβλυζε στον πυθμένα δεξαμενής μήκους 3,5 μέτρων και πλάτους 3,4 μέτρων, ενώ η ανατολική πηγή, θερμοκρασίας 34°C ανάβλυζε στον πυθμένα δεξαμενής μήκους 3,1 μέτρων και πλάτους 2,9 μέτρων. Όσον αφορά στη διαμονή των λουόμενων (που μέχρι τότε είχαν φτάσει τους 1.000 περίπου ανά έτος), παρά το ότι η περιοχή διέθετε 50 περίπου ενοικιαζόμενα δωμάτια και μικρά ξενοδοχεία φαγητού, οι περισσότεροι από αυτούς εξακολουθούσαν να καταλύουν σε ξύλινα παραπήγματα. Η λουτρική περίοδος ξεκινούσε στις 15 Μαΐου και έληγε στις 15 Σεπτεμβρίου. Όσο για τις συγκοινωνίες και την

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

πρόσβαση των θερμαλιστών στα Καμένα Βούρλα, υπήρχαν δύο τρόποι: η αμαξωτή οδός Αθηνών-Λαμίας, μέσω Αταλάντης και η σιδηροδρομική οδός Αθηνών-Λάρισας, μέσω σταθμού Κυθωρέας (Βελίτσας ή Τιθορέας σήμερα) και από εκεί με αυτοκίνητο μέσω Αταλάντης (τιμή αυτοκινήτου κατ' άτομο 100 δρχ) (Βλαστός και Παπαϊωάννου, 1930).

Η κατάσταση όμως αυτή δε θα συνεχιζόταν για πολύ ακόμη. Τη δεκαετία του '30, το κράτος αναλαμβάνει νέες πρωτοβουλίες, με στόχο να προχωρήσουν τα απαιτούμενα έργα αναβάθμισης όχι μόνο στην περίπτωση των Καμένων Βούρλων αλλά και στις υπόλοιπες ιαματικές πηγές της χώρας. Για το λόγο αυτό οι ιαματικές πηγές της Ελλάδας κατατάσσονται σε τρεις κατηγορίες: την Α΄, τη Β΄ και τη Γ΄, ανάλογα με τη σπουδαιότητα και τη σύσταση των νερών τους. Οι ιαματικές πηγές των Καμένων Βούρλων κατατάσσονται τελικά στη Β΄ Κατηγορία (στην Α΄κατηγορία υπήχθησαν μόνο οι πηγές Λουτρακίου, Αιδηψού και Υπάτης). Στο πλαίσιο αυτό, το Κράτος προχώρησε σε μια σειρά από μέτρα, κυρίως υγιεινής και συγκεκριμένα κατά της ελονοσίας, που μάστιζε όχι μόνο τις περιοχές των ιαματικών πηγών αλλά και τον υπόλοιπο ελληνικό χώρο (Χαριτάκης, 1935).

Τελικά, οι αποστραγγίσεις και οι αποξηράνσεις που έλαβαν χώρα το 1933 στην έως τότε ελώδη περιοχή των Καμένων Βούρλων, είχαν σαν αποτέλεσμα να αποκαλυφθούν και νέες ιαματικές πηγές, με ιδιαίτερα υψηλά επίπεδα ραδιενέργειας[121]. Έτσι, με δεδομένη την ποιότητα των ιαματικών νερών της περιοχής, μιας και η διεθνής εμπειρία είχε αποδείξει ότι περιοχές της Ευρώπης με ιαματικές πηγές της ίδιας ή και χαμηλότερης ραδιενέργειας είχαν καταφέρει να εξελιχτούν σε σπουδαίες και ξακουστές λουτροπόλεις λόγω των ραδιενεργών νερών τους (Σκούρας, 1957), το κράτος προχώρησε με πιο γοργούς ρυθμούς στην αξιοποίηση της περιοχής[122].

Η πρώτη σημαντική σύμβαση μεταξύ κράτους και ιδιωτικού τομέα για τις ιαματικές πηγές των Καμένων Βούρλων δεν άργησε να υπογραφεί. Στις 24 Απριλίου 1937 η Πολιτεία παραχώρησε την εκμετάλλευση σε μια μεγάλη εταιρία, της οποίας οι σπουδαιότεροι μέτοχοι ήταν η Εθνική Τράπεζα, ο Παπαστράτος, ο Φωκάς κ.α.. Η σύμβαση ήταν διάρκειας 32 ετών, και στο πλαίσιο των εργασιών εκμετάλλευσης των πηγών η εταιρία υλοποίησε μια σειρά από σημαντικά έργα. Οι νέες εκχερσώσεις που έγιναν τότε, απεκάλυψαν και άλλες ιαματικές πηγές, τα νερά των οποίων μαζί με αυτά των παλιότερων πηγών συγκεντρώθηκαν σε μια κοινή δεξαμενή. Παράλληλα, η εταιρία προχώρησε και στην κατασκευή του πρώτου υδροθεραπευτηρίου της περιοχής. Το υδροθεραπευτήριο «Ασκληπιός», από την πρώτη στιγμή αποτέλεσε ένα απολύτως σύγχρονο λουτρικό κέντρο, το οποίο διέθετε 65 ατομικούς λουτήρες, ευρύχωρες αίθουσες αναμονής, ιατρεία, φαρμακείο και άλλους βοηθητικούς χώρους. Επίσης, δίπλα στο «Ασκληπιός», προστέθηκαν και δύο νέα ξενοδοχεία ύπνου, το «Ράδιον» και το «Θρόνιον», τα οποία μαζί με το προϋπάρχουν «Καλλίδρομος» (σημερινό «Γαλήνη»), αποτέλεσαν τα τρία πρώτα αξιόλογα ξενοδοχεία της περιοχής. Πέραν των παραπάνω όμως, η εταιρία προχώρησε επίσης και στην κατασκευή εργοστασίου παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος και πάγου, σε ανάπλαση της παραλιακής ζώνης (με ταυτόχρονη κατασκευή εστιατορίων) και στην υδροδότηση της λουτρόπολης με τα νερά της Υψηλής Πηγής (Σκούρας, 1957). Άλλωστε, σύμφωνα με τους όρους της σύμβασης που είχε

[121] Για πρώτη φορά, αναλύσεις των ιαματικών υδάτων των Καμένων Βούρλων έγιναν μόλις το 1926, από τον Καθηγητή Μ. Περτέση (Σκούρας, 1957). Η ραδιενέργεια που τότε είχε ανιχνευτεί είχε κεντρίσει αμέσως το ενδιαφέρον του κράτους, καθώς βάσει της διεθνούς εμπειρίας, το ραδόνιο είχε αποδειχτεί σπάνιο συστατικό, με εξαιρετικές θεραπευτικές ενδείξεις.

[122] Στον ελλαδικό χώρο, μόνο οι ιαματικές πηγές της Ικαρίας ξεπερνούν σε περιεκτικότητα ραδονίου τις πηγές των Καμένων Βούρλων.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

υπογραφεί, η εταιρία υποχρεούταν να υλοποιήσει έργα συνολικής δαπάνης 30-40 εκατ. δραχμών (Λέκκας, 1938).

Αν και η αρχική σύμβαση που υπεγράφη με την εταιρία το 1937 ήταν ήδη μεγάλης διάρκειας (32 έτη), μόλις τρία χρόνια αργότερα, το 1940, η σύβαση τροποποιήθηκε και ανανεώθηκε για άλλα 33 χρόνια. Σύμφωνα με τη νέα σύμβαση, η εταιρία ήταν υποχρεωμένη και πάλι να προχωρήσει σε νέα έργα. Κάποια από αυτά ήταν: α) πλήρης εξυγίανση της λουτρόπολης, β) επέκταση των λαϊκών κατοικιών, γ) κατασκευή κινηματογράφου, δ) επέκταση του παγοποιείου, ε) κατασκευή περιπτέρου και δεξαμενής λούσεων στη σιδηρούχο πηγή και στην καλλυντική πηγή (πηγή Αφροδίτης), στ) δημιουργία γκαράζ, ζ) προώθηση θαλάσσιων σπορ, η) συμπλήρωση και επέκταση του δικτύου ύδρευσης, θ) ανέγερση ναού κλπ (Σκούρας, 1957).

Παρ' όλα αυτά, ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος που έμελλε σύντομα να ξεσπάσει, ματαίωσε την υλοποίηση όλων των παραπάνω σχεδίων. Ο θερμαλιστικός τουρισμός της περιοχής που μόλις είχε ξεκινήσει, διεκόπη βίαια. Τα ξενοδοχεία των Καμένων Βούρλων καθ' όλη τη διάρκεια του Πολέμου χρησιμοποιήθηκαν ως Νοσοκομεία. Ευτυχώς, η περιοχή αν και δέχτηκε αρκετούς βομβαρδισμούς, τα κτίρια δεν καταστράφηκαν (Ζαχαρόπουλος και Μπαρμπίκας, 2001).

Τελικά, ο θερμαλιστικός τουρισμός της περιοχής δεν άργησε πολύ να ανακάμψει μετά τη λήξη και του Εμφύλιου. Το 1950, η λουτρόπολη υποδέχτηκε και πάλι επισκέπτες, οι οποίοι αυτή τη φορά ήταν τριπλάσιοι σε αριθμό απ' ό,τι πριν τον Πόλεμο (Πίνακας 5-27). Το 1952, νέες εκσκαφές, έφεραν στο φως νέες ραδιενεργές πηγές στην περιοχή κι έτσι τα Καμένα Βούρλα με το φυσικό τους πλούτο να αυξάνεται διαρκώς τόσο από ποσότητα όσο και από ποιότητα, έμπαιναν ακόμη πιο δυναμικά στην αγορά του ελληνικού θερμαλιστικού τουρισμού. Από σχεδόν ανύπαρκτα ως τουριστικός προορισμός που ήταν τη δεκαετία του '30, μετά το πέρας του Πολέμου βρέθηκαν ξαφνικά στην 5η θέση μεταξύ των σπουδαιότερων προορισμών θερμαλιστικού τουρισμού της Ελλάδας.

Το 1955, η λουτρόπολη είχε τη δυνατότητα να φιλοξενήσει περίπου 1.200 επισκέπτες ημερησίως. Διέθετε (4) ξενοδοχεία, το «Ράδιον», το «Θρόνιον» και το «Καλλίδρομος», που ήταν της εταιρίας και το «Βιολέττα», που ήταν ιδιωτικό. Το ξενοδοχείο «Ράδιον» ήταν Α΄τάξης, με υποχρεωτικό πρωινό, με δωμάτια με ατομικούς λουτήρες ιαματικού νερού (τιμή 48,80δρχ το μονόκλινο και 77,20 δρχ το δίκλινο). Το «Θρόνιο» ήταν Β΄ τάξης (με τιμές δωματίων 37,20δρχ το μονόκλινο και 56,50δρχ το δίκλινο). Το «Καλλίδρομος» ήταν Γ΄ τάξεως (με τιμές δωματίων 24,70δρχ το μονόκλινο και 37,20δρχ το δίκλινο). Τέλος, το «Βιολέττα» ήταν και αυτό Γ΄ τάξεως (με τιμές δωματίων: 34,50δρχ και 54,70δρχ το μονόκλινο και το δίκλινο αντίστοιχα). Πέραν των ξενοδοχείων όμως, στη διάθεση του επισκέπτη των Καμένων Βούρλων υπήρχαν επίσης και πάνω από τετρακόσια (400) ενοικιαζόμενα δωμάτια μέσα σε οικίες, δυναμικότητας χιλίων (1.000) κλινών, με τιμές 15-24δρχ το μονόκλινο και 28-42δρχ το δίκλινο (Σκούρας, 1957).

Όσον αφορά στη διασκέδαση, εκείνη την εποχή (δεκαετία '50), οι επιλογές ήταν αρκετές. Υπήρχε το πολυτελές εστιατόριο «Ράδιον», αλλά και πλήθος εστιατορίων και ψησταριών τόσο στην παραλιακή ζώνη όσο και μακριά από τη θάλασσα, που ενίοτε, μια ή δύο φορές την εβδομάδα, κάποια από αυτά φιλοξενούσαν και μουσική ορχήστρα. Υπήρχε κινηματοθέατρο (στο ανατολικό τμήμα της λουτρόπολης) αλλά και θέατρο σκιών, ενώ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

σχετικά τακτικά διοργανωνόταν και μουσικοφιλολογικές βραδιές, προς τέρψη των θερμαλιστών και των πάσης φύσης επισκεπτών (Σκούρας, 1957).

Πέραν όμως των παραπάνω, ο επισκέπτης των Καμένων Βούρλων είχε επίσης τη δυνατότητα επιλογής ανάμεσα σε μια ευρεία γκάμα εκδρομικών διαδρόμων. Εκτός από τους περιπάτους εντός και εκτός της λουτρόπολης, όπως το «Μονοπάτι του έρωτα» (διαδρομή πίσω από το υδροθεραπευτήριο «Ασκληπιός» έως την πηγή «Αρκουδόβατος»), η Τουριστική Αστυνομία της λουτρόπολης ήταν υπεύθυνη για τη διοργάνωση εκδρομών σε μακρινότερους προορισμούς όπως: το Ασπρονέρι (για το οποίο υπήρχε λεωφορείο κάθε απόγευμα), το Μοναστήρι του Σωτήρος στο όρος Κνημίδα, τον Άη Γιώργη Ευβοίας (7 μίλια), την Αιδηψό μέσω Λιχάδων Νήσων (15 μίλια) με δρομολόγιο δύο φορές την εβδομάδα, τη Στυλίδα (12 μίλια), τις Ράχες Φθιώτιδας (7 μίλια), το Μοναστήρι του Αγάθωνος στη βόρεια πλευρά της Οίτης, το Καρπενήσι αλλά και διάφορους ιστορικούς-πολιτιστικούς προορισμούς, όπως οι Θερμοπύλες, οι Δελφοί, η Χαιρώνεια, η Αταλάντη, η Λιβαδειά, η Αράχωβα, το Χάνι της Γραβιάς, το γεφύρι της Αλαμάνας κλπ (Νομαρχία Φθιώτιδος, Έκδοση Περιοδικού «Φθιώτιδος», 195-).

Όσον αφορά στη συγκοινωνία, η πρόσβαση στη λουτρόπολη προϋπέθετε ταξίδι αρκετών ωρών, σε άλλοτε καλό και άλλοτε κακό οδόστρωμα, ή ακόμη και εναλλαγή μέσων μεταφοράς. Από την Αθήνα η διαδρομή με αυτοκίνητο διαρκούσε 6 ώρες, μιας και ο δρόμος μόνο έως το 139χλμ (Αταλάντη) ήταν καλός. Από τη Λαμία πάλι, η διαδρομή με αυτοκίνητο διαρκούσε 1 ώρα, αφού και πάλι τα πρώτα 9 χλμ μόνο ήταν σε καλή κατάσταση. Για τους επισκέπτες από τη Θεσσαλονίκη η βέλτιστη διαδρομή ήταν με τρένο έως τη Λαμία και με λεωφορείο από εκεί και πέρα ως τα Καμένα Βούρλα, που στην καλύτερη περίπτωση, ξεκινώντας το πρωί έφταναν αργά το απόγευμα. Μόνο από το Βόλο η σύνδεση ήταν απευθείας και αυτό λόγω της θαλάσσιας γραμμής Βόλου-Αιδηψού που υπήρχε εκείνη την περίοδο. (ΕΟΤ, 1954 · Σκούρας, 1957).

Ωστόσο η παραπάνω κατάσταση θα άλλαζε σύντομα. Τον Αύγουστο του 1962 εγκαινιάζεται η νέα τότε εθνική οδός Αθηνών-Θεσσαλονίκης και διερχόμενη εφαπτομενικά από τα Καμένα Βούρλα περιόρισε σημαντικά το χρόνο μετάβασης στη λουτρόπολη, τόσο από το βορά όσο και από το νότο. Όπως ήταν αναμενόμενο, το γεγονός αυτό συνέβαλε θετικά στην προσέλευση των λουομένων, οι οποίοι συνέχισαν να αυξάνονται καθ' όλη τη δεκαετία του '60 (Πίνακας 5-27). Όμως τα Καμένα Βούρλα, δεν ήταν ένας απλός θερμαλιστικός προορισμός. Ήδη από τη δεκαετία του '50, η περιοχή είχε καταφέρει να προσελκύσει και παραθαλάσσιο τουρισμό. Οι Αθηναίοι δε, επέλεγαν τα Καμένα Βούρλα και για πασχαλινές εκδρομές, δηλαδή πριν καν ακόμη ξεκινήσει η θερμαλιστική περίοδος (Νομαρχία Φθιώτιδος, Έκδοση Περιοδικού «Φθιώτιδος», 195-).

Αναμφισβήτητα, η δεκαετία του '60 ήταν ιδιαίτερα σπουδαία για τη λουτρόπολη. Εκτός από τους απλούς θερμαλιστές, που αυξανόταν συνεχώς, τα Καμένα Βούρλα άρχισαν να υποδέχονται και πλήθος εγχώριων και αλλοδαπών προσωπικοτήτων του πολιτικού, καλλιτεχνικού και επιχειρηματικού στερεώματος. Ανάμεσα σε αυτούς, ο Κωνσταντίνος Καραμανλής[123], ο Αριστοτέλης Ωνάσης, ο Βασιλιάς της Σαουδικής Αραβίας Ιμπν Σαούντ, ο Βασιλιάς της Λιβύης Ίντρι κ.α. (www.kamena-vourla.com, ανάκτηση 09/2006).

[123] Σύμφωνα με αφηγήσεις των κατοίκων της λουτρόπολης, ο τ. Πρωθυπουργός της Ελλάδας, Κωνσταντίνος Καραμανλής, ήταν πολύ τακτικός επισκέπτης των Καμένων Βούρλων, τα οποία αγαπούσε και υποστήριζε ιδιαίτερα. Ωστόσο, όταν τη δεκαετία του '60, η λουτρόπολη άρχισε να γίνεται ιδιαίτερα κοσμική, οι επισκέψεις του άρχισαν να αραιώνουν αισθητά.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Όσον αφορά στις ξενοδοχειακές υποδομές που διέθετε η λουτρόπολη τη δεκαετία του ’60, τα ξενοδοχεία και τα ενοικιαζόμενα δωμάτια είχαν αυξηθεί αρκετά. Ειδικότερα, τα ξενοδοχεία, από τέσσερα (4) που ήταν το 1955, το 1965 είχαν φτάσει τα έντεκα (11): Α΄ κατηγορίας ήταν το «Ράδιον», Β΄ κατηγορίας ήταν το «Γαλήνη» (πρώην «Καλλίδρομος»), το «Λητώ», το «Θρόνιον», το «Βιολέττα» και το «Σόνια», ενώ Γ΄ κατηγορίας ήταν το «Ακτή», το «Αργώ», το «Κυπραίος», το «Φλοίσβος» και το «Πριγκηπικόν» (ΕΟΤ, 1966).

Φτάνοντας στη δεκαετία του ’70, η ανοδική πορεία συνεχίστηκε. Ο αριθμός των θερμαλιστών αυξανόταν διαρκώς και το ένα και μοναδικό υδροθεραπευτήριο «Ασκληπιός» ήταν αδύνατον να εξυπηρετήσει το σύνολό τους κατά τη διάρκεια της περίπου εξάμηνης θερμαλιστικής περιόδου. Την εποχή εκείνη, η σύμβαση με την εταιρία «Ραδιοθέρμαι» έρχεται στο τέλος της και τις ιαματικές πηγές αναλαμβάνει πλέον η «ΑΞΕ ΑΣΤΗΡ», θυγατρική εταιρία της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος. Η νέα εταιρία προχωρά στην κατασκευή νέου υδροθεραπευτηρίου, του «Ιπποκράτης», αλλά και στην ανακαίνιση και επέκταση του ξενοδοχείου «Γαλήνη». Συνολικά πλέον, η δυναμικότητα των Καμένων Βούρλων σε θερμαλιστικές υποδομές έφτανε τους 150 ατομικούς λουτήρες, με δυνατότητα να εξυπηρετήσουν 2.500 επισκέπτες ημερησίως[124].

Τη δεκαετία του ’80 τα Καμένα Βούρλα θα φτάσουν στο απόγειο τους από άποψη αριθμού θερμαλιστών που θα προσελκύουν αλλά και υποδομών. Οι ξενοδοχειακές αλλά και οι λοιπές επιχειρήσεις θα ανθίσουν. Παρ’ όλα αυτά, η ανοδική πορεία δε θα συνεχιστεί για πολύ ακόμη. Από το 1985 και μετά (Πίνακας 5-27) η πτώση του αριθμού των θερμαλιστών θα είναι συνεχής, με μικρές ταλαντεύσεις έως και το τέλος της δεκαετίας του ’90 (Γράφημα 5-14). Και αυτό θα έχει επιπτώσεις και στις εγκαταστάσεις θερμαλισμού αλλά και στις ξενοδοχειακές υποδομές της λουτρόπολης. Το ξενοδοχείο «Θρόνιον» θα σταματήσει να λειτουργεί το 1986, ενώ το «Ράδιον» θα κλείσει το 1987. Από την άλλη πλευρά, τα δύο υδροθεραπευτήρια κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του ’90 θα λειτουργήσουν σε υποβαθμισμένο περιβάλλον, ώσπου το έτος 2000 το «Ασκληπιός» θα κλείσει οριστικά. Γενικότερα, τη δεκαετία του ’90 η λουτρόπολη των Καμένων Βούρλων και ο θερμαλιστικός τουρισμός της θα περάσουν σε ένα στάδιο έντονου μαρασμού.

Εντούτοις, η κατάσταση φαίνεται να αλλάζει ελαφρώς προς τη θετική κατεύθυνση από το 2000 και μετά, που η εταιρία «ΑΞΕ ΑΣΤΗΡ» προχώρησε στην υπενοικίαση του θερμαλιστικού πάρκου των Καμένων Βούρλων σε μια νέα εταιρία. Η «Γαλήνη ΞΤΕΕ Α.Ε.», θυγατρική ενός μεγάλου ομίλου ξενοδοχειακών επιχειρήσεων, υπογράφοντας σύμβαση 15ετούς διάρκειας (έως το 2015) με την «ΑΞΕ ΑΣΤΗΡ», σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα προχώρησε στην πλήρη ανακαίνιση του υδροθεραπευτηρίου «Ιπποκράτης», ενώ στο ξενοδοχείο «Γαλήνη» -το οποίο ανακαίνισε πολυτελώς-, πρόσθεσε νέα πτέρυγα σύγχρονης και πολυτελούς μονάδας θερμαλισμού, χιλίων (1.000) τετραγωνικών μέτρων, η οποία περιλαμβάνει: μια (1) εσωτερική πισίνα θαλασσοθεραπείας, μια (1) εσωτερική πισίνα με ιαματικά νερά, μια (1) εξωτερική πισίνα με ιαματικά νερά, έξι (6) αίθουσες μασάζ, τρεις (3) αίθουσες ατομικών υδρόλουτρων, μια (1) αίθουσα vichy shower massage, δύο (2) αίθουσες αισθητικής προσώπου, τρεις (3) αίθουσες αισθητικής σώματος, μια (1) αίθουσα Cleopatra’s Bath, μια (1) αίθουσα για Sauna, μια (1) αίθουσα για Hammam, μια (1) αίθουσα για Rasul, μια (1) αίθουσα για περιποίηση άνω και κάτω άκρων, μια (1) αίθουσα κομμωτηρίου και μια

[124] Η ημερήσια δυναμικότητα υπολογίστηκε βάσει της υπόθεσης ότι κάθε λουόμενος κάνει χρήση του ατομικού λουτήρα για μισή ώρα και ότι καθημερινώς τα υδροθεραπευτήρια λειτουργούν 8 ώρες.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

(1) αίθουσα γυμναστικής (στοιχεία από διεξαγωγή έρευνας-ερωτηματολογίου στη Θερμαλιστική Επιχείρηση).

Χάρτης 5-8: Θέση θερμαλιστικών εγκαταστάσεων και υποδομών Καμένων Βούρλων

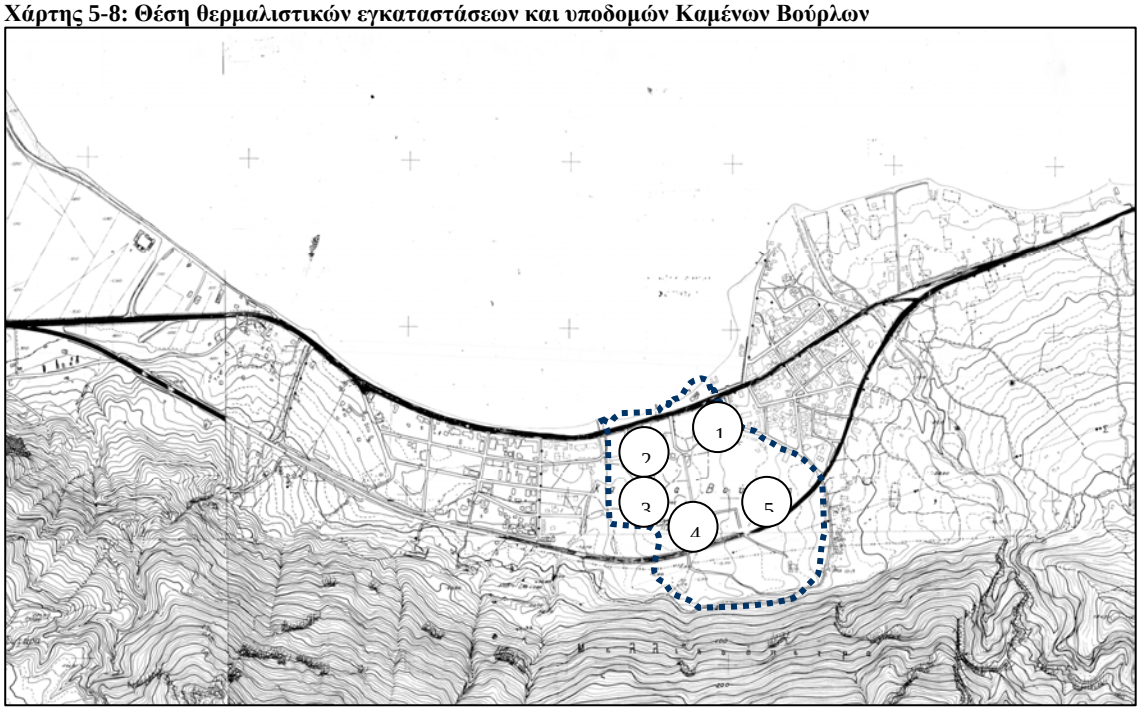

όριο Θερμαλιστικού Πάρκου
1. Ξενοδοχείο-σύγχρονη μονάδα θερμαλισμού «Γαλήνη»
2. Ξενοδοχείο «Ράδιον»
3. Ξενοδοχείο «Θρόνιον»
4. Υδροθεραπευτήριο «Ασκληπιός»
5. Υδροθεραπευτήριο «Ιπποκράτης»

Πηγή: ιδία επεξεργασία σε χαρτογραφικό υπόβαθρο ΓΥΣ

Αναμφισβήτητα, η δημιουργία της παραπάνω μονάδας σύγχρονου θερμαλισμού συντέλεσε καθοριστικά στην αναβάθμιση του προσφερόμενου θερμαλιστικού τουρισμού των Καμένων Βούρλων. Όμως εκτός αυτού, συνέβαλε επίσης σημαντικά και στη διεύρυνση της θερμαλιστικής περιόδου. Συγκεκριμένα, ενώ το υδροθεραπευτήριο κλασικού τύπου «Ιπποκράτης» λειτουργεί το μισό χρόνο μόνο (Μάιο-Οκτώβριο), το ξενοδοχείο «Γαλήνη» και οι σύγχρονες θερμαλιστικές εγκαταστάσεις του λειτουργούν καθ' όλο το έτος, προσφέροντας μάλιστα υψηλής ποιότητας υπηρεσίες θερμαλισμού.

Παρ' όλα αυτά, η θετική αυτή εικόνα για τον τουρισμό (θερμαλιστικό και μη) της περιοχής, δεν ισχύει παρά μόνο για την περίπτωση του ξενοδοχείου και των εγκαταστάσεων του «Γαλήνη». Αυτό ισχύει καθώς το υπόλοιπο ξενοδοχειακό δυναμικό είναι σαφώς αρκετά υποδεέστερο. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα στοιχεία (2008), τα Καμένα Βούρλα διαθέτουν συνολικά 63 ξενοδοχεία, δυναμικότητας 1.451 δωματίων και 2.407 κλινών. Από το σύνολο των 63 ξενοδοχείων, εκτός του «Γαλήνη» που είναι πέντε αστέρων (5*), μόνο 2 ξενοδοχεία είναι τριών αστέρων (3*). Από τα υπόλοιπα, τα 38 ξενοδοχεία (60,3%) είναι δύο αστέρων (2*) και τα άλλα 22 ξενοδοχεία (35%) είναι μόλις ενός αστέρα (1*) (Πίνακας 5-26). Επίσης, όσον αφορά στην ετήσια διάρκεια λειτουργίας τους, αξίζει να σημειωθεί ότι σχεδόν τα μισά από αυτά (49,2%) λειτουργούν μόνο το μισό χρόνο, ενώ ένα ποσοστό της τάξης του 37%, λειτουργεί έως και 4 μήνες μόνο (Πίνακας 8, βλέπε Παράρτημα). Παράλληλα, πέραν των ξενοδοχείων, η λουτρόπολη των Καμένων Βούρλων διαθέτει επίσης και 91 επιχειρήσεις ενοικιαζομένων δωματίων, με συνολικά 499 δωμάτια και

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

1.012 κλίνες. Αντίστοιχα, όπως και στην περίπτωση των ξενοδοχείων, η πλειονότητα αυτών είναι χαμηλής ποιότητας. Συγκεκριμένα, από τις 91 επιχειρήσεις, μόνον οι τρεις (3) είναι 3 κλειδιών, δηλαδή ανώτατης κατηγορίας. Αντίθετα, 19 από αυτές (21%) είναι 2 κλειδιών, ενώ οι υπόλοιπες 69 (76%) είναι μόλις 1 κλειδιού (Πίνακας 5-26).

Πίνακας 5-26: Ξενοδοχειακό δυναμικό και ενοικιαζόμενα δωμάτια Καμένων Βούρλων (2008)

ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ			
Κατηγορία	**Αριθμός Επιχειρήσεων**	**Δωμάτια**	**Κλίνες**
5***	1	172	368
3***	2	139	260
2**	38	627	1.187
1*	22	513	592
ΣΥΝΟΛΟ	**63**	**1.451**	**2.407**
ΕΝΟΙΚΙΑΖΟΜΕΝΑ ΔΩΜΑΤΙΑ			
3 κλειδιά	3	27	56
2 κλειδιά	19	129	277
1 κλειδί	69	343	679
ΣΥΝΟΛΟ	**91**	**499**	**1.012**

Πηγή: ιδία επεξεργασία στοιχείων από www.grhotels.gr (ΞΕΕ - ανάκτηση 02/2008) · ΠΥΤ ΕΟΤ Στ. Ελλάδας

Έτσι, παρά την αισθητή αναβάθμιση της ξενοδοχειακής και θερμαλιστικής μονάδας «Γαλήνη», ο θερμαλιστικός τουρισμός των Καμένων Βούρλων δε φαίνεται να έχει ανακτήσει την υπεροχή των ετών πριν το 1985. Ειδικότερα, μετά το έτος 2000, η κίνηση των θερμαλιστών είναι καθηλωμένη στα 6.000-7.000 άτομα ετησίως, δηλαδή στα επίπεδα της θερμαλιστικής κίνησης της δεκαετίας του ’50. Βέβαια, στο σημείο αυτό θα πρέπει να επισημάνουμε ότι τα στατιστικά στοιχεία του Πίνακα 5-27, για τα έτη μετά το 2000, δε συμπεριλαμβάνουν τους επισκέπτες της σύγχρονης θερμαλιστικής μονάδας του «Γαλήνη», γεγονός που δεν επιτρέπει να εξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα για το συνολικό αριθμό των ατόμων που επισκέπτονται τα Καμένα Βούρλα για θερμαλισμό[125].

Παρ’όλα αυτά, ακόμη και αν υπήρχαν πλήρη στατιστικά στοιχεία για τον αριθμό των θερμαλιστών, η αλήθεια είναι ότι τα Καμένα Βούρλα έχουν χάσει σημαντικό μέρος από την άλλοτε θερμαλιστική ταυτότητα που διέθεταν. Ως παραθαλάσσια περιοχή, τα Καμένα Βούρλα στηρίζουν σημαντικό μέρος του τουρισμού τους και στον παραθαλάσσιο τουρισμό. Και αυτό γίνεται εμφανές, όχι απλά από την πληθώρα κτισμάτων δεύτερης κατοικίας που έχουν κατακλύσει την πόλη και την ευρύτερη περιοχή, αλλά ακόμη και από την ψυχαγωγία που πλέον προσφέρεται. Στις μέρες μας, λειτουργεί μόνο ένας θερινός κινηματογράφος («Ράνια»), ενώ όλα τα υπόλοιπα κέντρα διασκέδασης που λειτουργούν περιορίζονται μόνο σε μπαρ, κλαμπ και καφετέριες. Τα άλλοτε κέντρα με ορχήστρες, οι μουσικές βραδιές, ακόμη και οι ημερήσιες εκδρομές στα γύρω αξιοθέατα, χαρακτηριστικό των καθαυτό περιοχών θερμαλιστικού τουρισμού του παρελθόντος, έχουν εκλείψει παντελώς από τη συγκεκριμένα λουτρόπολη.

[125] Επίσης, στον Πίνακα 5-27, δεν περιλαμβάνονται ούτε τα στοιχεία για τις πηγές Κονιαβίτη (και τις καλλυντικές), οι οποίες λόγω του ότι είναι ελεύθερης χρήσης δεν τηρούνται στατιστικά στοιχεία. Παρ’ όλα αυτά, η απουσία αυτών των στοιχείων δε δημιουργεί προβλήματα σύγκρισης με το παρελθόν, καθώς ποτέ δεν τηρήθηκε στατιστική για αυτές τις πηγές, παρ’όλο που παρουσιάζουν τακτική κίνηση κάθε χρόνο.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Γράφημα 5-14: Θερμαλιστική κίνηση Καμένων Βούρλων (1931-2006)

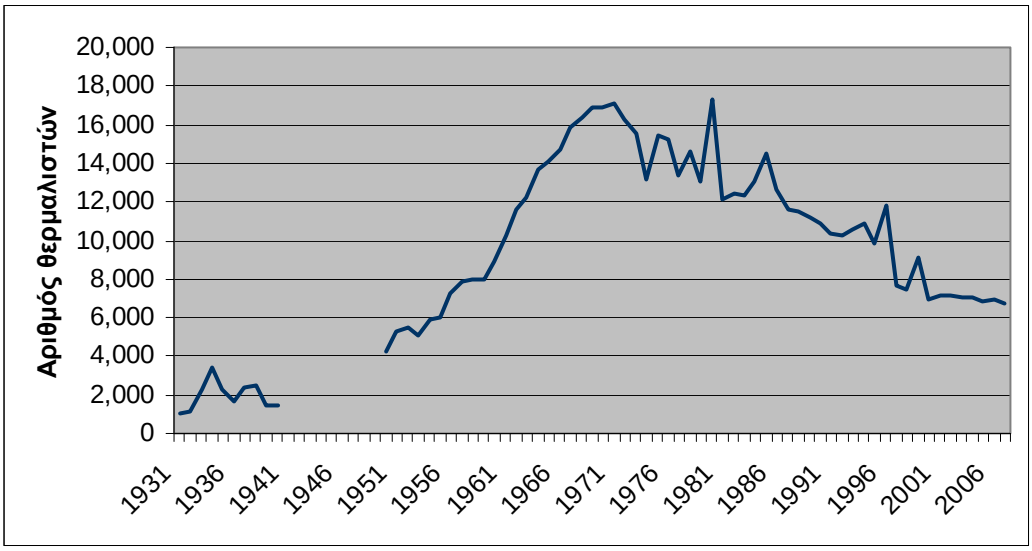

Πηγή: Πίνακας 5-27

Πίνακας 5-27: Θερμαλιστική κίνηση Καμένων Βούρλων (1931-2006)

Έτος	Άτομα	Λούσεις
1931	1.079	9.814
1932	1.103	11.719
1933	2.236	22.560
1934	3.459	58.973
1935	2.286	25.018
1936	1.624	19.372
1937	2.428	25.579
1938	2.443	30.372
1939	1.458	20.247
1940	1.478	22.853
-	-	-
1950	4.244	62.220
1951	5.283	67.258
1952	5.486	74.754
1953	5.048	78.805
1954	5.910	84.211
1955	6.057	85.854
1956	7.224	100.981
1957	7.909	108.867
1958	7.931	111.027
1959	7.960	112.651
1960	8.959	125.460
1961	10.251	141.953
1962	11.619	171.756
1963	12.177	180.742
1964	13.721	203.607
1965	14.124	209.632
1966	14.766	217.558
1967	15.871	231.451
1968	16.389	235.087
1969	16.899	243.111
1970	16.907	244.544
1971	17.088	247.773
1972	16.264	232.209

Έτος	Άτομα	Λούσεις
1973	15.561	224.373
1974	13.125	181.398
1975	15.417	218.352
1976	15.258	214.568
1977	13.334	190.639
1978	14.576	192.672
1979	13.037	186.807
1980	17.258	173.248
1981	12.112	170.590
1982	12.395	174.956
1983	12.365	174.024
1984	13.027	187.257
1985	14.519	208.819
1986	12.670	173.162
1987	11.580	166.139
1988	11.456	150.932
1989	11.216	158.931
1990	10.923	160.411
1991	10.339	152.022
1992	10.286	148.007
1993	10.548	145.039
1994	10.893	148.318
1995	9.890	147.156
1996	11.811	116.357
1997	7.699	115.478
1998	7.475	113.447
1999	9.143	134.381
2000	6.919	103.789
2001	7.145	107.177
2002	7.168	107.525
2003	7.045	105.686
2004	7.003	105.051
2005	6.845	102.687
2006	6.963	104.451

Πηγή: ΕΟΤ 1954 · ΕΟΤ, 1966 · ΕΣΥΕ · Τμήμα Ιαματικών Πηγών ΕΟΤ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Θεωρητικά, η στροφή αυτή και προς τον παραθαλάσσιο τουρισμό, δεν είναι απαραίτητα αρνητική. Όμως, δεδομένου ότι τα Καμένα Βούρλα αποτελούν εδώ και χρόνια τη δεύτερη (2η) σπουδαιότερη λουτρόπολη της Ελλάδας, ότι οφείλουν εξ ολοκλήρου την ύπαρξή τους ως πόλη στην ανάπτυξη του θερμαλιστικού τουρισμού, αλλά και ότι διαθέτουν μιας σπάνιας ποιότητας και ποσότητας θερμά-ιαματικά νερά, θα έπρεπε να καθιστά το θερμαλιστικό τουρισμό της περιοχής αν όχι πρώτη, τουλάχιστον ισάξια προτεραιότητα της πόλης σε σχέση με τον παραθαλάσσιο τουρισμό και τον «τουρισμό δεύτερης κατοικίας» που σήμερα «πριμοδοτούνται». Ειδικά στις μέρες μας, που η απόκτηση ιδιαίτερης «ταυτότητας» αλλά και η προσφορά διαφοροποιημένου και αυθεντικού τουριστικού προϊόντος αποτελεί απαίτηση των καιρών μας και της σύγχρονης τουριστικής αγοράς.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Λουτρικές υποδομές και επισκέπτες των Καμένων Βούρλων τις δεκαετίες του ’50 & ’60

Εικόνα 5-89

Εικόνα 5-90

Εικόνα 5-91

Εικόνα 5-92

Εικόνα 5-93

Εικόνα 5-94

Εικόνα 5-95

Εικόνα 5-96

Εικόνα 5-97

Εικόνα 5-89: Το υδροθεραπευτήριο «Ασκληπιός»
Εικόνα 5-90: Το ξενοδοχείο «Ράδιον» εντός του θερμαλιστικού πάρκου του ΕΟΤ
Εικόνα 5-91: Το ξενοδοχείο «Βιολέττα»
Εικόνα 5-92: Το εστιατόριο «Αττική»
Εικόνα 5-93: Το κινηματοθέατρο «Αττικόν» με μπαρ και καφετέρια
Εικόνα 5-94: Ο τ. Βασιλιάς της Λιβύης, Ίντρι
Εικόνα 5-95: Ο τ. Βασιλιάς της Σαουδικής Αραβίας, Ιμπν Σαούντ
Εικόνα 5-96: Ο Αριστοτέλης Ωνάσης
Εικόνα 5-97: Ο τ. πρωθυπουργός της Ελλάδας, Κωνσταντίνος Καραμανλής
Πηγές: Εικόνες 5-89, 5-90, 5-92, 5-94 έως 5-97 από www.kamena-vourla.com και Εικόνες 5-91, 5-93 από Σκούρας, 1957

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Οι θερμαλιστικές εγκαταστάσεις των Καμένων Βούρλων στις αρχές του 21ου αιώνα

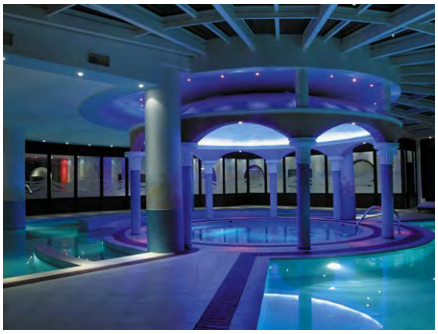

Εικόνα 5-98

Εικόνα 5-99

Εικόνα 5-100

Εικόνα 5-101

Εικόνα 5-102

Εικόνα 5-103

Εικόνα 5-104

Εικόνα 5-105

Εικόνα 5-98: Η εσωτερική πισίνα των σύγχρονων εγκαταστάσεων θερμαλιστικού τουρισμού του «Γαλήνη»
Εικόνα 5-99: Η εξωτερική πισίνα ιαματικού νερού του ξενοδοχείου «Γαλήνη»
Εικόνα 5-100: Το υδροθεραπευτήριο «Ιπποκράτης» εντός του θερμαλιστικού πάρκου
Εικόνα 5-101: Η είσοδος του υδροθεραπευτηρίου «Ιπποκράτης» (κατασκευασμένο τη δεκαετία του ’70)
Εικόνα 5-102: Η εσωτερική δεξαμενή του «Ιπποκράτης»
Εικόνα 5-103: Ατομικός λουτήρας εντός του «Ιπποκράτης»
Εικόνα 5-104: Οι δεξαμενές του «Μύλου Κονιαβίτη»
Εικόνα 5-105: Οι δεξαμενές στις καλλυντικές πηγές ή «Πηγές Αφροδίτης»
Πηγή: Εικόνα 5-98 από www.mitsishotels.com και Εικόνες 5-99 έως 5-105 από προσωπικό αρχείο (2007-2008)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Οι ξενοδοχειακές υποδομές των Καμένων Βούρλων στις αρχές του 21ου αιώνα

Εικόνα 5-106

Εικόνα 5-107

Εικόνα 5-108

Εικόνα 5-109

Εικόνα 5-110

Εικόνα 5-111

Εικόνα 5-112

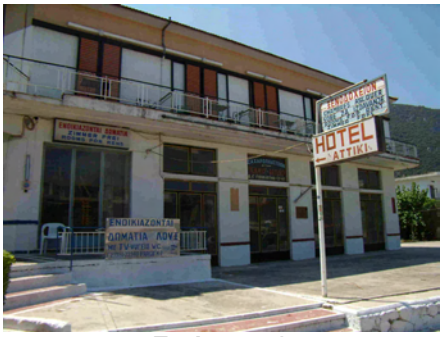

Εικόνα 5-113

Εικόνα 5-106: Πανοραμική άποψη του ιστορικού ξενοδοχείου «Γαλήνη» (πρώην Καλλίδρομος)
Εικόνα 5-107: Μερική άποψη ξενοδοχείου «Γαλήνη»
Εικόνα 5-108: Το ιστορικό ξενοδοχείο «Βιολέττα»
Εικόνα 5-109: Το ιστορικό ξενοδοχείο «Κυπραίος»
Εικόνα 5-110: Το ξενοδοχείο «Ωκεανία»
Εικόνα 5-111: Το ξενοδοχείο «Ακροπόλ»
Εικόνα 5-112: Κτίριο με ενοικιαζόμενα δωμάτια
Εικόνα 5-113: Κτίριο με ενοικιαζόμενα δωμάτια
Πηγές: Εικόνα 5-106 από www.mitsishotels.com και Εικόνες 5-107 έως 5-113 από προσωπικό αρχείο(2007-2008)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

5.2.2.3 Σχολιασμός αποτελεσμάτων επιτόπιας έρευνας για το προφίλ των θερμαλιστών

Στο σημείο αυτό, και προς επιβεβαίωση όλων όσων αναφέρθηκαν στο υποκεφάλαιο 5.2.2.2., δηλαδή της απουσίας αντιπροσωπευτικού θερμαλιστικού τουρισμού που θα άρμοζε στα Καμένα Βούρλα, κατατοπιστικά είναι τα αποτελέσματα της επιτόπιας έρευνας που πραγματοποιήθηκε στη λουτρόπολη, αναφορικά με το προφίλ των ατόμων που επιλέγουν τα Καμένα Βούρλα για θερμαλιστικό τουρισμό. Ειδικότερα, όσον αφορά στην επιτόπια έρευνα που υλοποιήθηκε, κατ' αρχήν χωρίστηκε σε δύο μέρη: για τους «κλασικούς» θερμαλιστές, δηλαδή αυτούς που κάνουν θεραπευτικό θερμαλισμό και για τους «σύγχρονους» θερμαλιστές, δηλαδή αυτούς που επισκέπτονται τις σύγχρονες εγκαταστάσεις θερμαλισμού του ξενοδοχείου «Γαλήνη» για θερμαλισμό υγείας και ευεξίας και όχι αποκλειστικά για θεραπεία (για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την έρευνα, βλέπε 1ο Κεφάλαιο, σελ.16 και Πίνακες 12 - 73 στο Παράρτημα).

<u>«Κλασικοί» θερμαλιστές</u>

Ξεκινώντας με τα αποτελέσματα της έρευνας που αφορούν στους κλασικούς θερμαλιστές, από το σύνολο των 160 θερμαλιστών που απάντησαν στα ερωτηματολόγια, το 56,3% ήταν γυναίκες και το 43,8% άνδρες (Γράφημα 5-15). Παράλληλα, αξιοσημείωτο είναι ότι οι «κλασικοί» θερμαλιστές που επιλέγουν τα Καμένα Βούρλα για θεραπευτικό θερμαλισμό, στη συντριπτική τους πλειονότητα (ποσοστό 80%) είναι ηλικίας άνω των 65 ετών (Γράφημα 5-16), με τους άντρες να συμμετέχουν σε μεγαλύτερο βαθμό στη διαμόρφωση αυτού του ποσοστού, απ'ότι οι γυναίκες (Πίνακας 5-28).

Γράφημα 5-15:Κατανομή «κλασικών» θερμαλιστών κατά φύλο (Καμένα Βούρλα)

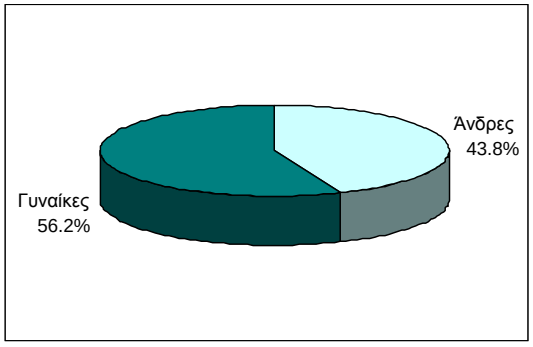

Πηγή: Πίνακας 12, βλέπε Παράρτημα

Γράφημα 5-16: Κατανομή «κλασικών» θερμαλιστών κατά ηλικία (Καμένα Βούρλα)

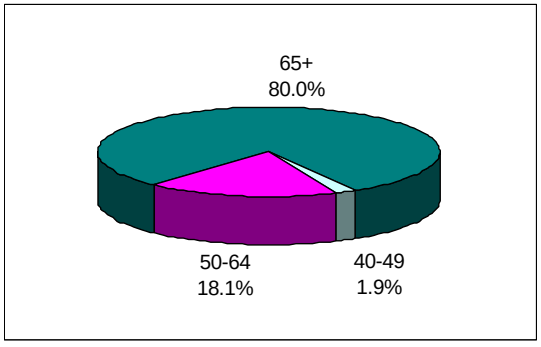

Πηγή: Πίνακας 14, βλέπε Παράρτημα

Πίνακας 5-28: Κατανομή «κλασικών» θερμαλιστών κατά φύλο και ηλικία (Καμένα Βούρλα)

Ηλικία	Άνδρες		Γυναίκες		Σύνολο	
	άτομα	**%**	**άτομα**	**%**	**άτομα**	**%**
40-49	0	0.0	3	3.3	3	1.9
50-64	5	7.1	24	26.7	29	18.1
65+	65	92.9	63	70.0	128	80.0
Σύνολο	70	100.0	90	100.0	160	100.0

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Chi-Square	df	Sig.
13.186	2	0.001

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

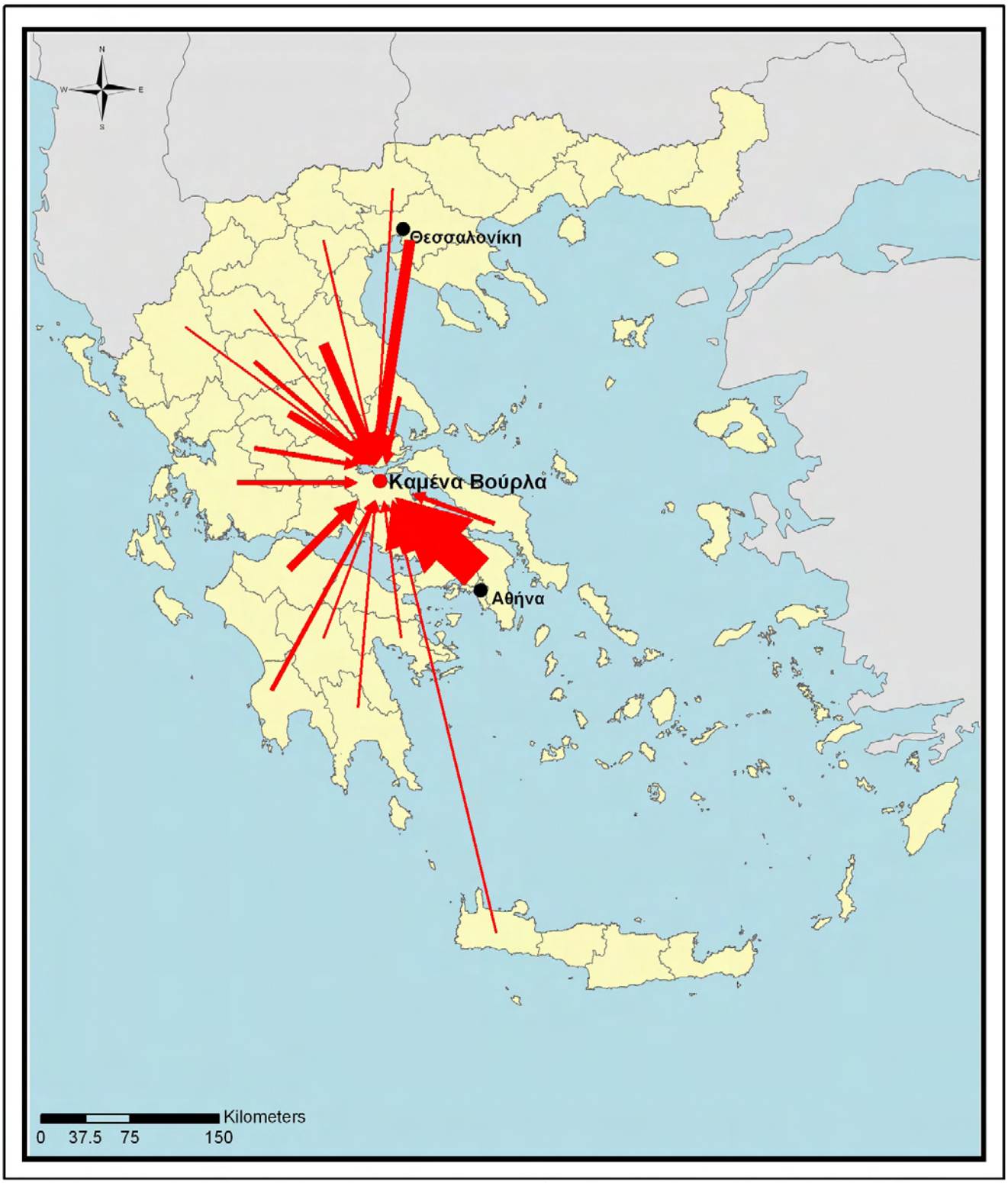

ΧΑΡΤΗΣ 5-9: Προέλευση "κλασικών" θερμαλιστών Καμένων Βούρλων

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

0,63% 45,63%

Προβολικό Σύστημα: ΕΓΣΑ '87

Πηγή: Πίνακας 17, βλ. Παράρτημα

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΧΠΠΑ

Διδακτορική Διατριβή

Χωρική Οργάνωση, Ανάπτυξη και Σχεδιασμός του Θερμαλιστικού Τουρισμού στην Ελλάδα

Μαριλένα Παπαγεωργίου

Επιβλέπων: Ηλίας Μπεριάτος, Καθηγητής

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Όσον αφορά στην προέλευση των κλασικών θερμαλιστών των Καμένων Βούρλων και λόγω της κοντινής απόστασης από την πρωτεύουσα αλλά και της κομβικής θέσης της λουτρόπολης («επάνω» στον βασικό οδικό άξονα της ΠΑΘΕ), η πλειονότητα αυτών προέρχεται είτε από την Αθήνα (και το Νομό Αττικής) είτε από την οικεία Περιφέρεια (Περ. Στερεάς Ελλάδας). Αναλυτικότερα, η προέλευσή τους έχει ως ακολούθως (Χάρτης 5-9 και Πίνακας 17, βλέπε Παράρτημα):

Περιφέρεια Αττικής:	44,8%
Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας:	25%
Περιφέρεια Θεσσαλίας:	12,5%
Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας:	6,3%
Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας:	5%
Περιφέρεια Πελοποννήσου:	5%
Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας:	0,6%
Περιφέρεια Ηπείρου:	0,6%
Περιφέρεια Κρήτης:	0,6%

Παρατηρούμε δηλαδή, ότι στο δείγμα των 160 κλασικών θερμαλιστών των Καμένων Βούρλων, εκτός του ότι η συμμετοχή από τις Περιφέρειες Δυτ. Μακεδονίας, Ηπείρου και Κρήτης είναι πολύ μικρή, απουσιάζουν εντελώς αρκετές ακόμη Περιφέρειες της Ελλάδας (Αν. Μακεδονίας και Θράκης, Ιονίων Νήσων, Ν. Αιγαίου, Β. Αιγαίου), γεγονός που σημαίνει ότι η 2η λουτρόπολη της Ελλάδας διαθέτει μικρή έως μεσαία εμβέλεια. Παράλληλα, αξίζει να σημειώσουμε ότι από το σύνολο των συμμετεχόντων στην έρευνα, υπήρξε και ένας (1) θερμαλιστής (ποσοστό 0,6%) που προερχόταν από το εξωτερικό και συγκεκριμένα από τη Γερμανία.

Όμως, παρά τη μεσαίου μεγέθους εμβέλεια που έχουν τα Καμένα Βούρλα ως λουτρόπολη, αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι σχεδόν οι μισοί από τους ερωτηθέντες (ποσοστό 44,3%) έχουν επισκεφτεί τη λουτρόπολη πάνω από 5 φορές, ενώ επίσης ένα ποσοστό της τάξης του 61,9% δεν έχει πάει σε κανέναν άλλο θερμαλιστικό προορισμό πλην των Καμένων Βούρλων. Ειδικότερα, όσον αφορά στη συχνότητα επίσκεψής τους στη λουτρόπολη, το 34,4% των κλασικών θερμαλιστών έχει επισκεφτεί τη λουτρόπολη για θερμαλιστικό τουρισμό πάνω από 10 φορές, το 11,3% πάνω από 5 φορές, το 36,3% από 2 έως 5 φορές, ενώ το 18,1%, κατά την εποχή διεξαγωγής της έρευνας, την επισκεπτόταν για πρώτη φορά (Πίνακας 16, βλέπε Παράρτημα).

Όσον αφορά στη διάρκεια παραμονής των «κλασικών» θερμαλιστών που επιλέγουν τα Καμένα Βούρλα για θερμαλιστικό τουρισμό (θεραπευτικό θερμαλισμό), λόγω και της μεγάλης διάρκειας του κύκλου της λουτροθεραπείας, το μεγαλύτερο μέρος αυτών, σε ποσοστό 79% περίπου, διαμένει από δύο (2) έως και τρεις (3) εβδομάδες (Γράφημα 5-17). Παράλληλα, όσον αφορά στο είδος του καταλύματος που επιλέγουν για τη διαμονή τους, αυτό είναι συνήθως είτε ενοικιαζόμενα δωμάτια σε ποσοστό 46,3%, είτε ξενοδοχεία σε ποσοστό 40%, ενώ υπάρχει και ένα σημαντικό ποσοστό της τάξης του 13,8% που διαμένει σε ιδιωτική κατοικία στην ευρύτερη περιοχή, λόγω και της έντονης προσφοράς και παρουσίας δεύτερης (παραθεριστικής) κατοικίας στη συγκεκριμένη λουτρόπολη (Πίνακας 19, βλέπε Παράρτημα).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Γράφημα 5-17: Διάρκεια παραμονής «κλασικών» θερμαλιστών στα Καμένα Βούρλα

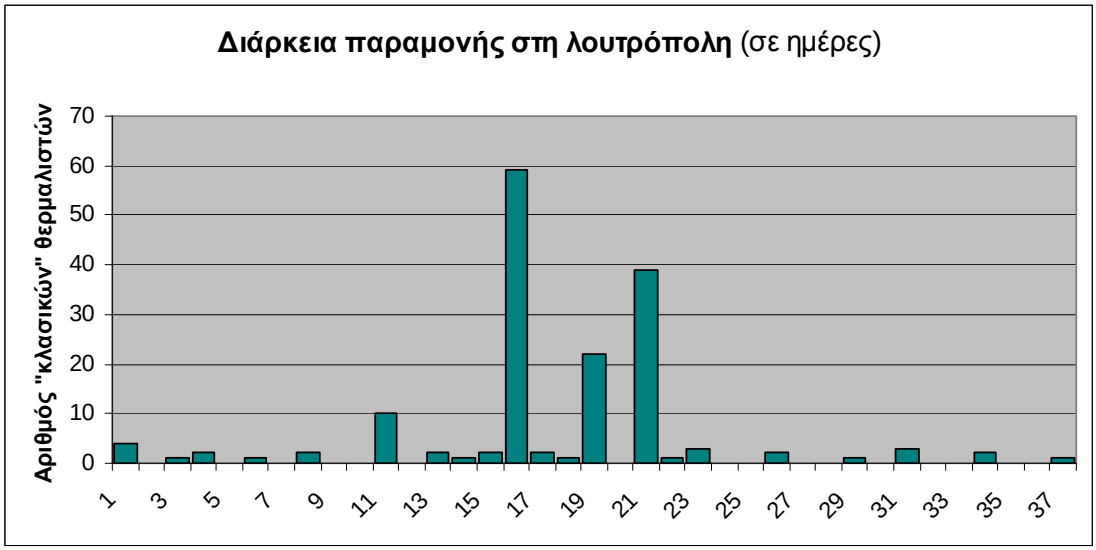

Πηγή: Πίνακας 18, βλέπε Παράρτημα

Σε σχέση με το οικονομικό επίπεδο και επιφάνεια αυτής της κατηγορίας θερμαλιστών, χαρακτηριστικό είναι ότι αυτοί ανήκουν κυρίως σε χαμηλού επιπέδου οικονομικά στρώματα. Ειδικότερα, σύμφωνα με την έρευνα που υλοποιήθηκε, στο δείγμα των 160 συμμετεχόντων, η πλειονότητα αυτών, σε ποσοστό 71,1%, δήλωσαν ετήσιο εισόδημα κάτω των 15.000€. Συγκεκριμένα, το 46,9% των κλασικών θερμαλιστών των Καμένων Βούρλων δήλωσε ετήσιο εισόδημα έως 10.000€, το 24,4% δήλωσε ετήσιο εισόδημα 10.000-15.000€, το 12,5% δήλωσε ετήσιο εισόδημα 15.000-20.000€, το 6,3% δήλωσε ετήσιο εισόδημα από 20.000 έως 30.000€, ενώ μόλις ένα ποσοστό της τάξης του 3,1% δήλωσε ότι το εισόδημά του υπερβαίνει τις 30.000€ ετησίως (Γράφημα 5-18).

Γράφημα 5-18: Ετήσιο εισόδημα «κλασικών» θερμαλιστών Καμένων Βούρλων

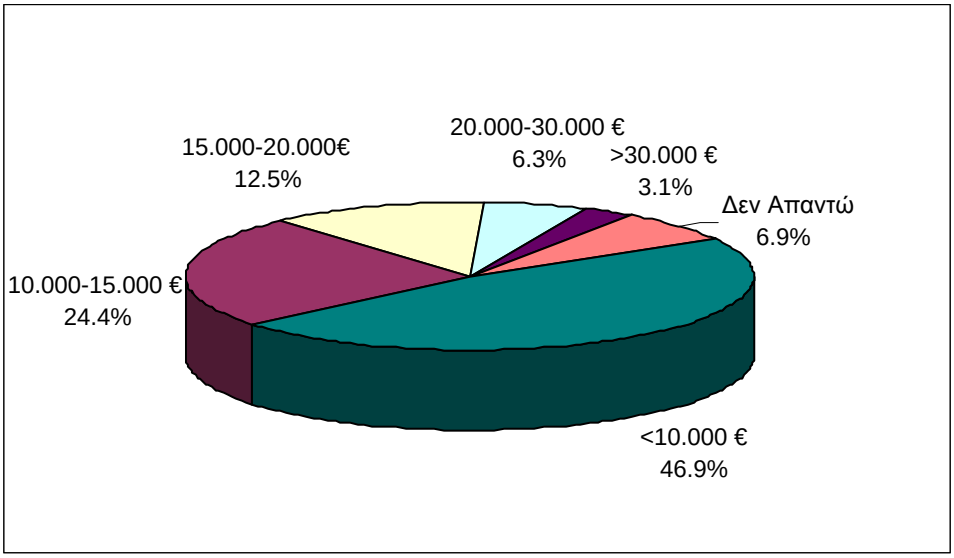

Πηγή: Πίνακας 30, βλέπε Παράρτημα

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Βέβαια, το ότι η πλειονότητα των κλασικών θερμαλιστών ανήκει σε χαμηλές εισοδηματικές τάξεις, εξηγεί επίσης και το γεγονός ότι η συντριπτική πλειονότητά τους, σε ποσοστό 85% (Πίνακας 5-29), επιλέγει το θεραπευτικό θερμαλισμό επειδή του παρέχεται δωρεάν, δηλαδή με επιχορήγηση που δέχεται είτε από το Ασφαλιστικό του Ταμείο είτε από Κρατικό Κοινωνικό Πρόγραμμα (είτε επισκέπτεται τις ελεύθερες πηγές «Κονιαβίτη» και «Αφροδίτης»). Αντίθετα, μόλις το 14,1% επιλέγει το θεραπευτικό θερμαλισμό με προσωπική οικονομική επιβάρυνση.

Πίνακας 5-29: Κατανομή «κλασικών» θερμαλιστών κατά είδος οικονομικής επιβάρυνσης και ετήσιο εισόδημα (Καμένα Βούρλα)

	< 10.000€		10-15.000€		15-20.000€		20-30.000€		>30.000€		Σύνολο	
Οικονομική Επιβάρυνση	**Άτ.**	**%**	**Άτ.**	**%**	**Άτ.**	**%**	**Άτ.**	**%**	**Άτ.**	**%**	**Άτ.**	**%**
Ιδιωτική επιβάρυνση (αποκλειστικά)	10	13.3	6	15.4	2	10.0	2	20.0	0	0.0	20	13.4
Ασφαλιστικό Ταμείο ή Κοινωνικό Πρόγραμμα	51	68.0	22	56.4	10	50.0	3	30.0	5	100	91	61.1
Επιβάρυνση τρίτου	1	1.3	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1	0.7
Δωρεάν	13	17.3	11	28.2	8	40.0	5	50.0	0	0.0	37	24.8
Σύνολο	75	100	39	100	20	100	10	100	5	100	149	100

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Επίσης, λόγω του ότι ένα ιδιαίτερα υψηλό ποσοστό από τους κλασικούς θερμαλιστές της λουτρόπολης ανήκει σε χαμηλές εισοδηματικές τάξεις και επιδοτείται για να κάνει θερμαλιστικό τουρισμό, η συντριπτική πλειονότητα του δείγματος επιλέγει σχεδόν αποκλειστικά υπηρεσίες θεραπευτικού θερμαλισμού –και όχι θερμαλισμού υγείας και ευεξίας- αφού αυτές και μόνο του παρέχονται δωρεάν. Συγκεκριμένα, από το σύνολο των 160 κλασικών θερμαλιστών, το 98,8% επιλέγει αποκλειστικά υπηρεσίες θεραπευτικού θερμαλισμού, έναντι μόλις 1,3% που επιλέγει ταυτόχρονα και υπηρεσίες θερμαλισμού υγείας και ευεξίας (Γράφημα 5-20).

Γράφημα 5-19: Οικονομική επιβάρυνση «κλασικών» θερμαλιστών (Καμένα Βούρλα)

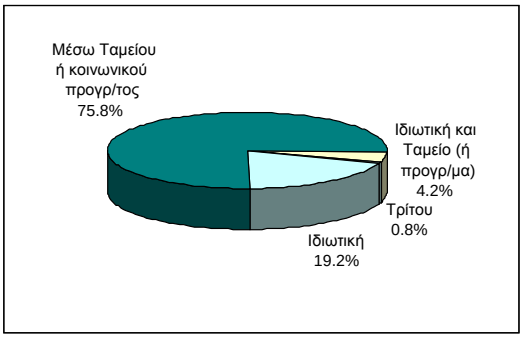

Πηγή: Πίνακας 24, βλέπε Παράρτημα

Γράφημα 5-20: Προτιμήσεις «κλασικών» θερμαλιστών σε είδη θερμαλιστικών υπηρεσιών (Καμένα Βούρλα)

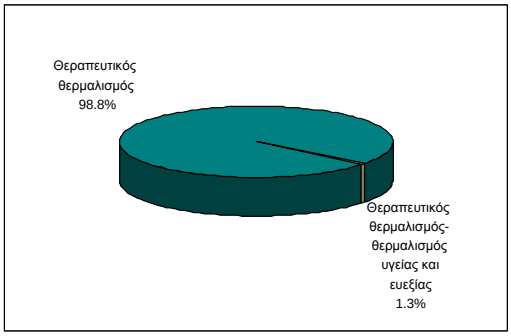

Πηγή: Πίνακας 20, βλέπε Παράρτημα

Βέβαια, στο σημείο αυτό θα πρέπει να ομολογήσουμε ότι, η σχεδόν αποκλειστική προτίμηση των κλασικών θερμαλιστών των Καμένων Βούρλων σε υπηρεσίες θεραπευτικού θερμαλισμού, δεν οφείλεται μοναδικά στα χαμηλά εισοδήματα που χαρακτηρίζουν την

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

πλειονότητα αυτών. Οφείλεται επίσης στο ότι το μεγαλύτερο μέρος τους, σε ποσοστό 84,4%, ως στόχο έχει τη θεραπεία του από διάφορες παθήσεις -λόγω και της προχωρημένης ηλικίας-, δηλαδή θεωρεί το θερμαλισμό ως δραστηριότητα θεραπείας και όχι τόσο ως μορφή τουρισμού. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με την έρευνα, στο δείγμα των 160 ατόμων και σε ερώτηση σχετικά με τους λόγους για τους οποίους οι κλασικοί θερμαλιστές των Καμένων Βούρλων επιλέγουν το θερμαλισμό (υδροθεραπείες), οι απαντήσεις που δόθηκαν είχαν ως ακολούθως (Πίνακας 26, βλέπε Παράρτημα):

Θεραπεία: 84,4%
Πρόληψη: 16,3%
Ξεκούραση/ανανέωση: 9,4%

Το ότι για το μεγαλύτερο μέρος των κλασικών θερμαλιστών, ο θερμαλισμός αποτελεί δραστηριότητα θεραπείας και όχι τουρισμού, επιβεβαιώνεται επίσης και από το ότι σε άλλο ερώτημα, σχετικά με το εάν κατά τη διάρκεια της παρατεταμένης διαμονής τους στη λουτρόπολη συνδυάζουν το θερμαλιστικό τουρισμό και με άλλες δραστηριότητες ή μορφές τουρισμού, η πλειονότητα (ποσοστό 65,5%) απάντησε αρνητικά, δηλαδή «όχι» (Πίνακας 40, βλέπε Παράρτημα). Ειδικότερα, όπως προκύπτει και από τους Πίνακες 71 και 72 του Παραρτήματος, τα άτομα που δεν έχουν άλλες δραστηριότητες κατά την παραμονή τους στη λουτρόπολη ανήκουν στις ηλικίες άνω των 65 ετών και ταυτόχρονα στις χαμηλές εισοδηματικές τάξεις.

Αντίθετα, όσον αφορά στα άτομα που κατά τη διάρκεια της παραμονής τους ασχολούνται και με άλλες δραστηριότητες ή επιλέγουν να συνδυάζουν και άλλες μορφές τουρισμού, αυτά ανέρχονται σε ποσοστό μόλις 34,4%. Ειδικότερα, όσον αφορά στις δραστηριότητες ή μορφές τουρισμού που επιλέγει αυτό το 34,4% (55 ερωτηθέντες), αυτές είχαν ως ακολούθως (Πίνακας 42, βλέπε Παράρτημα):

Περιηγητικός τουρισμός: 50,9%
Παραθαλάσσιος τουρισμός: 45,5%
Θρησκευτικός τουρισμός: 25,5%
Γαστρονομικός τουρισμός: 14,5%
Πολιτιστικός τουρισμός: 12,7%
Οικοτουρισμός: 5,5%
Περίπατοι: 5,5%

Πέραν όμως των παραπάνω, που αφορούν στα βασικά χαρακτηριστικά και το προφίλ των κλασικών θερμαλιστών των Καμένων Βούρλων, από τους ίδιους ζητήθηκε επίσης να τοποθετηθούν και για την ίδια τη λουτρόπολη αλλά και τις τουριστικές υπηρεσίες και υποδομές που προσφέρει. Αρχικά, το ερώτημα που τους τέθηκε ήταν σχετικά με το βαθμό ικανοποίησής τους από τις προσφερόμενες θερμαλιστικές υπηρεσίες. Στο ερώτημα αυτό, οι απαντήσεις που δόθηκαν είχαν ως εξής: το 55,6% απάντησε ότι ήταν «πολύ» ικανοποιημένο από τις προσφερόμενες θερμαλιστικές υπηρεσίες της λουτρόπολης, το 28,1% ότι ήταν «αρκετά» ικανοποιημένο, το 6,9% ότι ήταν «λίγο» ικανοποιημένο και το 1,9% (3 ερωτηθέντες) ότι δεν ήταν «καθόλου» ικανοποιημένο από τις προσφερόμενες θερμαλιστικές υπηρεσίες της λουτρόπολης των Καμένων Βούρλων (Γράφημα 5-21).

Ακολούθως, από τους 160 κλασικούς θερμαλιστές ζητήθηκε επίσης να σχολιάσουν και να εκφράσουν το βαθμό ικανοποίησής τους από το φυσικό και οικιστικό περιβάλλον της λουτρόπολης. Στο ερώτημα αυτό, οι απαντήσεις διαμορφώθηκαν ως ακολούθως: το 43,1% δήλωσε «αρκετά» ικανοποιημένο από το περιβάλλον της λουτρόπολης, το 42,5% «πολύ»

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

ικανοποιημένο, το 12,5% «λίγο» ικανοποιημένο, ενώ ένα ποσοστό της τάξης του 1,9% δήλωσε ότι δεν ήταν «καθόλου» ικανοποιημένο από το φυσικό και οικιστικό περιβάλλον της συγκεκριμένης λουτρόπολης (Γράφημα 5-22).

Στη συνέχεια, το επόμενο ερώτημα που τέθηκε, αφορούσε στο να εκφράσουν το βαθμό ικανοποίησής τους από τις υποδομές ενδιαίτησης της λουτρόπολης. Κι εδώ η πλειονότητα των ερωτηθέντων, σε ποσοστό 71,3%, απάντησε ότι είναι «αρκετά» έως «πολύ» ικανοποιημένη. Συγκεκριμένα, το 38,8% δήλωσε ότι είναι «αρκετά» ικανοποιημένο, το 32,5% ότι είναι «πολύ» ικανοποιημένο, το 14,4% «λίγο» ικανοποιημένο, το 2,5% ότι δεν είναι «καθόλου» ικανοποιημένο, ενώ υπήρξε και ένα ποσοστό της τάξης του 11,9% που δεν απάντησε καθόλου στο ερώτημα για την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών και υποδομών ενδιαίτησης (Γράφημα 5-23).

Βαθμός Ικανοποίησης «κλασικών» θερμαλιστών Καμένων Βούρλων

Γράφημα 5-21: Βαθμός ικανοποίησης «κλασικών» θερμαλιστών από τις θερμαλιστικές υπηρεσίες (Καμένα Βούρλα)

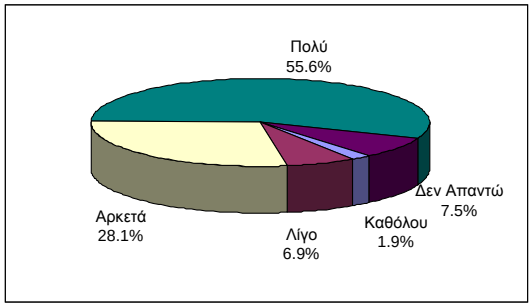

Πηγή: Πίνακας 32, βλέπε Παράρτημα

Γράφημα 5-22: Βαθμός ικανοποίησης «κλασικών» θερμαλιστών από το περιβάλλον λουτρόπολης (Καμένα Βούρλα)

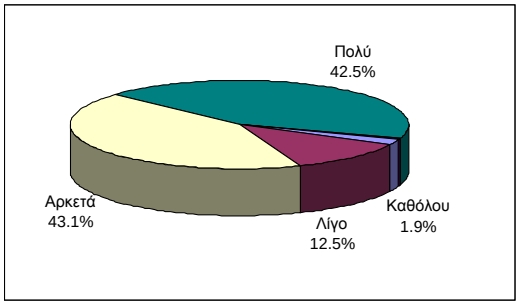

Πηγή: Πίνακας 34, βλέπε Παράρτημα

Γράφημα 5-23: Βαθμός ικανοποίησης «κλασικών» θερμαλιστών από τις υποδομές ενδιαίτησης (Καμένα Βούρλα)

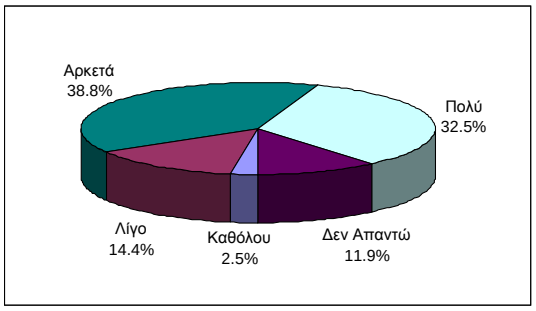

Πηγή: Πίνακας 36, βλέπε Παράρτημα

Γράφημα 5-24: Βαθμός ικανοποίησης «κλασικών» θερμαλιστών από τις υπηρεσίες διασκέδασης-ψυχαγωγίας (Καμένα Βούρλα)

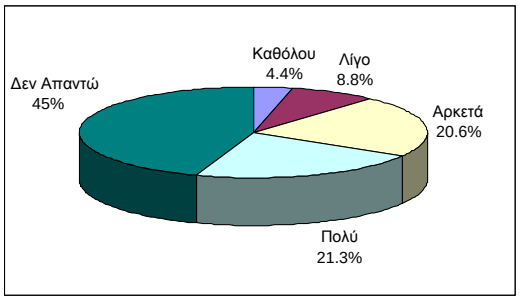

Πηγή: Πίνακας 38, βλέπε Παράρτημα

Τελευταίο ερώτημα στο οποίο από τους 160 ζητήθηκε να εκφράσουν το βαθμό ικανοποίησής τους, ήταν σχετικά με τις υπηρεσίες διασκέδασης και ψυχαγωγίας που προσφέρονται στη λουτρόπολη. Παρ' όλο που κι εδώ οι συνηθέστερες απαντήσεις ήταν «αρκετά» έως «πολύ» ικανοποιημένος/η, εντούτοις ένα ακόμη μεγαλύτερο ποσοστό από αυτό, δεν απάντησε καθόλου στην ερώτηση. Συγκεκριμένα, οι απαντήσεις που δόθηκαν είχαν ως εξής: το 21,3% δήλωσε «πολύ» ικανοποιημένο από τις υπηρεσίες διασκέδασης-ψυχαγωγίας, το 20,6% «αρκετά» ικανοποιημένο, το 8,8% «λίγο» ικανοποιημένο, το 4,4% «καθόλου» ικανοποιημένο, ενώ το 45% -σχεδόν οι μισοί- δεν απάντησε καθόλου στην

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

ερώτηση (Γράφημα 5-24). Ειδικότερα, το ποσοστό αυτών που δεν απάντησαν καθόλου, στο μεγαλύτερο μέρος του προέκυψε από άτομα ηλικίας άνω των 65 ετών (Πίνακας 64, βλέπε Παράρτημα) και ταυτόχρονα από άτομα που ανήκουν σε χαμηλές εισοδηματικές τάξεις, που δηλαδή δε δύνανται να αντεπεξέλθουν οικονομικά σε τέτοιες δραστηριότητες και άρα θεώρησαν ότι το ερώτημα δεν τους αφορούσε (Πίνακας 65, βλέπε Παράρτημα).

Παρατηρώντας τις παραπάνω απαντήσεις, που ως στόχο είχαν να διερευνηθεί ο βαθμός ικανοποίησης των «κλασικών» θερμαλιστών των Καμένων Βούρλων από την ίδια τη λουτρόπολη αλλά και τις προσφερόμενες υποδομές και υπηρεσίες της, διαπιστώνει κανείς ότι αυτοί σε γενικές γραμμές είναι «αρκετά» έως «πολύ» ικανοποιημένοι. Βέβαια, για άλλη μια φορά -όπως και στην περίπτωση των Λουτρών Αιδηψού- τα παραπάνω αποτελέσματα δεν είναι απόλυτα αξιόπιστα. Αυτό συμβαίνει καθώς κατά βάση τα άτομα τρίτης και τέταρτης ηλικίας, που εκ των πραγμάτων συμμετέχουν σε μεγάλο ποσοστό στο δείγμα των «κλασικών» θερμαλιστών της λουτρόπολης, αποφεύγουν να εκφράσουν την πραγματική τους άποψη. Έτσι, και συνυπολογίζοντας ότι η απάντηση «αρκετά ικανοποιημένος/η» στα άτομα μεγάλης ηλικίας εμπεριέχει περισσότερο αρνητική παρά θετική κρίση, προκύπτει τελικά ότι η συνολική άποψη των «κλασικών» θερμαλιστών για τα Καμένα Βούρλα, είναι αρκετά πιο μέτρια απ' ότι αποτυπώνουν τα παραπάνω στατιστικά αποτελέσματα. Ακόμη κι έτσι όμως, όπως αποκαλύπτεται και από τους Πίνακες 60, 61, 62 και 63 του Παραρτήματος, το γεγονός ότι οι κλασικοί θερμαλιστές είναι μέτρια ικανοποιημένοι από τη λουτρόπολη των Καμένων Βούρλων, δεν τους επηρεάζει τόσο, ώστε να τους αποτρέψει από το να επιστρέφουν σε αυτή ξανά και ξανά.

«Σύγχρονοι» Θερμαλιστές

Πέραν όμως των χαρακτηριστικών και των απόψεων των «κλασικών» θερμαλιστών, στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθούμε και στα αποτελέσματα της έρευνας σε δείγμα 90 «σύγχρονων» θερμαλιστών που πραγματοποιήθηκε στις εγκαταστάσεις θερμαλισμού του ξενοδοχείου «Γαλήνη», προκειμένου να δούμε πιο είναι το προφίλ αυτού του τύπου των θερμαλιστών που επισκέπτονται τα Καμένα Βούρλα.

Κατ' αρχήν, όπως ισχύει και για τους «κλασικούς» θερμαλιστές, στο δείγμα των 90 «σύγχρονων» θερμαλιστών, οι γυναίκες υπερτερούν ποσοτικά έναντι των αντρών. Συγκεκριμένα, όπως φαίνεται και στο Γράφημα 5-25, το 66,7% των συμμετεχόντων στην έρευνα ήταν γυναίκες, ενώ το 33,% ήταν άντρες. Παράλληλα, όσον αφορά στις ηλικίες των ερωτηθέντων, και σε αντίθεση με τους «κλασικούς» θερμαλιστές, στην περίπτωση των «σύγχρονων» θερμαλιστών κυριαρχούν οι νεαρές σχετικά ηλικίες, ενώ οι ηλικίες άνω των 65 ετών να είναι αρκετά περιορισμένες (Γράφημα 5-26).

Πίνακας 5-30: Κατανομή «σύγχρονων» θερμαλιστών κατά φύλο και ηλικία (Καμένα Βούρλα)

	Άνδρες		**Γυναίκες**		**Σύνολο**	
	Άτομα	**%**	**Άτομα**	**%**	**Άτομα**	**%**
< 40	10	33.3	23	38.3	33	36.7
40-49	5	16.7	14	23.3	19	21.1
50-64	13	43.3	16	26.7	29	32.2
65+	2	6.7	7	11.7	9	10.0
Σύνολο	30	100.0	60	100.0	90	100.0

Πηγή: στοιχεί από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Chi-Square	Df	Sig.
2.782	3	0.427

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Γράφημα 5-25:Κατανομή «σύγχρονων»θερμαλιστών κατά φύλο (Καμένα Βούρλα)

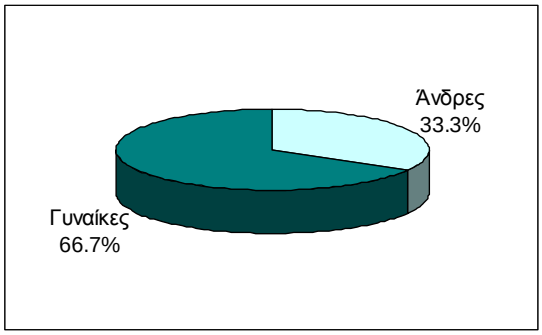

Πηγή: Πίνακας 12, βλέπε Παράρτημα

Γράφημα 5-26:Κατανομή «σύγχρονων» θερμαλιστών κατά ηλικία (Καμένα Βούρλα)

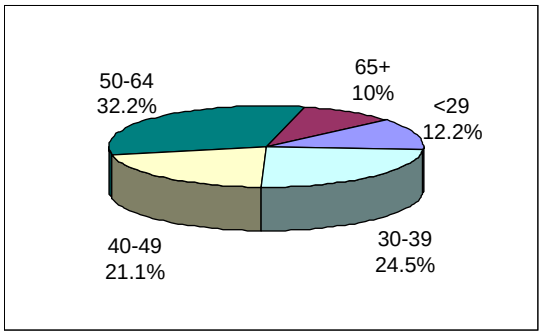

Πηγή: Πίνακας 14, βλέπε Παράρτημα

Επίσης, όσον αφορά στην προέλευση των «σύγχρονων» θερμαλιστών των Καμένων Βούρλων, αυτοί ως επί το πλείστον προέρχονται είτε από μεγάλα αστικά κέντρα της χώρας - και κυρίως την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη- είτε από το εξωτερικό. Ειδικότερα, σε επίπεδο Περιφέρειας και στο δείγμα των 90 ερωτηθέντων, η προέλευση των «σύγχρονων» θερμαλιστών των Καμένων Βούρλων είχε ως εξής (Χάρτης 5-10 και Πίνακας 17, βλέπε Παράρτημα):

Περιφέρεια Αττικής:	78,9%
Χώρες Εξωτερικού:	10%
Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας:	4,4%
Περιφέρεια Θεσσαλίας:	3,3%
Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας:	2,2%
Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας:	1,1%

Παρατηρούμε δηλαδή, ότι η εμβέλεια των σύγχρονων εγκαταστάσεων θερμαλισμού των Καμένων Βούρλων περιορίζεται σε λίγες μόνο περιοχές της Ελλάδας, ενώ είναι αρκετά σημαντική σε χώρες του εξωτερικού. Αυτό βέβαια, εξηγείται από το γεγονός ότι οι συγκεκριμένες εγκαταστάσεις, γενικότερα, παρέχουν υπηρεσίες θερμαλισμού πολυτελείας, που σχετικά περιορισμένος πληθυσμός της Ελλάδας μπορεί να επιλέξει, ενώ επίσης το ξενοδοχείο «Γαλήνη» πολύ συχνά απευθύνεται και φιλοξενεί πολυπληθή γκρουπ αλλοδαπών τουριστών. Ειδικότερα όμως, όσον αφορά στους «σύγχρονους» θερμαλιστές της παρούσας έρευνας που προέρχονταν από το εξωτερικό, το ποσοστό τους ανέρχεται σε 10%, ενώ οι χώρες μόνιμης κατοικίας τους ήταν η Γερμανία, η Γαλλία, η Ιταλία, η Ρωσία, η Ολλανδία και η Αυστρία.

Παράλληλα, όσον αφορά στη συχνότητα με την οποία οι «σύγχρονοι» θερμαλιστές επισκέπτονται τις εν λόγω εγκαταστάσεις των Καμένων Βούρλων, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας προέκυψε ότι γενικότερα ένα σημαντικό ποσοστό είναι τακτικοί επισκέπτες, ενώ ένα ακόμη πιο αξιόλογο ποσοστό διαπιστώθηκε να δοκιμάζει και να επιχειρεί να «μυηθεί» στο σύγχρονο θερμαλισμό υγείας και ευεξίας για πρώτη φορά, με τους περισσότερους από αυτούς να είναι νέοι, ηλικίας κάτω των 40 ετών (Πίνακας 44, βλέπε Παράρτημα). Συγκεκριμένα, στο δείγμα των 90 συμμετεχόντων στην έρευνα για τους «σύγχρονους» θερμαλιστές των Καμένων Βούρλων, το 36,7% επισκεπτόταν για πρώτη φορά

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

ΧΑΡΤΗΣ 5-10: Προέλευση "σύγχρονων" θερμαλιστών Καμένων Βούρλων

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

1,11% 80.00%

Προβολικό Σύστημα: ΕΓΣΑ '87

Πηγή: Πίνακας 17, βλ. Παράρτημα

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΧΠΠΑ

Διδακτορική Διατριβή

Χωρική Οργάνωση, Ανάπτυξη και Σχεδιασμός του Θερμαλιστικού Τουρισμού στην Ελλάδα

Μαριλένα Παπαγεωργίου

Επιβλέπων: Ηλίας Μπεριάτος, Καθηγητής

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

τις σύγχρονες θερμαλιστικές εγκαταστάσεις της λουτρόπολης, το 30% τις είχε επισκεφτεί έως και 5 φορές, το 8,9% τις είχε επισκεφτεί από 6 έως και 10 φορές, ενώ ένα σημαντικό ποσοστό της τάξης του 24,4% είχε προσέλθει πάνω από 10 φορές στις σύγχρονες θερμαλιστικές εγκαταστάσεις της συγκεκριμένης λουτρόπολης (Πίνακας 16, βλέπε Παράρτημα). Παράλληλα, αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι από το σύνολο των 90 ερωτηθέντων, ποσοστό ίσο με 38,9% διαπιστώθηκε να είναι απόλυτα «πιστό» στις εγκαταστάσεις του «Γαλήνη spa», αφού αποτελούσε τη μοναδική επιλογή τους έως και τότε για σύγχρονο θερμαλισμό υγείας και ευεξίας (Πίνακας 28, βλέπε Παράρτημα). Παράλληλα, όσον αφορά στο υπόλοιπο 61,1%, που είχε επισκεφτεί και άλλες περιοχές για σύγχρονο θερμαλισμό υγείας και ευεξίας, χαρακτηριστικό είναι ότι, από αυτούς, το ένα τρίτο και παραπάνω (ποσοστό 38%) εκτός από άλλους ελληνικούς τόπους θερμαλισμού είχε επισκεφτεί και χώρες του εξωτερικού για τον αντίστοιχο λόγο (Πίνακας 29, βλέπε Παράρτημα).

Όμως, παρά το γεγονός ότι οι σύγχρονες θερμαλιστικές εγκαταστάσεις των Καμένων Βούρλων προσελκύουν, τόσο σταθερούς όσο και καινούργιους θερμαλιστές, η διάρκεια παραμονής αυτών στη λουτρόπολη σε καμία περίπτωση δε συγκρίνεται με αυτή των «κλασικών» θερμαλιστών. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, στο δείγμα των 90 συμμετεχόντων, το 12,2% των «σύγχρονων» θερμαλιστών της λουτρόπολης διαμένει έως και 2 ημέρες μόνο, το 27,7% διαμένει για 3 ημέρες μόνο, το 24,4% διαμένει από 4 έως 5 ημέρες, το 10% επιλέγει να μένει από 6 έως 7 ημέρες, ενώ ένα ποσοστό της τάξης του 9,9% επιλέγει να μένει έως και 10 ημέρες (Γράφημα 5-27). Παράλληλα, ενώ υπάρχουν και αρκετοί που διαμένουν στα Καμένα Βούρλα πάνω από 10 ημέρες, αυτοί συνήθως αποτελούν άτομα με ιδιόκτητη κατοικία στην ευρύτερη περιοχή και επομένως δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι ο σκοπός της παρατεταμένης διαμονής τους συνδέεται απόλυτα με την επιθυμία να κάνουν θερμαλισμό υγείας και ευεξίας.

Γράφημα 5-27: Διάρκεια παραμονής «σύγχρονων» θερμαλιστών στα Καμένα Βούρλα

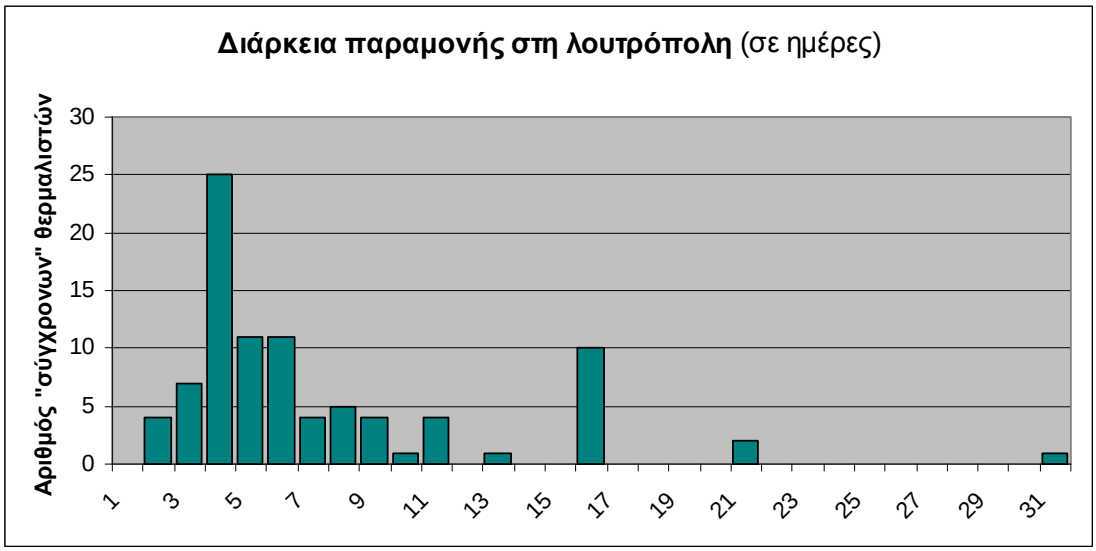

Πηγή: Πίνακας 18, βλέπε Παράρτημα

Όσον αφορά στο είδος του καταλύματος που οι «σύγχρονοι» θερμαλιστές επιλέγουν, αυτό στη συντριπτική πλειονότητα των ερωτηθέντων ήταν το ίδιο το ξενοδοχείο «Γαλήνη»,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

δηλαδή το ξενοδοχείο στο χώρο του οποίου λειτουργούν και οι θερμαλιστικές εγκαταστάσεις. Ειδικότερα, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, το 80% των «σύγχρονων» θερμαλιστών των Καμένων Βούρλων επιλέγουν να διαμένουν στο «Γαλήνη», ένα ποσοστό της τάξης του 3% επιλέγει να διαμένει σε άλλο ξενοδοχείο της λουτρόπολης, ενώ ένα σημαντικό ποσοστό της τάξης του 16,7% διαμένει σε ιδιωτική κατοικία στην ευρύτερη περιοχή, λόγω και της έντονης παρουσίας δεύτερων (παραθεριστικών) κατοικιών στα Καμένα Βούρλα (Πίνακας 19, βλέπε Παράρτημα).

Γράφημα 5-28: Ετήσιο εισόδημα «σύγχρονων» θερμαλιστών Καμένων Βούρλων

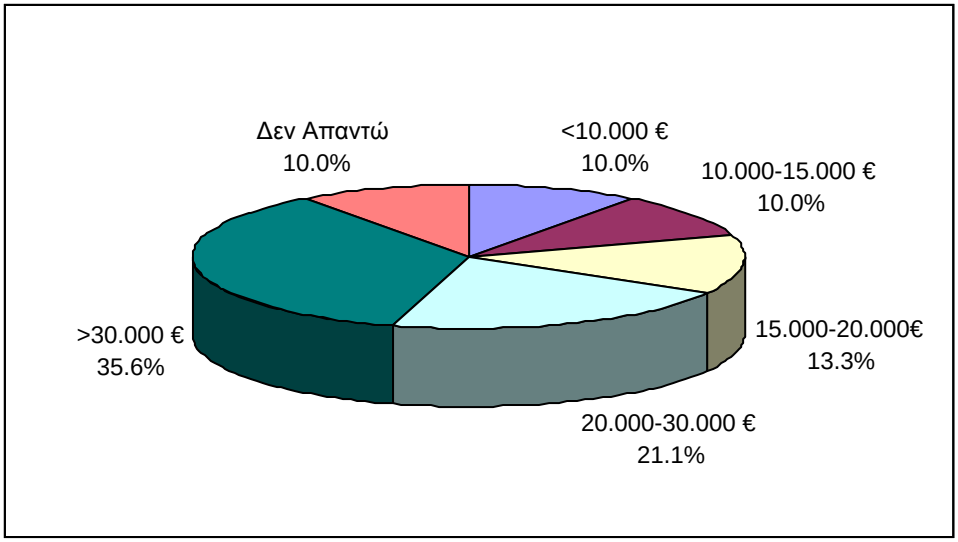

Πηγή: Πίνακας 30, βλέπε Παράρτημα

Παράλληλα, όσον αφορά στο οικονομικό επίπεδο των «σύγχρονων» θερμαλιστών και σε αντίθεση με τους «κλασικούς» θερμαλιστές, οι εγκαταστάσεις του «Γαλήνη» στα Καμένα Βούρλα προσελκύουν θερμαλιστές ιδιαίτερα υψηλής οικονομικής επιφάνειας, με την πλειονότητα αυτών, σε ποσοστό 56,7%, να δηλώνει εισόδημα άνω των 20.000€ ετησίως. Ειδικότερα, και πέραν ενός ποσοστού της τάξης του 10% που δεν απάντησε στο ερώτημα, το 35,6% δήλωσε ετήσιο εισόδημα άνω των 30.000€, το 21,1% από 20.000 έως 30.000€, το 13,3% από 15.000 έως 20.000€, το 10% από 10.000 έως 15.000€, ενώ 10% ήταν μόνο το ποσοστό αυτών που δήλωσαν ετήσιο εισόδημα κάτω των 10.000€ (Γράφημα 4-28).

Φυσικά, σε αντίθεση με τους «κλασικούς» θερμαλιστές, για τη συντριπτική πλειονότητα των «σύγχρονων» θερμαλιστών που επιλέγουν να κάνουν θερμαλισμό υγείας και ευεξίας στα Καμένα Βούρλα, η οικονομική επιβάρυνση για τις υπηρεσίες που απολαμβάνουν είναι ιδιωτική. Συγκεκριμένα, από το σύνολο των 90 ερωτηθέντων που συμμετείχαν στην έρευνα, το 91,1% δήλωσε ότι η οικονομική επιβάρυνση είναι δική τους και μόλις ένα ποσοστό της τάξης του 6,7% δήλωσε ότι έκανε χρήση επιδότησης από το ασφαλιστικό του ταμείο. Παράλληλα, δεν πρέπει να παραλείψουμε να πούμε ότι υπήρξε και ένα ποσοστό της τάξης του 2,2% για το οποίο η οικονομική επιβάρυνση αποτελούσε υπόθεση τρίτου προσώπου (Πίνακας 5-31).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 5-31: Κατανομή «σύγχρονων» θερμαλιστών κατά είδος οικονομικής επιβάρυνσης και ετήσιο εισόδημα (Καμένα Βούρλα)

Οικονομική Επιβάρυνση	< 10.000€		10-15.000€		15-20.000€		20-30.000€		>30.000€		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%
Ιδιωτική επιβάρυνση (αποκλειστικά)	7	77.8	6	66.7	10	83.3	18	94.7	32	100.0	73	90.1
Ασφαλιστικό Ταμείο ή Κοινωνικό Πρόγραμμα	0	0.0	3	33.3	2	16.7	1	5.3	0	0.0	6	7.4
Επιβάρυνση τρίτου	2	22.2	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	2	2.5
Σύνολο	9	100	9	100	12	100	19	100	32	100	81	100

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Γράφημα 5-29: Οικονομική επιβάρυνση «σύγχρονων» θερμαλιστών (Καμένα Βούρλα)

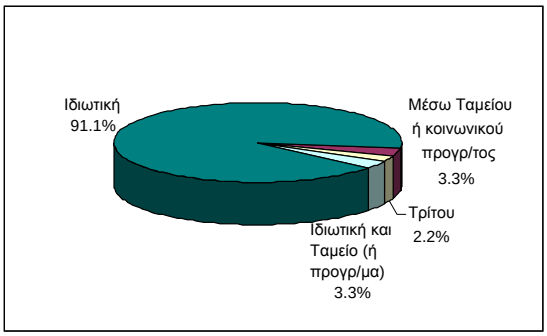

Πηγή: Πίνακας 24, βλέπε Παράρτημα

Γράφημα 5-30: Προτιμήσεις «σύγχρονων» θερμαλιστών σε είδη θερμαλιστικών υπηρεσιών (Καμένα Βούρλα)

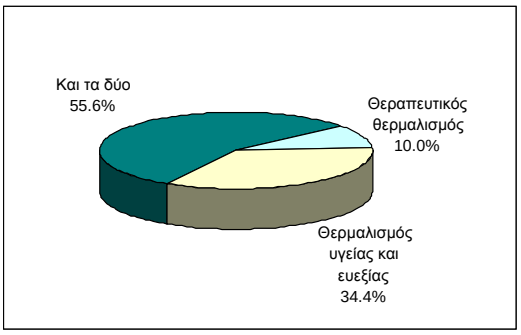

Πηγή: Πίνακας 20, βλέπε Παράρτημα

Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά στους λόγους για τους οποίους οι «σύγχρονοι» θερμαλιστές επιλέγουν να κάνουν θερμαλισμό, αυτοί ως επί το πλείστον αφορούν σε ανανέωση και ξεκούραση. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας και στο ερώτημα σχετικά με τους επιδιωκόμενους στόχους από τη χρήση των θερμαλιστικών υπηρεσιών, οι απαντήσεις που δόθηκαν είχαν ως ακολούθως (Πίνακας 27, βλέπε Παράρτημα):

Ανανέωση/ ξεκούραση:	85,6%
Θεραπεία:	21,1%
Πρόληψη:	12,2%
Αισθητική:	11,1%
Για εμπειρία:	1,1%

Πέραν των παραπάνω όμως, οι 90 συμμετέχοντες στην έρευνα, ρωτήθηκαν επίσης και για το εάν κατά την ομολογουμένως περιορισμένη διάρκεια της παραμονής τους, παράλληλα με το θερμαλιστικό τουρισμό, συνδυάζουν και άλλες δραστηριότητες ή μορφές τουρισμού. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, το 57,6% απάντησε θετικά, ενώ το ιδιαίτερα σημαντικό ποσοστό της τάξης του 43,3% απάντησε αρνητικά, δηλαδή πως δεν έχει άλλες δραστηριότητες, λόγω και έλλειψης ενδιαφερόντων αλλά και περιορισμένης παραμονής που ως στόχο έχει σχεδόν αποκλειστικά την ξεκούραση (Πίνακας 40, βλέπε Παράρτημα). Αντίθετα, από το σύνολο των 51 ατόμων που απάντησαν θετικά, οι προτιμήσεις τους σε δραστηριότητες / μορφές τουρισμού είχαν ως ακολούθως (Πίνακας 42, βλέπε Παράρτημα):

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Περιηγητικός τουρισμός:	74,5%
Παραθαλάσσιος τουρισμός:	33,3%[126]
Πολιτιστικός τουρισμός:	15,7%
Θρησκευτικός τουρισμός:	11,8%
Γαστρονομικός τουρισμός:	5,9%
Πεζοπορία:	2%

Ακολούθως, πέραν των παραπάνω ερωτημάτων που αφορούσαν στην αποτύπωση των βασικών χαρακτηριστικών των «σύγχρονων» θερμαλιστών, από τους ίδιους ζητήθηκε επίσης να εκφράσουν και την άποψή τους και για τη λουτρόπολη. Συγκεκριμένα, ένα πρώτο ερώτημα που τέθηκε στο σύνολο των 90 συμμετεχόντων της έρευνας, ήταν να εκφράσουν το βαθμό ικανοποίησής τους από τις προσφερόμενες θερμαλιστικές υπηρεσίες. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, το 61,1% απάντησε ότι είναι «πολύ» ικανοποιημένο, το 31,1% ότι είναι «αρκετά» ικανοποιημένο, το 2,2% «λίγο» ικανοποιημένο και το 1,1% ότι δεν είναι «καθόλου» ικανοποιημένο. Παράλληλα, υπήρξε και ένα ποσοστό της τάξης του 4,4% που δεν απάντησε καθόλου στην ερώτηση (Γράφημα 5-31).

Βαθμός Ικανοποίησης «σύγχρονων» θερμαλιστών Καμένων Βούρλων

Γράφημα 5-31: Βαθμός ικανοποίησης «σύγχρονων» θερμαλιστών από τις θερμαλιστικές υπηρεσίες (Καμένα Βούρλα)

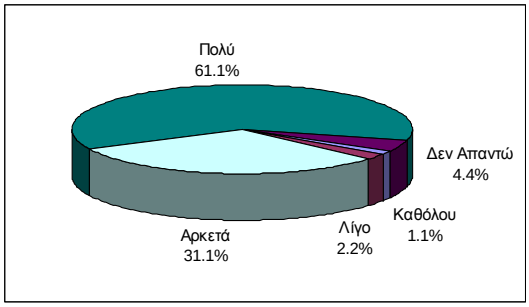

Πηγή: Πίνακας 32, βλέπε Παράρτημα

Γράφημα 5-32: Βαθμός ικανοποίησης «σύγχρονων» θερμαλιστών από το περιβάλλον της λουτρόπολης (Καμένα Βούρλα)

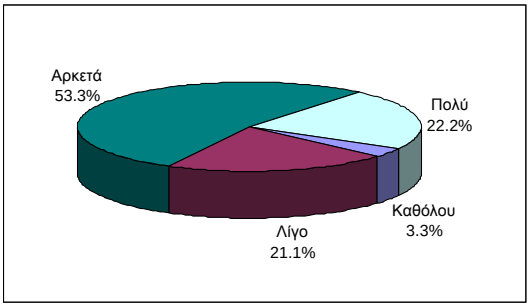

Πηγή: Πίνακας 34, βλέπε Παράρτημα

Γράφημα 5-33: Βαθμός ικανοποίησης «σύγχρονων» θερμαλιστών από τις υποδομές ενδιαίτησης (Καμένα Βούρλα)

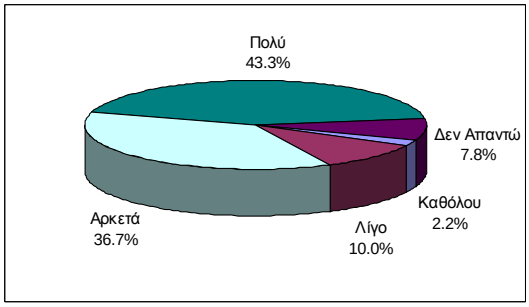

Πηγή: Πίνακας 36, βλέπε Παράρτημα

Γράφημα 5-34: Βαθμός ικανοποίησης «σύγχρονων» θερμαλιστών από τις υπηρεσίες διασκέδασης-ψυχαγωγίας (Καμένα Βούρλα)

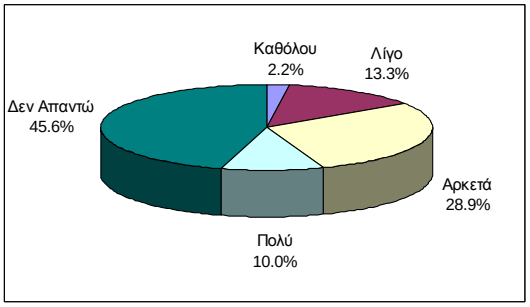

Πηγή: Πίνακας 38, βλέπε Παράρτημα

[126] Το ότι ο παραθαλάσσιος τουρισμός εμφανίζεται δεύτερος και μακράν πιο μικρής προτίμησης από την πρώτη επιλογή των σύγχρονων θερμαλιστών -τον περιηγητικό τουρισμό-, οφείλεται στο ότι μεγάλο μέρος της έρευνας υλοποιήθηκε κατά τους χειμερινούς μήνες, που εκ των πραγμάτων τα θαλασσινά λουτρά δεν αποτελούσαν επιλογή κανενός επισκέπτη της λουτρόπολης.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Επόμενο ερώτημα που τέθηκε στους 90 συμμετέχοντες στην έρευνα, ήταν σχετικά με το βαθμό ικανοποίησής τους από το φυσικό και οικιστικό περιβάλλον των Καμένων Βούρλων. Αντίθετα με τις παραπάνω απαντήσεις, στο ερώτημα αυτό η πλειονότητα των ερωτηθέντων απάντησε ότι είναι «αρκετά» ικανοποιημένη. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, το 53,3% απάντησε ότι είναι «αρκετά» ικανοποιημένο, το 22,2% ότι είναι «πολύ» ικανοποιημένο, το 21,1% ότι είναι «λίγο» ικανοποιημένο και το 3,3% ότι δεν είναι «καθόλου» ικανοποιημένο από το περιβάλλον της λουτρόπολης (Γράφημα 5-32).

Ακολούθως, από τους ίδιους ζητήθηκε επίσης να εκφράσουν το βαθμό ικανοποίησής τους από τις προσφερόμενες υποδομές και υπηρεσίες ενδιαίτησης των Καμένων Βούρλων. Στο ερώτημα αυτό, το 43,3% απάντησε ότι είναι «πολύ» ικανοποιημένο, το 36,7% ότι είναι «αρκετά» ικανοποιημένο, το 10% ότι είναι «λίγο» ικανοποιημένο, το 2,2% ότι δεν είναι «καθόλου» ικανοποιημένο, ενώ ένα ποσοστό της τάξης του 7,7% δεν απάντησε καθόλου στο ερώτημα σχετικά με το βαθμό ικανοποίησής τους από τις προσφερόμενες υποδομές και υπηρεσίες ενδιαίτησης (Γράφημα 5-33).

Τελευταίο ερώτημα από το οποίο ζητήθηκε να εκφράσουν το βαθμό ικανοποίησής τους οι «σύγχρονοι» θερμαλιστές ήταν σχετικά με τις υπηρεσίες διασκέδασης και ψυχαγωγίας. Όπως και στην περίπτωση των «κλασικών» θερμαλιστών, έτσι κι εδώ, το ποσοστό των (σύγχρονων) θερμαλιστών που δεν απάντησε καθόλου στην ερώτηση ανήλθε σε 45,6%. Αυτή τη φορά όμως, και σε αντίθεση με τους οικονομικούς και τους ηλικιακούς λόγους που ίσχυαν για την περίπτωση των «κλασικών» θερμαλιστών, οι λόγοι για τους οποίους οι «σύγχρονοι» θερμαλιστές θεώρησαν ότι η εν λόγω ερώτηση δεν τους αφορά ήταν η περιορισμένη διάρκεια παραμονής τους, σε συνδυασμό με το ότι η επίσκεψή τους στη λουτρόπολη εξυπηρετούσε αποκλειστικά λόγους ξεκούρασης και όχι διασκέδασης. Παράλληλα, όσον αφορά στις υπόλοιπες απαντήσεις, το 28,9% δήλωσε «αρκετά» ικανοποιημένο, το 13,3% «λίγο» ικανοποιημένο, το 10% «πολύ» ικανοποιημένο, ενώ ένα ποσοστό της τάξης του 2,2% απάντησε ότι δεν είναι «καθόλου» ικανοποιημένο από τις υπηρεσίες διασκέδασης και ψυχαγωγίας που προσφέρονται στη λουτρόπολη (Γράφημα 5-34).

Βέβαια, στο σημείο αυτό θα πρέπει να διευκρινίσουμε ότι ειδικά στα ερωτήματα για τις προσφερόμενες θερμαλιστικές υπηρεσίες και τις προσφερόμενες υποδομές ενδιαίτησης, το γεγονός ότι η πλειονότητα των «σύγχρονων» θερμαλιστών απάντησε ότι είναι «αρκετά» έως «πολύ» ικανοποιημένη δεν πρέπει να μας ξεγελά. Οι περισσότεροι από αυτούς -αν όχι όλοι-, απάντησαν αξιολογώντας μοναδικά τις εγκαταστάσεις και υπηρεσίες που προσφέρει το κτιριακό συγκρότημα του «Γαλήνη» (ξενοδοχείο, εστιατόριο, spa). Κατά συνέπεια, οι απαντήσεις αυτές σε καμία περίπτωση δε μπορεί να θεωρηθούν ότι αφορούν στο σύνολο της λουτρόπολης, για την οποία όπως φαίνεται και από τις άλλες δύο ερωτήσεις (περί περιβάλλοντος λουτρόπολης και προσφοράς υπηρεσιών διασκέδασης και ψυχαγωγίας) οι κρίσεις/απόψεις των «σύγχρονων» θερμαλιστών έδειχναν μικρότερο βαθμό ικανοποίησης. Παρ' όλα αυτά, θα πρέπει να πούμε ότι ανεξάρτητα από την άποψη που έχουν για τη λουτρόπολη οι «σύγχρονοι» θερμαλιστές της, το γεγονός ότι είναι ικανοποιημένοι έστω και μόνο από τις θερμαλιστικές και ξενοδοχειακές υποδομές, τους κάνει να επανέρχονται στα Καμένα Βούρλα αρκετά συχνά (Πίνακες 60, 61, 62 και 63, βλέπε Παράρτημα).

Συνοψίζοντας όλα τα παραπάνω, θα πρέπει να πούμε ότι η σημερινή εικόνα του θερμαλιστικού τουρισμού των Καμένων Βούρλων υπολείπεται σημαντικά από αυτή των παλαιότερων δεκαετιών, ενώ επίσης δεν είναι ούτε επαρκώς αντάξια της θέσης που κατέχει η λουτρόπολη στις μέρες μας (δεύτερη λουτρόπολη της Ελλάδας). Βέβαια, οφείλουμε να πούμε

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

ότι σαφώς η παρουσία των σύγχρονων θερμαλιστικών εγκαταστάσεων του ξενοδοχείου «Γαλήνη», αμβλύνει κάπως την κατάσταση και αναβαθμίζει σημαντικά τον προσφερόμενο θερμαλιστικό τουρισμό της λουτρόπολης. Και πάλι όμως, όπως διαπιστώσαμε από το προφίλ των «σύγχρονων» θερμαλιστών, η παρουσία τους στη λουτρόπολη δεν είναι αρκετά αισθητή, καθώς αυτού του τύπου οι θερμαλιστές παραμένουν «κρυμμένοι» στο ξενοδοχείο τους και δεν επιδιώκουν πολλές επαφές με τη λουτρόπολη. Έτσι, η προσφορά τέτοιου τύπου τουρισμού -δηλαδή πολυτελείας-, αντί να συμβάλλει στην περαιτέρω τοπική οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη της λουτρόπολης, οξύνει τις αντιθέσεις, με αποτέλεσμα τόσο ο προσφερόμενος θερμαλισμός όσο και οι προσερχόμενοι θερμαλιστές να είναι δύο εντελώς διαφορετικών «ταχυτήτων» και να καθίσταται δύσκολο να συμπορευτούν.

5.2.2.4 Η οικιστική και πολεοδομική εξέλιξη της λουτρόπολης των Καμένων Βούρλων

Τα Καμένα Βούρλα είναι μια μικρή πόλη στα ανατολικά παράλια της κεντρικής Ελλάδας, στο Μαλιακό Κόλπο, σχεδόν «επάνω» στην πρώην και νυν εθνική οδό Αθηνών – Θεσσαλονίκης (175 χλμ από την Αθήνα). Χτισμένα στους πρόποδες του όρους Κνημίδα, πιθανολογείται ότι βρίσκονται σε άμεση γειτνίαση με τον αρχαίο Δήμο Θρόνιου, περιοχή όπου κατά την αρχαιότητα υπήρχαν τα «αρχαία ιατρεία», πιθανότατα λόγω της ύπαρξης των ιαματικών πηγών (ΕΟΤ, 1966). Στις μέρες μας, τα Καμένα Βούρλα είναι η δεύτερη ($2^{η}$) σπουδαιότερη λουτρόπολη της Ελλάδας, έχουν μόνιμο πληθυσμό 2.591 άτομα (ΕΣΥΕ, 2001) και αποτελούν την έδρα του ομώνυμου Καποδιστριακού Δήμου[127].

Αν και η ύπαρξη του αρχαίου Δήμου Θρόνιου δηλώνει την κατοίκηση της περιοχής ήδη από την αρχαιότητα, στη σύγχρονη Ελλάδα η περιοχή των Καμένων Βούρλων παρέμενε για μεγάλο διάστημα αφιλόξενη και ακατοίκητη. Μέχρι και το $19^{ο}$ αιώνα, στη βαλτώδη περιοχή των Καμένων Βούρλων δεν υπήρχε τίποτα άλλο παρά μόνο μερικά πρόχειρα παραπήγματα στα οποία ξεχειμώνιαζαν νομάδες κτηνοτρόφων που κατέβαιναν από το ορεινό χωριό της Καρυάς. Έως τότε κανείς δε γνώριζε για την ύπαρξη των ιαματικών πηγών κι έτσι η περιοχή παρέμενε αναξιοποίητη και χωρίς μόνιμο πληθυσμό (Σκούρας, 1957).

Τελικά, ο χώρος των Καμένων Βούρλων θα αρχίσει να αλλάζει όταν από τυχαίο γεγονός θα ανακαλυφθεί η πρώτη ιαματική πηγή (τέλη $19^{ου}$ αιώνα). Μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα στο σημείο ανάβλυσης της ιαματικής πηγής θα δημιουργηθεί μια δεξαμενή λούσεων, ενώ οι πιο δραστήριοι από τους κτηνοτρόφους που ξεχειμώνιαζαν στην περιοχή θα αρχίσουν να κατασκευάζουν και τα πρώτα πρόχειρα κτίρια για τη φιλοξενία των λουομένων-θερμαλιστών (Σκούρας, 1957).

Η εικόνα αυτή θα διατηρηθεί έτσι για αρκετό διάστημα. Μέχρι και τη δεκαετία του ’20, τα Καμένα Βούρλα χαρακτηρίζονταν από υποτυπώδεις υποδομές και οικιστική ανάπτυξη. Σύμφωνα με σύγγραμμα της εποχής, η περιοχή της σημερινής λουτρόπολης τη δεκαετία του ‘20 αποτελούταν από μικρούς παράλιους συνοικισμούς με περίπου διακόσιους (200) κατοίκους. Ήταν κατάφυτη με πλατάνια και οπωροφόρα δέντρα, ενώ στους πρόποδες

[127] Ο Καποδιστριακός Δήμος Καμένων Βούρλων, εκτός από την ομώνυμη πόλη, περιλαμβάνει επίσης τα Δημοτικά Διαμερίσματα Ρεγγινίου, Καινούργιου, Νέου Θρόνιου και Καρυάς και συνολικά έχει 4.785 άτομα μόνιμο πληθυσμό.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

της όρους της Κνημίδας ξεκινούσε πυκνό δάσος από πεύκα (Βλαστός και Παπαϊωάννου, 1930).

Αναμφίβολα, η αντίστροφη μέτρηση για την οικιστική και πολεοδομική ανάπτυξη των Καμένων Βούρλων ξεκίνησε τη δεκαετία του ’30 και συγκεκριμένα το 1935, όταν η περιοχή απέκτησε Σχέδιο Πόλεως (Σχέδιο 5-3) (ΦΕΚ 542/35). Έκτοτε, το εν λόγω πρώτο Σχέδιο της περιοχής δεν άργησε πολύ να υλοποιηθεί. Το 1937 την εκμετάλλευση των ιαματικών πηγών και την αξιοποίηση της περιοχής ανέλαβε η ιδιωτική εταιρία «Ραδιοθέρμαι», η οποία υλοποιώντας έργα συνολικής αξίας 30-40 εκατ. δρχ, άλλαξε σημαντικά το τοπίο των Καμένων Βούρλων. Ανάμεσα στα έργα που υλοποιήθηκαν τότε ήταν η εκχέρσωση του μεγαλύτερου μέρους του βάλτου, η κατασκευή τριών ξενοδοχείων («Ράδιον», «Θρόνιον» και «Καλλίδρομος»), η κατασκευή πολυτελούς υδροθεραπευτηρίου («Ασκληπιός»), η ανάπλαση της παραλίας με την κατασκευή εστιατορίου στην ακτή και η κατασκευή εργοστασίου ηλεκτρικού ρεύματος και πάγου (Σκούρας, 1957).

Έχοντας υλοποιήσει όλα τα παραπάνω, το 1940 η εταιρία αποφασίζει να ανανεώσει τη σύμβασή της και να προχωρήσει σε μια σειρά από νέα αναπτυξιακά έργα, ανάμεσα στα οποία ήταν και η πλήρης εξυγίανση της λουτρόπολης, η κατασκευή εκκλησίας, η επέκταση των λαϊκών κατοικιών κλπ. Όμως ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος που ξέσπασε την ίδια χρονιά, αλλά και ο Εμφύλιος που ακολούθησε, ματαίωσαν κάθε προγραμματισμό και ανέστειλαν κάθε δραστηριότητα στην περιοχή για ολόκληρη την επόμενη δεκαετία.

Σχέδιο 5-3: Το πρώτο Σχέδιο της Λουτροπόλεως των Καμένων Βούρλων (1935)

Πηγή: από προσωπικό αρχείο Γ. Πλατανιά

Με την έξοδο της χώρας από τα χρόνια των πολέμων και την ανάκαμψη του θερμαλιστικού τουρισμού, τα Καμένα Βούρλα δεν άργησαν να βρουν τον προηγούμενο αναπτυξιακό τους ρυθμό. Από το 1950 και μετά ο μόνιμος πληθυσμός της λουτρόπολης θα

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

αρχίσει να αυξάνει διαρκώς, καθώς σταδιακά οι κάτοικοι της Καρυάς θα αρχίσουν να μετοικίζουν στην πεδινή και παραθαλάσσια περιοχή των Καμένων Βούρλων. Παράλληλα το 1954, με το ΦΕΚ 187/ΑΑ/54, εγκρίνεται το πρώτο ρυμοτομικό σχέδιο της περιοχής εκτός του θερμαλιστικού πάρκου.

Σύμφωνα με συγγράμματα της εποχής, τη δεκαετία του ’50 τα Καμένα Βούρλα εκτεινόταν σε μήκος 2 χλμ και χωρίζονταν σε τρία διακριτά μέρη: το κεντρικό, που περιλάμβανε το θερμαλιστικό πάρκο και, το ανατολικό και το δυτικό, που εντοπιζόταν οι κατοικίες και τα ενοικιαζόμενα δωμάτια (Σκούρας, 1957). Μεταξύ των δύο τελευταίων περιοχών, η ανατολική, ή αλλιώς «Αττική», ήταν αυτή που παρουσίαζε τη μεγαλύτερη οικιστική ανάπτυξη, αφού εκείνη την περίοδο ένας οικοδομικός οργασμός συνέβαλε εντατικά στην επέκταση της λουτρόπολης προς εκείνη την πλευρά (Νομαρχία Φθιώτιδος, Οδηγός Λουτροπόλεων Φθιώτιδας, 195-). Όμως, πέραν των παραπάνω περιοχών, και η παραλιακή ζώνη ξεκίνησε να δομείται εκείνη την περίοδο με τα παραλιακά κτίρια να αποτελούν τα πρώτα καταστήματα της περιοχής.

Περνώντας στη δεκαετία του ’60, η σπουδαιότερη παρέμβαση στο χώρο της λουτρόπολης υπήρξε η κατασκευή της νέας τότε εθνικής οδού Αθηνών – Θεσσαλονίκης, που περνούσε περιφερειακά των Καμένων Βούρλων, ακριβώς πίσω από το υδροθεραπευτήριο «Ασκληπιός». Όμως δεν ήταν μόνο η παρουσία της εθνικής οδού που άλλαζε το τοπίο στη λουτρόπολη εκείνη την περίοδο. Η συντόμευση της διαδρομής για τα Καμένα Βούρλα, που όπως ήταν αναμενόμενο αύξησε την τουριστική τους κίνηση, δημιούργησε επίσης νέες ανάγκες για πρόσθετα καταλύματα στην περιοχή. Έτσι, για μια ακόμη φορά η λουτρόπολη βρισκόταν σε έντονη οικοδομική δραστηριότητα, γεγονός που επιβεβαιώνεται και από τη νέα τροποποίηση και επέκταση του ρυμοτομικού σχεδίου τον Ιανουάριο του 1965 (ΦΕΚ αρ. φ. 2/Δ΄τεύχος/4-1-1965).

Ο οικοδομικός οργασμός της δεκαετίας του ’60 συνεχίστηκε και τη δεκαετία του ’70, με το ρυμοτομικό σχέδιο να επεκτείνεται για μια ακόμη φορά το 1971 (ΦΕΚ αρ.φ.42/Δ΄τεύχος/20-2-1971). Όμως αυτή τη φορά, η οικοδομική δραστηριότητα περιλάμβανε εκτός από νέα ξενοδοχεία - ενοικιαζόμενα δωμάτια και κατοικίες, και την κατασκευή ενός δεύτερου υδροθεραπευτηρίου, του «Ιπποκράτης». Το υδροθεραπευτήριο «Ιπποκράτης» χωροθετημένο λίγα μέτρα πιο πέρα από το «Ασκληπιός», χτίστηκε με το αρχιτεκτονικό στυλ που επικρατούσε τη δεκαετία του ’70 και αποτέλεσε το πέμπτο και τελευταίο κτίριο που κατασκευάστηκε εντός του θερμαλιστικού πάρκου των Καμένων Βούρλων.

Φτάνοντας στη δεκαετία του ’80 και του ’90, από τις αεροφωτογραφίες που παρατίθενται στις αμέσως επόμενες σελίδες, αντιλαμβανόμαστε ότι η οικιστική ανάπτυξη της περιοχής συνεχίστηκε με αμείωτους ρυθμούς, παρά το γεγονός ότι εκείνη την περίοδο ο θερμαλιστικός τουρισμός της λουτρόπολης πέρασε σε στάδιο παρακμής. Σε αυτό, αναμφίβολα, συντέλεσε τόσο η κορύφωση της μετοίκισης των Καρυωτών στην περιοχή, όσο και η νέα τάση που εκδηλώθηκε στα Καμένα Βούρλα και αφορούσε στη ζήτηση δεύτερης/ παραθεριστικής κατοικίας από πολλούς Αθηναίους αλλά και κατοίκους της πρωτεύουσας του οικείου Νομού, της Λαμίας.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Σχέδιο 5-4: Διαχρονική εξέλιξη πολεοδομικού σχεδιασμού και οικιστικού ιστού Καμένων Βούρλων

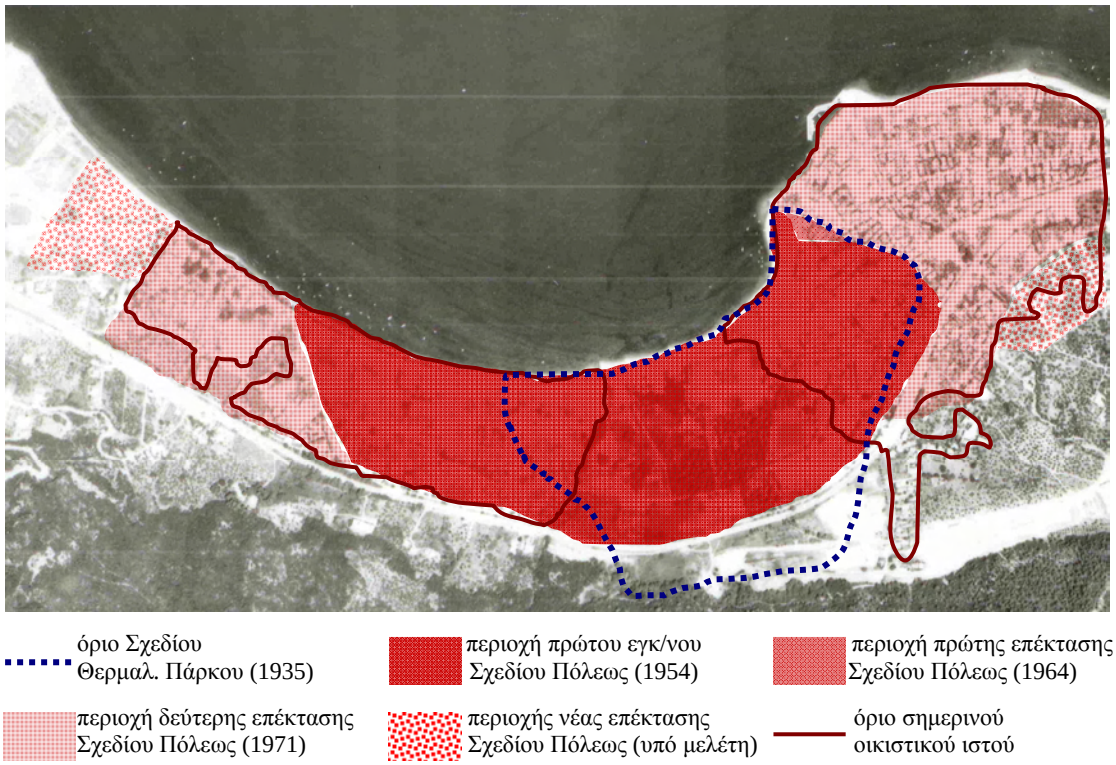

Πηγή: ιδία επεξεργασία από στοιχεία των αντιστοίχων ΦΕΚ (σε αεροφωτογραφία ΓΥΣ 2005 -προσωπικό αρχείο)

Εν τω μεταξύ, το 1987, στο πλαίσιο της Επιχείρησης Πολεοδομικής Ανασυγκρότησης (ΕΠΑ), εκπονείται το Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο (ΓΠΣ) των Καμένων Βούρλων (ΦΕΚ 776/Δ/87), στο οποίο προβλέπεται μεταξύ άλλων:

- Χωρητικότητα 12.000 κατοίκων εκ των οποίων 4.000 μόνιμοι και 8.000 εποχικοί (Σημειωτέον ότι η πρόβλεψη αυτή για εποχικούς κατοίκους, υπήρξε μετριοπαθής μάλλον επειδή έλαβε υπόψη της την πτωτική πορεία του θερμαλιστικού τουρισμού που είχε ήδη ξεκινήσει δύο χρόνια πριν -1985-)
- Χωροθέτηση τουριστικού περιπτέρου στα υψώματα του ορεινού όγκου νότια του οικισμού σε χώρο ιδιοκτησίας του Δήμου
- Αναβάθμιση της περιοχής των πηγών Κονιαβίτη, με συναφείς χρήσεις και αξιοποίησή τους από τον ΕΟΤ
- Πεζοδρόμηση της παραλιακής οδού από τη θέση που χωροθετείται το Δημαρχείο μέχρι το ανατολικό άκρο του οικισμού
- Προστασία των ιαματικών πηγών βάσει του Ν.4844/30 περί Ιαματικών Πηγών και του Ν.4086/60 για τις Λουτροπόλεις, χαρακτηρισμός της ζώνης προστασίας πηγών σύμφωνα με τη μελέτη του ΙΓΜΕ.

Ωστόσο, το 1991 γίνεται τροποποίηση του ΓΠΣ (ΦΕΚ 272/Δ/91). Κι ενώ οι παραπάνω ρυθμίσεις παραμένουν οι ίδιες, η εν λόγω τροποποίηση γίνεται μάλλον για να αυξήσει την επέκταση του Σχεδίου Πόλεως που προβλεπόταν βάσει του ΓΠΣ του ’87 (από 29 σε 37 Ha). Παράλληλα, η τροποποίηση αλλάζει επίσης και τη χωροθέτηση της Σχολής

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Η διαχρονική εξέλιξη του οικιστικού ιστού του Καμένων Βούρλων (α)

1945

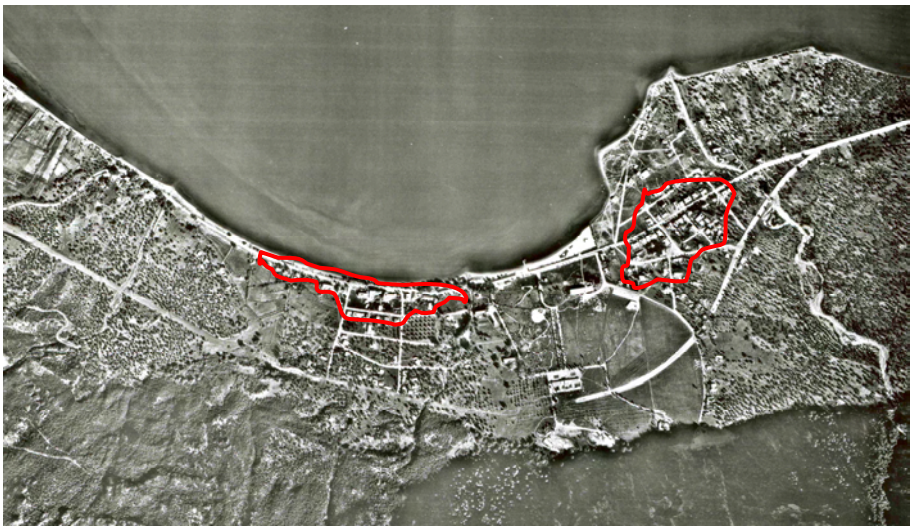

1960

1970

Πηγή Αεροφωτογραφιών: Γ.Υ.Σ. (προσωπικό αρχείο)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Η διαχρονική εξέλιξη του οικιστικού ιστού των Καμένων Βούρλων (β)

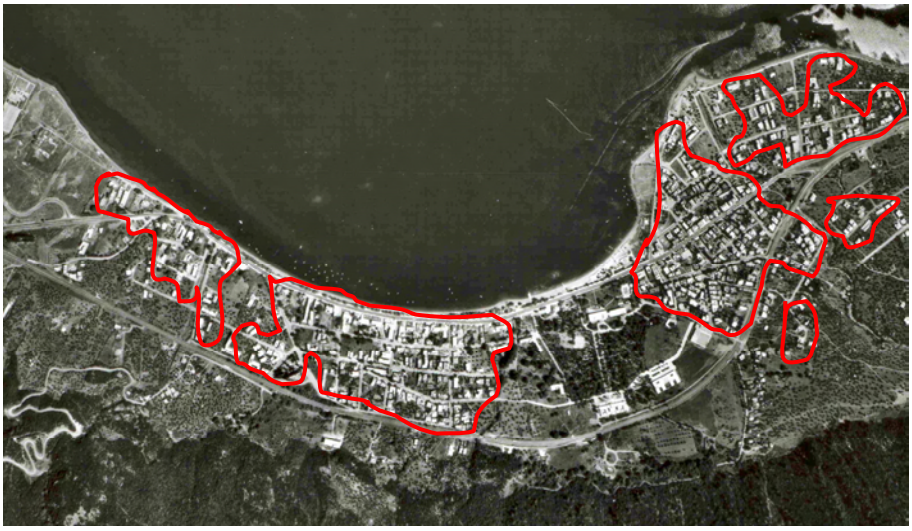

1988

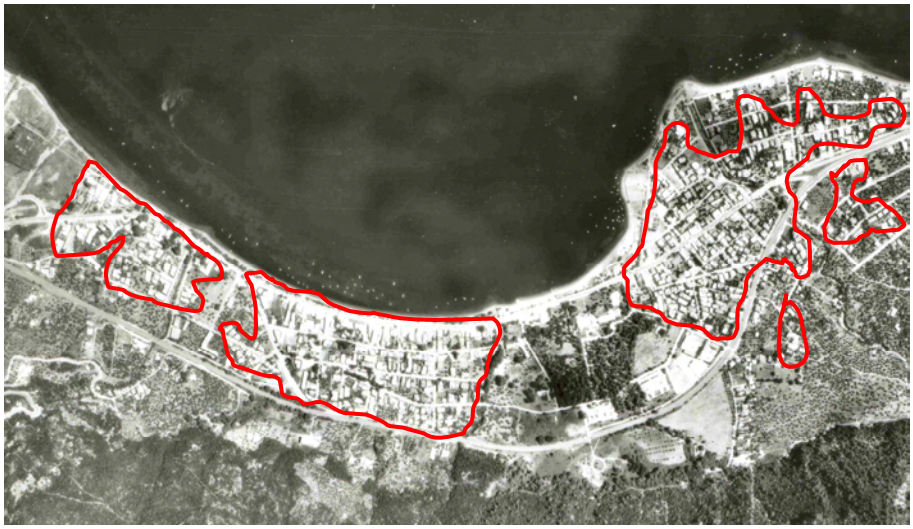

1997

2005

Πηγή Αεροφωτογραφιών: Γ.Υ.Σ. (προσωπικό αρχείο)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Τουριστικών Επαγγελμάτων (από τη θέση «Ράδιον» στη θέση «Θρόνιον»), ενώ τέλος καταργεί και τη Ζώνη Ενεργού Πολεοδομίας στο νότιο μέρος του οικισμού, πράγμα το οποίο θεωρείται αρνητική εξέλιξη. Ας σημειωθεί ότι τελικά η επέκταση των Καμένων Βούρλων εκκρεμεί ακόμη και σήμερα: 21 χρόνια μετά το 1ο ΓΠΣ και 17 χρόνια από την εν λόγω τροποποίηση (Σχέδιο 5-4).

Σήμερα, τα Καμένα Βούρλα συνεχίζουν αδιάλειπτα να επεκτείνονται προς κάθε κατεύθυνση, υπερβαίνοντας σε αρκετά σημεία ακόμη και τα τεχνητά όρια τόσο της παλιάς εθνικής οδού όσο και του νέου κλειστού αυτοκινητοδρόμου ΠΑΘΕ[128]. Ειδικότερα, όσον αφορά στον οικιστικό ιστό, στις αρχές του 21ου αιώνα η λουτρόπολη των Καμένων Βούρλων στο βασικό της και πιο πυκνοδομημένο μέρος εκτείνεται σε μήκος 3 περίπου χλμ και σε πλάτος που κυμαίνεται από 250 έως 700 μέτρα, ανάλογα και με το ανάγλυφο. Επίσης, όσον αφορά στη δόμηση και τα κτίρια που υπάρχουν στην πόλη, αυτά είναι διώροφα κατά κύριο λόγο, πλην των ξενοδοχείων που έχουν τη δυνατότητα να είναι και τριώροφα. Όμως, παρ'όλο που η δόμηση κρατήθηκε σε χαμηλό ύψος, η αισθητική των κτιρίων δε χαρακτηρίζεται από την ανάλογη καλαισθησία. Τα περισσότερα κτίρια στην περιοχή μοιάζουν με μικρές πολυκατοικίες και δεν παραπέμπουν σε καμία περίπτωση στην εικόνα μιας λουτρόπολης, που αν μη τι άλλο κάποτε αποτελούσε προορισμό της ελίτ των προσωπικοτήτων της Ελλάδας και του εξωτερικού. Σε αυτό, αναμφίβολα συνέβαλε τόσο η σχετικά πρόσφατη γέννηση της λουτρόπολης, που δεν άφησε περιθώρια για τη δημιουργία κτιρίων παλαιότερης και παραδοσιακής αρχιτεκτονικής όσο και η βιαστική δόμησή της, προκειμένου να ανταποκριθεί στη ζήτηση για τουριστικά καταλύματα δεύτερης κατοικίας[129].

Όμως, δεν είναι μόνο η εικόνα του κυρίως ιστού της πόλης που δεν ανταποκρίνεται στην αρχιτεκτονική όψη που θα έπρεπε να έχουν τα Καμένα Βούρλα, δηλαδή η δεύτερη λουτρόπολη της Ελλάδας. Εκτός από την κυρίως πόλη, και το θερμαλιστικό πάρκο –σε σημαντικό μέρος του- συντελεί στην υποβάθμιση του αστικού τοπίου, αφού σε αρκετά σημεία των 700 περίπου στρεμμάτων που καταλαμβάνει, η βασική εικόνα που επικρατεί είναι αυτή της εγκατάλειψης. Εκτός του πρόσφατα ανακαινισμένου ξενοδοχείου «Γαλήνη» και του υδροθεραπευτηρίου «Ιπποκράτης», τα υπόλοιπα και άλλοτε κτίρια-σύμβολα της λουτρόπολης, δηλαδή το «Ράδιον», το «Ασκληπιός» και το «Θρόνιον», προβάλλουν πλήρως εγκαταλελειμμένα και μισοκατεστραμμένα, ενώ εξίσου παραμελημένη είναι και η έκταση που τα περιβάλλει. Με άλλα λόγια, η εικόνα της παρακμής και η απαξίωση της πόλης ως λουτρόπολης ξεκινά από την «καρδιά» της, δηλαδή το θερμαλιστικό πάρκο που βρίσκεται στο γεωμετρικό κέντρο των Καμένων Βούρλων.

Πέραν όμως του κυρίως ιστού και του θερμαλιστικού πάρκου, σημαντικό κομμάτι της λουτρόπολης στο οποίο αξίζει να αναφερθούμε, είναι και το θαλάσσιο μέτωπό της. Το θαλάσσιο μέτωπο των Καμένων Βούρλων, που εκτείνεται σε μήκος 3 περίπου χλμ θα μπορούσαμε να πούμε ότι όπως και η λουτρόπολη χωρίζεται σε τρία μέρη: το δυτικό, το

[128] Ο νέος αυτοκινητόδρομος ΠΑΘΕ, έχοντας ολοκληρωθεί από το χειμώνα του 2007 στο ύψος των Καμένων Βούρλων, εξακολουθεί να διέρχεται εφαπτόμενος στην πόλη, λόγω και της γεωμορφολογίας της περιοχής (πρόποδες όρους Κνημίδας). Ο νέος κλειστός αυτοκινητόδρομος -που σε σημαντικό τμήμα του ακολουθεί την παλιά χάραξη-, ενώ διαθέτει δύο σήραγγες στο ύψος των Καμένων Βούρλων, αυτές δεν εκτείνονται σε όλο το μήκος της λουτρόπολης, με αποτέλεσμα τα προβλήματα ηχορύπανσης του παρελθόντος να εξακολουθούν να υπάρχουν σε μεγάλο βαθμό και σήμερα.

[129] Παρ' όλα αυτά, στο σημείο αυτό αξίζει αναφέρουμε ότι σύμφωνα με πληροφορίες που αντλήθηκαν κατά τη διάρκεια συνέντευξης με το Δήμαρχο Καμένων Βούρλων (Ιούνιος 2008), το Δημοτικό Συμβούλιο ενέκρινε με απόφασή του τη θέσπιση κτιριοδομικού κανονισμού για τη λουτρόπολη, που θα πρέπει να εγκριθεί και εφαρμοστεί στα αμέσως επόμενα χρόνια.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

κεντρικό και το ανατολικό. Το δυτικό τμήμα, που ξεκινά στο σημείο που σταματά η κύρια παραλιακή οδός και εκτείνεται έως και το camping του ΕΟΤ, είναι το πιο φυσικό σε σχέση με τα υπόλοιπα δύο μέρη. Διακρίνεται για τη μεγάλη και πλατιά παραλία του, ενώ καταλαμβάνεται από κατοικίες και τουριστικά καταλύματα σε σχετικά μέτρια πυκνότητα.

Το κεντρικό θαλάσσιο μέτωπο, αποτελεί την κυρίως τουριστική ζώνη της λουτρόπολης, που συγκεντρώνει τη μεγαλύτερη κίνηση πεζών και οχημάτων και τη μεγαλύτερη συγκέντρωση σε εστιατόρια, καφετέριες, κέντρα διασκέδασης κλπ. Το κεντρικό θαλάσσιο μέτωπο εκτείνεται σε μήκος 1,2 χλμ. περίπου. Ένα τμήμα του κεντρικού θαλάσσιου μετώπου καταλαμβάνει η μια πλευρά του θερμαλιστικού πάρκου και η οργανωμένη παραλία του, με πλήθος από ομπρέλες και κατασκευές για παράκτια σπορ και ψυχαγωγικές δραστηριότητες. Ένα άλλο τμήμα καταλαμβάνει το κομμάτι που πρόσφατα έχει αναπλασθεί και προσφέρεται για περιπάτους και αγνάντεμα της θάλασσας, ενώ το τελευταίο τμήμα του κεντρικού θαλάσσιου μετώπου καταλαμβάνεται κυρίως από αποβάθρες, άλλοτε ξύλινες και άλλοτε χτισμένες πάνω στην παραλία, που φιλοξενούν τα τραπέζια και τις καρέκλες των επιχειρήσεων της παραλιακής οδού.

Τέλος, το τρίτο μέρος του θαλάσσιου μετώπου, το ανατολικό, είναι και το πιο πυκνοδομημένο από όλα τα προηγούμενα. Πρόκειται για το συνοικισμό της «Αττικής», που από την πρώτη στιγμή προσέλκυσε το μεγαλύτερο μέρος της οικοδομικής δραστηριότητας της λουτρόπολης κι έτσι το μεγαλύτερο τμήμα του χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερα στενή παραλία, ενώ καταλαμβάνεται από αδιάκοπη δόμηση που κυρίως έχει να κάνει με διαμερίσματα δεύτερης κατοικίας σε συνεχόμενα συγκροτήματα πολυκατοικιών.

Απόψεις τοπικών φορέων για το χώρο της λουτρόπολης (βάσει επιτόπιας έρευνας)

Ανεξάρτητα όμως από την παραπάνω περιγραφή, η οποία προέκυψε από την παρατήρηση που έγινε κατά τη διάρκεια της επιτόπιας έρευνας στη συγκεκριμένη λουτρόπολη, στο σημείο αυτό, ίσως πιο ενδιαφέρον είναι, να παραθέσουμε και τις απόψεις της τοπικής αρχής αλλά και του Διευθυντή των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων για το χώρο των Καμένων Βούρλων (για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την έρευνα βλέπε 1ο Κεφάλαιο, σελ. 16).

Πρώτα απ’ όλα όμως, και πριν περάσουμε στα ερωτήματα που τέθηκαν και στις δύο πλευρές (τοπική αρχή και διευθυντή θερμαλιστικών εγκαταστάσεων), αξίζει να σημειώσουμε ότι ο Δήμος Καμένων Βούρλων, από άποψη διάρθρωσης προσωπικού είναι ένας μικρός-μεσαίος Δήμος, ο οποίος στην παρούσα φάση διαθέτει 25 υπαλλήλους ως προσωπικό. Ειδικότερα, από αυτούς τους 25 υπαλλήλους, 11 υπάλληλοι (44%) είναι απόφοιτοι Γυμνασίου, 10 υπάλληλοι (40%) είναι απόφοιτοι Λυκείου, 3 υπάλληλοι (12%) είναι πτυχιούχοι και μόλις 1 υπάλληλος (4%) είναι κάτοχος μεταπτυχιακού τίτλου. Επίσης όσον αφορά στις ειδικότητες των υπαλλήλων με πανεπιστημιακή κατάρτιση, αξίζει να σημειώσουμε ότι ο Δήμος δε διαθέτει κανέναν πτυχιούχο με επιστημονική κατάρτιση ούτε σε θέματα χωροταξίας-πολεοδομίας αλλά ούτε και σε θέματα τουριστικής ανάπτυξης. Αντιλαμβανόμαστε δηλαδή, ότι ο Δήμος Καμένων Βούρλων υστερεί σημαντικά όχι απλά σε προσωπικό υψηλής κατάρτισης και εκπαίδευσης αλλά επίσης και σε προσωπικό εξειδικευμένο σε θέματα χωρικού και τουριστικού σχεδιασμού, παρά το γεγονός ότι αποτελεί μια περιοχή με έντονη τουριστική ανάπτυξη.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Περνώντας τώρα στα ερωτήματα που τέθηκαν στην Τοπική Αρχή και στη διεύθυνση των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων, όπως και στην περίπτωση της λουτρόπολης της Αιδηψού, και από τις δύο πλευρές ζητήθηκε να βαθμολογήσουν τη λουτρόπολή τους στην κλίμακα του δέκα (10) -με υψηλότερη βαθμολογία το δέκα-, σε μια σειρά από παράγοντες -κριτήρια που επηρεάζουν σε σημαντικό βαθμό την ποιότητα του χώρου. Συγκρίνοντας τις απαντήσεις των δύο πλευρών (Πίνακας 5-32) -και σε αντίθεση με την περίπτωση των Λουτρών Αιδηψού-, στα Καμένα Βούρλα τόσο ο Δήμαρχος όσο και ο διευθυντής των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων μοιάζουν να συμπίπτουν σε γενικές γραμμές στις απόψεις τους, γεγονός σπάνιο οφείλουμε να ομολογήσουμε. Παρ' όλα αυτά, υπήρξαν και κάποιες διαφοροποιήσεις μεταξύ τους, οι οποίες είχαν να κάνουν κυρίως με την άποψή τους για την αισθητική και την αρχιτεκτονική των κτιρίων και με την ύπαρξη υποδομών για ΑΜΕΑ.

Πίνακας 5-32: Βαθμολογία λουτρόπολης Καμένων Βούρλων βάσει διαφόρων κριτηρίων

Κριτήρια	**Βαθμολογία Τοπικής Αρχής**	**Βαθμολογία Διευθυντή θερμαλιστικής επιχείρησης**
Ποιότητα πολεοδομικού σχεδίου & γενικά του οικιστικού περιβάλλοντος	8	-
Καθαριότητα	8	7
Ποιότητα ακουστικού περιβάλλοντος	8	7
Επάρκεια και ποιότητα οδικού δικτύου (λουτρόπολης)	7	6
Δίκτυο πεζοδρόμων και πεζοδρομίων	7	8
Χώροι πρασίνου (ποιοτικά και ποσοτικά)	8	7
Αισθητική και αρχιτεκτονική κτιρίων	5	7
Ύπαρξη υποδομών για Άτομα με Ειδικές Ανάγκες (ΑΜΕΑ)	7	5
Κυκλοφοριακές ρυθμίσεις (εντός λουτρόπολης)	6	5
Προσφορά υποδομών διασκέδασης και ψυχαγωγίας	9	8
Προσφορά πολιτιστικών εκδηλώσεων	9	8
Προσφορά υγειονομικών υποδομών	8	8
Ευκολία πρόσβασης στη λουτρόπολη	10	9
Μέσος Όρος Βαθμολογίας	**7,7**	**7,1**

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων με αποδέκτες την Τοπική Αρχή και το Διευθυντή της Θερμαλιστικής Επιχείρησης

Παράλληλα, πέραν της βαθμολόγησης των παραπάνω κριτηρίων, από τις δύο πλευρές ζητήθηκε επίσης να απαντήσουν και σε κάποια άλλα θεωρητικά ερωτήματα. Αρχικά, το πρώτο κομμάτι αυτών των ερωτημάτων αφορούσε σε ερωτήσεις που είχαν άμεση σχέση με τη λουτρόπολη και το σχεδιασμό του χώρου της. Ειδικότερα, τα ερωτήματα αυτά ήταν: θεωρείτε ότι α) μια λουτρόπολη πρέπει να διαθέτει ειδική οριοθετημένη ζώνη λουτρικών υποδομών που θα αποκλείει άλλες χρήσεις γης; β) μια λουτρόπολη πρέπει να διαθέτει ιδιαίτερη πολεοδομική και αρχιτεκτονική όψη; και γ) μια λουτρόπολη πρέπει να προσφέρει εναλλακτικό περιβάλλον και χώρους πρασίνου;. Και στα τρία ερωτήματα, τόσο οι απαντήσεις της τοπικής αρχής όσο και του διαχειριστή των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων, συνέπεσαν απολύτως. Συγκεκριμένα στο πρώτο ερώτημα και οι δύο απάντησαν κατηγορηματικά «Όχι», ενώ στο δεύτερο και στο τρίτο ερώτημα απάντησαν «Ναι».

Ακολούθως, το δεύτερο κομμάτι αφορούσε σε ερωτήσεις που, εκτός από έμμεση σχέση με το σχεδιασμό του χώρου της λουτρόπολης, αφορούσε επίσης στα ποιοτικά χαρακτηριστικά που θα ήθελαν να έχει ο θερμαλιστικός τουρισμός της λουτρόπολής τους.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Ειδικότερα τα ερωτήματα αυτά ήταν: θεωρείτε ότι: α) μια λουτρόπολη πρέπει να προσφέρει ή να μπορεί να υποστηρίξει παράλληλα και άλλες μορφές τουρισμού; β) ότι μια λουτρόπολη πρέπει να απευθύνεται σε όλες τις ηλικιακές ομάδες; και γ) ότι πρέπει να λειτουργεί ως λουτρόπολη καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου; Όσον αφορά στις απαντήσεις που δόθηκαν, όπως και στις προηγούμενες, έτσι και εδώ ήταν ίδιες μεταξύ των δύο πλευρών σε όλα τα ερωτήματα. Συγκεκριμένα, τόσο η τοπική αρχή όσο και η διεύθυνση των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων θεωρούν ότι μια λουτρόπολη πρέπει και να προσφέρει και άλλες μορφές τουρισμού και να απευθύνεται σε όλες τις ηλικίες αλλά και να είναι ικανή να προσφέρει θερμαλιστικές υπηρεσίες καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου, κάτι που ούτως ή άλλως συμβαίνει στα Καμένα Βούρλα λόγω της λειτουργίας της σύγχρονης θερμαλιστικής μονάδας του «Γαλήνη».

Στη συνέχεια και οι δύο πλευρές ρωτήθηκαν σχετικά με το ποια θεωρούν ότι είναι τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα της λουτρόπολής τους. Από την πλευρά της, η τοπική αρχή ως πλεονεκτήματα της λουτρόπολης, σημείωσε πως είναι: η ποιότητα των ιαματικών νερών, η τοποθεσία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, η γεωγραφική κομβική θέση, η προσβασιμότητα στο βασικό οδικό και σιδηροδρομικό δίκτυο, ο συνδυασμός βουνού και θάλασσας, η ύπαρξη ικανού αριθμού ξενοδοχειακών υποδομών, η εμπειρία του ανθρώπινου δυναμικού στην παροχή τουριστικών υπηρεσιών, και τέλος η σημαντική παράδοση και το παρελθόν της πόλης ως τουριστικού προορισμού. Σχεδόν στην ίδια λογική, ο διευθύνων τις θερμαλιστικές εγκαταστάσεις, συμφωνώντας περί της κομβικότητας και του ιδιαίτερου φυσικού κάλλους της περιοχής, συμπλήρωσε επιπλέον ότι ανάμεσα στα πλεονεκτήματα της λουτρόπολης συγκαταλέγεται η δυνατότητα προσφοράς και άλλων μορφών τουρισμού λόγω της παραθαλάσσιας τοποθεσίας, η δυνατότητα προσέλκυσης και ικανοποίησης επισκεπτών όλων των ηλικιών και τέλος, η εγγύτητα και με άλλες τουριστικές τοποθεσίες όπως είναι τα Μετέωρα, οι Δελφοί, οι Σποράδες ο Παρνασσός κλπ.

Από την άλλη πλευρά, στο ερώτημα σχετικά με το ποια είναι τα μειονεκτήματα της λουτρόπολης, η τοπική αρχή απάντησε ότι μοναδικό μειονέκτημά της είναι η απουσία επαρκών κονδυλίων προκειμένου να προσχωρήσει με πιο γρήγορους ρυθμούς η περαιτέρω ανάπτυξης της περιοχής. Σε αντίθεση με την τοπική αρχή, η διεύθυνση των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων περιορίστηκε σε πιο τεχνικά θέματα, αναφέροντας ότι ανάμεσα στα κυρίαρχα μειονεκτήματα της περιοχής είναι η έλλειψη ΧΥΤΑ και η μεγάλη απόσταση από κάποιο διεθνή αερολιμένα, που θα διευκόλυνε την περαιτέρω προσέλκυση ξένων τουριστών.

Με αφορμή τις παραπάνω επισημάνσεις σχετικά με τα μειονεκτήματα του χώρου της λουτρόπολης και απαντώντας σε σχετική ερώτηση, η διεύθυνση των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων ως ενέργειες για την αναβάθμιση των Καμένων Βούρλων πρότεινε τα ακόλουθα: προστασία του Μαλιακού Κόλπου με στόχο την αναβάθμιση των παραλιών και του παραθαλάσσιου τουρισμού, δημιουργία πρόσθετων υποδομών για την εξυπηρέτηση του υψηλού αριθμού τουριστών που προσέρχονται κυρίως κατά τους καλοκαιρινούς μήνες στη λουτρόπολη και τέλος, καλύτερη λειτουργία του βιολογικού καθαρισμού της πόλης.

Τέλος, στο σημείο αυτό και σε αντιπαράθεση με αυτά που προτείνει για τη λουτρόπολη η επιχειρηματική πλευρά (διευθυντής θερμαλιστικών εγκαταστάσεων), η Τοπική Αρχή το τελευταίο διάστημα υλοποίησε ή υλοποιεί τα ακόλουθα έργα: επέκταση δικτύου αποχέτευσης (αξίας 250.000€), κατασκευή γηπέδου ποδοσφαίρου (αξίας 220.000€), Β΄φάση ανάπλασης παραλιακής ζώνης (αξίας 720.000€), ανάπλαση και διαμόρφωση παραλιακής ζώνης - Α΄ φάση (αξίας 760.000€), κατασκευή ορειβατικών μονοπατιών και ανάδειξη

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

σπηλαίων και μνημείων (100.000€), αναπλάσεις, πεζοδρομήσεις κοινόχρηστων χώρων και εισόδων της πόλης (αξίας 750.000€), κτηματογράφηση πολεοδομικής μελέτης επέκτασης σχεδίου και πράξη εφαρμογής - κυκλοφοριακή μελέτη - μελέτη τοπογραφικών εργασιών ΠΜΕ και ρυμοτομικού (αξίας 280.000€), σύνταξη μελέτης ΓΠΣ Καμένων Βούρλων (200.000€), δημιουργία χώρου στάθμευσης (αξίας 60.000€) και δενδροφύτευση κοινόχρηστων χώρων (15.000€).

Επίσης, όσον αφορά στα έργα που βρίσκονται είτε υπό μελέτη είτε υπό προγραμματισμό για το άμεσο μέλλον, αυτά είναι: εκπόνηση ερευνητικών προμελετών (Master Plan) για την αξιοποίηση των ιαματικών πηγών «Κονιαβίτη» και «καλλυντικών πηγών» (αξίας 24.000€), εκπόνηση ερευνητικής προμελέτης (Master Plan) για τη δημιουργία Μουσείου Θερμαλιστικού Τουρισμού στο κτίριο του υδροθεραπευτηρίου «Ασκληπιός» (12.000€), μελέτη θερμού υδάτινου δυναμικού (6.000€), μελέτη επιχειρησιακού σχεδιασμού (Marketing Plan) για την ανάπτυξη του θερμαλιστικού τουρισμού (40.000€), αξιοποίηση περιοχής «Γιαννάκη» με Συμπράξεις Δημοσίου και Ιδιωτικού Τομέα (ΣΔΙΤ), κατασκευή μαρίνας στη θέση «Φλοίσβος» με ΣΔΙΤ και τέλος, ανάπλαση, πεζοδρόμηση και διαμόρφωση της παραλιακής ζώνης.

Κλείνοντας, στο σημείο αυτό θα πρέπει να πούμε ότι τα Καμένα Βούρλα, αν και αποτελούν τη δεύτερη λουτρόπολη της Ελλάδας και έχουν το προνόμιο να είναι παραθαλάσσια, απέχουν αρκετά από την ιδανική εικόνα μιας αυθεντικής λουτρόπολης. Εδώ και αρκετά χρόνια ο σχεδιασμός που γίνεται, αν και προηγείται σε γενικές γραμμές από την οικιστική ανάπτυξη, προσανατολίζεται περισσότερο προς την ανάπτυξη ενός γενικότερου και κοινού τουριστικού θερέτρου -με κυρίαρχες τις δεύτερες κατοικίες-, παρά προς την αναβάθμιση του θερμαλιστικού χαρακτήρα της πόλης. Και αυτό φαίνεται από το ότι στο κυρίως-κεντρικό μέρος των Καμένων Βούρλων, που αναπτύσσεται η θερμαλιστική δραστηριότητα, εκτός από την εγκατάλειψη που κυριαρχεί εντός του θερμαλιστικού πάρκου, η εικόνα της πόλης θυμίζει περισσότερο μια τυπική παραθεριστική παράκτια πόλη, παρά μια λουτρόπολη.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Η λουτρόπολη των Καμένων Βούρλων τις δεκαετίες του ’50 και ’60

Εικόνα 5-114

Εικόνα 5-115

Εικόνα 5-116

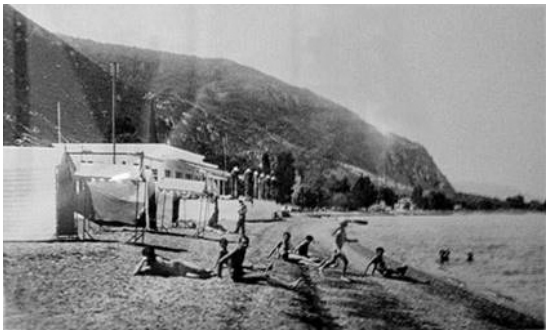

Εικόνα 5-117

Εικόνα 5-118

Εικόνα 5-119

Εικόνα 5-120

Εικόνα 5-121

Εικόνα 5-114: Πανοραμική άποψη του θερμαλιστικού πάρκου (με το υδροθεραπευτήριο «Ασκληπιός»)
Εικόνα 5-115: Το θερμαλιστικό πάρκο από τη θάλασσα (Ξενοδοχείο «Ράδιον» και αριστερά το «Γαλήνη»)
Εικόνα 5-116: Η πλαζ του θερμαλιστικού πάρκου
Εικόνα 5-117: Άλλη άποψη της πλαζ των Καμένων Βούρλων
Εικόνα 5-118: Τα Καμένα Βούρλα 15αύγουστο του 1938
Εικόνα 5-119: Η παραλιακή οδός στις αρχές της δεκαετίας του ’1960
Εικόνα 5-120: Η πλαζ των καμένων Βούρλων τη δεκαετία του ’1920.
Εικόνα 5-121: Το παραθαλάσσιο εστιατόριο «το Ακρογιάλι»
Πηγή: Εικόνες 5-114, 5-116, 5-117: www.kamena-vourla.com, Εικόνες 5-115 και 5-121: Σκούρας, 1957, Εικόνα 5-118: προσωπικό αρχείο, Εικόνα 5-119: Κούβαρης, 1964 και Εικόνα 4.120: Βλαστός και Παπαϊωάννου, 1930

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Το θαλάσσιο μέτωπο των Καμένων Βούρλων στις αρχές του 21ου αιώνα

Εικόνα 5-122

Εικόνα 5-123

Εικόνα 5-124

Εικόνα 5-125

Εικόνα 5-126

Εικόνα 5-127

Εικόνα 5-128

Εικόνα 5-129

Εικόνα 5-122: Άποψη του θερμαλιστικού πάρκου από τη θάλασσα
Εικόνα 5-123: Η πλαζ του θερμαλιστικού πάρκου “Isabella”
Εικόνα 5-124: Η συνοικία «Αττική»
Εικόνα 5-125: Το ξενοδοχείο «Σίσσυ»
Εικόνα 5-126: .Παρατεταγμένες κατασκευές ίσκιου (τέντες) εστιατορίων στην παραλιακή οδό
Εικόνα 5-127: Ξύλινες αποβάθρες στο θαλάσσιο μέτωπο
Εικόνα 5-128: Κτίρια-πολυκατοικίες που χρησιμοποιούνται ως δεύτερη κατοικία μπροστά στην ακτή
Εικόνα 5-129: Ανάπλαση σε τμήμα της παράκτιας ζώνης
Πηγή: προσωπικό αρχείο (2007-2008)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Στιγμιότυπα από τη λουτρόπολη των Καμένων Βούρλων στις αρχές του 21ου αιώνα

Εικόνα 5-130

Εικόνα 5-131

Εικόνα 5-132

Εικόνα 5-133

Εικόνα 5-134

Εικόνα 5-135

Εικόνα 5-136

Εικόνα 5-137

Εικόνα 5-130: Μερική πανοραμική άποψη των Καμένων Βούρλων
Εικόνα 5-131: Η παραλιακή οδός των Καμένων Βούρλων «Γερασίμου-Βασιλειάδου»
Εικόνα 5-132: Η όψη του εγκαταλελειμμένου ξενοδοχείου «Ράδιον», η πιάτσα των ταξί και το λούνα πάρκ
Εικόνα 5-133: Η πίσω όψη του εγκαταλελειμμένου «Ράδιον»
Εικόνα 5-134: Το ερειπωμένο ξενοδοχείο «Θρόνιον»
Εικόνα 5-135: Η κύρια είσοδος του υδροθεραπευτηρίου «Ασκληπιός» με τα παράθυρα μπαζωμένα
Εικόνα 5-136 Μέρος του θερμαλιστικού πάρκου (στο βάθος το υδροθεραπευτήριο «Ασκληπιός»)
Εικόνα 5-137: Υπαίθρια αγορά εντός του θερμαλιστικού πάρκου (στο βάθος το υδροθεραπευτήριο «Ιπποκράτης»)
Πηγή: προσωπικό αρχείο (2007-2008)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

5.2.2.5 Συμπεράσματα

Τα Καμένα Βούρλα αποτελούν μια από τις πιο πρόσφατες λουτροπόλεις της Ελλάδας, που ξεκίνησε να αναπτύσσει το θερμαλιστικό τουρισμό της μόλις τη δεκαετία του ’1930. Αν και λίγο διάστημα μετά την οργάνωση του Θερμαλιστικού Πάρκου (το 1938) ξεκίνησε ο Β΄Παγκόσμιος Πόλεμος, αυτό σε καμία περίπτωση δε μείωσε την αναπτυξιακή πορεία της περιοχής, αφού πολύ σύντομα μετά τη λήξη του Πολέμου, τα Καμένα Βούρλα κατάφεραν να αναδειχτούν στη δεύτερη σπουδαιότερη λουτρόπολη της Ελλάδας από άποψη θερμαλιστικής κίνησης.

Όπως είδαμε και στις προηγούμενες σελίδες, στην περιοχή των Καμένων Βούρλων, μέχρι και τη περίοδο του μεσοπολέμου, δεν υπήρχαν παρά μόνο κάποια πρόχειρα παραπήγματα, ενώ όσον αφορά στη θερμαλιστική δραστηριότητα, αυτή ήταν υποτυπώδης και μηδαμινή. Όμως, όταν το 1938 ξεκίνησε η συστηματική εκμετάλλευση των ιαματικών πηγών και η οργανωμένη λειτουργία του Θερμαλιστικού Πάρκου, πολλά άλλαξαν στην περιοχή. Αναμφισβήτητα, η ραγδαία ανάπτυξη του θερμαλιστικού τουρισμού που γνώρισαν τα Καμένα Βούρλα, ειδικά από τη δεκαετία του ’50 και μετά, είχε σαν αποτέλεσμα σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα η άλλοτε ελώδης περιοχή να αποκτήσει οικιστική ανάπτυξη που οδήγησε στη δημιουργία της σημερινής πόλης μικρού-μεσαίου μεγέθους που γνωρίζουμε σήμερα.

Τα Καμένα Βούρλα αποτελούν χαρακτηριστικό παράδειγμα ελληνικής πόλης-λουτρόπολης η οποία οφείλει εξολοκλήρου την ύπαρξή της στην ανάπτυξη του θερμαλιστικού τουρισμού. Ανήκοντας στο τύπο οικιστικής ανάπτυξης με εκ του μηδενός δημιουργία οικισμού (ex nihilo), τα Καμένα Βούρλα δημιουργήθηκαν με σημείο αναφοράς εξ ολοκλήρου το Θερμαλιστικό Πάρκο, ανεξάρτητα από την ύπαρξη άλλου γειτονικού οικισμού (που ούτως ή άλλως δεν υπήρχε στην συγκεκριμένη περίπτωση σε ιδιαίτερα κοντινή απόσταση). Παρ’ όλα αυτά, αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι, ενώ στις περιπτώσεις οικιστικής ανάπτυξης σε συνέχεια με το χώρο θερμαλισμού, οι θερμαλιστικές εγκαταστάσεις «αφήνονται» στο περιθώριο του δημιουγούμενου οικισμού, στην περίπτωση των Καμένων Βούρλων, το Θερμαλιστικό Πάρκο εντοπίζεται στο γεωγραφικό κέντρο, δηλαδή την «καρδιά» της λουτρόπολης.

Στις μέρες μας, τα Καμένα Βούρλα εξακολουθούν να βρίσκονται σε ιδιαίτερα υψηλή κατάταξη (δεύτερη θέση) μεταξύ των ελληνικών λουτροπόλεων, παρ’ όλο που τις δεκαετίες του ’1980 και ’1990 πέρασαν σε ένα στάδιο έντονης παρακμής, με τον αριθμό των θερμαλιστών τους να έχει μειωθεί κατά 50% από 1986 έως και το 1997. Ωστόσο, η θερμαλιστική κίνηση της περιοχής άρχισε να ανακάμπτει από το 2000 και μετά, που την αξιοποίηση του Θερμαλιστικού Πάρκου ανέλαβε νέα εταιρία. Στο πλαίσιο αυτό, το ένα από τα δύο προϋπάρχοντα υδροθεραπευτήρια («Ιπποκράτης») ανακαινίστηκε και αναβαθμίστηκε πλήρως, ενώ επίσης, σε συνέχεια με το ξενοδοχείο «Γαλήνη», δημιουργήθηκε νέα πτέρυγα σύγχρονων θερμαλιστικών εγκαταστάσεων και υπηρεσιών. Έτσι, από το 2000 και μετά, η λουτρόπολη των Καμένων Βούρλων δύναται να προσφέρει τόσο υπηρεσίες «κλασικού»-θεραπευτικού θερμαλισμού όσο και σύγχρονες υπηρεσίες θερμαλισμού υγείας και ευεξίας, σε ένα ιδιαίτερα αναβαθμισμένο κτιριακό περιβάλλον.

Παρ’ όλα αυτά, αξίζει να σημειωθεί ότι η συγκεκριμένη προσφορά των δύο ειδών θερμαλισμού, προς το παρόν αντί να αναβαθμίζει και να εξομαλύνει το σύνολο του προσφερόμενου θερμαλιστικού τουρισμού, δημιουργεί δύο αντιδιαμετρικές κατηγορίες

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

θερμαλιστών στη λουτρόπολη: τους «σύγχρονους» θερμαλιστές, που είναι υψηλών εισοδημάτων, νεαρής ηλικίας και κάνουν τουρισμό πολυτελείας λίγων ημερών, και τους «κλασικούς» θερμαλιστές, που είναι χαμηλών εισοδημάτων, τρίτης και τέταρτης ηλικίας και διαμένουν στη λουτρόπολη για παρατεταμένο διάστημα. Και στις δύο περιπτώσεις βέβαια, η λουτρόπολη ελάχιστα ωφελείται οικονομικά και κοινωνικά, αφού οι μεν σύγχρονοι θερμαλιστές δεν επιδιώκουν να έρχονται σε επαφή με την πόλη και οι δε κλασικοί θερμαλιστές λόγω ηλικίας και χαμηλών εισοδημάτων, συνήθως δεν έχουν άλλες δραστηριότητες στην περιοχή πλην της λουτροθεραπείας.

Όμως, όσο κι αν άρχισε να ανακάμπτει ο θερμαλιστικός τουρισμός στα Καμένα Βούρλα από το 2000 και μετά, η αλήθεια είναι ότι σε καμία περίπτωση δεν έχει φτάσει τις ποσοτικές επιδόσεις του παρελθόντος. Απόδειξη αυτού, το γεγονός ότι το μεγαλύτερο μέρος του Θερμαλιστικού Πάρκου στις μέρες μας παραμένει παραμελημένο από την περίοδο που ξεκίνησε η παρακμή του θερμαλιστικού τουρισμού στη λουτρόπολη τη δεκαετία του ’80. Υπενθυμίζεται εδώ ότι, από το σύνολο των 5 κτιριακών εγκαταστάσεων εντός του Θερμαλιστικού Πάρκου, μόλις τα δύο (υδροθεραπευτήριο «Ιπποκράτης» και ξενοδοχείο και spa «Γαλήνη») λειτουργούν κανονικά. Αντίθετα τα άλλα τρία κτίρια-εγκαταστάσεις (υδροθεραπευτήριο «Ασκληπιός» και ξενοδοχεία «Ράδιον» και «Θρόνιον»), έχουν εγκαταλειφθεί πλήρως όπως και το κομμάτι του θερμαλιστικού πάρκου που τα περιβάλλει, δημιουργώντας ένα ιδιότυπο «brownfield» ακριβώς στην «καρδιά» της λουτρόπολης.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι στις μέρες μας, τα Καμένα Βούρλα ως παραθαλάσσια τοποθεσία που είναι στο κέντρο της Ελλάδας, έχουν στρέψει σε μεγάλο βαθμό τον προσανατολισμό τους προς τον παραθαλάσσιο τουρισμό. Βέβαια, η στροφή αυτή δεν αφορά τόσο στην προσφορά τουριστικών υποδομών (ξενοδοχεία κλπ) όσο στην προσφορά δεύτερης-παραθεριστικής κατοικίας. Έτσι, ως αποτέλεσμα αυτής της νέας τάσης και πραγματικότητας, ειδικά τα τελευταία χρόνια τα Καμένα Βούρλα έχουν εξαπλωθεί οικιστικά σε μεγάλο βαθμό προς περιοχές εκατέρωθεν του Θερμαλιστικού Πάρκου, που ωστόσο -και σε αντίθεση με άλλες περιπτώσεις (π.χ. Λ. Αιδηψού)- συμπορεύονται με τον πολεοδομικό σχεδιασμό της λουτρόπολης. Όμως, παρ’ όλο που η όποια οικιστική ανάπτυξη ακολουθεί σε γενικές γραμμές το Σχέδιο Πόλεως, ο σχεδιασμός που γίνεται δείχνει να αγνοεί το θερμαλιστικό χαρακτήρα της πόλης, στον οποίο άλλωστε οφείλει και την ύπαρξή της.

Συμπερασματικά λοιπόν, θα πρέπει να πούμε ότι η λουτρόπολη των Καμένων Βούρλων, αν και είναι η δεύτερη σπουδαιότερη λουτρόπολη της Ελλάδας, η θερμαλιστική κίνηση που παρουσιάζει δεν είναι ιδιαίτερα υψηλή και ανάλογη της θέσης της. Παράλληλα, η οικιστική ανάπτυξη που γνώρισε η περιοχή, αν και ακολουθεί τον πολεοδομικό σχεδιασμό, έχει αλλοιώσει σημαντικά το άλλοτε θερμαλιστικό χρώμα της πόλης, μετατρέποντάς την σε μια μικρή-μεσαία επαρχιακή πόλη, χωρίς κάποιο ιδιαίτερο χρώμα. Όμως, στη σύγχρονη εποχή, που η βιωσιμότητα αλλά και η ανάπτυξη ενός τουριστικού προορισμού κρίνεται από το διαφοροποιημένο και αυθεντικό τουριστικό προϊόν και περιβάλλον που προσφέρει, τα Καμένα Βούρλα θα πρέπει υποχρεωτικά να στραφούν προς έναν ορθολογικότερο σχεδιασμό γύρω από τη θερμαλιστική δραστηριότητα, το θαλάσσιο μέτωπο που διαθέτουν και τις σύγχρονες διεθνείς τάσεις που κυριαρχούν στο χωρικό σχεδιασμό των περιοχών που αναπτύσσεται ο θερμαλιστικός τουρισμός.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

5.2.3 Λουτρά Υπάτης: η «πηγή της Αφροδίτης» διεκδικεί τη χαμένη της αίγλη

5.2.3.1 Η ιαματική πηγή Υπάτης

Στην κοιλάδα του Σπερχειού, σε απόσταση 1.500 μέτρα νότια του Σπερχειού και 2.500 μέτρα από τους πρόποδες της Οίτης, αναβλύζει η ιαματική πηγή Υπάτης. Πρόκειται για μια και μόνο θερμομεταλλική πηγή, που αναβλύζει σε φρεάτιο διαμέτρου 11 μέτρων και βάθους 18 μέτρων, η οποία είναι εξωγενούς προέλευσης (Vadose)[130]. Αν και δεν υπάρχει καμία αναφορά σε αρχαία κείμενα για το πότε ανέβλυσε η ιαματική πηγή Υπάτης, εικάζεται ότι η χρονολογία πρώτης ανάβλυσης ήταν το 427 π.Χ., μετά από μεγάλο καταστροφικό σεισμό που σημειώθηκε στη Φθιώτιδα και την Εύβοια, με επίκεντρο τις Λιχάδες νήσους. Άλλωστε, σύμφωνα και με τους Γεωλόγους, οι ιαματικές πηγές Πλατυστόμου, Υπάτης, Θερμοπυλών, Μύλου Κονιαβίτη, Καμένων Βούρλων, Γιάλτρων και Αιδηψού, αναβλύζουν κατά μήκος ενός τεκτονικού ρήγματος που διέρχεται από δυτικά προς τα ανατολικά της περιοχής (Ευαγγελόπουλος, 1985).

Χάρτης 5-11: Ευρύτερη περιοχή Λουτρών Υπάτης

Πηγή: Ελληνική Εταιρία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης, 2004

[130] Οι ιαματικές πηγές εξωγενούς προέλευσης προέρχονται από ύδατα βροχών, λιωμένα χιόνια κλπ, τα οποία απορροφούνται από το έδαφος, περνούν από ρήγματα πετρωμάτων και φτάνουν σε μεγάλο βάθος· εκεί θερμαίνονται, εμπλουτίζονται με αέρια και άλατα και στη συνέχεια ανέρχονται προς την επιφάνεια, αναβλύζοντας τελικά σε σημεία ρηγμάτων του φλοιού της γης (Ευαγγελόπουλος, 1985).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Όσον αφορά στην παροχή του νερού, αυτή παρουσιάζει κάποιες αυξομειώσεις αναλόγως την εποχή, όχι όμως ιδιαίτερα αξιοσημείωτες[131]. Παρ' όλα αυτά, αξίζει να σημειώσουμε ότι τα έτη 1876 και 1927 η ανάβλυση της ιαματικής πηγής διεκόπη, λόγω ισχυρών σεισμικών φαινομένων που έπληξαν την περιοχή. Η διακοπή αυτή όμως ήταν πρόσκαιρη και η ιαματική πηγή τελικά δεν επηρεάστηκε μακροπρόθεσμα ως προς την ανάβλυσή της. Όσον αφορά στη θερμοκρασία του νερού, αυτή εξαρτάται από το σημείο της μέτρησης (εντός ή εκτός της πηγής) και κυμαίνεται από 30 – 33,5 ^{o}C καθ' όλη τη διάρκεια του έτους. Πρόκειται δηλαδή για νερά μεσόθερμα, από άποψη ύψους θερμοκρασίας και για ισόθερμα ή ομοιόθερμα νερά, από άποψη διακυμάνσεως της θερμοκρασίας μέσα στο χρόνο. Παράλληλα, το γεγονός ότι η θερμοκρασία τους είναι κοντινή στη θερμοκρασία του σώματος του ανθρώπου και άρα επιτρέπει την απευθείας χρήση τους από τον άνθρωπο αποτελεί πλεονέκτημα για την πηγή, καθώς δεν απαιτείται περαιτέρω θέρμανση ή ψύξη, ενέργεια η οποία θα αλλοίωνε τα συστατικά και τη θεραπευτική δράση του νερού (Ευαγγελόπουλος, 1985).

Σύμφωνα με τις χημικές αναλύσεις που έχουν πραγματοποιηθεί, τα βασικά χαρακτηριστικά και η φυσικοχημική σύσταση της ιαματικής πηγής της Υπάτης έχουν ως ακολούθως (ΕΟΤ, 1966):

Χαρακτηρισμός: υδρόθειο – χλωρονατριούχος και των αλκαλικών γαιών οξυπηγή
Πυκνότητα: 15/4 – 1,000551, 15/15 – 1,000639
Ηλεκτρολυτική αγωγιμότητα: K/18-0,01005
Ταπείνωση σημείου: 0,41
Ωσμωτική πίεση: 5,57 ατμόσφαιρες
Ραδιενέργεια: 0,11 μονάδες Mache
Εκθέτης Υδρογόνου PH: 6,5
Θερμοκρασία: 33,5 ^{o}C

Με βάση τα παραπάνω χαρακτηριστικά και φυσικοχημικές αναλύσεις, τα ιαματικά νερά της Υπάτης χαρακτηρίζονται ως οξυανθρακούχα και θειούχα, αντιπροσωπεύοντας ταυτόχρονα δύο κατηγορίες ιαματικών νερών και άρα έχουν ευρύτερη θεραπευτική δράση. Βάσει των χαρακτηριστικών τους, ενδείκνυνται για διαταραχές και ενοχλήσεις της καρδιακής λειτουργίας, υπέρταση, ρευματοπάθειες, αρθροπάθειες, ημικρανίες, δερματικά, μετατραυματικές καταστάσεις και χρόνιες παθήσεις του νευρικού συστήματος (Σύνδεσμος Δήμων και Κοινοτήτων Ιαματικών Πηγών Ελλάδος, 2006).

5.2.3.2 Η ιστορία των λουτρών και του θερμαλιστικού τουρισμού της Υπάτης

Αν και πολλές αναφορές για την ιαματική πηγή Υπάτης δεν υπάρχουν σε αρχαία συγγράμματα, εντούτοις μια αρχαία πλάκα στα τοιχώματα της δεξαμενής που έγραφε «λήθη τ' όπισθεν ος ίθι ελεύσεται» (τα ξεχνάει όλα όποιος έρχεται εδώ) και το όνομα «Αφροδίτη», με γράμματα του 4^{ου} αιώνα π.Χ., μαρτυρά ότι η χρήση της πηγής ήταν αρκετά διαδεδομένη κατά την αρχαιότητα (Γκίκας, 2001). Όμως, εκτός των αρχαιολογικών ευρημάτων, τη

[131] Δεδομένου ότι τα ιαματικά ύδατα της πηγής εμπλουτίζονται και από τα μετεωρικά ύδατα της Οίτης, το χειμώνα, η παροχή είναι μεγαλύτερη λόγω της πτώσης βροχής αλλά και του λιωσίματος των χιονιών, ενώ τα καλοκαίρια και ειδικά τις περιόδους ανομβρίας, η παροχή τους νερού μειώνεται ελαφρά.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

βαθαίωνη χρήση της ιαματικής πηγής είχε διαπιστώσει και ο Καθηγητής X. Landerer, όταν κατά την αυτοψία που πραγματοποίησε το 1833, διαπίστωνε: «*Δια πολλούς λόγους συμπεραίνω ότι ενταύθα υπήρξε πρότερον και λουτρόν από λίθους και μαρμάρους κτισμένον· και μέχρι της σήμερον εις 5 περίπου πόδας βάθος ανακαλύπτεται κυκλοειδές περιτείχισμα τριγύρω εις την κεντρικήν πηγήν, το οποίον όμως εφθάρη και κατεκριμνήσθη εξ αιτίας της πολυκαιρίας και της διηνεκούς επιρροής του θερμού ύδατος· προσέτι δε και η εν τω βάθει κλιμακοειδής τάξις των λίθων αποδεικνύει πολλά πιθανώς την ύπαρξιν τίνος κλίμακος ήτις εχρησίμευε δια να εισέρχονται εις το λουτρόν*» (Λάνδερερ, 1840).

Κατά την περίοδο του Μεσαίωνα, αν και υπάρχουν αρκετά συγγράμματα που αναφέρονται στις μάχες και στις επιδρομές κατακτητών στην περιοχή του Σπερχειού, κανένα από αυτά δεν αναφέρεται στη χρήση της ιαματικής πηγής Υπάτης, οπότε και εικάζεται ότι η χρήση της διεκόπη. Περνώντας στην εποχή της τουρκοκρατίας, η ιαματική πηγή της Υπάτης βρισκόταν σε χρήση, έστω και περιορισμένη, έχοντας πάρει την ονομασία «Λουτρά του Πατρατζίκ». Με την απελευθέρωση του Κράτους, οι ιαματικές πηγές της χώρας, μαζί και αυτή της Υπάτης, περιήλθαν στη δικαιοδοσία του Ελληνικού Κράτους, που τις παρέλαβε σε άθλια κατάσταση. Συγκεκριμένα, στα Λουτρά Υπάτης δεν υπήρχαν ούτε κτίρια λουτροθεραπείας, ούτε οικήματα διαμονής αλλά ούτε και μόνιμοι κάτοικοι. Αυτό βέβαια ήταν αναμενόμενο μιας και η περιοχή στην κοιλάδα του Σπερχειού είχε μετατραπεί σε ανθυγιεινό τόπο, λόγω των πολλών ελών που είχαν σχηματιστεί (Ευαγγελόπουλος, 1985).

Το μόνο που είχε απομείνει στην πηγή ήταν μια πρόχειρα κατασκευασμένη πολυγωνική δεξαμενή (με περίμετρο 150μ.), στο κέντρο της οποίας ανάβλυζε η ιαματική πηγή. Σύμφωνα με υπολογισμούς και μετρήσεις που είχαν γίνει ήδη από το 1833 από τον Καθηγητή X. Landerer, το βάθος του κρατήρα (φρεάτιο) που δημιουργούταν ήταν 80 ποδών. Στην πορεία και σύμφωνα με πιο πρόσφατες μελέτες (1972), αποδείχθηκε ότι τελικά το βάθος του κρατήρα δεν είναι 80 πόδια, αλλά 18 μέτρα, ενώ η διάμετρός του 11 μέτρα (Λάνδερερ, 1840 · Ευαγγελόπουλος, 1985).

Επόμενο στάδιο από την πλευρά του κράτους, μετά την απόκτηση της ιδιοκτησίας της ιαματικής πηγής, ήταν η χημική ανάλυση των υδάτων. Από πολύ νωρίς τα ιαματικά νερά της Υπάτης ξεχώρισαν για τη χημική τους σύσταση. Με δεδομένη την ποιότητα των νερών και την αναγνώριση αυτών από το κράτος, το 1842 ξεκινούν τα πρώτα σχέδια αξιοποίησης της περιοχής από την Πολιτεία. Η Δηλοποίηση «περί ανεγέρσεως Καταστημάτων λουτρών εις τας ιαματικάς πηγάς Υπάτης» που δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, στις 17 Ιουνίου εκείνου του έτους, προβλέπει, ανάμεσα στ’ άλλα, παραχώρηση εθνικής γης 150 στρ. για την ανοικοδόμηση και εκμετάλλευση λουτρικού καταστήματος στην περιοχή της πηγής, για χρονικό διάστημα που θα καθοριζόταν κατά τη σύμβαση με το Δημόσιο. Η εν λόγω «Δηλοποίηση» υποχρέωνε επίσης τον ενδιαφερόμενο ενοικιαστή να πραγματοποιήσει επενδύσεις συνολικού ύψους τουλάχιστον 32.000 δρχ, ενώ ακόμη καθόριζε και το αντίτιμο των λουτρών (επίλουτρο) σε 1,5 δρχ. για όλους τους επισκέπτες, πλην των στρατιωτών, των ναυτών και των αξιωματικών, για τους οποίους θα ίσχυε το αντίτιμο των 0,40 δρχ.. Παράλληλα, σύμφωνα με τη «Δηλοποίηση» και πάλι, οι αποδεδειγμένα άποροι θα απολάμβαναν δωρεάν τις λουτροθεραπείες, ενώ επίσης δωρεάν θα απολάμβαναν όλοι και την ποσιθεραπεία (Ευαγγελίδης, 1905).

Όμως, παρ’ όλη την προσπάθεια της Πολιτείας να αξιοποιήσει από νωρίς την ιαματική πηγή της Υπάτης, κανείς ιδιώτης δεν ανταποκρίθηκε στην παραπάνω Δηλοποίηση. Και ο λόγος για τον οποίο δεν υπήρξε ενδιαφέρον ήταν το ιδιοκτησιακό καθεστώς. Τότε, την

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

περιοχή της πηγής, εκτός του Δημοσίου, διεκδικούσαν Μοναστήρια, Κοινότητες, ιδιώτες κλπ, οπότε κανείς επιχειρηματίας δεν έδειξε το ανάλογο ενδιαφέρον. Παρ' όλα αυτά, αυτό δεν σήμαινε ότι η πηγή έμεινε ανεκμετάλλευτη. Λίγο αργότερα, σε δημοσίευμα της εφημερίδα «Φάρος της Όθρυος» (19-5-1856) αναφέρεται ότι: «*Τα εν Υπάτη περίφημα Λουτρά τίθενται και φέτος σε λειτουργία· ο δε γνωστός Χατζη-Αβδουραχμάνης ανέλαβε την διεύθυνσιν κατασκευάσας παραπήγματα για έκδυσιν και παραμονήν… Στους δυσκολευόμενους να προσέλθουσιν ένεκα ένδειας, χαρίζει τα δικαιώματά του αρκεί αποδεικτικόν τι πιστοποιεί την ενδείαν των*». Σύμφωνα και πάλι με την ίδια εφημερίδα, μετά το θάνατο του Χατζη-Αβδουραχμάνη, το 1861, την εκμετάλλευση της πηγής αναλαμβάνουν τα παιδιά του, Ιμπραήμ και Σκέντερ, οι οποίοι το Μάιο του 1861 δημοσιεύουν στο «Φάρο της Όθρυος»: «*Ειδοποιούνται οι έχοντες ανάγκην των Λουτρών ότι εφέτος θέλουσιν εύρει περισσοτέραν παρά άλλοτε ανάπαυσιν, περιποίσιν… εκκαθαρίσθη καλώς η δεξαμενή, υπάρχει καφενείον… κρεωπολείον και παν ό,τι χρήσιμον…*» (Γκίκας, 2001).

Παράλληλα, την ίδια χρονιά (1861), το Ελληνικό Κράτος ψηφίζει το νόμο «περί μεταλλείων και ορυκτών». Με αφορμή τον εν λόγω νόμο για τον ορυκτό πλούτο της χώρας, η δεξαμενή που υπήρχε καθαρίστηκε, ο περιβάλλοντας χώρος δενδροφυτεύτηκε και στην περιοχή της πηγής τοποθετήθηκαν άλλα 20 ξύλινα παραπήγματα που λειτουργούσαν ως δωμάτια και αποδυτήρια. Εν τω μεταξύ, λίγα μέτρα πιο πέρα από την πηγή διαμορφώθηκε πλατεία, στην οποία κατασκευάστηκαν και άλλα παραπήγματα για συμπληρωματικές χρήσεις. Όπως δημοσιεύεται στην εφημερίδα «Φωνή του Λαού» (2-5-1868), από το έτος 1868 και έως το 1871, την εκμετάλλευση της πηγής ανέλαβε ο Δημ. Χατζόπουλος. Και πάλι από εφημερίδα της εποχής («Φωνή του Λαού», 30-4-1871) πληροφορούμαστε ότι τον Χατζόπουλο διαδέχτηκε ο Τζερεμές (ή και Δημ. Ξηροτύρης): «*Από της 1ης Μαΐου άρχεται η χρήσις των εν Υπάτη Λουτρών ενοικιασθέντων υπό του Δημοσίου προς τον κ. Τζερεμέν· ο ενοικιαστής αναγγέλει προς το κοινόν ότι ελήφθησαν άπαντα περί ασφάλειας μέτρα, ότι κατήρτισε ξενοδοχείον πάσης εφικτής τελειότητος και εν γένει παρασκεύασε παν το χρήσιμον και αναγκαίον προς άνετον των μεταβησομένων εν τοις λουτροίς βίον.*» (Γκίκας, 2001).

Παράλληλα, το 1870 περίπου, ο Δημ. Χατζίσκος, κύριος ιδιοκτήτης της γύρω περιοχής της ιαματικής πηγής Υπάτης, χτίζει στα Λουτρά τρεις λιθόκτιστους οικίσκους με εννέα (9) δωμάτια, μικρά και μεγάλα, «αρκούντως ανθρώπινα». Παρ' όλα αυτά, οι συνθήκες λουτροθεραπείας παρέμειναν οι ίδιες. Σε σύγγραμμα του 1877, του Α. Κορδέλλα (Περί των αυτοφυών μεταλλικών ιαματικών πηγών της Ελλάδος), χαρακτηριστικά αναφέρεται: «*…είναι λυπηρόν ν' ακούη τις τάς περιπέτειας των ασθενών, οίτινες επεσκέφθησαν τα ιαματικά ταύτα ύδατα. Αι της Αιδηψού λ.χ. θαυματουργαί θέρμαι, αι της Υπάτης και άλλων πολλών πλην των της Κύθνου, ομοιάζουσι προς καταστήματα κατάλληλα μάλλον δια να δέχωνται καταδίκους ή πάσχοντας πολίτας.*». Το 1877 ολοκληρώνεται ο δρόμος από τα Λουτρά ως την Υπάτη. Όμως ο δρόμος από τα Λουτρά ως και τη Λαμία παραμένει ακόμη σε κακή κατάσταση. Το 1879 τα έργα συνεχίστηκαν στα Λουτρά. Πρώτα απ' όλα κατασκευάστηκε ξύλινη σχάρα ασφαλείας, η οποία τοποθετήθηκε στην επιφάνεια του κρατήρα της πηγής. Πριν την τοποθέτηση της σχάρας ο κίνδυνος για τους λουόμενους ήταν μεγάλος. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται σε σύγγραμμα του 1935, που κάνει παραπομπή από παλαιότερο σύγγραμμα: «*Εις το κέντρον της δεξαμενής ευρίσκετο ο κρατροειδής ακανόνιστος πόρος της πηγής, βάθους 80 περίπου ποδών… όπου πολλοί κατεδύθησαν θεραπευθέντες… τελείως και δια παντός.*»! Μέχρι τότε, οι λουόμενοι χρησιμοποιούσαν σχοινιά με τα οποία έδεναν το σώμα τους από την άκρη της δεξαμενής για ασφάλεια. (Λέκκας, 1935).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Παράλληλα, πέραν των βελτιώσεων στη δεξαμενή της ιαματικής πηγής, την ίδια χρονιά (1879) κατασκευάστηκαν και νέα αποδυτήρια, βορειοδυτικά της πηγής. Τα αποδυτήρια αυτά όμως αποδείχτηκαν άχρηστα, μιας και κατασκευάστηκαν από νωπά ξύλα και πολύ σύντομα παρουσίασαν ρωγμές. Παρ' όλα αυτά διατηρήθηκαν, και μαζί και με τα προηγούμενα, δημιουργούσαν μια κυκλική διάταξη, περιμετρικά της πηγής. Η κατάσταση όμως χειροτέρεψε ακόμη περισσότερο, όταν τα λιγοστά κενά που παρεμβαλλόταν μεταξύ των υπαρχόντων παραπηγμάτων κλείστηκαν εντελώς με νέα. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τη μη διέλευση καθαρού αέρα εντός του κύκλου και τη δημιουργία ασφυκτικού περιβάλλοντος λόγω και των εκλυόμενων αερίων της πηγής.

Σε αντίθεση όμως με την παραπάνω εσφαλμένη τακτική, εκείνη την περίοδο μεριμνάται και κατασκευάζεται πολυγωνική στέγη επάνω από την πηγή, δημιουργώντας ευνοϊκότερες συνθήκες κατά του ήλιου για τους λουόμενους της πηγής. Όσον αφορά στην εμβέλεια και την περίοδο χρήσης της ιαματικής πηγής, όπως προκύπτει από σύγγραμμα του 1879 (Παπανικολάου Ε., Έκθεσις περί των εν Υπάτη λουτρών), από το Μάιο έως τον Ιούνιο οι επισκέπτες της πηγής ήταν κυρίως ξένοι, δηλαδή κάτοικοι άλλων περιοχών και κατά μέσο όρο κατέλυαν στην περιοχή των Λουτρών Υπάτης για 10 ημέρες. Από την άλλη μεριά, τους υπόλοιπους μήνες, την πηγή χρησιμοποιούσαν σχεδόν αποκλειστικά κάτοικοι της Λαμίας και των γύρω περιοχών. Οι τελευταίοι συνήθιζαν να πηγαινοέρχονται αυθημερόν στην πηγή, ενώ και αυτών οι λουτροθεραπείες διαρκούσαν 10 ημέρες περίπου (Ευαγγελόπουλος, 1985).

Όσον αφορά στον τρόπο λειτουργίας της ιαματικής πηγής, αυτός είχε ως εξής: το φρεάτιο απ' όπου ανέβλυζε η πηγή έκλεινε κάθε πρωί με ένα κινητό φράγμα. Η δεξαμενή που δημιουργούνταν έκανε περίπου 1½ ώρα μέχρι να γεμίσει και να φτάσει το 1½ μέτρο επάνω από την ξύλινη σχάρα που υπήρχε στο φρεάτιο. Τα πρώτα λουτρά ξεκινούσαν στις 6 το πρωί. Από τις 6 έως και τις 7 η δεξαμενή ήταν στη διάθεση των ανδρών. Από τις 7 έως και τις 8 σειρά έπαιρναν οι γυναίκες. Από τις 8 έως και τις 9 τη δεξαμενή χρησιμοποιούσαν οι άντρες και πάλι, ενώ μετά τις 9 και έως και τις 10 στα νερά έμπαιναν οι ελεφαντιώτες, δηλαδή οι λεπροί. Αμέσως μετά η δεξαμενή άδειαζε, για να ξαναγεμίσει από την αρχή για τους απογευματινούς λουόμενους. Στο διάστημα αυτό και μέχρι τις 3 που ξεκινούσαν οι απογευματινές λουτροθεραπείες, όποιος επιθυμούσε προσερχόταν στην πηγή για ποσιθεραπεία και εισπνοθεραπεία. Το απογευματινό ωράριο ήταν 3-6 και η δεξαμενή λειτουργούσε εναλλάξ, για τους άντρες και τις γυναίκες, όπως και το πρωί. Μετά τις 6, η δεξαμενή άδειαζε και έμενε κενή μέχρι το επόμενο πρωί (Ευαγγελόπουλος, 1985).

Για να αντιληφθεί κανείς τη σημασία που είχαν για το λαό οι λουτροθεραπείες εκείνη την εποχή, αρκεί μόνο να εξετάσει τις μεταφορικές υποδομές και τις συνθήκες του ταξιδιού που έκαναν οι ενδιαφερόμενοι προκειμένου να φτάσουν στην ιαματική πηγή. Για να φτάσει κάποιος μακρινός επισκέπτης στα Λουτρά Υπάτης, είτε από την Αθήνα είτε από άλλα μέρη της Ελλάδος, έπρεπε να ταξιδέψει με ατμόπλοιο έως τη Στυλίδα και από εκεί, να συνεχίσει είτε με άμαξα (για άλλες 4 ώρες), είτε με ζώο (για άλλες 6 ώρες), αφού αυτοκίνητα δεν υπήρχαν ακόμη, ούτε και σιδηρόδρομοι. Το ταξίδι για τα Λουτρά Υπάτης ήταν και κουραστικό και ενίοτε και επίφοβο, λόγω κρουσμάτων επιθέσεων και ληστειών (Ευαγγελόπουλος, 1985 · Γκίκας, 2001).

Βέβαια, η ταλαιπωρία του ταξιδιού μέχρι κάποιος να φτάσει στα Λουτρά Υπάτης δεν ήταν και η μόνη. Το μεγαλύτερο ίσως πρόβλημα εκείνης της εποχής ήταν οι συνθήκες υγιεινής που επικρατούσαν στην περιοχή. Εκείνη την περίοδο ελονοσία ήταν σχεδόν διαρκής

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

απειλή. Παράλληλα και η διατροφή αποτελούσε βασικό πρόβλημα για τους λουόμενους (Ευαγγελόπουλος, 1985).

Μερική αλλαγή στο σκηνικό των Λουτρών Υπάτης, ήρθε το 1889, όταν το κράτος επεχείρησε και διευθέτησε το ιδιοκτησιακό καθεστώς της ιαματικής πηγής και της περιβάλλουσας τεράστιας έκτασης «Θέρμα». Σχεδόν αυτόματα, η διευθέτηση του ιδιοκτησιακού καθεστώτος και της κυριότητα της ιαματικής πηγής, σήμανε και την έναρξη των πρώτων αναπτυξιακών έργων. Στις 30 Ιανουαρίου 1890, δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως το Β.Δ. «περί εγκρίσεως διαγράμματος Λουτρών Υπάτης» και στις 28 Ιουλίου 1891 τοποθετείται η θεμέλιος λίθος για το υδροθεραπευτήριο των Λουτρών Υπάτης, το οποίο για αρκετό διάστημα από την κατασκευή του ήταν το πιο σύγχρονο που διέθετε η χώρα. Συνολικά στοίχισε 200.000 δρχ. Στο ισόγειο υπήρχαν 42 ατομικοί μαρμάρινοι λουτήρες, 2 μεγάλες δεξαμενές ομαδικών λούσεων -η μια για τις γυναίκες και η άλλη για τους άνδρες-, 2 αίθουσες για εισπνοθεραπείες και ψεκασμούς των αναπνευστικών οργάνων και ξεχωριστά ατομικά γραφεία για το γιατρό και τον προϊστάμενο του υδροθεραπευτηρίου. Στον επάνω όροφο υπήρχαν δωμάτια (Β΄ κατηγορίας) προς ενοικίαση, αλλά και δωμάτια για τη δωρεάν διαμονή του προσωπικού του υδροθεραπευτηρίου. Τέλος, στη δεξιά πλευρά του κτιρίου, ήταν το μηχανοστάσιο, απ' όπου 2 γεννήτριες παρείχαν το λιγοστό τότε φωτισμό στην περιοχή (Ευαγγελόπουλος, 1985).

Όπως ήταν αναμενόμενο, με την κατασκευή του υδροθεραπευτηρίου, το φρεάτιο απ' όπου ανέβλυζαν τα ιαματικά νερά σταμάτησε να χρησιμοποιείται πια από τους λουόμενους. Μόνη χρήση του πλέον ήταν η άντληση και παροχή ιαματικού νερού στο υδροθεραπευτήριο. Έτσι, και για λόγους ασφαλείας, κλείστηκε από ένα πολυγωνικό κτίσμα με επίπεδη στέγη στην οποία τοποθετήθηκαν κάγκελα. Με δύο εξωτερικές σκάλες που οδηγούσαν στη στέγη, οι επισκέπτες των Λουτρών είχαν τη δυνατότητα να απολαύσουν τη θέα της πεδιάδας του Σπερχειού και της όμορφης Οίτης. Παράλληλα με τα έργα του υδροθεραπευτηρίου, εκείνη την περίοδο ξεκίνησαν και τα πρώτα έργα βελτίωσης των μεταφορικών υποδομών στην ευρύτερη περιοχή. Η γέφυρα του Σπερχειού που κατασκευάστηκε τότε, μείωσε αισθητά τη διάρκεια της διαδρομής από τη Λαμία έως τα Λουτρά Υπάτης, που έως τότε ήταν 2½ ώρες. Και πάλι όμως, τα Λουτρά Υπάτης δεν είχαν αναπτυχθεί σε ικανοποιητικό βαθμό και απήχαν αρκετά από την πραγματική έννοια και εικόνα μιας λουτρόπολης. Χαρακτηριστικό είναι αυτό που αναφέρεται σε σύγγραμμα του 1893 (Καπράλος Κ., *Τα Λουτρά Υπάτης*), σύμφωνα με το οποίο: «*υπό έποψιν διασκεδάσεως ο βίος ενταύθα είνε λίαν μονότονος, πληκτικός, ανούσιος. Την πρωίαν υπό την σκιάν των εν τη πλατεία πεύκων παίζουσι μπέτζικ, πρέφαν ή κοντσίνα, αναγνώσκουσι εφημερίδας ή μυθιστορήματα, οι δε πολιτικομανείς θέτουσι επί του τάπητος όλα τα ζητήματα της ημέρας και ιδίως το επίκαιρον της Ελλάδος οικονομικόν ζήτημα πίνοντες τον απαραίτητον καφέν...*». Αλλά, βέβαια, χειρότερη της πρωινής πλήξης ήταν η βραδινή… Μόνη «παρηγοριά» οι περίπατοι στην ελάχιστα φωτισμένη πλατεία και ενίοτε η επίσκεψη οργανοπαιχτών από τα γύρω χωριά (Ευαγγελόπουλος, 1985).

Σε αντίθεση όμως με την ψυχαγωγία που ήταν είδος εν ανεπαρκεία, οι ξενοδοχειακές υποδομές, μετά και την κατασκευή του υδροθεραπευτηρίου, άρχισαν δειλά-δειλά να κάνουν αισθητή την παρουσία τους. Τα ξενοδοχεία που χτίστηκαν εκείνη την εποχή ήταν το «Οίτη» (Α΄ κατηγορίας), το «Όθρυς» (στην αρχή Α΄ και μετά Β΄ κατηγορίας) και το «Σπερχειός» (για τα λαϊκά στρώματα). Το «Οίτη» διέθετε 30 δωμάτια και το «Όθρυς» 24. Η κατασκευή και των δύο ήταν πολύ προσεγμένη τόσο εσωτερικά όσο και εξωτερικά. Από την άλλη πλευρά, το ξενοδοχείο «Σπερχειός», που επεκράτησε και με την ονομασία «Τα Λαϊκά», υστερούσε

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

αρκετά ως προς τα δύο παραπάνω ξενοδοχεία. Όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως απευθυνόταν στις χαμηλές εισοδηματικές τάξεις. Ήταν ενός ορόφου μόνο (ισόγειο) και τα δωμάτια του ήταν παρατεταγμένα στη σειρά (Ευαγγελόπουλος, 1985).

Βρισκόμαστε πια στα τέλη του 19ου αιώνα, όπου στην Ελλάδα επικρατούσε μεγάλη οικονομική κρίση. Λίγο πριν την ολοκληρωτική χρεοκοπία, η Κυβέρνηση Τρικούπη αποφασίζει την εσπευσμένη εκχώρηση σειράς ιαματικών πηγών σε ιδιώτες για πρωτοφανή χρονικά διαστήματα. Στο πλαίσιο αυτό, το 1897 η ιαματική πηγή Υπάτης εκχωρείται για 20 χρόνια στην «Εταιρία Αγαθοκλέους». Με την εκχώρηση αυτή, τα πράγματα έμελλε να αλλάξουν καθοριστικά πλέον στα Λουτρά Υπάτης. Ο Αγαθοκλής, μεγαλοεπιχειρηματίας από τη Στυλίδα, αξιοποίησε στο έπακρον τις επιχορηγήσεις του Δημοσίου και προχώρησε σε σπουδαίες επενδύσεις για την εποχή. Μια από αυτές ήταν και το ξενοδοχείο «Φθιώτις». Πολυτελές, μεγαλόπρεπο και με ιδιαίτερη αρχιτεκτονική και εσωτερική διακόσμηση, το «Φθιώτις» διέθετε 60 δωμάτια πολυτελείας με 100 κλίνες, δύο μεγάλες αίθουσες ψυχαγωγίας, αίθουσα χορού με πιάνο στον προθάλαμό της και εστιατόριο πολυτελείας. Όλοι οι χώροι του ήταν διακοσμημένοι με υψηλού γούστου βιεννέζικα έπιπλα και πλήθος φυτών εσωτερικού χώρου. Μέχρι και υπόγεια κάβα διέθετε το επιβλητικό ξενοδοχείο, για τους εκλεκτούς πελάτες που κατά καιρούς φιλοξενούσε. Ανάμεσα σ' αυτούς, ο Ελευθέριος Βενιζέλος, ο Κονδύλης, ο Τσαλδάρης, ο δικτάτορας Μεταξάς, αλλά και πλήθος άλλων υψηλόβαθμων πολιτικών και κοινωνικών παραγόντων της εποχής εκείνης. Με δεδομένη την προσέλευση μιας τόσο υψηλής κοινωνίας στο ξενοδοχείο, κάθε Πέμπτη ήταν προσκεκλημένη η φιλαρμονική της Λαμίας, για να ψυχαγωγεί τους πελάτες (Ευαγγελόπουλος, 1985).

Παράλληλα, την ίδια εποχή, εκτός από το «Φθιώτις», ο Αγαθοκλής -που εκμεταλλευόταν την πηγή-, χτίζει στην πλατεία και το «Παλιό Θέατρο», το οποίο στην πορεία άλλαξε χρήση και λειτούργησε ως εστιατόριο πολυτελείας. Την ίδια περίοδο επίσης, κατασκευάζεται και γραφείο Διευθύνσεως, που στο ίδιο κτίριο φιλοξενούσε και καφεστιατόριο. Στη συνέχεια, το 1906 χτίζεται η εκκλησία του Αγίου Κωνσταντίνου, με δαπάνες του Κ. Αγαθοκλή, ενώ την ίδια χρονιά λειτουργεί για πρώτη φορά και Ταχυδρομείο. Παράλληλα, μια σειρά από δενδροφυτεύσεις και εξωραϊστικές παρεμβάσεις μεταμορφώνουν αισθητά την περιοχή και την καθιστούν αντάξια της φήμης της και του πλήθους των επισκεπτών που υποδεχόταν (Ευαγγελόπουλος, 1985).

Βέβαια, στο σημείο αυτό οφείλουμε να πούμε ότι σημαντικό ρόλο στην εδραίωση των Λουτρών Υπάτης ως προορισμού για λουτροθεραπείες, διαδραμάτισε η κατασκευή της σιδηροδρομικής γραμμής Αθήνας-Λάρισας. Η διαδρομή μέχρι το Λιανοκλάδι και τα Λουτρά Υπάτης ήταν πλέον σαφώς πιο προσιτή, εύκολη και άνετη (Ευαγγελόπουλος, 1985). Παρ' όλα αυτά, η τουριστική ανάπτυξη των Λουτρών Υπάτης πολύ σύντομα θα αναστελλόταν. Με την πάροδο του χρόνου ενοικίασης της ιαματικής πηγής από τον έως τότε ιδιώτη μισθωτή, η λουτρόπολη εγκαταλείπεται και αρχίζει να παρακμάζει. Στα τέλη της δεκαετίας του 1910, τα άλλοτε πολυτελή και κοσμικά ξενοδοχεία και κτίρια θα αποκτήσουν όψη ερειπίων. Και αυτό με μεγάλη ευθύνη του ενοικιαστή, ο οποίος κατά τη λήξη της μίσθωσης παραμέλησε επιδεικτικά τα κτίρια (Γκίκας, 2001).

Τελικά, θα χρειαστεί περίπου μια δεκαετία μέχρι να ανακάμψουν και πάλι τα Λουτρά Υπάτης. Καθοριστικό ρόλο θα παίξει και πάλι η ιδιωτική πρωτοβουλία. Αυτή τη φορά, η ιαματική πηγή περνάει στην εκμετάλλευση της εταιρίας «Ισίδωρος Καλλέργης και Σία», με δεκαετή σύμβαση (1928-1938), και οι επενδύσεις ξεκινούν και πάλι στην περιοχή. Η εταιρία, όπως ήταν υποχρεωμένη και από τη σύμβαση, υλοποίησε έργα συνολικού ύψους 9.000.000

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

δρχ. τόσο για τη συντήρηση όσο και για την επιδιόρθωση των εγκαταστάσεων και των υποδομών της λουτρόπολης. Πρώτα απ' όλα ανακαινίστηκαν το ξενοδοχείο «Φθιώτις» και το υδροθεραπευτήριο, το οποίο για πρώτη φορά εξοπλίστηκε με σύγχρονα όργανα για την παρατήρηση και την ανάλυση των ιαματικών νερών. Παράλληλα και επειδή στην περιοχή παρατηρούταν συχνά κρούσματα ελονοσίας, τα Λουτρά Υπάτης δενδροφυτεύτηκαν με πλατάνια και πεύκα. Εκτός αυτών, δύο χρόνια αργότερα, το 1930, το Ινστιτούτο Rockfeller της Ελλάδας, εγκαθιστά μόνιμο σταθμό εξυγίανσης με εξειδικευμένο προσωπικό (γιατρούς, τεχνικό και εργατικό προσωπικό) και το ξενοδοχείο «Σπερχειός» μετατρέπεται σε αποθηκευτικό χώρο για τα αντιελονοσιακά υλικά (άμμος, ακάθαρτο πετρέλαιο κλπ). Το 1928 στη λουτρόπολη χτίζεται και το ιδιωτικό ξενοδοχείο «Αι Πηγαί» (ιδιοκτησίας Λαμπρινίτη). Το «Αι Πηγαί» διέθετε 35 δωμάτια, με 60 κλίνες και ήταν και αυτό γνωστό για την πολυτέλειά του (Γκίκας, 2001).

Το 1930 το ξενοδοχείο «Φθιώτις» επεκτείνεται και αποκτά εκατέρωθεν, δεξιά και αριστερά, δύο ισόγεια κτίρια, με τις ονομασίες «Υπάτη» και «Λαμία». Μερικά χρόνια αργότερα, τα δύο αυτά κτίρια, επονομαζόμενα και ως «Περίπτερα», θα αποκτήσουν και δεύτερο όροφο και θα αριθμούν συνολικά 50 δωμάτια το καθένα. Η ιστορία των δύο «Περιπτέρων» θα κρατήσει όμως μόλις μισό αιώνα, καθώς μετά το σεισμό της 9ης Ιουλίου 1980 σταμάτησαν να λειτουργούν λόγω εκτεταμένων ζημιών. Τέλος, εκείνη την περίοδο, εκτός από την υλοποίηση ξενοδοχειακών υποδομών, οριστικοποιείται η έκταση και η θέση του θερμαλιστικού πάρκου που περιέβαλλε την ιαματική πηγή: 100 περίπου στρέμματα στο κέντρο των οποίων βρισκόταν η πηγή. Αναμφισβήτητα, η δεκαετία του 1930 ήταν περίοδος ακμής για τα Λουτρά Υπάτης. Με τις επενδύσεις τόσο του μισθωτή όσο και των ντόπιων, η λουτρόπολη είχε μεταμορφωθεί σε ένα σύγχρονο θέρετρο θερμαλιστικού τουρισμού. Εκτός από τα επτά (7) μεγάλα ξενοδοχεία (των οποίων η δυναμικότητα άγγιζε τις 400 περίπου κλίνες), στα Λουτρά Υπάτης ο επισκέπτης έβρισκε πλέον ποικιλία εστιατορίων, καφενεία, παντοπωλείο, αρτοποιείο, κρεοπωλείο, ραφείο, κουρείο, τηλέφωνο και ταχυδρομείο. Και όλα αυτά, σε ένα αρκούντως προσεγμένο και καταπράσινο περιβάλλον (Γκίκας, 2001).

Οι επισκέπτες άρχισαν να πληθαίνουν χρόνο με το χρόνο και η φήμη της λουτρόπολης άρχισε να ταξιδεύει όλο και πιο μακριά, έως και το εξωτερικό. Ενδεικτικά, σύμφωνα με τα στοιχεία και το αρχείο που τηρούσε ο ιατρός-υδρολόγος των Λουτρών Υπάτης εκείνης της εποχής, Νικ. Λεούσης, οι διεθνείς επισκέπτες το έτος 1935, κατανέμονταν ως εξής:

ΟΜΟΓΕΝΕΙΣ		**ΞΕΝΟΙ**	
Αίγυπτο	102	Ισραηλίτες	6
Κωνσταντινούπολη	9	Γάλλοι	1
Παρίσι	1	Ιταλοί	1
Βρυξέλλες	1	Άραβες	3
Ρουμανία	1	Ρώσοι	1
Ρόδο	1	Γερμανοί	1
Χαρτούμ	4		
Δρέσδη	1		

Πηγή: Ευαγγελόπουλος, 1985

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Το 1938, όπως προβλεπόταν, λήγει η σύμβαση του κράτους με την εταιρία «Ισίδωρος Καλλέργης και Σια» και την εκμετάλλευση της ιαματικής πηγής διεκδικεί και πετυχαίνει η Εθνική Τράπεζα της Ελλάδας[132]. Το Δημόσιο υπογράφει σύμβαση, αλλά η λειτουργία του λουτρικού καταστήματος διακόπτεται και πάλι, αυτή τη φορά λόγω του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Με τη λήξη του Πολέμου τα Λουτρά Υπάτης μετρούσαν πια πολλές και εκτεταμένες καταστροφές. Το υδροθεραπευτήριο, το άλλοτε πολυτελές ξενοδοχείο «Φθιώτις» καθώς και το «Παλιό Θέατρο» είχαν πλέον λεηλατημένη και ερειπωμένη όψη. Το ίδιο και το ξενοδοχείο «Σπερχειός», το οποίο είχε καεί ολοσχερώς από τους Γερμανούς. Τα σημάδια του πολέμου ήταν εμφανή σε κάθε γωνία της λουτρόπολης. Ωστόσο, τα Λουτρά Υπάτης ξαναλειτούργησαν πολύ σύντομα (το 1946), αφού βέβαια είχαν προηγηθεί οι απαραίτητες ανοικοδομήσεις τόσο στο υδροθεραπευτήριο όσο και στα υπόλοιπα κτίρια των ξενοδοχείων.

Όμως πλέον, η μεταπολεμική εποχή προέβαλε νέους όρους και απαιτήσεις από τις λουτροπόλεις της εποχής και όπως ήταν αναμενόμενο, τα Λουτρά Υπάτης, χτισμένα στα τέλη του 19ου με αρχές του 20ου, απήχαν αρκετά από τα πρότυπα της σύγχρονης εποχής. Ευτυχώς, τα έργα εκσυγχρονισμού δεν άργησαν να ξεκινήσουν. Στα τέλη της δεκαετίας του ’50 και στις αρχές της δεκαετίας του ’60 στη λουτρόπολη ξεκίνησε μια σειρά νέων έργων και υποδομών, που σχεδόν άμεσα άλλαξαν ριζικά το τοπίο και την όψη της. Πρώτα απ’ όλα κατεδαφίστηκαν τα κτίρια του «Σπερχειός» και το «Παλιό Θέατρο». Τα δύο εν λόγω κτίρια εκτός του ότι απελευθέρωσαν σε μεγάλο βαθμό το χώρο του θερμαλιστικού πάρκου, έδωσαν επίσης τη θέση τους στον κινηματογράφο «Βιολέττα». Το ξενοδοχείο «Φθιώτις» επίσης κατεδαφίστηκε και στη θέση του ανεγέρθηκε το σύγχρονο ξενοδοχείο «Ξενία», με έντονα τα στοιχεία της σύγχρονης αρχιτεκτονικής (Ευαγγελόπουλος, 1985).

Από τον εκσυγχρονισμό της λουτρόπολης δεν «ξέφυγε» ούτε το υδροθεραπευτήριο. Οι ανάγκες άλλωστε είχαν αλλάξει αρκετά και η ανακαίνιση που επιχειρούταν κάθε χρόνο δεν δύνατο να ανταποκριθεί ούτε στις σύγχρονες απαιτήσεις των υδροθεραπειών αλλά ούτε και στη σημαντική αύξηση των λουόμενων που σημειωνόταν χρόνο με το χρόνο μετά τον Πόλεμο. Έτσι, από τις Τεχνικές Υπηρεσίες του ΕΟΤ, αποφασίζεται η κατασκευή ενός νέου και σύγχρονου υδροθεραπευτηρίου, το οποίο χωροθετήθηκε τελικά 40 μέτρα πιο κάτω από το παλιό. Το νέο υδροθεραπευτήριο (του Αρχιτέκτονα Κίμωνα Λάσκαρη), που λειτουργεί ως και σήμερα, διέθετε 100 ατομικούς λουτήρες, με δύο κατηγορίες λουτρών (Α΄-πολυτελείας- και Β΄). Ακόμη, διέθετε μεγάλες αίθουσες αναμονής, γραφεία, ιατρεία, κυλικείο, μηχανοστάσιο και πλυντήρια και σύγχρονες υδραυλικές εγκαταστάσεις για τη μεταφορά και την αποχέτευση του ιαματικού νερού. Με την ολοκλήρωση των εργασιών της ανέγερσης του νέου υδροθεραπευτηρίου, το παλιό γκρεμίστηκε και το θερμαλιστικό πάρκο της λουτρόπολης μεγάλωσε ακόμη περισσότερο (Ευαγγελόπουλος, 1985).

Παράλληλα, την εποχή εκείνη άλλαξε όψη και το κτίριο που προστάτευε την ιαματική πηγή. Το έως τότε κτίριο, πέραν του ότι απέκρυπτε εντελώς το φρεάτιο της πηγής, ήταν πλέον αρκετά παράταιρο για τα νέα δεδομένα και αρχιτεκτονική όψη που υιοθετούσε η λουτρόπολη. Έτσι, το κλειστό πολυγωνικό κτίσμα κατεδαφίστηκε δίνοντας τη θέση του σε μια γυάλινη, επίσης πολυγωνική κατασκευή, με σκέπαστρο από μπετόν (το οποίο στην πορεία αντικαταστάθηκε από ανθεκτικό πλαστικό). Τον Αύγουστο του 1963 λειτούργησε και η νέα εκκλησία. Η νέα εκκλησία ξεκίνησε να χτίζεται το 1958, όταν μετά το σεισμό του 1955

[132] Υπενθυμίζεται ότι το ίδιο ακριβώς έτος η Εθνική Τράπεζα της Ελλάδας διεκδίκησε και ανέλαβε και τις ιαματικές πηγές των Καμένων Βούρλων, που για πρώτη φορά παραχωρούταν σε κάποιο μεγάλο επενδυτή.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

η προηγούμενη (λιθόκτιστη και κατασκευασμένη το 1906), παρουσίασε σημαντικές ρωγμές και κατάρρευση του καμπαναριού (Γκίκας, 2001).

Αναμφίβολα η δεκαετία του ’70 ήταν περίοδος ακμής για τα Λουτρά Υπάτης. Οι επισκέπτες ήταν περισσότεροι από ποτέ. Έφθαναν τους 13.000 με 14.000 ανά έτος. Ομοίως όμως και οι ανέσεις ήταν περισσότερες από ποτέ. Η περίοδος ακμής από άποψη προσέλκυσης θερμαλιστών συνεχίστηκε και τη δεκαετία του ’80 (Πίνακας 5-34). Παράλληλα, μαζί με τους θερμαλιστές που αριθμητικά έφτασαν στην κορύφωσή τους τη δεκαετία του ’80, το ίδιο συνέβαινε και με τις ξενοδοχειακές υποδομές. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το «Greece Hotels 1983» (του ΕΟΤ), στις αρχές της δεκαετίας του ’80 συνολικά η λουτρόπολη της Υπάτης διέθετε 2.500 κλίνες. Επίσης, από άποψη λοιπών τουριστικών υποδομών, στην περιοχή μπορούσε να βρει κανείς εστιατόρια, ταβέρνες, καφενεία, ζαχαροπλαστεία, παντοπωλεία, κρεοπωλεία, αρτοποιείο, οπωροπωλείο, λαϊκή αγορά, κουρείο, κομμωτήριο, ραφείο, περίπτερα, τηλεφωνικό κέντρο, ταχυδρομείο, γραφείο ταξιδίων, σταθμό ταξί αλλά και άμαξες για τους νοσταλγούς του παρελθόντος. Βέβαια, η ανάπτυξη της λουτρόπολης, είχε προέλθει σε σημαντικό βαθμό και από την αισθητή βελτίωση των μεταφορικών και συγκοινωνιακών συνθηκών. Κατά τους θερινούς μήνες τα Λουτρά Υπάτης συνδεόταν απ’ ευθείας με την Αθήνα με ένα δρομολόγιο την ημέρα, ενώ από τη Λαμία, τα λεωφορεία αναχωρούσαν κάθε μια ώρα. Πέραν αυτών, υπήρχε και ο σιδηρόδρομος. Με το τρένο έφτανε κανείς άνετα έως το σταθμό Λιανοκλαδίου και από εκεί με λεωφορείο ή ταξί κατευθυνόταν στη λουτρόπολη, που απέχει μόλις 11 χλμ (Ευαγγελόπουλος, 1985).

Όμως, λίγο πριν τα τέλη της δεκαετίας του ’80, τα Λουτρά Υπάτης, όπως και όλες σχεδόν οι υπόλοιπες λουτροπόλεις της Ελλάδας (πλην της Αιδηψού) άρχισαν να εμφανίζουν τα πρώτα σημάδια παρακμής, Η κίνηση των επισκεπτών άρχισε να μειώνεται σταδιακά. Η πτωτική αυτή πορεία συνεχίστηκε και τη δεκαετία του ’90. Σήμερα (2008), η πτώση αυτή είναι αισθητή όσο ποτέ άλλοτε. Ο αριθμός των επισκεπτών έπεσε στα επίπεδα που κινούταν μόλις στα τέλη της δεκαετίας του ’50 (Πίνακας 5-34). Το ότι η λουτρόπολη της Υπάτης διανύει περίοδος παρακμής είναι εμφανές επίσης και από το ότι η δυναμικότητα της περιοχής σε ξενοδοχειακά καταλύματα έχει περιοριστεί σημαντικά σε σχέση με τη δεκαετία του ’80, σε ποσοστό που ανέρχεται στο 30% περίπου (Πίνακας 5-33 και Πίνακας 10, βλέπε Παράρτημα). Όμως δεν ήταν μόνο η ποσοτική μείωση του αριθμού των καταλυμάτων. Στις μέρες μας τα Λουτρά Υπάτης διαθέτουν 35 ξενοδοχεία με δυναμικότητα 819 δωματίων και 1.526 κλινών. Παράλληλα, το 73% των ξενοδοχείων της περιοχής είναι δύο αστέρων (2*), το 23% είναι ενός αστέρα (1*), ενώ μόλις ένα ξενοδοχείο είναι τριών αστέρων (3*). Όσον αφορά στη διάρκεια λειτουργίας, τα ξενοδοχεία της λουτρόπολης στην πλειονότητά τους (65% περίπου) παραμένουν ανοικτά κατά τη μισή διάρκεια του έτους (6-7 μήνες), ενώ μόλις το 20% από αυτά λειτουργούν σε ετήσια βάση[133] (Πίνακας 11, βλέπε Παράρτημα). Επίσης, στην περιοχή υπάρχουν 35 επιχειρήσεις ενοικιαζομένων δωματίων, που και αυτά είναι χαμηλής ποιότητας: τα 22 από αυτά (63%) είναι κατηγορίας 1 κλειδιού, τα 11 από αυτά (32%) είναι 2 κλειδιών, ενώ μόλις τα 2 (ποσοστό 5%) είναι κατηγορίας 3 κλειδιών.

[133] Παρ’ όλο που το ένα και μοναδικό υδροθεραπευτήριο λειτουργεί τους μισούς μήνες το χρόνο (Μάιο-Οκτώβριο), άρα δεν υπάρχει θερμαλιστικός τουρισμός τον υπόλοιπο καιρό, τα ξενοδοχεία που παραμένουν ανοικτά κατά τη διάρκεια του χειμώνα λειτουργούν με πελατεία διάφορους κυνηγούς αλλά και επισκέπτες της Μονής Αγάθωνος που βρίσκεται πολύ κοντά και αποτελεί σημαντικό θρησκευτικό και φυσικό μνημείο.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 5-33: Ξενοδοχειακό δυναμικό και ενοικιαζόμενα δωμάτια Λουτρών Υπάτης (2008)

ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ			
Κατηγορία	**Αριθμός Επιχειρήσεων**	**Δωμάτια**	**Κλίνες**
3* **	1	81	143
2 **	26	611	1.143
1*	8	127	240
ΣΥΝΟΛΟ	**35**	**819**	**1.526**
ΕΝΟΙΚΙΑΖΟΜΕΝΑ ΔΩΜΑΤΙΑ			
3 κλειδιά	2	21	40
2 κλειδιά	11	74	149
1 κλειδί	22	135	263
ΣΥΝΟΛΟ	**35**	**230**	**452**

Πηγή: ιδία επεξεργασία στοιχείων από www.grhotels.gr (ΞΕΕ - ανάκτηση 02/2008) και ΠΥΤ ΕΟΤ Στ. Ελλάδας

Όμως, η περίοδος παρακμής που διανύουν τα Λουτρά Υπάτης, δεν είναι εμφανής μόνο στις ξενοδοχειακές υποδομές. Και οι θερμαλιστικές εγκαταστάσεις υπέστησαν τις συνέπειες από την πτώση του θερμαλιστικού τουρισμού στη λουτρόπολη. Συγκεκριμένα, το ένα και μοναδικό υδροθεραπευτήριο λειτουργεί σε ένα αρκετά απαξιωμένο περιβάλλον, παρ' όλο που κάθε χρόνο γίνονται διορθωτικές παρεμβάσεις. Από τους 50 ατομικούς λουτήρες που λειτουργούν, οι μισοί τουλάχιστον είναι υποβαθμισμένοι, προσφέροντας χαμηλής ποιότητας θερμαλιστικές υπηρεσίες. Μοναδική αναβάθμιση των τελευταίων ετών υπήρξε η κατασκευή εξωτερικής ευρύχωρης δεξαμενής.

Χάρτης 5-12: Θέση υδροθεραπευτηρίου Λουτρών Υπάτης

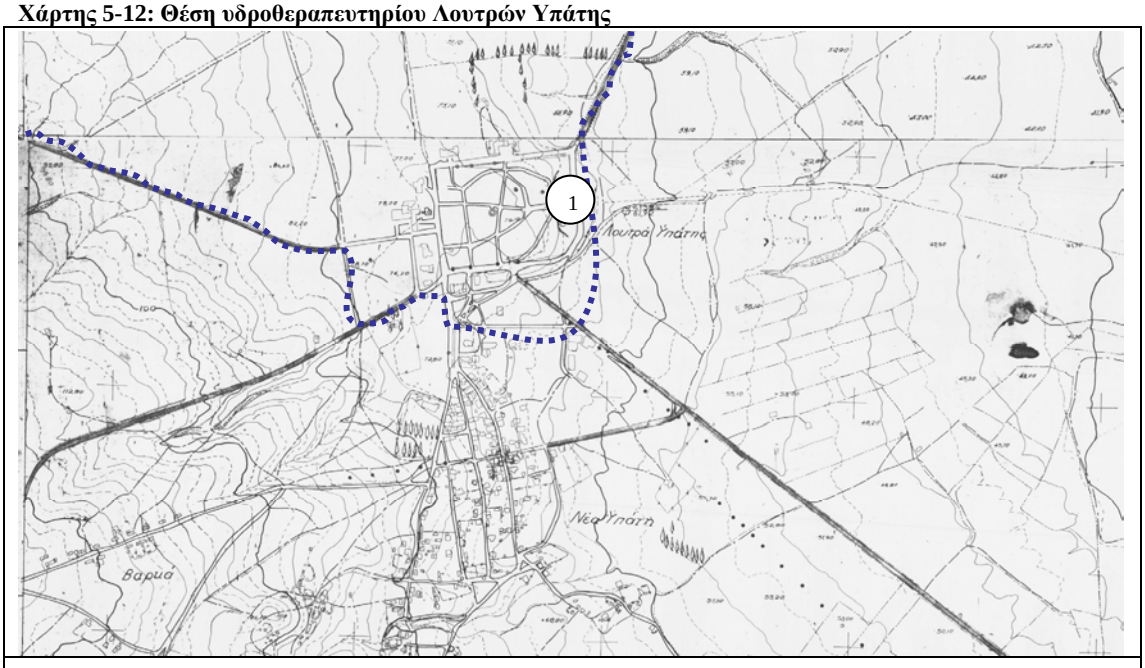

Όριο Θερμαλιστικού Πάρκου 1. Υδροθεραπευτήριο ΕΟΤ-ΕΤΑ

Πηγή: ιδία επεξεργασία σε χαρτογραφικό υπόβαθρο ΓΥΣ

Παρ' όλα αυτά, στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί ότι στις προθέσεις της ΕΤΑ, που διαχειρίζεται τις λουτρικές-θερμαλιστικές εγκαταστάσεις της Υπάτης, είναι η διάθεση 20 εκατ.€ με στόχο την πλήρη αναβάθμισή τους[134]. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το

[134] Το μεγαλύτερο μέρος του προϋπολογισμού του έργου αναμένεται να προκύψει από το ΕΣΠΑ (Δ΄ΚΠΣ) (Ο Κόσμος του Επενδυτή, 29 και 30 Μαρτίου 2008).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Γράφημα 5-35: Θερμαλιστική κίνηση Λουτρών Υπάτης (1928-2006)

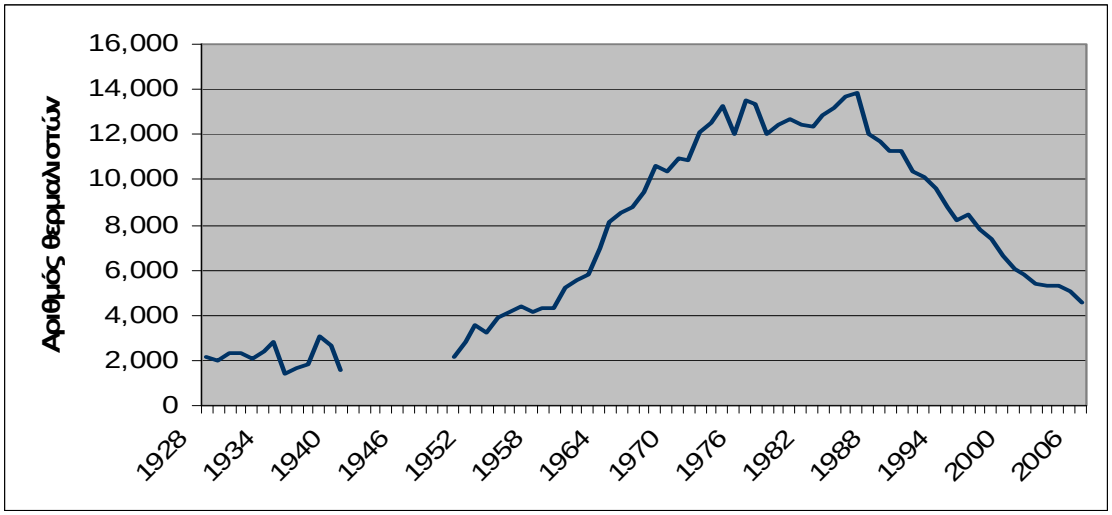

Πηγή: Πίνακας 5-34

Πίνακας 5-34: Θερμαλιστική κίνηση Λουτρών Υπάτης (1879 – 2006)

Έτος	Άτομα	Λούσεις
…		
1879	550 περίπου	-
…	…	…
1883	600 περίπου	-
…	…	….
1903	1.000 περίπου	-
…	…	…
1928	2.189	44.767
1929	2.011	49.832
1930	2.299	46.621
1931	2.332	49.516
1932	2.111	46.503
1933	2.400	47.692
1934	2.795	55.428
1935	1.407	52.124
1936	1.617	52.997
1937	1.849	51.963
1938	3.049	57.751
1939	2.668	46.880
1940	1.536	41.567
…	…	…
1950	2.125	-
1951	2.835	49.393
1952	3.605	52.278
1953	3.212	46.154
1954	3.924	56.564
1955	4.133	52.401
1956	4.387	58.359
1957	4.110	55.184
1958	4.348	60.163
1959	4.310	59.635
1960	5.258	73.160
1961	5.548	77.324
1962	5.774	89.223
1963	6.992	99.180
1964	8.102	113.463
1965	8.545	121.003
1966	8.829	127.076
1967	9.436	137.239
1968	10.650	151.151
1969	10.365	151.704
1970	10.919	159.257
1971	10.857	159.900
1972	12.094	179.121
1973	12.533	187.901
1974	13.246	199.038
1975	12.020	178.753
1976	13.495	205.837
1977	13.371	202.353
1978	12.030	184.218
1979	12.423	191.752
1980	12.647	197.665
1981	12.429	195.526
1982	12.370	188.556
1983	12.882	198.790
1984	13.173	201.484
1985	13.640	207.730
1986	13.865	213.486
1987	12.055	185.749
1988	11.697	177.945
1989	11.262	168.152
1990	11.313	166.991
1991	10.349	152.787
1992	10.080	147.612
1993	9.603	138.106
1994	8.785	128.706
1995	8.177	119.978
1996	8.497	122.971
1997	7.768	113.966
1998	7.395	108.445
1999	6.633	96.389
2000	6.034	90.479
2001	5.781	87.767
2002	5.382	81.904
2003	5.272	82.440
2004	5.275	81.027
2005	5.048	77.246
2006	4.590	70.733

Πηγή: ΕΟΤ 1954 · ΕΟΤ 1966 · Ευαγγελόπουλος, 1985 · ΕΣΥΕ · Διεύθυνση Ιαματικών Πηγών ΕΟΤ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

επιχειρηματικό σχέδιο που υπάρχει, προβλέπεται η μετατροπή του υπάρχοντος υδροθεραπευτηρίου σε σύγχρονη θερμαλιστική εγκατάσταση, η πλήρης ανακαίνιση του ξενοδοχείου «Ξενία», η ανάπλαση του θερμαλιστικού πάρκου (γύρω από το υδροθεραπευτήριο) και η δημιουργία αθλητικού προπονητικού κέντρου σε γειτνιάζοντα με το πάρκο χώρο, ιδιοκτησίας ΕΟΤ (Ο Κόσμος του Επενδυτή, 29 και 30 Μαρτίου 2008). Ειδικότερα όμως, σύμφωνα με περαιτέρω πληροφορίες που προέκυψαν κατά τη διάρκεια συνέντευξης με το Διευθυντή του υδροθεραπευτηρίου, ανάμεσα στις εργασίες-ενέργειες που θα γίνουν στο υδροθεραπευτήριο είναι: η πιλοτική λειτουργία καθ' όλο το έτος και η προσφορά σύγχρονων θερμαλιστικών υπηρεσιών, η υποστύλωση της πτέρυγας Α΄, η τοποθέτηση μαρμάρων σε όλους τους ατομικούς λουτήρες ανεξαιρέτως, η ανακαίνιση του αίθριου, η σύνδεση της Α΄πτέρυγας με την εξωτερική πισίνα η οποία θα στεγαστεί, η αντικατάσταση ορισμένων ατομικών λουτήρων από μικρές πισίνες 4-5 ατόμων και η μηχανοργάνωση των υπηρεσιών.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Οι λουτρικές εγκαταστάσεις στα Λουτρά Υπάτης τον περασμένο αιώνα (20ο αι.)

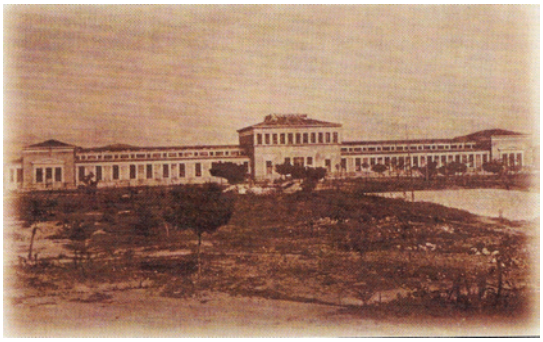

Εικόνα 5-138

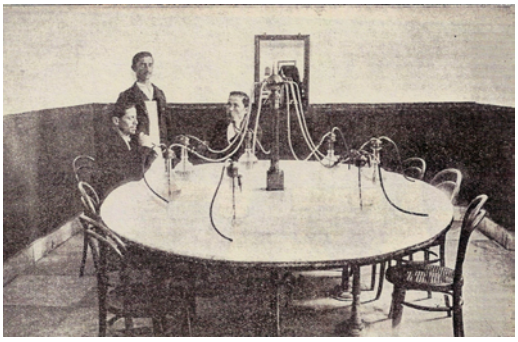

Εικόνα 5-139

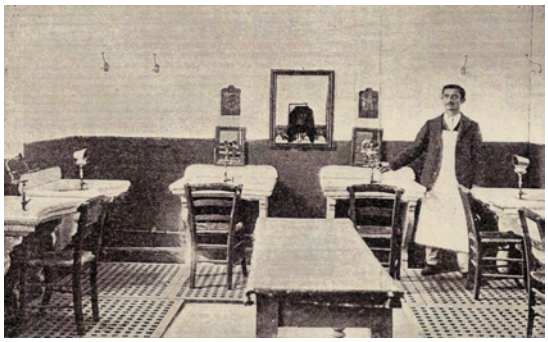

Εικόνα 5-140

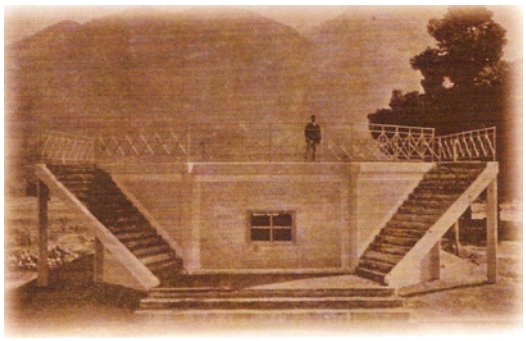

Εικόνα 5-141

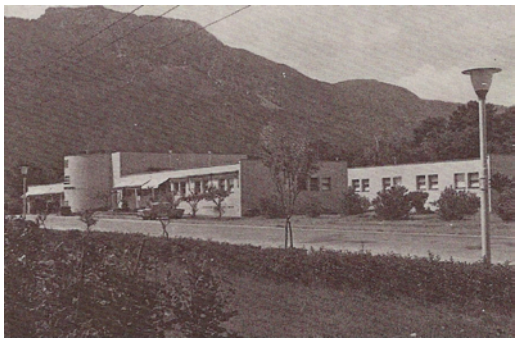

Εικόνα 5-142

Εικόνα 5-143

Εικόνα 5-144

Εικόνα 5-138: Το παλιό υδροθεραπευτήριο, κατασκευασμένο στα τέλη του 19ου αιώνα
Εικόνα 5-139: Το δωμάτιο εισπνοθεραπείας του παλιού υδροθεραπευτηρίου
Εικόνα 5-140: Το δωμάτιο ψεκασμών με ιαματικά νερά
Εικόνα 5-141: Το οκταγωνικό κτίριο που περιέκλυε το φρεάτιο ανάβλυσης της ιαματικής πηγής
Εικόνα 5-142: Το νέο υδροθεραπευτήριο της Υπάτης (δεκαετία του ’60)
Εικόνα 5-143: Το κτίριο του φρεατίου όπως αναμορφώθηκε τη δεκαετία του ’60
Εικόνα 5-144: Ο διάδρομος εντός του παλιού υδροθεραπευτηρίου προς τους ατομικούς λουτήρες
Πηγές: Εικόνες 5-139, 5-140, 5-144 από Ευαγγελίδης, 1905, Εικόνες 5-142, 5-143 από Ευαγγελόπουλος, 1985 και Εικόνες 5-138, 5-141από Γκίκας, 2001

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Οι ξενοδοχειακές υποδομές των Λουτρών Υπάτης τον περασμένο αιώνα (20ο αι.)

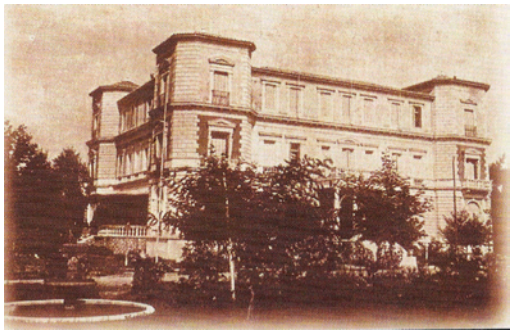

Εικόνα 5-145

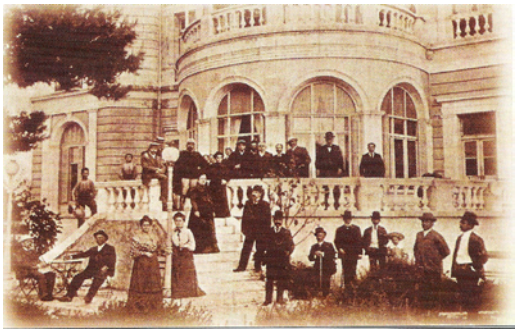

Εικόνα 5-146

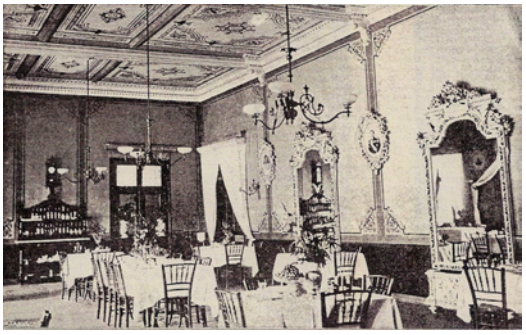

Εικόνα 5-147

Εικόνα 5-148

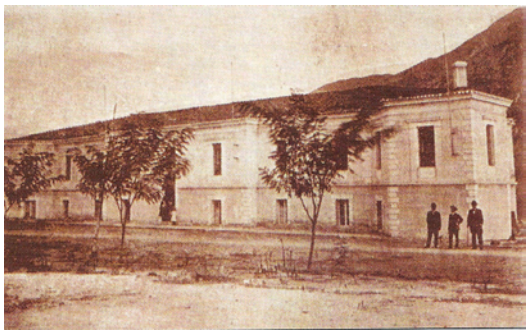

Εικόνα 5-149

Εικόνα 5-150

Εικόνα 5-151

Εικόνα 5-152

Εικόνα 5-145: Το ξενοδοχείο «Φθιώτις»
Εικόνα 5-146: Λεπτομέρεια της όψης του «Φθιώτις» (κεντρική είσοδος)
Εικόνα 5-147: Η αίθουσα του εστιατορίου εντός του «Φθιώτις»
Εικόνα 5-148: Το ξενοδοχείο «Όθρυς»
Εικόνα 5-149: Το ξενοδοχείο «Οίτη»
Εικόνα 5-150: Τα Δωμάτια «Σπερχειός» ή «Λαϊκά Δωμάτια»
Εικόνα 5-151: Το Περίπτερο Α΄ «Υπάτη»
Εικόνα 5-152: Το περίπτερο Β΄ «Λαμία»
Πηγή: Εικόνες 5-147, 5-152 από Ευαγγελίδης, 1905, Εικόνα 5-151 από Ευαγγελόπουλος, 1985 και Εικόνες 5-145, 5-148 έως 5-150 από Γκίκας, 2001

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Στιγμιότυπα από τα Λουτρά Υπάτης τον περασμένο αιώνα (20ο αι.)

Εικόνα 5-153

Εικόνα 5-154

Εικόνα 5-155

Εικόνα 5-156

Εικόνα 5-157

Εικόνα 5-158

Εικόνα 5-159

Εικόνα 5-160

Εικόνα 5-153: Το Γραφείο Διευθύνσεως Λουτρών συστεγασμένο με το καφεστιατόριο της λουτρόπολης
Εικόνα 5-154: Το κτίριο του τηλεγραφείου, τηλεφωνείου και του Αστυνομικού Σταθμού Λουτρών Υπάτης
Εικόνα 5-155: Το παντοπωλείο – κλιβανοστάσιο - γαλακτοπωλείο της λουτρόπολης
Εικόνα 5-156: Το εκκλησάκι του Αγίου Κωνσταντίνου
Εικόνα 5-157: Το κρεοπωλείο
Εικόνα 5-158: Το μηχανοστάσιο
Εικόνα 5-159: Το σιντριβάνι της λουτρόπολης
Εικόνα 5-160: Ο αποχετευτικός υδραύλακας των ιαματικών νερών που έκαναν τα λουτρά τους οι ελεφαντιώτες
Πηγές: Εικόνες 5-154, 5-155, 5-158 από Ευαγγελίδης, 1905, Εικόνες 5-159, 5-169 από Ευαγγελόπουλος, 1985 και Εικόνες 5-156, 5-157 από Γκίκας, 2001

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Οι θερμαλιστικές εγκαταστάσεις των Λουτρών Υπάτης στις αρχές του 21ου αιώνα

Εικόνα 5-161

Εικόνα 5-162

Εικόνα 5-163

Εικόνα 5-164

Εικόνα 5-165

Εικόνα 5-166

Εικόνα 5-167

Εικόνα 5-168

Εικόνα 5-161: Το υδροθεραπευτήριο των Λουτρών Υπάτης
Εικόνα 5-162: Το λογότυπο του υδροθεραπευτηρίου
Εικόνα 5-163: Το αίθριο εντός του κτιρίου των λουτρών
Εικόνα 5-164: Η εξωτερική δεξαμενή ιαματικού νερού
Εικόνα 5-165: Η αίθουσα αναμονής των λουομένων-θερμαλιστών
Εικόνα 5-166: Υποδαπέδιος ατομικός λουτήρας μαρμάρου σε κακή κατάσταση
Εικόνα 5-167: Μαρμάρινος ατομικός λουτήρας σε κακή κατάσταση
Εικόνα 5-168: Μαρμάρινος ατομικός λουτήρας στην πτέρυγα πολυτελείας
Πηγές: προσωπικό αρχείο (2007-2008)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Οι ξενοδοχειακές υποδομές των Λουτρών Υπάτης στις αρχές του 21ου αιώνα

Εικόνα 5-169

Εικόνα 5-170

Εικόνα 5-171

Εικόνα 5-172

Εικόνα 5-173

Εικόνα 5-174

Εικόνα 5-175

Εικόνα 5-169: Το ξενοδοχείο «Οίτη» (χτισμένο στις αρχές του περασμένου αιώνα)
Εικόνα 5-170: Το ξενοδοχείο «Ξενία» (χτισμένο τη δεκαετία του ’60)
Εικόνα 5-171: Το ξενοδοχείο «Αι Πηγαί»
Εικόνα 5-172: Το ξενοδοχείο «ΕΝΑ»
Εικόνα 5-173: Το ξενοδοχείο «Όθρυς» (χτισμένο στις αρχές του 20ου αιώνα)
Εικόνα 5-174: Το Περίπτερο Β΄ υπό συνθήκες εγκατάλειψης
Εικόνα 5-175: Το εγκαταλελειμμένο περίπτερο Α΄
Πηγές: προσωπικό αρχείο (2007-2008)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

5.2.3.3 Σχολιασμός αποτελεσμάτων επιτόπιας έρευνας για το προφίλ των θερμαλιστών

Όπως φάνηκε και απ' όλα όσα αναφέρθηκαν στο υποκεφάλαιο 5.2.3.2., ο θερμαλιστικός τουρισμός των Λουτρών Υπάτης τα τελευταία χρόνια βρίσκεται σε μαρασμό, ο οποίος είχε επίσης αντίκτυπο και στο προφίλ των θερμαλιστών που τα επισκέπτονται. Ειδικότερα, όσον αφορά στα ποιοτικά χαρακτηριστικά των θερμαλιστών που επιλέγουν τα Λουτρά Υπάτης για να κάνουν θερμαλιστικό τουρισμό, ενδεικτικά είναι τα αποτελέσματα επιτόπιας έρευνας που υλοποιήθηκε στη λουτρόπολη το έτος 2007, σε δείγμα 150 θερμαλιστών (για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την έρευνα βλέπε 1^{ο} κεφάλαιο, σελ. 16 και Πίνακες 12 - 73 στο Παράρτημα).

Κατ' αρχήν όσον αφορά στα βασικά χαρακτηριστικά των θερμαλιστών των Λουτρών Υπάτης, θα πρέπει να πούμε ότι και σε αυτή τη λουτρόπολη επιβεβαιώνεται ο κανόνας ότι ο θερμαλιστικός τουρισμός αποτελεί προνόμιο των γυναικών. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, στο δείγμα των 150 θερμαλιστών, το 58,7% ήταν γυναίκες και το 41,3% ήταν άνδρες (Γράφημα. 5-36). Παράλληλα, σχεδόν όπως και στα Καμένα Βούρλα, η συντριπτική πλειονότητα των θερμαλιστών ήταν ηλικίας άνω των 65 ετών. Συγκεκριμένα, από το σύνολο των 150 ερωτηθέντων, το 84% ήταν ηλικίας άνω των 65 ετών, το 13,3% ήταν ηλικίας από 50-64 ετών, το 2% ήταν από 40-49 ετών και μόλις ένας θερμαλιστής (0,7%) ήταν ηλικίας κάτω των 40 ετών (Γράφημα 5-37).

Γράφημα 5-36: Κατανομή θερμαλιστών κατά φύλο (Λουτρά Υπάτης)

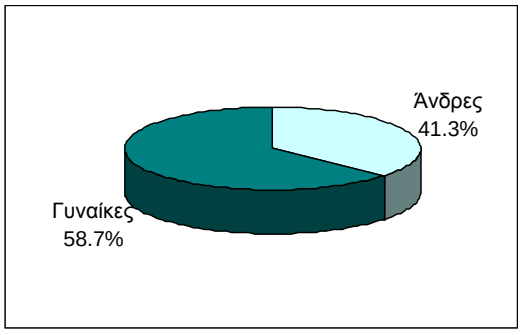

Πηγή: Πίνακας 12, βλέπε Παράρτημα

Γράφημα 5-37: Κατανομή θερμαλιστών κατά ηλικία (Λουτρά Υπάτης)

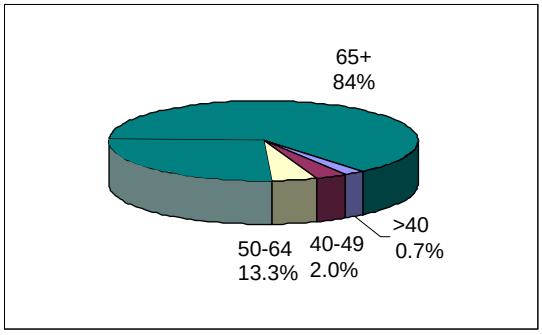

Πηγή: Πίνακας 14, βλέπε Παράρτημα

Πίνακας 5-35: Κατανομή θερμαλιστών κατά φύλο και ηλικία (Λουτρά Υπάτης)

	Άνδρες		Γυναίκες		Σύνολο	
	Άτομα	**%**	**Άτομα**	**%**	**Άτομα**	**%**
< 40	0	0.0	1	1.1	1	0.7
40-49	1	1.6	2	2.3	3	2.0
50-64	6	9.7	14	15.9	20	13.3
65+	55	88.7	71	80.7	126	84.0
Σύνολο	62	100.0	88	100.0	150	100.0

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Chi-Square	Df	Sig.
2.122	3	0.547

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

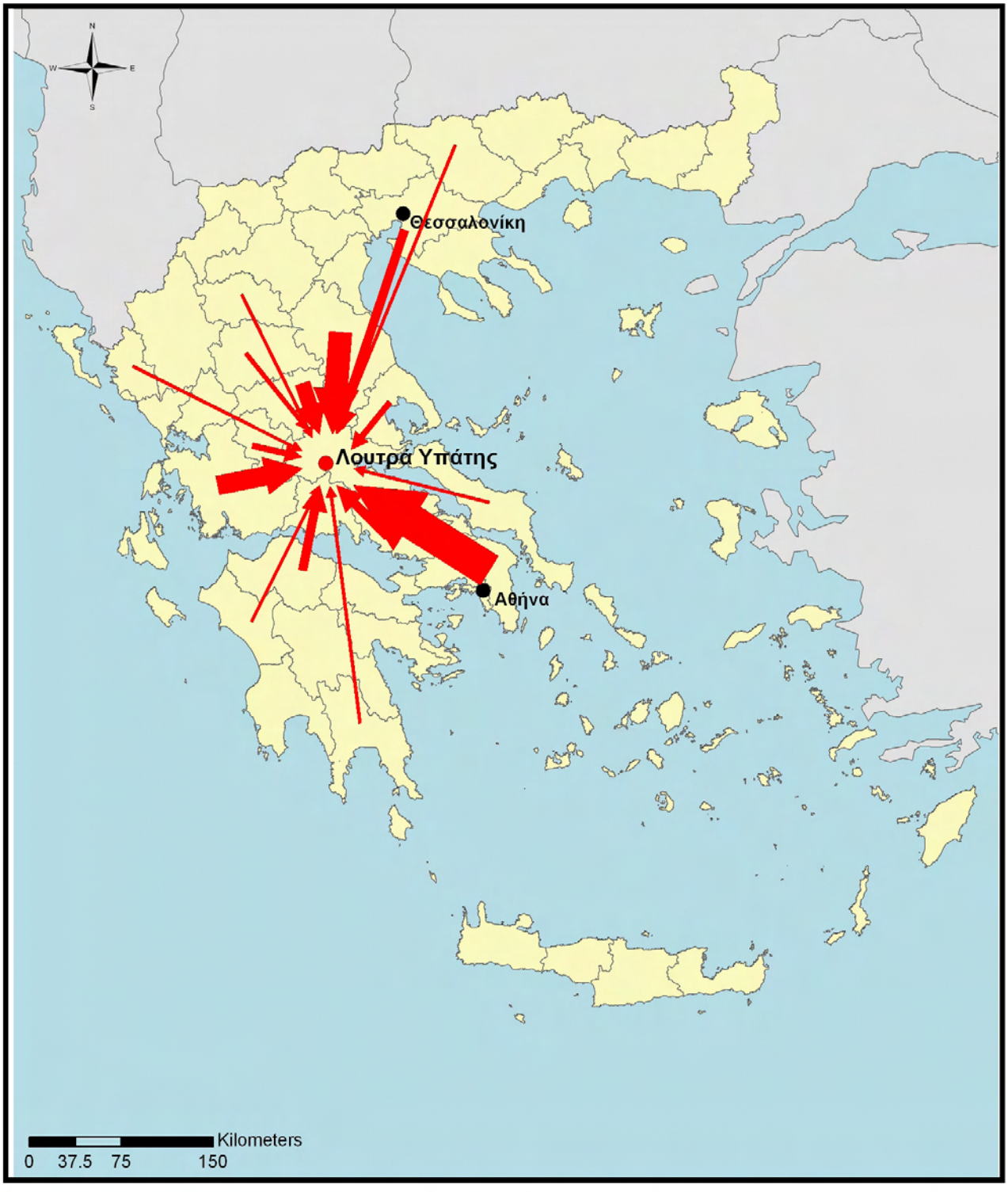

ΧΑΡΤΗΣ 5-13: Προέλευση θερμαλιστών Λουτρών Υπάτης

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

0,67% 36.00%

Προβολικό Σύστημα: ΕΓΣΑ '87

Πηγή: Πίνακας 17, βλ. Παράρτημα

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΧΠΠΑ

Διδακτορική Διατριβή

Χωρική Οργάνωση, Ανάπτυξη και Σχεδιασμός του Θερμαλιστικού Τουρισμού στην Ελλάδα

Μαριλένα Παπαγεωργίου

Επιβλέπων: Ηλίας Μπεριάτος, Καθηγητής

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Επίσης, όσον αφορά στην προέλευση των θερμαλιστών, θα πρέπει να πούμε ότι η πλειονότητα αυτών προέρχεται από τους όμορους Νομούς της περιοχής και κυρίως από την Αττική και τη Θεσσαλία. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας στο σύνολο των 150 ερωτηθέντων και σε επίπεδο Περιφερειών, η προέλευση (περιοχή μόνιμης κατοικίας) των θερμαλιστών των Λουτρών Υπάτης είχε ως ακολούθως (Πίνακας 17, βλέπε Παράρτημα):

Περιφέρεια Αττικής:	31,3%
Περιφέρεια Θεσσαλίας:	26,7%
Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας:	16,7%
Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας:	12,7%
Περιφέρεια Πελοποννήσου:	5,3%
Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας:	4,7%
Περιφέρεια Ηπείρου:	0,7%
Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας:	0,7%
Χώρες εξωτερικού:	1,3%

Όπως παρατηρούμε και από τα παραπάνω αποτελέσματα, στο δείγμα των 150 θερμαλιστών των Λουτρών Υπάτης απουσιάζει εντελώς η παρουσία θερμαλιστών από αρκετές Περιφέρειες της Ελλάδας και συγκεκριμένα των Περιφερειών Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, Ιονίων Νήσων, Νοτίου Αιγαίου, Βορείου Αιγαίου και Κρήτης. Έτσι, θα μπορούσαμε να πούμε ότι τα Λουτρά Υπάτης αν και είναι η τρίτη σπουδαιότερη λουτρόπολη της Ελλάδας έχει αρκετά περιορισμένη εμβέλεια, αφού όπως φαίνεται και από τον Χάρτη 5-13 η πλειονότητα των θερμαλιστών αρκετά σπάνια ξεπερνά τα όρια των όμορων και κοντινών Νομών της περιοχής της λουτρόπολης. Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά στους θερμαλιστές που εντοπίστηκαν κατά τη διάρκεια της έρευνας και δήλωσαν ως τόπο μόνιμης κατοικίας το εξωτερικό, αξίζει να αναφερθεί ότι πρόκειται για ένα ζευγάρι από τη Ρουμανία, οι οποίοι παλαιότερα ζούσαν στην Ελλάδα ως οικονομικοί μετανάστες.

Όμως, παρά το γεγονός ότι η εμβέλεια της λουτρόπολης εμφανίζεται αρκετά περιορισμένη, οι θερμαλιστές που την επισκέπτονται είναι αρκετά «πιστοί», αφού ποσοστό της τάξης του 75% από τους ερωτηθέντες, είχε επισκεφτεί τα Λουτρά Υπάτης πάνω από 5 φορές. Συγκεκριμένα, στο ερώτημα που τους τέθηκε σχετικά με το πόσες φορές έχουν επισκεφτεί τη λουτρόπολη, το 50% απάντησε 2 έως 5 φορές, το 39% από 6 έως 10 φορές, το 36% πάνω από 10 φορές, ενώ ένα ποσοστό της τάξης του 25% απάντησε ότι επισκεπτόταν τα Λουτρά Υπάτης για πρώτη φορά (Πίνακας 16, βλέπε Παράρτημα). Παράλληλα, αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι από τους 150 συμμετέχοντες στην έρευνα, ποσοστό 65,3% δεν έχει επισκεφτεί ποτέ κάποιον άλλο τόπο θερμαλισμού, παρά μόνο τη λουτρόπολη της Υπάτης (Πίνακας 28, βλέπε Παράρτημα).

Όσον αφορά στη διάρκεια παραμονής των θερμαλιστών, λόγω βέβαια και της μεγάλης διάρκειας του κύκλου της λουτροθεραπείας που ακολουθούν, στη συντριπτική πλειονότητά τους (ποσοστό 91,5%) επιλέγουν να μένουν στη λουτρόπολη από 2 έως και 3 εβδομάδες (Γράφημα 5-38). Παράλληλα, η πλειονότητα αυτών, σε ποσοστό 80,7% διαμένει σε ξενοδοχείο, έναντι μόλις 16% που καταλύει σε ενοικιαζόμενα δωμάτια και 3,3% που χρησιμοποιεί ιδιόκτητη κατοικία στην ευρύτερη περιοχή της λουτρόπολης (Πίνακας 19, βλέπε Παράρτημα).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Γράφημα 5-38: Διάρκεια παραμονής θερμαλιστών στα Λουτρά Υπάτης

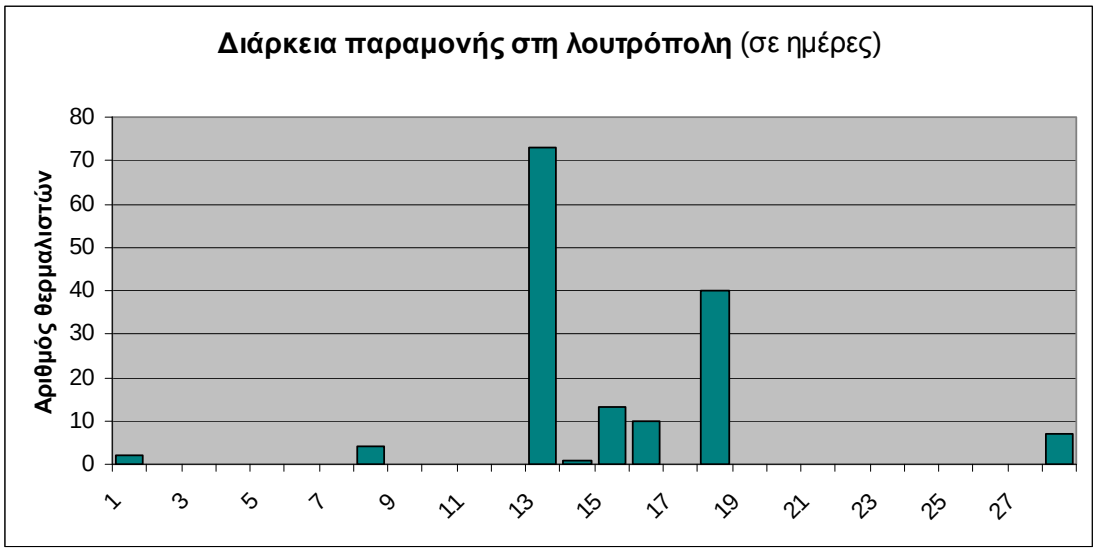

Πηγή: Πίνακας 18, βλέπε Παράρτημα

Όμως, το γεγονός ότι η πλειονότητα των θερμαλιστών των Λουτρών Υπάτης διαμένει σε ξενοδοχείο κατά τη διάρκεια της επίσκεψής της στη λουτρόπολη δεν οφείλεται στην οικονομική επιφάνεια των συγκεκριμένων θερμαλιστών. Αντίθετα, οφείλεται στην υπερπροσφορά ξενοδοχειακών κλινών έναντι ενοικιαζομένων δωματίων στη λουτρόπολη, καθώς όπως προέκυψε από τα αποτελέσματα της έρευνας στο δείγμα των 150 ερωτηθέντων, η συντριπτική πλειονότητά τους, σε ποσοστό 89,3% διαθέτουν ετήσιο εισόδημα που δεν ξεπερνά τις 15.000€. Ειδικότερα, το 65,8% των θερμαλιστών των Λουτρών Υπάτης διαθέτει εισόδημα κάτω των 10.000€, το 22,8% διαθέτει εισόδημα από 10.000 έως 15.000€, το 2,7% από 15.000 έως 20.000€, το 0,7% από 20.000 έως 30.000€, ενώ αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι δεν καταγράφηκε κανείς στην έρευνα με εισόδημα άνω των 30.000€ (8,1% δεν απάντησε καθόλου στην ερώτηση) (Γράφημα 5-39).

Γράφημα 5-39: Ετήσιο εισόδημα θερμαλιστών Λουτρών Υπάτης

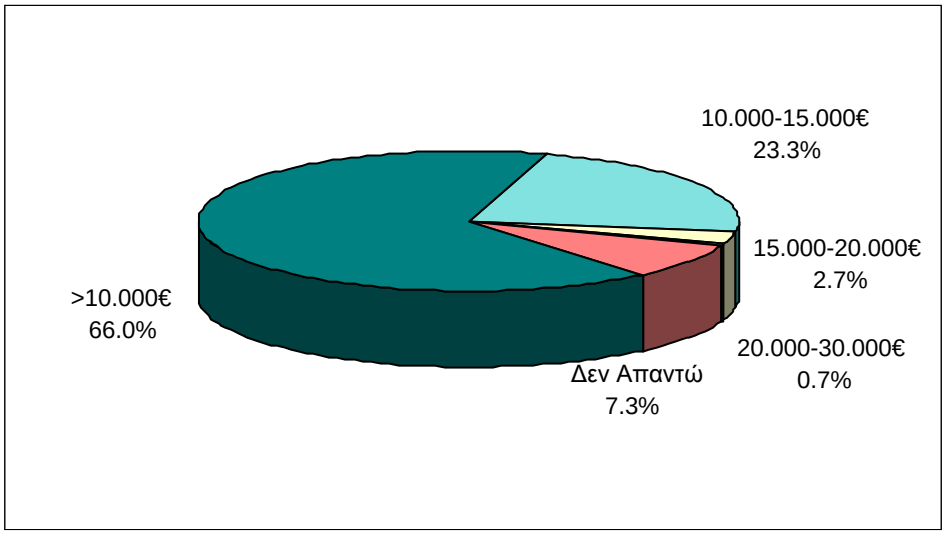

Πηγή: Πίνακας 30, βλέπε Παράρτημα

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πέραν των παραπάνω όμως, το ότι η πλειονότητα των θερμαλιστών των Λουτρών Υπάτης ανήκει σε χαμηλές εισοδηματικές τάξεις εξηγεί επίσης και το γεγονός ότι το μεγαλύτερο μέρος αυτών επιλέγει το θερμαλιστικό τουρισμό λόγω του ότι του προσφέρεται δωρεάν, δηλαδή μέσω επιδότησης από το Ασφαλιστικό του Ταμείο ή μέσω επιχορήγησης από Κρατικό Κοινωνικό Πρόγραμμα. Ειδικότερα, όπως παρατηρούμε και στον Πίνακα 5-36, το 61,2% των θερμαλιστών της λουτρόπολης κάνει χρήση της επιδότησης του Ασφαλιστικού του Ταμείου (ή κοινωνικού προγράμματος), ενώ μόλις το 38,8% επιβαρύνεται προσωπικά για να κάνει θερμαλισμό – θερμαλιστικό τουρισμό.

Πίνακας 5-36: Κατανομή θερμαλιστών κατά είδος οικονομικής επιβάρυνσης και ετήσιο εισόδημα (Λουτρά Υπάτης)

Οικονομική Επιβάρυνση	< 10.000€		10-15.000€		15-20.000€		20-30.000€		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Ιδιωτική Επιβάρυνση (αποκλειστικά)	37	37.4	15	42.9	1	25.0	1	100	54	38.8
Ασφαλιστικό Ταμείο ή Κοινωνικό Πρόγραμμα	62	62.6	20	57.1	3	75.0	0	0.0	85	61.2
Σύνολο	99	100	35	100	4	100	1	100	139	100

Πηγή: στοιχεία από αποτελέσματα ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Παράλληλα, το ότι η πλειονότητα των θερμαλιστών της λουτρόπολης ανήκει σε χαμηλές εισοδηματικές τάξεις και χρηματοδοτείται για να κάνει θερμαλισμό, εξηγεί επίσης και το γεγονός ότι το σύνολο αυτών (100%) επιλέγει μοναδικά υπηρεσίες θεραπευτικού θερμαλισμού κατά την παραμονή τους στη λουτρόπολη (Γράφημα 5-40). Βέβαια, στο σημείο αυτό οφείλουμε να ομολογήσουμε ότι στις θερμαλιστικές εγκαταστάσεις (υδροθεραπευτήριο) των Λουτρών Υπάτης δεν προσφέρονται παρά μόνο τέτοιες υπηρεσίες καθώς δεν έχουν αναβαθμιστεί καθόλου τα τελευταία έτη. Επομένως, ακόμη και να επεδίωκαν οι ίδιοι να επωφεληθούν από πιο σύγχρονες υπηρεσίες θερμαλισμού υγείας και ευεξίας, δε θα είχαν τη δυνατότητα στη συγκεκριμένη λουτρόπολη.

Γράφημα 5-40: Οικονομική επιβάρυνση θερμαλιστών (Λουτρά Υπάτης)

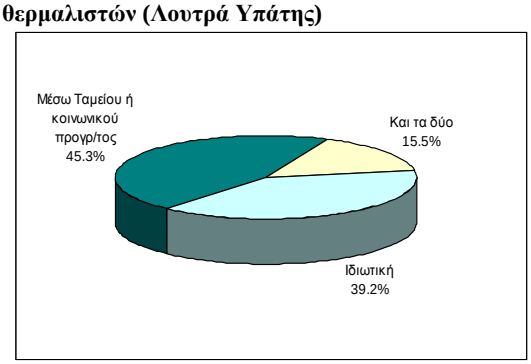

Πηγή: Πίνακας 24, βλέπε Παράρτημα

Γράφημα 5-41: Προτιμήσεις θερμαλιστών σε είδη θερμαλιστικών υπηρεσιών (Λουτρά Υπάτης)

Πηγή: Πίνακας 20, βλέπε Παράρτημα

Παρ' όλα αυτά, το ότι δεν προσφέρονται άλλες, πιο σύγχρονες θερμαλιστικές υπηρεσίες, δε φαίνεται να παίζει μεγάλο ρόλο στη συγκεκριμένη περίπτωση, αφού στη συντριπτική πλειονότητά τους, οι θερμαλιστές της Υπάτης αποτελούν άτομα τρίτης και τέταρτης ηλικίας, τα οποία γενικότερα ενδιαφέρονται περισσότερο για θεραπευτικό θερμαλισμό παρά για θερμαλισμό υγείας και ευεξίας. Για του λόγου το αληθές, όπως

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

προέκυψε και από τα αποτελέσματα της έρευνας, ένα ιδιαίτερα μεγάλο ποσοστό των θερμαλιστών της συγκεκριμένης λουτρόπολης, μέσω του θερμαλισμού επιδιώκει πρωτίστως τη θεραπεία του από παθήσεις, που λόγω του προχωρημένου της ηλικίας τους έχουν αποκτήσει. Ειδικότερα, σε ερώτημα που τέθηκε στο δείγμα των 150, σχετικά με τους επιδιωκόμενους στόχους που έχουν κάνοντας θερμαλισμό, οι απαντήσεις είχαν ως ακολούθως (Πίνακας 27, βλέπε Παράρτημα):

Θεραπεία: 71,3%
Ανανέωση/ξεκούραση: 42,7%
Πρόληψη: 8,7%
Για εμπειρία: 1,3%

Βέβαια, σύμφωνα με τα παραπάνω ποσοστά, οφείλουμε να παρατηρήσουμε ότι παρά το προχωρημένο της ηλικίας των θερμαλιστών της Υπάτης, και λόγω και του καταπράσινου περιβάλλοντος της λουτρόπολης, ένα αρκετά σημαντικό ποσοστών αυτών φαίνεται να επιλέγει να κάνει θερμαλιστικό τουρισμό και για λόγους ανανέωσης και ξεκούρασης.

Ακολούθως, επόμενο ερώτημα που τέθηκε στους επισκέπτες της λουτρόπολης ήταν εάν κατά την παρατεταμένη παραμονή τους, παράλληλα με το θερμαλισμό συνδυάζουν και άλλες δραστηριότητες ή μορφές τουρισμού. Στο ερώτημα αυτό, μόλις το 54% απάντησε θετικά, ότι δηλαδή κατά την παραμονή του συνδυάζει και άλλες μορφές τουρισμού παράλληλα με το θερμαλιστικό τουρισμό. Αντίθετα, ποσοστό της τάξης του 46% απάντησε ότι περιορίζεται απλά στο να κάνει τις λουτροθεραπείες του (Πίνακας 40, βλέπε Παράρτημα). Ειδικότερα, όσον αφορά σε αυτούς που απάντησαν θετικά (81 άτομα), στο σύνολό τους οι προτιμήσεις τους ως προς άλλες δραστηριότητες/μορφές τουρισμού διαμορφώθηκαν ως εξής (Πίνακας 42, βλέπε Παράρτημα):

Περιηγητικός τουρισμός: 79%
Θρησκευτικός τουρισμός: 77,8%
Περίπατοι: 9,9%
Γαστρονομικός τουρισμός: 2,5%

Παράλληλα και εκτός των παραπάνω ερωτήσεων που αφορούσαν στη σκιαγράφηση των βασικών χαρακτηριστικών των θερμαλιστών των Λουτρών Υπάτης, από τους ίδιους ζητήθηκε επίσης να τοποθετηθούν και να εκφράσουν το βαθμό ικανοποίησής τους τόσο για την ίδια τη λουτρόπολη όσο και για τις προσφερόμενες υποδομές και υπηρεσίες της. Συγκεκριμένα, στο πρώτο σχετικό ερώτημα τους ζητήθηκε να εκφράσουν το βαθμό ικανοποίησής τους από τις προσφερόμενες θερμαλιστικές υπηρεσίες της λουτρόπολης. Όπως ήταν αναμενόμενο, λόγω και της δυσμενούς πραγματικότητας για το υδροθεραπευτήριο της Υπάτης, η πλειονότητα των θερμαλιστών απάντησε ότι είναι «λίγο» έως «αρκετά» ικανοποιημένη από τις θερμαλιστικές υπηρεσίες της λουτρόπολης. Ειδικότερα, το 48% απάντησε ότι είναι «αρκετά» ικανοποιημένο, το 32,7% ότι είναι «λίγο» ικανοποιημένο και μόλις το 15,3% ότι είναι «πολύ» ικανοποιημένο (Γράφημα 5-42).

Επόμενο ερώτημα που τέθηκε στους 150 συμμετέχοντες στην έρευνα, ήταν σχετικά με το βαθμό ικανοποίησής τους από το φυσικό και οικιστικό περιβάλλον της λουτρόπολης. Αντίθετα με τις παραπάνω απαντήσεις, στο ερώτημα αυτό η πλειονότητα των ερωτηθέντων απάντησε ότι είναι «αρκετά» έως «πολύ» ικανοποιημένη, λόγω και του καταπράσινου φυσικού περιβάλλοντός που διαθέτει η περιοχή. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, το 51,3% απάντησε ότι είναι «αρκετά» ικανοποιημένο, το 44,7%

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

ότι είναι «πολύ» ικανοποιημένο, ενώ μόλις το 4,4% απάντησε ότι είναι «λίγο» ικανοποιημένο από το φυσικό και οικιστικό περιβάλλον των Λουτρών Υπάτης (Γράφημα 5-43).

Ακολούθως, ένα ακόμη ερώτημα που τέθηκε ήταν κατά πόσο ήταν ικανοποιημένοι από τις προσφερόμενες υποδομές και υπηρεσίες ενδιαίτησης της λουτρόπολης. Στο ερώτημα αυτό η πλειονότητα των ερωτηθέντων αποκάλυψε ότι είναι «λίγο» έως «αρκετά» ικανοποιημένη. Ειδικότερα, το 78,7% απάντησε ότι είναι «αρκετά» ικανοποιημένο, το 18% ότι είναι «λίγο» ικανοποιημένο, ενώ μόλις ένα ποσοστό της τάξης του 3,3% απάντησε ότι είναι «πολύ» ικανοποιημένο από τις υποδομές ενδιαίτησης της λουτρόπολης (Γράφημα 5-44).

Τέλος, τελευταίο ερώτημα από το οποίο ζητήθηκε από τους θερμαλιστές των Λουτρών Υπάτης να εκφράσουν το βαθμό ικανοποίησής τους ήταν σχετικά με τις προσφερόμενες υπηρεσίες διασκέδασης και ψυχαγωγίας. Όπως και στο προηγούμενο ερώτημα, εδώ, οι πολυπληθέστερες απαντήσεις που έδωσαν όσοι από τους θερμαλιστές απάντησαν ήταν «λίγο» έως «αρκετά» ικανοποιημένος/η, ενώ χαρακτηριστικό είναι ότι η πλειονότητα των ερωτηθέντων δεν απάντησε καθόλου στο ερώτημα (Γράφημα 5-45). Ειδικότερα, όπως ίσχυε και στις προηγούμενες λουτροπόλεις, το ότι δεν απάντησαν καθόλου στην εν λόγω ερώτηση οφείλεται ως επί το πλείστον στο ότι ανήκουν στην τρίτη και τέταρτη ηλικία (Πίνακας 64, βλέπε Παράρτημα). Παρ' όλα αυτά, θα πρέπει να ομολογήσουμε ότι γενικότερα, τα Λουτρά Υπάτης υστερούν αρκετά σε αυτόν τον τομέα υπηρεσιών, λόγω και του μικρού μεγέθους τους, οπότε δικαιολογημένα αξιολογήθηκαν κάτω του μετρίου στη συγκεκριμένη ερώτηση.

Βαθμός Ικανοποίησης Θερμαλιστών Λουτρών Υπάτης

Γράφημα 5-42: Βαθμός ικανοποίησης θερμαλιστών από τις θερμαλιστικές υπηρεσίες (Λουτρά Υπάτης)

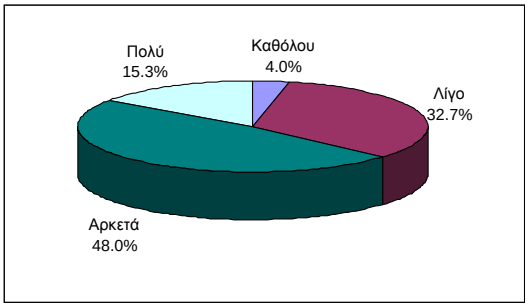

Πηγή: Πίνακας 32, βλέπε Παράρτημα

Γράφημα 5-43: Βαθμός ικανοποίησης θερμαλιστών από το περιβάλλον της λουτρόπολης (Λουτρά Υπάτης)

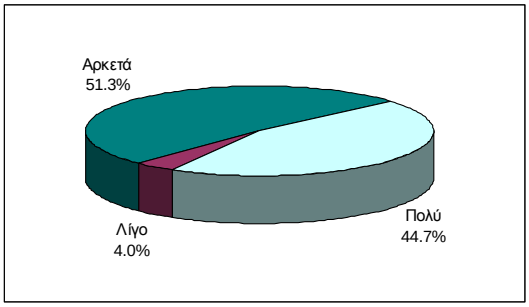

Πηγή: Πίνακας 34, βλέπε Παράρτημα

Γράφημα 5-44: Βαθμός ικανοποίησης θερμαλιστών από τις υποδομές ενδιαίτησης (Λουτρά Υπάτης)

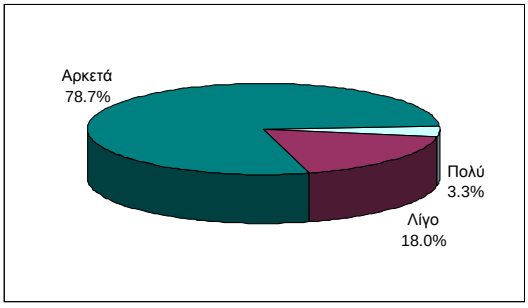

Πηγή: Πίνακας 36, βλέπε Παράρτημα

Γράφημα 5-45: Βαθμός ικανοποίησης θερμαλιστών από τις υπηρεσίες διασκέδασης - ψυχαγωγίας (Λουτρά Υπάτης)

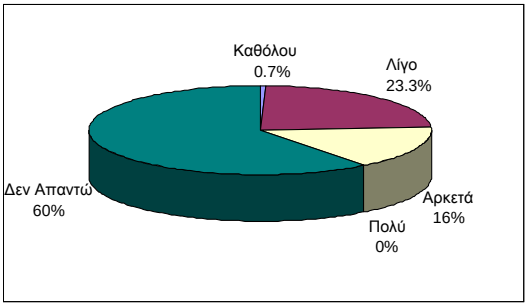

Πηγή: Πίνακας 38, βλέπε Παράρτημα

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Παρατηρώντας τα παραπάνω αποτελέσματα, δε γίνεται να παραβλέψουμε ότι γενικότερα οι απαντήσεις «λίγο» έως «αρκετά» ικανοποιημένος/η είναι αρκετά συχνές, που σημαίνει ότι ένα σημαντικό μέρος των θερμαλιστών έχει αξιολογήσει τη λουτρόπολη από μέτρια έως και κάτω του μετρίου. Λαμβάνοντας όμως υπόψη μας επίσης και το ότι οι παραπάνω απαντήσεις δόθηκαν ως επί το πλείστον από άτομα τρίτης και τέταρτης ηλικίας, που λόγω ηλικίας, καχυποψίας κλπ απέφυγαν να δηλώσουν την πραγματική τους άποψη (βελτιώνοντας προς τα επάνω συνήθως την κρίση τους), αντιλαμβανόμαστε ότι η δυσαρέσκεια για αρκετά ζητήματα κυριαρχεί σε μεγάλο βαθμό. Παρ' όλα αυτά, αξίζει να πούμε ότι ακόμη και μικρός που είναι ο βαθμός ικανοποίησης των θερμαλιστών από τη λουτρόπολη της Υπάτης, αυτό δεν τους αποτρέπει από το να συνεχίζουν να την επισκέπτονται κατ' επανάληψη (Πίνακες 60, 61, 62 και 63, βλέπε Παράρτημα).

Συμπερασματικά λοιπόν, θα πρέπει να πούμε ότι ο θερμαλιστικός τουρισμός της Υπάτης διανύει μια περίοδο έντονης ποιοτικής και ποσοτικής παρακμής, που δεν είχε βιώσει ποτέ άλλοτε για ένα τόσο παρατεταμένο διάστημα από τα τέλη του 19ου αιώνα που λειτούργησε το πρώτο υδροθεραπευτήριο. Στις μέρες μας τα Λουτρά Υπάτης, αν και αποτελούν την τρίτη λουτρόπολη της Ελλάδας, τόσο οι θερμαλιστικές τους υποδομές όσο και το προφίλ των ατόμων που τα επισκέπτονται σε καμία περίπτωση δεν είναι αντάξια ούτε της θέσης αλλά ούτε και της μακρόχρονης και λαμπρής ιστορίας τους. Αναμφισβήτητα, για να καταφέρουν τα Λουτρά Υπάτης να αποτελέσουν και πάλι μια ανταγωνιστική λουτρόπολη, αντάξια των σύγχρονων θερμαλιστικών απαιτήσεων, θα χρειαστεί να ληφθούν πολλά και δραστικά μέτρα τόσο σε επίπεδο οικονομικού (διαχειριστικού) όσο και χωρικού σχεδιασμού.

5.2.3.4 Η οικιστική και πολεοδομική εξέλιξη των Λουτρών Υπάτης

Τα Λουτρά Υπάτης είναι ένας μικρός οικισμός χτισμένος στους πρόποδες της Οίτης, στην κοιλάδα του Σπερχειού. Απέχουν οκτώ (8) χιλιόμετρα από την ορεινή Υπάτη, έντεκα (11) χλμ από το σιδηροδρομικό σταθμό Λιανοκλαδίου και δεκαοκτώ (18) χλμ από την πρωτεύουσα του Νομού, τη Λαμία. Στις μέρες μας, τα Λουτρά Υπάτης, έχουν μόνιμο πληθυσμό 525 άτομα (ΕΣΥΕ, 2001) και είναι η τρίτη (3η) σπουδαιότερη λουτρόπολη της Ελλάδας. Αν και κατά το παρελθόν αποτέλεσαν αυτόνομη Κοινότητα, από το 1998 και μετά αποτελούν ένα από τα Δημοτικά Διαμερίσματα του Καποδιστριακού Δήμου Υπάτης[135].

Όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενο υποκεφάλαιο, η ιαματική πηγή της Υπάτης ήταν από τις λίγες της Ελλάδας που βρισκόταν σε χρήση κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας (Λουτρά του Πατρατζίκ). Παρ' όλα αυτά, μέχρι και μετά τη δημιουργία του νεοελληνικού Κράτους, στην περιοχή δεν υπήρχαν ούτε λουτρικές υποδομές, ούτε οικήματα διαμονής, ούτε μόνιμοι κάτοικοι (Ευαγγελόπουλος, 1985). Το μόνο που υπήρχε ήταν μια πρόχειρα κατασκευασμένη πολυγωνική δεξαμενή (με περίμετρο 150μ.), στο κέντρο της οποίας ανάβλυζε η ιαματική πηγή (Λάνδερερ, 1836).

Η κατοίκηση των Λουτρών Υπάτης ξεκίνησε κάπου τον 19ο αιώνα. Οι πρώτοι κάτοικοι της περιοχής -όπως και στην περίπτωση των Καμένων Βούρλων-, ήταν κτηνοτρόφοι στο επάγγελμα και καταγόταν από το Νεοχώρι της Οίτης (1.200μ. υψόμετρο). Αρχικά

[135] Ο Δήμος Υπάτης αποτελείται από 25 Δημοτικά Διαμερίσματα. Συνολικά ο μόνιμος πληθυσμός του νέου Καποδιστριακού Δήμου είναι 5.531 άτομα (ΕΣΥΕ, 2001).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

ξεχειμώνιαζαν εκεί ως κολλήγοι σε σπίτια του Χατζίσκου (του ιδιοκτήτη της τεράστιας έκτασης «Θέρμα Λουτρών Υπάτης»), δημιουργώντας ένα συνοικισμό ποιμενοτσοπάνων, με ποιμενοστάσια πολλών χιλιάδων προβάτων. Στην πορεία όμως, και όταν στην ιαματική πηγή άρχισαν να γίνονται τα πρώτα αναπτυξιακά έργα, οι Νεοχωρίτες ξεκίνησαν να μετεγκαθίστανται μόνιμα στην περιοχή των Λουτρών (Γκίκας, 2001).

Η ιαματική πηγή της Υπάτης υπήρξε από τις πρώτες που το Κράτος έδειξε το ενδιαφέρον του, με τα πρώτα σχέδια για την αξιοποίηση της περιοχής (Δηλοποίηση «περί ανεγέρσεως Καταστημάτων λουτρών εις τας ιαματικάς πηγάς Υπάτης») να λαμβάνουν χώρα ήδη από το 1842. Παρ' όλη όμως την τότε προσπάθεια της Πολιτείας, κανείς ιδιώτης επενδύτης δεν ανταποκρίθηκε. Η σύγχυση που επικρατούσε σχετικά με το ιδιοκτησιακό καθεστώς απέτρεψε κάθε ενδιαφέρον από την πλευρά των ιδιωτών, κι έτσι η περιοχή έχασε αυτή την πρώτη ευκαιρία για την ανάπτυξή της (Ευαγγελίδης, 1905).

Παρ' όλα αυτά, σύμφωνα με δημοσιεύματα της εποχής, στο διάστημα που ακολούθησε διαπιστώνουμε ότι η ιαματική πηγή δεν έμεινε εντελώς ανεκμετάλλευτη. Με διαδοχικές μεταβιβάσεις της εκμετάλλευσής της από ιδιώτη σε ιδιώτη, εξακολούθησε να λειτουργεί για το κοινό. Όμως οι υποδομές που υλοποιούνταν κατά τη διάρκεια αυτών των εκμεταλλεύσεων ήταν ανάξιες λόγου. Επρόκειτο κυρίως για πρόχειρα παραπήγματα που χρησίμευαν είτε ως αποδυτήρια είτε ως δωμάτια ύπνου και, αντί να βελτιώνουν το χώρο της ιαματικής πηγής, τον υποβάθμιζαν ακόμη περισσότερο. Η κατάσταση αυτή συνεχίστηκε έτσι για αρκετά χρόνια, με μοναδικές εξαιρέσεις μια δενδροφύτευση που έγινε το 1861 και την κατασκευή τριών λιθόκτιστων οικίσκων το 1870. Κατά τα άλλα, οι συνθήκες που επικρατούσαν διαμόρφωναν ένα ιδιαίτερα ανθυγιεινό περιβάλλον, λόγω και των ελών που υπήρχαν στην περιοχή (Ευαγγελόπουλος, 1985 και Γκίκας, 2001).

Τελικά, η αντίστροφη μέτρηση για τη ριζική αλλαγή και μεταμόρφωση του χώρου των Λουτρών Υπάτης θα ξεκινήσει το 1889, όταν θα διευθετηθεί οριστικά το ιδιοκτησιακό καθεστώς της περιοχής. Μέχρι τότε, η ιαματική πηγή αλλά και η έκταση περιμετρικά της (9.248 στρεμμάτων), ανήκε στην κυριότητα ενός και μόνο ιδιώτη, του Δημ. Χατζίσκου. Με τη συμβολαιογραφική πράξη 2726, της 16^{ης} Ιουνίου 1889, η Πολιτεία παίρνει στην κατοχή της την ιαματική πηγή αλλά και έκταση ίση με 2.507 στρέμματα (Ευαγγελόπουλος, 1985).

Σχεδόν αυτόματα, η διευθέτηση του ιδιοκτησιακού καθεστώτος και της κυριότητας της ιαματικής πηγής, σήμανε και την έναρξη των πρώτων αναπτυξιακών έργων. Το 1890, στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως δημοσιεύεται το Β.Δ. «περί εγκρίσεως διαγράμματος Λουτρών Υπάτης» (Σχέδιο 5-5) κι έτσι το κράτος επισημοποιεί για μια ακόμη φορά τις αναπτυξιακές προθέσεις που είχε για την περιοχή (μετά το 1842). Και το πρώτο μεγάλο έργο δεν άργησε να ξεκινήσει. Το 1891 ξεκινά η κατασκευή του πρώτου υδροθεραπευτηρίου, αποτελώντας για αρκετά χρόνια το πιο σύγχρονο που διέθετε η χώρα. Παράλληλα, την ίδια εποχή ξεκινά και η κατασκευή της γέφυρας του Σπερχειού, αναβαθμίζοντας έτσι την οδική σύνδεση με τη Λαμία. Όπως ήταν λογικό, η κατασκευή του υδροθεραπευτηρίου δημιούργησε νέα δεδομένα για τα Λουτρά Υπάτης. Διαθέτοντας πλέον μια τέτοια θερμαλιστική υποδομή, τα παραπήγματα που χρησίμευαν ως καταλύματα δεν είχαν θέση στην περιοχή. Έτσι, τα πρώτα ξενοδοχεία δεν άργησαν να κάνουν την εμφάνισή τους (Ευαγγελόπουλος, 1985).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Σχέδιο 5-5: Το πρώτο σχέδιο της λουτρόπολης της Υπάτης (1890)

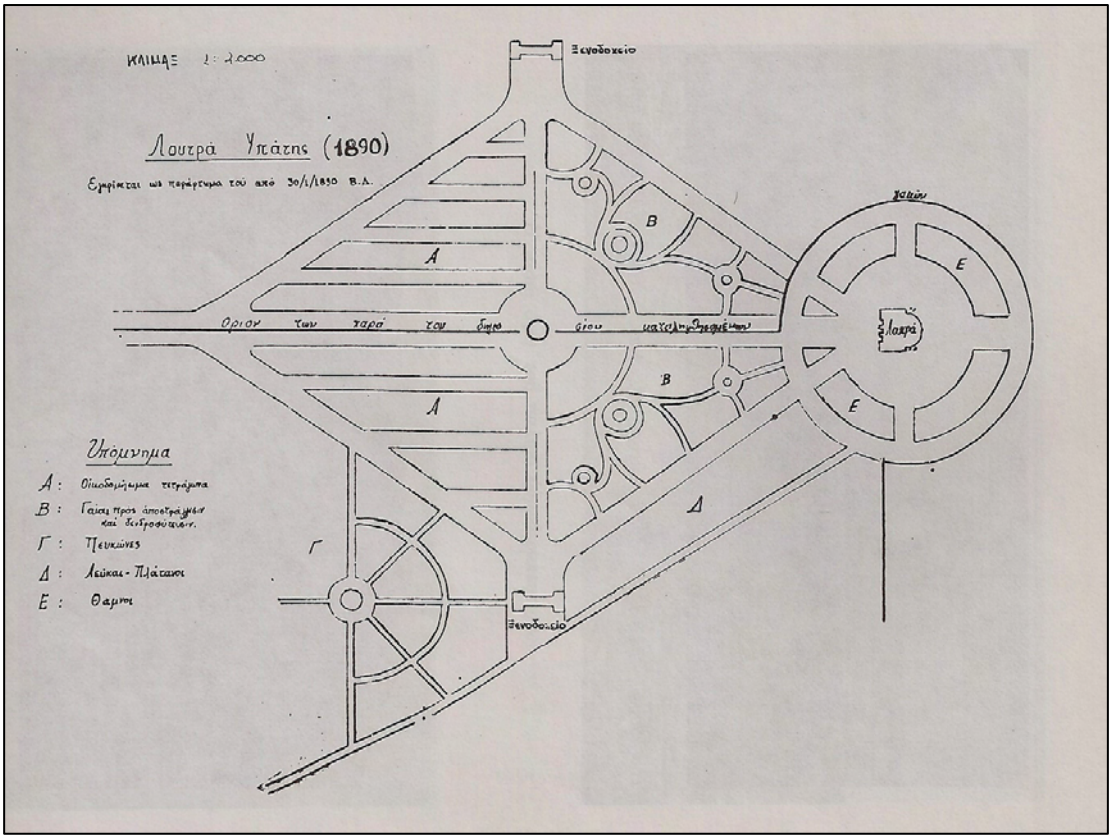

Πηγή: Ευαγγελόπουλος, 1985

Επόμενη σημαντική χρονολογία για την περιοχή της λουτρόπολης ήταν το 1897, που η ιαματική πηγή εκχωρήθηκε για 20 χρόνια στην «Εταιρία Αγαθοκλέους». Ένα από τα σημαντικότερα έργα που υλοποιήθηκαν εκείνη την περίοδο ήταν το μεγαλοπρεπές ξενοδοχείο «Φθιώτις». Πέραν αυτού όμως, την ίδια περίοδο στα Λουτρά Υπάτης χτίζεται το γραφείο Διευθύνσεως των Λουτρών, το «Παλιό Θέατρο», η εκκλησία του Αγίου Κωνσταντίνου και το Ταχυδρομείο. Παράλληλα ο χώρος δενδοφυτεύεται, εξωραϊζεται και μεταμορφώνεται σε μια καλαίσθητη λουτρόπολη της εποχής της (Ευαγγελόπουλος, 1985).

Όμως, η εικόνα αυτή δε θα διατηρηθεί για πολύ. Με τη λήξη της σύμβασης μεταξύ της «Εταιρίας Αγαθοκλέους» και του Κράτους (το 1918), οι λουτρικές εγκαταστάσεις εγκαταλείπονται, η περιοχή αρχίζει να παρακμάζει και τα άλλοτε πολυτελή και κοσμικά ξενοδοχεία και κτίρια αποκτούν όψη ερειπίων. Εν τω μεταξύ, το 1914 το ιδιοκτησιακό καθεστώς στην περιοχή ανατολικά από την ιαματική πηγή άρχισε να αλλάζει. Τα πρώτα κολληγικά σπίτια περνούν στην ιδιοκτησία Νεοχωριτών (των πρώτων κατοίκων της λουτρόπολης) κι έτσι τα Λουτρά Υπάτης ξεκινούν να αποκτούν μόνιμο πληθυσμό. Αξιοσημείωτο είναι ότι, αν και τα συμβόλαια αγοραπωλησίας που έκανε ο έως τότε μεγαλοϊδιοκτήτης της περιοχής ήταν ιδιαίτερα αυστηρά, εντούτοις δεν παρέβλεπαν να αφήνουν οριζόντιους και κάθετους δρόμους μεταξύ των νέων ιδιοκτησιών. Από τους δρόμους αυτούς, εκείνοι με κατεύθυνση «Βορράς – Νότος» διατηρούνται έως και σήμερα, σε αντίθεση με τους υπόλοιπους (κατεύθυνσης «Ανατολή – Δύση») που η πλειονότητά τους έχει καταργηθεί (Γκίκας, 2001).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Τελικά, τα Λουτρά Υπάτης θα ανακάμψουν και πάλι, μετά από μια δεκαετία. Για μια ακόμη φορά, η αναμόρφωση και η ανασύνταξη του χώρου θα οφείλεται στην ιδιωτική πρωτοβουλία και στα έργα που θα υλοποιήσει η εταιρία «Ισίδωρος Καλλέργης και Σία», κατόπιν δεκαετούς σύμβασης (1928-1938) που υπέγραψε με την Πολιτεία. Ανάμεσα στα έργα που υλοποιήθηκαν εκείνη την περίοδο, αναβαθμίζοντας το χώρο της λουτρόπολης, ήταν: η ανακαίνιση του ξενοδοχείου «Φθιώτις», η ανακαίνιση του υδροθεραπευτηρίου, οι δενδροφυτεύσεις με πλατάνια και πεύκα και η κατασκευή δύο νέων ξενοδοχείων (Περίπτερο Α΄ και Β΄). Παράλληλα, την ίδια περίοδο (1928), το Δημόσιο, από την έκταση των 2.507 στρεμμάτων που διέθετε στην περιοχή, παραχωρεί τα 900 για τις ανάγκες της λουτρόπολης, εκ των οποίων τα 100 θα αποτελούσαν το θερμαλιστικό πάρκο (Γκίκας, 2001).

Αναμφισβήτητα, η δεκαετία του 1930 ήταν περίοδος ακμής για τη λουτρόπολη της Υπάτης. Εκτός από τις επενδύσεις στις οποίες προέβη ο ενοικιαστής της ιαματικής πηγής (συνολικής αξίας 9.000.000 δρχ), η περιοχή δεχόταν ένα από τα πιο έντονα ρεύματα εποικισμού από Νεοχωρίτες. Με τη λήξη της δεκαετούς σύμβασης της εταιρίας «Ισίδωρος Καλλέργης και Σια» (το 1938), η εκμετάλλευση της ιαματικής πηγής της Υπάτης περνά αμέσως στην Εθνική Τράπεζα της Ελλάδας (Γκίκας, 2001). Όμως, ο Β΄Παγκόσμιος Πόλεμος που ξέσπασε δύο χρόνια αργότερα, όχι απλά ανέστειλε κάθε ανάπτυξη στην περιοχή αλλά προκάλεσε και εκτεταμένες καταστροφές στα κτίρια της λουτρόπολης.

Τελικά, η ηρεμία στην περιοχή θα επανέλθει το 1946. Με γοργούς ρυθμούς το υδροθεραπευτήριο αποκαθίσταται, ενώ και οι ξενοδοχειακές επιχειρήσεις διόρθωσαν τις ζημιές του Πολέμου, προκειμένου να ξεκινήσουν να δέχονται ξανά τουρισμό. Παράλληλα, πέραν των ανοικοδομήσεων στο θερμαλιστικό πάρκο, στις αρχές της δεκαετίας του ’50 στην περιοχή επιχειρείται η δημιουργία ενός νέου οικισμού στο νοτιοδυτικό μέρος της λουτρόπολης. Επρόκειτο για τον οικισμό της «Νέας Υπάτης», που το Κράτος δημιούργησε σε μέρος ιδιόκτητης έκτασης, προκειμένου να μετεγκατασταθούν οι κάτοικοι της Υπάτης, ύστερα από την ολοκληρωτική καταστροφή της πόλης τους κατά τον Β΄Παγκόσμιο Πόλεμο. Όμως, σε πείσμα της κρατικής πολιτικής, οι Υπαταίοι δε θέλησαν να αφήσουν τον τόπο τους, και ο οικισμός της Νέας Υπάτης δεν κατάφερε ποτέ να αναπτυχθεί, παραμένοντας κατοικούμενος έως και σήμερα από ελάχιστες οικογένειες, στα λιγοστά κτίρια που τον αποτελούν.

Φτάνοντας στη δεκαετία του ’60, για μια ακόμη φορά τα Λουτρά Υπάτης θα περάσουν μια περίοδο έντονης ανοικοδόμησης, που θα επιβληθεί από τις σύγχρονες τάσεις και απαιτήσεις που επικρατούσαν εκείνη την εποχή για τις λουτροπόλεις. Στο πλαίσιο αυτό, άλλα κτίρια κατεδαφίστηκαν ελευθερώνοντας χώρο στο θερμαλιστικό πάρκο, ενώ άλλα έδωσαν τη θέση τους σε νέα και πιο σύγχρονα. Τέτοιες περιπτώσεις ήταν το ξενοδοχείο «Φθιώτις» του οποίου τη θέση πήρε το ξενοδοχείο «Ξενία» αλλά και το παλιό υδροθεραπευτήριο, το οποίο κατεδαφίστηκε για να δώσει τη θέση του στο νέο υδροθεραπευτήριο, που χτίστηκε 40 μέτρα πιο κάτω (Ευαγγελόπουλος, 1985). Παράλληλα, σύμφωνα με στοιχεία και πληροφορίες από το Δήμο (συνέντευξη με Αντιδήμαρχο, κ. Θανάση Σκούρα), τη δεκαετία του ’60, η λουτρόπολη της Υπάτης θα αποκτήσει ολοκληρωμένο πολεοδομικό σχέδιο, το οποίο θα περιλάβει όλο τον οικισμό και τα σπίτια που έως τότε υπήρχαν νότια του πάρκου.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Σχέδιο 5-6: Διαχρονική εξέλιξη πολεοδομικού σχεδιασμού και οικιστικού ιστού Λουτρών Υπάτης

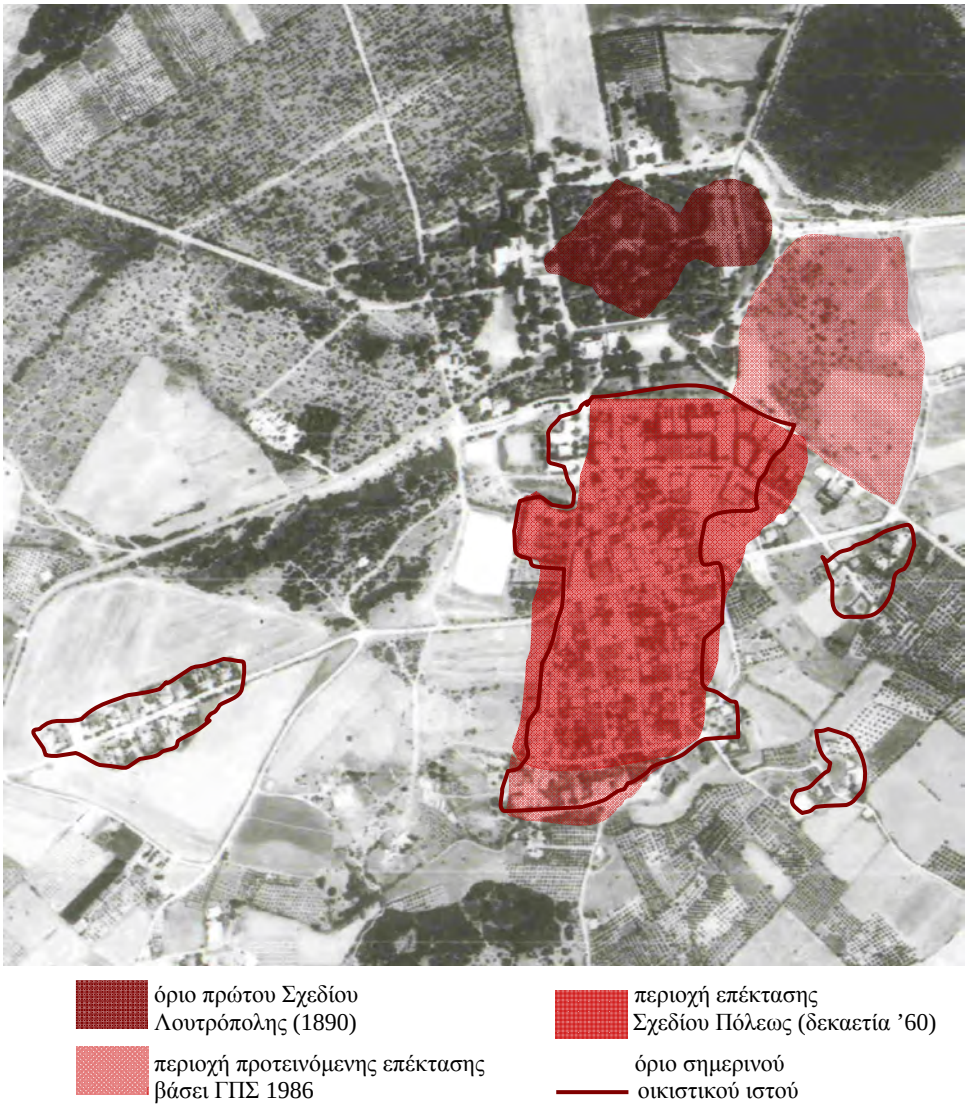

Πηγή: ιδία επεξεργασία από στοιχεία διαφόρων ΦΕΚ (σε αεροφωτογραφία ΓΥΣ, 2005 -προσωπικό αρχείο)

Τη δεκαετία του '70 και στις αρχές του '80, η λουτρόπολη συνέχισε με τους ίδιους ρυθμούς ανάπτυξης. Με την κίνηση των λουομένων να αυξάνει διαρκώς, οι τουριστικές υποδομές έφτασαν στο απόγειο της ιστορίας τους. Στα ήδη νέα ξενοδοχεία της δεκαετίας του '60 προστίθενται νέες πανσιόν και ενοικιαζόμενα δωμάτια. Τελικά, ως αποτέλεσμα της τουριστικής και οικιστικής ανάπτυξης όλο εκείνο το διάστημα, στις αρχές του 90, στο πλαίσιο των μελετών της ΕΠΑ εγκρίθηκε με απόφαση του υπουργού ΠΕΧΩΔΕ (ΦΕΚ 810/Δ/92) το ΓΠΣ του οικισμού Λουτρών Υπάτης (σχετικά καθυστερημένα σε σχέση με τις άλλες δύο λουτροπόλεις) στο οποίο προβλέπεται να γίνει πολεοδομική οργάνωση για πληθυσμό 1.200 κατοίκων, με ορίζοντα την πενταετία. Επίσης σημαντική διάταξη είναι και εκείνη που προβλέπει τον καθορισμό πολεοδομικού κέντρου στον κεντρικό δρόμο του οικισμού προς την Υπάτη δυτικά από την περιοχή που βρίσκονται τα ξενοδοχεία. Η επέκταση του σχεδίου γίνεται νοτιοανατολικά του οικισμού σε αδόμητες και αραιοδομημένες εκτάσεις

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Η διαχρονική εξέλιξη του οικιστικού ιστού των Λουτρών Υπάτης

1945

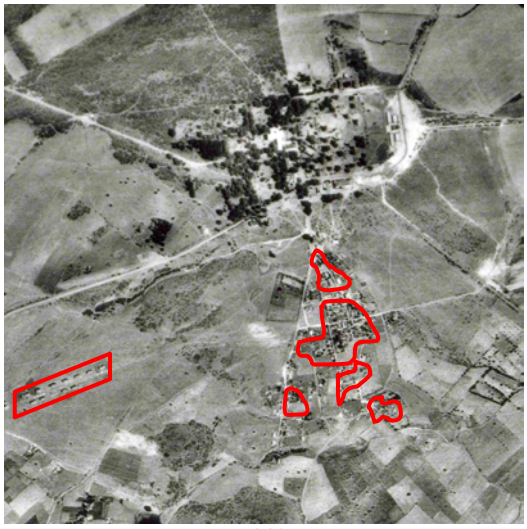

1960

1970

1986

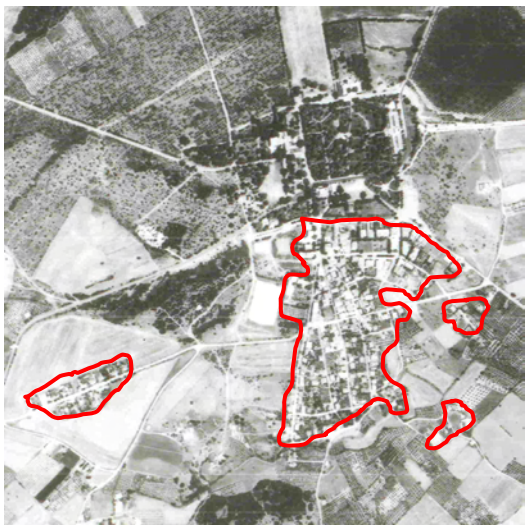

2005

Πηγή Αεροφωτογραφιών: Γ.Υ.Σ. (προσωπικό αρχείο)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

(100 στρεμμάτων) και συμπεριλαμβάνει όχι μόνον νέα τμήματα του οικιστικού ιστού που είχαν δημιουργηθεί έως τότε στην εκτός σχεδίου περιοχή, αλλά και πολύ παραπάνω από αυτά, για μελλοντικές ανάγκες (που έως και σήμερα δεν έχουν δομηθεί) (Σχέδιο 5-6). Σε σχέση τώρα με τη θερμαλιστική δραστηριότητα, η μοναδική πρόβλεψη που υπάρχει είναι εκείνη για επέκταση του υδροθεραπευτηρίου ανατολικά του δρόμου απέναντι από τις σημερινές εγκαταστάσεις (που δεν έχει υλοποιηθεί). (Σημειωτέον ότι αυτήν την περίοδο στον Καποδιστριακό Δήμο Υπάτης εκπονείται ένα ΣΧΟΟΑΠ με βάση το νέο Ν.2508/97, το οποίο όταν ολοκληρωθεί, θα καθορίσει τις χρήσεις γης και γενικά όλες τις βασικές χωρικές ρυθμίσεις στην περιοχή.)

Όπως αναφέρθηκε και στο προηγούμενο κεφάλαιο, τη δεκαετία του ’90 ο θερμαλιστικός τουρισμός των Λουτρών Υπάτης είχε ήδη περάσει σε στάδιο παρακμής. Και η πτώση αυτή, που ξεκίνησε περίπου το 1987 και διαρκεί έως και σήμερα, ήταν αρκετά μεγάλη. Σήμερα, ο θερμαλιστικός τουρισμός της περιοχής εμφανίζεται κατά 65% μειωμένος σε σχέση με το 1986 (Πίνακας 5-34). Το γεγονός αυτό, όπως ήταν αναμενόμενο, είχε τελικά σαν αποτέλεσμα η λουτρόπολη να αρχίσει να εμφανίζει πολλά και έντονα σημάδια παρακμής και εγκατάλειψης, αφού η εν λόγω μορφή τουρισμού ήταν και εξακολουθεί να είναι η κύρια οικονομική λειτουργία της πόλης. Συγκεκριμένα, το 20% των ξενοδοχείων στα Λουτρά Υπάτης έχει εγκαταλειφθεί πλήρως και παρουσιάζει την εικόνα ερειπίου. Από την άλλη πλευρά, αυτά που βρίσκονται σε λειτουργία, στην πλειονότητά τους είναι αρκετά παραμελημένα, υποβαθμίζοντας αισθητά τόσο το χώρο περιμετρικά του θερμαλιστικού πάρκου στον οποίο εντοπίζονται όσο και τον προσφερόμενο τουρισμό της περιοχής.

Απόψεις τοπικών φορέων για το χώρο της λουτρόπολης (βάσει επιτόπιας έρευνας)

Ωστόσο, ανεξάρτητα από την εικόνα και τις περιγραφές που προέκυψαν κατόπιν επιτόπιας έρευνας και παρατήρησης στα Λουτρά Υπάτης, στο σημείο αυτό και λίγο πριν ολοκληρώσουμε το παρόν υποκεφάλαιο, αξίζει να παραθέσουμε και τα στοιχεία-απόψεις της Τοπικής Αρχής και της διεύθυνσης του Υδροθεραπευτηρίου για τη λουτρόπολή τους, όπως προέκυψαν από τα ερωτηματολόγια που συμπληρώθηκαν κατά την επιτόπια έρευνα (για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την έρευνα βλέπε 1ο Κεφάλαιο, σελ. 16).

Πρώτα απ’ όλα όμως, και πριν περάσουμε στα ερωτήματα που τέθηκαν και στις δύο παραπάνω πλευρές αξίζει να σημειώσουμε ότι ο Δήμος Υπάτης, από άποψη διάρθρωσης προσωπικού είναι ένας μικρός Δήμος, στον οποίο το υπάρχον προσωπικό αποτελείται από 18 υπαλλήλους. Από αυτούς, 1 υπάλληλος (5%) είναι απόφοιτος Γυμνασίου, 10 υπάλληλοι (55%) είναι απόφοιτοι Λυκείου, 1 υπάλληλος (5%) είναι βαθμίδας Τεχνολογικής Εκπαίδευσης (Τ.Ε.), ενώ 6 υπάλληλοι (33%) είναι πτυχιούχοι ΑΕΙ. Επίσης, όσον αφορά στις ειδικότητες των υπαλλήλων με πανεπιστημιακή κατάρτιση, αξίζει να σημειώσουμε ότι ο Δήμος δε διαθέτει κάποιον πτυχιούχο με επιστημονική κατάρτιση σε θέματα χωροταξίας-πολεοδομίας αλλά ούτε και σε θέματα τουριστικής ανάπτυξης. Παρ’ όλα αυτά, αξίζει να σημειώσουμε ότι ο εν λόγω Δήμος, σε σχέση με τους Δήμους Αιδηψού και Καμένων Βούρλων, αν και διαθέτει λιγότερο προσωπικό, το επίπεδο εκπαίδευσης και κατάρτισής του είναι αναλογικά πιο υψηλό.

Περνώντας τώρα στα ερωτήματα που τέθηκαν στην τοπική αρχή και στη διεύθυνση της θερμαλιστικής εγκατάστασης (Υδροθεραπευτήριο ΕΟΤ-ΕΤΑ), όπως και στην περίπτωση των άλλων δύο λουτροπόλεων, και από τις δύο πλευρές ζητήθηκε να βαθμολογήσουν τη

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

λουτρόπολή τους στην κλίμακα του δέκα (10) -με υψηλότερη βαθμολογία το δέκα-, σε μια σειρά από παράγοντες-κριτήρια που επηρεάζουν σε σημαντικό βαθμό την ποιότητα του χώρου. Συγκρίνοντας τις απαντήσεις των δύο πλευρών διαπιστώνουμε ότι σε γενικές γραμμές συμπίπτουν στις απόψεις τους, δίνοντας σχετικά καλή βαθμολογία, αρκετά πιο πάνω από το μέσο όρο, στη λουτρόπολη. Μοναδικές εξαιρέσεις που οι απόψεις διαφέρουν σημαντικά είναι σχετικά με την ύπαρξη υποδομών για ΑΜΕΑ και σχετικά με την προσφορά πολιτιστικών εκδηλώσεων, που η διεύθυνση των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων έδωσε πολύ καλύτερη βαθμολογία σε σχέση με την τοπική αρχή. Ωστόσο, η επιείκεια αυτή, μάλλον αιτιολογείται από το γεγονός της πρόσφατης ανάληψης των καθηκόντων του διευθυντή του Υδροθεραπευτηρίου, που τον οδήγησε στο να μην εξαντλήσει την αυστηρότητά του ευθύς εξ αρχής...

Πίνακας 5-37: Βαθμολογία λουτρόπολης Υπάτης βάσει διαφόρων κριτηρίων

Κριτήρια	**Βαθμολογία Τοπικής Αρχής**	**Βαθμολογία Διευθυντή θερμαλιστικής επιχείρησης**
Ποιότητα πολεοδομικού σχεδίου & γενικά του οικιστικού περιβάλλοντος	8	-
Καθαριότητα	8	10
Ποιότητα ακουστικού περιβάλλοντος	8	7
Επάρκεια και ποιότητα οδικού δικτύου (λουτρόπολης)	9	10
Δίκτυο πεζοδρόμων και πεζοδρομίων	7	7
Χώροι πρασίνου (ποιοτικά και ποσοτικά)	10	10
Αισθητική και αρχιτεκτονική κτιρίων	5	5
Ύπαρξη υποδομών για Άτομα με Ειδικές Ανάγκες (ΑΜΕΑ)	5	7
Κυκλοφοριακές ρυθμίσεις (εντός λουτρόπολης)	7	8
Προσφορά υποδομών διασκέδασης και ψυχαγωγίας	7	8
Προσφορά πολιτιστικών εκδηλώσεων	6	10
Προσφορά υγειονομικών υποδομών	6	5
Ευκολία πρόσβασης στη λουτρόπολη	9	8
Μέσος Όρος Βαθμολογίας	**7,3**	**7,9**

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων με αποδέκτες την Τοπική Αρχή και το Διευθυντή της Θερμαλιστικής Εγκατάστασης

Πέραν όμως της βαθμολόγησης των παραπάνω κριτηρίων, από τις δύο πλευρές ζητήθηκε επίσης να απαντήσουν και σε κάποια θεωρητικά ερωτήματα σχετικά με τη λουτρόπολη και το σχεδιασμό του χώρου της. Ειδικότερα, τα ερωτήματα αυτά ήταν: θεωρείτε ότι: α) μια λουτρόπολη πρέπει να διαθέτει ειδική οριοθετημένη ζώνη θερμαλιστικών υποδομών που θα αποκλείει άλλες χρήσεις γης; β) ότι μια λουτρόπολη πρέπει να διαθέτει ιδιαίτερη πολεοδομική και αρχιτεκτονική όψη; και γ) ότι μια λουτρόπολη πρέπει να προσφέρει εναλλακτικό περιβάλλον και χώρους πρασίνου; Στην πρώτη ερώτηση η απάντηση διαφοροποιήθηκε μεταξύ των δύο πλευρών, με την τοπική αρχή να απαντά «όχι», δηλαδή ότι δεν είναι απαραίτητο να υπάρχει ειδική οριοθετημένη ζώνη θερμαλισμού και τη διεύθυνση του υδροθεραπευτηρίου να απαντά «ναι». Τέλος, όσον αφορά στο δεύτερο και τρίτο ερώτημα, οι απαντήσεις των δύο πλευρών ταυτίστηκαν απόλυτα, απαντώντας «ναι» και στο ερώτημα για το αν μια λουτρόπολη πρέπει να διαθέτει ιδιαίτερη αρχιτεκτονική και

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

πολεοδομική όψη, αλλά και στο ερώτημα για το αν μια λουτρόπολη πρέπει να προσφέρει εναλλακτικό περιβάλλον με αρκετούς χώρους πρασίνου.

Εν συνεχεία, από τις δύο πλευρές ζητήθηκε επίσης να απαντήσουν και σε κάποια άλλα θεωρητικά πάλι ερωτήματα, που εκτός από έμμεση σχέση με το σχεδιασμό του χώρου της λουτρόπολης, κυρίως αφορούσαν στα ποιοτικά χαρακτηριστικά που θα ήθελαν να έχει ο θερμαλιστικός τουρισμός (της λουτρόπολής τους). Ειδικότερα τα ερωτήματα αυτά ήταν: θεωρείτε ότι: α) μια λουτρόπολη πρέπει να προσφέρει ή να μπορεί να υποστηρίξει παράλληλα και άλλες μορφές τουρισμού; β) ότι μια λουτρόπολη πρέπει να απευθύνεται σε όλες τις ηλικιακές ομάδες; και γ) ότι πρέπει να λειτουργεί ως λουτρόπολη καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου; Όσον αφορά στις απαντήσεις που δόθηκαν, αυτή τη φορά ήταν ίδιες μεταξύ των δύο πλευρών σε όλα τα ερωτήματα. Συγκεκριμένα, όπως και στην περίπτωση των Καμένων Βούρλων, τόσο η τοπική αρχή όσο και η διεύθυνση του υδροθεραπευτηρίου θεωρούν ότι μια λουτρόπολη πρέπει και να προσφέρει και άλλες μορφές τουρισμού και να απευθύνεται σε όλες τις ηλικίες, αλλά και να είναι ικανή να προσφέρει θερμαλιστικές υπηρεσίες καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου.

Επίσης, και οι δύο πλευρές ρωτήθηκαν σχετικά με το ποια θεωρούν ότι είναι τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα της λουτρόπολής τους. Από την πλευρά της, η τοπική αρχή ως πλεονεκτήματα της λουτρόπολης σημείωσε πως είναι: η ύπαρξη αρκετών ελεύθερων και αδόμητων χώρων εντός της λουτρόπολης, η μεγάλη έκταση του θερμαλιστικού πάρκου, οι εκτεταμένοι χώροι πρασίνου, το ήπιο κλίμα της περιοχής, η κομβική τοποθεσία της λουτρόπολης (στο κέντρο της χώρας), η εγγύτητα της περιοχής σε άλλους τουριστικούς προορισμούς, όπως είναι ο Εθνικός Δρυμός Οίτης, το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας της Μονής Αγάθωνος, οι Εκκλησίες και τα Μοναστήρια της ευρύτερης περιοχής και τέλος, η σύνδεση της περιοχής με τα νέα δίκτυα μεταφορών (Ε65, Ε.Ο Λαμίας-Καρπενησίου, νέα σιδηροδρομική γραμμή υψηλών ταχυτήτων). Σχεδόν στην ίδια λογική, ο διευθύνων το υδροθεραπευτήριο, συμφωνώντας με την τοπική αρχή για την κομβικότητα της περιοχής, την εύκολη πρόσβαση σε αυτή και την ποιότητα του φυσικού περιβάλλοντος (πολύ πράσινο), πρόσθεσε ότι έταιρο πλεονέκτημα της λουτρόπολης είναι επίσης το φιλικό περιβάλλον και η διάθεση των κατοίκων και των επιχειρηματιών προς τους θερμαλιστές.

Αντίθετα, στο ερώτημα σχετικά με το ποια είναι τα μειονεκτήματα της λουτρόπολης, η τοπική αρχή, μέσω του Αντιδημάρχου απάντησε ότι είναι: η μέχρι σήμερα απουσία σχεδίου ανάπτυξης των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων από την ΕΤΑ και το γεγονός ότι ο Δήμος Υπάτης δεν έχει δικαίωμα παρέμβασης και περαιτέρω ανάπτυξης του Θερμαλιστικού Πάρκου. Ομοίως, και η διεύθυνση της θερμαλιστικής εγκατάστασης τόνισε ότι το μοναδικό μειονέκτημα της λουτρόπολης είναι η έως σήμερα απουσία εκσυγχρονιστικών παρεμβάσεων και ανάπτυξης του θερμαλιστικού πάρκου και των υποδομών του.

Τέλος, στο σημείο αυτό αξίζει να παραθέσουμε και τα σημαντικότερα από τα έργα ή μελέτες που υλοποιήθηκαν ή πρόκειται να υλοποιηθούν άμεσα στη λουτρόπολη, με στόχο πάντα την περαιτέρω αναβάθμισή της. Έτσι, σε επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης, τα έργα που πρόσφατα υλοποιήθηκαν στη λουτρόπολη είναι: αναβάθμιση και επέκταση εσωτερικής οδοποιίας, βελτίωση δικτύου ύδρευσης, αναπλάσεις κοινόχρηστων χώρων (πλατείες, άλση κλπ), δενδροφυτεύσεις, φωτισμός λουτρόπολης. Επίσης, όσον αφορά στα έργα που βρίσκονται είτε υπό μελέτη είτε πρόκειται να υλοποιηθούν στο άμεσο μέλλον, αυτά είναι: αναπλάσεις κοινόχρηστων χώρων, βελτίωση φωτισμού λουτρόπολης και εσωτερική οδοποιία (αξίας 300.000€ για το 2008) και κυρίως οι παρεμβάσεις που σχεδιάζονται στο πλαίσιο του

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

προγράμματος ανάπτυξης της ιαματικής πηγής Υπάτης (από την ΕΤΑ), πράγμα που αποτελεί πάγιο αίτημα των τοπικών παραγόντων.

Συνοψίζοντας το παρόν υποκεφάλαιο για την οικιστική και πολεοδομική όψη των Λουτρών Υπάτης, πρέπει να επισημάνουμε ότι η εν λόγω λουτρόπολη, αν και διαθέτει το προνόμιο να βρίσκεται σε μια εξαιρετικά παρθένα περιοχή και να περιβάλλεται από μεγάλες εκτάσεις πρασίνου, εντούτοις ο χώρος της και κυρίως περιμετρικά της θερμαλιστικής εγκατάστασης, είναι αρκετά υποβαθμισμένος. Αρκετά από τα ξενοδοχεία που περιβάλλουν το θερμαλιστικό πάρκο είναι πλήρως εγκαταλελειμμένα -έχοντας την όψη ερειπίου-, ενώ άλλα λειτουργούν με εμφανή τα σημάδια της παραμέλησης, δημιουργώντας ένα χωρικό σύνολο στο οποίο κυριαρχεί η υποβάθμιση. Παρ' όλα αυτά, το γεγονός ότι τα Λουτρά Υπάτης εδώ και αρκετά χρόνια παραμένουν σχεδόν αδρανή από πλευράς οικιστικής ανάπτυξης, σε συνδυασμό με το μικρό ακόμα μέγεθός τους, αποτελεί πλεονέκτημα και παρακαταθήκη για το μέλλον, καθώς το «παρθένο» έδαφος τους ευνοεί τον σχεδόν εκ του μηδενός σχεδιασμό τους χωρίς πολλούς περιορισμούς.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Η λουτρόπολη της Υπάτης στις αρχές του 20ου αιώνα

Εικόνα 5-176

Εικόνα 5-177

Εικόνα 5-178

Εικόνα 5-179

Εικόνα 5-180

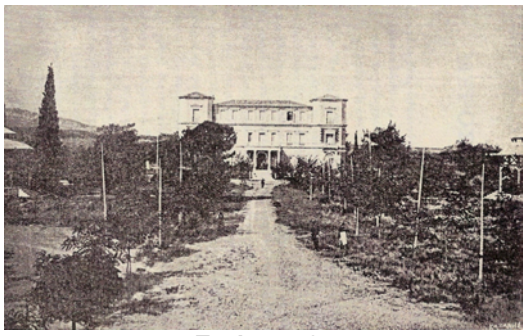

Εικόνα 5-181

Εικόνα 5-182

Εικόνα 5-183

Εικόνα 5-176: Ανατολική άποψη της λουτρόπολης
Εικόνα 5-177: Δυτική άποψη της λουτρόπολης
Εικόνα 5-178: Γενική άποψη Λουτρών Υπάτης
Εικόνα 5-179: Άποψη του πάρκου (στο βάθος το φρεάτιο της ιαματικής πηγής και το «Φθιώτις»
Εικόνα 5-180: Άποψη του πάρκου από το ξενοδοχείο «Φθιώτις»
Εικόνα 5-181: Το θερμαλιστικό πάρκο με φόντο το «Φθιώτις»
Εικόνα 5-182: Η πλατεία της λουτρόπολης
Εικόνα 5-183: Ο τ. πρωθυπουργός Ελευθέριος Βενιζέλος κατά την επίσκεψή του στα Λουτρά Υπάτης
Πηγές: Εικόνες 5-176-77, 5-179-81 από Ευαγγελίδης, 1905 και Εικόνες 5-178, 5-182-83 Ευαγγελόπουλος, 1985

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Η λουτρόπολη της Υπάτης στις αρχές του 21ου αιώνα

Εικόνα 5-184

Εικόνα 5-185

Εικόνα 5-186

Εικόνα 5-187

Εικόνα 5-188

Εικόνα 5-189

Εικόνα 5-190

Εικόνα 5-191

Εικόνα 5-184: Μερική άποψη της λουτρόπολης δίπλα από το υδροθεραπευτήριο
Εικόνα 5-185: Μερική άποψη του οικισμού της λουτρόπολης πίσω από το υδροθεραπευτήριο
Εικόνα 5-186: Μερική άποψη του οικισμού των Λουτρών Υπάτης
Εικόνα 5-187: Ο χώρος των αθλητικών εγκαταστάσεων της λουτρόπολης
Εικόνα 5-188: .Το πάρκο (μερική άποψη)
Εικόνα 5-189: Η πλατεία με τα εστιατόρια
Εικόνα 5-190: Το πρακτορείο του ΚΤΕΛ
Εικόνα 5-191: Γραφείο πληροφόρησης και τουρισμού
Πηγή: προσωπικό αρχείο (2007-2008)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

5.2.3.5 Συμπεράσματα

Τα Λουτρά Υπάτης αποτελούν έναν από τους παλαιότερους θερμαλιστικούς προορισμούς της χώρας, με την πρώτη θερμαλιστική εγκατάσταση (Υδροθεραπευτήριο) που δημιουργήθηκε εκεί στα τέλη του 19ου αιώνα, να έχει κατασκευαστεί κατά τα διεθνή πρότυπα και να αποτελεί την πιο σύγχρονη της Ελλάδας για μεγάλο χρονικό διάστημα. Μετά από έναν αιώνα και παραπάνω συνεχούς ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού, τα Λουτρά Υπάτης αποτελούν την τρίτη σπουδαιότερη λουτρόπολη της Ελλάδας, μετά τα Λουτρά Αιδηψού και τα Καμένα Βούρλα.

Όπως είδαμε και στις προηγούμενες σελίδες, μέχρι και τα τέλη του 19ου αιώνα, τα Λουτρά Υπάτης δεν ήταν παρά μόνο μια «γυμνή» περιοχή που γινόταν υποτυπώδεις λουτροθεραπείες και ένας τόπος ο οποίος φιλοξενούσε κάποιες πρόχειρες καλύβες κτηνοτρόφων που κατέβαιναν από τα ορεινά της ευρύτερης περιοχής για να ξεχειμωνιάσουν. Ωστόσο, η κατάσταση αυτή άλλαξε άρδην μετά την οργάνωση του χώρου και τη λειτουργία του πρώτου υδροθεραπευτηρίου, στα τέλη του 19ου αιώνα.

Λόγω της συνεχούς ανάπτυξης που γνώρισε ο θερμαλιστικός τουρισμός στην περιοχή, τα Λουτρά Υπάτης δεν άργησαν να γνωρίσουν και σημαντική οικιστική ανάπτυξη, η οποία εκδηλώθηκε σε συνέχεια με το Θερμαλιστικό Πάρκο. Συγκεκριμένα, όπως αναφέρθηκε και στο 4ο κεφάλαιο, που διατυπώθηκε η τυπολογία οικιστικής ανάπτυξης των ελληνικών λουτροπόλεων, τα Λουτρά Υπάτης αναμφισβήτητα ανήκουν σε εκείνες τις περιπτώσεις λουτροπόλεων που η οικιστική τους ανάπτυξη εκδηλώθηκε στον άμεσο χώρο ανάπτυξη του θερμαλιστικού τουρισμού με αναφορά και εξάρτηση από τον προϋπάρχοντα οικισμό της Υπάτης. Όμως, όπως διαπιστώσαμε και στο ακριβώς προηγούμενο υποκεφάλαιο, στην πορεία, ειδικά στην περίπτωση των Λουτρών Υπάτης υπήρξε ταυτόχρονη εκδήλωση και δεύτερου τύπου οικιστικής ανάπτυξης: αυτό της δημιουργίας δορυφορικού οικισμού. Ο οικισμός της Νέας Υπάτης, άρχισε να δημιουργείται τη δεκαετία του ’50 προκειμένου να μετεγκατασταθούν οι κάτοικοι της ορεινής Υπάτης, μετά το ολοκαύτωμα της πόλης τους από τους Γερμανούς. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι, η επιλογή της θέσης της Νέας Υπάτης δεν ήταν καθόλου τυχαία: μόλις ενάμισι χιλιόμετρο από το χώρο ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού. Παρ’ όλα αυτά, η διχόνοια που υπήρχε μεταξύ των κατοίκων της Υπάτης και των Λουτρών Υπάτης δεν άφησε πολλά περιθώρια. Η Νέα Υπάτη αποτελεί έναν πολύ μικρό δορυφόρο οικισμό των Λουτρών Υπάτης, μόλις 68 κατοίκων, που δεν παύει όμως να οφείλει την ύπαρξή του στην ανάπτυξη του θερμαλιστικού τουρισμού στην περιοχή.

Όμως, παρ’ όλη την οικιστική ανάπτυξη που γνώρισε η περιοχή καθ’ όλες τις προηγούμενες δεκαετίες, με τη δημιουργία νέου οικισμού σε συνέχεια με το Θερμαλιστικό Πάρκο αλλά και δορυφόρου οικισμού στην ευρύτερη περιοχή, η συνέχεια για τα Λουτρά Υπάτης δεν ήταν η ίδια. Μετά από συνεχόμενες δεκαετίες διαρκούς ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού, ήρθε η στιγμή για να ξεκινήσει η στασιμότητα αρχικά και μετά η καθοδική πορεία. Τη δεκαετία του 1980, που γενικότερα το σύνολο του ελληνικών θερμαλιστικών προορισμών άρχισε να διανύει περίοδο κρίσης, τα Λουτρά Υπάτης πέρασαν και αυτά σε ένα στάδιο έντονης παρακμής. Η θερμαλιστική κίνηση της λουτρόπολης εξακολουθεί να μειώνεται, ενώ σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία από τα μέσα της δεκαετίας του ’80 έως και σήμερα, ο αριθμός των θερμαλιστών έχει μειωθεί κατά 65%. Η μια και μοναδική θερμαλιστική εγκατάσταση (Υδροθεραπευτήριο ΕΟΤ-ΕΤΑ) που υπάρχει στα Λουτρά Υπάτης, λειτουργεί σε ένα υποβαθμισμένο περιβάλλον, προσφέροντας χαμηλής

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

ποιότητας θερμαλισμό και μάλιστα αποκλειστικά υπηρεσίες θεραπευτικού θερμαλισμού[136]. Έτσι, ως αποτέλεσμα αυτής της εξέλιξης η συντριπτική πλειονότητα των ατόμων που επιλέγουν τη συγκεκριμένη λουτρόπολη για να κάνουν θερμαλιστικό τουρισμό, είναι άτομα τρίτης και τέταρτης ηλικίας και ως επί το πλείστον χαμηλών εισοδημάτων, σε αντίθεση με το παρελθόν που η περιοχή φιλοξενούσε πολλές και σημαντικές προσωπικότητες.

Όμως, δεν είναι μόνο τα ποιοτικά και ποσοτικά στοιχεία του θερμαλιστικού τουρισμού που παρουσιάζουν αλλοίωση κατά τις τελευταίες δεκαετίες. Η συνεχής και ραγδαία μείωση του αριθμού των θερμαλιστών που προσέρχονται στα Λουτρά Υπάτης για θερμαλιστικό τουρισμό, είχε επίσης σαν αποτέλεσμα ένα σημαντικό μέρος του Θερμαλιστικού Πάρκου και των ξενοδοχείων που εντοπίζονται εκεί, είτε να έχουν εγκαταλειφθεί εντελώς -παρουσιάζοντας την εικόνα ερειπίου-, είτε να υπολειτουργούν σε ένα υποβαθμισμένο περιβάλλον, αφαιρώντας σε μεγάλο βαθμό τη λάμψη που χαρακτήριζε τη λουτρόπολη κατά το παρελθόν.

Επομένως, όσον αφορά στη λουτρόπολη της Υπάτης, θα πρέπει να πούμε ότι αν και αποτελεί την τρίτη σπουδαιότερη της Ελλάδας, η θερμαλιστική κίνηση αλλά και η γενικότερη εικόνα που παρουσιάζει δεν είναι αντίστοιχη της θέσης της. Στις μέρες μας, η απότομη και συνεχιζόμενη πτώση του θερμαλιστικού τουρισμού που γνωρίζουν τα Λουτρά Υπάτης είχε σαν αποτέλεσμα τόσο η ίδια η θερμαλιστική εγκατάσταση όσο και ο περιβάλλοντας χώρος να υποστούν σημαντικές αλλοιώσεις και υποβάθμιση. Παρ' όλα αυτά, λόγω της μεγάλης έκτασης του Θερμαλιστικού Πάρκου, της υψηλής ποιότητας φυσικού περιβάλλοντος της περιοχής και της κεντρικής γεωγραφικής της θέσης στον ελληνικό χώρο, τα Λουτρά Υπάτης πληρούν αρκετές προϋποθέσεις για να ανακτήσουν την ταυτότητα και το προφίλ που τους αξίζει. Αρκεί και σε αυτή την περίπτωση να εφαρμοστεί ο κατάλληλος χωρικός και οικονομικός σχεδιασμός, που θα λαμβάνει υπόψη τόσο τις σύγχρονες τάσεις σχεδιασμού όσο και τον θερμαλιστικό χαρακτήρα της περιοχής.

[136] Παρ' όλα αυτά, αξίζει να σημειωθεί ότι από φέτος (2008) στον προγραμματισμό της ΕΤΑ (που διαχειρίζεται το Θερμαλιστικό Πάρκο) είναι η αναβάθμιση της θερμαλιστικής εγκατάστασης και του θερμαλιστικού πάρκου γενικότερα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

5.2.4 Συγκριτικά σχόλια για τις τρεις λουτροπόλεις

5.2.4.1 Παρατηρήσεις για τα ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά του θερμαλιστικού τουρισμού

Τα Λουτρά Αιδηψού, τα Καμένα Βούρλα και τα Λουτρά Υπάτης, αποτελούν την πρώτη, δεύτερη και τρίτη σπουδαιότερη λουτρόπολη αντίστοιχα, τόσο της ανατολικής-κεντρικής Ελλάδας όσο και ολόκληρης της χώρας. Ειδικότερα, βάσει των στατιστικών στοιχείων του έτους 2006, οι τρεις λουτροπόλεις προσέλκυσαν το 96% περίπου του θερμαλιστικού τουρισμού της ανατολικής Στερεάς Ελλάδας (Νομοί Φθιώτιδας και Εύβοιας), ενώ βάσει των (τελευταίων) συγκεντρωτικών στοιχείων της δεκαετίας του ’90, το 42% του συνολικού θερμαλιστικού τουρισμού της χώρας. Ταυτόχρονα, οι τρεις λουτροπόλεις, λόγω της υψηλής συγκέντρωσης αριθμού θερμαλιστών που προσελκύουν, συγκεντρώνουν το 90% των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων της ανατολικής Στερεάς Ελλάδας και το 35% περίπου του συνόλου της χώρας.

Όμως, παρά την ευημερία που παρουσιάζουν οι παραπάνω αριθμοί, η πραγματικότητα του θερμαλιστικού τουρισμού που αναπτύσσεται στις τρεις σπουδαιότερες λουτροπόλεις της χώρας είναι αρκετά διαφορετική. Πρώτα απ’ όλα, ο ιδιαίτερα υψηλός αριθμός θερμαλιστών που συνολικά υποδέχονται, δεν ισοκατανέμεται μεταξύ τους. Αναμφισβήτητα τα Λουτρά Αιδηψού έχουν τον κυρίαρχο ρόλο, ενώ τα Καμένα Βούρλα και τα Λουτρά Υπάτης ακολουθούν σε ιδιαίτερα μεγάλη απόσταση. Ενδεικτικό είναι άλλωστε ότι ακόμη και χωρίς να υπάρχουν πλήρη στατιστικά στοιχεία για τον αριθμό των θερμαλιστών των Λουτρών Αιδηψού, στις μέρες μας, η πρώτη λουτρόπολη της Ελλάδας παρουσιάζει 8πλάσια σχεδόν κίνηση από τη δεύτερη λουτρόπολη, τα Καμένα Βούρλα και 10πλάσια από την τρίτη λουτρόπολη, τα Λουτρά Υπάτης.

Πέραν αυτών όμως, μια άλλη επίσης σημαντική διαφοροποίηση του θερμαλιστικού τουρισμού μεταξύ των τριών λουτροπόλεων είναι ότι μόνο στην περίπτωση των Λουτρών Αιδηψού η τουριστική κίνηση των θερμαλιστών κατάφερε να διατηρήσει αυξητική πορεία κατά τα τελευταία χρόνια, που η εν λόγω μορφή τουρισμού έχει μπει σε στάδιο παρατεταμένης παρακμής στην Ελλάδα. Αντίθετα, στα Λουτρά Υπάτης και τα Καμένα Βούρλα από τη δεκαετία του ’80 και μετά η κίνηση διαρκώς μειώνεται. Συγκεκριμένα, η απώλεια σε θερμαλιστική κίνηση των Λουτρών Υπάτης, από το 1986 που ξεκίνησε η πτωτική πορεία του θερμαλιστικού τουρισμού τους υπολογίζεται σε 65%, ενώ η αντίστοιχη απώλεια για τα Καμένα Βούρλα ανέρχεται σε 50% περίπου από το 1985. Βέβαια, στο σημείο αυτό θα πρέπει να πούμε ότι μεταξύ των Λουτρών Υπάτης και των Καμένων Βούρλων, η απότομη πτώση του θερμαλιστικού τουρισμού επηρέασε σαφώς περισσότερο τα Λουτρά Υπάτης, για τα οποία η εν λόγω δραστηριότητα αποτελεί την κύρια και σχεδόν αποκλειστική λειτουργία της πόλης. Αντίθετα, στην περίπτωση των Καμένων Βούρλων, η πτώση του θερμαλιστικού τουρισμού επηρέασε ελάχιστα την πόλη, αφού ο άλλοτε πρωτεύοντας ρόλος της εν λόγω μορφής τουρισμού στη λειτουργία της πέρασε σε δεύτερη μοίρα, παραχωρώντας τη θέση του στον παραθαλάσσιο τουρισμό και τον τουρισμό δεύτερης κατοικίας, που τα τελευταία χρόνια αναπτύσσονται με ταχείς ρυθμούς.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Όμως, δεν είναι μόνο ο αριθμός των θερμαλιστών που δεν ισοκατανέμεται μεταξύ των τριών λουτροπόλεων. Όπως είναι αναμενόμενο, το ίδιο ισχύει και με την ποσότητα των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων. Συγκεκριμένα, από τις 28 θερμαλιστικές εγκαταστάσεις που εντοπίζονται στις τρεις σπουδαιότερες λουτροπόλεις, οι 24 βρίσκονται στα Λουτρά Αιδηψού, 3 στα Καμένα Βούρλα και μόλις 1 στα Λουτρά Υπάτης. Παράλληλα, όσον αφορά στην ποιότητα αυτών, στην περίπτωση των Λουτρών Αιδηψού, περίπου οι μισές μόνο έχουν πρόσφατα ανακαινιστεί, λειτουργώντας σε αναβαθμισμένο και σύγχρονο περιβάλλον. Οι άλλες μισές παραμένουν σε κακή έως μέτρια κατάσταση εδώ και αρκετά χρόνια. Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά στα Καμένα Βούρλα, από τις τρεις (3) θερμαλιστικές εγκαταστάσεις που υπάρχουν στη λουτρόπολη, μόνο οι δύο λειτουργούν σε ιδιαίτερα προσεγμένο και αναβαθμισμένο περιβάλλον, ενώ η τρίτη είναι πλήρως εγκαταλελειμμένη (Υδροθεραπευτήριο «Ασκληπιός»). Τέλος, όσον αφορά στη μια και μοναδική θερμαλιστική εγκατάσταση που λειτουργεί στα Λουτρά Υπάτης, όπως έχουμε ήδη αναφέρει αυτή λειτουργεί σε ιδιαίτερα υποβαθμισμένο περιβάλλον.

Πέραν όμως της ποσότητας και της ποιότητας των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων, όσον αφορά στην ποιότητα και το είδος των προσφερόμενων θερμαλιστικών υπηρεσιών, στα Λουτρά Αιδηψού, παρά το γεγονός ότι αρκετές από τις εγκαταστάσεις είναι πρόσφατα ανακαινισμένες, εντούτοις προς το παρόν εξακολουθούν να προσφέρουν σχεδόν αποκλειστικά υπηρεσίες θεραπευτικού θερμαλισμού. Μοναδικές εξαιρέσεις του κανόνα είναι δύο μόνο θερμαλιστικά κέντρα που προσφέρουν ταυτόχρονα και υπηρεσίες θερμαλισμού υγείας και ευεξίας («Θέρμαι Σύλλα» και «Κνωσός»), δηλαδή υπηρεσίες κατά τα σύγχρονα πρότυπα. Κατά τα άλλα, οι υπόλοιπες μισές εγκαταστάσεις, λόγω και του ότι δεν είναι αναβαθμισμένες εδώ και αρκετά χρόνια-δεκαετίες, προσφέρουν κακής έως μέτριας ποιότητας υπηρεσίες και σε κάθε περίπτωση αποκλειστικά υπηρεσίες θεραπευτικού θερμαλισμού.

Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά στην ποιότητα και τα είδη των προσφερόμενων θερμαλιστικών υπηρεσιών στα Καμένα Βούρλα, οι δύο θερμαλιστικές εγκαταστάσεις που λειτουργούν προσφέρουν και υψηλής ποιότητας υπηρεσίες αλλά επίσης και όλες τις υπηρεσίες θερμαλισμού (θεραπευτικές και υγείας και ευεξίας). Συγκεκριμένα, η μια εγκατάσταση («Ιπποκράτης») προσφέρει υψηλού επιπέδου υπηρεσίες θεραπευτικού θερμαλισμού αποκλειστικά και η άλλη (Γαλήνη spa) υψηλού επιπέδου υπηρεσίες τόσο θεραπευτικού θερμαλισμού όσο και θερμαλισμού υγείας και ευεξίας. Τέλος, όσον αφορά στη μια και μοναδική θερμαλιστική εγκατάσταση των Λουτρών Υπάτης, λόγω γενικότερα και της κατάστασης του κτιρίου, οι θερμαλιστικές υπηρεσίες είναι κακής έως μέτριας ποιότητας και σε κάθε περίπτωση αποτελούν μοναδικά υπηρεσίες θεραπευτικού θερμαλισμού.

Επομένως, σε γενικές γραμμές θα μπορούσαμε να πούμε ότι παρ’ όλο που τα Λουτρά Αιδηψού υπερέχουν σημαντικά από τις υπόλοιπες δύο λουτροπόλεις ως προς τα ποσοτικά χαρακτηριστικά των θερμαλιστικών υποδομών και εγκαταστάσεων, σε επίπεδο συνολικής ποιότητας των υπηρεσιών, μάλλον υπερτερούν τα Καμένα Βούρλα, στα οποία οι λειτουργούσες εγκαταστάσεις είναι και άρτια αναβαθμισμένες αλλά και προσφέρουν στο σύνολό τους υψηλού επιπέδου θερμαλιστικές υπηρεσίες για κάθε είδος θερμαλισμού (θεραπευτικού και υγείας και ευεξίας).

Πέραν όμως των παραπάνω συγκριτικών συμπερασμάτων για τα χαρακτηριστικά του θερμαλιστικού τουρισμού των τριών σπουδαιότερων λουτροπόλεων της Ελλάδας, στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθούμε και να συγκρίνουμε τις τρεις λουτροπόλεις και ως προς τα ποιοτικά χαρακτηριστικά των θερμαλιστών τους. Βέβαια, στο σημείο αυτό θα πρέπει να

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

πούμε ότι η διπλή ανάλυση που έχει γίνει στην περίπτωση των Καμένων Βούρλων, τόσο για τους «κλασικούς» όσο και για τους «σύγχρονους» θερμαλιστές (του Γαλήνη spa), δεν ήταν δυνατόν να επιτευχθεί και στην περίπτωση των Λουτρών Αιδηψού, ώστε να γίνει η σύγκριση των δύο αυτών λουτροπόλεων και σε αυτό το επίπεδο. Έτσι, στο παρόν υποκεφάλαιο θα περιοριστούμε απλά στο να συγκρίνουμε τα χαρακτηριστικά των «κλασικών» θερμαλιστών των τριών λουτροπόλεων και ταυτόχρονα να εντοπίσουμε τις διαφορές μεταξύ αυτών και των «σύγχρονων» θερμαλιστών που επισκέπτονται τα Καμένα Βούρλα.

Κατ' αρχήν, όσον αφορά στα κοινά χαρακτηριστικά που εντοπίστηκαν μεταξύ των «κλασικών» θερμαλιστών των τριών λουτροπόλεων, αυτά έχουν να κάνουν με το φύλο, την ηλικία, το εισόδημα, την οικονομική επιβάρυνση, τη διάρκεια παραμονής στη λουτρόπολη, τη συχνότητα επίσκεψης της λουτρόπολης, τα είδη θερμαλισμού που επιλέγουν, το λόγο για τον οποίο κάνουν θερμαλισμό και τις δραστηριότητες που έχουν κατά την παραμονή τους στη λουτρόπολη πέραν των λουτροθεραπειών.

Ειδικότερα, όσον αφορά στο φύλο των «κλασικών» θερμαλιστών των τριών λουτροπόλεων, χαρακτηριστικό είναι ότι όπως προκύπτει και από τα αποτελέσματα της έρευνας και στις τρεις λουτροπόλεις κυριαρχεί ο γυναικείος πληθυσμός, άλλοτε σε μικρότερο και άλλοτε σε μεγαλύτερο βαθμό. Επίσης, όσον αφορά στις ηλικίες των «κλασικών» θερμαλιστών και στις τρεις λουτροπόλεις αυτοί είναι ως επί το πλείστον άτομα τρίτης και τέταρτης ηλικίας και ειδικότερα στις περιπτώσεις των Καμένων Βούρλων και των Λουτρών Υπάτης. Παράλληλα, όσον αφορά στο οικονομικό επίπεδο, κύριο γνώρισμα των «κλασικών» θερμαλιστών και των τριών λουτροπόλεων είναι ότι ανήκουν σε χαμηλές κυρίως εισοδηματικές τάξεις (με εξαίρεση ένα μικρό, αλλά υπαρκτό, ποσοστό θερμαλιστών στα Λουτρά Αιδηψού που ανήκει και σε υψηλές εισοδηματικές τάξεις). Ταυτόχρονα και σε συνδυασμό με τα χαμηλά εισοδήματα, όσον αφορά στην οικονομική επιβάρυνση, στη συντριπτική πλειονότητά τους οι «κλασικοί» θερμαλιστές και των τριών λουτροπόλεων κάνουν θερμαλισμό μέσω επιδότησης από το Ασφαλιστικό τους Ταμείο (ή μέσω Κρατικού Κοινωνικού Προγράμματος).

Ακόμη, κοινό χαρακτηριστικό είναι ότι στην πλειονότητά τους οι «κλασικοί» θερμαλιστές επιλέγουν αποκλειστικά υπηρεσίες θεραπευτικού θερμαλισμού και από λίγο έως και καθόλου σύγχρονες υπηρεσίες θερμαλισμού υγείας και ευεξίας, λόγω και του υψηλού κόστους που χαρακτηρίζουν τις τελευταίες ειδικά στην Ελλάδα. Παράλληλα, όσον αφορά στους λόγους για τους οποίους επιλέγουν να κάνουν θερμαλισμό, αυτοί στη συντριπτική πλειονότητά τους έχουν σχέση με τη θεραπεία και την πρόληψη από διάφορες παθήσεις και όχι τόσο με την ανανέωση και την ξεκούραση (πλην της περίπτωσης των Λουτρών Υπάτης, στα οποία αρκετοί θερμαλιστές δηλώνουν ότι ταυτόχρονα με τη θεραπεία επωφελούνται από την παρατεταμένη διαμονή και για να ξεκουραστούν).

Πέραν των παραπάνω όμως, ένα άλλο κοινό σημείο είναι η μεγάλη διάρκεια παραμονής τους στη λουτρόπολη, η οποία κυμαίνεται κυρίως από 2 έως και 3 εβδομάδες[137]. Ακόμη, άλλο κοινό χαρακτηριστικό είναι και η συχνότητα των επισκέψεων των ίδιων θερμαλιστών στην ίδια λουτρόπολη. Χαρακτηριστικά, και στις τρεις περιπτώσεις, οι θερμαλιστές όχι μόνο έχουν επανέλθει πολλές φορές στην ίδια λουτρόπολη, αλλά ταυτόχρονα

[137] Βέβαια, στο σημείο αυτό θα πρέπει να υπενθυμίσουμε ότι η παρατεταμένη διαμονή που παρατηρείται και στις τρεις λουτροπόλεις, οφείλεται κατά κύριο λόγο στην εκ των πραγμάτων μεγάλη διάρκεια σε ημέρες του κύκλου της λουτροθεραπείας, αλλά και στις επιδοτήσεις που λαμβάνουν οι θερμαλιστές, οι οποίες προβλέπουν και δίνουν τη δυνατότητα παραμονής για ένα τέτοιο διάστημα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

για πολλούς από αυτούς η κάθε μια από αυτές αποτελεί και το μοναδικό μέρος που έχουν επισκεφτεί ποτέ για θερμαλισμό. Τέλος, τελευταίο κοινό χαρακτηριστικό μεταξύ των «κλασικών» θερμαλιστών των τριών λουτροπόλεων είναι ότι αρκετοί από αυτούς, ταυτόχρονα με το θερμαλιστικό τουρισμό συνδυάζουν και άλλες μορφές τουρισμού, οι οποίες ως επί το πλείστον έχουν να κάνουν με εκδρομές στις γύρω περιοχές και με επισκέψεις σε διάφορες εκκλησίες και μοναστήρια της ευρύτερης περιοχής των λουτροπόλεων που διαμένουν.

Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά στις διαφορές που υπάρχουν μεταξύ των «κλασικών» θερμαλιστών των τριών λουτροπόλεων, οι οποίες είναι σαφώς πολύ λιγότερες από τις ομοιότητες, αυτές αφορούν στην προέλευσή τους, στο είδος του καταλύματος που επιλέγουν κατά τη διάρκεια της παραμονής τους στη λουτρόπολη και τέλος στο βαθμό ικανοποίησής τους από τις ίδιες τις λουτροπόλεις και τις υποδομές και υπηρεσίες τους.

Ειδικότερα, όπως διαπιστώσαμε και στα αντίστοιχα υποκεφάλαια, μεταξύ των τριών λουτροπόλεων, οι θερμαλιστές των Λουτρών Αιδηψού προέρχονται από αρκετές και διαφορετικές γωνιές της χώρας, γεγονός που σημαίνει ότι η συγκεκριμένη λουτρόπολη και ο θερμαλιστικός τουρισμός της έχει μεγάλη εμβέλεια. Αντίθετα, τα Καμένα Βούρλα έχουν πιο περιορισμένη εμβέλεια, με τους «κλασικούς» της θερμαλιστές να προέρχονται από πιο περιορισμένο αριθμό περιοχών της χώρας. Τέλος, όσον αφορά στους θερμαλιστές των Λουτρών Υπάτης, αυτοί κατά κύριο λόγο προέρχονται από όμορους Νομούς της Φθιώτιδας, περιορίζοντας σε αρκετά μικρό βαθμό την εμβέλεια της λουτρόπολης.

Επίσης, όσον αφορά στο είδος καταλύματος που επιλέγουν, στα Λουτρά Υπάτης η πλειονότητα αυτών διαμένει σε ξενοδοχείο, ενώ στα Καμένα Βούρλα και τα Λουτρά Αιδηψού οι «κλασικοί» θερμαλιστές σχεδόν μοιράζονται σε ξενοδοχεία και ενοικιαζόμενα δωμάτια. Βέβαια, εδώ θα πρέπει να πούμε ότι αυτή η διαφορά που παρατηρείται δεν οφείλεται τόσο στις επιλογές των ίδιων των θερμαλιστών όσο στην προσφορά ξενοδοχειακών και λοιπών καταλυμάτων της εκάστοτε λουτρόπολης. Παράλληλα, ειδικά στα Καμένα Βούρλα ένα σημαντικό ποσοστό διαμένει και σε ιδιωτική κατοικία, δεδομένης της κυριαρχίας δεύτερης κατοικίας στην ευρύτερη περιοχή.

Ακόμη, όσον αφορά στο βαθμό ικανοποίησης των «κλασικών» θερμαλιστών τόσο από την κάθε λουτρόπολη όσο και από τις προσφερόμενες υποδομές και υπηρεσίες, σε γενικές γραμμές θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι θερμαλιστές των Λουτρών Αιδηψού είναι κάπως πιο ικανοποιημένοι απ' ότι είναι των Καμένων Βούρλων, ενώ αντίθετα στην περίπτωση των Λουτρών Υπάτης, οι θερμαλιστές προφανώς εμφανίζονται αρκετά λιγότερο ικανοποιημένοι από τις δύο άλλες λουτροπόλεις σχετικά με τις παροχές της λουτρόπολης.

Πέραν αυτών όμως, στο σημείο αυτό αξίζει να δούμε, σε αντιπαράθεση με τα παραπάνω, τα βασικά χαρακτηριστικά των «σύγχρονων» θερμαλιστών όπως αυτά προέκυψαν από την έρευνα στα Καμένα Βούρλα μόνο[138]. Κατ' αρχήν, όσον αφορά στο φύλο των «σύγχρονων» θερμαλιστών, όπως ισχύει και στην περίπτωση των «κλασικών» θερμαλιστών, η πλειονότητα αυτών είναι γυναίκες. Όσον αφορά στην ηλικία, σε αντίθεση με τους

[138] Αξίζει να υπενθυμίσουμε εδώ ότι, παρά το γεγονός ότι υλοποίηση αντίστοιχης έρευνας με «σύγχρονους» θερμαλιστές από τα Λουτρά Αιδηψού δεν ήταν δυνατή, εντούτοις κατά τη διάρκεια συνέντευξης, η Υπεύθυνη Δημοσίων Σχέσεων του «Θέρμαι Σύλλα» (σύγχρονου κέντρου θερμαλισμού στα Λ. Αιδηψού), μας επιβεβαίωσε ότι σε μεγάλο βαθμό, τα όσα ισχύουν για τους «σύγχρονους» θερμαλιστές των Καμένων Βούρλων (του «Γαλήνη»), ισχύουν και για τους σύγχρονους θερμαλιστές των Λουτρών Αιδηψού (του «Θέρμαι Σύλλα»). Άρα μπορούμε να πούμε ότι η σύγκριση και τα συμπεράσματα που θα ακολουθήσουν παρακάτω για τους «κλασικούς» θερμαλιστές είναι γενικεύσιμα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

«κλασικούς» θερμαλιστές, οι «σύγχρονοι» θερμαλιστές ανήκουν σε όλες ανεξαιρέτως τις ηλικιακές ομάδες. Παράλληλα, αναφορικά με την προέλευσή τους, ενώ οι «κλασικοί» θερμαλιστές προέρχονται από διάφορες περιοχές της χώρας και της επαρχίας, οι «σύγχρονοι» θερμαλιστές προέρχονται κατά κύριο λόγο από μεγάλα αστικά κέντρα.

Μια ακόμη διαφορά μεταξύ των «κλασικών» και «σύγχρονων» θερμαλιστών είναι επίσης η διάρκεια παραμονής τους στη λουτρόπολη. Συγκεκριμένα, ενώ οι «κλασικοί» θερμαλιστές διαμένουν στη λουτρόπολη από 2 έως και 3 συνήθως εβδομάδες, η πλειονότητα των «σύγχρονων» θερμαλιστών διαμένει για πολύ λιγότερο χρόνο που συνήθως κυμαίνεται από 3 έως και 5 ημέρες. Παράλληλα, κατά τη διάρκεια της παραμονής τους, το είδος του καταλύματος που επιλέγουν (οι «σύγχρονοι» θερμαλιστές) συνήθως είναι το ξενοδοχείο που διαθέτει τις θερμαλιστικές εγκαταστάσεις και όχι ένα τυχαίο κατάλυμα όπως ισχύει για την περίπτωση των «κλασικών» θερμαλιστών. Επίσης, όσον αφορά στην οικονομική επιβάρυνση για τις υπηρεσίες θερμαλισμού, σε αντίθεση με τους «κλασικούς» θερμαλιστές που συνήθως επιχορηγούνται από το Ασφαλιστικό τους Ταμείο, οι «σύγχρονοι» θερμαλιστές επιβαρύνονται ιδιωτικά στη συντριπτική πλειονότητά τους για να κάνουν θερμαλιστικό τουρισμό. Ακόμη, λόγω και των διαφορετικών ηλικιών μεταξύ των δύο τύπων θερμαλιστών, η πλειονότητα των «σύγχρονων» θερμαλιστών ως στόχο κάνοντας θερμαλισμό έχει την ανανέωση και την ξεκούραση και όχι τη θεραπεία που επιδιώκουν οι «κλασικοί» θερμαλιστές.

Παράλληλα, όσον αφορά στο οικονομικό επίπεδο, και σε αντίθεση με τους «κλασικούς» θερμαλιστές που είναι χαμηλών εισοδηματικών τάξεων, οι «σύγχρονοι» θερμαλιστές ανήκουν κυρίως σε ιδιαίτερα υψηλές εισοδηματικές τάξεις. Επίσης, όσον αφορά στο εάν συνδυάζουν το θερμαλιστικό τουρισμό και με άλλες δραστηριότητες κατά την παραμονή τους στη λουτρόπολη, και οι δύο τύποι θερμαλιστών ενώ συμπίπτουν περίπου στα ποσοστά που απαντούν αρνητικά, διαφοροποιούνται οι απαντήσεις στα είδη των δραστηριοτήτων που επιλέγουν όσοι απαντούν θετικά. Συγκεκριμένα οι μεν «σύγχρονοι» θερμαλιστές προτιμούν τον περιηγητικό και τον παραθαλάσσιο τουρισμό, ενώ οι δε «κλασικοί» θερμαλιστές τον περιηγητικό και το θρησκευτικό τουρισμό. Βέβαια, στο σημείο αυτό και όσον αφορά σε αυτούς που και στις δύο περιπτώσεις απάντησαν ότι δεν συνδυάζουν άλλες δραστηριότητες κατά την παραμονή τους στη λουτρόπολη με τον θερμαλισμό, οι λόγοι είναι εντελώς διαφορετικοί. Για τους μεν «κλασικούς» θερμαλιστές οι λόγοι είναι οικονομικοί, ενώ για τους δε «σύγχρονους» θερμαλιστές οι βασικότεροι λόγοι είναι η περιορισμένη διάρκεια παραμονής και η έλλειψη ενδιαφερόντων στη λουτρόπολη.

Τελευταία διαφορά μεταξύ των δύο τύπων θερμαλιστών είναι ο τρόπος με τον οποίο αξιολογούν τη λουτρόπολη, τις υπηρεσίες και τις υποδομές της. Συγκεκριμένα, οι «σύγχρονοι» θερμαλιστές εμφανίζονται πολύ πιο αυστηροί στην κρίση τους (χαμηλός βαθμός ικανοποίησης) για τη λουτρόπολη και τη διασκέδαση-ψυχαγωγία της, απ' ότι οι «κλασικοί» θερμαλιστές, ενώ επίσης είναι πολύ πιο επιεικείς για τις υπηρεσίες θερμαλισμού και τις υποδομές ενδιαίτησης απ' ότι είναι οι «κλασικοί» θερμαλιστές. Βέβαια, οφείλουμε να ομολογήσουμε ότι ο λόγος για τον οποίο οι «σύγχρονοι» θερμαλιστές είναι σαφώς πιο επιεικείς με τις υπηρεσίες θερμαλισμού και τις υποδομές ενδιαίτησης, οφείλεται καθαρά στο ότι η πλειονότητά τους αξιολογεί βάσει του ξενοδοχείου-θερμαλιστικής εγκατάστασης που διαμένει (η οποία είναι πολυτελείας) και άρα η κρίση αυτή δεν είναι αντιπροσωπευτική για το σύνολο της λουτρόπολης.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Τέλος, κλείνοντας το παρόν υποκεφάλαιο των συγκριτικών σχολίων για το θερμαλιστικό τουρισμό των τριών λουτροπόλεων, θα πρέπει να πούμε ότι τα Λουτρά Αιδηψού, με τα Καμένα Βούρλα και τα Λουτρά Υπάτης παρουσιάζουν έντονες διαφορές τόσο ως προς τον αριθμό των θερμαλιστών που υποδέχεται η κάθε μια όσο και ως προς την ποσότητα των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων που διαθέτουν, άσχετα αν σε σπουδαιότητα κατατάσσονται η μια συνεχόμενα από την άλλη και μάλιστα στις τρεις πρώτες θέσεις των ελληνικών λουτροπόλεων. Όμως, παρά τις όποιες αντιθέσεις τους, κοινό χαρακτηριστικό τους αποτελεί το μειονεκτικό προφίλ των «κλασικών» θερμαλιστών που υποδέχονται, στο οποίο κυριαρχούν οι μεγάλες ηλικίες και το μικρό εισόδημα, κάτι το οποίο τελικά δημιουργεί μια εικόνα αντάξια του θερμαλιστικού τουρισμού που θα έπρεπε να έχει η χώρα μας και οι συγκεκριμένες λουτροπόλεις. Παρ' όλα αυτά, αξίζει να αναφέρουμε ότι ειδικά στην περίπτωση των Καμένων Βούρλων και των Λουτρών Αιδηψού, τα τελευταία χρόνια άρχισε να δημιουργείται και ένας νέου τύπου θερμαλιστής («σύγχρονος» θερμαλιστής), ο οποίος αν και δεν συγκρίνεται αριθμητικά με τους «κλασικούς» θερμαλιστές, χαρακτηριζόμενος από τα ακριβώς αντίθετα χαρακτηριστικά (μικρές κυρίως ηλικίες και μεγάλα εισοδήματα), βελτιώνει αρκετά τη συνιστώσα του προφίλ του θερμαλιστικού τουρισμού τους. Όμως, στο σημείο αυτό θα πρέπει να είμαστε ιδιαίτερα προσεκτικοί καθώς αυτού του τύπου οι θερμαλιστές («σύγχρονοι»), λόγω και της μικρής διάρκειας παραμονής τους στη λουτρόπολη αλλά και της «απομόνωσής» τους στο θερμαλιστικό κέντρο που διαμένουν (μην επιδιώκοντας σχεδόν καμία επαφή με τη λουτρόπολη), παρά τα μεγάλα εισοδήματά τους, τελικά δε συμβάλλουν στην ανάπτυξη της τοπικής κοινωνίας, οικονομίας και τουρισμού, παρά όσο και οι χαμηλών εισοδημάτων «κλασικοί» θερμαλιστές.

5.2.4.2 Παρατηρήσεις για τη χωρική δομή

Τα Λουτρά Αιδηψού, τα Καμένα Βούρλα και τα Λουτρά Υπάτης, αποτελούν τρεις μικρές (κωμο)πόλεις, που διοικητικά ανήκουν στην Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας και συγκεκριμένα στους Νομούς Εύβοιας και Φθιώτιδας (ειδικά, τα Λουτρά Υπάτης, έχουν μόλις 525 άτομα, δηλαδή έχουν περισσότερο τα χαρακτηριστικά και το πληθυσμιακό μέγεθος χωριού παρά πόλης[139]). Από τις τρεις αυτές λουτροπόλεις, τα Λουτρά Υπάτης βρίσκονται στην πεδινή ενδοχώρα, ενώ τα Καμένα Βούρλα και τα Λουτρά Αιδηψού σε παραθαλάσσια τοποθεσία.

Όπως είδαμε διεξοδικά και στα προηγούμενα υποκεφάλαια, οι τρεις λουτροπόλεις μέχρι και τα τέλη του 19ου αιώνα δε σημειώνονταν παρά μόνο ως περιοχές ιαματικών πηγών και λουτροθεραπείας στο χάρτη της Ελλάδας. Το γεγονός ότι σήμερα στις ίδιες θέσεις εντοπίζονται πόλεις και όχι απλά κάποια μεμονωμένα σημεία θερμαλιστικού τουρισμού, συνέβη σταδιακά και σε κάθε περίπτωση με περισσότερη ένταση μετά τον Β΄Παγκόσμιο Πόλεμο. Ειδικότερα, όσον αφορά στα Λουτρά Υπάτης και τα Καμένα Βούρλα, χαρακτηριστικό είναι ότι και στις δύο περιπτώσεις ο μόνιμος πληθυσμός των σημερινών λουτροπόλεων προέκυψε από τον εποικισμό της περιοχής των ιαματικών πηγών από

[139] Βέβαια, στο σημείο αυτό θα πρέπει να σημειωθεί και στις τρεις λουτροπόλεις, κατά τους καλοκαιρινούς μήνες, ο πληθυσμός πολλαπλασιάζεται αισθητά, λόγω της θερμαλιστικής και τουριστικής κίνησης αλλά και του «επαναπατρισμού» πολλών ντόπιων για την περίοδο του καλοκαιριού.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

κτηνοτρόφους ορεινών χωριών της ευρύτερης περιοχής[140]. Αντίθετα, στην περίπτωση των Λουτρών Αιδηψού, οι πρώτοι κάτοικοι προήλθαν τόσο από Έλληνες πρόσφυγες της Μικράς Ασίας όσο και από κατοίκους των γειτονικών οικισμών της βόρειας Εύβοιας.

Ο εποικισμός των τριών λουτροπόλεων και ταυτόχρονα η ουσιαστική οικιστική τους ανάπτυξη, αν και ξεκίνησε στα τέλη του 19ου αιώνα για τα Λουτρά Αιδηψού και τα Λουτρά Υπάτης, και την περίοδο του μεσοπολέμου για τα Καμένα Βούρλα, εντάθηκε σημαντικά μετά τη λήξη του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου. Αναμφίβολα, αυτό που έπαιξε τελικά καθοριστικό ρόλο για την προσέλκυση μόνιμου πληθυσμού (και τελικά τη μετατροπή των τριών περιοχών από χώρους ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού σε κανονικές πόλεις-λουτροπόλεις) ήταν η έντονη ανάπτυξη του θερμαλιστικού τουρισμού, που δημιούργησε αναπόφευκτα ανάγκες για πρόσθετες τουριστικές υποδομές και υπηρεσίες στις εν λόγω περιοχές. Όπως πολλές φορές έχει αναφερθεί στην παρούσα διατριβή, η λουτροθεραπεία από τη φύση της προϋποθέτει παρατεταμένη παραμονή στο χώρο των ιαματικών πηγών και ως εκ τούτου γεννά διάφορες ανάγκες για πρόσθετες δραστηριότητες κατά τη διάρκεια του υπερβολικού ελεύθερου χρόνου που απομένει μεταξύ των ημερήσιων θεραπειών. Έτσι, όταν οι πρώτοι περιστασιακοί κυρίως κάτοικοι των τριών περιοχών άρχισαν να δραστηριοποιούνται σε αυτές, προσφέροντας παράπλευρες τουριστικές υπηρεσίες και εδραιώνοντας με τον τρόπο αυτό τα οικονομικά τους συμφέροντα, ξεκίνησε και ο εποικισμός τους, αφού αναμφίβολα οι ελληνικές λουτροπόλεις και πόλοι θερμαλιστικού τουρισμού είχαν να προσφέρουν πολύ περισσότερες αναπτυξιακές προοπτικές στους έως τότε κατοίκους ορεινών περιοχών, με χειρονακτικά επαγγέλματα (κτηνοτροφία-γεωργία).

Ειδικότερα όμως, όσον αφορά στα χωρικά χαρακτηριστικά της οικιστικής ανάπτυξης που γνώρισαν οι τρεις λουτροπόλεις, θα πρέπει να πούμε ότι αυτά ήταν εντελώς διαφορετικά μεταξύ τους. Στην περίπτωση των Καμένων Βούρλων, η λουτρόπολη αναπτύχθηκε ακολουθώντας τον τύπο της οικιστικής ανάπτυξης με δημιουργία ανεξάρτητου οικισμού γύρω από το χώρο των ιαματικών πηγών (Τύπος ΙΙ). Ειδικότερα, ο οικιστικός ιστός λόγω και της γεωμορφολογίας της περιοχής (στενή λωρίδα γης μεταξύ της θάλασσας και του όρους Κνημίδα), εξαπλώθηκε κατά μήκος της ακτής και εκατέρωθεν του θερμαλιστικού πάρκου.

Από την άλλη πλευρά, στα Λουτρά Αιδηψού, ενώ αρχικά ο οικισμός της λουτρόπολης ξεκίνησε να αναπτύσσεται εκ του μηδενός γύρω από το χώρο και τις υποδομές θερμαλισμού, στην πορεία η οικιστική ανάπτυξη (λόγω και της συνεχιζόμενης αύξησης του αριθμού των θερμαλιστών) ήταν τέτοιου βαθμού, που σήμερα η λουτρόπολη έχει συνενωθεί με τον αρχικό οικισμό της Αιδηψού (που βρίσκεται 4 χιλιόμετρα βορειοανατολικότερα), διαμορφώνοντας ενιαίο οικιστικό σύστημα (ένα μικρό συναστισμό – Τύπος V). Ειδικότερα, λόγω και πάλι της ιδιαίτερης γεωμορφολογίας της περιοχής, ο οικιστικός ιστός εξαπλώθηκε όχι τόσο σε βάθος από τη θάλασσα όσο κατά μήκος της ακτής και με κατεύθυνση προς το χωριό της Αιδηψού, με μεγαλύτερη ένταση κατά μήκος της οδού που τις συνδέει (παρόδια δόμηση). Σημειωτέον ότι η Αιδηψός αποτελεί την αρχαία λουτρόπολη που προέκυψε ως δορυφόρος οικισμός από την ανάπτυξη του θερμαλισμού στην περιοχή κατά την αρχαιότητα). Παρατηρούμε δηλαδή ότι το χωρικό πρότυπο άλλαξε (ανάπτυξη με δορυφόρο οικισμό κατά την αρχαιότητα -Τύπος ΙΙΙ- και στη συνέχεια συνένωση -Τύπος V-).

[140] Στα μεν Λουτρά Υπάτης οι κάτοικοι προήλθαν από το ορεινό χωριό «Νεοχώρι» της Οίτης, στα δε Καμένα Βούρλα από το ορεινό χωριό «Καρυά» του Καλλιδρόμου.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Τέλος, όσον αφορά στον τύπο οικιστικής ανάπτυξης που ακολούθησαν τα Λουτρά Υπάτης, θα μπορούσαμε να πούμε ότι αυτός ήταν κάτι ενδιάμεσο μεταξύ των Καμένων Βούρλων και των Λουτρών Αιδηψού. Συγκεκριμένα, ενώ αρχικά τα Λουτρά Υπάτης ξεκίνησαν να αναπτύσσονται με αναφορά σε προϋπάρχοντα οικισμό, στην πορεία επιχειρήθηκε και η τεχνητή συνένωσή τους με το χωριό της Υπάτης και συγκεκριμένα της Νέας Υπάτης, δηλαδή του δορυφόρου οικισμού που ξεκίνησε να δημιουργείται σε απόσταση 1,5 χλμ από τη λουτρόπολη τη δεκαετία του ’50 (προκειμένου να μετεγκατασταθούν οι Υπαταίοι μετά την ολοκληρωτική καταστροφή του χωριού τους κατά τον Β΄Παγκόσμιο Πόλεμο[141]). Η απόπειρα όμως της δημιουργίας νέου οικισμού σχεδόν σε συνέχεια με τη λουτρόπολη και ο εποικισμός του από τους κατοίκους της Υπάτης, δεν ευοδώθηκε. Σήμερα, η Νέα Υπάτη έχει μόνιμο πληθυσμό μόλις 68 κατοίκους και αποτελεί έναν πολύ μικρό δορυφόρο οικισμό νοτιοδυτικά της λουτρόπολης, με την οποία δεν κατάφερε ποτέ να συνενωθεί παρά την πολύ μικρή απόσταση που τους χωρίζει.

Εκτός όμως από τους διαφορετικούς τύπους οικιστικής ανάπτυξης που ανήκουν τα Καμένα Βούρλα, τα Λουτρά Αιδηψού και τα Λουτρά Υπάτης, οι τρεις λουτροπόλεις διαφέρουν επίσης εντελώς μεταξύ τους και ως προς τη χωροθέτηση της θερμαλιστικής δραστηριότητας στην πόλη. Συγκεκριμένα, στην περίπτωση των Λουτρών Υπάτης, η θερμαλιστική δραστηριότητα και εγκαταστάσεις εντάσσονται εντός ειδικής ζώνης (θερμαλιστικό πάρκο) το οποίο χωροθετείται στην άκρη της λουτρόπολης. Στα Καμένα Βούρλα, ενώ η θερμαλιστική δραστηριότητα και εγκαταστάσεις λαμβάνουν χώρα και πάλι εντός ειδικής ζώνης θερμαλισμού, αυτή τη φορά το θερμαλιστικό πάρκο χωροθετείται στην «καρδιά» του οικιστικού ιστού, τον οποίο μάλιστα χωρίζει στα δύο. Αντίθετα, στην περίπτωση των Λουτρών Αιδηψού, ο πλούτος της περιοχής σε ιαματικές πηγές αλλά και το μικτό ιδιοκτησιακό καθεστώς τους (ιδιωτικές και κρατικές ιαματικές πηγές) οδήγησε στην αδυναμία δημιουργίας ειδικής ζώνης θερμαλισμού και τελικά στη διάσπαρτη χωροθέτηση των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων σε διάφορα σημεία του οικιστικού ιστού.

Πέραν όμως των διαφορετικών χωρικών χαρακτηριστικών, οι τρεις λουτροπόλεις διαφέρουν επίσης και ως προς την πολεοδομική δομή. Κατ’ αρχήν τα Λουτρά Υπάτης, λόγω και του μικρού μεγέθους τους, εκτός του χώρου του θερμαλιστικού πάρκου και των συνοδών υποδομών (ξενοδοχεία κλπ), παραπέμπουν περισσότερο σε χωριό (λόγω μεγέθους πληθυσμού), παρά σε πόλη. Αντίθετα, τα Λουτρά Αιδηψού, χωρίς να υφίσταται ιδιαίτερος λόγος, χαρακτηρίζονται από πυκνή και ιδιαίτερα ψηλή δόμηση (έως και 5όροφα κτίρια), που δημιουργεί ένα τοπίο με έντονη αστικότητα. Από την άλλη πλευρά, στα Καμένα Βούρλα, αν και τα κτίρια δεν υπερβαίνουν τους δύο ορόφους (εκτός ορισμένων ξενοδοχείων), η μεγάλη ζήτηση σε δεύτερη κατοικία που διαμορφώθηκε τα τελευταία χρόνια, οδήγησε στη δημιουργία πολλών οικοδομών στα πρότυπα πολυκατοικιών, αλλοιώνοντας σε σημαντικό βαθμό το χαρακτήρα της λουτρόπολης. Παρ’ όλα αυτά, στο σημείο αυτό αξίζει να αναφέρουμε ότι στην περίπτωση των Καμένων Βούρλων και των Λουτρών Αιδηψού, η παραπάνω αρνητική εικόνα αντισταθμίζεται σε σημαντικό βαθμό από την παρουσία της θάλασσας και του θαλάσσιου μετώπου, ενώ ειδικά στην περίπτωση των Λουτρών Αιδηψού η κατάσταση αμβλύνεται και από την παρουσία αρκετών καλαίσθητων-παραδοσιακών κτιρίων των αρχών του περασμένου αιώνα που πλέον έχουν χαρακτηριστεί ως διατηρητέα ή ιστορικά από το Υπουργείο Πολιτισμού.

[141] Υπενθυμίζεται εδώ ότι το χωριό της Υπάτης βρίσκεται σε 400 μ. υψόμετρο στο βουνό της Οίτης και απέχει 8 χιλιόμετρα από τα πεδινά Λουτρά Υπάτης.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Τέλος, πέραν των παραπάνω, ένα κοινό χαρακτηριστικό των τριών λουτροπόλεων, που θα πρέπει να αναφερθεί, είναι οι εστίες εγκατάλειψης (brownfields) που εντοπίζονται σε αρκετά σημεία του οικιστικού ιστού τους ως αποτέλεσμα της ποιοτικής και ποσοτικής παρακμής του θερμαλιστικού τουρισμού εδώ και αρκετά χρόνια. Συγκεκριμένα, στα Λουτρά Υπάτης ως εστία εγκατάλειψης και παραμέλησης θα μπορούσε να χαρακτηριστεί το σύνολο του θερμαλιστικού πάρκου, μιας και ένα σημαντικό μέρος των ξενοδοχείων που εντοπίζονται σε αυτό είτε είναι εγκαταλελειμμένα, είτε υποβαθμισμένα, ενώ ομοίως παραμελημένο είναι και το κτίριο του υδροθεραπευτηρίου. Ομοίως, στα Καμένα Βούρλα εστία εγκατάλειψης μπορεί να θεωρηθεί το θερμαλιστικό πάρκο, αφού όπως είδαμε και σε προηγούμενο υποκεφάλαιο, τα τρία (3) από τα πέντε (5) κτίρια που χωροθετούνται εκεί έχουν την όψη ερειπίων, με το μεγαλύτερο μέρος του Θερμαλιστικού Πάρκου που τα περιβάλλει να υστερεί επίσης σημαντικά. Σχεδόν αντίστοιχα, όσον αφορά στα Λουτρά Αιδηψού και εδώ η εγκατάλειψη αφορά σε θερμαλιστικές εγκαταστάσεις αλλά και ξενοδοχεία, μόνο που στην περίπτωση αυτή, λόγω του ότι οι υποδομές αυτές είναι διάσπαρτες στον οικιστικό ιστό και όχι σε κάποια ειδική θερμαλιστική ζώνη, η εγκατάλειψη δεν εντοπίζεται σε ένα σημείο αλλά είναι και αυτή διάσπαρτη.

Όπως γίνεται αντιληπτό από τα παραπάνω, παρά τα διαφορετικά χωρικά, οικιστικά και πολεοδομικά χαρακτηριστικά των τριών λουτροπόλεων, κοινό χαρακτηριστικό τους είναι ότι και οι τρεις αποκλίνουν σημαντικά από την όψη και την ποιότητα που λουτροπόλεις με ανάλογη ιστορία και παράδοση θα έπρεπε να διαθέτουν. Και αυτό οφείλεται κυρίως στην απότομη και ισχυρή πίεση που δέχτηκαν κατά το παρελθόν (λόγω της ταχείας ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού), η οποία οδήγησε στην απρογραμμάτιστη και χωρίς σχεδιασμό οικιστική τους ανάπτυξη.

Αντίθετα, σύμφωνα με την άποψη των τοπικών φορέων, η σημερινή εικόνα εμφανίζεται μάλλον αρκετά ικανοποιητική όπως δείχνει και η σχετική βαθμολογία που προέκυψε από την επιτόπια έρευνά μας (Πίνακες 5-25, 5-32, 5-37):

Λ. Αιδηψού: 7,2 και 5,0 (μ.ο. 6,1)
Κ. Βούρλα: 7,7 και 7,1 (μ.ο. 7,4)
Λ. Υπάτης: 7,3 και 7,9 (μ.ο. 7,6)

Συνοψίζοντας, αυτό που πρέπει να ειπωθεί είναι ότι, σε κάθε περίπτωση, ένας από τους βασικούς στόχους που θα πρέπει να θέσουν και οι τρεις λουτροπόλεις, πέραν της ποιοτικής και ποσοτικής αναβάθμισης του θερμαλιστικού τουρισμού τους, είναι και η ανασύνταξη αλλά και ο επανασχεδιασμός του χώρου τους, προκειμένου να μετατραπούν σε ελκυστικούς τουριστικούς και θερμαλιστικούς προορισμούς εφάμιλλους των διεθνών προτύπων.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

ΠΗΓΕΣ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ 5ου ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ (ΑΝΑΦΟΡΕΣ)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Editions de la Direction de la Presse au Ministère des Affaires Etrangères (1933), *La Grèce actuelle*, Athènes: Editions de la Direction de la Presse au Ministère des Affaires Etrangères

Allmedia Publications (σε συνεργασία με το περιοδικό Επιλογή) (2007), *Νομοί: Η οικονομική και κοινωνική φυσιογνωμία των Νομών και Περιφερειών της Ελλάδας*, Αθήνα: Allmedia Publications

Allmedia Publications (σε συνεργασία με το περιοδικό Επιλογή) (2005), *Νομοί: Η οικονομική και κοινωνική φυσιογνωμία των Νομών και Περιφερειών της Ελλάδας*, Αθήνα: Allmedia Publications

Βλαστός Μ. και Παπαϊωάννου Ν. (1930), *Πρακτικός οδηγός του λουομένου: λουτροθεραπεία-κινησιοθεραπεία, ιαματικαί πηγαί και λουτροπόλεις της Ελλάδος*, Αθήναι: Τύποις Ελλάς

Γκίκας Α. (2001), *Λουτρά Υπάτης: ιστορικές και στοργικές μνήμες*, Έκδοση Δήμου Υπάτης

ΕΕΤΑΑ - Ελληνική Εταιρία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης (2004), *Οι χάρτες της τοπικής αυτοδιοίκησης*, Αθήνα: ΕΕΤΑΑ

Εμμανουήλ Ε. (1934), *Η Αιδηψός και τα ύδατά της*, Αθήνα: Ταρουσόπουλος

ΕΟΤ (1954), *Λουτροπόλεις και ιαματικαί πηγαί 1951-1952-1953*, Αθήνα: ΕΟΤ

ΕΟΤ (1966), *Λουτροπόλεις και ιαματικές πηγές*, Αθήνα: ΕΟΤ

Ευαγγελίδης Τ. (1905), *Τα αυτοφυή ιαματικά ύδατα της Υπάτης*, Επανέκδοση 2005, Αθήνα: Εκδόσεις Κουλτούρα

Ευαγγελόπουλος Θ. (1985), *Τα ιαματικά λουτρά Υπάτης*, Λαμία

Ζαχαρόπουλος Κ. και Μπαρμπίκας Η. (2001), *Τα Λουτρά της Ελλάδας – Περιηγητικός Οδηγός*, Β΄ Έκδοση, Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη

Καλέμης Α. (1999), *Περιπλανήσεις στο χώρο και στο χρόνο: Βόρεια Εύβοια – Αιδηψός: ευρύτερη περιοχή και Μονές βορειοανατολικής Εύβοιας*, Τόμος Β΄, Αθήνα: Εκδόσεις Κίνητρο

Καυκούλα Κ., Παπαμίχος Ν., Χαστάογλου Β. (1990), *Σχέδια πόλεων στην Ελλάδα του 19ου αιώνα*, Θεσσαλονίκη: Α.Π.Θ., Πολυτεχνική Σχολή, Τμήμα Αρχιτεκτόνων

ΚΕΤΑ-ΠΕΣΕ (Κέντρο Επιχειρηματικής και Τεχνολογικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας) (2005), *Έκθεση επιχειρηματικότητας για την Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας 2005*, Λαμία: ΚΕΤΑ-ΠΕΣΕ

Κομίλης Π., Βαγιονής Ν., Κάρμας Κ., Μυλωνά Α., Παπαδημητρίου Μ., Παπαπολύμερος Γ. (2001), *Μελέτη τουριστικής ανάπτυξης Νομού Ευβοίας*, Εκθέσεις:37, Αθήνα: ΚΕΠΕ

Κούβαρης Λ. (επ.) (1964), *Νέα εικονογραφημένη γεωγραφία: Άτλας της Ελλάδος*, Αθήναι: Εκδοτικός Οίκος Αφοι Σπυρόπουλοι και Κ. Κουμουνδουρέας Ο.Ε.

Κουρέλης Γ. (1940), *Αιδηψός*, Αθήναι: Εστία

Λάνδερερ Ξ. (1836), *Περιγραφή των εν Υπάτη, Αιδηψώ και Θερμοπύλαις θερμών υδάτων*, Αθήναι: Βασιλική Τυπογραφία

Λάνδερερ Ξ. (1840), *Περί των της Ελλάδος ιαματικών υδάτων*, Εν Αθήναις: Βασιλική Τυπογραφία

Λέκκας Ν. (1935), «Η σύγχρονος μέριμνα-καταγραφή, κατάταξις, αναλύσεις των ιαματικών πηγών – Νομοθετική ρύθμισης – Εξυγιαντικά έργα – Υγειονομικά μέτρα – Διορισμός ειδικών λουτριάτρων», στο Χαριτάκης Κ., *Αι ιαματικαί πηγαί και λουτροπόλεις της Ελλάδος*, Εν Αθήναις (χ.ε.), σελ. 90-98

Λέκκας Ν. (1938), *Αι επτακόσιαι πενήντα μεταλλικαί πηγαί της Ελλάδος*, Αθήνα: ΙΓΜΕ

Μωραϊτίδης Α. (1924-1925), *Με του βορηά του κύματα: ταξείδια, περιγραφαί, εντυπώσεις*, Αθήνα: Σιδέρης

Νομαρχία Φθιώτιδος (195-), *Οδηγός λουτροπόλεων Φθιώτιδος: Θερμοπύλαι-Καλλίδρομον-Καμένα Βούρλα-Πλατύστομον-Υπάτη*, χ.τ., χ.ε.

Οικονόμου Τ. (επ.) (2005), *Εύβοια και ιαματικός τουρισμός*, ΕΟΤ: Αθήνα και Ν.Ε.Τ.Π.: Χαλκίδα

Ο Κόσμος του Επενδυτή (2008), 'Ανάπλαση του Καϊάφα από την ΕΤΑ με κονδύλια 50 εκατ. ευρώ', (εβδομαδιαία οικονομική εφημερίδα), Σάββατο 29-Κυριακή 30 Μαρτίου 2008, σελ. 22

Παπαμάρκου Α. (1916), *Συνοπτική περιγραφή των ιαματικών υδάτων της Ελλάδος*, Αθήναι: Εστία

Παπανικολάου Δ. (1957), *Λουτροθεραπεία Αιδηψού: η επιστημονική και τουριστική εξέλιξη της λουτρόπολης Αιδηψού, θεραπευτικά-αποτελέσματα*, Αθήνα (χ.ε.)

Σκούρας Κ. (1957), *Λουτρόπολη: Καμένα Βούρλα*, Θεσσαλονίκη (χ.ε.)

Σπαθή Σ. (2000), *Ο ιαματικός τουρισμός και η ανάπτυξη του τουρισμού υγείας στην Ελλάδα*, ΚΕΠΕ: Αθήνα

Σύνδεσμος Δήμων και Κοινοτήτων Ιαματικών Πηγών Ελλάδος – Ελληνική Θερμαλιστική Εταιρεία (2006), *Ιαματικές πηγές και λουτροπόλεις – ελληνικός θερμαλισμός*, Θεσσαλονίκη: Σ.Δ.Κ.Ι.Π.Ε. – Ε.Θ.Ε.

Σφέτσος Κ.Σ. (επ) (1988), *Απογραφή θερμομεταλλικών πηγών Ελλάδος ΙΙΙ: Ηπειρωτική Ελλάς*, Υδρολογικές και Υδρογεωλογικές Έρευνες Αρ.39, Αθήνα: ΙΓΜΕ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Χαριτάκης Κ. (1935), *Αι ιαματικαί πηγαί και λουτροπόλεις της Ελλάδας*, Ιατρική Εγκυκλοπαίδεια, Εκδόσεις Εφημερίδος «Ανεξάρτητος»: Εν Αθήναις

ΑΝΕΚΔΟΤΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ ΚΑΙ ΚΕΙΜΕΝΑ

ICAP (1998), *Δυνατότητες τουριστικής ανάπτυξης και προβολής της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας*, Αθήνα: ICAP

ΔΙΑΜΕΤΡΟΣ (2002), T*ουριστική ανάπτυξη Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας 2002-2006*, Αθήνα: ΔΙΑΜΕΤΡΟΣ ΕΠΕ

Ειδική Μόνιμη Επιτροπή Περιφερειών Βουλής των Ελλήνων - Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας (2005), Κείμενο Εισήγησης Γ.Γ. Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας στην Ειδική Μόνιμη Επιτροπή Περιφερειών της Βουλής των Ελλήνων, Αθήνα – Λαμία: Βουλή των Ελλήνων – Π.Στ.Ε.

ΚΕΠΑΜΕ - Κέντρο Χωροταξικών-Πολεοδομικών-Αρχιτεκτονικών Μελετών και Ερευνών (2000), *Στρατηγικό πλαίσιο χωρικών κατευθύνσεων για την ανάπτυξη του ιαματικού τουρισμού στην Ελλάδα*, Αθήνα: ΚΕΠΑΜΕ-ΥΠΕΧΩΔΕ

Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας, *Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Στερεάς Ελλάδας 2000-2006*, Λαμία: Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας

ΥΠΑΝ – ΕΟΤ (2003), *Μελέτη τουριστικής ανάπτυξης Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας*, (Μελέτες Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφερειών – Νο 6), Αθήνα: ΥΠΑΝ – ΕΟΤ

ΥΠΕΧΩΔΕ - Π.Στ.Ε (2003)., *Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας*, Αθήνα –Λαμία: ΥΠΕΧΩΔΕ-Π.Στ.Ε.

ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

ΦΕΚ 810/Δ/92, έγκριση ΓΠΣ του οικισμού Λουτρών Υπάτης της Κοινότητας Λουτρών Υπάτης (Ν. Φθιώτιδας)

ΦΕΚ 272/Δ/91, τροποποίηση ΓΠΣ του Δήμου Καμένων Βούρλων (Ν. Φθιώτιδας)

ΦΕΚ 286/Β/88, χαρακτηρισμός ως ιστορικών διατηρητέων μνημείων δεκαπέντε (15) κτιρίων στα Λουτρά Αιδηψού

ΦΕΚ 776/Δ/87, έγκριση ΓΠΣ του Δήμου Καμένων Βούρλων (Ν. Φθιώτιδας)

ΦΕΚ 455/Β/87, χαρακτηρισμός ως διατηρητέων κτιρίων στα Λουτρά Αιδηψού

ΦΕΚ 57/Δ/86, έγκριση ΓΠΣ των οικισμών Λουτρών Αιδηψού – Αιδηψού και Αγ. Νικολάου του Δήμου Λουτρών Αιδηψού

ΦΕΚ 240/Δ/71, περί τροποποιήσεως και επεκτάσεως του ρυμοτομικού σχεδίου Αιδηψού και καθορισμού των όρων και περιορισμών δομήσεως των οικοπέδων αυτού

ΦΕΚ 42/Δ/71, επέκταση ρυμοτομικού σχεδίου Καμένων Βούρλων

ΦΕΚ 2/Δ/65, περί τροποποιήσεως και επέκτασης ρυμοτομικού σχεδίου Καμένων Βούρλων

ΦΕΚ 160/Δ/62, περί συμπληρώσεως του από 28-2-1929 Διατάγματος «περί επεκτάσεως του εγκεκριμένου σχεδίου της λουτροπόλεως Αιδηψού»

ΦΕΚ 169/Α/59, περί τροποποιήσεως του ρυμοτομικού σχεδίου Λουτρών Αιδηψού

ΦΕΚ 187/ΑΑ/54, έγκριση ρυμοτομικού σχεδίου Καμένων Βούρλων

ΦΕΚ 44/Α/54, περί τροποποιήσεως και επεκτάσεων ρυμοτομικού σχεδίου Λουτρών Αιδηψού

ΦΕΚ 542/35, έγκριση Σχεδίου Πόλεως Καμένων Βούρλων

ΦΕΚ 158/Α/29, περί επεκτάσεως του εγκεκριμένου σχεδίου της λουτροπόλεως Αιδηψού

ΦΕΚ 406/Δ/1884, έγκριση Σχεδίου Πόλεως Λουτρών Αιδηψού

ΙΣΤΟΤΟΠΟΙ

www.minenv.gr, Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων

www.yme.gov.gr, Υπουργείο Μεταφορών και Επικοινωνιών

www.grhotels.gr, Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδος (ΞΕΕ)

www.kamena-vourla.com, Δήμος Καμένων Βούρλων

www.mitsishotles.com, Ξενοδοχειακές Επιχειρήσεις Μήτση (Γαλήνη spa wellness hotel)

www.thermaesylla.gr, Κέντρο Σύγχρονου Ιαματικού Τουρισμού «Θέρμαι Σύλλα»

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Ματάκιας Πολυχρόνης, Δήμαρχος Αιδηψού

Αντωνίου Μάκης, Δήμαρχος Καμένων Βούρλων

Σκούρας Θανάσης, Αντιδήμαρχος Υπάτης

Πλατανιάς Γιάννης, πρ. Δήμαρχος Καμένων Βούρλων

Φώτου Μαρία, Προϊσταμένη Καταστήματος Ιαματικής Πηγής ΕΟΤ-ΕΤΑ Λουτρών Αιδηψού

Καστανάκης Μιχάλης, Διευθυντής Επιχείρησης «Γαλήνη ΑΞΤΕΕ» (Καμένα Βούρλα)

Ντάλη Βάσω, Προϊσταμένη Οικονομικής Διεύθυνσης «Γαλήνη ΑΞΤΕΕ» (Καμένα Βούρλα)

Τσούτσος Αργύρης, Προϊστάμενος Καταστήματος Ιαματικής Πηγής Λουτρών Υπάτης

Αθανασίου Μαρία και Αθανασίου Γιώργος, Ιδιοκτήτρια και Διαχειριστής Ξενοδοχείου και Υδροθεραπευτηρίου «Στάδιον» (Λουτρά Αιδηψού)

Αναστασοπούλου-Καράτζιου Βούλα, Υπεύθυνη Δημοσίων Σχέσεων-Συνιδιοκτήτρια Ξενοδοχείου και Κέντρου Ιαματικού Τουρισμού «Θέρμαι Σύλλα spa wellness hotel» (Λουτρά Αιδηψού)

Γκιούρα Βικτωρία, Συνδιαχειρίστρια-Συνιδιοκτήτρια Ξενοδοχείου και Υδροθεραπευτηρίου «Αίγλη» (Λουτρά Αιδηψού)

Δημακάκου Σταυρούλα, Διαχειρίστρια-Ιδιοκτήτρια Ξενοδοχείου και Υδροθεραπευτηρίου «Ταίναρον» (Λουτρά Αιδηψού)

Δημητρέσσας Δημήτρης, Διευθυντής-Συνιδιοκτήτης Ξενοδοχείου και Υδροθεραπευτηρίου «Ερμής» (Λουτρά Αιδηψού)

Καπόλος Χάρης, Συνδιαχειριστής Ξενοδοχείου και Υδροθεραπευτηρίου «Καπόλος» (Λουτρά Αιδηψού)

Καραντζής Κώστας, Διευθυντής-συνιδιοκτήτης Ξενοδοχείου και Υδροθεραπευτηρίου «Κεντρικόν» και συνιδιοκτήτης Υδροθεραπευτηρίου «Άγιος Παντελεήμων» (Λουτρά Αιδηψού)

Μάλλιος Δημήτρης Διευθυντής-Ιδιοκτήτης Ξενοδοχείου και Υδροθεραπευτηρίου «Ηράκλειον» (Λουτρά Αιδηψού)

Μήτσα Ελισάβετ, Διευθύντρια-Συνιδιοκτήτρια Ξενοδοχείου και Υδροθεραπευτηρίου «Μηθώ» (Λουτρά Αιδηψού)

Μπαλαλάς Νικόλαος, Διευθυντής-Συνιδιοκτήτης Ξενοδοχείου και Υδροθεραπευτηρίου «Αι Πηγαί» (Λουτρά Αιδηψού)

Παπαθεοφάνη Ελένη, Διευθύντρια-Ιδιοκτήτρια Ξενοδοχείου και Υδροθεραπευτηρίου «Άνεσις» (Λουτρά Αιδηψού)

Παπαϊωάννου Ευτέρπη, Διαχειρίστρια-Συνιδιοκτήτρια «Υδροθεραπευτήριο Παπαϊωάννου» (Λουτρά Αιδηψού)

Παραγκαμιάν Καλούστ, Διευθύνων Σύμβουλος Ξενοδοχείου και Υδροθεραπευτηρίου «Ιστιαία» και Συνιδιοκτήτης Υδροθεραπευτηρίου «Άγιος Παντελεήμων» (Λουτρά Αιδηψού)

Πέτρου Νίκου, Διευθυντής Ξενοδοχείου και Υδροθεραπευτηρίου «Capri» (Λουτρά Αιδηψού)

Σεραφετινίδης Ιορδάνης, Διευθυντής-Ιδιοκτήτης Ξενοδοχείου και Υδροθεραπευτηρίου «Αύρα» (Λουτρά Αιδηψού)

Σκουρτανιώτης Γεώργιος, Διευθυντής-Ιδιοκτήτης «Υδροθεραπευτήριο Σκουρτανιώτης» (Λουτρά Αιδηψού)

Τσότσου Χρυσούλα και Πήττας Νίκος, Διαχειριστές-Ιδιοκτήτες Ξενοδοχείου και Υδροθεραπευτηρίου «Ειρήνη» (Λουτρά Αιδηψού)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

6ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΤΑ ΝΕΑ ΠΡΟΤΥΠΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΤΟΥ ΘΕΡΜΑΛΙΣΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

6.1 ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

6.1.1 Βασικά θέματα του τουριστικού σχεδιασμού

6.1.1.1 Η φύση του τουριστικού φαινομένου και η ανάγκη σχεδιασμού της ανάπτυξής του 429
6.1.1.2 Αρχές και στόχοι του τουριστικού σχεδιασμού 432
6.1.1.3 Διαδικασία (στάδια) και επιμέρους στοιχεία του τουριστικού σχεδιασμού 434
6.1.1.4 Είδη και εργαλεία τουριστικού σχεδιασμού 435

6.1.2 Χωρικές διαστάσεις του τουριστικού σχεδιασμού

6.1.2.1 Θεωρίες για τις χωρικές όψεις της τουριστικής ανάπτυξης 438
6.1.2.2 Αρχές και εργαλεία χωρικού σχεδιασμού του τουρισμού 439
6.1.2.3 Χωρικά επίπεδα τουριστικού σχεδιασμού 441
6.1.2.4 Πρότυπα χωρικού σχεδιασμού των προορισμών θερμαλιστικού τουρισμού 442

6.2 ΟΙ ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΤΑΣΕΙΣ ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΘΕΡΜΑΛΙΣΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

6.2.1 Οι νέες τάσεις της θερμαλιστικής δραστηριότητες

6.2.1.1 Η διαχρονική εξέλιξη των στόχων του θερμαλισμού 452
6.2.1.2 Ο σύγχρονος θερμαλισμός και θερμαλιστικός τουρισμός 454
6.2.1.3 Οι νέες τάσεις και απαιτήσεις του χωρικού σχεδιασμού της θερμαλιστικής δραστηριότητας 457

6.2.2 Συγκριτική διερεύνηση σε εθνικό και τοπικό επίπεδο στο Μεσογειακό χώρο

6.2.2.1 Συγκριτική παρουσίαση των σύγχρονων τάσεων στις εξεταζόμενες χώρες (Ελλάδα-Ιταλία-Γαλλία-Ισπανία) 460
6.2.2.2 Βαθμός εφαρμογής των νέων προτύπων χωρικού σχεδιασμού στις εξεταζόμενες λουτροπόλεις των τεσσάρων χωρών (Ελλάδα-Ιταλία-Γαλλία-Ισπανία) 463

6.3 ΠΡΟΤΥΠΑ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΤΟΥ ΘΕΡΜΑΛΙΣΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

6.3.1 Ενδεικνυόμενο πρότυπο σχεδιασμού της θερμαλιστικής δραστηριότητας

6.3.1.1 Βασικές αρχές και προϋποθέσεις της βιώσιμης ανάπτυξης 469
6.3.1.2 Μέσα και μέτρα υλοποίησης αρχών και κατευθύνσεων 472

6.3.2 Προς ένα νέο πρότυπο χωρικού σχεδιασμού του ελληνικού θερμαλιστικού τουρισμού

6.3.2.1 Αρχές χωρικής οργάνωσης και σχεδιασμού 476
6.3.2.2 Κριτήρια επιλογής σεναρίων χωρικής ανάπτυξης 478
6.3.2.3 Τα νέα πρότυπα χωρικού σχεδιασμού του θερμαλιστικού τουρισμού: Γενική θεώρηση .. 480

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

6 ΤΑ ΝΕΑ ΠΡΟΤΥΠΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΤΟΥ ΘΕΡΜΑΛΙΣΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

6.1 Θεωρητικές Προσεγγίσεις του Σχεδιασμού της Τουριστικής Ανάπτυξης

6.1.1 Βασικά θέματα του τουριστικού σχεδιασμού

6.1.1.1 Η φύση του τουριστικού φαινομένου και η ανάγκη σχεδιασμού της ανάπτυξής του

Αναμφίβολα, ο τουρισμός αποτελεί ένα πολυδιάστατο φαινόμενο το οποίο από την μεταπολεμική περίοδο που άρχισε να λαμβάνει σημαντικές διαστάσεις, συνεχίζει και στις μέρες μας αλλά θα συνεχίσει και στο μέλλον να διογκώνεται (σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του ΠΟΤ – WTO, 2005). Οι λόγοι για τους οποίους ο τουρισμός βρίσκεται σε διαρκεί και αμείωτη ανάπτυξη είναι πολλοί. Ειδικότερα όμως, ανάμεσα στους σπουδαιότερους συγκαταλέγονται (WTO, 1997):

- οικονομικοί λόγοι, αφού η ανάπτυξη του τουρισμού συμβάλλει στην αύξηση του εισοδήματος, την απασχόληση, στις συναλλαγματικές εισπράξεις, στο ΑΕΠ μιας χώρας αλλά επίσης λειτουργεί και ως καταλύτης για τους άλλους οικονομικούς τομείς
- κοινωνικοί λόγοι, αφού ενθαρρύνει την ανταλλαγή πολιτισμικών στοιχείων, προβάλλει μια χώρα σε αλλοδαπό πληθυσμό (διεθνής τουρισμός), καλλιεργεί τον ημεδαπό πληθυσμό για την ίδια τους τη χώρα και παρέχει δημιουργικές δραστηριότητες (για εσωτερικό τουρισμό),
- περιβαλλοντικοί και πολιτιστικοί λόγοι, αφού μέσω της ανάπτυξης του τουρισμού επιτυγχάνεται η αξιοποίηση και ταυτόχρονα η προστασία πόρων που αλλιώς δε θα ήταν διαθέσιμοι ή γνωστοί.

Ωστόσο, όσο κι αν η ανάπτυξη του τουρισμού κρίνεται απαραίτητη για μια σειρά από σημαντικούς λόγους, δεν αποτελεί πανάκεια, και αυτό γιατί η εν λόγω δραστηριότητα ενέχει αρκετούς κινδύνους και αρνητικές επιπτώσεις. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τον McKercher (1993) (στο Ritchie and Crouch, 2003), μερικές θεμελιώδεις αλήθειες που αφορούν στον τουρισμό είναι οι ακόλουθες:

- ο τουρισμός, ως αυτόνομη δραστηριότητα, καταναλώνει πόρους, δημιουργεί λύματα και έχει συγκεκριμένες ανάγκες για υποδομές,
- ως καταναλωτής πόρων, ο τουρισμός ενδέχεται (έχει τη δυνατότητα) να υπερκαταναλώσει τους πόρους αυτούς,
- ως «βιομηχανία» εξαρτώμενη από τους πόρους αλλά και ανταγωνιστική, ο τουρισμός πρέπει να εξεύρει σπάνιους πόρους για να εξασφαλίσει τη βιωσιμότητά του,
- ως «βιομηχανία» που στηρίζεται σχεδόν αποκλειστικά στον ιδιωτικό τομέα, η ανάπτυξη του τουρισμού κυρίως στοχεύει στη μεγιστοποίηση των κερδών,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

- ως μια πολυδιάσταση «βιομηχανία», είναι σχεδόν αδύνατον να ελεγχθεί πάντοτε
- οι τουρίστες είναι καταναλωτές και όχι ανθρωπολόγοι,
- ο τουρισμός είναι ψυχαγωγία-διασκέδαση,
- σε αντίθεση με άλλες «βιομηχανίες», ο τουρισμός δημιουργεί εισόδημα εισάγοντας πελάτες και όχι εξάγοντας προϊόντα.

Με δεδομένα λοιπόν όλα τα παραπάνω, όπως γίνεται αντιληπτό η ανάπτυξη της δραστηριότητας του τουρισμού πρέπει οπωσδήποτε να υπόκειται σε σχεδιασμό. Ειδικότερα, όσον αφορά στους λόγους για τους οποίους κρίνεται απαραίτητος ο σχεδιασμός της τουριστικής ανάπτυξης, αυτοί είναι: α) η άναρχη και απρογραμμάτιστη ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας που προκάλεσε αρνητικές επιπτώσεις στο φυσικό, πολιτιστικό, κοινωνικό και οικονομικό περιβάλλον των περιοχών υποδοχής σε όλες τις χωρικές κλίμακες και β) η ανάδυση νέων τουριστικών προορισμών σε συνδυασμό με τις αλλαγές στα καταναλωτικά πρότυπα του τουρισμού που απαιτούν πρόγνωση και συστηματική αντιμετώπιση για την εξασφάλιση της βιωσιμότητάς τους (Μπριασούλη, 2000), γ) η ιδιαίτερη σημασία που απέκτησε η τουριστική ανάπτυξη για έναν πολύ μεγάλο αριθμό περιοχών και χωρών του κόσμου, δ) η επιστημονική ανάλυση της πορείας ανάπτυξης του τουρισμού που πλέον δημιούργησε πολύ περισσότερα δεδομένα και ε) η αλλαγή της πολιτικής των tour-operators σε θέματα σχετικά με την τουριστική ανάπτυξη (Κοκκώσης και Τσάρτας, 2001). Παράλληλα, όπως διαπιστώνει και ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού (WTO, 1997), χώρες οι οποίες διαθέτουν τουριστικό σχεδιασμό έχουν επωφεληθεί από τη δραστηριότητα του τουρισμού χωρίς πολλά προβλήματα, παραμένοντας ικανοποιητικές τουριστικές αγορές, ενώ αντίθετα, χώρες οι οποίες δε διαθέτουν τουριστικό σχεδιασμό, «υποφέρουν» από περιβαλλοντικά και κοινωνικά προβλήματα, ενώ, όταν καθυστερημένα αποφασίσουν να σχεδιάσουν την τουριστική τους ανάπτυξη, χρειάζονται πολύ χρόνο αλλά και τεράστιες επενδύσεις-δαπάνες για να ισορροπήσουν τις αρνητικές επιπτώσεις.

Ανεξάρτητα όμως από τους ουσιαστικούς λόγους για τους οποίους ο τουρισμός και η ανάπτυξή του πρέπει να υπόκειται σε σχεδιασμό, πολλά είναι και τα οφέλη που προκύπτουν από τον τουριστικό σχεδιασμό. Ειδικότερα, μέσω του τουριστικού σχεδιασμού (WTO, 1997 · Κοκκώσης και Τσάρτας, 2001):

- επιτυγχάνεται η ανανεωσιμότητα των φυσικών και πολιτιστικών πόρων,
- υλοποιείται στοχευμένη ανάπτυξη του τουρισμού, δεδομένου ότι θεσπίζονται και υλοποιούνται συγκεκριμένοι και επιθυμητοί στόχοι,
- εναρμονίζεται η πολιτική για τον τουρισμό με τη συνολική πολιτική ανάπτυξης μιας χώρας (ή περιφέρειας) και με τον τρόπο αυτό εξασφαλίζεται η διασύνδεση του τουριστικού τομέα και με τους υπόλοιπους τομείς της οικονομίας,
- διευκολύνεται η αποτελεσματικότερη εφαρμογή της τουριστικής πολιτικής μιας χώρας
- επιτυγχάνεται ο συντονισμός και η διασύνδεση όλων των δομικών στοιχείων της τουριστικής δραστηριότητας (τουριστικοί πόροι, υποδομές, υπηρεσίες κλπ),
- βελτιστοποιούνται τα οικονομικά, περιβαλλοντικά και κοινωνικά οφέλη του τουρισμού, με ισόρροπη διάχυση στην κοινωνία και με κατά το δυνατόν μεγαλύτερο περιορισμό των ανεπιθύμητων προβλημάτων που συνεπάγεται η τουριστική δραστηριότητα,
- διαμορφώνεται σχέδιο δράσεων, μέσω του οποίου επιτυγχάνεται αποτελεσματικότερος συντονισμός των επενδύσεων αλλά και γενικότερα των πρωτοβουλιών του ιδιωτικού και του δημοσίου τομέα,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

- επιτυγχάνεται η αναστροφή της υποβάθμισης μιας τουριστικής περιοχής, ή σε περίπτωση περιοχών που βρίσκονται στο στάδιο της γένεσής τους, εξασφαλίζεται η βιώσιμη ανάπτυξή τους.

Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά ειδικά στο τελευταίο σημείο, θα πρέπει να πούμε ότι ο τουριστικός σχεδιασμός κρίνεται ιδιαίτερα χρήσιμος, όχι μόνο συνολικά (σε επίπεδο χώρας) αλλά και για κάθε μια ξεχωριστά περίπτωση τουριστικού προορισμού, αφού έχει διαπιστωθεί ότι κάθε περιοχή που αναπτύσσει τον τουρισμό είναι δυνατόν να διέρθει από συγκεκριμένα στάδια-φάσεις, τα οποία δεν είναι πάντοτε επιθυμητά. Ειδικότερα, οι θεωρίες περί των σταδίων ανάπτυξης ενός τουριστικού προορισμού πρωτο-εισήχθησαν από τον Christaller[142] (Κομίλης, 1986). Ωστόσο, διευρύνοντας και προσδιορίζοντάς τις ακόμη περισσότερο στην πορεία ο Noronha (1979) (στο Κομίλης και Βαγιονής, 1999), κατέληξε ότι οι φάσεις ανάπτυξης που διέρχεται μια τουριστική περιοχή είναι οι ακόλουθες τρεις (3): α) η «Ανακάλυψη»: όπου μικρές και διαφοροποιημένες ομάδες τουριστών συνυπάρχουν αρμονικά με τον τοπικό πληθυσμό (πληθυσμό υποδοχής), β) η «Αυθόρμητη και Ασυντόνιστη Ανάπτυξη»: όπου ακόμη το σημαντικότερο ρόλο διαδραματίζουν οι τοπικοί παράγοντες και η πελατεία προσαρμόζεται στα τοπικά δεδομένα και γ) η «Ιδρυματοποίηση» (institutionalization): όπου κυριαρχούν οι εξωτοπικοί παράγοντες και τυποποιείται η προσφορά προκειμένου να προσαρμοστεί στα διεθνή πρότυπα.

Ειδικότερα, όπως αναλύει και ο Τσάρτας Π. (στο Κοκκώσης και Τσάρτας, 2001), που βελτιώνει την παραπάνω διατύπωση των φάσεων της ανάπτυξης ενός τουριστικού προορισμού, τα χαρακτηριστικά ειδικά της τελευταίας φάσης διαμορφώνονται ως ακολούθως: α) όσον αφορά στην τοπική κοινωνικοοικονομική δομή, παρατηρείται αστικοποίηση των κοινωνικών χαρακτηριστικών της περιοχής, η παραγωγική δομή της περιοχής «τριτογενοποιείται» (με κυριαρχία του τουρισμού), αλλάζουν οι ρυθμοί της ζωής, τα καταναλωτικά πρότυπα και οι αξίες της πλειονότητας των κατοίκων και οι σχέσεις τουριστών με τους ντόπιους γίνονται απρόσωπες και περιορίζονται στις εμπορικές συναλλαγές και β) όσον αφορά στα χαρακτηριστικά της τουριστικής ανάπτυξης, παρατηρείται οργανωμένη μαζική υποδομή τουρισμού του «πακέτου», δημιουργούνται υπηρεσίες και δραστηριότητες για την εξυπηρέτηση των τουριστών, η περιοχή μετατρέπεται σε τουριστικό προορισμό με διεθνείς προδιαγραφές, προσελκύονται κυρίως τουρίστες με οργανωμένα πακέτα τουρισμού διακοπών (μέσω tour operators) και η διαφημιστική εικόνα της περιοχής διεθνοποιείται και συμβάλλει στη μαζική προσέλευση τουριστών.

Ωστόσο, πέραν των παραπάνω, σύμφωνα με τον Butler (Cooper and Jackson, 2002 · Shaw and Williams, 1994 και 2004), ο οποίος προχωρά ένα βήμα πιο πέρα, τα στάδια-φάσεις από τις οποίες είναι δυνατόν να διέρθει μια περιοχή στην οποία αναπτύσσεται ο τουρισμός είναι έξι (6) και είναι τα ακόλουθα:

- στάδιο εξερεύνησης (exploration): όπου το τουριστικό κύκλωμα ξεκινά να ανακαλύπτει μια περιοχή. Το περιβάλλον της περιοχής διαθέτει υψηλή ποιότητα ακόμη, ενώ κυριαρχούν οι αγροτικές χρήσεις γης.
- στάδιο επένδυσης (investment): όπου ξεκινούν οι πρώτες επενδύσεις με χαμηλούς όμως ρυθμούς.

[142] Σύμφωνα με τον Christaller, η μορφή εξέλιξης της ανάπτυξης ενός τουριστικού προορισμού διέρχεται από τα ακόλουθα στάδια: α) Ανακάλυψη του τόπου από συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες (π.χ. καλλιτέχνες), β) Διαφήμιση και ένταξη του τόπου στα τουριστικά κυκλώματα από δημόσιους ή ιδιωτικούς φορείς (tour operators) και γ) Ο τόπος έχει αποκτήσει φήμη ή γίνεται της μόδας και προσελκύει αυξανόμενο επενδυτικό ενδιαφέρον (Κομίλης, 1986).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

- στάδιο ανάπτυξης (development): όπου η ανάπτυξη γίνεται με γοργούς ρυθμούς και η φήμη της περιοχής επεκτείνεται.
- στάδιο εδραίωσης (consolidation): όπου η ανάπτυξη της περιοχής συνεχίζεται με αμείωτους ρυθμούς, ενώ η ίδια η περιοχή γίνεται ευρέως γνωστή.
- στάδιο στασιμότητας (stagnation): όπου η περιοχή αλλά και το προσφερόμενο τουριστικό προϊόν της ξεκινούν να έρχονται αντιμέτωποι με σοβαρά δομικά προβλήματα, και τέλος,
- στάδιο παρακμής (decline): όπου η περιοχή και το τουριστικό προϊόν της έχουν χάσει την ελκυστικότητα και την ανταγωνιστικότητά τους, με αποτέλεσμα να διέρχονται περίοδο μαρασμού.

Επομένως, όπως γίνεται αντιληπτό, ο τουριστικός σχεδιασμός κρίνεται απαραίτητος όχι μόνο κατά τον προσανατολισμό μιας περιοχής στην τουριστική δραστηριότητα αλλά επίσης και στην πορεία και ειδικά όταν οι περιοχές αυτές έχουν περάσει στο στάδιο της στασιμότητας ή ακόμη χειρότερα της παρακμής.

6.1.1.2 Αρχές και στόχοι του τουριστικού σχεδιασμού

Έχοντας διαπιστώσει την ανάγκη για την ύπαρξη σχεδιασμένης τουριστικής ανάπτυξης, στο σημείο αυτό αξίζει να δούμε τις αρχές που πρέπει ακολουθεί και τους στόχους που πρέπει να θέτει ο τουριστικός σχεδιασμός.

Ειδικότερα, όσον αφορά στις επιδιώξεις του τουριστικού σχεδιασμού, σύμφωνα με τους Mill και Morrison (1985) (στο Page, 1995), ο σχεδιασμός του τουρισμού πρέπει να στοχεύει στα ακόλουθα:

- να χαρακτηρίζεται από εναλλακτικές προσεγγίσεις σχετικά με: α) το μάρκετινγκ, β) την ανάπτυξη, γ) τη βιομηχανική οργάνωση, δ) την τουριστική ευσυνειδησία, ε) τις υποστηρικτικές δραστηριότητες και υπηρεσίες,
- να συνυπολογίζει: α) τις οικονομικές συνθήκες, β) τα ενεργειακά αποθέματα και συνθήκες ζήτησης, γ) τις αξίες και τα έθιμα, δ) άλλους παράγοντες του εξωγενούς περιβάλλοντος,
- να υπερασπίζεται τη μοναδικότητα: α) των φυσικών πόρων και κοιτασμάτων, β) των τοπικών πολιτιστικών και κοινωνικών δομών, γ) της τοπικής αρχιτεκτονικής, δ) των ιστορικών μνημείων και τοπόσημων, ε) των τοπικών εκδηλώσεων και δραστηριοτήτων, στ) των υπόλοιπων στοιχείων της περιοχής προορισμού,
- να επιδιώκει / να δημιουργεί: α) υψηλού βαθμού ευσυνειδησία των ωφελειών του τουρισμού, β) ξεκάθαρη και θετική εικόνα της περιοχής ως τουριστικού προορισμού, γ) αποτελεσματική οργάνωση της βιομηχανίας, δ) υψηλού βαθμού συνεργασία μεταξύ των επιχειρηματιών και των εμπλεκόμενων μερών στον ιδιωτικό τομέα,
- να αποφεύγει / να αντιτίθεται: α) στον αχρείαστο ανταγωνισμό μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών στις τουριστικές υπηρεσίες, β) στις εχθρικές συμπεριφορές των ντόπιων προς τους τουρίστες, γ) στην καταστροφή ή πρόκληση μόνιμων βλαβών στα φυσικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά του τουριστικού προορισμού, δ) στην απώλεια της ταυτότητας του τόπου, ε) στην απώλεια του τουριστικού μεριδίου, στ) στην κατάργηση τοπικών παραδοσιακών εκδηλώσεων και γεγονότων, ζ) στη δημιουργία

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

υψηλών συγκεντρώσεων και κυκλοφοριακών συμφορήσεων, η) στη μόλυνση, και θ) στην εποχικότητα.

Σε γενικές γραμμές δηλαδή, όπως συνοπτικά αναφέρει και ο Gunn (1988) (στο Page, 1995), ο τουριστικός σχεδιασμός οφείλει να: αποτρέπει τις αρνητικές επιπτώσεις, κάτι το οποίο οφείλουν να εξασφαλίσουν όλα τα εμπλεκόμενα μέρη στον τουρισμό, να είναι πολυσήμαντος (πλουραλιστικός) και να συμβιώνει/συνεργάζεται με τον οικονομικό, κοινωνικό και χωρικό σχεδιασμό, να αναγνωρίζει το ρόλο της πολιτικής κατά τη διαδικασία του σχεδιασμού, να είναι στρατηγικός ώστε να εκπληρώνει τους επιθυμητούς στόχους μέσω του σχεδιασμού και της διαχείρισης και τέλος, να ενσωματώνεται στους γενικότερους περιφερειακούς και εθνικούς σχεδιασμούς και πολιτικές.

Με δεδομένα τα παραπάνω λοιπόν, οι αρχές που ο τουριστικός σχεδιασμός οφείλει να ακολουθεί έχουν ως ακολούθως (Κοκκώσης και Τσάρτας, 2001):

- ανάπτυξη επαρκών υποδομών με στόχο τη διατήρηση της ποιότητας του περιβάλλοντος και την προσφορά ικανοποιητικών τουριστικών υπηρεσιών στους αποδέκτες,
- εφαρμογή συγκεκριμένων προτύπων χρήσεων γης, ανάπτυξης και σχεδιασμού, ώστε να διατηρείται ο χαρακτήρας και η ποιότητα του τουριστικού τόπου,
- προσφορά ποικιλίας τουριστικών εγκαταστάσεων, σημείων προσελκυστικότητας και υπηρεσιών τόσο εντός του τουριστικού τόπου όσο και στην ευρύτερη περιοχή, ώστε να διατηρούνται τα επίπεδα ικανοποίησης των τουριστών και να διαφοροποιηθούν οι τουριστικές αγορές,
- προσφορά υψηλής ποιότητας τουριστικών υπηρεσιών και προϊόντων, η οποία θα πρέπει να διατηρείται μέσα από συνεχή ορθή διαχείριση και εφαρμογή αναπτυξιακών και λειτουργικών προτύπων,
- διατήρηση ευκαμψίας (τουριστικού σχεδιασμού), τόσο κατά τα αρχικά όσο και κατά τα μετέπειτα στάδια ανάπτυξης ενός τουριστικού προορισμού ώστε να είναι δυνατός ο επαναπροσδιορισμός του βάσει των αλλαγών της αγοράς,
- προώθηση κατάρτισης και εκπαίδευσης των εργαζομένων στον κλάδο του τουρισμού και εξασφάλιση στέγασης και κοινωνικών υπηρεσιών στους ίδιους και τις οικογένειές τους
- συνυπολογισμός και σχεδιασμός της ευρύτερης περιοχής ένταξης του τουριστικού προορισμού (με δημιουργία υποδομών και άλλων βελτιώσεων) και αφού έχει ολοκληρωθεί ο εθνικός και περιφερειακός σχεδιασμός,
- εξασφάλιση προσβασιμότητας στον τόπο του τουριστικού προορισμού και σχεδιασμός της ευρύτερης περιοχής που περιβάλλει τον τουριστικό τόπο,
- ανάπτυξη υψηλού επιπέδου συντονισμού μεταξύ των διαφορετικών φορέων αλλά και του δημοσίου και του ιδιωτικού τομέα, μέσω ειδικών οργανωτικών δομών, αποτελεσματικής ηγεσίας και ικανού τεχνικού προσωπικού,
- εξασφάλιση επάρκειας χρηματοδότησης του τουριστικού προορισμού αλλά και των υποδομών της ευρύτερης περιοχής,
- ανάληψη επενδυτικών πρωτοβουλιών από τον δημόσιο τομέα, ειδικά για τις περιπτώσεις νέων τουριστικών προορισμών, ώστε να ακολουθήσουν οι ιδιώτες,
- αποτελεσματική προβολή και εφαρμογή σχεδίου μάρκετινγκ για την προσέλκυση τόσο τουριστών όσο και ιδιωτών επενδυτών.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

6.1.1.3 Διαδικασία (στάδια) και επιμέρους στοιχεία του τουριστικού σχεδιασμού

Για να μπορέσει κανείς να αντιληφθεί καλύτερα τα στάδια και τα επιμέρους στοιχεία του τουριστικού σχεδιασμού, πρώτα απ' όλα θα πρέπει να κατανοήσει την έννοια του σχεδιασμού γενικά, που κατ' επέκταση αφορά και στον τουριστικό σχεδιασμό. Αν και κάποιος ενιαίος και γενικά αποδεκτός ορισμός δεν υπάρχει, σε γενικές γραμμές η πλειονότητα των συγγραφέων συμφωνεί ότι σχεδιασμός είναι: «ένα σύνολο διεργασιών, μια διαδικασία περισσότερο, παρά ένα θεωρητικό πλαίσιο οργάνωσης του κοινωνικο-οικονομικού και φυσικού χώρου», και επίσης «ένα σύνολο εναλλακτικών ή μεταβαλλόμενων πολιτικών διαφορετικής φύσης περισσότερο, παρά η διαμόρφωση μόνο σχεδίων» (Κομίλης και Βαγιονής, 1999). Ωστόσο, όσο κι αν δε διαφοροποιείται από τα παραπάνω η έννοια του σχεδιασμού της τουριστικής ανάπτυξης, οφείλουμε να πούμε ότι ο συγκεκριμένος σχεδιασμός (τουριστικός) είναι σαφώς πιο πολύπλοκος, καθώς υπερκαλείπτει και καλείται να λάβει υπόψη του και πολλούς άλλους τομεακούς σχεδιασμούς (οικονομικούς, χωρικούς κλπ) (Heeley, 1981στο Page,1995)

Παρ' όλα αυτά, όσο πιο πολύπλοκος κι αν είναι ο τουριστικός σχεδιασμός δεν παύει να αποτελείται από κάποια διακριτά και συγκεκριμένα στάδια, στα οποία σε γενικές γραμμές και με μικρές εναλλαγές συμφωνούν πολλοί συγγραφείς. Ειδικότερα, σύμφωνα με τους Inskeep (1991) (στο Κομίλης και Βαγιονής, 1999) και Page (1995), ο τουριστικός σχεδιασμός περιλαμβάνει τα ακόλουθα επτά (7) στάδια:

Προετοιμασία μελέτης και οριοθέτηση αντικειμένου (study preparation): που συνεπάγεται διαμόρφωση προδιαγραφών, προσδιορισμό του ενδεικνυόμενου μοντέλου ή τύπου σχεδιασμού, του οργανωτικού σχήματος αλλά και του χρονοδιαγράμματος της μελέτης

Προσδιορισμός στόχων (determination of objectives): που συνεπάγεται προκαταρκτική υιοθέτηση και ανάλυση σειράς στόχων τουριστικής ανάπτυξης, οι οποίες θα έχουν προκύψει από τις διεργασίες με τους αρμόδιους φορείς και θα αντανακλούν τις βασικές αναπτυξιακές στρατηγικές και πολιτικές της εκάστοτε κυβέρνησης

Διαμόρφωση πληροφοριακού υποβάθρου (survey of all elements): που συνεπάγεται συλλογή και απογραφή όλων των απαραίτητων στοιχείων και πληροφοριών σχετικά με την υφιστάμενη κατάσταση αλλά και διενέργεια διασκοπήσεων τουριστών και πόρων προκειμένου να αξιολογηθεί η ζήτηση του εκάστοτε τουριστικού προϊόντος

Ανάλυση και σύνθεση (analysis and synthesis of findings): δηλαδή αξιολόγηση και προσδιορισμό της τουριστικής αγοράς, της προσφοράς αλλά και των χαρακτηριστικών του τουριστικού προϊόντος ενός προορισμού, με ταυτόχρονη διερεύνηση πιθανών ανασταλτικών παραγόντων στην ανάπτυξή του

Διαμόρφωση πολιτικής και σχεδίου (policy and plan formulation): που συνεπάγεται εύρεση και αξιολόγηση εναλλακτικών πολιτικών και σχεδίων και τελικό προσδιορισμό του τελικού σχεδίου και του πλέγματος πολιτικών για τα οποία υποχρεωτικά θα πρέπει να συναινούν και οι κυβερνητικοί φορείς

Εξειδικευμένες και επιμέρους προτάσεις (consider recommendations): που συνεπάγεται διαμόρφωση προτάσεων βάσει του προκρινόμενου σχεδίου, στις οποίες θα αναφέρονται οι ενδεικνυόμενες διεργασίες και τεχνικές υλοποίησής του αλλά και τα ειδικά μέτρα και ρυθμίσεις και τέλος,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Υλοποίηση και έλεγχος (implementation and monitoring of the plan): που συνεπάγεται διάφορες ενέργειες όπως: νομοθετική κατοχύρωση προτάσεων, ενεργοποίηση χρηματοδοτικών φορέων, συνεχή παρακολούθηση και συντονισμό των εμπλεκόμενων φορέων κατά την εφαρμογή του σχεδίου και αναθεώρηση σχεδίου εφ' όσον κριθεί απαραίτητο στην πορεία.

Πέραν όμως των παραπάνω γενικά αποδεκτών σταδίων από αρκετούς συγγραφείς, μια άλλη ενδιαφέρουσα εκδοχή για τη διαδικασία του τουριστικού σχεδιασμού είναι και αυτή που αναφέρουν οι Lickorish και Jenkins (2004), σύμφωνα με την οποία τα στάδια στη διαδικασία του τουριστικού σχεδιασμού είναι και πάλι επτά (7), αλλά διαμορφώνονται ως ακολούθως: i) ανάλυση της ζήτησης, ii) ανάλυση της προσφοράς, iii) πρόβλεψη της ζήτησης, iv) κόστος και χρηματοδότηση του σχεδίου v) υλοποίηση, vi) έλεγχος και τέλος vii) αξιολόγηση.

Τέλος, όσον αφορά στα στοιχεία (elements) του τουριστικού σχεδιασμού, αυτά, σύμφωνα με τον Page (1995) αλλά και τον WTO (1997), αυτά διακρίνονται σε δύο κατηγορίες: α) της ζήτησης και β) της προσφοράς. Πιο συγκεκριμένα, τα στοιχεία της ζήτησης είναι: διεθνείς τουριστικές αγορές, εγχώριες τουριστικές αγορές και οικείου πληθυσμού χρήση των τουριστικών πόρων υποδομών και υπηρεσιών, ενώ όσον αφορά στα στοιχεία της προσφοράς, σε αυτά συγκαταλέγονται: οι πόροι προσέλκυσης και οι δραστηριότητες, τα καταλύματα, οι λοιπές τουριστικές εγκαταστάσεις και υπηρεσίες, οι μεταφορές, οι λοιπές υποδομές και υπηρεσίες της ευρύτερης περιοχής και τα θεσμικά πλαίσια. Ωστόσο, σύμφωνα με άλλους συγγραφείς, τα βασικά στοιχεία του τουριστικού σχεδιασμού περιλαμβάνουν επίσης: σχέδιο μάρκετινγκ, έρευνες αγοράς και μελέτες σχετικές με τη ζήτηση για την περιοχή αλλά και τους ανθρώπινους πόρους (Κοκκώσης και Τσάρτας, 2001).

6.1.1.4 Είδη και εργαλεία τουριστικού σχεδιασμού

Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού (1993) (στο Κοκκώσης και Τσάρτας, 2001), υπάρχουν διάφορα είδη τουριστικού σχεδιασμού, ανάλογα και με τα χαρακτηριστικά που τον προσδιορίζουν. Ειδικότερα, τα βασικότερα από τα είδη του τουριστικού σχεδιασμού που υπάρχουν είναι:

Συνεχής και ευέλικτος σχεδιασμός, με την έννοια ότι ο σχεδιασμός θα πρέπει να έχει τη δυνατότητα να ανταποκριθεί στις όποιες μεταβολές των συνθηκών, αλλά σε κάθε περίπτωση η όποια μεταβολή να μην παρεκκλίνει από τους αρχικούς αναπτυξιακούς στόχους αλλά και τις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης του τουρισμού. Στο συνεχή και ευέλικτο σχεδιασμό, οι βραχυπρόθεσμες προτάσεις οφείλουν να είναι συγκεκριμένες, με ακριβή καθοδήγηση, ενώ οι μακροχρόνιες πιο γενικές, μεταθέτοντας τον ακριβή προσδιορισμό τους στο μέλλον και βάσει των συνθηκών που τότε θα έχουν διαμορφωθεί.

Πολυσήμαντος σχεδιασμός (pluralistic planning), με την έννοια ότι ο σχεδιασμός θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη του όλες τις πτυχές της τουριστικής ανάπτυξης.

Ολοκληρωμένος σχεδιασμός (integrative planning), που σημαίνει ότι ο τουριστικός σχεδιασμός θα πρέπει να ενσωματώνεται και να εντάσσεται στη συνολική πολιτική και

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

σχέδια της ευρύτερης περιοχής ή της χώρας. Δηλαδή τα τοπικά σχέδια για τον τουρισμό να εντάσσονται στην εθνική και περιφερειακή πολιτική για την τουριστική ανάπτυξη.

Σχεδιασμός με βάσει την τοπική εμπειρία (participatory/ community based planning), που σημαίνει ότι η διαδικασία του τουριστικού σχεδιασμού θα πρέπει να στηρίζεται σε συμμετοχικές διαδικασίες, δηλαδή στη συμμετοχή των τοπικών κοινωνιών, ακόμη και των μειονοτήτων ή των μειονεκτούντων πληθυσμιακών ομάδων.

Εφαρμόσιμος σχεδιασμός, δηλαδή ότι ο τουριστικός σχεδιασμός θα πρέπει να είναι ρεαλιστικός και άρα εφαρμόσιμος, ακολουθώντας ταυτόχρονα τις σύγχρονες και δημιουργικές αρχές ανάπτυξης αλλά και συνυπολογίζοντας και την πολιτική πραγματικότητα.

Στρατηγικός σχεδιασμός (strategic planning). Το συγκεκριμένο είδος τουρισμού ενδείκνυται για την άμεση αντιμετώπιση και επίλυση προβλημάτων που ανακύπτουν. Συνήθως χρησιμοποιείται για ραγδαία εναλλασσόμενες καταστάσεις και συνοδεύεται από την κατάρτιση δράσεων με έμφαση στον τρόπο με τον οποίο θα αντιμετωπιστούν οι προκύπτουσες αλλαγές. Χρησιμοποιείται στο πλαίσιο του μακροπρόθεσμου σχεδιασμού και διαμόρφωσης πολιτικής και διαθέτει διάρκεια, και μάλιστα, κατά πολύ μεγαλύτερη από την αναπτυξιακή στρατηγική για τον τουρισμό αλλά και τις προγραμματιζόμενες αναπτυξιακές δράσεις (WTO, 1997). Ειδικότερα, σύμφωνα με τους Hall and McArthur (1998) (στο Hall and Page, 1999) πέντε βασικοί λόγοι για την υλοποίηση ενός στρατηγικού τουριστικού σχεδιασμού είναι: α) πιέσεις από κυβερνητικές ή περιβαλλοντικές οργανώσεις, β) έλλειψη επαρκούς ενημέρωσης η οποία είναι απαραίτητη για να ληφθούν οι κατάλληλες αποφάσεις ή η εφαρμογή του θεσμικού πλαισίου, γ) αντιμετώπιση έκτακτων καταστάσεων, όπως για παράδειγμα αποτυχία υλοποίησης βασικών στόχων (περιβαλλοντικών κλπ), δ) απόφαση για αλλαγή τακτικής η οποία μπορεί να έχει προκύψει από την ανάληψη καθηκόντων συντονισμού από νέο πρόσωπο και ε) λόγω μη ενιαίας αντίληψης και τακτικής από τα εμπλεκόμενα μέρη στον τουριστικό σχεδιασμό.

Αειφόρος (περιβαλλοντικός / βιώσιμος) σχεδιασμός (sustainable planning). Η έννοια της αειφορίας καθιερώθηκε τη δεκαετία του ’1980 από την Επιτροπή Περιβάλλοντος και Ανάπτυξης (World Commission on the Environment and Development) ή αλλιώς γνωστή ως the Brundtland Commission. Στην πραγματικότητας, η έννοια της αειφορίας αφορά στη χρήση των πόρων με τρόπο ώστε να εξασφαλίζεται η ανάπτυξη στο σήμερα χωρίς όμως να υποθηκεύεται η επάρκειά τους στο μέλλον (Page, 1995). Στη λογική αυτή, ο αειφόρος τουριστικός σχεδιασμός αιτιολογεί την ανάπτυξη και προστατεύει τους φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους μιας περιοχής/ τουριστικού προορισμού (WTO, 1997). Ειδικότερα, σύμφωνα με τους Dutton and Hall (1989) (στο Hall and Page, 1999) ο αειφόρος τουριστικός σχεδιασμός πρέπει να στηρίζεται: α) σε ολοκληρωμένα συστήματα ελέγχου, β) σε ανάπτυξη συντονισμένων μηχανισμών των βιομηχανιών, γ) στην ευσυνειδησία των τουριστών, δ) στην ευσυνειδησία αυτών που εμπλέκονται με την προσφορά τουριστικών υπηρεσιών και ε) στην υλοποίηση στρατηγικού σχεδιασμού για να αντιμετωπιστούν ενδεχόμενοι συμβατικοί σχεδιασμοί. Τέλος αξίζει να σημειωθεί ότι ο αειφόρος τουριστικός σχεδιασμός επιτυγχάνεται μέσω περιβαλλοντικού σχεδιασμού, συμμετοχικού σχεδιασμού και την προώθηση ποιοτικού τουρισμού (WTO, 1997).

Πέραν όμως του είδους του τουριστικού σχεδιασμού που θα επιλεχθεί για έναν τουριστικό προορισμό, τα εργαλεία τα οποία έχει στη διάθεσή του ο τουριστικός σχεδιασμός είναι συγκεκριμένα και είναι τα ακόλουθα (Κοκκώσης και Τσάρτας, 2001): α) Φέρουσα

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Ικανότητα (carrying capacity), εργαλείο το οποίο υπολογίζει το όριο πέρα από το οποίο οποιαδήποτε συγκέντρωση (τουριστών, οικοδομών-νέων ξενοδοχείων κλπ) θα επιφέρουν αρνητικές κοινωνικές, περιβαλλοντικές κλπ επιπτώσεις στον τουριστικό προορισμό β) Γεωγραφικά Συστήματα Πληροφοριών (GIS), μέσω των οποίων είναι εφικτή η οργάνωση, η αξιολόγηση και η παρουσίαση δεδομένων που έχουν προκύψει κατά τη διαδικασία του σχεδιασμού, γ) Δείκτες Τουριστικής Ανάπτυξης, όπως είναι οι: συγκέντρωσης των ακτών, πυκνότητας, άνεσης, προσελκυστικότητας, συμφόρησης και συνωστισμού, κόστους διακοπών κλπ και δ) τυπολογία.

Ειδικότερα, όσον αφορά στο τελευταίο εργαλείο, σύμφωνα με πολλούς συγγραφείς (Shaw and Williams, 1994 · Duquenne, Gaki, Katsakiori, 2005 · Coccossis and Constantoglou, 2008) αυτό αποτελεί ένα από τα βασικότερα εργαλεία για τον τουριστικό σχεδιασμό. Ωστόσο σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη μιας τυπολογίας που θα χρησιμεύσει στον τουριστικό σχεδιασμό διαδραματίζει η κλίμακα, οι διαθέσιμες πληροφορίες-στοιχεία και τα μεθοδολογικά και τεχνικά εργαλεία, ώστε η τυπολογία να είναι λεπτομερής και κατά το δυνατόν ακριβής για τις ανάγκες του σχεδιασμού.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

6.1.2 Χωρικές διαστάσεις του τουριστικού σχεδιασμού

6.1.2.1 Θεωρίες για τις χωρικές όψεις της τουριστικής ανάπτυξης

Αναμφίβολα, ο τουρισμός δεν έχει μελετηθεί τόσο από τη χωρική του διάσταση όσο από την οικονομική κλπ. Παρ' όλα αυτά θα μπορούσαμε να πούμε ότι κάποιες ειδικές θεωρίες με χωρικές διαστάσεις που διατυπώθηκαν αρχικά με άλλο επίκεντρο, έχουν εφαρμογή και στην περίπτωση του τουρισμού.

Ειδικότερα, πρώτη απ' όλες τις θεωρίες που διατυπώθηκαν με χωρική χροιά ήταν αυτή του τόπου εγκατάστασης οικονομικών δραστηριοτήτων του Von Thünen (1875). Αρχικά η θεωρία αυτή αποσκοπούσε στη διερεύνηση ορισμένων παραμέτρων που θα προσδιόριζαν τη βέλτιστη διάρθρωση της γεωργικής χρήσης γης γύρω από αστικά κέντρα. Ωστόσο, η θεωρία αυτή στην πορεία επεκτάθηκε κι άλλο από τους Lösch (1954) και Isard (1956), συμπεριλαμβάνοντας και τη βιομηχανική αλλά και άλλες δραστηριότητες. Συγκεκριμένα, οι θεωρητικές θέσεις που αναπτύχθηκαν ως προς τη χωρική διάσταση των οικονομικών δραστηριοτήτων, προωθούσαν ως βέλτιστο χωρικό μοντέλο για τη χωροθέτησή τους, τις ακόλουθες εκδοχές (Κομίλης, 1986):

α) ομοιόμορφη πεδινή έκταση (Ευκλείδεια Γεωμετρία)

β) ομοιόμορφη κατανομή πληθυσμού και πόρων και

γ) ομοιόμορφα κόστη μεταφορών

Βέβαια, όπως γίνεται αντιληπτό, τα παραπάνω σενάρια βέλτιστης χωροθέτησης των οικονομικών δραστηριοτήτων δύσκολα μπορούν να εφαρμοστούν στην πραγματικότητα, καθώς προϋποθέτουν τέλειες συνθήκες περιβάλλοντος, κατανομής πληθυσμών και υπολογισμού κόστους. Παρ' όλα αυτά, όπως υποστηρίζει και ο Chisholm (1975), η αξία των παραπάνω θεωριών έγκειται στο ότι δεν επιδιώκουν να εξηγήσουν το φαινόμενο, αλλά να προτείνουν την ιδανική χωρική δομή του φαινομένου, και ανάλογα να διαπιστωθεί κατά πόσο η πραγματικότητα απέχει ή συγκλίνει προς κάποια από τα παραπάνω ιδεατά σενάρια.

Όμως, πέραν των θεωριών του τόπου εγκατάστασης των οικονομικών δραστηριοτήτων (location theories), μια άλλη χωρική θεωρία, με προεκτάσεις και στον τουρισμό, είναι και αυτή του Christaller. Συγκεκριμένα, η θεωρία της κεντρικής θέσης του Christaller, ομιλεί για ένα ιεραρχημένο πλέγμα οικισμών, όπου μέγεθος και αριθμός, λειτουργίες, χωρική κατανομή και εξυπηρετούμενη ενδοχώρα, ακολουθούν ορισμένους κανόνες και υποθέσεις. Ωστόσο, πέραν της γενικής χωρικής θεωρίας, λίγο αργότερα, το 1964 ο Christaller προχώρησε και στη διατύπωση ειδικής θεωρίας για τις χωρικές διατάσεις του τουρισμού. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τον ίδιο, ο οικονομικός κλάδος του τουρισμού αποφεύγει τις κεντρικές θέσεις και έλκεται από τις ακραίες ζώνες των αστικών περιφερειών, διευκρινίζοντας ωστόσο ότι: α) οι περιπτώσεις τουριστών που προσελκύονται από αστικά κέντρα αφορούν μόνο σε εμπορικά και μορφωτικά κίνητρα και β) οι μεσογειακές περιοχές δεν εμπίπτουν στον κανόνα αυτό (Κομίλης, 1986).

Επιχειρηματολογώντας ο Christaller για την παραπάνω θεωρία, εξηγεί ότι βασική υπόθεση είναι ότι ο πληθυσμός των έντονα αστικοποιημένων περιοχών αποζητά

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

διαφοροποιημένο προϊόν και καταστάσεις από τον τουριστικό του προορισμό και άρα οι περιοχές που επιλέγει ως τουριστικούς προορισμούς βρίσκονται σε ακραίες περιφερειακές θέσεις από τα αστικά κέντρα. Επίσης, ο ίδιος καταλήγει στο ότι: α) ο Μέσος Χρόνος Παραμονής ανά τουρίστα, αυξάνει προοδευτικά όσο απομακρύνεται από το κέντρο των αστικών περιφερειών και β) ο ξενοδοχειακός εξοπλισμός εγκαθίσταται και σε κεντρικές θέσεις αλλά και σε απομακρυσμένες περιοχές από τις αστικές περιφέρειες. Ωστόσο, μέρος της θεωρίας αυτής απορρίπτει στην πορεία ο Von Böventer (1966), καθώς ισχυρίζεται ότι οι καθοριστικοί παράγοντες για τη χωροθέτηση των τουριστικών πόλων δεν είναι οι παραπάνω. Αντίθετα, για τη χωροθέτηση των τουριστικών πόλων σημαντικό ρόλο διαδραματίζει τόσο το μεταφορικό κόστος όσο και οι οικονομίες κλίμακας (Κομίλης, 1986).

Έκτοτε, αρκετές θεωρίες αναπτύχθηκαν από πολλούς συγγραφείς (Rajotte 1975, Miossec 1976 και 1977), που σε γενικές γραμμές θα μπορούσαμε να πούμε ότι συνοψίζονται στα ακόλουθα: α) ο τουρισμός ως δραστηριότητα δεν είναι μόνο περιφερειακή αλλά έλκεται τόσο από ακραίες θέσεις όσο και από κεντρικές/αστικές θέσεις σε μια περιφέρεια, β) οι τουριστικές δραστηριότητες και υποδομές εγκαθίστανται σε περιφερειακές αλλά και σε κεντρικές θέσεις και γ) οι κατανομές και το μέγεθος συγκέντρωσης της τουριστικής δραστηριότητας εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την τουριστική πελατεία, τους τουριστικούς πόρους και τη διάρθρωση των δικτύων τουριστικής διακίνησης (Κομίλης και Βαγιονής, 1999).

Παράλληλα, πέραν των παραπάνω χωρικών διαστάσεων της δραστηριότητας του τουρισμού, μια άλλη ενδιαφέρουσα χωρική θεωρία σχετικά με τις χωρικές τάσεις της τουριστικής ανάπτυξης είναι και αυτή της Hlalager (1999). Ειδικότερα, σύμφωνα με την ίδια, η ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας δε διαφέρει σε πολλά από τη βιομηχανική δραστηριότητα, και στη λογική αυτή, ο τουρισμός μπορεί κάλλιστα να ακολουθήσει τη «θεωρία των περιοχών βιομηχανικής συγκέντρωσης» που κατ' επέκταση γίνεται αντίστοιχα «θεωρία των περιοχών τουριστικής συγκέντρωσης». Παρατηρούμε δηλαδή, ότι για άλλη μια φορά, μια θεωρία που αρχικά διατυπώθηκε για μια άλλη οικονομική δραστηριότητα, δύναται να τεθεί και στην «υπηρεσία» της τουριστικής δραστηριότητας.

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι γενικότερα, η βέλτιστη χωροθέτηση της τουριστικής δραστηριότητας, σε οποιοδήποτε χωρικό επίπεδο, είναι μια ιδιαίτερα πολύπλοκη υπόθεση. Και αυτό, καθώς εκτός από τους παραπάνω παράγοντες που διαχρονικά διατυπώθηκαν σχετικά με το τι επηρεάζει τη θέση-χωροθέτηση των τουριστικών δραστηριοτήτων, γενικά η χωρική ανάπτυξη των τουριστικών δραστηριοτήτων εξαρτάται και από τις ατομικές προτιμήσεις και συμπεριφορές των τουριστών (tourist behaviour) (για παράδειγμα μέχρι ποιο κόστος είναι διατεθειμένοι οι τουρίστες να επωμιστούν για να απολαύσουν έναν τουριστικό πόρο κλπ), παράμετροι οι οποίες δεν είναι εύκολο να εκτιμηθούν και να συνοψιστούν για όλες τις περιπτώσεις, καθώς απαιτούν εξειδικευμένες και ανά περίπτωση χωρο-χρονικές αναλύσεις (Dietvorst, 1995).

6.1.2.2 Αρχές και εργαλεία χωρικού σχεδιασμού του τουρισμού

Η διατύπωση εξειδικευμένων αρχών για το χωρικό σχεδιασμό της τουριστικής ανάπτυξης αποτελεί μια ιδιαίτερα δύσκολη υπόθεση. Και αυτό γιατί ο χωρικός τουριστικός σχεδιασμός διαφοροποιείται και έχει άλλες ανάγκες ανάλογα με τη γεωγραφική κλίμακα που

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

εστιάζει, αλλά ενδεχομένως και με το είδος τής περιοχής που εστιάζει. Ωστόσο, μια ενδιαφέρουσα απόπειρα διατύπωσης μερικών βασικών αρχών είναι αυτή που επιχειρήθηκε από τον Inskeep (1994). Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τον εν λόγω συγγραφέα, οι βασικότερες αρχές του τουριστικού σχεδιασμού στο χώρο είναι:

- εδραίωση τουριστικών "πυλών" (κόμβοι εισόδου-εξόδου) σε μια τουριστική περιοχή
- δημιουργία πόλων τουριστικών εξυπηρετήσεων που προσελκύουν τους επισκέπτες/ τουρίστες
- δημιουργία αποθεματικών περιοχών, για μελλοντική τουριστική ανάπτυξη αλλά και περιοχών ανάπτυξης του τουρισμού
- δημιουργία πρωτευόντων και δευτερευόντων πυρήνων με στόχο την αξιοποίηση όλων των δυνατοτήτων μιας περιοχής
- εξασφάλιση προσβασιμότητας μέσω σχεδιασμού επαρκούς μεταφορικού δικτύου
- εξασφάλιση επαρκούς δικτύου λειτουργιών και εξυπηρετήσεων κοινής ωφέλειας (π.χ. ύδρευση, αποχέτευση κλπ)

Πέραν όμως των παραπάνω γενικότερων αρχών, στο σημείο αυτό αξίζει να πούμε ότι γενικότερα, ο χωρικός σχεδιασμός της ανάπτυξης του τουρισμού παραδοσιακά εστίαζε και στηριζόταν στη χρήση ζωνών, στις υποδομές ενδιαίτησης, στους κτιριοδομικούς κανονισμούς, στην πυκνότητα της τουριστικής ανάπτυξης, στην παρουσία φυσικών, ιστορικών και πολιτιστικών πόρων και στην πρόβλεψη/πρόνοια διάφορων τεχνικών υποδομών. Παρ' όλα αυτά, τα τελευταία χρόνια ο χωρικός τουριστικός σχεδιασμός αναγκαστικά έχει επεκταθεί προκειμένου να συμπεριλάβει και περιβαλλοντικές και κοινωνικο-πολιτιστικές διαστάσεις, λαμβάνοντας υπόψη του το χωρικό σύστημα σε όλα τα επίπεδα (τοπικό, περιφερειακό, εθνικό, και παγκόσμιο) (Hall and Page, 1999).

Αναμφίβολα, όπως διαπιστώνεται και από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού, η χρήση των ζωνών τουριστικής ανάπτυξης (εντός των οποίων χωροθετείται η τουριστική δραστηριότητα) αποτελεί ένα από τα βασικότερα εργαλεία του χωρικού σχεδιασμού της τουριστικής ανάπτυξης, που ενδείκνυται για όλες τις γεωγραφικές-χωρικές κλίμακες και ειδικά σε εθνικό επίπεδο. Φυσικά, η χρήση των ζωνών δεν εξυπηρετεί μόνο την ίδια την ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας (μέσω οικονομικών κλίμακας), αλλά ταυτόχρονα και τη χωρική οργάνωση μιας ολόκληρης χώρας (WTO, 1997).

Εξειδικεύοντας ακόμη περισσότερο περί χωρικού σχεδιασμού της τουριστικής δραστηριότητας, θα πρέπει να πούμε ότι η συγκεκριμένη μορφή σχεδιασμού (χωρική) για τον τουρισμό, αποτελεί μια από τις παραδοσιακότερες (πέραν από τον ενισχυμένο σχεδιασμό -boosterism-, οικονομικό σχεδιασμό -economic- και συμμετοχικό σχεδιασμό -community-, Page, 1995). Ειδικότερα, βασικές θέσεις του χωρικού σχεδιασμού για τον τουρισμό και την τουριστική δραστηριότητα είναι ότι: α) ο τουρισμός καταναλώνει πόρους, β) ο σχεδιασμός και η ανάπτυξή του θα πρέπει να γίνεται με σεβασμό στο περιβάλλον, γ) ο τουρισμός έχει έντονες χωρικές διαστάσεις, δ) η όποια ανάπτυξη θα πρέπει να γίνεται με περιβαλλοντικούς όρους, ε) ο σχεδιασμός θα πρέπει να προστατεύει τη διατήρηση της βιοποικιλότητας.

Πέραν των παραπάνω όμως, ο χωρικός σχεδιασμός του τουρισμού, θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη του: α) τη φέρουσα ικανότητα (physical carrying capacity), β) τις τουριστικές και ταξιδιωτικές ροές, γ) τη διαχείριση των επισκεπτών, δ) τη συγκέντρωση ή διάχυση των επισκεπτών, ε) τις αντιλήψεις για το φυσικό περιβάλλον, στ) τη διαχείριση και προστασία των Εθνικών Πάρκων και Δρυμών και ζ) τις περιβαλλοντικά ευαίσθητες περιοχές.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Ενώ τέλος, μερικές από τις βασικές μεθόδους που καλείται να χρησιμοποιήσει είναι: περιβαλλοντικές μελέτες - Μελέτες Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων, Περιφερειακός Σχεδιασμός και άλλες Ειδικές Μελέτες (Hall and Page, 1999).

6.1.2.3 Χωρικά επίπεδα τουριστικού σχεδιασμού

Ανάλογα με τους συγγραφείς, τα χωρικά επίπεδα στα οποία καλείται να «λειτουργήσει» ο σχεδιασμός της τουριστικής ανάπτυξης, διαφέρουν. Ωστόσο, σε κάθε περίπτωση, αυτά ακολουθούν σε γενικές γραμμές τη λογική των υπαρκτών διοικητικών ορίων και γενικότερα των πιθανών συνδυασμών συνεργασίας μεταξύ των εκάστοτε διοικητικών μονάδων.

Ειδικότερα, σύμφωνα με μια πρώτη εκδοχή, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού (WTO, 1997) υιοθετεί ότι τουριστικός σχεδιασμός είναι δυνατόν να γίνει σε δύο κλίμακες: την εθνική και την περιφερειακή. Από την άλλη πλευρά, σύμφωνα με άλλους συγγραφείς (Κοκκώσης και Τσάρτας, 2001), τα χωρικά επίπεδα-κλίμακες που συνήθως «καλύπτει» ο τουριστικός σχεδιασμός είναι τέσσερα (4) και συγκεκριμένα είναι: α) το διαπεριφερειακό επίπεδο (διεθνές επίπεδο), β) το εθνικό επίπεδο, γ) το περιφερειακό επίπεδο (περιφέρεια, νομός, επαρχία) και δ) το τοπικό επίπεδο (τουριστική περιοχή).

Ωστόσο, σύμφωνα με μια πιο αναλυτική εκδοχή, τα χωρικά επίπεδα του τουριστικού σχεδιασμού είναι έξι (6) και είναι τα ακόλουθα (Hall and Page, 1999):

- εθνικό επίπεδο
- διαπεριφερειακό (ή/και διεθνικό επίπεδο) (όπως είναι για παράδειγμα η Ε.Ε.)
- περιφερειακό επίπεδο
- τοπικό επίπεδο (localized region) (όπως είναι για παράδειγμα η Bavaria στη Γερμανία)
- τουριστική περιοχή
- πόλη

Ειδικότερα, όσον αφορά στο προτελευταίο επίπεδο χωρικού σχεδιασμού (τουριστική περιοχή), αυτό μπορεί να αποτελεί κάποιο Εθνικό Πάρκο, ένα τουριστικό χωριό, ένα Χιονοδρομικό Κέντρο, ένα Θερμαλιστικό Πάρκο, ένα μικρό νησί κ.ο.κ.. Επίσης, γενικά στα χαμηλά επίπεδα-κλίμακες, ενδείκνυται να συμμετέχουν οι τοπικές αρχές και φορείς και ο σχεδιασμός να υλοποιείται στο πλαίσιο τοπικών σχεδίων ανάπτυξης, τα οποία θα πρέπει να προβλέπουν: ανάδειξη παραδοσιακών κτιρίων, προστασία περιοχών φυσικής αξίας, πρόβλεψη υποδομών ελεύθερου χρόνου, κυκλοφοριακές ρυθμίσεις (πάρκινγκ κλπ), μεταφορικές υποδομές, φωτισμούς δρόμων, πεζοδρομήσεις, περιβαλλοντικές υπηρεσίες (διαχείριση απορριμμάτων, καθαριότητα κλπ) (Davidson and Maitland, 2002).

Κλείνοντας, στο σημείο αυτό θα πρέπει να πούμε ότι ανεξάρτητα από το εάν διαφέρει από συγγραφέα σε συγγραφέα ο αριθμός και το ποια είναι τα χωρικά επίπεδα του τουριστικού σχεδιασμού, κοινός παρονομαστής πολλών (WTO, 1997 · Cooper κ.ά., 1998 · Κοκκώσης και Τσάρτας, 2001 · Davidson and Maitland, 2002) είναι ότι όσο αυξάνει η κλίμακα (π.χ. εθνικό επίπεδο) ο σχεδιασμός είναι πιο γενικός, ενώ όσο μειώνεται η κλίμακα (π.χ. τουριστική περιοχή) ο σχεδιασμός είναι πιο εξειδικευμένος και συγκεκριμένος.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

6.1.2.4 Πρότυπα χωρικού σχεδιασμού των προορισμών θερμαλιστικού τουρισμού

Οι προορισμοί θερμαλιστικού τουρισμού αποτελούν μια συγκεκριμένη κατηγορία χώρου ανάπτυξης του τουρισμού, που σύμφωνα και με τα όσα αναφέρθηκαν και προηγουμένως ανήκουν στο χαμηλότερο επίπεδο-κλίμακα χωρικού σχεδιασμού (για τον τουρισμό). Οι θερμαλιστικοί τουριστικοί προορισμοί αποτελούν ιδιαίτερες περιπτώσεις. Ο λόγος στον οποίο έγκειται η διαφορετικότητά τους αυτή από πολλούς άλλους τουριστικούς προορισμούς, είναι ότι δεν έχουν τη δυνατότητα να ακολουθήσουν καμία από τις λογικές βέλτιστης χωροθέτησης, δεδομένου ότι εξαρτώνται αποκλειστικά από τη θέση των ιαματικών πηγών στο χώρο, θέση για την οποία μόνο η φύση αποφασίζει και όχι ο άνθρωπος.

Αν και ο θερμαλιστικός τουρισμός αποτελεί μια ειδική μορφή τουρισμού που η παράδοση και η ιστορία της χάνεται στα βάθη των αιώνων (πριν καν τη δημιουργία του σχετικού όρου), εντούτοις ο σχεδιασμός της στο χώρο (δηλαδή στο σημείο που αναβλύζει μια πηγή) σπάνια έχει μελετηθεί. Συγκεκριμένα, ενώ ο θερμαλισμός και κυρίως οι ιαματικές πηγές έχουν ευρέως αναλυθεί και εξετασθεί από χημικούς, γεωλόγους, ιατρούς, αρχιτέκτονες, ιστορικούς κλπ, η μορφή του τουρισμού, και δη ο χωρικός σχεδιασμός της στην τοπική κλίμακα, σπάνια αποτέλεσαν πεδίο διατριβής από συγγραφείς. Έτσι, με δεδομένο τις εξαιρετικά περιορισμένες και δυσέρευτες βιβλιογραφικές αναφορές σε θεωρίες και μοντέλα σχεδιασμού του χώρου ανάπτυξης του θερμαλισμού – θερμαλιστικού τουρισμού, το παρόν υποκεφάλαιο θα επικεντρωθεί σε μια και μόνο σχετική θεωρία που εντοπίστηκε, και η οποία διατυπώθηκε αρκετά παλιότερα, τη δεκαετία του ’1970. Ειδικότερα, η εν λόγω θεωρία, ανήκει στον Ελβετό Αρχιτέκτονα Otto Glaus και περιλαμβάνεται στο βιβλίο του «Σχεδιασμός και ανέγερση/κατασκευή σύγχρονων ιαματικών κέντρων» (Glaus, 1975).

Πριν όμως δούμε αναλυτικά τις περιπτώσεις-εκδοχές χωρικού σχεδιασμού που προτείνει ο Otto Glaus για τους χώρους που αναβλύζουν οι ιαματικές πηγές, στο σημείο αυτό θα πρέπει πούμε ότι η λογική στην οποία στηρίχτηκε ο Ελβετός Αρχιτέκτονας για το χωρικό σχεδιασμό του θερμαλιστικού τουρισμού βασίζεται σχεδόν εξ ολοκλήρου στη χρήση ζωνών. Ειδικότερα, το σύνολο των ζωνών που χρησιμοποιούνται από τον Glaus είναι: Ζώνη Προστασίας του Φυσικού Πόρου, Ζώνη Θεραπευτικής Αγωγής, Ζώνη Κατοικίας Θεραπευόμενων, Ζώνη Αναψυχής, Ζώνη Αθλητισμού, Βιοτεχνική και Εμπορική Ζώνη και Ζώνες Κυκλοφορίας.

Παράλληλα, πέραν των παραπάνω ζωνών, ο Glaus διακρίνει τρεις διαφορετικές κατηγορίες ιαματικών πηγών, βάσει διαφόρων περιορισμών: Ι) τις ιαματικές πηγές που δεν επιτρέπεται η δόμηση, ΙΙ) τις ιαματικές πηγές που επιτρέπεται μερικώς ή πλήρως η δόμηση και ΙΙΙ) τις ιαματικές πηγές που βρίσκονται σε περιοχή υποκείμενη σε πολεοδομικό σχεδιασμό. Παρακάτω, παρατίθενται αναλυτικά οι εναλλακτικές περιπτώσεις σχεδιασμού που προτείνονται από τον Ελβετό Αρχιτέκτονα ανά κατηγορία.

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ Ι: Ιαματικές πηγές που δεν επιτρέπεται η δόμηση

Όσον αφορά στην πρώτη κατηγορία, ο Ελβετός Αρχιτέκτονας διακρίνει δύο περιπτώσεις, ανάλογα με τα γεωλογικά και τα τοπογραφικά δεδομένα:

- **Περίπτωση Ια:** Ιαματικές Πηγές που δεν επιτρέπεται η δόμηση λόγω γεωλογικών δεδομένων

Στις περιπτώσεις που τα γεωλογικά δεδομένα επιβάλουν την απόλυτη προστασία του φυσικού πόρου των ιαματικών πηγών, αναγκαστικά θα πρέπει να ισχύσουν πολύ αυστηρές προδιαγραφές και μια εκτεταμένη περιοχή γύρω από την ιαματική πηγή θα πρέπει να

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

κηρυχθεί ως προστατευόμενη ζώνη. Ο όποιος σχεδιασμός και δόμηση θα πρέπει να εκτείνεται εκτός της ζώνης προστασίας της ιαματικής πηγής και σε ικανή απόσταση από αυτή. Ειδικότερα, ο σχεδιασμός που προτείνεται στην περίπτωση αυτή και συγκεκριμένα στην περιοχή εκτός ζώνης προστασίας, περιλαμβάνει το συνδυασμό των ακόλουθων ζωνών: ζώνη ανάπαυσης και αναψυχής, ζώνες θεραπευτικής αγωγής και κατοικίας, ζώνη θεραπευτικού αθλητισμού, ζώνη μικροβιοτεχνίας και εμπορίου (Σχέδιο 5-1).

- **Περίπτωση Ιβ:** Ιαματικές Πηγές που δεν επιτρέπεται η δόμηση λόγω τοπογραφικών δεδομένων

Στις περιπτώσεις ιαματικών πηγών που η ιδιαίτερη τοπογραφία (χαράδρες, εδάφη με απότομες κλίσεις κλπ) δεν επιτρέπει τη δόμηση στον άμεσο χώρο της ιαματικής πηγής, αναγκαστικά ο όποιος σχεδιασμός θα πρέπει να εκτείνεται στο προσφορότερο και όσο το δυνατόν πιο κοντινό μέρος από αυτή. Ειδικότερα, στην περίπτωση αυτή, ο σχεδιασμός που προτείνεται στην περιοχή που θα είναι εφικτή η δόμηση, περιλαμβάνει τον ακόλουθο συνδυασμό ζωνών: ζώνες θεραπευτικής αγωγής και κατοικίας θεραπευομένων - ζώνες αναψυχής, θεραπευτικού αθλητισμού και μικροβιοτεχνίας-εμπορίου (Σχέδιο 5-2).

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΙΙ: Ιαματικές πηγές που επιτρέπεται μερικώς ή πλήρως η δόμηση

Όσον αφορά στη δεύτερη κατηγορία χώρου θερμαλισμού, ο Glaus προτείνει δύο περιπτώσεις σχεδιασμού, ανάλογα και πάλι με τα γεωλογικά και μορφολογικά δεδομένα:

- **Περίπτωση ΙΙα:** Ιαματικές Πηγές με περιορισμένη δυνατότητα δόμησης

Στις περιπτώσεις που τα γεωλογικά δεδομένα επιτρέπουν μόνο την περιορισμένη δόμηση της περιοχής γύρω από την ιαματική πηγή, αναγκαστικά θα πρέπει να ισχύσουν αρκετοί περιορισμοί στην όποια οικοδομική δραστηριότητα. Στις περιπτώσεις αυτές, ο σχεδιασμός που προτείνεται περιλαμβάνει τη χωροθέτηση μόνο της ζώνης θεραπευτικής αγωγής κοντά στην ιαματική πηγή και από κει και πέρα, σε ασφαλές για την προστασία της πηγής μέρος ακολουθούν οι: ζώνη κατοικίας θεραπευόμενων, ζώνες αναψυχής, θεραπευτικού αθλητισμού, μικροβιοτεχνίας και εμπορίου (Σχέδιο 5-3).

Βέβαια, στη συγκεκριμένη περίπτωση ιαματικών πηγών και εφόσον η μεταφορά του ιαματικού νερού είναι εφικτή χωρίς αλλοιώσεις, υπάρχει επίσης και η δυνατότητα εξ ολοκλήρου μεταφοράς όλων των λειτουργιών-ζωνών σε μέρος έξω από την περιοχή περιορισμένης δόμησης. Στην επιλογή αυτή, ο σχεδιασμός μπορεί να ακολουθήσει το σχεδιασμό της Περίπτωσης Ια.

- **Περίπτωση ΙΙβ:** Ιαματικές Πηγές με απεριόριστη δυνατότητα δόμησης

Στις περιπτώσεις ιαματικών πηγών που δεν υπάρχει κανένας γεωλογικός περιορισμός (το ιαματικό νερό έρχεται από μεγάλα βάθη κλπ), ο σχεδιασμός του τόπου θερμαλιστικού τουρισμού τελεί υπό ιδανικές συνθήκες και το όλο θέμα είναι πλέον καθαρά επενδυτικό. Ειδικότερα, ο ιδανικός σχεδιασμός τέτοιων περιπτώσεων ιαματικών πηγών περιλαμβάνει τη χωροθέτηση των ζωνών, όχι σε αύξουσα απόσταση από την ιαματική πηγή και τη ζώνη θεραπευτικής αγωγής, αλλά περιμετρικά αυτής. Πιο συγκεκριμένα, οι ζώνες που ενδείκνυται να χωροθετηθούν περιμετρικά της ζώνης θεραπευτικής αγωγής είναι: ζώνη κατοικίας θεραπευόμενων, ζώνη μικροβιοτεχνίας και εμπορίου, ζώνη αναψυχής και τέλος ζώνη θεραπευτικού αθλητισμού (Σχέδιο 5-4).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Περιπτώσεις Σχεδιασμού Χώρου Θερμαλισμού (Otto Glaus) (α)

Σχέδιο 6-1: Περίπτωση Ια

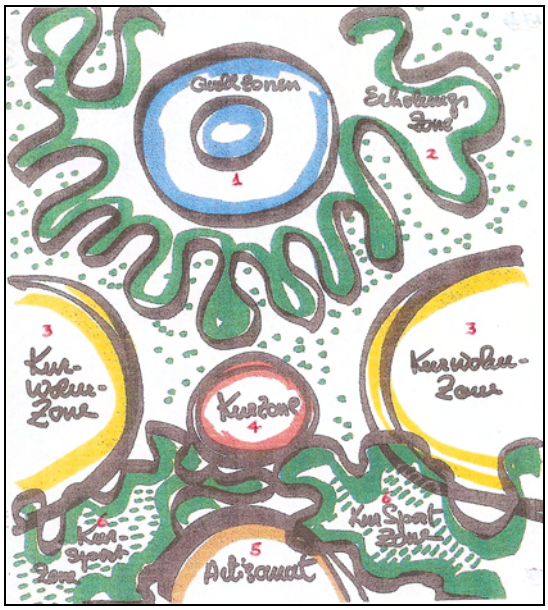

1: Ζώνη ιαματικής πηγής
2: Ζώνη ανάπαυσης – αναψυχής
3: ζώνη κατοικίας θερμαλιστών
4: Ζώνη θεραπευτικής αγωγής
5: Ζώνη μικροβιοτεχνίας και εμπορίου
6: Ζώνη θεραπευτικού αθλητισμού

Σχέδιο 6-2: Περίπτωση Ιβ

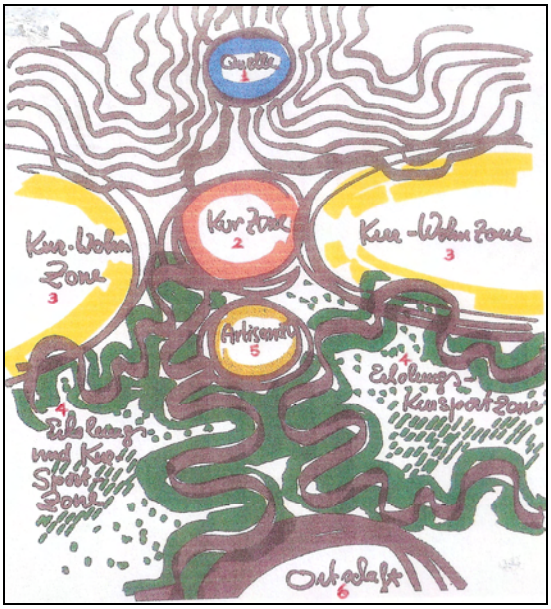

1: Ζώνη ιαματικής πηγής
2: ζώνη θεραπείας
3: ζώνη κατοικίας θερμαλιστών
4: ζώνη αναψυχής και θεραπευτικού αθλητισμού
5: Ζώνη μικροβιοτεχνίας και εμπορίου
6: Γειτονικός οικισμός

Σχέδιο 6-3: Περίπτωση ΙΙ α

1: Ζώνη ιαματικής πηγής
2: Ζώνη θεραπευτικής αγωγής
3: Ζώνη κατοικίας θερμαλιστών/θεραπευόμενων
4: Ζώνη μικροβιοτεχνίας και εμπορίου
5: Ζώνη αναψυχής και θεραπευτικού αθλητισμού
6: Γειτονικός οικισμός

Σχέδιο 6-4: Περίπτωση ΙΙ β

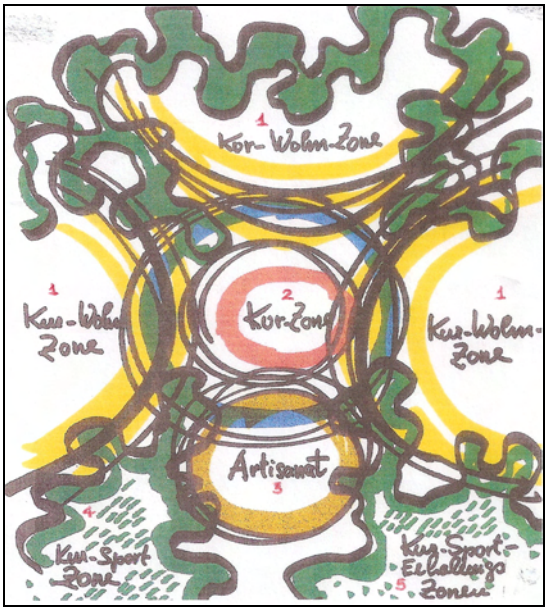

1: Ζώνη κατοικίας θερμαλιστών
2: Ζώνη θεραπευτικής αγωγής
3: Ζώνη μικροβιοτεχνίας και εμπορίου
4: Ζώνη θεραπευτικού αθλητισμού
5: Ζώνη αναψυχής και θεραπευτικού αθλητισμού

Πηγή: Glaus, 1975

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Περιπτώσεις Σχεδιασμού Χώρου Θερμαλισμού (Otto Glaus) (β)

Σχέδιο 6-5: Περίπτωση ΙΙΙ α

1: Φυσικό τοπίο - πράσινο
2: Ζώνη ιαματικής πηγής
3: Ζώνη θεραπευτικής αγωγής
4: Ζώνη κατοικίας

Σχέδιο 6-6: Περίπτωση ΙΙΙ β

1: Ζώνη κατοικίας για την πόλη και τους θεραπευόμενους
2: Θερμαλιστικό Κέντρο
3: Ζώνη αναψυχής και θεραπευτικού αθλητισμού

Σχέδιο 6-7: Περίπτωση ΙΙΙ γ

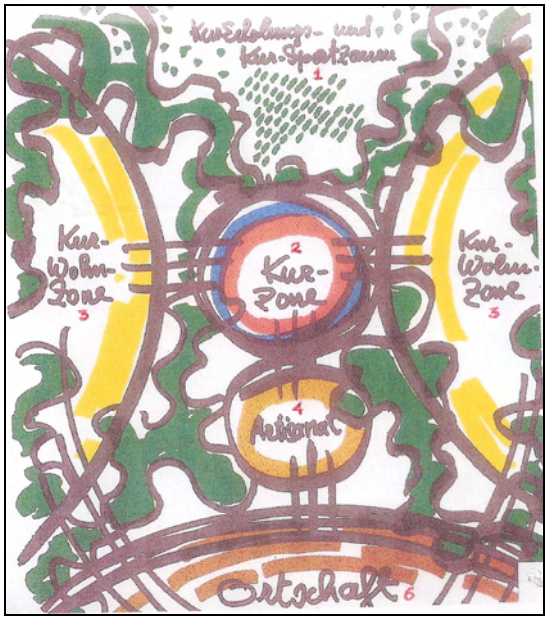

1: Ζώνη αναψυχής και θεραπευτικού αθλητισμού
2: Ζώνη ιαματικού κέντρου
3: Ζώνη κατοικίας θερμαλιστών
4: Ζώνη μικροβιοτεχνίας και εμπορίου
5: Οικισμός

Σχέδιο 6-8: Περίπτωση ΙΙΙ δ

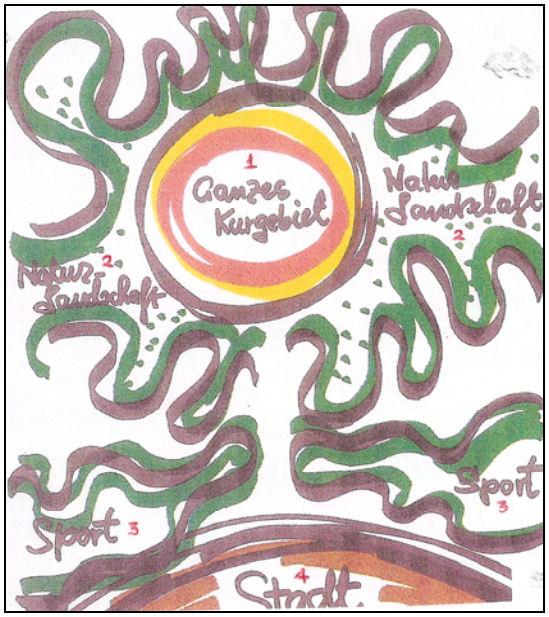

1: Θερμαλιστικό Κέντρο
2: Φυσικό τοπίο - πράσινο
3: Ζώνη αθλητισμού
4: Πόλη

Πηγή: Glaus, 1975

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΙΙΙ: Ιαματικές πηγές σε περιοχή υποκείμενη σε πολεοδομικό σχεδιασμό

Τέλος, όσον αφορά στην τρίτη κατηγορία χώρου θερμαλισμού, ο Glaus προτείνει τέσσερις περιπτώσεις σχεδιασμού, ανάλογα με το μέγεθος και τη θέση του γειτονικού οικισμού-πόλης:

- **Μοντέλο ΙΙΙα:** Κέντρο Θερμαλισμού χωρίς γειτονικό οικισμό

Στις περιπτώσεις αυτές, ανήκουν Θερμαλιστικά Κέντρα τα οποία αν και είναι άριστης ποιότητας και ενώ είχαν όλες τις προϋποθέσεις για να αναπτυχθούν και οικιστικά, για κάποιους λόγους (π.χ. περιορισμένος όγκος νερού), η τουριστική και οικιστική τους ανάπτυξη παρέμεινε ιδιαίτερα περιορισμένη. Έτσι, ο ενδεικνυόμενος σχεδιασμός για αυτού του τύπου τα Θερμαλιστικά Κέντρα, με πολύ μικρό μόνιμο πληθυσμό, περιλαμβάνει το σχεδιασμό της ζώνης κατοικίας (ταυτόχρονα των θεραπευόμενων και του μόνιμου πληθυσμού) περιμετρικά της ζώνης θεραπείας (Σχέδιο 5-5).

- **Μοντέλο ΙΙΙβ:** Κέντρο Θερμαλισμού σε στενή επαφή με οικισμό

Στις περιπτώσεις αυτές ανήκουν Θερμαλιστικά Κέντρα τα οποία βρίσκονται εντός του οικιστικού ιστού μιας πόλης και οι διάφορες λειτουργίες της (βιοτεχνία, εμπορική ζώνη κλπ) εμπλέκονται σε μεγάλο βαθμό με την κατοικία τόσο του μόνιμου πληθυσμού όσο και των θεραπευόμενων. Οι δυνατότητες εφαρμογής κατάλληλου σχεδιασμού στις περιπτώσεις αυτές είναι αρκετά περιορισμένες. Παρ' όλα αυτά, ενδεικνυόμενη και απαραίτητη κρίνεται η δημιουργία τουλάχιστον ζώνης αναψυχής και θεραπευτικού αθλητισμού που θα βρίσκεται σε συνέχεια με το Θερμαλιστικό Κέντρο (Σχέδιο 5-6).

- **Μοντέλο ΙΙΙγ:** Κέντρο Θερμαλισμού σε καλή επαφή με οικισμό-πόλη

Στις περιπτώσεις αυτές ανήκουν Θερμαλιστικά Κέντρα τα οποία έχουν το προνόμιο να διαθέτουν μεγάλη έκταση και παράλληλα να βρίσκονται σε καλή επαφή με αυτόνομο οικισμό. Το ενδεικνυόμενο μοντέλο σχεδιασμού σε αυτές τις περιπτώσεις περιλαμβάνει τη χωροθέτηση όλων των απαραίτητων ζωνών εντός της έκτασης που διαθέτει το Θερμαλιστικό Κέντρο. Ειδικότερα, ο σχεδιασμός και η χωροθέτηση των ζωνών στο χώρο του Θερμαλιστικού Κέντρου ενδείκνυται να γίνεται περιμετρικά της ιαματικής πηγής-ζώνης θεραπευτικής αγωγής ώστε να υπάρχει ουσιαστική συνοχή μεταξύ τους. Πιο συγκεκριμένα οι περιμετρικές αυτές ζώνες ενδείκνυται να είναι οι: ζώνη αναψυχής και θεραπευτικού θερμαλισμού, ζώνη κατοικίας θεραπευόμενων και τέλος ζώνη μικροβιοτεχνίας-εμπορίου (Σχέδιο 5-7).

- **Μοντέλο ΙΙΙδ:** Κέντρο Θερμαλισμού ως δορυφόρος μιας πόλης

Στις περιπτώσεις αυτές ανήκουν Θερμαλιστικά Κέντρα που βρίσκονται σε σχετικά μικρή απόσταση από μια πόλη και επωφελούνται τόσο από τις λειτουργίες της όσο και από τον πληθυσμό της, ο οποίος συνήθως την επισκέπτεται ειδικά κατά την περίοδο χαμηλής τουριστικής κίνησης (χειμώνας). Σε τέτοιες περιπτώσεις ο ενδεικνυόμενος σχεδιασμός είναι ακόμη πιο εξελιγμένος, αφού εκτός από εκτεταμένες ζώνες αναψυχής και αθλητικών εγκαταστάσεων, τα εν λόγω Θερμαλιστικά Κέντρα προσφέρονται και για τη δημιουργία πολιτιστικών υποδομών, όπως θέατρα, βιβλιοθήκες, αίθουσες μουσικής κλπ. Εντούτοις, μια αρνητική συγκυρία του να αποτελεί ένα Θερμαλιστικό Κέντρο δορυφόρο μιας μεγάλης πόλης, είναι αφ'ενός η πρόκληση υψηλών επιπέδων ρύπανσης (λόγω της κυκλοφορίας αυτοκινήτων), αφ'ετέρου η γενικότερη υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος γύρω από αυτό (Σχέδιο 5-8).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Όπως γίνεται αντιληπτό, οι παραπάνω περιπτώσεις χωρικού σχεδιασμού που προτείνει ο Otto Glaus, αν και αφορούν αποκλειστικά στο χώρο των ιαματικών πηγών και ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού, εντούτοις λαμβάνουν υπόψη τους τα δεδομένα και τις απαιτήσεις που υπήρχαν σε παλαιότερη εποχή, πολύ πριν την αλλαγή της νοοτροπίας των σύγχρονων τουριστών, αλλά ακόμη και των θερμαλιστών. Παράλληλα, ο σχεδιασμός που προτείνεται στηρίζεται περισσότερο στα γεωμορφολογικά και τοπογραφικά δεδομένα του χώρου μιας ιαματικής πηγής, τα οποία άλλωστε δεν απαντώνται σχεδόν καθόλου στην Ελλάδα, αφού η πλειονότητα των αξιοποιημένων ή δυνητικά αξιοποιήσιμων ιαματικών πηγών της χώρας μας δε βρίσκεται σε απότομα εδάφη (όπως στην Ελβετία ή τη Γερμανία), αλλά σε πεδινές και παράκτιες περιοχές κυρίως.

Επίσης, οι περιπτώσεις σχεδιασμού που αναπτύσσει ο εν λόγω συγγραφέας ξεκινούν και καταλήγουν στον άμεσο μόνο χώρο των ιαματικών πηγών (δηλαδή το χώρο των Θερμαλιστικών Πάρκων θα μπορούσαμε να πούμε αντίστοιχα για την Ελλάδα), χωρίς να προβλέπεται κάτι για το σχεδιασμό του ευρύτερου χώρου (οικιστικού και φυσικού) των ιαματικών πηγών. Ακόμη, ο σχεδιασμός που προτείνεται σε κάθε περίπτωση, προσβλέπει στη μέγιστη αξιοποίηση μιας ιαματικής πηγής και στην ανάπτυξη ενός αυτοτελούς και έντονης ανάπτυξης θερμαλιστικού κέντρου-πάρκου, αποκλείοντας περιπτώσεις ήπιας και μέτριας ανάπτυξης, που απαντώνται συχνά και ενδείκνυνται για την περίπτωση της Ελλάδας. Επιπλέον, ο Glaus προτείνει ουσιαστικό σχεδιασμό σχεδόν αποκλειστικά στις περιπτώσεις που ο χώρος είναι «παρθένος» και «άγραφος», ενώ μετριάζει κατά πολύ τις σχεδιαστικές λύσεις που εμπίπτουν εντός οικιστικού ιστού, που με αρκετή συχνότητα απαντώνται στην χώρα μας και συνήθως εγείρουν αρκετούς περιορισμούς.

Πέραν όμως της θεωρητικής προσέγγισης του Otto Glaus σχετικά με το σχεδιασμό που ενδείκνυται να εφαρμόζεται στους χώρους ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού -που όπως είδαμε ούτε τόσο εφαρμόσιμη είναι στην Ελλάδα αλλά ούτε και τόσο σύγχρονη- θα μπορούσε να πει κανείς ότι ειδικά για την περίπτωση της χώρας μας, μια πιο πρόσφατη προσέγγιση είναι αυτή που αναπτύσσεται στη μελέτη που υλοποιήθηκε για λογαριασμό του ΥΠΕΧΩΔΕ και ολοκληρώθηκε το έτος 2000, με τίτλο «Στρατηγικό Πλαίσιο Χωρικών Κατευθύνσεων για την ανάπτυξη του ιαματικού τουρισμού στην Ελλάδα». Όπως γίνεται αντιληπτό, το συγκεκριμένο πόνημα, ως μελέτη που είναι, δεν καταλήγει σε κάποια θεωρητική αναφορά για τα ενδεικνυόμενα μοντέλα σχεδιασμού για το χώρο ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού. Αντίθετα, μελετά συγκεκριμένες περιπτώσεις και προτείνει εξειδικευμένες χωρικές κατευθύνσεις και μέτρα/δράσεις τόσο για το σύνολο της Ελλάδας (εθνικό επίπεδο) όσο και ανά περίπτωση ορισμένων λουτροπόλεων.

Συγκεκριμένα, όπως είδαμε και στο 4ο Κεφάλαιο της παρούσας διατριβής, σύμφωνα με τη συγκεκριμένη μελέτη, σε εθνικό επίπεδο οι κατευθύνσεις που δίνονται αφορούν στην κατηγοριοποίηση και κατάταξη των ιαματικών πηγών και των υπαρχουσών θερμαλιστικών εγκαταστάσεων σε διεθνούς, εθνικής, περιφερειακής και τοπικής εμβέλειας. Αν και σε γενικές γραμμές η κατηγοριοποίηση αυτή έχει ως στόχο την κατά το δυνατόν μεγαλύτερη ποσοτικά και γεωγραφικά ανάπτυξη πόλων θερμαλιστικού τουρισμού, η ύπαρξη τεσσάρων κατηγοριών κρίνεται ως υπερβολική, καθώς ευνοεί την έντονη ανισότητα μεταξύ της πρώτης και της τέταρτης κατηγορίας (διεθνούς και τοπικής εμβέλειας) και με τον τρόπο αυτό καθηλώνει συγκεκριμένες ιαματικές πηγές (και μάλιστα τις περισσότερες) σε υποτυπώδη επίπεδα ανάπτυξης.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Ειδικότερα, το σκεπτικό της ανάδειξης περιοχών θερμαλιστικού τουρισμού διεθνούς εμβέλειας (έστω και σε βάθος χρόνου -15ετία), κρίνεται αρκετά πρόωρο για την Ελλάδα, ενώ επίσης αποτελεί έναν στόχο τοποθετημένο σε λάθος βάση. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τη μελέτη, για να αναδειχθεί μια περιοχή-λουτρόπολη σε διεθνούς εμβέλειας θερμαλιστικό προορισμό, απαραίτητη προϋπόθεση είναι η προσφορά πολυτελών εγκαταστάσεων θερμαλισμού. Όμως σύμφωνα με την επιτόπια έρευνα τόσο σε λουτροπόλεις του εξωτερικού όσο και της χώρας μας με αλλοδαπούς θερμαλιστές, η προσφορά θερμαλισμού πολυτελείας δε συνδέεται απαραίτητα με την προσέλκυση ξένων θερμαλιστών. Αντίθετα μάλιστα, οι θερμαλιστές των ξένων χωρών, όντας εξοικειωμένοι σε εκσυγχρονισμένες εγκαταστάσεις θερμαλισμού που προσφέρουν σύγχρονες θερμαλιστικές υπηρεσίες σε φυσιολογικές τιμές, δεν προτιμούν συνήθως τις εγκαταστάσεις και υπηρεσίες πολυτελείας, αφού στη χώρα προέλευσής τους οι σχεδόν αντίστοιχες παροχές και περιβάλλον θερμαλισμού με τις δικές μας πολυτελείας, είναι οικονομικά συμφορότερες. Πέραν αυτών όμως, γενικότερα θα πρέπει να σημειωθεί ότι ο θερμαλιστικός τουρισμός της Ελλάδας ως μη αξιόπιστος συγκριτικά με τη διεθνή αγορά, για μεγάλο διάστημα στο μέλλον δεν πρόκειται να αποτελέσει προεπιλογή ξένων επισκεπτών, αλλά μόνο συμπληρωματική μορφή τουρισμού στο πλαίσιο της επίσκεψής τους στη χώρα μας. Έτσι, περισσότερες πιθανότητες έχει να προσελκύσει ξένους επισκέπτες μια θερμαλιστική εγκατάσταση που βρίσκεται κοντά σε τουριστικούς πόρους διεθνούς εμβέλειας (Ολυμπία, Δελφοί, Μετέωρα κλπ) έστω και μέτριου προς καλού επιπέδου, παρά μια θερμαλιστική εγκατάσταση πολυτελείας που εξ επί τούτου έχει δημιουργηθεί σε μια ιδιαίτερα ανεπτυγμένη λουτρόπολη αλλά χωρίς διεθνές τουριστικό ενδιαφέρον (όπως το Λουτράκι που προτείνεται από τη συγκεκριμένη μελέτη).

Επίσης όσον αφορά και πάλι στις διεθνούς αλλά και εθνικής εμβέλειας λουτροπόλεις που προτείνει η μελέτη, ενώ ορθά αναφέρεται ότι απαραιτήτως πρέπει να συνδυάζουν και άλλες μορφές τουρισμού, το σχεδιασμό αυτών τον μεταθέτει στον ευρύτερο χώρο και όχι απαραίτητα στον άμεσο χώρο (της λουτρόπολης ή του θερμαλιστικού πάρκου). Ταυτόχρονα η συγκεκριμένη πρόταση για συνδυασμό του θερμαλιστικού με εναλλακτικές μορφές τουρισμού, αθλητισμό και ψυχαγωγία δεν προτείνεται παρά μόνο στις περιοχές υψηλής προτεραιότητας και όχι στις περιοχές περιφερειακής και τοπικής εμβέλειας που προβλέπονται από τη μελέτη.

Πέραν των παραπάνω όμως, και παραμένοντας στις προτάσεις σε εθνικό επίπεδο της εν λόγω μελέτης, διαπιστώνεται ότι προτεραιότητα για την ανάπτυξη μεγάλης εμβέλειας (διεθνούς και εθνικής εν προκειμένω) πόλων θερμαλιστικού τουρισμού, δίνεται σε περιοχές στην ενδοχώρα της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης. Θεωρητικά η επιλογή αυτή είναι λογική, αφού οι δύο αυτές πόλεις συγκεντρώνουν το μισό πληθυσμό της χώρας και άρα ένα θερμαλιστικό κέντρο είναι σίγουρα βιώσιμο στην ενδοχώρα τους. Πλην όμως, στη σύγχρονη εποχή, με τις ταχείες εξελίξεις ως προς τις μεταφορικές υποδομές στη χώρα μας, αλλάζει ριζικά η χρονική γεωγραφία των περιοχών, με αποτέλεσμα περιπτώσεις ιαματικών πηγών και θερμαλιστικών εγκαταστάσεων που άλλοτε θεωρούνταν μακρινές ως προς μεγάλα αστικά συγκροτήματα, σήμερα να θεωρούνται ιδιαίτερα προσιτές ακόμη και για προορισμό Σαββατοκύριακου.

Παράλληλα, εξετάζοντας η μελέτη συγκεκριμένες περιπτώσεις υποψήφιων λουτροπόλεων διεθνούς/εθνικής σημασίας (περίπτωση Λουτρακίου για παράδειγμα), που οι θερμαλιστικές εγκαταστάσεις αποτελούν διάσπαρτες απλές κτιριακές κατασκευές εντός του οικιστικού ιστού, επιλέγεται η λογική της μετεγκατάστασης αυτών σε εκτός οικιστικού ιστού

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Θερμαλιστικό Πάρκο, χωρικός σχεδιασμός ο οποίος δεν κρίνεται απαραίτητος, δεδομένου ότι η μεταφορά των ιαματικών νερών σε μεγάλες αποστάσεις δεν είναι πάντοτε εφικτή και ασφαλής για την ποιότητα των νερών. Παρ' όλα αυτά, εύλογη κρίνεται η επισήμανση που αναφέρεται σε αυτής της εμβέλειας τους θερμαλιστικούς προορισμούς, σύμφωνα με την οποία οι εθνικής (ή/και διεθνούς) εμβέλειας περιοχές θερμαλιστικού τουρισμού ιδανικό θα ήταν να διαθέτουν παραπάνω από μια θερμαλιστικές εγκαταστάσεις (και μάλιστα διαφορετικής κλάσης η κάθε μια), προκειμένου να εξασφαλίζεται ο κοινωνικός χαρακτήρας του προσφερόμενου θερμαλιστικού τουρισμού της εκάστοτε περιοχής.

Ανεξάρτητα όμως από τις παραπάνω χωρικές κατευθύνσεις, αξιοσημείωτο είναι ότι στο πλαίσιο της οικονομοτεχνικής εξειδίκευσης που κάνει η μελέτη για τον τύπο των σύγχρονων θερμαλιστικών εγκαταστάσεων που πρέπει να διαθέτει η χώρα μας, μοιάζει να μην λαμβάνονται υπόψη οι σύγχρονες τάσεις που επικρατούν ως προς τις προσφερόμενες υπηρεσίες θερμαλισμού αλλά και το προφίλ των σημερινών θερμαλιστών. Συγκεκριμένα, προσδιορίζοντας τη μορφή της αναβάθμισης που πρέπει να υλοποιηθεί στις υπάρχουσες (ή και στις νέες) εγκαταστάσεις, η μελέτη προτρέπει στη δημιουργία (ή/και αναβάθμιση) σχεδόν μοναδικά δωματίων/αιθουσών εξατομικευμένων υπηρεσιών και δε θίγει καθόλου το ότι οι σύγχρονες εγκαταστάσεις διεθνώς προσβλέπουν το ίδιο τόσο στην προσφορά εξατομικευμένων όσο και ομαδικών υπηρεσιών-υποδομών (μεγάλες δεξαμενές κλπ). Μοιάζει δηλαδή σαν να αγνοείται εντελώς η αναδυόμενη αγορά «σύγχρονων» θερμαλιστών που ως στόχο δεν έχει πια το θεραπευτικό θερμαλισμό και τις ατομικές θεραπείας αλλά το θερμαλισμό υγείας και ευεξίας.

Πέραν όμως των παραπάνω επισημάνσεων και κρίσεων ως προς το περιεχόμενο των προτάσεων της μελέτης που υλοποιήθηκε για λογαριασμό του ΥΠΕΧΩΔΕ, που θα μπορούσαν να αναλυθούν ή να εξειδικευτούν ακόμη περισσότερο, γεγονός παραμένει ότι πρόκειται για ένα πόνημα μιας ομάδας μελετητών που ανεξάρτητα από την ορθότητα ή όχι των προτάσεών του, δεν αποτελεί θεωρητική βάση για το σχεδιασμό των ελληνικών περιοχών θερμαλιστικού τουρισμού, αλλά εξειδικευμένη μελέτη με χωρικές προτάσεις για συγκεκριμένους πόλους ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού και συγκεκριμένα αυτών που προεπιλέγονται ως υψηλής εμβέλειας. Δηλαδή ούτε ασχολείται με το διαχειριστικό μοντέλο που θα έπρεπε να ακολουθηθεί στις περιπτώσεις των ιαματικών πηγών της Ελλάδας, ούτε ερευνά τα μοντέλα χωρικού σχεδιασμού που θεωρητικά αρμόζουν στη χώρα μας. Αντίθετα, επικεντρώνεται σε οικονομοτεχνικές αναλύσεις τις οποίες συνδυάζει με χωρικές προτάσεις, που σε κάθε περίπτωση αφορούν κυρίως στην ιεράρχηση της σπουδαιότητας των ελληνικών προορισμών θερμαλιστικού τουρισμού και σε γενικές χωρικές κατευθύνσεις για τις σπουδαιότερες λουτροπόλεις.

Έχοντας δει και σχολιάσει τα βασικότερα από τα ζητήματα και κατευθύνσεις χωρικής διάστασης που θίγει η πιο πρόσφατη μελέτη που έχει εκπονηθεί στην Ελλάδα για το θερμαλιστικό τουρισμό, στο σημείο αυτό, και καθαρά για ιστορικούς λόγους, αξίζει να αναφερθούμε και σε μια άλλη, προγενέστερη μελέτη, που επίσης θίγει ζητήματα χωρικής οργάνωσης των περιοχών ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού. Πρόκειται για τη μελέτη – ερευνητικό πρόγραμμα με τίτλο «Αρχιτεκτονικός και πολεοδομικός προγραμματισμός και σχεδιασμός εγκαταστάσεων θεραπευτικού τουρισμού στον ελληνικό χώρο» (Σκαρπιά-Χόιπελ και Συνεφάκης, 1988), που υλοποιήθηκε για λογαριασμό του Συνδέσμου Δήμων και

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Κοινοτήτων Ιαματικών Πηγών Ελλάδος (ΣΔΚΙΠΕ), με χρηματοδότηση από τα Ευρωπαϊκά Κοινωνικά Προγράμματα (ΕΚΤ ’87 και ΕΚΤ ’88)[143].

Ειδικότερα, πέραν της εκτεταμένης εισαγωγής – εννοιολογικών διευκρινήσεων, το μεγαλύτερο μέρος της μελέτης αποτελείται από εξειδικευμένες αρχιτεκτονικές και πολεοδομικές προτάσεις για συγκεκριμένες περιπτώσεις θερμαλιστικών εγκαταστάσεων – προορισμών (της βορείου Ελλάδας κυρίως). Πιο συγκεκριμένα, οι περιπτώσεις που αναφέρονται, και οι προτάσεις που συνοδεύουν κάθε μια από αυτές, προέρχονται από ειδικές προμελέτες που είχαν ολοκληρωθεί (πάλι στο πλαίσιο των ΕΚΤ), το αμέσως προηγούμενο έτος (1987). Ακόμη κι έτσι όμως, οι εξειδικευμένες περιπτώσεις περιοχών θερμαλιστικού τουρισμού που αναφέρονται-αναπτύσσονται, δε χαρακτηρίζονται ούτε από γεωγραφική κατανομή στον ελλαδικό χώρο, αλλά ούτε και αποτελούν αντιπροσωπευτικές περιπτώσεις, αφού η πλειονότητά τους είναι πολύ περιορισμένης ανάπτυξης (περιπτώσεις Νέας Απολλωνίας, Γέρας Λέσβου, Ελευθερών Καβάλας, Εφταλούς Λέσβου, Θέρμης Θεσσαλονίκης, Θέρμης Λέσβου, Λαγκαδά, Λισβορίου Λέσβου, Λουτρακίου Κορινθίας, Μυρτιάς Αιτωλοακαρνανίας, Νέας Κεσσάνης Ξάνθης, Νιγρίτας Σερρών και Πρέβεζας).

Παράλληλα, εκτός από τις μη ενδεικτικές και γεωγραφικά μη ισόρροπα κατανεμημένες περιπτώσεις περιοχών θερμαλιστικού τουρισμού που εξετάζονται, όσον αφορά στην εισαγωγή, που παρατίθενται οι απαραίτητες εννοιολογικές διευκρινήσεις, η εν λόγω μελέτη διακρίνει τις ιαματικές πηγές στις ακόλουθες κατηγορίες:

α) Λουτροπόλεις: «*θεωρούνται οι χώροι οργανωμένης λουτροθεραπείας και αναψυχής, οι οποίοι είναι άμεσα ενταγμένοι σε ιστό μεγάλων ή και μικρότερων αστικών κέντρων και πέραν των άλλων στοιχείων έχουν συνήθως και κάποια βαρύνουσα ιστορική παράδοση*»

β) Λουτρικά Πολυλειτουργικά Κέντρα*: «θεωρούνται οι χώροι με εγκαταστάσεις οργανωμένης λουτροθεραπείας και αναψυχής, οι οποίοι λειτουργούν αυτόνομα και δορυφορικά προς τους οικισμούς αναφοράς τους, από τους οποίους βρίσκονται σε μια σχετικά κοντινή απόσταση. Επίσης είναι υποδοχείς του ειδικού και του γενικού τουρισμού»*

γ) Πολυλειτουργικά Συγκροτήματα Θεραπευτικού Τουρισμού*: «θεωρούνται οι χώροι με οργανωμένες εγκαταστάσεις λουτροθεραπείας και αναψυχής, οι οποίοι έχουν ιδιαίτερα χαλαρή σχέση με το οικιστικό δίκτυο της περιοχής τους και λειτουργούν αυτόνομα και ανεξάρτητα από αυτό. Απευθύνονται αποκλειστικά σε ειδικό θεραπευτικό τουρισμό»*

[143] Αποσπάσματα της συγκεκριμένης μελέτης παρουσιάστηκαν επίσης και στο «2ο Συνέδριο για τα Θερμομεταλλικά Νερά» του ΣΔΚΙΠΕ (1990), στις ακόλουθες εισηγήσεις:
- Συνεφάκης Γ.: «Μεθοδολογία και Παράμετροι για μια συστηματική ανάπτυξη των ιαματικών πηγών στον ελληνικό χώρο»
- Σκαρπιά-Χόιπελ Ξ.: «Η αναψυχή ως παράμετρος του θεραπευτικού τουρισμού»
- Κωτσιόπουλος Αν. κ.ά.: «Αρχιτεκτονικός προγραμματισμός και προμελέτη Δημοτικού Υδροθεραπευτηρίου και ξενοδοχείου Α΄ κατηγορίας στο Λουτράκι Κορινθίας»

Ωστόσο, στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί ότι πέραν του παραπάνω Συνεδρίου, ειδικές αναφορές σε χωρικά ζητήματα εξειδικευμένων περιπτώσεων/περιοχών έγιναν και στο «1ο Διεθνές Συνέδριο για τα Θερμομεταλλικά Νερά και την Ανάπτυξη των Λουτροπόλεων», επίσης του ΣΔΚΙΠΕ (1986), με τις σχετικές εισηγήσεις για τη χωρική διάσταση του θερμαλιστικού τουρισμού να είναι:
- Ροδολάκης Ν.: «Θεραπευτικός τουρισμός και χωροταξική-πολεοδομική οργάνωση των λουτροπόλεων στην Ελλάδα»
- Καραμάνου Ζ.: «Προγραμματισμός και αρχιτεκτονικός σχεδιασμός υδροθεραπευτικών συγκροτημάτων: συγκεκριμένη πρόταση για το υδροθεραπευτήριο των Λουτρών Αγίας Παρασκευής»
- Σκαρπιά-Χόιπελ Ξ.: «Οργανωτικές σκέψεις και προοπτικές: δύο λουτροπόλεις το 1999»
- Ρηγάνης Δ. κ.ά.: «Ο ρόλος και η αξιοποίηση των θερμομεταλλικών νερών παράγοντες για την περιφερειακή ανάπτυξη της χώρας μας»

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

δ) Λουτρικοί Σταθμοί*: «θεωρούνται οι χώροι με οργανωμένες εγκαταστάσεις λουτροθεραπείας καθαρά τοπικής εμβέλειας, οι οποίοι απευθύνονται αποκλειστικά σε ειδικό θεραπευτικό τουρισμό και συνήθως κάνουν αναφορά σε μικρούς περιφερειακούς οικισμούς»*

Όπως γίνεται αντιληπτό από τα παραπάνω, στη συγκεκριμένη μελέτη επικρατεί τόσο εννοιολογική σύγχυση των όρων που χρησιμοποιούνται όσο και αντιφάσεις ως προς τις επεξηγήσεις αυτών. Ειδικότερα, η πρώτη αντίφαση και σύγχυση αφορά στο ότι ενώ οι παραπάνω τέσσερις (4) κατηγορίες γίνονται με βάση το είδος και την πολυπλοκότητα των λειτουργιών κάθε εγκατάστασης-ιαματικής πηγής, οι ορισμοί που δίνονται επικαλούνται κυρίως χωρικά χαρακτηριστικά. Επίσης, όσον αφορά στον όρο «λουτρόπολη», με αυτόν η μελέτη προσδιορίζει τον καθεαυτό χώρο των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων, ενώ στην πραγματικότητα ετυμολογικά και ουσιαστικά «λουτρόπολη» είναι το σύνολο του οικιστικού ιστού που συνδέεται με / περιλαμβάνει θερμαλιστικές εγκαταστάσεις (και συνήθως δημιουργείται ως αποτέλεσμα της ύπαρξης τέτοιων εγκαταστάσεων στην περίπτωση της Ελλάδας). Ακόμη, σύγχυση δημιουργείται και με τα είδη / μορφές τουρισμού που αναφέρονται (γενικού, ειδικού, θεραπευτικού τουρισμού). Τέλος, ακόμη κι αν δεχτούμε τους ορισμούς που δίνονται για κάθε μια από τις παραπάνω τέσσερις (4) κατηγορίες, οι περιπτώσεις περιοχών που αναφέρονται στη μελέτη σε κάθε μια από αυτές, ενώ παρουσιάζονται ως εξαντλητικές, στην πραγματικότητα δεν είναι, αφού ούτε περιλαμβάνουν όλες όσες θα έπρεπε στην κάθε κατηγορία αλλά ούτε και όσες τελικά αναφέρονται ανήκουν στην ορθή κατηγορία.

Συνοψίζοντας και συνδυάζοντας όλα τα παραπάνω, θα πρέπει να ειπωθεί ότι τελικά μόνο η προσπάθεια του Ελβετού αρχιτέκτονα αποτελεί θεωρητική βάση για το χωρικό σχεδιασμό περιοχών θερμαλιστικού τουρισμού, αφού τα υπόλοιπα πονήματα που εντοπίστηκαν στην (και για την) Ελλάδα, ως μελέτες που είναι, επικεντρώνουν σε εξειδικευμένες χωρικές προτάσεις, συγκεκριμένων περιπτώσεων/ περιοχών (με εξαίρεση τη μελέτη του ΚΕΠΑΜΕ-ΥΠΕΧΩΔΕ που υπεισέρχεται και σε προτάσεις χωρικού σχεδιασμού σε εθνικό επίπεδο). Παρ’ όλα αυτά, ακόμη και η επιστημονική εργασία-προσέγγιση του Ελβετού συγγραφέα, εκτός του ότι δεν είναι πρόσφατα διατυπωμένη και δε λαμβάνει υπόψη τις σύγχρονες τάσεις-αντιλήψεις σχεδιασμού για τους προορισμούς θερμαλιστικού τουρισμού, είναι επίσης και μη εφαρμόσιμη στην Ελλάδα, κυρίως λόγω τοπογραφικών δεδομένων. Άρα, όπως γίνεται αντιληπτό, η διατύπωση προτύπων σχεδιασμού ειδικά για το χώρο του θερμαλισμού, που θα λαμβάνουν υπόψη τις σύγχρονες τάσεις, αλλά ταυτόχρονα θα είναι εφαρμόσιμα στην Ελλάδα παραμένει ζητούμενο για την περίπτωση της χώρας μας.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

6.2 Οι Νέες Τάσεις Εκσυγχρονισμού και Ανάπτυξης του Θερμαλιστικού Τουρισμού

6.2.1 Η σύγχρονη όψη της θερμαλιστικής δραστηριότητας

6.2.1.1 Η διαχρονική εξέλιξη των στόχων του θερμαλισμού

Όπως πολλές φορές έχει αναφερθεί στην παρούσα διατριβή, η χρήση των ιαματικών πηγών από τον άνθρωπο δεν αποτελεί προνόμιο της σημερινής εποχής. Αντίθετα, ο άνθρωπος από τα βάθη της αρχαιότητας γνώριζε καλά τόσο τον ίδιο τον πόρο των ιαματικών πηγών όσο και τις ευεργετικές ιδιότητες των νερών του, χρησιμοποιώντας τα σε συστηματική βάση στην κοινωνική του ζωή. Βέβαια, το ότι οι ιαματικές πηγές και τα νερά τους βρίσκονται σε αδιάκοπη χρήση για δεκάδες αιώνες τώρα, δε σημαίνει ότι πάντοτε ο ρόλος και η χρήση που προσέδιδε η κοινωνία σε αυτά ήταν η ίδια. Αντίθετα, στο πέρασμα των αιώνων η χρήση αυτή άλλαξε αρκετές φορές ανάλογα με την εποχή, εξυπηρετώντας κάθε φορά διαφορετικές ανάγκες και στόχους (Διάγραμμα 5-1).

Όπως είχαμε αναφέρει και στο 2^{ο} Κεφάλαιο, οι ιαματικές πηγές και τα νερά τους για τους λαούς της βαθιάς αρχαιότητας (Βαβυλώνιοι, Ασύριοι, Έλληνες, Αιγύπτιοι κλπ) αποτελούσαν αρχικά βασικό μέσο καθαριότητας και επούλωσης πληγών. Δηλαδή, ο στόχος από τη χρήση των ιαματικών νερών εκείνη την εποχή κυμαινόταν κάπου ανάμεσα στην καθαριότητα και την υγεία-θεραπεία. Με την πάροδο των αιώνων και όταν κατά την περίοδο της κλασικής εποχής τα ιαματικά νερά άρχισαν να αποτελούν αντικείμενο συστηματικής μελέτης της νεοαναπτυσσόμενης επιστήμης της ιατρικής (και του πατέρα της ιατρικής Ιπποκράτη) οι ιαματικές πηγές και τα νερά τους ξεκίνησαν να αποτελούν ουσιαστικό μέσο διατήρησης και ανάκτησης της υγείας κι έτσι ο στόχος από τη χρήση τους ήταν σχεδόν εξολοκλήρου η θεραπεία από διάφορες παθήσεις και η ανάκτηση της σωματικής υγείας.

Την περίοδο της ρωμαϊκή εποχής, οι ιαματικές πηγές εξακολούθησαν να βρίσκονται στο προσκήνιο των ανθρώπινων δραστηριοτήτων και συνηθειών. Μόνο που αυτή τη φορά η χρήση των ιαματικών πηγών και των νερών τους πέρασε σε ένα επόμενο στάδιο. Οι Ρωμαίοι, εξελίσσοντας τις θεραπευτικές αγωγές που οι αρχαίοι Έλληνες είχαν εισάγει, συστηματοποίησαν ακόμη περισσότερο τις υδροθεραπείες εντάσσοντάς τις στην καθημερινότητα μέχρι και των απλών πολιτών. Παράλληλα, συμπεριλαμβάνοντας και αρκετές άλλες υπηρεσίες περιποιήσεων (του σώματος κυρίως), προσέδωσαν στα θερμά-ιαματικά λουτρά μια χροιά που παρέπεμπε περισσότερο στην αναζωογόνηση και την ευεξία, παρά στη θεραπεία και τη φροντίδα της υγείας όπως ίσχυε για τους αρχαίους Έλληνες.

Όμως, παρά τη συστηματοποίηση των ιαματικών λουτρών κατά τη ρωμαϊκή εποχή, το Μεσαίωνα η χρήση των ιαματικών νερών πέρασε στο άλλο άκρο. Η συνήθεια της

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

υδροθεραπείας με ιαματικά νερά δαιμονοποιήθηκε και σχεδόν απαγορεύτηκε για μεγάλο χρονικό διάστημα της περιόδου των «Σκοτεινών Χρόνων». Τελικά, προς τα τέλη του Μεσαίωνα (12ος αιώνας) που η υδροθεραπεία και ο θερμαλισμός άρχισαν ξανά να αποτελούν δημοφιλή δραστηριότητα, ο στόχος της χρήσης των ιαματικών νερών διαφοροποιήθηκε κατά πολύ από τις προηγούμενες εποχές. Λόγω του ότι ο χώρος των λουτρών αποτελούσε άσυλο, η διαδικασία των λουτρών και ο θερμαλισμός μετατράπηκαν σε καθαρά ψυχαγωγική δραστηριότητα, όπου κύριο χαρακτηριστικό της ήταν η άκρατη και ασύδοτη διασκέδαση.

Βγαίνοντας από την περίοδο του Μεσαίωνα, κατά την περίοδο της Αναγέννησης, η υδροθεραπεία και η χρήση των ιαματικών νερών δε θα μεταλλαχθεί άλλο. Αντίθετα, θα επανέλθει σε προηγούμενο στάδιο. Συγκεκριμένα, χάρη στη συστηματική και πάλι μελέτη των ενδεικνυόμενων θεραπευτικών αγωγών αλλά και των θεραπευτικών ιδιοτήτων των ιαματικών νερών, ο θερμαλισμός και τα λουτρά θα χρησιμοποιηθούν ξανά ως μέσο θεραπείας διαφόρων παθήσεων και εν γένει ανάκτησης της σωματικής υγείας, όπως γενικότερα ίσχυε και στην περίοδο της κλασικής εποχής στην αρχαία Ελλάδα.

Κατά τη νεότερη εποχή (17ος αιώνας), η υδροθεραπεία και η χρήση των ιαματικών πηγών θα αρχίσει να γίνεται ακόμη πιο συστηματικά από το μέσο πολίτη, ενώ ταυτόχρονα θα αρχίσει να εξελίσσεται και σε δημοφιλή δραστηριότητα των ευγενών και των αριστοκρατών της εποχής. Έτσι, ο θερμαλισμός θα αλλάξει και πάλι χαρακτηριστικά και θα αρχίσει ξανά να εξυπηρετεί στόχους που θα κυμαίνονται ανάμεσα τόσο στην ανάκτηση της υγείας όσο και στην επίτευξη της σωματικής και ψυχικής αναζωογόνησης και ευεξίας γενικότερα.

Διάγραμμα 6-1: Η διαχρονική εξέλιξη των στόχων του θερμαλισμού

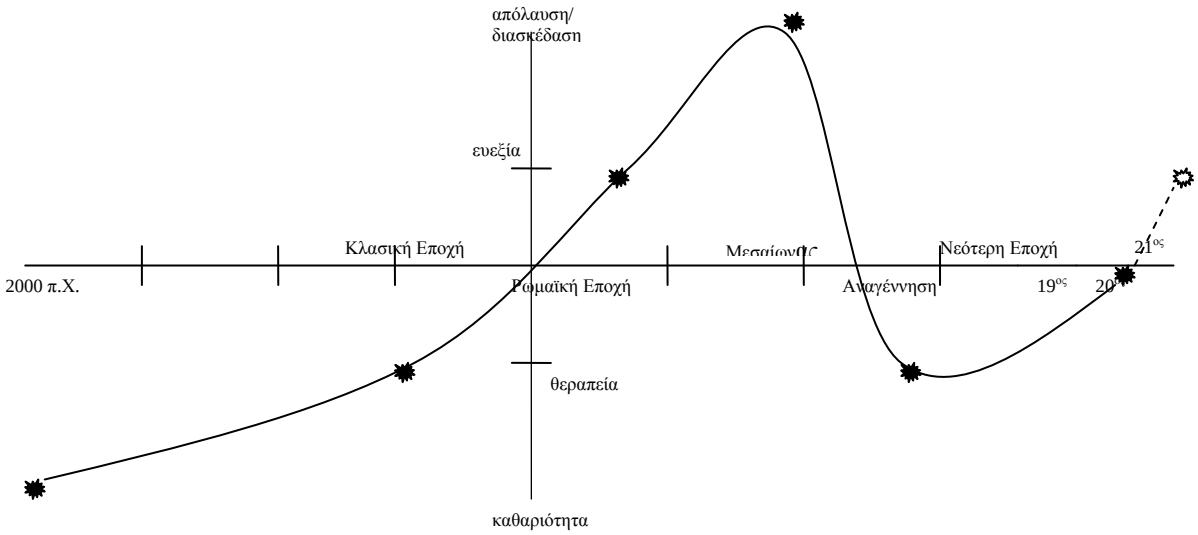

Πηγή: ιδία επεξεργασία

Το 19ο αιώνα όμως, που θα εντατικοποιηθεί ακόμη περισσότερο ο θερμαλισμός (λόγω και της ανάπτυξης του φαινομένου του τουρισμού – θερμαλιστικός τουρισμός), οι στόχοι που θα εξυπηρετεί πλέον η εν λόγω δραστηριότητα θα αλλάξουν ξανά. Αυτή τη φορά ο θερμαλισμός θα γίνεται και πάλι για θεραπευτικούς λόγους -όπως κατά την κλασική εποχή και την περίοδο της Αναγέννησης. Λόγω του ότι η ιατρική επιστήμη και οι θεραπευτικές

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

μέθοδοι θα αρχίσουν να εξελίσσονται ραγδαία στις αρχές του 20ο αιώνα, η θεραπευτική διάσταση του θερμαλισμού θα συνεχίσει να κυριαρχεί και στο μεγαλύτερο μέρος του 20ου αιώνα, ώσπου τελικά στις μέρες μας (και δη από τη δεκαετία του ‘90) το έντονο στρες και οι ρυθμοί της καθημερινότητας θα αναγκάσουν σχεδόν τη δραστηριότητα του θερμαλισμού να στραφεί περισσότερο στην ανάκτηση της ψυχικής και σωματικής υγείας, δηλαδή να εξυπηρετεί ανάγκες αναζωογόνησης και ευεξίας, χωρίς όμως να παραγκωνίζεται εντελώς και ο θεραπευτικός χαρακτήρας του θερμαλισμού, όπως δηλαδή και στην περίοδο της νεότερης εποχής.

Συμπερασματικά λοιπόν, ο θερμαλισμός αν και πέρασε από αρκετές μεταλλάξεις και στάδια, σε γενικές γραμμές και ανάλογα με τη χρονική περίοδο και τις αντιλήψεις, αποτέλεσε μια δραστηριότητα του ανθρώπου (και σήμερα ειδική μορφή τουρισμού) η οποία ταλαντεύτηκε και εξακολουθεί να ταλαντεύεται ανάμεσα στους στόχους της απόλυτης θεραπείας και υγείας και της απόλυτης αναζωογόνησης και ευεξίας (πλην των περιπτώσεων της βαθιάς αρχαιότητας και της περιόδου του Μεσαίωνα, που εξυπηρέτησε την καθαριότητα και την άκρατη διασκέδαση/απόλαυση αντίστοιχα). Στις μέρες μας, λόγω και των έντονων συνθηκών της ζωής, αναγκαστικά ο θερμαλισμός αποτελεί ταυτόχρονα και μέσο θεραπείας αλλά και μέσο αναζωογόνησης και ευεξίας, ενώ σύμφωνα με τις παρούσες συνθήκες και ενδείξεις, τα χαρακτηριστικά που έχει ξεκινήσει να αποκτά ο θερμαλισμός σήμερα, τείνουν να προσεγγίσουν αυτά που ίσχυαν και κατά την ρωμαϊκή περίοδο, και τα οποία ήθελαν τα θερμά και ιαματικά νερά να αποτελούν ως επί το πλείστον μέσο περιποίησης και αναζωογόνησης του σώματος, ηρεμίας και ευεξίας αλλά και μέρος έντονης κοινωνικότητας.

6.2.1.2 Ο σύγχρονος θερμαλισμός και θερμαλιστικός τουρισμός

Όπως διαπιστώσαμε και παραπάνω, η χροιά και η μορφή του θερμαλιστικού τουρισμού (θερμαλισμού), τα τελευταία χρόνια και δη από τη δεκαετία του ’90 και μετά, βρίσκονται σε μεταβατικό στάδιο. Έτσι, από κυρίως θεραπευτικός που ήταν ο προσανατολισμός του θερμαλισμού και του θερμαλιστικού τουρισμού καθ’ όλες σχεδόν τις περασμένες δεκαετίες, σήμερα έχει αρχίσει να υιοθετεί πολλές πρακτικές και υπηρεσίες που ως κύριο στόχο τους έχουν την περιποίηση και αναζωογόνηση του σώματος και ταυτόχρονα την επίτευξη εσωτερικής ηρεμίας και ψυχικής ανάτασης.

Ειδικότερα όμως, όπως έχουμε αναφέρει και σε άλλα σημεία της παρούσας διατριβής, έως και το πρόσφατο παρελθόν, ο θερμαλιστικός τουρισμός που προσφερόταν (θεραπευτικός θερμαλισμός) ως επί το πλείστον απευθυνόταν είτε σε άτομα τρίτης και τέταρτης ηλικίας είτε σε πάσχοντες που επεδίωκαν τη θεραπεία τους με τη χρήση των ιαματικών νερών. Παράλληλα, τόσο λόγω του θεραπευτικού στόχου όσο και λόγω της συστηματικής επιδότησης του θερμαλιστικού τουρισμού από το Κράτος ή τα διάφορα Ασφαλιστικά Ταμεία, η διάρκεια παραμονής των θερμαλιστών στον τόπο του θερμαλισμού διαρκούσε συνήθως 3 εβδομάδες, με τη μεγαλύτερη ένταση της τουριστικής κίνησης να λαμβάνει χώρα κατά κύριο λόγο τους θερμούς-καλοκαιρινούς μήνες του έτους.

Όμως, από τα τέλη της δεκαετίας του ’90 και μετά, που τόσο ο τουρισμός γενικά όσο και οι τουρίστες άρχισαν να διαφοροποιούνται από τις τάσεις του παρελθόντος (ανάπτυξη νέων και εναλλακτικών μορφών τουρισμού), τα παραπάνω χαρακτηριστικά του

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

θερμαλιστικού τουρισμού και των θερμαλιστών έχουν διαφοροποιηθεί σε σημαντικό βαθμό. Ειδικότερα, όσον αφορά στις νέες τάσεις που έχουν ήδη διαμορφωθεί, στις μέρες μας οι θερμαλιστικές υπηρεσίες έχουν διευρυνθεί περισσότερο από ποτέ, περιλαμβάνοντας από την απλή χρήση του ιαματικού νερού για θεραπευτικό σκοπό έως και σύνθετες τεχνικές και περιποιήσεις απ' όλο τον κόσμο, όπως εκγύμναση σώματος, καλλωπισμό, ειδικές μαλάξεις, διαλογισμό κλπ, με στόχο τη γενικότερη ανάκτηση της σωματικής και ψυχικής υγείας. Επίσης, και σε αντίθεση με το παρελθόν, ο σύγχρονος θερμαλιστικός τουρισμός πλέον δεν περιορίζεται αποκλειστικά πλέον στη διάρκεια του μισού σχεδόν έτους, αλλά παραμένει στη διάθεση των θερμαλιστών καθ' όλους τους μήνες του χρόνου.

Πέραν αυτών όμως, όσον αφορά στα χαρακτηριστικά των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων, και αυτά εξελίχτηκαν προκειμένου να εναρμονιστούν με το περιβάλλον που απαιτούν οι νέες και εξελιγμένες υπηρεσίες θερμαλισμού. Αφήνοντας πίσω τους την όψη και την «αρχιτεκτονική των νοσοκομείων», που χαρακτήριζε τις περισσότερες από τις εγκαταστάσεις του παρελθόντος, οι σύγχρονες θερμαλιστικές εγκαταστάσεις χαρακτηρίζονται από ποικιλία στην εσωτερική διαρρύθμιση και διακόσμησή τους, ενώ σημαντικό ρόλο σε αυτές διαδραματίζει η επίτευξη αρμονικού περιβάλλοντος και μέσω αυτού της απόλυτης ηρεμίας και γαλήνης. Παράλληλα, όσον αφορά στις καθεαυτό θερμαλιστικές υποδομές, λόγω του ότι πλέον ο στόχος δεν είναι μόνο η θεραπευτική αγωγή, αλλά ταυτόχρονα η χαλάρωση και η αναζωογόνηση, οι θερμαλιστικές υποδομές εκτός από ατομικών περιποιήσεων είναι επίσης και ομαδικών περιποιήσεων (πισίνες, σάουνες κλπ) προκειμένου να εξασφαλίζεται η δυνατότητα της ταυτόχρονης χρήσης και από περισσότερους θερμαλιστές (οικογένειες, ζευγάρια, παρέες κλπ)[144], που μέσα από τη συγκεκριμένη δραστηριότητα επιδιώκουν και την κοινωνικοποίηση.

Παράλληλα, όσον αφορά στα χαρακτηριστικά που διέπουν τους «σύγχρονους» θερμαλιστές και σε αντίθεση με τους «κλασικούς», αυτοί προέρχονται από όλες τις ηλικιακές ομάδες και περισσότερο από τις νεαρότερες παρά από τις ηλικίες άνω των 65 ετών. Επίσης, για τους περισσότερους από αυτούς, η επιλογή της σύγχρονης μορφής θερμαλιστικού τουρισμού (θερμαλισμός υγείας και ευεξίας) δεν εξαρτάται από την επιδότηση του Κράτους ή του Ασφαλιστικού τους Ταμείου, αλλά αντίθετα αποτελεί προσωπική οικονομική επιβάρυνση. Τέλος, λόγω του ότι ο στόχος των «σύγχρονων» θερμαλιστών δεν είναι τόσο η θεραπεία, αλλά κυρίως η ξεκούραση και η ενασχόλησή τους με διαφορετικές δραστηριότητες (αθλητισμός κλπ) που θα τους κάνουν να ξεφύγουν από τη στρεσογόνα καθημερινότητά τους, η διαμονή τους στην περιοχή των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων είναι πολύ πιο σύντομης χρονικής διάρκειας απ' ότι των «κλασικών» θερμαλιστών (3 εβδομάδες) και δεν ξεπερνά τις λίγες μόλις ημέρες.

[144] Υπενθυμίζεται εδώ ότι τον 19ο αιώνα (και αρχές 20ου αιώνα) οι δεξαμενές μικτής χρήσης (άνδρες-γυναίκες) θεωρούταν εξωπραγματικές και αναχρονιστικές και συνιστούσαν υποβαθμισμένες συνθήκες θερμαλισμού.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Διάγραμμα 6-2: Ο σύγχρονος θερμαλισμός και τα είδη θερμαλιστών

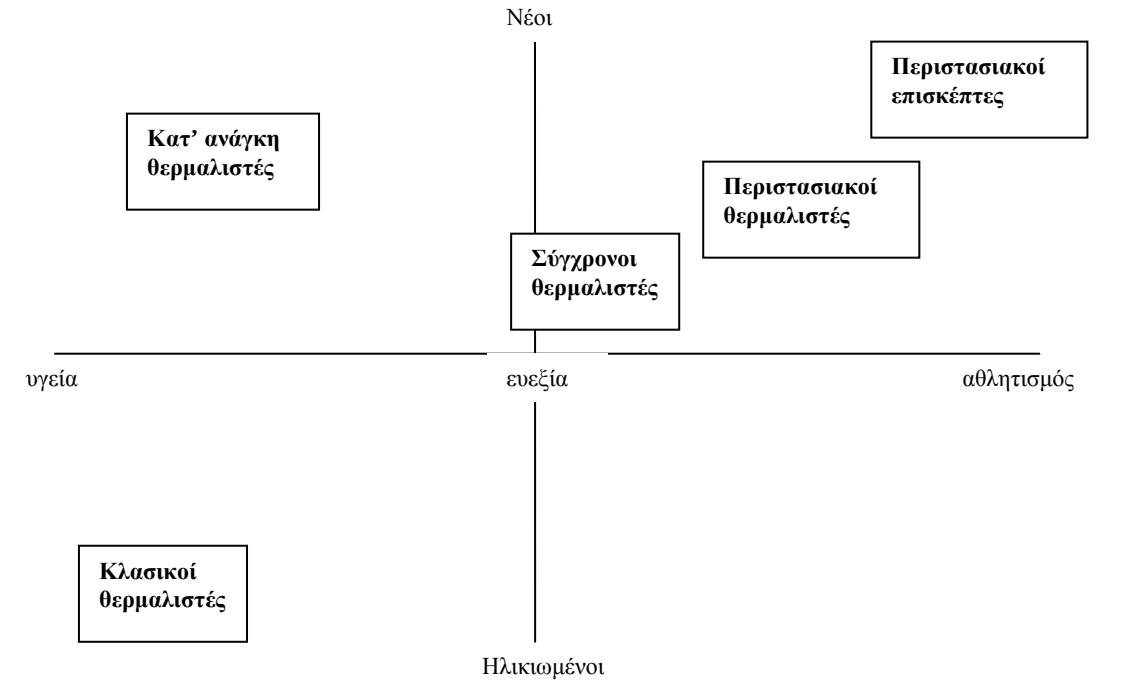

Πηγή: FEDERTERME, 2004 (προσαρμογή από τη συγγραφέα)

Βέβαια, στο σημείο αυτό θα πρέπει να διευκρινίσουμε ότι το γεγονός της ανάδυσης αυτής της νέας και πιο σύγχρονης μορφής θερμαλισμού με τα παραπάνω χαρακτηριστικά, δε σημαίνει ότι από το προσκήνιο απουσιάζει ή θα απουσιάσει εντελώς ο θεραπευτικός θερμαλισμός και οι «κλασικοί» θερμαλιστές. Αντίθετα, οι τελευταίοι όχι απλά εξακολουθούν να υπάρχουν, αλλά προς το παρόν υπερτερούν κιόλας αριθμητικά από τους «σύγχρονους» θερμαλιστές, οι οποίοι πρόσφατα έκαναν την εμφάνισή τους. Αυτό βέβαια, συμβαίνει καθώς ακόμη ο θεραπευτικός θερμαλισμός, εκτός του ότι υποστηρίζεται από τις Κρατικές Πολιτικές (ή τα Ασφαλιστικά Ταμεία), είναι επίσης ιδιαίτερα δημοφιλής σε μια ολόκληρη γενιά ανθρώπων η οποία πιστεύει και επιδιώκει τη θεραπεία του μέσω των ευεργετικών ιαματικών νερών, τα οποία γενικότερα, ο άνθρωπος δε θα πάψει ποτέ να εκτιμά και να επιλέγει λόγω και των θεραπευτικών ιδιοτήτων τους.

Τέλος, θα πρέπει να πούμε ότι στις μέρες μας ο θερμαλιστικός τουρισμός δε χαρακτηρίζεται από ομοιογένεια στα χαρακτηριστικά του. Αντίθετα, έχει διπλή όψη: από τη μια είναι ο θεραπευτικός θερμαλισμός (στόχος η θεραπεία) με τους «κλασικούς» θερμαλιστές, και από την άλλη ο θερμαλισμός υγείας και ευεξίας (στόχος η ξεκούραση και η ανανέωση), με τους «σύγχρονους» θερμαλιστές. Αν και, και τα δύο παραπάνω είδη θερμαλισμού είναι σχεδόν αντιδιαμετρικά αντίθετα, προς το παρόν συνυπάρχουν, με τους «κλασικούς» θερμαλιστές και το θεραπευτικό θερμαλισμό να καταλαμβάνει τον περισσότερο «χώρο». Όμως η δυναμική του «σύγχρονου» θερμαλισμού είναι ιδιαίτερα σημαντική και ενδεχομένως στο μέλλον οι ισορροπίες αυτές να αλλάξουν σημαντικά.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

6.2.1.3 Οι νέες τάσεις και απαιτήσεις του χωρικού σχεδιασμού της θερμαλιστικής δραστηριότητας

Σύμφωνα με την επιτόπια έρευνα που υλοποιήθηκε στις χώρες του εξωτερικού, ο χώρος του θερμαλισμού και του θερμαλιστικού τουρισμού δεν αποτελεί απλά μια περιοχή προσφοράς μιας εξειδικευμένης υπηρεσίας την οποία επιλέγουν να επισκέπτονται άτομα τα οποία ανήκουν μοναδικά σε μια κατηγορία (μεγάλης ηλικίας ή/και πάσχοντες) όπως κατά το παρελθόν. Αντίθετα, στις μέρες μας ο χώρος του θερμαλισμού, αποτελεί έναν τόπο προσφοράς μιας εξειδικευμένης μορφής τουρισμού, ο οποίος δύναται να εξυπηρετεί ανθρώπους όλων των ηλικιών και όλων των οικονομικών και κοινωνικών τάξεων, γεγονός που σημαίνει ότι καλείται να ικανοποιήσει πολλές και διαφορετικές ανάγκες ταυτόχρονα. Έτσι, εκτός από τον απαιτούμενο σχεδιασμό για την ίδια τη δραστηριότητα (θερμαλιστικές υποδομές, εγκαταστάσεις και υπηρεσίες), σήμερα ο θερμαλισμός απαιτεί επίσης σύγχρονο χωρικό σχεδιασμό, ο οποίος θα εστιάζει τόσο στην άμεση περιοχή που θα λαμβάνει χώρα η θερμαλιστική δραστηριότητα όσο και εκτός αυτής, ώστε να ικανοποιεί τις ανάγκες όλων των τύπων θερμαλιστών κατά τη διαμονή τους.

Ειδικότερα, όπως έχει ήδη αναφερθεί και επίσης έχει διαπιστωθεί (από τα υπάρχοντα πρότυπα χωρικού σχεδιασμού του θερμαλιστικού τουρισμού υποκεφάλαιο 6.1.2.4.), έως και το πρόσφατο παρελθόν, λόγω και του ότι οι θερμαλιστές («κλασικοί» θερμαλιστές) ως κυρίαρχο στόχο τους από τη δραστηριότητα του θερμαλισμού είχαν τη θεραπεία, ο σχεδιασμός του χώρου του θερμαλισμού περιοριζόταν σχεδόν μοναδικά εντός των ορίων του Θερμαλιστικού Κέντρου-Πάρκου. Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά στο σχεδιασμό εντός αυτών των ορίων, τις φορές που δεν περιοριζόταν απλά στη χωροθέτηση των θερμαλιστικών και ξενοδοχειακών εγκαταστάσεων, στην καλύτερη περίπτωση περιελάμβανε απλά κάποιες ελάχιστες αθλητικές υποδομές και διευθετήσεις για ψυχαγωγικούς σκοπούς (δίκτυα περιπάτων κλπ). Δηλαδή, παρά την παρατεταμένη διαμονή στο χώρο του Θερμαλιστικού Πάρκου (που ο μεγάλος χρονικός κύκλος της υδροθεραπείας προϋποθέτει), οι θερμαλιστές δεν είχαν παρά μόνο ελάχιστες εναλλακτικές επιλογές στη διάθεσή τους για να αξιοποιήσουν τον σχεδόν απεριόριστο ελεύθερο χρόνο που τους απέμενε μεταξύ των θεραπειών τους. Μοναδικές εξαιρέσεις στον κανόνα αυτό ήταν οι περιπτώσεις των λουτροπόλεων (ή και των Θερμαλιστικών Πάρκων σε πολύ κοντινή απόσταση από ευμεγέθεις πόλεις-λουτροπόλεις), όπου εκ των πραγμάτων οι καθημερινές λειτουργίες των πόλεων λόγω και της ύπαρξης μόνιμου πληθυσμού, προσέφεραν σαφώς περισσότερες εναλλακτικές επιλογές ψυχαγωγίας ή και ενασχόλησης των θερμαλιστών απ' ότι ένα απομονωμένο Θερμαλιστικό Πάρκο κάπου στην περιφέρεια.

Όμως, από τη δεκαετία του '90 και μετά, η λογική για το χώρο του θερμαλισμού άρχισε να αλλάζει. Οι νέες τάσεις στον τουρισμό και οι ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού που μπήκαν σε δυναμική τροχιά, άλλαξαν σημαντικά τα δεδομένα. Παράλληλα, και οι ίδιοι οι τουρίστες άρχισαν να αλλάζουν προφίλ και να απαιτούν περισσότερη διαφοροποίηση, αυθεντικότητα και εναλλαγές από το σκηνικό του τουριστικού τους προορισμού. Έτσι, και ο θερμαλιστικός τουρισμός ξανα-ανακαλύφθηκε και μέσα από ένα νέο πρίσμα -όπως ήδη έχουμε αναφέρει- και επιλέγεται πλέον όχι μόνο για λόγους θεραπείας αλλά επίσης και για λόγους ανανέωσης, ξεκούρασης και γενικότερης ψυχικής και σωματικής υγείας και ευεξίας. Έτσι, από άτομα μεγάλης κυρίως ηλικίας ή/και πάσχοντες που ήταν η πλειονότητα των θερμαλιστών, σήμερα ο χώρος του θερμαλισμού – θερμαλιστικού τουρισμού υποδέχεται επισκέπτες («κλασικούς» και «σύγχρονου» θερμαλιστές) όλων των

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

ηλικιών, όλων των οικονομικών και όλων των κοινωνικών τάξεων, που επιδιώκουν να επωφεληθούν από τις ευεργετικές ιδιότητες των θερμών και ιαματικών νερών.

Η συγκέντρωση όλων αυτών των διαφορετικών τύπων ανθρώπων στα Θερμαλιστικά Πάρκα ή Εγκαταστάσεις, αναπόφευκτα δημιούργησε νέα δεδομένα και νέες απαιτήσεις από το χώρο του θερμαλισμού – θερμαλιστικού τουρισμού. Στις μέρες μας, εκτός από τους ηλικιωμένους, ο συγκεκριμένος χώρος καλείται επίσης να ικανοποιήσει και τις νεότερες γενιές. Παράλληλα, εκτός από τον καθεαυτό χώρο των εγκαταστάσεων ή του Πάρκου, οι απαιτήσεις των θερμαλιστών εκτείνονται και για τον χώρο έξω από αυτές (λουτρόπολη -εφ'όσον υπάρχει-) αλλά και γενικότερα για την ευρύτερη περιοχή που αναπτύσσεται ο θερμαλιστικός τουρισμός.

Ειδικότερα, όσον αφορά στην καθεαυτό περιοχή του Θερμαλιστικού Πάρκου ή των Εγκαταστάσεων, οι απαιτήσεις που σήμερα υπάρχουν περιλαμβάνουν την προσφορά ποικίλων υποδομών και δραστηριοτήτων. Συγκεκριμένα, περιλαμβάνουν αθλητικές υποδομές και εγκαταστάσεις για αθλήματα όλων των ηλικιών, όπως γήπεδα τένις, μίνι γκολφ, γυμναστήρια, μπόουλιγκ, κλπ. Παράλληλα, περιλαμβάνουν διάφορες υποδομές για ψυχαγωγικές δραστηριότητες τόσο για τους ενήλικες (αίθουσες προβολών, θέατρα κλπ) όσο και για τα παιδιά (παιδικές χαρές, μικρά θεματικά πάρκα κλπ). Ακόμη, περιλαμβάνουν την ύπαρξη χώρων πρασίνου, διαμορφωμένων κατάλληλα για περιπάτους αναψυχής και για επαφή με τη φύση.

Παράλληλα, από το περιβάλλον της λουτρόπολης (εφ' όσον το Θερμαλιστικό Πάρκο ή Εγκατάσταση βρίσκεται σε καλή επαφή ή συνέχεια με λουτρόπολη), οι απαιτήσεις που σήμερα έχουν διαμορφωθεί (βάσει και πάλι της διεθνούς-ευρωπαϊκής εμπειρίας – επιτόπιας έρευνας) περιλαμβάνουν την ύπαρξη πολιτιστικών υποδομών και εκδηλώσεων (θέατρα, μουσεία, μουσικές βραδιές κλπ) και την προσφορά επιπλέον ψυχαγωγικών δραστηριοτήτων (τυχερά παιχνίδια, κινηματογράφους κλπ). Επίσης, οι απαιτήσεις αυτές περιλαμβάνουν την προσφορά υποδομών-υπηρεσιών διασκέδασης (μπαρ, καφετέριες, νυχτερινά κέντρα κλπ) για όλες τις ηλικίες, ενώ τέλος περιλαμβάνουν ακόμη και ειδικές υποδομές αθλητισμού, όπως ποδηλατόδρομους κλπ. Με άλλα λόγια, οι απαιτήσεις που υπάρχουν προϋποθέτουν ένα σύγχρονο σχεδιασμό υποδομών και δραστηριοτήτων ελεύθερου χρόνου, όπως δηλαδή ισχύει για κάθε σύγχρονο τουριστικό προορισμό ή πόλη γενικότερα που επιθυμεί να παραμείνει ελκυστική (Δέφνερ, 1998). Επίσης, δεδομένου ότι αυτές οι περιπτώσεις εκτός από λουτροπόλεις αποτελούν ταυτόχρονα και μικρές έως μεσαίες πόλεις, πέραν του ειδικού σχεδιασμού για τον ελεύθερο χρόνο, σημαντικό ρόλο στην ελκυστικότητά τους διαδραματίζει και ο αστικός σχεδιασμός τους και οι αναπλάσεις σε τμήματα του οικιστικού ιστού τους, που θα τους προσδώσει νέα αναπτυξιακή προοπτική και συνέχεια (Gospodini, 2002 και 2004).

Πέραν των παραπάνω όμως, που αφορούν αποκλειστικά στον άμεσο χώρο ανάπτυξης του θερμαλισμού, σύμφωνα με τη διεθνή εμπειρία - επιτόπια έρευνα αλλά και τα αποτελέσματα της εκτεταμένης έρευνας που υλοποιήθηκε σε δείγμα 700 θερμαλιστών της Ελλάδας[145], από τους θερμαλιστές απαιτήσεις για υποδομές και δραστηριότητες υπάρχουν

[145] Υπενθυμίζεται εδώ ότι σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, στο σύνολο των 395 που απάντησαν στη σχετική ερώτηση (από τους 700 ερωτηθέντες συνολικά), ειδικά στη χώρα μας οι σπουδαιότερες προτιμήσεις των ελλήνων θερμαλιστών σε δραστηριότητες κατά τη διάρκεια παραμονής τους σε προορισμούς θερμαλιστικού τουρισμού ήταν οι εξής (Πίνακας 42, βλέπε Παράρτημα):
- περιηγητικός τουρισμός: 66,1%

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

επίσης και από την ευρύτερη περιοχή του Θερμαλιστικού Πάρκου-Εγκατάστασης και της λουτρόπολης. Λόγω και της συνήθως παρατεταμένης παραμονής τους στο χώρο που αναπτύσσεται ο θερμαλιστικός τουρισμός, οι θερμαλιστές, παράλληλα με τη δραστηριότητα του θερμαλισμού και όσα ο οικείος χώρος προσφέρει, επιζητούν επίσης και την προσφορά εναλλακτικών δραστηριοτήτων στην ευρύτερη περιοχή, με τις επικρατέστερες δραστηριότητες που επιλέγονται να αφορούν ως επί το πλείστον σε άλλες μορφές τουρισμού (οικοτουρισμός, πολιτιστικός τουρισμός, περιηγητικός τουρισμός κλπ) (Διάγραμμα 6-3).

Διάγραμμα 6-3: Οι σύγχρονες απαιτήσεις από το χώρο του θερμαλιστικού τουρισμού

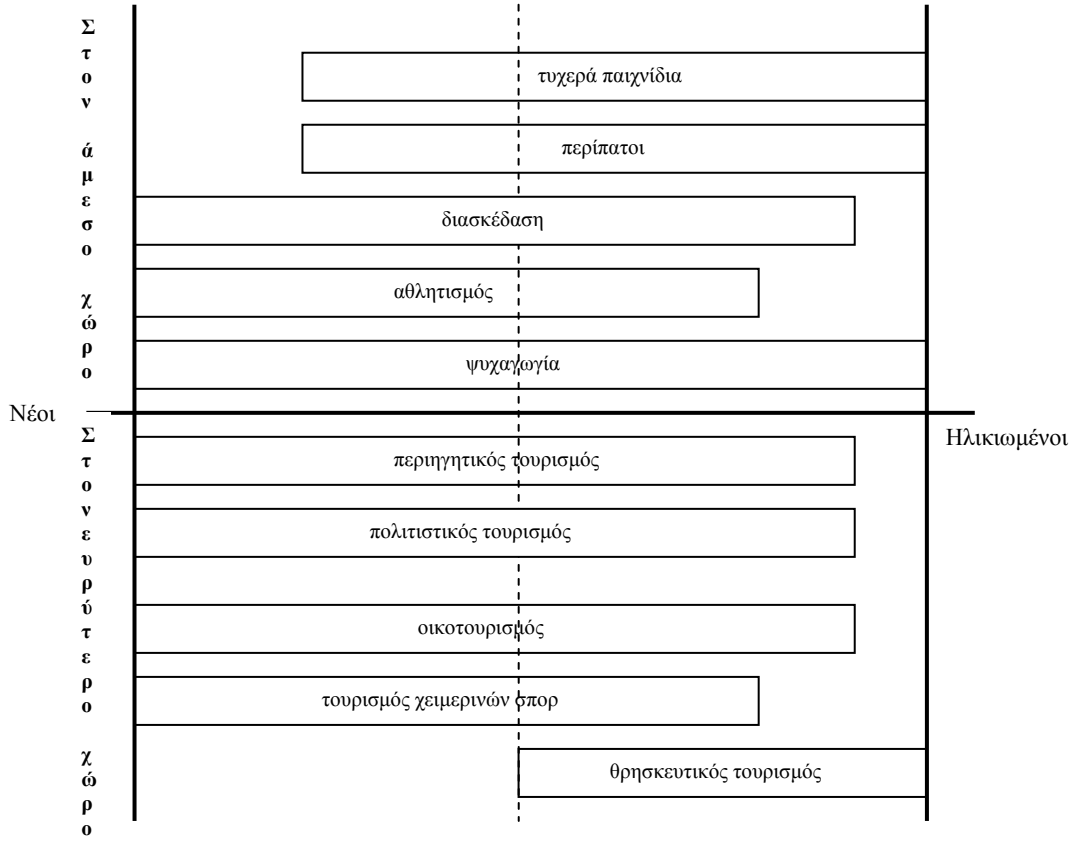

Πηγή: ιδία επεξεργασία

Επομένως, όπως γίνεται αντιληπτό, ο χώρος του θερμαλισμού – θερμαλιστικού τουρισμού στις μέρες μας συνοδεύεται από ιδιαίτερα υψηλές απαιτήσεις σχεδιασμού και προσδοκίες, λόγω και της συγκέντρωσης σε αυτόν διαφορετικών ηλικιών και τύπων ανθρώπων που θα πρέπει να ικανοποιηθούν. Έτσι, και σε αντίθεση με το παρελθόν, που ο όποιος σχεδιασμός των προορισμών θερμαλιστικού τουρισμού περιοριζόταν σχεδόν αποκλειστικά στα όρια του Θερμαλιστικού Πάρκου, σήμερα οι σύγχρονες τάσεις απαιτούν ο χωρικός σχεδιασμός να εκτείνεται πέρα από τη λουτρόπολη (εφ' όσον υπάρχει) δηλαδή στην ευρύτερη περιοχή - ενδοχώρα.

- θρησκευτικός τουρισμός: 48,7%
- παραθαλάσσιος τουρισμός: 33,7%

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

6.2.2 Συγκριτική διερεύνηση σε εθνικό και τοπικό επίπεδο στο Μεσογειακό χώρο

6.2.2.1 Συγκριτική παρουσίαση των σύγχρονων τάσεων στις εξεταζόμενες χώρες (Ελλάδα-Ιταλία-Γαλλία-Ισπανία)

Αν και ζητούμενο για κάθε μια από τις τρεις εξεταζόμενες στο 3ο Κεφάλαιο χώρες της Μεσογείου αλλά και της Ελλάδας, είναι η κατά το δυνατόν μέγιστη υιοθέτηση των νέων τάσεων που προβάλει ο θερμαλιστικός τουρισμός, αυτό δεν υπήρξε πάντοτε εφικτό, όπως προέκυψε και από την ανάλυση των αμέσως προηγούμενων υποκεφαλαίων (6.2.1.2 και 6.2.1.3.). Μεταξύ των τριών χωρών της Μεσογείου αλλά και της Ελλάδας, οι διαφορές που εντοπίζονται, όσον αφορά στο βαθμό ενσωμάτωσης των νέων τάσεων και την τελική ποιότητα του προσφερόμενου θερμαλιστικού τουρισμού, είναι αρκετές και σημαντικές.

Κατ' αρχήν, όσον αφορά στα χαρακτηριστικά και την ποιότητα των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων, θα πρέπει να πούμε ότι και στις τρεις χώρες της Μεσογείου η προσπάθεια για τον εκσυγχρονισμό τους υπήρξε και σημαντική αλλά και αποτελεσματική σε μεγάλο βαθμό, σε αντίθεση με την Ελλάδα, στην οποία έως και σήμερα η συντριπτική πλειονότητα των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων παραμένει είτε εγκαταλελειμμένη είτε υποβαθμισμένη και αναχρονιστική. Ειδικότερα όμως, μεταξύ των χωρών του εξωτερικού, πρώτη σε ποιότητα αλλά και ποσότητα θερμαλιστικών εγκαταστάσεων έρχεται η Ιταλία (η οποία άλλωστε έχει και τη μεγαλύτερη παράδοση στο θερμαλισμό), ενώ η Γαλλία και η Ισπανία ακολουθούν τόσο από πλευράς ποσότητας όσο και ποιότητας, και με την απόπειρα εκσυγχρονισμού των εγκαταστάσεών τους να έχει επιτευχθεί σε σημαντικό βαθμό μεν αλλά όχι απόλυτα.

Επιπλέον, πέραν του εκσυγχρονισμού και της ποιότητας των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων, οι τρεις ξένες χώρες έχουν επίσης καταφέρει να διευρύνουν σημαντικά και τη διάρκεια της θερμαλιστικής περιόδου τους, τη στιγμή που στην Ελλάδα, για τη συντριπτική πλειονότητα των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων, η διάρκεια της ετήσιας λειτουργίας τους δεν υπερβαίνει τους 6 μήνες. Ειδικότερα, μεταξύ των τριών χωρών του εξωτερικού, η μεγαλύτερη ετήσια διάρκεια λειτουργίας παρατηρείται στην Ιταλία, με την πλειονότητα των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων να λειτουργούν σχεδόν όλο το χρόνο. Την Ιταλία ακολουθεί σε διάρκεια η Ισπανία και τέλος έρχεται η Γαλλία με αρκετές εγκαταστάσεις να λειτουργούν καθ' όλο το χρόνο μεν, αλλά και αρκετές να λειτουργούν μερικούς μήνες μόνο.

Όμως, παρά τις ουσιαστικές διαφορές που παρατηρούνται σε επίπεδο εκσυγχρονισμού των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων, κοινό χαρακτηριστικό μεταξύ των τριών χωρών του εξωτερικού είναι το καθεστώς διαχείρισής τους (των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων και πηγών). Συγκεκριμένα και στις τρεις χώρες (Ιταλία, Γαλλία, Ισπανία), η διαχείριση των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων στη συντριπτική πλειονότητά της ανήκει στον ιδιωτικό τομέα, σε αντίθεση με την Ελλάδα που ένα σημαντικό μέρος των εγκαταστάσεων λειτουργεί είτε υπό τη διαχείριση του Κράτους (ΕΤΑ) είτε υπό την Τοπική Αυτοδιοίκηση (Δημοτικές-Νομαρχιακές Επιχειρήσεις). Μεταξύ των τριών χωρών του εξωτερικού, δε θα πρέπει να παραλείψουμε να πούμε ότι ειδικά στη Γαλλία, το καθεστώς της ιδιωτικής διαχείρισης έχει προχωρήσει ένα βήμα πιο πέρα, οριζοντιοποιώντας την ιδιωτική διαχείριση. Συγκεκριμένα, η σύγχρονη τάση που επικρατεί στη Γαλλία θέλει κάποια ιδιωτική επιχείρηση

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

να διαχειρίζεται ταυτόχρονα περισσότερες από μια θερμαλιστικές εγκαταστάσεις (σε διαφορετικές περιοχές), στο πλαίσιο τόσο της ανταγωνιστικότητας όσο και της εξειδίκευσης στην παροχή σύγχρονων θερμαλιστικών υπηρεσιών.

Επίσης, όσον αφορά στο είδος και την ποιότητα των προσφερόμενων υπηρεσιών, όπως είδαμε και στην ανάλυση των Κεφαλαίων που προηγήθηκαν, οι τρεις ξένες χώρες της Μεσογείου έχουν σαφώς στρέψει το ενδιαφέρον και τις προσπάθειές τους προς την προσφορά σύγχρονων υπηρεσιών θερμαλισμού υγείας και ευεξίας, σε αντίθεση με την Ελλάδα, η οποία ως επί το πλείστον προσφέρει σταθερά υπηρεσίες θεραπευτικού θερμαλισμού και μάλιστα όχι πάντοτε αξιόλογης ποιότητας. Ειδικότερα, μεταξύ των τριών ξένων χωρών και πάλι η Ιταλία έρχεται πρώτη, έχοντας καταφέρει σε μεγάλο βαθμό να εντάξει τις σύγχρονες υπηρεσίες θερμαλισμού στις εγκαταστάσεις της, προσφέροντας ταυτόχρονα υψηλής ποιότητας θεραπευτικό θερμαλισμό αλλά και υπηρεσίες θερμαλισμού υγείας και ευεξίας. Την Ιταλία διαδέχεται η Ισπανία σε εκσυγχρονισμό και ποιότητα προσφερόμενων θερμαλιστικών υπηρεσιών και ακολούθως έρχεται η Γαλλία με πολύ μικρή διαφορά από την Ισπανία.

Παράλληλα, εκτός των παραπάνω, σημαντικές διαφορές εντοπίζονται επίσης μεταξύ των χωρών και ως προς τα ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά των ίδιων των θερμαλιστών. Συγκεκριμένα, όσον αφορά στα ποιοτικά χαρακτηριστικά (τα οποία προέκυψαν από τις εκτιμήσεις που δόθηκαν από τους υπεύθυνους των εγκαταστάσεων του εξωτερικού κατά τη διάρκεια συνέντευξης μαζί τους), ενώ στην Ιταλία οι θερμαλιστές προέρχονται σχεδόν απ' όλες τις ηλικίες (παρά το υψηλό ποσοστό των ασφαλισμένων), στις άλλες δύο χώρες του εξωτερικού και ειδικά στη Γαλλία, οι θερμαλιστές είναι περισσότερο τρίτης και τέταρτης ηλικίας παρά νεαρότερων ηλικιακών ομάδων. Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά στην Ελλάδα, και εδώ η χώρα μας έρχεται τελευταία, με σχεδόν την συντριπτική πλειονότητα των θερμαλιστών να είναι ηλικίας άνω των 65 ετών.

Διάγραμμα 6-4: Χαρακτηριστικά θερμαλισμού και θερμαλιστών σε Ελλάδα-Ιταλία-Γαλλία-Ισπανία

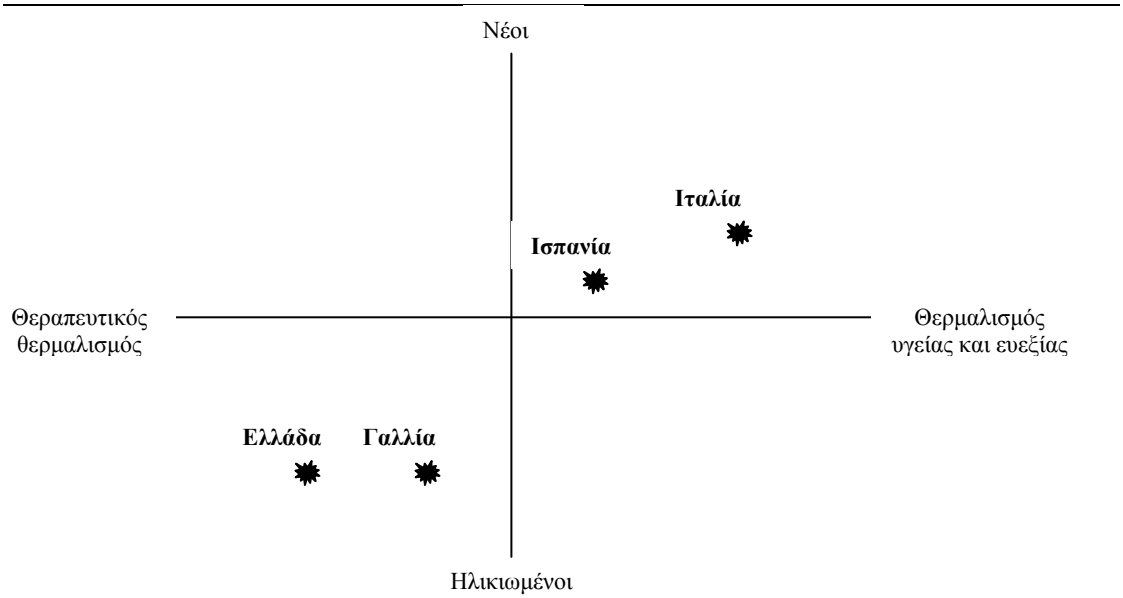

Πηγή: ιδία επεξεργασία (βάσει αξιολόγησης Πίνακας 6-1)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Σε αντιστοιχία με τα ποιοτικά χαρακτηριστικά, και τα ποσοτικά χαρακτηριστικά των θερμαλιστών διαφοροποιούνται σημαντικά από χώρα σε χώρα. Συγκεκριμένα, στην Ιταλία και την Ισπανία, ο αριθμός των θερμαλιστών είναι ιδιαίτερα υψηλός (1,2 και 1,1 εκατ. αντίστοιχα), ενώ επίσης διατηρεί ανοδική πορεία καθ' όλα τα τελευταία έτη. Αντίθετα, στην Ελλάδα και τη Γαλλία, εκτός του ότι ο αριθμός των θερμαλιστών είναι σαφώς μικρότερος, παράλληλα ο ετήσιος ρυθμός μεταβολής τους είναι αρνητικός εδώ και αρκετά χρόνια ή/και δεκαετίες. Ωστόσο οφείλουμε να πούμε ότι μεταξύ των δύο τελευταίων χωρών, στην Ελλάδα τα παραπάνω στοιχεία-δείκτες είναι ακόμη πιο αποθαρρυντικά, τόσο όσον αφορά στον απόλυτο αριθμό των θερμαλιστών όσο και όσον αφορά στον ετήσιο ρυθμό μεταβολής τους.

Πίνακας 6-1: Συγκριτική αξιολόγηση θερμαλιστικού τουρισμού σε Ελλάδα-Ιταλία-Γαλλία-Ισπανία

	ΕΛΛΑΔΑ	**ΙΤΑΛΙΑ**	**ΓΑΛΛΙΑ**	**ΙΣΠΑΝΙΑ**
Διάρκεια λειτουργίας θερμ/κών εγκαταστάσεων	2	5	3	4
Προσέλκυση θερμαλιστών νέως ηλικιών	2	4	2	3
Αριθμός θερμαλιστικών εγκαταστάσεων	2	5	3	3
Ποιότητα θερμ/κών εγκαταστάσεων-υποδομών	2	4	4	3
Ποιότητα θερμαλιστικών υπηρεσιών	2	5	4	4
Διαχείριση θερμαλιστικών εγκαταστάσεων	3	4	5	4
Μ.Ο. βαθμολογίας	**2,2**	**4,5**	**3,5**	**3,5**

Κλίμακα αξιολόγησης: 1 – 5 (1=καθόλου ικανοποιητικά και 5=πάρα πολύ ικανοποιητικά)

Πηγή: ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 6-5: Τύπος διαχείρισης εγκαταστάσεων και ποιότητα θερμαλιστικών υποδομών και υπηρεσιών (Ελλάδα, Ιταλία, Γαλλία, Ισπανία)

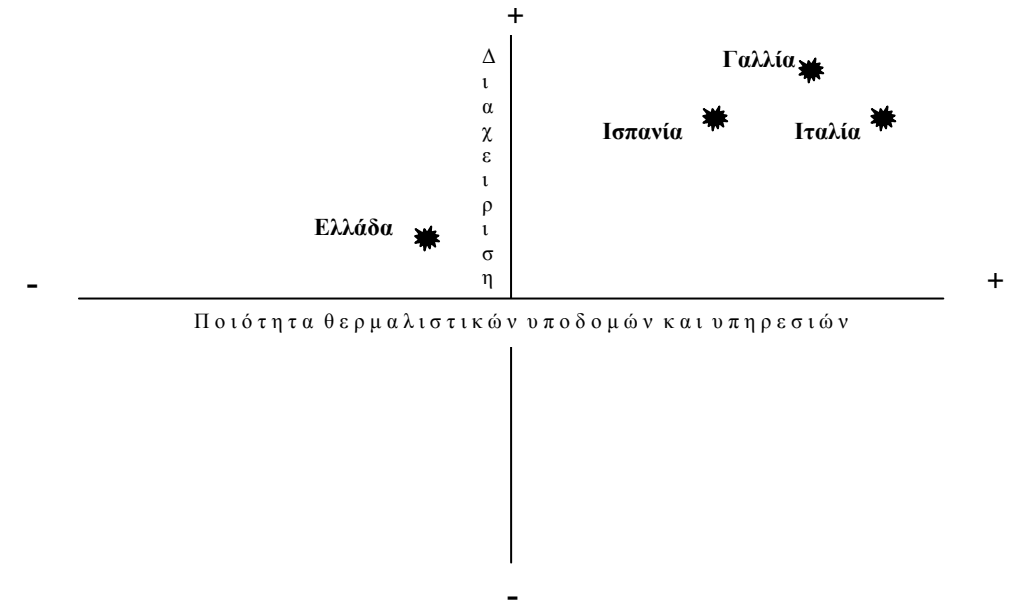

Πηγή: ιδία επεξεργασία (βάσει αξιολόγησης Πίνακα 6-1)

Συνοψίζοντας τα παραπάνω συγκριτικά σχόλια ως προς το βαθμό υιοθέτησης των νέων τάσεων του θερμαλιστικού τουρισμού στις τρεις ξένες χώρες της Μεσογείου και την Ελλάδα, θα πρέπει να πούμε ότι σε γενικές γραμμές η Ιταλία -πιστή στη βαθαίωνη παράδοσή

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

της-, βρίσκεται στην πιο ευνοϊκή θέση. Έπεται η Ισπανία, η οποία δείχνει να βρίσκεται σε μια δυναμική τροχιά μετάβασης προς ένα σύγχρονο θερμαλιστικό τουρισμό, ενώ πίσω από την Ισπανία ακολουθεί η Γαλλία, η οποία φαίνεται να διανύει μια δύσκολη μεταβατική περίοδο στο δρόμο της προς τον εκσυγχρονισμό των ποιοτικών και ποσοτικών χαρακτηριστικών του θερμαλιστικού τουρισμού της. Τέλος, όπως φάνηκε και απ' όλα τα παραπάνω, τελευταία έρχεται η Ελλάδα, η οποία αν και έχει κάνει κάποια θετικά βήματα τα τελευταία χρόνια, δεν έχει επιτευχθεί η αντιστροφή του κλίματος, με αποτέλεσμα η χώρα μας ακόμη να παρουσιάζει έναν ιδιαίτερα κακό θερμαλιστικό εαυτό.

6.2.2.2 Βαθμός εφαρμογής των νέων προτύπων χωρικού σχεδιασμού στις εξεταζόμενες λουτροπόλεις των τεσσάρων χωρών (Ελλάδα-Ιταλία-Γαλλία-Ισπανία)

Όπως είναι λογικό, για τις τρεις χώρες του εξωτερικού (Ιταλία, Γαλλία, Ισπανία) αλλά και την Ελλάδα, ζητούμενο είναι η κατά το δυνατόν πληρέστερη εφαρμογή των νέων τάσεων του σχεδιασμού στους χώρους που αναπτύσσεται ο θερμαλιστικός τουρισμός τους. Όμως, σε ποιο βαθμό υλοποιήθηκε το ζητούμενο αυτό στις χώρες αυτές; Αυτό ακριβώς πρόκειται να εξετάσουμε στο παρόν υποκεφάλαιο, το οποίο εκτός από τη συνολική σύγκριση σε επίπεδο χωρών, θα εστιάσει επίσης στη σύγκριση του βαθμού εφαρμογής των νέων τάσεων σχεδιασμού και σε επίπεδο λουτροπόλεων και συγκεκριμένα των δέκα λουτροπόλεων του εξωτερικού που εξετάστηκαν εμπειρικά (τεσσάρων ιταλικών, τριών γαλλικών και τριών ισπανικών) και των τριών ελληνικών που αποτέλεσαν τις μελέτες περίπτωσης στη χώρα μας (Λουτρά Αιδηψού, Καμένα Βούρλα, Λουτρά Υπάτης).

Ειδικότερα, όπως έχει προκύψει από την ανάλυση σε προηγούμενα κεφάλαια, θα πρέπει να πούμε ότι σε επίπεδο χωρών, και οι τρεις εξεταζόμενες ξένες χώρες και ειδικά η Γαλλία, δίνουν αρκετή έμφαση στο σχεδιασμό της καθεαυτό περιοχής ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού, σε αντίθεση με την Ελλάδα, η οποία υστερεί σημαντικά στο σημείο αυτό. Παράλληλα, όσον αφορά στο σχεδιασμό της ευρύτερης περιοχής του θερμαλισμού, και πάλι οι τρεις χώρες του εξωτερικού, αξιοποιώντας και αναδεικνύοντας μέσω χωρικού σχεδιασμού γενικότερα τους φυσικούς-πολιτιστικούς κλπ πόρους, υπερτερούν σημαντικά ως προς την Ελλάδα, προσφέροντας διάφορες εναλλακτικές επιλογές στην ευρύτερη περιοχή των τόπων θερμαλιστικού τουρισμού, με την Ιταλία να ξεχωρίζει, λόγω και των εξαιρετικών αρχαίων μνημείων και αρχαιολογικών χώρων που διαθέτει και έχει αναδείξει καταλλήλως. Αντίθετα, η Ελλάδα, παρά το σημαντικό πλούτο της σε πολιτιστικά και λοιπά κοιτάσματα, προς το παρόν παρουσιάζει έντονη αδυναμία στο να υιοθετήσει τα νέα πρότυπα σχεδιασμού, μη αξιοποιώντας και συνδέοντας καταλλήλως τους εκάστοτε πολιτιστικούς και αρχαιολογικούς πόρους με τους θερμαλιστικούς προορισμούς.

Κατεβαίνοντας κλίμακα και επιχειρώντας στο σημείο αυτό να συγκρίνουμε τις τέσσερις εξεταζόμενες χώρες σε επίπεδο λουτροπόλεων-θερμαλιστικών προορισμών (δεκατριών συνολικά), αρχικά θα αναφερθούμε στην ποιότητα του σχεδιασμού και το βαθμό ενσωμάτωσης των νέων τάσεων στα αντίστοιχα Θερμαλιστικά Πάρκα τους (εφ' όσον υπάρχουν σε όλες τις περιπτώσεις). Ειδικότερα, όσον αφορά στους τέσσερις θερμαλιστικούς προορισμούς της Ιταλίας (Tivoli Terme, Fiuggi Terme, Telese Terme και Terme di San Teodoro), αυτοί συνολικά διαθέτουν έξι Θερμαλιστικά Πάρκα. Από αυτά, μόνο τα τρία (δύο

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

του Fiuggi Terme και ένα του Terme di San Teodoro) χαρακτηρίζονται από υψηλό βαθμό ενσωμάτωσης των νέων τάσεων σχεδιασμού, με τους χώρους τους να είναι σχεδιασμένοι ώστε να προσφέρουν και συμπληρωματικές υποδομές αναψυχής και αθλητισμού, πέραν των υποδομών θερμαλισμού. Αντίθετα, τα άλλα τρία (δύο στο Telese Terme και ένα στο Tivoli Terme) ελλείψει και επαρκούς χώρου περιορίζονται αποκλειστικά στο σχεδιασμό των θερμαλιστικών και ξενοδοχειακών υποδομών και εγκαταστάσεων μόνο.

Επίσης, όσον αφορά στη Γαλλία, στις τρεις λουτροπόλεις που εξετάστηκαν εμπειρικά (Balaruc-les-Bains, Amélie-les-Bains Palalda και Le Boulou) υπάρχουν συνολικά δύο Θερμαλιστικά Πάρκα (το «Hesperides» στο Balaruc-les-Bains και το Thermes du Boulou) και δύο μεμονωμένες θερμαλιστικές εγκαταστάσεις εντός οικιστικού ιστού (το «Athèna» στο Balaruc-les-Bains και το «Thermes Romains» στο Amélie-les-Bains Palalda). Από τα δύο Θερμαλιστικά Πάρκα, μόνο το ένα (Le Boulou) στο σχεδιασμό του λαμβάνει υπόψη τις σύγχρονες τάσεις, συμπεριλαμβάνοντας ψυχαγωγικές δραστηριότητες (καζίνο) και δραστηριότητες αναψυχής (δίκτυο περιπάτων) στο χώρο του. Το άλλο, απλά περιορίζεται στο σχεδιασμό των βασικών υποδομών (θερμαλιστικών και ξενοδοχειακών).

Όσον αφορά στην Ισπανία, στους τρεις θερμαλιστικούς προορισμούς που εξετάστηκαν εμπειρικά (Caldes de Montbui, Palacio de las Salinas και Olmedo), υπάρχουν συνολικά δύο Θερμαλιστικά Πάρκα (στο Palacio de las Salinas και το Olmedo) και τρεις μεμονωμένες θερμαλιστικές εγκαταστάσεις-κτίρια εντός του οικιστικού ιστού (όλες στο Caldes de Montbui). Από τα δύο θερμαλιστικά Πάρκα, μόνο το ένα (Palacio de las Salinas) διαθέτει επαρκή και σύγχρονο σχεδιασμό, προσφέροντας δραστηριότητες αθλητισμού (ποδηλατόδρομους και γυμναστήριο) στο χώρο του. Το άλλο, λόγω και της περιορισμένης έκτασής του διαθέτει απλά τις απαραίτητες ξενοδοχειακές και θερμαλιστικές εγκαταστάσεις.

Στην Ελλάδα, στις τρεις λουτροπόλεις που αποτέλεσαν μελέτες περίπτωσης (Λ. Αιδηψού, Κ. Βούρλα και Λ. Υπάτης), υπάρχουν συνολικά 23 απλές κτιριακές θερμαλιστικές εγκαταστάσεις στον οικιστικό ιστό των Λουτρών Αιδηψού και τρία Θερμαλιστικά Πάρκα του ΕΟΤ, ένα σε κάθε μία λουτρόπολη. Από αυτά, το Θερμαλιστικό Πάρκο των Λουτρών Αιδηψού παραμένει εντελώς γυμνό και αναξιοποίητο (λόγω γεωλογικών δεδομένων – άγονο και ιδιόμορφο έδαφος) χωρίς κανένα σχεδιασμό, των Καμένων Βούρλων αν και με μερική βλάστηση δεν περιλαμβάνει επίσης κανένα σχεδιασμό (πλην της χωροθέτησης των ξενοδοχειακών και των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων), ενώ τέλος των Λουτρών Υπάτης, λόγω του κατάφυτου πάρκου του που ενδείκνυται για περιπάτους αναψυχής, θα μπορούσαμε να πούμε ότι περιλαμβάνει κάποιον ελάχιστο σχεδιασμό πέραν του βασικού.

Περνώντας τώρα ένα επίπεδο πιο πάνω από τα Θερμαλιστικά Πάρκα ή μεμονωμένες Εγκαταστάσεις, αυτό των λουτροπόλεων (στις περιπτώσεις που υπάρχουν) και εδώ ο σχεδιασμός του χώρου των εξεταζόμενων λουτροπόλεων διαφοροποιείται ανά χώρα και ανά λουτρόπολη. Ειδικότερα, όσον αφορά στις τρεις λουτροπόλεις που εξετάστηκαν εμπειρικά στην Ιταλία[146], αξιοσημείωτο είναι ότι καμία δεν παρουσιάζει κάποιο εξειδικευμένο σχεδιασμό όπως οι σύγχρονες τάσεις επιβάλλουν. Παρ’ όλα αυτά, οι λειτουργίες των λουτροπόλεων αυτών εξαιτίας του μόνιμου πληθυσμού τους αλλά και των ιστορικών τους μνημείων, προσφέρουν αρκετές εναλλακτικές δυνατότητες ψυχαγωγίας, διασκέδασης και επίσκεψης αξιοθέατων, ειδικά στο Tivoli Terme (Tivoli).

[146] Υπενθυμίζεται εδώ ότι το Terme di San Teodoro αποτελεί απομονωμένο στην περιφέρεια Θερμαλιστικό Πάρκο και όχι λουτρόπολη.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Όσον αφορά στη Γαλλία, από τις τρεις συνολικά λουτροπόλεις, ιδιαίτερο σχεδιασμό και εξειδικευμένο στη θερμαλιστική ταυτότητα της πόλης διαθέτει σχεδόν μόνο η Balaruc-les-Bains. Όμως, όπως και στην περίπτωση της Ιταλίας, εξαιτίας του μεγέθους και των τριών γαλλικών λουτροπόλεων οι καθημερινές τους λειτουργίες προσφέρουν και εδώ αρκετές εναλλακτικές υποδομές και δραστηριότητες όπως κινηματογράφους, βιβλιοθήκες, γυμναστήρια κλπ. Παράλληλα, όσον αφορά στην Ισπανία, οι δύο λουτροπόλεις που εξετάστηκαν εμπειρικά[147], αν και δε διαθέτουν ειδικό σχεδιασμό, το γεγονός ότι και οι δύο πρόκειται για μεσαιωνικές πόλεις με αρκετά πολιτιστικά μνημεία σε συνδυασμό με τις καθημερινές λειτουργίες τους, τις κάνει να χαρακτηρίζονται από ικανοποιητικό σχεδιασμό και να μπορούν να εξασφαλίσουν αρκετή ποικιλία στους θερμαλιστές επισκέπτες τους.

Στην Ελλάδα, μεταξύ των τριών λουτροπόλεων που εξετάζονται, οι μεγαλύτερες αδυναμίες στο σχεδιασμό εμφανίζονται στα Λουτρά Υπάτης, λόγω και του αρκετά μικρού μεγέθους τους, που δεν τα καθιστά καν πόλη. Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά στα Λουτρά Αιδηψού και τα Καμένα Βούρλα που διαθέτουν ικανό μέγεθος, και στις δύο αυτές λουτροπόλεις αν και έχουν γίνει κάποιες προσπάθειες εφαρμογής των νέων τάσεων σχεδιασμού, αυτές περιορίζονται σε μικρά τμήματα του θαλάσσιου μετώπου τους και μόνο, οπότε και πάλι, σε συνολικό επίπεδο, η ποιότητα του σχεδιασμού κρίνεται μη ικανοποιητική. Όμως, όπως και στις παραπάνω περιπτώσεις των λουτροπόλεων του εξωτερικού, λόγω του μεγέθους τους και της ύπαρξης μόνιμου πληθυσμού, τουλάχιστον εξασφαλίζεται η προσφορά υποδομών για κάποιες εναλλακτικές δραστηριότητες. Παρ' όλα αυτά, οφείλουμε να τονίσουμε ότι τόσο στα Καμένα Βούρλα όσο και στα Λουτρά Αιδηψού, οι όποιες εναλλακτικές δραστηριότητες περιορίζονται στη διασκέδαση και όχι τόσο στην ψυχαγωγία ή τα πολιτιστικά δρώμενα.

Πέραν όμως της ποιότητας και της εφαρμογής των νέων τάσεων σχεδιασμού σε επίπεδο λουτροπόλεων, όσον αφορά στην υιοθέτηση του σύγχρονου σχεδιασμού στο ευρύτερο περιβάλλον και περιοχή των θερμαλιστικών προορισμών, οι τέσσερις χώρες και ο κάθε ένας από τους δεκατρείς θερμαλιστικούς προορισμούς ξεχωριστά διαφέρει και πάλι. Ειδικότερα, όσον αφορά στην Ιταλία, όπως ήδη έχει αναφερθεί η εν λόγω χώρα ξεχωρίζει ως προς το σχεδιασμό της ευρύτερης περιοχής των θερμαλιστικών της προορισμών εξαιτίας της πληθώρας αρχαιολογικών χώρων, οι οποίοι με την αξιοποίησή τους προσφέρουν υψηλού επιπέδου πολιτιστικό τουρισμό. Ειδικά το Tivoli Terme, λόγω και του ότι αποτελεί λουτρόπολη δορυφόρο της Ρώμης, υπερέχει σε σημαντικό βαθμό από όλους τους υπόλοιπους τρεις θερμαλιστικούς προορισμούς της Ιταλίας που εξετάζονται εδώ.

Παράλληλα, όσον αφορά στη Γαλλία, λόγω και της πολιτιστικής της κληρονομιάς αλλά και του ιδιαίτερα ανεπτυγμένου σχεδιασμού της σε εναλλακτικές μορφές τουρισμού, θα μπορούσαμε να πούμε ότι έχει καταφέρει να συγχρονιστεί σε μεγάλο βαθμό με τις νέες τάσεις σχεδιασμού που απαιτούνται για την ευρύτερη περιοχή των θερμαλιστικών προορισμών. Ειδικότερα, όσον αφορά στις τρεις εξεταζόμενες γαλλικές λουτροπόλεις, στο σχεδιασμό της ευρύτερης περιοχής τους περιλαμβάνεται η προσφορά ποικίλων μορφών τουρισμού όπως οικοτουρισμός, γαστρονομικός τουρισμός, εξερευνητικός-περιηγητικός τουρισμός κλπ αλλά και η προσφορά διάφορων αθλητικών υποδομών και δραστηριοτήτων όπως ιππασία, αναρριχήσεις, καγιάκ, ιστιοπλοΐα κλπ.

[147] Υπενθυμίζεται ότι το Palacio de las Salinas αποτελεί απομονωμένο Θερμαλιστικό Πάρκο στην ισπανική περιφέρεια και όχι λουτρόπολη.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Όσον αφορά στην Ισπανία, αν και γενικότερα δεν υπάρχει το ίδιο επίπεδο σχεδιασμού όπως στη Γαλλία και την Ιταλία, εντούτοις ο σχεδιασμός της ευρύτερης περιοχής των τριών θερμαλιστικών προορισμών που εξετάζονται είναι αρκετά ικανοποιητικός. Ειδικά των περιπτώσεων του Caldes de Montbui, που αποτελεί πόλη δορυφόρο της Βαρκελώνης και του Olmedo, που πρόσφατα έχει υλοποιηθεί σχεδιασμός για θεματικό τουρισμό (λειτουργούν δύο θεματικά πάρκα).

Πίνακας 6-2: Επάρκεια σχεδιασμού στους εξεταζόμενους θερμαλιστικούς προορισμούς σε Ελλάδα-Ιταλία-Γαλλία-Ισπανία

	Επάρκεια σχεδιασμού Θερμαλιστικού Πάρκου	**Επάρκεια σχεδιασμού λουτρόπολης**	**Επάρκεια σχεδιασμού ευρύτερης περιοχής**
ΙΤΑΛΙΑ			
FIUGGI TERME			
Bonifacio VIII	5	3	3
Anticolana	5		
TIVOLI TERME			
Terme di Roma	2	3	5
TELESE TERME			
A. Minieri	2	2	3
Gran Hotel Telese Terme	2		
TERME DI SAN TEODORO			
Antiche Terme di San Teodoro	4	δεν υπάρχει	4
Μέσος Όρος	**3,4**	**2,7**	**3,8**
ΓΑΛΛΙΑ			
BALARUC-LES-BAINS			
Athèna	δεν υπάρχει	5	5
Hesperides	2		
AMELIE-LES-BAINS			
Thermes Romains	δεν υπάρχει	3	5
LE BOULOU			
Thermes du Boulou	4	3	4
Μέσος Όρος	**3**	**3,7**	**4,7**
ΙΣΠΑΝΙΑ			
CALDES DE MONTBUI			
Termes Victória	Δεν υπάρχει	4	5
Broquetas	Δεν υπάρχει		
Balneario Vila de Caldes	Δεν υπάρχει		
OLMEDO			
Balneario Villa de Olmedo	2	3	5
PALACIO DE LAS SALINAS			
Hotel Balneraio Palacio de las Salinas	4	δεν υπάρχει	2
Μέσος Όρος	**3**	**3,5**	**4**
ΕΛΛΑΔΑ			
ΛΟΥΤΡΑ ΑΙΔΗΨΟΥ			
23 Μεμονωμένα Θερμαλιστικά Κτίρια	Δεν υπάρχει	2	3
Πάρκο ΕΟΤ	1		
ΚΑΜΕΝΑ ΒΟΥΡΛΑ			
Πάρκο ΕΟΤ	2	2	3
ΛΟΥΤΡΑ ΥΠΑΤΗΣ			
Πάρκο ΕΟΤ	2	1	2
Μέσος Όρος	**1,7**	**1,7**	**2,7**

Κλίμακα αξιολόγησης: 1 – 5 (1=καθόλου ικανοποιητική και 5=πάρα πολύ ικανοποιητική)

Πηγή: ιδία επεξεργασία

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά στην Ελλάδα, και τις τρεις εξεταζόμενες λουτροπόλεις, αυτές αν και αποτελούν τις τρεις σπουδαιότερες της χώρας, εντούτοις υστερούν σημαντικά ως προς το σχεδιασμό εναλλακτικών μορφών τουρισμού στο ευρύτερο περιβάλλον τους. Προς το παρόν, όπως έχει φανεί και από την επιτόπια έρευνα που έχει γίνει, στα Λουτρά Αιδηψού και τα Λουτρά Υπάτης οι θερμαλιστές έχουν μόνο την εναλλακτική επιλογή του θρησκευτικού τουρισμού ή και των περιηγήσεων στην ευρύτερη περιοχή, ενώ στα Καμένα Βούρλα ακόμη και αυτές οι επιλογές περιορίζονται ακόμη περισσότερο. Παρ' όλα αυτά, αξίζει να αναφέρουμε ότι τουλάχιστον τα Λουτρά Αιδηψού και τα Καμένα Βούρλα με το θαλάσσιο μέτωπο που διαθέτουν, έχουν τη δυνατότητα να προσφέρουν ταυτόχρονα την εναλλακτική επιλογή του θαλάσσιου και παραθαλάσσιου τουρισμού.

Διάγραμμα 6-6: Βαθμός εφαρμογής νέων τάσεων σχεδιασμού στο χώρο των δεκατριών εμπειρικά εξεταζόμενων θερμαλιστικών προορισμών-λουτροπόλεων (Ελλάδα, Ιταλία, Γαλλία, Ισπανία)

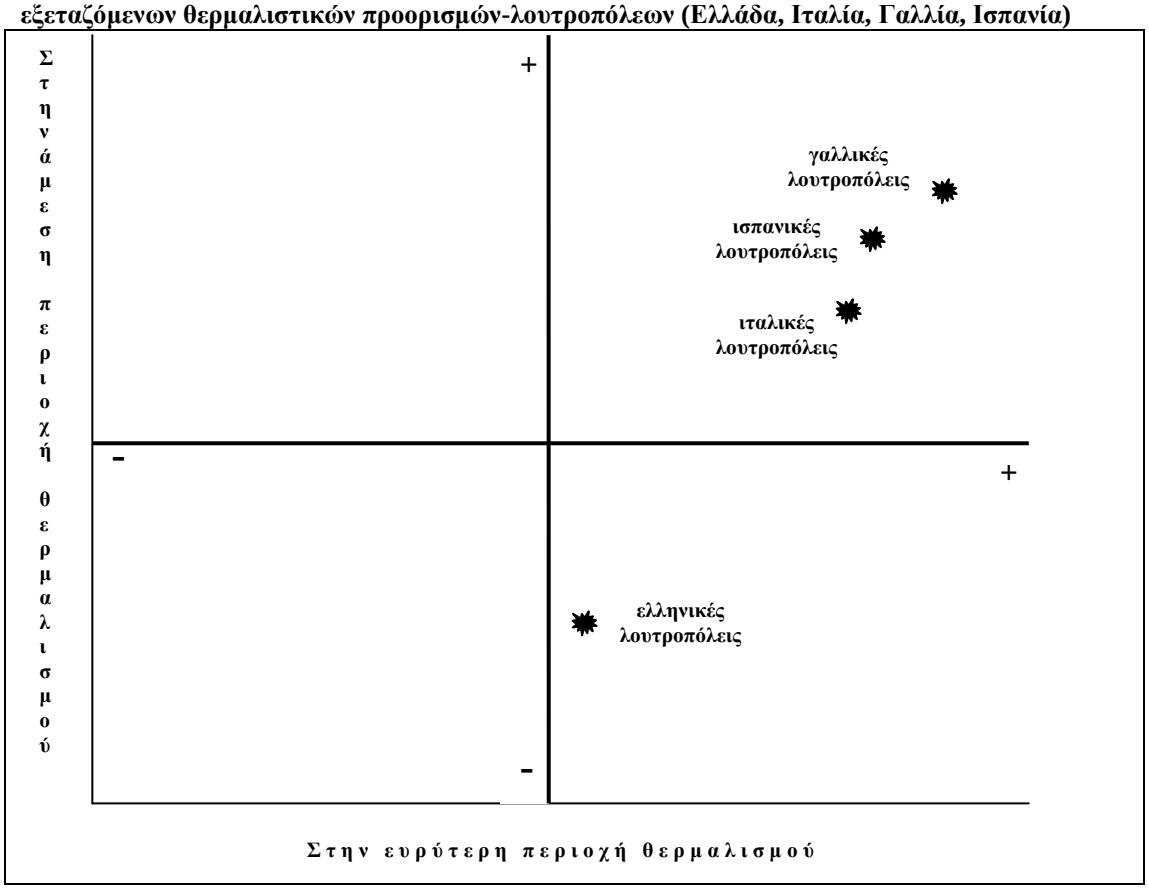

Πηγή: ιδία επεξεργασία (βάσει αξιολόγησης Πίνακα 6-2)

Εν κατακλείδι, θα πρέπει να πούμε ότι, μεταξύ των τριών εξεταζόμενων χωρών του εξωτερικού αλλά και της Ελλάδας παρατηρούνται αρκετές διαφορές, άλλοτε μικρές και άλλοτε μεγάλες, ως προς το βαθμό υιοθέτησης των νέων τάσεων σχεδιασμού, κατατάσσοντας τελικά τις τέσσερις συνολικά εξεταζόμενες χώρες σε διαφορετικά επίπεδα σε σχέση με το επίπεδο σχεδιασμού. Όσον αφορά στη χώρα μας, όπως συνέβη και στην περίπτωση του βαθμού υιοθέτησης των νέων τάσεων της δραστηριότητας του θερμαλιστικού τουρισμού,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

έτσι κι εδώ ο βαθμός εφαρμογής των σύγχρονων τάσεων σχεδιασμού σε όλα τα επίπεδα κρίθηκε μη ικανοποιητικός. Γεγονός που επιβεβαιώνει ότι η χώρα μας, εκτός από επαναχάραξη των πολιτικών της για την ανάπτυξη του προσφερόμενου θερμαλιστικού τουρισμού της, θα πρέπει επίσης να ακολουθήσει νέα πολιτική και νέα πρότυπα σχεδιασμού για το χώρο που αναπτύσσεται ο θερμαλισμός – θερμαλιστικός τουρισμός σε όλες τις κλίμακες (ευρύτερη περιοχή, λουτρόπολη, θερμαλιστικό πάρκο).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

6.3 Πρότυπα Σχεδιασμού του Θερμαλιστικού Τουρισμού στην Ελλάδα

6.3.1 Ενδεικνυόμενο πρότυπο σχεδιασμού της θερμαλιστικής δραστηριότητας

6.3.1.1 Βασικές αρχές και προϋποθέσεις της βιώσιμης ανάπτυξης

Όπως έχει ήδη διαπιστωθεί, ο θερμαλιστικός τουρισμός στην Ελλάδα διανύει μια παρατεταμένη περίοδο παρακμής που διαρκεί εδώ και αρκετά χρόνια (ή/και δεκαετίες). Αν και κάποια θετικά βήματα έχουν ήδη γίνει (κυρίως μετά το έτος 2000), η συνολική εικόνα του προσφερόμενου θερμαλιστικού τουρισμού εξακολουθεί να παραμένει κάτω του μετρίου, με την πλειονότητα των εγκαταστάσεων να παραμένουν παραμελημένες και τη δραστηριότητα του θερμαλισμού – θερμαλιστικού τουρισμού να χαρακτηρίζεται από αναχρονιστικές και κακής ποιότητας υπηρεσίες, μη δυνάμενες να προσελκύσουν ούτε μεγαλύτερο αριθμό θερμαλιστών αλλά ούτε και διαφοροποιημένων (από όλες τις ηλικιακές, κοινωνικές και οικονομικές τάξεις).

Όμως, όπως έχουμε ήδη διαπιστώσει και σε προηγούμενο κεφάλαιο, η χώρα μας διαθέτει έναν σημαντικό πλούτο σε φυσικό πόρο ιαματικών πηγών, που όχι μόνο δεν πρέπει να αγνοήσει, αλλά αντίθετα, πρέπει να συνεχίσει να αξιοποιεί, μιας και ο θερμαλισμός αποτελεί μια δραστηριότητα που τόσο κατά το βαθύ παρελθόν όσο στο παρόν αλλά και το μέλλον θα συνεχίσει να είναι ελκυστική στους ανθρώπους, λόγω των σημαντικών ευεργετικών ιδιοτήτων των θερμών νερών.

Όμως, για να μπορέσει η χώρα μας όχι απλά να διατηρήσει σε ένα επιθυμητό επίπεδο την ποιότητα του προσφερόμενου θερμαλιστικού τουρισμού της, αλλά να αντιστρέψει την αρνητική εικόνα και να γίνει ανταγωνιστική, θα πρέπει να προβεί στην εφαρμογή ενός ριζικά τροποποιημένου μοντέλου ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού, που ως στόχο θα έχει τόσο τη διατήρηση και την άνοδο της δημοτικότητας της δραστηριότητας όσο και την προσφορά άρτιων και αξιόπιστων υποδομών και υπηρεσιών. Στη λογική αυτή, ο οικονομικός και επιχειρηματικός σχεδιασμός της δραστηριότητας του θερμαλιστικού τουρισμού που φαίνεται να ταιριάζει και να είναι εφαρμόσιμος στην Ελλάδα, θα πρέπει να βασίζεται στις ακόλουθες αρχές (βάσει της ελληνικής πραγματικότητας αλλά και των διεθνών και ευρωπαϊκών δεδομένων):

- <u>Εξασφάλιση ανανεωσιμότητας (διατήρηση ποιοτική και ποσοτική του φυσικού πόρου)</u>

Όπως είναι λογικό, η ποιοτική και ποσοτική διατήρηση του φυσικού πόρου των ιαματικών πηγών (στο πλαίσιο και της Ευρωπαϊκής Οδηγίας 2000/60 για τα Νερά) κρίνεται απαραίτητη

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

προϋπόθεση τόσο για τη εξασφάλιση της ανανεωσιμότητας όσο και για ύπαρξη του θερμαλιστικού τουρισμού.

- Ορθολογική χρήση θερμών-ιαματικών νερών

Έχει διαπιστωθεί, κυρίως από την επιτόπια έρευνα που υλοποιήθηκε στις τρεις σπουδαιότερες λουτροπόλεις της χώρας, ότι ένα μεγάλο ποσοστό θερμαλιστών είτε αγνοεί είτε δεν έχει σωστή αντίληψη για τον ορθό και ενδεικνυόμενο τρόπο χρήσης των ιαματικών νερών, λόγω έλλειψης ενημέρωσης και μη επαρκούς σύγχρονης μελέτης των ιδιοτήτων των εκάστοτε θερμών νερών. Αν και στις μέρες μας η κατάσταση δε συγκρίνεται με το παρελθόν που προκαλούταν μέχρι και μη αναστρέψιμες βλάβες του οργανισμού σε κάποιες περιπτώσεις, η ορθολογική χρήση του πόρου των ιαματικών πηγών παραμένει ένα ζητούμενο, αφού πρόκειται για είδος νερών με αρκετές αντενδείξεις.

- Εξασφάλιση ποιότητας και ανταγωνιστικότητας προσφερόμενων θερμαλιστικών υπηρεσιών

Όπως έχει διαπιστωθεί πολλάκις στην παρούσα διατριβή, ο θερμαλιστικός τουρισμός της Ελλάδας χαρακτηρίζεται τόσο από κακή ποιότητα όσο και από αναχρονιστικές (θερμαλιστικές) υπηρεσίες. Συγκεκριμένα, πέραν της σχεδόν ολοκληρωτικής καθήλωσής του σε υπηρεσίες θεραπευτικού θερμαλισμού, διέπεται και από υποβαθμισμένες υπηρεσίες, χαρακτηριστικά τα οποία πρέπει οπωσδήποτε να αλλάξουν προκειμένου η συγκεκριμένη μορφή τουρισμού να γίνει ανταγωνιστική και αξιόπιστη.

- Εξασφάλιση ποιότητας και ανταγωνιστικότητας θερμαλιστικών εγκαταστάσεων και υποδομών

Σύμφωνα με τα όσα ήδη έχουν γραφεί, αλλά και σύμφωνα και με διαπιστώσεις και άλλων συγγραφέων (π.χ. Γοσποδίνη, 2005) πολλές θερμαλιστικές εγκαταστάσεις στην Ελλάδα λειτουργούν είτε σε υποβαθμισμένο περιβάλλον είτε έχουν εγκαταλειφθεί εντελώς, παρουσιάζοντας την εικόνα ερειπίων. Στο πλαίσιο αυτό και προκειμένου ο θερμαλιστικός τουρισμός της Ελλάδας να γίνει ανταγωνιστικός και ελκυστικός, απαραίτητη κρίνεται η αποκατάσταση και αναβάθμιση των (θερμαλιστικών) εγκαταστάσεων και υποδομών.

- Εξασφάλιση επαρκούς υγειονομικής περίθαλψης θερμαλιστών

Σύμφωνα και με τα αποτελέσματα της εκτεταμένης επιτόπιας έρευνας στους σπουδαιότερους θερμαλιστικούς προορισμούς της Ελλάδας, στους χώρους ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού μεταβαίνει μια σημαντική μερίδα πληθυσμού που ανήκει σε ευπαθείς ομάδες (μεγάλες ηλικίες, πάσχοντες κλπ), ενώ επίσης κάποιες φορές προβλήματα υγείας προκύπτουν και από τη μη ενδεικνυόμενη χρήση των ίδιων των νερών. Επομένως, και κατόπιν επανειλημμένων επισημάνσεων και των ίδιων των θερμαλιστών, υπάρχει ανάγκη κάλυψης ειδικών ιατρικών υπηρεσιών για τη διασφάλιση της υγείας των ίδιων (θερμαλιστών).

- Ορθολογική διαχείριση θερμαλιστικών εγκαταστάσεων και ιαματικών πηγών

Όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, στις μέρες μας ο θερμαλιστικός τουρισμός της Ελλάδας χαρακτηρίζεται από υποβαθμισμένες και παραμελημένες (θερμαλιστικές) εγκαταστάσεις και από κακής ποιότητας (θερμαλιστικές) υπηρεσίες. Αναμφισβήτητα, σε αυτή την εξέλιξη σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε το μοντέλο αξιοποίησης και διαχείρισης που διαχρονικά έχει υιοθετηθεί στη χώρα μας, σύμφωνα με το οποίο το μεγαλύτερος μέρος των ιαματικών πηγών και θερμαλιστικών εγκαταστάσεων βρίσκεται υπό τη διαχείριση του

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Κράτους (ΕΤΑ) και των Τοπικών Αυτοδιοικήσεων. Ωστόσο, οφείλουμε να διευκρινίσουμε ότι η μικρή συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα στη διαχείριση του φυσικού πόρου των ιαματικών πηγών, δεν οφείλεται μοναδικά στο κρατικοκεντρικό μοντέλο που ακολουθείται, αλλά επίσης και στο ότι η φθίνουσα πορεία του θερμαλιστικού τουρισμού στην Ελλάδα κατά τα τελευταία χρόνια οδήγησε στην έλλειψη ενδιαφέροντος από την πλευρά των ιδιωτών να αναλάβουν και να εκμεταλλευτούν τέτοιου τύπου εγκαταστάσεις και πόρους. Παρ' όλα αυτά, δεν πρέπει να παραβλέψουμε ότι ακόμη και η εξέλιξη αυτή (μικρό ενδιαφέρον από την ιδιωτική πλευρά) σε μεγάλο βαθμό οφείλεται και πάλι στην αδυναμία της πολιτείας τόσο στο να υποστηρίξει το θερμαλιστικό τουρισμό όσο και στο να ενθαρρύνει μεγάλες ιδιωτικές επενδυτικές πρωτοβουλίες για αυτόν. Επομένως, ζητούμενο για τη χώρα μας παραμένει η χάραξη ενός νέου μοντέλου διαχείρισης του φυσικού πόρου και των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων, που θα άρει την αρνητική εικόνα που χαρακτηρίζει την εν λόγω μορφή τουρισμού.

- <u>Συστηματική και αποτελεσματική επικοινωνιακή πολιτική - προβολή</u>

Το ότι ο θερμαλιστικός τουρισμός της Ελλάδας διανύει μια κρίσιμη περίοδο εδώ και αρκετές δεκαετίες, με τον αριθμό των θερμαλιστών να μειώνεται διαρκώς χρόνο με το χρόνο, σε σημαντικό βαθμό οφείλεται και στο μάλλον ατυχές προφίλ που αποδίδεται στη δραστηριότητα του θερμαλισμού στη χώρα μας. Σύμφωνα με τις διαφημιστικές εκστρατείες τόσο του κράτους (ΕΟΤ, Υπουργείο Τουριστικής Ανάπτυξης) όσο και των λοιπών σχετικών φορέων (Δήμων, Νομαρχιών κλπ), η δραστηριότητα του θερμαλισμού (και ο θερμαλιστικός τουρισμός) φαίνεται να απευθύνεται ως επί το πλείστον σε άτομα τρίτης και τέταρτης ηλικίας ή/και πάσχοντες. Ως αποτέλεσμα αυτής της τακτικής, ο θερμαλιστικός τουρισμός παραμένει μη ελκυστικός για μια μεγάλη μερίδα ατόμων, που θεωρεί ότι πρόκειται για μια μορφή τουρισμού που δεν απευθύνεται σε αυτόν. Στο πλαίσιο αυτό, απαραίτητη και καθοριστική κρίνεται η συστηματική και αποτελεσματική επικοινωνιακή πολιτική-προβολή, απαλλαγμένη από τα στερεότυπα του παρελθόντος.

- <u>Διατήρηση κοινωνικού χαρακτήρα θερμαλιστικού τουρισμού</u>

Αν και σύμφωνα με κάποιους συγγραφείς (Gerbod, 2004) η κοινωνική πολιτική (επιδοτήσεις, δωρεάν παροχή υπηρεσιών θερμαλισμού κλπ) λειτουργεί εις βάρος της υγιούς ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού, εντούτοις στην Ελλάδα, λόγω των ιδιαίτερων κοινωνικό-οικονομικών συνθηκών που βιώνει μεγάλη μερίδα πολιτών αλλά και της φθίνουσας πορείας της εν λόγω μορφής τουρισμού, η ενίσχυση και επιδότηση κρίνεται ακόμη απαραίτητη.

Συμπερασματικά, οφείλουμε να πούμε ότι προκειμένου ο ελληνικός θερμαλιστικός τουρισμός να απεγκλωβιστεί από τον κακό εαυτό του, θα πρέπει να αποβάλλει πολλά από τα χαρακτηριστικά που διαχρονικά απέκτησε και να στηριχτεί σε ένα νέο σύστημα αρχών, προσαρμοσμένο ειδικά στα ελληνικά δεδομένα. Στο πλαίσιο των παραπάνω διατυπωθέντων αρχών, πολλά είναι τα μέτρα και δράσεις τα οποία χρειάζεται να δρομολογηθούν, τα οποία όμως θα αναπτυχθούν αναλυτικότερα στο αμέσως επόμενο υποκεφάλαιο.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

6.3.1.2 Μέσα και μέτρα υλοποίησης αρχών και κατευθύνσεων

Έχοντας δει στις αμέσως προηγούμενες σελίδες τις βασικές αρχές στις οποίες θα πρέπει να στηριχτεί η υγιής ανάπτυξη της δραστηριότητας του θερμαλιστικού τουρισμού στην Ελλάδα, στο σημείο αυτό, θα εξεταστούν αναλυτικότερα τα συγκεκριμένα μέσα και μέτρα σύμφωνα με τα οποία θα εξασφαλιστεί η εφαρμογή τους.

Ξεκινώντας από την πρώτη αρχή «Εξασφάλιση ανανεωσιμότητας (διατήρηση ποιοτική και ποσοτική του φυσικού πόρου)» και προκειμένου να υπάρξει προστασία και ταυτόχρονη εξασφάλιση της βιωσιμότητας του φυσικού πόρου των ιαματικών πηγών απαραίτητη κρίνεται η:

- σύσταση Ειδικού Μητρώου (φυσικού πόρου) Ιαματικών Πηγών (όπως προβλέπεται και από το Νόμο 3498/06).

Ειδικότερα, μέσω της απογραφής-καταγραφής του φυσικού πόρου των ιαματικών πηγών, επιτυγχάνεται η διατήρηση πλήρους βάσης δεδομένων με όλα τα κρίσιμα στοιχεία που αφορούν στις ιαματικές πηγές (όγκος νερού, χημική σύσταση, θέση ανάβλυσης κλπ), κάτι το οποίο αναμφίβολα συμβάλλει καθοριστικά στην ανανεωσιμότητα του πόρου, αφού θα εξασφαλίσει και την αειφόρο και βιώσιμη αξιοποίησή του.

Όσον αφορά στη δεύτερη αρχή, «Εξασφάλιση ορθολογικής χρήσης θερμών-ιαματικών νερών», απαραίτητα κρίνονται τα ακόλουθα μέτρα:

- εμπλοκή της επιστήμης της ιατρικής και του κλάδου των ιατρών, με στόχο τη μελέτη της σύστασης των νερών και του είδους των παθήσεων για τα οποία ενδείκνυνται ή αντενδείκνυνται τα εκάστοτε θερμά-ιαματικά νερά[148].
- προώθηση του επαγγέλματος των Λουτρονόμων και επάνδρωση με την ειδικότητα αυτή όλων των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων

Άλλωστε, με την πιστοποίηση της ενδεικνυόμενης θεραπευτικής χρήσης της κάθε ιαματικής πηγής από γιατρούς και τη στελέχωση των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων με τις κατάλληλες ειδικότητες προσωπικού, εκτός από την ορθολογική χρήση των θερμών-ιαματικών νερών, επιτυγχάνεται και η αξιοπιστία της δραστηριότητας του θερμαλισμού - θερμαλιστικού τουρισμού.

Σχετικά με την τρίτη αρχή «Εξασφάλιση ποιότητας και ανταγωνιστικότητας προσφερόμενων θερμαλιστικών υπηρεσιών», τα μέτρα τα οποία κρίνεται απαραίτητο να ληφθούν είναι αρκετά και αφορούν στα ακόλουθα:

- αναβάθμιση προσφερόμενων υπηρεσιών θεραπευτικού θερμαλισμού
- διεύρυνση του είδους των υπηρεσιών με στόχο να προσφέρεται ταυτόχρονα και σύγχρονος θερμαλισμός υγείας και ευεξίας
- διεύρυνση της θερμαλιστικής περιόδου κατά το δυνατόν καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου
- μηχανοργάνωση θερμαλιστών και προσφερόμενων υπηρεσιών

[148] Υπενθυμίζεται εδώ ότι στις αρχές του 20ου αιώνα στη χώρα μας, από το Πανεπιστήμιο της Ιατρικής αποφοιτούσαν Υδρολόγοι Ιατροί για το σκοπό αυτό, μια ειδικότητα η οποία στις μέρες μας δεν υπάρχει στην Ελλάδα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Με τα παραπάνω μέτρα και δράσεις εκτός από τη συνολική αναβάθμιση του προσφερόμενου θερμαλιστικού τουρισμού, επιτυγχάνεται επίσης και η διεύρυνση της ηλικιακής και ταξικής γκάμας του συνόλου των θερμαλιστών («κλασικών» και «σύγχρονων»).

Όσον αφορά στην επόμενη αρχή «Εξασφάλιση ποιότητας και ανταγωνιστικότητας θερμαλιστικών εγκαταστάσεων και υποδομών», και πάλι τα μέτρα που κρίνεται απαραίτητο να ληφθούν είναι πολλά και θα πρέπει να κινούνται στην ακόλουθη λογική:

- αναβάθμιση όλων των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων, τόσο για ουσιαστικούς όσο και για ιστορικούς λόγους, υιοθετώντας τις σύγχρονες τάσεις και εγκαταλείποντας την έως πρότινος εσωτερική αρχιτεκτονική που παραπέμπει σε εγκαταστάσεις νοσοκομείων,
- πρόβλεψη και σχεδιασμός, όχι μόνο υποδομών για ατομικές περιποιήσεις-θεραπείες, αλλά και υποδομών για ταυτόχρονη χρήση από περισσότερους θερμαλιστές (οικογένειες, ζευγάρια, φίλους κλπ),
- κατάταξη των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων σε τρεις έως πέντε κατηγορίες, ανάλογα με το επίπεδο και την ποιότητα των προσφερόμενων υπηρεσιών και υποδομών (όπως ισχύει και με τα ξενοδοχεία, ενοικιαζόμενα δωμάτια κλπ). Ωστόσο, οφείλουμε να διευκρινίσουμε ότι η συγκεκριμένη κατηγοριοποίηση των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων (που προβλέπεται και από το Ν. 3498/06), ως στόχο θα έχει την κατοχύρωση μίνιμουμ προδιαγραφών για τις εγκαταστάσεις και τις παρεχόμενες υπηρεσίες και όχι το διαχωρισμό, την άνιση αντιμετώπιση ή και την καθήλωση μερικών περιπτώσεων θερμαλιστικών εγκαταστάσεων, όπως ίσχυε με τον προηγούμενο Νόμο (4086/60), που οι ιαματικές πηγές διαχωρίζονταν σε τοπικής και τουριστικής σημασίας. Στην προκειμένη περίπτωση δηλαδή, η κατηγοριοποίηση θα έπεται της όποιας αξιοποίησης ιαματικών πηγών και δε θα προηγείται, ώστε να προκαθορίζει την εξέλιξή της.

Έτσι, με βάση τα παραπάνω μέτρα, εκτός από την αναβάθμιση των προσφερόμενων θερμαλιστικών εγκαταστάσεων και υποδομών, επιτυγχάνεται επίσης και η κατοχύρωση μίνιμουμ προδιαγραφών, που αναμφίβολα θα συμβάλλει στην αναβάθμιση και την ανταγωνιστικότητα του θερμαλιστικού τουρισμού της Ελλάδας.

Όσον αφορά στην αρχή «Εξασφάλιση επαρκούς υγειονομικής περίθαλψης θερμαλιστών», προκειμένου να υλοποιηθεί, απαραίτητο μέτρο κρίνεται η:

- σύνδεση των προορισμών θερμαλιστικού τουρισμού με άρτια οργανωμένες υγειονομικές υποδομές (Νοσοκομεία, Κέντρα Υγείας κλπ) και αν όχι στον ίδιο χώρο (στην περίπτωση των λουτροπόλεων), τουλάχιστον σε σχετικά μικρή απόσταση από αυτά (π.χ. στην πλησιέστερη πόλη ικανού μεγέθους που θα δικαιολογεί την ύπαρξη Νοσοκομείου ή Κέντρου Υγείας).

Με στόχο την εφαρμογή της αρχής «Ορθολογική διαχείριση θερμαλιστικών εγκαταστάσεων και ιαματικών πηγών», οι ενδεικνυόμενες δράσεις και μέτρα που αξίζει να διερευνηθούν είναι οι ακόλουθες:

- προώθηση καθεστώτος παραχώρησης (σε ιδιώτες επενδυτές) σε όσο το δυνατόν περισσότερες ιαματικές πηγές, τόσο σε αυτές που έως πρόσφατα χαρακτηρίζονταν ως τουριστικής σημασίας όσο και σε αυτές που χαρακτηρίζονταν ως τοπικής σημασίας και σήμερα στην πλειονότητά τους διαχειρίζονται από Δημοτικές Επιχειρήσεις (κατά το ιταλικό και ισπανικό μοντέλο διαχείρισης),

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

- οριζοντιοποίηση διαχείρισης των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων, δηλαδή παραχώρηση περισσότερων της μιας ιαματικής πηγής στον ίδιο ιδιώτη επενδυτή, με πολλαπλή μίσθωση (κατά το γαλλικό μοντέλο διαχείρισης) [149].

Οι εκτεταμένες (ή/και οριζοντιοποιημένες) παραχωρήσεις της εκμετάλλευσης και διαχείρισης των ιαματικών πηγών στον ιδιωτικό τομέα, πέραν του ότι θα εξασφαλίσουν την άρση της εγκατάλειψης αρκετών θερμαλιστικών εγκαταστάσεων, θα συμβάλλουν επίσης και στην αναβάθμιση των προσφερόμενων θερμαλιστικών υπηρεσιών, αφού γενικότερα στην Ελλάδα έχει διαπιστωθεί ότι -στην παρούσα φάση τουλάχιστον- ο ιδιωτικός τομέας έχει πιο άμεσα αντανακλαστικά στις σύγχρονες απαιτήσεις απ' ότι ο κρατικός.

Σχετικά με την αρχή «Συστηματική και αποτελεσματική επικοινωνιακή πολιτική - προβολή», τα ενδεικνυόμενα μέτρα και δράσεις που προτείνονται για την εφαρμογή της είναι τα ακόλουθα:

- ορθή και συστηματική προβολή του θερμαλιστικού τουρισμού με διάφορα διαφημιστικά μέσα (έντυπα, τηλεοπτικά κλπ) τόσο από το Κράτος όσο και από την Τοπική Αυτοδιοίκηση[150], απαλλαγμένη από την έως τώρα στερεότυπη εικόνα που θέλει τη συγκεκριμένη μορφή τουρισμού να απευθύνεται μοναδικά σε άτομα μεγάλων ηλικιών ή/και πάσχοντες,
- δημιουργία τοπικών γραφείων ΕΟΤ στις περιοχές θερμαλιστικού τουρισμού ή εναλλακτικά πρόβλεψη ηλεκτρονικών σημείων πληροφόρησης.

Έτσι, η άσκηση συστηματικής και ορθής επικοινωνιακής πολιτικής, εκτός του ότι ενδεχομένως θα αντιστρέψει το αρνητικό πρόσημο του ετήσιου ρυθμού μεταβολής του αριθμού των θερμαλιστών, θα απαλλάξει επίσης τη συγκεκριμένη μορφή τουρισμού από το αναχρονιστικό προφίλ που της αποδίδεται έως και σήμερα στη χώρα μας και την εγκλωβίζει σε έναν ιδιαίτερα κακό εαυτό.

Τέλος, όσον αφορά στην αρχή «Διατήρηση κοινωνικού χαρακτήρα θερμαλιστικού τουρισμού», τα μέτρα και δράσεις τα οποία ενδείκνυνται για την εφαρμογή της είναι τα ακόλουθα:

- διατήρηση οικονομικής ενίσχυσης/επιδότησης από το κράτος (κοινωνικά προγράμματα) και τα ασφαλιστικά ταμεία,
- αποτροπή ύπαρξης περιπτώσεων ιαματικών πηγών στις οποίες θα υπάρχουν μόνο εγκαταστάσεις και υπηρεσίες πολυτελείας και οι οποίες θα αποκλείουν την προσέλευση οικονομικά ασθενών τάξεων. Το μέτρο αυτό, μπορεί επίσης να εξασφαλιστεί και με την ταυτόχρονη υδροδότηση πολλαπλών εγκαταστάσεων από μια ιαματική πηγή (όπως

[149] Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφέρουμε ότι το συγκεκριμένο μοντέλο διαχείρισης, με περισσότερες της μιας ιαματικής πηγής να βρίσκονται υπό την εκμετάλλευση μεγάλης ιδιωτικής εταιρίας, υπήρξε ως σκέψη και πρόταση ήδη από την δεκαετία του '30, από τον τότε Διευθυντή της αρμόδιας Υπηρεσίας για τις ιαματικές πηγές (Υπηρεσίας Ξένων και Εκθέσεων), Νικόλαο Λέκκα (Λέκκας, 1935).

[150] Κατά το παρελθόν, η προβολή του θερμαλιστικού τουρισμού υπήρξε ιδιαίτερα συστηματική από την πλευρά της Πολιτείας και του ΕΟΤ, εκδίδοντας τακτικά διαφημιστικά έντυπα και φυλλάδια ειδικά για τον ελληνικό θερμαλισμό τόσο στην ελληνική όσο στην αγγλική και τη γαλλική γλώσσα, ανάμεσα στα οποία ήταν και τα:
- Grèce: ses stations thermales et ses villégiatures d'été (1938)
- Greece: mineral springs and summer resorts (1938)
- Grèce: villes d'eau (1931)
- Greece spas (1960)
- La Grèce: ses monuments historiques ses sites pittoresque, ses sources thermales (1934)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

προβλέπεται και από τον Ν. 3498/06), εφόσον βέβαια κριθεί οικονομικά βιώσιμο και δεν αντιβαίνει στην αειφορική διαχείριση του φυσικού πόρου της ιαματικής πηγής (ελληνικό μοντέλο –τύπου Λουτρών Αιδηψού).

Εν κατακλείδι, όσον αφορά στα μέτρα και τις δράσεις για την υγιή ανάπτυξη της δραστηριότητας του ελληνικού θερμαλιστικού τουρισμού, θα πρέπει να πούμε ότι αυτά εκτός του ότι λαμβάνουν υπόψη τα ελληνικά δεδομένα, αποτελούν ταυτόχρονα και συνδυασμό επιλεγμένων μέτρων που στηρίζονται στη διεθνή εμπειρία. Έτσι, με τον τρόπο αυτό, δηλαδή τη μη ατόφια μεταφορά δέσμης μέτρων και δράσεων από κάποια συγκεκριμένη χώρα του εξωτερικού, επιτυγχάνεται η εφαρμοσιμότητα αυτών στην Ελλάδα και άρα η μεγαλύτερη αποτελεσματικότητά τους.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

6.3.2 Προς ένα νέο πρότυπο χωρικού σχεδιασμού του ελληνικού θερμαλιστικού τουρισμού

6.3.2.1 Αρχές χωρικής οργάνωσης και σχεδιασμού

Όπως διαπιστώθηκε πολλάκις στην εργασία μας, ο χώρος του θερμαλιστικού τουρισμού στην Ελλάδα παρουσιάζει έντονα προβλήματα και ελλείψεις, λόγω της παρατεταμένης περιόδου παρακμής -και όχι μόνο- που βιώνει τα τελευταία χρόνια (ή/και δεκαετίες). Στο πλαίσιο αυτό, και προκειμένου να υπερκεραστούν οι όποιες αντιξοότητες και να δημιουργηθούν οι κατάλληλες συνθήκες υγιούς ανάπτυξης της εν λόγω μορφής τουρισμού, ο χώρος του θερμαλιστικού τουρισμού στην Ελλάδα θα πρέπει να ακολουθήσει συγκεκριμένες νέες αρχές σχεδιασμού. Συγκεκριμένα, οι αρχές αυτές είναι (κατά χωρική κλίμακα):

Χωροταξική κλίμακα (εθνικό επίπεδο)

- Γεωγραφικά ισόρροπη (ισοκατανομή) ανάπτυξη πόλων θερμαλιστικού τουρισμού

Όπως γίνεται αντιληπτό, ο θερμαλιστικός τουρισμός, λόγω του ότι αποτελεί μια μορφή τουρισμού που σχετίζεται άμεσα με το θέμα της υγείας και της θεραπείας, θα πρέπει να είναι κατά το δυνατόν πιο αποκεντρωμένος ώστε να επωφελείται από αυτόν όσο το δυνατόν μεγαλύτερη μερίδα πληθυσμού. Γενικότερα, η πολυκεντρικότητα είναι το κατ' εξοχήν ζητούμενο στη σημερινή πολιτική χωρικής ανάπτυξης στην Ευρώπη[151] και σε κάθε χώρα ξεχωριστά (Μπεριάτος, 1995). Άλλωστε, η αρχή αυτή είναι αρκετά εφικτή στη χώρα μας, αφού η Ελλάδα, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων, διαθέτει σε όλο το μήκος και πλάτος της ικανή ποσότητα και ποιότητα θερμομεταλλικών-ιαματικών πηγών και νερών.

- Διαβάθμιση της ανάπτυξης των ιαματικών πόρων

Παρά τον πλούτο της Ελλάδας σε θερμομεταλλικές και ιαματικές πηγές, όπως είναι λογικό ο θερμαλιστικός τουρισμός δεν είναι εφικτό να αναπτυχθεί σε όλες τις περιπτώσεις μόνο με μεγάλη ένταση, αφού ακόμη και η ζήτηση που εκδηλώνεται την παρούσα περίοδο στην Ελλάδα δεν δικαιολογεί αυτή την «πολυτέλεια». Έτσι, στο πλαίσιο αυτό, σκόπιμο κρίνεται να υιοθετηθεί η πιο απλή και βασική διαβάθμιση-ιεράρχηση -της ήπιας και της έντονης ανάπτυξης- προκειμένου να εξασφαλιστεί ότι μια ιδιαίτερη μεγάλη μερίδα του πόρου των ιαματικών πηγών θα παραμείνει αξιοποιημένη, ενώ επίσης από την αξιοποίηση αυτή θα επωφεληθεί όσο το δυνατόν μεγαλύτερη μερίδα του εγχώριου πληθυσμού. Βέβαια, στο σημείο αυτό θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι η υιοθέτηση της παραπάνω διαβάθμισης για τις περιοχές ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού, ως σκεπτικό της δεν έχει την εκ των προτέρων καθήλωση κάποιων περιπτώσεων θερμαλιστικών προορισμών σε χαμηλού επιπέδου ανάπτυξη, αλλά αντίθετα ως στόχο έχει η δραστηριότητα να ενταχθεί όσο το

[151] Σχετικά με την αρχή της πολυκεντρικής ανάπτυξης, αυτή αποτελεί έναν από τους τρεις κύριους στόχους του Ευρωχωροταξικού (ESDP), αλλά και του Εθνικού μας Στρατηγικού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

δυνατόν πιο αρμονικά στον άμεσο/οικείο χώρο της, στον οποίο θα προσδώσει την ανάλογη αναπτυξιακή προοπτική.

- Εξασφάλιση προσβασιμότητας

Είναι δεδομένο ότι οι πόλοι θερμαλιστικού τουρισμού (αλλά και γενικά όλων των μορφών τουρισμού), θα πρέπει να υποστηρίζονται και να συμπληρώνονται από άρτιες μεταφορικές υποδομές (οδικό - σιδηροδρομικό δίκτυο, λιμάνια κλπ), οι οποίες θα διευκολύνουν την πρόσβαση από και προς αυτούς, τόσο για τους ίδιους τους θερμαλιστές όσο και για καταστάσεις έκτακτων αναγκών.

Πολεοδομική κλίμακα (τοπικό επίπεδο)

- Εξασφάλιση αναβαθμισμένου οικιστικού (δομημένου) και φυσικού περιβάλλοντος

Με δεδομένο ότι γενικότερα οι προορισμοί θερμαλιστικού τουρισμού αποτελούν περιοχές που αποσκοπούν εκτός από τη θεραπεία και στην ψυχική και πνευματική ανάταση και ευεξία, σημαντικό ρόλο διαδραματίζει τόσο η ποιότητα του φυσικού περιβάλλοντος (άμεσου και ευρύτερου) όσο και η ποιότητα του οικιστικού ιστού (Gospodini, 2001 · Μπεριάτος, 2000 και 2002).

- Ανάδειξη ταυτότητας τόπου (place identity)

Στις μέρες μας, που οι σύγχρονες τάσεις όσον αφορά στον τουρισμό απαιτούν νέους, διαφοροποιημένους και αυθεντικούς προορισμούς, η απόκτηση ταυτότητας αποτελεί μονόδρομο και απαραίτητη προϋπόθεση για τη βιωσιμότητα και ελκυστικότητά τους (Δέφνερ και Μεταξάς, 2006). Στο πλαίσιο αυτό ο όποιος σχεδιασμός εφαρμόζεται στους τόπους θερμαλιστικού τουρισμού (και κυρίως σε επίπεδο λουτροπόλεων) θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη του τη δημιουργία ισχυρής και διαχρονικής ταυτότητας.

- Εξασφάλιση ελκυστικότητας τουριστικού-θερμαλιστικού προορισμού

Αναμφισβήτητα, η εξασφάλιση της ελκυστικότητας από έναν τουριστικό-θερμαλιστικό προορισμό προβάλλει ως πλέον απαραίτητη και αναγκαία σήμερα, εάν ένας τόπος θέλει να παραμείνει ανταγωνιστικός (Κότιος, 1999). Όμως, όπως προέκυψε από την εκτεταμένη επιτόπια έρευνα που υλοποιήθηκε στους σπουδαιότερους θερμαλιστικούς προορισμούς της Ελλάδας, η πλειονότητα των θερμαλιστών («κλασικών» και «σύγχρονων») επεσήμανε την απουσία προσφοράς εναλλακτικών δραστηριοτήτων σε αυτούς. Επομένως, δεδομένης και της παρατεταμένης διαμονής (που ο κύκλος της υδροθεραπείας προϋποθέτει), απαραίτητος κρίνεται ο σχεδιασμός δραστηριοτήτων και υποδομών ελεύθερου χρόνου, που ως στόχο θα έχει την εξασφάλιση της ελκυστικότητας και της βιωσιμότητας των πόλων θερμαλιστικού τουρισμού (Dietvorst and Ashworth, 1995 · Δέφνερ, 1999).

Συνοψίζοντας λοιπόν, οφείλουμε να πούμε ότι προκειμένου ο χώρος του θερμαλιστικού τουρισμού να αποβάλλει τα αρνητικά χαρακτηριστικά του και να αφήσει πίσω του την εικόνα της εγκατάλειψης αλλά και της απαξίωσης, θα πρέπει να στηριχτεί σε ένα νέο σύστημα αρχών σχεδιασμού. Το πως όμως ακριβώς αυτές οι αρχές θα «μεταφραστούν» σε σχεδιασμό, θα το αναλύσουμε στις αμέσως επόμενες σελίδες, που θα δούμε τα ενδεικνυόμενα μοντέλα-πρότυπα χωρικού σχεδιασμού σε επίπεδο θερμαλιστικού προορισμού.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

6.3.2.2 Κριτήρια επιλογής σεναρίων χωρικής ανάπτυξης

Όπως αναφέρθηκε στο αμέσως προηγούμενο υποκεφάλαιο, ένας από τους στόχους – αρχές που θα πρέπει να εκπληρώνει ο χωρικός σχεδιασμός του θερμαλιστικού τουρισμού (σε χωροταξική κλίμακα) είναι και η διαβάθμιση της ανάπτυξης των ιαματικών πόρων, τόσο γιατί η εσωτερική (θερμαλιστική) αγορά σχεδόν το επιβάλλει, όσο και γιατί μέσω της διαβάθμισης εξασφαλίζεται επίσης και η εφαρμογή της πρώτης αρχής «γεωγραφικά ισόρροπη (ισοκατανομή) ανάπτυξη πόλων θερμαλιστικού τουρισμού». Συγκεκριμένα, όπως ήδη αναφέρθηκε, η διαβάθμιση που προτείνεται από την εργασία μας αφορά σε δύο σενάρια: της ήπιας και της έντονης ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού. Στην ουσία στόχος αυτής της διαβάθμισης, όπως επιχειρηματολογήθηκε και προηγουμένως, δεν είναι ο a priori «εγκλωβισμός» μιας ιαματικής πηγής (και της ευρύτερης περιοχής της) σε χαμηλού επιπέδου ανάπτυξη, αλλά η εξασφάλιση της βέλτιστης αξιοποίησής της και η πιο εύστοχη ενσωμάτωσή της στο ευρύτερο κοινωνικό-οικονομικό περιβάλλον.

Αναλυτικότερα, σκοπός και επιδίωξη του σεναρίου της ήπιας ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού είναι οι χωρικές παρεμβάσεις που θα λάβουν χώρα στην περιοχή της ιαματικής πηγής να είναι μεσαίας κλίμακας, δηλαδή ο χωρικός σχεδιασμός να μην εντείνεται ή εντατικοποιείται τόσο στην ιαματική πηγή αλλά να κατανέμεται και στον ευρύτερο χώρο (αστικό και εξωαστικό), ο οποίος θα καλείται να συμπληρώσει και να υποστηρίξει τη λειτουργία και τη δραστηριότητα του θερμαλισμού-θερμαλιστικού τουρισμού. Ειδικότερα, στόχος του συγκεκριμένου σεναρίου είναι να δοθεί έμφαση στο σύνολο της ευρύτερης περιοχής από την οποία εξαρτάται-εντάσσεται η ιαματική πηγή. Παράλληλα, επιδίωξη στις περιοχές ήπιας ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού είναι η μετατροπή του χώρου της ιαματικής πηγής σε «πάρκο πολλαπλών δραστηριοτήτων», με επίκεντρο τη θερμαλιστική δραστηριότητα, που θα ενδείκνυται για ημερήσιες επισκέψεις και όχι για παρατεταμένη διαμονή (ανάγκη η οποία ιδανικό είναι να εξυπηρετείται από τους πλησιέστερους οικισμούς). Σε τελική ανάλυση, ο ρόλος των περιοχών αυτών είναι να αποτελέσουν πόλους ήπιας τουριστικής ανάπτυξης που θα αξιοποιούν σε μικρή ένταση τους υπάρχοντες φυσικούς (και δη ιαματικούς) πόρους και θα συμβάλλουν στη διάχυση του τουρισμού και των τουριστών σε περιοχές διαφορετικές από τις έως τώρα καθιερωμένες.

Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά στο σενάριο της έντονης ανάπτυξης, εδώ στόχος του χωρικού σχεδιασμού είναι η δημιουργία συνθηκών αυτονομίας της περιοχής της ιαματικής πηγής. Έτσι, στο πλαίσιο αυτό, οι υποδομές και ο χωρικός σχεδιασμός οφείλουν να είναι πιο εκτεταμένοι, αφού επιδίωξη του σεναρίου αυτού είναι να δημιουργηθούν οι ικανές και αναγκαίες συνθήκες «αυτοεξυπηρέτησης» του θερμαλιστικού τουρισμού εξ ολοκλήρου στον τόπο της ιαματικής πηγής. Στην ουσία, στις περιοχές έντονης ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού στόχος δεν είναι απλά η έντονη εκμετάλλευση του φυσικού πόρου και η υπερπροσφορά εγκαταστάσεων και υποδομών θερμαλιστικού τουρισμού. Αντίθετα, επιδίωξη είναι οι εν λόγω περιοχές, εκτός από αυτόνομους τουριστικούς προορισμούς να αποτελέσουν έναν διευρυμένο, ποικιλόμορφο και ισχυρό πόλο τουριστικής έλξης, που θα μπορεί να ικανοποιήσει όλες τις κοινωνικές, οικονομικές και ηλικιακές ομάδες, σε αντίθεση με ό,τι ισχύει σήμερα. Τέλος, σκεπτικό του χωρικού σχεδιασμού στις περιοχές που επιλέγονται για την έντονη ανάπτυξη του θερμαλιστικού τουρισμού είναι η δημιουργία οικονομίας κλίμακας τουριστικών προορισμών, με αφορμή την παρουσία ενός φυσικού πόρου (ιαματικές πηγές) που πάνω από όλα είναι τουριστικός, αλλά δεν μπορεί παρά μόνο να

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

αξιοποιηθεί και να αναπτυχθεί σε προκαθορισμένες από τη φύση γεωγραφικές θέσεις-περιοχές[152].

Επομένως, με βάση την παραπάνω λογική, τα κριτήρια επιλογής μιας (περιοχής) ιαματικής πηγής για την προώθηση του ενός ή του άλλου σεναρίου αναγκαστικά διαφέρουν. Ειδικότερα, όσον αφορά στα κριτήρια επιλογής μιας ιαματικής πηγής για την προώθηση του σεναρίου της ήπιας ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού, αυτά είναι:

- περιορισμένος όγκος (ποσότητα) ιαματικών νερών,
- ικανή ποιότητα ιαματικών νερών,
- υπαγωγή στην ορεινή ζώνη ή σε δυσπρόσιτες περιοχές (νησιά κλπ),
- μέτρια αναγνωρισιμότητα και επισκεψιμότητα από θερμαλιστές,
- ικανοποιητικός βαθμός προσβασιμότητας,
- ικανού μεγέθους πληθυσμός (στην ευρύτερη περιοχή),
- γειτνίαση με τουριστικούς πόλους μεσαίας δυναμικότητας (π.χ. Ζαγοροχώρια, Λίμνη Πλαστήρα),
- υπαγωγή στο δίκτυο Natura, ή εν γένει εντός προστατευόμενων περιοχών (ΤΙΦΚ κλπ).

Από την άλλη πλευρά, τα κριτήρια βάσει των οποίων μια ιαματική πηγή θα πρέπει να επιλεγεί για την εφαρμογή του σεναρίου της έντονης ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού, είναι:

- ικανή ποιότητα και ποσότητα ιαματικών νερών,
- ήδη διαμορφωμένη προτίμηση από τους θερμαλιστές,
- γειτνίαση με κύρια δίκτυα μεταφοράς (οδικά, σιδηροδρομικά κλπ),
- γειτνίαση με περιοχές/πόλους υψηλού τουριστικού ενδιαφέροντος και ανάπτυξης
- υψηλής ποιότητας φυσικό περιβάλλον,
- ύπαρξη ικανού μεγέθους λουτρόπολης (σε συνέχεια ή ως δορυφόρος οικισμός),
- ικανή έκταση θερμαλιστικού πάρκου ή γενικότερα χώρου για την ανάπτυξη του θερμαλιστικού τουρισμού.

[152] Για να γίνει περισσότερο αντιληπτή η διαφορά-διαφοροποίηση μεταξύ του σεναρίου της ήπιας και της έντονης ανάπτυξης, χαρακτηριστικό παράδειγμα στον ελληνικό χώρο τουρισμού ειδικής μορφής είναι τα Χιονοδρομικά Κέντρα Πηλίου και Παρνασσού. Συγκεκριμένα, βάσει της λογικής της παρούσας διατριβής, το μεν Χιονοδρομικό Κέντρο του Πηλίου θα μπορούσε να θεωρηθεί ως ήπιας ανάπτυξης, αφού ο τουρισμός χειμερινών σπορ που λαμβάνει χώρα εκεί υποστηρίζεται και συμπληρώνεται (ως προς τις υποδομές και υπηρεσίες ενδιαίτησης) από τους γύρω οικισμούς, ενώ στον Παρνασσό, το Χιονοδρομικό Κέντρο αποτελεί αυτόνομη μονάδα και αυτοεξυπηρετούμενη περιοχή, αφού στο χώρο των χιονοδρομικών εγκαταστάσεων εντοπίζεται το σύνολο των απαραίτητων εγκαταστάσεων και υπηρεσιών ενδιαίτησης. Οπότε η ανάπτυξη της εν λόγω μορφής τουρισμού ξεκινά και ολοκληρώνεται στον ίδιο τόπο.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

6.3.2.3 Τα νέα πρότυπα χωρικού σχεδιασμού του θερμαλιστικού τουρισμού: Γενική θεώρηση

Στόχος του παρόντος υποκεφαλαίου είναι ο προσδιορισμός και η περιγραφή των προτύπων χωρικού σχεδιασμού που ενδείκνυνται και θεωρούνται κατάλληλα για την Ελλάδα, λαμβάνοντας υπόψη τόσο τις αρχές που διατυπώθηκαν στις αμέσως προηγούμενες σελίδες, όσο και τη διεθνή εμπειρία αλλά και τις σύγχρονες τάσεις που αφορούν στο χώρο ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού.

Πρώτον, η διατύπωση των όποιων μορφών χωρικού σχεδιασμού θα γίνει διαχωρισμένη στα ακόλουθα δύο επίπεδα-κλίμακες:

Α. χωροταξική κλίμακα (εθνικό επίπεδο)

Β. πολεοδομική κλίμακα (τοπικό επίπεδο)

Ειδικότερα, όσον αφορά στα πρότυπα χωρικού σχεδιασμού που θα διατυπωθούν σε πολεοδομική κλίμακα, και προκειμένου να λαμβάνουν υπόψη τους όλες τις εκδοχές (δηλαδή να είναι ρεαλιστικά και άρα εφαρμόσιμα), αναπόφευκτα θα διαχωριστούν σε δύο κατηγορίες:

Β-Ι **πρότυπα χωρικού σχεδιασμού από μηδενική βάση** (δηλαδή για περιπτώσεις ιαματικών πηγών που έως και σήμερα παραμένουν αναξιοποίητες αλλά ενδεχομένως στο μέλλον να επιλεχθούν για την ανάπτυξη του θερμαλιστικού τουρισμού) και

Β-ΙΙ **πρότυπα χωρικού σχεδιασμού σε ήδη διαμορφωμένη κατάσταση** (δηλαδή για περιπτώσεις ιαματικών πηγών που ήδη έχουν αξιοποιηθεί και στο χώρο τους εντοπίζονται από θερμαλιστικές υποδομές έως και ολόκληροι οικισμοί-λουτροπόλεις)

Όσον αφορά στην πρώτη κατηγορία (Β-Ι), δηλαδή τα πρότυπα χωρικού σχεδιασμού για περιπτώσεις ιαματικών πηγών που δε διαθέτουν την παραμικρή υποδομή ή παρέμβαση, αυτές διακρίνονται και πάλι στις ακόλουθες δύο υποκατηγορίες με βάση τη χωροθέτησή τους και τη σχέση τους με οικισμούς:

Β-Ια μη αξιοποιημένες ιαματικές πηγές απομονωμένες στην περιφέρεια και

Β-Ιβ μη αξιοποιημένες ιαματικές πηγές σε καλή επαφή με οικισμό

Από την άλλη πλευρά, στη δεύτερη κατηγορία (Β-ΙΙ), δηλαδή τις ιαματικές πηγές που έχουν αξιοποιηθεί κατά το παρελθόν ή αξιοποιούνται έως και σήμερα και στο περιβάλλον τους εντοπίζονται από θερμαλιστικές υποδομές έως και ολόκληροι οικισμοί (λουτροπόλεις), αυτές διακρίνονται σε τρεις υποκατηγορίες βάσει της μορφολογίας των κτιριακών εγκαταστάσεων και της σχέσης τους με οικισμούς (όπως προέκυψε και από τις τυπολογίες που αναπτύχθηκαν στα υποκεφάλαια 4.2.5.2 και 4.2.5.3):

Β-ΙΙα Θερμαλιστικό Πάρκο απομονωμένο στην περιφέρεια

Β-ΙΙβ Θερμαλιστικό Πάρκο σε συνέχεια ή καλή επαφή με οικισμό (λουτρόπολη)

Β-ΙΙγ Διάσπαρτες κτιριακές θερμαλιστικές εγκαταστάσεις (αναγκαστικά εντός λουτρόπολης)

Δεύτερον, σύμφωνα και με την αρχή που υιοθετήθηκε από την παρούσα διατριβή της «διαβάθμισης της ανάπτυξης των ιαματικών πόρων», για όλες τις παραπάνω υποκατηγορίες θα αναπτυχθούν δύο σενάρια:

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

α) Σενάριο ήπιας ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού και
β) Σενάριο έντονης ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού

Τρίτον, τόσο για τις παραπάνω υποκατηγορίες όσο και για τα δύο σενάρια έκαστης αυτών, ο σχεδιασμός που προτείνεται κλιμακώνεται σε τρία γεωγραφικά επίπεδα (όπως επιβάλλουν και οι νέες τάσεις σχεδιασμού του θερμαλιστικού τουρισμού - υποκεφάλαιο 6.2.1.2):

1ο επίπεδο: καθεαυτό περιοχή θερμαλιστικών εγκαταστάσεων
2ο επίπεδο: οικιστική περιοχή σε συνέχεια ή άμεση σχέση με τη θερμαλιστική δραστηριότητα (λουτρόπολη)
3ο επίπεδο: ευρύτερη περιοχή (υπερτοπικού – περιφερειακού χαρακτήρα)

Ο συνδυασμός α) επιπέδων / χωρικών κλιμάκων, β) σεναρίων, και γ) επιπέδων / περιοχών, δημιουργεί ένα πολυεπίπεδο και πολυδιάστατο σύστημα χωρικού σχεδιασμού το οποίο θα αποτελέσει το πλέγμα και το κοινό σημείο αναφοράς όλων των φορέων του σχεδιασμού που δραστηριοποιούνται σε κάθε περίπτωση.

Α. ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΗ ΚΛΙΜΑΚΑ (εθνικό επίπεδο)

Όπως ήδη έχει αναφερθεί στις προηγούμενες σελίδες, η χωρική ανάπτυξη του θερμαλιστικού τουρισμού σε χωροταξική κλίμακα (εθνικό επίπεδο) θα πρέπει να στηρίζεται σε τρεις κύριες/βασικές αρχές: α) γεωγραφικά ισόρροπη (ισοκατανομή) ανάπτυξη πόλων θερμαλιστικού τουρισμού, β) διαβάθμιση της ανάπτυξης των ιαματικών πόρων και γ) εξασφάλιση προσβασιμότητας. Βέβαια, επιχειρηματολογώντας κανείς πάνω σε αυτές τις τρεις βασικές αρχές, θα μπορούσε να πει ότι και οι τρεις ήδη εφαρμόζονται σε γενικές γραμμές στη χώρα μας (στην περίπτωση του θερμαλιστικού τουρισμού), αλλά παρ’ όλα αυτά, η εν λόγω μορφή τουρισμού όχι απλά δε χαρακτηρίζεται από την επιθυμητή ανάπτυξη αλλά επίσης διανύει ένα στάδιο παρατεταμένης παρακμής.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι στην Ελλάδα ο θερμαλιστικός τουρισμός χαρακτηρίζεται, και από χωρικά ισόρροπη ανάπτυξη (αφού οι περιοχές που αναπτύσσουν το θερμαλιστικό τουρισμό είναι κατανεμημένες σχεδόν σε όλο το μήκος και πλάτος του ελλαδικού χώρου), και από διαβάθμιση της ανάπτυξης (αφού έως και το 2006 ίσχυε η διάκριση σε ιαματικές πηγές τουριστικής και τοπικής σημασίας) αλλά και από ικανοποιητική προσβασιμότητα (αφού για την πλειονότητα των θερμαλιστικών προορισμών έχουν προβλεφθεί ειδικές μεταφορικές υποδομές τόσο κατά το παρελθόν όσο και σήμερα). Ωστόσο, σήμερα η πραγματικότητα δεν είναι η επιθυμητή και η αναμενόμενη. Σχεδόν το 50% της θερμαλιστικής κίνησης εντοπίζεται σε τρεις (3) μόλις πόλους, που μάλιστα και οι τρεις εντοπίζονται σε μια συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή: την ανατολική-κεντρική Ελλάδα (Χάρτης 4-8). Αντίθετα, στις υπόλοιπες θερμαλιστικές περιοχές -που αποτελούν και τη συντριπτική πλειονότητα των περιπτώσεων- η εικόνα που αντιμετωπίζει κανείς χαρακτηρίζεται τόσο από συρρίκνωση της θερμαλιστικής κίνησης όσο και αρκετά συχνά από παρακμή και εγκατάλειψη.

Παρ’ όλα αυτά, δε φταίνε οι αρχές, αλλά τα μέτρα και τα μέσα στα οποία στηρίχτηκε η εφαρμογή τους, που ενώ την εποχή που λήφθηκαν υπήρξαν αποτελεσματικά, στη σύγχρονη εποχή αποδείχτηκαν ελλιπή και αναχρονιστικά. Στο πλαίσιο αυτό, θέση της εργασίας μας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

είναι η εφαρμογή των ίδιων βασικών αρχών χωρικού σχεδιασμού σε χωροταξική κλίμακα, οι οποίες όμως θα στηρίζονται σε διαφορετική βάση και συγκεκριμένα στην **υιοθέτηση των χωρικών δικτύων συνεργασίας** (Μπεριάτος, 1999), υπό την έννοια της ομαδοποίησης-συγκέντρωσης (clustering).

Ειδικότερα, προτείνεται η δημιουργία **τοπικών δικτύων**, μεταξύ λουτροπόλεων ή/και πόλων θερμαλιστικού τουρισμού που εμπίπτουν στην ίδια γεωγραφική ενότητα, δημιουργώντας με τον τρόπο αυτό και clusters. Με τη δημιουργία οργανωμένων και θεσμοθετημένων τοπικών δικτύων αναμένεται να επιτευχθεί: α) η άμβλυνση των αντιθέσεων και των ανισοτήτων μεταξύ θερμαλιστικών προορισμών και υποδομών της ίδιας γεωγραφικής περιοχής, με ταυτόχρονη αναβάθμισή τους, β) η αποδοτικότερη προβολή και προώθηση των τόπων θερμαλιστικού τουρισμού (ενδεχομένως μέσω δημιουργίας τοπικών «διαδρομών υγείας»), γ) η αναγκαία ανταλλαγή εμπειριών και τεχνογνωσίας μεταξύ των λουτροπόλεων του δικτύου και δ) η διευκόλυνση της εφαρμογής των στρατηγικών στόχων για την ανάπτυξη του θερμαλιστικού τουρισμού μέχρι τουλάχιστον το επίπεδο Περιφέρειας.

Παράλληλα, στο πλαίσιο των τοπικών δικτύων, ιδανική θεωρείται επίσης και η επίτευξη της οριζοντιοποίησης της διαχείρισης των ιαματικών πηγών (μέτρο, το οποίο έχει ήδη αναπτυχθεί στο υποκεφάλαιο 6.3.1.2.), δηλαδή της ενιαίας διαχείρισης των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων που εμπίπτουν σε ένα δίκτυο λουτροπόλεων, υπό την ίδια ιδιωτική επιχειρηματική δραστηριότητα. Άλλωστε, με την επέκταση της δικτύωσης και στο διαχειριστικό κομμάτι, επιτυγχάνεται επίσης η συμπληρωματικότητα στη λειτουργία των θερμαλιστικών προορισμών, έναντι της ανταγωνιστικότητας που κυριαρχεί στις μέρες μας μεταξύ των τουριστικών προορισμών, κατάσταση η οποία δεν επιδιώκεται στις περιπτώσεις των λουτροπόλεων.

Ειδικότερα όμως, όσον αφορά στην επιλογή των λουτροπόλεων ή/και των θερμαλιστικών πόλων που θα αποτελέσουν δίκτυο, δεδομένου ότι στον ελλαδικό χώρο οι πόλοι του θερμαλιστικού τουρισμού προτείνεται επίσης να διακρίνονται σε δύο κατηγορίες (ήπιας και έντονης ανάπτυξης), δύο είναι οι πιθανές εκδοχές που αξίζει να εξεταστούν:

α) δημιουργία ομοιογενών δικτύων: δηλαδή δικτύωση μεταξύ περιοχών θερμαλιστικού τουρισμού μόνο ήπιας ή μόνο έντονης ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού και

β) δημιουργία ετερογενών (πολωμένων) δικτύων: δηλαδή δικτύωση περιοχών ήπιας ανάπτυξης θερμαλιστικού τουρισμού με έναν ή δύο πόλους έντονης ανάπτυξης κάθε φορά και γενικότερα περιοχών διαφορετικού επιπέδου ανάπτυξης.

Ωστόσο, είναι προφανές ότι εκτός από τις παραπάνω εκδοχές μπορούν να υπάρξουν και ενδιάμεσες καταστάσεις ή συνδυασμοί τους.

Β. ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗ ΚΛΙΜΑΚΑ (τοπικό επίπεδο)

Β.Ι. ΠΡΟΤΥΠΑ ΧΩΡΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΑΠΟ ΜΗΔΕΝΙΚΗ ΒΑΣΗ

Όπως ήδη έχουμε διαπιστώσει και από τα υποκεφάλαια 4.2.3.1 και 4.2.5.1, από το σύνολο των θερμομεταλλικών πηγών της Ελλάδας μόνο το ένα πέμπτο (1/5) περίπου είναι χαρακτηρισμένες ως ιαματικές πηγές και έχουν αξιοποιηθεί σε μικρό ή σε μεγαλύτερο βαθμό. Ωστόσο, δεν αποκλείεται στο μέλλον, πέραν των υπαρχόντων, στη λίστα των ιαματικών πηγών να προστεθούν και νέες, με στόχο την έναρξη της αξιοποίησής τους. Επομένως, στις

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

περιπτώσεις αυτές ο χωρικός σχεδιασμός θα ξεκινήσει από μηδενική βάση, δηλαδή σε μη διαμορφωμένη κατάσταση.

Πριν όμως περάσουμε να δούμε αναλυτικά τα ενδεικνυόμενα πρότυπα χωρικού σχεδιασμού για τις ιαματικές πηγές που δε διαθέτουν την παραμικρή οργάνωση έως και σήμερα, θα πρέπει να πούμε ότι οι συγκεκριμένες περιπτώσεις παρουσιάζουν και μειονεκτήματα αλλά και πλεονεκτήματα. Κατ' αρχήν ως πλεονέκτημα μπορεί να θεωρηθεί το γεγονός ότι ο σχεδιασμός τους δεν εμπίπτει σε περιορισμούς (λόγω απουσίας πρότερης διαμόρφωσης), ενώ αντίθετα ως μειονεκτήματα θεωρούνται η έλλειψη αναγνωρισιμότητας-φήμης αλλά και ενδεχομένως η απουσία ικανοποιητικών μεταφορικών υποδομών. Γι αυτό, ειδικά η επιλογή του έντονου σεναρίου σε αυτές τις περιπτώσεις προϋποθέτει μεγάλες επενδύσεις, που εάν δεν είναι εφικτές θα πρέπει να γίνει επαναπροσδιορισμός της επιλογής του σεναρίου.

Β.Ι.α. Μη αξιοποιημένες ιαματικές πηγές απομονωμένες στην περιφέρεια

Στις περιπτώσεις ιαματικών πηγών που βρίσκονται απομονωμένες στην ύπαιθρο και οι οποίες έως και σήμερα δε διαθέτουν την παραμικρή αξιοποίηση, ο ενδεικνυόμενος χωρικός σχεδιασμός κατά σενάριο έντασης ανάπτυξης αλλά και κατά γεωγραφική κλίμακα έχει ως ακολούθως:

Σενάριο Ήπιας Ανάπτυξης

❖ Καθεαυτό περιοχή θερμαλιστικών εγκαταστάσεων

Εφ' όσον μια ιαματική πηγή βρίσκεται απομονωμένη στην ύπαιθρο και δε διαθέτει πρότερη διαμόρφωση ή δεν περιλαμβάνει υποδομές, σημαίνει ότι ο χωρικός σχεδιασμός δεν εμπίπτει σε πολλούς περιορισμούς, οπότε ενδείκνυται να περιλαμβάνει:

- ζώνη προστασίας του φυσικού πόρου, ακτίνας τουλάχιστον ενός (1) χιλιομέτρου όπως άλλωστε προβλέπεται και από την ελληνική νομοθεσία (Ν.4086/60 και Ν. 3498/06)
- ζώνη θερμαλισμού, η οποία θα περιλαμβάνει τις απαραίτητες θερμαλιστικές εγκαταστάσεις (υπαίθριες ή/και στεγασμένες για την περίοδο του χειμώνα) οι οποίες ωστόσο θα πρέπει να περιορίζονται σε μικρή-μεσαία κλίμακα και να χωροθετούνται στην προσφορότερη πλησιέστερη θέση εκτός της ζώνης προστασίας (για να βρίσκονται κοντά στην ιαματική πηγή)
- ζώνη/περιοχή ξενοδοχειακού καταλύματος σε συνέχεια και κατά το δυνατόν σε σύνδεση με τις θερμαλιστικές εγκαταστάσεις και για τις περιόδους του χειμώνα
- ζώνη αναψυχής, η οποία μπορεί να περιλαμβάνει υποδομές εστίασης, τουριστικό περίπτερο, παιδική χαρά κλπ, προκειμένου ο χώρος να ενδείκνυται για ημερήσιες εκδρομές
- ζώνη πρασίνου, η οποία θα περιβάλλει τουλάχιστον τις προηγούμενες ζώνες και θα είναι κατάλληλα διαμορφωμένη ώστε να προσφέρεται και για δραστηριότητες αναψυχής (περιπάτους κλπ)
- ζώνη αθλητικών δραστηριοτήτων, η οποία θα βρίσκεται σε συνέχεια με τη ζώνη πρασίνου και σε σχετική απόσταση από τις ξενοδοχειακές και θερμαλιστικές εγκαταστάσεις. Ειδικότερα, η συγκεκριμένη ζώνη μπορεί να περιλαμβάνει αθλητικές εγκαταστάσεις και υποδομές για «εναλλακτικά αθλήματα», δηλαδή για αθλήματα τα οποία θα εκμεταλλεύονται τη φυσική τοπογραφία και περιβάλλον της περιοχής (π.χ.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

καγιάκ εφ'όσον υπάρχει ποτάμι, αναρρίχηση εφ'όσον υπάρχουν κεκλιμένα εδάφη, θαλάσσια σπορ εφ'όσον υπάρχει θάλασσα κ.ο.κ.)

Σχέδιο 6-9: Πρότυπο Σχεδιασμού Β.Ι.α. – σενάριο ήπιας ανάπτυξης

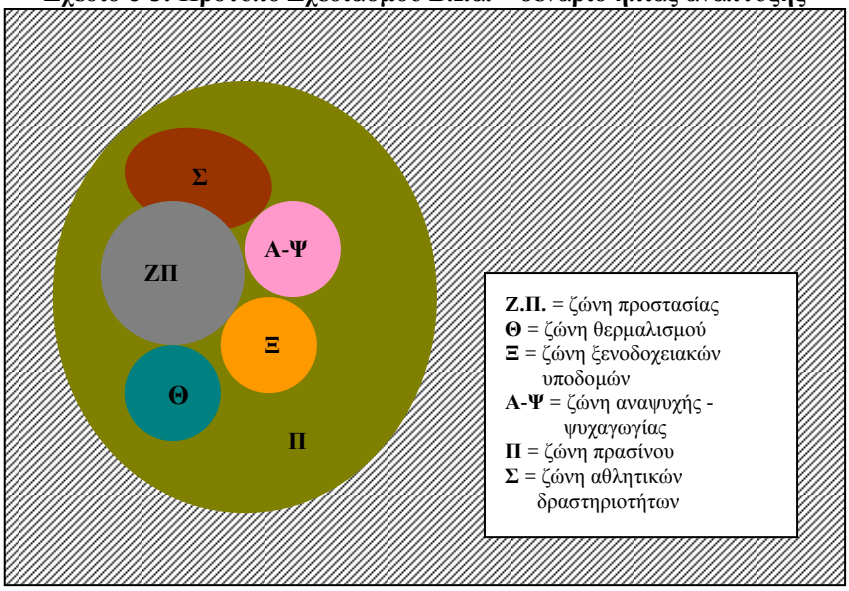

❖ Οικιστική περιοχή σε συνέχεια ή άμεση σχέση με τη θερμαλιστική δραστηριότητα

Στη συγκεκριμένη υποκατηγορία θεωρείται ότι η ιαματική πηγή βρίσκεται απομονωμένη στην περιφέρεια και άρα ότι δε διαθέτει οικιστική περιοχή ούτε σε συνέχεια ούτε σε καλή επαφή. Επομένως, το συγκεκριμένο επίπεδο χωρικού σχεδιασμού δεν υφίσταται και άρα δεν προβλέπεται για αυτό κάποιος ειδικός χωρικός σχεδιασμός.

❖ Ευρύτερη περιοχή (υπερτοπικού – περιφερειακού χαρακτήρα)

Ο χωρικός σχεδιασμός στις περιπτώσεις ιαματικών πηγών οι οποίες έχουν επιλεγεί για ήπια ανάπτυξη του θερμαλιστικού τουρισμού στο επίπεδο (χωρική κλίμακα) της ευρύτερης περιοχής (υπερτοπικού – περιφερειακού χαρακτήρα), ενδείκνυται να περιλαμβάνει τα εξής:

- Ανάπτυξη ήπιων/εναλλακτικών μορφών τουρισμού, το είδος των οποίων θα προκύπτει κυρίως από τα διάφορα φυσικά και πολιτιστικά κοιτάσματα της εκάστοτε περιοχής. Για παράδειγμα, τέτοιες ήπιες εναλλακτικές μορφές τουρισμού θα μπορούσαν να είναι: οικοτουρισμός, αγροτοτουρισμός, περιηγητικός τουρισμός, σπηλαιολογικός τουρισμός, θρησκευτικός τουρισμός, πολιτιστικός τουρισμός, τουρισμός περιπέτειας κ.ο.κ.
- Εξασφάλιση επαρκούς προσβασιμότητας, με δημιουργία ή αναβάθμιση των μεταφορικών υποδομών.

Σενάριο Έντονης Ανάπτυξης

❖ Καθεαυτό περιοχή θερμαλιστικών εγκαταστάσεων

Όπως, είναι λογικό, και σε αντίθεση με το σενάριο ήπιας ανάπτυξης, στις περιπτώσεις ιαματικών πηγών απομονωμένων στην περιφέρεια, οι οποίες έχουν επιλεγεί για το σενάριο της έντονης ανάπτυξης, ο χωρικός σχεδιασμός θα πρέπει να εμπλουτιστεί και να είναι πιο ολοκληρωμένος, ώστε η εν λόγω περιοχή να χαρακτηριστεί εν τέλει από αυτονομία στην προσφορά του θερμαλιστικού τουρισμού. Στο πλαίσιο αυτό, ο χωρικός σχεδιασμός ενδείκνυται να περιλαμβάνει τα ακόλουθα:

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

- ζώνη προστασίας του φυσικού πόρου, ακτίνας τουλάχιστον ενός (1) χιλιομέτρου
- ζώνη θερμαλισμού, η οποία θα περιλαμβάνει τις απαραίτητες θερμαλιστικές εγκαταστάσεις και κτίρια, στην προσφορότερη πλησιέστερη θέση εκτός της ζώνη προστασίας (για να βρίσκεται κοντά στην ιαματική πηγή)
- ζώνη ξενοδοχειακών υποδομών, η οποία θα βρίσκεται σε πολύ καλή επαφή ή/και σύνδεση με τις θερμαλιστικές εγκαταστάσεις, με στόχο την απρόσκοπτη προσφορά θερμαλιστικού τουρισμού και κατά τη διάρκεια του χειμώνα
- ζώνη πρασίνου και αναψυχής ειδικά διαμορφωμένη με εσωτερικά δίκτυα περιπάτων, ποδηλατόδρομων κλπ, η οποία θα περιβάλλει τουλάχιστον τις δύο παραπάνω ζώνες
- ζώνη αθλητικών δραστηριοτήτων, η οποία θα βρίσκεται σε συνέχεια με τη ζώνη πρασίνου και σε σχετική απόσταση από τις ξενοδοχειακές υποδομές και θερμαλιστικές εγκαταστάσεις. Η ζώνη αθλητισμού μπορεί να περιλαμβάνει αθλητικές εγκαταστάσεις και υποδομές για αθλήματα που θα εκμεταλλεύονται τη φυσική τοπογραφία και περιβάλλον της περιοχής αλλά ταυτόχρονα και για αθλήματα που επιβάλλουν οι νέες τάσεις και απαιτήσεις των «σύγχρονων» θερμαλιστών (τένις, μπόουλινγκ, πατινάζ κλπ).
- ζώνη αναψυχής - ψυχαγωγίας, η οποία μπορεί να περιλαμβάνει εστιατόρια, αίθουσες διασκέδασης, αίθουσες πολιτιστικών εκδηλώσεων κλπ
- ζώνη για την ανάπτυξη υποδομών πρόσθετης ειδικής μορφής τουρισμού, όπως είναι για παράδειγμα: συνεδριακός τουρισμός, εκθεσιακός τουρισμός, μουσειακός τουρισμός, τουρισμός τυχερών παιχνιδιών (καζίνο) κλπ.

Σχέδιο 6-10: Πρότυπο Σχεδιασμού Β.Ι.α. – σενάριο έντονης ανάπτυξης

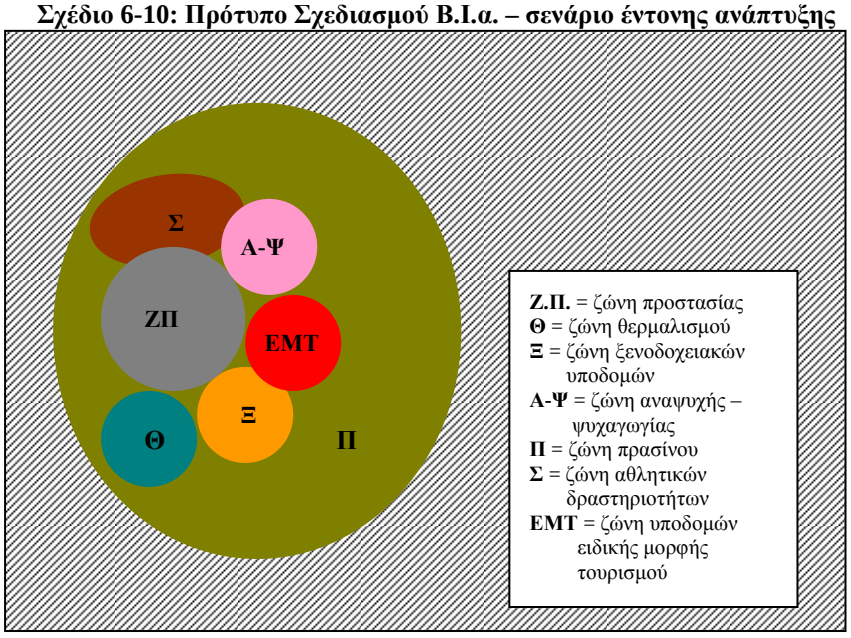

❖ <u>Οικιστική περιοχή σε συνέχεια ή άμεση σχέση με τη θερμαλιστική δραστηριότητα</u>

Στην ίδια λογική με το σενάριο ήπιας ανάπτυξης, για το συγκεκριμένο επίπεδο (κλίμακα) δεν προβλέπεται ειδικός χωρικός σχεδιασμός, τόσο γιατί θεωρείται ότι η επαφή με οποιαδήποτε οικιστική περιοχή δεν είναι ικανοποιητική και άρα η σχέση της με την καθεαυτό περιοχή ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού είναι αδιάφορη-ουδέτερη.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

❖ Ευρύτερη περιοχή (υπερτοπικού – περιφερειακού χαρακτήρα)

Στις περιπτώσεις ιαματικών πηγών που προορίζονται για το σενάριο της έντονης ανάπτυξης, ο χωρικός σχεδιασμός στην ευρύτερη περιοχή οφείλει να είναι πιο σύνθετος και πλούσιος απ' ότι στις περιπτώσεις ήπιας ανάπτυξης, δηλαδή να περιλαμβάνει πολύπλευρες και πιο οργανωμένες δραστηριότητες, ώστε να προσφέρει κατά το δυνατόν μεγαλύτερη ποικιλία και εναλλακτικές επιλογές στους θερμαλιστές που θα επιλέξουν τη συγκεκριμένη περιοχή. Στο πλαίσιο αυτό, ο ενδεικνυόμενος χωρικός σχεδιασμός θα πρέπει να περιλαμβάνει (σύμφωνα και με τη διεθνή εμπειρία αλλά και τις σύγχρονες τάσεις):

- δημιουργία υποδομών και εγκαταστάσεων ειδικών μορφών τουρισμού, οι οποίες θα μπορούσαν να ποικίλουν ανάμεσα σε: τουρισμό θεματικών πάρκων, τουρισμό χειμερινών σπορ κλπ
- ανάπτυξη ήπιων/εναλλακτικών μορφών τουρισμού όπως για παράδειγμα: ορεινό τουρισμό, τουρισμό περιπέτειας, θεματικό τουρισμό (διαδρομές κρασιού, ελιάς κλπ), περιηγητικό τουρισμό κ.ο.κ.
- ανάδειξη και αξιοποίηση φυσικών, πολιτιστικών, αρχαιολογικών κλπ κοιτασμάτων που διαθέτει η εκάστοτε ευρύτερη περιοχή
- εξασφάλιση άρτιων μεταφορικών δικτύων, που εκτός του ότι θα διευκολύνουν την εξαρχής πρόσβαση στο θερμαλιστικό πόλο, θα συνδέουν το σύνολο των παραπάνω τουριστικών περιοχών (ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού) με τον τόπο ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού.

Β.Ι.β. Μη αξιοποιημένες ιαματικές πηγές σε καλή επαφή με οικισμό

Στις περιπτώσεις ιαματικών πηγών που βρίσκονται σε καλή επαφή με οικισμό και οι οποίες έως και σήμερα δε διαθέτουν την παραμικρή αξιοποίηση, ο ενδεικνυόμενος χωρικός σχεδιασμός κατά σενάριο έντασης ανάπτυξης αλλά και κατά γεωγραφική κλίμακα έχει ως ακολούθως:

Σενάριο Ήπιας Ανάπτυξης

❖ Καθεαυτό περιοχή θερμαλιστικών εγκαταστάσεων

Εφ' όσον μια μη αξιοποιημένη έως πρότινος ιαματική πηγή, που βρίσκεται σε καλή επαφή με κάποιον οικισμό, επιλεγεί για το σενάριο της ήπιας ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού, ο χωρικός σχεδιασμός που ενδείκνυται σε γενικές γραμμές είναι ο ίδιος με αυτόν που προτείνεται στην περίπτωση Β.Ι.α.-σενάριο ήπιας ανάπτυξης, πλην όμως θα γίνεται με γνώμονα και σημείο αναφοράς τον/τους πλησιέστερο/ους οικισμό/ους, που σημαίνει ότι κάποιες από τις λειτουργίες ή τις ζώνες που προηγουμένως χωροθετήθηκαν στην καθεαυτό περιοχή ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού, εδώ θα μεταφερθούν στον/στους πλησιέστερο/ους οικισμό/ους. Ειδικότερα, ο σχεδιασμός που προτείνεται, σε αυτό το επίπεδο (χωρική κλίμακα) είναι ο ακόλουθος:

- ζώνη προστασίας του φυσικού πόρου, ακτίνας τουλάχιστον ενός (1) χιλιομέτρου
- ζώνη θερμαλισμού, με τις απαραίτητες θερμαλιστικές εγκαταστάσεις (υπαίθριες ή/και στεγασμένες για την περίοδο του χειμώνα) οι οποίες ωστόσο θα πρέπει να περιορίζονται σε μικρή-μεσαία κλίμακα και οι οποίες θα χωροθετούνται στην προσφορότερη πλησιέστερη θέση εκτός της ζώνη προστασίας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

- ζώνη αναψυχής, η οποία μπορεί να περιλαμβάνει υποδομές εστίασης, τουριστικό περίπτερο, παιδική χαρά κλπ, προκειμένου ο χώρος να ενδείκνυται για ημερήσιες εκδρομές
- ζώνη πρασίνου, η οποία θα περιβάλλει τουλάχιστον τις προηγούμενες ζώνες και θα είναι κατάλληλα διαμορφωμένη ώστε να προσφέρεται και για δραστηριότητες αναψυχής (περιπάτους κλπ)
- ζώνη αθλητικών δραστηριοτήτων, η οποία θα βρίσκεται σε συνέχεια με τη ζώνη πρασίνου και κατά το δυνατόν προς την πλευρά του πλησιέστερου οικισμού, ώστε οι αθλητικές εγκαταστάσεις και υποδομές που θα χωροθετηθούν να δύνανται να εξυπηρετήσουν τον/τους υπάρχοντα/ες οικισμό/ους. Ενδεικτικά, τέτοιες εγκαταστάσεις-υποδομές, μπορούν να είναι γήπεδα τένις, γήπεδα βόλευ, γήπεδα μίνι ποδοσφαίρου, κολυμβητικές δεξαμενές κλπ, ενώ ακόμη ενδείκνυται να υπάρχει και σχεδιασμός για την υποστήριξη αθλημάτων που θα εκμεταλλεύονται τη φυσική τοπογραφία και περιβάλλον της περιοχής.

Σχέδιο 6-11: Πρότυπο Σχεδιασμού Β.Ι.β. – σενάριο ήπιας ανάπτυξης

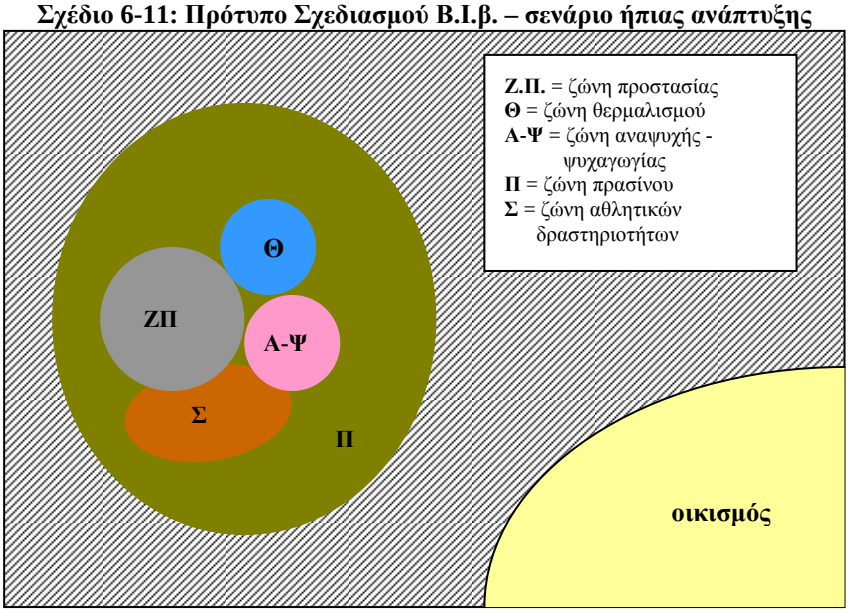

❖ <u>Οικιστική περιοχή σε συνέχεια ή άμεση σχέση με τη θερμαλιστική δραστηριότητα</u>

Στις περιπτώσεις που μια ιαματική πηγή βρίσκεται σε συνέχεια ή άμεση σχέση με οικιστική περιοχή και έχει επιλεγεί για την προώθηση ήπιας ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού, ο σχεδιασμός σύμφωνα και με τα μεγέθη των οικισμών που συνήθως απαντώνται στον ελληνικό χώρο (μικροί έως μεσαίοι οικισμοί), ενδείκνυται να περιλαμβάνει:

- αναβάθμιση οικιστικού περιβάλλοντος (μέσω κτιριοδομικού κανονισμού, αναπλάσεων κλπ)
- δημιουργία ξενοδοχειακών υποδομών μικρής κλίμακας (τύπου πανδοχείων, ξενώνων κλπ) και κατά προτίμηση θα βρίσκονται σε καλή επαφή με την καθεαυτό περιοχή των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων
- δημιουργία υποδομών ελεύθερου χρόνου, όπως είναι για παράδειγμα μικρά λαογραφικά μουσεία, βιβλιοθήκες, αίθουσες πολιτιστικών εκδηλώσεων κλπ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

❖ Ευρύτερη περιοχή (υπερτοπικού – περιφερειακού χαρακτήρα)

Όσον αφορά στον χωρικό σχεδιασμό που ενδείκνυται για την ευρύτερη περιοχή, αυτός δε διαφοροποιείται και είναι ο ίδιος με αυτόν που αναλύθηκε στην περίπτωση Β.Ι.α.-σενάριο ήπιας ανάπτυξης.

Σενάριο Έντονης Ανάπτυξης

❖ Καθεαυτό περιοχή θερμαλιστικών εγκαταστάσεων

Η λογική του χωρικού σχεδιασμού όσον αφορά στο σενάριο της έντονης ανάπτυξης και σε αυτή την περίπτωση (ιαματική πηγή σε καλή επαφή με οικισμό) δε διαφοροποιείται πολύ από αυτή των απομονωμένων ιαματικών πηγών στην ύπαιθρο, αφού η παρουσία του οικισμού σε αυτή την περίπτωση δεν επηρεάζει παρά μόνο τη θέση-χωροθέτηση των διάφορων ζωνών (στην περίπτωση της συνέχειας με τον οικισμό) και τίποτα άλλο (δεδομένου και ότι στο σενάριο της έντονης ανάπτυξης επιδιώκεται η αυτονομία του θερμαλιστικού πόλου και όχι η υποστήριξή του από τον εκάστοτε οικισμό). Επομένως, στο πλαίσιο αυτό, ο χωρικός σχεδιασμός που ενδείκνυται για την καθεαυτό περιοχή των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων θα πρέπει να περιλαμβάνει:

- ζώνη προστασίας του φυσικού πόρου, ακτίνας τουλάχιστον ενός (1) χιλιομέτρου
- ζώνη θερμαλισμού, η οποία θα περιλαμβάνει τις απαραίτητες θερμαλιστικές εγκαταστάσεις και κτίρια, στην προσφορότερη πλησιέστερη θέση εκτός της ζώνη προστασίας
- ζώνη ξενοδοχειακών υποδομών, η οποία θα βρίσκεται σε πολύ καλή επαφή ή/και σύνδεση με τις θερμαλιστικές εγκαταστάσεις, με στόχο την απρόσκοπτη προσφορά θερμαλιστικού τουρισμού και κατά τη διάρκεια του χειμώνα
- ζώνη πρασίνου και αναψυχής ειδικά διαμορφωμένη με εσωτερικά δίκτυα περιπάτων, ποδηλατόδρομων κλπ, η οποία θα περιβάλλει τουλάχιστον τις παραπάνω ζώνες
- ζώνη αθλητικών δραστηριοτήτων, η οποία θα βρίσκεται σε συνέχεια με τη ζώνη πρασίνου και σε όσο το δυνατόν καλύτερη επαφή με τον οικισμό. Ειδικότερα, η ζώνη αθλητισμού μπορεί να περιλαμβάνει αθλητικές εγκαταστάσεις και υποδομές για αθλήματα που θα εκμεταλλεύονται τη φυσική τοπογραφία και περιβάλλον της περιοχής αλλά ταυτόχρονα και για συμπληρωματικά αθλήματα ως προς τα ενδεχομένως ήδη προσφερόμενα από τον πλησιέστερο οικισμό.
- ζώνη αναψυχής - ψυχαγωγίας, η οποία μπορεί να περιλαμβάνει εστιατόρια, αίθουσες διασκέδασης, αίθουσες πολιτιστικών εκδηλώσεων κλπ, η οποία ενδείκνυται και αυτή να βρίσκεται σε καλή επαφή με τον οικισμό
- ζώνη για την ανάπτυξη υποδομών πρόσθετης ειδικής μορφής τουρισμού, όπως είναι για παράδειγμα: συνεδριακός τουρισμός, εκθεσιακός τουρισμός, μουσειακός τουρισμός, τουρισμός τυχερών παιχνιδιών (καζίνο) κλπ, και πάλι σε όσο το δυνατόν καλύτερη επαφή με τον οικισμό.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Σχέδιο 6-12: Πρότυπο Σχεδιασμού Β.Ι.β. – σενάριο έντονης ανάπτυξης

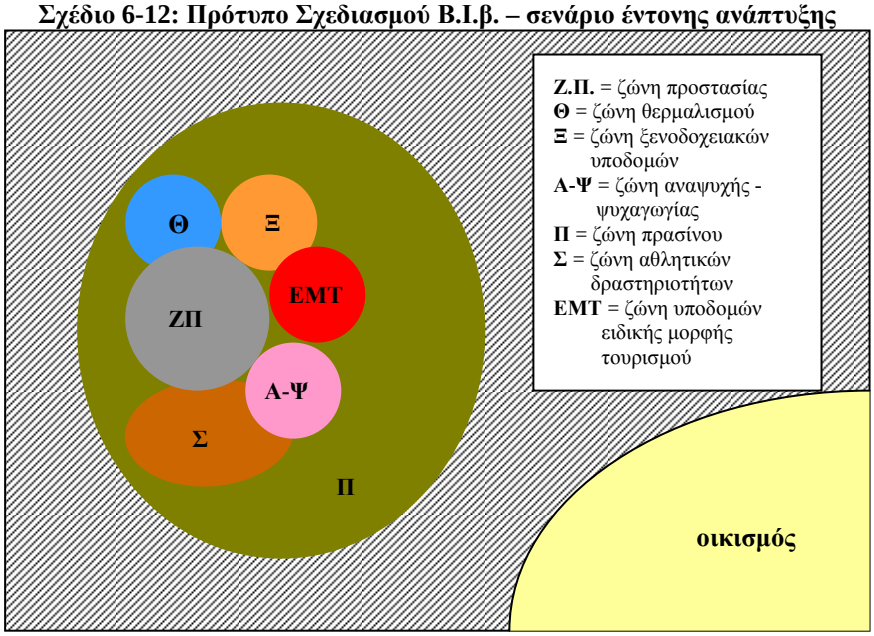

❖ <u>Οικιστική περιοχή σε συνέχεια ή άμεση σχέση με τη θερμαλιστική δραστηριότητα</u>

Αν και όπως ήδη έχουμε αναφέρει στο σενάριο της έντονης ανάπτυξης στόχος είναι η αυτόνομη προσφορά θερμαλιστικού τουρισμού εντός της καθεαυτό περιοχής των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων, εντούτοις ειδικός χωρικός σχεδιασμός θα πρέπει να εφαρμοστεί και στην περίπτωση της οικιστικής περιοχής σε συνέχεια ή άμεση σχέση με τη θερμαλιστική δραστηριότητα, αφού αναπόφευκτα η σχέση είναι πολύ στενή. Ειδικότερα, ο χωρικός σχεδιασμός που προτείνεται σε αυτό το επίπεδο ενδείκνυται να περιλαμβάνει:

- αναβάθμιση οικιστικού περιβάλλοντος (μέσω κτιριοδομικού κανονισμού, αστικών αναπλάσεων κλπ)
- ξενοδοχειακές υποδομές διαφόρων τύπων που θα συμπληρώνουν και θα συνεξυπηρετούν το θερμαλιστικό τουρισμό (και όχι μόνο) και κατά προτίμηση θα βρίσκονται σε καλή επαφή με την καθεαυτό περιοχή των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων
- ζώνη πρασίνου και αναψυχής, με δίκτυα περιπάτων κλπ, που ως στόχο θα έχουν την εξασφάλιση ήσυχου και αναβαθμισμένου περιβάλλοντος
- υποδομές ελεύθερου χρόνου, όπως είναι για παράδειγμα μουσεία, βιβλιοθήκες, αίθουσες πολιτιστικών εκδηλώσεων, αίθουσες εκθέσεων, κινηματογράφοι κλπ
- ζώνη αθλητικών υποδομών και εγκαταστάσεων (που θα συμπληρώνουν αυτές που προσφέρονται στην καθεαυτό περιοχή των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων), όπως είναι για παράδειγμα, γήπεδα ποδοσφαίρου, γήπεδα μπάσκετ, γήπεδα βόλευ κλπ
- ειδικές υποδομές όπως ποδηλατόδρομοι, πεζοδρομήσεις, χώροι μαζικής στάθμευσης, υποδομές για ΑΜΕΑ κλπ

❖ <u>Ευρύτερη περιοχή (υπερτοπικού – περιφερειακού χαρακτήρα)</u>

Όπως είναι λογικό, το σκεπτικό του χωρικού σχεδιασμού στο επίπεδο της ευρύτερης περιοχής παραμένει το ίδιο και δεν διαφοροποιείται από αυτό που αναλύθηκε στην περίπτωση Β.Ι.α. – σενάριο έντονης ανάπτυξης.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Β.ΙΙ. ΠΡΟΤΥΠΑ ΧΩΡΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΣΕ ΗΔΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

Όπως ήδη έχουμε διαπιστώσει και από το 4ο Κεφάλαιο, η χώρα μας διαθέτει μια σειρά από ήδη αξιοποιημένες ιαματικές πηγές που κατά το παρελθόν γνώρισαν αξιόλογη οργάνωση και ανάπτυξη, πλην όμως σήμερα η συντριπτική πλειονότητά τους χαρακτηρίζεται από εγκατάλειψη και παρακμή. Στο πλαίσιο αυτό, ο σχεδιασμός που προτείνεται στις ακόλουθες υποκατηγορίες περιπτώσεων που απαντώνται στον ελληνικό χώρο, λαμβάνει υπόψη του τόσο την ήδη υπάρχουσα διαμόρφωση και υποδομές όσο και τις σύγχρονες τάσεις προς τις οποίες πρέπει να προσανατολιστούν οι συγκεκριμένοι υπάρχοντες χώροι θερμαλιστικού τουρισμού.

Β.ΙΙ.α. Θερμαλιστικό Πάρκο απομονωμένο στην περιφέρεια

Στην Ελλάδα υπάρχουν αρκετές περιπτώσεις Θερμαλιστικών Πάρκων οι οποίες βρίσκονται απομονωμένες στην περιφέρεια, χωρίς κάποιον/ους οικισμό/ούς στην άμεση περιοχή τους, που κατά το παρελθόν γνώρισαν αρκετή οργάνωση και ανάπτυξη. Αναμφισβήτητα, στις περιπτώσεις αυτές, πλεονέκτημα αποτελεί η ύπαρξη επαρκούς έκτασης που συνεπάγεται το Θερμαλιστικό Πάρκο και άρα η απουσία πολλών περιορισμών στο σχεδιασμό. Ωστόσο, το γεγονός ότι οι περιπτώσεις αυτές εντοπίζονται σε απομονωμένες περιοχές αποτελεί μια ιδιαιτερότητα, που καθιστά αρκετά δύσκολη την επιλογή ανάμεσα στο σενάριο της ήπιας ή της έντονης ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού.

Σενάριο Ήπιας Ανάπτυξης

❖ Καθεαυτό περιοχή θερμαλιστικών εγκαταστάσεων

Εφ’ όσον επιλεγεί το σενάριο της ήπιας ανάπτυξης, ο σχεδιασμός που ενδείκνυται στην καθεαυτό περιοχή των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων, δηλαδή το Θερμαλιστικό Πάρκο, σε γενικές γραμμές θα ακολουθεί τη λογική που εφαρμόστηκε και στην αντίστοιχη περίπτωση Β.Ι.α, με μόνη διαφορά την πρόβλεψη ειδικού σχεδιασμού για τυχόν εγκαταλελειμμένο ή εναπομείναν κτιριακό δυναμικό. Πιο συγκεκριμένα, ο ενδεικνυόμενος σχεδιασμός, περιλαμβάνει τα ακόλουθα:

- ζώνη προστασίας του φυσικού πόρου της ιαματικής πηγής, ακτίνας τουλάχιστον 1 χιλιομέτρου, στην οποία εφ’ όσον εμπίπτουν υπάρχουσες κτιριακές κατασκευές ανάλογα με την κατάστασή τους και τη χρησιμότητά τους θα παραμείνουν, αλλά δε θα επιτραπεί περαιτέρω δόμηση
- ζώνη θερμαλισμού, με τις απαραίτητες θερμαλιστικές εγκαταστάσεις, υπαίθριες ή/και στεγασμένες για την περίοδο του χειμώνα. (Φυσικά, στην περίπτωση αυτή προϋποτίθεται ο εκσυγχρονισμός και η αναβάθμιση των κτιριακών εγκαταστάσεων και υποδομών.)
- ζώνη/περιοχή ξενοδοχειακού καταλύματος σε συνέχεια και κατά το δυνατόν σε σύνδεση με τις θερμαλιστικές εγκαταστάσεις και για τις περιόδους του χειμώνα
- ζώνη αναψυχής, η οποία μπορεί να περιλαμβάνει υποδομές εστίασης, τουριστικό περίπτερο, παιδική χαρά κλπ, προκειμένου ο χώρος να ενδείκνυται για ημερήσιες εκδρομές όλων των ηλικιών. Στις περιπτώσεις αυτές σκόπιμο είναι οι χρήσεις αυτές να χωροθετούνται σε εγκαταλελειμμένα ή ανενεργά κτίρια που εντοπίζονται στο θερμαλιστικό πάρκο, αφού βέβαια υποστούν τις ανάλογες αναβαθμίσεις και αποκαταστάσεις.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

- ζώνη πρασίνου, η οποία θα περιβάλλει τουλάχιστον τις προηγούμενες ζώνες και θα είναι κατάλληλα διαμορφωμένη ώστε να προσφέρεται και για δραστηριότητες αναψυχής (περιπάτους κλπ)
- ζώνη αθλητικών δραστηριοτήτων, στην οποία θα χωροθετούνται εγκαταστάσεις και υποδομές για αθλήματα που θα εκμεταλλεύονται πρωτίστως τη φυσική τοπογραφία και περιβάλλον της περιοχής (π.χ. καγιάκ εφ'όσον υπάρχει ποτάμι, αναρρίχηση εφ'όσον υπάρχουν κεκλιμένα εδάφη, θαλάσσια σπορ εφ'όσον υπάρχει θάλασσα κ.ο.κ.) και δευτερευόντως θα προσφέρουν άλλη ποικιλία.

Σχέδιο 6-13: Πρότυπο Σχεδιασμού Β.ΙΙ.α. – σενάριο ήπιας ανάπτυξης

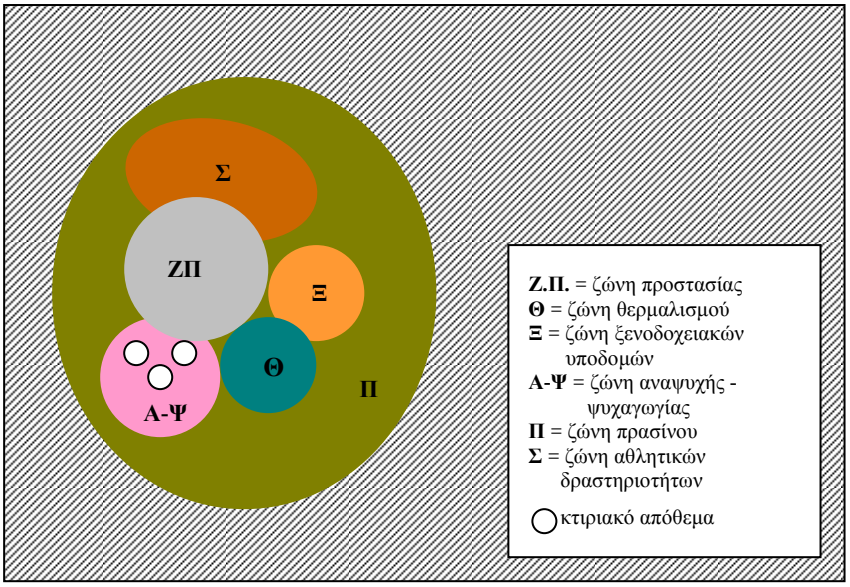

❖ Οικιστική περιοχή σε συνέχεια ή άμεση σχέση με τη θερμαλιστική δραστηριότητα

Όπως και στην περίπτωση Β.Ι.α (σενάριο ήπιας και έντονης ανάπτυξης), έτσι κι εδώ θεωρείται ότι η ιαματική πηγή βρίσκεται απομονωμένη στην περιφέρεια και άρα ότι δε διαθέτει οικιστική περιοχή ούτε σε συνέχεια ούτε σε καλή επαφή. Επομένως, το συγκεκριμένο επίπεδο χωρικού σχεδιασμού δεν υφίσταται και άρα δεν προβλέπεται για αυτό κάποιος ειδικός χωρικός σχεδιασμός.

❖ Ευρύτερη περιοχή (υπερτοπικού – περιφερειακού χαρακτήρα)

Κι εδώ, ο σχεδιασμός που ενδείκνυται για την ευρύτερη περιοχή, δε διαφοροποιείται και παραμένει ο ίδιος με τις περιπτώσεις Β.Ι.α. και Β.Ι.β. – σενάριο ήπιας ανάπτυξης.

Σενάριο Έντονης Ανάπτυξης

❖ Καθεαυτό περιοχή θερμαλιστικών εγκαταστάσεων

Η περίπτωση των απομονωμένων στην περιφέρεια Θερμαλιστικών Πάρκων δεν αποτελεί κατά πολύ διαφορετική περίπτωση από αυτή των μη αξιοποιημένων ιαματικών πηγών απομονωμένων στην περιφέρεια, παρά μόνο στο ότι ο χωρικός σχεδιασμός εδώ θα πρέπει να λάβει υπόψη του και να συμπεριλάβει στο σκεπτικό του τις ήδη υπάρχουσες κτιριακές υποδομές που εντοπίζονται στο Θερμαλιστικό Πάρκο. Έτσι, με το δεδομένο αυτό, ο χωρικός σχεδιασμός θα πρέπει να περιλαμβάνει:

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

- ζώνη προστασίας του φυσικού πόρου, ακτίνας τουλάχιστον ενός (1) χιλιομέτρου, στην οποία εφ' όσον εμπίπτουν υπάρχουσες κτιριακές κατασκευές ανάλογα με την κατάστασή τους και τη χρησιμότητά τους θα παραμείνουν, αλλά δε θα επιτραπεί περαιτέρω δόμηση
- ζώνη θερμαλισμού, η οποία θα περιλαμβάνει τις απαραίτητες θερμαλιστικές εγκαταστάσεις και κτίρια, στην ήδη υπάρχουσα ή στην προσφορότερη πλησιέστερη θέση εκτός της ζώνη προστασίας
- ζώνη ξενοδοχειακών υποδομών, στην οποία εφ' όσον τα κτίρια προϋπάρχουν και είναι σε κατάλληλη θέση θα επιδιωχθεί η σύνδεσή τους με τις θερμαλιστικές εγκαταστάσεις. Στην περίπτωση που υπάρξει ανάγκη για δημιουργία νέων κτιρίων, η συγκεκριμένη ζώνη θα πρέπει να χωροθετηθεί σε πολύ καλή επαφή ή/και σύνδεση με τις θερμαλιστικές εγκαταστάσεις, με στόχο την απρόσκοπτη προσφορά θερμαλιστικού τουρισμού και κατά τη διάρκεια του χειμώνα
- αξιοποίηση εγκαταλελειμμένου θερμαλιστικού κτιριακού δυναμικού για πολιτιστική χρήση, ψυχαγωγία κλπ
- ζώνη πρασίνου και αναψυχής ειδικά διαμορφωμένη με εσωτερικά δίκτυα περιπάτων, ποδηλατόδρομων κλπ, η οποία θα περιβάλλει τουλάχιστον τις δύο παραπάνω ζώνες
- ζώνη αθλητικών δραστηριοτήτων, η οποία θα βρίσκεται σε συνέχεια με τη ζώνη πρασίνου και σε σχετική απόσταση από τις ξενοδοχειακές υποδομές και θερμαλιστικές εγκαταστάσεις.
- ζώνη αναψυχής - ψυχαγωγίας, με εστιατόρια, αίθουσες διασκέδασης – ψυχαγωγίας, αίθουσες εκδηλώσεων, στην οποία αναγκαστικά θα πρέπει να συμπεριληφθούν τυχόν πρώην εγκαταλελειμμένα κτίρια που έλαβαν τη χρήση αυτή με το νέο σχεδιασμό
- ζώνη για την ανάπτυξη υποδομών πρόσθετης ειδικής μορφής τουρισμού, όπως είναι για παράδειγμα: συνεδριακός τουρισμός, εκθεσιακός τουρισμός, μουσειακός τουρισμός, τουρισμός τυχερών παιχνιδιών (καζίνο) κλπ.

Σχέδιο 6-14: Πρότυπο Σχεδιασμού Β.ΙΙ.α. – σενάριο έντονης ανάπτυξης

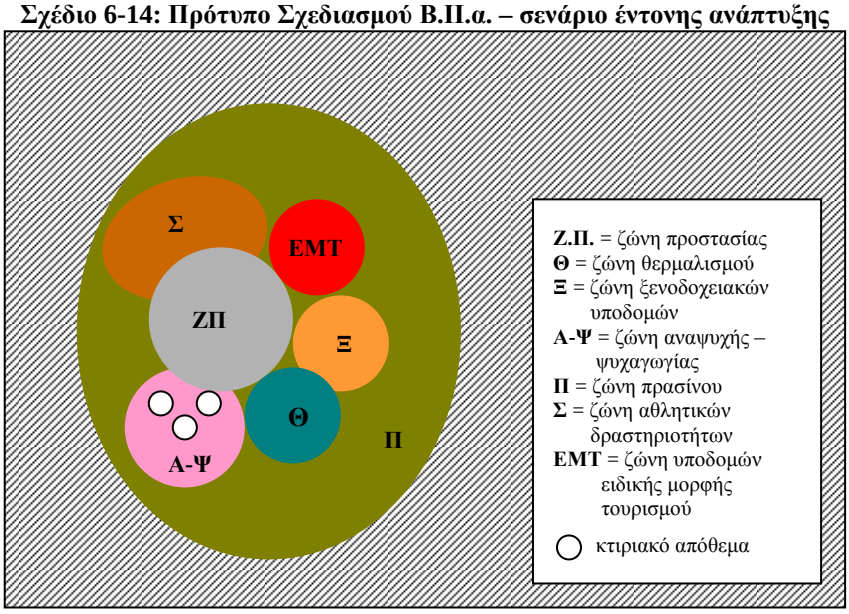

❖ Οικιστική περιοχή σε συνέχεια ή άμεση σχέση με τη θερμαλιστική δραστηριότητα

Στην ίδια λογική και με το σενάριο ήπιας ανάπτυξης, για το συγκεκριμένο επίπεδο (κλίμακα) δεν προβλέπεται ειδικός χωρικός σχεδιασμός, τόσο γιατί θεωρείται ότι η επαφή με

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

οποιαδήποτε οικιστική περιοχή δεν είναι ικανοποιητική και άρα η σχέση της με την καθεαυτό περιοχή των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων είναι αδιάφορη-ουδέτερη.

❖ Ευρύτερη περιοχή (υπερτοπικού – περιφερειακού χαρακτήρα)

Και στην περίπτωση αυτή όπως και στις προηγούμενες, το σκεπτικό του χωρικού σχεδιασμού στο επίπεδο της ευρύτερης περιοχής παραμένει το ίδιο και δεν διαφοροποιείται από αυτό που αναλύθηκε στην περίπτωση Β.Ι.α. – σενάριο έντονης ανάπτυξης.

Β.ΙΙ.β. Θερμαλιστικό Πάρκο σε συνέχεια ή καλή επαφή με οικισμό (λουτρόπολη)

Οι περιπτώσεις που ένα ήδη διαμορφωμένο Θερμαλιστικό Πάρκο βρίσκεται σε συνέχεια ή καλή επαφή με οικισμό (λουτρόπολη) παρουσιάζουν αρκετό ενδιαφέρον και δυνατότητες. Για το λόγο αυτό, ενδεχομένως η επιλογή του σεναρίου ήπιας ανάπτυξης να μην είναι η πιο εύστοχη. Παρ' όλα αυτά, παρακάτω παρατίθενται και οι δύο εκδοχές.

Σενάριο Ήπιας Ανάπτυξης

❖ Καθεαυτό περιοχή θερμαλιστικών εγκαταστάσεων

Στην καθεαυτό περιοχή των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων, δηλαδή το Θερμαλιστικό Πάρκο, ο ενδεικνυόμενος σχεδιασμός σε γενικές γραμμές ακολουθεί και πάλι τη λογική της περίπτωσης Β.ΙΙ.α.-σενάριο ήπιας ανάπτυξης, πλην όμως, δεδομένης και της καλής επαφής με οικισμό (λουτρόπολη) κάποιες από τις ζώνες-λειτουργίες ιδανικό είναι να μεταφερθούν στο χώρο του οικιστικού ιστού, προκειμένου το Θερμαλιστικό Πάρκο να προσανατολιστεί κυρίως σε λειτουργίες πολιτιστικού, αθλητικού και ψυχαγωγικού ενδιαφέροντος (παράλληλα με τη δραστηριότητα του θερμαλισμού). Ειδικότερα, ο σχεδιασμός που ενδείκνυται σε αυτές τις περιπτώσεις, περιλαμβάνει τα ακόλουθα:

- ζώνη προστασίας του φυσικού πόρου, ακτίνας τουλάχιστον ενός (1) χιλιομέτρου, στην οποία εφ' όσον εμπίπτουν υπάρχουσες κτιριακές κατασκευές ανάλογα με την κατάστασή τους και τη χρησιμότητά τους θα παραμείνουν, αλλά δε θα επιτραπεί περαιτέρω δόμης
- ζώνη θερμαλισμού, με τις απαραίτητες θερμαλιστικές εγκαταστάσεις, υπαίθριες ή/και στεγασμένες για την περίοδο του χειμώνα. (Φυσικά, και στην περίπτωση αυτή προϋποτίθεται ο εκσυγχρονισμός και η αναβάθμιση των κτιριακών εγκαταστάσεων και υποδομών.)
- ζώνη αναψυχής, η οποία μπορεί να περιλαμβάνει υποδομές εστίασης, τουριστικό περίπτερο, παιδική χαρά κλπ, δηλαδή χρήσεις που θα εξυπηρετούν ακόμη και σε καθημερινή βάση τον πληθυσμό του οικισμού-λουτρόπολης. Στις περιπτώσεις αυτές ενδείκνυται επίσης, οι χρήσεις αυτές να χωροθετούνται σε εγκαταλελειμμένα ή ανενεργά κτίρια που εντοπίζονται στο θερμαλιστικό πάρκο, αφού βέβαια υποστούν τις ανάλογες αναβαθμίσεις και αποκαταστάσεις.
- Αξιοποίηση εγκαταλελειμμένου κτιριακού δυναμικού για πολιτιστική χρήση (λαογραφικά μουσεία, θερμαλιστικά μουσεία, αίθουσες τέχνης, πολιτιστικών εκδηλώσεων κλπ)
- ζώνη πρασίνου, η οποία θα περιβάλλει τουλάχιστον τις προηγούμενες ζώνες και θα είναι κατάλληλα διαμορφωμένη ώστε να προσφέρεται και για δραστηριότητες αναψυχής (περιπάτους κλπ).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

- ζώνη αθλητικών δραστηριοτήτων, η οποία θα βρίσκεται σε καλή επαφή με τον υπάρχοντα οικιστικό ιστό (λουτρόπολη) και στην οποία οι αθλητικές εγκαταστάσεις και υποδομές που θα χωροθετηθούν, θα συμπληρώνουν τις ήδη υπάρχουσες που ενδέχεται να προσφέρει ο οικισμός στους μόνιμους κατοίκους του. Παράλληλα, ιδανικό κρίνεται ο σχεδιασμός των εγκαταστάσεων και των αθλημάτων να εκμεταλλεύεται και τη φυσική τοπογραφία και περιβάλλον της περιοχής (ποτάμια, θάλασσα, λίμνες, κεκλιμένα εδάφη κλπ).

Σχέδιο 6-15: Πρότυπο Σχεδιασμού Β.ΙΙ.β. – σενάριο ήπιας ανάπτυξης

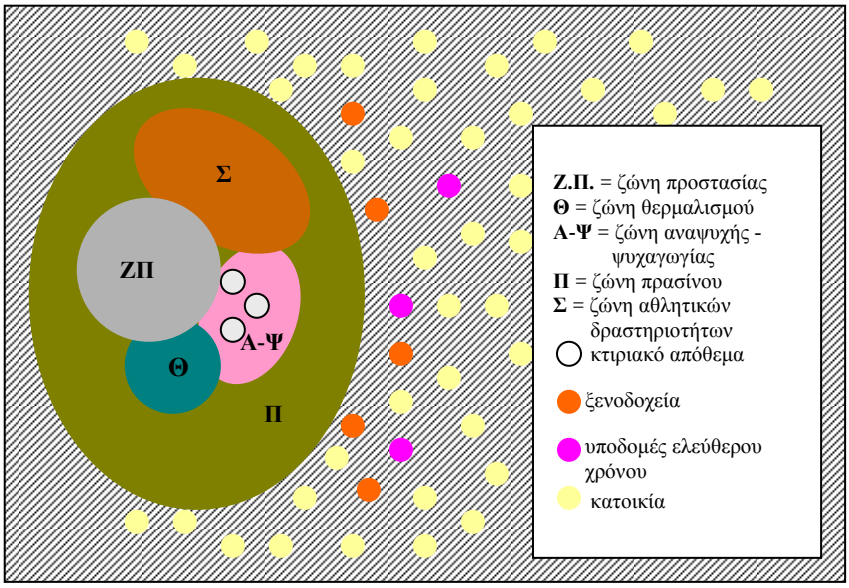

❖ Οικιστική περιοχή σε συνέχεια ή άμεση σχέση με τη θερμαλιστική δραστηριότητα

Στις περιπτώσεις που ένα ήδη υπάρχον και οργανωμένο Θερμαλιστικό Πάρκο βρίσκεται σε συνέχεια ή άμεση σχέση με οικιστική περιοχή και έχει επιλεγεί για την προώθηση ήπιας ανάπτυξης θερμαλιστικού τουρισμού, ο σχεδιασμός που ενδείκνυται για την εν λόγω οικιστική περιοχή θα πρέπει να περιλαμβάνει:

- αναβάθμιση οικιστικού περιβάλλοντος (μέσω κτιριοδομικού κανονισμού, αναπλάσεων κλπ)
- δημιουργία ξενοδοχειακών υποδομών μικρής κλίμακας (τύπου πανδοχείων, ξενώνων κλπ) και κατά το δυνατόν σε καλή επαφή με το Θερμαλιστικό Πάρκο
- δημιουργία υποδομών ελεύθερου χρόνου, όπως είναι για παράδειγμα μικρά λαογραφικά μουσεία, βιβλιοθήκες, αίθουσες πολιτιστικών εκδηλώσεων - προβολών κλπ

❖ Ευρύτερη περιοχή (υπερτοπικού – περιφερειακού χαρακτήρα)

Κι εδώ, ο σχεδιασμός που ενδείκνυται για την ευρύτερη περιοχή, δε διαφοροποιείται και παραμένει ο ίδιος με τις περιπτώσεις Β.Ι.α., Β.Ι.β. και Β.ΙΙ.α. – σενάριο ήπιας ανάπτυξης.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Σενάριο Έντονης Ανάπτυξης

❖ Καθεαυτό περιοχή θερμαλιστικών εγκαταστάσεων

Στην ουσία, στο σενάριο της έντονης ανάπτυξης, η περίπτωση των Θερμαλιστικών Πάρκων σε συνέχεια ή καλή επαφή με οικισμό (λουτρόπολη), δεν διαφέρει σε πολλά ούτε από τις περιπτώσεις μη αξιοποιημένων ιαματικών πηγών σε καλή επαφή με οικισμό (Β.Ι.β.) ούτε από τις περιπτώσεις Θερμαλιστικών Πάρκων απομονωμένων στην ύπαιθρο (Β.ΙΙ.α), αφού όπως ήδη έχουμε πει η παρουσία του οικισμού σε αυτή την περίπτωση δεν επηρεάζει παρά μόνο τη θέση-χωροθέτηση των διάφορων ζωνών εντός του Θερμαλιστικού Πάρκου και όχι το είδος τους (δεδομένου ότι εδώ επιδιώκεται η αυτονομία της περιοχής των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων και όχι τόσο η υποστήριξή της από τον εκάστοτε περιβάλλοντα οικισμό). Επομένως, στο πλαίσιο αυτό, ο χωρικός σχεδιασμός που ενδείκνυται σε αυτές τις περιπτώσεις θα πρέπει να περιλαμβάνει:

- ζώνη προστασίας του φυσικού πόρου, ακτίνας τουλάχιστον ενός (1) χιλιομέτρου, στην οποία εφ' όσον εμπίπτουν υπάρχουσες κτιριακές κατασκευές ανάλογα με την κατάστασή τους και τη χρησιμότητά τους θα παραμείνουν. Από εκεί και πέρα, στη ζώνη αυτή δεν θα επιτρέπεται καθόλου περαιτέρω δόμηση
- ζώνη θερμαλισμού, η οποία θα περιλαμβάνει τις απαραίτητες θερμαλιστικές εγκαταστάσεις και κτίρια, στην ήδη υπάρχουσα ή στην προσφορότερη πλησιέστερη θέση εκτός της ζώνη προστασίας (εφ' όσον κριθεί ότι πρέπει να κατασκευαστούν νέες θερμαλιστικές εγκαταστάσεις)
- ζώνη ξενοδοχειακών υποδομών, στην οποία εφ' όσον τα κτίρια προϋπάρχουν και είναι σε κατάλληλη θέση και κατάσταση θα επιδιωχθεί η σύνδεσή τους με τις θερμαλιστικές εγκαταστάσεις. Στην περίπτωση που υπάρξει ανάγκη για δημιουργία νέων κτιρίων, η συγκεκριμένη ζώνη θα πρέπει να χωροθετηθεί σε πολύ καλή επαφή ή/και σύνδεση με τις θερμαλιστικές εγκαταστάσεις, με στόχο την απρόσκοπτη προσφορά θερμαλιστικού τουρισμού και κατά τη διάρκεια του χειμώνα
- αξιοποίηση εγκαταλελειμμένου θερμαλιστικού κτιριακού δυναμικού για πολιτιστική χρήση, ψυχαγωγία κλπ
- ζώνη πρασίνου και αναψυχής ειδικά διαμορφωμένη με εσωτερικά δίκτυα περιπάτων, ποδηλατόδρομων κλπ, η οποία θα περιβάλλει τουλάχιστον τις παραπάνω ζώνες και θα βρίσκεται σε καλή επαφή και με τον οικισμό-λουτρόπολη
- ζώνη αθλητικών δραστηριοτήτων, η οποία θα βρίσκεται σε συνέχεια με τη ζώνη πρασίνου και σε σχετική απόσταση από τις ξενοδοχειακές υποδομές και θερμαλιστικές εγκαταστάσεις και η οποία θα προσφέρεται για αθλήματα πέραν των ήδη προσφερόμενων από τη λουτρόπολη. Ομοίως, η ζώνη αυτή ενδείκνυται να βρίσκεται σε καλή επαφή και με τον οικισμό-λουτρόπολη
- ζώνη αναψυχής - ψυχαγωγίας, με εστιατόρια, αίθουσες διασκέδασης – ψυχαγωγίας, αίθουσες εκδηλώσεων, στην οποία αναγκαστικά θα πρέπει να συμπεριληφθούν τυχόν πρώην εγκαταλελειμμένα κτίρια που έλαβαν τη χρήση αυτή με το νέο σχεδιασμό
- ζώνη δημιουργίας υποδομών πρόσθετης ειδικής μορφής τουρισμού, όπως είναι για παράδειγμα: συνεδριακός τουρισμός, εκθεσιακός τουρισμός, μουσειακός τουρισμός, τουρισμός τυχερών παιχνιδιών (καζίνο) κλπ, ζώνη που επίσης θα πρέπει να βρίσκεται σε καλή επαφή με τον οικισμό-λουτρόπολη και κατά το δυνατόν και με τις ξενοδοχειακές υποδομές

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Σχέδιο 6-16: Πρότυπο Σχεδιασμού Β.ΙΙ.β. – σενάρια έντονης ανάπτυξης

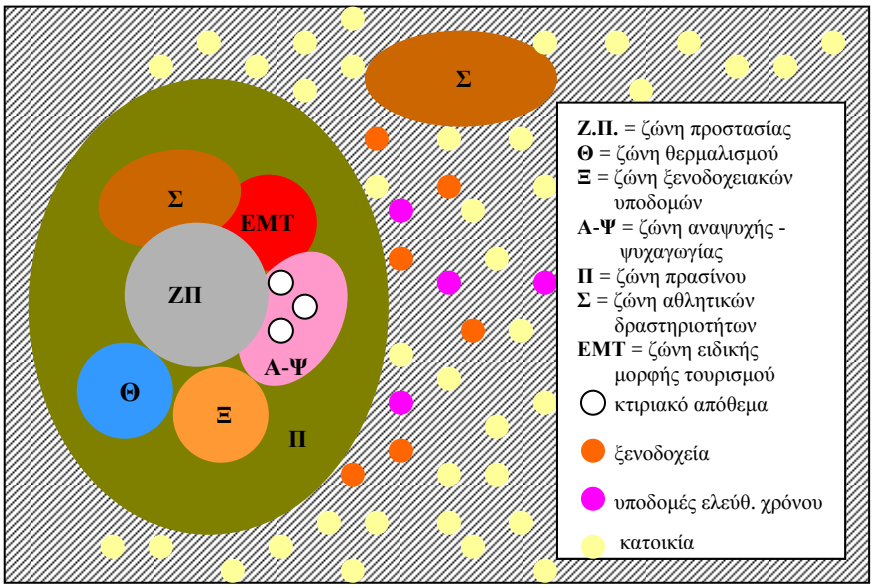

❖ Οικιστική περιοχή σε συνέχεια ή άμεση σχέση με τη θερμαλιστική δραστηριότητα

Παρ' όλο που γενικός στόχος του σεναρίου έντονης ανάπτυξης είναι η αυτονομία στην προσφορά θερμαλιστικού τουρισμού στην καθεαυτό περιοχή των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων, όπως είναι λογικό ο χωρικός σχεδιασμός δεν πρέπει να σταματά εκεί. Αντίθετα πρέπει να επεκταθεί και στον οικισμό (λουτρόπολη) που βρίσκεται σε επαφή ή σε συνέχεια, δεδομένου ότι αναπόφευκτα υπάρχει στενή σχέση και επαφή με αυτόν. Στο πλαίσιο αυτό, ο χωρικός σχεδιασμός που ενδείκνυται στο επίπεδο της οικιστική περιοχής (σε συνέχεια ή άμεση σχέση με τη θερμαλιστική δραστηριότητα) θα πρέπει να περιλαμβάνει:

- αναβάθμιση οικιστικού περιβάλλοντος (μέσω κτιριοδομικού κανονισμού, αστικών αναπλάσεων κλπ)
- ξενοδοχειακές υποδομές διαφόρων τύπων που θα συμπληρώνουν και θα συνεξυπηρετούν το θερμαλιστικό τουρισμό (και όχι μόνο) και κατά προτίμηση θα βρίσκονται σε καλή επαφή με την καθεαυτό περιοχή του Θερμαλιστικού Πάρκου
- ζώνη πρασίνου και αναψυχής, με δίκτυα περιπάτων κλπ, που ως στόχο θα έχουν την εξασφάλιση ήσυχου και αναβαθμισμένου περιβάλλοντος και στον οικισμό-λουτρόπολη
- υποδομές ελεύθερου χρόνου, όπως είναι για παράδειγμα μουσεία, βιβλιοθήκες, αίθουσες πολιτιστικών εκδηλώσεων, αίθουσες εκθέσεων, κινηματογράφοι κλπ, κατά το δυνατόν σε καλή επαφή με το Θερμαλιστικό Πάρκο
- ζώνη αθλητικών δραστηριοτήτων, με υποδομές και εγκαταστάσεις (που θα συμπληρώνουν αυτές που προσφέρονται στο Θερμαλιστικό Πάρκο) η οποία θα χωροθετείται στο πλησιέστερο δυνατό μέρος από το Θ.Π.
- ειδικές υποδομές όπως ποδηλατόδρομοι, πεζοδρομήσεις, χώροι μαζικής στάθμευσης, υποδομές για ΑΜΕΑ κλπ

❖ Ευρύτερη περιοχή (υπερτοπικού – περιφερειακού χαρακτήρα)

Όπως και στις προηγούμενες περιπτώσεις, η λογική του χωρικού σχεδιασμού στο επίπεδο της ευρύτερης περιοχής παραμένει η ίδια και δε διαφοροποιείται από αυτή που αναλύθηκε στην περίπτωση Β.Ι.α. – σενάριο έντονης ανάπτυξης.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Β.Π.γ. Διάσπαρτες κτιριακές θερμαλιστικές εγκαταστάσεις (εντός λουτρόπολης αναγκαστικά)

Γενικότερα, όπως έχουμε διαπιστώσει και από το υποκεφάλαιο 4.2.5.2., οι περιπτώσεις στις οποίες οι θερμαλιστικές εγκαταστάσεις αποτελούν διάσπαρτες κτιριακές εγκαταστάσεις στην Ελλάδα εντοπίζονται αναγκαστικά-αποκλειστικά εντός οικιστικού ιστού, δηλαδή λουτρόπολης. Οπότε, όπως είναι λογικό, ο σχεδιασμός σε αυτές τις περιπτώσεις συναντά αρκετούς περιορισμούς, καθώς η καθεαυτό περιοχή προσφοράς θερμαλιστικού τουρισμού αποτελεί δομημένο χώρο με διάφορες χρήσεις και λειτουργίες, πέραν των θερμαλιστικών. Ωστόσο, όσο κι αν ο χωρικός σχεδιασμός εμπίπτει σε αρκετούς περιορισμούς (δεδομένης της ύπαρξης οικισμού), οι συγκεκριμένες περιπτώσεις παρουσιάζουν αρκετό ενδιαφέρον αλλά και προοπτικές (από άποψη ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού), και για το λόγο αυτό η επιλογή του σεναρίου ήπιας ανάπτυξης ενδέχεται να μην ενδείκνυται τόσο. Παρακάτω παρατίθενται και οι δύο εκδοχές, οι οποίες διαμορφώνονται ως ακολούθως:

Σενάριο Ήπιας Ανάπτυξης

❖ Καθεαυτό περιοχή θερμαλιστικών εγκαταστάσεων

Στις περιπτώσεις των διάσπαρτων κτιριακών θερμαλιστικών εγκαταστάσεων, δηλαδή εγκαταστάσεων που δεν εντάσσονται σε Θερμαλιστικό Πάρκο με προσδιορισμένη έκταση και συνοχή, ως καθεαυτό περιοχή των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων στην παρούσα διατριβή θεωρούμε το τμήμα-ενότητα του οικιστικού ιστού που χωροθετούνται αυτές (θερμαλιστικές εγκαταστάσεις). Άλλωστε, όπως έχει διαπιστωθεί και από την επιτόπια έρευνα στις σπουδαιότερες λουτροπόλεις της χώρας, στις συγκεκριμένες περιπτώσεις, όσος κι αν είναι ο αριθμός των εν λόγω θερμαλιστικών εγκαταστάσεων, δεν μπορεί παρά να εντοπίζονται σε συγκεκριμένο κομμάτι του οικιστικού ιστού και όχι σε ολόκληρη την πόλη, αφού η εξαρχής χωροθέτησή τους έγινε σε συνάρτηση με το χώρο ανάβλυσης της/των ιαματικής/ών πηγής/ών. Στο πλαίσιο αυτό, για το συγκεκριμένο τμήμα του οικιστικού ιστού της λουτρόπολης (που εντοπίζονται οι εγκαταστάσεις θερμαλισμού), ο ενδεικνυόμενος σχεδιασμός θα πρέπει να περιλαμβάνει:

- μετατροπή σε ήπιας κυκλοφορίας των οδικών αξόνων που συνδέουν τις θερμαλιστικές εγκαταστάσεις μεταξύ τους,
- αναβάθμιση οικιστικού περιβάλλοντος (μέσω κτιριοδομικού κανονισμού, αναπλάσεων κλπ)
- ζώνη αναψυχής, η οποία μπορεί να προκύψει από ενδεχόμενες πεζοδρομήσεις και δενδροφυτεύσεις στους οδικούς άξονες
- αξιοποίηση τυχόν ανενεργού/εγκαταλελειμμένου θερμαλστικού κτιριακού δυναμικού για πολιτιστική χρήση και αναψυχή

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Σχέδιο 6-17: Πρότυπο Σχεδιασμού Β.ΙΙ.γ. – σενάριο ήπιας ανάπτυξης

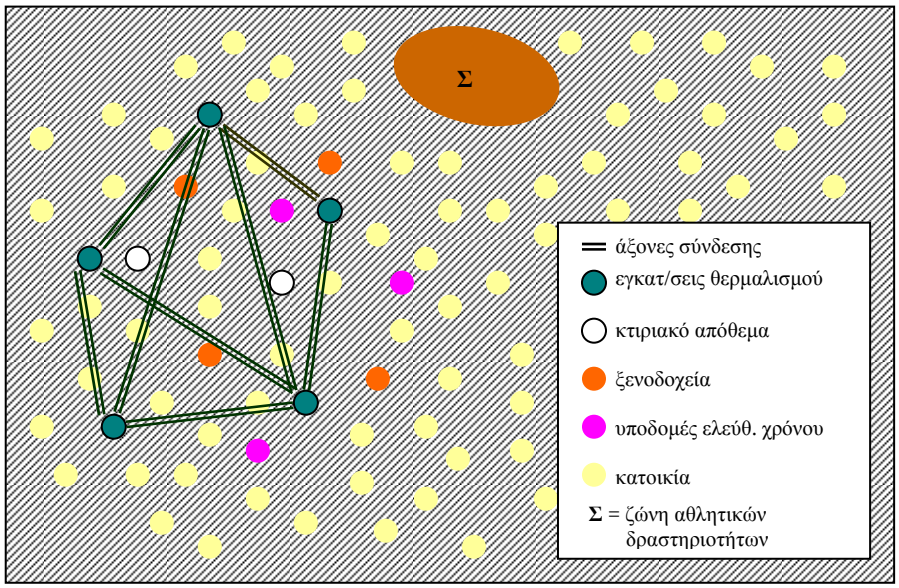

❖ Οικιστική περιοχή σε συνέχεια ή άμεση σχέση με τη θερμαλιστική δραστηριότητα

Όπως είναι λογικό, μέρος του χωρικού σχεδιασμού που εφαρμόστηκε στο τμήμα της πόλης που εντοπίζονται οι θερμαλιστικές εγκαταστάσεις, θα πρέπει να συνεχιστεί και στο υπόλοιπο μέρος αυτής. Ειδικότερα, ο σχεδιασμός που πρέπει να επεκταθεί και στην υπόλοιπη πόλη-λουτρόπολη, είναι:

- αναβάθμιση οικιστικού περιβάλλοντος
- ζώνη αναψυχής

Επιπλέον, πέραν των παραπάνω, ο χωρικός σχεδιασμός και πάλι στο υπόλοιπο μέρος της πόλης-λουτρόπολης θα πρέπει να περιλαμβάνει:

- δημιουργία ξενοδοχειακών υποδομών (μικρής-μεσαίας κλίμακας) σε καλή επαφή με το τμήμα των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων
- ζώνη αθλητικών δραστηριοτήτων στην κατά το δυνατόν πλησιέστερη περιοχή προς τον καθεαυτό χώρο των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων
- δημιουργία λοιπών υποδομών ελεύθερου χρόνου (πολιτιστικών, δραστηριοτήτων κοινωνικής ζωής κλπ)

❖ Ευρύτερη περιοχή (υπερτοπικού – περιφερειακού χαρακτήρα)

Και στην περίπτωση αυτή, όπως και σε όλες τις προηγούμενες ήπιας ανάπτυξης, ο σχεδιασμός που ενδείκνυται για την ευρύτερη περιοχή (υπερτοπικού – περιφερειακού χαρακτήρα), δε διαφοροποιείται και παραμένει ο ίδιος όπως στις περιπτώσει Β.Ι.α., Β.Ι.β., Β.ΙΙ.α. και Β.ΙΙ.β. (σενάριο ήπιας ανάπτυξης).

Σενάριο Έντονης Ανάπτυξης

❖ Καθεαυτό περιοχή θερμαλιστικών εγκαταστάσεων

Στην εκδοχή-σενάριο έντονης ανάπτυξης περιπτώσεων διάσπαρτων κτιριακών θερμαλιστικών εγκαταστάσεων, ο χωρικός σχεδιασμός ενδείκνυται να περιλαμβάνει τα ακόλουθα στην καθεαυτό περιοχή των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων:

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

- ενοποίηση θερμαλιστικών εγκαταστάσεων μέσω πεζοδρομήσεων, δενδροφυτεύσεων, δικτύων περιπάτων κλπ[153]
- μετατροπή σε ήπιας κυκλοφορίας των υπολοίπων οδικών αξόνων που συνδέουν τις θερμαλιστικές εγκαταστάσεις μεταξύ τους
- αναβάθμιση οικιστικού περιβάλλοντος (μέσω κτιριοδομικού κανονισμού, αστικών αναπλάσεων κλπ)
- χωροθέτηση ξενοδοχειακών υποδομών διαφόρων τύπων που θα υποστηρίζουν το θερμαλιστικό τουρισμό (και όχι μόνο)
- αξιοποίηση τυχόν εγκαταλελειμμένου θερμαλιστικού κτιριακού δυναμικού για πολιτιστική χρήση και αναψυχή
- ζώνες πρασίνου, με δίκτυα περιπάτων κλπ, που ως στόχο θα έχουν την εξασφάλιση ήσυχου και αναβαθμισμένου περιβάλλοντος
- ειδικές υποδομές όπως ποδηλατόδρομοι, χώροι μαζικής στάθμευσης, υποδομές για ΑΜΕΑ
- λοιπές υποδομές ελεύθερου χρόνου, όπως είναι για παράδειγμα αίθουσες πολιτιστικών εκδηλώσεων, αίθουσες εκθέσεων, κινηματογράφοι κλπ

Σχέδιο 6-18: Πρότυπο Σχεδιασμού Β.ΙΙ.γ. – σενάριο έντονης ανάπτυξης

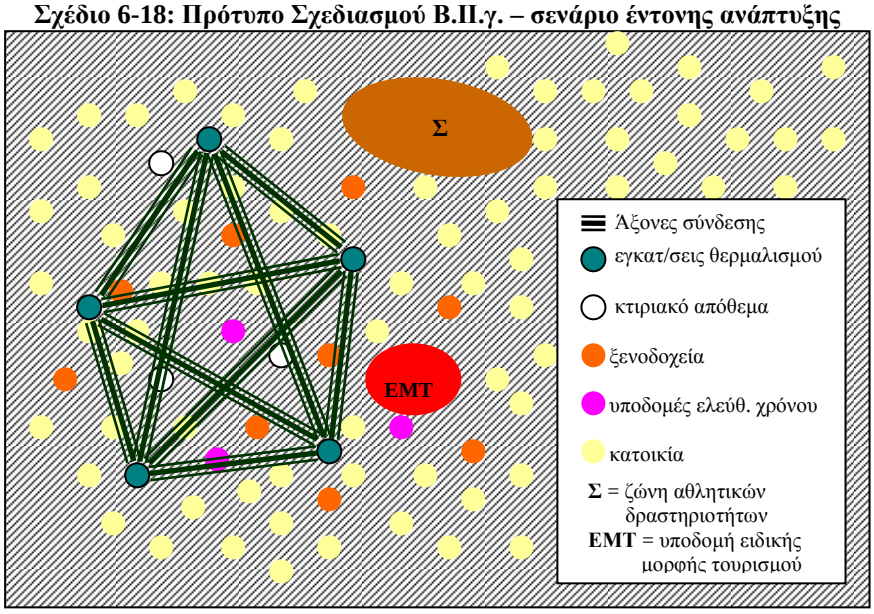

❖ <u>Οικιστική περιοχή σε συνέχεια ή άμεση σχέση με τη θερμαλιστική δραστηριότητα</u>

Στην ίδια λογική και με το σενάριο ήπιας ανάπτυξης των περιπτώσεων διάσπαρτων κτιριακών θερμαλιστικών εγκαταστάσεων, μέρος του χωρικού σχεδιασμού που ενδείκνυται για τον καθεαυτό χώρο των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων, θα πρέπει να επεκταθεί και στην υπόλοιπη οικιστική περιοχή. Ειδικότερα, ο σχεδιασμός που θα πρέπει να επεκταθεί και στην υπόλοιπη πόλη-λουτρόπολη, είναι:

- αναβάθμιση οικιστικού περιβάλλοντος
- ζώνες πρασίνου και αναψυχής ειδικά διαμορφωμένες σε διάφορα σημεία της λουτρόπολης

[153] Η λογική που ακολουθείται σε αυτές τις περιπτώσεις είναι αντίστοιχη αυτής της Ενοποίησης Αρχαιολογικών Χώρων που εφαρμόστηκε στην Αθήνα ή ακόμη και της ενοποίησης χώρων πρασίνου που εφαρμόζεται σε αρκετές περιπτώσεις αστικών κέντρων.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

- ειδικές υποδομές όπως ποδηλατόδρομοι, χώροι μαζικής στάθμευσης, υποδομές για ΑΜΕΑ
- λοιπές υποδομές ελεύθερου χρόνου

Παράλληλα, πέραν των παραπάνω, ο χωρικός σχεδιασμός και πάλι στο υπόλοιπο μέρος της πόλης-λουτρόπολης θα πρέπει να περιλαμβάνει:

- χωροθέτηση ξενοδοχειακών υποδομών (διαφόρων τύπων και κατηγοριών) σε καλή επαφή με την καθεαυτό περιοχή των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων
- δημιουργία υποδομών ειδικών μορφών τουρισμού όπως είναι για παράδειγμα: συνεδριακός τουρισμός, εκθεσιακός τουρισμός, μουσειακός τουρισμός, τουρισμός τυχερών παιχνιδιών (καζίνο) κλπ
- ζώνη/ες αθλητικών δραστηριοτήτων, με υποδομές - εγκαταστάσεις που θα βρίσκονται σε καλή επαφή με το τμήμα της λουτρόπολης που απαντώνται οι θερμαλιστικές εγκαταστάσεις. Ενδεικτικά, τέτοιες εγκαταστάσεις ή αθλήματα μπορεί να είναι μίνι γκολφ, γήπεδα ποδοσφαίρου, γήπεδα μπάσκετ, γήπεδα βόλευ, γήπεδα τένις, γήπεδα μπόουλινγκ, αίθουσες πατινάζ κλπ

❖ Ευρύτερη περιοχή (υπερτοπικού – περιφερειακού χαρακτήρα)

Όπως είναι λογικό στις περιπτώσεις που ο καθεαυτό χώρος θερμαλιστικού τουρισμού αποτελεί διάσπαρτες και μεμονωμένες θερμαλιστικές εγκαταστάσεις εντός οικιστικού ιστού, ο ενδεικνυόμενος χωρικός σχεδιασμός για την ευρύτερη περιοχή δεν υπάρχει λόγος να διαφέρει απ' όλες τις προηγούμενες περιπτώσεις και παραμένει ο ίδιος με αυτόν που αναφέρθηκε στις περιπτώσεις Β.Ι.α., Β.Ι.β., Β.ΙΙ.α, Β.ΙΙ.β. – σενάριο έντονης ανάπτυξης.

Πέραν όμως των παραπάνω προτάσεων χωρικού σχεδιασμού για κάθε μια από τις υποκατηγορίες και εκδοχές-σενάρια που προσδιορίστηκαν για τον ελληνικό χώρο, στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθούμε και σε κάποιες ελάχιστες μεν, αλλά υπαρκτές περιπτώσεις ιαματικών πηγών της Ελλάδας (κατηγορία λίγο ανεπτυγμένων ιαματικών πηγών – υποκεφάλαιο 4.2.5.1.), οι οποίες αν και ενδεχομένως ποτέ δε θα προοριστούν για την προώθηση ήπιας ή έντονης ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού (συνήθως λόγω του ότι βρίσκονται πολύ κοντά σε ήδη πολύ ανεπτυγμένες ιαματικές πηγές), ωστόσο δε θα πάψουν ποτέ να είναι επισκέψιμες κυρίως από τους γειτονικούς πληθυσμούς. Ειδικότερα, ο λόγος για τον οποίο αντιμετωπίζονται ως ειδική-ξεχωριστή κατηγορία και θεωρείται ότι πρέπει να υπάρξει και για αυτές ειδικός χωρικός σχεδιασμός είναι γιατί ακριβώς επειδή είναι τακτικά επισκέψιμες, διαθέτουν υποτυπώδεις υποδομές οι οποίες όμως γίνονται με τυχαίο τρόπο (συνήθως από τους ίδιους του θερμαλιστές), που σημαίνει ότι στις περισσότερες περιπτώσεις αντί να αναβαθμίζουν, υποβαθμίζουν την περιοχή και ενδεχομένως να βλάπτουν και τον ίδιο τον φυσικό πόρο. Στο πλαίσιο αυτό, για τέτοιες περιπτώσεις ιαματικών πηγών που ως στόχο έχουν την υποτυπώδη εξυπηρέτηση του θερμαλισμού (και όχι του θερμαλιστικού τουρισμού), ο ενδεικνυόμενος χωρικός σχεδιασμός οφείλει να περιλαμβάνει τα εξής:

- υποτυπώδη διαμόρφωση καθεαυτό περιοχής ιαματικής πηγής με υπαίθριες και μόνο υποδομές-κατασκευές θερμαλισμού (δεξαμενές κλπ) πολύ μικρής κλίμακας και με υλικά που δε θα αλλοιώνουν το τοπίο ή/και τα εκάστοτε παραδοσιακά υλικά αρχιτεκτονικής της περιοχής
- διαμόρφωση του περιβάλλοντος χώρου με δενδροφυτεύσεις, δίκτυα περιπάτου και πρόσβασης στις υποδομές-κατασκευές θερμαλισμού, κιόσκια και ελαφριές κατασκευές αποδυτηρίων

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

- πρόβλεψη χώρου στάθμευσης αυτοκινήτων σε ικανή απόσταση από το χώρο θερμαλισμού τόσο για λόγους αισθητικής όσο και για λόγους προστασίας του ακουστικού περιβάλλοντος και του φυσικού τοπίου

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 6-3: Ταξινόμηση προτύπων χωρικού σχεδιασμού του θερμαλιστικού τουρισμού (σε πολεοδομική κλίμακα)

Β: ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗ ΚΛΙΜΑΚΑ (τοπικό επίπεδο) - ΣΕΝΑΡΙΟ ΗΠΙΑΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ				
Β Ι: ΧΩΡΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΑΠΟ ΜΗΔΕΝΙΚΗ ΒΑΣΗ		**Β ΙΙ: ΧΩΡΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΣΕ ΗΔΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ**		
Πρότυπο Β.Ι.α. **Ι.Π. απομονωμένες στην περιφέρεια**	**Πρότυπο Β.Ι.β.** **Ι.Π. σε καλή επαφή με οικισμό**	**Πρότυπο Β.ΙΙ.α.** **Θερμαλιστικό Πάρκο απομονωμένο στην περιφέρεια**	**Πρότυπο Β.ΙΙ.β.** **Θερμαλιστικό Πάρκο σε καλή επαφή ή σχέση με λουτρόπολη**	**Πρότυπο Β.ΙΙ.γ.** **Διάσπαρτες κτιριακές εγκαταστάσεις** (εντός λουτρόπολης αναγκαστικά)
1ο επίπεδο (καθεαυτό περιοχή θερμαλιστικών εγκαταστάσεων)				
- ζώνη προστασίας - μικρή ζώνη θερμαλισμού - δημιουργία ξενοδοχειακού καταλύματος μικρής κλίμακας - ζώνη πρασίνου - ζώνη αθλητικών δραστηριοτήτων - ζώνη αναψυχής	- ζώνη προστασίας - μικρή ζώνη θερμαλισμού - ζώνη πρασίνου - ζώνη αθλητικών δραστηριοτήτων - ζώνη αναψυχής	- ζώνη προστασίας - μικρή ζώνη θερμαλισμού - δημιουργία ξενοδοχειακού καταλύματος μικρής κλίμακας - ζώνη πρασίνου - ζώνη αθλητικών δραστηριοτήτων - ζώνη αναψυχής με αξιοποίηση εγκαταλελειμμένου θερμαλιστικού κτιριακού δυναμικού	- ζώνη προστασίας - μικρή ζώνη θερμαλισμού - ζώνη πρασίνου - ζώνη αθλητικών δραστηριοτήτων - ζώνη αναψυχής - αξιοποίηση εγκαταλελειμμένου θερμαλιστικού κτιριακού δυναμικού για πολιτιστική χρήση	- μετατροπή σε ήπιας κυκλοφορίας των οδικών αξόνων σύνδεσης των λειτουργουσών θερμαλιστικών εγκαταστάσεων - ζώνη αναψυχής - αξιοποίηση εγκαταλελειμμένου θερμαλιστικού κτιριακού δυναμικού για πολιτιστική χρήση - αναβάθμιση οικιστικού περιβάλλοντος
2ο επίπεδο (οικιστική περιοχή σε άμεση σχέση και συνέχεια με τη θερμαλιστική δραστηριότητα)				
- - -	- αναβάθμιση οικιστικού περιβάλλοντος - δημιουργία ξενοδοχειακών υποδομών μικρής κλίμακας - δημιουργία υποδομών ελεύθερου χρόνου	- - -	- αναβάθμιση οικιστικού περιβάλλοντος - δημιουργία ξενοδοχειακών υποδομών μικρής κλίμακας - δημιουργία υποδομών ελεύθερου χρόνου	- αναβάθμιση οικιστικού περιβάλλοντος - δημιουργία ξενοδοχειακών υποδομών μικρής κλίμακας - ζώνη αναψυχής - ζώνη αθλητικών δραστηριοτήτων - δημιουργία υποδομών ελεύθερου χρόνου
3ο επίπεδο (ευρύτερη περιοχή υπερτοπικού – περιφερειακού χαρακτήρα)				
- σχεδιασμός ήπιων εναλλακτικών μορφών τουρισμού βάσει των φυσικών και πολιτιστικών κοιτασμάτων της ευρύτερης περιοχής - σχεδιασμός μεταφορικών υποδομών				

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

<table>
<tr><th colspan="5">Β: ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗ ΚΛΙΜΑΚΑ (τοπικό επίπεδο) - ΣΕΝΑΡΙΟ ΕΝΤΟΝΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</th></tr>
<tr><th colspan="2">Β Ι: ΧΩΡΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΑΠΟ ΜΗΔΕΝΙΚΗ ΒΑΣΗ</th><th colspan="3">ΒΙΙ: ΧΩΡΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΣΕ ΗΔΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ</th></tr>
<tr><th><u>Πρότυπο Β.Ι.α</u>
Ι.Π. απομονωμένες στην περιφέρεια</th><th><u>Πρότυπο Β.Ι.β.</u>
Ι.Π. σε καλή επαφή με οικισμό</th><th><u>Πρότυπο Β.ΙΙ.α.</u>
Θερμαλιστικό Πάρκο απομονωμένο στην περιφέρεια</th><th><u>Πρότυπο Β.ΙΙ.β.</u>
Θερμαλιστικό Πάρκο σε επαφή ή σχέση με λουτρόπολη</th><th><u>Πρότυπο Β.ΙΙ.γ.</u>
Διάσπαρτες κτιριακές εγκαταστάσεις
(εντός λουτρόπολης αναγκαστικά)</th></tr>
<tr><td colspan="5">1ο επίπεδο (καθεαυτό περιοχή θερμαλιστικών εγκαταστάσεων)</td></tr>
<tr><td colspan="2">- ζώνη προστασίας
- ζώνη θερμαλισμού
- ζώνη ξενοδοχειακών υποδομών σε επαφή ή/και σύνδεση με τις θερμαλιστικές εγκαταστάσεις
- ζώνη πρασίνου
- ζώνη αναψυχής-ψυχαγωγίας
- ζώνη αθλητικών δραστηριοτήτων
- ζώνη ανάπτυξης άλλης/ων ειδικής/ών μορφής/ών τουρισμού</td><td colspan="2">- ζώνη προστασίας
- ζώνη θερμαλισμού
- ζώνη ξενοδοχειακών υποδομών σε επαφή ή/και σύνδεση με τις θερμαλιστικές εγκαταστάσεις
- ζώνη πρασίνου και αναψυχής
- ζώνη αθλητικών δραστηριοτήτων
- αξιοποίηση εγκαταλελειμμένου θερμαλιστικού κτιριακού δυναμικού για πολιτιστική χρήση
- ζώνη αναψυχής και ψυχαγωγίας
- ζώνη ανάπτυξης άλλης/ων ειδικής/ών μορφής/ών τουρισμού</td><td>- «ενοποίηση» θερμαλιστικών εγκαταστάσεων
- αναβάθμιση οικιστ. περιβάλλοντος
- μετατροπή οδικών αξόνων σε ήπιας κυκλοφορίας
- ζώνη πρασίνου
- χωροθέτηση ξενοδοχειακών υποδομών
- αξιοποίηση εγκαταλελειμμένου θερμαλιστικού κτιριακού δυναμικού για πολιτιστική χρήση
- σχεδιασμός ειδικών υποδομών (πεζοδρομήσεις, ποδηλατόδρομοι, parking, υποδομές ΑΜΕΑ κλπ)
- Δημιουργία υποδομών ελεύθερου χρόνου</td></tr>
<tr><td colspan="5">2ο επίπεδο (οικιστική περιοχή σε άμεση σχέση ή συνέχεια με τη θερμαλιστική δραστηριότητα)</td></tr>
<tr><td>- - -</td><td>- αναβάθμιση οικιστικού περιβάλλοντος
- δημιουργία ξενοδοχειακών υποδομών μικρής κλίμακας
- ζώνη πρασίνου και αναψυχής
- ζώνη πρόσθετων αθλητικών δραστηριοτήτων
- δημιουργία υποδομών ελεύθερου χρόνου
- σχεδιασμός ειδικών υποδομών (πεζοδρομήσεις, ποδηλατόδρομοι, parking, υποδομές ΑΜΕΑ κλπ)</td><td>- - -</td><td>- αναβάθμιση οικιστικού περιβάλλοντος
- δημιουργία ξενοδοχειακών υποδομών διαφόρων κατηγοριών σε καλή επαφή με το Θ.Π.
- ζώνη πρασίνου και αναψυχής
- ζώνη πρόσθετων αθλητικών δραστηριοτήτων
- δημιουργία υποδομών ελεύθερου χρόνου
- σχεδιασμός ειδικών υποδομών (πεζοδρομήσεις, ποδηλατόδρομοι, parking, υποδομές ΑΜΕΑ κλπ)</td><td>- αναβάθμιση οικιστικού περιβάλλοντος
- δημιουργία ξενοδοχειακών υποδομών διαφόρων κατηγοριών σε καλή επαφή με τις θερμαλιστικές εγκαταστάσεις
- ζώνη πρασίνου και αναψυχής
- ζώνη πρόσθετων αθλητικών δραστηριοτήτων
- δημιουργία υποδομών ελεύθερου χρόνου
- σχεδιασμός ειδικών υποδομών (πεζοδρομήσεις, ποδηλατόδρομοι, parking, υποδομές ΑΜΕΑ κλπ)
- σχεδιασμός πρόσθετων υποδομών ειδικών μορφών τουρισμού</td></tr>
<tr><td colspan="5">3ο επίπεδο (ευρύτερη περιοχή υπερτοπικού– περιφερειακού χαρακτήρα)</td></tr>
<tr><td colspan="5">- σχεδιασμός ειδικών μορφών τουρισμού
- σχεδιασμός ήπιων εναλλακτικών μορφών τουρισμού βάσει των φυσικών και πολιτιστικών κοιτασμάτων της ευρύτερης περιοχής
- ανάδειξη, αξιοποίηση ιστορικών, αρχαιολογικών κλπ πόρων που διαθέτει η εκάστοτε ευρύτερη περιοχή
- σχεδιασμός άρτιων μεταφορικών υποδομών</td></tr>
</table>

Πηγή: ιδία επεξεργασία

ΠΗΓΕΣ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ 6ου ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ (ΑΝΑΦΟΡΕΣ)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ashworth G.J. and Dietvorst A.G.J (1995), 'Tourism transformations: an introduction', in Dietvorst A.G.J and Ashworth G.J. (επ.), *Tourism and spatial transformations: implications for policy and planning*, Wallingford: CAB International, p. 1-12

Coccossis H. and Constantoglou M. (2008), 'The use of typologies in tourism planning', στο Coccosis H. and Psycharis Y. (eds), *Regional analysis and policy: the Greek experience*, Heidelberg: Physica-Verlag, p. 273-295

Community on Spatial Development (E.U.) (1999), *ESDP European Spatial Development Perspective: Towards balanced and sustainable development of the territory of the European Union*, Brussels: European Commission (στο http://europa.eu/)

Cooper C. and Jackson S. (2002/1997), 'Destination life cycle: the isle of Man case study', in Lesley F. (ed.), *Sustainable Tourism*, London: Earthscan Publication Limited

Cooper C., Fletcher J., Gilbert D. and Wanhill S. (1998/1993), *Tourism principles and practice*, New York: Addison Wesley Longman Limited

Davidson R. and Maitland R. (2002/1997), *Tourism destinations*, London: Hodder & Stoughton

Dietvorst A.G.J (1995), 'Tourist behaviour and the importance of time-space analysis', in Dietvorst A.G.J and Ashworth G.J. (επ.), *Tourism and spatial transformations: implications for policy and planning*, Wallingford: CAB International, p. 163-182

Duquenne M.N., Gaki D. and Katsakiori Z. (2005), 'Typology of tourism alternative forms in a Region of Greece: the case of Thessaly Region', in: *XXI Congress European Society for Rural Sociology*. Keszthely, Hungary, 22-26 August.

Glaus O. (1975), *Planen und bauen moderner heilbaeder*, Zürich: Verlag Karl Krämer und Co

Gospodini A. (2004), 'Urban space morphology and place identity in European cities; built heritage and innovative design', *Journal of Urban Design* 9(2), p. 225-248

Gospodini A. (2002), 'European cities in competition and the new uses of urban design', *Journal of Urban Design*, 7(1), p. 59-74

Gospodini A. (2001), 'Urban design, urban space morphology, urban tourism; an emerging new paradigm concerning their relationship', *European Planning Studies*, 9(7), p. 925-929

Hall C.M. and Page S.J. (1999), *The geography of tourism and recreation: environment, place and space*, London: Routledge

Hjalager A.M. (1999), 'Tourism destinations and the concept of industrial districts', *Paper for ERSA Conference*, Dublin

Inskeep E. (1994), *National and regional tourism planning: methodologies and case studies*, London - New York: Routledge - International Thomson Business]

Page S. (1995), *Urban tourism*, New York: Routledge

Ritchie J.R.B. and Crouch I.G. (1999), *The competitive destination: a sustainable tourism perspective*, Oxfordshire, UK: CABI Publishing

Shaw G. and Williams A. (2004), *Tourism and tourism spaces*, London – Thousands Oaks – New Delhi: SAGE Publications

Shaw G. and Williams A. (1994), *Critical issues in tourism: a geographical perspective*, Massachusetts: Blackwell Publishers Ltd

WTO (1997/1994), *National and regional planning: methodologies and case studies*, London: Thomson Business Press

Lickorish J.L. and Jenkins L.C. / Τσάρτας Π. (επ.) (1997/2004), *Μια εισαγωγή στον τουρισμό*, Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική

Γοσποδίνη Α. (2005), 'Χωρικές πολιτικές για τη βιώσιμη ανάπτυξη των μικρών ελληνικών πόλεων', *Αειχώρος*, Τεύχος 1, Τόμος 4, σελ. 136-161

Δέφνερ Α. και Μεταξάς Θ. (2006), 'Ταυτότητα, εικόνα και μάρκετινγκ των πόλεων: η περίπτωση της Νέας Ιωνίας στο Νομό Μαγνησίας', στο Κοκκώσης Χ. και Φώτης Γ. (επ.) *Περιφερειακή επιστήμη και πολιτική: Ελλάδα και Βαλκάνια*, 7ο Εθνικό Συνέδριο του Ελληνικού Τμήματος της Διεθνούς Εταιρείας Περιφερειακής Επιστήμης, Αθήνα: Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης, σελ. 143-165

Δέφνερ Α. (1999), 'Πολιτιστικός τουρισμός και δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου: η επίδραση στις λειτουργίες των πόλεων', στο Οικονόμου Δ. και Πετράκος Γ. (επ), *Η ανάπτυξη των ελληνικών πόλεων: διεπιστημονικές προσεγγίσεις αστικής ανάλυσης και πολιτικής*, Αθήνα-Βόλος: Gutenberg/ Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, σελ. 113-152

Δέφνερ Α. (1998), 'Ελεύθερος χρόνος και κοινωνικότητα στον αστικό χώρο', *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τ. 96-97, Β'-Γ', σελ. 7-35

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Καραμάνου Ζ. (1986), 'Προγραμματισμός και αρχιτεκτονικός σχεδιασμός υδροθεραπευτικών συγκροτημάτων: συγκεκριμένη πρόταση για το υδροθεραπευτήριο των Λουτρών Αγίας Παρασκευής', δημοσιευμένο στα Πρακτικά του «*1ο Διεθνές Συνέδριο για τα θερμομεταλλικά νερά και την ανάπτυξη των λουτροπόλεων*», Θεσσαλονίκη: ΣΔΚΙΠΕ, σελ. 45-60

Κοκκώσης Χ. και Τσάρτας Π. (2001), *Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και περιβάλλον*, Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική

Κομίλης Π. και Βαγιονής Ν. (1999), *Τουριστικός σχεδιασμός: μέθοδοι και πρακτικές αξιολόγησης*, Αθήνα: Εκδόσεις Προπομπός

Κομίλης Π. (1986), *Χωρική ανάλυση του τουρισμού*, Αθήνα: ΚΕΠΕ

Κότιος Α. (1999), 'Η πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τον αστικό χώρο', στο Οικονόμου Δ. και Πετράκος Γ. (επ), *Η ανάπτυξη των ελληνικών πόλεων: διεπιστημονικές προσεγγίσεις αστικής ανάλυσης και πολιτικής*, Αθήνα-Βόλος: Gutenberg/ Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, σελ. 553-582

Κωτσιόπουλος Α., Σκαρπιά-Χόιπελ Ξ., Αρβανιτοπούλου Ν., Δάκη Θ., Νικολάου Δ., Σπαρτσή Ε. και Χοροζόγλου Γ. (1990), 'Αρχιτεκτονικός προγραμματισμός και προμελέτη Δημοτικού υδροθεραπευτηρίου και ξενοδοχείου Α΄ κατηγορίας στο Λουτράκι Κορινθίας', δημοσιευμένο στα Πρακτικά του «*2ο Συνέδριο για τα θερμομεταλλικά νερά*», Θεσσαλονίκη: ΣΔΚΙΠΕ, σελ. 419-424

Μπεριάτος Η. (2002), 'Νέες προσεγγίσεις στον σχεδιασμό και την πολιτική προστασίας του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος', *ΤΟΠΟΣ*, τεύχος 18

Μπεριάτος Η. (2000), 'Περιβαλλοντικός σχεδιασμός των πόλεων', στο Μοδινός Μ. και Ευθυμιόπουλος Η. (επ.), *Η βιώσιμη πόλη*, Εκδόσεις Στοχαστής/ΔΙΠΕ, σελ.: 71-85

Μπεριάτος Η. (1999), 'Η σημασία των δικτύων συνεργασίας στην ανάπτυξη των ευρωπαϊκών και ελληνικών πόλεων', στο Οικονόμου Δ. και Πετράκος Γ. (επ.), *Η ανάπτυξη των ελληνικών πόλεων: διεπιστημονικές προσεγγίσεις αστικής ανάλυσης και πολιτικής*, Αθήνα-Βόλος: Gutenberg/ Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, σελ. 529-551

Μπεριάτος Η. (1995), 'Η εξέλιξη των στόχων και οι νέες τάσεις στο σχεδιασμό του χώρου', *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, Τριμηνιαία Επιστημονική Επιθεώρηση, Νο17

Μπριασούλη Ε. (2000), 'Σχεδιασμός τουριστικής ανάπτυξης: χαρακτηριστικές προσεγγίσεις', στο Τσάρτας Π. (επ.), *Τουριστική ανάπτυξη: πολυεπιστημονικές προσεγγίσεις*, Αθήνα: Εξάντας

Ρηγάνης Δ., Δούνας Σ., Καλούσης Β. και Αγγελίδης Ζ. (1986), 'Ο ρόλος και η αξιοποίηση των θερμομεταλλικών νερών παράγοντες για την περιφερειακή ανάπτυξη της χώρας μας', δημοσιευμένο στα Πρακτικά του «*1ο Διεθνές Συνέδριο για τα θερμομεταλλικά νερά και την ανάπτυξη των λουτροπόλεων*», Θεσσαλονίκη: ΣΔΚΙΠΕ, σελ. 87-89

Ροδολάκης Ν. (1986), «Θεραπευτικός τουρισμός και χωροταξική-πολεοδομική οργάνωση των λουτροπόλεων στην Ελλάδα», δημοσιευμένο στα Πρακτικά του «*1ο Διεθνές Συνέδριο για τα θερμομεταλλικά νερά και την ανάπτυξη των λουτροπόλεων*», Θεσσαλονίκη: ΣΔΚΙΠΕ, σελ. 33-44

Σκαρπιά-Χόιπελ Ξ. (1990), 'Η αναψυχή ως παράμετρος του θεραπευτικού τουρισμού', δημοσιευμένο στα Πρακτικά του «*2ο Συνέδριο για τα θερμομεταλλικά νερά*», Θεσσαλονίκη: ΣΔΚΙΠΕ, σελ. 407-418

Σκαρπιά-Χόιπελ Ξ. (1986), 'Οργανωτικές σκέψεις και προοπτικές: δύο λουτροπόλεις το 1999', δημοσιευμένο στα Πρακτικά του «*1ο Διεθνές Συνέδριο για τα θερμομεταλλικά νερά και την ανάπτυξη των λουτροπόλεων*», Θεσσαλονίκη: ΣΔΚΙΠΕ, σελ. 61-68

Σύνδεσμός Δήμων και Κοινοτήτων Ιαματικών Πηγών Ελλάδας -ΣΔΚΙΠΕ (1990), *2ο Συνέδριο για τα θερμομεταλλικά νερά*, (Πρακτικά Συνεδρίου), Θεσσαλονίκη: ΣΔΚΙΠΕ

Σύνδεσμός Δήμων και Κοινοτήτων Ιαματικών Πηγών Ελλάδας -ΣΔΚΙΠΕ (1986), *1ο Διεθνές Συνέδριο για τα θερμομεταλλικά νερά και την ανάπτυξη των λουτροπόλεων*, (Πρακτικά Συνεδρίου), Θεσσαλονίκη: ΣΔΚΙΠΕ

Συνεφάκης Γ. (1990), 'Μεθοδολογία και παράμετροι για μια συστηματική ανάπτυξη των ιαματικών πηγών στον ελληνικό χώρο', δημοσιευμένο στα Πρακτικά του «*2ο Συνέδριο για τα θερμομεταλλικά νερά*», Θεσσαλονίκη: ΣΔΚΙΠΕ, σελ. 401-406

ΑΝΕΚΔΟΤΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ και ΚΕΙΜΕΝΑ

ΚΕΠΑΜΕ -Κέντρο Χωροταξικών-Πολεοδομικών-Αρχιτεκτονικών Μελετών και Ερευνών (2000), *Στρατηγικό πλαίσιο χωρικών κατευθύνσεων για την ανάπτυξη του ιαματικού τουρισμού στην Ελλάδα*, Αθήνα: ΚΕΠΑΜΕ-ΥΠΕΧΩΔΕ

Σκαρπιά-Χόιπελ Ξ. και Συνεφάκης Γ. (1988), *Αρχιτεκτονικός και πολεοδομικός προγραμματισμός και σχεδιασμός εγκαταστάσεων θεραπευτικού τουρισμού στον ελληνικό χώρο*, Ερευνητικό Πρόγραμμα ανάπτυξης ιαματικών πηγών Ελλάδας, Θεσσαλονίκη: Σύνδεσμος Δήμων και Κοινοτήτων Ιαματικών Πηγών Ελλάδος

ΥΠΕΧΩΔΕ - Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων (2007), *Σχέδιο Ειδικού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό*, Αθήνα: ΥΠΕΧΩΔΕ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ - ΟΔΗΓΟΙ - ΦΥΛΛΑΔΙΑ

Grèce: ses stations thermales et ses villégiatures d'été (1938), Hestia: Athènes

Greece: mineral springs and summer resorts (1938)

Grèce: villes d'eau (1931), (s.l.) (s.n.)

Greece spas (1960), (s.n.)

La Grèce: ses monuments historiques ses sites pittoresque, ses sources thermales (1934), Perilla: Athènes

ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

ΦΕΚ 230/Α/2006 (Ν. 3498/2006) περί ανάπτυξης του ιαματικού τουρισμού

ΦΕΚ 280/Α/03 (Ν. 3199/03), προστασία και διαχείριση των υδάτων – Εναρμόνιση με την Οδηγία 2000/60/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 23ης Οκτωβρίου 2003

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

7ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΤΕΛΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΟΙ ΘΕΣΕΙΣ ΜΑΣ

7.1 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΘΕΣΕΙΣ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΛΕΥΡΑ ΤΗΣ ΈΡΕΥΝΑΣ: ΤΟΜΕΑΚΕΣ ΚΑΙ ΧΩΡΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΘΕΡΜΑΛΙΣΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

7.1.1 Η νέα γεωγραφία του τουρισμού και ο ρόλος της θερμαλιστικής δραστηριότητας.....509
7.1.2 Οι νέες τάσεις και η νέα ορολογία του θερμαλισμού – θερμαλιστικού τουρισμού 511
7.1.3 Τα νέα πρότυπα του χωρικού (τουριστικού) σχεδιασμού και η συμβολή του στην ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας.....512
7.1.4 Οι νέες αρχές και τα μέσα σχεδιασμού του θερμαλιστικού τουρισμού.....514

7.2 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΘΕΣΕΙΣ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΜΠΕΙΡΙΚΟ ΜΕΡΟΣ ΤΗΣ ΈΡΕΥΝΑΣ ΣΕ ΔΙΕΘΝΕΣ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

7.2.1 Τα διδάγματα από τη διεθνή εμπειρία.....516
7.2.2 Η ελληνική (θερμαλιστική) πραγματικότητα 518
7.2.3 Διαπιστώσεις και συμπεράσματα για (και από) τις τρεις σπουδαιότερες λουτροπόλεις της Ελλάδας 520
7.2.4 Τα χωρικά (μορφολογικά και λειτουργικά) χαρακτηριστικά (τύποι) των εγκαταστάσεων και υποδομών θερμαλιστικού τουρισμού 522
7.2.5 Χωρικές και διοικητικές επιπτώσεις του θερμαλιστικού τουρισμού 525
7.2.6 Η λογική και το περιεχόμενο του ενδεικνυόμενου χωρικού σχεδιασμού στην Ελλάδα....527

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

7 ΤΕΛΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

7.1 Συμπεράσματα και Θέσεις ως προς τη Θεωρητική Πλευρά της Έρευνας: Τομεακές και Χωρικές Διαστάσεις του Θερμαλιστικού Τουρισμού

7.1.1 Η νέα γεωγραφία του τουρισμού και ο ρόλος της θερμαλιστικής δραστηριότητας

Από την προηγηθείσα ανάλυση είδαμε ότι παρ' όλο που τα ταξίδια και οι μετακινήσεις των ανθρώπων -για διάφορους λόγους- γίνονταν από την εποχή που εφευρέθηκαν τα πρώτα μέσα μεταφοράς και εμπεδώθηκε κάποια σχετική ασφάλεια στις μεταφορικές αρτηρίες, σε καμία περίπτωση δεν πραγματοποιούνταν με την ίδια ένταση που γνωρίζουμε σήμερα. Στην ουσία η μαζικότητα των ταξιδιών ξεκίνησε πριν δύο περίπου αιώνες, την εποχή δηλαδή που γεννήθηκε και ο όρος «τουρισμός», ως αποτέλεσμα της ανάγκης έκφρασης και προσδιορισμού ενός φαινόμενο που τότε άρχιζε να αποκτά σημαντικές διαστάσεις.

Είδαμε επίσης (2ο Κεφάλαιο) ότι οι διαστάσεις που έχει λάβει στην εποχή μας το φαινόμενο του τουρισμού παγκοσμίως δε συγκρίνονται με καμία άλλη εποχή. Ειδικά από το δεύτερο ήμισυ του 20ου αιώνα και μετά, που εξαιτίας και της ευρείας χρήσης του αεροπλάνου οι μετακινήσεις επεκτάθηκαν προς κάθε προορισμό, η αύξηση των διεθνών αφίξεων του παγκόσμιου τουρισμού υπήρξε αλματώδης. Από 25 εκατ. περίπου που ήταν το έτος 1950, οι διεθνείς αφίξεις το 2005 έφτασαν τα 800 εκατ. περίπου, ενώ σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού για το έτος 2020, αυτές θα ξεπεράσουν τα 1.500 εκατ. παγκοσμίως.

Το κύριο όμως συμπέρασμα που προκύπτει από τα εκτεθέντα στο κείμενο στατιστικά στοιχεία, είναι ότι τα **ποσοτικά χαρακτηριστικά του τουρισμού δεν είναι τα μόνα που μεταβάλλονται διαρκώς** στη σύγχρονη εποχή. Σήμερα, **το φαινόμενο του τουρισμού διέρχεται και από μια περίοδο έντονης ποιοτικής αλλαγής**. Ειδικά από τα τέλη του 20ου αιώνα, οι απαιτήσεις της τουριστικής αγοράς και των σύγχρονων τουριστών άλλαξαν σημαντικά. Τα μαζικά ταξίδια και το τουριστικό προϊόν «ήλιος και θάλασσα» άρχισε να ξεθωριάζει. Στη θέση τους, η νέα εποχή προβάλλει μια ποικιλία από νέες, ήπιες, εναλλακτικές και ειδικές μορφές τουρισμού, οι οποίες με τη σειρά τους **εντάσσουν στη γεωγραφία του τουρισμού νέους, διαφοροποιημένους και αυθεντικούς προορισμούς σε όλα τα μήκη και πλάτη της Γης.**

Άλλωστε, σύμφωνα και με τις εκτιμήσεις του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού, η ραγδαία αύξηση των διεθνών τουριστικών αφίξεων που αναμένεται στο άμεσο μέλλον, δε θα οφείλεται τόσο στην αύξηση των αφίξεων στους παραδοσιακούς τουριστικούς προορισμούς (Ευρώπη, Μεσογειακή Λεκάνη κλπ) όσο στο ότι χώρες ή/και ολόκληρες γεωγραφικές περιοχές που ήταν «κλειστές» έως και σήμερα στο φαινόμενο του τουρισμού θα

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

προσελκύσουν μεγάλα μερίδια τουριστών στα επόμενα χρόνια. Επομένως, **οι χώρες οι οποίες επενδύουν παραδοσιακά στον τουρισμό, όπως η Ελλάδα**, βάσει του νέου διαμορφούμενου σκηνικού, **θα πρέπει να επαναπροσδιορίσουν την τακτική τους** και τον προσανατολισμό τους προς την προσφορά διαφοροποιημένων τουριστικών προϊόντων, για να καταφέρουν να διατηρήσουν την ένταση και τη δυναμικότητα της τουριστικής τους δραστηριότητας.

Στο πλαίσιο αυτό, **ο θερμαλιστικός τουρισμός**, ως μια ειδική μορφή τουρισμού με ρίζες στην αρχαιότητα και την υπόθεση της υγείας και ευεξίας -με τις οποίες συνδέεται στενά- φαίνεται να εξασφαλίζει τη διατήρηση της ελκυστικότητάς του και στο μέλλον. Για το λόγο αυτό **είναι δυνατόν να συμβάλλει ποικιλοτρόπως στο συνολικά προσφερόμενο τουριστικό προϊόν μιας περιοχής/χώρας** και είτε να τη διατηρήσει είτε να την «τοποθετήσει» στο πάνθεον των τουριστικών προορισμών και στον παγκόσμιο τουριστικό χάρτη. Ειδικότερα, όσον αφορά στους τρόπους με τους οποίους ο θερμαλιστικός τουρισμός δύναται να συμβάλλει στην τουριστική βιωσιμότητα (διατήρηση ελκυστικότητας και ανταγωνιστικότητας) ή την ένταξη μιας περιοχής ή χώρας στο υπό διαμόρφωση τουριστικό σύστημα, οι θέσεις μας μπορούν να διατυπωθούν ως ακολούθως:

- **διεύρυνση της εποχικότητας:** ο θερμαλιστικός τουρισμός αποτελεί μια ειδική μορφή τουρισμού που έχει τη δυνατότητα να προσφέρεται αδιάκοπα καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου. Αποτελεί δηλαδή, μια μορφή τουρισμού «όλων των εποχών». Επομένως, είναι ικανός να συμβάλλει ουσιαστικά στη διεύρυνση της εποχικότητας του προσφερόμενου τουρισμού μιας περιοχής ή χώρας και με τον τρόπο αυτό να εξασφαλίσει τη βιωσιμότητά της τουριστικής ανάπτυξης της έναντι άλλων πιο εποχικών τουριστικών προϊόντων/προορισμών.
- **αναβάθμιση τουριστικών υποδομών και υπηρεσιών:** ως μια μορφή τουρισμού που περιστρέφεται και συνδέεται άμεσα με την υπόθεση της υγείας (ψυχικής, πνευματικής και σωματικής) αλλά και της ευεξίας και αναψυχής, ο θερμαλιστικός τουρισμός στηρίζεται και επενδύει στην προσφορά αναβαθμισμένου και υψηλού επιπέδου τουριστικών υποδομών και υπηρεσιών. Κατά συνέπεια, συμβάλλει θετικά στη μεγιστοποίηση της ελκυστικότητας ενός προορισμού.
- **διεύρυνση τουριστικού προϊόντος**: αποτελώντας μια ειδική μορφή τουρισμού, ο θερμαλιστικός τουρισμός -όπως και οι υπόλοιπες ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού- αναμφισβήτητα συνδράμει σημαντικά στον εμπλουτισμό και διεύρυνση του τουριστικού προϊόντος που προσφέρει μια περιοχή/χώρα, κάτι το οποίο είναι και το ζητούμενο πλέον από έναν τουριστικό πόλο που επιθυμεί να παραμείνει ανταγωνιστικός.
- **δημιουργία (τουριστικής) οικονομίας κλίμακας**: δεδομένου ότι οι περιοχές ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού είναι συγκεκριμένες και προκαθορισμένες (εξαρτώνται από τη θέση των θερμομεταλλικών – ιαματικών πηγών), δεν έλκονται αλλά έλκουν τουριστικές υπηρεσίες και υποδομές. Επομένως, η (τουριστική) οικονομία κλίμακας που δημιουργείται με αυτόν τον τρόπο, εξασφαλίζει σημαντική υπεροχή και ελκυστικότητα σε έναν τουριστικό προορισμό, λόγω της ποικιλότητας και της δυναμικότητας που δημιουργείται.
- **προώθηση κοινωνικού προφίλ / χαρακτήρα**: λόγω της άρρηκτης σύνδεσης του θερμαλισμού με τη φροντίδα για την υγεία, η ανάπτυξη του θερμαλιστικού τουρισμού σε

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

μια περιοχή / χώρα ενισχύει το κοινωνικό της προφίλ/ χαρακτήρα και ως εκ τούτου συμβάλλει θετικά στην αύξηση και διατήρηση της ελκυστικότητάς της.

Τέλος, ένα άλλο συμπέρασμα που συνάγεται από την προηγηθείσα ανάλυση είναι ότι **ο θερμαλιστικός τουρισμός**, ως μια ειδική μορφή τουρισμού **έχει τη δυνατότητα να αναπτυχθεί και αυτόνομα αλλά και συμπληρωματικά ως προς άλλες μορφές τουρισμού**. Επίσης, είναι ανάγκη να διευκρινιστεί ότι...

...ο θερμαλιστικός τουρισμός (αλλά και εν γένει οι ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού) δεν είναι αντίθετος/τες προς το μαζικό τουρισμό.

Δηλαδή, το γεγονός ότι ο θερμαλιστικός τουρισμός αποτελεί ειδική μορφή τουρισμού δε σημαίνει ότι δε μπορεί να είναι ή να γίνει και μαζικός. Αντίθετα μάλιστα: δεδομένου ότι η συγκεκριμένη μορφή τουρισμού ευνοεί και προωθεί την αυθεντικότητα αλλά και την αρμονική με το περιβάλλον ανάπτυξη ενός τόπου, στόχος ενός τουριστικού προορισμού θα πρέπει να είναι η εντατικοποίηση της ανάπτυξης της εν λόγω μορφής τουρισμού και η πιο μαζική προσέλκυση επισκεπτών/θερμαλιστών. Άλλωστε**, προτιμότερο είναι να εντατικοποιείται η ανάπτυξη τέτοιων μορφών τουρισμού, παρά άλλων που, αν και δημιουργούν οικονομική ευμάρεια, συχνά επιφέρουν δυσμενείς επιπτώσεις στην τοπική κοινωνία και περιβάλλον**.

7.1.2 Οι νέες τάσεις και η νέα ορολογία του θερμαλισμού – θερμαλιστικού τουρισμού

Όπως ήδη έχει αναφερθεί σε αρκετά σημεία της έρευνας μας, ο «θερμαλιστικός (ιαματικός) τουρισμός», αποτελεί μια αρκετά πρόσφατη έννοια, αν και -όπως συμβαίνει πάντοτε- η σχετική δραστηριότητα του θερμαλισμού υπήρξε πολύ πριν την εμφάνιση του σχετικού όρου. Οι θερμές-ιαματικές πηγές, λόγω του ότι από τη βαθιά αρχαιότητα υπήρξαν συνυφασμένες με την υγεία, αποτέλεσαν από τις πρώτες περιοχές που άρχισαν να δέχονται συστηματικά επισκέπτες-ταξιδευτές και να μετατρέπονται στους πρώτους «πρώιμους» πόλους «τουριστικής» έλξης δεκάδες αιώνες πριν.

Διαπιστώσαμε επίσης ότι, παρ' όλο που ο θερμαλισμός αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της πορείας του τουρισμού στο χρόνο, ο ρόλος και οι στόχοι που εξυπηρετούσε διαχρονικά δεν ήταν πάντοτε οι ίδιοι. Αναμφίβολα, στη μακραίωνη διαδρομή της, η δραστηριότητα του θερμαλισμού γνώρισε αρκετές μεταλλάξεις. Ωστόσο...

...οι στόχοι που εξυπηρετούσε (ο θερμαλισμός) κυμαίνονταν και παλινδρομούσαν πάντοτε μεταξύ δύο πόλων: θεραπείας-υγείας και ευεξίας-απόλαυσης.

Έχοντας διέλθει από αρκετά διαφορετικά στάδια ανά περιόδους (ανάλογα και με τις συνθήκες κάθε εποχής), ο θερμαλιστικός τουρισμός βρίσκεται σήμερα και πάλι σε μεταβατικό στάδιο. Πιο συγκεκριμένα, **ο θερμαλιστικός τουρισμός στην εποχή μας έγινε και πάλι «της μόδας»**. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι με τον επαναπροσδιορισμό των τουριστικών στόχων και προτύπων, οι ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού απέκτησαν νέα δυναμική και προοπτικές στη σύγχρονη εποχή. Στο πλαίσιο αυτό, ο θερμαλιστικός τουρισμός άλλαξε επιδιώξεις και στόχους: από καθαρά θεραπευτικός που ήταν

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

ο ρόλος του καθ' όλη τη διάρκεια του 20ου αιώνα, στις μέρες μας αποτελεί μια πολύ πιο σύνθετη μορφή τουρισμού αλλά και συνήθεια, που **πλέον περιστρέφεται γύρω από την ευεξία, την αναζωογόνηση, την ψυχική και σωματική ανάταξη και ανάταση**, διατηρώντας ωστόσο σε σημαντικό βαθμό και τον ιαματικό του χαρακτήρα.

Άλλωστε, **απόδειξη των έντονων και ουσιαστικών αλλαγών** και της μεταβατικής περιόδου που διέρχεται στην εποχή μας ο θερμαλιστικός τουρισμός, **είναι και η διεύρυνση και εξέλιξη της ορολογίας που τον συνοδεύει**, όπως δείξαμε στη αρχή της εργασίας μας (υποκεφάλαιο 2.2.2.2). Συγκεκριμένα, οι σχετικοί όροι που υπήρχαν ανέκαθεν στις λατινογενείς χώρες /γλώσσες για το φαινόμενο (και οι οποίοι προήλθαν από την αρχαία ελληνική γλώσσα «θέρμα- thermae») άρχισαν να υπεισέρχονται προσφάτως στην ελληνική βιβλιογραφία, δηλαδή σχετικά αργά και κάπως «διστακτικά» (βλέπε Κοκκώσης και Τσάρτας, 2001 · Ελληνική Εταιρία Θερμαλισμού, 2006 κλπ). Η επιλογή μας, που επιχειρήθηκε/ υιοθετήθηκε στην παρούσα εργασία ήταν ότι η **γενικευμένη και καθολική χρήση των προαναφερόμενων όρων**, πρέπει να καθιερωθεί επίσημα και στην Ελλάδα, αφού πολλές από τις σύγχρονες έννοιες και εξελίξεις είναι αδύνατον να εκφραστούν με τη χρησιμοποιούμενη έως σήμερα ορολογία, γιατί αυτή είναι ανεπαρκής και ανακόλουθη.

Συμπερασματικά, **σαφής θέση** της διατριβής αυτής, αποτελεί η **ευρεία υιοθέτηση / χρήση της νέας αυτής ορολογίας** που πρέπει κατά την άποψή μας **να καθιερωθεί και να γενικευθεί στη χώρα μας λόγω εναρμόνισης με τα ευρωπαϊκά δεδομένα αλλά και λόγω ελληνικής καταγωγής των σχετικών όρων.**

7.1.3 Τα νέα πρότυπα του χωρικού (τουριστικού) σχεδιασμού και η συμβολή του στην ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας

Επιχειρώντας να ταξινομήσουμε και να συμπυκνώσουμε το θεωρητικό πλαίσιο του τουριστικού σχεδιασμού (κεφάλαιο 5.1.1.), οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι ο σύγχρονος χωρικός σχεδιασμός της τουριστικής δραστηριότητας μιας περιοχής πρέπει να λαμβάνει υπόψη του τα εξής:

Πρώτον, **να κινείται ταυτόχρονα σε πολλά επίπεδα,** προκειμένου να επιτευχθεί η βιώσιμη ένταξη της στο χώρο και να αναδειχθεί η κάθε περιοχή ως τουριστικός προορισμός. Πιο συγκεκριμένα όμως, και συνδυάζοντας τις αρχές που θέτουν διάφοροι συγγραφείς για τον τουριστικό σχεδιασμό, τα επίπεδα τα οποία διαπιστώνουμε ότι ο σύγχρονος χωρικός σχεδιασμός πρέπει να επικεντρώνει και να στοχεύει κάθε φορά που προσβλέπει στην τουριστική ανάπτυξης ενός προορισμού είναι τρία (3) και είναι τα ακόλουθα:

- **καθεαυτό χώρος ανάπτυξης της τουριστικής δραστηριότητας**: δηλαδή στη χαμηλότερη κλίμακα, ακριβώς εκεί που εντοπίζεται και αναπτύσσεται η τουριστική δραστηριότητα
- **άμεσος χώρος ανάπτυξης της τουριστικής δραστηριότητας**: δηλαδή στην άμεση / οικεία περιοχή (οικιστική και μη) που περιβάλλει τον τουριστικό προορισμό

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

- **ευρύτερος χώρος ανάπτυξης της τουριστικής δραστηριότητας**: δηλαδή στην ευρύτερη περιοχή (ενδοχώρα) που εντάσσεται ο τουριστικός προορισμός και η οποία μπορεί να φτάνει ή και να περνά τα διοικητικά όρια ενός Νομού ή μιας Περιφέρειας.

Δεύτερον, **ο τουριστικός σχεδιασμός, θα πρέπει να συνδυάζεται και με τις υπόλοιπες τομεακές και χωρικές διαστάσεις του σχεδιασμού και προγραμματισμού σε εθνική, περιφερειακή ή/και τοπική κλίμακα,** ώστε να επιτευχθεί ο απαραίτητος και αναγκαίος συντονισμός που είναι διαχρονικά το καίριο ζητούμενο.

Τρίτον, όσον αφορά στους στόχους και τα **κρίσιμα θέματα - διακυβεύματα** για τη βιώσιμη και ορθολογική ανάπτυξη μιας τουριστικής περιοχής, στα οποία ο σχεδιασμός μπορεί να συμβάλει καθοριστικά, αυτά είναι τα ακόλουθα:

- **Προστασία του περιβάλλοντος και των φυσικών πόρων**: όπως είναι λογικό, η ανάπτυξη ενός τουριστικού προορισμού, στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στην ποιότητα του φυσικού περιβάλλοντος αλλά και εν γένει των φυσικών πόρων που απαντώνται στην περιοχή -στα οποία συνήθως εξ αρχής βασίστηκε για την τουριστική του ανάπτυξη. Στο πλαίσιο αυτό, ο χωρικός σχεδιασμός -δεδομένου ότι έχει στη διάθεσή του κατάλληλα εργαλεία-, είναι ικανός να αποτρέψει κάθε παρέμβαση που ενδεχομένως να βλάψει ή να ζημιώσει το φυσικό περιβάλλον και πόρους και με τον τρόπο αυτό να συμβάλλει στην ορθολογική και βιώσιμη ανάπτυξη ενός τουριστικού προορισμού. ***Σημειωτέον, ότι ανάμεσα στα βασικά εργαλεία πρέπει να εντάξουμε την εκτίμηση της φέρουσας ικανότητας κάθε τουριστικής περιοχής, σε συνδυασμό με την εκτίμηση (μελέτη) περιβαλλοντικών επιπτώσεων (ΜΠΕ και ΣΜΠΕ) με την προϋπόθεση της σωστής χρήσης τους***.
- **Προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς και του τοπίου**: είναι γεγονός ότι στη σύγχρονη εποχή, η αυθεντικότητα ενός τουριστικού τόπου, έχει αποκτήσει βαρύνοντα ρόλο στη διατήρηση της ελκυστικότητάς του και ως εκ τούτου στη θετική πορεία της τουριστικής του κίνησης. Στο πλαίσιο αυτό, ο χωρικός σχεδιασμός συμβάλλει στη διατήρηση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών μιας περιοχής (δηλαδή στην ανάδειξη της ταυτότητας του τόπου – ***place identity***), καθώς και στη διαφύλαξη των ιδιαίτερων στοιχείων της τοπικής κοινωνίας (ήθη, έθιμα, παραδοσιακά επαγγέλματα κλπ).
- **Εξασφάλιση της επάρκειας της βέλτιστης χωροθέτησης και της διατήρησης των τουριστικών υποδομών**: όπως είναι λογικό, η βιώσιμη ανάπτυξη ενός τουριστικού προορισμού στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στην ποιότητα, την ποσότητα και τη χωρική οργάνωση των προσφερόμενων τουριστικών υποδομών και λειτουργιών. Στη λογική αυτή, ο χωρικός σχεδιασμός, του οποίου ρόλος είναι γενικότερα να προβλέπει τις ανάγκες σε υποδομές αλλά και να εξασφαλίζει τη βέλτιστη οργάνωση/χωροθέτησή τους στο χώρο, συμβάλλει θετικά στην ανάδειξη της τουριστικής δραστηριότητας μιας περιοχής και επίσης στην αρμονική και βιώσιμη ένταξη αυτής (τουριστικής δραστηριότητας) σε μια περιοχή.
- **Αναστροφή της στασιμότητας και της παρακμής**: Όπως αναφέρθηκε και στο υποκεφάλαιο 6.1.1.1, ο «κορεσμός» και υπερφόρτιση μιας τουριστικής περιοχής συχνά την οδηγεί σε στασιμότητα ή ακόμη χειρότερα και σε παρακμή. Στο πλαίσιο αυτό, ο χωρικός σχεδιασμός με τα εργαλεία που διαθέτει, έχει τη δυνατότητα να προσφέρει λύσεις, αποτρέποντας και προλαμβάνοντας τις συνέπειες του κορεσμού, αναβαθμίζοντας το χώρο του τουριστικού προορισμού και συντελώντας με τον τρόπο αυτό στη διατήρηση της

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

ελκυστικότητας και κατ' επέκταση στη συγκράτηση της τουριστική κίνηση στα επιθυμητά (optima) επίπεδα.

Γενικότερα διαπιστώνεται ότι, με βάση τις σύγχρονες τάσεις και αρχές που διατυπώθηκαν παραπάνω...

...ο ρόλος του χωρικού σχεδιασμού των τουριστικών δραστηριοτήτων, αποτελεί θεμελιώδη προϋπόθεση και απαραίτητο εργαλείο και μέσο για τη βιωσιμότητα και την τουριστική ανάπτυξη μιας περιοχής/προορισμού.

7.1.4 Οι νέες αρχές και τα μέσα σχεδιασμού του θερμαλιστικού τουρισμού

Διαπιστώσαμε ότι ο θερμαλιστικός τουρισμός αποτελεί μια ειδική μορφή τουρισμού με αρκετές ιδιαιτερότητες γιατί: Πρώτον, αποτελεί μια δραστηριότητα η οποία περιστρέφεται γύρω από το θέμα της υγείας. Δεύτερον, εξαρτάται απόλυτα από την ποιότητα και την ποσότητα του φυσικού πόρου των ιαματικών πηγών. Τρίτον, ως απόλυτα εξαρτημένος από τον εν λόγω φυσικό πόρο έγκειται σε αρκετούς περιορισμούς ως προς τη θέση/περιοχή που δύναται να αναπτυχθεί. Για το λόγο αυτό, οι **αρχές χωρικού σχεδιασμού που θα πρέπει να τον διέπουν είναι αρκετά πιο εξειδικευμένες και σύνθετες** απ' ό,τι σε άλλες περιπτώσεις μορφών τουρισμού.

Ειδικότερα, όσον αφορά στις σύγχρονες αρχές (και μέτρα) που οφείλει να εφαρμόζει ο χωρικός σχεδιασμός του θερμαλιστικού τουρισμού, αυτές- σύμφωνα με όσα αναφέρονται στα ντοκουμέντα χωροταξικής και τουριστικής πολιτικής - θα πρέπει κατ' αρχήν να αφορούν σε δύο κλίμακες: τη **χωροταξική κλίμακα** (εθνικό επίπεδο) και την **πολεοδομική κλίμακα** (τοπικό επίπεδο). Αναλυτικότερα, οι αρχές αυτές ανά επίπεδο διατυπώνονται ως ακολούθως:

Χωρικός Σχεδιασμός

Χωροταξική κλίμακα (εθνικό επίπεδο)

- **Ισόρροπη γεωγραφική κατανομή πόλων θερμαλιστικού τουρισμού**, μέσω επιλογής κατά το δυνατόν πιο διάχυτου συστήματος θερμαλιστικών προορισμών, προκειμένου να εξασφαλιστεί η πρόσβαση των πληθυσμών όλων των περιοχών μιας χώρας
- **Διαβάθμιση της ανάπτυξης των ιαματικών πόρων**, μέσω υιοθέτησης ενός συστήματος ιεράρχησης αυτών, που θα εξασφαλίζει παράλληλα την ύπαρξη κατά το δυνατόν περισσότερων θερμαλιστικών προορισμών σε μια περιοχή/χώρα
- **Εξασφάλιση προσβασιμότητας**, μέσω πρόβλεψης και υλοποίησης των απαραίτητων μεταφορικών υποδομών για τη διευκόλυνση της πρόσβασης στους θερμαλιστικούς προορισμούς

Πολεοδομική κλίμακα (τοπικό επίπεδο)

- **Διασφάλιση ενός αναβαθμισμένου οικιστικού περιβάλλοντος**, μέσω εφαρμογής κτιριοδομικών κανονισμών, αστικών συνθέσεων, αναπλάσεων κ.λ.π.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

- **Ανάδειξη της ταυτότητας του τόπου (place identity)**, μέσω προώθησης και ανάδειξης των τοπικών χαρακτηριστικών και στοιχείων (αρχιτεκτονική, ήθη-έθιμα κ.ο.κ.)
- **Εξασφάλιση ελκυστικότητας θερμαλιστικού προορισμού**, μέσω δημιουργίας νέων και καινοτομικών υπηρεσιών και υποδομών ελεύθερου χρόνου.

Επειδή όμως, ο θερμαλιστικός τουρισμός ως μια μορφή τουρισμού αποτελεί ταυτόχρονα και μια οικονομική δραστηριότητα –και επομένως **έχει και μια τομεακή διάσταση**-, ο σχεδιασμός και η οργάνωση του θα πρέπει επίσης να διέπεται και από τις αρχές της βιώσιμης και αειφόρου ανάπτυξης που εφαρμόζονται σε επίπεδο οικονομικού-επιχειρηματικού-διαχειριστικού σχεδιασμού:

Οικονομικός - Επιχειρηματικός - Διαχειριστικός Σχεδιασμός

- **Εξασφάλιση της ανανεωσιμότητας (διατήρηση ποιοτική και ποσοτική) του φυσικού πόρου**, μέσω σύστασης Ειδικού Μητρώου (φυσικού πόρου) Ιαματικών Πηγών
- **Ορθολογική χρήση θερμών-ιαματικών νερών**, μέσω της κατάλληλης επιστημονικής και τεχνογνωστικής στήριξης (φυσικές, χημικές και ιατρικές επιστήμες) και ύπαρξης εξειδικευμένου επιστημονικού προσωπικού.
- **Εξασφάλιση ποιότητας και ανταγωνιστικότητας προσφερόμενων θερμαλιστικών υπηρεσιών**, μέσω αναβάθμισης και εμπλουτισμού των προσφερόμενων θερμαλιστικών υπηρεσιών και διεύρυνσης της θερμαλιστικής περιόδου
- **Εξασφάλιση ποιότητας και ανταγωνιστικότητας θερμαλιστικών εγκαταστάσεων και υποδομών**, μέσω αρχιτεκτονικού ανασχεδιασμού των υποδομών, πρόβλεψης υποδομών και για ομαδικές χρήσεις και υιοθέτησης συστήματος κατηγοριών/κλάσεων για τις θερμαλιστικές υποδομές
- **Εξασφάλιση επαρκούς υγειονομικής περίθαλψης θερμαλιστών**, μέσω προσφοράς υγειονομικών υποδομών (κέντρων υγείας, νοσοκομείων) στους θερμαλιστικούς προορισμούς
- **Ορθολογική διαχείριση θερμαλιστικών εγκαταστάσεων και ιαματικών πηγών**, μέσω προώθησης παραχωρήσεων σε σύγχρονα και κατάλληλα επενδυτικά σχήματα, στα οποία θα συμμετέχει κατά περίπτωση και με την ανάλογη εκπροσώπηση ο δημόσιος ή/και ο ιδιωτικός τομέας
- **Συστηματική και αποτελεσματική επικοινωνιακή πολιτική – προβολή**, μέσω διαφημιστικής εκστρατείας που θα συνδέει την εν λόγω μορφή τουρισμού με όλες τις ηλικιακές και κοινωνικές τάξεις και με ένα σύγχρονο τρόπο ζωής
- **Διατήρηση κοινωνικού χαρακτήρα θερμαλιστικού τουρισμού**, μέσω διατήρησης των κοινωνικών ή/και κρατικών επιδοτήσεων των θερμαλιστικών υπηρεσιών.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

7.2 Συμπεράσματα και Θέσεις ως προς το Εμπειρικό Μέρος της Έρευνας σε Διεθνές και Εθνικό Επίπεδο

7.2.1 Τα διδάγματα από τη διεθνή εμπειρία

Είδαμε ότι η ευρωπαϊκή ήπειρος αποτελεί μια γεωγραφική περιοχή ιδιαίτερα πλούσια σε ιαματικές πηγές και επίσης έναν τόπο με σημαντική παράδοση και ιστορία σε θερμαλιστικό τουρισμό, που ποικίλει ανά περιοχή και από χώρα σε χώρα.

Αναμφίβολα, η εικόνα που παρουσιάζει ο θερμαλιστικός τουρισμός στην Ευρώπη δεν είναι ομοιογενής. Σε άλλες περιπτώσεις η εν λόγω μορφή τουρισμού βρίσκεται σε ανοδική πορεία και σε άλλες περιπτώσεις βιώνει περίοδο παρακμής. Αυτό συμβαίνει γιατί **στην Ευρώπη, ο θερμαλιστικός τουρισμός διέρχεται -και πάλι- από ένα μεταβατικό στάδιο**. Χαρακτηριστικά, όπως διαπιστώθηκε και από την ανάλυση που προηγήθηκε στο αντίστοιχο κεφάλαιο (3^{ο} Κεφάλαιο), υπάρχουν χώρες με μακραίωνη παράδοση όπου ο θερμαλιστικός τουρισμός τους βρίσκεται σε ύφεση, αλλά και χώρες που ενώ σχετικά πρόσφατα άρχισαν να αναπτύσσουν την εν λόγω μορφή τουρισμού, μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα κατάφεραν να αναδειχθούν σε ελκυστικούς και αξιόπιστους θερμαλιστικούς προορισμούς.

Παρ' όλα αυτά, βασική διαπίστωση είναι ότι οι χώρες που καταφέρνουν να έχουν ακμάζοντα και σύγχρονο θερμαλιστικό τουρισμό είναι αυτές που εκσυγχρόνισαν τόσο τις προσφερόμενες υπηρεσίες τους όσο και το χώρο στον οποίο αναπτύσσεται η συγκεκριμένη μορφή τουρισμού, λαμβάνοντας υπόψη τις αλλαγές και τα νέα δεδομένα που συντελούνται τόσο στο παγκόσμιο τουριστικό σκηνικό όσο και στο περιεχόμενο του θερμαλιστικού τουρισμού. Αντίθετα, οι χώρες που αυτή την περίοδο παρουσιάζουν φθίνουσα θερμαλιστική τουριστική δραστηριότητα, είναι αυτές που δεν κατάφεραν να συγχρονιστούν εγκαίρως με τα νέα δεδομένα και επομένως να διανύσουν επιτυχώς το μεταβατικό στάδιο που παγκοσμίως διέρχεται η εν λόγω μορφή τουρισμού.

Όσον αφορά στη γεωγραφική ενότητα της Μεσογείου -**η οποία αποτελεί και τη «γενέτειρα» του θερμαλισμού**-, και εδώ ο θερμαλιστικός τουρισμός χαρακτηρίζεται από αρκετή ανομοιογένεια από χώρα σε χώρα. Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά στην Ιταλία, τη Γαλλία και την Ισπανία -τις τρεις χώρες που εστίασε και διερεύνησε εμπειρικά η διατριβή- που διαθέτουν μακρόχρονη και σημαντική παράδοση στο θερμαλισμό, διαπιστώνουμε ότι τα ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά είναι αρκετά διαφορετικά.

Ειδικότερες διαπιστώσεις:

Μεταξύ των τριών παραπάνω χωρών, αυτή με τη μεγαλύτερη παράδοση είναι η Ιταλία. Στην **Ιταλία**, ο θερμαλιστικός τουρισμός αποτελεί μια μορφή τουρισμού που προσφέρεται με αξιοπιστία, γι' αυτό και χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερη ανάπτυξη και ανοδική

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

πορεία καθ' όλες τις τελευταίες δεκαετίες. Τόσο οι υπηρεσίες όσο και οι υποδομές είναι αρκετά αναβαθμισμένες, με αποτέλεσμα ένα σημαντικό μέρος των θερμαλιστών της χώρας (περίπου 20%) να προέρχεται από το εξωτερικό. Ανάμεσα στους λόγους για τους οποίους ο θερμαλιστικός τουρισμός της Ιταλίας διανύει σταθερά ανοδική πορεία, συγκαταλέγονται:

-πρώτον, η **υποστήριξη του θερμαλιστικού τουρισμού από τον πολιτιστικό τουρισμό**, δεδομένου ότι η χώρα διαθέτει πλούσια και αξιοποιημένη πολιτιστική κληρονομιά

-δεύτερον, η **αλλαγή του καθεστώτος διαχείρισης** των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων και κέντρων, που **από την τοπική αυτοδιοίκηση σε πολλές περιπτώσεις πέρασε στον ιδιωτικό τομέα** ο οποίος στην περίπτωση αυτή αποδείχτηκε αποτελεσματικός.

Από την άλλη πλευρά, στη **Γαλλία** η κατάσταση φαίνεται να είναι αρκετά διαφορετική. Παρ' όλη την παράδοση που χαρακτηρίζει το γαλλικό θερμαλιστικό τουρισμό και την ακμή που γνώρισαν κατά το παρελθόν οι γαλλικές λουτροπόλεις, σήμερα η εν λόγω μορφή τουρισμού βρίσκεται σε στάδιο ύφεσης. Ο αριθμός των θερμαλιστών διαρκώς υποχωρεί, ενώ πλέον η εμβέλεια του θερμαλιστικού τουρισμού της Γαλλίας περιορίζεται σχεδόν αποκλειστικά εντός των εθνικών της ορίων, παρ' όλο που έχουν γίνει αρκετές και σοβαρές προσπάθειες αναβάθμισης τόσο των υπηρεσιών όσο και των υποδομών θερμαλισμού κατά τα σύγχρονα πρότυπα. Ωστόσο, το βασικό συμπέρασμα που συνάγεται από τη γαλλική εμπειρία είναι ότι, όσο κι αν ο θερμαλιστικός τουρισμός διανύει φθίνουσα πορεία, οι Γάλλοι προχώρησαν ένα στάδιο πιο πέρα στο επιχειρηματικό σκέλος και...

...**«οριζοντιοποίησαν» τη διαχείριση πολλών θερμαλιστικών εγκαταστάσεων (δημιουργία αλυσίδων επιχειρήσεων), εμπλέκοντας μέχρι και μεγάλες φαρμακευτικές εταιρίες στη διαδικασία αυτή, με στόχο την περαιτέρω ανάπτυξη και εξειδίκευση των προσφερόμενων θερμαλιστικών υπηρεσιών.**

Παράλληλα, δεδομένου ότι η Γαλλία έχει παράδοση και στο σχεδιασμό αλλά και στην προσφορά ποικιλίας μορφών τουρισμού...

...**εκτός από τις καθεαυτό περιοχές ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού (λουτροπόλεις), ιδιαίτερη χωρική οργάνωση και σχεδιασμός προβλέπεται και στην ευρύτερη περιοχή τους,** που μεταφράζεται κυρίως σε προσφορά πλήθους εναλλακτικών (και μη) μορφών τουρισμού στην ενδοχώρα κάθε λουτρόπολης.

Τέλος, όσον αφορά στην περίπτωση της **Ισπανίας**, διαπιστώνουμε ότι στη μεγάλη αυτή χώρα της Ιβηρικής Χερσονήσου ο θερμαλιστικός τουρισμός βρίσκεται σε ένα έντονο μεταβατικό στάδιο τα τελευταία χρόνια. Όπως ήδη αναφέρθηκε και στο αντίστοιχο κεφάλαιο, έως και το πρόσφατο παρελθόν, στην Ισπανία ο θερμαλισμός δεν εθεωρείτο ως μία μορφή τουρισμού, αλλά ως μια δραστηριότητα αποκλειστικά συνυφασμένη με τη θεραπεία. Στη σύγχρονη εποχή όμως, η αντίληψη αυτή έχει αλλάξει σημαντικά. Πλέον ο θερμαλιστικός τουρισμός που προσφέρεται στην Ισπανία, συμπεριλαμβάνοντας υπηρεσίες που εκτός από τη θεραπεία ως στόχο έχουν την αναζωογόνηση και την ευεξία, έχει καταφέρει να έχει απήχηση σε μια αρκετά διευρυμένη γκάμα θερμαλιστών -διάφορων ηλικιακών και οικονομικών τάξεων-, συμβαδίζοντας σε μεγάλο βαθμό με τα σύγχρονα πρότυπα. Ειδικότερα, η Ισπανία διαθέτει ικανοποιητικά αναβαθμισμένες (θερμαλιστικές) υπηρεσίες και υποδομές, με αποτέλεσμα καθ' όλα τα τελευταία χρόνια ο θερμαλιστικός τουρισμός να διατηρεί σταθερά ανοδική πορεία. Βασικό συμπέρασμα που προέκυψε από την έρευνα στην Ισπανία είναι ότι...

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

...τα τελευταία χρόνια αρκετές από τις περιοχές θερμαλιστικού τουρισμού αποτελούν τόπους έλξης και σχεδιασμού πρόσθετων ειδικών μορφών τουρισμού (π.χ. θεματικά πάρκα).

7.2.2 Η ελληνική (θερμαλιστική) πραγματικότητα

Όπως αναφέρθηκε και στο αντίστοιχο κεφάλαιο (4ο κεφάλαιο), η Ελλάδα αποτελεί μια χώρα πλούσια σε θερμομεταλλικές-ιαματικές πηγές (σύμφωνα και με το μέγεθός της), με τη δραστηριότητα του θερμαλισμού να έχει ρίζες ήδη στην αρχαιότητα. Παρ' όλα αυτά, στη νεώτερη εποχή -λόγω και της περιόδου της τουρκοκρατίας- ο θερμαλιστικός τουρισμός θα αρχίσει να αναπτύσσεται με αρκετή καθυστέρηση ως προς τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες.

Πρώτη διαπίστωση: Δε θα ήταν καθόλου υπερβολή να ειπωθεί ότι...

...ο θερμαλιστικός τουρισμός αποτελεί την πρώτη μορφή τουρισμού που ξεκίνησε να αναπτύσσεται στην Ελλάδα κατά τη νεώτερη εποχή και μάλιστα ήδη από την πρώτη κιόλας στιγμή της σύστασης του νέου Ελληνικού Κράτους...

...αφού από τότε είχε γίνει αντιληπτό ότι η αξιοποίηση ή/και η παραχώρηση των ιαματικών πηγών, θα απέδιδε σημαντικά οφέλη στην ελληνική οικονομία, που τόσο είχε ανάγκη εκείνη την εποχή. Όμως, παρ' όλη την έγκαιρη πολιτική βούληση, λόγω των ιδιαίτερων συνθηκών, οι ρυθμοί ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού δεν υπήρξαν ιδιαίτερα ικανοποιητικοί εκείνη την περίοδο. Με εξαίρεση την Κύθνο, που λόγω και των συχνών επισκέψεων της βασιλικής οικογένειας αναδείχθηκε σε εξέχοντα θερμαλιστικό προορισμό ήδη από το 1857...

...στην ουσία, ο ελληνικός θερμαλιστικός τουρισμός θα αρχίσει να αποκτά υπόσταση γύρω στα τέλη του 19ου αιώνα, που παραχωρήθηκαν και οργανώθηκαν οι πρώτες ιαματικές πηγές στην ηπειρωτική χώρα (και μάλιστα βάσει Σχεδίων Πόλεως).

Μετά το πρώτο αυτό «κύμα» αξιοποίησης ιαματικών πηγών, επόμενη σημαντική περίοδος για το θερμαλιστικό τουρισμό στη χώρα μας ήταν αυτή του μεσοσπολέμου. Έχοντας ήδη προηγηθεί η σύσταση Ειδικής Επιτροπής επιφορτισμένης με την επεξεργασία δράσεων για την ανάπτυξη του κλάδου (που οδήγησε τελικά και στην ψήφιση του πρώτου Νόμου 2188/20), τη δεκαετία του '30, το Ελληνικό Κράτος προχωρά σε μια νέα σειρά εκτεταμένων παραχωρήσεων (αφού πρώτα είχε προβεί σε συστηματικές εκχερσώσεις, αποξηράνσεις, δενδροφυτεύσεις, διάφορα βελτιωτικά έργα και έργα εξυγίανσης στις σημαντικότερες από τις νέες ιαματικές πηγές που είχαν καταγραφεί).

Δεύτερη διαπίστωση: Η περίοδος του Πολέμου (αλλά και του Εμφυλίου) που θα ακολουθήσει, θα αναστείλει μεν την ανάπτυξη του θερμαλιστικού τουρισμού αλλά δε θα την ανακόψει. Αντίθετα μάλιστα...

...ο ελληνικός θερμαλιστικός τουρισμός μπαίνοντας στο δεύτερο ήμισυ του 20ου αιώνα, θα ξεκινήσει να γράφει τις σπουδαιότερες σελίδες της ιστορίας του.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Αποτελώντας σχεδόν τη μοναδική μορφή τουρισμού που αναπτυσσόταν στη χώρα μας εκείνη την εποχή, ο θερμαλιστικός τουρισμός θα αναπτύσσεται διαρκώς, ενώ ταυτόχρονα οι ελληνικές λουτροπόλεις θα αποτελούν αγαπημένο τόπο προορισμού της ελίτ αλλά και γενικότερα πολλών προσωπικοτήτων της οικονομικής, πολιτικής, καλλιτεχνικής σκηνής τόσο της Ελλάδας όσο και του Εξωτερικού. Έτσι, αξιολογώντας εγκαίρως τις προοπτικές που διανοίγονταν τότε, η Ελληνική Πολιτεία για άλλη μια φορά θα προβεί στις απαραίτητες ενέργειες και πρωτοβουλίες. Τη δεκαετία του ’60, μια νέα σειρά νομοθετικών ρυθμίσεων (η σημαντικότερη από τις οποίες ήταν ο Ν. 4086/60 που διαχώρισε τις ιαματικές πηγές σε τοπικής και τουριστικής σημασίας), οδήγησε στη γενικότερη ανασυγκρότηση και εκτεταμένο εκσυγχρονισμό των υπαρχόντων θερμαλιστικών προορισμών της Ελλάδας (κυρίως υπό τη διαχείριση του ΕΟΤ).

Τρίτη διαπίστωση: Σήμερα, η χώρα μας μετρά πάνω από 90 αναγνωρισμένες ιαματικές πηγές σε λειτουργία, γεγονός που σημαίνει ότι **στην Ελλάδα αξιοποιείται περίπου το 20% του συνολικού πόρου των θερμομεταλλικών πηγών** (βάσει της καταγραφής του ΙΓΜΕ). Βέβαια, τα παραπάνω στοιχεία δεν πρέπει να μας παραπλανούν. **Από το σύνολο των ιαματικών πηγών σε λειτουργία, μόλις το 3% περίπου διαθέτει την απαιτούμενη ανάπτυξη** (υποκεφάλαιο 4.2.5.1). Στην πραγματικότητα, σύμφωνα και με το Χάρτη 4-1...

...η πλειονότητα των πιο ανεπτυγμένων ιαματικών πηγών της Ελλάδας εντοπίζεται στον παράκτιο χώρο, χωρίς αυτό και πάλι να σημαίνει ότι το επίπεδο της ανάπτυξής τους είναι ιδιαίτερα ικανοποιητικό, σύμφωνα και με τα σύγχρονα δεδομένα.

Τέταρτη διαπίστωση: Είναι γεγονός ότι ελληνικός θερμαλιστικός τουρισμός, μετά τη δεκαετία του ’80 πέρασε σε μια περίοδο έντονης παρακμής, με τον αριθμό των θερμαλιστών να συρρικνώνεται διαρκώς. Σήμερα, οι ποσοτικές απώλειες που χαρακτηρίζουν το θερμαλιστικό τουρισμό -αν και μετά τη δεκαετία του ’1990 δεν τηρούνται συστηματικά στατιστικά στοιχεία- εκτιμάται ότι είναι ιδιαίτερα σημαντικές. Στην πραγματικότητα...

...ο ελληνικός θερμαλιστικός τουρισμός χαρακτηρίζεται πλέον από έντονη γεωγραφική ανισοκατανομή και σχεδόν αποτελεί υπόθεση μιας συγκεκριμένης περιοχής της χώρας (ανατολική-κεντρική Ελλάδα).

Παράλληλα, οι ελληνικές λουτροπόλεις έχουν μετατραπεί σε **«γεροντουπόλεις»** και ο θερμαλιστικός τουρισμός εκτός του ότι **προσφέρεται το μισό έτος μόνο**, στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό από τα συνταξιοδοτικά ταμεία και τα προγράμματα κοινωνικής πολιτικής του κράτους. Ως αποτέλεσμα της συνολικής ύφεσης της δραστηριότητας, **οι περισσότεροι προορισμοί θερμαλιστικού τουρισμού στην Ελλάδα χαρακτηρίζονται από εγκατάλειψη και παρακμή**.

Πέμπτη διαπίστωση: Με μια πρώτη σκέψη θα μπορούσε να ειπωθεί είναι ότι η αρνητική εξέλιξη για τον ελληνικό θερμαλιστικό τουρισμό οφείλεται στο κρατικοκεντρικό μοντέλο διαχείρισης αρκετών θερμαλιστικών εγκαταστάσεων -το οποίο κυριάρχησε για μεγάλο χρονικό διάστημα- δηλαδή στην απουσία της ιδιωτικής πρωτοβουλίας, αντίθετα με ό,τι ισχύει στο εξωτερικό όπου η ιδιωτική διαχείριση είναι ο κανόνας. Όμως, με μια πιο ενδελεχή εξέταση, η άποψη αυτή -όπως διαπιστώσαμε από τα αναφερόμενα στη διατριβή-, δεν επιβεβαιώνεται διαχρονικά, ούτε για την Ελλάδα, ούτε για άλλες ευρωπαϊκές χώρες (π.χ. Τσεχία). Κατά το παρελθόν (δεκαετίες ’50 και ’60), η κρατική ανάληψη της διαχείρισης των

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

θερμαλιστικών κέντρων της χώρας απεδείχθη ιδιαίτερα αποδοτική και επιτυχής. Άρα...

...για τα ελληνικά δεδομένα δεν είναι πανάκεια ότι ο κρατικός παρεμβατισμός λειτουργεί πάντοτε αρνητικά σε αυτές τις περιπτώσεις, αρκεί βέβαια να συντρέχουν και οι κατάλληλες προϋποθέσεις και να υπάρχουν ευνοϊκές συγκυρίες (timimg).

Ωστόσο, όσο κι αν η έντονη κρατική παρουσία δεν αποτελεί τη μοναδική αιτία για την πτωτική πορεία του ελληνικού θερμαλιστικού τουρισμού, αυτό δε σημαίνει ότι η Ελληνική Πολιτεία δε φέρει καθόλου ευθύνες. Αντίθετα μάλιστα...

...ένας από τους βασικότερους λόγους για την ύφεση που διέρχεται ο θερμαλιστικός τουρισμός οφείλεται στην έλλειψη συγκροτημένης πολιτικής τόσο οικονομικής όσο και χωρικής για μεγάλο διάστημα μετά τη κρίσιμη και μεταβατική δεκαετία του '60.

Στην πραγματικότητα, η πρώτη πιο πρόσφατη κρατική πρωτοβουλία ήταν μόλις το 1998, δηλαδή μετά από μια δεκαετία και πλέον από την αρχή της πτώσης του θερμαλιστικού τουρισμού και **αφού είχε ήδη σημειωθεί απώλεια της θερμαλιστικής κίνησης της τάξης του 25% περίπου**. Ακόμη κι έτσι όμως, η πρωτοβουλία αυτή δεν αφορούσε παρά μόνο σε μια μελέτη που εκπονήθηκε για τη χωρική ανάπτυξη του θερμαλιστικού τουρισμού (για λογαριασμό του ΥΠΕΧΩΔΕ), που πολύ γρήγορα από τη στιγμή που ολοκληρώθηκε (έτος 2000) «μπήκε στα συρτάρια» των αρμοδίων.

Έκτη διαπίστωση: Μετά το έτος 2000 η κατάσταση φαίνεται ότι αρχίζει να αλλάζει, αφού δειλά-δειλά έκαναν την εμφάνισή τους οι πρώτες σύγχρονες θερμαλιστικές εγκαταστάσεις στις παραθαλάσσιες κυρίως λουτροπόλεις, που άρχισαν να προσφέρουν ποιοτικό περιβάλλον και υπηρεσίες κατά τα σύγχρονα διεθνή πρότυπα. Παρ' όλα αυτά, αυτές οι περιπτώσεις-παρεμβάσεις είναι προς το παρόν αρκετά περιορισμένες αλλά και μεμονωμένες, ενώ επίσης περιορίζονται εξ ολοκλήρου σε κτίρια θερμαλιστικών εγκαταστάσεων (και όχι στο σύνολο μιας περιοχής/λουτρόπολης). Στο πλαίσιο αυτό, και **έχοντας ήδη γίνει η αρχή από μεμονωμένες ιδιωτικές πρωτοβουλίες, το 2006 αναζωπυρώθηκε το ενδιαφέρον και από την ελληνική πολιτεία**, που με το νέο Νόμο 3498/06 «περί ανάπτυξης του ιαματικού τουρισμού», αλλά και με το Σχέδιο ΚΥΑ του ΕΠΧΣΑΑ για τον Τουρισμό (2007), ο θερμαλιστικός τουρισμός εμφανίστηκε και πάλι στην ατζέντα του Κράτους. Όμως, ακόμη κι αν οι παραπάνω ενέργειες είναι αναγκαίες...

...για να προκύψουν οι ικανές συνθήκες και να αντιστραφεί η αρνητική εικόνα που χαρακτηρίζει τον ελληνικό θερμαλιστικό τουρισμό, αυτό που χρειάζεται πάνω απ' όλα, είναι η επαναχάραξη και η εφαρμογή ορθολογικού σχεδιασμού τόσο σε οικονομικό όσο και σε χωρικό επίπεδο.

7.2.3 Διαπιστώσεις και συμπεράσματα για (και από) τις τρεις σπουδαιότερες λουτροπόλεις της Ελλάδας

Τα Λουτρά Αιδηψού, τα Καμένα Βούρλα και τα Λουτρά Υπάτης αποτελούν εδώ και αρκετές δεκαετίες την πρώτη, δεύτερη και τρίτη λουτρόπολης της Ελλάδας αντίστοιχα, με ιδιαίτερα αξιόλογο παρελθόν η κάθε μια (ειδικά τα Λουτρά Αιδηψού, που αποτελούν

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

ξακουστή λουτρόπολη ήδη από την αρχαιότητα). Δυστυχώς όμως, αυτές οι σπουδαιότερες περιοχές θερμαλιστικού τουρισμού της χώρας δε διαθέτουν ικανοποιητικά και αντάξια της πρωτοκαθεδρίας τους ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά.

Παρ' όλο που οι τρεις λουτροπόλεις **συγκεντρώνουν τη μισή θερμαλιστική κίνηση της Ελλάδας** (σύμφωνα με τα τελευταία στοιχεία που τηρήθηκαν – δεκαετία '90) η ποιότητα των θερμαλιστικών τους υπηρεσιών και εγκαταστάσεων δεν είναι πάντοτε ικανοποιητική. Στην πλειονότητα τους, οι θερμαλιστικές εγκαταστάσεις που εντοπίζονται στις εν λόγω τρεις λουτροπόλεις (1/3 του συνόλου της χώρας), εκτός του ότι δεν είναι επαρκώς ανακαινισμένες, η ποιότητα των υπηρεσιών που προσφέρουν είναι και αυτή σχετικά μέτρια, και επιπλέον, προσανατολισμένη σχεδόν αποκλειστικά σε θεραπευτικό θερμαλισμό και όχι σε σύγχρονες υπηρεσίες θερμαλισμού υγείας και ευεξίας (πλην ελαχίστων εξαιρέσεων).

Πράγματι, όπως προέκυψε και από την έρευνα σε δείγμα 700 θερμαλιστών...

...**η πλειονότητα των θερμαλιστών που επισκέπτονται τις συγκεκριμένες λουτροπόλεις δεν είναι όσο θα περίμενε κανείς ικανοποιημένοι ούτε από τις θερμαλιστικές υπηρεσίες και υποδομές, ούτε από τις υποδομές ενδιαίτησης, ούτε από το περιβάλλον της λουτρόπολης, αλλά ούτε και από τις υπηρεσίες διασκέδασης και ψυχαγωγίας**.

Παρ' όλα αυτά, επανέρχονται σε αυτές, καθώς ελλείψει άλλων καλύτερων αναγκάζονται να συμβιβαστούν με την ελληνική πραγματικότητα. Όμως, δεν είναι μόνο το γεγονός ότι οι θερμαλιστές δεν είναι αρκετά ικανοποιημένοι από τις βασικές παρεχόμενες υπηρεσίες. Εμμέσως πλην σαφώς, από τα αποτελέσματα της ίδιας έρευνας προκύπτει επίσης ότι…

...**η πλειονότητα των θερμαλιστών συχνά έρχεται αντιμέτωπη με μια γενικότερη έλλειψη εναλλακτικών επιλογών και δραστηριοτήτων ελεύθερου χρόνου κατά την (παρατεταμένη) διάρκεια παραμονής τους.**

Χαρακτηριστικά, σχεδόν μοναδική επιλογή των επισκεπτών των τριών σπουδαιότερων λουτροπόλεων είναι οι μικρές περιηγήσεις, οι οποίες σχεδόν πάντοτε καταλήγουν σε κάποια Εκκλησιαστική Μονή, τοπικού (ή μη) ενδιαφέροντος...

Ωστόσο, όλα αυτά δε φαίνεται να λαμβάνονται ιδιαίτερα υπόψη από τους ιθύνοντες (σε τοπικό ή εθνικό επίπεδο). Συγκεκριμένα, και σε αντίθεση με το εξωτερικό...

οι σπουδαιότερες λουτροπόλεις της Ελλάδας δε «συνδέονται» πρακτικά και ουσιαστικά με άλλους πολιτιστικούς ή εν γένει τουριστικούς πόρους της ενδοχώρας τους.

Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά στην τοπική αυτοδιοίκηση, ενώ υλοποιεί αρκετά και σημαντικά έργα, οι παρεμβάσεις αυτές μοιάζουν να μην λαμβάνουν υπόψη τους ότι πρόκειται για πόλεις στις οποίες κυριαρχεί η θερμαλιστική ταυτότητα, με αποτέλεσμα...

...**από τις ελληνικές λουτροπόλεις** να **απουσιάζουν οι σχεδιασμοί με στόχο την ανάδειξη της θερμαλιστικής – τουριστικής λειτουργίας τους**...

…(όπως είναι για παράδειγμα πεζοδρομήσεις, αίθουσες πολιτιστικών εκδηλώσεων, μουσειακοί χώροι, αίθουσες τέχνης κλπ).

Ειδικά για τις περιπτώσεις των Λουτρών Αιδηψού και των Καμένων Βούρλων, θα ήταν άδικο να παραλείψουμε να αναφέρουμε ότι τα τελευταία χρόνια στο δυναμικό των θερμαλιστικών εγκαταστάσεών τους συγκαταλέγονται και σύγχρονες υποδομές -κατά τα διεθνή πρότυπα- που προσφέρουν υπηρεσίες θερμαλισμού υγείας και ευεξίας. Όμως, όσο κι αν οι συγκεκριμένες εγκαταστάσεις αναβαθμίζουν πρακτικά το συνολικά προσφερόμενο

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

θερμαλιστικό τουρισμό, στην πραγματικότητα η παρουσία τους δεν είναι απαραίτητα εποικοδομητική για τις ίδιες τις λουτροπόλεις. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της εκτεταμένης έρευνας που υλοποιήθηκε στα Καμένα Βούρλα (και τα Λουτρά Αιδηψού)...

…οι θερμαλιστές που επιλέγουν τις σύγχρονες -και πολυτελείας- εγκαταστάσεις, ούτε ενσωματώνονται αλλά ούτε και αποδίδουν τα αναμενόμενα οικονομικά -και όχι μόνο- οφέλη στην τοπική κοινωνία...

...αφού συνήθως κατά τη διάρκεια της μικρής παραμονής τους περιορίζονται στις παροχές των πολυτελών ξενοδοχείων τους (που περιλαμβάνουν τις εν λόγω πολυτελείς θερμαλιστικές εγκαταστάσεις) και δεν επιδιώκουν επαφές με τη λουτρόπολη. Κατά συνέπεια...

...**η συμβολή των τόσο επιθυμητών για την ελληνική αγορά «σύγχρονων» (και ευκατάστατων) θερμαλιστών σε κάθε λουτρόπολη είναι ακριβώς η ίδια με αυτή των «κλασικών» θερμαλιστών, οι οποίοι είναι συνήθως χαμηλού οικονομικού επιπέδου και μεγάλης ηλικίας**.

Ως αποτέλεσμα λοιπόν αυτής της πραγματικότητας, η παρουσία των σύγχρονων θερμαλιστικών κέντρων δεν αποτελεί απαραίτητα πλεονέκτημα για τις δύο συγκεκριμένες λουτροπόλεις, αφού επιπλέον οδηγεί σε προσφορά τουριστικού – θερμαλιστικού προϊόντος **δύο «ταχυτήτων».**

Άρα το βασικό συμπέρασμα που συνάγεται από τις παραπάνω διαπιστώσεις είναι ότι...

...**η αρνητική εικόνα που εμφανίζει ο θερμαλιστικός τουρισμός στην Ελλάδα, δεν είναι θέμα προσέλκυσης μεγάλων ηλικιακών ομάδων, αλλά κυρίως θέμα αδυναμίας προσφοράς υπηρεσιών και υποδομών που θα προσελκύσουν θερμαλιστές όλων των οικονομικών και κοινωνικών τάξεων**.

Βέβαια, και προς αποφυγή πιθανών παρεξηγήσεων, το συμπέρασμα αυτό δε σημαίνει ότι πρέπει να «κατηγορηθούν» τα «πολυτελείας»κέντρα θερμαλισμού, τα οποία ορθώς υπάρχουν στην ελληνική αγορά. Αντίθετα, αυτό που τελικά πρέπει να γίνει άμεσα αντιληπτό είναι ότι...

...**η κύρια αιτία για την πτωτική πορεία του θερμαλιστικού τουρισμού στη χώρα μας είναι η αδυναμία προσφοράς αξιόπιστων υπηρεσιών και υποδομών (κυρίως για τις μεσαίες οικονομικές τάξεις), η έλλειψη σχεδιασμού υποδομών και δραστηριοτήτων ελεύθερου χρόνου στις λουτροπόλεις και τέλος η απουσία χωρικού σχεδιασμού που θα προκαλέσει την επιθυμητή ελκυστικότητα του άμεσου (λουτρόπολη) ή και του ευρύτερου (ενδοχώρα) περιβάλλοντος των προορισμών θερμαλιστικού τουρισμού.**

7.2.4 Τα χωρικά (μορφολογικά και λειτουργικά) χαρακτηριστικά (τύποι) των εγκαταστάσεων και υποδομών θερμαλιστικού τουρισμού

Όπως αναλύθηκε και στο υποκεφάλαιο 4.2.5.2., η επιτόπια έρευνα στους βασικότερους προορισμούς θερμαλιστικού τουρισμού της Ελλάδας -και παρά τη μοναδικότητα της κάθε περίπτωσης- έδειξε ότι **η μορφολογία των υποδομών και των εγκαταστάσεων** που συναντά σήμερα κανείς, **συνίσταται σε δύο βασικούς τύπους**:

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

- **<u>απλή κτιριακή κατασκευή:</u>** δηλαδή απλό κτίριο το οποίο εκτός από θερμαλιστικές υποδομές μπορεί να περιλαμβάνει το πολύ μέχρι και τουριστικό κατάλυμα ξενοδοχείο
- **<u>κτιριακό συγκρότημα (Θερμαλιστικό Πάρκο)</u>**: δηλαδή μεγάλη έκταση στην οποία εντοπίζονται κτιριακές κατασκευές διαφόρων χρήσεων, αλλά πάντοτε σχετικές με την εξυπηρέτηση του θερμαλιστικού τουρισμού.

Ειδικότερα, αυτό που αξίζει να τονιστεί στο σημείο αυτό, είναι ότι...

...**στην Ελλάδα, η εμφάνιση του ενός ή του άλλου βασικού μορφολογικού τύπου θερμαλιστικών υποδομών εξαρτάται κυρίως από το ιδιοκτησιακό καθεστώς των ιαματικών πηγών που χρησιμοποιούν**.

Σύμφωνα δηλαδή με την έρευνα που έγινε, «πίσω» από τις απλές κτιριακές κατασκευές «κρύβεται» μια ιδιωτική ιαματική πηγή και μια επένδυση ενός «απλού» ιδιώτη, ενώ «πίσω» από τα μεγάλα ή μικρά κτιριακά συγκροτήματα «κρύβεται» μια κρατική ιαματική πηγή και κρατικές επενδυτικές πρωτοβουλίες. Ως εκ τούτου, μια βασική διαπίστωση που προκύπτει είναι ότι, στην περίπτωση των υποδομών θερμαλιστικού τουρισμού της Ελλάδας...

...**η κρατική ιδιοκτησία των ιαματικών πηγών αποτέλεσε πλεονέκτημα, αφού οδήγησε σε κτιριακές μορφές και χωρικές δομές (Θερμαλιστικά Πάρκα) που επιτρέπουν τη σαφώς πιο οργανωμένη ανάπτυξη της εν λόγω μορφής τουρισμού**.

Εκτός από τα παραπάνω -όπως και πάλι αναφέρθηκε στο υποκεφάλαιο 4.2.5.2.- δεδομένου ότι οι δύο μορφολογικοί-λειτουργικοί τύποι εγκαταστάσεων είναι στοιχειώδεις και πρωτογενείς, αρκετές φορές δεν απαντώνται αυτούσιοι στην Ελλάδα, αλλά σε συνδυασμούς. Ειδικότερα, όπως προέκυψε από την επιτόπια έρευνα σε δεκαεπτά από τους σπουδαιότερους θερμαλιστικούς προορισμούς της χώρας, οι εκδοχές/συνδυασμοί των δύο βασικών τύπων που απαντώνται στον ελληνικό χώρο είναι τέσσερις:

- **<u>μεμονωμένη απλή κτιριακή κατασκευή</u>**
- **<u>μεμονωμένο Θερμαλιστικό Πάρκο</u>**
- **<u>πολλές απλές κτιριακές κατασκευές</u>**
- **<u>πολλές απλές κτιριακές κατασκευές σε συνδυασμό με Θερμαλιστικό Πάρκο</u>**

Παράλληλα, όπως προέκυψε και από την ανάλυση στο αντίστοιχο υποκεφάλαιο της διατριβής, όσον αφορά στη σχέση των παραπάνω εκδοχών-συνδυασμών με την οικιστική δομή, προκύπτει ότι, **στην Ελλάδα οι δύο πρώτες εκδοχές/περιπτώσεις εντοπίζονται και στον αστικό αλλά και στον εξωαστικό χώρο**, ενώ αντίθετα **οι δύο τελευταίες απαντώνται αποκλειστικά στον αστικό χώρο**.

Ωστόσο, με βάση όσα αναφέραμε στο 3ο Κεφάλαιο της έρευνας (για τον ευρωπαϊκό και μεσογειακό χώρο) και ειδικά για τις εξειδικευμένες περιπτώσεις περιοχών θερμαλιστικού τουρισμού που εξετάστηκαν από την Ιταλία, τη Γαλλία και την Ισπανία, διαπιστώνουμε ότι ...

...**όσα ειπώθηκαν παραπάνω για τους βασικούς μορφολογικούς –λειτουργικούς τύπους και τις εκδοχές-συνδυασμούς των θερμαλιστικών εγκαταστάσεων που απαντώνται στην Ελλάδα, μπορούν να γενικευτούν -αν όχι για το σύνολο της Ευρώπης- τουλάχιστον για τις χώρες της Μεσογείου**.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Όσον αφορά τώρα στα συμπεράσματα που προέκυψαν και από την εκτεταμένη επιτόπια έρευνα στους σπουδαιότερους τόπους θερμαλιστικού τουρισμού της Ελλάδας, ήταν ότι η οικιστική ανάπτυξη που εκδηλώνεται σε αυτές τις περιπτώσεις, μπορεί να οδηγήσει σε συγκεκριμένη **τυπολογία.** Ειδικότερα, όπως αναφέρεται και στο υποκεφάλαιο 4.2.5.3, **πέντε (5) είναι οι βασικοί τύποι οικιστικής ανάπτυξης που εκδηλώνεται στις περιοχές που αναπτύσσεται ο θερμαλιστικός τουρισμός**:

Τύπος Ι: Μηδενική Οικιστική Ανάπτυξη
Τύπος ΙΙ: Οικιστική Ανάπτυξη με Δημιουργία Ανεξάρτητου Οικισμού
Τύπος ΙΙΙ: Οικιστική Ανάπτυξη με Δημιουργία Δορυφόρου Οικισμού
Τύπος IV: Οικιστική Ανάπτυξη με Αναφορά σε Προϋπάρχοντα Οικισμό
Τύπος V: Οικιστική Ανάπτυξη και Συνένωση με Προϋπάρχοντα Οικισμό

Επίσης, σύμφωνα με τη λεπτομερέστερη ανάλυση που πραγματοποιήθηκε για τις τρεις σπουδαιότερες λουτροπόλεις της Ελλάδας (μελέτες περίπτωσης), διαπιστώνουμε ότι...

...οι πέντε παραπάνω τύποι οικιστικής ανάπτυξης είναι οι πλέον βασικοί και πρωτογενείς, ενώ σε μια περιοχή (λουτρόπολη) ενδέχεται τελικά, στην πορεία του χρόνου (σε κλίμακα αιώνων), να μεταβληθούν και από τον ένα τύπο να μεταπηδήσουμε σε έναν άλλο.

Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι η Αιδηψός, με την οποία σήμερα έχουν συνενωθεί οικιστικά τα Λουτρά Αιδηψού, αποτελεί έναν οικισμό ο οποίος αναπτύχθηκε στην αρχαιότητα ως δορυφόρος λουτρόπολη (Τύπος ΙΙΙ). Επιπλέον, στη σύγχρονη εποχή, η οικιστική ανάπτυξη των Λουτρών Αιδηψού, ξεκινώντας από τον Τύπο IV, κατέληξε στον Τύπο V, ενώ ο προϋπάρχων οικισμός με τον οποίο συνενώθηκε δεν είναι τελικά ένας τυχαίος, αλλά η ίδια η αρχαία λουτρόπολη της περιοχής. Επίσης στην ίδια λογική, ενώ αρχικά στην περιοχή των Λουτρών Υπάτης εκδηλώθηκε οικιστική ανάπτυξη Τύπου IV, στην πορεία εμφανίστηκε και ο Τύπος ΙΙΙ, δηλαδή η δημιουργία του δορυφόρου οικισμού της Νέας Υπάτης, που ξεκίνησε να αναπτύσσεται προκειμένου να μετεγκατασταθούν οι Υπαταίοι μετά το ολοκαύτωμα του οικισμού τους (κατά τον Β΄Παγκόσμιο Πόλεμο). Ωστόσο, τα Λουτρά Υπάτης και η Νέα Υπάτη ποτέ δε συνενώθηκαν.

Επεκτείνοντας τις παραπάνω παρατηρήσεις, και συνδυάζοντας τις με τα στοιχεία της έρευνας που προέκυψαν από την εξέταση των δέκα περιοχών/πόλεων θερμαλιστικού τουρισμού στις χώρες της Μεσογειακής λεκάνης, προκύπτει το συμπέρασμα ότι...

...με βάση την προαναφερόμενη τυπολογία οικιστικής ανάπτυξης σε μια περιοχή θερμαλιστικού τουρισμού, οι βασικοί τύποι καθώς και οι συνδυασμοί τους που ενδέχεται να εμφανιστούν, μπορούν επίσης να γενικευτούν (δηλαδή ισχύουν) τουλάχιστον για ορισμένες μεσογειακές χώρες όπως η Ιταλία, η Γαλλία και η Ισπανία, (αν όχι και για τις υπόλοιπες).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

7.2.5 Χωρικές και διοικητικές επιπτώσεις του θερμαλιστικού τουρισμού

Όπως διαπιστώθηκε απ' όλες τις αναλύσεις για τα χωρικά χαρακτηριστικά τόσο για την Ελλάδα όσο και για το Εξωτερικό, η ύπαρξη του φυσικού πόρου των ιαματικών πηγών σε μια περιοχή (και κατ' επέκταση η ανάπτυξη του θερμαλιστικού τουρισμού σε αυτή), είναι δυνατόν να προκαλέσει αρκετές και σημαντικές χωρικές/διοικητικές επιπτώσεις.

Κατ' αρχάς, πρώτη και σπουδαιότερη χωρική επίπτωση είναι η μετατροπή ενός χώρου από πλήρως αδιαμόρφωτου/αδόμητου σε δομημένο (αστικοποίηση). Συγκεκριμένα, όπως είδαμε στην πλειονότητα των περιπτώσεων που εξετάστηκαν στην παρούσα διατριβή...

...η οικιστική δραστηριότητα που εκδηλώθηκε σε πολλές περιοχές θερμαλιστικού τουρισμού υπήρξε τόσο σημαντική που είχε ως αποτέλεσμα μέχρι και τη δημιουργία ολόκληρης πόλης - λουτρόπολης, δηλαδή αλλαγές στον οικιστικό και πολιτικό χάρτη της χώρας.

Βέβαια, όπως γίνεται αντιληπτό, ο βαθμός της οικιστικής ανάπτυξης των λουτροπόλεων από περιοχή σε περιοχή ή από χώρα σε χώρα ποικίλει, αφού σημαντικό ρόλο για την ένταση με την οποία θα εκδηλωθεί η αστικοποίηση αυτή, διαδραματίζει ο εκάστοτε οικονομικός, χωρικός, τουριστικός κλπ σχεδιασμός που θα εφαρμοστεί αλλά και οι τοπικές κοινωνικές και παραγωγικές δυνάμεις. Ενδεικτικά, αναφέρουμε ότι όσον αφορά στις χώρες που εξετάστηκαν εμπειρικά, στη μεν Ιταλία η πλειονότητα των λουτροπόλεων που υπάρχουν σήμερα είναι μικρού έως το πολύ μεσαίου μεγέθους, ενώ αντίθετα στη Γαλλία, την Ισπανία και την Ελλάδα, η συντριπτική πλειονότητα αυτών είναι κυρίως μικρού μεγέθους. Ειδικότερα, όσον αφορά στις ελληνικές λουτροπόλεις (σύμφωνα και με τον ορισμό που έχει δοθεί στην παρούσα διατριβή -υποκεφάλαιο 2.2.2.2.), τα μεγέθη τους είναι ιδιαίτερα μικρά, και με δεδομένο το όριο των 2.000 κατοίκων -που αποτελεί το ελάχιστο πληθυσμιακό όριο για να χαρακτηριστεί ένας οικισμός ως πόλη-, προκύπτει ότι **η Ελλάδα διαθέτει μόλις τέσσερις (4) λουτροπόλεις! (Λουτράκι, Λουτρά Αιδηψού, Καμένα Βούρλα και Λαγκαδάς)**.

Δεύτερη και εξίσου σημαντική διαπίστωση ως προς τις χωρικές επιπτώσεις είναι ότι..

...η ανάπτυξη του θερμαλιστικού τουρισμού σε μια περιοχή είναι ικανή να προκαλέσει αλλαγή ή/και επαναπροσδιορισμό του προγραμματισμού και της χάραξης των μεταφορικών υποδομών, δηλαδή των μεταφορικών γραμμών και κόμβων.

Είναι γεγονός ότι οι λουτροπόλεις -αλλά και εν γένει οι δυναμικοί θερμαλιστικοί προορισμοί- όντας από τους πρώτους οργανωμένους τουριστικούς πόλους που δημιουργήθηκαν στη νεώτερη εποχή, για την κατά το δυνατόν μεγαλύτερη διευκόλυνση της προσέλευσης των επισκεπτών τους, απέκτησαν πολύ πιο σύντομα από άλλες περιοχές μεταφορικές υποδομές, οι οποίες κατασκευάστηκαν είτε εξ' αρχής για το σκοπό αυτό, είτε ακόμη και με τροποποίηση της χάραξης ήδη προγραμματισμένων υποδομών για άλλους προορισμούς. Τέτοια, χαρακτηριστικά παραδείγματα από τον ελληνικό χώρο είναι η περίπτωση των Λουτρών Κυλλήνης, που όταν παραχωρήθηκαν για πρώτη φορά στην εταιρία ΣΠΑΠ (τέλη 19ου αιώνα), ένα από τα πρώτα έργα που ολοκληρώθηκαν στην περιοχή ήταν η διέλευση από εκεί του σιδηροδρόμου Πελοποννήσου. Αντίστοιχα, στην περίπτωση των Λουτρών Αιδηψού, η ανάγκη για τη διευκόλυνση της προσβασιμότητας της περιοχής οδήγησε στην κατασκευή λιμανιών-πορθμείων και κατ' επέκταση στην πρόβλεψη των ανάλογων συγκοινωνιακών

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

συνδέσεων, που μάλιστα κατευθύνθηκαν προς δύο περιοχές της ηπειρωτικής Ελλάδας (Αρκίτσα και Γλύφα).

Ωστόσο, σύμφωνα με τα όσα προέκυψαν από την έρευνα, τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό, η δύναμη των πόλων θερμαλιστικού τουρισμού δεν περιορίζεται απλά στο να επηρεάσει κάποια χωρικά χαρακτηριστικά μιας περιοχής. Αντίθετα μάλιστα...

...**η ιδιαίτερη «προσωπικότητα» των λουτροπόλεων είχε και «χωρο-εδαφικές» και διοικητικές επιπτώσεις, προκαλώντας συχνά διάφορες «ανωμαλίες» και ασυνέχειες στο (αυτο-)διοικητικό πλέγμα της χώρας.**

Ο κανόνας θέλει, μια διοικητική μονάδα (Δήμος, Νομός κλπ) να αποτελεί συνήθως μια ενιαία και αδιαίρετη χωρική-γεωγραφική περιοχή (αρχή της χωρικής συνέχειας). Ωστόσο, σε κάποιες περιπτώσεις λουτροπόλεων (ή και γενικά θερμαλιστικών προορισμών), η ισχυρή σύνδεση και εξάρτησή τους από κάποιους άλλους οικισμούς διαχρονικά κατά το παρελθόν, είχε ως αποτέλεσμα να διατηρήσουν αναλλοίωτη αυτή τη διοικητική τους εξάρτηση μέχρι σήμερα, παρ' όλο που στο μεταξύ προέκυψαν νέες διοικητικές εξελίξεις και δεδομένα. Ενδεικτικό παράδειγμα τέτοιας χωρικο-διοικητικής «ανωμαλίας» αποτελεί το Tivoli Terme (λουτρόπολη) και το Tivoli (πόλη) στην Ιταλία, που ενώ πρόσφατα ανάμεσά τους δημιουργήθηκαν νέοι και αυτόνομοι διοικητικά οικισμοί (λόγω της μεγάλης απόστασης μεταξύ τους -15 χλμ), η λουτρόπολη εξακολουθεί να ανήκει διοικητικά στο Tivoli (αποτελώντας «προωθημένο» διοικητικό «θύλακα» του Δήμου Tivoli).

Παράλληλα, στην ίδια λογική με τις παραπάνω διοικητικές επιπτώσεις...

...**η ιδιαίτερη έλξη και ισχύς των λουτροπόλεων είχε ως αποτέλεσμα, διαχρονικά, να τις καταστήσει διοικητικά αυτόνομες τοπικές (δημοτικές) μονάδες, οι οποίες προέκυψαν είτε από τον εξ αρχής ορισμό τους ως έδρες Δήμων, είτε από την απόσπαση/αυτονόμησή τους από τους «μητρικούς» Δήμους, είτε ακόμη και από μεταφορά σε αυτές, της έδρας του Δήμου στον οποίο υπάγονταν**.

Είναι γεγονός ότι, παραδοσιακά οι λουτροπόλεις -ειδικά στην Ελλάδα- αποτελούν έδρες Δήμων, και αυτό, τις περισσότερες φορές, όχι λόγω των πληθυσμιακών τους χαρακτηριστικών αλλά κυρίως λόγω της σπουδαιότητας της ειδικής λειτουργίας τους (θερμαλιστική δραστηριότητα). Παράλληλα, εκτός από τις λουτροπόλεις που εξ αρχής αποτέλεσαν έδρες Δήμων, υπήρξαν και αρκετά περιπτώσεις που η διοικητική κυριαρχία προέκυψε στην πορεία. Χαρακτηριστικά, τέτοια παραδείγματα από τον ελληνικό χώρο είναι τόσο τα Λουτρά Αιδηψού όσο και τα Λουτρά Υπάτης. Ειδικότερα, η θεαματική ανάπτυξη του θερμαλιστικού τουρισμού στα Λουτρά Αιδηψού είχε ως αποτέλεσμα από πολύ νωρίς (1912) τη μεταφορά της έδρας του Δήμου από την Αιδηψό στη λουτρόπολη (που βρίσκεται σε απόσταση 4 χλμ μακριά). Από την άλλη πλευρά, τα Λουτρά Υπάτη διεκδίκησαν και είχαν πετύχει για ένα διάστημα στο παρελθόν (προ Καποδίστρια Ι) να αποτελούν αυτόνομη Κοινότητα, ανεξάρτητη από το Δήμο Υπάτης, που υπάγονταν μέχρι τότε και υπάγονται ξανά και σήμερα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

7.2.6 Η λογική και το περιεχόμενο του ενδεικνυόμενου χωρικού σχεδιασμού στην Ελλάδα

Παρά το γεγονός ότι ο θερμαλιστικός τουρισμός αποτελεί μια από τις πρώτες μορφές τουρισμού που ανέπτυξαν οι κοινωνίες στη νεώτερη εποχή, η χωρική του οργάνωση και σχεδιασμός δεν αποτέλεσε αντικείμενο εξειδικευμένης επιστημονικής έρευνας όπως θα περίμενε ίσως κανείς. Αντίθετα μάλιστα, εξ όσων έγινε σε μας αντιληπτό, μόλις ένα (γερμανόγλωσσο) σύγγραμμα ασχολείται ειδικά με τα πρότυπα χωρικής ανάπτυξης της εν λόγω μορφής τουρισμού και μάλιστα σε επίπεδο αρχιτεκτονικού σχεδιασμού (Glaus, 1975). Το έργο αυτό όμως, αφ΄ενός θεωρείται σχετικά παρωχημένο συγκριτικά με τις σύγχρονες τάσεις και δεδομένα (είναι έκδοση της δεκαετίας του ’70) και αφ΄ ετέρου, ειδικά στην περίπτωση της Ελλάδας, κρίνεται ως μη εφαρμόσιμο, αφού δεν καλύπτει τις βασικές ανθρωπογεωγραφικές ιδιαιτερότητες της χώρας μας. Στο πλαίσιο αυτό, τα πρότυπα χωρικού σχεδιασμού που διατυπώνονται αναλυτικότερα στο υποκεφάλαιο 6.3.2.3, και προτείνονται εδώ στα συμπεράσματα μας ως κατάλληλα για τον ελληνικό χώρο, στο μεγαλύτερο μέρος τους στηρίχτηκαν στο εμπειρικό μέρος της έρευνας (σε Ελλάδα και Εξωτερικό) και ελάχιστα στο προαναφερόμενο σύγγραμμα.

Πριν όμως περάσουμε στις χωρικές κατευθύνσεις, που αποτελούν τις θέσεις μας για τα ενδεικνυόμενα πρότυπα χωρικού σχεδιασμού του θερμαλιστικού τουρισμού για την Ελλάδα, αξίζει να υπενθυμίσουμε ότι η λογική στην οποία βασίστηκαν αυτές, προέκυψε από την ανάγκη άρσης των αρνητικών χωρικών χαρακτηριστικών που διέπουν την εν λόγω μορφή τουρισμού. Χαρακτηριστικά, αναφέρουμε ότι δύο βασικά χωρικά προβλήματα που χαρακτηρίζουν τον ελληνικό θερμαλιστικό τουρισμό είναι:

α) η υπερσυγκέντρωση (ανισοκατανομή) σχεδόν σε μια και μόνο περιοχή της Ελλάδας (ανατολική-κεντρική Ελλάδα)

β) τα έντονα προβλήματα εγκατάλειψης και παρακμής που εμφανίζουν οι περιοχές θερμαλιστικού τουρισμού (στην τοπική κλίμακα).

Επομένως σύμφωνα και με τα εκτεθέντα, στο υποκεφάλαιο 6.3.2.3 ο χωρικός σχεδιασμός θα πρέπει κατ’ αρχάς να επικεντρωθεί ταυτόχρονα σε δύο κλίμακες:

- τη χωροταξική κλίμακα (εθνικό επίπεδο) και
- την πολεοδομική κλίμακα (τοπικό επίπεδο)

Πρώτη Θέση: Σε σχέση με τη χωροταξική κλίμακα, και με στόχο την άρση της γεωγραφικής ανισοκατανομής της θερμαλιστικής δραστηριότητας στην Ελλάδα...

...η θέση μας είναι η υιοθέτηση της λογικής των τοπικών δικτύων οργανωμένης διαστικής συνεργασίας μεταξύ λουτροπόλεων που γειτνιάζουν χωρικά...

...και γενικότερα μεταξύ των προορισμών θερμαλιστικού τουρισμού, ώστε μέσα από μια **θεσμοθετημένη** συνεργασία και δικτύωση α) να αμβλυνθούν οι ανισότητες και να υπάρξει **διάχυση της θερμαλιστικής κίνησης** και σε περιοχές που έως σήμερα υστερούν σημαντικά στον τομέα αυτό αν και διαθέτουν μη αμελητέους θερμομεταλλικούς πόρους β) να γίνει η αναγκαία διαδικασία **ανταλλαγής εμπειριών και τεχνογνωσίας** και γ) να υπάρξουν για όλους τους εταίρους (λουτροπόλεις) **χρήσιμες συνεργικές δράσεις**.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Δεύτερη θέση: Δεδομένου ότι γενικότερα η ελληνική θερμαλιστική αγορά (προς το παρόν τουλάχιστον) δε δύναται να υποστηρίξει ταυτόχρονα πολλούς θερμαλιστικούς προορισμούς, **θέση της εργασίας μας** για το επίπεδο αυτό (χωροταξικό) είναι η διαβάθμιση της κλίμακας της ανάπτυξης των περιοχών θερμαλιστικού τουρισμού και συγκεκριμένα...

...ο διαχωρισμός τους σε «περιοχές ήπιας ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού» και σε «περιοχές έντονης ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού».

Ειδικότερα, η λογική των περιοχών «ήπιας ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού» είναι: η όποια ανάπτυξη και σχεδιασμός να διαχέονται στο σύνολο της ευρύτερης περιοχής (μιας ιαματικής πηγής), και ο θερμαλιστικός τουρισμός να προσφέρεται υποστηριζόμενος στην πράξη από την ενδοχώρα που αναπτύσσεται. Αντίθετα, η λογική των περιοχών «έντονης ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού» είναι η δημιουργία αυτόνομων πόλων θερμαλιστικού τουρισμού στην καθεαυτό περιοχή της ιαματικής πηγής, που δε θα εξαρτώνται λειτουργικά από την ενδοχώρα, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι δε θα πρέπει να «επικοινωνούν» ή/και να συμπληρώνονται από αυτή.

Τρίτη θέση: Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά στον ενδεικνυόμενο χωρικό σχεδιασμό σε πολεοδομική κλίμακα (τοπικό επίπεδο) -κλίμακα που φαίνεται να παρακάμπτεται στη χώρα μας- αυτός θα μπορούσε να διατυπωθεί στηριζόμενος στη διεθνή εμπειρία και μάλιστα περιπτώσεων που χαρακτηρίζονται από βιώσιμη χωρική οργάνωση και ανάπτυξη. Παράλληλα, και προκειμένου **η θέση μας** ως προς τον ενδεικνυόμενο χωρικό σχεδιασμό του θερμαλιστικού τουρισμού να είναι επαρκής και να λαμβάνει υπόψη όλες τις δυνατές εκδοχές, **τα πρότυπα χωρικού σχεδιασμού που προτείνονται και διατυπώνονται εδώ διαχωρίζονται σε δύο περιπτώσεις- κατηγορίες σχεδιασμού:**

α) σχεδιασμός από μηδενική βάση (για περιπτώσεις ιαματικών πηγών που ακόμη δεν αξιοποιούνται αλλά ενδέχεται να αξιοποιηθούν στο μέλλον) και

β) σχεδιασμός σε ήδη διαμορφωμένη κατάσταση (για περιπτώσεις ιαματικών πηγών που ήδη είναι αξιοποιημένες και άρα διαθέτουν ήδη διαμορφωμένα χωρικά χαρακτηριστικά)

Σύνθεση θέσεων: Έχοντας ήδη επιλέξει τις δύο παραπάνω κατηγορίες και λαμβάνοντας υπόψη: α) τα χωρικά χαρακτηριστικά των ελληνικών περιοχών θερμαλιστικού τουρισμού και β) την τυπολογία οικιστικής ανάπτυξης που εκδηλώνεται στις περιοχές αυτές -που έχουμε αναφέρει στα αντίστοιχα κεφάλαια της εργασίας μας-, παρουσιάζουμε **τις ακόλουθες περιπτώσεις σχεδιασμού που συνάγονται ως λογική συνέπεια** :

Κατηγορία Ι: Πρότυπα χωρικού σχεδιασμού από μηδενική βάση (σε:)

Πρότυπο Ια: μη αξιοποιημένες ιαματικές πηγές απομονωμένες στην περιφέρεια

Πρότυπο Ιβ: μη αξιοποιημένες ιαματικές πηγές σε καλή επαφή με οικισμό

Κατηγορία ΙΙ: Πρότυπα χωρικού σχεδιασμού σε ήδη διαμορφωμένη κατάσταση (σε:)

Πρότυπο ΙΙα: Θερμαλιστικό Πάρκο απομονωμένο στην περιφέρεια

Πρότυπο ΙΙβ: Θερμαλιστικό Πάρκο σε συνέχεια ή καλή επαφή με οικισμό (λουτρόπολη)

Πρότυπο ΙΙγ: Διάσπαρτες κτιριακές θερμαλιστικές εγκαταστάσεις (αναγκαστικά εντός λουτρόπολης)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Επίσης, θα πρέπει να εφαρμοστεί μια διαβάθμιση για τις πέντε (5) παραπάνω κατηγορίες -πρότυπα σχεδιασμού, σύμφωνα με τη 2η θέση μας -που αναφέρθηκε λίγο πιο πάνω-, ότι δηλαδή για να είναι βιώσιμες οι περιοχές θερμαλιστικού τουρισμού της Ελλάδας είναι αναγκαία η ύπαρξη δύο σεναρίων- κάθε φορά:

α) Σενάριο **ήπιας ανάπτυξης** του θερμαλιστικού τουρισμού και
β) Σενάριο **έντονης ανάπτυξης** του θερμαλιστικού τουρισμού

Ακόμη, σε συνδυασμό με τα όσα αναφέραμε για τις σύγχρονες τάσεις σχεδιασμού των τουριστικών προορισμών (βλέπε 7.1.3.), για κάθε μια από τις παραπάνω πέντε (5) περιπτώσεις κατηγορίες -πρότυπων, **προτείνεται εξειδικευμένος χωρικός σχεδιασμός σε τρία χωρικά επίπεδα/κλίμακες:**

1ο επίπεδο:	καθεαυτό περιοχή θερμαλιστικών εγκαταστάσεων
2ο επίπεδο:	οικιστική περιοχή σε επαφή ή συνέχεια με τη θερμαλιστική δραστηριότητα
3ο επίπεδο:	ευρύτερη περιοχή (υπερτοπικού – περιφερειακού χαρακτήρα)

Όσον αφορά τώρα στη λογική και εν μέρει στο περιεχόμενο των θέσεων-προτάσεων χωρικού σχεδιασμού στα τρία ανωτέρω επίπεδα, παραθέτουμε τα ακόλουθα στοιχεία:

1ο επίπεδο: Στην καθεαυτό περιοχή υιοθετήθηκε σύστημα ζωνοποίησης και συγκεκριμένα ο συνδυασμός ή/και το σύνολο των ακόλουθων ζωνών:

- ζώνη προστασίας του φυσικού πόρου (ιαματικής πηγής)
- ζώνη θερμαλισμού
- ζώνη ξενοδοχειακών υποδομών
- ζώνη πρασίνου
- ζώνη αναψυχής
- ζώνη αθλητικών δραστηριοτήτων
- ζώνη ανάπτυξης (επιπλέον) ειδικών μορφών τουρισμού

2ο επίπεδο: Στην οικιστική περιοχή σε επαφή ή συνέχεια με τη θερμαλιστική δραστηριότητα υιοθετήθηκαν είδη παρεμβάσεων όπως:

- αναβάθμιση του οικιστικού περιβάλλοντος
- δημιουργία υποδομών ελεύθερου χρόνου
- αξιοποίηση εγκαταλελειμμένου/ανενεργού θερμαλιστικού κτιριακού δυναμικού και ψυχαγωγική-πολιτιστική χρήση
- σχεδιασμός ειδικών υποδομών (πεζοδρομήσεις, ποδηλατόδρομοι, parking, υποδομές ΑΜΕΑ κλπ)

3ο επίπεδο: Στην ευρύτερη περιοχή υπερτοπικού-περιφερειακού χαρακτήρα υιοθετήθηκαν οι ακόλουθες χωρικές παρεμβάσεις:

- σχεδιασμός ήπιων και εναλλακτικών μορφών τουρισμού βάσει των φυσικών και πολιτιστικών κοιτασμάτων
- σχεδιασμός ειδικών μορφών τουρισμού
- ανάδειξη, αξιοποίηση ιστορικών, αρχαιολογικών κλπ πόρων που διαθέτει η εκάστοτε ευρύτερη περιοχή
- σχεδιασμός μεταφορικών υποδομών

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Τέλος, ειδικά για τις περιπτώσεις περιοχών θερμαλιστικού τουρισμού που οι (θερμαλιστικές) εγκαταστάσεις αποτελούν διάσπαρτα κτίρια εντός οικιστικού ιστού – λουτρόπολης (π.χ. Λ. Αιδηψού, Λουτράκι), η λογική και η θέση που υιοθετείται είναι αυτή της ενοποίησης των εν λόγω εγκαταστάσεων (κατά το πρότυπο/μέθοδο της ενοποίησης των αρχαιολογικών χώρων στην Αθήνα και αλλού), μέσω πεζοδρομήσεων, δενδροφυτεύσεων κλπ.

Σε γενικές γραμμές λοιπόν, αυτό που γίνεται αντιληπτό είναι ότι το οποιοδήποτε σύστημα χωρικού σχεδιασμού, θα πρέπει να στηρίζεται σε τρεις (3) βασικές παραμέτρους:

- **την επιλογή των κατάλληλων χωρικών επιπέδων σχεδιασμού**
- **την επιλογή των κατάλληλων σεναρίων (ένταση/διαβάθμιση) ανάπτυξης**
- **την υφιστάμενη χωρική δομή του εκάστοτε θερμαλιστικού πόρου - τόπου**

Εν κατακλείδι, η παραπάνω προσπάθεια για τα ενδεικνυόμενα πρότυπα σχεδιασμού του θερμαλιστικού τουρισμού, δείχνει πόσο απαραίτητο είναι ένα **πολυδιάστατο και πολυεπίπεδο σύστημα/σχήμα χωρικού σχεδιασμού** όχι τόσο ως σύστημα παραγωγής σχεδίων αλλά ως διαδικασία διαβούλευσης και παρακολούθησης (monitoring) των χωρικών εξελίξεων η οποία είναι αναγκαία για την επίτευξη της επιθυμητής συνεργασίας φορέων και ατόμων.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

1. Η συμβολή της διδακτορικής διατριβής στην έρευνα του χωρικού σχεδιασμού του θερμαλιστικού τουρισμού

Είναι γεγονός ότι ο θερμαλιστικός τουρισμός έχει απασχολήσει αρκετά συγγράμματα διαχρονικά, κυρίως κατά το παρελθόν -αρκετές δεκαετίες πριν- όταν αποτελούσε μια από τις ελάχιστες (ειδικές) μορφές τουρισμού που διέθετε η τουριστική αγορά. Ωστόσο, οφείλουμε να διευκρινίσουμε ότι η αναφορά σε αυτόν είναι κατά κάποιο τρόπο έμμεση. Παρά την εκτεταμένη αναζήτηση που διενεργήσαμε, η πλειονότητα της βιβλιογραφίας που εντοπίστηκε δεν αφορά στην ίδια τη μορφή τουρισμού, αλλά στο φυσικό πόρο που χρησιμοποιεί, στις πρακτικές της δραστηριότητας του θερμαλισμού, στην εσωτερική διακόσμηση και διαρρύθμιση των κτιρίων που τον φιλοξενούσαν και τον φιλοξενούν και ενίοτε στα οικονομικά του χαρακτηριστικά. Μόνο ένα γερμανόγλωσσο σύγγραμμα εντοπίστηκε να εστιάζει στο χωρικό σχεδιασμό του θερμαλιστικού τουρισμού (σε χαμηλή κτιριακή κλίμακα) αλλά και αυτό λόγω του ότι η έκδοσή του χρονολογείται από τη δεκαετία του ’1970 είναι μάλλον ανεπίκαιρο και ξεπερασμένο.

Ειδικότερα, όσον αφορά στην ελληνική βιβλιογραφία, στη συντριπτική πλειονότητα της εστιάζει κυρίως στις ιαματικές πηγές, αφού εξετάζει τη χημική σύσταση και τις θεραπευτικές ενδείξεις του συγκεκριμένου φυσικού πόρου, με πολύ έμμεσες ή λιγοστές αναφορές στη μορφή του τουρισμού που πηγάζει από αυτές και ακόμα λιγότερες στις χωρικές του εκφράσεις. Ελάχιστες εξαιρέσεις αποτελούν κάποιες ελληνικές τουριστικές εκδόσεις, οι οποίες όμως, εκτός του ότι σπανίζουν λόγω της παρακμής της συγκεκριμένης μορφής τουρισμού, εξυπηρετούν άλλους στόχους και άρα δεν μπορούν να θεωρηθούν επιστημονικά συγγράμματα από τα οποία μπορεί να αντλήσει κανείς τις επιθυμητές γνώσεις.

Με δεδομένα τα παραπάνω, ***η παρούσα διατριβή έρχεται να προσθέσει μια άλλη, διαφορετική οπτική γωνία και διάσταση, ειδικά για τα ελληνικά δεδομένα: τη χωρική διάσταση. Ανοίγει ευθέως τη συζήτηση και τον προβληματισμό για όλα εκείνα τα ζητήματα που άπτονται της χωρικής ανάπτυξης και σχεδιασμού της θερμαλιστικής τουριστικής δραστηριότητας.***

Η εργασία, μέσω της καταγραφής, αποτύπωσης και διερεύνησης του θερμαλιστικού τουριστικού χώρου στην Ελλάδα επιχειρεί να αναδείξει και να αποκαλύψει ορισμένες πραγματικότητες που σε πρώτη ανάγνωση έρχονται σε αντίθεση με τη λογική: ***Ότι δηλαδή παραδεδεγμένες απόψεις, επικρατούσες ιδέες και καταστάσεις που παρουσιάζονται προφανείς δεν τεκμηριώνονται σε υπαρκτά στοιχεία και γεγονότα και αποδεικνύονται εσφαλμένες. Και αντιστρόφως απόψεις που φαίνονται να αντιβαίνουν στις τρέχουσες αντιλήψεις αποδεικνύονται ορθές*** (χαρακτηριστικό παράδειγμα η σχέση και επίδραση της ηλικίας των θερμαλιστών με την αναζωογόνηση και ζωντάνια των λουτροπόλεων).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Ειδικότερα, τα πρωτότυπα στοιχεία και η συμβολή της εργασίας μας στην έρευνα του χωρικού σχεδιασμού του θερμαλιστικού τουρισμού αφορούν στα ακόλουθα:

- Αποτυπώθηκε η υπάρχουσα δομή και τα χωρικά χαρακτηριστικά των σπουδαιότερων περιοχών θερμαλιστικού τουρισμού της Ελλάδας και μάλιστα με επιτόπια έρευνα και παρατήρηση προκειμένου τα συμπεράσματα να είναι στο μέγιστο βαθμό ασφαλή, καλύπτοντας με τον τρόπο αυτό ένα μεγάλο κενό που είχε δημιουργηθεί από τα τελευταία συγγράμματα (δεκαετίας του ’1960 περίπου),
- Προσδιορίστηκε μια τυπολογία των τόπων του θερμαλισμού και του θερμαλιστικού τουρισμού στην Ελλάδα, με βάση τη κλίμακα της γενικής χωρικής τους ανάπτυξης.
- Επιχειρήθηκε μια λειτουργική και μορφολογική ταξινόμηση των υποδομών και των εγκαταστάσεων θερμαλισμού και θερμαλιστικού τουρισμού στον ελληνικό χώρο
- Προσδιορίστηκε μια τυπολογία της οικιστικής ανάπτυξης που εμφανίζεται στις περιοχές θερμαλιστικού τουρισμού της Ελλάδας, και η οποία δεν έχει επιχειρηθεί μέχρι σήμερα.
- Διατυπώθηκαν νέα πρότυπα χωρικού σχεδιασμού του θερμαλιστικού τουρισμού που ταιριάζουν και φαίνεται να είναι εφαρμόσιμα στην Ελλάδα, ύστερα από βιβλιογραφική διερεύνηση της διεθνούς και εγχώριας θεωρίας και εμπειρίας αλλά και κατόπιν επιτόπιας έρευνας σε περιοχές θερμαλισμού και θερμαλιστικού τουρισμού. Σημειωτέον επίσης ότι δεν εντοπίστηκε αντίστοιχη προσπάθεια σε σχετική βιβλιογραφία, ειδικά για την Ελλάδα.

Παράλληλα, αξίζει να σημειωθεί ότι ειδικά η λειτουργική και μορφολογική κατηγοριοποίηση των υποδομών και εγκαταστάσεων θερμαλισμού – θερμαλιστικού τουρισμού και η τυπολογία της οικιστικής ανάπτυξης που εκδηλώνεται στους προορισμούς θερμαλιστικού τουρισμού, μπορούν να γενικευτούν -εκτός της Ελλάδας -και σε άλλες χώρες (τουλάχιστον της ευρωπαϊκής Μεσογείου).

Τέλος, και σε συνδυασμό με τα παραπάνω που αφορούν αποκλειστικά στη χωρική διάσταση και σχεδιασμό του θερμαλιστικού τουρισμού, η παρούσα διατριβή επιχείρησε καινοτομικές προσεγγίσεις και στα ακόλουθα θέματα/σημεία:

- Πραγματοποίησε εκτεταμένη έρευνα (ποσοτική-στατιστική) με ερωτηματολόγια, σε δείγμα 700 θερμαλιστών, που όμοιά της (απ’ όσο τουλάχιστον γνωρίζουμε), δεν έχει υλοποιηθεί ξανά στην Ελλάδα. Ειδικότερα, μέσα από τη συγκεκριμένη έρευνα, εξήχθησαν για πρώτη φορά ασφαλή συμπεράσματα σχετικά με το προφίλ των «κλασικών» θερμαλιστών της Ελλάδας. Παράλληλα όμως, ενδιαφέροντα συμπεράσματα εξήχθησαν επίσης και για μια νέα κατηγορία θερμαλιστών («σύγχρονοι» θερμαλιστές), που πολύ πρόσφατα έκανε την εμφάνισή της στη χώρα μας και δεν έχει ποτέ ξανά μελετηθεί στην Ελλάδα.
- Υιοθέτησε και διατύπωσε συστηματικά μια νέα και πιο αντιπροσωπευτική ορολογία για τις έννοιες που συνδέονται με το θερμαλιστικό (ιαματικό) τουρισμό, αφού η υπάρχουσα ελληνική κρίθηκε ανεπαρκής και ανακόλουθη για να εκφράσει τις σύγχρονες έννοιες και χαρακτηριστικά που προκύπτουν από την εν λόγω μορφή τουρισμού.

Συνοψίζοντας θα λέγαμε ότι η βασική συνεισφορά της εργασίας αυτής, έγκειται στη διαφορετική ‘φιλοσοφία’ και στον τρόπο προσέγγισης για τη βιώσιμη και ολοκληρωμένη ανάπτυξη ενός φυσικού πλουτοπαραγωγικού πόρου και της αντίστοιχης

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

δραστηριότητας (ειδικής μορφής τουρισμού) που αποτελούν μαζί ένα σοβαρό συγκριτικό πλεονέκτημα για την Ελλάδα.

2. Ερωτήματα και θέματα που εγείρονται από τη διδακτορική διατριβή για μελλοντική διερεύνηση

Έχοντας ολοκληρώσει τη διατριβή και έχοντας επιχειρήσει να απαντήσουμε στα αρχικά-βασικά ερωτήματα που τέθηκαν προς διερεύνηση -ώστε να πετύχουμε στο μέγιστο δυνατό βαθμό τους στόχους της έρευνας-, στο σημείο αυτό αξίζει να θέσουμε και κάποια νέα ερωτήματα και θέματα, που εγέρθηκαν κατά τη διαδικασία συγγραφής και τα οποία αξίζει να διερευνηθούν μελλοντικά για την περαιτέρω ανάλυση, εμβάθυνση, εξειδίκευση και ανάπτυξη του θέματος. Ειδικότερα, τα ερωτήματα- ζητήματα που θεωρείται ότι πρέπει να μελετηθούν με πιο διεξοδικό τρόπο, σχετίζονται με την εισοδηματική και ηλικιακή σύνθεση του εποχιακού πληθυσμού των θερμαλιστών, την οικονομική και δημογραφική κατάσταση των λουτροπόλεων και το ιδιοκτησιακό και διαχειριστικό καθεστώς των αντίστοιχων θερμαλιστικών πόρων (ιαματικών πηγών). Συγκεκριμένα:

- Σύμφωνα με τη στατιστική έρευνα (ερωτηματολόγια) που υλοποιήθηκε με τη συμμετοχή θερμαλιστών, ένα ιδιαίτερα σημαντικό ποσοστό αυτών διαπιστώθηκε ότι ανήκει στις ηλικίες άνω των 65 ετών. Για το λόγο αυτό, σε ενδεχόμενη ανάλογη μελλοντική έρευνα, προτείνεται να υπάρχει περαιτέρω κατηγοριοποίηση για τις ηλικίες άνω των 65, ώστε να αντληθούν ακόμη πιο ακριβείς πληροφορίες ως προς το ηλικιακό προφίλ των θερμαλιστών στην Ελλάδα, με δεδομένο και το γεγονός ότι αυξήθηκε και εξακολουθεί να αυξάνει το προσδόκιμο όριο ζωής του πληθυσμού.
- Δεδομένου ότι ένα από τα βασικά προβλήματα που αντιμετώπισε η έρευνα που υλοποιήθηκε στους θερμαλιστές ήταν το μικρό δείγμα «σύγχρονων» θερμαλιστών (παρά τη συστηματικές και επίμονες προσπάθειες για απόκτηση μεγαλύτερου δείγματος), σε μελλοντική έρευνα το αντίστοιχο δείγμα θα πρέπει να είναι σαφώς μεγαλύτερο και από πολλούς και διαφορετικούς θερμαλιστικούς προορισμούς, προκειμένου να αντληθούν ακόμη πιο ασφαλείς πληροφορίες και να εξαχθούν ακόμη πιο ασφαλή συμπεράσματα σχετικά με το προφίλ των «σύγχρονων» θερμαλιστών, οι οποίοι ούτως ή άλλως μελλοντικά αναμένεται να διευρύνονται αριθμητικά διαρκώς. Παράλληλα, μια μελλοντική έρευνα ειδικά για τους «σύγχρονους» θερμαλιστές, προτείνεται επίσης να περιλαμβάνει ερώτημα σχετικά με τις εναλλακτικές δραστηριότητες που θα ήθελαν να προσφέρονται στις περιοχές που επιλέγουν για θερμαλιστικό τουρισμό.
- Πέραν των χρήσιμων συμπερασμάτων που εξήχθησαν για τα χωρικά χαρακτηριστικά των ελληνικών λουτροπόλεων, προτείνεται επίσης, σε ενδεχόμενη μελλοντική έρευνα, να εξεταστούν πιο αναλυτικά οι περιπτώσεις των συγκεκριμένων πόλεων και μάλιστα ως προς την κυρίαρχη οικονομική δραστηριότητα που αναπτύσσουν σήμερα και τα δημογραφικά τους χαρακτηριστικά, προκειμένου να υπάρξει ακόμη πιο σαφής εικόνα και να προσδιοριστεί ακόμη πιο συγκεκριμένα η μορφή του χωρικού σχεδιασμού που θα πρέπει να εφαρμοστεί εξειδικευμένα στην κάθε μια από αυτές.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

- Ακόμη κρίνεται χρήσιμη και σκόπιμη μια επέκταση των μελετών περίπτωσης που πραγματοποιήθηκαν στην παρούσα εργασία (Λουτρά Αιδηψού, Καμένα Βούρλα και Λουτρά Υπάτης). Συγκεκριμένα είναι ευκταίο να γίνουν τέτοιες μονογραφικές (εις βάθος) προσεγγίσεις και σε άλλες ομάδες / χωρικές ενότητες θερμαλιστικών τόπων και λουτροπόλεων της χώρας (Κεντρική Μακεδονίας, Δυτική Πελοπόννησος, κλπ) ώστε να αυξηθεί η υπάρχουσα γνώση και να γίνουν και άλλες απαραίτητες συγκρίσεις.
- Τέλος, ειδική μελέτη προτείνεται και για το ιδιοκτησιακό και διαχειριστικό καθεστώς των ιαματικών πηγών, τόσο για την περίπτωση της Ελλάδας συνολικά, όσο και για χώρες του εξωτερικού, προκειμένου να εξαχθούν περισσότερα συμπεράσματα για το ενδεικνυόμενο μοντέλο διαχείρισης των εγκαταστάσεων αυτών, που θα πρέπει να υιοθετηθεί στη χώρα μας. Το πεδίο της επιχειρηματικής δράσης αλλάζει συνεχώς και με γρήγορους ρυθμούς και οι ανάγκες προσαρμογής είναι μεγάλες.

3. Σενάρια για το μέλλον

Οι θερμές-ιαματικές πηγές, δεδομένου ότι είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με τη θεραπεία ασθενειών και την υγεία αλλά και την ευεξία και αναψυχή γενικά, δε θα πάψουν ποτέ να προσελκύουν και να δημιουργούν συναφείς ανθρώπινες δραστηριότητες και παρεμβάσεις (θερμαλισμό, οικιστική ανάπτυξη κλπ). Επομένως ***ο θερμαλιστικός τουρισμός, ανεξάρτητα από τα μεταβατικά στάδια ή τις περιόδους ύφεσης που μπορεί να διέλθει, θα συνεχίσει να αποτελεί μια ειδική μορφή τουρισμού που δε θα χάσει ποτέ σε μακροπρόθεσμη βάση την ελκυστικότητά του***.

Ωστόσο, αν και ο θερμαλιστικός τουρισμός θα συνεχίσει και στο μέλλον να αποτελεί μια κυρίαρχη ειδική μορφή τουρισμού, φαίνεται ότι η αντίληψη που θα τον διέπει θα αναμορφωθεί. Συγκεκριμένα, υπολογίζεται ότι η δραστηριότητα του θερμαλισμού (θερμαλιστικού τουρισμού) θα αρχίσει σιγά-σιγά να χάνει το θεραπευτικό στόχο που έως πρόσφατα είχε, προς όφελος του στόχου της γενικότερης υγείας και ευεξίας. Με άλλα λόγια, στα επόμενα χρόνια ***αναμένεται να αντιστραφούν τα ποσοστά των θερμαλιστών που θα επιλέγουν το θερμαλιστικό τουρισμό για θεραπεία, σε σχέση με τους θερμαλιστές που θα τον επιλέγουν για επίτευξη γενικότερης σωματικής και ψυχικής υγείας και ευεξίας***.

Εκτός από την παραπάνω αλλαγή, αλλά και ως συνέπεια αυτής, οι τόποι στους οποίους αναπτύσσεται ο θερμαλισμός και οι αντίστοιχες χωρικές δομές αναμένεται να αλλάξουν ριζικά (σε όλες τις χωρικές κλίμακες) και να γίνουν ακόμη πιο σύνθετες και πολύπλοκες. Για το λόγο αυτό, εικάζεται ότι ***ενδεχομένως στο μέλλον, η γεωγραφία του θερμαλιστικού τουρισμού, θα είναι πολύ διαφορετική καθώς αρκετές περιπτώσεις θερμαλιστικών προορισμών που δε θα καταφέρουν να ανταπεξέλθουν στις νέες τάσεις και απαιτήσεις του αναγκαίου εκσυγχρονισμού -και του συνακόλουθου νέου χωρικού σχεδιασμού- είτε θα υπολειτουργούν είτε θα εγκαταλειφθούν εντελώς, δίνοντας τη θέση τους σε άλλους που θα δημιουργηθούν από το «μηδέν»*** (εφ' όσον υπάρχει βέβαια ο αναγκαίος φυσικός πόρος). Η αιτία είναι η αστάθεια και το «ευμετάβλητο» του οικονομικού και κοινωνικού «γίγνεσθαι» σε διεθνές επίπεδο.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Υπάρχει επίσης και η άποψη ορισμένων (Douglas, Douglas και Derrett, 2001) σύμφωνα με την οποία, ***ίσως στο μέλλον ο θερμαλισμός θα αποτελεί ένα μέρος μόνον (ίσως όχι το κυριότερο) των λειτουργιών και υπηρεσιών που θα προσφέρονται σε ένα τουριστικό προορισμό που έχει αναπτυχθεί πάνω στον αντίστοιχο θερμαλιστικό πόρο***. Όμως, εκ των πραγμάτων, η χωροθέτηση αυτού του τουριστικού προορισμού θα εξαρτάται από την ύπαρξη και τη φυσική καταλληλότητα του πόρου αυτού, έστω και αν η σχετική θερμαλιστική δραστηριότητα θα είναι δευτερεύουσα και συμπληρωματική σε σχέση με τις άλλες προσφερόμενες εκεί εξυπηρετήσεις και τουριστικά προϊόντα (παράδειγμα: η λειτουργία ενός καζίνου σε μια λουτρόπολη όπου το καζίνο γίνεται ο βασικός παράγοντας/προϊόν προσέλκυσης επισκεπτών, αλλά η θερμαλιστική δραστηριότητα αποτελεί το συγκριτικό πλεονέκτημα του προορισμού αυτού έναντι άλλων που επίσης προσφέρουν τουρισμό τυχερών παιχνιδιών.)

Ειδικότερα, ***όσον αφορά στα σενάρια για την Ελλάδα, στο μεσοπρόθεσμο μέλλον δε φαίνεται να αλλάζουν δραστικά τα πράγματα στο σκηνικό του θερμαλιστικού τουρισμού***. Η εικόνα παρακμής και η έλξη κυρίως ατόμων τρίτης και τέταρτης ηλικίας στις ελληνικές λουτροπόλεις αναμένεται να διατηρηθεί για αρκετό διάστημα ακόμη, καθώς ο θερμαλιστικός τουρισμός υγείας και ευεξίας θα συνεχίσει να προσφέρεται ως τουρισμός πολυτελείας και επομένως θα έχει μικρή απήχηση στην ελληνική κοινωνία. Ωστόσο, εφ' όσον υπάρξει σοβαρή πολιτική βούληση με συνέχεια και συνέπεια, συστηματικές οργανωτικές πρωτοβουλίες και επενδύσεις για τις περιοχές θερμαλιστικού τουρισμού, στο μακροπρόθεσμο μέλλον η θερμαλιστική κίνηση μπορεί να ανακάμψει και οι τόποι του θερμαλιστικού τουρισμού να αποτελέσουν ξανά τόπους προσέλκυσης ατόμων όλων των ηλικιών, των οικονομικών δυνατοτήτων (εισοδημάτων) και των κοινωνικών τάξεων.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

ΠΗΓΕΣ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ - ΑΝΑΦΟΡΕΣ

(Με παρατηρήσεις και σχόλια ανά κατηγορία)

Παρ' όλο που ο θερμαλιστικός τουρισμός αποτελεί μια μορφή τουρισμού με παράδοση που φτάνει έως και την προϊστορική αρχαιότητα, τα συγγράμματα και οι συγγραφείς που τον πραγματεύονται δεν είναι ούτε αντίστοιχα πολλά, αλλά ούτε και ποικίλης οπτικής γωνίας. Αυτό ισχύει γιατί ανέκαθεν, έμφαση δινόταν κυρίως στο φυσικό πόρο και τις θεραπευτικές ιδιότητες των ιαματικών πηγών, παρά σε άλλες διαστάσεις του θερμαλιστικού τουρισμού, όπως η χωρική, στην οποία εστιάζει η παρούσα εργασία.

Αποτέλεσμα της προαναφερθείσας σχετικής βιβλιογραφικής ένδειας που διέπει τη χωρική διάσταση του θερμαλιστικού τουρισμού, ήταν η απόφαση μας να δοθεί έμφαση στο εμπειρικό μέρος, ώστε το κενό που δημιουργήθηκε από την ανεπάρκεια αυτή να αναπληρωθεί τελικά από εκτεταμένη επιτόπια έρευνα (σε Ελλάδα και Εξωτερικό), προκειμένου να αντληθούν και να διερευνηθούν τα απαραίτητα στοιχεία και δεδομένα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ (δημοσιευμένα κείμενα –βιβλία και άρθρα)

Ξενόγλωσση

Όπως θα περίμενε κανείς, ένα σημαντικό μέρος της ξενόγλωσσης βιβλιογραφίας που παρατίθεται παρακάτω, θα έπρεπε να περιλαμβάνει συγγράμματα που να αφορούν στο θερμαλιστικό τουρισμό της Ιταλίας, της Γαλλίας και της Ισπανίας, αφού οι τρεις συγκεκριμένες χώρες αποτελούν και τις περιπτώσεις μελέτης της διεθνούς εμπειρίας. Ωστόσο αυτό δε συμβαίνει, καθώς παρ' όλη την πολύπλευρη αναζήτηση, τα συγγράμματα που εντοπίστηκαν ήταν αρκετά περιορισμένα και όχι πάντοτε σχετικά με την οπτική γωνία που προσεγγίζει η παρούσα εργασία την εξεταζόμενη ειδική μορφή τουρισμού. Για το λόγο αυτό, η ξενόγλωσση βιβλιογραφία που παρατίθεται παρακάτω, αφορά σε συγγράμματα που είναι κυρίως γενικής ή/και ειδικής - μη χωρικής - θεματολογίας για τον τουρισμό, τα οποία ως επί το πλείστον χρησιμοποιήθηκαν για το θεωρητικό μέρος της έρευνας.

ANAYA (2007), *Guia de viaje por balnearios de Espana*, Madrid: Publicidad Doble Espacio

ANBAL – Asociacion Nacional de Balnearios (2007), *Nueva edicion del folleto de balnearios de Espana*, Madrid: ANBAL

Ashworth G.J. and Dietvorst A.G.J (1995), 'Tourism transformations: an introduction', in Dietvorst A.G.J and Ashworth G.J. (eds), *Tourism and spatial transformations: implications for policy and planning*, Wallingford: CAB International, p. 1-12

Azienda di Promozione Turistica della Provincia Di Frozinone (2006), *Fiuggi e l'alta Ciocaria*, Fiuggi: Azienda di Promozione Turistica della Provincia Di Frozinone

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Baldassare D. (2007), *Fiuggi: la fonte di Bonifacio. Immagini per una cronistoria*, Fiuggi: B.d.M.

Balducci V. (ed.) (2005), *Architetture per le colonie di vacanza: esperience Europee*, Firenze: Alinea Editriche

Beriatos E. (1999), *Dépeuplement et développement touristique dans l'espace insulaire Grec – Le cas de Céphalonie et Ithaque dans les îles Ioniènnes*, Athènes: Ektypon Sarl (pour la Fondation de Céphalonie et Ithaque – Série Scientifique)

Boyer M. (2005), *Le thermalisme dans le grand Sud-Est de la France*, Grenoble: Presses Universitaires de Grenoble

Coccossis H. and Constantoglou M. (2008), 'The use of typologies in tourism planning', στο Coccosis H. and Psycharis Y. (eds), *Regional analysis and policy: the Greek experience*, Heidelberg: Physica-Verlag, p. 273-295

Cooper C. and Jackson S. (2002/1997), 'Destination life cycle: the isle of Man case study', in Lesley F. (ed.), *Sustainable tourism*, London: Earthscan Publication Limited

Cooper C., Fletcher J., Gilbert D. and Wanhill S. (1998/1993), *Tourism principles and practice*, New York: Addison Wesley Longman Limited

Davidson R. and Maitland R. (2002/1997), *Tourism destinations*, London: Hodder & Stoughton

Dietvorst A.G.J (1995), 'Tourist behaviour and the importance of time-space analysis', in Dietvorst A.G.J and Ashworth G.J. (eds), *Tourism and spatial transformations: implications for policy and planning*, Wallingford: CAB International, p. 163-182

Douglas N., Douglas N. and Derrett R. (2001), *Special interest tourism*, Milton, Australia: John Wiley & Sons

Duquenne M.N., Gaki D. and Katsakiori Z. (2005), 'Typology of tourism alternative forms in a Region of Greece: the case of Thessaly Region', in: *XXI Congress European Society for rural sociology*. Keszthely, Hungary, 22-26 August.

Editions de la Direction de la Presse au Ministère des Affaires Etrangères (1933), *La Grèce actuelle*, Athènes: Editions de la Direction de la Presse au Ministère des Affaires Etrangères

FEDERTERME - Federazione Italiana delle Industrie Termali e delle Acque Minerali Curative (2004), *Rapporto sul sistema termale in Italia* (Rapporto di richerca, coordinatore dela ricerca: Emilio Becheri), Roma: Federterme

Gerbod P. (2004), *Loisirs et santé: les thermalismes en Europe des origines à nos jours*, Paris: Honoré Champion

Glaus O. (1975), *Planen und bauen moderner heilbaeder*, Zürich: Verlag Karl Krämer und Co

Gospodini A. (2004), 'Urban space morphology and place identity in European cities; built heritage and innovative design', *Journal of Urban Design* 9(2), p. 225-248

Gospodini A. (2002), 'European cities in competition and the new uses of urban design',

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Journal of Urban Design, 7(1), p. 59-74

Gospodini A. (2001), 'Urban design, urban space morphology, urban tourism; an emerging new paradigm concerning their relationship', *European Planning Studies*, 9(7), p. 925-929

Hall C.M. and Page S.J. (1999), *The geography of tourism and recreation: environment, place and space*, London: Routledge

Hjalager A.M. (1999), 'Tourism destinations and the concept of industrial districts', *Paper for ERSA Conference*, Dublin

Inskeep E. (1994), *National and regional tourism planning: methodologies and case studies*, London – New York: Routledge - International Thomson Business]

Jamot C. (1988), *Thermalisme et villes thermales en France*, Clermont Ferrand: Publications de l'Institut d'Etudes du Massif Central

Murphy P. (1987/1985), *Tourism: a community approach*, New York – London: Methuen Inc

Page S., Brunt P., Busby G. and Conell J. (2001), *Tourism: a modern synthesis*, London: Thomson Learning

Page S. (1995), *Urban tourism*, New York: Routledge

Ritchie J.R.B. and Crouch I.G. (1999), *The competitive destination: a sustainable tourism perspective*, Oxfordshire, UK: CABI Publishing

Schofield P. (2004), 'Health tourism in the Kyrgyz Republic: the Soviet Salt Mine experience', in Singh T.V. (ed.), *New horizons in tourism: strange experiences and stranger practices*, Oxfordshire – Cambridge: CABI Publishing,

Shaw G. and Williams A. (2004), *Tourism and tourism spaces*, London – Thousands Oaks – New Delhi: SAGE Publications

Shaw G. and Williams A. (1994), *Critical issues in tourism: a geographical perspective*, Massachusetts: Blackwell Publishers Ltd

Veal A.J. (1997/1992), *Research methods for leisure and tourism: a practical guide*, second edition, Essex: ILAM-Pearson Education Limited

WTO (1997/1994), *National and regional planning: methodologies and case studies*, London: Thomson Business Press

Ελληνόγλωσση

Πέραν της αναμενόμενης και πολυποίκιλης επιστημονικής ελληνόγλωσσης βιβλιογραφίας που συγκεντρώθηκε και χρησιμοποιήθηκε κατά τη συγγραφή της διατριβής, αξίζει να σημειωθεί ότι ένα σημαντικό μέρος αυτής προέκυψε κατόπιν εκτεταμένης και επίπονης έρευνας που υλοποιήθηκε στα αρχεία της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος για μεγάλο χρονικό διάστημα. Τα συγγράμματα αυτά, που φτάνουν μέχρι και τον 19^{ο} αιώνα, υπήρξαν πολύτιμοι «οδηγοί» κατά τη σύνταξη του 4^{ου} και 5^{ου} Κεφαλαίου (για τον ελληνικό θερμαλιστικό τουρισμό και τις σπουδαιότερες λουτροπόλεις της χώρας), καθώς οι πληροφορίες που περιείχαν μας επέτρεψαν

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

να δημιουργήσουμε μια πλήρη και διαχρονική εικόνα για τις χωρικές μεταβολές και τα στάδια εξέλιξης που διήλθαν οι ελληνικοί τόποι θερμαλιστικού τουρισμού, συχνά από τα πρωταρχικά κιόλας στάδια της γένεσής τους.

Allmedia Publications (σε συνεργασία με το περιοδικό Επιλογή) (2007), *Νομοί: Η οικονομική και κοινωνική φυσιογνωμία των Νομών και Περιφερειών της Ελλάδας*, Αθήνα: Allmedia Publications

Allmedia Publications (σε συνεργασία με το περιοδικό Επιλογή) (2005), *Νομοί: Η οικονομική και κοινωνική φυσιογνωμία των Νομών και Περιφερειών της Ελλάδας*, Αθήνα: Allmedia Publications

Lickorish L. and Jenkins C. / Τσάρτας Π. (επ.) (2004), *Μια εισαγωγή στον τουρισμό*, Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική

Norušis M. / Περάκης Κ. (επ./μετ.) (2005), *Οδηγός ανάλυσης δεδομένων με το SPSS 12.0*, Αθήνα: Εκδόσεις Κλειδάριθμος

Βαρβαρέσος Σ. (2000), *Τουρισμός: έννοιες, μεγέθη, δομές – η ελληνική πραγματικότητα*, β΄ έκδοση, Αθήνα: Εκδόσεις Προπομπός

Βλαστός Μ. και Παπαϊωάννου Ν. (1930), *Πρακτικός οδηγός του λουομένου: λουτροθεραπεία-κινησιοθεραπεία, ιαματικαί πηγαί και λουτροπόλεις της Ελλάδος*, Αθήναι: Τύποις Ελλάς

Γκίκας Α. (2001), *Λουτρά Υπάτης: ιστορικές και στοργικές μνήμες*, Έκδοση Δήμου Υπάτης

Γκιώνη-Σταυροπούλου Γ. (1983), *Απογραφή θερμομεταλλικών πηγών Ελλάδος Ι: Αιγαίο Πέλαγος*, Υδρολογικές και Υδρογεωλογικές Έρευνες - Αρ.39, Αθήνα: ΙΓΜΕ

Γοσποδίνη Α. (2005), 'Χωρικές πολιτικές για τη βιώσιμη ανάπτυξη των μικρών ελληνικών Πόλεων', *Αειχώρος*, Τεύχος 1, Τόμος 4, σελ. 136-161

Δαλέζιος Ο. (1891), *Τα ιαματικά λουτρά της Ελλάδος*, Αθήναι (χ.ε.)

Δαμβέργης Α. (1919), *Περί της σκοπιμωτέρας διευθετήσεως των εν Ελλάδι ιαματικών πηγών*, Εν Αθήναις (χ.ε.)

Δαμβέργης Α. (1906), *Περί των ιαματικών υδάτων της Ελλάδας*, Εν Αθήναις (χ.ε.)

Δέφνερ Α. και Μεταξάς Θ. (2006), 'Ταυτότητα, εικόνα και μάρκετινγκ των πόλεων: η περίπτωση της Νέας Ιωνίας στο Νομό Μαγνησίας', στο Κοκκώσης Χ. και Φώτης Γ. (επ.), *Περιφερειακή επιστήμη και πολιτική: Ελλάδα και Βαλκάνια*, 7ο Εθνικό Συνέδριο του Ελληνικού Τμήματος της Διεθνούς Εταιρείας Περιφερειακής Επιστήμης, Αθήνα: Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης, σελ. 143-165

Δέφνερ Α. (1999), 'Πολιτιστικός τουρισμός και δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου: η επίδραση στις λειτουργίες των πόλεων', στο Οικονόμου Δ. και Πετράκος Γ. (επ), *Η ανάπτυξη των ελληνικών πόλεων: διεπιστημονικές προσεγγίσεις αστικής ανάλυσης και πολιτικής*, Αθήνα-Βόλος: Gutenberg/ Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, σελ. 113-152

Δέφνερ Α. (1998), 'Ελεύθερος χρόνος και κοινωνικότητα στον αστικό χώρο', *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τ. 96-97, Β'-Γ', σελ. 7-35

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

ΕΕΤΑΑ - Ελληνική Εταιρία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης (2004), *Οι χάρτες της τοπικής αυτοδιοίκησης*, Αθήνα: ΕΕΤΑΑ

Εμμανουήλ Ε. (1935), *Λουτρά και ιαματικά ύδατα εν τη αρχαιότητι*, Εν Αθήναις: χ.ε.

Εμμανουήλ Ε. (1934), *Η Αιδηψός και τα ύδατά της*, Αθήνα: Ταρουσόπουλος

ΕΟΤ (1966), *Λουτροπόλεις και ιαματικές πηγές*, Αθήνα: ΕΟΤ

ΕΟΤ (1954), *Λουτροπόλεις και ιαματικαί πηγαί 1951-1952-1953*, Αθήνα: ΕΟΤ

Ευαγγελίδης Τ. (1905), *Τα αυτοφυή ιαματικά ύδατα της Υπάτης*, (Επανέκδοση 2005), Αθήνα: Εκδόσεις Κουλτούρα

Ευαγγελόπουλος Θ. (1985), *Τα ιαματικά λουτρά Υπάτης*, Λαμία

Ζαχαρόπουλος Κ. και Μπαρμπίκας Η. (2001), *Τα Λουτρά της Ελλάδας – Περιηγητικός Οδηγός*, Β΄ Έκδοση, Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη

ΙΤΕΠ (2007α), *Ελληνική οικονομία και τουρισμός*, (εξαμηνιαία έκδοση) τεύχος 24, Αθήνα: ΙΤΕΠ

ΙΤΕΠ (2007β), *Ελληνική οικονομία και τουρισμός*, (εξαμηνιαία έκδοση) τεύχος 23, Αθήνα: ΙΤΕΠ

Καλέμης Α. (1999), *Περιπλανήσεις στο χώρο και στο χρόνο: Βόρεια Εύβοια – Αιδηψός: Ευρύτερη περιοχή και Μονές Βορειοανατολικής Εύβοιας*, Τόμος Β΄, Αθήνα: Εκδόσεις Κίνητρο

Καραμάνου Ζ. (1986), 'Προγραμματισμός και αρχιτεκτονικός σχεδιασμός υδροθεραπευτικών συγκροτημάτων: συγκεκριμένη πρόταση για το υδροθεραπευτήριο των Λουτρών Αγίας Παρασκευής', δημοσιευμένο στα Πρακτικά του «*1ο Διεθνές Συνέδριο για τα θερμομεταλλικά νερά και την ανάπτυξη των λουτροπόλεων*», Θεσσαλονίκη: ΣΔΚΙΠΕ, σελ. 45-60

Κάτσος Γ. (2004), *Τουρισμός ατόμων τρίτης ηλικίας*, Μελέτες:17, Αθήνα: ΙΤΕΠ

Καυκούλα Κ., Παπαμίχος Ν. και Χαστάογλου Β. (1990), *Σχέδια πόλεων στην Ελλάδα του 19ου αιώνα*, Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη: Πολυτεχνική Σχολή, Τμήμα Αρχιτεκτόνων

ΚΕΤΑ-ΠΕΣΣΕ (Κέντρο Επιχειρηματικής και Τεχνολογικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας) (2005), *Έκθεση επιχειρηματικότητας για την Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας 2005*, Λαμία: ΚΕΤΑ-ΠΕΣΕ

Κοκκώσης Χ. και Τσάρτας Π. (2001), *Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και περιβάλλον*, Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική

Κομίλης Π., Βαγιονής Ν., Κάρμας Κ., Μυλωνά Α., Παπαδημητρίου Μ. και Παπαπολύμερος Γ. (2001), *Μελέτη τουριστικής ανάπτυξης Νομού Ευβοίας*, Εκθέσεις:37, Αθήνα: ΚΕΠΕ

Κομίλης Π. και Βαγιονής Ν. (1999), *Τουριστικός σχεδιασμός: μέθοδοι και πρακτικές αξιολόγησης*, Αθήνα: Εκδόσεις Προπομπός

Κομίλης Π. (1986), *Χωρική ανάλυση του τουρισμού*, Αθήνα: ΚΕΠΕ

Κότιος Α. (1999), 'Η πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τον αστικό χώρο', στο Οικονόμου

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Δ. και Πετράκος Γ. (επ), *Η Ανάπτυξη των ελληνικών πόλεων: διεπιστημονικές προσεγγίσεις αστικής ανάλυσης και πολιτικής*, Αθήνα-Βόλος: Gutenberg/ Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, σελ. 553-582

Κούβαρης Λ. (επ.) (1964), *Νέα εικονογραφημένη γεωγραφία: Άτλας της Ελλάδος*, Αθήναι: Εκδοτικός Οίκος Αφοι Σπυρόπουλοι και Κ. Κουμουνδουρέας Ο.Ε.

Κουζέλης Α. (2002), *Η διαφημιστική δαπάνη για τον τουρισμό*, Μελέτες:14, Αθήνα: ΙΤΕΠ

Κουρέλης Γ. (1940), *Αιδηψός*, Αθήναι: Εστία

Κωτσιόπουλος Α., Σκαρπιά-Χόιπελ Ξ., Αρβανιτοπούλου Ν., Δάκη Θ., Νικολάου Δ., Σπαρτσή Ε. και Χοροζόγλου Γ. (1990), 'Αρχιτεκτονικός προγραμματισμός και προμελέτη Δημοτικού υδροθεραπευτηρίου και ξενοδοχείου Α΄ κατηγορίας στο Λουτράκι Κορινθίας', δημοσιευμένο στα Πρακτικά του «*2ο Συνέδριο για τα θερμομεταλλικά νερά*», Θεσσαλονίκη: ΣΔΚΙΠΕ, σελ. 419-424

Λάνδερερ Ξ. (1840), *Περί των της Ελλάδος ιαματικών υδάτων*, Εν Αθήναις: Βασιλική Τυπογραφία

Λάνδερερ Ξ. (1836), *Περιγραφή των εν Υπάτη, Αιδηψώ και Θερμοπύλαις θερμών υδάτων*, Αθήναι: Βασιλική Τυπογραφία

Λέκκας Ν. (1938), *Αι επτακόσιαι πενήντα μεταλλικαί πηγαί της Ελλάδος*, Αθήνα: ΙΓΜΕ

Λέκκας Ν. (1935), 'Η σύγχρονος μέριμνα-καταγραφή, κατάταξις, αναλύσεις των ιαματικών πηγών – Νομοθετική ρύθμισης – Εξυγιαντικά έργα – Υγειονομικά μέτρα – Διορισμός ειδικών λουτριάτρων', στο Χαριτάκης Κ., *Αι ιαματικαί πηγαί και λουτροπόλεις της Ελλάδος*, Εν Αθήναις (χ.ε.), σελ. 90-98

Λογοθέτης Μ. (2001), *Δίκαιο της τουριστικής βιομηχανίας*, Αθήνα – Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα

Λύτρας Π., Λαΐνος Ι. και Κουμέλης Θ. (1997), *Λεξικό τουριστικών όρων*, Αθήνα: Interbooks

Μπεριάτος Η. (2002), 'Νέες προσεγγίσεις στον σχεδιασμό και την πολιτική προστασίας του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος', *Τόπος*, τεύχος 18

Μπεριάτος Η. (2000), 'Περιβαλλοντικός σχεδιασμός των πόλεων', στο Μοδινός Μ. και Ευθυμιόπουλος Η. (επ.), *Η βιώσιμη πόλη*, Εκδόσεις Στοχαστής/ΔΙΠΕ, σελ.: 71-85

Μπεριάτος Η. (1999), 'Η σημασία των δικτύων συνεργασίας στην ανάπτυξη των ευρωπαϊκών και ελληνικών πόλεων', στο Οικονόμου Δ. και Πετράκος Γ. (επ.), *Η ανάπτυξη των ελληνικών πόλεων: διεπιστημονικές προσεγγίσεις αστικής ανάλυσης και πολιτικής*, Αθήνα-Βόλος: Gutenberg/ Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, σελ. 529-551

Μπεριάτος Η. (1995), 'Η εξέλιξη των στόχων και οι νέες τάσεις στο σχεδιασμό του χώρου', *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, Τριμηνιαία Επιστημονική Επιθεώρηση, Νο17

Μπεριάτος Η. (1981), 'Υπανάπτυξη, τουριστική ανάπτυξη και οργάνωση του χώρου: θεωρητικές και μεθοδολογικές παρατηρήσεις', στο *Συνέδριο για την Ανάπτυξη της Ελλάδας*, ΤΕΕ, τόμος ΙΙΙ, Αθήνα, σελ. 157-167

Μπριασούλη Ε. (2000), 'Σχεδιασμός τουριστικής ανάπτυξης: χαρακτηριστικές προσεγγίσεις',

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

στο Τσάρτας Π. (επ.), *Τουριστική ανάπτυξη: πολυεπιστημονικές προσεγγίσεις*, Αθήνα: Εξάντας

Μωραϊτίδης Α. (1924-1925), *Με του βορηά του κύματα: ταξείδια, περιγραφαί, εντυπώσεις*, Αθήνα: Σιδέρης

Νομαρχία Φθιώτιδος (195-), *Οδηγός λουτροπόλεων Φθιώτιδος: Θερμοπύλαι-Καλλίδρομον-Καμένα Βούρλα-Πλατύστομον-Υπάτη*, χ.τ., χ.ε.

Ντυκέν Μ.Ν. (2004 α), *Σημειώσεις για το μάθημα «Στατιστική»*, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Ντυκέν Μ.Ν. (2004 β), *Σημειώσεις για το μάθημα «Οικονομετρία»*, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Οικονόμου Τ. (επ.) (2005), *Εύβοια και ιαματικός τουρισμός*, Αθήνα - Χαλκίδα: ΕΟΤ – Ν.Ε.Τ.Π.

Ο Κόσμος του Επενδυτή (2008), 'Ανάπλαση Καϊάφα από την ΕΤΑ με κονδύλια 50 εκατ.€ ', Εβδομαδιαία Οικονομική Εφημερίδα, Σάββατο 29 - Κυριακή 30 Μαρτίου 2008, σελ.22

Παπαμάρκου Α. (1916), *Συνοπτική περιγραφή των ιαματικών υδάτων της Ελλάδος*, Αθήναι: Εστία

Παπανικολάου Δ. (1957), *Λουτροθεραπεία Αιδηψού: η επιστημονική και τουριστική εξέλιξη της λουτρόπολης Αιδηψού, θεραπευτικά-αποτελέσματα*, Αθήνα (χ.ε.)

Πατσουράτης Β. (2002), *Η ανταγωνιστικότητα του ελληνικού τουριστικού τομέα*, Μελέτες: 12, Αθήνα: ΙΤΕΠ

Παυλόπουλος Π. (1998), *Το πανόραμα του παγκόσμιου τουρισμού*, Μελέτες: 2, Αθήνα: ΙΤΕΠ

Ρηγάνης Δ., Δούνας Σ., Καλούσης Β. και Αγγελίδης Ζ. (1986), 'Ο ρόλος και η αξιοποίηση των θερμομεταλλικών νερών παράγοντες για την περιφερειακή ανάπτυξη της χώρας μας', δημοσιευμένο στα Πρακτικά του «*1ο Διεθνές Συνέδριο για τα θερμομεταλλικά νερά και την ανάπτυξη των λουτροπόλεων*», Θεσσαλονίκη: ΣΔΚΙΠΕ, σελ. 87-89

Ροδολάκης Ν. (1986), 'Θεραπευτικός τουρισμός και χωροταξική-πολεοδομική οργάνωση των λουτροπόλεων στην Ελλάδα', δημοσιευμένο στα Πρακτικά του «*1ο Διεθνές Συνέδριο για τα θερμομεταλλικά νερά και την ανάπτυξη των λουτροπόλεων*», Θεσσαλονίκη: ΣΔΚΙΠΕ, σελ. 33-44

ΣΕΤΕ (2003), *Τουρισμός και απασχόληση*, Αθήνα: ΣΕΤΕ

ΣΕΤΕ -ΣΕΒ (2007), *Δελτίο Τύπου – Κοινή Ανακοίνωση - 1 Μαρτίου 2007*, ΣΕΤΕ – ΣΕΒ

Σκαρπιά-Χόιπελ Ξ. (1996), *Λουτροθεραπεία και αναψυχή: ιστορική εξέλιξη των λουτρών*, Θεσσαλονίκη: University Studio Press

Σκαρπιά-Χόιπελ Ξ. (1990), 'Η αναψυχή ως παράμετρος του θεραπευτικού τουρισμού', δημοσιευμένο στα Πρακτικά του «*2ο Συνέδριο για τα θερμομεταλλικά νερά*», Θεσσαλονίκη: ΣΔΚΙΠΕ, σελ. 407-418

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Σκαρπιά-Χόιπελ Ξ. (1986), 'Οργανωτικές σκέψεις και προοπτικές: δύο λουτροπόλεις το 1999', δημοσιευμένο στα Πρακτικά του «*1ο Διεθνές Συνέδριο για τα θερμομεταλλικά νερά και την ανάπτυξη των λουτροπόλεων*», Θεσσαλονίκη: ΣΔΚΙΠΕ, σελ. 61-68

Σκούρας Κ. (1957), *Λουτρόπολη: Καμένα Βούρλα*, Θεσσαλονίκη (χ.ε.)

Σπαθή Σ. (2000), *Ο ιαματικός τουρισμός και η ανάπτυξη του τουρισμού υγείας στην Ελλάδα*, Αθήνα: ΚΕΠΕ

Σύνδεσμος Δήμων και Κοινοτήτων Ιαματικών Πηγών Ελλάδος – Ελληνική Θερμαλιστική Εταιρεία (2006), *Ιαματικές πηγές και λουτροπόλεις – ελληνικός θερμαλισμός*, Σ.Δ.Κ.Ι.Π.Ε. – Ε.Θ.Ε.: Θεσσαλονίκη

Σύνδεσμός Δήμων και Κοινοτήτων Ιαματικών Πηγών Ελλάδας -ΣΔΚΙΠΕ (1990), *2ο Συνέδριο για τα θερμομεταλλικά νερά*, (Πρακτικά Συνεδρίου), Θεσσαλονίκη: ΣΔΚΙΠΕ

Σύνδεσμός Δήμων και Κοινοτήτων Ιαματικών Πηγών Ελλάδας -ΣΔΚΙΠΕ (1986), *1ο Διεθνές Συνέδριο για τα θερμομεταλλικάν νερά και την ανάπτυξη των λουτροπόλεων*, (Πρακτικά Συνεδρίου), Θεσσαλονίκη: ΣΔΚΙΠΕ

Συνεφάκης Γ. (1990), 'Μεθοδολογία και παράμετροι για μια συστηματική ανάπτυξη των ιαματικών πηγών στον ελληνικό χώρο', δημοσιευμένο στα Πρακτικά του «*2ο Συνέδριο για τα θερμομεταλλικά νερά*», Θεσσαλονίκη: ΣΔΚΙΠΕ, σελ. 401-406

Σφέτσος Κ.Σ. (επ) (1988), *Απογραφή θερμομεταλλικών πηγών Ελλάδος ΙΙΙ: Ηπειρωτική Ελλάς*, Υδρολογικές και Υδρογεωλογικές Έρευνες Αρ.39, Αθήνα: ΙΓΜΕ

Σωτηριάδης Δ. και Σαραφίδης Ε. (193-), *Ιαματικά ύδατα της Ελλάδας: 1930*, (χ.τ.) (χ.ε.)

Τσάρτας Π. (1996), *Τουρίστες, ταξίδια, τόποι: κοινωνιολογικές προσεγγίσεις*, Αθήνα: Εξάντας

Τσάρτας Π., Μανώλογλου Ε. και Μάρκου Α. (σε συνεργασία με Άλλισον Ε. και Σαγιά Ι.) (2001), *Ποιοτικά χαρακτηριστικά και τάσεις ζήτησης εσωτερικού τουρισμού*, Αθήνα: ΕΚΚΕ

Χαριτάκης Κ. (1935), *Αι ιαματικαί πηγαί και λουτροπόλεις της Ελλάδας*, Ιατρική Εγκυκλοπαίδεια, Εκδόσεις Εφημερίδος «Ανεξάρτητος»: Εν Αθήναις

ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΑ ΦΥΛΛΑΔΙΑ

Πέραν κάποιων πρόσφατων τουριστικών Οδηγών ή Εκδόσεων, που χρησιμοποιήθηκαν για την τεκμηρίωση της διατριβής και αναφέρθηκαν παραπάνω, στον κατάλογο της βιβλιογραφίας, στο σημείο αυτό παρατίθενται ορισμένα φυλλάδια (διαφημιστικές μπροσούρες κλπ) των οποίων η σημασία έγκειται στην παλαιότητά τους και κατ' επέκταση στο γεγονός ότι περιέχουν αρκετές ιστορικές πληροφορίες που ίσως δεν υπάρχουν αλλού. Τα φυλλάδια αυτά «ανακαλύφθηκαν» στο αρχείο της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος.

Grèce: ses stations thermales et ses villégiatures d'été (1938), Hestia: Athènes

Greece: mineral springs and summer Resorts (1938)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Grèce: villes d'eau (1931), (s.l.) (s.n.)

Greece: spas (1960), (s.n.)

La Grèce: ses monuments historiques ses sites pittoresque, ses sources thermales (1934), Perilla: Athènes

ΑΝΕΚΔΟΤΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ - ΕΚΘΕΣΕΙΣ - ΕΓΓΡΑΦΑ

Η αναζήτηση και συγκέντρωση τέτοιων μελετών είναι συνήθως ιδιαίτερα δύσκολη, καθώς το γεγονός ότι είναι ανέκδοτες, συχνά τις καθιστά «δυσεύρετες». Παρ' όλα αυτά, προσπαθήσαμε να εντοπίσουμε έναν αριθμό τέτοιων μελετών και κειμένων, ιδιαίτερα χρήσιμων, κατόπιν έρευνας σε πολλά και διαφορετικά μέρη (φορείς, οργανισμούς κλπ).

C.N.E.Th. - Conseil National des Exploitants Thermaux (2003), *Aspects economiques du thermalisme français*, C.N.E.Th (στο www.france-thermale.org)

Community on Spatial Development (E.U.) (1999), *ESDP European Spatial Development Perspective: Towards balanced and sustainable development of the territory of the European Union*, Brussels: European Commission (στο http://europa.eu/)

IGAS (2000), *Raport sur le thermalisme français*, Paris: IGAS (στο www.france-thermale.org)

WTO (2005), *Tourism 2020 Vision* , στο www.sete.gr (ηλεκτρονική βιβλιοθήκη ΣΕΤΕ)

ICAP (1998), *Δυνατότητες τουριστικής ανάπτυξης και προβολής της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας*, Αθήνα: ICAP

Βουλή των Ελλήνων (2006), *Έκθεση της Διαρκούς Επιτροπής Παραγωγής και Εμπορίου της Βουλής των Ελλήνων (κατά τη Συνεδρίαση της 22ας Αυγούστου 2006)*, Αθήνα: Βουλή των Ελλήνων

Βουλή των Ελλήνων (Ειδική Μόνιμη Επιτροπή Περιφερειών) – Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας (2005), Κείμενο Εισήγησης Γ.Γ. Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας στην Ειδική Μόνιμη Επιτροπή Περιφερειών της Βουλής των Ελλήνων, Αθήνα – Λαμία: Βουλή των Ελλήνων – Π.Στ.Ε.

ΔΙΑΜΕΤΡΟΣ (2002), *Τουριστική ανάπτυξη Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας 2002-2006*, Αθήνα: ΔΙΑΜΕΤΡΟΣ ΕΠΕ

ΚΕΠΑΜΕ - Κέντρο Χωροταξικών-Πολεοδομικών-Αρχιτεκτονικών Μελετών και Ερευνών (2000), *Στρατηγικό πλαίσιο χωρικών κατευθύνσεων για την ανάπτυξη του ιαματικού τουρισμού στην Ελλάδα*, Αθήνα: ΚΕΠΑΜΕ – ΥΠΕΧΩΔΕ

Ορφανός Γ. (1985), *Απογραφή θερμομεταλλικών πηγών Ελλάδος ΙΙ: Πελοπόννησος*, Υδρολογικές και Υδρογεωλογικές Έρευνες Αρ.39, Αθήνα: ΙΓΜΕ

Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας, *Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Στερεάς Ελλάδας 2000-2006*, Λαμία: Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας

Σκαρπιά-Χόιπελ Ξ. και Συνεφάκης Γ. (1988), *Αρχιτεκτονικός και πολεοδομικός*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

προγραμματισμός και σχεδιασμός εγκαταστάσεων θεραπευτικού τουρισμού στον ελληνικό χώρο, Ερευνητικό Πρόγραμμα ανάπτυξης ιαματικών πηγών Ελλάδας, Θεσσαλονίκη: Σύνδεσμος Δήμων και Κοινοτήτων Ιαματικών Πηγών Ελλάδος

ΥΠΑΝ – ΕΟΤ (2003), *Μελέτη τουριστικής ανάπτυξης Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας*, (Μελέτες Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφερειών – Νο 6), Αθήνα: ΥΠΑΝ – ΕΟΤ

ΥΠΕΧΩΔΕ – Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων (2007), *Σχέδιο Κοινής Υπουργικής Απόφασης του Ειδικού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό*, Αθήνα: ΥΠΕΧΩΔΕ

ΥΠΕΧΩΔΕ - Π.Στ.Ε (2003)., *Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας*, Αθήνα –Λαμία: ΥΠΕΧΩΔΕ-Π.Στ.Ε.

ΥΤΑΝ - Υπουργείο Τουριστικής Ανάπτυξης-Ομάδα Σχεδιασμού Προγράμματος Τουρισμού 2007-13 (2006), *Συνθετικό κείμενο για τον σχεδιασμό των παρεμβάσεων της προγραμματικής περιόδου 2007-13 στον τομέα του τουρισμού*, Αθήνα: ΥΤΑΝ (στο www.mintour.gr)

ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Δεδομένου ότι ένα από τα βασικά πεδία εστίασης της διατριβής ήταν και η διερεύνηση των μεταβολών των χωρικών ρυθμίσεων στις περιοχές ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού, εκ των πραγμάτων αναζητήθηκαν και τα σχετικά θεσμικά κείμενα. Σημειωτέον ότι, η πλειονότητα των παρακάτω κανονιστικών ρυθμίσεων, εκτός από τη βασική νομοθεσία περί ιαματικών πηγών και θερμαλιστικού τουρισμού, αφορά σε τροποποιήσεις ή επεκτάσεις σχεδίων πόλεων-λουτροπόλεων, αλλά και γενικότερα στις ρυθμίσεις που έγιναν στο πλαίσιο του προγράμματος της Επιχείρησης Πολεοδομικής Ανασυγκρότησης – ΕΠΑ (ΓΠΣ, ειδικές πολεοδομικές ζώνες και άλλα θεσμικά εργαλεία .

ΦΕΚ 230/Α/06 (Ν. 3498/2006) περί ανάπτυξης του ιαματικού τουρισμού και άλλες διατάξεις

ΦΕΚ 280/Α/03 (Ν. 3199/03), προστασία και διαχείριση των υδάτων – Εναρμόνιση με την Οδηγία 2000/60/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 23ης Οκτωβρίου 2003

ΦΕΚ 261/Α/04 (Αναπτυξιακός Νόμος 3299/04), κίνητρα ιδιωτικών επενδύσεων για την οικονομική ανάπτυξη και την περιφερειακή σύγκλιση

ΦΕΚ 81/Α/98 (Αναπτυξιακός Νόμος 2601/98), ενισχύσεις ιδιωτικών επενδύσεων για την οικονομική και περιφερειακή ανάπτυξη της χώρας και άλλες διατάξεις

ΦΕΚ 810/Δ/92 έγκριση ΓΠΣ του οικισμού Λουτρών Υπάτης της Κοινότητας Λουτρών Υπάτης (Ν. Φθιώτιδας)

ΦΕΚ 272/Δ/91, τροποποίηση ΓΠΣ του Δήμου Καμένων Βούρλων (Ν. Φθιώτιδας)

ΦΕΚ 286/Β/88, χαρακτηρισμός ως ιστορικών διατηρητέων μνημείων δεκαπέντε (15) κτιρίων στα Λουτρά Αιδηψού

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

ΦΕΚ 776/Δ/87, έγκριση ΓΠΣ του Δήμου Καμένων Βούρλων (Ν. Φθιώτιδας)

ΦΕΚ 455/Β/87, χαρακτηρισμός ως διατηρητέων κτιρίων στα Λουτρά Αιδηψού

ΦΕΚ 57/Δ/86, έγκριση ΓΠΣ των οικισμών Λουτρών Αιδηψού – Αιδηψού και Αγ. Νικολάου του Δήμου Λουτρών Αιδηψού

ΦΕΚ 240/Δ/71, περί τροποποιήσεως και επεκτάσεως του ρυμοτομικού σχεδίου Αιδηψού και καθορισμού των όρων και περιορισμών δομήσεως των οικοπέδων αυτού

ΦΕΚ 42/Δ/71, επέκταση ρυμοτομικού σχεδίου Καμένων Βούρλων

ΦΕΚ 2/Δ/65, τροποποίηση και επέκταση ρυμοτομικού σχεδίου Καμένων Βούρλων

ΦΕΚ 160/Δ/62, περί συμπληρώσεως του από 28-2-1929 Διατάγματος «περί επεκτάσεως του εγκεκριμένου σχεδίου της λουτροπόλεως Αιδηψού»

ΦΕΚ Α/112/60 (Ν. 4086/1960), περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως διατάξεων τινων περί ιαματικών πηγών

ΦΕΚ 169/Α/59, περί τροποποιήσεως του ρυμοτομικού σχεδίου Λουτρών Αιδηψού

ΦΕΚ 44/Α/54, περί τροποποιήσεως και επεκτάσεων ρυμοτομικού σχεδίου Λουτρών Αιδηψού

ΦΕΚ 187/ΑΑ/54, έγκριση ρυμοτομικού σχεδίου Καμένων Βούρλων

ΦΕΚ 169/Α/59, περί τροποποιήσεως του ρυμοτομικού σχεδίου Λουτρών Αιδηψού

ΦΕΚ 542/35, έγκριση Σχεδίου Πόλεως Καμένων Βούρλων

ΦΕΚ 158/Α/29, περί επεκτάσεως του εγκεκριμένου σχεδίου της λουτροπόλεως Αιδηψού

ΦΕΚ 406/Δ/1884, έγκριση Σχεδίου Πόλεως Λουτρών Αιδηψού

ΙΣΤΟΤΟΠΟΙ

Σύμφωνα με τις επιταγές της σύγχρονης εποχής, το διαδίκτυο υπήρξε μια από τις σημαντικές πηγές άντλησης στοιχείων και πληροφοριών κατά την τεκμηρίωση της έρευνάς μας. Ωστόσο, όπως γίνεται αντιληπτό και από τον παρακάτω κατάλογο, το διαδίκτυο χρησιμοποιήθηκε ευρέως για την άντληση δεδομένων σχετικά με τις περιπτώσεις περιοχών θερμαλιστικού τουρισμού που διερευνήθηκαν σε χώρες του εξωτερικού. Για την Ελλάδα, παρά την ύπαρξη αρκετών πληροφοριών στο διαδίκτυο, προτιμήθηκε η επιτόπια επίσκεψη στους αρμόδιους φορείς για τη συλλογή των απαραίτητων στοιχείων, ώστε να εξασφαλιστεί η εγκυρότητα και η πιο επικαιροποιημένη εκδοχή τους.

www.minenv.gr, Υπουργείο Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιβάλλοντος

www.yme.gov.gr, Υπουργείο Μεταφορών και Επικοινωνιών

www.mintour.gr, Υπουργείο Τουριστικής Ανάπτυξης – ΥΤΑΝ

www.gnto.gr, Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού – ΕΟΤ

www.grhotles.gr, Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδας – ΞΕΕ

www.tourism-development.gr, Εταιρεία Τουριστικής Ανάπτυξης – ΕΤΑ ΑΕ

www.thermalsprings.gr, Σύνδεσμος Δήμων και Κοινοτήτων Ιαματικών Πηγών Ελλάδος

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

www.kamena-vourla.com, Δήμος Καμένων Βούρλων
www.mitsishotles.com, Ξενοδοχειακές Επιχειρήσεις Μήτση (Γαλήνη spa wellness hotel)
www.thermaesylla.gr, Κέντρο Σύγχρονου Ιαματικού Τουρισμού «Θέρμαι Σύλλα»
www.loutraki.gr, Δήμος Λουτρακίου
www.kalithea.gr, Δήμος Καλλιθέας Ρόδου
www.methana.gr, Δήμος Μεθάνων
www.kythnos.gr, Δήμος Κύθνου
www.wikipedia.org, Ηλεκτρονική Εγκυκλοπαίδεια
www.enit.it, Agenzia Nazionale del Turismo
www.lifeinitaly.com
www.termeitalia.it
www.fiuggiterme.it, guida de la cittadina
www.termediroma.org, Κέντρο Θερμαλισμού Terme di Tivoli
www.termeditelese.it, Κέντρο Θερμαλισμού Grand Hotel Telese Terme
www.comunedivillamaina.it, Κοινότητα Villamaina
www.comune.tivoli.rm.it, Κοινότητα Tivoli
www.ladocumentationfrancaise.fr
www.france-thermale.org, Conseil National des Exploitants Thermaux
www.chainethermale.fr, Chaîne Thermale du Soleil
www.ville-balaruc-les-bains.com, Δήμος Balaruc-les-Bains
www.ot-leboulou.fr, Office de Tourisme
www.leguidedumontpellier.com
www.mairie-leboulou.fr, Δήμος Le Boulou
http://histoireduroussillon.free.fr
www.balaruc-les-bains.com
www.amelie-les-bains.com
www.anbal.es, Asociación Nacional de Balnearios (España)
www.balneariosurbanos.org, Asociación Española de Balnearios Urbanos
www.caldesdemontbui.cat, Δήμος Caldes de Montbui
www.ayto-medinadelcampo.es, Δήμος Medina del Campo
www.palaciodelassalinas.es, Κέντρο Θερμαλισμού Palacio de las Salinas
http://caldesdemontbui.eresmas.com
www.balneariovilladeolmedo.com, Κέντρο Θερμαλισμού Balneario Villa de Olmedo

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ

Με δεδομένο την εκτεταμένη επιτόπια έρευνα που πραγματοποιήθηκε, σημαντικό μέρος των στοιχείων που χρησιμοποιήθηκαν -ειδικά για τη συγγραφή του 5^{ου} Κεφαλαίου-, προήλθαν από τα ερωτηματολόγια που συμπληρώθηκαν με εκπροσώπους της Τοπικής Αυτοδιοίκησης αλλά και με διαχειριστές-διευθυντές θερμαλιστικών εγκαταστάσεων. Παρ' όλα αυτά, αξίζει να σημειωθεί ότι εξίσου σημαντικές -ή ακόμη και πιο αξιόλογες- πληροφορίες αντλήθηκαν κατά τη διάρκεια

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

των άτυπων συνεντεύξεων που παράλληλα μας παραχώρησαν, τόσο τα πρόσωπα που συμμετείχαν στην έρευνα με τα ερωτηματολόγια, όσο και πολλά άλλα από Ελλάδα και Εξωτερικό. Στην πραγματικότητα, από τις συνεντεύξεις αυτές, μας δόθηκε όχι απλά η δυνατότητα να γνωρίσουμε καλύτερα τις περιοχές που επισκεφτήκαμε, αλλά να κατανοήσουμε βαθύτερα τις τοπικές χωρικές δομές και να αντλήσουμε πολύ πιο σύνθετες πληροφορίες, που καμία βιβλιογραφία συνήθως δεν αναφέρει (όπως μύθους και γεγονότα της περιοχής, λεπτομέρειες που δε γράφονται παρά μόνο λέγονται... κ.ο.κ.)

Mannu Francesco, Διευθυντής Κέντρου Θερμαλισμού Terme di Roma (Terme di Tivoli)

Toppoli Iuorio, Επιστάτης Θερμαλιστικού Πάρκου Terme di San Teodoro

Rivalli Sergio, Διευθυντής Θερμαλιστικού Πάρκου «Gran Hotel Terme di Telese»

Prudehomme Natalia, Προϊσταμένη Θερμαλιστικού Πάρκου «Hesperides» (Balaruc-les-Bains)

Wankoo Celia, Υπεύθυνη Κέντρου Θερμαλισμού «Athèna» (Balaruc-les-Bains)

Lopez Santer Fernando Miguel, Υπεύθυνος Λουτρονόμος Κέντρου Θερμαλισμού «Victória Terme» (Caldes de Montbui)

Grande Maria Teresea, Διευθύντρια Ισπανικού Συλλόγου Θερμαλιστικών Κέντρων (ANBAL)

Pastor de Garcia Antonio, Διευθυντής Συλλόγου Παραθερμαλιστικών Κέντρων Ισπανίας (AEBU)

Χατζηγεωργίου Μάνος, Προϊστάμενος Τμήματος Ιαματικών Πηγών ΕΟΤ

Γκιώνη-Σταυροπούλου Γ., Υπάλληλος ΥΠΑΝ – ερευνήτρια μελέτης καταγραφής θερμομεταλλικών πηγών Ελλάδος (ΙΓΜΕ)

Ματάκιας Πολυχρόνης, Δήμαρχος Αιδηψού

Αντωνίου Μάκης, Δήμαρχος Καμένων Βούρλων

Σκούρας Θανάσης, Αντιδήμαρχος Υπάτης

Πλατανιάς Γιάννης, πρ. Δήμαρχος Καμένων Βούρλων

Φώτου Μαρία, Προϊσταμένη Καταστήματος Ιαματικής Πηγής ΕΟΤ-ΕΤΑ Λουτρών Αιδηψού

Καστανάκης Μιχάλης, Διευθυντής Επιχείρησης «Γαλήνη ΑΞΤΕΕ» (Καμένα Βούρλα)

Ντάλη Βάσω, Προϊσταμένη Οικονομικής Διεύθυνσης «Γαλήνη ΑΞΤΕΕ» (Καμένα Βούρλα)

Τσούτσος Αργύρης, Προϊστάμενος Καταστήματος Ιαματικής Πηγής Λουτρών Υπάτης

Αθανασίου Μαρία και Αθανασίου Γιώργος, Ιδιοκτήτρια και Διαχειριστής Ξενοδοχείου και Υδροθεραπευτηρίου «Στάδιον» (Λουτρά Αιδηψού)

Αναστασοπούλου-Καράτζιου Βούλα, Υπεύθυνη Δημοσίων Σχέσεων-Συνιδιοκτήτρια Ξενοδοχείου και Κέντρου Ιαματικού Τουρισμού «Θέρμαι Σύλλα spa wellness hotel» (Λουτρά Αιδηψού)

Γκιούρα Βικτωρία, Συνδιαχειρίστρια-Συνιδιοκτήτρια Ξενοδοχείου και Υδροθεραπευτηρίου «Αίγλη» (Λουτρά Αιδηψού)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Δημακάκου Σταυρούλα, Διαχειρίστρια-Ιδιοκτήτρια Ξενοδοχείου και Υδροθεραπευτηρίου «Ταίναρον» (Λουτρά Αιδηψού)

Δημητρέσσας Δημήτρης, Διευθυντής-Συνιδιοκτήτης Ξενοδοχείου και Υδροθεραπευτηρίου «Ερμής» (Λουτρά Αιδηψού)

Καπόλος Χάρης, Συνδιαχειριστής Ξενοδοχείου και Υδροθεραπευτηρίου «Καπόλος» (Λουτρά Αιδηψού)

Καραντζής Κώστας, Διευθυντής-συνιδιοκτήτης Ξενοδοχείου και Υδροθεραπευτηρίου «Κεντρικόν» και συνιδιοκτήτη Υδροθεραπευτηρίου «Άγιος Παντελεήμων» (Λουτρά Αιδηψού)

Μάλλιος Δημήτρης, Διευθυντής-Ιδιοκτήτης Ξενοδοχείου και Υδροθεραπευτηρίου «Ηράκλειον» (Λουτρά Αιδηψού)

Μήτσα Ελισάβετ, Διευθύντρια-Συνιδιοκτήτρια Ξενοδοχείου και Υδροθεραπευτηρίου «Μηθώ» (Λουτρά Αιδηψού)

Μπαλαλάς Νικόλαος, Διευθυντής-Συνιδιοκτήτης Ξενοδοχείου και Υδροθεραπευτηρίου «Αι Πηγαί» (Λουτρά Αιδηψού)

Παπαθεοφάνη Ελένη, Διευθύντρια-Ιδιοκτήτρια Ξενοδοχείου και Υδροθεραπευτηρίου «Άνεσις» (Λουτρά Αιδηψού)

Παπαϊωάννου Ευτέρπη, Διαχειρίστρια-Συνιδιοκτήτρια «Υδροθεραπευτήριο Παπαϊωάννου» (Λουτρά Αιδηψού)

Παραγκαμιάν Καλούστ, Διευθύνων Σύμβουλος Ξενοδοχείου και Υδροθεραπευτηρίου «Ιστιαία» και Συνιδιοκτήτης Υδροθεραπευτηρίου «Άγιος Παντελεήμων»,

Πέτρου Νίκος, Διευθυντής Ξενοδοχείου και Υδροθεραπευτηρίου «Capri» (Λουτρά Αιδηψού)

Σκουρτανιώτης Γεώργιος, Διευθυντής-Ιδιοκτήτης «Υδροθεραπευτήριο Σκουρτανιώτης» (Λουτρά Αιδηψού)

Σεραφετινίδης Ιορδάνης, Διευθυντής-Ιδιοκτήτης Ξενοδοχείου και Υδροθεραπευτηρίου «Αύρα» (Λουτρά Αιδηψού)

Τσότσου Χρυσούλα και Πήττας Νίκος, Διαχειριστές-Ιδιοκτήτες Ξενοδοχείου και Υδροθεραπευτηρίου «Ειρήνη» (Λουτρά Αιδηψού)

Τεκίδης Λάζαρος, Διευθυντής Δημοτικής Επιχείρησης Εκμετάλλευσης Ιαματικών Πηγών Λαγκαδά (Λουτρά Αιδηψού)

Υπεύθυνος Θερμαλιστικού Πάρκου Λουτρών Ελευθερών

Υπεύθυνη Ποσιθεραπευτηρίου ΕΟΤ Λουτρακίου

Υπεύθυνη Υποδοχής Θερμαλιστικής Εγκατάστασης Λουτρών Πλατυστόμου

Επιστάτης Θερμαλιστικού Πάρκου Λίμνης Βουλιαγμένης

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Η απόκτηση των απαραίτητων στατιστικών στοιχείων αποτέλεσε μια ιδιαίτερα δύσκολη διαδικασία κατά την εκπόνηση της διατριβής, καθώς προϋπέθεσε πολυσυλλεκτική εργασία και πολύπλευρη αναζήτηση δεδομένων, ενίοτε ακόμη και σε πηγές σε διαφορετικές περιοχές της Ελλάδας. Αυτό συνέβη επειδή ο θερμαλιστικός τουρισμός, λόγω της διαρκούς πτωτικής πορείας του, από τη δεκαετία του 90 και μετά έπαψε να αποτελεί ειδική/ξεχωριστή κατηγορία της ΕΣΥΕ και ως εκ τούτου σταμάτησαν να τηρούνται συστηματικά στατιστικά στοιχεία γι' αυτόν (ακόμη και από τις υπηρεσίες του ΕΟΤ και της ΕΤΑ που είναι πλέον οι αρμόδιοι φορείς). Ας σημειωθεί ότι ορισμένες στατιστικές πληροφορίες αντλήθηκαν επίσης και από δημοσιεύματα που βρίσκονται στην κατηγορία «Βιβλιογραφία» και για τις οποίες γίνονται αντίστοιχες παραπομπές στο κείμενο της διατριβής.

ΕΟΤ, Τμήμα Ιαματικών Πηγών

ΕΣΥΕ (Στατιστικές Επετηρίδες ετών 1960 -1987)

Περιφερειακή Υπηρεσία Τουρισμού ΕΟΤ Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης

Περιφερειακή Υπηρεσία Τουρισμού ΕΟΤ Αττικής

Περιφερειακή Υπηρεσία Τουρισμού ΕΟΤ Δυτικής Ελλάδας

Περιφερειακή Υπηρεσία Τουρισμού ΕΟΤ Θεσσαλίας

Περιφερειακή Υπηρεσία Τουρισμού ΕΟΤ Κεντρικής Μακεδονίας

Περιφερειακή Υπηρεσία Τουρισμού ΕΟΤ Στερεάς Ελλάδας

Περιφερειακό Γραφείο Τουρισμού ΕΟΤ Λουτρακίου

ΧΑΡΤΕΣ – ΑΕΡΟΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ – ΔΟΡΥΦΟΡΙΚΕΣ ΕΙΚΟΝΕΣ

Όπως ήδη έχει αναφερθεί και στο 1ο Κεφάλαιο (Μεθοδολογία της Έρευνας), πολλά από τα στοιχεία της έρευνας αποδόθηκαν σε χάρτες, οι οποίοι, πλην των περιπτώσεων του εξωτερικού, προέκυψαν από ιδία επεξεργασία. Παράλληλα, αξίζει να σημειωθεί ότι από τη διατριβή δεν απουσίασαν και χάρτες, οι οποίοι, εκτός από ιστορικής αξίας, υπήρξαν και πηγή πληροφόρησης για δεδομένα πολύ παλαιότερων εποχών (και οι οποίοι προήλθαν από συγγράμματα που αναφέρονται στην κατηγορία «Βιβλιογραφία»). Ωστόσο παρακάτω, παρατίθενται μόνο οι πηγές που χρησιμοποιήθηκαν κατά την παραγωγή των χαρτών προσωπικής επεξεργασίας.

Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού – ΓΥΣ:

Τοπογραφικοί χάρτες 1:5.000 των περιοχών μελέτης (Λ. Αιδηψού, Κ. Βούρλα, Λ. Υπάτης)

Αεροφωτογραφίες των δεκαέξι (16) σπουδαιότερων τόπων ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού της Ελλάδας σε διάφορες χρονικές περιόδους (1945 – σήμερα)

Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης (Π.Θ.):

Εργαστήριο Χωρικής Ανάλυσης GIS και Θεματικής Χαρτογραφίας (ψηφιακά υπόβαθρα διοικητικών διαιρέσεων Ελλάδας)

Εργαστήριο Περιβάλλοντος και Χωρικού Σχεδιασμού (ψηφιακά υπόβαθρα διοικητικών διαιρέσεων Ευρώπης)

Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων:

Ψηφιακό υπόβαθρο ανάγλυφου Ελλάδας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Google Earth:

Δορυφορικές Εικόνες (2008) για τις δέκα (10) περιοχές – λουτροπόλεις του εξωτερικού και την περίπτωση της ιαματικής πηγής Υρμίνης – Κουνουπελίου (Ηλεία)

ΕΙΚΟΝΕΣ - ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ - ΣΧΕΔΙΑ

Σύμφωνα με τη λαϊκή ρήση, «μια εικόνα ισούται με χίλιες λέξεις...». Για το λόγο αυτό, η παράθεση των κατάλληλων εικόνων-φωτογραφιών, χρησιμοποιήθηκε κυρίως για την οπτική απόδοση των περιγραφών των θερμαλιστικών προορισμών που εξετάσαμε και του περιβάλλοντα χώρου τους (οικιστικού και φυσικού). Στο πλαίσιο αυτό, επιχειρήθηκε η ανεύρεση παλιών φωτογραφικών ντοκουμέντων και σχεδίων, προκειμένου να γίνει σύγκριση των τοπίων και των στοιχείων του τοπίου και του χώρου σε διάφορες χρονικές περιόδους.

Από προσωπικό αρχείο (λήψεις κατά τη διάρκεια των κατά τόπους επισκέψεων)

Από προσωπικό αρχείο Γ. Πλατανιά (πρ. Δημάρχου Καμένων Βούρλων)

Από εκδόσεις που αναφέρονται στη βιβλιογραφία (κυρίως παλιών βιβλίων και περιοδικών, που αναφέρονται στον αντίστοιχο κατάλογο – κατηγορία πηγών τεκμηρίωσης)

Από ιστότοπους του διαδικτύου (κυρίως τοπικής αυτοδιοίκησης, που αναφέρονται στον αντίστοιχο κατάλογο – κατηγορία πηγών τεκμηρίωσης)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΠΗΓΕΣ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ

Πέραν των προαναφερόμενων πηγών τεκμηρίωσης, στο σημείο αυτό παρατίθενται και μερικές άλλες βιβλιογραφικές πηγές,, τις οποίες συμβουλευτήκαμε και αντλήσαμε αρκετές πληροφορίες. Όμως, δεν έγινε συγκεκριμένη αναφορά σε αυτές στο κείμενο για δύο λόγους α) λόγω απουσίας της χωρικής διάστασης ή της μη επιστημονικής φύσης τους (πχ. αποτελούσαν φωτογραφικά λευκώματα κλπ και β) λόγω της γενικής θεματολογίας τους περί τουρισμού. Παρ' όλα αυτά, θεωρήθηκε ότι πρέπει να παρουσιαστούν εδώ, γιατί αφ' ενός μας βοήθησαν να αποκτήσουμε γενικότερες χρήσιμες γνώσεις και να διαμορφώσουμε άποψη για τα εξεταζόμενα θέματα (απόκτηση σχετικής 'κουλτούρας') και αφ' ετέρου γιατί αποτελούν πηγές που αξίζει να διερευνήσει κάθε ενδιαφερόμενος, καθώς κρίθηκε ότι θα διευκολύνουν ενδεχόμενη παραπλήσια ή και πιο εξειδικευμένη μελλοντική έρευνα στα θέματα σχεδιασμού του τουρισμού και του θερμαλιστικού τουρισμού.

Επίσης παρατίθενται και τίτλοι οι οποίοι περιήλθαν σε γνώση μας και τους οποίους δεν μπορέσαμε να συμβουλευθούμε αλλά θεωρούμε ότι είναι χρήσιμοι για άλλους μελετητές.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενόγλωσση

Aitchinson C., MacLeod N. and Shaw S. (2000), *Leisure and tourism landscapes: social and cultural geographies*, London - New York: Routledge

Apostolopoulos Y., Loukissas P. and Leontidou L. (eds) (2001), *Mediterranean tourism: facets of socioeconomic development and cultural change*, London: Routledge

Barbier Y. (19--), *L'Europe illustree : Aix-les- Bains et ses environs*, Zuerich (s.n.)

Beriatos E. (1998), 'Spatial planning in coastal zones: the sase of Greece'. In *Land and water, integrated planning for a sustainable future*, proceedings of the 34th IsoCaRP Congress, p.: 311-318.

Brent R. and Goeldner C. (1994), *Travel, tourism and hospitality research: a handbook for managers and researchers*, New York: Wiley

Burkart A. J. and Medlik S. (1981), *Tourism: past, present and future*, London: Heinemann

Calero P. A. (2004), *Balnearios de Alicante, Valencia, Castellon, Murcia, Albacete y Cuenca*, Edit: Calero Pico Antonio

Cazes G. et Potier F. (eds) (1998), *{Le }tourisme et la ville: experiences européennes*, Paris: L' Harmattan

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Chevalley de Rivaz J.E. (1859), *Description des eaux minérales et des étuves de l'ile d'Ischia*, Naples (s.n.)

Coccossis H. and Mexa A. (2004), *{The} challenge of tourism carrying capacity assessment: theory and practice*, Aldershot: Ashgate

Coccossis, H. and Nijkamp, P. (eds.) (1995), *Sustainable tourist development*, London: Avebury

Dallen J.T. (2007), *Managing heritage and cultural tourism resources*, Aldershot: Ashgate

Deffner A. (2005), 'The combination of cultural and time planning: a new direction for the future of European cities', *City*, Vol. 9, No. 1, pp.125-141

Donnet P.A. (2006), *Villes d'eaux en Auvergne*, Saint-Cyr-Sur-Loire: A. Sutton

Douglas G. P. and Butler R. W. (eds) (1999), *Contemporary issues in tourism development*, London – New York: Routledge

Duncan T., Guerrier Y. and Robertson M. (eds) (1998), *Managing tourism in cities: policy, process and practice*, Chichester - New York - Weinheim: John Wiley & Sons

Gunn C. (1994), *Tourism planning: basics, concepts, cases*, Washington -London: Taylor & Francis

Heath E. and Wall G. (1992), *Marketing tourism destinations: a strategic planning approach*, New York: Willey

Jaltet M. (1985), *La santé par les eaux: 2000 ans de thermalisme*, Paris: L'instant durable

Jennings G. (ed.) (2007), *Water-based tourism, sport, leisure and recreation experiences*, Oxford: Butterworth-Heinemann, Elsevier

Komilis P. (1987), *{The} spatial structure and growth of tourism in relation to the physical planning process : the case of Greece*, [s.l.] : [s.n.]

Lison H. y Lillo C. M. (2004), *Los aprovechamientos termales en Archena* (2 Vols.), Murcia: Universidad de Murcia

Long J. (2007), *Researching leisure, sport and tourism: the essential guide*, Los Angeles: Sage

Martin Gaite M. (2003), *Todos los cuentos: el balneario y las ataduras*, Madrid: Ediciones Destino

Moldoveanu M. Meade M. y Lafon X. (1999), *Ciudades termales en Europa*, Barcelona – Madrid: Lunwerg Editores S.A.

Montanari A. and Williams A.M. (eds) (1995), *European tourism: regions, spaces and restructuring*, Chichester: John Wiley & Sons

Phillips P. A. and Moutinho L. (1998), *Strategic planning systems in hospitality and tourism*, Oxon - New York : Cabi

Piesse L. (18--), *Vichy et ses environs*, Paris (s.n.)

Pomerol C. (dir.), Ricour Jean (ed.) (1992), *Terroirs et thermalisme: les eaux minérales*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

françaises, Paris: BRGM

Pompl, W. and Lavery, P. (eds) (1993), *Tourism in Europe: structures and developments*, Oxon: CAB International

Priestley G., Edwards A. and Coccossis, H. (eds.) (1996), *Sustainable tourism? European experiences*, London: CAB International

Richards G. and Hall D. (2000), *Tourism and sustainable community development*, London - New York: Routledge

Richards G. (1996), *Cultural tourism in Europe*, Oxon: CAB International

Ringer G. (1998), *Destinations: cultural landscapes of tourism*, London - New York: Routledge

Scarrott M. (1999), *Sport, leisure and tourism information sources: a guide for researchers*, Oxford – Boston - Melbourne: Butterworth-Heinemann

Singh T.V. (2004), *New horizons in tourism: strange experiences and stranger practices*, Cambridge: CABI

Stabler M. J. (ed.) (1997), *Tourism and sustainability: principles to practice*, New York - Oxon: Cab International

Swarbrooke J. and Horner S. (1999), *Consumer behaviour in tourism*, Oxford: Butterworth-Heinemann

Theobald, W. F. (ed.) (1998), *Global tourism*, Oxford – Boston - Johannesburg: Butterworth – Heinemann

Williams S. (1998), *Tourism geography*, London - New York: Routledge]

Ελληνόγλωσση

Vasquez-Montalban M. και Δαμόφλη Β. (2002), *Τα λουτρά*, Αθήνα: Μεταίχμιο

Αυγερινού-Κολώνια Σ. και Τσάρτας Π. (2000), *Τουριστική ανάπτυξη: πολυεπιστημονικές προσεγγίσεις*, Αθήνα: Εξάντας

Βάφας Γ. (1895), *Περί ιαματικών υδάτων*, Εν Αθήναις (χ.ε.)

Γοσποδίνη Α. (1999) 'Η σύνταξη του χώρου ως μηχανισμός διάρθρωσης των κεντρικών λειτουργιών της πόλης: Η περίπτωση του Βόλου', στο Οικονόμου Δ. και Πετράκος Γ. (επ.), *Η ανάπτυξη των ελληνικών πόλεων: διεπιστημονικές προσεγγίσεις αστικής ανάλυσης και πολιτικής*, Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας - Gutenberg: 371-396

Γοσποδίνη Α. και Μπεριάτος Η. (επ.) (2006), *Τα νέα αστικά τοπία και η ελληνική πόλη*, Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική

Δαμβέργης Α. (1926), *Τα λουτρά της Κύθνου*, Αθήναι (χ.ε.)

Δαμβέργης Α. (1899), *Περί της εν Κύθνω ιαματικών υδάτων*, Αθήναι (χ.ε.)

Δέφνερ Α. (2002/2004), 'Πολεοδομία: ζητήματα θεωρίας και πρακτικής του παρελθόντος,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

του παρόντος και του μέλλοντος', Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών ΤΜΧΠΠΑ, Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας

Δέφνερ Α. (2002), 'Η σημασία της σύνδεσης πολιτιστικού και χρονικού σχεδιασμού για τη βιώσιμη ανάπτυξη των πόλεων', *Τόπος*, 18-19, σελ.197-213

Δέφνερ Α., Λουκίσσας Φ., Μαρμαράς Μ., Τσιλένης Σ. και Χαστάογλου Β. (επ.) (2000), *Η πολεοδομία στην Ελλάδα από το 1949 από το έως το 1974*, Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας

Ζυγομαλάς Α. (1860), *Ιατρικός οδηγός των μεταλλικών και θαλάσσιων υδάτων της Ελλάδος*, Εν Αθήναις (χ.ε.)

Κοκκώσης Χ. (1995), 'Περιβάλλον και χωροταξία: η διαχείριση ακτών', *Τόπος*, *Τεύχος* 8

Λέκκας Ν. (1931), *Δελτίον ιαματικών πηγών*, Αθήνα (χ.ε.)

Λέκκας Ν. (1940), *Αι κυριώτεραι ιαματικαί πηγαί της Ελλάδος*, Αθήναι (χ.ε.)

Μακρής Ε. (1883), *Περί λουτρών*, Βαρβαρήγου: Εν Αθήναις

Μπεριάτος Η. και Γοσποδίνη Α. (2005), 'Η Κυριαρχία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς και του καινοτόμου σχεδιασμού στα αναδυόμενα διεθνοτοπικοποιημένα αστικά τοπία: Η περίπτωση της Αθήνας 2004', *Αειχώρος*, Κείμενα Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Ανάπτυξης

Μπεριάτος Η. (1996), 'Χωροταξικός σχεδιασμός των ακτών: η ελληνική εμπειρία'. Στο Γουλιέλμος Α. (επ.) Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου: *Ελληνικές ακτές και θάλασσες*, Πανεπιστήμιο Πειραιά, σελ.: 103-121

Μυστακίδου Λ. (1998), *Το χαμάμ*, Αθήνα: Τσουκάτου

Μωϋσίδης Α., Ζίωγα Ν. και Ντυκέν Μ.Ν. (1996), *Περιαστικός αγροτικός χώρος: λειτουργίες, μεταμορφώσεις, προοπτικές*. Εκδόσεις ΑΤΕ, Μελέτες Αγροτικής Οικονομίας, Νο 52, Αθήνα, σελ.186

Οικονόμου Δ. και Πετράκος Γ. (επ.) (1999), *Ανάπτυξη των ελληνικών πόλεων*, Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας-Gutenberg

Οικονόμου Δ., Σαρηγιάννης Γ. και Σερράος Κ. (επ.) (2004), Πόλη και χώρος από τον 20^{ο} στον 21^{ο} αιώνα, Αθήνα: ΕΜΠ – Π.Θ., ΤΜΧΠΠΑ – ΣΕΠΟΧ

Παπανικολάου Δ. (1939), *Η Αιδηψός: λουτροθεραπεία - ιλυόλουτρα - κλιματοθεραπεία: μηχανισμός επιδράσεως των μεταλλικών υδάτων και των ιλυολούτρων επί των διαφόρων χρόνιων νοσημάτων*, διατριβή επί διδακτορία, χ.ε: Αθήναι

Παυλόπουλος Π. (1999), *Το μέγεθος και η δυναμική του τουριστικού τομέα*, Αθήνα: ΙΤΕΠ

Παυλόπουλος Π. (2001), *Ο χειμερινός τουρισμός στην Ελλάδα: ανάλυση-συμπεράσματα-προτάσεις*, Αθήνα: ΙΤΕΠ

Παυλόπουλος Π. και Κουζέλης Α. (1998), *Περιφερειακή ανάπτυξη της Ελλάδος και τουρισμός*, Αθήνα: ΙΤΕΠ

Περτέσης Μ. (1924), *Τα μεταλλικά ύδατα Καΐάφα*, Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας – Γεωλογικό Γραφείο: Εν Αθήναις

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Περτέσης Μ. (1924), *Τα μεταλλικά ύδατα των Μεθάνων*, Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας: Εν Αθήναις

Περτέσης Μ. (1932), *Τα μεταλλικά ύδατα της νήσου Λέσβου*, Αθήναι (χ.ε.)

Πλατάκης Ε. (1954), *Αι θερμαί πηγαί Θερμοπυλών και Ψωρονερίων*, Λαμία (χ.ε.)

Πλατάκης Ε. (1959), *Αι ραδιενεργαί θερμομεταλλικαί πηγαί Ικαρίας*, Αθήναι (χ.ε.)

Πλατάκης Ε. (1966), *Η βιβλιογραφία των ιαματικών πηγών της Ελλάδος*, εκ των «Αρχείων της Φαρμακευτικής», Τεύχη 9-10 και 11-12, χ.ε.: Αθήναι

Σαμαρτζή Μ. (1998), *Τραγουδώντας και κουβεντιάζοντας στα λουτρά*, Αθήνα: Αστερίας

Σιώρης Α. Ν. (1926), *Αι ιαματικαί πηγαί της Ελλάδος*, Πάτραι (χ.ε.)

Τζημόπουλος Γ. (19--), *Οι ταξιδιωτικές μας εντυπώσεις: απ' την Κοζάνη, Πτολεμαΐδα, Αμύνταιο, Άγιο Παντελεήμονα, Άρντονα, Άγρα, Έδεσσα, Αλμωπία, Αριδαία, Λουτρά Πόζαρ, Κοζάνη*, Κοζάνη (χ.ε.)

Τσάρτας Π. (1998), *Κοινωνικότητα και τουρισμός: ανάλυση χαρακτηριστικών σε διαφορετικούς τύπους τουρισμού*, Αθήνα: ΕΚΚΕ

Τσιούκαρης Α. (1947), *Η οικονομική κατάστασις των ξενοδοχείων προπολεμικώς και τώρα 1939-1947*, Ζαχαράτος Γ. (επ.) (2006), Αθήνα: Εκδόσεις Προπομπός

Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας-Διεύθυνση Ξένων και Εκθέσεων (1931), *Πίναξ και χάρτης ιαματικών πηγών και ατμόθερμων εν Ελλάδι*, χ.ε.: Αθήναι

Ψιμόπουλος Δ. (1926), *Εντυπώσεις εκ των λουτρών Σμοκόβου*, Καρδίτσα (χ.ε.)

Ψυχάρης Ι, Γοσποδίνη Α. και Χριστοπούλου Ο. (τεχν. επ.) (2000), *17 κείμενα για το σχεδιασμό, τις πόλεις και την ανάπτυξη*, Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας

ΔΙΑΤΡΙΒΕΣ

Κατά τα πρωταρχικά στάδια της έρευνας και προκειμένου να επιβεβαιωθεί η πρωτοτυπία του θέματος, ένα βασικό μέλημά μας ήταν και η διερεύνηση ύπαρξης άλλης διατριβής, με αντίστοιχο θέμα, σε κάποιο από τα Τριτοβάθμια Εκπαιδευτικά Ιδρύματα της χώρας. Στο πλαίσιο αυτό, διερευνήθηκε η βάση δεδομένων των Βιβλιοθηκών όλων των ΑΕΙ και ΤΕΙ της Ελλάδας, στις οποίες υποχρεωτικά κατατίθενται όλες οι διατριβές μετά την αποπεράτωσή τους. Από την εν λόγω αναζήτηση, επιβεβαιώθηκε μεν ότι δεν υπήρχε άλλη διδακτορική διατριβή που να εξειδικεύει στη χωρική και οργανωτική διάσταση του θερμαλιστικού τουρισμού, αλλά εντοπίστηκαν πέντε μεταπτυχιακές εργασίες και μια διδακτορική διατριβή που ασχολούνταν εξ ολοκλήρου με το θερμαλιστικό τουρισμό. Παρ' όλα αυτά, δηλαδή αν και οι εργασίες αυτές δεν είναι σχετικές με τη χωρική διάσταση του θερμαλιστικού τουρισμού, θεωρήθηκε ότι αξίζουν να συμπεριληφθούν στον παρόντα κατάλογο με τις πρόσθετες πηγές για λόγους ενημέρωσης κάθε ενδιαφερόμενου ερευνητή.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Αθηναίου Α. (2003), *Η εξέλιξη του ιαματικού τουρισμού στην Ελλάδα*, Μεταπτυχιακή Διατριβή, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων

Γιακοπούλου Σ. (2007), *Ιαματικός τουρισμός: δυνατότητες μιας περιοχής από τις ιαματικές της πηγές: το παράδειγμα της Αιδηψού*, Μεταπτυχιακή Διατριβή, Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο, Σχολή Αρχιτεκτόνων (ΔΠΜΣ Αρχιτεκτονική και Σχεδιασμός του Χώρου)

Διδασκάλου Ε. (1999), *Θεραπευτικός τουρισμός: προς ένα μοντέλο ανάπτυξης κέντρων θεραπευτικού τουρισμού και εκτίμηση των επιπτώσεων αυτών στους τομείς του τουρισμού και της υγείας*, Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, Τμήμα Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων

Καράτση Π. (2007), *Διερεύνηση της αντιλαμβανόμενης ποιότητας των ιαματικών Λουτρών Βορείου Ελλάδος*, Μεταπτυχιακή Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού

Καρκάνης Δ. (2007), *Ιαματικός τουρισμός σε Ελλάδα και Ευρώπη: προοπτικές ανάπτυξης*, Μεταπτυχιακή Διατριβή, Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο, Σχολή Αρχιτεκτόνων, (ΔΠΜΣ Αρχιτεκτονική και Σχεδιασμός του Χώρου)

Φούσκα Β. (2007), *Η ανάπτυξη του θεραπευτικού τουρισμού στην Ελλάδα*, Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, Τμήμα Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων

ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΟΔΗΓΟΙ

Πολλοί είναι οι τουριστικοί οδηγοί που είτε εξειδικεύουν στο θερμαλιστικό τουρισμό είτε παρέχουν σημαντικές και χρήσιμες πληροφορίες αλλά και πλούσιο φωτογραφικό υλικό. Παρακάτω, παρατίθενται τόσο κάποιες τέτοιες σύγχρονες εκδόσεις όσο και κάποιες συλλεκτικές, που εξαιτίας της παλαιότητάς τους αξίζει κανείς να τις διερευνήσει έστω και χωρίς να τις αξιοποιήσει ως αναφορές (όπως και τελικά συνέβη στην παρούσα έρευνα).

Ξενόγλωσσοι

Clebert J.P. (1974), *Guide de la France thermale: stations thermales et de thalassothérapie, villes d'eau, cures, distractions*, Paris: Horay

Inigo J.M. και Aradillas A. (2004), *Balnearios de Espana*, (Visita Amarilla), Madrid: Editorial Everest S.A.

Ginger L. (2004), *Les spas en Europe: un guide des thérapies, de la cuisine et des centres spas*, Genève: Manise – Minerva

VV.AA. (2006), *Guia ESSPA: Guia de balnearios, hoteles con spa y areas wellness de España*, Editorial Tecnico Cientifica de Prensa Hispanoamericana

VV.AA. (2007), *Balnearios con encanto: España las 70 mejores balnearios y centros de talasoterapia*, Aguilar, S.A. De ediciones – Grupo Santillana

Les villes d'eaux et stations climatiques françaises (1932), Paris (s.n.)

Les villes d'eaux françaises (1930), Paris (s.n.)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Ελληνόγλωσσοι

ROAD (2003), *Στερεά Ελλάδα – Εύβοια: ένας πλήρης ταξιδιωτικός οδηγός*, Αθήνα: Εκδόσεις ROAD

Εκδοτικός Οίκος Ελευθερουδάκη (1930), Σειρά Τουριστικών Οδηγών, Τόμοι: «*Στερεά Ελλάς», «Πελοπόννησος», «Αθήνα-Αττική», «Μακεδονία», «Βορειοδυτική Ελλάς», «Νήσοι», «Κρήτη», «Θεσσαλία»*, Συλλεκτική Επανέκδοση 2007, Αθήνα: Εκδοτικός Οίκος Ελευθερουδάκη

Ψημένος, Σ. Γ. (επ.) (2003), *Ανεξερεύνητη Θεσσαλία και Βόρεια Στερεά*, Αθήνα: Road

ΙΣΤΟΤΟΠΟΙ

Αν και η διερεύνηση στο διαδίκτυο μπορεί να είναι ανεξάντλητη, παρακάτω παρατίθενται κάποιες βασικές ιστοσελίδες, που αν και αρχικά διερευνήθηκαν κατά την αναζήτηση πληροφοριών και στοιχείων σχετικά με το θέμα της διατριβής, τελικά δεν αντλήθηκε-χρησιμοποιήθηκε κάποιο στοιχείο από αυτές. Παρ' όλα αυτά, αξίζει να τις αναφέρουμε και αυτές, καθώς ενδεχομένως μελλοντικά, ή και σε κάποιον άλλον ερευνητή να αποδειχθούν πιο χρήσιμες.

Παγκόσμιοι Φορείς και Οργανισμοί Τουρισμού

www.world-tourism.org (Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού)

www.who.org (Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας)

www.espa-ehv.com (European Spas Association)

www.femteconline.com (Παγκόσμια Ομοσπονδία Θερμαλισμού και Κλιματοθεραπείας)

Διεθνείς Φορείς Τουρισμού

www.tourisme.fr (Γραφείο Τουρισμού Γαλλίας)

www.tourisme.gouv.fr (Υπουργείο Τουρισμού Γαλλίας)

www.mityc.es (Ministerio de Industrio Turismo y Comercio)

www.amigosdelastermas.org (Ισπανική Ένωση των Φίλων των Ιαματικών Πηγών)

Διεθνείς Στατιστικές Υπηρεσίες

www.epp.eurostat.ec.europa.eu (EUROSTAT)

www.statistics.gr (Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδας)

www.insee.fr (Institut National de la Statistique et des Etudes Economiques)

www.ine.es (Instituto Nacional de Estadistica)

www.istat.it (Istituto Nazionale di Statistica)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Ελληνικοί Φορείς και Οργανισμοί

www.itep.gr (Ινστιτούτο Τουριστικών Ερευνών και Προβλέψεων)

www.igme.gr (Ινστιτούτο Γεωλογικών και Μεταλλευτικών Ερευνών)

Ελληνικοί Περιφερειακοί και Τοπικοί Φορείς Αυτοδιοίκησης

www.stereaellada.gr (Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας)

www.viotia.com.gr (Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Βοιωτίας)

www.fokida.gr (Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Φωκίδας)

www.evrytania.gr (Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ευρυτανίας)

www.naevias.gr (Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Εύβοιας)

www.fthiotida.gr (Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Φθιώτιδας)

www.edipsos.gr (Δήμος Αιδηψού)

www.kamena-vourla.com (Δήμος Καμένων Βούρλων)

www.ypati.gr (Δήμος Υπάτης)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΑ

(Παράρτημα 2ου Κεφαλαίου)

I. ΤΑ ΔΙΕΘΝΗ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΑ ΟΡΓΑΝΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ

I.1 Διεθνές Θεσμικό Πλαίσιο για τον Τουρισμό (διεθνείς πράξεις τουριστικού ενδιαφέροντος).....7
I.2 Διεθνή Θεσμικά Όργανα του Τουρισμού.....8
I.3 Τουρισμός και Ευρωπαϊκή Ένωση: Ειδικά Όργανα Τουριστικής Δικαιοδοσίας.....9
I.4 Άμεσες Πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τον Τουρισμό.....10
I.5 Έμμεσες Πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τον Τουρισμό.....10

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΧΑΡΤΩΝ

(Παράρτημα 3ου Κεφαλαίου)

Χάρτης 1: Ευρύτερη περιοχή Tivoli και Terme di Tivoli.....15
Χάρτης 2: Ιστορικό κέντρο Tivoli.....16
Χάρτης 3: Ευρύτερη περιοχή Fiuggi Città και Fiuggi Terme (Fonte).....19
Χάρτης 4: Ιστορικό κέντρο Fiuggi Città.....19
Χάρτης 5: Οικιστική ανάπτυξη Fiuggi Città και Fiuggi Terme.....20
Χάρτης 6: Λουτρόπολη Telese Terme.....21
Χάρτης 7: Περιοχές θερμαλιστικού τουρισμού Γαλλίας.....22
Χάρτης 8: Ευρύτερη περιοχή λουτρόπολης Balaruc-les-Bains.....23
Χάρτης 9: Ιστορικό κέντρο λουτρόπολης Balaruc-les-Bains.....23
Χάρτης 10: Ιστορικό κέντρο Balaruc-le-Vieux.....24
Χάρτης 11: Λουτρόπολη Amélie-les-Bains Palalda.....24
Χάρτης 12: Λουτρόπολη Le Boulou.....25
Χάρτης 13: Ιστορικό κέντρο λουτρόπολης Le Boulou.....26
Χάρτης 14: Περιοχές θερμαλιστικού τουρισμού Ισπανίας.....27
Χάρτης 15: Λουτρόπολη Caldes de Montbui.....28
Χάρτης 16: Medina del Campo (δορυφόρος λουτρόπολη του Palacio de las Salinas).....28
Χάρτης 17: Λουτρόπολη Olmedo.....29

(Παράρτημα 4ου Κεφαλαίου)

Χάρτης 18: Ξενοδοχειακό δυναμικό - ενοικιαζόμενα δωμάτια στις ιαματικές πηγές τουριστικής σημασίας.....42
Χάρτης 29: Θερμομεταλλικές πηγές Ελλάδας.....(ένθετος)

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

(Παράρτημα 3ου Κεφαλαίου)

Εικόνα 1: Κάτοψη Θερμαλιστικού Πάρκου «Terme di Roma» στο Terme di Tivoli.....17
Εικόνα 2: Σχέδιο αποκατάστασης Θερμαλιστικού Πάρκου Terme di Tivoli (1879).....18
Εικόνα 3: Παλιά διαφημιστική αφίσσα Terme di Telese.....21

(Παράρτημα 4ου Κεφαλαίου)

Εικόνα 4: Εξώφυλλο ξενόγλωσσου διαφημιστικού φυλλαδίου Υφ. Τύπου και Τουρισμού.....33
Εικόνα 5: Εξώφυλλο ξενόγλωσσου διαφημιστικού φυλλαδίου Υφ. Τύπου και Τουρισμού.....33
Εικόνα 6: Τμήμα από τετράπτυχο διαφημιστικό φυλλάδιο (ΕΟΤ, 1963).....33

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΧΕΔΙΩΝ

(Παράρτημα 5ου Κεφαλαίου)

Σχέδιο 1: Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο Λουτρών Αιδηψού – Αιδηψού – Αγ. Νικολάου (1986) 45
Σχέδιο 2: Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο Καμένων Βούρλων (1987) 46
Σχέδιο 3: Περιοχές επέκτασης Καμένων Βούρλων βάσει ΓΠΣ 1987 47
Σχέδιο 4: Περιοχές επέκτασης Καμένων Βούρλων βάσει τροποιημένου ΓΠΣ (1991) 48
Σχέδιο 5: Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο Λουτρών Υπάτης (1992) 49

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ ΠΕΔΙΟΥ

(Παράρτημα 5ου Κεφαλαίου)

Ερωτηματολόγια με αποδέκτες θερμαλιστές 101
Ερωτηματολόγια με αποδέκτες την Τοπική Αυτοδιοίκηση 103
Ερωτηματολόγια με αποδέκτες Επιχειρηματίες-Διαχειριστές Θερμαλιστικών Εγκαταστάσεων 109

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

(Παράρτημα 4ου Κεφαλαίου)

Πίνακας 1: Διαχρονική εξέλιξη θερμαλιστικής κίνησης στις περιοχές ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού (1931-2006) 34
Πίνακας 2: Διαχρονική εξέλιξη μεριδίων ελληνικών λουτροτόπων ανά Νομό και Περιφέρεια (1931-1997) 36
Πίνακας 3: Κατανομή ιαματικών πηγών τουριστικής και τοπικής σημασίας ανά Νομό και Περιφέρεια 38
Πίνακας 4: Κατανομή θερμομεταλλικών πηγών Ελλάδας κατά Νομό και Περιφέρεια 40
Πίνακας 5: Κατανομή θερμαλιστικών εγκαταστάσεων (υδροθεραπευτηρίων) Ελλάδας ανά ιαματική πηγή 41

(Παράρτημα 5ου Κεφαλαίου)

Πίνακας 6: Τουριστική κίνηση σπουδαιότερων θερμαλιστικών προορισμών και λουτροπόλεων ανατολικής Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας 50
Πίνακας 7: Ξενοδοχειακό δυναμικό Λουτρών Αιδηψού (2008) 52
Πίνακας 8: Ξενοδοχειακό δυναμικό Καμένων Βούρλων (2008) 53
Πίνακας 9: Οικοδομική δραστηριότητα Λ. Αιδηψού, Κ. Βούρλων και Λ. Υπάτης (1919 – 1996) 53
Πίνακας 10: Ξενοδοχειακό δυναμικό και καταλύματα Λουτρών Υπάτης (1983) 54
Πίνακας 11: Ξενοδοχειακό δυναμικό Λουτρών Υπάτης (2008) 54
Πίνακας 12: Κατανομή θερμαλιστών κατά φύλο και λουτρόπολη 55
Πίνακας 13: Κατανομή θερμαλιστών κατά φύλο και είδος θερμαλισμού 55
Πίνακας 14: Κατανομή θερμαλιστών κατά ηλικία και λουτρόπολη 55
Πίνακας 15: Κατανομή θερμαλιστών κατά ηλικία και είδος θερμαλισμού 55
Πίνακας 16: Κατανομή θερμαλιστών κατά συχνότητα επίσκεψης στη λουτρόπολη (ανά λουτρόπολη) 56
Πίνακας 17: Προέλευση θερμαλιστών κατά λουτρόπολη και είδος θερμαλισμού (ανά Νομό και Περιφέρεια) 56
Πίνακας 18: Διάρκεια παραμονής θερμαλιστών κατά λουτρόπολη 58
Πίνακας 19: Κατανομή θερμαλιστών κατά είδος καταλύματος διαμονής και λουτρόπολη 59
Πίνακας 20: Κατανομή θερμαλιστών κατά επιλεγόμενες υπηρεσίες και λουτρόπολη 59
Πίνακας 21: Κατανομή θερμαλιστών κατά επιλεγόμενες υπηρεσίες και είδος θερμαλισμού 59
Πίνακας 22: Κατανομή θερμαλιστών κατά προερχόμενη γνώση ιδιοτήτων ιαματικών νερών και λουτρόπολη 60

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 23: Κατανομή θερμαλιστών κατά προερχόμενη γνώση ιδιοτήτων ιαμ. νερών και είδος θερμαλισμού 60
Πίνακας 24: Κατανομή θερμαλιστών κατά είδος οικονομικής επιβάρυνσης και λουτρόπολη 60
Πίνακας 25: Κατανομή θερμαλιστών κατά οικονομική επιβάρυνση και είδος θερμαλισμού 61
Πίνακας 26: Κατανομή θερμαλιστών κατά επιδιωκόμενο στόχο θερμαλισμού και λουτρόπολη 61
Πίνακας 27: Κατανομή θερμαλιστών κατά επιδιωκόμενο στόχο και είδος θερμαλισμού 61
Πίνακας 28: Επισκέψεις θερμαλιστών σε άλλες λουτροπόλεις κατά λουτρόπολη 61
Πίνακας 29: Κατανομή θερμαλιστών (με θετική απάντηση) σε άλλες λουτροπόλεις ανά λουτρόπολη 62
Πίνακας 30: Κατανομή θερμαλιστών κατά εισόδημα και λουτρόπολη 63
Πίνακας 31: Κατανομή θερμαλιστών κατά εισόδημα και είδος θερμαλισμού 63
Πίνακας 32: Βαθμός ικανοποίησης θερμαλιστών από τις προσφερόμενες θερμαλιστικές υπηρεσίες κατά λουτρόπολη 63
Πίνακας 33: Βαθμός ικανοποίησης θερμαλιστών από τις προσφερόμενες θερμαλιστικές υπηρεσίες κατά είδος θερμαλισμού 63
Πίνακας 34: Βαθμός ικανοποίησης θερμαλιστών από το περιβάλλον της λουτρόπολης (κατά λουτρόπολη) 64
Πίνακας 35: Βαθμός ικανοποίησης θερμαλιστών από το περιβάλλον της λουτρόπολης κατά είδος θερμαλισμού 64
Πίνακας 36: Βαθμός ικανοποίησης θερμαλιστών από τις υποδομές ενδιαίτησης κατά λουτρόπολη 64
Πίνακας 37: Βαθμός ικανοποίησης θερμαλιστών από τις υποδομές ενδιαίτησης κατά είδος θερμαλισμού 64
Πίνακας 38: Βαθμός ικανοποίησης θερμαλιστών από τις προσφερόμενες υπηρεσίες διασκέδασης-ψυχαγωγίας κατά λουτρόπολη 65
Πίνακας 39: Βαθμός ικανοποίησης θερμαλιστών από τις προσφερόμενες υπηρεσίες διασκέδασης-ψυχαγωγίας κατά είδος θερμαλισμού 65
Πίνακας 40: Κατανομή θερμαλιστών βάσει επιλογής άλλων δραστηριοτήτων κατά λουτρόπολη 65
Πίνακας 41: Κατανομή θερμαλιστών (συμπεριλαμβανομένων και όσων απάντησαν «όχι») κατά είδος άλλων δραστηριοτήτων κατά τη διάρκεια παραμονής στη λουτρόπολη (ανά λουτρόπολη) 66
Πίνακας 42: Κατανομή θερμαλιστών (με θετική απάντηση) βάσει είδους άλλων δραστηριοτήτων κατά λουτρόπολη 66
Πίνακας 43: Κατανομή θερμαλιστών κατά ηλικία και φύλλο (ανά λουτρόπολη) 67
Πίνακας 44: Κατανομή θερμαλιστών κατά συχνότητα επίσκεψης στη λουτρόπολη και ηλικία (ανά λουτρόπολη) 68
Πίνακας 45: Κατανομή θερμαλιστών (που δήλωσαν εισόδημα) κατά συχνότητα επίσκεψης στη λουτρόπολη και ετήσιο εισόδημα σε € (ανά λουτρόπολη) 69
Πίνακας 46: Κατανομή θερμαλιστών (συμπεριλαμβανομένων και όσων δε δήλωσαν εισόδημα) κατά συχνότητα επίσκεψης και ετήσιο εισόδημα σε € (ανά λουτρόπολη) 70
Πίνακας 47: Κατανομή θερμαλιστών (που δήλωσαν εισόδημα) κατά τύπο καταλύματος διαμονής και ετήσιο εισόδημα σε € (ανά λουτρόπολη) 71
Πίνακας 48: Κατανομή θερμαλιστών (συμπεριλαμβανομένων και όσων δε δήλωσαν εισόδημα) κατά τύπο καταλύματος διαμονής και ετήσιο εισόδημα σε € (ανά λουτρόπολη) 72
Πίνακας 49: Κατανομή θερμαλιστών (που δήλωσαν εισόδημα) κατά είδος οικονομικής επιβάρυνσης και ετήσιο εισόδημα σε € (ανά λουτρόπολη) 73
Πίνακας 50: Κατανομή θερμαλιστών (συμπεριλαμβανομένων και όσων δε δήλωσαν εισόδημα) κατά είδος οικονομικής επιβάρυνσης και ετήσιο εισόδημα σε € (ανά λουτρόπολη) 75
Πίνακας 51: Κατανομή θερμαλιστών (που δήλωσαν εισόδημα και ένα μόνο ένα είδος οικονομικής επιβάρυνσης) κατά είδος οικονομικής επιβάρυνσης και ετήσιο εισόδημα σε € (ανά λουτρόπολη) 77
Πίνακας 52: Κατανομή θερμαλιστών (συμπεριλαμβανομένων όσων δε δήλωσαν εισόδημα και όσων δήλωσαν μόνο ένα είδος οικονομικής επιβάρυνσης) κατά είδος οικονομικής επιβάρυνσης και ετήσιο εισόδημα σε € (ανά λουτρόπολη) 78
Πίνακας 53: Κατανομή θερμαλιστών κατά είδος οικονομικής επιβάρυνσης (ανά λουτρόπολη) 79
Πίνακας 54: Κατανομή θερμαλιστών κατά επιδιωκόμενο στόχο από θερμαλισμό και ηλικία (ανά λουτρόπολη) 80

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 55: Κατανομή θερμαλιστών βάσει επίσκεψης άλλων περιοχών θερμαλιστικού τουρισμού και συχνότητας επίσκεψης της λουτρόπολης (ανά λουτρόπολη) 82
Πίνακας 56: Βαθμός ικανοποίησης θερμαλιστών από την ποιότητα των προσφερόμενων θερμαλιστικών υπηρεσιών στη λουτρόπολη κατά ηλικία (ανά λουτρόπολη) 83
Πίνακας 57: Βαθμός ικανοποίησης θερμαλιστών από το περιβάλλον (φυσικό και δομημένο) της λουτρόπολης κατά ηλικία (ανά λουτρόπολη) 84
Πίνακας 58: Βαθμός ικανοποίησης θερμαλιστών από τις υποδομές ενδιαίτησης της λουτρόπολης κατά ηλικία (ανά λουτρόπολη) 85
Πίνακας 59: Βαθμός ικανοποίησης θερμαλιστών από τις υπηρεσίες διασκέδασης και ψυχαγωγίας κατά ηλικία (ανά λουτρόπολη) 86
Πίνακας 60: Βαθμός ικανοποίησης θερμαλιστών από την ποιότητα των προσφερόμενων θερμαλιστικών υπηρεσιών κατά συχνότητα επίσκεψης στη λουτρόπολη (ανά λουτρόπολη) 87
Πίνακας 61: Βαθμός ικανοποίησης θερμαλιστών από το περιβάλλον (φυσικό και δομημένο) της λουτρόπολης κατά συχνότητα επίσκεψης στη λουτρόπολη (ανά λουτρόπολη) 88
Πίνακας 62: Βαθμός ικανοποίησης θερμαλιστών από τις υποδομές ενδιαίτησης της λουτρόπολης κατά συχνότητα επίσκεψης της λουτρόπολης (ανά λουτρόπολη) 89
Πίνακας 63: Βαθμός ικανοποίησης θερμαλιστών από τις υπηρεσίες διασκέδασης και ψυχαγωγίας της λουτρόπολης κατά συχνότητα επίσκεψης της λουτρόπολης (ανά λουτρόπολη) 90
Πίνακας 64: Κατανομή θερμαλιστών κατά ηλικία και απάντησης ή μη ως προς το βαθμό ικανοποίησής τους από τις υπηρεσίες διασκέδασης και ψυχαγωγίας (ανά λουτρόπολη) . 91
Πίνακας 65: Κατανομή θερμαλιστών (που δήλωσαν εισόδημα) κατά ετήσιο εισόδημα σε € και απάντησης ή μη ως προς το βαθμό ικανοποίησής τους από τις υπηρεσίες διασκέδασης και ψυχαγωγίας (ανά λουτρόπολη) 92
Πίνακας 66: Κατανομή θερμαλιστών (συμπεριλαμβανομένων και όσων δε δήλωσαν εισόδημα) κατά ετήσιο εισόδημα σε € και απάντησης ή μη ως προς το βαθμό ικανοποίησής τους από τις υπηρεσίες διασκέδασης και ψυχαγωγίας (ανά λουτρόπολη) 93
Πίνακας 67: Κατανομή θερμαλιστών κατά συχνότητα επίσκεψης της λουτρόπολης και απάντησης ή μη ως προς το βαθμό ικανοποίησής τους από τις υπηρεσίες διασκέδασης και ψυχαγωγίας (ανά λουτρόπολη) 94
Πίνακας 68: Βαθμός ικανοποίησης θερμαλιστών από την ποιότητα των προσφερόμενων θερμαλιστικών υπηρεσιών κατά ηλικία (ανά λουτρόπολη) 95
Πίνακας 69: Βαθμός ικανοποίηση θερμαλιστών από το περιβάλλον (φυσικό και δομημένο) της λουτρόπολης κατά ηλικία (ανά λουτρόπολη) 96
Πίνακας 70: Βαθμός ικανοποίησης θερμαλιστών από τις υποδομές ενδιαίτησης της λουτρόπολης κατά ηλικία (ανά λουτρόπολη) 97
Πίνακας 71: Κατανομή θερμαλιστών κατά ηλικία και επιλογή άλλων δραστηριοτήτων κατά την παραμονή τους στη λουτρόπολη (ανά λουτρόπολη) 98
Πίνακας 72: Κατανομή θερμαλιστών (που δήλωσαν εισόδημα) κατά ετήσιο εισόδημα σε € και επιλογή άλλων δραστηριοτήτων κατά την παραμονή τους στη λουτρόπολη (ανά λουτρόπολη) ... 99
Πίνακας 73: Κατανομή θερμαλιστών (συμπεριλαμβανόμενων και όσων δε δήλωσαν εισόδημα) κατά ετήσιο εισόδημα σε € και επιλογή άλλων δραστηριοτήτων κατά την παραμονή τους στη λουτρόπολη (ανά λουτρόπολη) 100

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

2ου ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

I. ΤΑ ΔΙΕΘΝΗ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΑ ΟΡΓΑΝΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ

I.1 Διεθνές Θεσμικό Πλαίσιο για τον Τουρισμό (διεθνείς πράξεις τουριστικού ενδιαφέροντος)

Οι διεθνείς διακηρύξεις και συμφωνίες που έχουν υπογραφεί, άλλοτε αμιγώς σχετιζόμενες με τον τουρισμό και άλλοτε εμμέσως σχετιζόμενες, είναι πολλές. Παρακάτω παρατείθενται οι σπουδαιότερες από αυτές (Λογοθέτης Μ., 2001):

Α) Διακήρυξη της Μανίλα για τον Τουρισμό. Το κείμενο της Διακήρυξης υπεγράφη από τις 112 χώρες-μέλη του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού, στις 10 Οκτωβρίου του 1980 και αποτέλεσε τη συμπλήρωση των συστάσεων που είχαν ψηφισθεί από τα Ηνωμένα Έθνη το 1963, στη Ρώμη. Στην ουσία, με την εν λόγω Διακήρυξη αναγνωρίστηκε ο ανθρωποκεντρικός χαρακτήρας του τουρισμού, ο οποίος θεωρήθηκε ως αγαθό και ως ανθρώπινο δικαίωμα.

Β) Παγκόσμιος Κώδικας Δεοντολογίας για τον Τουρισμό. Εγκρίθηκε κατά τη Γενική Συνέλευση του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού, που πραγματοποιήθηκε στο Σαντιάγο της Χιλής, την 1η Οκτωβρίου 1999.

Γ) Διεθνής Ξενοδοχειακή Σύμβαση. Υπεγράφη το 1979 μεταξύ της Διεθνούς Ένωσης Ξενοδόχων και της Παγκόσμιας Ομοσπονδίας Ενώσεως Ταξιδιωτικών Πρακτόρων.

Δ) Κώδικας Συμπεριφοράς Σχέσεων Διοργανωτών-Ταξιδιωτικών Πρακτόρων και Ξενοδόχων στην Ε.Ε.. Υπεγράφη στις 10 Ιανουαρίου 1996, μεταξύ του Συνδέσμου των Εθνικών Ενώσεων Ταξιδιωτικών Πρακτόρων και Διοργανωτών Ταξιδίων στην Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνομοσπονδίας των Ενώσεων Ξενοδοχείων, Εστιατορίων και συναφών Επιχειρήσεων, στο πλαίσιο της πολιτικής προστασίας του καταναλωτή της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Ε) Διακήρυξη του Ρίο για το Περιβάλλον. Με τη Διακήρυξη του Ρίο (5 Ιουνίου 1992), πέραν της ρύθμισης θεμάτων που αφορούσαν κυρίως στην προστασία της βιοποικιλότητας, λήφθηκαν επίσης μέτρα περιβαλλοντικής προστασίας σε σχέση με την τουριστική ανάπτυξη. Η Ελλάδα ενσωμάτωσε την εν λόγω Διακήρυξη με το Νόμο 2204/1994.

Στ) Διεθνής Σύμβαση για την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς. Υπεγράφη κατά τη Γενική Διάσκεψη του ΟΗΕ για την Εκπαίδευση, την Επιστήμη και τη Μόρφωση (UNESCO), στις 17 Οκτωβρίου 1972, στο Παρίσι. Η Ελλάδα ενσωμάτωσε την εν λόγω διεθνή σύμβαση στο εθνικό της δίκαιο με τον Ν. 1126/1981.

Ζ) Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προστασία της Αρχαιολογικής Κληρονομιάς. Υπεγράφη από τα κράτη-μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης, στις 6 Μαΐου 1969, στο Λονδίνο. Η Ελλάδα κύρωσε την εν λόγω Σύμβαση με το Ν. 1127/1981.

Η) Διεθνής Σύμβαση για την προστασία των Διεθνούς Ενδιαφέροντος Υδροβιότοπων. Υπεγράφη στο Ραμσάρ του Ιράν, μεταξύ 93 χωρών, στις 2 Φεβρουαρίου 1971. Η Ελλάδα εναρμόνισε την εν λόγω Σύμβαση στο εθνικό της δίκαιο αρχικά με το Ν.Δ. 191/1974 και μετέπειτα με το Ν. 1751/1988.

Πέραν όμως των παραπάνω διεθνών διακηρύξεων και συμφωνιών, αξίζει να σημειώσουμε ότι αρκετές είναι επίσης οι περιπτώσεις σύναψης διακρατικών συμφωνιών για τη διευκόλυνση (φορολογική, τελωνειακή κλπ) των τουριστικών σχέσεων μεταξύ δύο χωρών.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Ι.2 Διεθνή Θεσμικά Όργανα του Τουρισμού

Πέραν των διεθνών διακηρύξεων και συμφωνιών για τον τουρισμό, σημαντικό ρόλο στην προώθηση και την εμπέδωση κανόνων -και όχι μόνο- γύρω από τον τουρισμό διαδραματίζουν και οι διεθνείς οργανώσεις, με το θεσμικό χαρακτήρα τους. Οι βασικότερες από αυτές τις διεθνείς Οργανώσεις, όσον αφορά στον τουρισμό είναι (Λογοθέτης Μ., 2001):

Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού (World Tourism Organization – WTO). Ιδρύθηκε το 1925 στη Χάγη και από το 1946 λειτουργεί ως διακρατικός Οργανισμός στον οποίο συμμετέχουν όλοι οι Εθνικοί Οργανισμοί Τουρισμού. Ως ένα βαθμό λειτουργεί ως όργανο του ΟΗΕ, επιφορτισμένο τόσο με θέματα τουρισμού όσο και οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά θέματα. Η έδρα του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού είναι η Μαδρίτη και σκοποί του Οργανισμού είναι η παρακολούθηση των τουριστικών εξελίξεων των χωρών, η έκδοση ετήσιας στατιστικής επετηρίδας για τον παγκόσμιο τουρισμό, η ενημέρωση των κρατών-μελών επί των διεθνών τουριστικών δρώμενων, η συγκέντρωση και η δημοσίευση της τουριστικής νομοθεσίας όλων των χωρών, η έκδοση μονογραφιών σε θέματα τουρισμού, αλλά και η οργάνωση κύκλου σπουδών από το Διεθνές Κέντρο Ανώτερων Τουριστικών Σπουδών (CIEST).

Παγκόσμιο Συμβούλιο Ταξιδίων και Τουρισμού (World Travel and Tourism Council - WTTC). Ιδρύθηκε το 1990 και αποτελεί ένα διεθνές forum ηγετών των τουριστικών και ξενοδοχειακών επιχειρήσεων που αποσκοπεί στη συνεργασία με τις διάφορες κυβερνήσεις για την επίτευξη της μέγιστης οικονομικής ωφέλειας από την παγκόσμια τουριστική ανάπτυξη και απασχόληση.

Παγκόσμια Ομοσπονδία Θερμαλισμού και Κλιματοθεραπείας (Federation Mondiale du Thermalisme et du Climatisme – FEMTEC). Ιδρύθηκε τον Οκτώβριο του 1937 και αρχικά ονομαζόταν «Federation Internationale des Stations Balneaires, Climatiques et Maritimes». Κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου η Ομοσπονδία διέκοψε τις εργασίες της, ενώ το 1947, που πραγματοποίησε ξανά το πρώτο μεταπολεμικό Συμβούλιο, αποφασίστηκε η μετονομασία της σε «Federation Internationale du Climatisme et du Thermalisme». Έχοντας πραγματοποιήσει πλήθος Επιστημονικών Συνεδρίων και board meetings σχεδόν σε όλο τον κόσμο, σήμερα, και από το 1999 λειτουργεί ως Παγκόσμια Ομοσπονδία Θερμαλισμού και Κλιματοθεραπείας. Σκοπός της Ομοσπονδίας είναι η αντιπροσώπευση και προβολή κέντρων ιαματικού και κλιματικού τουρισμού σε διεθνές επίπεδο, η συνεργασία με επιστημονικούς φορείς σε θέματα θερμαλισμού και κλιματοθεραπείας, η διοργάνωση επιστημονικών συνεδρίων κλπ. Στην εν λόγω Παγκόσμια Ομοσπονδία συμμετέχουν εθνικές, περιφερειακές και τοπικές οργανώσεις που διαχειρίζονται κέντρα θερμαλισμού και κλιματοθεραπείας και που εκπροσωπούν δραστηριότητες τόσο του δημοσίου όσο και του ιδιωτικού τομέα.

Διεθνές Γραφείο Κοινωνικού Τουρισμού (Bureau International Tourism Social – BITS). Ιδρύθηκε το 1963 στις Βρυξέλλες, στο πλαίσιο των εργασιών του 4^{ου} Συνεδρίου για τον κοινωνικό τουρισμό. Σκοπός του εν λόγω Διεθνούς Γραφείου είναι η προώθηση και η ανάπτυξη του κοινωνικού τουρισμού σε διεθνές επίπεδο.

Διεθνής Ακαδημία Τουρισμού (Academie Internationale du Tourisme – AIT). Ιδρύθηκε το Μάιο του 1951 στο Πριγκηπάτο του Μονακό. Η έδρα της Ακαδημίας είναι το Μόντε Κάρλο και σκοπός της είναι η διεύρυνση και η εμπέδωση του ανθρωπιστικού χαρακτήρα του διεθνούς τουρισμού. Η εν λόγω Ακαδημία εκδίδει επίσης το Διεθνές Τουριστικό Λεξικό, το

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

οποίο συγκεντρώνει όλους τους όρους τους σχετικούς με τον τουρισμό, μαζί τον ορισμό τους αλλά και την ακριβή τους διατύπωση.

Διεθνής Ένωση Εμπειρογνωμόνων Τουρισμού (Association Internationale d'Experts Scientifiques du Tourisme – AIEST). Ιδρύθηκε το 1949 στο Lugano της Ελβετίας και σκοπός της είναι η προώθηση του τουρισμού στην πανεπιστημιακή εκπαίδευση αλλά και η επιστημονική μελέτη και έρευνα του φαινομένου του τουρισμού.

Επιτροπή Τουρισμού ΟΟΣΑ (Organisation de Cooperation et de Développement Economiques – OCDE, Committée du Tourism). Ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης ιδρύθηκε το 1960, στο Παρίσι, με τη συμμετοχή χωρών της Δυτικής Ευρώπης, τον Καναδά, τις ΗΠΑ και την Ιαπωνία. Ένας από τους τομείς δραστηριοτήτων του ΟΟΣΑ είναι και ο τουρισμός. Στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων της Επιτροπής Τουρισμού του ΟΟΣΑ είναι και η ετήσια έκδοση της Έκθεσης με τίτλο "Politique du tourisme et tourisme international dans les pays de OCDE" (Η πολιτική του τουρισμού και ο διεθνής τουρισμός στις χώρες του ΟΟΣΑ).

Ι.3 Τουρισμός και Ευρωπαϊκή Ένωση: Ειδικά Όργανα Τουριστικής Δικαιοδοσίας

Στο επίπεδο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εκτός από τα Όργανα γενικών αρμοδιοτήτων (Επιτροπή Περιφερειών, Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή κλπ), που είτε έμμεσα είτε περιστασιακά ασχολούνται με τον τουρισμό, υπάρχουν και συγκεκριμένα Όργανα με αποκλειστικές αρμοδιότητες, εκτελεστικού ή γνωμοδοτικού χαρακτήρα, για τον τουρισμό. Ειδικότερα, τα Όργανα αυτά είναι (Λογοθέτης Μ., 2001):

Α) Συμβούλιο Υπουργών Τουρισμού: Συγκαλείται με πρωτοβουλία του Υπουργού Τουρισμού της χώρας που εκάστοτε ασκεί την Προεδρία. Το εν λόγω Συμβούλιο ασχολείται κυρίως με τη δημιουργία τουριστικής πολιτικής και ρυθμίσεων για τα κράτη-μέλη και με πράξεις νομοθετικού περιεχομένου για τον τουρισμό.

Β) Επίτροπος αρμόδιος για τον τουρισμό: Ρόλος του εν λόγω Επιτρόπου είναι η εισήγηση μέτρων και ενεργειών είτε στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή είτε στα αρμόδια όργανα, αναλόγως της ωριμότητας των πρωτοβουλιών.

Γ) Γενική Διεύθυνση XXIII (νυν Γενική Διεύθυνση Επιχειρήσεων): Αντικείμενα της 23ης Διεύθυνσης είναι οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις, το εμπόριο, η κοινωνική οικονομία και ο τουρισμός. Αρμοδιότητές της είναι η παρακολούθηση και η σύνταξη εκθέσεων για τη χάραξη πολιτικών για τον τουρισμό. Στο πλαίσιο της 23ης Γενικής Διεύθυνσης λειτουργεί επίσης η Διεύθυνση Τουρισμού, η οποία είναι επιφορτισμένη αποκλειστικά με θέματα τουρισμού.

Δ) Συμβουλευτική Επιτροπή Τουρισμού: Ιδρύθηκε το 1966 με την απόφαση 86/664/ΕΟΚ με σκοπό την εμπέδωση της συνεργασίας των κρατών-μελών στα θέματα τουρισμού. Αποτελείται από αντιπροσώπους των κρατών-μελών οι οποίοι εισηγούνται μέτρα και πολιτικές για την ανάπτυξη του τουρισμού.

Ε) Ομάδα Εργασίας Τουρισμού ΕυρωΕπιμελητηρίων: Η εν λόγω Ομάδα συστάθηκε και λειτουργεί από το 1986, με σκοπό τη σύνταξη μελετών και την υποβολή προτάσεων προς το Συμβούλιο των ΕυρωΕπιμελητηρίων, σε θέματα γύρω από τον τουρισμό.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

I.4 Άμεσες Πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τον Τουρισμό

Το πιο σημαντικό και εξειδικευμένο μέτρο που υπήρξε από την Ευρωπαϊκή Ένωση για τον τουρισμό ήταν το σχέδιο κοινοτικών δράσεων υπέρ του τουρισμού, με βάση την Απόφαση του Συμβουλίου 92/421/ΕΟΚ/13-7-92 (άρθρο 235). Βάσει του εν λόγω σχεδίου, που είχε διάρκεια 3 ετών, μπήκαν τα θεμέλια, για πρώτη φορά, για την εφαρμογή προγραμμάτων που αφορούσαν στον αγροτικό, πολιτιστικό και κοινωνικό τουρισμό σε συνάρτηση με την επαγγελματική κατάρτιση και το περιβάλλον. Αντικείμενο του εν λόγω σχεδίου ήταν: α) βελτίωση των γνώσεων στον τομέα του τουρισμού και ενίσχυση της συνοχής δράσεων, β) χρονικός καταμερισμός των διακοπών, γ) διεθνείς δράσεις (δηλαδή συνεργασία παραμεθόριων περιοχών σε θέματα τουρισμού), δ) οι τουρίστες ως καταναλωτές (προστασία συναλλακτικών σχέσεων) ε) πολιτιστικός τουρισμός (αξιοποίηση πολιτιστικής κληρονομιάς και δημιουργία πολιτιστικών διαδρομών), στ) τουρισμός και περιβάλλον, ζ) αγροτικός τουρισμός (δηλαδή ενίσχυση τουριστικών δραστηριοτήτων στην ύπαιθρο από αγρότες), η) κοινωνικός τουρισμός (δηλαδή διευκόλυνση ασθενών εισοδηματικών τάξεων για την πραγματοποίηση διακοπών), θ) τουρισμός των νέων (παροχή ενισχύσεων για να γνωρίσουν οι νέοι τόπους και πολιτισμούς εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης), ι) Κατάρτιση (των απασχολούμενων στον τουρισμό), κ) προβολή σε τρίτες χώρες (Βαρβαρέσος Στ., 1998 · Λογοθέτης Μ., 2001).

I.5 Έμμεσες Πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τον Τουρισμό

Εκτός των συγκεκριμένων και άμεσων πολιτικών που έχουν ληφθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση για τον τουρισμό, πολλές είναι και οι πολιτικές και δράσεις που έχουν έμμεσες αναφορές και επιπτώσεις στον τουρισμό. Τέτοιες πολιτικές, λόγου χάρη, είναι (Λογοθέτης Μ., 2001 και www.mintour.gr, ανάκτηση 03/2008):

1) Πολιτική για το περιβάλλον (COM (94) 453/30.12.94)

2) Δράσεις υπέρ του πολιτισμού (ειδικότερα με το κοινοτικό πρόγραμμα «RAFAEL», COM (95) 110/29.3.95).

3) Πολιτική επιχειρήσεων (ενίσχυση μικρομεσαίων επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στον τουρισμό) βάσει της Απόφασης του Συμβουλίου 93/379/ΕΟΚ της 14.6.93.

4) Έρευνα και Ανάπτυξη (προγράμματα όπως: μάρκετιγκ τουριστικής πληροφόρησης, τεχνολογίες για την προστασία και αποκατάσταση της πολιτιστικής κληρονομιάς στην Ευρώπη κλπ)

5) Εσωτερική αγορά (ευνοϊκό πλαίσιο συναλλαγών μεταξύ των χωρών-μελών)

6) Πολιτική μεταφορών («Λευκή Βίβλος» για την ανάπτυξη κοινής πολιτικής στον τομέα των μεταφορικών υποδομών)

7) Διευρωπαϊκά Δίκτυα Μεταφορών – ΔΕΜΔ (ανάπτυξη διευρωπαϊκών δικτύων στις υποδομές των μεταφορών, των τηλεπικοινωνιών και της ενέργειας)

8) Κανόνες Ανταγωνισμού (προστασία της τουριστικής αγοράς)

9) Προστασία των καταναλωτών

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

10) Διαρθρωτικά Ταμεία (ενισχύσεις που συμβάλλουν στην ανάπτυξη του τουρισμού στις περιφέρειες στόχου 1 (καθυστερημένες περιφέρειες), στις περιφέρειες στόχου 2 (βιομηχανικής παρακμής) και στις περιφέρειες στόχου 5β (γεωργικής ανάπτυξης).

11) Εκπαίδευση και επαγγελματική κατάρτιση

12) Η σύσταση του Συμβουλίου (1986) για την τυποποίηση των πληροφοριών στα ξενοδοχεία

13) Η σύσταση του Συμβουλίου (1986) για την Ασφάλεια στα ξενοδοχεία

14) Η Οδηγία 90/314/ΕΟΚ για τα οργανωμένα ταξίδια, περιλαμβανομένων και των οργανωμένων διακοπών και περιηγήσεων

15) Η Οδηγία 94/47 για την προστασία των αγοραστών ως προς ορισμένες πλευρές των συμβάσεων, που αφορούν στην απόκτηση δικαιώματος χρήσης ακινήτων υπό καθεστώς χρονομεριστικής μίσθωσης

16) Η Οδηγία 95/57 για τη συλλογή στατιστικών στοιχείων στον τομέα του τουρισμού

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

3ου ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Χάρτης 1: Ευρύτερη περιοχή Tivoli και Terme di Tivoli

Πηγή: τουριστικός χάρτης (2006), *Tivoli: Provincia di Roma*, Geoplan SRL

Χάρτης 2: Ιστορικό κέντρο Tivoli

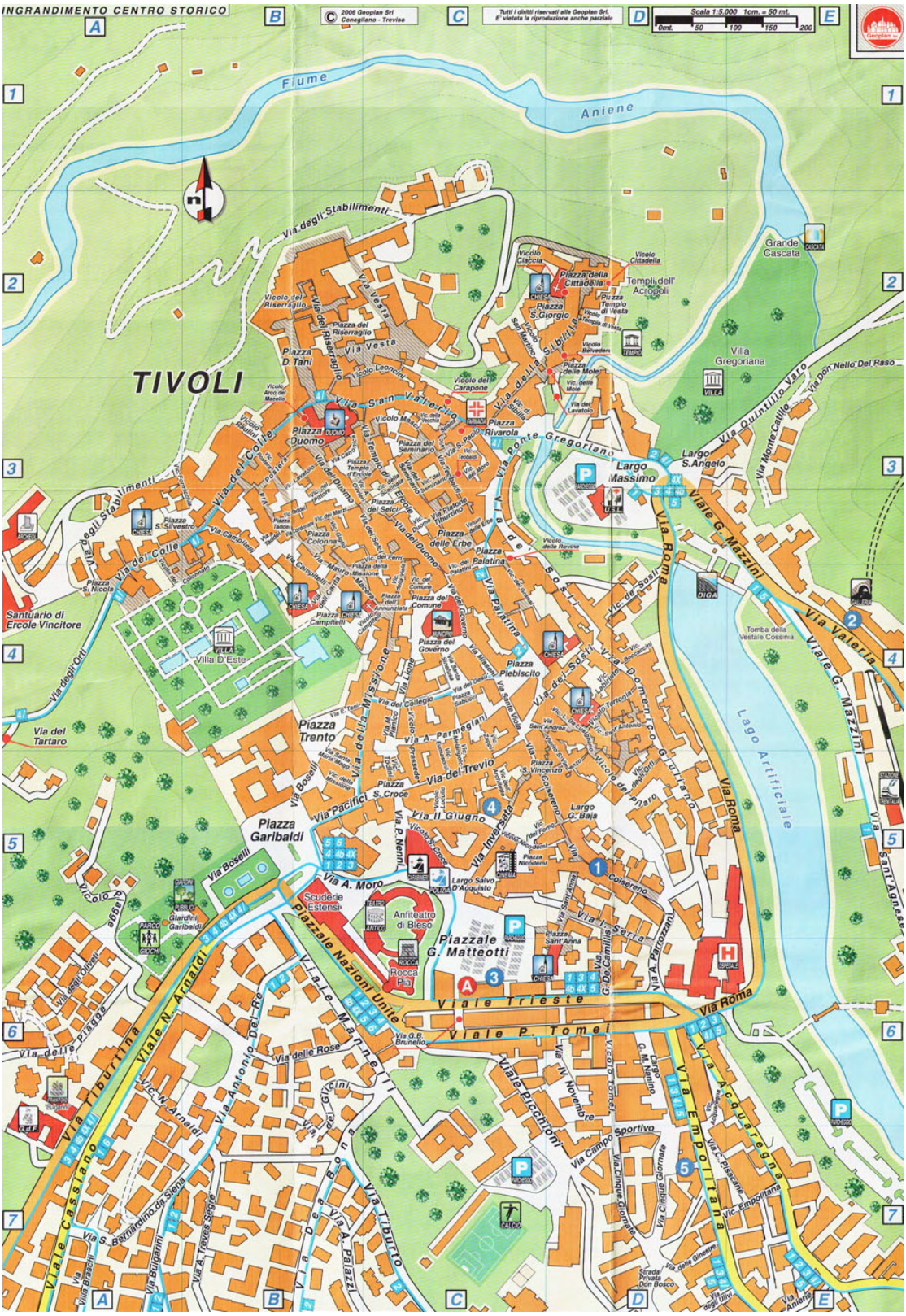
INGRANDIMENTO CENTRO STORICO
TIVOLI
Fiume Aniene
Piazza Duomo
Piazza Trento
Piazza Garibaldi
Piazzale G. Matteotti
Viale Trieste
Viale P. Tomei
Via Roma
Largo Massimo
Villa D'Este
Villa Gregoriana
Grande Cascata
Templi dell' Acropoli
Anfiteatro di Bleso
Rocca Pia
Scuderie Estensi
Santuario di Ercole Vincitore
Lago Artificiale
Via del Colle
Via Tiburtina
Via Valeria
Via Quintilio Varo
Via Ponte Gregoriano
Via Boselli
Via del Trevio
Via A. Moro
Viale Mannelli
Viale Cassiano
Via Empolitana
Via Acquaregna
Via degli Stabilimenti
Via del Tartaro
Via delle Piagge
Via Antonio Del Re
Via Pacifici S. Croce
Via della Missione
Via del Duomo
Via Palatina
Via del Governo
Via del Seminario
Via Il Giugno
Via Inversata
Via del Trevio
Via Vesta
Via Sant'Angelo
Via Don Nello Del Raso
Via Monte Catillo
Via Cinque Giornate
Via Campo Sportivo
Via Cola di Rienzo
Via Bulgarini
Via S. Bernardino da Siena
Via Tiburtina
Via Ponte Lucano
Via Ponte Gregoriano
Via Sant'Agnese
Via Viale Cassiano
Via Viale Arnaldi
Via Viale Mannelli
Via Viale Trieste
Via Viale P. Tomei
Via Viale Piccitoni
Via Viale Mannelli
Via Viale Arnaldi
Via Viale Cassiano

Εικόνα 1: Κάτοψη Θερμαλιστικού Πάρκου «Terme di Roma» στο Terme di Tivoli

Πηγή: διαφημηστικό έντυπο "*Le Terme di Roma*" επιχείρησης Terme di Roma (2007)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Εικόνα 2: Σχέδιο αποκατάστασης Θερμαλιστικού Πάρκου Terme di Tivoli (1879)

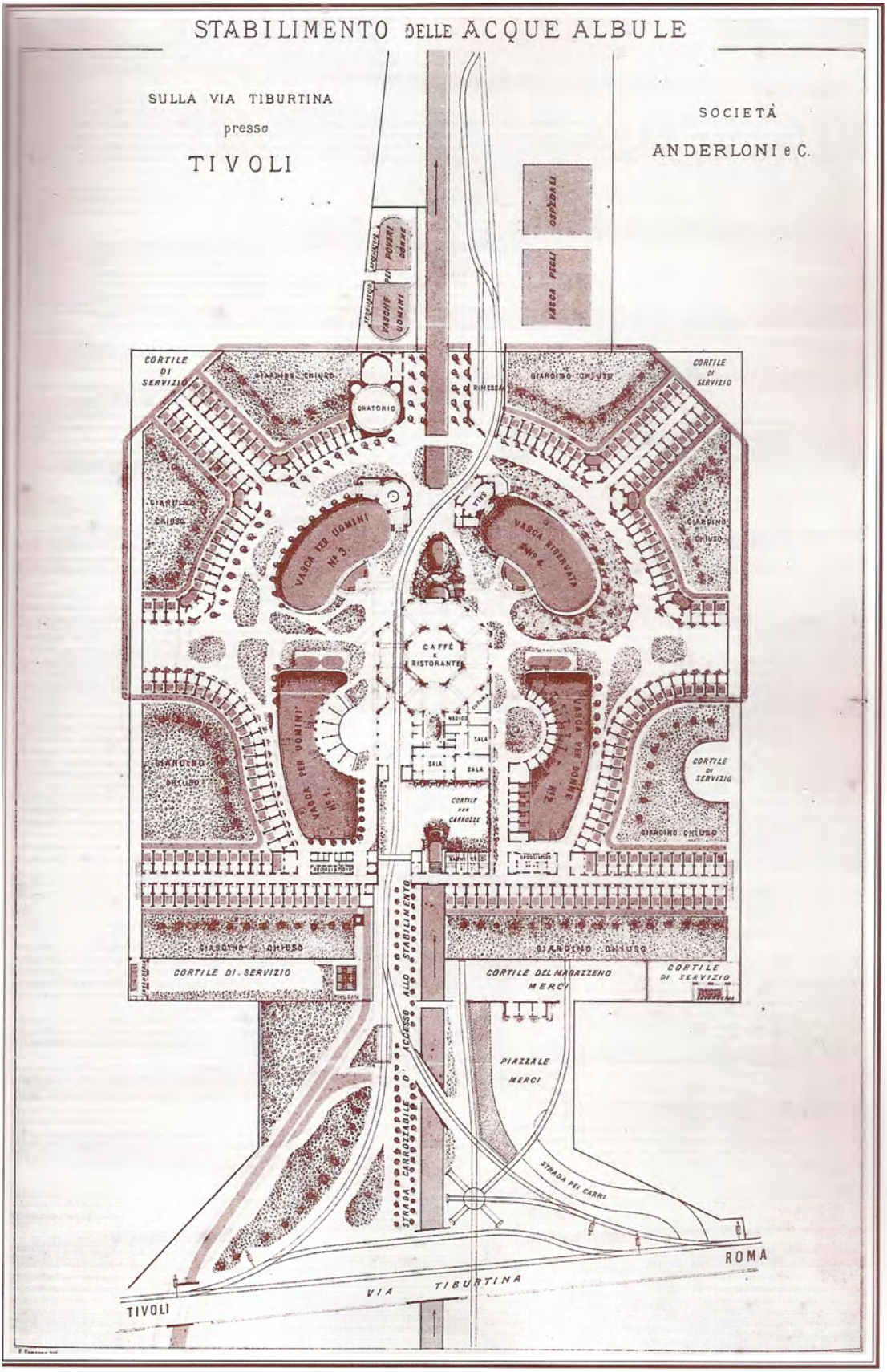

Πηγή: Mezzetti Gino, *Alle Acque Albule di Tivoli I primi passi del "Settebello" italiano*, Tipografia Mancini: Tivoli (Roma)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Χάρτης 3: Ευρύτερη περιοχή Fiuggi Città και Fiuggi Terme (Fonte)

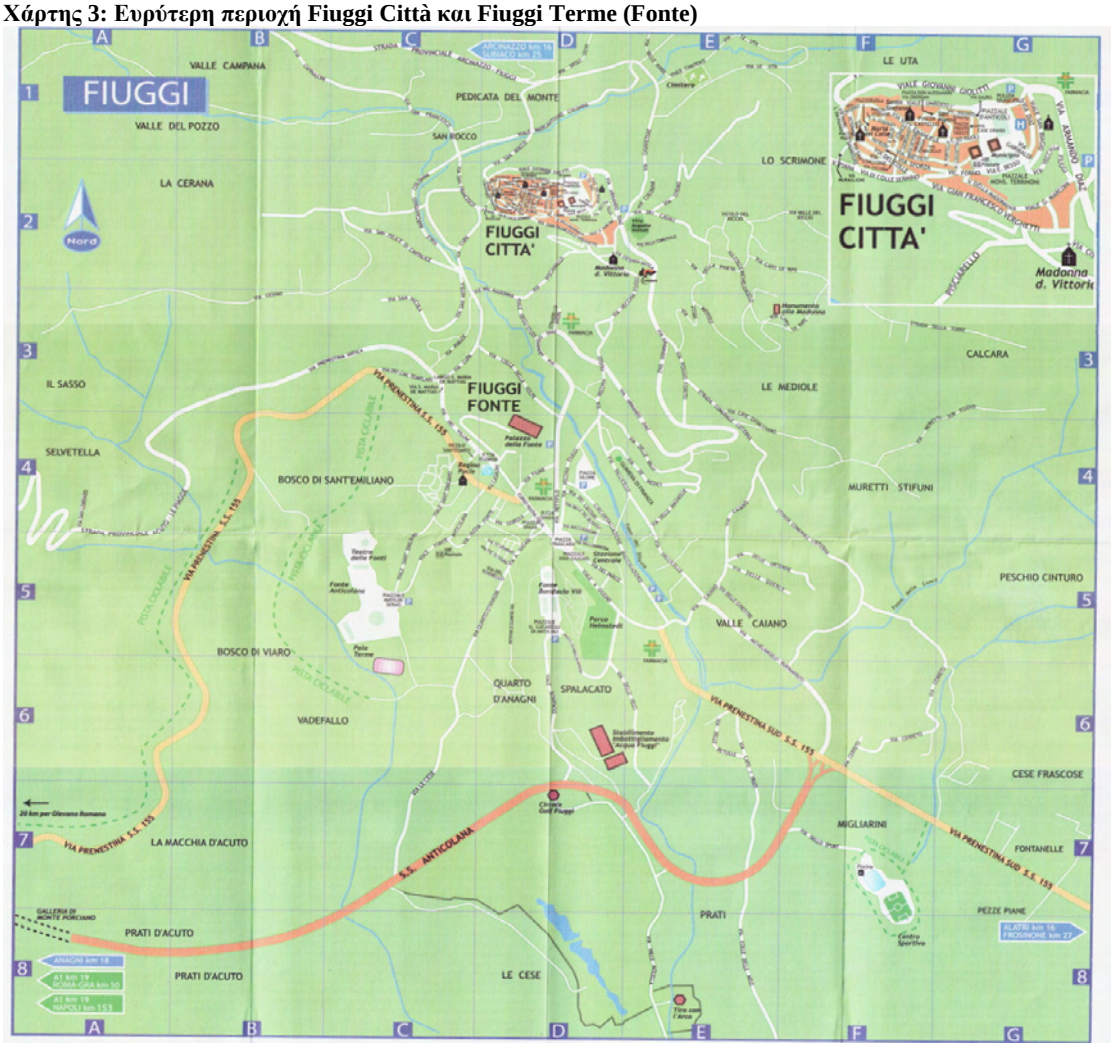

Πηγή: τουριστικός χάρτης, *Fiuggi: Pianta della Città*, Comune di Fiuggi

Χάρτης 4: Ιστορικό κέντρο Fiuggi Città

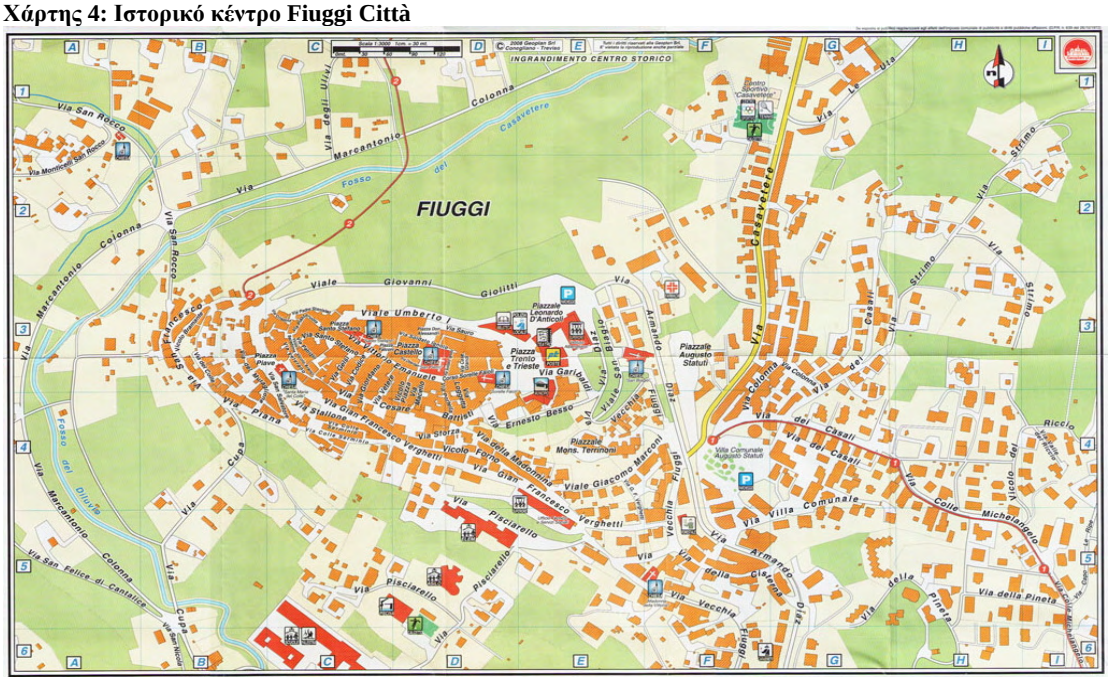

Πηγή: τουριστικός χάρτης (2008), *Fiuggi: Provincia di Frosinone*, Geoplan SRL

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Χάρτης 5: Οικιστική ανάπτυξη Fiuggi Città και Fiuggi Terme

Πηγή: τουριστικός χάρτης (2008), *Fiuggi: Provincia di Frosinone*, Geoplan SRL

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Χάρτης 6: Λουτρόπολη Telese Terme

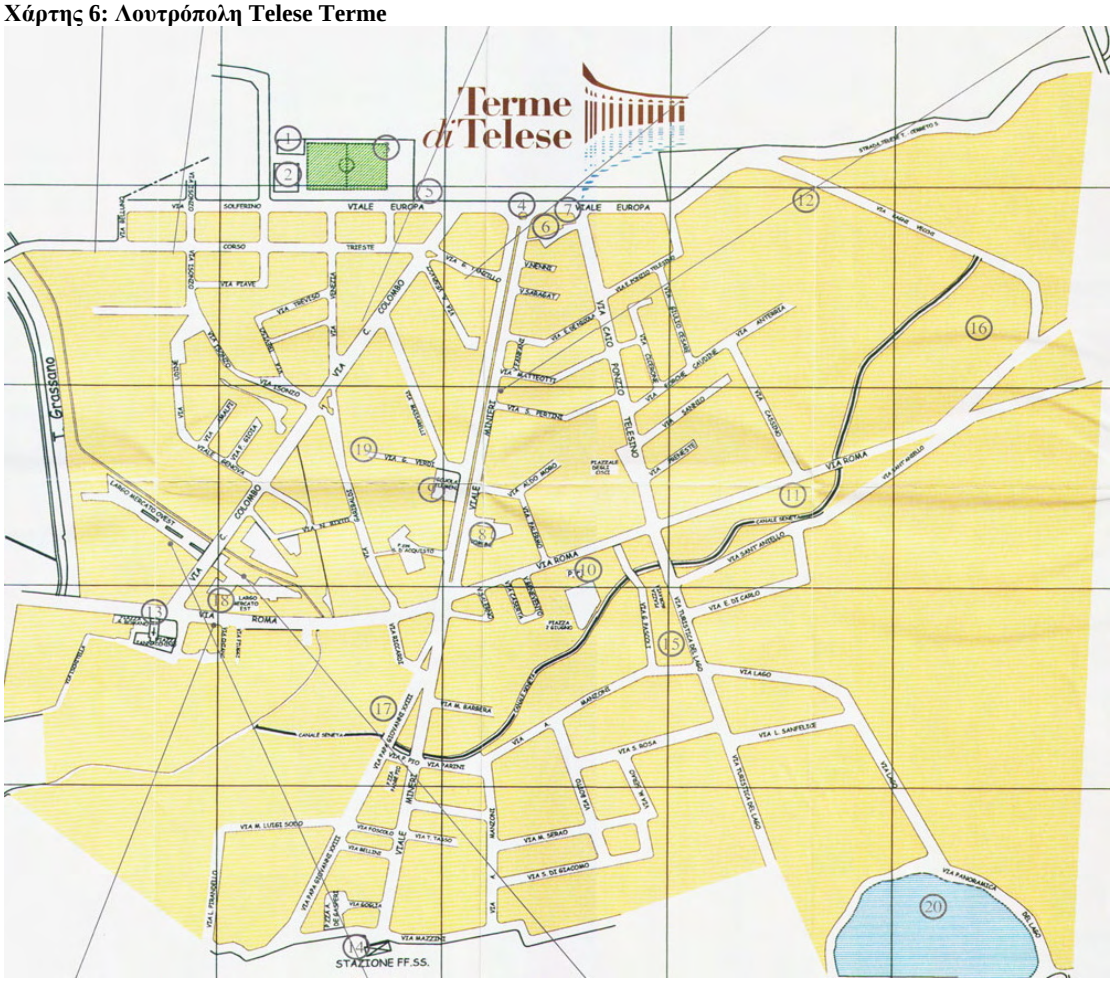

Πηγή: τουριστικός χάρτης, *Comune di Telese Terme: ProLocoTelesia*, Geoplan SRL

Εικόνα 3: Παλιά διαφημιστική αφίσσα Terme di Telese

Πηγή: διαφημιστικό έντυπο επιχείρησης «Gran Hotel Terme di Telese» (2007)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Χάρτης 7: Περιοχές θερμαλιστικού τουρισμού Γαλλίας

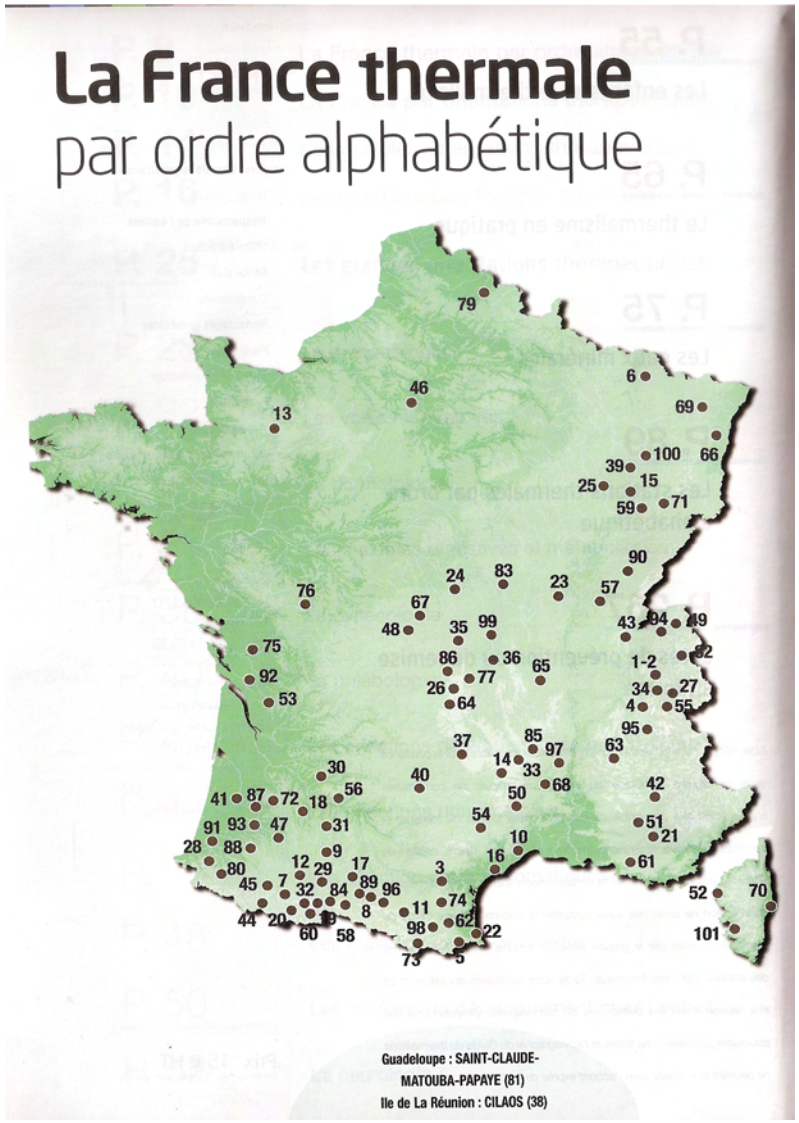

1	P. 92	Aix-les-Bains	51	P. 188	Gréoux-les-Bains
2	P. 94	Aix-les-Bains-Marlioz	52	P. 20	Guagno-les-Bains
3	P. 16	Alet-les-Bains	53	P. 189	Jonzac
4	P. 98	Allevard-les-Bains	54	P. 192	Lamalou-les-Bains
5	P. 100	Amélie-les-Bains	55	P. 193	Léchère (La)
6	P. 102	Amnéville-les-Thermes	56	P. 195	Lectoure
7	P. 104	Argelès-Gazost	57	P. 20	Lons-le-Saunier
8	P. 16	Aulus-les-Bains	58	P. 198	Luchon
9	P. 16	Aurensan	59	P. 202	Luxeuil-les-Bains
10	P. 106	Avène-les-Bains	60	P. 20	Luz-Saint-Sauveur
11	P. 109	Ax-les-Thermes	61	P. 204	Marseille-les-Camoins
12	P. 112	Bagnères-de-Bigorre	62	P. 206	Molitg-les-Bains
13	P. 115	Bagnoles-de-l'Orne	63	P. 20	Montbrun-les-Bains
14	P. 118	Bagnols-les-Bains	64	P. 207	Mont-Dore (Le)
15	P. 120	Bains-les-Bains	65	P. 208	Montrond-les-Bains
16	P. 124	Balaruc-les-Bains	66	P. 210	Morsbronn-les-Bains
17	P. 16	Barbazan	67	P. 212	Néris-les-Bains
18	P. 128	Barbotan-les-Thermes	68	P. 216	Neyrac-les-Bains
19	P. 130	Barèges-sers-Barzun	69	P. 218	Niederbronn-les-Bains
20	P. 133	Beaucens-les-Bains	70	P. 20	Piétrapola-les-Bains
21	P. 16	Berthemont-les-Bains	71	P. 220	Plombières-les-Bains
22	P. 135	Boulou (Le)	72	P. 223	Préchacq-les-Bains
23	P. 136	Bourbon-Lancy	73	P. 224	Preste-les-Bains (La)
24	P. 138	Bourbon-l'Archambault	74	P. 20	Rennes-les-Bains
25	P. 16	Bourbonnne-les-Bains	75	P. 225	Rochefort-sur-Mer
26	P. 139	Bourboule (La)	76	P. 229	Roche-Posay (La)
27	P. 142	Brides-les-Bains	77	P. 231	Royat-Chamalières
28	P. 146	Cambo-les-Bains	79	P. 233	Saint-Amand-les-Eaux
29	P. 147	Capvern-les-Bains	80	P. 235	Saint-Christau
30	P. 150	Casteljaloux	81	P. 22	Saint-Claude-Matouba (Papaye)
31	P. 153	Castéra-Verduzan	82	P. 22	Saint-Gervais-les-Bains-le-Fayet
32	P. 155	Cauterets	83	P. 236	Saint-Honoré-les-Bains
33	P. 18	Chaldette (La)	84	P. 238	Saint-Lary-Soulan
34	P. 158	Challes-les-Eaux	85	P. 240	Saint-Laurent-les-Bains
35	P. 18	Châteauneuf-les-Bains	86	P. 22	Saint-Nectaire
36	P. 160	Châtel-Guyon	87	P. 22	Saint-Paul-lès-Dax
37	P. 164	Chaudes-Aigues	88	P. 242	Salies-de-Béarn
38	P. 166	Cilaos (La Réunion)	89	P. 22	Salies-du-Salat
39	P. 168	Contrexéville	90	P. 244	Salins-les-Bains
40	P. 170	Cransac	91	P. 247	Saubusse-les-Bains
41	P. 171	Dax	92	P. 248	Saujon
42	P. 174	Digne-les-Bains	93	P. 22	Tercis-les-Bains
43	P. 18	Divonne-les-Bains	94	P. 22	Thonon-les-Bains
44	P. 177	Eaux-Bonnes (Les)	95	P. 252	Uriage-les-Bains
45	P. 180	Eaux-Chaudes (Les)	96	P. 254	Ussat-les-Bains
46	P. 182	Enghien-les-Bains	97	P. 257	Vals-les-Bains
47	P. 184	Eugénie-les-Bains	98	P. 260	Vernet-les-Bains
48	P. 186	Evaux-les-Bains	99	P. 262	Vichy
49	P. 18	Evian-les-Bains	100	P. 264	Vittel
50	P. 18	Fumades-les-Bains	101	P. 22	Zigliara-Bains-D'urbalacone

Πηγή: Group Impact Medecine (2007), *Le Guide du thermalisme* (Le guide official des stations thermales françaises), 33e edition, Group Impact Medecine: Paris

Χάρτης 8: Ευρύτερη περιοχή λουτρόπολης Balaruc-les-Bains

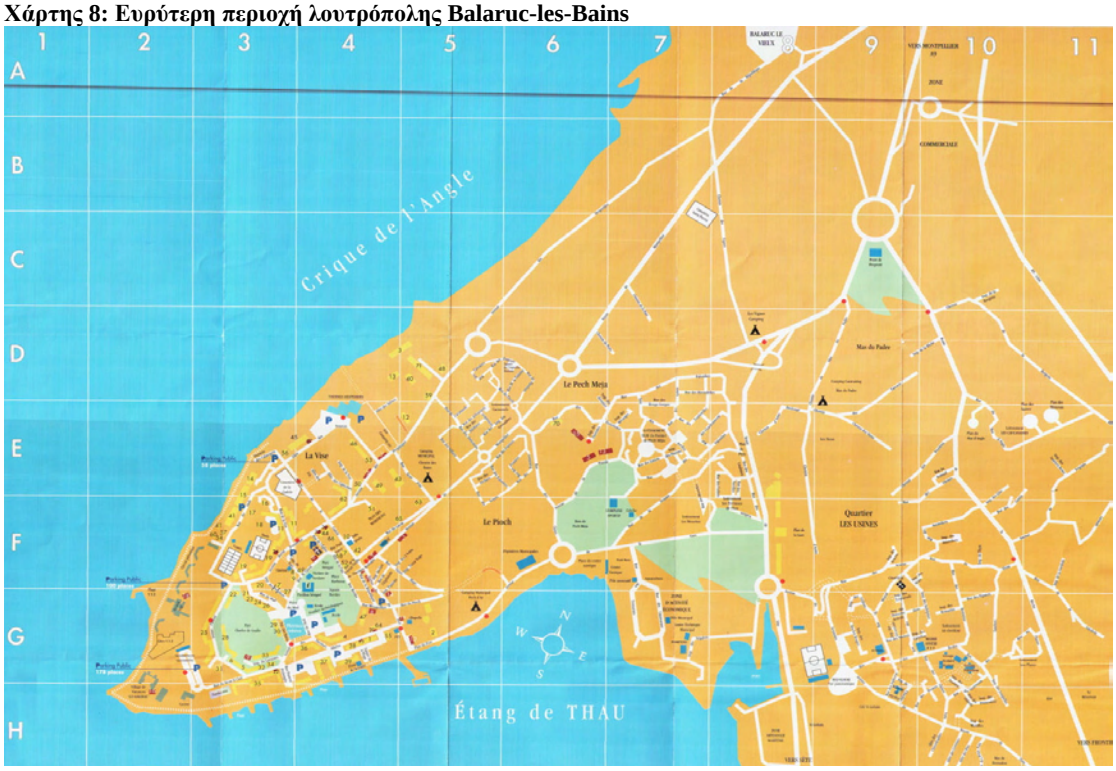

Πηγή: τουριστικός χάρτης, *Plan de Ville 2007: Balaruc-les-Bains – Bien-être et détente en Méditerranée*, Office de Tourisme et du Thermalisme

Χάρτης 9: Ιστορικό κέντρο λουτρόπολης Balaruc-les-Bains

Πηγή: τουριστικός χάρτης, *Plan de Ville 2007: Balaruc-les-Bains – Bien-être et détente en Méditerranée*, Office de Tourisme et du Thermalisme

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Χάρτης 10: Ιστορικό κέντρο Balaruc-le-Vieux

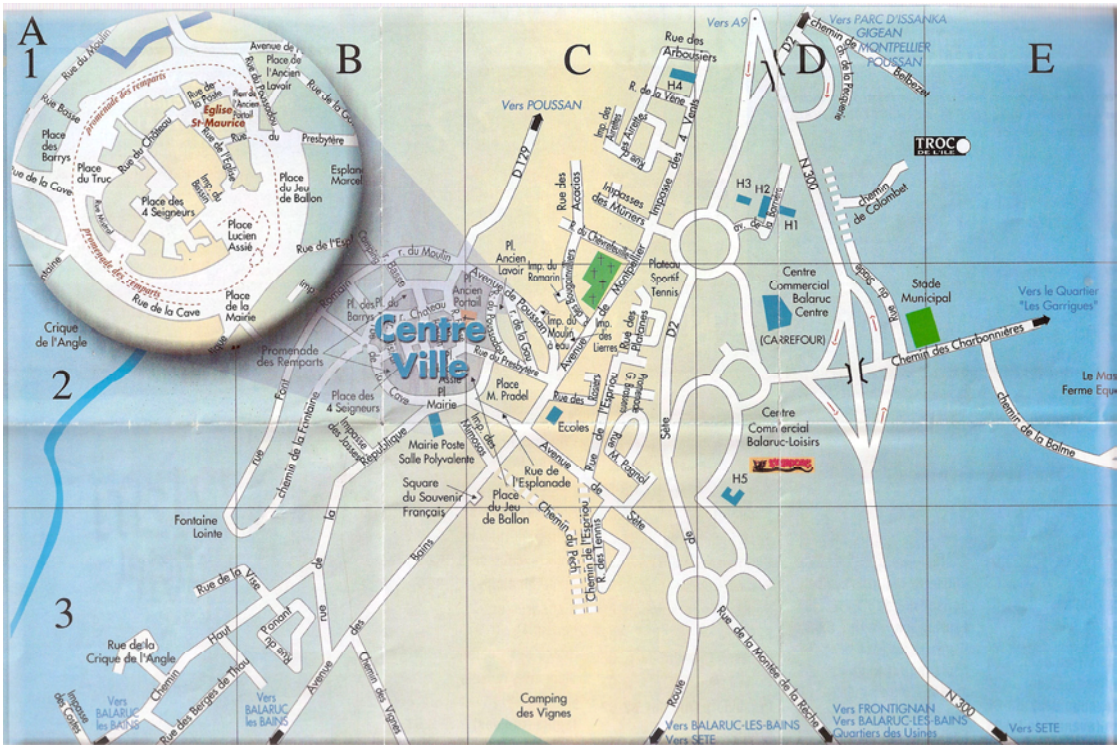

Πηγή: τουριστικός χάρτης, *Plan Officiel: Balaruc-le-Vieux*, Editions BucerepGeoplan SRL

Χάρτης 11: Λουτρόπολη Amélie-les-Bains Palalda

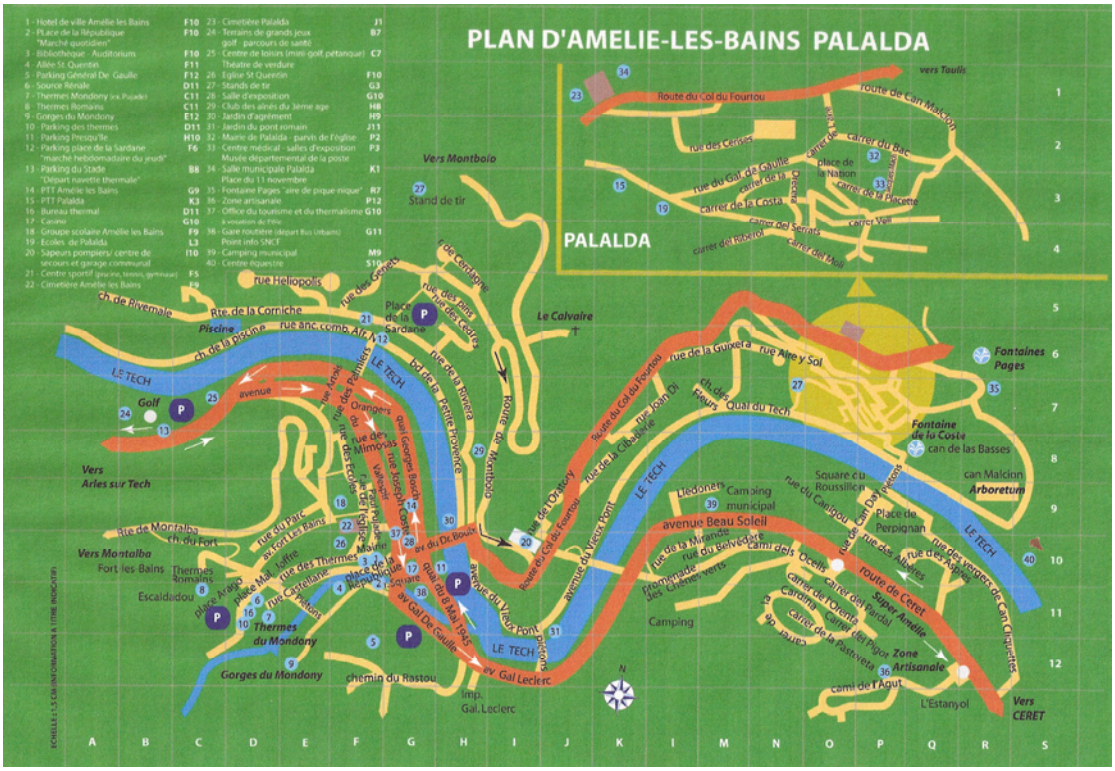

Πηγή: www.amelie-les-bains.com, ανάκτηση 08/2008

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Χάρτης 12: Λουτρόπολη Le Boulou

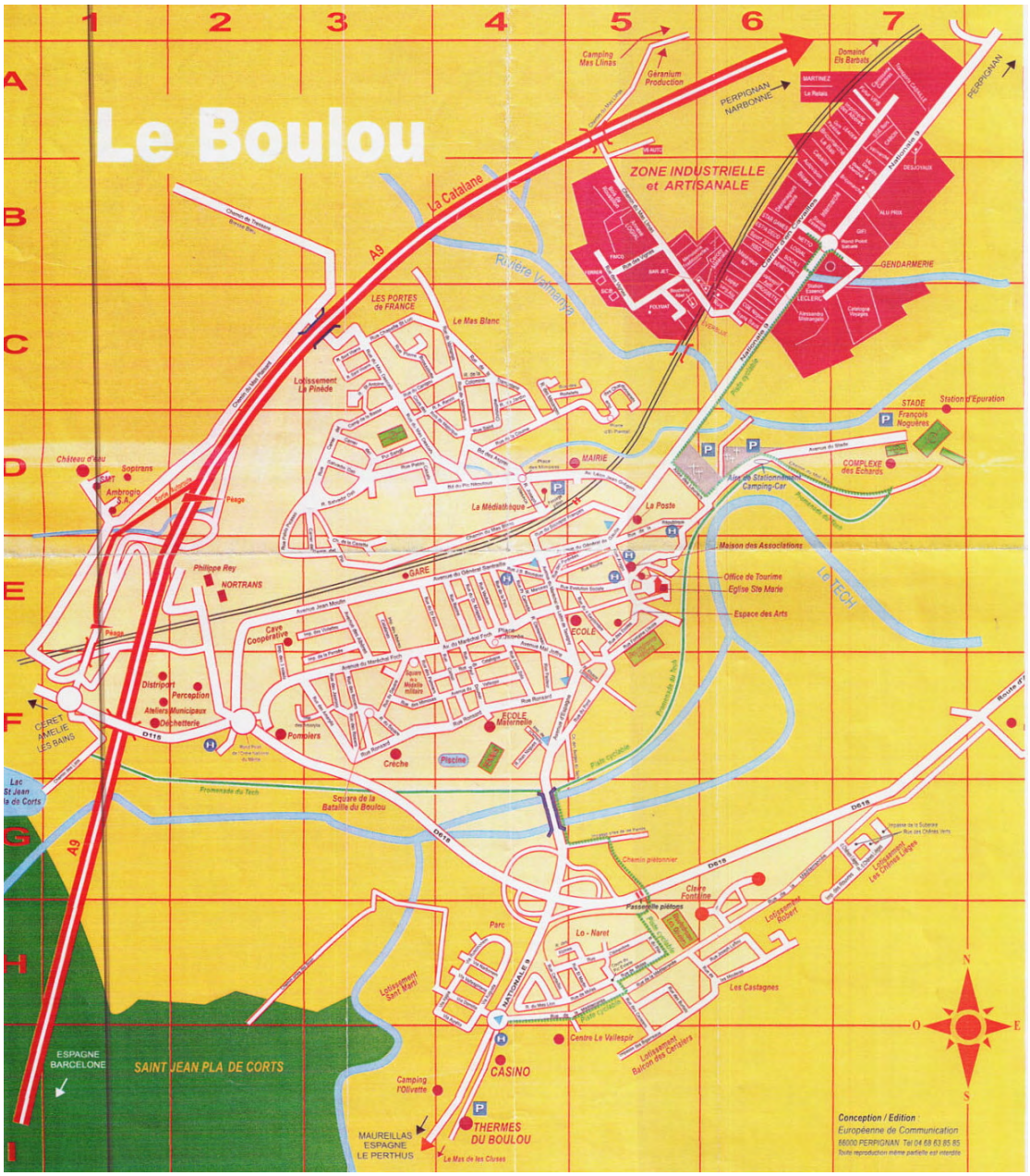

Πηγή: τουριστικός χάρτης από Office de Tourisme (Le Boulou)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Χάρτης 13: Ιστορικό κέντρο λουτρόπολης Le Boulou

Πηγή: τουριστικός χάρτης από Office de Tourisme (Le Boulou)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Χάρτης 14: Περιοχές θερμαλιστικού τουρισμού Ισπανίας

Πηγή: τουριστικός χάρτης, *Carte des stations thermals – Balnearios*, ANBAL: Madrid

Χάρτης 15: Λουτρόπολη Caldes de Montbui

Πηγή: www.caldesdemontbui.cat, ανάκτηση 08/2008

Χάρτης 16: Medina del Campo (δορυφόρος λουτρόπολη του Palacio de las Salinas)

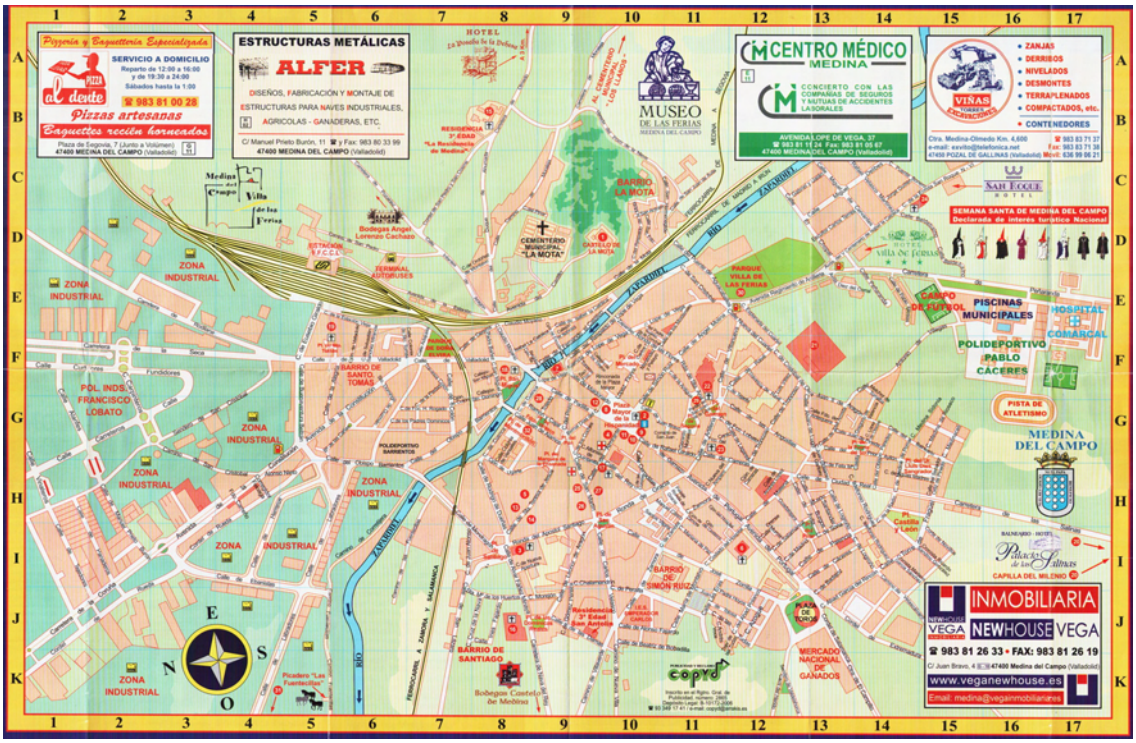

Πηγή: τουριστικός χάρτης (2006-2007), *Plano Urbano de Medina del Campo*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Χάρτης 17: Λουτρόπολη Olmedo

Πηγή: www.balneariovilladeolmedo.com

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

4ου ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Εικόνα 4, 5: Εξώφυλλα ξενόγλωσσων διαφημιστικών φυλλαδίων Υφ. Τύπου και Τουρισμού (Hestia, 1938)

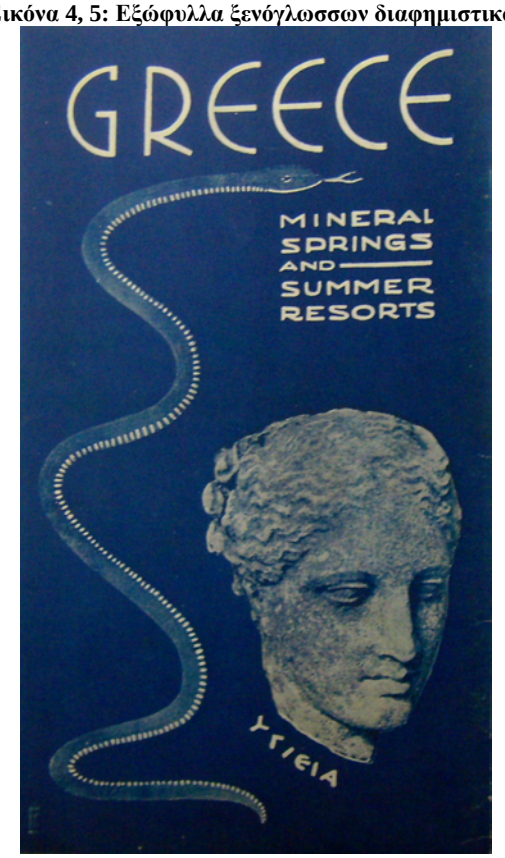

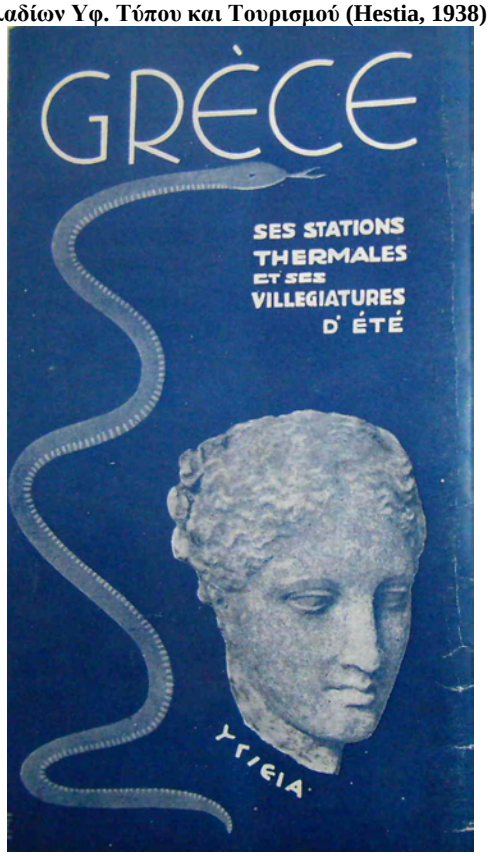

Πηγή: από το αρχείο της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος

Εικόνα 6: Τμήμα από τετράπτυχο διαφημιστικό φυλλάδιο (EOT, 1963)

Πηγή:.από το αρχείο της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 1: Διαχρονική εξέλιξη θερμαλιστικής κίνησης στις περιοχές ανάπτυξης του θερμαλιστικού τουρισμού (1931-2006)

Ονομασία/ Περιοχή	1931-1940		1951-1960		1961-1970		1971-1980		1981-1990		1991-1997		1998-2000		2001-2006	
Ιαμ. Πηγής	Άτομα	Λούσεις	Άτομα	Λούσεις	Άτομα	Λούσεις	Άτομα	Λούσεις	Άτομα	Λούσεις	Άτομα	Λούσεις	Άτομα	Λούσεις	Άτομα	Λούσεις
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ																
Αιδηψός	61.839	1071.427	152.640	2.322.483	220.536	3.021.378	263.016	3.489.509	341.499	4.640.414	273.795	3526.179	118.283	1656.560	268.418	3313.650
Καμένα Βούρλα	19.594	246.507	67.767	950.888	142.653	2.079.451	150.841	2.063.095	122.263	1.725.221	71.466	972.377	235.537	351.617	42.169	632.577
Υπάτη	19.019	501.881	40.122	563.295	85.232	1.235.587	126.285	1.924.823	122.606	1.861.167	62.017	128.998	20.062	295.313	31.348	481.117
Θερμοπύλες	12.313	105.234	30.481	227.818	21.958	200.336	35.262	375.706	24.878	308.315	12.246	155.581	3.576	49.694	4.626	59.427
Πλατύστομο	6.725	88.250	18.949	210.109	17.814	163.823	18.797	186.358	13.699	142.087	4.965	54.935	943	10.853	1.205	13.679
Γιάλτρα	-	-	-	-	-	-	2.880	33.606	4.911	69.550	3.683	43.558	-	-	-	-
Παλαιοβράχα	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	740	8.500	-	-	-	-
Μερικό Σύνολο	**119.490**	**2.013.299**	**309.959**	**4.274.593**	**488.193**	**6.700.575**	**594.201**	**8.073.097**	**629.856**	**8.746.754**	**428.912**	**4.890.128**	**378.401**	**707.477**	**347.766**	**1.186.800**
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ																
Λαγκαδάς	33.345	466.301	59.452	783.268	25.321	314.624	34.469	413.466	49.416	604.890	27.736	402.315	3.103	64.182	-	51.025
Νιγρίτα	14.996	131.319	26.629	267.608	32.174	265.272	25.409	229.734	17.775	167.999	9.013	93.059	2.011	22.906	2.950	37.091
Αριδαία Πέλλης	11.308	126.897	24.332	256.872	11.667	157.607	29.067	283.990	43.558	405.350	23.192	537.265	-	-	-	-
Σιδηρόκαστρο	16.895	187.361	22.622	280.240	13.922	177.483	23.313	267.070	30.306	338.509	24.810	264.490	-	-	-	-
Θέρμη Σεδών	25.021	384.212	25.317	339.390	9.493	129.889	11.940	150.717	19.655	235.487	17.517	240.941	-	-	-	-
Νέα Απολλωνία	15.821	184.357	22.845	278.620	14.967	186.893	32.057	400.397	73.813	948.817	56.000	717.823	-	-	-	-
Άγιος Νικόλαος	-	-	727	7.592	1.498	16.286	3.241	51.787	8.453	136.448	5.800	113.029	-	-	-	-
Μερικό Σύνολο	**117.386**	**1.480.447**	**181.924**	**2.213.590**	**109.042**	**1.248.054**	**159.496**	**1.797.161**	**242.976**	**2.232.610**	**164.068**	**2.104.432**	**5.114**	**87.088**	**2.950**	**88.116**
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ																
Καϊάφας	24.181	272.906	46.449	601.392	58.948	711.318	60.800	785.154	56.561	774.069	27.573	378.330	9.022	131.825	16.436	234.568
Κυλλήνη	8.716	103.818	21.447	303.773	49.563	779.419	48.021	708.272	41.743	629.667	24.030	391.120	1.287	13.445	6.820	96.956
Κουνουπέλι	1.042	15.274	1.167	11.523	5.112	54.291	4.339	40.073	-	-	-	-	-	-	-	-
Κόκκινο Στεφάνι	-	-	717	7.368	1.946	19.656	1.382	3.528	2.200	22.900	1.540	18.950	-	-	-	-
Κρεμαστά Χούνης	4.588	48.228	2.200	25.970	-	-	-	-	800	11.856	12.100	147.050	-	-	-	-
Μουρτσιάνου	1.921	20.572	14.787	143.464	6.550	73.649	2.847	96.380	460	1.800	395	4.000	-	-	-	-
-Στάχτη	2.359	19.786	590	6.390	1.778	27.220	4.340	49.438	7.076	87.401	983	17.568	-	-	-	-
Χέλοβα Μπανιώτη	-	-	313	11.561	3.400	34.100	1.300	12.500	2.475	33.500	450	6.000	-	-	-	-
Αγραπιδόκαμπος	-	-	195	2.446	857	11.539	239	1.792	-	-	-	-	-	-	-	-
Λιτσέκι Ριγανίου	-	-	50	581	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Άγ.ΒάρβαροςΤρύφου	2.249	19.793	1.093	10.308	1.550	23.250	669	14.532	1.933	16.060	1.215	19.250	-	-	-	-
Ξυλοκέρα	-	-	183	1.852	220	3.300	-	-	1.290	15.887	2.024	17.984	-	-	-	-
Πουρνάρι	-	-	600	5.077	1.242	9.698	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Φρασιανά	1.057	7.402	257	2.096	436	3.014	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Σελιανίτικα	12.339	132.906	1.496	10.893	3.516	38.710	5.422	44.121	8.252	64.999	5.271	53.387	-	-	-	-
Αραχωβίτικα	-	-	1.189	10.588	2.089	23.994	5.519	32.921	2.529	17.453	-	-	-	-	-	-
Μερικό Σύνολο	**58.452**	**640.685**	**90.533**	**1.155.282**	**137.207**	**1.813.158**	**134.878**	**1.788.711**	**125.319**	**1.675.592**	**75.581**	**1.053.639**	**10.309**	**145.270**	**23.256**	**331.524**
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΑΚΗΣ																
Ελευθερές	10.113	112.900	19.804	222.037	27.010	288.462	24.316	253.564	32.500	359.935	24.664	292.720	6.715	68.016	2.219	26.088
Έχινος Ξάνθης	2.670	7.542	233	4.270	1.036	8.408	2.974	36.400	6.121	80.659	4.692	64.540	-	-	-	-
Γεννησαία	11.257	91.327	18.733	198.926	7.303	90.136	13.168	135.712	9.461	166.729	5.253	101.655	-	-	-	-
Τραϊανούπολη	15.098	159.727	7.397	50.603	12.166	97.523	16.997	127.083	17.086	226.325	9.007	130.475	-	-	-	-
Ψαρόθερμα	-	-	752	9.767	1.809	20.419	-	-	12.356	123.307	8.689	109.266	-	-	-	-
Μερικό Σύνολο	**39.138**	**371.496**	**46.919**	**485.603**	**49.324**	**504.948**	**57.455**	**552.759**	**77.524**	**956.955**	**52.305**	**698.656**	**6.715**	**68.016**	**2.219**	**26.088**
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΑΤΤΙΚΗΣ																
Μέθανα	42.475	758.221	94.755	1.496.362	133.081	2.047.551	135.081	2.097.755	113.871	1.611.629	59.781	732.890	19.902	275.036	16.502	234.181
Βουλιαγμένη	6.158	102.830	44.105	881.477	38.472	1.103.638	33.295	1.708.623	28.279	1.565.960	15.200	925.066	-	-	-	-
Σουβάλα	703	4.591	686	6.924	583	11.505	781	21.441	3.660	60.936	2.604	44.561	-	-	-	-
Μερικό Σύνολο	**49.336**	**865.642**	**139.546**	**2.384.763**	**172.136**	**3.162.694**	**169.157**	**3.827.819**	**142.150**	**3.238.525**	**77.585**	**1.702.517**	**19.902**	**275.036**	**16.502**	**234.181**

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ																
Λουτράκι	81.197	1343.064	88.884	1.024.377	66.924	732.170	47.543	558.895	36.419	392.564	39.744	380.524	14.200	-	-	-
Βρωμονέρι	2.201	23.017	783	8.039	2.121	23.489	2.885	35.156	681	9.660	-	-	-	-	-	-
Ηραία	4.067	47.750	9.997	76.836	5.468	54.098	2.756	12.000	4.644	57.474	4.650	47.150	-	-	-	-
Λουτρά Ελένης	-	-	1.003	13.490	1.100	19.440	580	15.551	-	-	-	-	-	-	-	-
Μερικό Σύνολο	**87.465**	**1.413.831**	**100.667**	**1.122.742**	**75.613**	**829.197**	**53.764**	**621.602**	**41.744**	**459.698**	**44.394**	**427.674**	**14.200**	**-**	**-**	**-**
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΟΥ																
Πρέβεζα	-	-	12.407	138.311	5.679	78.406	7.036	83.590	13.026	164.279	7.267	106.947	-	-	-	-
Χανόπουλο	-	-	970	9.572	2.439	21.225	1.788	21.040	3.555	37.789	2.240	25.700	-	-	-	-
Καβάσιλα	-	-	-	-	-	-	-	-	950	19.919	3.700	37.947	-	-	-	-
Αμάραντος Κόνιτσας	-	-	-	-	-	-	4.965	42.650	7.349	75.995	3.836	40.256	-	-	-	-
Μερικό Σύνολο	**-**	**-**	**13.377**	**147.883**	**8.118**	**99.631**	**13.789**	**147.280**	**24.880**	**297.982**	**17.043**	**210.850**	**-**	**-**	**-**	**-**
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ																
Σμόκοβο	34.142	331.726	67.995	780.734	101.510	1.275.411	98.626	1.271.744	91.263	1.027.086	50.617	503.427	6.167	-	17.075	293.121
Δρανίτσα Καΐτσα	5.464	69.122	12.864	105.564	6.500	85.385	11.495	76.600	18.362	165.353	11.800	93.017	-	-	-	-
Μερικό Σύνολο	**39.606**	**400.848**	**80.859**	**886.298**	**108.010**	**1.360.796**	**110.121**	**1.348.344**	**109.625**	**1.192.439**	**62.417**	**596.444**	**6.167**	**-**	**17.075**	**293.121**
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ																
Αμμουδάρα	-	-	-	-	-	-	-	-	9.006	110.000	4.590	42.800	-	-	-	-
Μερικό Σύνολο	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**	**9.006**	**110.000**	**4.590**	**42.800**	**-**	**-**	**-**	**-**
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ																
Ικαρία	-	-	43.299	760.252	65.635	1.087.655	58.152	1.033.278	61.804	841.500	34.600	462.100	4.000	57.600	-	-
Χριστιανό Λέσβου	-	-	125	1.000	463	5.100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Θέρμαι Κουρτζή	6.874	57.738	198	2.421	198	2.968	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Θέρμη Λέσβου	7.058	73.592	9.238	122.673	2.941	34.040	1.250	22.600	8.575	76.100	2.100	27.800	-	-	-	-
Πολίχνιτος	-	-	224	2.659	1.300	4.770	250	3.000	-	-	-	-	-	-	-	-
Άγ.ΙωάννηςΛισβορίου	-	-	40	744	50	497	1.900	21.000	2.430	37.800	1.500	-	-	-	-	-
Κόλπος Γέρας	2.294	15.419	1.496	13.501	1.945	20.440	400	5.613			1.460	17.516	-	-	-	-
Εφταλού Λέσβου	-	-	83	1.633	910	3.330	-	-	2.220	7.500	80	1.600	-	-	-	-
Αγιάσματα Κεράμου	-	-	-	-	1.156	12.826	1.303	18.747	3.236	41.276	1.289	23.000	-	-	-	-
Μερικό Σύνολο	**16.226**	**146.749**	**54.703**	**904.883**	**74.598**	**1.171.626**	**63.255**	**1.104.238**	**78.265**	**1.004.176**	**35.969**	**532.016**	**4.000**	**57.600**	**-**	**-**
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ																
Κύθνος	3.363	55.501	6.052	89.456	4.270	68.410	3.914	60.374	4.379	69.421	3.659	53.032	2.024	32.077	2.700	48.344
Αδάμας Μήλου	863	10.997	165	1.303	282	2.474	-	-	581	8.740	453	7.248	-	-	-	-
Άγιος Φωκάς Κω	-	-	408	4.066	639	6.202	955	10.111	789	4.450	581	9.599	-	-	-	-
Θέρμα Καλύμνου	-	-	391	4.441	1.114	14.568	825	12.289	1.424	24.036	419	6.988	-	-	-	-
Μανδράκι Νισύρου	-		690	9.546	1.134	15.294	2.280	20.448	2.045	24.812	1.352	18.018	-	-	-	-
Μερικό Σύνολο	**4.226**	**66.498**	**7.706**	**108.812**	**7.439**	**106.948**	**7.974**	**103.222**	**9.218**	**131.459**	**6.464**	**94.885**	**2.024**	**32.077**	**2.700**	**48.344**
ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΑΔΑΣ																
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	**531.325**	**7.399.495**	**1028393**	**13.684.449**	**1229230**	**16.997.627**	**1366715**	**19.380.099**	**1494203**	**20.914.486**	**974.105**	**13.387.294**	**-**	**-**	**-**	**-**

Πηγή: ΕΟΤ 1954 · ΕΟΤ 1966 · Σπαθή, 2000 (ιδία επεξεργασία)

Πίνακας 2: Διαχρονική εξέλιξη μεριδίων ελληνικών λουτροτόπων ανά Νομό και Περιφέρεια (1931-1997)

Ονομασία/ Περιοχή Ιαμ. Πηγής	1931-1940	1951-1960	1961-1970	1971-1980	1981-1990	1991-1997

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

	Άτομα	**Μερίδιο**	**Άτομα**	**Μερίδιο**	**Άτομα**	**Μερίδιο**	**Άτομα**	**Μερίδιο**	**Άτομα**	**Μερίδιο**	**Άτομα**	**Μερίδιο**
Αιδηψός	61.839	11,63%	152.640	14,84%	220.536	17,94%	263.016	19,24%	341.499	22,85%	273.795	28,10%
Γιάλτρα	-	-	-	-	-	-	2.880	0,21%	4.911	0,32%	3.683	0,37%
Νομός Εύβοιας	**61.839**	**11,63%**	**152.640**	**14,84%**	**220.536**	**17,94%**	**265.896**	**19,45%**	**346.410**	**23,17%**	**277.478**	**28,47%**
Καμένα Βούρλα	19.594	3,68%	67.767	6,58%	142.653	11,60%	150.841	11,03%	122.263	8,18%	71.466	7,37%
Υπάτη	19.019	3,57%	40.122	3,9%	85.232	6,93%	126.285	9,24%	122.606	8,2%	62.017	6,36%
Θερμοπύλες	12.313	2,31%	30.481	2,96%	21.958	1,78%	35.262	2,58%	24.878	1,66%	12.246	1,25%
Πλατύστομο	6.725	1,26%	18.949	1,84%	17.814	1,44%	18.797	1,37%	13.699	0,91%	4.965	0,5%
Παλαιοβράχα	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	740	0,07%
Νομός Φθιώτιδας	**57.651**	**10,85%**	**157.319**	**15,29%**	**267.657**	**21,77%**	**331.185**	**24,23%**	**283.446**	**18,96%**	**151.434**	**15,54**
ΠΕΡ. ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	**119.490**	**22,48%**	**309.959**	**30,14%**	**488.193**	**39,71%**	**594.201**	**43,47%**	**629.856**	**42,15%**	**428.912**	**44,03%**
Θέρμη Σεδών	25.021	4,7%	25.317	2,46%	9.493	7,72%	11.940	0,87%	19.655	1,31%	17.517	1,79%
Νέα Απολλωνία	15.821	2,97%	22.845	2,22%	14.967	1,21%	32.057	2,34%	73.813	4,93%	56.000	5,74%
Λαγκαδάς	33.345	6,27%	59.452	5,78%	25.321	2,05%	34.469	2,52%	49.416	3,30%	27.736	2,84%
Νομός Θεσσαλονίκης	**74.187**	**13,96%**	**107.614**	**10,46%**	**49.781**	**4,04%**	**78.466**	**5,74%**	**142.884**	**9,56%**	**101.253**	**10,39%**
Νιγρίτα	14.996	2,82%	26.629	2,58%	32.174	2,61%	25.409	1,85%	17.775	1,18%	9.013	0,92%
Σιδηρόκαστρο	16.895	3,17%	22.622	2,19%	13.922	1,13%	23.313	1,7%	30.306	2,02%	24.810	2,54%
Νομός Σερρών	**31.891**	**6%**	**49.251**	**4,78%**	**46.096**	**3,74%**	**48.722**	**3,56%**	**48.081**	**3,21%**	**33.823**	**3,47%**
Αριδαία	11.308	2,12%	24.332	2,36%	11.667	0,94%	29.067	2,12%	43.558	2,91%	23.192	2,38%
Νομός Πέλλης	**11.308**	**2,12%**	**24.332**	**2,36%**	**11.667**	**0,94%**	**29.067**	**2,12%**	**43.558**	**2,91%**	**23.192**	**2,38%**
ΠΕΡ. ΚΕΝΤ. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	**117.386**	**22,09%**	**181.924**	**17,69%**	**109.042**	**8,87%**	**159.496**	**11,67%**	**242.976**	**16,26%**	**164.068**	**16,84%**
Καϊάφας	24.181	4,55%	46.449	4,51%	58.948	4,79%	60.800	4,44%	56.561	3,78%	27.573	2,83%
Κυλλήνη	8.716	1,64%	21.447	2,08%	49.563	4,03%	48.021	3,51%	41.743	2,79%	24.030	2,46%
Κουνουπέλι	1.042	0,19%	1.167	0,11%	5.112	0,41%	4.339	0,31%	-	-	-	-
Πουρνάρι	-	-	600	0,05%	1.242	0,1%	-	-	-	-	-	-
Φρασιανά	1.057	0,19%	257	0,02%	436	0,03%	-	-	-	-	-	-
Νομός Ηλείας	**34.996**	**6,58%**	**69.920**	**6,79%**	**115.301**	**9,37%**	**113.160**	**8,27%**	**98.304**	**6,57%**	**51.603**	**5,29%**
Κόκκινο Στεφάνι	-	-	717	0,06%	1.946	0,15%	1.382	0,1%	2.200	0,14%	1.540	0,15%
Κρεμαστά Χούνης	4.588	0,86%	2.200	0,21%	-		-	-	800	0,05%	12.100	1,24%
Μουρτσιάνου	1.921	0,36%	14.787	1,43%	6.550	0,53%	2.847	0,2%	460	0,03%	395	0,04%
-Στάχτη	2.359	0,44%	590	0,05%	1.778	0,14%	4.340	0,31%	7.076	0,47%	983	0,1%
Χέλοβα Μπανιώτη	-	-	313	0,03%	3.400	0,27%	1.300	0,09%	2.475	0,16%	450	0,04%
Αγραπιδόκαμπος	-	-	195	0,01%	857	0,06%	239	0,01%	-	-	-	-
Λιτσέκι Ριγανίου	-	-	50	0,01%	-	-	-	-	-	-	-	-
Άγ.ΒάρβαροςΤρύφου	2.249	0,42%	1.093	1,06%	1.550	0,12%	669	0,04%	1.933	0,12%	1.215	0,12%
Ξυλοκέρα	-	-	183	0,01%	220	0,01%	-	-	1.290	0,08%	2.024	0,2%
Νομός Αιτωλοακαρνανίας	**11.117**	**2,09%**	**21.134**	**2,05%**	**16.301**	**1,32%**	**21.718**	**1,58%**	**17.473**	**1,16%**	**23.978**	**2,46%**
Σελιανίτικα	12.339	2,32%	1.496	0,14%	3.516	0,28%	5.422	0,39%	8.252	0,55%	5.271	0,54%
Αραχωβίτικα	-	-	1.189	0,11%	2.089	0,16%	5.519	0,4%	2.529	0,16	-	-
Νομός Αχαΐας	**12.339**	**2,32%**	**2.685**	**0,26%**	**5.605**	**0,45%**	**10.941**	**0,8%**	**10.781**	**0,72%**	**5.271**	**0,54%**
ΠΕΡ. ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	**58.452**	**11%**	**90.533**	**8,80%**	**137.207**	**11,16%**	**134.878**	**9,86%**	**125.319**	**8,38%**	**75.581**	**7,75%**
Ελευθερές	10.113	1,9%	19.804	1,92%	27.010	2,19%	24.316	1,77%	32.500	2,17%	24.664	2,53%
Νομός Καβάλας	**10.113**	**1,9%**	**19.804**	**1,92%**	**27.010**	**2,19%**	**24.316**	**1,77%**	**32.500**	**2,17%**	**24.664**	**2,53%**
Γεννησαία	11.257	2,11%	18.733	1,82%	7.303	0,59%	13.168	0,96%	9.461	0,63%	5.253	0,53%
Έχινος	2.670	0,5%	233	**0,02%**	1.036	0,08%	2.974	0,21%	6.121	0,4%	4.692	0,48%
Νομός Ξάνθης	**11.257**	**2,11%**	**18.733**	**1,82%**	**7.303**	**0,59%**	**13.168**	**0,96%**	**9.461**	**0,63%**	**5.253**	0,53%
Τραϊανούπολη	15.098	2,84%	7.397	0,7%	12.166	0,98%	16.997	1,24%	17.086	1,14%	9.007	0,92%
Ψαρόθερμα	-	-	752	0,07%	1.809	0,14%	-	-	12.356	0,82%	8.689	0,89%
Νομός Έβρου	**17.768**	**3,34%**	**8.382**	0,8%	**15.011**	**1,22%**	**19.971**	**1,46%**	**35.563**	**2,38%**	**22.388**	**2,29%**
ΠΕΡ. ΑΝ.ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ&ΘΡΑΚΗΣ	**39.138**	**7,36%**	**46.919**	**4,56%**	**49.324**	**4,01%**	**57.455**	**4,2%**	**77.524**	**5,18%**	**52.305**	**5,36%**
Μέθανα	42.475	7,99%	94.755	9,21%	133.081	10,82%	135.081	9,88%	113.871	7,62%	59.781	6,13%

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Βουλιαγμένη	6.158	1,15%	44.105	4,28%	38.472	3,12%	33.295	2,43%	28.279	1,89%	15.200	1,56%
Σουβάλα	703	0,13%	686	0,06%	583	0,04%	781	0,05%	3.660	0,24%	2.604	0,26%
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΑΤΤΙΚΗΣ	**49.336**	**9,28%**	**139.546**	**13,56%**	**172.136**	**14%**	**169.157**	**12,37%**	**142.150**	**9,51%**	**77.585**	**7,96%**
Λουτράκι	81.197	15,28%	88.884	8,64%	66.924	5,44%	47.543	3,47%	36.419	2,43%	39.744	4,08%
Λουτρά Ελένης	-	-	1.003	0,09%	1.100	0,08%	580	0,04%	-	-	-	-
Νομός Κορινθίας	**81.17**	**15,28%**	**89.887**	**8,74%**	**68.024**	**5,53%**	**48.033**	**3,51%**	**36.149**	**2,43%**	**39.744**	**4,08%**
Βρωμονέρι	2.201	0,41%	783	0,07%	2.121	0,17%	2.885	0,21%	681	0,04%	-	-
Νομός Μεσσηνίας	**2.201**	**0,41%**	**783**	**0,07%**	**2.121**	**0,17%**	**2.885**	**0,21%**	**681**	**0,04%**	-	-
Ηραία	4.067	0,76%	9.997	0,97%	5.468	0,44%	2.756	0,2%	4.644	0,31%	4.650	0,47%
Νομός Αρκαδίας	**4.067**	**0,76%**	**9.997**	**0,97%**	**5.468**	**0,44%**	**2.756**	**0,2%**	**4.644**	**0,31%**	**4.650**	**0,47%**
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	**87.465**	**16,46%**	**100.667**	**9,78%**	**75.613**	**6,15%**	**53.764**	**3,93%**	**41.744**	**2,79%**	**44.394**	**4,55%**
Παλοησάραγα Πρέβεζας	-	-	12.407	1,2%	5.679	0,46%	7.036	0,51%	13.026	0,87%	7.267	0,74%
Νομός Πρέβεζας	**-**	**-**	**12.407**	**1,2%**	**5.679**	**0,46%**	**7.036**	**0,51%**	**13.026**	**0,87%**	**7.267**	**0,74%**
Χανόπουλο	-	-	970	0,09%	2.439	0,19%	1.788	0,13%	3.555	0,23%	2.240	0,22%
Νομός Άρτας	**-**	**-**	**970**	**0,09%**	**2.439**	**0,19%**	**1.788**	**0,13%**	**3.555**	**0,23%**	**2.240**	**0,22%**
Καβάσιλα	-	-	-	-	-	-	-	-	950	0,06%	3.700	0,37%
Αμάραντος Κόνιτσας	-	-	-	-	-	-	4.965	0,36%	7.349	0,49%	3.836	0,39%
Νομός Ιωαννίνων	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**	**4.965**	**0,36%**	**8.299**	**0,55%**	**7.536**	**0,77%**
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΟΥ	**-**	**-**	**13.377**	**1,3%**	**8.118**	**0,66%**	**13.789**	**1%**	**24.880**	**1,66%**	**17.043**	**1,74%**
Σμόκοβο	34.142	6,42%	67.995	6,61%	101.510	8,25%	98.626	7,21%	91.263	6,1%	50.617	5,19%
Δρανίτσα Καΐτσα	5.464	1,02%	12.864	1,25%	6.500	0,52%	11.495	0,84%	18.362	1,22%	11.800	1,21%
Νομός Καρδίτσας	**39.606**	**7,45%**	**80.859**	**7,86%**	**108.010**	**8,78%**	**110.121**	**8,05%**	**109.625**	**7,33%**	**62.417**	**6,4%**
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ	**39.606**	**7,45%**	**80.859**	**7,86%**	**108.010**	**8,78%**	**110.121**	**8,05%**	**109.625**	**7,33%**	**62.417**	**6,4%**
Αμμουδάρα	-	-	-	-	-	-	-	-	9.006	0,6%	4.590	0,47%
Νομός Καστοριάς	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**	**9.006**	**0,6%**	**4.590**	**0,47%**
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΔΥΤ. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**	**9.006**	**0,6%**	**4.590**	**0,47%**
Ικαρία	-	-	43.299	4,21%	65.635	5,33%	58.152	4,25%	61.804	4,13%	34.600	3,55%
Νομός Σάμου	**-**	**-**	**43.299**	**4,21%**	**65.635**	**5,33%**	**58.152**	**4,25%**	**61.804**	**4,12%**	**34.600**	**3,55%**
Χριστιανό Λέσβου	-	-	125	0,01%	463	0,03%	-	-	-	-	-	-
Θέρμαι Κουρτζή	6.874	1,29%	198	0,01%	198	0,01%	-	-	-	-	-	-
Θέρμη Λέσβου	7.058	1,32%	9.238	0,89%	2.941	0,23%	1.250	0,09%	8.575	0,57%	2.100	0,21%
Πολίχνιτος	-	-	224	0,02%	1.300	0,1%	250	0,01%	-	-	-	-
Άγ.ΙωάννηςΛισβορίου	-	-	40	0,00%	50	0,00%	1.900	0,13%	2.430	0,16%	1.500	0,15%
Κόλπος Γέρας	2.294	0,43%	1.496	1,1%	1.945	0,15%	400	0,02%	-	-	1.460	0,14%
Εφταλού Λέσβου	-	-	83	0,00%	910	0,07%	-	-	2.220	0,14%	80	0,00%
Νομός Λέσβου	**16.226**	**3,05%**	**11.404**	**1,1%**	**7.807**	**0,63%**	**3.800**	**0,27%**	**13.225**	**0,88%**	**5.140**	**0,52%**
Αγιάσματα Κεράμου	-	-	-	-	1.156	0,09%	1.303	0,09%	3.236	0,21%	1.289	0,13%
Νομός Χίου	**-**	**-**	**-**	**-**	**1.156**	**0,09%**	**1.303**	**0,09%**	**3.236**	**0,21%**	**1.289**	**0,13%**
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ	**16.226**	**3,05%**	**54.703**	**5,31%**	**74.598**	**6,06%**	**63.255**	**4,62%**	**78.265**	**5,23%**	**35.969**	**3,69%**
Κύθνος	3.363	0,63%	6.052	0,58%	4.270	0,34%	3.914	0,28%	4.379	0,29%	3.659	0,37%
Αδάμας Μήλου	863	0,16%	165	0,01%	282	0,02%	-	-	581	0,03%	453	0,04%
Νομός Κυκλάδων	**4.226**	**0,79%**	**6.217**	**0,6%**	**4.552**	**0,37%**	**3.914**	**0,28%**	**4.960**	**0,33%**	**4.112**	**0,42%**
Άγιος Φωκάς Κω	-	-	408	0,03%	639	0,05%	955	0,06%	789	0,05%	581	0,05%
Θέρμα Καλύμνου	-	-	391	0,03%	1.114	0,09%	825	0,06%	1.424	0,09%	419	0,04%
Μανδράκι Νισύρου	-	-	690	0,06%	1.134	0,09%	2.280	0,16%	2.045	0,13%	1.352	0,13%
Νομός Δωδεκανήσου	**-**	**-**	**1.489**	**0,14%**	**2.887**	**0,23%**	**4.060**	**0,29%**	**4.258**	**0,28%**	**2.352**	**0,24%**
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ	**4.226**	**0,79%**	**7.706**	**0,74%**	**7.439**	**0,6%**	**7.974**	**0,58%**	**9.218**	**0,61%**	**6.464**	**0,66%**
ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΑΔΑΣ	**531.325**	**100%**	**1.028.393**	**100%**	**1.229.230**	**100%**	**1.366.715**	**100%**	**1.494.203**	**100%**	**974.105**	**100%**

Πηγή: ΕΟΤ 1954 · ΕΟΤ 1966 · Σπαθή, 2000 (ιδία επεξεργασία)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 3: Κατανομή ιαματικών πηγών τουριστικής και τοπικής σημασίας ανά Νομό και Περιφέρεια

Διοικητικές Ενότητες	Ιαματικές Πηγές τουριστικής σημασίας	Ιαματικές Πηγές τοπικής σημασίας	% στο σύνολο των Ι.Π. τουρ. σημασίας	% στο σύνολο των Ι.Π. τοπ. σημασίας	% στο σύνολο της Ελλαδας
Νομός Εύβοιας	Αιδηψού	Γιάλτρα, Αμάρυνθος Βάθειας	4,35%	3,22%	3,5%
Νομός Φθιώτιδας	Θερμοπυλών, Καμένων Βούρλων, Υπάτης, Πλατυστόμου	Παλαιοβράχας	17,4%	1,61%	5,88%
Νομός Φωκίδας	Κίρρας		4,35%	-	1,17%
ΠΕΡ. ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ			**26%**	**4,83%**	**10,55%**
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΑΤΤΙΚΗΣ	Βουλιαγμένης, Μεθάνων	Σουβάλα Αίγινας, Ευρυάλη Γλυφάδας	**8,7%**	**3,22%**	**4,7%**
Νομός Αιτωλοακαρνανίας		Κόκκινο Στεφάνι, Κρεμαστά Χούνης, Μουρτσιάνου, Στάχτης, Χέλοβα Μπανιώτη, Αγραπιδόκαμπος, Λιτσέκι Ριγανίου, Άγιος Βάρβαρος Τρύφου	-	12,9%	9,41%
Νομός Ηλείας	Κουνουπελίου, Κυλλήνης, Καΐαφα	Πουρνάριο Πελοπίου, Φρασιανά	13%	3,22%	5,88%
Νομός Αχαΐας		Σελιανίτικα Αιγίου, Αραχωβίτικα	-	3,22%	2,35%
ΠΕΡ. ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ			**13%**	**19,34%**	**17,64%**
Νομός Θεσσαλονίκης	Λαγκαδά, Σουρωτής	Θέρμης Σεδών, Νέας Απολλωνίας	8,7%	3,22%	4,7%
Νομός Κιλκίς		Μεγάλης Βρύσης Γιάννες, Πικρολίμης-Ξυλοκερατιάς	-	3,22%	2,35%
Νομός Πέλλης		Αριδαίας	-	1,61%	1,17%
Νομός Σερρών	Νιγρίτας	Σιδηροκάστρου, Αγκίστρου	4,35%	3,22%	3,5%
Νομός Χαλκιδικής		Αγίας Παρασκευής, Αγίων Αποστόλων Δουμπιών	-	3,22%	2,35%
ΠΕΡ. ΚΕΝΤ. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ			**13%**	**14,5%**	**14,07%**
Νομός Έβρου		Εχινού, Τραϊανούπολης, Ψαρόθερμα Σαμοθράκης	-	4,83%	3,5%
Νομός Καβάλας	Ελευθερών	Κρηνίδων	4,35%	1,61%	2,35%
Νομός Ξάνθης		Γεννησαίας	-	1,61%	1,17%
ΠΕΡ. ΑΝ.ΜΑΚΕΔ.&ΘΡΑΚΗΣ			**4,35%**	**8,05%**	**7,02%**

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Νομός Καρδίτσας	Σμοκόβου	Δρανίτσας-Καΐτσας	4,35%	3,22%	3,5%
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ			**4,35%**	**3,22%**	**3,5%**
Νομός Γρεβενών		Κιβωτού	-	1,61%	1,17%
Νομός Καστοριάς		Αμμουδάρας	-	1,61%	1,17%
Νομός Φλώρινας	Ξυνό Νερό	Αγραπιδιάς	4,35%	1,61%	2,35%
ΠΕΡ. ΔΥΤ. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ			**4,35%**	**4,83%**	**3,5%**
Νομός Άρτας		Χανόπολου	-	1,61%	1,17%
Νομός Ιωαννίνων		Καβάσιλα, Αμάραντος Κόνιτσας	-	3,22%	2,35%
Νομός Πρεβέζης		Πρέβεζας	-	1,61%	1,17%
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΟΥ			**-**	**6,44%**	**3,5%**
Νομός Αρκαδίας		Ηραία	-	1,61%	1,17%
Νομός Κορινθίας	Λουτρακίου	Λουτρά Ελένης	4,35%	1,61%	2,35%
Νομός Μεσσηνίας		Βρωμονέρι	-	1,61%	1,17%
ΠΕΡ. ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ			**4,35%**	**4,83%**	**4,69**
Νομός Λέσβου		Χριστιανό Πολιχνίτου, Πολίχνιτος, Θερμή, Άγιος Ιωάννης, Κόλπος Γέρας, Αγιάσος, Άργενος, Εφταλού, Κορνός Λήμνου	-	14,5%	10,58%
Νομός Σάμου	Ικαρίας, Ποτάμιου		8,7%		2,35%
Νομός Χίου		Αγιάσματα Κεράμου	-	1,61%	1,17%
ΠΕΡ. ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ			**8,7%**	**16,11%**	**14,1%**
Νομός Κυκλάδων	Κύθνου, Σάριζα Άνδρου	Αδάμας Μήλου, Αθέρμα Θήρας, Πλάκα Θήρας	8,7%	4,83%	5,88%
Νομός Δωδεκανήσου	Καλλιθέας Ρόδου	Άγιος Φωκάς Κω, Θερμά Καλύμνου, Μανδράκι Νισύρου	4,35%	4,83%	4,7%
Νομός Ηρακελίου		Πανασού	-	1,61%	1,17%
Νομός Χανίων		Τζανουδιανά, Λιμπιναρέ	-	3,22%	2,35%
ΠΕΡ. ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ			**13%**	**14,5%**	**14,1%**
ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΑΔΑΣ	**23**	**62**	**100%**	**100%**	**100%**

Πηγή: Σπαθή, 2000 (ιδία επεξεργασία)

Πίνακας 4: Κατανομή θερμομεταλλικών πηγών Ελλάδας κατά Νομό και Περιφέρεια

Διοικητικές Ενότητες	**Αριθμός θερμομεταλλικών πηγών**	**% (σύνολο Ελλάδας)**
Ν. Δράμας	2	0,4%
Ν. Έβρου	4	0,9%
Ν. Καβάλας	10	2,1%
Ν. Ξάνθης	6	1,3%
Ν. Ροδόπης	-	-
Περιφέρεια. Αν. Μακεδονίας & Θράκης	**22**	**4,7%**
Ν. Ημαθίας	-	-
Ν. Θεσσαλονίκης	11	2,4%
Ν. Κιλκίς	17	3,6%
Ν. Πέλλης	7	1,5%
Ν. Πιερίας	1	0,2%
Ν. Σερρών	13	2,8%
Ν. Χαλκιδικής	7	1,5%
Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας	**56**	**12%**
Ν. Γρεβενών	8	1,7%
Ν. Καστοριάς	5	1%
Ν. Κοζάνης	6	1,3%
Ν. Φλωρίνης	6	1,3%
Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας	**25**	**5,3%**
Ν. Άρτης	10	2,1%
Ν. Θεσπρωτίας	4	0,9%
Ν. Ιωαννίνων	11	2,4%
Ν. Πρεβέζης	2	0,4%
Περιφέρεια Ηπείρου	**27**	**5,8%**
Ν. Καρδίτσης	24	5,1%
Ν. Λαρίσης	12	2,5%
Ν. Μαγνησίας	10	2,1%
Ν. Τρικάλων	3	0,6%
Περιφέρεια Θεσσαλίας	**49**	**10,3%**
Ν. Ζακύνθου	7	1,5%
Ν. Κέρκυρας	-	-
Ν. Κεφαληνίας	10	2,1%
Ν. Λευκάδος	-	
Περιφέρεια Ιονίων Νήσων	**17**	**3,6%**
Ν. Αιτωλοακαρνανίας	37	7,9%
Ν. Αχαΐας	7	1,5%
Ν. Ηλείας	20	4,5%
Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας	**64**	**13,9%**
Ν. Βοιωτίας	7	1,5%
Ν. Εύβοιας	23	4,9%
Ν. Ευρυτανίας	6	1,3%
Ν. Φθιώτιδος	46	9,8%
Ν. Φωκίδας	9	1,9%
Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας	**91**	**19,4%**
Περιφέρεια Αττικής	**18**	**3,8%**
Ν. Αργολίδος	3	0,6%
Ν. Αρκαδίας	7	1,5%
Ν. Κορινθίας	5	1%
Ν. Λακωνίας	9	1,9%
Ν. Μεσσηνίας	14	3%
Περιφέρεια Πελοποννήσου	**38**	**8%**
Ν. Λέσβου	13	2,7%
Ν. Σάμου	12	2,5%
Ν. Χίου	-	-
Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου	**25**	**5,2%**
Ν. Δωδεκανήσου	11	2,4%
Ν. Κυκλάδων	21	4,5%
Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου	**33**	**6,9%**
Ν. Ηρακλείου	4	0,9%
Ν. Λασιθίου	-	-
Ν. Ρεθύμνης	-	-
Ν. Χανίων	1	0,2%
Περιφέρεια Κρήτης	**5**	**1,1%**
ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΑΔΑΣ	**470**	**100%**

Πηγή: Γκιώνη-Σταυροπούλου Γ., 1983 · Ορφανός Γ., 1985 · Σφέτσος Κ.Σ., 1988 (ιδία επεξεργασία)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 5: Κατανομή θερμαλιστικών εγκαταστάσεων (υδροθεραπευτηρίων) Ελλάδας ανά ιαματική πηγή

Διοικητικές Ενότητες	υδρ/ρια-λουτρ. Εγκαταταστάσεις	% υδρ/ριων (σύνολο Ελλάδας)	Αριθμός ποσιθεραπευτηρίων
Ν. Εύβοιας	25	25,6%	
Ν. Φθιώτιδος	7	8,1%	1
Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας	**29**	**33,7%**	**1**
Ν. Αιτωλοακαρνανίας	6	7%	
Ν. Αχαΐας	2	2,3%	
Ν. Ηλείας	4	4,6%	1
Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας	**12**	**13,9%**	**1**
Ν. Λέσβου	6	7%	
Ν. Σάμου	4	4,6%	
Ν. Χίου	1	1,2%	
Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου	**11**	**12,8%**	
Ν. Θεσσαλονίκης	3	3,5%	1
Ν. Κιλκίς	1	1,2%	
Ν. Πέλλης	1	1,2%	1
Ν. Σερρών	3	3,5%	1
Ν. Χαλκιδικής	1	1,2%	1
Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας	**9**	**10,6%**	**4**
Ν. Έβρου	2	2,3%	1
Ν. Καβάλας	3	3,5%	
Ν. Ξάνθης	2	2,3%	
Περιφέρεια Αν.Μακεδονίας&Θράκης	**7**	**8,1%**	**1**
Περιφέρεια Αττικής	**5**	**5,8%**	**-**
Ν. Δωδεκανήσου	2	2,3%	1
Ν. Κυκλάδων	2	2,3%	1
Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου	**4**	**4,6%**	**2**
Ν. Άρτης	1	1,2%	
Ν. Ιωαννίνων	2	2,3%	
Ν. Πρεβέζης	1	1,2%	
Περιφέρεια Ηπείρου	**4**	**4,6%**	**-**
Ν. Αρκαδίας	1	1,2%	
Ν. Κορινθίας	2	2,3%	1
Περιφέρεια Πελοποννήσου	**3**	**3,5%**	**1**
Ν. Καρδίτσης	2	2,3%	1
Περιφέρεια Θεσσαλίας	**2**	**2,3%**	**1**
Περιφέρεια Ιονίων Νήσων	**-**	**-**	**-**
Ν. Χανίων	-	-	1
Περιφέρεια Κρήτης	**-**	**-**	**1**
Ν. Φλωρίνης	-	-	1
Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας	**-**	**-**	**1**
ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΑΔΑΣ	**86**	**100%**	**13**

Πηγή: Σπαθή, 2000 (ιδία επεξεργασία)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

ΧΑΡΤΗΣ 18: Ξενοδοχειακό δυναμικό και εν. δωμάτια στις ιαματικής πηγές τουριστικής σημασίας

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

Ξενοδοχεία

Ενοικιαζόμενα δωμάτια

16-34

Προβολικό Σύστημα: ΕΓΣΑ '87

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΠΥΤ ΕΟΤ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΧΠΠΑ

Διδακτορική Διατριβή

Χωρική Οργάνωση, Ανάπτυξη και Σχεδιασμός του Θερμαλιστικού Τουρισμού στην Ελλάδα

Μαριλένα Παπαγεωργίου

Επιβλέπων: Ηλίας Μπεριάτος, Καθηγητής

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

5ου ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Σχέδιο 1: Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο Λουτρών Αιδηψού – Αιδηψού – Αγ. Νικολάου (1986)

Πηγή: ΦΕΚ 57/Δ/86

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Σχέδιο 2: Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο Καμένων Βούρλων (1987)

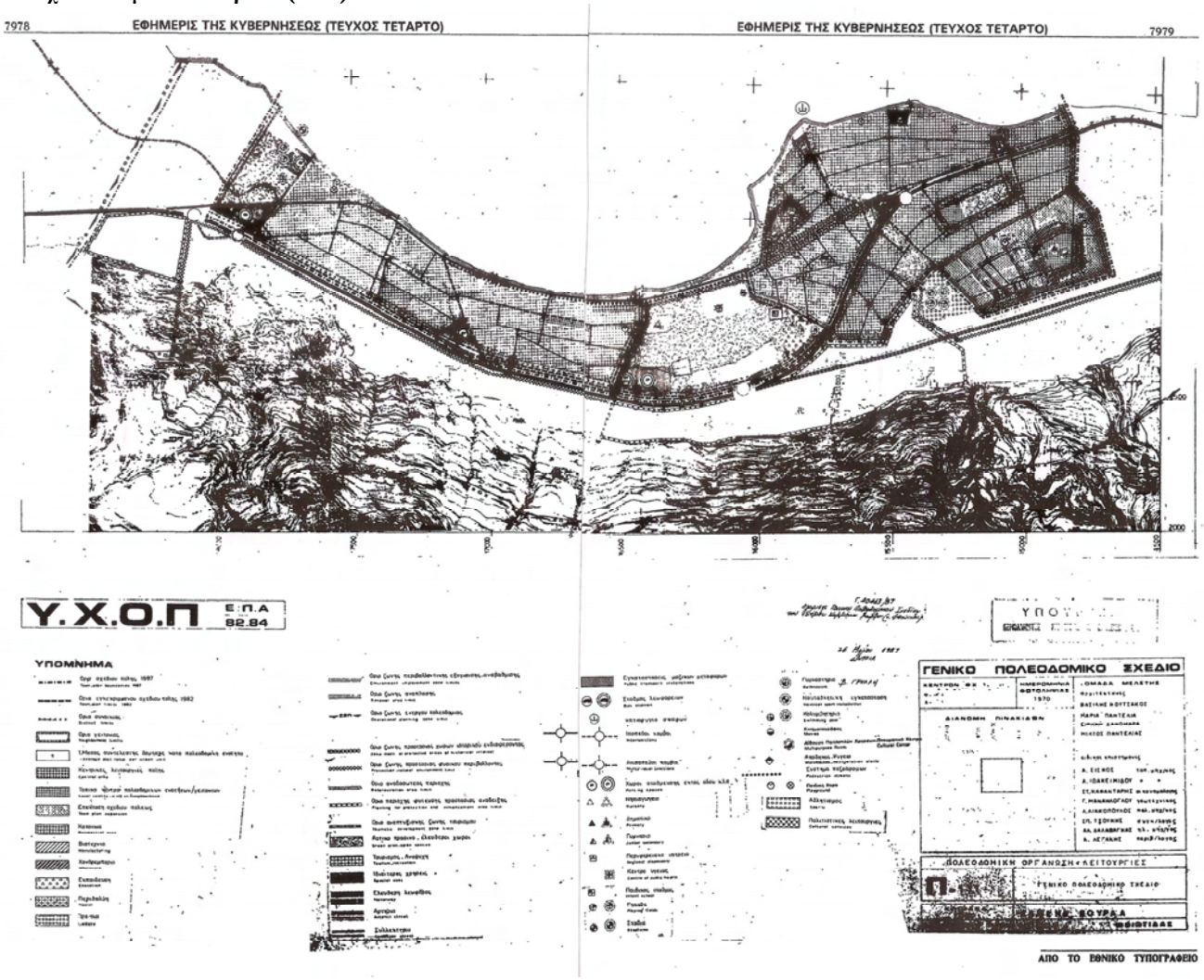

Πηγή: ΦΕΚ 776/Δ/87

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Σχέδιο 3: Περιοχές επέκτασης Καμένων Βούρλων βάσει ΓΠΣ 1987

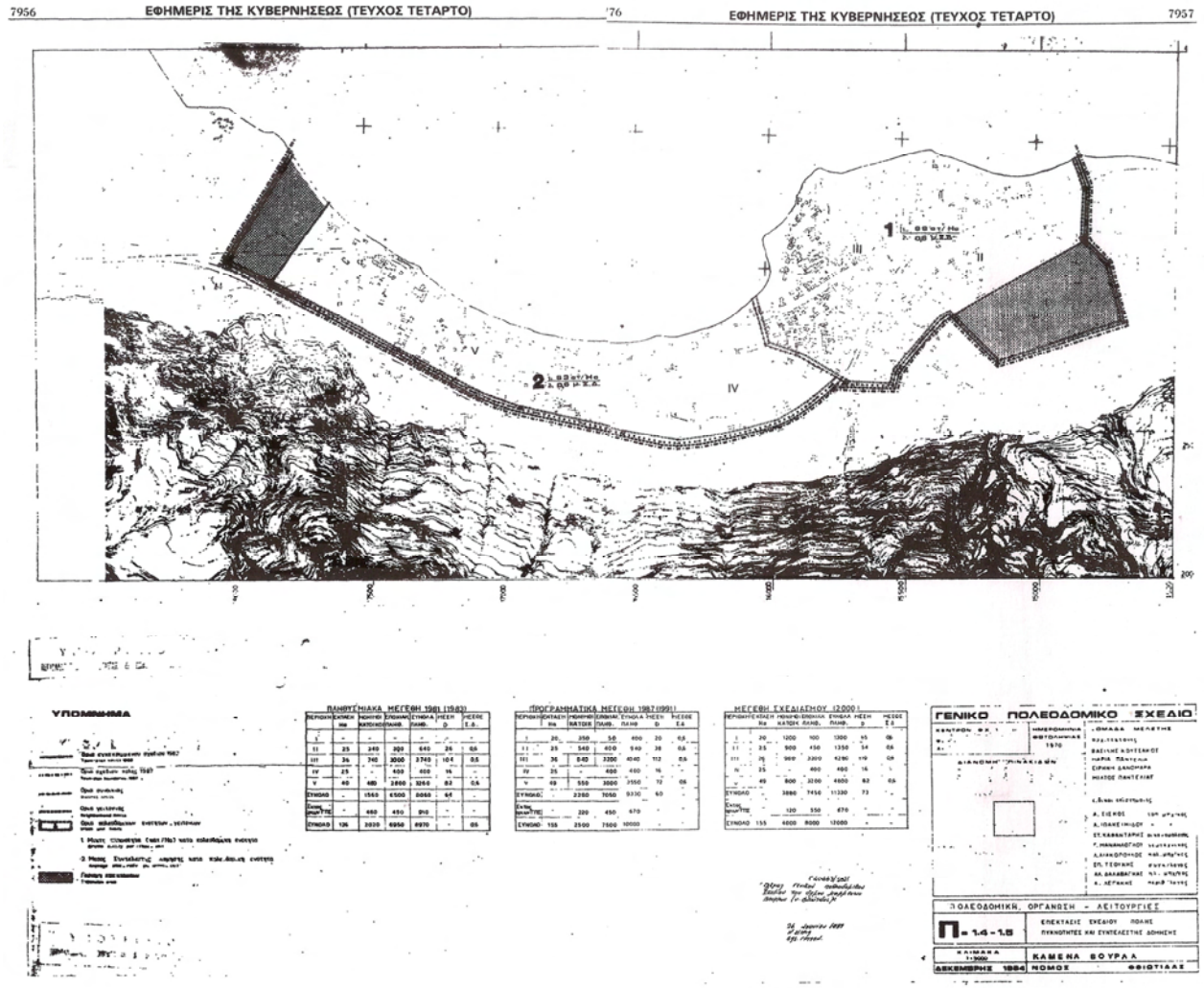

Πηγή: ΦΕΚ 776/Δ/87

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Σχέδιο 4: Περιοχές επέκτασης Καμένων Βούρλων βάσει τροποποιημένου ΓΠΣ (1991)

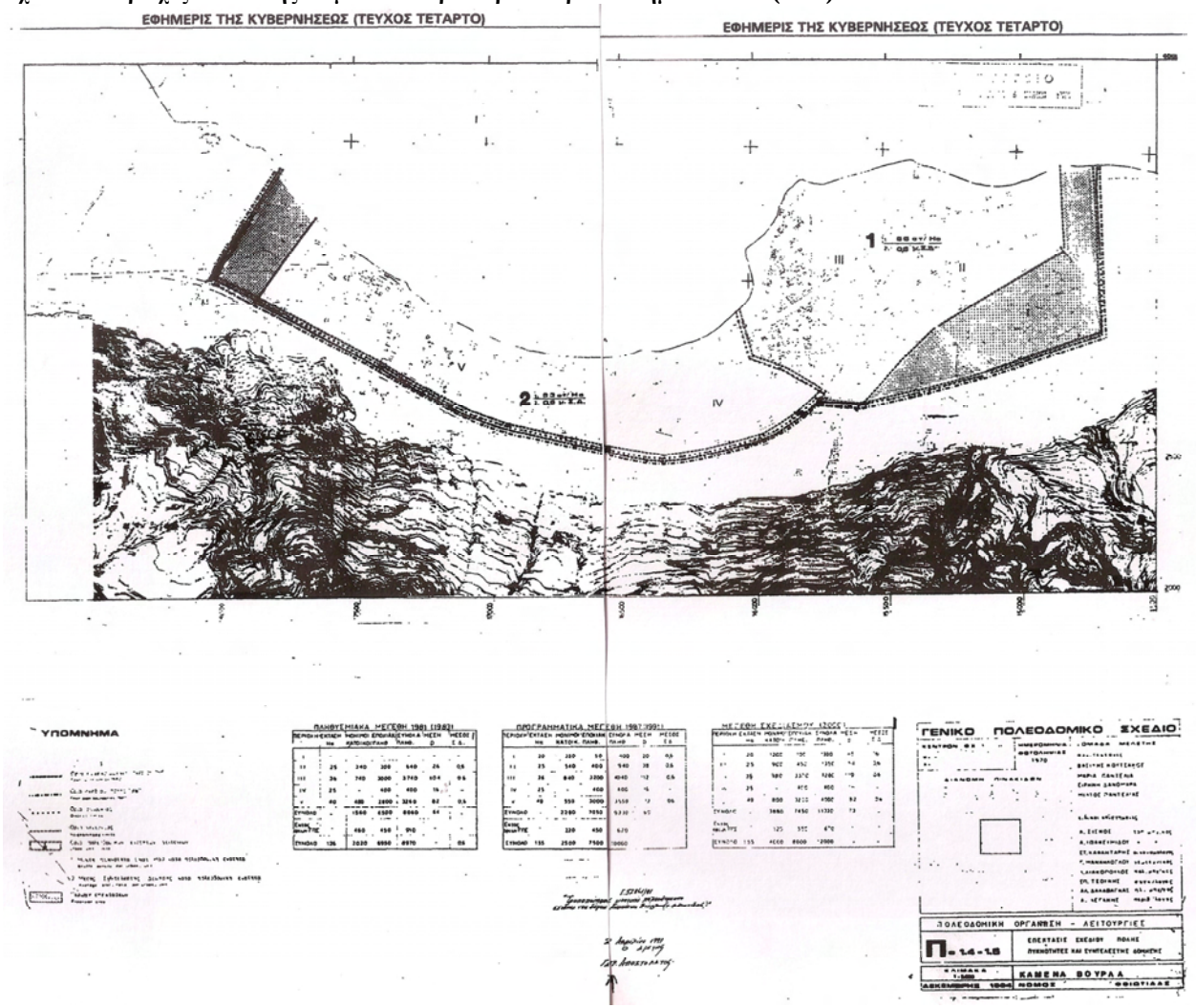

Πηγή: ΦΕΚ 272/Δ/91

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Σχέδιο 5: Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο Λουτρών Υπάτης (1992)

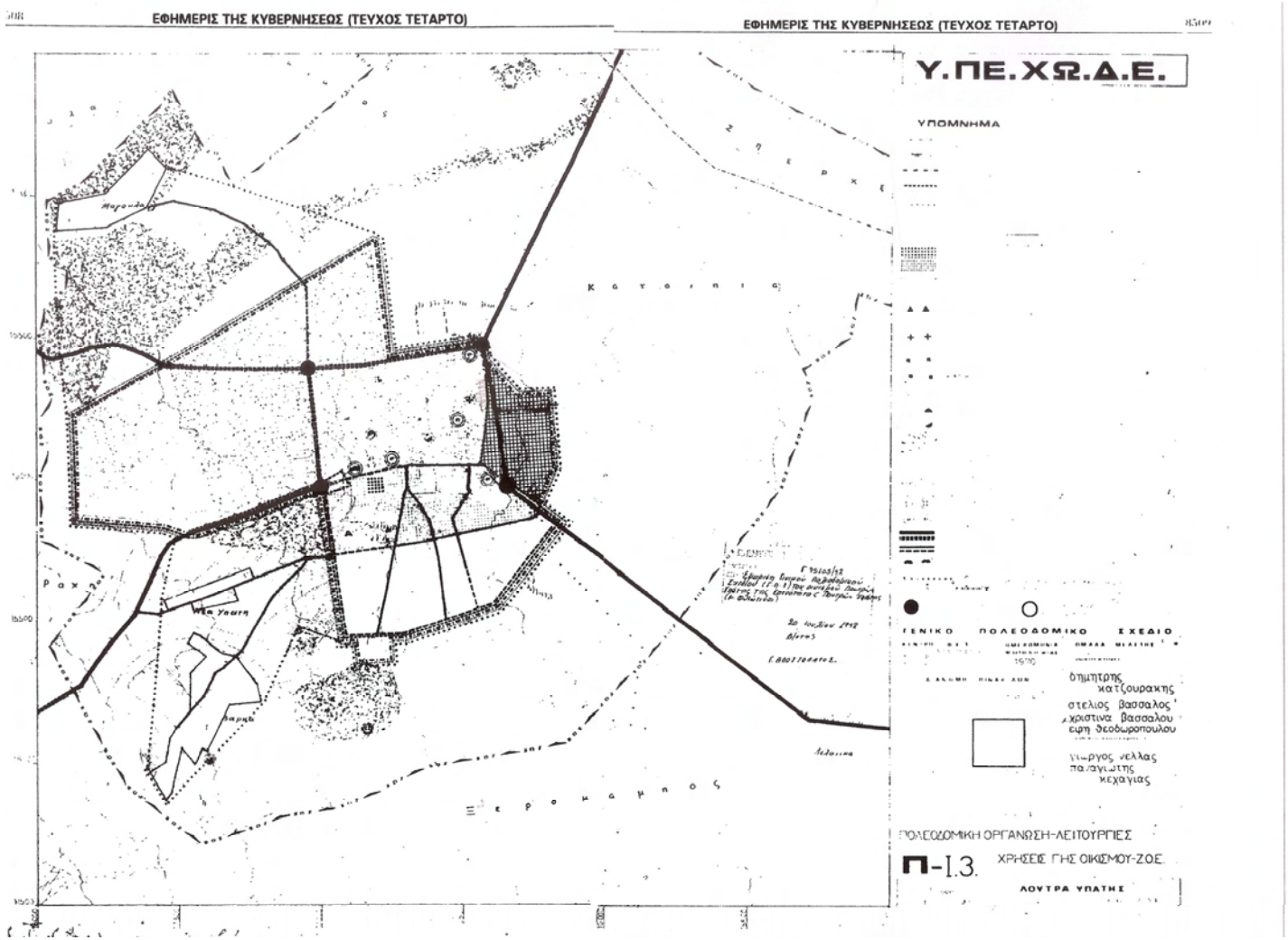

Πηγή: ΦΕΚ 810/Δ/92

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 6: Τουριστική κίνηση σπουδαιότερων θερμαλιστικών προορισμών και λουτροπόλεων ανατολικής Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας

	Αιδηψός		**Καμένα Βούρλα**		**Υπάτη**		**Θερμοπύλες**		**Πλατύστομο**		**ΣΥΝΟΛΟ Αν. Στερεάς Ελλάδας**		**ΣΥΝΟΛΟ Ελλάδας**	**% Αν. Στ. Ελλάδας**
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)
Έτος	Άτομα	Λούσεις	Άτομα	Λούσεις	Άτομα	Λούσεις	Άτομα	Λούσεις	Άτομα	Λούσεις	(1)+(3)+(5) +(7)+(9)	(2)+(4)+(6) +(8)+(10)	Άτομα	(11) / (13)
1931	6.824	109.587	1.079	9.814	2.071	49.516	1.140	8.334	-	-	11.114	177.251	43.448	25,6
1932	6.008	107.905	1.103	11.719	1.891	46.503	1.149	11.619	162	2.442	10.313	180.188	42.099	24,5
1933	6.758	120.837	2.236	22.560	1.795	47.692	1.821	14.724	862	13.193	13.472	219.006	51.334	26,2
1934	8.063	130.741	3.459	58.973	2.600	55.428	1.373	12.619	1.210	14.611	16.705	272.372	63.086	26,5
1935	8.082	129.734	2.286	25.018	1.943	52.124	1.040	8.089	625	10.320	13.976	225.285	61.443	22,7
1936	8.479	124.235	1.624	19.372	1.617	52.997	1.084	8.386	842	12.996	13.646	217.986	43.548	31,3
1937	5.481	102.746	2.428	25.579	1.849	51.963	1.631	14.408	1.421	14.554	12.810	209.250	64.111	20,0
1938	6.092	110.591	2.443	30.372	1.049	57.751	1.074	9.442	993	10.194	11.651	218.350	57.598	20,2
1939	3.072	60.625	1.458	20.247	2.668	46.880	1.038	8.553	610	9.940	8.846	146.245	50.716	17,4
1940	2.185	74.426	1.478	22.853	1.536	41.567	1.010	9.060	-	-	6.209	147.906	39.686	15,6
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
1950	17.243	279.378	4.244	62.220	2.125	47.421	1.693	14.541	872	15.918	26.177	419.478	100.210	26,1
1951	16.872	250.028	5.283	67.258	2.835	49.393	3.136	30.458	1.344	16.449	29.470	413.586	103.200	28,5
1952	16.283	240.717	5.486	74.754	3.605	52.278	3.038	20.618	3.091	23.895	31.503	412.262	111.032	28,4
1953	15.262	225.050	5.048	78.805	3.212	47.154	3.318	23.716	1.626	28.357	28.466	403.082	103.580	27,5
1954	16.983	249.125	5.910	84.211	3.924	56.564	3.225	24.800	2.366	25.870	32.408	440.570	116.646	27,8
1955	15.369	225.114	6.057	85.854	4.133	52.401	3.083	26.048	1.898	20.558	30.540	409.975	112.457	27,1
1956	13.827	246.370	7.224	100.981	4.387	58.359	2.750	29.147	2.116	20.311	30.304	455.168	114.949	26,4
1957	15.665	229.369	7.909	108.867	4.110	55.184	3.373	19.951	1.885	12.246	32.942	425.617	116.646	28,2
1958	13.877	199.787	7.931	111.027	4.348	60.163	3.474	18.773	2.071	22.261	31.701	412.011	115.989	27,3
1959	14.248	206.031	7.960	112.651	4.310	59.635	3.300	15.060	1.946	20.475	31.764	413.852	110.340	28,8
1960	14.154	200.839	8.959	125.460	5.258	73.160	1.875	19.249	1.636	19.687	31.882	438.395	119.374	26,7
1961	15.148	207.137	10.251	141.953	5.548	77.324	1.600	15.350	1.870	17.034	34.417	458.798	1.229.230	39,9
1962	17.115	252.175	11.619	171.756	5.774	89.223	4.583	35.165	2.302	22.984	41.393	571.303		
1963	18.345	255.405	12.177	180.742	6.992	99.180	4.318	33.888	2.360	24.700	44.192	593.915		
1964	21.140	280.932	13.721	203.607	8.102	113.463	2.638	28.150	2.350	24.650	47.951	650.802		
1965	23.185	299.663	14.124	209.632	8.545	121.003	-	-	2.247	16.886	48.101	647.184		
1966	23.806	319.570	14.766	217.558	8.829	127.076	-	-	2.389	16.575	49.790	680.779		
1967	25.577	341.690	15.871	231.451	9.436	137.239	-	-	2.506	16.700	53.390	727.080		
1968	26.121	359.483	16.389	235.087	10.365	151.704	2.259	26.500	-	-	55.134	772.774		
1969	27.143	377.489	16.899	243.111	10.919	159.257	3.257	29.760	-	93.000	58.218	902.617		
1970	26.094	358.794	16.907	244.544	10.857	159.900	3.312	31.523	1.790	17.875	58.960	812.636		

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

1971	26.754	364.907	17.088	247.773	12.094	179.121	4.534	60.552	2.272	16.771	62.742	869.124	1.366.715	43,1
1972	26.502	360.558	16.264	232.209	12.533	187.901	4.310	42.065	2.299	22.649	61.908	845.382		
1973	25.849	346.362	15.561	224.373	13.246	199.038	4.126	42.733	2.121	21.176	60.903	833.682		
1974	21.623	281.781	13.125	181.398	12.020	178.753	3.360	32.000	1.736	78.466	51.864	752.398		
1975	27.146	362.361	15.417	218.352	13.495	205.837	3.520	34.580	1.985	19.438	61.563	840.568		
1976	22.887	357.740	15.258	214.568	13.371	202.353	3.595	36.317	1.985	186.654	57.096	997.632		
1977	25.358	833.493	13.334	190.639	12.030	184.218	3.075	31.713	1.725	211.429	55.522	1.451.492		
1978	27.096	354.151	14.576	192.672	12.423	191.752	3.128	34.100	1.752	17.655	58.975	790.330		
1979	28.373	366.030	13.037	186.807	12.647	197.665	3.010	32789	1.737	167.699	58.804	950.990		
1980	26.028	359.110	17.258	173.248	12.429	195.526	2.604	28.857	1.589	191.969	59.908	948.710		
1981	26.770	370.498	12.112	170.590	12.370	188.556	2.495	28.876	1.702	102.102	55.449	860.622	1.494.203	41,8
1982	28.353	392.819	12.395	174.956	12.882	198.790	2.527	30.058	1.667	99.370	57.824	895.993		
1983	28.847	403.645	12.365	174.024	13.173	201.484	2.620	31.380	1.553	15.987	58.558	826.520		
1984	33.390	465.298	13.027	187.257	13.640	207.730	2.653	34.672	1.554	15.650	64.264	910.607		
1985	41.986	573.318	14.519	208.819	13.865	213.486	2.802	35.270	1.586	16.879	74.758	1.047.772		
1986	35.622	491.676	12.670	173.162	12.055	185.749	2.694	33.195	1.211	13.886	64.252	897.668		
1987	34.535	458.490	11.580	166.139	11.697	177.945	2.400	29.318	1.272	11.685	61.484	843.577		
1988	35.164	469.954	11.456	150.932	11.262	168.152	2.389	27.973	1.081	11.234	61.352	828.245		
1989	39.169	521.290	11.216	158.931	11.313	166.991	2.339	29.461	1.059	10.868	65.096	887.541		
1990	37.663	493.426	10.923	160.411	10.349	152.787	2.259	28.105	1.014	10.924	62.208	845.653		
1991	37.569	483.073	10.339	152.022	10.080	147.612	2.070	26.832	1.000	9.207	61.058	818.746	974.105	43,6
1992	37.973	478.772	10.286	148.007	9.603	138.106	1.964	24.776	786	8.219	60.612	797.880		
1993	39.103	505.849	10.548	145.039	9.107	131.645	1.870	22.166	713	8.431	61.341	813.130		
1994	40.574	530.395	10.893	148.318	8.785	128.706	1.633	21.551	732	8.327	62.617	837.297		
1995	39.327	504.666	9.890	147.156	8.177	119.978	1.693	22.685	732	8.327	59.819	802.812		
1996	38.953	521.071	11.811	116.357	8.497	122.971	1.533	18.828	540	6.660	61.334	785.887		
1997	40.306	529.448	7.699	115.478	7.768	113.966	1.483	18.793	480	5.764	57.736	783.449		
1998	39.648	553.000	7.475	113.447	7.395	108.445	1.368	18.879	413	4.934	56.299	798.705	-	-
1999	38.225	530.152	9.143	134.381	6.633	96.389	1.146	15.864	296	3.320	55.443	780.106	-	-
2000	40.410	573.408	6.919	103.789	6.034	90.479	1.062	14.951	234	2.599	54.659	785.226	-	-
2001	42.006	551.408	7.145	107.177	5.781	87.767	964	12.020	251	2.685	56.147	761.057	-	-
2002	41.479	550.479	7.168	107.525	5.382	81.904	796	10.718	222	2.355	55.047	752.981	-	-
2003	44.408	535.651	7.045	105.686	5.272	82.440	723	10.781	214	2.337	57.662	736.895	-	-
2004	48.444	555.371	7.003	105.051	5.275	81.027	737	10.294	518	6.302	61.977	758.045	-	-
2005	44.681	543.811	6.845	102.687	5.048	77.246	750	10.099	-	-	57.324	733.843	-	-
2006	47.400	576.930	6.963	104.451	4.590	70.733	656	5.515	-	-	59.609	757.629	-	-

Πηγή: ΕΟΤ 1954 · ΕΟΤ 1966 · Διάφορες στατιστικές Επετηρίδες ΕΣΥΕ · Σπαθή, 2000 · Διεύθυνση Ιαματικών Πηγών ΕΟΤ

Πίνακας 7: Ξενοδοχειακό δυναμικό Λουτρών Αιδηψού (2008)

Όνομα	Κατ/ρια	Δωμ.	Κλ.	Μήνας Λειτ/ιας	Όνομα	Κατ/ρια	Δωμ	Κλ.	Μήνας Λειτ/ιας
Θέρμαι Σύλλα	5 *****	108	225	1-12	**Κατ.Ελ.**	2*	19	38	6-9
Αύρα	Α΄τάξης	70	141	1-12	**Κέκροψ**	»	22	42	6-10
Αίγλη	Β΄τάξης	58	109	6-10	**Κεντρικόν**	»	49	94	6-10
Ηράκλειον	»	37	69	5-10	**Κνωσσός**	»	37	71	1-12
Γαρυφαλλιά	3 ***	5	10	1-12	**Κυπριανός**	»	18	36	6-10
Ερμής	»	42	76	4-10	**Λακωνία**	»	34	62	7-9
Θάλασσα	»	65	126	4-10	**Λυκούργος**	»	11	21	4-10
Θήβα	»	51	81	7-9	**Μάγδα**	»	22	44	6-10
Λητώ	»	32	62	1-12	**Μανόλια**	»	24	47	5-10
Φούτζι	»	23	44	5-10	**Μετροπόλ**	»	36	70	6-10
Άνεσις	Γ΄τάξης	53	93	4-10	**Μηθώ**	»	36	69	6-10
Βάλαρ'ς	»	14	26	1-12	**Μίνως**	»	27	51	4-10
Ιστιαία	»	33	62	5-10	**Ντεσυκεράνια**	»	30	55	6-10
Αγάπη	2*	33	63	4-10	**Ξένιος Ζευς**	»	10	18	6-9
Άγιος Νικόλαος	»	21	39	6-10	**Παγώνα**	»	19	38	-
Άδωνις	»	26	49	7-9	**Παλλάδιον**	»	22	44	5-9
Αι Πηγαί	»	38	88	1-12	**Παρκ**	»	14	28	6-9
Αιδηψός	»	26	50	1-12	**Ράνια**	»	16	29	6-10
Αίολος	»	21	40	7-10	**Ρομάντικα**	»	12	22	1-12
Άλεξ	»	31	56	5-10	**Σεμιραμίς**	»	25	48	6-10
Αλίνα	»	17	31	4-10	**Σταρ**	»	44	68	6-10
Άνεσις	»	53	93	4-10	**Τα 40 Πλατάνια**	»	22	38	1-12
Άντζελα	»	11	25	6-9	**Ταίναρον**	»	28	52	6-10
Αργώ	»	13	25	7-10	**Ύδρα**	»	27	46	5-10
Αρετή	»	27	53	5-10	**Φανή**	»	44	76	5-10
Αρτεμίσιον	»	47	91	6-10	**Φάρος**	»	19	33	6-9
Ασημίνα	»	29	63	7-9	**Φιλοξενία**	»	32	58	-
Ατλαντίς	»	20	38	4-10	**Φοίβος**	»	32	60	6-10
Γαλαξίας	»	36	56	1-12	**Χάλκη**	»	11	21	6-9
Γαλήνη	»	42	80	5-10	**Χαρά**	»	37	65	5-10
Γεώργιος	»	22	44	1-12	**Χάρις**	»	14	27	6-10
Δήμητρα	»	25	46	6-9	**Χρυσή Αμμουδιά**	»	14	25	6-9
Διαμάντι	»	10	20	4-10	**Ωκεανίς**	»	16	31	4-10
Διάνα	»	27	54	6-10	**Ωρεοί**	»	29	62	5-10
Διεθνές	»	45	90	5-10	**Δελφοί**	Ε΄τάξης	26	53	-
Δίρκη	»	31	53	7-9	**Στάδιον**	»	33	64	7-9
Ειρήνη	»	30	55	1-12	**Σαγήνη**	1*	32	56	1-12
Ελλάς	»	20	36	1-12	**Ακροπόλ**	»	40	79	7-9
Ελλιάνα	»	21	40	4-11	**Άλμπατρος**	»	12	23	5-10
Ελλοπία	»	18	34	1-12	**Άννα**	»	12	23	6-10
Ερατώ	»	23	48	1-12	**Αντιγόνη**	»	27	52	6-10
Ευρώπη	»	9	17	-	**Αστέρι**	»	12	24	6-10
Ευστράτιος	»	27	50	6-9	**Αυρηλία**	»	17	34	6-10
Ηλέκτρα	»	24	43	3-10	**Βασιλική**	»	16	34	6-10
Θέμις	»	26	50	6-10	**Βεργίνα**	»	19	37	-
Ίλιον	»	20	37	4-10	**Δροσιά**	»	27	53	4-10
Καλλιθέα	»	20	38	5-10	**Ελληνίς**	»	8	15	6-9
Καλυψώ	»	21	42	4-10	**Ζέφυρος**	»	15	20	6-9
Κάντια	»	16	29	1-12	**Ίκαρος**	»	16	30	7-9
Καπόλος	»	54	102	1-12	**Κατερίνα**	»	9	18	5-10
Κάπρι	»	50	97	6-10	**Κοράλι**	»	21	39	6-9
Καστοριά	»	28	53	6-9	**Μικρή Έπαυλις**	»	16	33	6-9
Καστρί	»	27	52	6-9	**Πειραιεύς**	»	33	64	7-9
ΣΥΝΟΛΟ: 2.919 Δωμάτια και 5.610 Κλίνες									

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία βάσης δεδομένων του www.grhotels.gr (ΞΕΕ), ανάκτηση 04/2008

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 8: Ξενοδοχειακό δυναμικό Καμένων Βούρλων (2008)

Όνομα	Κατ/ρια	Δωμ	Κλ.	Μήνες Λειτ/ιας
Γαλήνη	5 *****	172	368	1-12
Βιολέττα	3***	37	70	4-10
Σίσσυ	»	102	190	4-10
Ακροπόλ	2**	27	52	1-12
Ακτή	»	19	35	4-10
Άλμα	»	21	40	1-12
Αναστασία	»	14	25	4-10
Άνεσις	»	11	22	6-9
Άννα-Χριστίνα	»	14	27	6-9
Άντζελα	»	18	35	6-9
Αντώνιος	»	12	24	6-9
Άρτεμις	»	13	26	6-9
Αστέρια	»	14	25	1-12
Αύρα	»	22	43	1-12
Δάφνη	»	10	18	6-9
Δήμητρα	»	10	18	5-10
Διάνα	»	21	24	1-12
Ερμής	»	12	26	5-10
Ευσταθίου	»	17	34	6-9
Ίον	»	13	25	5-10
Ιφιγένεια	»	12	24	4-9
Κυπραίος	»	10	20	1-12
Λούλα	»	24	47	6-9
Μορφή	»	12	22	6-10
Μπούκας	»	21	38	6-10
Νανά	»	12	22	1-12
Νάντια	»	16	29	5-9
Νέον Άστρον	»	21	40	4-10
Νούφαρα	»	19	34	6-9
Ντελλής	»	15	28	4-10
Πάνθεον	»	29	53	6-10
Παρνασσός	»	13	26	7-9

Όνομα	Κατ/ρια	Δωμ	Κλ.	Μήνες Λειτ/ιας
Περσεφόνη	2**	25	50	6-10
Ποσειδώνιον	»	12	24	5-10
Ρεγγίνα	»	16	30	6-10
Ρίτσα	»	20	38	4-9
Σεσίλ	»	18	35	1-12
Σόνια	»	21	35	5-10
Φωτεινή	»	13	25	4-10
Χαραυγή	»	14	28	7-9
Χλόη	»	23	40	6-9
Αίγλη	1*	17	32	6-9
Αλέξανδρος	»	23	45	5-10
Αττική	»	27	51	5-10
Γεωργία	»	13	23	4-10
Διόνυσος	»	10	20	7-10
Δωδώνη	»	13	26	4-10
Ελεάνα	»	10	18	6-9
Ελίτ	»	14	24	4-10
Θάλεια	»	14	27	5-10
Λεμονιά	»	8	16	7-9
Λήδα	»	22	39	7-9
Μάρβη	»	19	37	4-10
Ματίνα	»	12	24	6-10
Μίνως	»	9	17	7-9
Νιόβη	»	10	19	5-10
Ορφεύς	»	9	15	7-9
Ουρανία	»	19	38	6-9
Παγώνιον	»	13	24	4-9
Πάρις	»	9	16	7-9
Ρίζος	»	10	20	6-10
Τα Τρίκαλα	»	13	25	7-9
Τυμφρηστός	»	20	36	6-9
ΣΥΝΟΛΟ:	**1.451 Δωμάτια**	**και**	**2.407 Κλίνες**	

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία βάσης δεδομένων του www.grhotels.gr (ΞΕΕ), ανάκτηση 04/2008

Πίνακας 9: Οικοδομική δραστηριότητα Λ. Αιδηψού, Κ. Βούρλων και Λ. Υπάτης (1919 – 1996)

Σύνολο Ελλάδος, μεγάλες γεωγραφικές περιοχές, περιφέρειες, γεωγραφικά διαμερίσματα, νομοί, δήμοι/ κοινότητες, δημοτικά / κοινοτικά διαμερίσματα και περιοχές (αστικές, αγροτικές)	**Σύνολο κτιρίων**	**Χρονική περίοδος κατασκευής**										
		Προ του 1919	**1919 έως 1945**	**1946 έως 1960**	**1961 έως 1970**	**1971 έως 1980**	**1981 έως 1985**	**1986 έως 1990**	**1991 έως 1995**	**1996 και μετά**	**Υπό κατασκευή**	**Δε δηλώθηκε**
Δήμος Αιδηψού	4,755	382	481	392	722	814	657	451	460	265	75	56
Δ.Δ.Λουτρών Αιδηψού	**2,593**	**143**	**194**	**214**	**382**	**490**	**374**	**275**	**276**	**184**	**31**	**30**
Δήμος Υπάτης	3,713	79	753	848	643	629	410	232	57	33	8	21
Δ.Δ.Λουτρών Υπάτης	**330**	**0**	**6**	**86**	**69**	**62**	**53**	**30**	**16**	**7**	**0**	**1**
Δήμος Καμένων Βούρλων	2,404	4	43	396	514	599	388	201	105	51	10	93
Δ.Δ.Καμένων Βούρλων	**1,189**	**0**	**17**	**304**	**359**	**266**	**107**	**53**	**55**	**27**	**0**	**1**

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία βάσης δεδομένων του www.statistics.gr (ΕΣΥΕ) ανάκτηση 04/2008

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 10: Ξενοδοχειακό δυναμικό και καταλύματα Λουτρών Υπάτης (1983)

ΠΑΝΣΙΟΝ			
Όνομα	**Κατηγ.**	**Δωμάτια**	**Κλίνες**
Αίγλη	Β΄	21	39
Ακρόπολη	Γ΄	10	20
Άνεσις	Β΄	20	39
Άνοιξις	Β΄	13	26
Αρμονία	Γ΄	18	32
Αύρα	Γ΄	22	43
Γαλήνη	Γ΄	19	29
Διάνα	Γ΄	14	27
Διδώ	Γ΄	11	20
Δροσιά	Δ΄	17	31
Ελλάς	Β΄	44	84
Ερμής	Β΄	11	21
Ευρώπη	Β΄	14	29
Ζενίθ	Γ΄	12	22
Ιντεάλ	Γ΄	14	25
Κρόνος	Γ΄	8	16
Λαϊνάς	Γ΄	20	40
Λ. Πύργος	Γ΄	17	33
Λουξ	Β΄	44	85
Μινώα	Γ΄	14	26
Πάνθεον	Β΄	22	44
Παράδεισος	Γ΄	13	28
Ρόδον	Β΄	17	33
Σίσσυ	Γ΄	7	12
Σπερχειός	Β΄	9	17
Τα πεύκα	Γ΄	16	31
Τα Τέμπη	Γ΄	19	28

ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ			
Όνομα	**Κατηγ.**	**Δωμάτια**	**Κλίνες**
Άλφα	Γ΄	27	49
Άστρον	Γ΄	27	49
Γαλαξίας	Γ΄	25	48
Λαμία	Γ΄	31	54
Μαρτίνι	Γ΄	41	79
Ξενία	Α΄	81	143
Οίτη	Β΄	38	63
Όθρυς	Γ΄	30	58
Παρνασσός	Γ΄	40	80
Πηγαί	Β΄	33	52
Ρεξ	Γ΄	20	39
Το νέον	Γ΄	27	51
Υγεία	Γ΄	37	69
Υπάτη	Γ΄	27	48
Φθιώτις	Γ΄	34	64
Φιλοξενία	Ε΄	40	68

Πηγή: EOT, Greece Hotels 1983 (από Ευαγγελόπουλος Θ., 1985)

Πίνακας 11: Ξενοδοχειακό δυναμικό Λουτρών Υπάτης (2008)

Όνομα	**Κατ/ρια**	**Δωμ.**	**Κλ.**	**Μήνες Λειτ/ιας**	**Όνομα**	**Κατ/ρια**	**Δωμ**	**Κλ.**	**Μήνες Λειτ/ιας**
Ξενία	3***	81	143	4-10	**Πριγκηπικό**	2**	21	40	1-12
Αγγελής	2**	15	28	5-10	**Ρεξ Πολίτη**	»	10	20	4-10
Αίγλη	»	19	36	1-12	**Ρεξ Χασιώτη**	»	10	20	1-12
Αλεξάκης	»	27	52	4-10	**Ρόδον**	»	17	32	1-12
Άλφα	»	27	49	5-10	**Το Νέον**	»	27	51	3-10
Άνεσις	»	20	39	4-10	**Υγεία**	»	37	69	4-10
Άνοιξις	»	17	30	1-12	**Φθιώτις**	»	55	99	4-10
Άστρον	»	27	49	3-10	**Φιλοξενεία Μαρίας**	»	17	33	1-12
Γαλαξίας	»	25	48	3-10					
Ένα	»	19	36	5-10	**Ακροπόλ**	1*	10	20	5-10
Ερμής	»	11	21	4-10	**Γαλήνη**	»	19	29	3-10
Εσπέρια	»	16	27	5-10	**Διάνα**	»	14	27	5-10
Ευρώπη	»	14	29	5-10	**Λαϊνάς**	»	11	23	4-10
Η Ελλάς	»	51	97	5-9	**Μίνωα**	»	14	26	5-10
Λάμψη	»	7	10	5-10	**Πάνθεον**	»	17	35	5-10
Λουξ	»	44	85	1-12	**Υπάτη**	»	14	25	4-10
Οίτη	»	38	63	5-10	**Φιλοξενεία Αθανασίας**	»	28	55	4-10
Παρνασσός	»	40	80	4-10					
ΣΥΝΟΛΟ: 819 Δωμάτια και 1.526 Κλίνες									

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία βάσης δεδομένων του www.grhotels.gr (ΞΕΕ), ανάκτηση 04/2008

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 12: Κατανομή θερμαλιστών κατά φύλο και λουτρόπολη

	Λουτρά Αιδηψού		Καμένα Βούρλα				Λουτρά Υπάτης	
			κλασικοί θερμαλιστές		σύγχρονοι θερμαλιστές			
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Άνδρες	109	36.3	70	43.8	30	33.3	62	41.3
Γυναίκες	191	63.7	90	56.3	60	66.7	88	58.7
Σύνολο	300	100.0	160	100.0	90	100.0	150	100.0

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Πίνακας 13: Κατανομή θερμαλιστών κατά φύλο και είδος θερμαλισμού

	Κλασικοί θερμαλιστές/ θεραπευτικός θερμαλισμός		Σύγχρονοι θερμαλιστές/ θερμαλισμός υγείας και ευεξίας	
	Άτομα	%	Άτομα	%
Άνδρες	241	39.5	30	33.3
Γυναίκες	369	60.5	60	66.7
Σύνολο	610	100.0	90	100.0

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Πίνακας 14: Κατανομή θερμαλιστών κατά ηλικία και λουτρόπολη

	Λουτρά Αιδηψού		Καμένα Βούρλα				Λουτρά Υπάτης	
			κλασικοί θερμαλιστές		σύγχρονοι θερμαλιστές			
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
< 40	17	5.7	0	0.0	33	36.7	1	0.7
40-49	14	4.7	3	1.9	19	21.1	3	2.0
50-64	79	26.3	29	18.1	29	32.2	20	13.3
65+	190	63.3	128	80.0	9	10	126	84.0
Σύνολο	300	100.0	160	100.0	90	100.0	150	100.0

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Πίνακας 15: Κατανομή θερμαλιστών κατά ηλικία και είδος θερμαλισμού

	Κλασικοί θερμαλιστές/ θεραπευτικός θερμαλισμός		Σύγχρονοι θερμαλιστές/ θερμαλισμός υγείας και ευεξίας	
	Άτομα	%	Άτομα	%
< 40	18	3.0	33	36.7
40-49	20	3.3	19	21.1
50-64	128	21.0	29	32.2
65+	444	72.8	9	10
Σύνολο	610	100.0	90	100.0

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 16: Κατανομή θερμαλιστών κατά συχνότητα επίσκεψης στη λουτρόπολη (ανά λουτρόπολη)

	Λουτρά Αιδηψού		Καμένα Βούρλα				Λουτρά Υπάτης	
			κλασικοί θερμαλιστές		σύγχρονοι θερμαλιστές			
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
1η φορά	39	13	29	18,1	33	36,7	25	16,7
2-5 φορές	94	31,3	60	37,5	27	30	50	33,3
6-10 φορές	70	23,3	17	10,6	8	8,9	39	26
> 10 φορές	97	32,3	54	33,8	22	24,4	36	24
Σύνολο	300	100.0	160	100.0	90	100.0	150	100.0

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Πίνακας 17: Προέλευση θερμαλιστών κατά λουτρόπολη και είδος θερμαλισμού (ανά Νομό και Περιφέρεια)

	Λουτρά Αιδηψού		Καμένα Βούρλα				Λουτρά Υπάτης	
			κλασικοί θερμαλιστές		σύγχρονοι θερμαλιστές			
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Ν. Δράμας	1	0.33	0	-	0	-	0	-
Ν. Έβρου	2	0.67	0	-	0	-	0	-
Ν. Καβάλας	3	1.00	0	-	0	-	0	-
Ν. Ξάνθης	1	0.33	0	-	0	-	0	-
Ν. Ροδόπης	0	-	0	-	0	-	0	-
Περιφέρεια. Αν. Μακ. & Θράκης	**7**	**2.33**	**0**	-	**0**	-	**0**	-
Ν. Ημαθίας	11	3.67	1	0.63	0	-	0	-
Ν. Θεσσαλονίκης	20	6.67	8	5.0	4	4.44	6	4
Ν. Κιλκίς	0	-	1	0.63	0	-	0	-
Ν. Πέλλης	4	1.33	0	-	0	-	0	-
Ν. Πιερίας	6	2.00	0	-	0	-	0	-
Ν. Σερρών	5	1.67	0	-	0	-	1	0.67
Ν. Χαλκιδικής	0	-	0	-	0	-	0	-
Περιφέρεια Κ. Μακεδονίας	**46**	**15.33**	**10**	**6.25**	**0**	-	**7**	**4.67**
Ν. Γρεβενών	1	0.33	1	0.63	0	-	1	0.67
Ν. Καστοριάς	0	-	0	-	0	-	0	-
Ν. Κοζάνης	8	2.67	0	-	0	-	0	-
Ν. Φλώρινας	3	1.00	0	-	0	-	0	-
Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας	**12**	**4.0**	**1**	**0.63**	**0**	-	**1**	**0.67**
Ν. Άρτας	0	-	0	-	0	-	0	-
Ν. Θεσπρωτίας	0	-	0	-	0	-	1	0.67
Ν. Ιωαννίνων	1	0.33	1	0.63	0	-	0	-
Ν. Πρεβέζης	0	-	0	-	0	-	0	-
Περιφέρεια Ηπείρου	**1**	**0.33**	**1**	**0.63**	**0**	-	**1**	**0.67**
Ν. Καρδίτσας	10	3.33	5	3.13	1	1.11	13	8.67
Ν. Λάρισας	21	7.00	10	6.25	0	-	22	14.7
Ν. Μαγνησίας	8	2.67	3	1.88	2	2.22	3	2.0
Ν. Τρικάλων	6	2.00	2	1.25	0	-	2	1.33

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Περιφέρεια Θεσσαλίας	**45**	**15.0**	**20**	**12.5**	**3**	**3.33**	**40**	**26.7**
Ν. Αιτωλοακαρνανίας	4	1.33	3	1.88	0	-	18	12.0
Ν. Αχαΐας	11	3.67	5	3.13	2	2.22	6	4.0
Ν. Ηλείας	0	-	0	-	0	-	1	0.67
Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας	**15**	**5.0**	**8**	**5**	**0**	**-**	**25**	**16.67**
Ν. Βοιωτίας	7	2.33	17	10.63	0	-	6	4.0
Ν. Εύβοιας	6	2.00	2	1.25	0	-	1	0.67
Ν. Ευρυτανίας	1	0.33	3	1.88	0	-	3	2.0
Ν. Φθιώτιδας	4	1.33	18	11.25	1	1.11	8	5.33
Ν. Φωκίδας	1	0.33	0	-	0	-	1	0.67
Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας	**19**	**6.33**	**40**	**25**	**0**	**-**	**19**	**12.67**
Περιφέρεια Αττικής	**125**	**41.67**	**73**	**45.63**	**72**	**80.0**	**54**	**36.0**
Ν. Αργολίδας	3	1.0	1	0.63	0	-	0	-
Ν. Αρκαδίας	1	0.33	1	0.63	0	-	0	-
Ν. Κορινθίας	3	1.0	0	-	0	-	0	-
Ν. Λακωνίας	0	-	1	0.63	0	-	1	0.67
Ν. Μεσσηνίας	2	0.67	3	1.88	0	-	0	-
Περιφέρεια Πελοποννήσου	**9**	**3.0**	**8**	**5.0**	**0**	**-**	**1**	**0.67**
Ν. Λέσβου	0	-	0	-	0	-	0	-
Ν. Σάμου	0	-	0	-	0	-	0	-
Ν. Χίου	0	-	0	-	0	-	0	-
Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου	**0**	**-**	**0**	**-**	**0**	**-**	**0**	**-**
Ν. Δωδεκανήσου	0	-	0	-	0	-	0	-
Ν. Κυκλάδων	0	-	0	-	0	-	0	-
Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου	**0**	**-**	**0**	**-**	**0**	**-**	**0**	**-**
Ν. Ηρακλείου	2	0.67	0	-	0	-	0	-
Ν. Λασιθίου	0	-	0	-	0	-	0	-
Ν. Ρεθύμνου	2	0.67	0	-	0	-	0	-
Ν. Χανίων	3	1.0	1	0.63	0	-	0	-
Περιφέρεια Κρήτης	**7**	**2.33**	**1**	**0.63**	**0**	**-**	**0**	**-**
Ν. Ζακύνθου	0	-	0	-	0	-	0	-
Ν. Κέρκυρας	0	-	0	-	0	-	0	-
Ν. Κεφαλονιάς	0	-	0	-	0	-	0	-
Ν. Λευκάδας	0	-	0	-	0	-	0	-
Περιφέρεια Ιονίων Νήσων	**0**	**-**	**0**	**-**	**0**	**-**	**0**	**-**
Ρουμανία	0	-	0	-	0	-	2	1.33
Γερμανία	0	-	2	1.25	1	1.11	0	-
Κύπρος	1	0.33	0	-	0	-	0	-
Τορόντο	1	0.33	0	-	0	-	0	-
Κροατία	1	0.33	0	-	0	-	0	-
Αυστρία	0	-	0	-	2	2.22	0	-
Ρωσία	0	-	0	-	2	2.22	0	-
Ιταλία	0	-	0	-	1	1.11	0	-
Ολλανδία	0	-	0	-	1	1.11	0	-
Γαλλία	0	-	0	-	1	1.11	0	-
ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ	**3**	**1.0**	**2**	**1.25**	**8**	**8.89**	**2**	**1.33**
ΣΥΝΟΛΟ	**300**	**100**	**160**	**100**	**90**	**100**	**150**	**100**

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 18: Διάρκεια παραμονής θερμαλιστών κατά λουτρόπολη

	Λουτρά Αιδηψού		Καμένα Βούρλα				Λουτρά Υπάτης	
			κλασικοί θερμαλιστές		σύγχρονοι θερμαλιστές			
Διανυκτερεύσεις	**Άτομα**	**%**	**Άτομα**	**%**	**Άτομα**	**%**	**Άτομα**	**%**
0	2	0.7	4	2.5	0	0	0	0
1	2	0.7	0	0.0	4	4.4	0	0.0
2	2	0.7	1	0.6	7	7.8	0	0.0
3	1	0.3	2	1.3	25	27.8	2	1.3
4	0	0	0	0	11	12.2	0	0
5	2	0.7	1	0.6	11	12.2	0	0.0
6	0	0	0	0	4	4.4	0	0
7	7	2.3	2	1.3	5	5.6	0	0.0
8	3	1.0	0	0	4	4.4	0	0
9	0	0	0	0	1	1.1	0	0
10	12	4.0	10	6.3	4	4.4	4	2.7
11	0	0	0	0	0	0	0	0
12	6	2.0	2	1.3	1	1.1	0	0
13	2	0.7	1	0.6	0	0.0	0	0.0
14	1	0.3	2	1.3	0	0.0	0	0.0
15	98	32.7	59	36.9	10	11.1	73	48.7
16	3	1.0	2	1.3	0	0	1	0.7
17	16	5.3	1	0.6	0	0.0	13	8.7
18	38	12.7	22	13.8	0	0.0	10	6.7
19	1	0.3	0	0.0	0	0.0	0	0.0
20	83	27.7	39	24.4	2	2.2	40	26.7
21	1	0.3	1	0.6	0	0.0	0	0.0
22	3	1.0	3	1.9	0	0	0	0
23	1	0.3	0	0.0	0	0.0	0	0.0
24	0	0	0	0	0	0	0	0
25	2	0.7	2	1.3	0	0.0	0	0.0
26	0	0	0	0	0	0	0	0
27	0	0	0	0	0	0	0	0
28	0	0	0	0.0	0	0	0	0
29	0	0	0	0	0	0	0	0
30	12	4.0	3	1.9	1	1.1	7	4.7
40	0	0	0	0	0	0	0	0
50	0	0	0	0	0	0	0	0
60	1	0.3	2	1.3	0	0.0	0	0.0
70	0	0	0	0	0	0	0	0
80	0	0	0	0	0	0	0	0
90	0	0	1	0.6	0	0	0	0
100	0	0	0	0	0	0	0	0
110	0	0	0	0	0	0	0	0
120	1	0.3	0	0.0	0	0.0	0	0.0
Σύνολο	**300**	**100**	**160**	**100**	**90**	**100**	**150**	**100**

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 19: Κατανομή θερμαλιστών κατά είδος καταλύματος διαμονής και λουτρόπολη

	Λουτρά Αιδηψού		Καμένα Βούρλα				Λουτρά Υπάτης	
			κλασικοί θερμαλιστές		σύγχρονοι θερμαλιστές			
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Ξενοδοχείο με Υδροθεραπευτήριο & spa	32	10.7	0	0.0	72	80.0	0	0.0
Ξενοδοχείο με υδροθ/τήριο	37	12.4	0	0.0	0	0.0	0	0.0
Ξενοδοχείο	111	37.2	64	40.0	3	3.3	121	80.7
Ενοικιαζόμενα Δωμάτια	109	36.6	74	46.3	0	0.0	24	16.0
Ιδιωτική κατοικία	9	3.0	22	13.8	15	16.7	5	3.3
Σύνολο	298	100	160	100	90	100	150	100

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Πίνακας 20: Κατανομή θερμαλιστών κατά επιλεγόμενες υπηρεσίες και λουτρόπολη

	Λουτρά Αιδηψού		Καμένα Βούρλα				Λουτρά Υπάτης	
			κλασικοί θερμαλιστές		σύγχρονοι θερμαλιστές			
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Θεραπευτικός θερμαλισμός	274	91.3	158	98.8	9	10.0	150	100.0
Θερμαλισμός υγείας και ευεξίας	5	1.7	0	0.0	31	34.4	0	0.0
Και τα δύο	21	7.0	2	1.3	50	55.6	0	0.0
Σύνολο	300	100.0	160	100.0	90	100.0	150	100.0

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Πίνακας 21: Κατανομή θερμαλιστών κατά επιλεγόμενες υπηρεσίες και είδος θερμαλισμού

	Κλασικοί θερμαλιστές/ θεραπευτικός θερμαλισμός		Σύγχρονοι θερμαλιστές/ θερμαλισμός υγείας και ευεξίας	
	Άτομα	%	Άτομα	%
Θεραπευτικός θερμαλισμός	582	95.4	9	10.0
Θερμαλισμός υγείας και ευεξίας	5	0.8	31	34.4
Και τα δύο	23	3.8	50	55.6
Σύνολο	610	100.0	90	100.0

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 22: Κατανομή θερμαλιστών κατά προερχόμενη γνώση ιδιοτήτων ιαματικών νερών και λουτρόπολη

	Λουτρά Αιδηψού		Καμένα Βούρλα				Λουτρά Υπάτης	
			κλασικοί θερμαλιστές		σύγχρονοι θερμαλιστές			
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Δεν γνωρίζω	68	22.7	35	21.9	30	33.3	2	1.3
Από γιατρό	141	47.0	48	30.0	11	12.2	41	27.3
Από τρίτους	91	30.3	67	41.9	24	26.7	125	83.3
Από βιβλίο, περιοδικό, τηλεόραση	35	11.7	16	10.0	28	31.1	4	2.7
Από έντυπο λουτρόπολης ή ξενοδοχείου	16	5.3	8	5.0	6	6.7	0	0.0
Λόγω Επαγγέλματος	4	1.3	0	0.0	0	0.0	0	0.0
Λόγω εμπειρίας	0	0.0	2	1.3	0	0.0	0	0.0
Από διαδίκτυο (internet)	0	0.0	0	0.0	1	1.1	0	0.0
Σύνολο	300		160		90		150	

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Πίνακας 23: Κατανομή θερμαλιστών κατά προερχόμενη γνώση ιδιοτήτων ιαμ. νερών και είδος θερμαλισμού

	Κλασικοί θερμαλιστές/ θεραπευτικός θερμαλισμός		Σύγχρονοι θερμαλιστές/ θερμαλισμός υγείας και ευεξίας	
	Άτομα	%	Άτομα	%
Δεν γνωρίζω	105	17.2	30	33.3
Από γιατρό	230	37.7	11	12.2
Από τρίτους	283	46.4	24	26.7
Από βιβλίο, περιοδικό, τηλεόραση	55	9.0	28	31.1
Από έντυπο λουτρόπολης ή ξενοδοχείου	24	3.9	6	6.7
Λόγω Επαγγέλματος	4	0.7	0	0.0
Λόγω εμπειρίας	2	0.3	0	0.0
Από διαδίκτυο (internet)	0	0.0	1	1.1
Σύνολο	610		90	

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Πίνακας 24: Κατανομή θερμαλιστών κατά είδος οικονομικής επιβάρυνσης και λουτρόπολη

	Λουτρά Αιδηψού		Καμένα Βούρλα				Λουτρά Υπάτης	
			κλασικοί θερμαλιστές		σύγχρονοι θερμαλιστές			
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Ιδιωτική επιβάρυνση	93	31.0	23	14.4	82	91.1	58	39.2
Μέσω ασφαλιστικού ταμείου ή Κοιν. Προγράμματος	158	52.7	91	56.9	3	3.3	67	45.3
Ιδιωτική επιβάρυνση & Ταμείο	48	16.0	5	3.1	3	3.3	23	15.5
Επιβάρυνση τρίτου	1	0.3	1	0.6	2	2.2	0	0.0
Δωρεάν	0	0.0	40	25.0	0	0.0	0	0.0
Σύνολο	300	100	160	100	90	100	148	100

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 25: Κατανομή θερμαλιστών κατά οικονομική επιβάρυνση και είδος θερμαλισμού

	Κλασικοί θερμαλιστές/ θεραπευτικός θερμαλισμός		Σύγχρονοι θερμαλιστές/ θερμαλισμός υγείας και ευεξίας	
	Άτομα	%	Άτομα	%
Ιδιωτική επιβάρυνση	174	28.6	82	91.1
Μέσω ασφαλιστικού ταμείου ή Κοιν. Προγράμματος	316	52.0	3	3.3
Ιδιωτική επιβάρυνση & Ταμείο	76	12.5	3	3.3
Επιβάρυνση τρίτου	2	0.3	2	2.2
Δωρεάν	40	6.6	0	0.0
Σύνολο Ερωτηθέντων	608	100.0	90	100.0

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Πίνακας 26: Κατανομή θερμαλιστών κατά επιδιωκόμενο στόχο θερμαλισμού και λουτρόπολη

	Λουτρά Αιδηψού		Καμένα Βούρλα				Λουτρά Υπάτης	
			κλασικοί θερμαλιστές		σύγχρονοι θερμαλιστές			
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Θεραπεία	216	72.0	135	84.4	19	21.1	108	72.0
Πρόληψη	82	27.3	26	16.3	11	12.2	13	8.7
Ξεκούραση / ανανέωση	55	18.3	15	9.4	77	85.6	64	42.7
Αισθητική	9	3.0	0	0.0	10	11.1	1	0.7
Για εμπειρία	0	0.0	0	0.0	1	1.1	2	1.3
Σύνολο Ερωτηθέντων	300		160		90		150	

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Πίνακας 27: Κατανομή θερμαλιστών κατά επιδιωκόμενο στόχο και είδος θερμαλισμού

	Κλασικοί θερμαλιστές/ θεραπευτικός θερμαλισμός		Σύγχρονοι θερμαλιστές/ θερμαλισμός υγείας & ευεξίας	
	Άτομα	%	Άτομα	%
Θεραπεία	459	75.2	19	21.1
Πρόληψη	121	19.8	11	12.2
Ξεκούραση / ανανέωση	134	22.0	77	85.6
Αισθητική	10	1.6	10	11.1
Για εμπειρία	2	0.3	1	1.1
Σύνολο Ερωτηθέντων	610		90	

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Πίνακας 28: Επισκέψεις θερμαλιστών σε άλλες λουτροπόλεις κατά λουτρόπολη

	Λουτρά Αιδηψού		Καμένα Βούρλα				Λουτρά Υπάτης	
			κλασικοί θερμαλιστές		σύγχρονοι θερμαλιστές			
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Ναι	98	32.7	61	38.1	55	61.1	52	34.7
Όχι	202	67.3	99	61.9	35	38.9	98	65.3
Σύνολο	300	100.0	160	100.0	90	100.0	150	100.0

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 29: Κατανομή θερμαλιστών (με θετική απάντηση) σε άλλες λουτροπόλεις ανά λουτρόπολη

	Λουτρά Αιδηψού	Καμένα Βούρλα		Λουτρά Υπάτης
		κλασικοί θερμαλιστές	σύγχρονοι θερμαλιστές	
	Άτομα	Άτομα	Άτομα	Άτομα
Αιδηψός	-	31	33	34
Ικαρία	18	8	0	6
Κ. Βούρλα	25	-	-	15
Πρέβεζα	0	1	0	0
Μέθανα	13	7	2	5
Λ. Καΐτσας	2	0	0	0
Λ. Υπάτης	5	12	1	-
Αγ. Παρασκευή Χαλκιδικής	6	1	2	0
Καΐάφας	2	5	1	0
Ελευθερές	5	1	0	0
Θέρμη Θεσσαλονίκης	3	0	0	0
Λαγκαδάς	4	0	0	0
Μυτιλήνη	1	1	0	0
Κύθνος	3	1	2	0
Αθήνα	1	0	0	0
Σμόκοβο	4	0	0	8
Αγ. Νικόλαος Χαλκιδικής	1	0	0	0
Πικρολίμνη Κιλκίς	3	0	1	0
Ν. Απολλωνία	1	0	0	1
Λουτράκι	12	3	6	3
Λουτράκι Εδέσσης	6	0	0	1
Σμόκοβο	1	0	0	0
Πόζακ	4	0	1	0
Πικρολίμνη Θεσσαλονίκης	0	0	0	0
Λασπόνερα Καβάλας	2	0	0	0
Λίμνη Βουλιαγμένης	1	0	1	1
Θερμοπύλες	0	5	0	4
Στάχτη Αγρινίου	0	1	0	0
Σαμοθράκη	0	1	0	0
Κρεμαστά Χούνης	0	1	0	4
Λασπόνερα Ν. Ηλείας	1	1	0	0
Αλεξανδρούπολη	0	0	0	1
Τραϊανούπολη Έβρου	0	0	0	2
Κυλλήνη	1	2	10	0
Σιδηρόκαστρο	1	0	1	0
Άγκιστρο	0	0	2	0
Κρηνίδες Σερρών	1	0	0	0
Ψωρόθερμα	1	2	0	0
Φέρρραι	1	0	0	0
Μήλος	2	0	0	0
ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ	**4**	**2**	**21**	**0**
Τσεχία	1	1	0	0
Γερμανία	2	0	3	0
Ουγγαρία	1	0	2	0
Βουλγαρία	0	1	0	0
Ιταλία	0	0	3	0
Ρωσία	0	0	2	0
Ολλανδία	0	0	1	0
Ιορδανία	0	0	1	0
Αυστρία	0	0	2	0
Γαλλία	0	0	3	0
Ελβετία	0	0	4	0

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 30: Κατανομή θερμαλιστών κατά εισόδημα και λουτρόπολη

	Λουτρά Αιδηψού		Καμένα Βούρλα				Λουτρά Υπάτης	
			κλασικοί θερμαλιστές		σύγχρονοι θερμαλιστές			
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
<10.000€	140	46.7	75	46.9	9	10.0	99	66.0
10.000-15.000€	74	24.7	39	24.4	9	10.0	35	23.3
15.000-20.000€	32	10.7	20	12.5	12	13.3	4	2.7
20.000-30.000€	17	5.7	10	6.3	19	21.1	1	0.7
>30.000€	16	5.3	5	3.1	32	35.6	0	0.0
Δεν Απαντώ	21	7.0	11	6.9	9	10.0	11	7.3
Σύνολο	300	100.0	160	100.0	90	100.0	150	100.0

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Πίνακας 31: Κατανομή θερμαλιστών κατά εισόδημα και είδος θερμαλισμού

	Κλασικοί θερμαλιστές/ θεραπευτικός θερμαλισμός		Σύγχρονοι θερμαλιστές/ θερμαλισμός υγείας και ευεξίας	
	Άτομα	%	Άτομα	%
>10.000€	314	51.5	9	10.0
10.000-15.000€	148	24.3	9	10.0
15.000-20.000€	56	9.2	12	13.3
20.000-30.000€	28	4.6	19	21.1
<30.000€	21	3.4	32	35.6
Δεν Απαντώ	43	7.0	9	10.0
Σύνολο	610	100.0	90	100.0

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Πίνακας 32: Βαθμός ικανοποίησης θερμαλιστών από τις προσφερόμενες θερμαλιστικές υπηρεσίες κατά λουτρόπολη

	Λουτρά Αιδηψού		Καμένα Βούρλα				Λουτρά Υπάτης	
			κλασικοί θερμαλιστές		σύγχρονοι θερμαλιστές			
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Καθόλου	5	1.7	3	1.9	1	1.1	6	4.0
Λίγο	32	10.7	11	6.9	2	2.2	49	32.7
Αρκετά	133	44.3	45	28.1	28	31.1	72	48.0
Πολύ	129	43.0	89	55.6	55	61.1	23	15.3
Δεν Απαντώ	1	0.3	12	7.5	4	4.4	0	0.0
Σύνολο	300	100.0	160	100.0	90	100.0	150	100.0

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Πίνακας 33: Βαθμός ικανοποίησης θερμαλιστών από τις προσφερόμενες θερμαλιστικές υπηρεσίες κατά είδος θερμαλισμού

	Κλασικοί θερμαλιστές/ θεραπευτικός θερμαλισμός		Σύγχρονοι θερμαλιστές/ θερμαλισμός υγείας & ευεξίας	
	Άτομα	%	Άτομα	%
Καθόλου	14	2.3	1	1.1
Λίγο	92	15.1	2	2.2
Αρκετά	250	41.0	28	31.1
Πολύ	241	39.5	55	61.1
Δεν Απαντώ	13	2.1	4	4.4
Σύνολο	610	100.0	90	100.0

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 34: Βαθμός ικανοποίησης θερμαλιστών από το περιβάλλον της λουτρόπολης (κατά λουτρόπολη)

	Λουτρά Αιδηψού		Καμένα Βούρλα				Λουτρά Υπάτης	
			κλασικοί θερμαλιστές		σύγχρονοι θερμαλιστές			
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Καθόλου	15	5.0	3	1.9	3	3.3	0	0.0
Λίγο	46	15.3	20	12.5	19	21.1	6	4.0
Αρκετά	120	40.0	69	43.1	48	53.3	77	51.3
Πολύ	117	39.0	68	42.5	20	22.2	67	44.7
Δεν Απαντώ	2	0.7	0	0.0	0	0.0	0	0.0
Σύνολο	300	100.0	160	100.0	90	100.0	150	100.0

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Πίνακας 35: Βαθμός ικανοποίησης θερμαλιστών από το περιβάλλον της λουτρόπολης κατά είδος θερμαλισμού

	Κλασικοί θερμαλιστές/ θεραπευτικός θερμαλισμός		Σύγχρονοι θερμαλιστές/ θερμαλισμός υγείας και ευεξίας	
	Άτομα	%	Άτομα	%
Καθόλου	18	3.0	3	3.3
Λίγο	72	11.8	19	21.1
Αρκετά	266	43.6	48	53.3
Πολύ	252	41.3	20	22.2
Δεν Απαντώ	2	0.3	0	0.0
Σύνολο	610	100.0	90	100.0

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Πίνακας 36: Βαθμός ικανοποίησης θερμαλιστών από τις υποδομές ενδιαίτησης κατά λουτρόπολη

	Λουτρά Αιδηψού		Καμένα Βούρλα				Λουτρά Υπάτης	
			κλασικοί θερμαλιστές		σύγχρονοι θερμαλιστές			
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Καθόλου	9	3.0	4	2.5	2	2.2	0	0.0
Λίγο	71	23.7	23	14.4	9	10.0	27	18.0
Αρκετά	139	46.3	62	38.8	33	36.7	118	78.7
Πολύ	73	24.3	52	32.5	39	43.3	5	3.3
Δεν Απαντώ	8	2.7	19	11.9	7	7.8	0	0.0
Σύνολο	300	100.0	160	100.0	90	100.0	150	100.0

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Πίνακας 37: Βαθμός ικανοποίησης θερμαλιστών από τις υποδομές ενδιαίτησης κατά είδος θερμαλισμού

	Κλασικοί θερμαλιστές/ θεραπευτικός θερμαλισμός		Σύγχρονοι θερμαλιστές/ θερμαλισμός υγείας και ευεξίας	
	Άτομα	%	Άτομα	%
Καθόλου	13	2.1	2	2.2
Λίγο	121	19.8	9	10.0
Αρκετά	319	52.3	33	36.7
Πολύ	130	21.3	39	43.3
Δεν Απαντώ	27	4.4	7	7.8
Σύνολο	610	100.0	90	100.0

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 38: Βαθμός ικανοποίησης θερμαλιστών από τις προσφερόμενες υπηρεσίες διασκέδασης-ψυχαγωγίας κατά λουτρόπολη

	Λουτρά Αιδηψού		Καμένα Βούρλα				Λουτρά Υπάτης	
			κλασικοί θερμαλιστές		σύγχρονοι θερμαλιστές			
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Καθόλου	16	5.3	7	4.4	2	2.2	1	0.7
Λίγο	45	15.0	14	8.8	12	13.3	35	23.3
Αρκετά	82	27.3	33	20.6	26	28.9	24	16.0
Πολύ	42	14.0	34	21.3	9	10.0	0	0.0
Δεν Απαντώ	115	38.3	72	45.0	41	45.6	90	60.0
Σύνολο	300	100.0	160	100.0	90	100.0	150	100.0

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Πίνακας 39: Βαθμός ικανοποίησης θερμαλιστών από τις προσφερόμενες υπηρεσίες διασκέδασης-ψυχαγωγίας κατά είδος θερμαλισμού

	κλασικοί θερμαλιστές/ θεραπευτικός θερμαλισμός		Σύγχρονοι θερμαλιστές/ θερμαλισμός υγείας και ευεξίας	
	Άτομα	%	Άτομα	%
Καθόλου	24	3.9	2	2.2
Λίγο	94	15.4	12	13.3
Αρκετά	139	22.8	26	28.9
Πολύ	76	12.5	9	10.0
Δεν Απαντώ	277	45.4	41	45.6
Σύνολο	610	100.0	90	100.0

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Πίνακας 40: Κατανομή θερμαλιστών βάσει επιλογής άλλων δραστηριοτήτων κατά λουτρόπολη

	Λουτρά Αιδηψού		Καμένα Βούρλα				Λουτρά Υπάτης	
			κλασικοί θερμαλιστές		σύγχρονοι θερμαλιστές			
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Ναι	208	69.3	55	34.4	51	56.7	81	54.0
Όχι	92	30.7	105	65.6	39	43.3	69	46.0
Σύνολο	300	100.0	160	100.0	90	100.0	150	100.0

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 41: Κατανομή θερμαλιστών (συμπεριλαμβανομένων και όσων απάντησαν «όχι») κατά είδος άλλων δραστηριοτήτων κατά τη διάρκεια παραμονής στη λουτρόπολη (ανά λουτρόπολη)

	Λουτρά Αιδηψού		Καμένα Βούρλα				Λουτρά Υπάτης	
			κλασικοί θερμαλιστές		σύγχρονοι θερμαλιστές			
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Παραθαλάσσιος τουρισμός	91	30.3	25	15.6	17	18.9	0	0.0
Πολιτιστικός τουρισμός	4	1.3	7	4.4	8	8.9	0	0.0
Θρησκευτικός τουρισμός	109	36.3	14	8.8	6	6.7	63	42.0
Περιηγητικός τουρισμός	131	43.7	28	17.5	38	42.2	64	42.7
Οικοτουρισμός	2	0.7	3	1.9	0	0.0	0	0.0
Γαστρονομικός τουρισμός	6	2	8	5	3	3.3	2	1.3
Ψάρεμα	0	0	0	0	0	0	0	0
Περίπατοι	1	0.3	3	1.9	0	0.0	8	5.3
Πεζοπορία	0	0.0	0	0.0	1	1.1	0	0.0
Σύνολο ερωτηθέντων	300		160		90		150	

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Πίνακας 42: Κατανομή θερμαλιστών (με θετική απάντηση) βάσει είδους άλλων δραστηριοτήτων κατά λουτρόπολη

	Λουτρά Αιδηψού		Καμένα Βούρλα				Λουτρά Υπάτης	
			κλασικοί θερμαλιστές		σύγχρονοι θερμαλιστές			
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Παραθαλάσσιος τουρισμός	91	43.8	25	45.5	17	33.3	0	0.0
Πολιτιστικός τουρισμός	4	1.9	7	12.7	8	15.7	0	0.0
Θρησκευτικός τουρισμός	109	52.4	14	25.5	6	11.8	63	77.8
Περιηγητικός τουρισμός	131	63.0	28	50.9	38	74.5	64	79.0
Οικοτουρισμός	2	1.0	3	5.5	0	0.0	0	0.0
Γαστρονομικός τουρισμός	6	2.9	8	14.5	3	5.9	2	2.5
Ψάρεμα	0	0	0	0	0	0	0	0
Περίπατοι	1	0.5	3	5.5	0	0.0	8	9.9
Πεζοπορία	0	0.0	0	0.0	1	2.0	0	0.0
Σύνολο ερωτηθέντων	208		55		51		81	

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 43: Κατανομή θερμαλιστών κατά ηλικία και φύλο (ανά λουτρόπολη)

Λουτρά Αιδηψού

	Άνδρες		Γυναίκες		Σύνολο	
	Άτομα	**%**	**Άτομα**	**%**	**Άτομα**	**%**
< 40	5	4.6	12	6.3	17	5.7
40-49	1	0.9	13	6.8	14	4.7
50-64	23	21.1	56	29.3	79	26.3
65+	80	73.4	110	57.6	190	63.3
Σύνολο	109	100.0	191	100.0	300	100.0

Chi-Square	df	Sig.
10.025	3	0.018

Καμένα Βούρλα («κλασικοί» θερμαλιστές)

	Άνδρες		Γυναίκες		Σύνολο	
	Άτομα	**%**	**Άτομα**	**%**	**Άτομα**	**%**
40-49	0	0.0	3	3.3	3	1.9
50-64	5	7.1	24	26.7	29	18.1
65+	65	92.9	63	70.0	128	80.0
Σύνολο	70	100.0	90	100.0	160	100.0

Chi-Square	df	Sig.
13.186	2	0.001

Καμένα Βούρλα («σύγχρονοι» θερμαλιστές)

	Άνδρες		Γυναίκες		Σύνολο	
	άτομα	**%**	**άτομα**	**%**	**άτομα**	**%**
< 40	10	33.3	23	38.3	33	36.7
40-49	5	16.7	14	23.3	19	21.1
50-64	13	43.3	16	26.7	29	32.2
65+	2	6.7	7	11.7	9	10.0
Σύνολο	30	100.0	60	100.0	90	100.0

Chi-Square	df	Sig.
2.782	3	0.427

Λουτρά Υπάτης

	Άνδρες		Γυναίκες		Σύνολο	
	άτομα	**%**	**άτομα**	**%**	**άτομα**	**%**
< 40	0	0.0	1	1.1	1	0.7
40-49	1	1.6	2	2.3	3	2.0
50-64	6	9.7	14	15.9	20	13.3
65+	55	88.7	71	80.7	126	84.0
Σύνολο	62	100.0	88	100.0	150	100.0

Chi-Square	df	Sig.
2.122	3	0.547

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 44: Κατανομή θερμαλιστών κατά συχνότητα επίσκεψης στη λουτρόπολη και ηλικία (ανά λουτρόπολη)

Λουτρά Αιδηψού

	< 40		40-49		50-64		65+		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
1η φορά	6	35.3	3	21.4	17	21.5	13	6.8	39	13.0
2-5 φορές	6	35.3	5	35.7	24	30.4	59	31.1	94	31.3
5-10 φορές	2	11.8	2	14.3	21	26.6	45	23.7	70	23.3
> 10 φορές	3	17.6	4	28.6	17	21.5	73	38.4	97	32.3
Σύνολο	17	100.0	14	100.0	79	100.0	190	100.0	300	100.0

Καμένα Βούρλα («κλασικοί» θερμαλιστές)

	40-49		50-64		65+		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
1η φορά	0	0.0	1	3.4	28	21.9	29	18.1
2-5 φορές	1	33.3	13	44.8	46	35.9	60	37.5
5-10 φορές	1	33.3	2	6.9	14	10.9	17	10.6
> 10 φορές	1	33.3	13	44.8	40	31.3	54	33.8
Σύνολο	3	100.0	29	100.0	128	100.0	160	100.0

Καμένα Βούρλα («σύγχρονοι» θερμαλιστές)

	< 40		40-49		50-64		65+		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
1η φορά	16	48.5	8	42.1	8	27.6	1	11.1	33	36.7
2-5 φορές	5	15.2	7	36.8	15	51.7	0	0.0	27	30.0
5-10 φορές	2	6.1	2	10.5	2	6.9	2	22.2	8	8.9
>10 φορές	10	30.3	2	10.5	4	13.8	6	66.7	22	24.4
Σύνολο	33	100.0	19	100.0	29	100.0	9	100.0	90	100.0

Λουτρά Υπάτης

	< 40		40-49		50-64		65+		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
1η φορά	1	100.0	1	33.3	5	25.0	18	14.3	25	16.7
2-5 φορές	0	0.0	2	66.7	6	30.0	42	33.3	50	33.3
5-10 φορές	0	0.0	0	0.0	8	40.0	31	24.6	39	26.0
> 10 φορές	0	0.0	0	0.0	1	5.0	35	27.8	36	24.0
Σύνολο	1	100.0	3	100.0	20	100.0	126	100.0	150	100.0

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 45: Κατανομή θερμαλιστών (που δήλωσαν εισόδημα) κατά συχνότητα επίσκεψης στη λουτρόπολη και ετήσιο εισόδημα σε € (ανά λουτρόπολη)

Λουτρά Αιδηψού

	< 10.000		**10-15.000**		**15-20.000**		**20-30.000**		**> 30.000**		**Σύνολο**	
	Άτ.	**%**	**Άτ.**	**%**	**Άτ.**	**%**	**Άτ.**	**%**	**Άτ.**	**%**	**Άτ.**	**%**
1η φορά	18	12.9	12	16.2	4	12.5	1	5.9	2	12.5	37	13.3
2-5 φορές	47	33.6	21	28.4	12	37.5	5	29.4	6	37.5	91	32.6
5-10 φορές	28	20.0	21	28.4	9	28.1	2	11.8	1	6.3	61	21.9
> 10 φορές	47	33.6	20	27.0	7	21.9	9	52.9	7	43.8	90	32.3
Σύνολο	140	100	74	100	32	100	17	100	16	100	279	100

Καμένα Βούρλα («κλασικοί» θερμαλιστές)

	< 10.000		**10-15.000**		**15-20.000**		**20-30.000**		**> 30.000**		**Σύνολο**	
	Άτ.	**%**	**Άτ.**	**%**	**Άτ.**	**%**	**Άτ.**	**%**	**Άτ.**	**%**	**Άτ.**	**%**
1η φορά	15	20.0	7	17.9	2	10.0	1	10.0	0	0.0	25	16.8
2-5 φορές	24	32.0	16	41.0	11	55.0	3	30.0	2	40.0	56	37.6
5-10 φορές	11	14.7	4	10.3	2	10.0	0	0.0	0	0.0	17	11.4
> 10 φορές	25	33.3	12	30.8	5	25.0	6	60.0	3	60.0	51	34.2
Σύνολο	75	100	39	100	20	100	10	100	5	100	149	100

Καμένα Βούρλα («σύγχρονοι» θερμαλιστές)

	< 10.000		**10-15.000**		**15-20.000**		**20-30.000**		**> 30.000**		**Σύνολο**	
	Άτ.	**%**	**Άτ.**	**%**	**Άτ.**	**%**	**Άτ.**	**%**	**Άτ.**	**%**	**Άτ.**	**%**
1η φορά	5	55.6	6	66.7	2	16.7	5	26.3	13	40.6	31	38.3
2-5 φορές	3	33.3	1	11.1	3	25.0	6	31.6	11	34.4	24	29.6
5-10 φορές	1	11.1	0	0.0	2	16.7	2	10.5	2	6.3	7	8.6
> 10 φορές	0	0.0	2	22.2	5	41.7	6	31.6	6	18.8	19	23.5
Σύνολο	9	100.0	9	100.0	12	100.0	19	100.0	32	100.0	81	100.0

Λουτρά Υπάτης

	< 10.000		**10-15.000**		**15-20.000**		**20-30.000**		**Σύνολο**	
	Άτ.	**%**	**Άτ.**	**%**	**Άτ.**	**%**	**Άτ.**	**%**	**Άτ.**	**%**
1η φορά	19	19.2	5	14.3	1	25.0	0	0.0	25	18.0
2-5 φορές	29	29.3	14	40.0	2	50.0	1	100.0	46	33.1
5-10 φορές	27	27.3	10	28.6	0	0.0	0	0.0	37	26.6
> 10 φορές	24	24.2	6	17.1	1	25.0	0	0.0	31	22.3
Σύνολο	99	100.0	35	100.0	4	100.0	1	100.0	139	100.0

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 46: Κατανομή θερμαλιστών (συμπεριλαμβανομένων και όσων δε δήλωσαν εισόδημα) κατά συχνότητα επίσκεψης και ετήσιο εισόδημα σε € (ανά λουτρόπολη)

Λουτρά Αιδηψού

	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		> 30.000		Δ.Α.		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%
1η φορά	18	12.9	12	16.2	4	12.5	1	5.9	2	12.5	2	9.5	39	13.0
2-5 φορές	47	33.6	21	28.4	12	37.5	5	29.4	6	37.5	3	14.3	94	31.3
5-10 »	28	20.0	21	28.4	9	28.1	2	11.8	1	6.3	9	42.9	70	23.3
> 10 »	47	33.6	20	27.0	7	21.9	9	52.9	7	43.8	7	33.3	97	32.3
Σύνολο	140	100	74	100	32	100	17	100	16	100	21	100	300	100

Καμένα Βούρλα («κλασικοί» θερμαλιστές)

	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		> 30.000		Δ.Α.		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.
1η φορά	15	20.0	7	17.9	2	10.0	1	10.0	0	0.0	4	36.4	29	18.1
2-5 φορές	24	32.0	16	41.0	11	55.0	3	30.0	2	40.0	4	36.4	60	37.5
5-10 »	11	14.7	4	10.3	2	10.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	17	10.6
> 10 »	25	33.3	12	30.8	5	25.0	6	60.0	3	60.0	3	27.3	54	33.8
Σύνολο	75	100	39	100	20	100	10	100	5	100	11	100	160	100

Καμένα Βούρλα («σύγχρονοι» θερμαλιστές)

	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		> 30.000		Δ.Α.		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%
1η φορά	5	55.6	6	66.7	2	16.7	5	26.3	13	40.6	2	22.2	33	36.7
2-5 φορές	3	33.3	1	11.1	3	25.0	6	31.6	11	34.4	3	33.3	27	30.0
5-10 »	1	11.1	0	0.0	2	16.7	2	10.5	2	6.3	1	11.1	8	8.9
> 10 »	0	0.0	2	22.2	5	41.7	6	31.6	6	18.8	3	33.3	22	24.4
Σύνολο	9	100	9	100	12	100	19	100	32	100	9	100	90	100

Λουτρά Υπάτης

	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		Δ.Α.		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%
1η φορά	19	19.2	5	14.3	1	25.0	0	0.0	0	0.0	25	16.7
2-5 φορές	29	29.3	14	40.0	2	50.0	1	100.0	4	36.4	50	33.3
5-10 »	27	27.3	10	28.6	0	0.0	0	0.0	2	18.2	39	26.0
> 10 »	24	24.2	6	17.1	1	25.0	0	0.0	5	45.5	36	24.0
Σύνολο	99	100.0	35	100.0	4	100.0	1	100.0	11	100.0	150	100.0

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 47: Κατανομή θερμαλιστών (που δήλωσαν εισόδημα) κατά τύπο καταλύματος διαμονής και ετήσιο εισόδημα σε € (ανά λουτρόπολη)

Λουτρά Αιδηψού

	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		> 30.000		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%
Ξενοδοχείο με υδροθεραπευτήριο και υπηρεσίες spa	5	3.6	7	9.6	9	28.1	7	41.2	3	18.8	31	11.2
Ξενοδοχείο μόνο με υδροθεραπευτήριο	9	6.5	14	19.2	5	15.6	4	23.5	3	18.8	35	12.6
Απλό ξενοδοχείο της περιοχής	60	43.2	30	41.1	7	21.9	3	17.6	5	31.3	105	37.9
Ενοικιαζόμενα δωμάτια της περιοχής	64	46.0	21	28.8	10	31.3	2	11.8	4	25.0	101	36.5
Ιδιωτ. κατοικία στην ευρύτερη περιοχή	1	0.7	1	1.4	1	3.1	1	5.9	1	6.3	5	1.8
Σύνολο	139	100	73	100	32	100	17	100	16	100	277	100

Καμένα Βούρλα («κλασικοί» θερμαλιστές)

	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		> 30.000		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%
Απλό ξενοδοχείο της περιοχής	28	37.3	12	30.8	12	60.0	5	50.0	1	20.0	58	38.9
Ενοικιαζόμενα δωμάτια της περιοχής	39	52.0	22	56.4	6	30.0	2	20.0	1	20.0	70	47.0
Ιδιωτ. κατοικία στην ευρύτερη περιοχή	8	10.7	5	12.8	2	10.0	3	30.0	3	60.0	21	14.1
Σύνολο	75	100	39	100	20	100	10	100	5	100	149	100

Καμένα Βούρλα («σύγχρονοι» θερμαλιστές)

	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		> 30.000		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%
Ξενοδοχείο με υδροθεραπευτήριο και υπηρεσίες spa	9	100	6	66.7	6	50.0	15	78.9	28	87.5	64	79.0
Απλό ξενοδοχείο της περιοχής	0	0.0	1	11.1	1	8.3	1	5.3	0	0.0	3	3.7
Ιδιωτ. κατοικία στην ευρύτερη περιοχή	0	0.0	2	22.2	5	41.7	3	15.8	4	12.5	14	17.3
Σύνολο	9	100	9	100	12	100	19	100	32	100	81	100

Λουτρά Υπάτης

	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	Άτ.	Άτ.	%	Άτ.	%
Απλό ξενοδοχείο της περιοχής	81	81.8	25	71.4	4	100.0	1	100.0	111	79.9
Ενοικιαζόμενα δωμάτια της περιοχής	15	15.2	8	22.9	0	0.0	0	0.0	23	16.5
Ιδιωτ. κατοικία στην ευρύτερη περιοχή	3	3.0	2	5.7	0	0.0	0	0.0	5	3.6
Σύνολο	99	100	35	100	4	100	1	100	139	100

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 48: Κατανομή θερμαλιστών (συμπεριλαμβανομένων και όσων δε δήλωσαν εισόδημα) κατά τύπο καταλύματος διαμονής και ετήσιο εισόδημα σε € (ανά λουτρόπολη)

Λουτρά Αιδηψού

	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		>30.000		Δ.Α.		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%
Ξενοδοχείο με υδροθ/ριο και υπηρεσίες spa	5	3.6	7	9.6	9	28.1	7	41.2	3	18.8	1	4.8	32	10.7
Ξεν/χείο μόνο με υδροθ/ριο	9	6.5	14	19.2	5	15.6	4	23.5	3	18.8	2	9.5	37	12.4
Απλό ξεν/χείο της περιοχής	60	43.2	30	41.1	7	21.9	3	17.6	5	31.3	6	28.6	111	37.2
Εν. δωμάτια της περιοχής	64	46.0	21	28.8	10	31.3	2	11.8	4	25.0	8	38.1	109	36.6
Ιδ. κατοικία στην ευρύτερη περιοχή	1	0.7	1	1.4	1	3.1	1	5.9	1	6.3	4	19.0	9	3.0
Σύνολο	139	100	73	100	32	100	17	100	16	100	21	100	298	100

Καμένα Βούρλα («κλασικοί» θερμαλιστές)

	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		>30.000		Δ.Α.		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%
Απλό ξενοδοχείο της περιοχής	28	37.3	12	30.8	12	60.0	5	50.0	1	20.0	6	54.5	64	40.0
Ενοικ. δωμάτια της περιοχής	39	52.0	22	56.4	6	30.0	2	20.0	1	20.0	4	36.4	74	46.3
Ιδ. κατοικία στην ευρύτερη περιοχή	8	10.7	5	12.8	2	10.0	3	30.0	3	60.0	1	9.1	22	13.8
Σύνολο	75	100	39	100	20	100	10	100	5	100	11	100	160	100

Καμένα Βούρλα («σύγχρονοι» θερμαλιστές)

	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		>30.000		Δ.Α.		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%
Ξενοδοχείο με υδροθ/ριο και υπηρεσίες spa	9	100	6	66.7	6	50.0	15	78.9	28	87.5	8	88.9	72	80.0
Απλό ξενοδοχείο της περιοχής	0	0.0	1	11.1	1	8.3	1	5.3	0	0.0	0	0.0	3	3.3
Ιδ. κατοικία στην ευρύτερη περιοχή	0	0.0	2	22.2	5	41.7	3	15.8	4	12.5	1	11.1	15	16.7
Σύνολο	9	100	9	100	12	100	19	100	32	100	9	100	90	100

Λουτρά Υπάτης

	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		Δ.Α.		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%
Απλό ξενοδοχείο της περιοχής	81	81.8	25	71.4	4	100.0	1	100.0	10	90.9	121	80.7
Ενοικ. δωμάτια της περιοχής	15	15.2	8	22.9	0	0.0	0	0.0	1	9.1	24	16.0
Ιδ. κατοικία στην ευρύτερη περιοχή	3	3.0	2	5.7	0	0.0	0	0.0	0	0.0	5	3.3
Σύνολο	99	100	35	100	4	100	1	100	11	100	150	100

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 49: Κατανομή θερμαλιστών (που δήλωσαν εισόδημα) κατά είδος οικονομικής επιβάρυνσης και ετήσιο εισόδημα σε € (ανά λουτρόπολη)

(α) Ιδιωτική επιβάρυνση

Λουτρά Αιδηψού

	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		>30.000		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%
Ναι	56	40.0	26	35.1	23	71.9	11	64.7	12	75.0	128	45.9
Όχι	84	60.0	48	64.9	9	28.1	6	35.3	4	25.0	151	54.1
Σύνολο	140	100	74	100	32	100	17	100	16	100	279	100

Καμένα Βούρλα («κλασικοί» θερμαλιστές)

	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		>30.000		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%
Ναι	13	17.3	6	15.4	3	15.0	2	20.0	1	20.0	25	16.8
Όχι	62	82.7	33	84.6	17	85.0	8	80.0	4	80.0	124	83.2
Σύνολο	75	100	39	100	20	100	10	100	5	100	149	100

Καμένα Βούρλα («σύγχρονοι» θερμαλιστές)

	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		>30.000		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%
Ναι	7	77.8	7	77.8	12	100.0	18	94.7	32	100	76	93.8
Όχι	2	22.2	2	22.2	0	0.0	1	5.3	0	0.0	5	6.2
Σύνολο	9	100	9	100	12	100	19	100	32	100	81	100

Λουτρά Υπάτης

	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%
Ναι	50	50.5	21	60.0	2	50.0	1	100.0	74	53.2
Όχι	49	49.5	14	40.0	2	50.0	0	0.0	65	46.8
Σύνολο	99	100	35	100	4	100	1	100	139	100

(β) Επιβάρυνση τρίτου

Λουτρά Αιδηψού

	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		>30.000		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%
Ναι	1	0.7	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1	0.4
Όχι	139	99.3	74	100	32	100	17	100	16	100	278	99.6
Σύνολο	140	100	74	100	32	100	17	100	16	100	279	100

Καμένα Βούρλα («κλασικοί» θερμαλιστές)

	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		>30.000		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%
Ναι	1	1.3	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1	0.7
Όχι	74	98.7	39	100	20	100	10	100	5	100	148	99.3
Σύνολο	75	100	39	100	20	100	10	100	5	100	149	100

Καμένα Βούρλα («σύγχρονοι» θερμαλιστές)

	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		>30.000		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%
Ναι	2	22.2	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	2	2.5
Όχι	7	77.8	9	100	12	100	19	100	32	100	79	97.5
Σύνολο	9	100	9	100	12	100	19	100	32	100	81	100

Λουτρά Υπάτης

	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%
Ναι	1	1.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1	0.7
Όχι	98	99.0	35	100	4	100	1	100	138	99.3
Σύνολο	99	100	35	100	4	100	1	100	139	100

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

(γ) Μέσω κοινωνικού προγράμματος ή ασφαλιστικού ταμείου

Λουτρά Αιδηψού

	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		>30.000		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%
Ναι	107	76.4	61	82.4	13	40.6	10	58.8	5	31.3	196	70.3
Όχι	33	23.6	13	17.6	19	59.4	7	41.2	11	68.8	83	29.7
Σύνολο	140	100	74	100	32	100	17	100	16	100	279	100

Καμένα Βούρλα («κλασικοί» θερμαλιστές)

	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		>30.000		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%
Ναι	51	68.0	22	56.4	10	50.0	3	30.0	5	100	91	61.1
Όχι	24	32.0	17	43.6	10	50.0	7	70.0	0	0.0	58	38.9
Σύνολο	75	100	39	100	20	100	10	100	5	100	149	100

Καμένα Βούρλα («σύγχρονοι» θερμαλιστές)

	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		>30.000		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%
Ναι	0	0.0	3	33.3	2	16.7	1	5.3	0	0.0	6	7.4
Όχι	9	100	6	66.7	10	83.3	18	94.7	32	100	75	92.6
Σύνολο	9	100	9	100	12	100	19	100	32	100	81	100

Λουτρά Υπάτης

	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%
Ναι	62	62.6	20	57.1	3	75.0	0	0.0	85	61.2
Όχι	37	37.4	15	42.9	1	25.0	1	100	54	38.8
Σύνολο	99	100	35	100	4	100	1	100	139	100

(δ) Δωρεάν (ελεύθερη χρήση)

Λουτρά Αιδηψού

	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		>30.000		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%
Όχι	140		74		32		17		16		279	
Σύνολο	140		74		32		17		16		279	

Καμένα Βούρλα («κλασικοί» θερμαλιστές)

	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		>30.000		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%
Ναι	13	17.3	11	28.2	8	40.0	5	50.0	0	0.0	37	24.8
Όχι	62	82.7	28	71.8	12	60.0	5	50.0	5	100	112	75.2
Σύνολο	75	100	39	100	20	100	10	100	5	100	149	100

Καμένα Βούρλα («σύγχρονοι» θερμαλιστές)

	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		>30.000		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%
Όχι	9		9		12		19		32		81	
Σύνολο	9		9		12		19		32		81	

Λουτρά Υπάτης

	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%
Όχι	99		35		4		1		139	
Σύνολο	99		35		4		1		139	

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 50: Κατανομή θερμαλιστών (συμπεριλαμβανομένων και όσων δε δήλωσαν εισόδημα) κατά είδος οικονομικής επιβάρυνσης και ετήσιο εισόδημα σε € (ανά λουτρόπολη)

(α) Ιδιωτική επιβάρυνση

Λουτρά Αιδηψού

	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		>30.000		Δ.Α.		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%
Ναι	56	40.0	26	35.1	23	71.9	11	64.7	12	75.0	13	61.9	141	47.0
Όχι	84	60.0	48	64.9	9	28.1	6	35.3	4	25.0	8	38.1	159	53.0
Σύνολο	140	100	74	100	32	100	17	100	16	100	21	100	300	100

Καμένα Βούρλα («κλασικοί» θερμαλιστές)

	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		>30.000		Δ.Α.		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%
Ναι	13	17.3	6	15.4	3	15.0	2	20.0	1	20.0	4	36.4	29	18.1
Όχι	62	82.7	33	84.6	17	85.0	8	80.0	4	80.0	7	63.6	131	81.9
Σύνολο	75	100	39	100	20	100	10	100	5	100	11	100	160	100

Καμένα Βούρλα («σύγχρονοι» θερμαλιστές)

	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		>30.000		Δ.Α.		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%
Ναι	7	77.8	7	77.8	12	100	18	94.7	32	100	9	100	85	94.4
Όχι	2	22.2	2	22.2	0	0.0	1	5.3	0	0.0	0	0.0	5	5.6
Σύνολο	9	100	9	100	12	100	19	100	32	100	9	100	90	100

Λουτρά Υπάτης

	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		Δ.Α.		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%
Ναι	50	50.5	21	60.0	2	50.0	1	100	8	72.7	82	54.7
Όχι	49	49.5	14	40.0	2	50.0	0	0.0	3	27.3	68	45.3
Σύνολο	99	100	35	100	4	100	1	100	11	100	150	100

(β) Επιβάρυνση τρίτου

Λουτρά Αιδηψού

	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		>30.000		Δ.Α.		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%
Ναι	1	0.7	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1	0.3
Όχι	139	99.3	74	100	32	100	17	100	16	100	21	100	299	99.7
Σύνολο	140	100	74	100	32	100	17	100	16	100	21	100	300	100

Καμένα Βούρλα («κλασικοί» θερμαλιστές)

	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		>30.000		Δ.Α.		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%
Ναι	1	1.3	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1	0.6
Όχι	74	98.7	39	100	20	100	10	100	5	100	11	100	159	99.4
Σύνολο	75	100	39	100	20	100	10	100	5	100	11	100	160	100

Καμένα Βούρλα («σύγχρονοι» θερμαλιστές)

	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		>30.000		Δ.Α.		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%
Ναι	2	22.2	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	2	2.2
Όχι	7	77.8	9	100	12	100	19	100	32	100	9	100	88	97.8
Σύνολο	9	100	9	100	12	100	19	100	32	100	9	100	90	100

Λουτρά Υπάτης

	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		Δ.Α.		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%
Ναι	1	1.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1	9.1	2	1.3
Όχι	98	99.0	35	100	4	100	1	100	10	90.9	148	98.7
Σύνολο	99	100	35	100	4	100	1	100	11	100	150	100

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

(γ) Μέσω κοινωνικού προγράμματος ή ασφαλιστικού ταμείου

Λουτρά Αιδηψού

	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		>30.000		Δ.Α.		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%
Ναι	107	76.4	61	82.4	13	40.6	10	58.8	5	31.3	10	47.6	206	68.7
Όχι	33	23.6	13	17.6	19	59.4	7	41.2	11	68.8	11	52.4	94	31.3
Σύνολο	140	100	74	100	32	100	17	100	16	100	21	100	300	100

Καμένα Βούρλα («κλασικοί» θερμαλιστές)

	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		>30.000		Δ.Α.		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%
Ναι	51	68.0	22	56.4	10	50.0	3	30.0	5	100	5	45.5	96	60.0
Όχι	24	32.0	17	43.6	10	50.0	7	70.0	0	0.0	6	54.5	64	40.0
Σύνολο	75	100	39	100	20	100	10	100	5	100	11	100	160	100

Καμένα Βούρλα («σύγχρονοι» θερμαλιστές)

	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		>30.000		Δ.Α.		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%
Ναι	0	0.0	3	33.3	2	16.7	1	5.3	0	0.0	0	0.0	6	7.1
Όχι	9	100	6	66.7	10	83.3	18	94.7	32	100	9	100	84	7.1
Σύνολο	9	100	9	100	12	100	19	100	32	100	9	100	90	14.3

Λουτρά Υπάτης

	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		Δ.Α.		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%
Ναι	62	62.6	20	57.1	3	75.0	0	0.0	6	54.5	91	60.7
Όχι	37	37.4	15	42.9	1	25.0	1	100	5	45.5	59	39.3
Σύνολο	99	100	35	100	4	100	1	100	11	100	150	100

(δ) Δωρεάν (ελεύθερη χρήση)

Λουτρά Αιδηψού

	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		>30.000		Δ.Α.		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%
Όχι	140	100	74	100	32	100	17	100	16	100	21	100	300	100
Σύνολο	140	100	74	100	32	100	17	100	16	100	21	100	300	100

Καμένα Βούρλα («κλασικοί» θερμαλιστές)

	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		>30.000		Δ.Α.		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%
Ναι	13	17.3	11	28.2	8	40.0	5	50.0	0	0.0	3	27.3	40	25.0
Όχι	62	82.7	28	71.8	12	60.0	5	50.0	5	100	8	72.7	120	75.0
Σύνολο	75	100	39	100	20	100	10	100	5	100	11	100	160	100

Καμένα Βούρλα («σύγχρονοι» θερμαλιστές)

	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		>30.000		Δ.Α.		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%
Όχι	9	100	9	100	12	100	19	100	32	100	9	100	90	100
Σύνολο	9	100	9	100	12	100	19	100	32	100	9	100	90	100

Λουτρά Υπάτης

	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		Δ.Α.		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%
Όχι	99	100	35	100	4	100	1	100	11	100	150	100
Σύνολο	99	100	35	100	4	100	1	100	11	100	150	100

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 51: Κατανομή θερμαλιστών (που δήλωσαν εισόδημα και ένα μόνο ένα είδος οικονομικής επιβάρυνσης) κατά είδος οικονομικής επιβάρυνσης και ετήσιο εισόδημα σε € (ανά λουτρόπολη)

(α) Ιδιωτική επιβάρυνση (αποκλειστικά)

Λουτρά Αιδηψού

	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		>30.000		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%
Ναι	32	22.9	13	17.6	19	59.4	7	41.2	11	68.8	82	29.4
Όχι	108	77.1	61	82.4	13	40.6	10	58.8	5	31.3	197	70.6
Σύνολο	140	100	74	100	32	100	17	100	16	100	279	100

Καμένα Βούρλα («κλασικοί» θερμαλιστές)

	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		>30.000		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%
Ναι	10	13.3	6	15.4	2	10.0	2	20.0	0	0.0	20	13.4
Όχι	65	86.7	33	84.6	18	90.0	8	80.0	5	100.0	129	86.6
Σύνολο	75	100	39	100	20	100	10	100	5	100	149	100

Καμένα Βούρλα («σύγχρονοι» θερμαλιστές)

	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		>30.000		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%
Ναι	7	77.8	6	66.7	10	83.3	18	94.7	32	100	73	90.1
Όχι	2	22.2	3	33.3	2	16.7	1	5.3	0	0.0	8	9.9
Σύνολο	9	100	9	100	12	100	19	100	32	100	81	100

Λουτρά Υπάτης

	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%
Ναι	37	37.4	15	42.9	1	25.0	1	100.0	54	38.8
Όχι	62	62.6	20	57.1	3	75.0	0	0.0	85	61.2
Σύνολο	99	100	35	100	4	100	1	100	139	100

(β) Κοινωνικό Πρόγραμμα ή ασφαλιστικό ταμείο (αποκλειστικά)

Λουτρά Αιδηψού

	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		>30.000		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%
Ναι	83	59.3	48	64.9	9	28.1	6	35.3	4	25.0	150	53.8
Όχι	57	40.7	26	35.1	23	71.9	11	64.7	12	75.0	129	46.2
Σύνολο	140	100	74	100	32	100	17	100	16	100	279	100

Καμένα Βούρλα («κλασικοί» θερμαλιστές)

	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		>30.000		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%
Ναι	48	64.0	22	56.4	10	50.0	3	30.0	4	80.0	87	58.4
Όχι	27	36.0	17	43.6	10	50.0	7	70.0	1	20.0	62	41.6
Σύνολο	75	100	39	100	20	100	10	100	5	100	149	100

Καμένα Βούρλα («σύγχρονοι» θερμαλιστές)

	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		>30.000		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%
Ναι	0	0.0	2	22.2	0	0.0	1	5.3	0	0.0	3	3.7
Όχι	9	100	7	77.8	12	100	18	94.7	32	100	78	96.3
Σύνολο	9	100	9	100	12	100	19	100	32	100	81	100

Λουτρά Υπάτης

	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.
Ναι	48	48.5	14	40.0	2	50.0	0	0.0	64	46.0
Όχι	51	51.5	21	60.0	2	50.0	1	100	75	54.0
Σύνολο	99	100	35	100	4	100	1	100	139	100

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 52: Κατανομή θερμαλιστών (συμπεριλαμβανομένων όσων δε δήλωσαν εισόδημα και όσων δήλωσαν μόνο ένα είδος οικονομικής επιβάρυνσης) κατά είδος οικονομικής επιβάρυνσης και ετήσιο εισόδημα σε € (ανά λουτρόπολη)

(α) ιδιωτική επιβάρυνση (αποκλειστικά)

Λουτρά Αιδηψού

	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		>30.000		Δ.Α.		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%
Ναι	32	22.9	13	17.6	19	59.4	7	41.2	11	68.8	11	52.4	93	31.0
Όχι	108	77.1	61	82.4	13	40.6	10	58.8	5	31.3	10	47.6	207	69.0
Σύνολο	140	100	74	100	32	100	17	100	16	100	21	100	300	100

Καμένα Βούρλα («κλασικοί» θερμαλιστές)

	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		>30.000		Δ.Α.		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%
Ναι	10	13.3	6	15.4	2	10.0	2	20.0	0	0.0	3	27.3	23	14.4
Όχι	65	86.7	33	84.6	18	90.0	8	80.0	5	100	8	72.7	137	85.6
Σύνολο	75	100	39	100	20	100	10	100	5	100	11	100	160	100

Καμένα Βούρλα («σύγχρονοι» θερμαλιστές)

	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		>30.000		Δ.Α.		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%
Ναι	7	77.8	6	66.7	10	83.3	18	94.7	32	100	9	100	82	91.1
Όχι	2	22.2	3	33.3	2	16.7	1	5.3	0	0.0	0	0.0	8	8.9
Σύνολο	9	100	9	100	12	100	19	100	32	100	9	100	90	100

Λουτρά Υπάτης

	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		Δ.Α.		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%
Ναι	37	37.4	15	42.9	1	25.0	1	100	4	36.4	58	38.7
Όχι	62	62.6	20	57.1	3	75.0	0	0.0	7	63.6	92	61.3
Σύνολο	99	100	35	100	4	100	1	100	11	100	150	100

(β) Κοινωνικό Πρόγραμμα (αποκλειστικά)

Λουτρά Αιδηψού

	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		>30.000		Δ.Α.		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%
Ναι	83	59.3	48	64.9	9	28.1	6	35.3	4	25.0	8	38.1	**158**	52.7
Όχι	57	40.7	26	35.1	23	71.9	11	64.7	12	75.0	13	61.9	142	47.3
Σύνολο	140	100	74	100	32	100	17	100	16	100	21	100	300	100

Καμένα Βούρλα («κλασικοί» θερμαλιστές)

	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		>30.000		Δ.Α.		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%
Ναι	48	64.0	22	56.4	10	50.0	3	30.0	4	80.0	4	36.4	**91**	56.9
Όχι	27	36.0	17	43.6	10	50.0	7	70.0	1	20.0	7	63.6	69	43.1
Σύνολο	75	100	39	100	20	100	10	100	5	100	11	100	160	100

Καμένα Βούρλα («σύγχρονοι» θερμαλιστές)

	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		>30.000		Δ.Α.		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%
Ναι	0	0.0	2	22.2	0	0.0	1	5.3	0	0.0	0	0.0	**3**	3.3
Όχι	9	100	7	77.8	12	100	18	94.7	32	100	9	100	87	96.7
Σύνολο	9	100	9	100	12	100	19	100	32	100	9	100	90	100

Λουτρά Υπάτης

	< 10.000		10-15.000		15-20.000		20-30.000		Δ.Α.		Σύνολο	
	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%	Άτ.	%
Ναι	48	48.5	14	40.0	2	50.0	0	0.0	3	27.3	67	44.7
Όχι	51	51.5	21	60.0	2	50.0	1	100	8	72.7	83	55.3
Σύνολο	99	100	35	100	4	100	1	100	11	100	150	100

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 53: Κατανομή θερμαλιστών κατά είδος οικονομικής επιβάρυνσης (ανά λουτρόπολη)

Ιδιωτική επιβάρυνση (αποκλειστικά)

Λουτρά Αιδηψού

	Άτομα	%
Ναι	93	31.0
Όχι	207	69.0
Σύνολο	300	100.0

Καμένα Βούρλα («κλασικοί» θερμαλιστές)

	Άτομα	%
Ναι	23	14.4
Όχι	137	85.6
Σύνολο	160	100.0

Καμένα Βούρλα («σύγχρονοι» θερμαλιστές)

	Άτομα	%
Ναι	82	91.1
Όχι	8	8.9
Σύνολο	90	100.0

Λουτρά Υπάτης

	Άτομα	%
Ναι	58	38.7
Όχι	92	61.3
Σύνολο	150	100.0

Επιβάρυνση τρίτου (αποκλειστικά)

	Άτομα	%
Ναι	1	0.3
Όχι	299	99.7
Σύνολο	300	100.0

	Άτομα	%
Ναι	1	0.6
Όχι	159	99.4
Σύνολο	160	100.0

	Άτομα	%
Ναι	2	2.2
Όχι	88	97.8
Σύνολο	90	100.0

	Άτομα	%
Ναι		0.0
Όχι	150	100.0
Σύνολο	150	100.0

Κοιν. Πρ/μα-Ασφ.Ταμείο (αποκλειστικά)

	Άτομα	%
Ναι	158	52.7
Όχι	142	47.3
Σύνολο	300	100.0

	Άτομα	%
Ναι	91	56.9
Όχι	69	43.1
Σύνολο	160	100.0

	Άτομα	%
Ναι	3	3.3
Όχι	87	96.7
Σύνολο	90	100.0

	Άτομα	%
Ναι	67	44.7
Όχι	83	55.3
Σύνολο	150	100.0

Δωρεάν Αποκλειστικά

Λουτρά Αιδηψού

	Άτομα	%
Ναι		0.0
Όχι	300	100.0
Σύνολο	300	100.0

Καμένα Βούρλα («κλασικοί» θερμαλιστές)

	Άτομα	%
Ναι	39	24.4
Όχι	121	75.6
Σύνολο	160	100.0

Καμένα Βούρλα («σύγχρονοι» θερμαλιστές)

	Άτομα	%
Ναι		0.0
Όχι	90	100.0
Σύνολο	90	100.0

Λουτρά Υπάτης

	Άτομα	%
Ναι		0.0
Όχι	150	100.0
Σύνολο	150	100.0

Κοινωνικό Πρόγραμμα και Ιδιωτική Επιβάρυνση

	Άτομα	%
Ναι	48	16.0
Όχι	252	84.0
Σύνολο	300	100.0

	Άτομα	%
Ναι	5	3.1
Όχι	155	96.9
Σύνολο	160	100.0

	Άτομα	%
Ναι	3	3.3
Όχι	87	96.7
Σύνολο	90	100.0

	Άτομα	%
Ναι	23	15.3
Όχι	127	84.7
Σύνολο	150	100.0

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 54: Κατανομή θερμαλιστών κατά επιδιωκόμενο στόχο από θερμαλισμό και ηλικία (ανά λουτρόπολη)

(α) Στόχος: θεραπεία

Λουτρά Αιδηψού

	< 40		40-49		50-64		65+		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Ναι	5	29.4	6	42.9	54	68.4	151	79.5	216	72.0
Όχι	12	70.6	8	57.1	25	31.6	39	20.5	84	28.0
Σύνολο	17	100.0	14	100.0	79	100.0	190	100.0	300	100.0

Καμένα Βούρλα («κλασικοί» θερμαλιστές)

	40-49		50-64		65+		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Ναι	3	100.0	21	72.4	111	86.7	135	84.4
Όχι	0	0.0	8	27.6	17	13.3	25	15.6
Σύνολο	3	100.0	29	100.0	128	100.0	160	100.0

Καμένα Βούρλα («σύγχρονοι» θερμαλιστές)

	< 40		40-49		50-64		65+		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Ναι	3	9.1	3	15.8	8	27.6	5	55.6	19	21.1
Όχι	30	90.9	16	84.2	21	72.4	4	44.4	71	78.9
Σύνολο	33	100.0	19	100.0	29	100.0	9	100.0	90	100.0

Λουτρά Υπάτης

	< 40		40-49		50-64		65+		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Ναι	0	0.0	0	0.0	14	70.0	94	74.6	108	72.0
Όχι	1	100.0	3	100.0	6	30.0	32	25.4	42	28.0
Σύνολο	1	100.0	3	100.0	20	100.0	126	100.0	150	100.0

(β) Στόχος: πρόληψη

Λουτρά Αιδηψού

	< 40		40-49		50-64		65+		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Ναι	2	11.8	4	28.6	29	36.7	47	24.7	82	27.3
Όχι	15	88.2	10	71.4	50	63.3	143	75.3	218	72.7
Σύνολο	17	100.0	14	100.0	79	100.0	190	100.0	300	100.0

Καμένα Βούρλα («κλασικοί» θερμαλιστές)

	40-49		50-64		65+		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Ναι	0	0.0	9	31.0	17	13.3	26	16.3
Όχι	3	100.0	20	69.0	111	86.7	134	83.8
Σύνολο	3	100.0	29	100.0	128	100.0	160	100.0

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Καμένα Βούρλα («σύγχρονοι» θερμαλιστές)

	< 40		40-49		50-64		65+		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Ναι	2	6.1	2	10.5	4	13.8	3	37.5	11	12.2
Όχι	31	93.9	17	89.5	25	86.2	6	75.0	79	87.8
Σύνολο	33	100.0	19	100.0	29	100.0	8	112.5	90	100.0

Λουτρά Υπάτης

	< 40		40-49		50-64		65+		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Ναι	0	0.0	0	0.0	1	5.0	12	9.5	13	8.7
Όχι	1	100.0	3	100.0	19	95.0	114	90.5	137	91.3
Σύνολο	1	100.0	3	100.0	20	100.0	126	100.0	150	100.0

(γ) Στόχος: ανανέωση / ξεκούραση

Λουτρά Αιδηψού

	< 40		40-49		50-64		65+		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Ναι	10	58.8	6	42.9	19	24.1	20	10.5	55	18.3
Όχι	7	41.2	8	57.1	60	75.9	170	89.5	245	81.7
Σύνολο	17	100.0	14	100.0	79	100.0	190	100.0	300	100.0

Καμένα Βούρλα («κλασικοί» θερμαλιστές)

	40-49		50-64		65+		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Ναι	0	0.0	3	10.3	12	9.4	15	9.4
Όχι	3	100.0	26	89.7	116	90.6	145	90.6
Σύνολο	3	100.0	29	100.0	128	100.0	160	100.0

Καμένα Βούρλα («σύγχρονοι» θερμαλιστές)

	< 40		40-49		50-64		65+		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Ναι	28	84.8	19	100.0	24	82.8	6	66.7	77	85.6
Όχι	5	15.2	0	0.0	5	17.2	3	33.3	13	14.4
Σύνολο	33	100.0	19	100.0	29	100.0	9	100.0	90	100.0

Λουτρά Υπάτης

	< 40		40-49		50-64		65+		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Ναι	0	0.0	2	66.7	8	40.0	54	42.9	64	42.7
Όχι	1	100.0	1	33.3	12	60.0	72	57.1	86	57.3
Σύνολο	1	100.0	3	100.0	20	100.0	126	100.0	150	100.0

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 55: Κατανομή θερμαλιστών βάσει επίσκεψης άλλων περιοχών θερμαλιστικού τουρισμού και συχνότητας επίσκεψης της λουτρόπολης (ανά λουτρόπολη)

Λουτρά Αιδηψού

	1η φορά		2-5 φορές		5-10 φορές		> 10 φορές		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Ναι	11	28.2	32	34.0	25	35.7	30	30.9	98	32.7
Όχι	28	71.8	62	66.0	45	64.3	67	69.1	202	67.3
Σύνολο	39	100.0	94	100.0	70	100.0	97	100.0	300	100.0

Καμένα Βούρλα («κλασικοί» θερμαλιστές)

	1η φορά		2-5 φορές		5-10 φορές		> 10 φορές		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Ναι	12	41.4	23	38.3	7	41.2	19	35.2	61	38.1
Όχι	17	58.6	37	61.7	10	58.8	35	64.8	99	61.9
Σύνολο	29	100.0	60	100.0	17	100.0	54	100.0	160	100.0

Καμένα Βούρλα («σύγχρονοι» θερμαλιστές)

	1η φορά		2-5 φορές		5-10 φορές		> 10 φορές		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Ναι	16	48.5	21	77.8	6	75.0	12	54.5	55	61.1
Όχι	17	51.5	6	22.2	2	25.0	10	45.5	35	38.9
Σύνολο	33	100.0	27	100.0	8	100.0	22	100.0	90	100.0

Λουτρά Υπάτης

	1η φορά		2-5 φορές		5-10 φορές		> 10 φορές		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Ναι	13	52.0	19	38.0	11	28.2	9	25.0	52	34.7
Όχι	12	48.0	31	62.0	28	71.8	27	75.0	98	65.3
Σύνολο	25	100.0	50	100.0	39	100.0	36	100.0	150	100.0

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 56: Βαθμός ικανοποίησης θερμαλιστών από την ποιότητα των προσφερόμενων θερμαλιστικών υπηρεσιών στη λουτρόπολη κατά ηλικία (ανά λουτρόπολη)

Λουτρά Αιδηψού

	< 40		40-49		50-64		65+		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Καθόλου	1	5.9	1	7.1	2	2.5	1	0.5	5	1.7
Λίγο	4	23.5	0	0.0	8	10.1	20	10.5	32	10.7
Αρκετά	6	35.3	9	64.3	38	48.1	80	42.1	133	44.3
Πολύ	6	35.3	4	28.6	31	39.2	88	46.3	129	43.0
Δ.Α.	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1	0.5	1	0.3
Σύνολο	17	100.0	14	100.0	79	100.0	190	100.0	300	100.0

Καμένα Βούρλα («κλασικοί» θερμαλιστές)

	< 40		40-49		50-64		65+		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Καθόλου			0	0.0	0	0.0	3	2.3	3	1.9
Λίγο			0	0.0	5	17.2	6	4.7	11	6.9
Αρκετά			1	33.3	8	27.6	36	28.1	45	28.1
Πολύ			2	66.7	14	48.3	73	57.0	89	55.6
Δ.Α.			0	0.0	2	6.9	10	7.8	12	7.5
Σύνολο			3	100.0	29	100.0	128	100.0	160	100.0

Καμένα Βούρλα («σύγχρονοι» θερμαλιστές)

	< 40		40-49		50-64		65+		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Καθόλου	0	0.0	0	0.0	1	3.4	0	0.0	1	1.1
Λίγο	2	6.1	0	0.0	0	0.0	0	0.0	2	2.2
Αρκετά	10	30.3	6	31.6	8	27.6	4	44.4	28	31.1
Πολύ	19	57.6	11	57.9	20	69.0	5	55.6	55	61.1
Δ.Α.	2	6.1	2	10.5	0	0.0	0	0.0	4	4.4
Σύνολο	33	100.0	19	100.0	29	100.0	9	100.0	90	100.0

Λουτρά Υπάτης

	< 40		40-49		50-64		65+		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Καθόλου	0	0.0	0	0.0	1	5.0	5	4.0	6	4.0
Λίγο	0	0.0	1	33.3	6	30.0	42	33.3	49	32.7
Αρκετά	1	100.0	2	66.7	10	50.0	59	46.8	72	48.0
Πολύ	0	0.0	0	0.0	3	15.0	20	15.9	23	15.3
Σύνολο	1	100.0	3	100.0	20	100.0	126	100.0	150	100.0

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 57: Βαθμός ικανοποίησης θερμαλιστών από το περιβάλλον (φυσικό και δομημένο) της λουτρόπολης κατά ηλικία (ανά λουτρόπολη)

Λουτρά Αιδηψού

	< 40		40-49		50-64		65+		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Καθόλου	2	11.8	0	0.0	4	5.1	9	4.7	15	5.0
Λίγο	5	29.4	4	28.6	15	19.0	22	11.6	46	15.3
Αρκετά	7	41.2	7	50.0	35	44.3	71	37.4	120	40.0
Πολύ	3	17.6	3	21.4	25	31.6	86	45.3	117	39.0
Δ.Α.	0	0.0	0	0.0	0	0.0	2	1.1	2	0.7
Σύνολο	17	100.0	14	100.0	79	100.0	190	100.0	300	100.0

Καμένα Βούρλα («κλασικοί» θερμαλιστές)

	< 40		40-49		50-64		65+		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Καθόλου			0	0.0	0	0.0	3	2.3	3	1.9
Λίγο			1	33.3	3	10.3	16	12.5	20	12.5
Αρκετά			1	33.3	13	44.8	55	43.0	69	43.1
Πολύ			1	33.3	13	44.8	54	42.2	68	42.5
Σύνολο			3	100.0	29	100.0	128	100.0	160	100.0

Καμένα Βούρλα («σύγχρονοι» θερμαλιστές)

	< 40		40-49		50-64		65+		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Καθόλου	2	6.1	1	5.3	0	0.0	0	0.0	3	3.3
Λίγο	7	21.2	4	21.1	8	27.6	0	0.0	19	21.1
Αρκετά	18	54.5	11	57.9	15	51.7	4	44.4	48	53.3
Πολύ	6	18.2	3	15.8	6	20.7	5	55.6	20	22.2
Σύνολο	33	100.0	19	100.0	29	100.0	9	100.0	90	100.0

Λουτρά Υπάτης

	< 40		40-49		50-64		65+		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Λίγο	0	0.0	0	0.0	0	0.0	6	4.8	6	4.0
Αρκετά	0	0.0	1	33.3	11	55.0	65	51.6	77	51.3
Πολύ	1	100.0	2	66.7	9	45.0	55	43.7	67	44.7
Σύνολο	1	100.0	3	100.0	20	100.0	126	100.0	150	100.0

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 58: Βαθμός ικανοποίησης θερμαλιστών από τις υποδομές ενδιαίτησης της λουτρόπολης κατά ηλικία (ανά λουτρόπολη)

Λουτρά Αιδηψού

	< 40		40-49		50-64		65+		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Καθόλου	3	17.6	0	0.0	3	3.8	3	1.6	9	3.0
Λίγο	7	41.2	4	28.6	20	25.3	40	21.1	71	23.7
Αρκετά	5	29.4	6	42.9	35	44.3	93	48.9	139	46.3
Πολύ	2	11.8	4	28.6	18	22.8	49	25.8	73	24.3
Δ.Α.	0	0.0	0	0.0	3	3.8	5	2.6	8	2.7
Σύνολο	17	100.0	14	100.0	79	100.0	190	100.0	300	100.0

Καμένα Βούρλα («κλασικοί» θερμαλιστές)

	< 40		40-49		50-64		65+		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Καθόλου			0	0.0	0	0.0	4	3.1	4	2.5
Λίγο			0	0.0	5	17.2	18	14.1	23	14.4
Αρκετά			0	0.0	11	37.9	51	39.8	62	38.8
Πολύ			2	66.7	11	37.9	39	30.5	52	32.5
Δ.Α.			1	33.3	2	6.9	16	12.5	19	11.9
Σύνολο			3	100.0	29	100.0	128	100.0	160	100.0

Καμένα Βούρλα («σύγχρονοι» θερμαλιστές)

	< 40		40-49		50-64		65+		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Καθόλου	1	3.0	1	5.3	0	0.0	0	0.0	2	2.2
Λίγο	5	15.2	2	10.5	1	3.4	1	11.1	9	10.0
Αρκετά	12	36.4	7	36.8	13	44.8	1	11.1	33	36.7
Πολύ	10	30.3	9	47.4	13	44.8	7	77.8	39	43.3
Δ.Α.	5	15.2	0	0.0	2	6.9	0	0.0	7	7.8
Σύνολο	33	100.0	19	100.0	29	100.0	9	100.0	90	100.0

Λουτρά Υπάτης

	< 40		40-49		50-64		65+		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Λίγο	0	0.0	0	0.0	1	5.0	26	20.6	27	18.0
Αρκετά	1	100.0	3	100.0	18	90.0	96	76.2	118	78.7
Πολύ	0	0.0	0	0.0	1	5.0	4	3.2	5	3.3
Σύνολο	1	100.0	3	100.0	20	100.0	126	100.0	150	100.0

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 59: Βαθμός ικανοποίησης θερμαλιστών από τις υπηρεσίες διασκέδασης και ψυχαγωγίας κατά ηλικία (ανά λουτρόπολη)

Λουτρά Αιδηψού

	< 40		40-49		50-64		65+		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Καθόλου	2	11.8	1	7.1	8	10.1	5	2.6	16	5.3
Λίγο	8	47.1	4	28.6	12	15.2	21	11.1	45	15.0
Αρκετά	3	17.6	5	35.7	31	39.2	43	22.6	82	27.3
Πολύ	0	0.0	2	14.3	13	16.5	27	14.2	42	14.0
Δ.Α.	4	23.5	2	14.3	15	19.0	94	49.5	115	38.3
Σύνολο	17	100.0	14	100.0	79	100.0	190	100.0	300	100.0

Καμένα Βούρλα («κλασικοί» θερμαλιστές)

	< 40		40-49		50-64		65+		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Καθόλου			0	0.0	1	3.4	6	4.7	7	4.4
Λίγο			1	33.3	3	10.3	10	7.8	14	8.8
Αρκετά			1	33.3	5	17.2	27	21.1	33	20.6
Πολύ			1	33.3	9	31.0	24	18.8	34	21.3
Δ.Α.			0	0.0	11	37.9	61	47.7	72	45.0
Σύνολο			3	100.0	29	100.0	128	100.0	160	100.0

Καμένα Βούρλα («σύγχρονοι» θερμαλιστές)

	< 40		40-49		50-64		65+		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Καθόλου	1	3.0	1	5.3	0	0.0	0	0.0	2	2.2
Λίγο	2	6.1	5	26.3	3	10.3	2	22.2	12	13.3
Αρκετά	13	39.4	1	5.3	12	41.4	0	0.0	26	28.9
Πολύ	4	12.1	2	10.5	1	3.4	2	22.2	9	10.0
Δ.Α.	13	39.4	10	52.6	13	44.8	5	55.6	41	45.6
Σύνολο	33	100.0	19	100.0	29	100.0	9	100.0	90	100.0

Λουτρά Υπάτης

	< 40		40-49		50-64		65+		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Καθόλου	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1	0.8	1	0.7
Λίγο	1	100.0	2	66.7	6	30.0	26	20.6	35	23.3
Αρκετά	0	0.0	0	0.0	5	25.0	19	15.1	24	16.0
Δ.Α.	0	0.0	1	33.3	9	45.0	80	63.5	90	60.0
Σύνολο	1	100.0	3	100.0	20	100.0	126	100.0	150	100.0

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 60: Βαθμός ικανοποίησης θερμαλιστών από την ποιότητα των προσφερόμενων θερμαλιστικών υπηρεσιών κατά συχνότητα επίσκεψης στη λουτρόπολη (ανά λουτρόπολη)

Λουτρά Αιδηψού

	1η φορά		2-5 φορές		5-10 φορές		> 10 φορές		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Καθόλου	0	0.0	3	3.2	0	0.0	2	2.1	5	1.7
Λίγο	6	15.4	9	9.6	5	7.1	12	12.4	32	10.7
Αρκετά	20	51.3	44	46.8	31	44.3	38	39.2	133	44.3
Πολύ	13	33.3	38	40.4	34	48.6	44	45.4	129	43.0
Δ.Α.	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1	1.0	1	0.3
Σύνολο	39	100.0	94	100.0	70	100.0	97	100.0	300	100.0

Καμένα Βούρλα («κλασικοί» θερμαλιστές)

	1η φορά		2-5 φορές		5-10 φορές		> 10 φορές		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Καθόλου	0	0.0	1	1.7	0	0.0	2	3.7	3	1.9
Λίγο	1	3.4	6	10.0	1	5.9	3	5.6	11	6.9
Αρκετά	6	20.7	23	38.3	2	11.8	14	25.9	45	28.1
Πολύ	21	72.4	27	45.0	12	70.6	29	53.7	89	55.6
Δ.Α.	1	3.4	3	5.0	2	11.8	6	11.1	12	7.5
Σύνολο	29	100.0	60	100.0	17	100.0	54	100.0	160	100.0

Καμένα Βούρλα («σύγχρονοι» θερμαλιστές)

	1η φορά		2-5 φορές		5-10 φορές		> 10 φορές		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Καθόλου	0	0.0	1	3.7	0	0.0	0	0.0	1	1.1
Λίγο	2	6.1	0	0.0	0	0.0	0	0.0	2	2.2
Αρκετά	9	27.3	9	33.3	1	12.5	9	40.9	28	31.1
Πολύ	20	60.6	17	63.0	7	87.5	11	50.0	55	61.1
Δ.Α.	2	6.1	0	0.0	0	0.0	2	9.1	4	4.4
Σύνολο	33	100.0	27	100.0	8	100.0	22	100.0	90	100.0

Λουτρά Υπάτης

	1η φορά		2-5 φορές		5-10 φορές		> 10 φορές		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Καθόλου	2	8.0	1	2.0	3	7.7	0	0.0	6	4.0
Λίγο	7	28.0	14	28.0	13	33.3	15	41.7	49	32.7
Αρκετά	14	56.0	23	46.0	20	51.3	15	41.7	72	48.0
Πολύ	2	8.0	12	24.0	3	7.7	6	16.7	23	15.3
Σύνολο	25	100.0	50	100.0	39	100.0	36	100.0	150	100.0

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 61: Βαθμός ικανοποίησης θερμαλιστών από το περιβάλλον (φυσικό και δομημένο) της λουτρόπολης κατά συχνότητα επίσκεψης στη λουτρόπολη (ανά λουτρόπολη)

Λουτρά Αιδηψού

	1η φορά		2-5 φορές		5-10 φορές		> 10 φορές		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Καθόλου	2	5.1	3	3.2	4	5.7	6	6.2	15	5.0
Λίγο	4	10.3	14	14.9	9	12.9	19	19.6	46	15.3
Αρκετά	19	48.7	37	39.4	29	41.4	35	36.1	120	40.0
Πολύ	14	35.9	39	41.5	28	40.0	36	37.1	117	39.0
Δ.Α.	0	0.0	1	1.1	0	0.0	1	1.0	2	0.7
Σύνολο	39	100.0	94	100.0	70	100.0	97	100.0	300	100.0

Καμένα Βούρλα («κλασικοί» θερμαλιστές)

	1η φορά		2-5 φορές		5-10 φορές		> 10 φορές		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Καθόλου	1	3.4	1	1.7	1	5.9	0	0.0	3	1.9
Λίγο	1	3.4	6	10.0	3	17.6	10	18.5	20	12.5
Αρκετά	18	62.1	28	46.7	8	47.1	15	27.8	69	43.1
Πολύ	9	31.0	25	41.7	5	29.4	29	53.7	68	42.5
Σύνολο	29	100.0	60	100.0	17	100.0	54	100.0	160	100.0

Καμένα Βούρλα («σύγχρονοι» θερμαλιστές)

	1η φορά		2-5 φορές		5-10 φορές		> 10 φορές		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Καθόλου	1	3.0	1	3.7	0	0.0	1	4.5	3	3.3
Λίγο	7	21.2	9	33.3	0	0.0	3	13.6	19	21.1
Αρκετά	18	54.5	13	48.1	4	50.0	13	59.1	48	53.3
Πολύ	7	21.2	4	14.8	4	50.0	5	22.7	20	22.2
Σύνολο	33	100.0	27	100.0	8	100.0	22	100.0	90	100.0

Λουτρά Υπάτης

	1η φορά		2-5 φορές		5-10 φορές		> 10 φορές		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Λίγο	0	0.0	0	0.0	3	7.7	3	8.3	6	4.0
Αρκετά	17	68.0	25	50.0	18	46.2	17	47.2	77	51.3
Πολύ	8	32.0	25	50.0	18	46.2	16	44.4	67	44.7
Σύνολο	25	100.0	50	100.0	39	100.0	36	100.0	150	100.0

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 62: Βαθμός ικανοποίησης θερμαλιστών από τις υποδομές ενδιαίτησης της λουτρόπολης κατά συχνότητα επίσκεψης της λουτρόπολης (ανά λουτρόπολη)

Λουτρά Αιδηψού

	1η φορά		2-5 φορές		5-10 φορές		> 10 φορές		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Καθόλου	2	5.1	0	0.0	2	2.9	5	5.2	9	3.0
Λίγο	8	20.5	19	20.2	16	22.9	28	28.9	71	23.7
Αρκετά	18	46.2	49	52.1	29	41.4	43	44.3	139	46.3
Πολύ	10	25.6	25	26.6	21	30.0	17	17.5	73	24.3
Δ.Α.	1	2.6	1	1.1	2	2.9	4	4.1	8	2.7
Σύνολο	39	100.0	94	100.0	70	100.0	97	100.0	300	100.0

Καμένα Βούρλα («κλασικοί» θερμαλιστές)

	1η φορά		2-5 φορές		5-10 φορές		> 10 φορές		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Καθόλου	1	3.4	0	0.0	1	5.9	2	3.7	4	2.5
Λίγο	4	13.8	13	21.7	3	17.6	3	5.6	23	14.4
Αρκετά	11	37.9	26	43.3	7	41.2	18	33.3	62	38.8
Πολύ	10	34.5	17	28.3	3	17.6	22	40.7	52	32.5
Δ.Α.	3	10.3	4	6.7	3	17.6	9	16.7	19	11.9
Σύνολο	29	100.0	60	100.0	17	100.0	54	100.0	160	100.0

Καμένα Βούρλα («σύγχρονοι» θερμαλιστές)

	1η φορά		2-5 φορές		5-10 φορές		> 10 φορές		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Καθόλου	1	3.0	0	0.0	0	0.0	1	4.5	2	2.2
Λίγο	4	12.1	3	11.1	1	12.5	1	4.5	9	10.0
Αρκετά	7	21.2	11	40.7	3	37.5	12	54.5	33	36.7
Πολύ	18	54.5	10	37.0	4	50.0	7	31.8	39	43.3
Δ.Α.	3	9.1	3	11.1	0	0.0	1	4.5	7	7.8
Σύνολο	33	100.0	27	100.0	8	100.0	22	100.0	90	100.0

Λουτρά Υπάτης

	1η φορά		2-5 φορές		5-10 φορές		> 10 φορές		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Λίγο	3	12.0	6	12.0	9	23.1	9	25.0	27	18.0
Αρκετά	21	84.0	41	82.0	30	76.9	26	72.2	118	78.7
Πολύ	1	4.0	3	6.0	0	0.0	1	2.8	5	3.3
Σύνολο	25	100.0	50	100.0	39	100.0	36	100.0	150	100.0

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 63: Βαθμός ικανοποίησης θερμαλιστών από τις υπηρεσίες διασκέδασης και ψυχαγωγίας της λουτρόπολης κατά συχνότητα επίσκεψης της λουτρόπολης (ανά λουτρόπολη)

Λουτρά Αιδηψού

	1η φορά		2-5 φορές		5-10 φορές		> 10 φορών		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Καθόλου	0	0.0	6	6.4	4	5.7	6	6.2	16	5.3
Λίγο	5	12.8	15	16.0	8	11.4	17	17.5	45	15.0
Αρκετά	15	38.5	26	27.7	20	28.6	21	21.6	82	27.3
Πολύ	1	2.6	8	8.5	19	27.1	14	14.4	42	14.0
Δ.Α.	18	46.2	39	41.5	19	27.1	39	40.2	115	38.3
Σύνολο	39	100.0	94	100.0	70	100.0	97	100.0	300	100.0

Καμένα Βούρλα («κλασικοί» θερμαλιστές)

	1η φορά		2-5 φορές		5-10 φορές		> 10 φορών		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Καθόλου	2	6.9	0	0.0	0	0.0	5	9.3	7	4.4
Λίγο	1	3.4	8	13.3	1	5.9	4	7.4	14	8.8
Αρκετά	7	24.1	12	20.0	3	17.6	11	20.4	33	20.6
Πολύ	6	20.7	9	15.0	3	17.6	16	29.6	34	21.3
Δ.Α.	13	44.8	31	51.7	10	58.8	18	33.3	72	45.0
Σύνολο	29	100.0	60	100.0	17	100.0	54	100.0	160	100.0

Καμένα Βούρλα («σύγχρονοι» θερμαλιστές)

	1η φορά		2-5 φορές		5-10 φορές		> 10 φορών		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Καθόλου	0	0.0	1	3.7	0	0.0	1	4.5	2	2.2
Λίγο	5	15.2	3	11.1	1	12.5	3	13.6	12	13.3
Αρκετά	6	18.2	10	37.0	2	25.0	8	36.4	26	28.9
Πολύ	4	12.1	1	3.7	1	12.5	3	13.6	9	10.0
Δ.Α.	18	54.5	12	44.4	4	50.0	7	31.8	41	45.6
Σύνολο	33	100.0	27	100.0	8	100.0	22	100.0	90	100.0

Λουτρά Υπάτης

	1η φορά		2-5 φορές		5-10 φορές		> 10 φορών		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Καθόλου	0	0.0	0	0.0	1	2.6	0	0.0	1	0.7
Λίγο	5	20.0	13	26.0	8	20.5	9	25.0	35	23.3
Αρκετά	7	28.0	8	16.0	3	7.7	6	16.7	24	16.0
Δ.Α.	13	52.0	29	58.0	27	69.2	21	58.3	90	60.0
Σύνολο	25	100.0	50	100.0	39	100.0	36	100.0	150	100.0

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 64: Κατανομή θερμαλιστών κατά ηλικία και απάντησης ή μη ως προς το βαθμό ικανοποίησής τους από τις υπηρεσίες διασκέδασης και ψυχαγωγίας (ανά λουτρόπολη)

Λουτρά Αιδηψού

	Απάντησαν		Δεν απάντησαν		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
< 40	13	7.0	4	3.5	17	5.7
40-49	12	6.5	2	1.7	14	4.7
50-64	64	34.6	15	13.0	79	26.3
65+	96	51.9	94	81.7	190	63.3
Σύνολο	185	100.0	115	100.0	300	100.0

Καμένα Βούρλα («κλασικοί» θερμαλιστές)

	Απάντησαν		Δεν απάντησαν		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
40-49	3	3.4			3	1.9
50-64	18	20.5	11	15.3	29	18.1
65+	67	76.1	61	84.7	128	80.0
Σύνολο	88	100.0	72	100.0	160	100.0

Καμένα Βούρλα («σύγχρονοι» θερμαλιστές)

	Απάντησαν		Δεν απάντησαν		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
< 40	20	40.8	13	31.7	33	36.7
40-49	9	18.4	10	24.4	19	21.1
50-64	16	32.7	13	31.7	29	32.2
65+	4	8.2	5	12.2	9	10.0
Σύνολο	49	100.0	41	100.0	90	100.0

Λουτρά Υπάτης

	Απάντησαν		Δεν απάντησαν		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
< 40	1	1.7			1	0.7
40-49	2	3.3	1	1.1	3	2.0
50-64	11	18.3	9	10.0	20	13.3
65+	46	76.7	80	88.9	126	84.0
Σύνολο	60	100.0	90	100.0	150	100.0

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 65: Κατανομή θερμαλιστών (που δήλωσαν εισόδημα) κατά ετήσιο εισόδημα σε € και απάντησης ή μη ως προς το βαθμό ικανοποίησής τους από τις υπηρεσίες διασκέδασης και ψυχαγωγίας (ανά λουτρόπολη)

Λουτρά Αιδηψού

	Απάντησαν		Δεν απάντησαν		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
< 10.000	66	38.6	74	68.5	140	50.2
10-15.000	50	29.2	24	22.2	74	26.5
15-20.000	29	17.0	3	2.8	32	11.5
20-30.000	13	7.6	4	3.7	17	6.1
> 30.000	13	7.6	3	2.8	16	5.7
Σύνολο	171	100.0	108	100.0	279	100.0

Καμένα Βούρλα («κλασικοί» θερμαλιστές)

	Απάντησαν		Δεν απάντησαν		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
< 10.000	41	50.0	34	50.7	75	50.3
10-15.000	22	26.8	17	25.4	39	26.2
15-20.000	8	9.8	12	17.9	20	13.4
20-30.000	8	9.8	2	3.0	10	6.7
> 30.000	3	3.7	2	3.0	5	3.4
Σύνολο	82	100.0	67	100.0	149	100.0

Καμένα Βούρλα («σύγχρονοι» θερμαλιστές)

	Απάντησαν		Δεν απάντησαν		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
< 10.000	4	9.3	5	13.2	9	11.1
10-15.000	7	16.3	2	5.3	9	11.1
15-20.000	6	14.0	6	15.8	12	14.8
20-30.000	10	23.3	9	23.7	19	23.5
> 30.000	16	37.2	16	42.1	32	39.5
Σύνολο	43	100.0	38	100.0	81	100.0

Λουτρά Υπάτης

	Απάντησαν		Δεν απάντησαν		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
< 10.000	30	54.5	69	82.1	99	71.2
10-15.000	22	40.0	13	15.5	35	25.2
15-20.000	2	3.6	2	2.4	4	2.9
20-30.000	1	1.8		0.0	1	0.7
Σύνολο	55	100.0	84	100.0	139	100.0

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 66: Κατανομή θερμαλιστών (συμπεριλαμβανομένων και όσων δε δήλωσαν εισόδημα) κατά ετήσιο εισόδημα σε € και απάντησης ή μη ως προς το βαθμό ικανοποίησής τους από τις υπηρεσίες διασκέδασης και ψυχαγωγίας (ανά λουτρόπολη)

Λουτρά Αιδηψού

	Απάντησαν		Δεν απάντησαν		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
< 10.000	66	35.7	74	64.3	140	46.7
10-15.000	50	27.0	24	20.9	74	24.7
15-20.000	29	15.7	3	2.6	32	10.7
20-30.000	13	7.0	4	3.5	17	5.7
> 30.000	13	7.0	3	2.6	16	5.3
Δ.Α.	14	7.6	7	6.1	21	7.0
Σύνολο	185	100.0	115	100.0	300	100.0

Καμένα Βούρλα («κλασικοί» θερμαλιστές)

	Απάντησαν		Δεν απάντησαν		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
< 10.000	41	46.6	34	47.2	75	46.9
10-15.000	22	25.0	17	23.6	39	24.4
15-20.000	8	9.1	12	16.7	20	12.5
20-30.000	8	9.1	2	2.8	10	6.3
> 30.000	3	3.4	2	2.8	5	3.1
Δ.Α.	6	6.8	5	6.9	11	6.9
Σύνολο	88	100.0	72	100.0	160	100.0

Καμένα Βούρλα («σύγχρονοι» θερμαλιστές)

	Απάντησαν		Δεν απάντησαν		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
< 10.000	4	8.2	5	12.2	9	10.0
10-15.000	7	14.3	2	4.9	9	10.0
15-20.000	6	12.2	6	14.6	12	13.3
20-30.000	10	20.4	9	22.0	19	21.1
> 30.000	16	32.7	16	39.0	32	35.6
Δ.Α.	6	12.2	3	7.3	9	10.0
Σύνολο	49	100.0	41	100.0	90	100.0

Λουτρά Υπάτης

	Απάντησαν		Δεν απάντησαν		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
< 10.000	30	50.0	69	76.7	99	66.0
10-15.000	22	36.7	13	14.4	35	23.3
15-20.000	2	3.3	2	2.2	4	2.7
20-30.000	1	1.7		0.0	1	0.7
Δ.Α.	5	8.3	6	6.7	11	7.3
Σύνολο	60	100.0	90	100.0	150	100.0

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 67: Κατανομή θερμαλιστών κατά συχνότητα επίσκεψης της λουτρόπολης και απάντησης ή μη ως προς το βαθμό ικανοποίησής τους από τις υπηρεσίες διασκέδασης και ψυχαγωγίας (ανά λουτρόπολη)

Λουτρά Αιδηψού

	Απάντησαν		Δεν απάντησαν		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
1η φορά	21	11.4	18	15.7	39	13.0
1-5 φορές	55	29.7	39	33.9	94	31.3
5-10 φορές	51	27.6	19	16.5	70	23.3
> 10 φορές	58	31.4	39	33.9	97	32.3
Σύνολο	185	100.0	115	100.0	300	100.0

Καμένα Βούρλα («κλασικοί» θερμαλιστές)

	Απάντησαν		Δεν απάντησαν		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
1η φορά	16	18.2	13	18.1	29	18.1
1-5 φορές	29	33.0	31	43.1	60	37.5
5-10 φορές	7	8.0	10	13.9	17	10.6
> 10 φορές	36	40.9	18	25.0	54	33.8
Σύνολο	88	100.0	72	100.0	160	100.0

Καμένα Βούρλα («σύγχρονοι» θερμαλιστές)

	Απάντησαν		Δεν απάντησαν		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
1η φορά	15	30.6	18	43.9	33	36.7
1-5 φορές	15	30.6	12	29.3	27	30.0
5-10 φορές	4	8.2	4	9.8	8	8.9
> 10 φορές	15	30.6	7	17.1	22	24.4
Σύνολο	49	100.0	41	100.0	90	100.0

Λουτρά Υπάτης

	Απάντησαν		Δεν απάντησαν		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
1η φορά	12	20.0	13	14.4	25	16.7
1-5 φορές	21	35.0	29	32.2	50	33.3
5-10 φορές	12	20.0	27	30.0	39	26.0
> 10 φορές	15	25.0	21	23.3	36	24.0
Σύνολο	60	100.0	90	100.0	150	100.0

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 68: Βαθμός ικανοποίησης θερμαλιστών από την ποιότητα των προσφερόμενων θερμαλιστικών υπηρεσιών κατά ηλικία (ανά λουτρόπολη)

Λουτρά Αιδηψού

	< 40		40-49		50-64		65+		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Καθόλου – λίγο	5	29.4	1	7.1	10	12.7	21	11.1	37	12.3
Αρκετά	6	35.3	9	64.3	38	48.1	80	42.1	133	44.3
Πολύ	6	35.3	4	28.6	31	39.2	88	46.3	129	43.0
Δ.Α.							1	0.5	1	0.3
Σύνολο	17	100.0	14	100.0	79	100.0	190	100.0	300	100.0

Καμένα Βούρλα («κλασικοί» θερμαλιστές)

	40-49		50-64		65+		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Καθόλου – λίγο			5	17.2	9	7.0	14	8.8
Αρκετά	1	33.3	8	27.6	36	28.1	45	28.1
Πολύ	2	66.7	14	48.3	73	57.0	89	55.6
Δ.Α.			2	6.9	10	7.8	12	7.5
Σύνολο	3	100.0	29	100.0	128	100.0	160	100.0

Καμένα Βούρλα («σύγχρονοι» θερμαλιστές)

	< 40		40-49		50-64		65+		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Καθόλου – λίγο	2	6.1			1	3.4			3	3.3
Αρκετά	10	30.3	6	31.6	8	27.6	4	44.4	28	31.1
Πολύ	19	57.6	11	57.9	20	69.0	5	55.6	55	61.1
Δ.Α.	2	6.1	2	10.5					4	4.4
Σύνολο	33	100.0	19	100.0	29	100.0	9	100.0	90	100.0

Λουτρά Υπάτης

	< 40		40-49		50-64		65+		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Καθόλου – λίγο			1	33.3	7	35.0	47	37.3	55	36.7
Αρκετά	1	100.0	2	66.7	10	50.0	59	46.8	72	48.0
Πολύ				0.0	3	15.0	20	15.9	23	15.3
Σύνολο	1	100.0	3	100.0	20	100.0	126	100.0	150	100.0

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 69: Βαθμός ικανοποίηση θερμαλιστών από το περιβάλλον (φυσικό και δομημένο) της λουτρόπολης κατά ηλικία (ανά λουτρόπολη)

Λουτρά Αιδηψού

	< 40		40-49		50-64		65+		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Καθόλου – λίγο	7	41.2	4	28.6	19	24.1	31	16.3	61	20.3
Αρκετά	7	41.2	7	50.0	35	44.3	71	37.4	120	40.0
Πολύ	3	17.6	3	21.4	25	31.6	86	45.3	117	39.0
Δ.Α.							2	1.1	2	0.7
Σύνολο	17	100.0	14	100.0	79	100.0	190	100.0	300	100.0

Καμένα Βούρλα («κλασικοί» θερμαλιστές)

	40-49		50-64		65+		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Καθόλου - λίγο	1	33.3	3	10.3	19	14.8	23	14.4
Αρκετά	1	33.3	13	44.8	55	43.0	69	43.1
Πολύ	1	33.3	13	44.8	54	42.2	68	42.5
Σύνολο	3	100.0	29	100.0	128	100.0	160	100.0

Καμένα Βούρλα («σύγχρονοι» θερμαλιστές)

	< 40		40-49		50-64		65+		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Καθόλου - λίγο	9	27.3	5	26.3	8	27.6		0.0	22	24.4
Αρκετά	18	54.5	11	57.9	15	51.7	4	44.4	48	53.3
Πολύ	6	18.2	3	15.8	6	20.7	5	55.6	20	22.2
Σύνολο	33	100.0	19	100.0	29	100.0	9	100.0	90	100.0

Λουτρά Υπάτης

	< 40		40-49		50-64		65+		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Καθόλου - λίγο							6	4.8	6	4.0
Αρκετά			1	33.3	11	55.0	65	51.6	77	51.3
Πολύ	1	100.0	2	66.7	9	45.0	55	43.7	67	44.7
Σύνολο	1	100.0	3	100.0	20	100.0	126	100.0	150	100.0

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 70: Βαθμός ικανοποίησης θερμαλιστών από τις υποδομές ενδιαίτησης της λουτρόπολης κατά ηλικία (ανά λουτρόπολη)

Λουτρά Αιδηψού

	< 40		**40-49**		**50-64**		**65+**		**Σύνολο**	
	Άτομα	**%**	**Άτομα**	**%**	**Άτομα**	**%**	**Άτομα**	**%**	**Άτομα**	**%**
Καθόλου - λίγο	10	58.8	4	28.6	23	29.1	43	22.6	80	26.7
Αρκετά	5	29.4	6	42.9	35	44.3	93	48.9	139	46.3
Πολύ	2	11.8	4	28.6	18	22.8	49	25.8	73	24.3
Δ.Α.		0.0		0.0	3	3.8	5	2.6	8	2.7
Σύνολο	17	100.0	14	100.0	79	100.0	190	100.0	300	100.0

Καμένα Βούρλα («κλασικοί» θερμαλιστές)

	40-49		50-64		65+		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Καθόλου - λίγο		0.0	5	17.2	22	17.2	27	16.9
Αρκετά		0.0	11	37.9	51	39.8	62	38.8
Πολύ	2	66.7	11	37.9	39	30.5	52	32.5
Δ.Α.	1	33.3	2	6.9	16	12.5	19	11.9
Σύνολο	3	100.0	29	100.0	128	100.0	160	100.0

Καμένα Βούρλα («σύγχρονοι» θερμαλιστές)

	< 40		40-49		50-64		65+		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Καθόλου – λίγο	6	18.2	3	15.8	1	3.4	1	11.1	11	12.2
Αρκετά	12	36.4	7	36.8	13	44.8	1	11.1	33	36.7
Πολύ	10	30.3	9	47.4	13	44.8	7	77.8	39	43.3
Δ.Α.	5	15.2			2	6.9			7	7.8
Σύνολο	33	100.0	19	100.0	29	100.0	9	100.0	90	100.0

Λουτρά Υπάτης

	< 40		40-49		50-64		65+		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Καθόλου - λίγο		0.0		0.0	1	5.0	26	20.6	27	18.0
Αρκετά	1	100.0	3	100.0	18	90.0	96	76.2	118	78.7
Πολύ		0.0		0.0	1	5.0	4	3.2	5	3.3
Σύνολο	1	100.0	3	100.0	20	100.0	126	100.0	150	100.0

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 71: Κατανομή θερμαλιστών κατά ηλικία και επιλογή άλλων δραστηριοτήτων κατά την παραμονή τους στη λουτρόπολη (ανά λουτρόπολη)

Λουτρά Αιδηψού

Ηλικία	Ναι		Όχι		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
< 40	17	8.2			17	5.7
40-49	10	4.8	4	4.3	14	4.7
50-64	62	29.8	17	18.5	79	26.3
65+	119	57.2	71	77.2	190	63.3
Σύνολο	208	100.0	92	100.0	300	100.0

Καμένα Βούρλα («κλασικοί» θερμαλιστές)

Ηλικία	Ναι		Όχι		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
40-49	1	1.8	2	1.9	3	1.9
50-64	16	29.1	13	12.4	29	18.1
65+	38	69.1	90	85.7	128	80.0
Σύνολο	55	100.0	105	100.0	160	100.0

Καμένα Βούρλα («σύγχρονοι» θερμαλιστές)

Ηλικία	Ναι		Όχι		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
< 40	16	30.8	17	44.7	33	36.7
40-49	10	19.2	9	23.7	19	21.1
50-64	19	36.5	10	26.3	29	32.2
65+	7	13.5	2	5.3	9	10.0
Σύνολο	52	100.0	38	100.0	90	100.0

Λουτρά Υπάτης

Ηλικία	Ναι		Όχι		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
< 40	1	1.2		0.0	1	0.7
40-49	1	1.2	2	2.9	3	2.0
50-64	11	13.6	9	13.0	20	13.3
65+	68	84.0	58	84.1	126	84.0
Σύνολο	81	100.0	69	100.0	150	100.0

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 72: Κατανομή θερμαλιστών (που δήλωσαν εισόδημα) κατά ετήσιο εισόδημα σε € και επιλογή άλλων δραστηριοτήτων κατά την παραμονή τους στη λουτρόπολη (ανά λουτρόπολη)

Λουτρά Αιδηψού

	Ναι		Όχι		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
< 10.000	83	43.5	57	64.8	140	50.2
10-15.000	56	29.3	18	20.5	74	26.5
15-20.000	28	14.7	4	4.5	32	11.5
20-30.000	13	6.8	4	4.5	17	6.1
> 30.000	11	5.8	5	5.7	16	5.7
Σύνολο	191	100.0	88	100.0	279	100.0

Καμένα Βούρλα («κλασικοί» θερμαλιστές)

	Ναι		Όχι		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
< 10.000	14	27.5	61	62.2	75	50.3
10-15.000	14	27.5	25	25.5	39	26.2
15-20.000	10	19.6	10	10.2	20	13.4
20-30.000	8	15.7	2	2.0	10	6.7
> 30.000	5	9.8			5	3.4
Σύνολο	51	100.0	98	100.0	149	100.0

Καμένα Βούρλα («σύγχρονοι» θερμαλιστές)

	Ναι		Όχι		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
< 10.000	5	10.9	4	11.4	9	11.1
10-15.000	6	13.0	3	8.6	9	11.1
15-20.000	7	15.2	5	14.3	12	14.8
20-30.000	9	19.6	10	28.6	19	23.5
> 30.000	19	41.3	13	37.1	32	39.5
Σύνολο	46	100.0	35	100.0	81	100.0

Λουτρά Υπάτης

	Ναι		Όχι		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
< 10.000	48	60.8	51	85.0	99	71.2
10-15.000	26	32.9	9	15.0	35	25.2
15-20.000	4	5.1			4	2.9
20-30.000	1	1.3			1	0.7
Σύνολο	79	100.0	60	100.0	139	100.0

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πίνακας 73: Κατανομή θερμαλιστών (συμπεριλαμβανόμενων και όσων δε δήλωσαν εισόδημα) κατά ετήσιο εισόδημα σε € και επιλογή άλλων δραστηριοτήτων κατά την παραμονή τους στη λουτρόπολη (ανά λουτρόπολη)

Λουτρά Αιδηψού

	Ναι		Όχι		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
< 10.000	83	39.9	57	62.0	140	46.7
10-15.000	56	26.9	18	19.6	74	24.7
15-20.000	28	13.5	4	4.3	32	10.7
20-30.000	13	6.3	4	4.3	17	5.7
> 30.000	11	5.3	5	5.4	16	5.3
Δ.Α.	17	8.2	4	4.3	21	7.0
Σύνολο	208	100.0	92	100.0	300	100.0

Καμένα Βούρλα («κλασικοί» θερμαλιστές)

	Ναι		Όχι		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
< 10.000	14	25.5	61	58.1	75	46.9
10-15.000	14	25.5	25	23.8	39	24.4
15-20.000	10	18.2	10	9.5	20	12.5
20-30.000	8	14.5	2	1.9	10	6.3
> 30.000	5	9.1		0.0	5	3.1
Δ.Α.	4	7.3	7	6.7	11	6.9
Σύνολο	55	100.0	105	100.0	160	100.0

Καμένα Βούρλα («σύγχρονοι» θερμαλιστές)

	Ναι		Όχι		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
< 10.000	5	9.6	4	10.5	9	10.0
10-15.000	6	11.5	3	7.9	9	10.0
15-20.000	7	13.5	5	13.2	12	13.3
20-30.000	9	17.3	10	26.3	19	21.1
> 30.000	19	36.5	13	34.2	32	35.6
Δ.Α.	6	11.5	3	7.9	9	10.0
Σύνολο	52	100.0	38	100.0	90	100.0

Λουτρά Υπάτης

	Ναι		Όχι		Σύνολο	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
< 10.000	48	59.3	51	73.9	99	66.0
10-15.000	26	32.1	9	13.0	35	23.3
15-20.000	4	4.9			4	2.7
20-30.000	1	1.2			1	0.7
Δ.Α.	2	2.5	9	13.0	11	7.3
Σύνολο	81	100.0	69	100.0	150	100.0

Πηγή: στοιχεία από επεξεργασία ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας,
Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης

Ημερομηνία: _____
Πόλη: _____

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ
ΘΕΡΜΑΛΙΣΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ - ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΥΓΕΙΑΣ

Ξενοδοχείο/ Υδροθεραπευτήριο/ Τόπος: _____

1) Φύλλο: Άνδρας: ☐ Γυναίκα: ☐

2) Ηλικία:

<20: ☐ 20- 29: ☐ 30- 39: ☐ 40- 49: ☐ 50- 64: ☐ 65+: ☐

3) Τόπος μόνιμης κατοικίας:_____

4) Επισκεφτήκατε τη λουτρόπολη:

1η φορά: ☐ 2-5 φορές: ☐ 6- 10 φορές: ☐ > 10 φορές: ☐

5) Διάρκεια διαμονής: _____

6) Διαμένετε:
Σε ξενοδοχείο με υδροθεραπευτήριο και υπηρεσίες spa: ☐
Σε ξενοδοχείο μόνο με υδροθεραπευτήριο: ☐
Σε απλό ξενοδοχείο της περιοχής: ☐
Σε ενοικιαζόμενα δωμάτια της περιοχής: ☐
Σε ιδιωτική κατοικία στην ευρύτερη περιοχή: ☐

7) Είδος θεραπειών/ υπηρεσιών που επιλέξατε:
Υδροθεραπείες (χρήση ιαματικού νερού): ☐
Υπηρεσίες spa: ☐
Και τα δύο: ☐

8) Γνωρίζετε για τις θεραπευτικές ιδιότητες των ιαματικών υδάτων της περιοχής;
Ναι: ☐ Όχι: ☐

Εάν ναι, από πού;
από γιατρό: ☐
από τρίτους: ☐
από περιοδικό, τηλεόραση κλπ: ☐
από έντυπο της πόλης/ ξενοδοχείου: ☐

Με άλλο τρόπο (προσδιορίστε): _____

9) Τρόπος πληρωμής θεραπειών/ υπηρεσιών: (δυνατότητα πολλαπλών απαντήσεων)
Ιδιωτική επιβάρυνση: ☐
Επιβάρυνση τρίτου (εταιρίας, φιλικού προσώπου κλπ): ☐
Μέσω κοινωνικού προγράμματος: ☐
Δωρεάν (ελεύθερη χρήση): ☐

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

10) Οι θεραπείες/ υπηρεσίες που επιλέξατε έχουν ως στόχο: (δυνατότητα πολλαπλών απαντήσεων)

Τη θεραπεία (κατόπιν ιατρικής συμβουλής): ☐
Την πρόληψη: ☐
Την ανανέωση/ ξεκούραση: ☐
Την αισθητική: ☐
Άλλοι λόγοι (προσδιορίστε): _____

11) Έχετε επισκεφτεί άλλες πόλεις-περιοχές για αντίστοιχο λόγο (υδροθεραπείες- spa);

Ναι: ☐ Όχι: ☐

Εάν ναι, ποιες πόλεις-περιοχές-χώρες;_____
_____
_____

12) Ετήσιο Εισόδημα (σε χιλ. €):

<10: ☐ 10- 15: ☐ 15- 20: ☐ 20- 30: ☐ >30: ☐ Δεν Απαντώ: ☐

13) Είστε ικανοποιημένοι από:

	Καθόλου	**Λίγο**	**Αρκετά**	**Πολύ**	**Δεν Απαντώ**
Την ποιότητα των υπηρεσιών (υδροθεραπείες – spa) της πόλης;	☐	☐	☐	☐	☐
Το περιβάλλον (οικιστικό – φυσικό) της πόλης;	☐	☐	☐	☐	☐
Τις υποδομές ενδιαίτησης της λουτρόπολης:	☐	☐	☐	☐	☐
Τις υπηρεσίες διασκέδασης και ψυχαγωγίας της πόλης:	☐	☐	☐	☐	☐

14) Συνδυάζετε την παραμονή σας στη λουτρόπολη με άλλες δραστηριότητες;

Ναι: ☐ Όχι: ☐

Εάν ναι, με ποιες; (δυνατότητα πολλαπλών απαντήσεων)

Παραθαλάσσιο τουρισμό: ☐
Πολιτιστικό τουρισμό: ☐
Θρησκευτικό τουρισμό: ☐
Περιηγητικό τουρισμό: ☐
Οικοτουρισμό: ☐
Γαστρονομικό τουρισμό: ☐

Άλλες (προσδιορίστε): _____
_____

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας,
Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης

Ημερομηνία: _____

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

ΔΗΜΟΣ _____

1. **Πληθυσμός Δήμου:**

   Μόνιμος: _____

   Εποχιακός: _____

2. **Αριθμός μόνιμων απασχολούμενων στις Υπηρεσίες του Δήμου:** _____

3. **Επίπεδο μόρφωσης απασχολούμενων στο Δήμο:** (αναγράψτε τον αριθμό των απασχολούμενων στο αντίστοιχο κουτί δίπλα από κάθε βαθμίδα μόρφωσης)

   Απόφοιτοι Δημοτικού: ☐
   Απόφοιτοι Γυμνασίου: ☐
   Απόφοιτοι Λυκείου: ☐
   Απόφοιτοι ΚΕΚ: ☐
   Πτυχιούχοι: ☐
   Κάτοχοι μεταπτυχιακού τίτλου: ☐
   Κάτοχοι Διδακτορικού: ☐

4. **Ο Δήμος σας διαθέτει:**
   α) Επιστημονικό προσωπικό με ειδίκευση στον σχεδιασμό του χώρου; Ναι: ☐ **Όχι:** ☐
   Εάν ναι, απαριθμήστε τους αναγράφοντας τον ακριβή τίτλο και ειδικεύσεις (πτυχία, κλπ), καθώς και τη θέση/τίτλο τους στο Δήμο:

   _____

   _____

   _____

   _____

   _____

   _____

   β) Ειδικευμένους επιστήμονες σε θέματα τουριστικής ανάπτυξης; Ναι: ☐ **Όχι:** ☐
   Εάν ναι, απαριθμήστε τους, αναγράφοντας τον ακριβή τίτλο και ειδικεύσεις (πτυχία, κλπ), καθώς και τη θέση/τίτλο τους στο Δήμο:

   _____

   _____

   _____

   _____

   _____

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

5. **Ποιες ενέργειες, έργα ή μελέτες έχουν υλοποιηθεί πρόσφατα ή υλοποιούνται από πλευράς Δήμου, με στόχο την αναβάθμιση του χώρου και της περιοχής της λουτρόπολης;** (απλή απαρίθμηση και αναφορά κόστους)

6. **Ποιες ενέργειες, δράσεις, μελέτες κλπ, υλοποιήθηκαν πρόσφατα ή υλοποιούνται με στόχο την προβολή του ιαματικού τουρισμού και της λουτρόπολης;** (απαρίθμηση και αναφορά κόστους)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

7. **Ποιες παρεμβάσεις προγραμματίζονται να γίνουν στο άμεσο μέλλον με στόχο την αναβάθμιση του χώρου της λουτρόπολης αλλά και της τουριστικής κίνησης;**

8. **Ποια είναι, κατά την άποψή σας, τα πλεονεκτήματα του χώρου και της περιοχής της λουτρόπολή σας;**

9. **Ποια είναι, κατά την άποψή σας, τα μειονεκτήματα και οι ελλείψεις της λουτρόπολής σας;**

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

10. Παρακαλώ, βαθμολογείστε στην κλίμακα του 10 την λουτρόπολή σας για τα παρακάτω (όπου 1= η χαμηλότερη/χειρότερη βαθμολογία και 10= η υψηλότερη/καλύτερη)

Ποιότητα πολεοδομικού σχεδίου και γενικά του οικιστικού περιβάλλοντος: ☐

Καθαριότητα: ☐

Ποιότητα ακουστικού περιβάλλοντος: ☐

Επάρκεια και ποιότητα οδικού δικτύου (λουτρόπολης): ☐

Δίκτυο πεζοδρόμων και πεζοδρομίων: ☐

Χώροι πρασίνου (ποιοτικά και ποσοτικά): ☐

Αισθητική και αρχιτεκτονική κτιρίων: ☐

Ύπαρξη υποδομών για Άτομα με Ειδικές Ανάγκες (ΑΜΕΑ): ☐

Κυκλοφοριακές ρυθμίσεις (εντός λουτρόπολης): ☐

Προσφορά υποδομών διασκέδασης/ ψυχαγωγίας: ☐

Προσφορά πολιτιστικών εκδηλώσεων: ☐

Προσφορά υγειονομικών υποδομών: ☐

Ευκολία πρόσβασης στη λουτρόπολη: ☐

11. Θεωρείτε ότι μια λουτρόπολη πρέπει:

α) Να διαθέτει ειδική οριοθετημένη ζώνη θερμαλιστικών υποδομών που θα αποκλείει άλλες χρήσεις γης;

Ναι: ☐ Όχι: ☐ Ίσως: ☐ Δεν ξέρω/ Δεν απαντώ: ☐

β) Να διαθέτει ιδιαίτερη πολεοδομική/ αρχιτεκτονική όψη;

Ναι: ☐ Όχι: ☐ Ίσως: ☐ Δεν ξέρω/ Δεν απαντώ: ☐

γ) Να προσφέρει εναλλακτικό/ ελκυστικό περιβάλλον και χώρους πρασίνου;

Ναι: ☐ Όχι: ☐ Ίσως: ☐ Δεν ξέρω/ Δεν απαντώ: ☐

δ) Να προσφέρει ή να μπορεί να υποστηρίξει παράλληλα και άλλες μορφές τουρισμού;

Ναι: ☐ Όχι: ☐ Ίσως: ☐ Δεν ξέρω/ Δεν απαντώ: ☐

ε) να απευθύνεται σε όλες τις ηλικιακές ομάδες;

Ναι: ☐ Όχι: ☐ Ίσως: ☐ Δεν ξέρω/ Δεν απαντώ: ☐

στ) να λειτουργεί ως λουτρόπολη καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου;

Ναι: ☐ Όχι: ☐ Ίσως: ☐ Δεν ξέρω/ Δεν απαντώ: ☐

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Στοιχεία προσώπου που απάντησε το ερωτηματολόγιο:

Ονοματεπώνυμο: _____

Τίτλος Θέσης στο Δήμο: _____

Στοιχεία Δημάρχου:

Ονοματεπώνυμο: _____

Ειδικότητα (βάσει σπουδών/ επαγγέλματος): _____

Βαθμίδα Εκπαίδευσης: (παρακαλώ σημειώστε παρακάτω)

Απόφοιτος Γυμνασίου:	☐
Απόφοιτος Λυκείου:	☐
Απόφοιτος ΚΕΚ:	☐
Πτυχιούχος:	☐
Κάτοχος μεταπτυχιακού τίτλου:	☐
Κάτοχος διδακτορικού:	☐

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας,
Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης

Ημερομηνία: _____

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΘΕΡΜΑΛΙΣΤΙΚΩΝ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΝ

Λουτρόπολη: _____

Επωνυμία Εγκατάστασης: _____

Ιδιοκτησία Εγκατάστασης: _____

Φορέας Διαχείρισης:

Δημόσιος: ☐

Ιδιωτικός: ☐

Τύπος Εγκατάστασης: (δυνατότητα πολλαπλών απαντήσεων)

Υδροθεραπευτήριο κλασικού τύπου: ☐

Σύγχρονες εγκαταστάσεις spa: ☐

Ξενοδοχείο: ☐

Διάρκεια ετήσιας λειτουργίας (αναφέρατε τους μήνες): _____

Έτος κατασκευής λουτρικών εγκαταστάσεων: _____

Έκταση γηπέδου εγκαταστάσεων: _____

Εμβαδόν λουτρικών εγκαταστάσεων (στεγασμένων και μη):_____

Δυναμικότητα εγκαταστάσεων: (συμπληρώστε τον αριθμό στο αντίστοιχο κουτί)

Αριθμός ατομικών λουτήρων: ☐

Αριθμός εσωτερικών δεξαμενών: ☐

Αριθμός εξωτερικών δεξαμενών: ☐

Αίθουσες γυμναστικής: ☐

Αίθουσες κινησιοθεραπείας: ☐

Άλλες εγκαταστάσεις (παρακαλώ αναφέρατε τα είδη και τον αριθμό τους όπως παραπάνω):

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

1. **Ποιο έτος αναβαθμίσατε τελευταία φορά τις κτιριακές & τεχνικές εγκαταστάσεις σας;** _____
   Τι ακριβώς περιελάμβανε η αναβάθμιση αυτή;_____

2. **Είναι στις προθέσεις σας η περαιτέρω αναβάθμιση των εγκαταστάσεών σας;**
   Ναι: ☐ **Όχι:** ☐
   Εάν ναι, τι ακριβώς θα περιλαμβάνουν; _____

3. **Ποιο έτος αναβαθμίσατε τελευταία φορά τις παρεχόμενες υπηρεσίες σας;** _____
   Τι ακριβώς περιελάμβανε η αναβάθμιση αυτή;_____

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

4. **Είναι στις προθέσεις σας η περαιτέρω αναβάθμιση των παρεχόμενων υπηρεσιών σας;**

   Ναι: ☐ **Όχι:** ☐

   Εάν ναι, τι ακριβώς θα περιλαμβάνουν;

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

5. **Παρακαλώ, βαθμολογείστε στην κλίμακα του 10 την λουτρόπολή σας για τα παρακάτω** (όπου 1= η χαμηλότερη/χειρότερη βαθμολογία και 10 η υψηλότερη/καλύτερη)

   Καθαριότητα: ☐

   Ποιότητα ακουστικού περιβάλλοντος: ☐

   Επάρκεια και ποιότητα οδικού δικτύου (λουτρόπολης): ☐

   Δίκτυο πεζοδρόμων και πεζοδρομίων: ☐

   Χώροι πρασίνου (ποιοτικά και ποσοτικά): ☐

   Αισθητική και αρχιτεκτονική κτιρίων: ☐

   Ύπαρξη υποδομών για Άτομα με Ειδικές Ανάγκες (ΑΜΕΑ): ☐

   Κυκλοφοριακές ρυθμίσεις (εντός λουτρόπολης): ☐

   Προσφορά διασκέδασης / ψυχαγωγίας ☐

   Προσφορά πολιτιστικών εκδηλώσεων ☐

   Προσφορά υγειονομικών υποδομών: ☐

   Ευκολία πρόσβασης στη λουτρόπολη: ☐

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

6. Ποια είναι, κατά την άποψή σας, τα πλεονεκτήματα του χώρου και της περιοχής της λουτρόπολής σας;

7. Ποια είναι, κατά την άποψή σας, τα μειονεκτήματα και οι ελλείψεις της λουτρόπολής σας;

8. Ποιες συγκεκριμένες ενέργειες θα προτείνατε με στόχο την αναβάθμιση της λουτρόπολής σας;

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

9. Θεωρείτε ότι μια λουτρόπολη πρέπει:

α) Να διαθέτει ειδική οριοθετημένη ζώνη θερμαλιστικών υποδομών που θα αποκλείει άλλες δραστηριότητες;

Ναι: ☐ Όχι: ☐ Ίσως: ☐ Δεν ξέρω/ Δεν απαντώ: ☐

β) Να διαθέτει ιδιαίτερη πολεοδομική/ αρχιτεκτονική όψη;

Ναι: ☐ Όχι: ☐ Ίσως: ☐ Δεν ξέρω/ Δεν απαντώ: ☐

γ) Να προσφέρει εναλλακτικό/ ελκυστικό περιβάλλον και χώρους πρασίνου;

Ναι: ☐ Όχι: ☐ Ίσως: ☐ Δεν ξέρω/ Δεν απαντώ: ☐

δ) Να προσφέρει ή να μπορεί να υποστηρίξει παράλληλα και άλλες μορφές τουρισμού;

Ναι: ☐ Όχι: ☐ Ίσως: ☐ Δεν ξέρω/ Δεν απαντώ: ☐

ε) Να απευθύνεται σε όλες τις ηλικιακές ομάδες;

Ναι: ☐ Όχι: ☐ Ίσως: ☐ Δεν ξέρω/ Δεν απαντώ: ☐

στ) Να λειτουργεί (ως λουτρόπολη) καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου;

Ναι: ☐ Όχι: ☐ Ίσως: ☐ Δεν ξέρω/ Δεν απαντώ: ☐

Στοιχεία προσώπου που απαντά το ερωτηματολόγιο:

Ονοματεπώνυμο: _____

Τίτλος θέσης: _____

Στοιχεία του διευθύνοντος την επιχείρηση:

Ονοματεπώνυμο: _____

Ακριβής Τίτλος Θέσης: _____

Ειδικότητα (βάσει σπουδών)**:** _____

Βαθμίδα μόρφωσης: (παρακαλώ συμπληρώστε το αντίστοιχο κουτί παρακάτω)

Απόφοιτος Γυμνασίου: ☐
Απόφοιτος Λυκείου: ☐
Απόφοιτος ΚΕΚ: ☐
Πτυχιούχος: ☐
Κάτοχος μεταπτυχιακού τίτλου: ☐
Κάτοχος διδακτορικού: ☐

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:50:59 EEST - 167.114.118.212

ΧΑΡΤΗΣ 19: ΘΕΡΜΟΜΕΤΑΛΛΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ ΤΜΧΠΠΑ **Διδακτορική Διατριβή** Χωρική Οργάνωση, Ανάπτυξη και Σχεδιασμός του Θερμαλιστικού Τουρισμού στην Ελλάδα **Μαριλένα Παπαγεωργίου**
Πηγή: ΙΓΜΕ	**Επιβλέπων: Ηλίας Μπεριάτος, Καθηγητής**

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΓΕΩΛΟΓΙΚΩΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑΛΛΕΥΤΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ (ΙΓΜΕ)
INSTITUTE OF GEOLOGY AND MINERAL EXPLORATION (IGME)

ΧΑΡΤΗΣ ΘΕΡΜΟΜΕΤΑΛΛΙΚΩΝ ΠΗΓΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ
THERMAL-MINERAL SPRINGS MAP OF GREECE

ΚΛΙΜΑΚΑ 1:500.000 SCALE

ΔΙΝΣΗ ΘΕΡΜΟΜΕΤΑΛΛΙΚΩΝ ΝΕΡΩΝ

Α. Σύνταξη χάρτη:
Γ. ΟΡΦΑΝΟΣ Διευθυντής Θερμομεταλλικών Νερών
Κ. ΣΦΕΤΣΟΣ Υδρογεωλόγος
Γ. ΓΚΙΩΝΗ-ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ Υδρογεωλόγος

Β. Χαρτογραφική επιμέλεια και προκαταρκτική σχεδίαση:
Α. ΓΚΑΤΖΟΓΙΑΝΝΗΣ Γεωγράφος

Γ. Εκτέλεση χημικών αναλύσεων:
από το ΧΗΜΕΙΟ ΙΓΜΕ – Τμήμα Νερών

Επιμέλεια έκδοσης:
ΔΙΝΣΗ ΓΕΩΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΓΕΩΛ. ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΗΣΕΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΓΕΩΛΟΓΙΚΩΝ ΧΑΡΤΩΝ

– *Χαρτογραφία:*
Γεωλόγος: ΧΡ. ΦΟΥΝΤΟΥ-ΦΟΥΝΗ
– *Σχεδίαση, επιμέλεια εκτύπωσης:*
Π. ΒΑΣΣΑΛΟΣ
Κ. ΠΑΠΑΘΕΟΔΟΥΛΟΥ
Ε. ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΥ
– *Φωτογραφικές εργασίες:*
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΙΓΜΕ
Υπεύθυνος: Γ. ΚΑΡΥΔΑΚΗΣ

Διευθυντής Τομέα Υδρογεωλογίας: Θ. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ
Head of the Hydrogeology Division: Th. CHRISTODOULOU

Γενικός Διευθυντής ΙΓΜΕ: Καθ. ΧΡ. ΚΑΤΑΣΑΣ
General Director of IGME: Prof. CHR. KATAGAS

ΕΚΔΟΣΗ: ΑΘΗΝΑ, 1995
PUBLICATION: ATHENS, 1995

DEPT OF THERMAL-MINERAL WATERS

A. Compilation:
G. ORFANOS Head of the Department
K. SFETSOS Hydrogeologist
G. GHIONI-STAVROPOULOU Hydrogeologist

B. Cartography and preliminary design:
A. GATZOYIANNIS Geographer

C. Chemical analyses:
Department of Chemistry – Section of Waters - IGME

Published by:
DEPT. OF GEOLOGY AND GEOL. MAPPING
PUBLICATION SECTION OF GEOLOGICAL MAPS

– *Cartography:*
Geologist: CHR. FOUNDOU-FOUNI
– *Drafting, printing preparation:*
P. VASSALOS
K. PAPATHEODOULOU
E. VAKALOPOULOU
– *Photographic work:*
PHOTOGRAPHIC LABORATORY IGME
Heading: G. KARYDAKIS

ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ
BULGARIA

Π.Γ.Δ.Μ.
(Προσωρινή ονομασία, ΟΗΕ)
F.Y.R.O.M.
(Provisional name, U.N.)

ΑΛΒΑΝΙΑ
ALBANIA

ΤΟΥΡΚΙΑ
TURKEY

ΙΟΝΙΟ ΠΕΛΑΓΟΣ

ΑΙΓΑΙΟ ΠΕΛΑΓΟΣ

ΚΡΗΤΙΚΟΝ ΠΕΛΑΓΟΣ

ΘΕΡΜΑΪΚΟΣ ΚΟΛΠΟΣ

ΝΗΣΟΣ ΚΡΗΤΗ

1 ΛΟΥΤΡΑ ΣΜΟΚΟΒΟΥ

2 ΚΑΜΜΕΝΑ ΒΟΥΡΛΑ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ - LEGEND

ΓΕΩΛΟΓΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ
GEOLOGICAL BASEMENT

ΓΕΩΛΟΓΙΚΟΙ ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΙ
GEOLOGICAL FORMATIONS

Μετατεταγμένα και βραδυτεκτονικά ιζήματα: κυρίως μαλάξους και προσχώσεις παράκτιες και πετώδεις αποθέσεις, ριπίδια, κώνοι κορημάτων, πλειόκαινα κορήματα, υλικά του ελειδοκαινού μαζί, αναβαθμίδες πλειστοκαινικής αιχμής πλάτους, ηφαιστειακά συμπαγοποιημένα.

Post-tectonic and slow-tectonic sediments: mainly molasses and alluvial deposits, coastal and fluvial deposits, fans, talus cones, scree, elevial marine materials, terraces of pleistocene mainly age, volcanic agglomerates.

Ζητιανιακοί του φλύσχη: κυρίως αργιλικοί σχιστόλιθοι, ιλυόλιθοι, ψαμμίτες, κροκαλοπαγή και τοπικά ενστρώσεις ασβεστολίθων μικρού πάχους.

Flysch formations: mainly shales, siltstones, sandstones, conglomerates and locally intercalations of small thickness.

Ανθρακικά ανηγματογή: ασβεστόλιθοι και δολομίτες λεπτοστρώτοι έως μεσοστρώτοι, μάργες και κροκαλολιθικά ασβεστόλιθοι.

Carbonate formations: thin to medium plat limestones and dolomites, marles and clastolithic limestones.

Κερατολίθοι και σχιστοψαμμίτες: κατά τόπους εναλλαγοποίηση με ασβεστόλιθους λεπτοστρωματώδεις.

Cherts and schist-sandstones: alternating locally with thin-medium platy limestones.

Σχιστοκερατολίθοι και σχιστοψαμμίτες με οφιολίθους.

Schist-cherts and schist-sandstones with ophiolites.

Εβαποφίτες: κυρίως γύψοι, ανυδρίτες, ορυκτά άλατος, διαπιρικοί σχηματισμοί.

Evaporites: mainly gypsum, anhydrites, mineral salt, diapiric formations.

Ζητιανιακοί ηφαιστειακής προέλευσης: βασάλτης, διάβασης, κλαστης, ανυδρίτ και τόφφοι ποικίλης ηλικίας.

Formations of volcanic origin: basalt, diabase, pumice, ash and tuffs of various age.

Όξινα έως ουδέτερα πλουτώνια και ηφαιστειακά πετρώματα: γρανίτες, διορίτες, ρυόλιθοι, τραχίτες.

Acid to intermediate hypabyssal rocks and extrusive rocks: granites, diorites, rhyolites, trachytes.

Μεταμορφωμένης γενικώς πετρώματα: κρυσταλλικοί σχιστόλιθοι, γνεύσιοι, φυλλίτες, αμφιβολίτες κ.λ.π.

Metamorphic rocks in general: crystalline schists, gneisses, phyllites, amphibolites, e.t.c.

Βασικά και υπερβασικά εκρηξιγενή πετρώματα: περιδοτίτες, σερπεντινίτες.

Basic and ultrabasic igneous rocks: peridotites, serpentinites.

Γεωλογικό όριο — Geological boundary

— *Το γνωλογικό υπόβαθρο προέκυψε μετά από αδρολιθολογική ενοποίηση των σχηματισμών του Γεωτεκτονικού Χάρτη Ελλάδος 1:500.000, Έκδοση ΙΓΜΕ, 1988.*

— *The geological basement has resulted through unifying hydrolithologically the formations of the Geametectonic Map of Greece in sc. 1:500.000. Publication IGME, 1988.*

ΤΕΚΤΟΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ
TECTONIC DATA

Ρήγμα και πιθανή προέκτασή του: Μέσο Πλειστόκαινο-Ολόκαινο — Fault and its probable extension: Middle Pleistocene-Holocene

Ρήγμα και πιθανή προέκτασή του: Μέσο Πλειστόκαινο-Ολόκαινο — Fault normal and its probable extension: Middle Pleistocene-Holocene

Ρήγμα και πιθανή προέκτασή του: Πλειόκαινο-Κάτω Πλειστόκαινο — Fault and its probable extension: Pliocene-Lower Pleistocene

Ρήγμα κανονικό και πιθανή προέκτασή του: Πλειόκαινο-Κάτω Πλειστόκαινο — Fault normal and its probable extension: Pliocene-Lower Pleistocene

Ρήγμα και πιθανή προέκτασή του: Απροσδιόριστη ηλικία — Fault and its probable extension: Undeterminable age

Ρήγμα κανονικό και πιθανή προέκτασή του: Απροσδιόριστη ηλικία — Fault normal and its probable extension: Undeterminable age

Τεκτονική επαφή — Tectonic contact

Επώθηση ή ρήγμαεωση — Overthrust or thrust

ΘΕΡΜΟΜΕΤΑΛΛΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ
THERMAL-MINERAL SPRINGS

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΝΕΡΩΝ
WATER QUALIFICATION

Επικρατέστερα ανιόντα (meq/l)
Prevailing anions (meq/l)
HCO_3
SO_4
Cl

Επικρατέστερα κατιόντα (meq/l)
Prevailing cations (meq/l)
Ca
Mg
Na

Επικρατέστερα αέρια
Prevailing gases
$\frac{C}{S}$ CO_2
$\frac{S}{C}$ H_2S

Εάν επικρατούν δύο χαρακτήρες χρησιμοποιείται σύνθετο σύμβολο. Τα ανιόντα απεικονίζονται μόνον όταν η περιεκτικότητά τους είναι >25% του συνόλου των ανιόντων ή των κατιόντων αντιστοίχως.

In case of predominance of two characters, a complex symbol is used. The ions are represented only if their percentage is >25% of the total anions or cations respectively.

Το CO_2 απεικονίζεται όταν η περιεκτικότητα είναι >100 mg/l. Το H_2S απεικονίζεται όταν η περιεκτικότητα είναι >0,1 mg/l.

Παράδειγμα: Το νάτριο χλωρίου και νατρίου επικρατούν επί των υδρανθράκων και του μαγνησίου αντίστοιχα. Το CO_2 είναι πιο άφθονο από το H_2S.

Αριθμός μετρημου πηγής — Code number of spring
Θερμοκρασία νερού — Water temperature

Σύνολο διαλελυμένων αλάτων (gr/l)
Total dissolved salts (gr/l)
< 0,5 gr/l
0,5 – 1,0 gr/l
1,0 – 2,0 gr/l
> 2,0 gr/l

ΘΕΡΜΟΚΡΑΣΙΑ ΠΗΓΩΝ
SPRING TEMPERATURE

Ψυχρές πηγές — Cold springs — < 20° C
Υπόθερμες πηγές — Subthermal springs — 20 - 35° C
Μεσόθερμες πηγές — Medium-thermal springs — 35 - 50° C
Υπέρθερμες πηγές — Ultrathermal springs — 50 - 100° C

Θέση πηγής όταν το σύμβολο έχει μετακινηθεί — Spring location when the symbol has been transferred

ΕΙΔΟΣ ΑΝΑΒΥΣΗΣ ΠΗΓΩΝ
TYPE OF SPRING OCCURRENCE

Συγκρότημα πηγών — Group of springs
Σημειακή ανάβλυση — Point occurrence

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΠΗΓΩΝ
SPRING CATEGORIES

ΛΟΥΤΡΑΚΙ : Πηγές εθνικής σημασίας — LOUTRAKI : Springs of national importance

ΘΕΡΜΟΠΥΛΕΣ : Πηγές τοπικής σημασίας που ευφορίζουν σημαντική κίνηση — THERMOPILES : Springs of local importance presenting significant activity

ΖΕΣΤΑ ΝΕΡΑ : Πηγές τοπικής σημασίας που ευφορίζουν περιορισμένη κίνηση — ZESTA NERA : Springs of local importance presenting limited activity

— Οι συμβολισμοί των πηγών προέκυψαν μετά από τροποποίηση του υπομνήματος του Χάρτη «Carte des eaux minérales et thermales de la France», 1973.

— *The springs symbols have resulted through modifying the legend of the map «Carte des eaux minérales et thermales de la France», 1973.*

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΠΗΓΩΝ - INDEX OF SPRINGS

ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΠΗΓΗΣ — SPRING NAME — ΘΡΑΚΗ - THRACE

ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΠΗΓΗΣ — SPRING NAME — ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ - ΘΕΣΣΑΛΙΑ — MACEDONIA - THESSALY

ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΠΗΓΗΣ — SPRING NAME — ΗΠΕΙΡΟΣ - ΔΥΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ — ΙΟΝΙΟ ΠΕΛΑΓΟΣ — ΗΠΕΙΡΟΣ - ΔΥΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ — EPIRUS - WESTERN GREECE - IONIAN SEA

ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΠΗΓΗΣ — SPRING NAME — ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ - ΕΥΒΟΙΑ — ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ - ΕΥΒΟΙΑ — STEREA HELLADA - EVVIA

ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΠΗΓΗΣ — SPRING NAME — ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ - ΖΑΚΥΝΘΟΣ — ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ - ΖΑΚΥΝΘΟΣ — PELOPONNESOS - ZAKYNTHOS

ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΠΗΓΗΣ — SPRING NAME — ΑΙΓΑΙΟ ΠΕΛΑΓΟΣ - ΑΙΓΑΙΟ — ΑΙΓΑΙΟ ΠΕΛΑΓΟΣ - ΑΙΓΑΙΟ — AEGEAN SEA - AEGEAN

ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΠΗΓΗΣ — SPRING NAME — ΚΡΗΤΗ - CRETE

Κατά την εργασία υπεύθυνο συνεργάτη σε σελίδα/σε σχεδιαγραφή και εθνικού:
Γ. Καρυδάκης, Σ. Πουμπούρης, Ο. Μανωλάκος.

Γ. Karydakis, S. Poumpouris, O. Manolakos participated in the field work.

Kilometers
0 25 50 100 150 200

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
13/10/2022 09:50:59 EEST - 147.114.118.212